GERARDI L. B. VAN SWIETEN,

Augustiss. Imperator. & Imperatric. a Consiliis, Archiat. Com., Bibliothecae Augustae Praefecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Praesidis perpetui, nec non Academiae Reg. Scient. & Chirurg. Paris. Institut. Bononiens. & Literar. incognitor. Membri,

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

TOMUS TERTIUS.

Editio Secunda.

LUGDUNI BATAVORUM
Apud JOHANNEM ET HERMANNUM VERBEEK, Bibliop.
MDCCLV.
Cum Privilegio Praepotent. Ord. Hollandiae & West-Frisiae.

PRAEFATIO.

Promiſeram, fateor, me citius datam fidem liberaturum, quam praeſtare potui, in edendis illis, quae ſupererant adhuc, Aphorismorum Commentariis: ſed & multa mihi obtigerunt, quae praevidere non poteram. Quis enim crediḋiſſet, Auguſtam Imperatricem, medios inter belli tumultus, cogitaturam non tantum de reſtaurandis ſtudiis & bonis artibus, ſed & praeſtituram talia, quae pacatis temporibus vix ſperari poterant? *Collegium Thereſianum* ſub ejus auſpiciis erectum voluit in uſum nobilis juventutis, ut pietati, linguis, philoſophiae, jurisprudentiae, operam darent. Juſſit ſimul, ut magno ſtatim numero confluentium juvenum curam gererem, dignum du-

cens, ut ſummorum Virorum filii, patriae ſpes, eodem uterentur Medico, cui Auguſtae Domus ſalutem credere dignata fuerat.

Voluit ſimul Auguſtiſſima Imperatrix, ut de emendando ſtudio Medico in antiquiſſima hac Univerſitate cogitarem ſerio; quod dum feci, utile credidi, ſi Inſtitutiones Medicas publice traderem, praemiſſa prius methodo medicinam diſcendi. Novus certe, nec adeo levis, labor!

Neque hoc tantum, ſed & rebus Medicis praeëſſe debui, omnibus intereſſe examinibus &c.; cum videbatur Auguſtiſſimae, muneris mei rationem hoc poſcere, neque abuſus, qui multi ſenſim irrepſerant, alio modo certius exſtirpari poſſe, quam ſi perpetui Praeſidis apud inclytam Facultatem provincia mihi demandaretur.

His omnibus adhuc addenda eſt Auguſtae Bibliothecae cura, & novus impoſitus Bibliothecae praefecto labor: cenſura nempe librorum Medicorum, Philoſophicorum, Philologi-

co-

corum, Hiftoricorum, & Mifcellaneorum; Auguftiffimae enim pietas feveram dictavit legem, qua omnibus fuis ditionibus exulare juffit libros, qui moribus vel religioni nocere poffent. Simul autem noluit, ullum damnari librum, nifi lectum, & de quo conftitiffet in pleno omnium Cenforum confeffu, quod atro carbone notari mereretur.

Fateor lubens, egregios me habere in hoc labore adjutores, utrumque nempe Auguftae Bibliothecae Cuftodem, quorum eruditioni & multifariae linguarum peritiae debetur inprimis, quod vix ullo idiomate prodire in lucem poffit liber, quin aliquis noftrum hunc legere & intelligere valeat. Interim tamen & bonas horulas impendere debui, & multas quidem, evolvendis nugis, & turpibus faepe. Infignis tamen utilitas hujus laboris taedium facile compenfat.

Hinc intelligent aequi rerum aeftimatores, quod non iners otium, nec aulae deliciae, in caufa fuerint, cur ferius promiffis fteterim. Ea-

dem fuit caufa retardati operis, quae incepti; publica nempe utilitas, cui promovendae me totum dedi.

Quamvis autem fenectutis limen jam attigerim, & iidem me premant labores, tamen firmum corporis robur, & nondum minutus mentis vigor, fpem mihi faciunt, ut minori temporis intervallo abfolvere poffim quartum & ultimum Tomum, in quo exarando jam verfor. Vale!

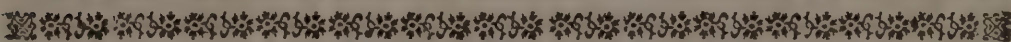
INDEX CAPITUM

HUJUS TOMI.

COM-

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

PLEURITIS.

§. 875.

Pleuritis dicitur adesse, quando aeger laborat acuta, continua febre (564. 567.), cum pulsu duro; dolore acuto, punctorio, inflammatorio (382. N°. 3.), in inspiratu valide aucto, in exspiratu vel animae retentione leniori, mitiori pariter, ubi respiratio, immoto thorace, maxime ope abdominis fit; tussi fere perpetua, dolorem magnum inferente, hinc suffocata.

Latus τὸ πλευρὸν & ἡ πλευρὰ Graecis dicitur; πλευραὶ frequenter pro costis sumuntur: sic enim illas vocavit *Pollux* (*a*). Illas autem partes, quae sub axillis sunt, πλευρὰ sive latera vocavit; morbum vero, qui circa costas est, Pleuritidem dixit: eodem modo, uti articulorum morbus Arthritis, renum vero morbus Nephritis appellatur. Laterum morbum Latini dixerunt, unde & a lateribus Pleuritidis nomen satis apte deduci posse videtur. Sic dixit *Celsus* (*b*): *Stomachus lateribus cingitur; atque in his quoque vehementes dolores esse*

(*a*) Jul. Poll. Onomastic. Lib. II. Cap. IV. N°. 166. 167. Tom. I. pag. 234. 235.
(*b*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209.

esse consueverunt. Quamvis autem hodie a multis ventriculus hoc nomine vocetur, per stomachum tamen *Celsus* intellexit oesophagum, uti ex alio loco patet (*c*).

Definitio autem pleuritidis, quae hic traditur, non deducitur ex intellectu causae proximae morbi definiendi, sed ex collectione illorum phaenomenorum, quae hunc morbum comitantur, & quorum praesentia, unanimi Medicorum consensu, docet hunc morbum adesse. Duplici enim modo morbos definiri antea in Commentariis §. 820. vidimus. Nihil ergo hic de parte affecta in pleuritide, vel de ejus causa proxima, dicitur, de quibus postea agendum erit, sed simpliciter in textu habetur: Dicitur Pleuritis adesse, quando &c. Seligitur autem inprimis ideo in Pleuritide definienda haec methodus, quia de parte affecta inter auctores controversia est; de signis autem pathognomicis pleuritidis praesentis convenit inter omnes. Utramque tamen definiendi methodum in describenda pleuritide conjungit *Galenus* (*d*); causam enim morbi proximam & partem affectam determinat, simulque praecipua morbi symptomata enumerat. Sic autem habet: *Quae in succingente costas membrana, ac musculis illi continuis, fiunt inflammationes, morbum faciunt dictum pleuritidem: haec quidem habet inseparabilia symptomata, febrim acutam, dolorem ac si loca (affecta) distraherentur vel pungerentur, respirationem frequentem & exiguam, pulsum parvum, arteriam duram, & quodammodo tensam, indicantem: tussim ut plurimum quidem cum sputis coloratis, raro & sine his &c.* Simili etiam definitione usus fuit *Aretaeus* (*e*) *Aegineta* (*f*) & *Trallianus* (*g*).

Sequitur jam, ut singula phaenomena in definitione hac memorata expendamus.

Dolor adest in omni pleuritide, sed non omnis laterum dolor pleuritidis nomen meretur, uti optime monuit *Trallianus* (*h*). Unde & *Hippocrates* (*i*), Hybernos morbos recensens, in eodem Aphorismo pleuritidum, & dolorum laterum, & pectoris, mentionem fecit. Requiritur enim febris acuta continua comes, ut pleuritis vocetur. Optimè hoc distinxit *Celsus*, de laterum doloribus agens, dicit enim (*k*): *Sed interdum id malum intra dolorem est: isque modo tarde, modo celeriter solvitur. Interdum ad perniciem quoque procedit, oriturque acutus morbus, qui πλευριτικὸς a Graecis nominatur. Huic dolori lateris febris & tussis accedit.* Ideo & *Aegineta* (*l*), postquam de pleuritide egerat, subjungit remedia ad dolores laterum, qui sine febre sunt, peculiari titulo illos distinguens. Optimè hunc morbum expressit hinc *Juvenalis* (*m*) dicens:

Praeterea, lateris vigili cum febre dolorem
Si coepere pati, missum ad sua corpora morbum
Infesto credunt a Numine &c.

Plu-

(*c*) Idem ibid. Cap. I. pag. 182. 184. (*d*) De locis affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 488. (*e*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 8. (*f*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 40. versa. (*g*) Lib. VI. Cap. I. pag. 266. (*h*) Ibidem. (*i*) Aphor. 23. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 118. (*k*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209. (*l*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 41. (*m*) Lib. V. Satyr. 13. vers. 229.

Plures enim cognitae sunt causae, quae dolorem lateris faciunt, non pleuriticum tamen. Alia occasione in commentariis §. 326., ubi de contusione agebatur, monitum fuit ex *Hippocrate* & *Galeno*, a cursu, lucta, onere majore sublato &c. fieri quandoque tantas musculorum distractiones, ut quaedam illarum fibrae rumpantur: Vulsiones, σπασματα, & rupturas, ῥήγματα, vocaverunt veteres Medici illa mala; monueruntque, intensos inde dolores, & quidem circa thoracem difficillimos fieri. Ita & in hystericis & hypochondriacis tales laterum dolores observantur, & quidem acutissimi saepe, sed sine febre; quibus doloribus pleuritidis medela per venae sectionem validam & repetitam minime conveniret. Mirabilem enim hunc morbum varias inducere larvas posse, & quaevis alia mala mentiri, alia occasione in Commentariis §. 633. ex *Sydenhamo* notatum fuit. Similes dolores & a podagra retropulsa observantur quandoque.

Bina ergo haec in omni pleuritide adsunt, febris acuta continua, & dolor. Quaenam vocetur febris acuta, ad §. 564. dictum fuit; simulque monitum §. 567. acutos febriles morbos vocari illos, quos dicta febris comitatur. Dolor vero pleuriticus non est mitis & obtusus, sed acutus & punctorius, qualem a distentis vasculis inflammatis nasci in Commentariis §. 382. 3. probatum fuit; quod & *Galenus*, & reliqui autores antea memorati, in pleuritidis descriptione docuerunt. Hoc autem inprimis ideo notari meretur, quia etiam in febribus dolores lateris, sed non pleuriticos, observavit *Hippocrates*; de qua re videantur Commentaria §. 772. Ita etiam *in Coacis* (*n*) leguntur sequentia: *Dolores circa latus, in febribus, tenuiter consistentes, absque signis, venae sectio laedit.* Ubi videtur agi de talibus doloribus, qui nec adeo acuti sunt, neque aliis pleuritidis signis stipantur. *Duretus* (*o*) loco *in febribus* (ἐν πυρετοῖσιν) maluit legere *febris expertibus* (ἀπυρετοῖσιν): sed forte, nihil in textu mutandum esse, probabile videbitur, si consideretur, eadem hac Praenotione alium morbum ab *Hippocrate* recenseri, quem pariter venae sectio laedit, nempe in perfrigeratione torpida, ubi disertè additur *febris non expertibus* (οὐκ ἀπύροις).

Pulsus autem durus in omnibus fere morbis acutis inflammatoriis observatur, ob cruorem densum & compactum, difficilius per fines capillares arteriarum transeuntem (*p*): ideoque & hunc in Pleuritidis descriptione notavit *Galenus*, uti modo dictum fuit; alibique (*q*) monuit, ob duritiem pulsum pleuriticorum vehementem videri minus peritis, qui *durum ictum nequeunt a vehementi distinguere!* Fallere tamen quandoque posset hoc signum, dum prae doloris acerbitate inspirare nequeunt aegri, & se ipsos fere suffocant, tunc enim peripneumonia ex pleuritide fieri incipit, pulsusque mollis & exilis apparet; de qua re postea ad §. 883. dicetur.

Cum autem, dilatato per inspirationem thorace, distrahantur partes inflam-

(*n*) N. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*o*) In Coacas Hippocratis pag. 387.
(*p*) H. Boerhaave Institut. §. 962. (*q*) De Pulsib. ad Tyrones Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 9.

flammatae, necessario augebitur dolor, qui ob eandem causam lenior erit inter exspirandum, vel dum aegri animam retinent. Unde etiam valida pleuritide correpti, ut acerbissimum dolorem evitent, vix inspirant, sicque se ipsos suffocant. Hinc levamen aegri tales saepe percipiunt, dum lata fascia thorax sic constringitur, ut pectoris inter inspirandum dilatatio vel nulla sit, vel exigua admodum; tunc enim inspiratio, immoto thorace, perficitur inprimis abdominis ope. In inspiratione enim non tantum dilatatur thorax costarum motu solo, verum etiam diaphragma deorsum tractum pectoris capacitatem auget, abdominis vero cavum angustat, unde pressa viscera abdominalia musculorum abdominalium resistentiam superant, ventremque attollunt. Ubi ergo per fasciam immotus retinetur thorax, poterit adhuc spatium fieri pulmoni per aërem inspiratum dilatando, dum deorsum ducitur diaphragma; forte tunc & majori vi, quam dum simul dilatatur pectus: atque hoc modo respiratio ad vitam necessaria poterit peragi. Pro vario autem situ partis inflammatae majus minusve fiet impedimentum respirationi, uti postea §. 877. patebit.

Tussis autem fere perpetua adest: unde ab optimis auctoribus semper inter signa pleuritidis numeratur. Cum autem vel sola inspiratio tantum dolorem faciat, satis patet, quantum ille augeri debeat, dum tussi quassatur pectus, unde & aegri natam tussim omni molimine supprimere nituntur, &, si nequeant, convelluntur saepe prae doloris acerbitate.

Horum omnium phaenomenorum concursus docet, pleuritidem adesse: verum optime *Aretaeus* (r) monuit sequentia: *Opus est autem, omnia haec (pleuritidis phaenomena nempe) inter se consonare atque conspirare, ab una causa pendentia. Quaecumque enim ex his sparsim alia ab alia causa producuntur, etsi omnia simul ingruunt, pleuritis non vocatur.* Si enim lateris dolor v. g. a distractione partium post validos nixus ortus foret, tussisque catarrhosa adesset, simulque acuta continua febris ab alia causa quacumque (puta contagio varioloso, morbilloso vel alio quovis epidemico) accederet, haberetur quidem concursus symptomatum pleuriticorum, sed tamen non vocaretur pleuritis talis morbus, cum singula haec symptomata non ab una & eadem causa ortum ducerent.

§. 876. Quoties una cum his symptomatibus sputa ex pulmone symptomatica prodeunt; dicitur *humida*; quando haec absunt, *sicca* vocatur.

Quibus signis pleuritis praesens cognosci possit, vidimus: sequitur jam ut de variis hujus morbi speciebus quaedam dicantur. Humidam enim & siccam, veram & spuriam, idiopathicam & symptomaticam pleuritidem dixerunt auctores. De humida & sicca pleuritide hac paragrapho agitur; de reliquis dicetur sequentibus numeris.

Tussis

(r) Lib. I. de causis & signis Morbor. acutor. Cap. x. pag. 8.

Tussis fere perpetua pleuritidem comitari solet: Cumque sputa tanti momenti sint in peripneumonia, & ipsa pleuritis per sputa saepe solvatur, uti postea §. 888. patebit, in ipso morbi initio periti Medici semper attendunt, an per tussim excretio fiat, & qualis. Ubi ergo per tussim sputa educuntur, qualiacumque demum haec fuerint, vocatur pleuritis humida, si vero sicca & inanis tussis aegros vexet, sicca dicitur; indeque habetur prima & maxime obvia pleuritidis distinctio, jam memorata *Hippocrati* (*s*), *Galeno* (*t*), *Celso* (*u*), *Tralliano* (*w*), aliisque.

Cum autem monuerit *Galenus*, uti antea in Commentariis §. 830. 2. dictum fuit, in pleuriticis & peripneumonicis affectibus, illam excretionem, quae per sputa fit, similem esse urinarum sedimentis, quae cruditatem, vel coctionem, in morbis acutis designant, adeoque dixerit, siccam absque ullo sputo tussim idem significare ac urinam aquosam, quae crudissima & pessimi ominis merito habetur; patet, multum ad Prognosin facere, distinctionem Pleuritidis in humidam & siccam. Ab omnibus enim damnatur Pleuritis sicca, tanquam periculosa, & molestissima curatu, & concoctu difficilis (*x*), quae vel celeriter hominem rapit, vel non nisi longo tempore solvitur (*y*). *Celsus* tamen, licet damnaverit siccam in hoc morbo tussim, sanguinea sputa tamen videtur adhuc pro pejori omine habuisse; dicens: *Huic dolori lateris febris & tussis accedit: & per hanc excreatur, si tolerabilis morbus est, pituita, si gravis, sanguis. Interdum etiam sicca tussis est, quae nihil emolitur, idque vitio primo gravius, secundo tolerabilius est* (*). Confirmant tamen experimenta practica, sputa sanguine tincta frequentissime in pleuritide adesse, minusque nocere, quam si absque ullo omnino sputo morbus sit.

§. 877. Nulla est pars integumentorum interni thoracis, quam non aggreditur: tota ergo pleura, totumque mediastinum, hinc anterior, posterior, dextra, sinistra, superior, inferior, exterior, profundior pars aeque obsidetur hoc malo: sed inprimis latera.

Videndum jam, quis locus affectus sit in pleuritide. Omnia symptomata docent, validam inflammationem in hoc morbo adesse, sed non convenit inter Medicos, quanam in parte haec inflammatio haereat. Acutissimus dolor, dum inspirant tales aegri, docet, moveri illo tempore partes inflammatas, vel & distrahi. Membranam illam, quam *costas succingentem*, vel & simpliciter *succingentem*, vocaverunt Veteres (τήν ὑπεζωκότα ὑμένα) propriam & solam pleuritidis sedem esse voluerunt multi. Pleuram recepto jam nomine, licet forte minus proprio (*z*) vocare solent Medici, quae omnem interni thoracis am-

(*s*) De Morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 590. (*t*) De locis affectis Lib. V. Cap. iii. ibid. pag. 488. (*u*) Lib. IV. Cap. vi. pag. 209. (*w*) Lib. VI. Cap. i. pag. 267. (*x*) Vide locum citatum Tralliani & Hippocratis uti & Coac. Praenot. N°. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873.
(*y*) Vide Galeni locum citatum. (*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209.
(*z*) Petit. Comment. in Aretaeum. pag. 151.

ambitum investit, pericardium tegit, & sua duplicatura mediastinum (vide Commentaria §. 170. 4.) constituit: sic enim hunc morbum *Aretaeus* (*a*) definivit: *sub costis, dorso, & internis pectoris ad claviculas usque, tenuis membrana robusta substrata est, ossibus adnata, cui nomen succingens. In hac quum phlegmone suborta fuerit, febris (adest) cum tussi, & sputis variis, pleuritis vocatur ille affectus.* In eadem sententia fuit & *Aegincta* (*b*) & *Trallianus* (*c*). Partis affectae non meminit *Celsus* (*d*), dum hunc morbum describit. *Galenus* autem, uti ad §. 875. dictum fuit, non tantum costas succingentis membranae, sed & musculorum ipsi continuorum, inflammationem facere pleuritidem statuit.

Cum autem pleuritis & peripneumonia tantam inter se affinitatem habeant, ab iisdem saepe causis producantur, in utroque morbo tussis adsit, per sputa, ex pulmone prodeuntia, toties levetur pleuritis, peripneumonia acutissimam pleuritidem comitetur saepe, sequatur fere semper; Clarissimi viri, & de re medica optime meriti, fuerunt in illa opinione, in utroque hoc morbo eandem partem affici, pulmonem nempe. *Sydenhamus* (*e*) tantam affinitatem inter pleuritidem & peripneumoniam agnovit, ut expensis omnibus pleuritidis phaenomenis concluserit, *morbum illum nihil aliud esse, quam febrem a propria & peculiari sanguinis inflammatione ortam, qua natura materiam peccantem in pleuram deponit: nonnunquam & in pulmones, unde Peripneumonia suboritur; quam a priore, gradu tantum, & pro majore ejusdem causae intentione, extentuque latiori differre, autumat.* Interim tamen distinctam morbi sedem in utroque hoc morbo posuit.

Neque nova haec opinio est, pulmonem esse partem affectam in pleuritide: *Aurelianus* (*f*) enim plures antiquos Medicos recensuit, qui hanc sententiam tuebantur. Imo & apud *Hippocratem* quaedam inveniuntur, quae huic opinioni utcumque favere videntur. Ita enim de fluxione in thoracem decumbente agens (*g*), voluit, pulmonem, natura sua rarum & siccum, fluxionem attrahere, inde tumere, latus contingere, atque, si in utroque latere hoc fiat, peripneumoniam facere; si in alterutro tantum, pleuritidem. Alio autem in loco (*h*) pariter pleuritidem fieri dixit, dum pulmo admodum resiccatus prae vehementi siti in latus inclinatur ex impotentia, illudque tangit. Verum constat ex Physiologicis, pulmonem naturaliter pleuram tangere, & ex peripneumoniae historia patuit satis, non ex hac causa pendere hujus morbi originem.

Celeberrimus Hoffmannus (*i*) fuit in hac opinione, pleuritidem spuriam adesse, si inflammatio externas tantum partes occupet; si vero membranosae pulmonalis substantiae superficiem instar Erysipelatis prehendat, pleuritidem esse

(*a*) Lib. I. de causis & signis morbor. acutor. Cap. x. pag. 8. (*b*) Lib. III. Cap. xxxiii. pag. 40. versa. (*c*) Lib. VI. Cap. i. pag. 266. (*d*) Lib. IV. Cap. vi. pag. 209. &c. (*e*) Sect. VI. Cap. iii. pag. 334. (*f*) Acutor. morbor. Lib. II. Cap. xvi. pag. 115. (*g*) De Locis in Homine Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 365. (*h*) Ibidem Cap. x. pag. 369. (*i*) Medicin. Ration. Systematicae Tom. IV. Sect. II. Cap. vi. pag. 426. 427.

esse veram, & ubi altius in ipsam pulmonum substantiam descendit, tunc peripneumoniam adesse. Eandem sententiam amplexus fuit & *Trillerus* in eruditissimo simul atque utilissimo tractatu, quem de pleuritide conscripsit, ac ideo potius *pleuripneumoniam* vel *peripneumopleuritidem* hunc morbum vocandum voluit (*k*). Certum quidem est, solam pleuram non esse semper pleuritidis sedem, sed & musculos ipsi continuos adjunxit *Galenus*, uti paulo ante dictum fuit: & ipsa adiposa membrana, in locis intercostalibus saginatorum animalium adeo conspicua, quam frequentissimam & quidem tenacissimae inflammationis sedem esse, in Commentariis §. 374. demonstratum fuit, huc referri meretur. Nata enim phlegmone, adiposam membranam in tumorem attollens, pleuram cum summo dolore distrahere potest (*l*). Cum ergo ex inflammationis historia ante tradita constiterit (vide §. 373.) omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriosorum ortus observantur, posse esse inflammationis sedem, patet, illam in pleura, pinguedine ipsi superposita, musculisque intercostalibus obtinere posse: atque hinc licet concludere, pleuram membranam pleuritidis sedem esse posse, licet tamen non semper ibi haereat morbus, ut multi crediderunt; sed & in pinguedine, & musculis intercostalibus, reperiatur frequenter.

Certe acutissimus ille dolor, qui primum etiam nixum inspirationis comitatur in pleuritide, videtur docere, non in solo pulmone haerere malum, cum in peripneumonia vera saepe nullus, aliquando obtusus tantum dolor ab aegris percipiatur, uti antea vidimus. An credibile videtur in valida peripneumonia malum non pertingere ad membranosam ejus superficiem, quae tam acrem dolorem deberet excitare, dum inde pleuritis fieri creditur? Verum quidem est, in cadaveribus pleuritide defunctorum saepe non inveniri adeo magnum in pleura malum. Sic *Jacotius* (*m*) fatetur, se in dissectione pleuriticorum raro observasse pleuram tumere, licet phlegmone antecesserit. Verum tenuis haec & tensa membrana, licet inflammaretur, non multum tumoris faceret, cum in phlegmone tota fere tumoris moles a panniculo adiposo turgente pendeat. Novimus sic, periosteum, cerebri meninges, ligamenta, absque multo tumore inflammari, & acerrimos dolores producere posse. Unde & *Jacotius* (*n*) modo allegatis praemisit sequentia: *Inflammationis nomine non solum sanguinis immodicam copiam in locum inanem collectam intelligimus, sed quamvis excedentem etiam in parvis membri vasis.* Magis urget *Petri Servii* testimonium, qui in trecentis pleuriticis Romae, post mortem dissectis, deprehendit semper unum pulmonis lobum corruptum & materia putrida turgidum, intacta tamen aut leviter saltem vitiata pleura (*o*). Verum, si consideretur, pleuritidem & peripneumoniam saepe simul concurrere, neque ex pleuritide semper perire aegros, quia membrana pleura aut

(*k*) Cap. I. pag. 9. (*l*) Abrah. Kaau Perspirat. Hippocrat. Cap. VII. N. 143. pag. 66. (*m*) Hollerii Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 429. (*n*) Ibidem. (*o*) Triller. de Pleuritide Cap. I, pag. 10.

aut loca intercoſtalia inflammata ſunt, ſed ſaepius ideo, quia ob dolorem immanem omnis motus thoracis ſupprimitur, unde impedito ſanguinis per pulmones trajectu lethalis peripneumonia naſcitur (vide §. 905.); patebit ratio, quare in cadaveribus pleuritide defunctorum fere ſemper in pulmone vitium inveniatur, licet leviter tantum affecta pleura videatur. Notandum enim, quod *Servius* non negaverit, pleuram in hoc morbo affici, ſed leviter tantum: Cauſa ergo mortis in pulmone affecto inveniebatur quidem, prima tamen origo mali in pleura, vel ipſi incumbentibus muſculis, & adipoſa tunica, haeſiſſe potuit. Pleuram autem in hoc morbo affici confirmant obſervata plurima: ſic *Aurelianus* (*p*) dixit: *Manifeſta namque conjectura eſt, quod ipſa (pleura,) patiatur. Si quidem tumoris augmento collectionem in pleuriticis faciat, & exſpirantibus ſaepe aegrotis nigra inveniatur.*

Coram multis ſpectatoribus in noſocomio diſſecuit *Diemerbroeckius* (*q*) cadaver mulieris pleuritide mortuae, quae primis quatuordecim diebus acutiſſime afflicta fuerat, poſtea vero, ſuppuratione facta, morbus per aliquot dies mitior viſus fuerat, tandem morte finiebatur. Invenit autem pulmonem a pleura omnino liberum, & in dextro latere totam pleuram ab axillis ad diaphragma uſque inflammatam: abſceſſus autem ruptus fuerat ad quintam & ſextam coſtam, quae binae coſtae duorum digitorum latitudine omnino erant pleura nudatae: pus in thoracis cavitatem modica quantitate effluxerat. Pulmo inveniebatur nulla inflammatione aut alio malo laeſus. Similia & poſtea in viri cadavere eodem morbo exſtincti vidit, atque inde concluſit, minimè veram eſſe illam opinionem, qua ſtatuitur, in omni pleuritide adeſſe etiam exterioris partis pulmonis inflammationem. Quinimo in cadaveribus peripneumonia mortuorum invenit unius lateris pulmonem totum inflammatum, etiam in exteriore membrana, licet illi aegri de obtuſo tantum dolore conqueſti fuiſſent, dum viverent. Pleuram pariter affectam poſt hunc morbum in cadaveribus vidit *Harderus* (*r*), & alii plurimi, quos recenſere nimis operoſum foret.

Sed & *Hippocrates* (*s*) diſerte dixit, ad latus impactam bilem & pituitam pleuritidem facere; ſi vero pulmo eadem in ſe traxerit, peripneumoniam fieri.

Ex omnibus ergo his concludere licet, partem affectam in pleuritide eſſe pleuram, contiguam ipſi pinguedinoſam tunicam, & muſculos incumbentes: pulmonem vero in pleuritide quidem affici ob impeditam reſpirationem, atque inflammari ſic poſſe, interim tamen pulmonis inflammationem a pleuritide omnino diſtinctam eſſe.

Neque obſtat tuſſis, quam crediderunt tantum a pulmone affecto naſci poſſe Clari in arte viri. Dum intercoſtalia loca inflammata tument, pulmonem contiguum premere atque irritare poſſunt, ſicque tuſſim producere: ipſa inſpi-

(*p*) Acutor. Morbor. Lib. II. Cap. XVI. pag. 117. (*q*) Anatom. Lib. II. Cap. XIII. pag. 309. (*r*) Harder. Apiar. Obſerv. 53. pag. 222. 223. (*s*) De Morbis Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 546.

ſpiratio ob acerbum dolorem impedita tuſſis cauſa eſſe poteſt. Ita in gravidis mulieribus, quibus uterus altius aſſurgens ſurſum premit viſcera abdominalia, ſicque diaphragmatis liberum motum impedit, moleſtiſſima quandoque tuſſis obſervatur (*t*). Narium internarum irritatio, rudior attactus membranae meatum auditorium inveſtientis, tuſſim producere poteſt. Si ergo ab aliis partibus, a pulmone diſſitis, tuſſis excitari poſſit, quanto magis a locis pulmoni contiguis, inflammatis & dolentibus. In lateris tuberculo, quod ſuppuratum uri vel ſecari juſſit *Hippocrates* (*u*), adeoque verſus exteriora haeſiſſe videtur, tuſſim adfuiſſe notat. Sputa autem, quae in pleuritide excernuntur, ex pulmone veniunt; verum poſtea ad §. 888. 6. de his dicendum erit, tuncque patebit, neque ex ſputis concludi poſſe, pulmonem in omni pleuritide ſemper & primario affici.

Cum ergo in ipſa membrana pleura, pinguedine ipſi incumbente, muſculis intercoſtalibus, nata inflammatio pleuritidem facere poſſit, patet, in diverſis, & ſatis diſſitis, corporis locis, eundem nomine morbum obtinere poſſe. Omnis enim interni thoracis ambitus his tegitur, ipſumque mediaſtinum ex pleurae duplicata lamella, interpoſita tunica celluloſa, conſtat; diaphragma, & pericardium pleura obducuntur. Obtinuit tamen inter Medicos, ubi illa pars membranae pleurae, quae diaphragma ambit, inflammatur, *Paraphrenitidem* vocare morbum, de quo poſtea, ob ſymptomata quaedam peculiaria, ſingulari capitulo agetur; ſimulque tunc addentur illa, quae circa Pericardii & mediaſtini inflammationem maxime notanda ſunt.

Per omnem illum ambitum natas pleuritides obſervavi, & paſſim hoc fide digniſſimorum auctorum teſtimoniis confirmatur: omnium tamen frequentiſſime latera hoc morbo occupantur; atque ideo a parte corporis, quae magis patitur, nomen ſumpſiſſe hunc morbum concluſit *Aurelianus* (*w*). Hoc autem inprimis notari meretur, quia minus periti non ſuſpicantur pleuritidem adeſſe, niſi dolor latus occupet: imo & vulgus in illa opinione eſt, ſiniſtrum latus ſolum huic morbo obnoxium eſſe; unde ſaepe morbum ſummo cum periculo negligunt, dum in dextro latere dolor adeſt. Interim tamen conferendo ſatis numeroſas hujus morbi hiſtorias, quas collegi, vidi ſaepius adhuc dextrum latus, quam ſiniſtrum, affectum fuiſſe: quod & notavit *Trillerus* (*x*), qui ſe obſervaſſe teſtatur benigniorem eſſe pleuritidem, quae dextrum latus occupat, periculoſiorem vero & diuturniorem, quae ſiniſtrum. Monuerat jam *Aretaeus* (*y*), per omnem continuitatem ſuccingentis membranae dolorem protendi, quibuſdam etiam ad dorſum & ſcapulas pertingere, huncque dorſalem pleuritidem ab Antiquis vocatam fuiſſe, uti ex ingenioſa obſcuri hujus loci emendatione, quam *Petitus* (*z*) dedit, patet. Pleuritidis in

(*t*) Mauriceau Tom. I. Liv. I. Chap. XVI. pag. 141. (*u*) De Morbis. Lib II. Cap. XXIV. Charter. Tom. VII. pag. 575. (*w*) Acut Morbor. Lib. II. Cap. XIII. pag. 110. (*x*) De Pleuritide pag. 4. (*y*) De cauſis & ſignis Morb. acut. Lib. I. Cap. X. pag. 8. (*z*) Ibidem pag. 152.

in dorſo etiam jam meminit *Hippocrates* (*a*); quaedam tamen ibi occurrunt, quae corruptum eſſe textum indicare videntur. Pariter & anteriora pectoris, & quidem ſub ipſo ſterno, hunc morbum occupaſſe, docuerunt obſervata, uti ex *Petro Salio de curatione morborum ab ordinariis practicis non exhibitorum* refert *Schenckius* (*b*). In cadavere enim viri, nono die morbi praeter Medicorum exſpectationem mortui, *inventus fuit in membranis interſepientibus tumor inflammatorius ſatis notabilis magnitudinis, qui etiam ex parte communicabatur pericardio.* In talibus aegris aderant omnia acutae pleuritidis phaenomena, ſed lateris dolor aberat, ejuſque loco aliquid moleſti ſub ſterno percipiebatur, cum magni ardoris in thorace ſenſu. Patet autem ſatis, eo acriorem inflammatarum partium dolorem eſſe, quo magis inter inſpirandum moveri aut diſtrahi debent, adeoque variam doloris intenſitatem in pleuritide eſſe poſſe, prout in hoc illove thoracis loco haeret morbus. Quia autem frequentiſſime latera occupat pleuritis, ideo inter ſigna §. 875. dolor acutus punctorius ponitur, licet abſolutè loquendo pleuritis & abſque hoc dolore, vel ſaltem leni tantum comitata, eſſe poſſit, uti ex modo dictis patet.

§. 878. Ubi autem ipſa membrana coſtas interne ſuccingens doloris ſedes, aut pars illa muſculorum intercoſtalium internorum, *vera;* ſi autem altius intercoſtales muſculi, externi inprimis, vel & his ſuperiora laborant, *ſpuria* appellatur.

Quoſdam lateris dolores abſque febre eſſe, illoſque ad pleuritidem non pertinere, §. 875. patuit. Verum & alii dolores laterum cum febre reperiuntur, qui reſpirationis liberam actionem utcumque laedunt, neque tamen adeo periculoſum exitum habent. Hinc illa diſtinctio pleuritidis in *veram* & *ſpuriam* nata fuit. Vera dicebatur, ſi ipſa pleura, vel partes huic proximae, inſtammatae eſſent; ſpuria autem, ſi ſuperiores his partes, & integumentis externis magis vicinae, laborarent. Diverſum diſcrimen in utraque pleuritidis ſpecie inprimis inde pendet, quod eo magis impediatur vitalis inſpiratio, quo magis verſus interiora haeſerit malum; & ſuppuratio natam inflammationem ſequens extrorſum tendat potius, ſi in exterioribus partibus morbus fuerit; & contra verſus pectoris cavum ruat, ſi profundius malum haeſerit. Pulchre haec notavit *Galenus* (*c*), ſignaque recenſuit, quibus bini hi morbi, adeo affines, diſtingui poſſent. Poſtquam enim de Pleuritide dixerat, ſubjungit ſequentia: *Sunt vero alii laterum dolores cum febribus, per quos neceſſario denſa & parva reſpiratio fit: nihil autem exſpuitur, ut ideo ſputi expertibus pleuritidibus ſimiles fiant; verum facile ab illis diſcernuntur; tum quod nulla ſit tuſſis, cum ſputi expertes (pleuritides) ſiccam tuſſim habeant; tum quod neque tenſionem neque duritiem ullam reſe-*

(*a*) De Morbis Lib. III. Cap. xv. pag. 590. (*b*) Lib. II. pag. 289.
(*c*) De Locis affectis Lib. V. Cap. III. Charter Tom. VII. pag. 488.

referat pulſus, neque adeo acuta febre laborent, & reſpirationis difficultas minus illos moleſtet: nonnulli etiam, prementibus nobis extrinſecus locum inflammatum, dolent. Illis repurgatio non fit per ſputa, quia ab initio nihil (humoris) inflammationem excitantis ad thoracis ſpatium pervenit. Concocta vero inflammatione, niſi pus prius deſcutiatur, ad cutim attollitur, & ſecatur. Modo dictis ſimilia & apud *Æginetam* (*d*) habentur. Difficulter autem admodum diſtingui poſſe videtur, an intercoſtales muſculos internos externoſve ſolos inflammatio occupet, cum ſibi invicem incumbant, & ſimilem actionem habeant, adeoque ſatis obſcura inde foret Pleuritidis verae & ſpuriae Diagnoſis, quae longe evidentior ex Galeni loco citato haberi poterit.

Notandum etiam, quandoque contingere, ut & loca intercoſtalia, & his ſuperiora, ſimul inflammentur, quales caſus aliquando vidi, licet rarius: Cum autem a potiori ſoleat ſumi denominatio, ad veram pleuritidem referendus videtur talis morbus potius, quam ad ſpuriam.

§. 879. Adultos, ſanguineos, lautius potos, paſtoſve, exercitatos valde, acidum raro eructantes, in morbos inflammatorios vergentes; verno tempore, maxime ſubito aeſtuante poſt acre gelu coelo; aut hyberno in acerrime frigido vento; infeſtat primario: tumque vocatur *idiopathica.*

Docuerunt obſervata fidelia, non omnem aetatem & temperiem aeque huic morbo obnoxiam eſſe, imo & varium anni tempus, aërisque viciſſitudines, conſiderationem hic mereri, de quibus nunc agendum erit.

Pleuritis morbus inflammatorius eſt, adeoque maxime metuendus illis, qui ſponte in hos morbos vergunt. Tales autem ſunt (uti alia occaſione in Commentariis §. 772. monitum fuit,) quibus vaſa robuſta & contracta, humores denſi ſunt, acriores, & celerius moti. Pulſus his hominibus majores & crebriores eſſe ſolent, corpus gracile, agile, robuſtum, calidum. Adultos hinc potius invadit, quam juniores, in quibus ſolidorum laxior compages, & fluidorum minor denſitas reperitur; unde & *Hippocrates* (vide Commentaria §. 874.) monuerat, pleuritidem & peripneumoniam ante pubertatem non fieri: interim tamen quandoque, licet rarius, & junioribus hic morbus contingit. Ob eandem rationem notaverat *Aurelianus* (*e*), maribus frequentiorem quam foeminis eſſe hunc morbum: teſtatur autem *Trillerus* (*f*), foeminas pejus affici quam viros, ſi hoc morbo corripiantur, licet hoc rarius contingat. Validae enim tunc videntur fuiſſe cauſae, quae in corpore foeminino, minus ad hunc morbum praediſpoſito, pleuritidem excitare potuerunt. Monuerat autem *Hippocrates* (*g*) ſe-

(*d*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 40. verſa. (*e*) Acutor. Morbor. Lib. II. Cap. XIII. pag. 111. (*f*) De Pleuritide pag. 4. (*g*) Aphor. 34. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 75.

ſequentia: *In morbis minus periclitantur, quorum naturae, aetati, habitui, & anni tempeſtati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris ſit.* Et *Galenus* (*h*) in Commentariis in hunc textum optime notavit, periculi magnitudinem tunc non pendere ab ipſa conſtitutione corporis aegrotantis, ſed a vehementia cauſae, quae morbum produxerat. Poſſunt facile conciliari modo dicta illis, quae in §. 874. habentur, ubi dicebatur, peripneumoniam pueris & foeminis & laxis hominibus rarius contingere, atque facile, & fere ſponte, ſanari, quatenus nempe ipſa fluidorum & ſolidorum diſpoſitio naturalis in his hominibus minus favet huic morbo. Interim tamen, ubi cauſae procatarcticae tanta efficacia eſt, ut in minus praediſpoſitis talibus corporibus validam tamen pleuritidem excitare poſſit, non repugnat, periculoſum morbum eſſe poſſe quandoque, licet tamen in duro & exercitato corpore ab eadem cauſa pejor adhuc naſceretur morbus, & a leviore etiam cauſa in tali corpore excitaretur.

Obſervavit *Sydenhamus* (*i*), quod hic morbus *temperamento ſanguineo praeditos prae reliquis aggreditur, ſaepe etiam ruſticos & duro jam fractos membra labore.* Denſis autem illis & exercitatis corporibus inprimis perniciosum eſſe hunc morbum, jam monuerat *Hippocrates* (*k*), uti alia occaſione dictum fuit. Et in macilentis & ſiccis corporibus frequentius ſe hunc morbum obſervaſſe, quam in obeſis & humidis, teſtatur *Trillerus* (*l*). Rigida enim in his vaſa, & humores denſi obſervantur. Ob hanc cauſam *Aretaeus* (*m*) crediſſe videtur, ſenes inprimis pleuritidi obnoxios eſſe, ſed & ſaepius evadere, cum valida phlegmone in ſenili aetate raro excitetur. Contrarium vero de juvenibus, & in flore aetatis conſtitutis hominibus, dixit, nempe, minus frequenter hoc morbo affici, ſed & rarius emergere, quia majori impetu in talibus furere ſolet pleuritis. Solidarum autem partium firmum robur huic morbo favere, colligi etiam poteſt ex illis, quae apud *Hippocratem in libro de aëre, locis & aquis* (*n*) habentur. Notat enim, homines, qui incolunt urbes ſeptentrioni oppoſitas, robuſta & ſicca habere corpora, ſed & pleuritidi obnoxios vivere: contra vero illos, qui civitates auſtro oppoſitas habitant, imbecilliora (ἀτονώτερα) plerumque corpora habere, ſed & raro pleuritide corripi (*o*).

Cibos potuſque vel acri ſua indole, vel & ſola copia nimia, febres excitare poſſe, antea in Commentariis §. 586. a. vidimus; adeoque patet, lautius potos & paſtos, ſi ſimul in morbos inflammatorios ex propria temperie & aetate proni fuerint, facillimè in pleuritidem incidere. Unde & copioſam vini ingurgitationem pro cauſa pleuritidis habuit *Hippocrates* (*p*). Longe pejor adhuc ſpirituum fermentatorum abuſus, cum & ab his liquidis

(*h*) Ibidem pag 76. (*i*) Sect. VI. Cap. III. pag. 331. (*k*) Coac. Praenot. N°. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875. (*l*) De Pleuritide pag. 3. (*m*) De cauſis & ſignis Morbor. acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 9. (*n*) Charter. Tom. VI. pag. 191. (*o*) Ibidem pag. 190. (*p*) De Morbis Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 546.

dis coagulum inducatur, & solidae corporis partes corrugentur; ideoque frequentissimae & acerrimae pleuritides illis accidere solent, *qui potui spirituosiori, praesertim vini spiritui, plus justo per vitam sunt assueti*, uti observavit *Trillerus* (*q*). Saepe tertio vel quarto die jam lethales pleuritides in ebriosis hominibus vidi.

Acidum rarò eructantes. Monuit in Aphorismis (*r*) *Hippocrates* sequentia: *Qui acidum eructant, raro Pleuritici fiunt.* Ubi autem de *morbis spontaneis ex acido humore* agebatur, constitit, boni sanguinis inopiam, debilitatem fibrosae compagis vasorum & viscerum, atque defectum animalis motus (vide §. 61.) merito inter causas acidae acrimoniae numerari. Verum patet ex ante dictis, talia corpora minime ad morbos inflammatorios disposita esse: unde intelligitur facile ratio hujus Aphorismi. Postquam autem *Helmontius* (*s*) statuerat, hostile acidum, pleurae tanquam spinam infixum, pleuritidem facere, longe aliam hujus Aphorismi explicationem dederunt Medici, qui hanc opinionem tuebantur. Putabant enim ideo saepius hoc morbo affligi illos, qui acidum raro eructabant, quia illud retentum in corpore, sanguini mistum, morbo huic originem dabat. Quam vana autem haec sit opinio, ex causis pleuritidis postea recensendis, uti & ex tota hujus morbi historia, satis patebit.

In morbos inflammatorios vergentes. Quales illi sint, paulo aute dictum fuit ad eandem hanc paragraphum. Hoc autem cognoscitur ex corporis habitu, & morbis praegressis.

Verno tempore &c. Pleuritis quidem omni anni tempore a causis postea enumerandis nasci potest, verum quando Epidemicorum in morem regnat pleuritis, tunc potissimum verno tempore aggreditur; inprimis autem illa parte anni, quae *inter ver atque aestatem ambigens, utriusque quasi fibula est*, uti *Sydenhamus* (*t*) monuit; quod & propriis Epidemicarum constitutionum observatis confirmatum vidi.

Aut hyberno in acerrimè frigido vento. Per frigus adunari sanguinis moleculas, adeoque causam obstructionis in arteriarum angustiis nasci, antea ad §. 117. demonstratum fuit. Si jam frigidus ventus magna vi aërem gelidum in pulmonem inpellat, qui pleurae contiguus est, simulque totum corpus undique afflet, loca intercostalia ab utrâque parte tam interiori quam exteriori exponuntur acri frigori. Inprimis autem pleuritidis periculum tunc adest, dum ex calidis hypocaustis in aërem frigidissimum, non satis tecto vestibus corpore, prodeunt incauti homines. Ratio hujus data fuit ad §. 118.

Ideo *Hippocrates* dixit, hyeme pleuritides & peripneumonias fieri maxime, & quidem vehementissimas (*u*); & *Aretaeus* (*w*) similia monuit.

Tunc-

(*q*) De Pleuritide pag. 4. (*r*) Sect. VI. N°. 33. Charter. Tom. IX. pag. 269. (*s*) In Capitulo *Pleura furens*, N°. 13. pag. 319. (*t*) Sect. V. Cap. v. & Sect. VI. Cap. III. pag. 306. 330. (*u*) De Affectionibus Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 621. (*w*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 9.

Tuncque vocatur idiophatica. Quando nempe pleuritidis causa, a primo ipsius morbi initio, in locis intercostalibus haesit, non vero in alia parte corporis prius nata, dein relicta priori sede has partes occupavit: ἰδιοπαθεία enim dicitur propria & primaria affectio.

§. 880. At ex materie praegressi inflammatorii morbi mota, & in loca descripta (877. 878.) delata, exorta *symptomatica* dicitur.

Contingit quandoque, aliis morbis, prius natis in corpore, pleuritidem succedere, tuncque vocatur symptomatica. Sic alia occasione ad §. 752. notavi, quartanam, verno tempore calidissimis remediis tractatam, transivisse in saevam pleuritidem. Ita & *Sydenhamus* (*x*) monuit, pleuritidem per accidens aliis febribus supervenire, cujuscumque demum generis sint: notat autem praecipue hoc contingere intempestivo calidorum remediorum in morbis incipientibus usu; praesertim si aegrorum aetas, temperamentum, annique tempestas inter ver & aestatem ambigens, simul conspiraverint.

Haec autem distinctio pleuritidis in idiopathicam & symptomaticam usum insignem habet in curatione: pleuritis enim idiopathica sanguinis missionem, saepius quandoque repetitam, ut plurimum poscit. Si autem pleuritis symptomatica sequatur alium morbum epidemicum, cujus indoles sanguinis missionem, saltem repetitam, non fert, tunc longè parcius, quam aliter fieri solet, sanguis mittendus est. Sedula morborum observatione hoc invenit *Sydenhamus* (*y*), & tanquam rem magni momenti in praxi proposuit.

§. 881. Pro causa antecedente habet: 1. omne id, quod inflammationi generandae cuicunque aptum (375. ad 380.). 2. id, quod hanc causam generalem determinat in pleuram proecipue; quo pertinent maxime, natura aegri, intercostales arteriolas angustiores, magisque duras, habentis: morbus praecedens, qui reliquit dispositionem eadem proferentem, ut est scirrhus pleurae, callus, pulmo adnatus &c.; natura epidemici morbi praedominantis; aër frigidus, per angustas rimas violente actus in nudatum corpus, ex labore vel igne prius valde aestuans; potus gelidus subito, magno haustu, ingestus in corpore simili; aër hyemali tempore borealis gelidissimus. 3. μετάπτωσις materiae inflammatoriae, ichorosae, suppuratoriae, prius in toto, vel in aliqua parte, praedominantis, & dein quacunque causa huc depositae, ut in morbillis, variolis, tumo-

(*x*) Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (*y*) Sect. V. Cap. V. pag. 310.

moribus ulcerosis, ulceribus magnis, latis, subito evanescentibus, absorpta venis materie.

I°. Agendum nunc de causis: Cum autem hactenus dicta evincant, pleuritidem esse morbum inflammatorium (quod & ex decursu totius morbi, & eventu vario, postea describendis, patebit), ad causas pleuritidis referuntur omnia illa, quae inflammationem producere valent, de quibus actum fuit paragraphis hic citatis.

II°. Licet autem inflammatoria diathesis in sanguine nata fuerit, tamen & debet alia adhuc causa esse, per quam illud malum intercostalia loca potius occupet. Huc refertur Natura aegri &c. Docuerunt Anatomici, magnam saepe diversitatem observari in vasorum magnitudine & numero in diversis corporibus, imo & quandoque nonnullas arterias callosas, cartilagineas, imo & osseas factas fuisse. Posset ergo & tale vitium in arteriis intercostalibus contingere, sicque libero sanguinis motui per illas impedimentum nasci. Interim tamen verosimile videtur, rarius talem causam adesse, cum illa arteriarum induratio plerumque in majoribus truncis tantum observetur, & inprimis in decrepita senectute.

Morbus praecedens &c. Post inflammationes validas scirrhosam saepe duritiem manere, in historia inflammationis ad §. 392. patuit, praecipue circa partes glandulosas. Verum & alia occasione, ubi §. 485. de scirrho agebatur, notavi, quam mirae indurationes partium membranacearum quandoque observatae fuerint in cadaveribus. Praeterea ad §. 843. patuit, pulmonem inflammatum contiguae pleurae frequenter accrescere: non mirum ergo si & idem fiat a pleurae inflammatione, quod pleuritidem passorum Anatome docuit (z).

Tales autem callosas aut scirrhosas indurationes, uti & concretiones partium prius liberarum, causam esse posse obstructionis & inflammationis, antea ad §. 112. 1. probatum fuit. Ideo saevam pleuritidem passi saepe tota vita doloris aliquas reliquias sentiunt, a mutatione aëris subita, a validis animi affectibus, potu largiore &c. praecipuè si saepius cum hoc morbo conflictati fuerint. Ita ex *Brassavolo* notat *Schenckius* (a) quod Alphonsus Ferrariae dux, ter pleuritidem passus & sanatus, postea in eodem loco a minima etiam occasione dolorem senserit.

Monet autem *Diemerbroeckius* (b) se in praxi observasse, quod illi facilius & frequentius in pleuritidem inciderent, quibus ex aliquibus signis judicabat, pulmonem pleurae adhaerere. Docuit etiam experientia Medicos, crebrius corripi pleuritide illos, qui semel eadem decubuerunt.

Natura Epidemici morbi praedominantis. Quamvis pleuritis saepe ortum ducat a causis manifestis, aëre v. g. frigido corpus a valido motu aestuans afflante, tamen observatio fidelis docuit, nasci & pleuritides, multosque

(z) Triller. de Pleuritide pag. 6. (a) J. Schenckii observ. med. rar. Lib. II. pag. 245. (b) Anat. Lib. II. Cap. XIII. pag. 308.

tosque homines affligere eodem tempore, licet nulla causa noscatur, cui morbi origo tribui possit. Verum quidem est, communem pluribus afflictionem, aliaque (de quibus postea §. 1404. & sequentibus agetur) suadere, latentem talem causam in aëre haerere: interim tamen nemo facile determinabit indolem illius noxii, quod morbos populariter grassantes efficiat, cum nulla mutatio qualitatum sensilium aëris detegatur, cui adscribi merito posset talis effectus. Mirabatur non sine ratione hoc *Sydenhamus*, quod febres tales epidemicae nunc caput affligerent, alio tempore intestina, & dysenteriam facerent, alio iterum tempore pleuram potius & pulmones invaderent. Observavit tamen & rem magni in praxi medica momenti, quod nempe per mutationes qualitatum sensilium aëris Epidemica constitutio deflecteret utcumque a pristina indole, quatenus nempe alia pars corporis afficeretur. Ita dum febris Epidemica grassabatur, quae caput invadebat, contigit, ut mense Octobri toto insolitus aëris tepor adesset, quem subito excipiebat frigida & humida tempestas; unde oriebantur tusses integras familias affligentes. Verum tusses illae febri Epidemicae sternebant viam, ita tamen, ut febris nata post tussim non caput, sed pleuram & pulmonem nunc invaderet; & tamen in curatione similia requirebat auxilia, ac ante adhibita fuerant, dum caput peteret (*c*). Patet ergo & ad hanc pleuritidis causam in praxi attendendum esse.

Aër frigidus &c. Dum a valido labore aestuant homines, vel & a calore foci multum incaluerunt, videmus totam cutem externam rubere, signo manifesto, sanguinem rubrum vasa multa ingressum esse, in quibus naturaliter esse non solet, dum corpus quiescit, vel in aëre non adeo calido versatur: Error ergo loci tunc adest (vide §. 118.) Si ergo per aërem frigidum subito tunc constringantur vasa, & adunentur magis liquidorum in vasis haerentium moleculae, liquida crassiora in vasorum minorum angustias impulsa haerebunt, fiet obstructio, inflammatio, & quae inde sequuntur mala. Pleuritides frequentes a tali causa natas observaverunt omnes Practici; uti & arthritides, rheumatismos, & quidem difficillimè curabiles.

Omnium autem maximè nocet aër frigidus, per angustas rimas violentè actus in nudatum corpus. quia tanto major est frigoris actio in corpus nostrum. Verum quidem est, aërem follibus celerrimè expulsum in bulbum thermometri etiam satis sensilis non efficere, ut liquor in thermometro descendat; sed per talem aëris motum difflatur aër, jam calescens a vicinia corporis, & omni momento applicatur aër frigidus, & hinc augetur frigoris sensus & effectus. Hinc tot rustici, bajuli, & similes homines talibus morbis pereunt, quod a valido labore aestuantes nudo fere corpore quiescant, & gratam adeo auram frigidiusculam captent. Imo *Sydenhamus* (*d*) putabat, plures homines ab hac causa perire, quam peste, gladio & fame.

Po-

(*c*) Sydenh. Sect. V. Cap. v. pag. 305. (*d*) Sect. VI. Cap. I. pag. 325.

Potus gelidus &c. Majus adhuc inde discrimen, quam ab aëre frigido. Certe nunquam pleuritides magis saevas & citius lethales vidi, quam a potu gelido affatim hausto, aestuante corpore. In nobili juvene, pilae lusu dum calesceret totus, potus gelidissimae aquae cum succo limonum intra trihorium lethalem pleuritidem fecit. *Diemerbroeckius* (*e*) observavit, hominem, qui media aestate foeno colligendo occupatus erat, & valde sudabat, ilico pleuritidem intra paucos dies lethalem contraxisse, dum frigidam cerevisiam largo haustu biberet. Innumera talia apud Practicos occurrunt, quae hoc confirmant. Facile autem intelligitur ratio. Sanguis de sanissimi hominis vena incisa in aquam frigidam exstillans concrescit ilico in strias fere solidas. Verum dum affatim gelidus potus ingurgitatur, oesophagus, in suo decursu truncis intercostalium arteriarum quarundam satis propinquus, eo repletur, dein totus ventriculus potu frigido distentus adjacenti diaphragmati, hepati, lieni &c. subitum & insolitum frigus communicat. Cavae ascendentis truncus, ingens sinus dexter cordis, tenui tendinosae parti diaphragmatis incumbens, similiter afficiuntur, sanguis ibi collectus ad concretionem disponitur, qui paulo post per pulmonis angustias transire debebit. Non mirum ergo toties lethalem subito pleuritidem & peripneumoniam a tali causa nasci, uti & similia in visceribus ventriculo adjacentibus mala. Augetur periculum, quod per validos corporis motus, sudore excitato, liquidissima sanguinis pars difflata fuerit, & quod aqua frigida similiaque non tam cito a calore corporis nostri incalescant quam aër. Demonstravit enim *Celeberrimus Boerhavius* (*f*), eo citius calescere ab eodem igne corpus, quo rarius est.

Summo ergo jure *Lancisius* (*g*) inter subitaneae mortis causas numeravit frigidi potus vel balnei usum, excalefacto corpore.

Aër hyemali tempore borealis gelidissimus. De hac pleuritidis causa actum fuit §. 879.

III°. Notatum fuit paulo ante, pleuritidem distingui in idiopathicam & symptomaticam: quae binis praecedentibus numeris dicta sunt, spectant ad causas pleuritidis idiopathicae; nunc vero agendum de causis pleuritidis symptomaticae. Omnes enim morbi, qui ex priore specie in aliam degenerant & transeunt, ἐκ τῆς μεταπτώσεως fieri dicuntur (*h*). Sic v. g. in febribus continuis saepe inflammatoria dispositio sanguini inducitur, & postea inde respiratio difficilis, frequens, dolens circa vitalia (vide §. 734.) nascitur. Quandoque & in alias partes corporis jam deposita materies inflammatoria locum mutat, & intercostalia loca invadit. Sic dolore ad pectus Phrenitidem quandoque solvi, alio in loco (§. 779.) monitum fuit.

Sic a lochiis retentis pleuritides pessimae in puerperis fiunt, uti postea §. 1329. dicetur: neque tantum dum sanguinolenta adhuc & copiosa lochia subito supprimuntur, verum etiam dum jam ichorosa quasi & alba prodeunt,

(*e*) Anat. Lib. II. Cap. XIII. pag. 309. (*f*) Chem. Tom. I. pag. 201. (*g*) De subitaneis mortibus Lib. I. Cap. VII. pag. 12. (*h*) Gorraei definit. medic. pag. 397.

deunt, uti *Hippocrates* (*i*) monuit: *Quibus ex partu alba purgamenta retinentur cum febre, ſurditas & acutus lateris dolor, pernicioſe inſaniunt.*

Sic in variolis obſervavit *Sydenhamus* (*k*), licet confluentes vix unquam diem quartum praeſtolentur, ſed citius erumpant, tamen quandoque acutiſſimum dolorem, nunc in regione lumborum, nunc in latere, *qualis pleuriticos vexat*, fieri, & tunc variolas ſerius erumpere; morbi nempe materia, quae ſuperficiem corporis verſus tendere debebat, aliis locis impacta, ut videtur. Inprimis autem talia ſymptomata tunc oriuntur, dum calido nimis regimine variolis decumbentes tractantur. In morbillis idem obtinet, ſed ibi major peripneumoniae metus eſt, uti *Sydenhamus* paſſim obſervavit. Quot vero & quam varia mala a reſorpto pure naſci poſſint, dictum fuit ad §. 406., ubi de abſceſſu agebatur.

§. 882. Hiſtoria haec (875. ad 882.), decurſus mox exponendus (883. ad 907.), diſſectio cadaverum pleuriticorum, clare docent, eam eſſe inflammationem ſanguineam (371.) in arteriolis locorum deſcriptorum (877. 878.), ortam plerumque ex febre acuta praecedente.

De parte affecta in hoc morbo pluribus diſputatum fuit ad §. 877., ubi etiam obſervationes in cadaveribus hoc morbo defunctorum factae memorantur, quae probant in locis §. 877. 878. inflammationem veram adfuiſſe. Patebit etiam ex decurſu mox ſequente, omnes inflammationis exitus, in reſolutionem, abſceſſum, gangraenam, ſcirrhum, in hoc morbo obtinere. Fere ſemper autem febris acuta praecedit pleuritidem, ſaltem aliquot horis. Excipiuntur fere tantum illi caſus, ubi aeſtuantiſſimo a labore homini a potu frigidiſſimo, vel aëre ſimili, ad nudum corpus violentè acto, ſubitanea pleuritis contingit.

§. 883. Inde (881. 882.) perſpicue deducitur mali hiſtoria: incipit cum appetitu ciborum ſaepe magno; frigore; horrore; debilitate; laſſitudine; febre; procedit cum calore, ſenſim in aeſtum excreſcente, ſiti; proſtrato appetitu omni; dolore ab miti in acerbiſſimum tendente; reſpiratione valde laeſa: viget cum febre violenta, ſed minus manifeſta ob reſpirationem coactam, & prae ſenſu doloris ſummi ſuffocatam; unde ſaepe turpiter fallitur Medicus: inde deſinit in varios eventus, pendentes ex pluribus cauſis, ſed inprimis a diverſitate mutationum inflammationis (386. ad 393. 492. ad 500.), natura loci ubi malum eſt (877. 878.)), & conſideratio-ne

(*i*) Praedict. Lib. I. N°. 82. Charter. Tom. VIII. pag. 751. (*k*) Sect. III. Cap. II. pag. 166.

ne harum circumstantiarum : prout partes plures (877. 878.) affectae simul ; prout impetus circulantis liquidi violentior (92. ad 102.) ; aut major malignitas ipsius morbi principis (564. 567.), eo symptomata cuncta pejora ; inprimis respirationis & pulsus vitia magis a naturalibus recedentia, ut & excretorum.

Sequitur jam descriptio pleuritidis per sua phaenomena, quae paulo ante morbum incipientem, in ipsius morbi initio, & dein per reliquum morbi decursum observantur. Horum autem phaenomenorum cognitio simul diagnosim format. Propriis ex observatis haec collegit Celeberrimus Auctor, & similia etiam inveniuntur apud *Sydenhamum* (*l*). Appetitus quandoque validus praecedit, itaut mirentur acriorem solito famem, nondum tunc aliquid mali percipientes. Paulo post incipiunt rigere, vires labascunt, & sequuntur omnia mala, quae febrim incipientem comitari solent. Hactenus nullum adhuc signum pleuritidis adest. Verum postea dolor latus alterutrum occupat, quandoque dorsum, pectoris anteriora, & omnia illa loca, quae §. 877. recensentur. Certum autem tempus, quo ille dolor memorata symptomata sequitur, non est: in quibusdam citius, in aliis serius apparet. Observavi quandoque prima incipientis morbi hora dolorem satis acutum; & contra observavi pleuritides verno tempore Anni 1729., ubi secundo die morbi dolor oriebatur, neque adeo acutus tamen; & interim omnes tales aegri admodum periclitabantur. Urina illa crassa, jumentorum dicta (vide §. 734.) ab initio morbi aderat, pulsus incipiebat vacillare, paulo post sequebatur delirium, stertor in pectore, mors. Quamvis autem dolor ille, si acutissimus fuerit, magnum discrimen notet, & citam poscat opem, tamen non confidendum est, licet in initio levior tantum dolor urgeat. Sic vidi pleuriticum, cui prima die morbi mitis tantum dolor aderat, qui tamen quarta die periit, cum omnibus signis natae gangraenae, licet efficax & prompta medela adhibita fuisset. Similes pleuritides videtur & *Hippocrates* (*m*) observasse, pariter satis periculosas, dicit enim: *Quod si per initia molles quidam detinuerint dolores, post quintum vero & sextum diem acuti, illae ad duodecimum* (*diem*) *finiuntur*, & *non admodum effugiunt : periculum autem maximum est usque ad septimum* (*diem*) *imo ad duodecimum*; *post hos autem sanantur. Quae vero ab initio quidem molles sunt, post septimum autem & octavum acutae; ad decimum quartum diem decernunt & sanantur.* Similia & habentur in Praenotionibus Coacis (*n*).

Dum autem ille dolor adest, respiratio valde laeditur : debent enim in inspiratione costae a se mutuo deduci, adeoque inflammatae illae partes distrahuntur cum summo doloris augmento. Ob hanc causam miseri aegri vix inspirant, adeoque vix dilatant pulmonem, unde cor dextrum se libere evacuare nequit. Sanguis ergo, a capite per venas jugulares redux, non po-

(*l*) Sect. VI. Cap. III. pag. 330. (*m*) De morbis Lib. III. Cap. xv. Chart. Tom. VII. pag. 590. (*n*) N°. 387. Chart. Tom. VIII. pag. 873.

poterit locum invenire in sinu & auricula dextris jam plenis; hinc interiora encephali a turgidis vasis comprimuntur, aegri tales torpidi & hebetes fiunt, & minus dolorem sentiunt, pulmo sensim magis magisque impletur, & saepe subito suffocantur, dum imperiti, aegri querelis non moniti amplius, morbum mitescere credunt, cum summum adest periculum. Pulsus qui antea velox, plenus & durus erat, jam incipit mollis & parvus fieri, imo & tardior quandoque, licet rarius, plerumque enim celeriter micat debilis talis pulsus. Videantur illa, quae ad §. 807. dicta sunt, ubi pluribus egi de his, quae sequuntur impeditam pulmonis per aërem inspiratum dilatationem, in angina inflammatoria. Notandum enim est, quod pleuritici in morbi summo vigore non pereant ob inflammationem pleurae, vel partium costis accumbentium vel incumbentium, sed ob respirationem impeditam repleto pulmone suffocentur.

Inde desinit in varios eventus &c. Omnia, quae de diverso exitu inflammationis dicta fuerunt ad numeros hic citatos, etiam in pleuritide locum habent; & statim videbimus, quomodo etiam diversa curatio adhiberi debeat, prout blanda resolutio inflammationis, suppuratio, gangraena &c. sequuntur.

Verum & natura loci, quem pleuritis occupat, attentionem meretur. Si enim exteriores pectori incumbentes partes affectae fuerint tantum, minus discrimen est, & magis sperari poterit puris, si forte suppuratio sequatur, exitus versus exteriora: contrarium obtinet, ubi malum profundius reconditur. Praeterea maximum periculum in pleuritide pendet inde, quod ob doloris acerbitatem libera inspiratio impediatur. Verum in physiologicis (*o*) demonstratum est, quod, prima costa per subclavium musculum fixata, novem sequentes inspirationis tempore eleventur sursum, & vertantur extrorsum: ita tamen ut ille motus longè major observetur in mediis costarum arcubus, quam circa sternum, aut prope vertebras. Ergo & pleuritis occupans latera, caeteris paribus, maximum dolorem faciet. Simul facile patet, pleuritidem eo pejorem esse, quo plura ex locis §. 877. 878. enumeratis occupat.

Prout impetus circulantis liquidi violentior. Quaenam mala ex nimia velocitate motus circulatorii humorum fiant, patuit ex illis, quae ad numeros in textu positos habentur. Verum & in historia inflammationis §. 386. 387. 388. dictum fuit, nunquam benignam inflammationis resolutionem exspectari posse, si motus humorum per vasa admodum citatus fuerit, sed tunc semper suppurationem, vel & gangraenam, metuendam esse; quod ergo & in pleuritide, utpote morbo inflammatorio, verum erit.

Aut major malignitas ipsius morbi principis. Pleuritis enim febrim acutam comitem habet (vide §. 875.); & haec febris, uti modo dictum fuit, saepe notabili tempore praecedit dolorem lateris. Morbi principis ergo

(*o*) H. Boerh. Instit. Medic. §. 615.

ergo nomine intelligitur hic febris acuta continua, pleuritidem veram comitans semper, praecedens saepe. Haec autem febris non semper similis est in diversis constitutionibus Epidemicis, uti optime *Sydenhamus* passim in suis operibus monuit; & speciatim in pleuritide hoc notandum esse sedulo docuit (*p*). Prout ergo haec febris plures functiones laedit, prout vires citius prosternit, prout pejoribus stipatur symptomatibus, eo periculosior erit pleuritis. De illis autem signis, quibus major minorve malignitas febris acutae continuae cognoscitur, dixi ad §. 734.

Inprimis respirationis & pulsus vitia. Ab his enim vita pendet, unde & vitales actiones solent vocari. Verum hic morbus ex sua indole respirationem laedit, adeoque merito ejus magnitudo a majori minorive respirationis impedimento desumitur. Sed ut sanguis libere ex venis pellatur in cordis cava, & inde moveatur per arterias, requiritur, in homine nato, liber ex corde dextro in cor sinistrum sanguinis per pulmonem transitus, qui supponit alternam pulmonis expansionem & contractionem, quae a vitali respiratione fit. Si ergo eo usque impedita sit respiratio in pleuritide, ut liber sanguinis per pulmonem transitus admodum minuatur, pulsus fiet celer quidem, sed parvus simul; aucto malo, incipiet intermittere, & saepe subita tunc mors sequitur. Unde *Galenus* (*q*) dixit: *maximum sanè indicium lethalis pleuritidis est, si pulsus sit valde durus, & simul parvus, & ob ambo haec, caloremque, creberrimus: nullus servatus est pleuriticus cum tali pulsu.*

Ut & excretorum. Urinae nempe, faecumque alvinarum. Sed inprimis ad sputa hic attenditur, quae plurimum docent de conditione morbi, prout nempe in salutem vel interitum tendit. De his autem postea pluribus dicendum erit ad §. 901.

§. 884. Exit in sanationem, alios morbos, vel in mortem.

Hoc pleuritidi cum omnibus aliis morbis commune est: de hoc dixi ad §. 591.

§. 885. In sanationem ope naturae, vel artis in initio, dum simplex adhuc morbus.

Alio in loco, ad §. 587., ubi de febris effectibus agebatur, probatum fuit, quandoque per febrim subigi illud, quod vasis impactum haerens resistebat aequali humorum circulo. Si jam illud obstaculum adeo leve fuerit in vasis intercostalibus, & motus febrilis adeo sedatus, ut non impingat ulterius obstruentem materiam in vasorum convergentium angustias, sed blando quasi attritu ad latera vasorum attenuando illud in pristinum fluorem resol-

(*p*) Sect. V. Cap. v. pag. 304. & Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (*q*) De Praesag. ex pulsibus Lib. IV. Cap. v. Chart. Tom. VIII. pag. 299. 300.

resolvat, sequitur integra sanatio, saepe absque ullo artis auxilio. Verum & ars medica hoc quandoque feliciter perficit, quod sibi commissa natura non fecisset sola. Cum enim ex fideli observatione noscamus, quaenam obtineant conditiones in aegris, dum ope solius naturae sanatur morbus, conamur per artem producere easdem, si deficiant. Sic v. g. cum ad felicem talem & spontaneam sanationem requiratur moderatus febris impetus, si ille jam inveniatur validus esse nimis, per venae sectionem & alia remedia (vide §. 610.) ars conatur minuere exorbitantem febrilem motum. Cum autem in illis, qui laxiori habitu corporis gaudent, felicius succedat talis sanatio, ars per fomenta, linimenta &c. lateri dolenti applicata, conatur efficere, ut vasa facilius dilatari possint a liquidis impulsis, sicque obstaculum in arteriis haerens per illorum fines ampliores redditos transire in venas; quod requiritur in benigna inflammationis resolutione.

Verum omnes Medici, qui hunc morbum tractaverunt, in eo conveniunt, illam sanationem per artem sperari tantum posse, si in initio morbi efficacia remedia adhibeantur. Ubi enim per tres quatuorve dies jam duravit pleuritis, antequam artis auxilia applicentur, raro, vel nunquam, benigna resolutione curatur. Tuncque solent per vim morbi alia mala in corpore nasci, inprimis autem in pulmone, uti postea patebit.

§. 886. Sanatur auxilio naturae, vel resolutione benigna, vel coctione & excretione mali.

Alterutrum ex his in sanatione, quae ope naturae fit, obtinet. Vel enim illud, quod arteriarum finibus impactum haerebat, solvitur in moleculas, ex quibus adunatis concreverat, aptumque denuo evadit, ut absque ullo impedimento cum reliquis humoribus per vasa moveatur: vel illud quidem sic mutatur, ut ex angustiis vasorum elabi possit, sed interim tales dotes acquisivit, ut nequeat sanis humoribus assimilari, adeoque debet excerni de corpore, ut integra redeat sanitas.

Videri possunt illa, quae in febris historia §. 594. dicta fuerunt, & huc spectant.

§. 887. Resolutione, si contingunt simul causae (386. 401.); tumque benignitas symptomatum nihil agendum docet, nisi ut levi victu, blandissimis aperientibus, mollissimo fotu, malum levetur.

Vera in Pleuritide, uti dictum fuit §. 882. obtinet inflammatio, adeoque omnia requisita ad resolutionem inflammationis (de quibus actum §. 386.) & hic locum habebunt. Cognoscimus autem illa requisita, quae spem faciunt resolutionis, adesse ex symptomatum benignitate. Si enim talis aeger laxae & humidae temperiei sit, dolor lenis sit respirationem non mul-

tum

tum impediens, febris levis, non magna in pulsu durities, nulla symptomata sint, quae functiones alias laesas demonstrent, excreta non recedant a naturali conditione, novimus, resolutione curatam iri hanc pleuritidem. Non opus est tunc Venae sectione, inprimis larga, cum non exorbitet febrilis motus, sed talis sit, qui sufficiat subigendae morbi causae. Nec obstat, quod monuerim ad §. 883. quod pleuritides satis periculosae quandoque in initio leviorem dolorem tantum habuerint, nam alia signa simul aderant, quae facile docebant malam horum morborum indolem: urina illa crassa non subsidens, pulsus vacillans, stertor in pectore &c. summum demonstrabant periculum.

Interim prudentia requirit, ut Medicus in initio talis morbi aegrum saepius adeat, & omni cum cura exploret, an idem maneat morbi status; an vero augeatur dolor & reliqua symptomata, tuncque alia curandi methodus institui debeat. Uti enim prudenter *Galenus* monuit (*r*): *si aeger primo die habet manifestissima salutis signa, huic omninò in primo quaternario finietur morbus. Utrum vero per crisin, vel solutionem, magnitudine & parvitate distinguitur. Magni enim morbi judicantur omnino; qui autem parvi, solvuntur solum.*

In tali casu optima medicina est, nullam medicinam facere, tenui tantum victu sustinere aegri vires, subministrare sanguini copiam diluentis & leviter attenuantis liquidi, fovere locum dolentem mollissimis remediis, ut vasa facile dilatabilia transmittant illud, quod haeret. In Materia medica ad hunc numerum tales formulae habentur.

§. 888. Coctione & excretione causae sanatur, inprimis observatis hisce. 1°. quoties haemorrhoïdes debita copia liquidum aptum oportuno tempore fundunt; 2°. quoties urina copiosa, crassa, hypostatica, stranguriosa, subrubra cum albo sedimento fluxit cum levamine malorum ante quartum diem, qualis & siccam sanavit; 3°. si alvus materiem flavam biliosam ante quartum diem copiosam cum levamine ejecerit; 4°. si abscessus ichorosi, purulenti, fistulosi, diu manantes, ante sextum diem incepti, post aures, vel ad crura, prodierunt (juxta 837. ad 843.); 5°. dolor lateris si transit ad humerum, manum, dorsum, cum stupore, dolore, gravitate illarum partium; 6°. si sputum ex parte liberale, levans sine coryza, copiosum, mox puriforme, album statim, vel ante diem quartum, continuatum, vel a suppressione statim rediens, inde enim nono vel undecimo die salus.

Se-

(*r*) Lib. III. de Crisibus Cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 433.

Sequitur jam, ut considerentur illi modi, quibus sanatur pleuritis auxilio naturae, per coctionem & excretionem causae.

°. Numerosa satis observata in morbis acutis inflammatoriis, uti & in pleuritide, docent, causam materialem morbi loco moveri quandoque, & alias partes corporis occupare saepè satis subito. Sic aliquoties in pleuritide periculosam talem metastasin versus caput observavi, silente omnino lateris dolore; qui denuo recruduit, liberato capite. Verum videtur & contingere, eandem illam causam materialem morbi, loco motam, per vasa aperta sponte naturae in quibusdam locis corporis viam invenire. Ita *Aretaeus* (*s*) de pleuritide agens, postquam enumeravit illa quae contingunt morbo in perniciem tendente, dicit: *At si in melius vergat, sanguinis e naribus eruptio cum impetu, tumque repente morbus solvitur.* Adstipulatur etiam *Galenus*, uti alio in loco (§. 830. 4.) notavi: postquam enim monuerat, Phrenitidem quidem haemorrhagia narium solvi, lethargum vero & peripneumoniam non gaudere hac evacuatione, addit sequentia: *Inter ipsas autem Pleuritis medium locum obtinet: minus enim quàm peripneumonia & lethargus profluvio sanguinis solvitur* (*t*). Verum optimè monuit *Trillerus* (*u*) plerumque servari pleuriticos naturae beneficio, etiam neglecta sanguinis missione, si intra primum & quintum diem sanguis purpureus floridusque affatim de naribus profluat. Quod etiam aliquoties observavi: vidi & serius haemorrhagiam narium ortam, cum levamine quidem morbi, sed non cum perfecta solutione; ita ut morbus in longum excurreret postea, & multis aliis evacuationibus indigeret, antequam sanaretur.

Idem videtur merito exspectari posse a simili sanguinis evacuatione per vasa haemorrhoidalia, quod & *Trillerus* (*w*) notavit. Forte tamen non adeo frequenter contingit: saltem in plurimis, quos hoc morbo decumbentes tractavi, non novi unicum fuisse, cui morbi solutio per haemorrhoidalem evacuationem contigit. Tamen veteres Medici monuerunt, haemorrhoides a pleuritide praeservare, & a suppressis malè haemorrhoidibus pleuritidem quandoque fieri. Ita *Hippocrates* habet sequentia (*x*): *Qui haemorrhoides habent, illi nec pleuritide, nec peripneumonia &c. corripiuntur.* Testatur & se vidisse *Galenus* (*y*), a suppressis haemorrhoidibus pleuritide correptos fuisse multos. Adeoque non sine ratione & ad hanc evacuationem in hoc morbo attendendum jubent summi in arte viri.

II°. Monuerat *Hippocrates* (*z*); quod *urina subrubra in pleuriticis, habens laeve sedimentum, securam judicationem significat.* Verum ibi videtur eam potius pro signo habuisse bonae coctionis quam quidem pro evacuatione absoluta omnis materiae morbosae. Interim tamen si copiosa fluat talis urina, &

(*s*) De causis & signis morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*t*) De Crisibus Lib. III. Cap. iii. Charter. Tom. VIII. pag. 430. (*u*) De Pleuritide pag. 7. (*w*) Ibidem. (*x*) De Humoribus Textu XXVI. Charter. Tom. VIII. pag. 576. (*y*) Comment. III. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 271. (*z*) Coac. Praenot. N°. 586. Charter. Tom. VIII. pag. 887.

& plurimum talis sedimenti habeat, cum levamine omnium malorum, certi sumus materiam morbi evacuari. Praecipue autem spem habemus morbi sic finiendi, si in initio hoc contingat, antequam per morbi longitudinem plura in corpore a sanitate recesserint. Si enim serius fiat, rarissime per solas urinas sanatur pleuritis. Vidi hoc in pleuritico (cujus memini ad §. 587. ubi de crisi agebam) cui sexto die morbi incredibilis copia urinae profluxerat, non tantum cum facilitate, sed & cum oblectamento; & licet tantam copiam laudabilis sedimenti haberet urina emissa, levamen quidem fiebat insigne morbi, minimè verò integra sanatio. Videantur & illa quae §. 830. 4. de tali urina dicta sunt, dum de peripneumonia agebatur.

III°, Qualis sit illa materies, & quare biliosa dicatur, videri potest in Commentariis §. 830. 3. Notavit & *Aretaeus* (*a*), salubrem quandoque in pleuritide esse per alvum factam evacuationem; imo videtur & satis fortem alvi perturbationem laudasse, cum utatur hac phrasi κοιλίης ἐκταραχθείσης χολωδέων; uti etiam de peripneumonia, simili evacuatione sanata, agens (*b*) utitur ἐκτάραξις vocabulo. *Hippocrates* autem, uti ad §. 830. 3. dictum fuit, talibus utitur vocabulis, quae moderatam & lenem tantum alvi evacuationem significant. Vidi talem alvi evacuationem quandoque insigniter profuisse, etiam post quartum diem. Et videtur *Aretaeus* (*c*) hoc etiam notasse, nam addit modo dictis sequentia. *Si autem a secunda hebdomade haec inchoantur, decimo quarto die sanantur.* Notandum vero est, quod in initio pleuritidis quandoque adsit fluxus alvi symptomaticus, noxius, & saepe periculosus, minime levans pleuritidis symptomata: unde *Aretaeus* (*d*) salutari futurae evacuationi huic adjungit sequentia: *respiratio conquiescit: mens recte se habet, febres minuuntur, cibos appetunt.*

Haec est ratio, quare talem Diarrhoeam symptomaticam initio morbi supervenientem, tanquam periculosam, & plerumque, non tamen semper, lethalem damnaverit *Eruditissimus Trillerus* (*e*); saepius vero salutarem fuisse in morbi progressu, mitigatis jam saevioribus symptomatibus, & propriis & aliorum observatis confirmaverit.

IV°. De his abscessibus dixi in Peripneumonia ad numeros in textu positos.

V°. Docuerunt fideles observationes, in morbis acutis inflammatoriis morbi materiem aliquando locum mutare; eventus autem bonus creditur hujus metastasis, si ad talem partem corporis fiat, quam minori cum periculo occupare potest. Ita in phrenitidis historia notatum fuit (vide §. 779). dolorem ad pectus, pedesque, vel & vehementem tussim supervenientem saepè solvere malum; pluribusque ex libris Epidemicorum *Hippocratis* casibus hoc tunc demonstratum fuit. Sed & in *Anginae* historia probatum fuit (vide §. 809.), causam materialem morbi locum mutare & in alias par-

(*a*) De caus. & sign. morb. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*b*) Ibidem Lib. II. Cap. I. pag. 11. (*c*) Ibidem Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*d*) Ibidem. (*e*) De Pleuritide pag. 5.

partes transire quam frequentissimè. Verum tunc simul constitit, non semper felici eventu talem metastasin fieri, quamvis etiam materia morbi ad loca satis dissita, & quae minus periculosa videbantur, derivaretur. Sola ergo sollicita observatio decursus morborum docere poterit, quaenam morbi metastasis utilis sit, & versus quae corporis loca tuto fieri possit.

Verum quidem est, in pleuritide magnum periculum inprimis ideò adesse, quod ob doloris acerbitatem inspiratio impediatur, adeoque suffocationis metus sit; vel si mitior fuerit morbus, nec resolvendus tamen, suppuratio periculosa timeatur, ob Empyematis metum. Adeoque multum boni sperandum foret, si materia morbi locum mutaret: atque ad hunc scopum videtur & *Hippocrates* (*f*) curam direxisse, dum suadet in curatione pleuritidis siccae, post venae sectionem & alia remedia, latus affectum tegere *fomentis tepentibus extrinsecus admotis, ut morbus per totum corpus dispergatur*. Patuit tamen fidelibus observatis, multum differre pro felici eventu, versus quas partes haec metastasis fiat. Ita *Hippocrates* (*g*) dixit: *metuendas esse illas pleuritides, in quibus dolores sursum vergunt*. Similia his alio & in loco (*h*) habet. Haec & confirmantur illis, quae de Phrenitide symptomatica, a tali metastasi orta, notavi ad §. 772.

Verum & observavi, dolorem ex latere versus abdominis inferiorem partem ivisse, absque bono eventu, nam post duodecim horas denuo latus occupabat dolor, & quidem longe acerbior quam antea. In robusto homine pleuritico, decima tertia die morbi, dum jam in melius vergere videbantur omnia, subito oriebatur dolor intensus in pede sinistro, absque ullo tumore, vel rubore, urina reddebatur tenuis, post aliquot horas delirabat, jacebat ἄφωνος, moriebatur. Econtra in alio viro, dum post binas venae sectiones satis largas, fomenta calida nocte dieque applicata &c., jam mitigaretur admodum dolor pleuriticus, quarto die morbi oriebatur dolor validus circa pedis utriusque pollicem propè metatarsum, & statim dolor lateris & febris aberant omnino, & felicissimè sanabatur. Notandum etiam, quod nullam unquam podagram antea passus fuerit ille aeger, neque, quantum novi, postea hoc morbo laboraverit. Quam dispar eventus a metastasi ad partes corporis inferiores!

Ubi autem, humerum, scapulas, dorsum, dolor occupat, cum levamine doloris pleuritici manifesto, laeta prognosis est, & evadunt fere omnes: saltem non memini, me ullum vidisse pleuriticum, qui periit hoc morbo, dum illa metastasis ad has partes aderat. Quam rem & suis observatis confirmat *Eruditissimus Trillerus* (*i*). Forte notari meretur, quod illi dolores saepius contingant sexto die morbi, saltem sic vidi relegendo historias pleuriticorum, qui meae curae commissi fuerunt; & apud *Tril-*
le-

(*f*) De morbis Lib. I. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 547. (*g*) Coac. Praenot. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (*h*) Coac. Praenot. N°. 73. Charter. Tom. VIII. pag. 856. (*i*) De Pleuritide pag. 5. Et in historiis aegrorum ibidem pag. 69. 77.

lerum ex octo aegris, quibus illi dolores contigerunt, quinque perceperunt hanc morbi mutationem sexto die. Praeterea non videtur illa metastasis morbum tollere, sed potius salutaris crisis esse nuncia.

Hippocrates videtur haec symptomata, pleuriticis quandoque contingentia, observasse quidem, sed non monet, inde praesagium fere certum pro salute aegri desumi. Ita enim habet (*k*): *Quod si dolor quidem ad claviculam sui det signum, vel ad brachium gravitas, aut circa mammam, aut supra septum transversum, secare juvat internam cubiti venam, neque copiosum sanguinem detrahere cunctandum est, usque dum multo rubicundior, aut pro puro & rubicundo lividus fluat, utrumque enim contingit.* Similiter & venae sectionem commendat in hoc casu alio loco ejusdem libri (*l*). Interim felicem curam vidi, uti & *Trillerus* suis observatis confirmat, licet nulla venae sectio institueretur; postquam hi dolores aderant in humeris, scapulis, & dorso. Tamen & alter textus *Hippocratis* in eodem libro habetur (*m*), qui videtur docere, quod aliquid boni a dolore circa claviculam in pleuritide exspectaverit. Dicit enim: *At sectio (venae) non similiter dolorem solvit, nisi dolor ad claviculam pertingat.*

Forte in quibusdam epidemicis constitutionibus & aliae metastases salutares fiunt in pleuritide: Ita *Baglivus* (*n*) in variis Italiae Xenodochiis observasse se testatur, omnes pleuriticos sanari, quibus interiora auris dolor occuparet, deinde abscessus fieret, & pus erumperet. Praesertim & Romae, dum post rigidissimam brumam saevissimae pleuritides grassarentur.

VI°. Quanti fecerit sputorum evacuationem in pectoris morbis veteres Medici, patuit ex illis quae ad §. 830. 2. dicta fuerunt, ubi agebatur de peripneumonia per hanc evacuationem toties feliciter curata. Verum & constat ex locis Veterum allegatis ibidem, quod & similem sputorum effectum in pleuritide observaverint. Ita & *Aretaeus* (*o*) laudavit sputa in hoc morbo, si tertia die incipiant, & facile prodeant, laevia, aequalia, humida, rotunda. Vidimus antea ad §. 876. quod siccas pleuritides habuerint omnium difficillimas Antiqui, & quod verae pleuritidi propriam hanc excretionem crediderit *Hippocrates*, dum monet (vide §. 878.) spuriam pleuritidem per sputa non expurgari. Licet autem *Sydenhamus* (*p*) expectorationi materiae morbosae in pleuritide non confidere videatur, sed per venae sectionem potius curam aggredi voluerit, tamen, dum pleuritidis symptomata enarrat (*q*), fatetur, quod *febris cum funesto comitatu omni, tussi scilicet, sputo sanguinis, dolore &c., pro ratione liberioris materiae morbificae exspectorationis, sensim minuatur.* Locum tamen affectum in hoc morbo pleuram vel musculos intercostales statuit, de qua sede pleuritidis actum fuit ad §. 875.

Captu

(*k*) De acutor. victu. textu 10. Charter. Tom. XI. pag. 41. (*l*) Ibidem pag. 159.
(*m*) Ibidem textu 8. pag. 41. (*n*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 34.
(*o*) Morb. acut. Lib. I. Cap. X. pag. 9. (*p*) Sect. VI. Cap. III. pag. 337.
(*q*) Ibidem pag. 331

Captu tamen difficile fuit visum multis, quomodo per sputa ex pulmone prodeuntia exire posset morbi materia, quae lateribus impacta haeserat, nisi pulmo simul affectus esset. Licet autem sufficiat Medico fideli observatione cognovisse, talem evacuationem factam esse, quamvis modum & vias non dilucidè intelligat; interim tamen & multa sunt observata, quae docent, pulmonem contiguos sibi humores imbibere, illosque dein tussi rejici. Ita *Galenus* (*r*) observavit, mulsam in thoracis cavum injectam ex pulmone exspui; & ut confirmaret hanc rem, alibi (*s*) notat: ubi ossa fracta sunt, saepe inviolata cute, quae fracturam tegit, effundi cruorem, sic ut fascias impleat, licet cutis multo densior sit, quam membrana costas cingens. Sed & *Diemerbroeckius* (*t*) testatur, quod in Empyemate laborantibus, post institutam thoracis paracentesin, infuderit injectiones abstergentes amaras, quarum saporem perceperunt, & bonam quoque partem per sputa rejecerunt. Praeterea *Helvetius* (*u*) notavit, pleurae propaginem investire superficiem externam & internam pulmonis. An ergo continuitate quasi membranae pleurae mobilis jam reddita materia morbi in pulmonis bronchia venire potest? an contiguus lateribus pulmo, concretus saepè & inventus post pleuritidem, illam in se recipit? Satis benè dixit *Caelius Aurelianus* (*w*): *Et tussita itidem sputa per pulmonem feruntur, siquidem in ipsum veniant ex vicinis, accepta per vias mente sensas, quas λογοθεο ήιυς appellant.*

Interim tamen & laudabilis *Celeberrimi Lancisii* industria videtur non infeliciter vias invenisse, per quas posset directè ex omnibus locis, quae Pleuritis occupat, materia morbi venire in pulmones, & per sputa excerni. In dissertatione enim Epistolari *de Vena sine pari* (*x*) notat, orificium venae azygae in cavam dehiscens semicirculo musculari instar hemisphincteris cum peculiari nervo munitum esse: praeterea illa insertio venae azygae in cavam fit ante asperam arteriam, sub sterno, priusquam illa in duos majores bronchiorum ramos dividitur, atque ibi loci truncus venae azygae, & portio venae cavae cum aspera arteria nectitur, non tantum per simplicem adhaesionem, sed per validas etiam fibras & minuta vasa, quae ad internam tracheae faciem usque penetrant, uti pulchro experimento detexit *Lancisius*: Venam enim cavam superiorem supra & infra locum, ubi vena azyga ipsam ingreditur, vinculo constrinxit, sanguine prius educto; dein per foramen apertum in azygae trunco tepidam aquam injecit, croco tinctam; statimque vidit subcroceum liquorem per os naresque exire, dum caput supini cadaveris extra tabulam propenderet. Quin imo discissa secundum longitudinem sub cartilagine thyroidea aspera arteria, vidit post novam injectionem ex superiori interna ipsius tracheae super-

(*r*) Meth. Med. Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. X. pag. 115. (*s*) Comment. 3. in Librum Hippoc. de articulis text. 58. Charter. Tom. XII. pag. 394. (*t*) Anatom. Lib. III. Cap. XIII. pag. 307. (*u*) Academ. des sciences 1718. mem. pag. 25. 26. (*w*) Acutor. morbor. Lib. II. Cap. XVI. pag. 116. (*x*) habetur in Editione Romana secunda de motu cordis & aneurysmatibus, pag. 373. & in adversar. Anatom. V. morgagn. pag. 79.

perficie, quae cavae venae trunco & azygae insertioni in illam subjacet, flavum ichorem excitatis bullis per minima orificia stillantem. Alio deinde experimento probavit, tales meatus longe numerosiores, & magis patulos, aperiri in tracheam ex vena azyga, quam ex cavae venae vicina parte, pariter asperae arteriae ibi adhaerenti.

Si jam considerentur illa, quae in morbis observantur, non levis oritur suspicio, quandoque per hanc viam in tracheam evacuari pleuritidis causam materialem, jam coctam & mobilem redditam. Notavit *Lancisius*, saepe se observasse, quod aegri pleuritide laborantes ante quartum diem cruentam, mox etiam albam & coctam, materiam spuerent, quam non hauriebant a profundo pectoris, sed monstrabant aegri illum locum, ubi sub sterno azyga vena in cavam aperitur.

Haec tamen videtur esse difficultas in hac opinione, quod sanguis venae sine pari cavo contentus facilius per ejus orificium elabi possit in cavam venam, quam adigi per angustos tubulos, qui ex hac vena in tracheam patent. Si autem circa hoc orificium venae sine pari major fiat resistentia exituro sanguini, tunc videtur hoc fieri posse. An ille apparatus, dimidium sphincterem referens, qui aperturae venae azygae apponitur, illam claudere potest? An ob impeditam respirationem in pleuritide, dum pulmo difficilius sanguinem cordis dextri transmittit, vena cava sanguine plus distenta non tam liberè recipit sanguinem venae azygae? Vidit *Lancisius* in cadaveribus illorum, qui ex saeva pleuritide, in peripneumoniam & septi inflammationem abeunte, perierunt, ramos venae azygae illius lateris, quo aegri primum doluerant, varicosos fuisse. In cadavere viri, qui ex praecordiorum inflammatione decesserat, observavit polypum insignis magnitudinis, qui ex trunco venae sine pari in cavam, & ad dextram usque cordis auriculam, propagabatur: unde verosimile videtur, impediri quandoque in morbis liberum exitum sanguinis ex vena azyga in cavam.

An musculus triangularis sterni, dum agit, premens hunc locum, aliquid ad hanc rem conferre potest? Certe *Lancisius*, ab ineunte aetate pectoris doloribus subinde & catarrhis laborans, sensu percipiebat, cocti sputi partem majorem ab hoc eodem loco prodire, non vero ex imis pulmonibus; crediditque se sputum per vim musculi triangularis facilius foras propellere potuisse.

Sive jam materies morbi soluta, mobilisque reddita, contiguum pleurae pulmonem, quandoque & in his morbis accretum, ingrediatur, sive per venae sine pari propagines in asperam arteriam transeat, sive ex vena sine pari in cavam veniat, hinc in cor dextrum, & dein in pulmonem pulsa inveniat viam per vasa aërea pulmonis (quod fieri posse probatum fuit ad §. 830. 2.); certum est per observata practica, pleuritidem per sputa sanari. Interim tamen non omnia sputa levant hunc morbum: hinc videndum, quaenam requirantur conditiones, ut a sputis sanatio morbi sperari possit.

Debet sputum esse liberale, satis magna copia excretum & facile: semper enim fere per tussim de superficie interna tracheae aliquid mucosi abraditur;

ditur; verum hoc non minuit morbi causam. Illam autem minui novimus, si cum sputo prodeunte minuantur dolor & reliqua symptomata, adeoque manifestum levamen percipiant aegri. Unde *Hippocrates* (*y*) generalem hanc regulam posuit (uti & antea ad §. 830. 2. in peripneumoniae historia monui) omnia sputa mala esse, quae dolorem non sedant, omnium vero optima esse illa, quae dolorem sedant.

Sine coryza. Si enim haec adsit, ingens copia sputorum saepe prodit, quae sputa nihil faciunt ad materialem causam pleuritidis, sed tantum mucum catarrhosum evacuant. Videtur & *Hippocrates* simile quid indicare voluisse, ubi de sputis bonis & malis, quae in morbis apparent, agit (*z*): subjungit enim sequentia: *Coryzas autem & sternutationes in omnibus circa pulmonem morbis & praecessisse, & consequi, malum.*

Mox puriforme, album statim, vel ante diem quartum. Pluribus egi de his sputis, & conatus fui rationem dare, quare puriformia dicantur, etsi alium colorem habuerint, quare in albedinem cito mutari debeant, in Commentariis §. 830. 2. Vidi saepius album illud coctum puriforme sputum sanasse pleuritidem: imo in muliere jam quinto mense gravida, dum secundo pleuritidis die sputum illud aderat copiosum, omnia symptomata levabantur ilico, & quarto die morbi jam sana fuit. Primo morbi die Venae sectio instituta erat, nec opus fuit illam repetere. Quod inprimis notandum, quia *Hippocrates* (*a*) absolute lethalem in gravidis hunc morbum pronunciavit: & (*b*) alibi omnem morbum acutum in gravidis lethalem dixit. Quamvis autem jure acerbam hanc prognosin limitaverit *Celsus* (*c*) solummodo docens: *mulier quoque gravida acuto morbo facile consumitur*; tamen certum est, pleuritidem graviditatis tempore natam semper esse magis periculosam.

Interim tamen non sola illa sputa alba cocta prosunt, sed & flava illa cum pauco sanguine admisto. Vidi & quandoque sputa tenacia, rubro sanguineo colore tincta, aequabiliter cum levamine in initio hujus morbi excreta. *Galenus* (*d*) explicans textum Hippocratis, satis certe difficilem, & ob brevitatem obscurum, quo vetat sanguinis missionem in illis, qui sanguinolenta exspuunt (αἱματώδεα) si adsit pleuritis, dicit se vocatum fuisse ab aegro, qui credebat se haemoptoicum esse, cum *sanguinolenta a latere spueret* (πτύσας αἱματώδες ἀπὸ πλευρȣ); licet autem habitus & vires hujus aegroti tales essent, ut venam secuisset illi, si haemoptysi laborasset, illud non fecisse, quia pleuritis mitis erat; additque, hunc aegrum aliis remediis congruis, absque Venae sectione, levatum fuisse: *mitissimae enim pleuritides sunt, in quibus sanguinolentum spuitur.* Ideo *Hippocrates* (*e*) maxi-

(*y*) In Prognostic. sentent. 51. Charter. Tom. VIII. pag. 645. (*z*) Ibid. sentent. 49. pag. 643. & Coac. Praenot. N°. 399. ibidem pag. 875. (*a*) De morbis Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533. (*b*) Aphor. 30. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 213. (*c*) Lib. II. Cap. VI. pag. 55. (*d*) Commentar. 3. in 6. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 472. (*e*) In Coacis Praenot. N°. 387. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

maximè ſalutares illas pleuritides affirmavit, in quibus flava cum pauco ſanguine ſputa prodirent, quas ideo *bilioſas ſimul & ſanguineas pleuritides* vocavit, & ut plurimum nono vel undecimo die judicari dixit. Bilioſa autem dicuntur haec ſputa a colore flavo, nam in *Prognoſtico* & in *Coaca Praenotione* N°. 390. idem illud ſputum, quod paulo ante χολώδεες bilioſum vocaverat, ξανθὸν flavum appellat. *Duretus* autem (*f*) in Commentariis ad hunc locum monet, ſe non ſine moerore aliquoties vidiſſe, ſanguinis miſſione tunc inſtituta a Medicis imprudentibus, ſuppreſſa haec ſputa fuiſſe lethali cum eventu. Idem & ſuis obſervatis confirmat *Baglivus* (*g*).

§. 889. Ubi ſigna accurate obſervata docent, ſtatum pleuritidis (875.) adeſſe modo deſcriptum (888.), tum Medico nihil mutandum, ſed omnia continuanda incumbunt. Ergo neque venae ſectio, neque evacuatio, vel mutatio alia inſtituenda. 1°. victu molli, tenui; animi, corporiſque quiete; aëre temperato calido, & humido; ſomno ſpontaneo, vel lenibus conciliato; medicamentis mollibus, tenuibus, leviſſime aperientibus; utendum. 2°. deinde evacuationi cuilibet ſingulari proficienti providendum: ergo in ſtatu (888. N°. 1.) anus fovendus molli, laxante, aperiente fotu; aut, ſi minus ſic proceſſerit, hirudinum applicatarum ſuctu. Si (888. N°. 2.) obſervatur; ſtatim fomenta ſimilia renibus, perinaeo, hypogaſtrio apponenda; lenia diuretica aperientia danda; aër paulo minus calidus curandus; ſudor, & aliae evacuationes, vitandae; blanda clyſmata diuretica proſunt. In caſu vero (888. N°. 3.) ſimilia fomenta emollientia toti obvolvenda abdomini; clyſmata laxantia injicienda alvo; victus laxans inſtituendus: ubi denuo quartus ſtatus (888. N°. 4.) adeſt praeviſus (838.), & ſimul locus (839. 840. 841.) innotuit, tum utendum memoratis (859. 860. 861.), & apertura facta ſuppuratoriis locum aliquamdiu apertum tenentibus: deinde in caſu (888. N°. 5.), praeter communia, partes, in quas dolor migrat, fovendae mollibus, calidiſque, fricandae leniter, ſtimulandae emplaſtris parumper attrahentibus. Denique in ultimo dato (888. N°. 6.) tota res eadem ac in peripneumonia bona, adeoque omnia huc repetenda ex (850. 851.), & agenda.

Ubi ergo pleuritide laborantem accedit Medicus, primo attendit, an morbus adeo benignus ſit & levis, ut blanda reſolutio exſpectari poſſit (§. 887.). Symptomata levia, aegri laxa temperies (in duris enim & exerci-

(*f*) In Coacas Hipp. pag. 252. (*g*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag 36.

ercitatis corporibus talem morbi exitum vix ſperare licet) hoc docebunt. Si autem morbi major intenſitas adſit, ita ut cura per ſimplicem reſolutionem non ſit exſpectanda, ſed requiratur coctio & excretio materiae morboſae, tunc ſollicitè indagandum, an artis auxiliis validis hic opus ſit, v. g. ſanguinis miſſione larga, clyſmatibus, aliiſque, quae nimium febris impetum moderari valent (vide §. 610.).

Deinde attendendum, an quaedam phaenomena morbi doceant, naturam moliri talem coctae materiae evacuationem, vel depoſitionem ad alia loca minus periculoſa. Ubi de hac re conſtat, cum obſervationes practicae docuerint ab omni aevo, ſic cito & tutò curari hunc morbum, facilè patet, nihil eſſe mutandum, ſed ſtatum praeſentem conſervandum eſſe, quod fit ſequentibus.

I°. In omni morbo vitae & viribus conſervandis conſulendum eſt; ad quem ſcopum cibi & potus ſerviunt. Verum haec ingeſta non reſtituunt illa, quae per vitae actiones perierant de corpore, niſi prius ſubacta & mutata fuerint per vires corporis ſuperſtites. Cum ergo per morbum, etiam leviorem, langueat corpus, & multae functiones minus promtè perficiantur quam in ſanitate, patet facile, talia in victu ſubminiſtranda eſſe, quae ſanis humoribus jam fere ſimilia ſubigi poſſunt quam facillime. De hac re pluribus egi in cura generali febrium §. 599. 600. 601. 602. Pleuriticis ſapiens *Hippocrates* (*h*) ptiſanae hordeaceae cremorem dabat, chylo jam ferè ſimilem, ut humectaret corpus ſimul & aleret. Similia laudavit, uti & avenacea decocta *Trallianus* (*i*), & generatim talia exhibenda juſſit, quae humectent, nec tamen refrigerent aut calefaciant vehementer. Unde & ſimile moderamen aëris neceſſarium erit: quod quomodo, & per quae obtineri poſſit, dictum fuit ad §. 605. 2. 3. Cum autem vigiliae turbent etiam corpus firmum & ſanum, ſomno potius indulgendum eſt; qui, ſi ſponte non adſit, emulſis farinaceis ex amygdalis, ſeminibus frigidis &c. conciliari poterit, additis leviſſimis anodynis, inprimis illis, quae ex papaveris erratici floribus parantur, quae nunquam nocent: Validiora enim & narcotica hic non requiruntur, cum ſoleant ſaepe multas corporis excretiones ſiſtere. Huc etiam ſpectant corporis & animi quies, ut turbetur nihil, ſed omnia pacata ſileant in corpore, dum natura coquendae & excernendae materiae morboſae intenta eſt. Nec alia requiruntur remedia, quam quae diluendo omnes humores reddunt meabiles, & laxando vaſa diſponunt, ut facile tranſmittant humores dilutos, qualia & laudata fuerunt ad §. 887.

II°. Quae modo dicta ſunt, conveniunt in omni excretione vel metaſtaſi materiae morboſae: verum & alia abhiberi poſſunt, & debent, ubi conſtet de loco, verſus quem materia morbi deponetur.

Si

(*h*) De victu acutor. Charter. Tom XI. pag. 23. 160. 161.
(*i*) Lib. VI. Cap. 1.

Si ergo in ſtatu (888. N°. 1.). Videantur illa, quae circa hanc evacuationem in cura delirii febrilis ad §. 702. dicta ſunt.

Si (888. N°. 2.) obſervatur. Dictum fuit de his ad §. 853. ubi de ſimili evacuatione critica materiae morboſae in peripneumonia agebatur: Cum autem per ſudorem inprimis, uti & per alias evacuationes, avocetur quaſi a renibus magna pars diluentis vehiculi, hinc & illae vitandae ſunt. Hinc & laudatur aëris minor calor, quia ſic & ſudor cavetur, & etiam in ſanis hominibus videmus, ſub aëre frigidiuſculo minus liquidi per cutis ſpiracula, plus vero per renes, tranſire.

In caſu vero (888. N°. 3.) &c. De his pariter actum fuit §. 852., quae videri poterunt.

Ubi denuo quartus ſtatus (888. N°. 4.) &c. De omnibus illis in Peripneumonia ad numeros in textu poſitos dictum fuit. Notandum autem eſt, tales abſceſſus citò aperiendos eſſe: non enim requiritur hic maturatio crudi inflammatorii in bonum pus; verum illud pus (vel puri analoga materies) alibi jam factum ad haec loca deponitur tantum, & ſic ſubito abſceſſus naſcitur, licet cutis nullo modo mutata appareat; ut alia occaſione ad §. 593. notavi.

Locus autem talis, poſt aperturam abſceſſus, irritatur leviter ſuppuratoriis remediis, ut Chirurgi vocant, ſicque prohibetur, ne ſtatim iterum concreſcat, ut nempe detur occaſio repurgationi ſanguinis a materia morboſa, quae cum illo fluit per vaſa, & per hanc viam a natura, morbum curante, indicatam, tuto exit.

Laudabat enim *Hippocrates*, uti ad §. 842. dictum, ſi tales abſceſſus, fiſtuloſi quaſi redditi, manarent diutius; quod ſic per artem imitari conamur.

Deinde in caſu (888. N°. 5.) &c. Ubi nempe dolor ex latere tranſit ad humerum, manum &c.

Fidelis obſervatio docuit, levari ſic morbum; adeoque ars conatur per diluentia, attenuantia &c., ſolvere, & mobilem reddere morbi materiem; ſimulque leni frictione, fomentis mollibus, Emplaſtris aromaticis, uti v. g. de labdano, meliloto, vel ſimilibus, fovere & leviter ſtimulare haec loca, ut verſus illa facilius & citius derivetur illud, quod per ſalutarem metaſtaſin huc deponendum erat. Videantur illa quae ad §. 134. de derivantibus, attrahentibus, & propellentibus, dicta ſunt.

Denique in ultimo dato (888. N°. 6.) &c. Omnia hic eadem ſunt ut in peripneumonia, quae per ſputa curatur, adeoque ibi videri poterunt.

§. 890. Arte autem, ſine alio morbo, ſanatur pleuritis hac inprimis methodo: ſi pleuritis (875.) recens ante tertium diem finitum, magna ex ſymptomatibus validis (875. 883.), ſicca (876.), in robuſto, exercitato, ſicco corpore, ſine ſpe, vel

vel praesentia (887. 888.); tum 1°. cita, larga, accelerato fluxu celeris, ex magno vase, per magnum vulnus, missio sanguinis instituenda, corpore quiescente, supino, & respiratione, dum fluit, tussi, suspiriisque accelerata, loco affecto eodem tempore foto, & leniter perfricto; debet continuari in remissionem satis notabilem doloris, vel ad prima signa deliquii animi; debet repeti ex consideratione redeuntium denuo symptomatum, ad quae tollenda prima instituta fuit; crusta (384.) absens finem definit. 2°. statim adhibenda fomenta, balnea, tepefactoria, linimenta, emplastra, quae laxando, resolvendo, mitificando, avertendo, prodesse queant (vid. 395. N°. 3. 398. N°. 6.) 3°. tum ea medicamenta danda, quae diluant, resolvant, laxent, mitigent, refrigerent, dolorem leniant, aut sopiant: quae calida, humida, magna copia, sorpta, & ad locum affectum determinata, juvant, & pro mutatis phaenomenis varia assumenda sunt, semper curando, ut eligantur illa, quae putredini adversissima. 4°. victu tenui, molli, refrigerante, antiphlogistico est opus. 5°. denique omne exsiccans, calefaciens, impetum augens, vitandum; ut calor aëris, solis, foci, lecti, victus, medelae.

Vidimus in praecedentibus, quomodo ope naturae pleuritis in sanationem abeat, absque multo artis molimine: totum enim, quod Medico in illis casibus agendum incumbebat, erat ut in benigna resolutione statum praesentem conservaret, mutaret verò nihil. Ubi autem per coctionem & excretionem causae sanabatur pleuritis, loca & vias, per quae haec excretio futura praevidebatur ex signis, laxare, emollire, fovere conveniebat, vires sustentare levi & blando alimento, diluere humores. Haec sufficiebant ad hunc scopum.

Verum si pleuritis valida sit, quod cognoscitur dolore acerrimo, respiratione admodum impedita, febre valida, tunc resolutio illa blanda sperari nequit; uti probatum fuit ad §. 386. ubi de inflammationis cura per resolutionem agebatur. Si nulla spes sit, materiam morbi cito coquendam & excernendam esse, & praecipuè, si nulla vel pauca sputa absque levamine ullo prodeant, tunc sicca pleuritis dicitur, & concluditur facile, sponte sua tam gravem morbum in sanitatem minimè abiturum esse; inprimis si in robusto & exercitato corpore fuerit talis morbus, uti monuerat *Hippocrates*; dicens (*k*): *Corpora exercitata ac densa citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis pereunt, quam non exercitata.* Cujus observationis ratio data fuit ad §. 386.

Per artem ergo tentandum est sedulo, ut absque alio morbo sanetur pleu-

(*k*) Coac. Praenot. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

pleuritis. Patuit ex dictis ad §. 875., in tali pleuritide adesse veram inflammationem: adeoque omnes exitus inflammationis, in suppurationem, gangraenam, & scirrhum, hic contingere poterunt. Exitus autem in suppurationem, licet in partium corporis externarum inflammatione non semper adeò metuendus sit, hic tamen merito suspectus habetur, dum abscessus, pleuritidem inflammatoriam sequens, frequentissime in cavum pectoris pus collectum effundat, unde empyema toties lethale nascitur. Omne ergo artis molimen adhibendum est, ut exitus hujus morbi in abscessum praecaveatur.

Constitit autem, ubi de cura inflammationis per resolutionem agebatur (§. 396.), praecipuum remedium esse ad hanc obtinendam, si copia humorum circulantium, & impetus eorundem in loca inflammata, minuerentur per sanguinis missionem. Praeterea acutus dolor, inspirationem impediens, in pessima pleuritide saepe suffocat aegrum, antequam inflammatio in suppurationem abire possit. Verum alia occasione (ad §. 141.) monui, *Galenum*, in febribus ardentissimis, inflammationibus maximis, & vehementissimis doloribus, largam sanguinis missionem commendasse: imo in talibus ad animi deliquium usque sanguinem detrahi jussit. Unde patet, urgentissimas esse rationes, quae pro venae sectione in pleuritide militant.

Neque observavi unquam, nocuisse venae sectionem, licet postea, mitescente morbo coctio & excretio morbosae materiae sequerentur per varias illas vias, §. 888. enumeratas. Monitum quidem tunc fuit, a venae sectione abstinendum esse, dum illae evacuationes praesto sunt, sed non aliter. Videantur historiae pleuriticorum, quae in tractatu *Eruditissimi Trilleri* antea jam laudato, habentur: patebit omnes illas excretiones successisse, ubi post repetitas etiam sanguinis missiones periculosus morbi impetus deferbuerat: quod & propriis observatis in praxi medica confirmatum vidi. In valida enim pleuritide, licet felici cura materies morbi solvatur, & mobilis reddatur, vix unquam obtinet, ut haec materia soluta sanis iterum assimiletur humoribus, cumque illis absque ullo impedimento per vasa corporis moveri possit, sed semper fere vasa sic stimulat, ut excitata sensibili quadam evacuatione expellatur de corpore. Hoc ideo inprimis monendum erat, ne quis metueret in pleuritidis initio sanguinem mittere ideò, quia crederet, salubria illa naturae molimina impeditum iri.

Quamvis autem in tenella aetate, senio, mulieribus gravidis, venae sectionem adhibere metuerint veteres Medici, hodie tamen constat certis observatis, etiam in his venae sectionem tuto institui posse; tali tamen quantitate, quam aetas & vires indicant; uti alio loco (ad §. 610.) jam notavi.

Nec abstinui a venae sectione, si respiratio multum impedita erat, licet menstrua fluerent, & bono quidem cum successu. Pariter & in puerperis pleuritide correptis, licet lochia fluerent, sanguinis missio profuit insigniter, quod & suis observationibus confirmat *La Motte* (*l*), qui, lochiis bene

(*l*) Traité des Accouchemens Liv. II. Chap. XXI. pag. 224.

bene prodeuntibus, repetitas etiam in brachio venae sectiones instituit.

Quamvis extra dubium sit, si hic morbus per artem sanari debeat absque alio malo sequenti, conducere, ut quam citissimè venae sectio instituatur; tamen & adultiori jam morbo, si in initio neglecta fuerit, conducit sanguinis missio. *Celsus* quidem notaverat de pleuritide agens (*m*): *Remedium vero est magni recentisque doloris sanguis missus. At, sive levior, sive vetustior casus est, vel supervacuum, vel serum id auxilium est.* Et alibi (*n*), de sanguinis detractione per venas agens, habet sequentia: *Sed ut aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquam utile post diem quartum est, cum jam spatio ipso materia vel exhausta est, vel corpus corrupit; ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum*: & verum quidem est, si valida inflammatio per quatuor dies duraverit, jure metuendum esse, ne in suppurationem tendat: Interim tamen constat, cum fructu longe serius adhuc in pleuritide sanguinem de venis missum fuisse: Notabile exemplum legitur apud *Hippocratem* (*o*) de *Anaxione*, qui pleuritide sicca decumbebat, frustra calidis fomentis tentata, insomnis erat, sexta die morbi delirabat, septima dies molesta erat, febris enim augebatur, nec dolores remittebant: Octavo die multum sanguinis educebatur secta in cubito vena, unde levamen doloris sensit, & post repetitas criticas evacuationes die trigesimo quarto prorsus judicatus est. Notat autem *Galenus* (*p*) in Commentariis ad hunc locum, *Hippocratem* hoc diserte monuisse ideo, quia Medici, quasi ex lege quadam, ultra quartum diem venam non secabant. Felici successu in curanda periculosissima pleuritide, pessimisque symptomatibus stipata, *Hippocratis* vestigia legit *Trillerus* (*q*), & octavo die morbi libram circiter sanguinis, aperta brachii vena, detraxit, cum levamine insigni: imo ineunte die nono, dum suffocationis metus ingruebat, denuo ex pede sex septemve uncias sanguinis emisit; sicque hunc aegrum ex ipsis orci faucibus eripuit.

Hippocrates quidem, ut ex modo memorata *Anaxionis* pleuritici historia patuit, videtur per calida & mollia fomenta tentasse prius, an dolor posset minui, antequam ad sanguinis missionem procederet: imo alibi (*g*) diserte hoc asserit, lateris dolorem, tam in initio, quam & serius, non sine ratione tentari posse calidis fomentis, an sic dissolvi possit. *Alexander Trallianus* (*s*) eadem commendat, monens tamen, ilico vacuandum esse, si fomentis dolor non cedat, sed potius augeatur. In leviori Pleuritide incipiente absque febre valida, nec respiratione admodum impedita, hoc tentari quidem posset, quia tunc multa spes blandae resolutionis (§. 887.), vel saltem felicis & subitae coctionis & excretionis adest: Verum ubi valida & sicca Pleuritis adest, memores oportet esse optimi moniti, quod *Are-*

(*m*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209. (*n*) Lib. II. Cap. X. pag. 80. (*o*) Epidem. 3. aegrot. 8. Charter. Tom. IX pag. 302 (*p*) Ibidem. (*q*) De Pleuritide aegrot. 7. pag. 99. (*r*) De victu acutor. Charter, Tom. XI. pag. 36. (*s*) Lib. VI. Cap. I. pag. 268.

Aretaeus (*t*) habet, in ipso initio Capituli, ubi de curatione hujus morbi agit: *Nulla morae occasio in pleuriticis neque cunctationis, sed valida medicatione opus est.* Ideoque voluit, eodem die venam incidendam esse, nisi morbus ab ingurgitatione ciborum & potuum provenisset, tunc enim diei unius abstinentiam praemitti maluit.

Sanguis ergo mittatur quantocyus, & quidem satis magna copia; habita tamen ratione aetatis & virium in diversis aegris: pulcherrimè juvat, si ex vena majori, per vulnus amplum, celeri fluxu exeat: hinc in cubito praestat venam aperiri, quam in manu. Non enim haec sanguinis missio instituitur tantum ideò, ut copia minuatur, sed etiam ut, subita tali depletione facta, arteriae obstructae, minus jam urgente sanguine arterioso, contractae retropellant massulas obstruentes in majores ramos (vide de hac re §. 141. 1.), sicque tollatur inflammatio. In eundem scopum locus dolens illo tempore, dum sanguis de vena secta fluit, fovetur & leviter perfricatur. Ubi autem larga tali & subita venae sectione opus est, praestat aegrum supinum in lecto jacere, sic enim absque animi deliquio facilius hanc sanguinis jacturam feret, quam si sederet erectus.

Quandoque contingit in pleuritide adeo saevum dolorem esse, ut pectus vix ullo modo dilatare possint; hinc pulmones parum sanguinis transmittunt, atque ideo venae quidem plenae sunt, sed aörta paucum sanguinem recipiens non urget magna vi sanguinem venosum, unde ex vena aperta saepe parum sanguinis effluit. Simul ac vero suspirando pulmonem magis dilatant aegri, vel tussiendo illum concutiunt, sanguis cum impetu exit. Observavit hoc *Tulpius* (*u*) in muliere pleuritica, & monet Medicos, ut in simili casu tussim excitent. AEgri enim tales quandoque adeo saevum dolorem patiuntur, ut a minima dilatatione pectoris ferè convellantur. Unde illis persuadere non potest saepe Medicus, ut inspirent fortius. Optimum tunc est vini, vel aceti calidi, cochlear unum alterumve dare titulo cardiaci remedii, vel eadem naribus supponere, sic enim invitis etiam excitatur tussis, & subito saepe dolor pleuriticus cessat, vel saltem insigniter minuitur.

Sanguinis educendi copia varia est, pro diversa aetate & viribus aegri, ut facile patet. *Sydenhamus* (*w*) in adultis *ad uncias decem aut circiter* mittendum curavit: quandoque & majori copia tuto educitur, in primâ praecipue venae sectione. Praestat, ut Medicus adsit, & pro re nata copiam determinet praesens. Plerumque solet continuari, donec liberius inspirare possint, dolore multum imminuto. Si in pessima pleuritide non remittat dolor (quod raro fit nisi serius sanguinis missio instituta fuerit) pergimus evacuando eò usque ac prudentia permittit, ad prima nempe signa animi deliquii; quae sunt pallor in oculis, labiis, vultu, pulsus languidus, sudoris guttulae in fronte; tuncque ilico claudenda vena est. Sollicite monuit

(*t*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 89. (*u*) Observat. medicar. Lib. II. Cap. III. (*w*) Sect. VI. Cap. II. pag. 335.

nuit *Aretaeus* (*x*), vitandum esse hic animi deliquium, ne peripneumonia sequatur. Dum enim in lipothymia cor quiescit, sanguis, in sinu venoso, auricula & cavo dextro cordis, stagnat per aliquot saepè minuta, & ob inflammatoriam in hoc morbo sanguinis spissitudinem in concretionem admodum pronus est, unde jam concrescere incipiens, dum excitabitur ab animi deliquio aeger, moveri debebit per pulmonem, ibique haerere poterit immeabilis in pulmonalis arteriae angustiis, sicque peripneumoniam, ipsa pleuritide periculosiorem morbum, producere.

Verum ut plurimum contingit, dolorem pleuriticum, prima venae sectione imminutum, recrudescere denuo aeque acerbum: tunc repeti debet venae sectio, & quidem toties, quoties urgens dolor & respiratio impedita subitum & efficax levamen poscunt. Sic observavit *Sydenhamus* (*y*), pleuritidem confirmatam in adultis raro minori quam quadraginta circiter unciarum sanguinis impensa sanari, licet in pueris semel aut bis venam secuisse suffecerit. Imo quandoque adeo pertinax morbus est, ut longe majorem jacturam sanguinis requirat, repetitis frequenter sanguinis missionibus. Observationes plurimae optimorum Medicorum hoc testantur. In puerpera, octavo a partu die acerbissimo lateris dolore correpta, necesse habuit *Tulpius* (*z*), ter pedis, & quinquies brachii, venas exsolvere, antequam vinci potuerit rebellis morbus. Evasit tamen aegra e tanto discrimine, licet praeter tot sanguinis evacuationes adhuc ingens alvi profluvium sustinuerit. Similis casus fere habetur apud *La Motte* (*a*).

Unicam Pleuritidis curam in venae sectione repetita, si pergant vel renoventur symptomata vehementia, *Sydenhamus* (*b*) posuit; testaturque, se nunquam aliquid damni a sanguinis detractione, quae tam larga imperitis videri potest, observasse. Hoc fecit, ut quidam pergerent venam secando, si vel minimae pristini doloris reliquiae forent, donec aegros exhaurirent omnino; unde vel mors sequebatur, vel morbi chronici languidissimi, & inprimis hydrops. Sed non rite mentem *Sydenhami* perceperant: diserte enim monet (*c*), tunc repetendam esse sanguinis missionem, *ubi dolor atque alia symptomata admodum saeviunt*. Licet enim aliquis dolor & levis febris maneant, si non inde impediatur respiratio insigniter, neque a nimio febris impetu aliquid metuendum videatur (de his vide §. 609.), praestat non amplius evacuatione tali vires imminuere, quae requiruntur ad subigendum illud, quod de morbo adhuc superest.

In morbis inflammatoriis plerisque, & inprimis in Pleuritide, dum sanguis de vena eductus secessit in serum & partem rubram, observatur in parte superiori insulae alba, subcaeruleſcens, pellis, quandoque aliquot lineas crassa, tenacissima, & vix per novaculae aciem dividenda (de hac vide

(*x*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 90. (*y*) Sect. VI. Cap. II. pag. 336. (*z*) Observat. medic. Lib. II. Cap. II. (*a*) Traité des accouchemens Liv. II. Chap. XXI. pag. 224. (*b*) Sect. VI. Cap. II. pag. 338. (*c*) Ibidem 336.

vide §. 384.); quamdiu autem illa pellis in ſanguine educto inſulae accreta conſpicitur, tamdiu ſtatuerunt Medici in hoc morbo ſanguinem utiliter miſſum eſſe. *Sydenhamus* vero, uti ad §. 384. dictum fuit, monet, hujus pellis generationem ſaepe impediri in ſanguine pleuriticorum, ſi non ſatis libero flumine de vena ſecta proſiliat, ſed lentè per brachii cutim rependo quaſi exeat: adeoque fallere poſſet hoc ſignum. *Celeberrimus Trillerus* tamen teſtatur, ſe cruſtam illam pleuriticam albicantem inveniſſe, licet ſanguis ad perpendiculum ſtillatim & lentè proflueret (*d*). Memini me & idem obſervaſſe tam in pleuriticis, quam in ſanis hominibus, quibus prophylaxis cauſa vena ſecabatur. Certiora ſigna habentur de venae ſectionis auxilio adhibendo ulterius, vel non, ex acerbitate vel remiſſione doloris, & reliquorum ſymptomatum, aegrotantiſque viribus. Imo licet magna debilitas adſit, ſi tamen omnia ſymptomata atrociter recruduerint, nullum aliud auxilium ſupereſt, quam de novo ſanguinem mittere. Memorabilis caſus apud *Trillerum* (*e*) habetur, qui docet, quantum poſſit in deſperato etiam caſu felix cordati Medici audacia. In juvene enim & valido venatore, acutiſſima pleuritide correpto, poſt binas ſatis largas venae ſectiones, dum morbus in melius jam mutari videbatur, quinto die omnia morbi ſymptomata quam vehementiſſimè recruduerunt, & fruſtra injecto clyſmate, applicatiſque veſicatoriis, jamjam moriturus videbatur. In utroque pede, jam frigido, calida aqua foto, lanceola infligebatur vulnus amplum, ſed ex ſauciis venis ne gutta quidem ſanguinis prodibat: fervida aqua affundebatur pedibus, ita ut & epidermis abſcederet, tuncque ſatis larga copia ſanguis exivit, tali cum effectu, ut reviviſceret ſemimortuus non tantum, ſed & feliciſſimè poſtea ſanaretur.

Helmontius (*f*) quidem ad ravim uſque clamavit, cruentum Moloch cathedris inſidere medicis, damnavitque abſolutè omnem venae ſectionem in hoc morbo. Acidum hoſtile, pleurae & intercoſtalibus locis infixum, quod ſpinam pleuriticam vocabat, educendum vel corrigendum voluit, parcendum vitali ſanguini. Tanta miracula perficere ſe poſſe credidit cervini vel taurini priapi pulvere, ſucco cichorei ſylveſtris, floribus papaveris ſylveſtris, pluribuſque aliis: Verum inprimis hircino ſanguine, ſi nempe pedibus poſterioribus ad cornua alligatis abſcinderentur teſtes vivo animali, & manans ad mortem uſque cruor colligeretur, qui ſiccatus dein, & moleſto labore in pulverem tritus, dabat nobile illud antipleuriticum remedium. Bona interim fide egit, nam in proprio corpore tentavit, quod aliis ſuadebat, remedium. Deſcribit enim in eodem capitulo proprium morbum, & patet ſatis ex propriis dictis, non fuiſſe ſolutam pleuritidem his remediis, ſed in periculoſam ſuppurationem abiviſſe potius. Imo ex praefatione quam filius *Franciſcus Mercurius van Helmont* operibus paternis praefixit, conſtat, illum bis pleuritide laboraſſe, & ultimo vitae tem-

(*d*) De Pleuritide pag. 27. 28. (*e*) De Pleuritide pag. 68. (*f*) Videatur capitulum, quod inſcribitur *Pleura furens* pag. 217. &c.

tempore adeo anhelo pectore fuisse, ut vel epistolium breve scribentem, vel loquentem diutius, respiratio destitueret. Multos tamen habuit sequaces, non sine damno; & adhuc hodie similia remedia ut specifica antipleuritica jactantur, quae facile quidem permitti possunt, cum non turbent corpus, modo una cum his efficaciora longè auxilia adhibeantur.

Nec obstat huic curandi methodo, quod quandoque rari tales casus contigerint, in quibus venae sectio non videbatur profuisse, licet symptomata Pleuritidis adessent. Ita in *actis Edinburgensibus* (*g*) memoratur, quod mense Februario Anni 1736. grassarentur in Scotiae metropoli pleuritides satis difficiles, in quibus sanguinis eductio nocere potius observabatur, quam prodesse. Verum si symptomata ibi recensita considerentur, morbus ille a pleuritide vera diversus fuit. Biliosus enim ab initio vomitus aderat, & post biduum tantum succedebat dolor punctorius circa ultimas costas, cum difficultate respirationis & tussicula: pulsus nec frequens nec plenus erat, sanguisque emissus fuscus, flavus, vel & viridis, observabatur, vix coagulatus.

Nec latuerunt similes morbi *Sydenhamum*, qui adeo peritus erat in detegendo diversorum morborum epidemicorum genio. Antea jam dixi ad §. 880., ubi de pleuritide symptomatica agebatur, quod egregius ille vir monuerit, febres epidemicas quandoque a repentina aliqua manifestarum aëris qualitatum mutatione materiam morbificam in pleuram ac pulmones libenter deponere, licet tamen maneat idem genius febris illius epidemicae; ideo diserte monet (*h*) sequentia: *At verò si febris (epidemica nempe) repetitam venae sectionem respuat, neque juvabit ista, imò & nocebit in pleuritide, quae cum febre stabit cadetve.* Imo & apud *Hippocratem* memorabilis textus habetur, qui modo dicta confirmat; dicit enim (*i*): *Dolores circa latus in febribus, tenuiter consistentes, absque signis, laedit venae sectio, & si cibum aversetur, & hypochondrium elevatum sit.* Legit quidem aliter *Duretus* (*k*) hunc textum; loco enim ἐν πυρετοῖσιν *in febribus* voluit ponendum esse ἀπυρετοῖσιν *febris expertibus*: verum egregius ille vir ex conjectura hoc statuit, nec probat ex codicibus manuscriptis ita legendum esse hunc textum. Pulchrè certe respondet ille locus observatis recentiorum Medicorum de pleuritidibus symptomaticis: Nam nec dolor in illis adeo vehemens esse solet; hinc dixit *Hippocrates* ἰσχνῶς ἑστηκότα, gracilis enim, tenuis, parvus, voce ἰσχνὸς significatur. Praeterea & addidit, quod sint ἄσημα, id est, reliquis verae pleuritidis signis non stipata. Et in illa pleuritide symptomatica in Scotia observata aderat & aegritudo stomachi, & levamen insigne a leni vomitorio. Frequenter certè invenimus, difficiles in praxi medica casus in Coacis Praenotionibus notatos esse non tantum, sed & saluberrima circa curationem morborum & ibi monita deprehendimus.

dispu-

(*g*) Med. Essays Tom. V. part. 1. pag. 32. 33. (*h*) Sect. V. Cap. v. pag. 310. (*i*) Coac. Praenot. N°. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*k*) In Coac. pag. 387.

Disputatum fuit quam acerrimè inter Medicos olim, an in pleuritide vena secari debeat in brachio affecti lateris, an vero in opposito. Utraque opinio multis auctoritatibus stabiliebatur. *Hippocrates*, *Galenus*, *Celsus* militant potius pro brachio lateris affecti; *Aretaeus*, *Aetius*, *Caelius Aurelianus* in opposito latere venae sectionem instituendam suaserunt. Ab octavo saeculo usque ad decimum sextum, adeoque per octingentos annos, & ultra, fere omnes Medici venam secabant in pleuritide in brachio opposito dolenti lateri. Postquam vero ineunte saeculo decimo sexto Galeni & Hippocratis opera, relictis, vel saltem minori in pretio habitis Arabibus scriptoribus, inceperunt evolvi a Medicis, & per artem typographicam jam inventam facilius comparari poterant ab omnibus pretiosi illi artis medicae thesauri, mutata fuit rerum facies, & ab eruditissimis viris Arabum opiniones conferebantur cum *Hippocratis* & *Galeni* placitis, & repudiabantur, si cum illis non convenirent. *Petrus Brissotus*, in Parisiensi Schola anno 1514. medicinae doctor creatus, explosis Arabum libris, incepit Galeni quaedam volumina publicè explicare. Cumque ibi invenisset laudari venae sectionem in brachio lateris affecti, ausus fuit primus se torrenti opponere, & a recepto dudum more recedere. Felix successus in pleuritide epidemica, initio saeculi decimi sexti in Gallia grassante, fecit, ut plures illum sequerentur insignes Medici. Paulo post in Lusitaniam profectus fuit, & ibi ausus res novas moliri; sed magno nisu se opposuit Archiater Lusitaniae regis, & hac controversia delata ad Academiam Salmanticam, statutum fuit, nulli Medicorum licere in pleuritide venam secare e directo lateris affecti: quod decretum postea mitigatum tamen fuit. Imo ferè importunis sollicitationibus motus fuisset *Carolus Quintus Romanus Imperator & Hispaniarum Rex*, ut publica auctoritate proscripsisset *Brissoti* hanc sententiam. Meretur de his omnibus legi *Renati Moreau* (*l*) egregius tractatus, ubi chronologico ordine recensentur praecipuorum auctorum de hac re opiniones, & simul habetur *Brissoti* vita.

Postea videtur impune licuisse omnibus, ut vel Arabum, vel Hippocratis & Galeni methodum sequerentur: imo post circulationem detectam plurimi fuerunt in illa opinione, non esse magni momenti rem, ex quo brachio sanguis mitteretur, modo ex largo vulnere, & satis magna copia, in principio morbi educeretur. Interim tamen & hoc saeculo de eadem hac re disputatum fuit inter celeberrimos Medicos Parisinos, *Sylva* & *Chevalier*. Cum autem in similibus controversiis multum pondus habeat sollicita observatio illorum, quae prosunt vel nocent in morborum curationibus, videtur illa sententia, quae venae sectionem in brachio lateris affecti suadet, tutissima esse. *Brissoti* felicitas in curanda pleuritide Epidemica (*m*), dum in latere opposito facta venae sectione in eodem morbo plurimi vel moriebantur, vel longissimo tempore languebant, confirmabat

(*l*) De Missione sanguinis in Pleuritide. Paris. 1630. & Halae 1742.
(*m*) Ibidem pag. 120.

bat ejus sententiam. *Sydenhamus* (*n*) de brachio lateris affecti educebat, simulac vocabatur ad pleuriticum curandum; dum vero sectionem iteravit posteà, non monet ex quo loco sanguinem emiserit. *Hildanus* (*o*) fatetur, quod nunquam, vel saltem rarissimè, optatum successum viderit ex sectione venae in oppositâ parte facta. Recentissimè & suis observationibus eandem sententiam stabilivit *Trillerus* (*p*), praecipue quoad primam sanguinis missionem: alteram autem in pede ejusdem lateris adhiberi maluit; & deinde, si opus foret, etiam tertiam quartamve venae sectionem, quandoque & in pede oppositi lateris, instituit. Monuit autem merito, primam sanguinis evacuationem largissimam esse debere. Pulcherrime autem confirmantur haec omnia notabili exemplo, dum in binis juvenibus, idem vitae genus ducentibus, eodem temporis puncto, & ob easdem causas pleuritide correptis, experimenti gratia diversis in locis vena aperiebatur (*q*). Ille, cui vena in brachio lateris affecti aperta fuit, licet pessimè deliraret, brevi ad se rediit, nec iterata venae sectione opus habuit. Alter, cui & major copia sanguinis ex pede ejusdem lateris educta fuerat, nullum inde levamen sensit, & sequenti die altera venae sectione in brachio lateris affecti opus habuit, unde ilico mitigabantur omnia symptomata, & postea felici crisi liberatus fuit a periculoso morbo, sed biduo serius quam prior.

Paulo ante monitum fuit, quandoque morbos epidemicos grassari, qui pleuritidis quidem symptomata quaedam habebant, neque tamen verae & genuinae pleuritides erant, sed symptomaticae tantum, & Venae sectione non levabantur, vel saltem illam iteratam vix ferebant absque damno; neque tamen ideo reprobari posse sanguinis evacuationem in hoc morbo: Idem certe dici posset de pleuritide illa maligna & contagiosa, cujus *Gesnerus* (*r*) meminit in Epistola ad *Cratonem a Craftheim* scripta: monet enim in hoc morbo nulli successisse venae sectionem in brachio, sed ad malleolos felicius sanguinem eductum fuisse. Praeterea notandum est, quod in eadem epistola fateatur, quod de curandi ratione in hoc morbo nondum sibi constiterit; & in alia epistola (*s*), ad eundem tribus mensibus post scripta, fatetur, se pauca in hujus morbi curatione observasse, cum ad paucos hoc morbo decumbentes vocatus sit, & intra vernum tempus desierit hoc malum.

II°. Methodus omnium antiquissima pleuritidem curandi videtur constitisse in applicatione remediorum externa ad locum dolentem. Antequam enim medicina in artis formam redacta fuit, singuli homines sibi ipsis levamen dolorum quaerebant tentando varia, vel ab aliis in simili malo cum successu adhibita applicabant (*t*). Nihil autem videtur citius tentari debuisse,

(*n*) Sect. VI. Cap. III. pag. 335. (*o*) Observat. Chirurg. Cent. V. Observ. 30. pag. 410. (*p*) De Pleuritide pag. 30. (*q*) Ibidem pag. 80. (*r*) Gesner. Epist. pag. 19. 20. (*s*) Ibidem pag. 21. (*t*) Vide Prolegomena Institut. Boerhav.

buisse, quam externa talia remedia: & hinc antiquissima monumenta horum inveniuntur. Ita in tabella marmorea, Romae in AEsculapii templo in insula Tiberina inventa, legebatur & inter alias inscriptio (*u*) graeca, de *Lucio* quodam pleuritico, cui, desperato ab omnibus hominibus habito, oraculum reddidit Deus, ut tolleret ex ara cinerem, & cum vino mistum imponeret lateri: unde illum convaluisse legitur, & publicè Deo gratias egisse. Notum est ex historia antiqua, quod callidi sacerdotes, ut templis suis & idolis majorem conciliarent celebritatem, remedia praescripserint credulis hominibus, ac si a numine revelata fuissent.

Haec videtur causa esse, cur *Hippocrates* (*w*), qui antiquissimas illas observationes collegerat in suos usus, in laterum doloribus inceperit curam morbi a calidis fomentis applicatis, etiam antequam sanguinis missionem instituerer.

Aquam enim calidam in vesica, vel & in alio vase contentam, aut spongiam mollem aqua calida madidam applicabat lateri dolenti: Imo & acriora, magna tamen solvendi vi praedita, adhibuit; sacculos nempe furfuribus, aut hordeo, vel orobo, aceto paulo acriore maceratis, repletos, calidos, applicuit. Patuit & ex *Anaxionis* historia paulo ante ad eandem hanc paragraphum memorata, quod siccam pleuritidem calidis fomentis frustra tentaverit; unde prudenter monet (*x*) sequentia: *Verum si fomentis dolor non solvatur, non multo tempore calefacito: illud enim pulmones exsiccat, ac suppurationem facit:* Dum nempe vehementior pleuritis solis his fomentis solvi non poterat.

Trallianus (*y*) pariter fomentis, & sacculis calidis lateri applicatis, curam pleuritidis aggrediebatur. Verum si dolor augeretur, nulla mora interposita procedebat ad vacuationem. Tutior tamen longe *Aretaei* methodus, quam omnes periti Medici nunc sequuntur: nempe incipi jubet curam a Venae sectione, nulla mora interposita; dein externa illa remedia adhibebat (*z*). Quantum usum habeant in resolvenda inflammatione talia remedia, dictum fuit ad §. 398. 3. ubi de cura inflammationis agebatur. Cum autem §. 386. demonstratum fuerit, curam inflammationis per resolutionem tunc posse exspectari, si humor fluens blandus esset, & canales mobiles: patet facile, omnia haec applicata debere esse mollia, calida, & vi laxandi solidas partes praedita. Formulae variae talium remediorum im *Materia medica* ad hunc numerum habentur. Frequenter usus fui solutione saponis veneti in aquae & lactis dulcis partibus aequalibus; vel & in decocto emolliente saponem diluebam, sumendo unciam mediam saponis ad singulas libras liquidi diluentis: huic solutioni pannos laneos immergebam, illosque dolenti lateri applicabam, impositis lateribus calidis cavens, ne

(*u*) Mercur. de arte gymnast. Lib. I. Cap. 1. pag. 3. (*w*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 36. &c. (*x*) Ibidem pag. 41. (*y*) Lib. VI. Cap. 1. pag. 268. (*z*) De cura morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 89. 90.

ne refrigescerent talia fomenta. Nocte autem, ne molesta foret aegris frequentior fomenti renovatio, perunctum prius unguento althaeae, vel simili, latus tegebam Emplastro de meliloto.

Neque tantum prodest mollissimorum talium remediorum externa applicatio, quia per haec felicissimè inflammatio resolvitur, verum etiam, si vel sero nimis medela tentata fuerit, vel pejor morbi indoles in suppurationem vergat, tunc per eadem haec applicata sic laxantur loca intercostalia, ut spes sit, pus versus exteriora duci posse, & periculosum empyema sic praecaveri.

III°. De his jam actum fuit in generali inflammationis curatione, uti etiam in curatione peripneumoniae ad §. 854. 3. Simplex decoctum hordei cum oxymelle & nitro suffecit frequenter, cum in hoc omnia requisita ad curam habeantur. Diluit enim ratione aquae, laxat & mitigat hordei farinosa substantia aquae mista, mel cum aceto inflammatoriam spissitudinem pulcherrimè resolvunt, uti & nitrum, quod simul in acutis morbis nimium calorem lenit, densitatem humorum minuendo (vide §. 692). In Materia medica ad hunc numerum & aliae formulae habentur eidem usui inservientes. Nec nocebit his leniora paregorica admiscere, inprimis si magna inquietudo adsit, & molestae vigiliae: flores papaveris rhoeados, & omnia quae inde parata prostant in officinis remedia, tuto adhibentur, & quidem tali cum levamine, ut postea quidam Medici crediderint, illos flores specificum antipleuriticum remedium esse, quo solo hic morbus curari posset. Imo & parca copia syrupi, ex capitibus papaveris albi in aqua decoctis parati, profuit, post venae sectionem celebratam, & alia remedia adhibita. Validioribus vero narcoticis acuti doloris sensum sopire, menente causa doloris, minime tutum videtur. Similem anodynorum usum in pleuritide suasit & *Trallianus* (*a*).

Magna quidem copia talia sumenda sunt, sed divisis dosibus, ut singula media hora unciae tres, vel plures, talis decocti vel ptisanae hordei sumantur, sed calidae. Frigidum enim potum quemcumque nocere pleuriticis merito notavit *Aretaeus* (*b*). Quin imo *Baglivus* (*c*) testatur, fervidam hanc liquorum potionem ipsi in secretis esse tam in pleuritide, quam in aliis pectoris morbis, ubi dissolventibus opus erat: imo addit, se vidisse *aegrotos, insigni strangulatione fere livescentes, brevissimè liberatos per frequentes haustus decocti pectoralis nimium calidè sorbillati.*

Ut autem haec remedia potata determinentur ad locum affectum, faciunt illa fomenta, balnea &c. lateri dolenti applicata, quae modo laudata fuerunt. Probatum enim fuit ad §. 134., omnia illa, quae laxando vasa minuunt resistentiam liquidis impulsis in loco quodam corporis, determinare remediorum assumtorum efficaciam ad eundem locum.

Antea jam in eadem hac paragrapho monitum fuit, per sanguinis missionem

(*a*) Lib. VI. Cap. 1 pag. 271. (*b*) De curat. morbor. acut. Lib. I Cap. 1. pag. 93. (*c*) Prax. med. Lib. I. Cap. IX. pag. 35.

nem, & alia adhibita remedia morbi hujus impetum, quidem minui, raro autem, vel nunquam, validam pleuritidem ſanari abſque quadam evacuatione materiae morboſae, jam ſubactae, vel metaſtaſi ad alia loca. Variae illae pleuritidis, per coctionem & excretionem cauſae, ſanationes deſcriptae fuerunt §. 888.; & patuit ex illis, quae §. 889. dicta fuerunt, diverſam tunc medelam requiri, prout per has illaſve vias materia morboſa exitum moliatur. Unde merito ponitur in textu, quod pro mutatis phaenomenis varia aſſumenda ſunt.

Eliguntur tamen ſemper illa, quae putredini adverſa ſunt. In pleuritide enim adeſt acuta continua febris (vide §. 875.), per quam omnes humores in putridam corruptelam diſponi antea in febrium hiſtoria demonſtratum fuit. Omnia fere remedia, quae antiqui Medici ad hunc morbum debellandum adhibuerunt, erant vel acida, vel ſponte ſua in acidum tendentia. Ptiſanam hordei, acetum, mel, mulſam dilutam laudaverunt, quibus adhuc hodie feliciter in hoc morbo utuntur Medici; dum merito a ſalibus volatilibus alcalinis abſtinent, a *Sylvio* adeo laudatis; uti & ab illis, qui *Helmontium* ſecuti cauſam pleuritidis unicam ſtatuebant acidum, ſalibus oppoſitis, alcalinis nempe, domandum, vel corrigendum abſorbentibus, quae quidem non nocent, ſed tamen ad pleuritidem curandam inertia videntur eſſe remedia.

IV°. In omni febre curanda vitae & viribus proſpiciendum eſſe per cibos & potus fluidos, facileque digerendos, antea demonſtratum fuit, ad §. 599. & ſequentes in cura generali febrium. Cum autem pleuritis raro ante ſeptimum diem finiatur integrè, ſaepe etiam in longius ſpatium excurrat, patet facile, & hic vires vitae idoneo victu ſuſtinendas eſſe. Talia autem conveniunt, quae facillime ſuperari poſſunt ab aegro, & per validas evacuationes debilitato corpore. Solam ptiſanam hordeaceam dabat *Hippocrates* (*d*) in acutis morbis, & praeſertim in pleuritide; imo vel ab ipſa *ptiſana totâ*, ideſt, hordeo per colaturam non ablato, metuebat, dum cruda adhuc pleuritis nulla coctionis ſigna dabat; tuncque ſolum ſuccum ptiſanae, & quidem dilutum exhibebat. Dein ubi in tuto aeger eſſe videbatur, miteſcente morbo (*e*), exiguum ac tenuem cremorem hordeaceae ptiſanae dabat, admiſto melle. Ubi autem ſputa facile educebantur, reſpiratio bona eſſet, & laterum omnis dolor abeſſet, tunc paulo craſſiorem & copioſiorem cremorem ptiſanae dabat, bis de die. Multis laudibus & ptiſanae ſuccum, vel cremorem, in hoc morbo extollit *Aretaeus* (*f*), neque validiores aegris permittebat cibos, niſi quando in longum producebatur morbus, & tenuis talis victus vires ſuſtinere non valebat amplius. Pariter & *Sydenhamus* (*g*) carnibus, & carnium juſculis etiam tenuiſſimis, omnino interdixit in pleuritide, ſola hordeacca, avenacea & pa-

(*d*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 23-29. (*e*) Ibidem. pag. 160. (*f*) De Curat. morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 90. (*g*) Sect. VI. Cap. III. pag. 335. 336.

panatellam concessit; & dum symptomata omnia jam mitescerent, per aliquot dies tamen aegros suos ab omnibus liquoribus spirituosis & a crassioribus cibis arcebat (*h*).

V°. Pleuritis morbus inflammatorius est cum febre acuta; adeoque omnia, quae, difflando aquosam partem sanguinis, ejus densitatem augent, motumve febrilem accelerant, aut calorem accendunt, summopere noxia sunt. Solent hinc adeo periculosi errores committi in hoc morbo, dum gelida tempestate frequentem saepe pleuritidem calidissimis aggrediuntur remediis ignari, & sudore, vi talium remediorum expresso, curari posse credunt. Observat *Sydenhamus* (*i*) & alias febres in pleuritidem mutari, dum in initio nimis calidis remediis tentabantur, doluitque, nobiles foeminas malle medicandis pauperibus, quam iisdem pascendis, charitatem suam testari. Verum si perversa talis medela morbum diversum a pleuritide mutat in pleuritidem, facile apparet, pleuritidem jam natam a simili causa debere reddi pejorem. Vidi sic pleuritidem secunda die lethalem, dum a flatibus dolorem hunc ortum suspicatae mulierculae, dederant repetitis vicibus spiritum destillatum ex seminibus levistici. In alio homine robusto & forti contigit, ut, dum quinto die adhibita venae sectione aliisque remediis modo laudatis, jam in melius vergeret morbus, & spes felicis curae affulgeret, vesperi proprio consilio dolenti pectori applicuerit lateres calidos admodum, sicque expresserit validos sudores, unde sibi gratulabatur miser; sed sequenti mane moriebatur.

Ex his, & aliis similibus, quos in praxi vidi, casibus didici, quam bene *Sydenhamus* (*k*) monuerit, cavendum esse ne aeger pleuriticus nimis exaestuet; unde liberum reliquit aegris, ut quotidie per aliquot horas lecto eximerentur, si vires ferrent. Imo observavit, & largam sanguinis missionem, & alia remedia refrigerantia nihil quandoque profecisse, si aegri lecto affigantur perpetuo; inprimis si stragulis vel culcitris nimium obruantur.

Cum ergo omne irritans, calefaciens, impetum augens, damnosum habeatur in pleuritide, quid cogitandum est de Vesicatoriis ex Cantharidibus paratis? *Baglivus* (*l*) laudavit illa tanquam summum remedium, quocumque etiam tempore morbi, & ante & post venae sectionem, si spirandi difficultas & sputorum suppressio supervenerint: statim enim tibiis curavit applicari duo vesicatoria, & testatur ex centenis aegris paucissimos obiisse, dum ita tractabantur, in pleuritide epidemica, quae circa finem saeculi elapsi Romae grassabatur; ob intensum & insolitum hyemale frigus.

Observavit simul & diarrhoeam, quae periculosas illas pleuritides comitabatur, vel imminutam fuisse, vel & penitus cessasse. *Celeberrimus Tril-*

(*h*) Ibidem pag. 337. (*i*) Ibidem pag. 332. (*k*) Ibidem pag. 337.
(*l*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. & in Dissertatione de usu & abusu vesicant. Cap. III. pag. 656.

Trillerus (*m*) etiam & miro in casu observavit, mulierem pleuriticam, contumaci alvi fluxu fere exhaustam, omnis sensus expertem, ronchos sonoros de pectore ducentem, facie livida & tumida, ut laqueo strangulatis esse solet, cum pulsu exili, tremulo, intermittente, urina & foecibus clam elabentibus, ex ipsis orci faucibus ereptam fuisse, postquam bina praegrandia vesicatoria, ex pulvere cantharidum parata, utrique surae applicata fuissent. Simul & periculosus ille alvi fluxus sistebatur.

Quamvis autem ex scriptis *Baglivi* prima fronte videretur, in ipso initio morbi vesicatoria tuto applicari posse, etiam ante venae sectionem institutam, tamen ex sequentibus apud eundem autorem patet, quod ante applicationem vesicantium sanguis de vena missus fuit. Ita enim habet (*n*): *Adverte, quod praefati pleuritici, in quibus haec commoda nos observavimus, non fuerunt in principio purgati, ut faciunt Practicantes nonnulli, sed adhibitis venae sectionibus opportunis, sola brodia pectoralia &c. praescribebantur:* & *Trillerus* (*o*) suadet, tunc femoribus vel tibiis applicanda vesicatoria, si, repetitis jam aliquoties venae sectionibus, restat adhuc insignis spirandi difficultas, vel magis exaugetur: fatetur tamen ingenuè, non semper ex voto cessisse vesicantium usum.

Similia ferme de usu vesicatoriorum in pleuritide leguntur in *Actis Edinburgensibus* (*p*). In pleuritide enim Epidemica, quae grassabatur verno tempore anni 1732; dum symptomata videbantur poscere quandoque venae sectionem repetitam, pulsus postea adeo deprimebatur, ut vix potuerit redigi iterum ad debitum robur, nisi statim applicatis vesicatoriis, quae frequenter profuerunt, & quandoque post illorum applicationem sequebatur sudor, qui morbum abigebat, si copiosus & diu proflueret; sin minus, luctabantur aegri cum dolore, anxietate, & pectoris oppressione, donec deficerent.

Ex *Baglivi* experimentis, tam in vivis animalibus, quam affundendo sanguini, ejusque sero pulverem cantharidum, institutis, patet, quod haec insecta vim habeant humores nostros solvendi, sed simul humores solutos disponant ad putredinem (*q*).

Adeoque videtur concludi posse, quod Cantharidum usus minimè tutus sit, ubi valida febris, calor magnus, & putredinis metuendae signa sunt. Ita & aegri historiam ipse *Baglivus* (*r*) habet, qui gracilis & biliosi temperamenti acuta pleuritide decumbebat cum sicca tussi, calore febrili exurentissimo, pulsu duro & alto, vigiliis, siti, urinis crassis & summopere rubicundis: huic decimo tertio die morbi applicata fuerunt sex visicantia, sed sequenti die supervenerunt delirium, sputi suppressio, tremor, motus epileptici &c. & periit vigesimo die.

Ubi

(*m*) De Pleuritide pag. 76. (*n*) Dissertat. de usu & abusu vesicantium Cap. III. pag. 656. (*o*) De Pleuritide pag 54. (*p*) Medic. Essays Tom. I. pag. 42. (*q*) Dissertat. de usu & abusu vesicant. Cap. I. pag. 648. (*r*) Ibidem pag. 649.

Ubi autem post sanguinis evacuationem requisitam minutus fuit multum febrilis impetus, nec in urina aut foecibus alvinis putredinis signa apparent, & tamen dolor manet, vel pulmo oppleri incipit, tunc videtur a vesicatoriis multum boni posse exspectari. Vidi in tali casu dolenti lateri applicatum fuisse vesicatorium, quod & ipse aliquando feci, fausto cum eventu.

§. 891. Quae ipsa (890.) quamdiu continuanda, vel repetenda sint, docet morbi pertinacia, remissio, atque in sanationem (888.) mutatio.

Bina inprimis hic metuenda erant, nempe inflammationis exitus in periculosam hic loci suppurationem, vel gangraenam ferè semper lethalem; & pulmonis infarctus ob impeditam respirationem prae doloris acerbitate. Ut haec pericula vitentur, sanguinis liberalis & repetita evacuatio, fomenta & reliqua modo enumerata remedia adhibentur. Verum, ut jam ad primum numerum praecedentis paragraphi monitum fuit, cavendum etiam ne nimis debilitato aegro, per sanguinis missiones inprimis, non sufficiant vires ad subigendam & excernendam morbi materiam: unde postea languores chronici difficulter superabiles sequuntur. Adeoque, licet aliquis dolor supersit, modo respiratio satis sit libera, nec pulsus durus adeo sit, nec magna velocitas circulationis, per fomenta applicata, & diluentia, & attenuantia, larga copia potata, superabitur malum. Felicitas enim curae in talibus morbis consistit in eo, ut ita temperetur febris continuae pleuritidem comitantis impetus, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De qua re, & de signis quibus hoc distingui possit, pluribus egi in Commentariis §. 609.

Probatum fuit ad §. 610. inter illa, quae febris exorbitantem impetum minuunt, etiam locum habere clysmata refrigerantia: tamen *Sydenhamus* (s) enemata vel omittebat, vel maximo inter repetitas venae sectiones intervallo curabat injicienda, & tantum simplicissima ex saccharo in lacte soluto: maximam enim, & merito quidem, spem curae ponebat in sanguinis missione, & ideo enematibus parcius usus fuit, ne nimis debilitaret aegros; uti etiam ne alvi fluxum, in pleuritidis initio semper symptomaticum & noxium, acriori clysmate proritaret. Ubi jam remittit morbi impetus, tunc sensim solvi incipiet illud concretum inflammatorium, & per varias vias de corpore exitum quaeret. Unde ad haec attentus tunc debet esse Medicus, ne intempestiva medela turbet materiae morbosae coctionem, vel coctae excretionem; de quibus dictum fuit ad §. 888.

Ubi jam cessit morbus, cavendum maximè, ne nimis cito impleantur convalescentes aegri. Saepè enim in hoc morbo vitae periculum non redimitur nisi insigni sanguinis jactura. Probatum autem fuit ad §. 25., jactu-

(s) Sect. VI. Cap. III. pag. 266.

jacturam humoris boni inquilini impedire ingeſtorum aſſimilationem in naturam liquidi vitalis ſani. Unde metuendum eſt, ne ſubita repletione per chylum craſſiorem obruatur pulmo, & periculoſa fiat recidiva. Quod prudenter monuit *Hippocrates* (*t*), ubi de pleuritidis cura agit, dicens: *Poſt judicationes autem vires levibus cibis reficiendae, & quieſcendum: praeterea vitandi ſoles, venti, plenitudines, acida, ſalſa, pinguia, fumus, ventris flatus, labores, Venus: ſi enim reverſus fuerit morbus, mors ſequetur.*

Poſtquam autem vires reſtauratae ſunt, quod ſatis cito fieri ſolet in hoc morbo, tunc levi cathartico dato *Sydenhamus* ſolebat curationem integram abſolvere. Sic enim ex primis viis eliminatur, quidquid ex minus feliciter digeſtis tempore reconvaleſcentiae cibis, vel ex mutata morbi tempore bile aliiſque ſuccis in ventriculum & inteſtina excretis, aggeſtum hic haeret; nociturum forte, ſi diutius relinqueretur.

Jactata autem illa ſpecifica antipleuritica, ſanguis hircinus, raſura priapi cervini, dentes apri, mandibulae lucii piſcis, flores papaveris rhoeados, infuſum ſtercoris equini &c. concedi quidem poſſunt, ſi aegri, vel alii Medici in conſilium vocati, magnam in ſimilibus poſuerint fiduciam: pleraque enim ex his innoxia ſunt. Modo interim non negligantur efficaciora illa auxilia anteà recenſita, quibus ſolis in cura periculoſi hujus morbi confidere poſſumus.

Vidimus jam, quomodo pleuritis abeat in ſanitatem, auxilio naturae per reſolutionem benignam, vel per coctionem & excretionem materiae morboſae: ſimul etiam expendimus, quomodo per artem ſanari poſſit abſque alio morbo ſequente. Sequitur jam, ut conſideremus pleuritidem, dum in alios morbos abit, vel in mortem tendit; & ut videamus, quid ars poſſit in ſanandis morbis, ex pleuritide infeliciter curata natis.

§. 892. Abit in alios morbos dum 1. ſuppuratur locus inflammatus, quod futurum ſcimus α. ex ſignis generalibus (387. 402.). β. ex pertinacia doloris, tuſſis, febris, ultra quartum diem. γ. abſentia ſignorum reſolutionis (887.), & ſanationis (888.). δ. neglectu medelae requiſitae (890.).

Primo agetur de pleuritide in ſuppurationem tendente. Cum autem alia cura requiratur, hoc in caſu, quam ubi ſpes eſt reſolvendae pleuritidis, debemus cognoſcere illa ſigna, quae docent ſuppurationem futuram.

α. De his dictum fuit in numeris hic citatis, ubi de inflammationis exitu in ſuppurationem agebatur.

β. Dolor enim inſpiratione auctus, tuſſis, febris, ſunt illa ſymptomata, quae omnem pleuritidem comitantur, & ex quorum intenſitate de vehementia morbi judicamus. Si ergo haec pertinacia manſerint, abſque ulla remiſſione, adeo ſolidata erit materies inflammatoria, tam profunde impacta

(*t*) De morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 592.

pacta vasorum arteriosorum angustiis, in quibus haeret, ut per solam suppurationem hoc malum tolli possit. Verum notandum est, tunc tantum certam esse suppurationem, si toto hoc tempore aequali gradu processerint haec symptomata, vel & aucta fuerint potius quam minuta. Saepe enim contingit in pleuritide curanda, ut per sanguinis missionem, aliaque remedia, mitescant omnia symptomata, & paulo post, quandoque & sequenti die, denuo redeant aeque vehementia; imo quandoque hoc ter quaterve contingit, ita ut post quartum diem & serius adhuc saepe recrudescant magna cum vehementia pleuritidis omnia symptomata: non tamen ideo credendum, quod in tali casu pleuritis necessario in suppurationem itura sit, quia post quartum diem observatur adhuc dolor acerrimus. Noverunt hoc omnes Medici practici, & Historiae pleuriticorum in laudato jam saepius tractatu de Pleuritide *Celeberrimi Trilleri* hoc manifesto demonstrant.

γ. Tunc enim certi sumus, materiam inflammatoriam iisdem adhuc vasis impactam manere, adeoque suppurationem metuendam esse. Ideo dixit *Hippocrates* (*u*) de Empyemate agens: *Fiunt autem & superiore ventre purulenti, ex pleuritide, si vehemens fuerit, neque diebus principibus (judicatoriis) computruerit, neque per sputum rejecta fuerit.* Et alibi (*w*) generale hoc axioma practicum posuit (cujus & memini ad §. 833. 3.): *Quicumque vero dolores ex his locis neque per sputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem, neque per venae sectiones, & diaetam, & medicamenta, sedantur, eos suppurationem facturos esse sciendum est.* Interim & hoc notandum est, quandoque in pleuritide difficili in longum tempus protrahi morbum, neque tamen in apostema verti locum inflammatum, dum tamen nec resolutionis signa, nec criticae evacuationes adfuerint morbo pares. Tales casus vidi in praxi, & ex historia *Anaxionis* apud *Hippocratem* (*x*) hoc patet. Notat enim illum nihil exspuisse primis diebus, sexto die delirasse, septimo febrim intensiorem fuisse, nec dolores remisisse, sed tussim vexasse aegrum cum difficili respiratione. Larga Venae sectione, octava die morbi instituta, minuebatur quidem dolor & suffocationis periculum, sed tussis sicca mansit, & nulla fiebat evacuatio materiae morbosae.

Tamen sero, & repetitis vicibus, & per diversas vias, subacta morbi materia exivit de corpore, & integre judicatus fuit ille aeger, absque suppuratione lateris affecti, quae tamen in primo decursu morbi metuenda erat. Adeoque patet, quod non statim absoluta Prognosis haberi possit suppurationis futurae, licet in morbi decursu non appareant resolutionis signa, nec coctionis & excretionis causae indicia, quae tamen serius quandoque apparent, & liberant.

δ. Neglecta nempe Venae Sectione, quae adeo necessaria est in pleuriti-

(*u*) De morbis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 538. (*w*) In Prognosticis. Charter. Tom. VIII. pag. 646. & in Coacis N°. 394. ibidem pag. 874.
(*x*) Lib. III. Epidem. aegrot. 8. Charter. Tom. IX. pag. 302.

ritide valida; & si cito instituatur, & repetatur pro re nata, satis feliciter sanat. Illi, qui Helmontii doctrinam secuti solis illis specificis antipleuriticis hunc morbum aggrediebantur, laetabantur quandoque, dum videbant, febrem, antea validam in statu inflammatorio & suppurationis initio, mitius urgere, imo quandoque cessare, dum pus factum jam erat; verum postea succedebat Empyema, febris hectica, tabes, qua perierunt plurimi, qui decantatis illis specificis absque venae sectione curati credebantur. Monuit & *Sydenhamus* (*y*) dolosum hunc pleuritidis exitum.

§. 893. Ipsum vero apostema jam fieri, scitur ex signis communibus (405.), maxime hic ex horrore saepe recurrente sine causa, & signis datis (834. 835.) in peripneumonia, & tempore morbi: inde & factum cognoscitur, & quandoque sputo per pulmonem evacuatur.

Abscessus hic natus habet quidem omnia signa communia cum reliquis abscessibus, qui in externis partibus corporis fiunt, de quibus ad §. 405. actum fuit; verum pleraque ex his hic non possunt distingui, cum in interioribus apostema lateat: hinc operae pretium est hic colligere & alia omnia indicia, quae suppurationem hic fieri docere possunt. Horrores illi vagi, nulla certa temporis periodo recurrentes, magni momenti signum dant, de quibus dictum fuit ad §. 834., ubi & plura alia huc spectantia habentur, uti & ad §. 835. Multum etiam huc facit morbi tempus jam in longum excurrens, & minori tamen cum vehementia symptomatum, quam in principio: si enim omnia symptomata manerent aeque valida, vel augerentur, potius gangraena & mors exspectanda forent, quam benigna suppuratio; quae licet hic periculosa sit, tamen longe adhuc melior, quam pejores illi pleuritidis exitus in gangraenam vel mortem. Ita *Hippocrates* (*z*) de pleuritide agens habet sequentia: *At quibus statim expuitiones cujusvis sunt generis, & dolores admodum acuti, illi tertio die moriuntur; quem si effugerint, convalescunt: qui vero septimo aut nono die, aut undecimo die sanus non fuerit, suppurari incipit. Praestat autem suppurari, minus enim lethale est, quamvis laboriosum sit.* Meretur & conferri cum hoc textu *Hippocratis* alter (*a*) qui ipsi satis similis est, nisi quod ibi legatur, *in principio sputationes penitus purulentae*; ἐν ἀρχῇ πάμπυοι αἱ πτύσιεσ; melius videtur in priori textu scribi πτύσιες παντοδαπαὶ, sputa omnis generis. Verum tunc additur in illa Praenotione Coaca, quod tertio vel quinto die moriantur; si vero illos effugerint, *non multò levius se habentes*, tunc septimo, aut nono, aut undecimo suppurari incipiant. Ex quibus patet, tunc *Hippocratem* exspectasse suppurationem, dum pleuritis non esset pessima; vel si admodum valida in initio, parum jam mitesceret, eumque adhuc prae- cipuos

(*y*) Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (*z*) De Morbis Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 591. (*a*) Coacar. Praenot. 379. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

cipuos dies criticos obſervaſſe, an non ibi molimen naturae adverteret, a quo ſperari poſſet materiae morboſae jam ſubactae evacuatio, vel metaſtaſis ad alias partes: ubi vero nihil tale videbat, tunc ſtatuit, ſuppurationem incipere.

Praeterea celebres in arte viri, *Mortonus* (*b*) & *Baglivus* (*c*), obſervaverunt, dum pleura inflammata aut pulmonum tubercula in apoſtema abeunt, tunc febrim prius continuam excipi ab intermittente, quotidiana ſaepius, quandoque & tertiana. Imo & apud *Hippocratem* ſimile quid invenimus, dum dixit (*d*): *Febres intermittentes ob ſuppurationem pleraeque ſudorificae ſunt.* Ubi notandum, quod & in praecedentibus, & mox ſequentibus Coacis praeceptis, de pleuritide & peripneumonia agatur, & ſuppurationibus internis laborantes aegri admodum in ſudores, nocturnos inprimis, proni ſint.

Ex his ergo ſignis fieri apoſtema novimus, adeoque & ex iiſdem ſymptomatibus diu manentibus apoſtema jam factum eſſe cognoſcimus. Verum tunc & alia ſuccedunt ſigna, quae hanc diagnoſin confirmant, & a diſtractis vel compreſſis vicinis partibus per tumorem purulentum ducunt originem. Notum enim eſt, in ſuppurationibus partium externarum corporis dolorem augeri, dum abſceſſus jam maturus pure turget, & cutim validiſſimè diſtendit: imo tunc quandoque dolores illi a partium vicinarum diſtractione ad alia loca propagantur: ſed talis abſceſſus poſt pleuritidem natus removet pleuram ab intercoſtalibus locis & diſtrahit ſummo cum dolore, quandoque ſe per totum pectus & dorſum propagante: pulmonem vicinum premit, irritat; hinc ſuffocationis metum, & tuſſim moleſtiſſimam quandoque facit, tanto quidem plus, quo ſaccus ille pure plenus major eſt. Omnia haec ſymptomata *Hippocrates* variis in locis enumeravit: *Ad latus dolore ac ſuffocatione accedente, hi ſuppurantur* (*e*). Et alio in loco (*f*) habet ſequentia: *Quum tuberculum lateri oboritur, tuſſis dura detinet & dolor, & febris, & pondus in latus incumbit, & dolor acutus eundem locum ſemper occupat, & ſitis vehemens, & calidum potum eructat, & decubitum in latus affectum non ſuſtinet, ſed in ſanum. Verum ubi decumbit, velut ſaxum ipſi ſuſpenſum videtur: intumeſcit, ac rubet, pedeſque tument.* Atque iterum alibi (*g*) dicit: *Si in latere tuberculum oriatur, & purulentus fiat (aeger), haec patitur: rigor detinet & febris & tuſſis ſicca per multos dies, & latus dolet, & dolor in mammam, & claviculam & ſcapulas impetum faciens obſidet.*

Verum quandoque pus natum hic loci per ſputa ex pulmone educta evacuatur; felici ſucceſſu. Pluribus egi de viis, per quas materia, in pleura haerens vel locis intercoſtalibus, poſſet in pulmonem venire & exſpui, ad numerum ſextum §. 888. Praeterea frequentiſſime invenitur pulmo accretus pleurae in illis, qui validam pleuritidem paſſi fuerunt, & in tali caſu facilius intelligitur, quomodo pus ex abſceſſu pleurae in pulmonem accretum venire poſſet.

(*b*) Phtiſiologiae Lib. II. Cap. IV. pag. 44. (*c*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 36. (*d*) Coac. Praenot. N. 419. Charter. Tom. VIII. pag. 876. (*e*) Ibid. N°. 115. pag. 858. (*f*) De morbis Lib. II. Cap. XXIV. Charter. Tom. VII. pag. 575. (*g*) De internis affectionibus Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 644.

possset. In cadavere hominis, cujus morbum non noveram, cum a vespillone furtim ablatum redemissem in usus anatomicos, inveni pulmonem sinistrum firmiter accretum pleurae lata admodum plaga: dum scalpello solvebam hanc cohaesionem, ut pulmonem educere possem, ingens copia puris effluxit: interim tamen patuit, examine instituto, pulmonem non fuisse purulentum, sed tantum accretum firmiter huic sacco purulento ex suppurata pleuritide nato. Certè, si ille homo diutius superstes fuisset, pus illud videtur viam sibi facturum fuisse per pulmonem contiguum & adeo firmiter adhaerentem. Quacumque demum via pus post pleuritidem suppuratam in pulmonem veniat, observatis certis constat, illud quandoque sputo per pulmonem evacuari: nec credo ullum Medicum, in luculenta praxi constitutum, esse, quin hoc aliquoties viderit, uti mihi saepius illud videre contigit. Memorabilis casus est, quem habet *de la Motte* (*h*), ubi in pleuritico, qui morbum omnino neglexerat, octavo die ingens puris copia cum tussi mediocri per pulmonem rejiciebatur, felici eventu. Imo & *Hippocrates* (*i*) idem manifestè statuit, dicens de pleuritide: *Judicatur autem hic morbus, brevissimus quidem septimo die, longissimus autem decimo quarto die: quo quidem si pus a latere per sputum rejectum fuerit & repurgatum, sanus evadit. Si vero non per sputum rejectum fuerit, purulentus fit, & morbus longus.* Et similem certe Prognosin in Aphorismis (*k*) habet: *Pleuritici, qui intra quatuordecim dies supernè non repurgantur, illis in empyema transit.* Ubi in Commentariis suis ad hunc aphorismum *Galenus* probat, illam vocem ἀνακαθαίρονται significare repurgationem quae per sputa fit.

§. 894. Abscessus vero ille pure proprio rumpitur, unde pus stillat in cava pectoris, ulcus novo pure facto & accumulato totum cavum replet, totum corpus consumit; id factum noscitur ex praegressis signis (892. 893.) duratione mali usque in decimum quartum diem; symptomatum subita remissione, & repentino reditu: inde Phthisis.

Abscessus sic natus, pure collecto turgens, rumpitur, citius vel serius, nisi per alias vias exiverit de corpore, quod tamen rarò contingit, nisi per pulmonem, de qua re statim dictum fuit. Interim tamen *Aretaeus* (*l*) videtur in illa sententia fuisse, quod per alvum quandoque abscessus a pleuritide natus pus suum evacuet, superstite manente plerumque aegro. Sed & alibi (*m*) puris per alvum & per urinam evacuationem in simili casu memorat; meliorem tamen laudat illam puris transsumtionem, quae ad renes & vesicam fit. Alia occasione in Commentariis §. 406. notavi, *Galenum* aliosque observasse, [illegible] pecto-

(*h*) Traité complet de chirurgie Tom. I. pag. 248. (*i*) De affection. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 621. (*k*) Aphor. 8. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 199. (*l*) Morbor acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*m*) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.

pectoris vomicas per alvum & urinas fuiſſe expurgatas. Solet quidem *Aretaeo* opponi *Hippocratis* autoritas, dicentis (*n*): *Pulmonem ſuppuratis per alvum pus ſecedere, lethale eſt.* Sed ibi non agebatur de pleuritide, & ſemper a pulmone affecto pejora metuuntur; imo ipſa pleuritidis ſuppuratio ideo inprimis periculoſa habetur, quia vicinum pulmonem laedere ſolet. Praeterea & hoc conſtat obſervatis practicis, quod in ſuppurationibus internis diu toleratis putrida diarrhoea orta vitam plerumque finiat. Verum de tali alvi fluxu, qui corruptis a pure reſorpto omnibus humoribus oritur, non agitur, ſed de puris per alvum fluxu, ubi illud nondum diu in pectoris vomica haeſit. Dicit enim *Aretaeus*: ἢ ἐς ἔντερον ἐκραγῇ, ſi in inteſtinum eruperit. Illud autem vocabulum ἐκρήγνυσθαι ſubitaneam quandam vehementiam ſignificat.

Niſi ergo per has vias exiverit pus hic collectum, vel forte per metaſtaſin ad alia corporis loca depoſitum fuerit (quod raro admodum fit) rumpitur ille abſceſſus, & plerumque in cavum thoracis pus ſuum evacuat, & majorem minoremque moleſtiam creat pro varia copia, qua pectoris cavum occupat. Pergit autem locus ille ulceroſus quotidie novum pus ſtillare, ſicque ſaepe hic ingens puris copia colligitur. Miratus fuit hoc quondam *Celeberrimus Boerhavius* in puero ruſtico, qui meſſis tempore, laboribus & aeſtivo calore aeſtuans frigidum potum ingurgitaverat quam avidiſſime, atque inde pleuritide corripiebatur. Neglectus morbus (ut ruri ſaepe fieri ſolet) in ſuppurationem abiit, & poſt menſis ſpatium ſuffocatus periit miſer. Aperto abdomine in conſpectum venit diaphragma deorſum protruſum in latere affecto, ſaccum ingentem formans, qui ultra umbilicum prominebat, & pleraque viſcera abdominis loco moverat. Pertuſo hoc ſacco duodecim & ultra librae puris effluxerunt. Similes caſus dum obſervaverat *Aretaeus* (*o*) fatetur, ſe maximopere mirari, quomodo ab exili & tenui pleura, vix ullam craſſitudinem habente, tantum puris exire potuerit: cauſam autem dedit, quod per inflammationem haec membrana craſſeſceret. Verum ſi cogitemus, pus in thoracis cavum delapſum, mora acrius fieri, continuo ulceris illius ſuperficiem alluere, facile intelligimus, locum talem ulceroſum, quamdiu puri nullus datur exitus, nunquam poſſe reduci ad conditionem puri vulneris, adeoque nec conſolidari: perget ergo effundere purulentum humorem, & quidem magna copia, dum vicinum cor arterias intercoſtales valida vi replet, & ulceris ſuperficies a pulmonum motu in reſpirando, & a collecto pure in cavo thoracis irritatur perpetuo.

Novimus autem talem abſceſſum ruptum eſſe, & pus in cavum thoracis effundere, ſi ſigna illa praegreſſa fuerint, quae docent abſceſſum fieri, de quibus paulo ante dictum fuit. Verum talis vomica, adhuc clauſa & pure turgens, cavum pectoris anguſtat, pulmonem comprimit, adeoque fere omnia ſimilia producit ſymptomata, quae ad §. 835. enumerata fuerunt. Praeterea & hoc notandum eſt, dolores in loco inflammato miteſcere, dum pus factum

(*n*) Coac. Praenot. N°. 431. Charter. Tom. VIII. pag. 877.
(*o*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. 38.

factum est; verum, dum abscessus pure plenus turget, & sensim distrahuntur membranae pus coërcentes, fieri denuo molestissimum dolorem, & quidem eo acriorem, quo rupturae propior fit vomica talis purulenta. Hoc quandoque fefellit minus peritos Medicos, dum dolorem illum acutum novae inflammationi tribuebant, & viribus jam fractos aegros ob longitudinem talis morbi repetitis quandoque sanguinis missionibus exhauriebant. Simulac autem talis abscessus ruptus effudit in cavum thoracis pus, cessat dolor subito, & anxietas a compresso per turgentem vomicam pulmone nata minuitur multum; unde miseri aegri se integrè sanatos saepe credunt, subitum tale levamen experti. Verum aucta copia puris accumulati redit eadem anxietas, tussis, & reliqua fere omnia symptomata recrudescunt, & vanam fuisse aegrorum spem arguunt.

Pulcherrimè signa Diagnostica, quae suppurationem factam, & abscessus rupturam praecedere & comitari solent, collegit *Hippocrates* (*p*); simulque notavit, incertum esse rupturae hujus tempus, nuncque citius, nunc serius fieri. Sic autem habet: *Suppuratos maxime ex pleuritide & peripneumonia calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehementiores, & nihil memoratu dignum spuunt, circa collum & claviculam sudant, & oculi cavi fiunt, maxillae vero rubent. Pejus autem, digiti extremi calescunt & asperantur, ungues curvantur ac perfrigerantur, & circa pedes tumores habent, & per corpus pustulas, & abstinent a cibis. Diuturni igitur tumores (suppurati) haec signa habent. Quae vero brevi rumpuntur, significantur ex illis, quae superaccidunt, & ex doloribus in principio: simul etiam si aliquanto difficilius spiraverit homo. Rumpuntur autem plurimae suppurationes, quaedam vigesimo die, quaedam quadragesimo, quaedam sexagesimo. Quibus igitur dolor in principio incumbit intentus, & spirandi difficultas & tussis cum sputatione, ad vigesimum diem aut citius ruptionem exspecta; quibus autem leviora haec sunt, secundum rationem. Supputare autem oportet tempus, a quo primum doluit, aut gravatus fuit, aut febricitavit, aut si quando rigor corripuit. Necesse est autem praecedere dolorem, & spirandi difficultatem, & sputationem ante ruptionem.*

A pure autem in thorace accumulato, & pulmonem alluente, pthisin oriri, totum corporis habitum sensim consumentem, nemo dubitat.

§. 895. Ubi ergo per signa (892. 893.) novimus inflammatum abscedere, locus ante dolens notus per caustica erodendus, usque circiter ad pleuram incidendus, suppuratoriis apertus servandus, ut materies extrorsum versa vi pulmonum a pleura caveat, ne fiat empyema: dein emolliendus, donec mundatio facta sit.

Cum praecipuum discrimen pleuritidis suppuratae inde pendeat, quod pus collectum in pectoris cavum, rupto abscessu, delabi soleat frequenter, hinc, ubi signa docuerunt suppurationem jam fieri, merito tentandum est, ut illi puri

(*p*) Coacar. Praenot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

puri versus exteriora paretur exitus. Huc faciunt Fomenta, Cataplasmata, Emplastra &c. quae lateri dolenti adhibentur etiam in initio morbi, ut §. 890. 2. dictum fuit: illa enim emolliendo partes exteriores efficiunt, ut huc versus derivari forte pus posset. Cum autem haec sola ad hunc finem rarò sufficiant, sapientes veteres Medici acriora tunc emollientibus admiscuerunt, ut irritando partes externas latens in reconditis magis partibus malum evocarent. Sic *Aretaeus* (*q*) in cura pleuritidis dicit: *si morbus productior sit, & dolor pertinax & humida sit expurgatio, purulentum hominem fore speratur; tunc sinapi & cachrys (semina) cataplasmatibus admiscenda sunt.* Post haec autem applicata commendat, ut post septimum diem magna cucurbita cum multa flamma applicetur dolenti loco, & dein scarificetur: vulnusculis autem sal vel nitrum inspergi jubet, & dein sequenti die iterum cucurbitam applicari. Notum est, partes corporis sub cucurbita positas, multum minuta atmosphaerae pressione, statim intumescere, sicque potentissimam derivationem fieri versus loca, quibus cucurbitae affiguntur: simul etiam irritata per salis vel nitri inspersionem vulnuscula eidem scopo serviunt.

Quin imo, dum certi sumus abscessum fieri, conducit vel causticis applicatis, vel scalpello dividere incumbentes partes ferè ad pleuram usque, & suppurantibus applicatis apertum tenere diu hunc locum, hac spe, ut pus ex interioribus per exteriora, jam vix resistentia, exeat. Unde in ipso pleuritidis initio operae pretium foret parvo quodam emplastro notare locum maximè dolentem, quia ibi abscessus nasci solet, dum nec resolutione, nec coctione & excretione, sanatur pleuritis; sicque sectio, vel causticum, postea loco huic certè cognito adhiberi possent. Raro quidem hoc a Medicis hodie fit, & non omnes aegri talem cautelam admittere vellent; interim tamen tentari hoc meretur, ut pectoris Empyema adeo periculosum caveatur. *Hippocratem* in simili casu hanc curam instituisse patet. Sic de pulmonis tuberculo agens (*r*) monet illa quae facienda sunt, ut rumpatur tuberculum, & pus collectum exspuatur: dein dicit: *Quod si non eruperit* (*quibusdam enim procedente tempore ad latus abscedit, & intumescit*) *illum oportet, ubi hoc contigerit, secare aut urere.* Et paulo post (*s*) de lateris tuberculo agens eandem curam praescribit: tamen & ibi videtur sectionem & ustionem instituisse in latere dolente, ubi aliquis tumor & rubor jam aderant; tunc enim certiores adhuc sumus, quod collectum pus versus exteriora tendat. Cum autem felix successus in hoc casu ferè tantum sperari possit, dum pus adhuc blandum manserit (si enim mora & stagnatione jam putrescere inceperit, saepe pereunt) monuit hoc *Hippocrates* (*t*) dicens: *Qui suppurati uruntur aut secantur, si pus purum & album effluat, evadunt, si vero subcruentum, & coenosum, & graveolens, pereunt.* Notat autem *Galenus* (*u*) in Commentariis suis ad hunc Aphorismum, quod *Hippocrates* prae caeteris ἐμπύους, sive suppuratos, vocet illos, qui-

(*q*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 91. (*r*) De Morbis Lib. II. cap. 22. Charter. Tom. VII. pag. 574. (*s*) Ibid. cap. 24. pag. 575. (*t*) Aphor. 44. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 315. (*u*) Ibid. pag. 316.

quibus inter pectus & pulmonem pus collectum est, quos Veteres urere consueverant; quod & ex vetusto comico autore probat. Hinc videtur admodum probabile, quod & ustionem, & sectionem, quandoque tentaverint, ubi certi erant de suppuratione praesenti; licet nullus tumor aut rubor in externis thoracis partibus adessent; inprimis cum inde nihil mali metuendum sit, & multum boni sperari possit.

Quod autem a similibus artificialibus viis, si diu apertae teneantur suppurantibus, multum boni exspectari posset pro evacuatione materiae purulentae etiam profundius haerentis, docet sequens casus. Post pleuritidem neglectam ortus fuerat tumor sub laeva scapula, & per integrum biennium ibi manserat absque multa molestia: postea casu laesus est tumor, qui tunc dolere incepit, simulque accessit valida tussis, noctes diesque molesta: exspuebat olidum, flavum, tenue pus cum pauco sanguine mistum: pulsus erat celer, durus, calor magnus, corpus extenuatum, appetitus deletus. Prudens Medicus credebat non sine periculo pertundi posse hunc tumorem, Veterumque vestigia secutus, qui inurendo loca intercostalia fonticulos excitabant in suppurationibus internis, setaceum curavit applicari inter binas costas, quae tumoris parti infimae proximae erant, cavendo tamen, ne ipse tumor acu pertunderetur. Copia puris magna per setaceum exibat, omnia symptomata emendabantur, vires redibant, tumor subsidebat, & a tanto morbo feliciter evasit aeger (*w*) satis brevi tempore.

Plurimae observationes memoriae mandatae fuerunt a Medicis, quae docent, pus collectum in locis intercostalibus sibi ipsi vias fecisse satis miras versus exteriora. Unicum tantum casum satis singularem memorabo, quem ipse vidi. Juvenis viginti annorum post celerem cursum, ultra vires protractum, pleuritide corripitur, quam in initio neglexit; hinc in suppurationem abivit morbus, cum magna oppressione pectoris. Trigesimo quarto morbi die incepit sputa purulenta copiosa educere, magna cum facilitate, & insigni levamine quidem, sed tamen dolor obtusus manebat in pectore dextro, & costae omnes illius lateris incipiebant eminere extrorsum, licet per triginta dies continuos quotidie multum puris rejiceret: accedebat diarrhoea multum debilitans, manebat febricula hectica, & totum corpus tabescebat. Pertaesus longi morbi miser aeger omnia remedia respuebat; hisque malis conflictabatur diu: Decimo autem mense in medio sterno tuber apparuit molle, nucem avellanam aequans, & in ambitu tumoris exesi ossis sterni margines distinctè digito tangere potui: sponte post paucos dies rumpebatur ille tumor, & ingens copia puris boni erupit: pergebat per octo menses, & ultra, puris effluxus, ita ut merito metueretur, tandem succubiturum aegrum. Libram detergentis decocti cum melle rosarum una vice per siphonem injicere poterat Chirurgus in cavum hunc saccum, nec penetrabat liquor injectus in cavum thoracis, sed inter pleuram & costas videbatur haerere, & facile effluebat denuo per illam aperturam ossis sterni. Convaluit tamen ille aeger, sensim minuta puris exeuntis copia, & vidi illum octo annis

(*w*) Medical. Essays Vol. V. part. 2. pag. 629. &c.

nis postea adhuc superstitem, & satis vegetum: manebat tamen foramen in sterno apertum, & quoditie aliquid puris exibat.

Plures alios casus vidi, ubi per loca intercostalia viam sibi paraverat pus post suppuratam pleuritidem, & multos novi superstites mansisse, de quibus fere videbatur desperandum esse. An ideo dixit *Hippocrates* (x)? *Et quicumque ex peripneumonia vel pleuritide fiunt suppurati, non moriuntur, sed convalescunt.* Dum autem post haemoptoën, vel & in aliis phthisis speciebus, nascitur ulcus pulmonis, fere omnes perire dolent Medici, cum ex maximis suppurationibus, post morbos inflammatorios pectoris & pulmonum natis, emergant plures: si nempe vel per sputa, vel per aperturam, sponte vel arte factam, exeat pus, antequam delapsum fuerit in thoracis cavum: ubi hoc enim contigerit, longe majus periculum imminet, uti sequenti dicetur paragrapho.

§. 896. At vero si constat per signa (302. 894.) jam rupto apostemate pus formasse empyema, ilico Thorax aperiendus (303. N°. 5.), pus educendum (303.), vulnus percurandum (304.) victu, & medicamentis.

Quomodo cognosci possit abscessus hic nati ruptura, ad §. 894. dictum fuit: de signis autem liquidi, in cavo thoracis effusi, actum fuit §. 302. ubi de vulneribus thoracis agebatur; adeoque ex concursu horum signorum concludi potest, pus in thorace effusum haerere. Quamvis autem hinc inde rari casus apud observatores legantur, pus ex cavo thoracis resorptum per alvum vel urinas exivisse, minime tamen tutum videtur hic moras nectere: nisi enim cito educatur pus hic collectum & pulmones alluens, illud mora & respirationis conquassatione tenuius & acrius redditum miserrimam tabem producet, & frustra puris eductio tentabitur serius, tabefactis jam a pure diu relicto pulmonibus. De loco autem, in quo thoracis sectio debet institui, & de illis quae circa hanc rem observanda sunt, dictum fuit paragraphis citatis, & postea adhuc quaedam dicenda erunt, ubi peculiari Capitulo de Empyemate agetur inter morbos chronicos. Cum autem semper metus sit, ne pars tenuior puris, in cavo thoracis collecti, a venis bibulis recepta sanguinem cacochymia purulenta infecerit, in victu dantur talia, quae ab omni putredine quam maxime aliena sunt; de quibus vide §. 599. & §. 605. 2.: simul magna copia decocti bardanae, chinae, zarzaeparillae, infusi agrimoniae, betonicae, virgae aureae &c. exhibetur, ut eluatur de sanguine, per urinae & sudoris vias, omne purulentum resorptum.

§. 897. In alium quoque morbum abit, scirrhoso, callosove, facto loco affecto, tum etiam pulmone pleurae jam adnato; quae ubi facta, oritur asthma, dyspnoea, tussicula sicca, inprimis a pastu vel motu corporis; ex quibus cognoscitur, si praesentia sunt sine signis abscessus

(x) De locis in homine cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 366.

scessus (893.), vel empyematis (896.); & inprimis si diu, sine magno mali incremento durant.

De omnibus, quae huc spectant, egi in Commentariis §. 843., ubi de simili exitu inflammationis pulmonis in scirrhosum aut callosum tumorem agebatur.

§. 898. Cognitum hoc malum (897.) vel nullo remedio medicabile; vel tolletur vita duriore, labore, aëre libero, rusticatione, equitatione forti, multumque repetita.

Videantur & illa quae §. 862. de curatione similis mali, post peripneumoniam nati, dicta fuerunt.

§. 899. In Gangraenam quoque talis inflammatio transit primo lateris, mox, vicinia loci, pulmonis (844.).

In historia inflammationis explicatum fuit, quomodo & gangraena inter inflammationis exitus numerari debeat: cum ergo probatum fuerit §. 882., in pleuritide veram esse inflammationem, patet, & in gangraenam hunc morbum abire posse. Cum autem funestus ille exitus non sequatur, nisi valida admodum pleuritis fuerit, quae respirationem prae summo dolore suffocat; hinc semper fere tunc pulmo simul afficitur, uti etiam, quia pleurae semper contiguus est.

§. 900. Quod malum (899.) vel ex vehementia pleuritidis, vel ex acri, aut putri materia concomitante simul oritur.

De causis, per quas inflammatio in gangraenam terminatur, dictum fuit §. 388.

§. 901. Id vero futurum esse, & jam inchoari, praesagitur ex variis: si sputa purulenta subbiliosa, rotunda, purulenta subsanguinea, nigra fuliginosa, coenosa, foetida; strepitus in pectore multus cum vultu moesto, oculis rubro flavis, pulverulentis, caliginosis; si sputa initio varia; tum saepe tertio vel quinto die moriuntur. Si stertor, sputum nullum, vel difficile, pulsus languidus, urina flammea: si alvi fluor liquidus, foetidus, putridus, symptomaticus: si supervenit magna peripneumonia: si novus insultus priori succedit: si sanguis floridissimus effluit ex vena secta sine crusta inflammatoria (384.), licet ex largo vulnere, pleno saltu, puro vase exceptus sit: si sputum supprimitur dyspnoea manente, vel aucta cum dolore, gravitate pectoris, pulsu duro, parvo, celeri, calore magno; haec enim quinto die exacerbata septimo mortem inferunt: si urina praerubra, obscura, cum

varia hypoſtaſi, nec diſcreta, intra quatuordecim dies occidit: ſi hypoſtaſis nigra vel furfuracea, citior mors: ſi initio mitis, quinto vel ſexto die exacerbata, ſeptimo & duodecimo periclitantur, raroque ſanantur, niſi poſt quatuordecim dies: ſi dorſum, latus, humeri, cum rubore accenduntur cum angore ſummo, alvi fluxu viridi, & foetidiſſimo.

Operae pretium eſt, noviſſe illa ſigna, quae docent peſſimum talem pleuritidis eventum metuendum eſſe: partim ut omni artis molimine Medicus caveat, ne contingat illud, quod jure metuit; partim ut praeſagio debito ſuae caveat famae, ne ipſius culpa periiſſe credatur aeger, qui morbi vehementiae ſuccumbit. Ideo *Hippocrates* (y), ſignorum in morbis cognitionem omnibus commendans, optimè dixit: *Nam & eos, qui ſervari poſſunt, multo etiam melius ſervare poterit, longe ante ſingula praemeditatus; & eos, qui tum obituri mortem, tum evaſuri ſint, ſi praeviderit, praedixeritque, omni prorſus culpa vacabit.* Haec autem ſigna ex *Hippocrate* collecta ſunt, & docent vel morbi vehementiam, vel virium vitalium debilitatem, vel humorum peſſimam degenerationem a ſanitatis legibus; cauſaeque materialis morbi coctionem & ſubactionem difficillimam.

Si ſputa purulenta ſubbilioſa rotunda. Quare haec ſputa damnet *Hippocrates*, explicatum fuit §. 833. 3. & §. 848.

Purulenta, ſubſanguinea. Sputa illa purulenta quidem ſubactionem materiae morboſae indicant, verum ſi ſimul ſubſanguinea ſint, notant, & vaſa eroſa vel rupta eſſe ſimul, & ideo pro malo ſigno habentur. Praeterea dum in externis partibus corporis gangraena eſt, & limbus ille oritur ſeparans partem vivam a gangraenoſa & corrupta, tunc ex illo loco tale purulentum ſubſanguineum exire ſolet, non adeo quidem malo omine in partibus externis, quia ſeparationem mortui a vivo deſignat; verum in interioribus ſemper magnum diſcrimen notat, gangraenae nempe praeſentis, ſemper periculoſae in internis, licet etiam ſeparatio gangraenoſi jam incepta ſit. Et ideo mox hic ſubjunguntur nigra fuliginoſa, coenoſa foetida: ubi nempe mortuae partes in tabum gangraenoſum diſluunt & per ſputa educuntur, quae a pulmone, vitali viſcere, veniunt. Hoc modo autem illud praeſagium apud *Hippocratem* (z) exprimitur: *Qui ex pleuriticis exſpuunt purulenta; ſubbilioſa, rotunda, aut purulenta ſubcruenta, progreſſu temporis pernicioſè habent: pernicioſè quoque, qui nigra fuliginoſa ſpuunt, aut quibus velut a vino nigro ſputa fiunt.*

Videantur & illa, quae de ſputis fuſcis, coenoſis, amurcoſis &c. dicta fuerunt ad §. 848.

Strepitus in pectore multus &c. Quid deſignet ille ſtrepitus in pectore, pariter in Commentariis §. 848. explicatum fuit. De vultu moeſto & oculis pulverulentis &c. actum fuit, ubi §. 734. peſſima ſigna enumerabantur, quae ſynochum putridam comitari ſolent. Praeterea notandum, naturaliter adnatam

(y) In Prognoſtico Sentent. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 585.
(z) Coac. Praenot. n. 407. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

tam oculi tunicam ſubcaeruleſcentem albedinem habere, & vix ulla vaſa ſanguinea ibi apparere: fluunt ergo per adnatae vaſa humores, ſanguine ejuſque ſero tenuiores. Ubi ergo oculi rubro flavi fiunt, ſignum eſt, craſſiores humores in minora vaſa pelli, ibique haerere immeabiles. Cum autem injectiones Anatomicae docuerint, oculos ab internae carotidis ramis vaſa accipere, novimus ſimilem infarctum craſſiorum humorum in vaſis minoribus encephali obtinere, adeoque hoc ſignum ſemper in omnibus morbis acutis magnum diſcrimen notat. Peculiariter vero in Pleuriticis haec ſigna damnavit *Hippocrates* (*a*) dicens: *Quibus pleuriticis ſtrepitus multus in pectore eſt, & facies triſtis, & oculus ictericius ac caliginoſus, hi pereunt.*

Si ſputa initio varia; &c. Antea dictum fuit ad §. 830. 2. & §. 876., *Galenum* monuiſſe, in pleuriticis & peripneumonicis affectionibus ſputorum excretionem ſimilem eſſe urinarum ſedimentis, quae cruditatem vel coctionem in morbis deſignant. Si ergo varia ſint ſputa, denotant ſemper difficultatem morbi, & coctionem ſive maturationem materiae morboſae admodum imperfectam. Videantur & Commentaria §. 893., ubi & de hac ſputorum varietate dictum fuit, & *Hippocratis* loca hanc Prognoſin continentia habentur.

Si ſtertor, ſputum nullum, vel difficile. Signum enim eſt, pulmonem impleri magis magiſque, dum interim nihil in tracheam exit, quod ſputo rejectum levare poſſet pulmonem gravante hac ſarcina. Videantur illa, quae ad §. 848. dicta ſunt.

Pulſus languidus. Deſignat enim vires moventes ſanguinem debiles eſſe, vel liquidi movendi copiam deficere. Hic autem non agitur de illo languore pulſus, qui poſt repetitas quandoque Venae ſectiones contingit, minuto jam multum dolore pleuritico, & reſpiratione faciliori facta; ſed de illo pulſu languido, qui adeſt, dum pleuritis adhuc viget; & fit, quia ob impeditam reſpirationem pulmo ſanguine diſtentus manet, & parcam tantum copiam in cor ſiniſtrum tranſmittit, unde arteriae minus diſtenduntur. Videantur & illa, quae §. 883. de hac re dicta ſunt. Inprimis ergo tunc peſſimum omen dat languidus ille pulſus, ſi ſtertor in pectore ſimul adſit.

Urina flammea: Quae rutilo & dilute rubro colore praedita ſcintillat quaſi in vaſe vitreo, quo continetur, & caloris interni ſignum dat, uti ad §. 673. dictum eſt.

Si alvi fluor liquidus &c. Magnam enim humorum degenerationem in putridam corruptelam indicat talis alvi fluxus, nec ullum levamen adfert, penitus diverſus ab illo, de quo §. 888. 3. dictum fuit, ubi ſubacta morbi materies ſalubri per alvum evacuatione educebatur de corpore. Verum antea §. 388. notatum fuit, acrem humorum indolem facere, ut inflammatio in gangraenam abeat.

Si ſupervenit magna peripneumonia. In pleuritide ob doloris acerbitatem vix audent inſpirare aegri, adeoque in pulmone non dilatato ſatis incipit accu-

(*a*) Coac. Praenot. n°. 388. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

accumulari sanguis, sicque peripneumonia succedit validae pleuritidi. Verum per largam venae sectionem dum minuitur dolor, faciliori reddita inspiratione, expeditur iterum sanguis, qui in pulmonali arteria accumulari inceperat, sicque levis illa & incipiens peripneumonia solvitur. Praeterea satis frequenter observavi, levem quasi peripneumoniam fieri, dum pleuritidis materia jam cocta moliebatur exitum per sputa. Ideo dicitur si magna supervenit peripneumonia, quae ex propria sua indole adeo periculosus morbus est, adeoque cum pleuritide junctus certam perniciem infert.

Hinc intelligimus, quare *Hippocrates* (*b*) dixerit: *Peripneumoniae ex pleuritide transmutatae* (μεθιςᾶσαι) *securiores sunt his, quae ab initio fiunt.* In illo enim loco videntur debere intelligi leves illae pectoris oppressiones, quae fiunt, dum soluta materies pleuritidis in pulmonem derivatur, per sputa evacuanda, vel alias vias, de quibus §. 888. dictum fuit. Cum enim haec pleuritidis materia tunc soluta quidem & mobilis reddita sit, sed tamen tales dotes habeat, ut absque molestia cum reliquis humoribus sanis per vasa fluere nequeat, hinc in pulmonalis arteriae angustiis inprimis haerebit aliquantulum, antequam in venas pulmonales transire possit. Haec forte est una ex causis, quae anxietatem producunt & molestiam, antequam criticae evacuationes fiunt, uti alia occasione dictum fuit. Ubi vero peripneumonia, & inprimis valida supervenit pleuritidi adhuc permanenti, intelligimus veritatem alterius effati *Hippocratici* (*c*): *A pleuritide peripneumonia malum.* Et *Galenus* (*d*) explicans hunc aphorismum optimè monet, non hic agi de transmutatione pleuritidis in peripneumoniam (uti in Coaca Praenotione modo allegata) verum hunc locum ita intelligendum esse, dum priori morbo, pleuritidi nempe, manenti superaccedit alter, peripneumonia scilicet. Unde illud ἐπὶ πλευρίτιδι idem hic significat ac ἐπιγινομένῃ πλευρίτιδι.

Si novus insultus priori succedit. Omnes, qui in praxi versantur, noverunt, fere semper in pleuritide obtinere, ut post sanguinis missionem levetur dolor, imo quandoque omnino cesset, & tamen paucis horis post recrudescat denuo, novam sanguinis missionem poscens: neque ab hoc doloris reditu, & novo quasi insultu pleuritidis ilico gangraena praesagienda est, cum multi ex hoc morbo emergant plures etiam tales doloris renovati, vel aucti, insultus passi. Verum hoc intelligendum est, ubi doloris nondum minuti, vel parum admodum, subito augetur vehementia: vel etiam ubi dolore manente & alterum latus thoracis similiter afficitur, quod aliquoties vidi. Simile quid videtur monuisse *Hippocrates* (*e*) dicens: *Cum vero, quae ad latus impacta sunt, putruerint, & per sputum rejecta fuerint, convalescunt, Quod si & antiquum multum ad latus impactum sit, & aliud insuper accesserit* (προσεπιγένηται) *statim intereunt &c.* Quo sensu autem putrescere hic dicantur illa quae postea per sputa rejiciuntur, aegro convalescente, explicatum fuit alia occasione in Com-

(*b*) Coacar. Praenot. N°. 397. Charter. Tom. VIII. pag. 875. (*c*) Aphorism. 11. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 297. (*d*) Ibidem. (*e*) De morbis Lib. I. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 546.

Commentariis §. 387., ubi probatum fuit, hoc vocabulo usos fuisse veteres Medicos, dum maturationem materiae inflammatoriae indicare volebant.

Si sanguis floridissimus effluit &c. Hanc observationem practicam *Baglivus* (*f*) memoriae tradidit quidem, sed fatetur, se illam debere *Celeberrimo Lancisio:* rationem autem hujus rei dedit, quod tunc putaret, crassiorem, & inflammatoria tenacitate immeabilem, sanguinem in pulmone accumulari, solam tenuissimam partem, per arteriae pulmonalis angustias transmitti; nam & in peripneumonia aeque ac in pleuritide hoc observatum fuisse memorat. An forte hoc contingit in illis casibus, ubi pleuritis per accidens aliis febribus supervenit, uti ad §. 880. ex *Sydenhamo* notavimus? monet enim attentissimus ille Medicus, tales pleuritides repetitas sanguinis missiones non ferre quandoque, dum nempe morbi indoles, cui supervenerunt illae pleuritides, minus favet sanguinis evacuationi. *Baglivus* autem pariter jubet, abstinendum tunc esse a repetita venae sectione, si nulla crusta inflammatoria in sanguine apparuerit.

Si sputum supprimitur, dyspnoea manente &c. Ab omnibus Medicis damnari pleuritidem siccam, quae sine sputis est, vidimus ad §. 876. Malum ergo signum est, si sputum supprimitur: cessat quidem sputum, ubi evacuata est materia morbosa; verum dyspnoea manens, vel aucta cum sensu impletionis in pectore, demonstrat evidenter, non deficere materiam per sputa rejiciendam, sed retineri in pulmone, unde brevi suffocatio metuenda erit: praecipue dum pulsus parvus demonstrat, parum sanguinis per pulmonem transmitti posse in cor sinistrum. Dum autem pulsus simul durus & celer est cum calore magno, tunc metus est, inflammationem validam brevi in gangraenam transituram esse, uti §. 388. explicatum fuit. Solet autem in tali pleuritide circa vitalia ingens talis calor percipi, dum extrema vix calent, imo saepe frigent. Quin imo *Galenus*; uti ad §. 883. habetur, nullum pleuriticum evadere monuit, si pulsus sit valde durus, parvus, & celer simul.

Haec enim quinto die exacerbata septimo mortem inferunt. Circa hanc prognosin notandum est morbos acutos vocari quidem illos, qui velociter, & cum periculo decurrunt; sed tamen omnium acutissimos dici illos, qui quartum diem non superant; peracutos vero, qui ad septimum usque diem durant: reliquos simpliciter acutos vocari, si vigesimum diem non excesserint (vide §. 564.). Verum haec pleuritis non est ex pessimis, quia sputa adfuerunt, quae postea supprimuntur; adeoque primo quaternario non finitur talis morbus. Si autem haec suppressio sputorum contingat quinto die, & mala illa symptomata modo enarrata exacerbentur, mors instat die critica proximè sequenti; die septimo nempe, qui maximè notabilis est inter dies criticos, uti antea in *Commentariis* §. 741. pluribus demonstravi.

Si urina praerubra, obscura &c. Urina sana sensim evaporata per omnes calorum gradus transit in saturatam rubedinem, adeoque, difflato pro maxima parte diluente vehiculo, urinae color augetur: hoc & experiuntur homi-

nes

(*f*) Praxeos Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 37.

nes ſani, aeſtivo calore validè ſudantes, quod urina reddatur multò coloratior: urina autem ſana diu relicta, in vaſe etiam puriſſimo, fuſcum obſcurum colorem acquirit, & craſſas foeces ad fundum deponit (*g*). Praeterea ſolutum per febrilem calorem pingue corporis oleum, & acrius redditum, facit urinam rubram admodum, dum per hanc viam e corpore eliminatur: unde & caloris interni ſignum dat urinae rubor (vide §, 673). Adeoque talis urina notat humorum immeabilitatem, difflata parte aquoſa, & ſimul majorem acrimoniam jam in putridam corruptelam inclinantem; validumque motum febrilem. Verum ad §. 388. probatum fuit, dum haec adſunt, quae talis urina demonſtrat, tunc inflammationem in gangraenam tendere. In Coaca autem Praenotione (*h*) ubi tota haec Prognoſis habetur, vocatur haec urina ob intenſam rubedinem οὖρον αἱματῶδες; & quia ſimul obſcuri quid & ſubfuſci in colore habebat (putredinis incipientis ſignum) dicitur ζοφῶδες, quaſi caliginoſa: & uti urina putreſcens craſſas foeces deponit ad fundum, ſic & haec urina ſedimentum varium, & minimè aequale, habet. Sedimentum autem nigrum gangraenoſam jam adeſſe humorum diſpoſitionem notat, uti pluribus dictum fuit in Commentariis §. 741., ubi de prognoſi ex urina nigra agebatur: talis ergo urina adhuc majus diſcrimen deſignat. Monuit autem *Galenus* (*i*), colorem viridem urinae eſſe quaſi prooëmium nigri coloris, adeoque & morbi malignitatem oſtendere. *Hollerius* (*k*) tamen teſtatur, ſe vidiſſe pleuritides graves ſolutas urinis multis craſſis & nigris: Verum ad §. 741. probatum fuit, tunc abſolute lethalem eſſe nigram urinam, ſi ſimul pauca & tenuis ſit: tunc enim notat, humorum corruptionem adeſſe, nec interim corrupta de corpore educi. Cum autem optimum ſedimentum in urina ſit album, laeve, & aequale, illud quod furfuraceum dicitur, ab his dotibus quam longiſſimè recedit; adeoque merito damnatur a *Galeno* (*l*) tanquam indicium validae colliquationis, & aeſtuoſae caliditatis, per quam abraſae de ſolidis humanis partes cum urina exeunt.

Si initio mitis &c. Videantur illa, quae ad §. 883. de hoc praeſagio notata habentur.

Si dorſum, latus, humeri &c. Antea §. 888. 5. dictum fuit, utiliter lateris dolorem tranſire ad humerum, manum, & dorſum; verum hoc fiebat cum levamine, & inprimis reſpiratione faciliori reddita: in hoc autem caſu ſumma anxietas manet, adeoque non tranſponitur morbi materies ad loca, ubi minus noceret, ſed manente morbo principali, propagatur inflammatio, quod peſſimum ſignum eſt. Quam malum omen autem praebeat alvi fluxus foetidiſſimus, ante in eadem hac paragrapho dictum fuit. Paulo aliter haec prognoſis legitur apud *Hippocratem* (*m*). Ita enim habet: *Quum vero harum*

(*g*) Videatur de his H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 322. (*h*) N°. 581. Charter. Tom. VIII. pag. 886. (*i*) De criſibus Lib. I. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 395. (*k*) Jac. Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 1047. (*l*) Vide locum modo citatum. (*m*) De morbis Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom VII. pag. 591.

rum pleuritidum aliqua laboranti dorſum rubeſcere contigerit, & humeros incaleſcere, & erectum ſedentem gravari, & venter exturbetur viridi & graveolenti admodum (excretione), hic ob ventris dejectionem primo & vigeſimo die moritur, quem ſi effugerit, convaleſcit. In Coacis Praenotionibus (*n*) ſimile praeſagium habetur, ſed textus minus integer videtur.

§. 901. Si ſicca ob defectum virium, ob dolorem ſummum, ob ineptitudinem materiae ad expulſionem, ob vaſa nimis contracta & criſpata, ob nimium uſum calidorum, dolore ſimul vergente ad ſuperiora: ſi lingua ſtatim ſicca, ſordibus obſita, livida, nigra, cum bulla nigra: ſi horum ſignorum ſingula, vel plura ſimul, eveniunt, plerumque morbus ex ſe lethalis, non facile ſanandus, ſed ut plurimum gangraena loci in latere, & vicino in pulmone, necat.

Siccam pleuritidem ſemper pejorem eſſe humida ad §. 876. dictum fuit. Verum ſicca eſt pleuritis, vel ob defectum materiae per ſputa rejiciendae, vel quia educi nequit ſputum de pectore ob debilitatem aegri, vel ob dolorem ſummum; quod utrumque denotat peſſimum morbi ſtatum. Sic in moribundis hominibus auditur ingratus ſtertor in vaſis aëreis pulmonis, dum tenaci glutine trachea impletur quidem, ſed vires jam adeo projectae ſunt, ut excerni nequeat illud, quod in pulmone coacervatur. Ubi autem ob dolorem ſummum impeditur ſputi eductio, niſi cito minuatur per idonea auxilia inflammationis vehementia, illa brevi in gangraenam terminabitur.

Ut autem materia morbi per ſputa educatur, debet illud inflammatorium ſolvi, vel vaſorum fines ſic dilatari, ut tranſmittant illud, quod immeabile ibi haeſerat. Quo ergo magis compactum fuit illud inflammatorium, quo robuſtiora & magis contracta vaſa, eo difficilius ſputa morbum levantia prodire poterunt: hinc *denſa & exercitata corpora citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis perire, quam non exercitata* (*o*), monuit *Hippocrates*. In talibus enim compacti magis & denſi ſunt humores, & vaſa firmiora plus reſiſtunt ſuae dilatationi; de quibus dictum fuit in hiſtoria inflammationis ad §. 386.

Cum autem a frigore ſuſcepto, aeſtuante a laboribus corpore, frequenter adeo pleuritis oriatur, ignarum vulgus quandoque ſolet calidiſſimis & ſpirituoſis remediis incipientem hunc morbum tentare, antequam Medicum vocent, ut ſcilicet flatus, a frigore ſuſcepto natos, diſcutiant, quos hujus doloris cauſam ſuſpicantur. Talia autem criſpant ſolida, ad coagulum diſponunt humores, & motum febrilem immaniter augent, adeoque damnoſiſſima ſunt. *Celeberrimus Trillerus* plures tales caſus habet, ex quibus patet, quanta cum ſaevitie hic morbus afflixerit miſeros, quibus in initio ſpiritus vini, aliave calida remedia, exhibita fuerant. Vidi in viro triginta annorum pleuritidem intra triginta ſex horas lethalem, dum, ſimulac dolorem lateris ſentiret,

(*n*) N°. 380. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

(*o*) Coac. Praenot. N°. 398. Charter Tom. VIII. pag. 875.

tiret, spiritus ex seminibus levistici destillati uncias tres propinassent, & quidem calidissimas: misero huic, licet septima ab incepto morbo hora sanguis missus fuisset larga satis copia, & post paucas horas elapsas Venae sectio repetita, nullum inde levamen accessit, frustra adhibitis externis & internis remediis efficacissimis. Verum dolore lateris aeque acerbo manente, propagabatur malum per totum pectus, & ad jugulum usque, cum respiratione impeditissima, pulsu celerrimo, parvo; sequebatur paulo post delirium, & mors. Ubi notandum, quod dolor vergebat ad superiora, & ob doloris acerbitatem summam nullum unquam sputum educere potuit. Ex hoc casu intellexi, quare *Hippocrates* in eadem Praenotione (*p*) univerit duo haec signa, sputorum absentiam, & dolorem sursum vergentem; sic enim habet: *Pleuritides siccae, ac sine sputo, difficillimae. Horrendae quoque, in quibus dolores sursum (vergunt).*

Si lingua statim sicca &c. Videantur illa, quae *in Capitulo de febre ardente ad* §. 739. de siccitate linguae, ejusque sordibus & nigredine, dicta sunt. Gangraenosam autem dispositionem haec signa manifestè indicant. Bullae autem sublividae, in pleuriticorum lingua ortae meminit *Hippocrates* (*q*); dixitque, illam esse talem, qualis fit a ferro (candente), dum oleo immergitur: verum ex hoc signo tamen non adeo funestam Prognosin deduxit; difficiliorem tantum judicationem, & sanguinis sputum inde praesagivit. Interim tamen ibidem monuit, pleuriticorum linguam inspiciendam esse: & ex alio loco *Hippocratis* (*r*) patet, quantum in similibus morbis ab humiditate linguae & oris interni speraverit boni. Ita autem habet: *Quod si os humescat, & a pulmone prodeant, qualia decent, sorbitionis copiam, ut summatim dicam, adjicere oportet: nam quae celerius magisque madescunt, celeriorem crisin denunciant; quae vero tardius & minus, tardiorem judicationem significant.*

Omnia jam illa signa pessimi morbi indicia sunt, & eo majus periculum indicant, quo plura horum simul concurrant, uti sponte patet. Cum autem pulmo pleurae contiguus sit, facilè & ille afficietur, si pleuritis in gangraenam transeat. Accedit, quod in pessima pleuritide saepe & pulmo simul inflammari incipiat, ob impeditam respirationem non potens expeditè transmittere sanguinem corde dextro expulsum.

§. 902. Quando autem haec signa (901.) jam imminere id malum (899.) designant, statim uno impetu summa remedia tentanda sunt, nec vitae auxilio, nec leviori fidendum medelae, modo aliquae vires supersint.

Mors enim prae foribus adest, adeoque vel suo fato relinquendus aeger est, vel

(*p*) Coac. N°. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (*q*) Ibidem N°. 384. & de morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 591. (*r*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 20.

vel simul & semel summa tentanda remedia: praemonitis prius aegri amicis de ancipiti eventu.

§. 903. Ergo hoc casu (902.) statim crustae ferro ignito in loco affecto profunde inurantur, dein fortibus emundantibus obducantur, & penetrantissimis fomentis calescant assidue; tum fortia diluentia, aperientia, antiseptica, sudorifera, larga copia hauriantur. His enim, si ullis, lenietur mali saevities.

Cum in tali casu, ubi gangraena imminet, vel jam fieri incipit, nulla spes resolutionis nec criticae evacuationis supersit, unicum quod sperari potest, est, ut suppuratione nata in pus vertatur crudum inflammatorium, & gangraena jam corruptum separetur a partibus vivis. Verum ubi in partibus externis simile malum haeret, videmus putridum in tabum resolutas partes gangraenosas diffluere, donec penitus depuratus fuerit talis locus. Nisi ergo omni molimine versus exteriora concilietur exitus huic tabo gangraenoso, putrescerent omnia vicina. Ideò crustarum profunda inustio commendatur, ut sopita jam vitalis vis & calor resuscitentur in parte, & deciduis postea escharis patula via fiat versus exteriora puri & ichori gangraenoso. Extremum quidem illud remedium est, sed ad extremos morbos talia exquisitè optima esse monuerat *Hippocrates* (*s*): & alibi (*t*) pro ultimo remedio ignem laudat, dicens: *Quae medicamenta non sanant, ferrum sanat; quae ferrum non sanat, ignis sanat, quae vero ignis non sanat, illa insanabilia ducenda sunt.* Certum est, veteres Medicos plurimos morbos tentasse cauterio actuali; & quandoque etiam ut citius curarentur, qui absque hoc remedio sanari poterant quidem, sed tardius (*u*), pectus & dorsum inussisse in pectoris morbis. Verum non memini, me legisse, quod *Hippocrates* in pleuritide, gangraenam minitante, hoc tentaverit. Propius ad hanc curationem accedunt illa, quae *Aretaeus* in cura pleuritidis commendat (*w*). Jubet enim lateri dolenti applicandam cucurbitam, magnam & latam, cum multa flamma: monet, ne cucurbitae margo carni fortiter imprimatur, ut maneat aëri accessus, & flamma diutius perstare possit: exstincto igne scarificari locum jubet, & sale vel nitro irritanda haec vulnuscula voluit, si aeger & viribus & forti animo valeat. Sequenti die denuo cucurbitam affigebat, *ut ex vulneribus tenuis quidam ichor extraheretur*: deinde addit: *neque enim sanguis aut alimentum, sed ichor emanat: atque id quidem facito, cum prius vires exquisite perpenderis.*

De illis autem remediis tam externis quam internis, quae in hoc casu conducerent, abundè dictum fuit in *Gangraenae* curatione. In Materia Medica ad hunc numerum formula habetur decocti talis antiseptici; verum videtur ibi nimia

(*s*) Aphor. 6. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 11. (*t*) Aphor. 8. Sect. VIII. Ibidem pag. 344. (*u*) Vide Hippocrat. de internis affection. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 644. & de morbis Lib. II. Cap. XXI. XXII. Ibid. pag. 573. 574. & pluribus in locis. (*w*) De curat. morbor. acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 92.

nimia quantitas oxymellis scillitici adesse, vomitum enim moveret: forte error subest, & loco *oxymellis scillitici* legendum foret, oxymellis simplicis.

§. 904. Sed si causa inflammatoria vehementissima summa crearit symptomata pleuritica, nec auxilio naturae (887. 888.), nec remedio ulli antipleuritico (890. 903.) cedentia, & haec dein subito, sine causa tolluntur, quatenus ab inflammatione pendebant, manente pulsu parvo, celeri, intermittente, respiratione celeri, parvaque, sudore frigido, constat Gangraenam jam occupasse loca inflammata. Hinc delirium brevi, statimque mors, maxime si simul lividus thoracis color: quod idem fit, si ille, qui sputum subbiliosum excreat, dolore levatur sine ratione, tunc enim pariter lethalis insania, mortis ex gangraena nuncia, adest.

Symptomata summa, quae antea adfuerant, docuerunt, pessimam esse pleuritidem: si autem haec subitò tollantur, absque ullis signis, quae docent materiam morbi emendatam aut solutam fuisse, certi sumus illud contigisse, quia inflammatio in gangraenam abiit: Tunc autem inflammationis symptomata desinere ad §. 388 patuit. Haec sunt fallacia illa halcyonia famae Medici adeo insidiosa, si minus peritus, vel non satis attentus fuerit: dum enim omnia in vado esse credit, post mediam horam saepe exspirat aeger. Cum autem idem contingere soleat & in aliis morbis inflammatoriis viscerum, ideo generale axioma practicum *Hippocrates* (*x*) posuit sequens: *Non secundum rationem levantibus non oportet credere.* Praeterea, dum a bona causa levatur dolor, actiones vitales insurgunt, pulsus aequalis & fortior sentitur, respiratio liberior: in hoc casu vero absque dolore respirant quidem, sed celeriter, & parum aëris simul hauriunt: extrema simul livescere solent, & facies cadaverosa fit, cum pulsu debili celerrimo, & interrupto, quae omnia perniciem indicant. Pulchram certè de his & generalem Prognosin alio in loco (*y*) *Hippocrates* ita pronunciat: *Perniciosa sine signis levantia mortem significant.* Simul tunc adesse solet leve delirium, uti in gangraenae historia ad §. 432. dictum fuit.

Maximè si simul lividus thoracis color. Quod gangraenae signum est (vide §. 429. 3.), & ab *Hippocrate* pariter notatum (*z*): ubi cavendum monet, ne in pleuritide pessima crassior victus concedatur decumbentibus; sic autem habet: *Has igitur ob causas, & alias hujusmodi etiam magis, qui tota utuntur ptisana, septimo die, ac celerius moriuntur: alii quidem mente laesi, alii vero orthopnoea & stertore suffocati. At sane hos antiqui sideratos* (βλητοὺς) *existimaverunt, tum ob hoc maxime, tum non minimè, quod mortuis latus lividum deprehenditur, simile plagae.*

Ful-

(*x*) Aphor. 27. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag 69. (*y*) Praediction. Lib. I. textu 52. Charter. Tom. VIII. pag. 734. (*z*) De victu acutorum Charter. Tom. XI. pag. 27.

Fulmine tacti lividam talem maculam in cute externa obſervantur habere; unde credidit *Eruditiſſimus Trillerus* (*a*), quod πληγὴ pro fulminis tactu hic ſumatur: forte & contuſionem ſignificat, poſt quam etiam corporis partes liveſcere ſolent. An ideo Poëtae fabulati ſunt, Aeſculapium Jovis fulmine tactum periiſſe? cum *Suidas* (*b*) memoriae reliquerit, quod miſere oppreſſus fuerit morbo, quem Aſclepiadarum filii (id eſt Medici) vocant peripneumoniam. *Caelius Aurelianus* (*c*) exſpirantibus aegrotis nigram ſaepe pleuram inveniri monet, & quod hos quidam venenatos putaverint: veneno enim interfectorum cadavera liveſcere ſolent.

Si ille, qui ſputum ſubbilioſum &c. Eſt Prognoſis Hippocratica, cujus alia occaſione ad §. 772. mentionem feci; ſic autem legitur (*d*): *Lateris dolor, ex ſputis bilioſis, ſi abſque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Dolor ſubito ablatus abſque bonis ſignis praecipuum hic gangraenae jam natae indicium dat: licet & quandoque per malam metaſtaſim materia inflammatoria in cerebrum rapiatur, & tunc quoque dolor lateris ceſſet, uti *in capitulo de Phrenitide* dictum fuit. Simul tamen & notandum, quod & delirium quandoque gangraenam, in quacumque corporis parte natam, ſequi ſoleat, uti paulo ante dictum fuit.

§. 905. In mortem exit ipſa Pleuritis tunc, quando tam vehementes cauſae ejus, ut dolor productus omnem motum thoracis ſupprimens brevi creet, impedito ſanguinis trajectu, peripneumoniam lethalem (848.) quam breviſſime.

Hic eſt omnium citiſſimus exitus pleuritidis in mortem. Probatur enim in phyſiologicis, quod ad tranſitum ſanguinis per pulmonarem arteriam requiratur reſpirationis libertas in homine nato (in foetu enim aliud obtinet). Si ergo acutiſſimus dolor omnem dilatationem pectoris impediat, accumulatur ſanguis in arteria pulmonali, tenuiſſima pars tantum in venas tranſprimitur, craſſum aggeritur, & ſubita fit ſuffocatio, uti jam ad §. 877. & 883. dictum fuit.

Hunc pleuritidis exitum pulchre & notaverat *Aretaeus* (*e*), licet non adeo liquido intellexiſſe cauſam videatur; ſic enim habet: *Nonnunquam ſane intra hujus temporis ſpatium omnium in pulmonem tranſitus eſt: trahit enim pulmo in ſe ipſum, & rarus & calidus exiſtens, & ad proxima trahenda ſe commovens, tuncque morbi tranſpoſitione repentè homo ſtrangulatur.*

§. 906. Hinc liquet, cur omni ſaeviori pleuritidi peripneumonia ſuperaccidat? cur ſenibus, puerperis, gravidis, plerumque letha-

(*a*) De Pleuritide pag. 173. (*b*) In voce Ἀσκληπιάδης Tom. I. pag. 458. (*c*) Acutar. Paſſ. Lib. II. Cap. XVI. (*d*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 767. & Coacar. Praenot. N° 418. Ibid. pag. 876. (*e*) De cauſis & ſignis morborum acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 9.

lethalis? cur thoracis per fasciam adstrictio adeo dolorem levet, ut morbum tolerabilem reddat?

Cur saeviori pleuritidi peripneumonia &c. Praecedenti paragrapho hoc demonstratum fuit.

Cur plerumque lethalis senibus. Quam rigidum fiat corpus in decrepita senectute, omnes noverunt: imo quandoque arteriae majores osseae inventae fuerunt in cadavere senili. Sanguis in senibus magis lentescere solet, & minorem seri copiam habet respectu partis rubrae: Verum ad resolutionem inflammationis conducit canalium facilis mobilitas, & diluens vehiculum (vide §. 386.), quae bina adminicula in senibus deficiunt. Cum autem sputorum libera excretio tantum faciat saepe ad levandam pleuritidem, & anheli senes plerumque spirandi difficultate aliqua laborent, & difficillime tenacem pituitam diuturna tussi educere possint, patet & alia ratio, quare in senectute periculosior pleuritis sit. Accedit & haec difficultas, quod sanguinis missio, tanti momenti in pleuritide curanda, saepè subito prosternat senum vires.

Rariores in senibus observari morbos acutos, *Hippocrates* (*f*) monuit; & commentans hunc locum *Galenus* (*g*) dicit: *Si quando seni, quod rarum est, qualis juveni, oriatur febris, haec prorsus in aegrotantis perniciem finitur: immensam enim quandam causae febrim efficientis magnitudinem prodit.*

Certe ubi *Hippocrates* (*h*) senectutis morbos recenset, non meminit ullius morbi acuti praeter apoplexiam. Hoc inprimis ideo notandum est, quia *Aretaeus* (*i*) senes prae reliquis pleuritidi obnoxios esse statuit; imo & saepius inde liberari. Verum videtur hoc potius dixisse ex hypothesi, quam ex observatione. Uti enim hyemem maxime feracem hujus morbi dixit, ver minus; sic & senili aetati frequentem pleuritidem, minime autem pueritiae voluit: Cum autem paulo ante monuerat, pleuriticum repente strangulari, dum pulmo morbum in se trahit (ubi nempe peripneumonia pleuritidi succedit) dedit hanc rationem, quare senes saepius quam juvenes aut viri evadant: *Neque enim magna phlegmone in arido corpore excitari potest, neque in pulmonem metastasis; frigidior enim (pulmo) quam in alia aetate, & spiratio parva, & attractio omnium imbecilla.* Ex his autem facile patet, *Galeni* & *Hippocratis* sententiam *Aretaei* placito hic praeferendam esse, quae statuit senibus rarius quidem contingere pleuritidem, verum eosdem fere semper succumbere huic morbo, si illo corripiantur. Generale enim hoc axioma practicum (cujus & ad §. 879. mentionem feci) *Hippocrates* (*k*) posuit: *In morbis minus periclitantur, quorum naturae, aetati, habitui, & anni tempestati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris sit.*

Puerperis. Norunt Practici, febre valida orta puerperii tempore, ilicò fere

(*f*) Aphorism. 14. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 24. (*g*) Ibidem pag. 28. (*h*) Aphor. 31. Sect. III. Ibidem pag. 128. (*i*) Morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*k*) Aphor. 34. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 75.

fere lochia ſupprimi: quantum autem inde diſcrimen immineat, poſtea dicetur, ubi de puerperii morbis agetur. Infelicem talem caſum vidi, dum viginti quatuor horis ante partum gravida mulier acuta corripiebatur pleuritide: peperit infantem mortuum, lochia poſt partum mox ceſſabant, dolor venae ſectione parum mitigatus increvit ilico immaniter, & licet repetitis ſanguinis miſſionibus levaretur parum morbus, febris manebat aeque acuta, pulmo incipiebat oppleri; & ſeptima die periit. Quam enormes autem dolores paſſa fuerit miſera haec mulier, dum pleuritide laborans cogebatur ſummo nixu inſpirationis foetum eniti, facilè intelligitur. Interim tamen non ſemper & abſolutè lethalem pleuritidem eſſe in puerperio, pluribus obſervationibus conſtat; & quaedam in Commentariis §. 890. recenſitae fuerunt.

Gravidis. Periculoſiorem eſſe pleuritidem graviditatis tempore, nemini mirum videbitur, cum & a febre acuta, pleuritidis comite, abortus periculum immineat, & ſubitae vaſorum depletiones per repetitas ſanguinis miſſiones non adeo tutae ſint in gravidis. Praeterea diſtento jam multum abdomine difficilius reſpirant gravidae, cum inter inſpirandum diaphragma multum deſcendere nequeat, adeoque major dilatatio pectoris requiritur; quae dum impeditur ob dolorem pleuriticum, ſummae fiunt anguſtiae, & metus eſt, ne cito lethalis peripneumonia ſequatur. In Commentariis §. 888. 6. monui, non abſolutè tamen in gravidis lethalem eſſe pleuritidem, & memini gravidae mulieris, quae ſputorum excretione feliciter ſanata fuerit. Imo in alia foemina bis curavi pleuritidem, dum gravida erat; ſemel ſexto graviditatis menſe, & ſemel octavo: utroque tamen in caſu feliciter peperit, & puerperii tempore ſatis commode ſe habuit.

Cur thoracis per faſciam &c. Dum inſpiramus, coſtae a ſe mutuo removentur, & diaphragma, deorſum preſſum, thoracis cavum reddit amplius, ſimulque tunc abdomen aſſurgit. Dum autem pleuritis adeſt, abſque acerbo dolore coſtae a ſe mutuo diduci nequeunt. Ubi ergo faſciis circumductis ita adſtringitur thorax, ut coſtae quaſi immobiles reddantur, abdomine interim ab omni compreſſione libero, tunc dilatatio thoracis inter inſpirandum fit a ſolo deſcenſu diaphragmatis verſus abdomen, & non diſtrahuntur loca intercoſtalia; unde ergo inſigne doloris levamen percipiunt aegri, & minor metus eſt, ne ob impeditam inſpirationem infarciatur pulmo ſanguine immeabili. Interim tamen & hoc notandum eſt, minui quidem ſic dolorem pleuriticum, ſed manere ejus cauſam; cui ergo efficax medela adhibenda eſt, ne in ſuppurationem inflammatio hic nata abeat, dum ob levamen doloris minutam eſſe morbi vehementiam falſo quandoque crederet Medicus.

PARA-

PARAPHRENITIS.

§. 907. Si morbus pleuritidi similis occupat eam membranae Pleurae partem, quae diaphragma ambit, vel & ipsum Septum medium, oritur morbus dirus, quem Paraphrenitidem appellant.

In Pleuritidis historia §. 877. dictum fuit, quam varia loca occupare possit ille morbus, dum pleura omnem thoracis interni ambitum investit: adeoque & diaphragmatis, pectus ab abdomine separantis, inflammatio ad pleuritidem proprie pertineret. Verum obtinuit usu, peculiari nomine hunc morbum designare, & ob quandam symptomatum diversitatem solent sigillatim de hoc morbo agere Medici.

Legitur apud *Ruffum Ephesium* (*l*), membranam, quae pectoris viscera ab inferioribus disjungit, vocari διάφραγμα καὶ φρένες: ad §. 771. vero monitum fuit, solenne videri veteribus Medicis, ut partis affectae nomini affigerent terminationem *itis*, quando inflammatorium talis partis morbum designare volebant. Hac ergo ratione diaphragmatis inflammatio φρενῖτις vocari debuisset: Verum hoc nomen jam alteri morbo datum fuerat, ubi nempe ferox & perpetuum delirium a cerebro primario affecto, cum febre acuta continua, oritur. Hinc distinctionis causa hic morbus *paraphrenitis* dictus fuit. Verum quidem est, praepositionem παρὰ, morborum nominibus praefixam, eorundem minorem intensitatem frequenter significare (vide §. 783.), sed paraphrenitis nullibi pro leviore phrenitide occurrit: Symptomatica enim phrenitis, vel & delirium febrile, dicitur παραφροσύνη.

Hippocrates autem sub phrenitidis nomine diaphragmatis inflammationem descripsit (*m*); monens prius, phrenitides & ex aliis morbis fieri: addensque, hunc morbum simili modo curandum esse, ut peripneumoniam. Sed & *Aegineta* (*n*) & *Trallianus* (*o*) meminerunt pariter phrenitidis, quae non a capite affecto, sed a diaphragmate fieret; neque tamen peculiare nomen huic morbo indiderunt, sed monuerunt, a vera phrenitide distingui praecipue respirationis laesione. Neque apud *Galenum* (*p*), ubi de hoc morbo agit, paraphrenitidis nomen occurrit.

(*l*) De corporis humani partium appellationibus Lib. I. pag. 38. (*m*) De Morbis Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586. (*n*) Lib. III. Cap. VI. pag. 28. (*o*) Lib. I. Cap. XIII. pag. 45. (*p*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 488.

§. 908.

§. 908. Qui longe frequentior, quam vulgo quidem censetur, licet praesens saepe ignoretur, negligatur, vel alterius morbi titulo tractetur.

Cum ergo apud plures veterum Medicorum illius morbi mentio fiat, & plures causae pleuritidis (vide §. 881. 2.) aptissimae sint, ut in diaphragmate similem morbum producant, inprimis potus gelidus affatim haustus, & ventriculum replens; mirum videtur, raro in communi praxi hunc morbum incusari; ita ut *Petrus Salius* illum numeraverit inter morbos, quorum tractatio ab ordinariis Practicis non exhibetur. Certè diaphragmatis situs & totus ejus ambitus non ab omnibus adeo liquido perspectus habetur: a lumbis enim incipiens ascendit tam altè, ut pericardium ejus parti tendineae accrescat, & lata superficie thoracem ab abdomine dirimit. In opere illo splendidissimo *Celeberrimi Albini* diaphragmatis figura habetur, quae melius situm ejus docet, quam ulla descriptio (*q*); & ex qua patet, non mirum esse, si diapragmatis inflammatio pro aliarum partium moibo quandoque habita fuerit. Interim tamen non adeo funestus talis error quoad curationem semper fuit, quia illa ferè similis est pleuritidis curae, uti §. 911. dicetur. Simul & patet, varia posse occurrere symptomata, prout in diversis locis diaphragmatis inflammatio haeserit: Certe accrescit pericardio, transmittit oesophagum, aortam, venam cavam &c. accumbit hepati, lieni, renibus &c. unde tumor inflammatorius in diaphragmate natus, has illasve vicinas partes impediens, diversa mala producere poterit. Praecipua autem signa, & maximè universalia, sequenti paragrapho recensentur.

§. 909. Cognoscitur ex febre acutissima, continua, dolore inflammatorio loci, intolerabili ob membranas nervosas; qui dolor immaniter augetur in inspiratione, tussi, sternutatione, repletione stomachi, nausea, vomitu, compressu abdominis in alvo, vel urina, reddendis; respiratione hinc sublimi, parva, celeri, suffocativa, quiescente abdomine, solo thorace peracta; delirio perpetuo; hypochondriorum introsursum revulsione; risu sardonio; convulsione; furore; gangraena.

Febrim omni inflammationi comitem esse, antea ad §. 382. 8. demonstratum fuit: sed & simul tunc ibi notatum fuit, tanto validiorem febrim adesse, quo major irritatio fibrarum ab inflammatione nata fuerit. Omnium autem maxima irritatio fit in membranis tensis. Ideo in paronychia saepe tanta febris nascitur; uti & quando membrana meatum auditorium investiens inflammatur, quod malum certe periculosum esse monuit in Prognosticis suis *Hippocrates*. Verum diaphragma semper tensum est, etiam dum muscularem actio-

(*q*) Tab. musculorum IV. & histor. musc. Lib. III. Cap. LXXXI

actionem non exercet. In cadavere, aperto abdomine sed thorace adhuc clauso, manifeste apparet, quomodo diaphragma fornicem cavum formet, cujus pars convexa pectus respicit; simul ac autem utrimque perforatur pectus, ut aër in cavum thoracis ingrediatur, flaccidum fit diaphragma, cum antea tensum fuerit (*r*), & pressione atmosphaerae sursum protrusum intra pectus. Ubi vero agit diaphragma, deorsum premens contenta abdominis & pectoris cavum amplius reddens pro inspiratione, tunc tenduntur omnes ejus partes actione musculari, unde iterum intolerabilis saevi doloris exacerbatio: sic intelligitur, quam calamitosa sit diaphragmatis inflammatio, cum semper tensum sit, sive agat, sive quiescat. Hinc dixit *Hippocrates* (*s*) de hoc morbo agens, ita dolere miseros aegros, ut nequidem se attingi patiantur.

Facilè jam patet, quam immaniter debeat augeri dolor, si inflammatum diaphragma tussi aut sternutatione concutitur, aut a ventriculo repleto magis protruditur versus thoracis cavum: quam horrendus cruciatus sit, si a vomitu musculi abdominales & diaphragma simul convellantur (vide §. 652.): Quam impossibile sit talibus aegris, inspirato & retento aëre, fortiter simul agentibus & diaphragmate & musculis abdominalibus, alvum vel urinam evacuare.

Respiratio autem adhuc longê difficilior est quam in pleuritide, in qua adstricto per fascias thorace (vide §. 906.) pectus immobile quasi retineri potest, & moto abdomine respiratio perficitur, maximè tunc simul agente diaphragmate. Verum miseri tales aegri superiores costas elevare & deducere nituntur, ut aliqua pectoris dilatatio pro inspiratione adhuc fieri possit: hinc sublimis illa & parva respiratio, sed & frequens simul cum suffocationis molestissimo sensu: de qua vide Commentaria §. 734.

Delirium autem perpetuum paraphrenitidem comitatur, uti *Hippocrates* (*t*) & *Galenus* (*u*) observarunt, & post illos unanimi consensu omnes Practici testantur. Imo *Galenus* dixit, a nulla alia parte corporis perpetuum delirium fieri, praeterquam a diaphragmate: *adeo ut Veteres putaverint, ab hac parte inflammata fieri phreniticos, atque ob eandem suspicionem φρένας eam appellaverint, tanquam sapienti parti (cerebro) conferat quidpiam.* Monet autem, respiratione illa difficillima inprimis distingui a vera phrenitide hunc morbum, in qua nempe respiratio magna & rara esse solet. Observationes autem fideles docent, tensas membranas & inflammatas, post acerrimum dolorem, deliria producere pessima. Ita ab auris dolore acuto cum febre continua periculum esse, ne homo deliret & pereat, *Hippocrates* (*w*) monuit. Forte crederetur, inflammationem cerebro adeo vicinam citius turbare ejus functionem: Verum in paronychia, extremum digiti articulum occupante, & dolentissima, pessime delirasse aegros vidi. Praeterea ob impeditam adeo in hoc morbo respiratio-

(*r*) Vide Herm. Boerhaave Instit. §. 607. (*s*) Morbor. Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586. (*t*) Ibidem. (*u*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Ibidem pag. 489. (*w*) In Prognostico Charter. Tom. VIII. pag. 671.

tionem sanguis venosus a capite redux impeditur, dum cor dextrum per pulmonem trajicere sanguinem liberè non potest; hinc & omnes encephali functiones turbari debent.

Hypochondria autem introsursum revelluntur, quia omni molimine cavent aegri, ob summum dolorem, ne diaphragma descendat inspirando; hinc illud quasi retractum sustinent: sed sic simul hepar, ventriculus, lien, magis sub hypochondriis quasi reconduntur. Imo videtur *Galenus* (*x*) illam hypochondriorum revulsionem pro signo pathognomico paraphrenitidis habuisse: ita autem habet: *Atque ut summatim dicam, eorum symptomatum, quae phrenitidem antecedere diximus, aut nullum apparet, aut perexiguum in iis, quibus diaphragma inflammari incipit; ut rursus sursum revelli hypochondrium, ilicò ab initio septi transversi affecti, proprium sit: in cerebro vero (affecto) posterius accidit, non incipiente affectu, sed quum factus jam fuerit.*

Patet facile ex dictis hactenus, inflammationem diaphragmatis, partis semper movendae & adeo tensae, in gangraenam subito finiri posse, & ante mortem convulsiones & furores saepe observari. Verum risus ille Sardonius peculiare quasi symptoma hujus morbi solet haberi. Ab acerrimis venenis in ventriculo haerentibus ita convelli musculos faciei, ut angulis labiorum retrorsum tractis risus incepti quasi species appareat, dudum memoriae proditum fuit; & hanc vim materiae medicae scriptores tribuerunt ranunculo palustri apii folio; quem apium risus, vel & herbam sardoam, ideo vocare solent, acri caustica vi praeditam plantulam. Unde & in proverbium abiit, dum quis suo damno rideret incautus. Verum & vetusta satis observata docent a diaphragmatis laesione talem risum contigisse. Memoriae hoc tradidit *Hippocrates* (*y*); & quod in praeliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu trajecta praecordia attulerint, apud *Plinium* (*z*) legitur: per praecordia autem draphragma intellexisse manifestè patet in eodem loco. Videmus etiam in infantibus dormientibus quandoque tempore dentitionis faciem quasi subridentis; & solent inde sollicitae matres convulsiones praesagire, quae etiam saepe sequuntur. Ex quibus patet suspectum merito haberi illud symptoma.

§. 910. Exitus idem, ut in pleuritide (884. 892. 896. 897. 899.), sed ob motum partis magnum & assiduum, ob necessitatem ad vitam, ob nervosas membranas tensas, omnia velociora, funestiora; & Ascites hinc purulentus.

Omnia enim, quae in pleuritide de vario exitu morbi in sanationem, mortem, vel alium morbum dicta fuerunt, hic etiam locum habent. Verum omnia hic symptomata atrociora esse, & citius in interitum tendere facile patet ex actione diaphragmatis, & nexu ejus cum aliis partibus. Requiritur enim, ut semper moveatur inter respirandum; pericardium lata superficie ten-

(*x*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 490. (*y*) Epidem. V. textu. 50. Charter. Tom. IX. pag. 351. (*z*) Lib. XI, Cap. XXXVII.

tendineae diaphragmatis parti accrescit, adeoque & ictus cordis excipit diaphragma; aorta per secedentes ejus fibras transit, uti & oesophagus & vena cava ascendens. Hinc intelligitur, quam misera debeat esse conditio aegri, cui diaphragma inflammatum est, & quod summum adsit periculum: quae omnia & *Hippocratis* (*a*) testimonio confirmantur, dicentis: *Hic autem morbus lethalis est; tertio namque die, aut quinto, aut septimo moriuntur. Si vero leviter corripuerit, ut peripneumonia judicat.*

Verum pleuritis si abierit in abscessum, nisi versus exteriora protuberet & aperiatur, pus in cavum thoracis decidit, & facit Empyema: abscessus vero diaphragmatis potest pus suum effundere & in thoracis cavum, & in abdomen; tuncque producit Asciten purulentum, repleto cavo abdominis & distento a pure hic accumulato. Ascites autem simpliciter vocatur, dum aqua in cavo abdominis effusa haeret, uti postea in *Capitulo de hydrope* dicetur.

§. 911. Curatio hinc easdem distinctiones & cautelas requirit, tum eadem ferme remedia, exceptis iis, quae loci situs respuit. Clysmata mollia ob viciniam loci saepe juvant.

Similis enim pleuritidi morbus est, tantum differens sede, quam occupat. Fomenta autem, linimenta, emplastra, hic minoris usus sunt quam in pleuritide, quoniam tam prope ad locum affectum applicari nequeunt. Clysmata autem injecta, cum per totam longitudinem intestini coli usque ad ilei finem venire possint, multum boni faciunt, quia intestinum colon ubi circa hepar & lienem pergit, diaphragmati vicinum est, adeoque illud intestinum, mollissimis decoctis per clysma injectis repletum, fomentum applicat blandum & resolvens inflammato diaphragmati.

§. 912. Ubi vero suppurato diaphragmate prius inflammato, abscessus in cava abdominis ruptus suum pus evomit, fit collectio ejus in abdomine, aggestio, putrefactio, tumor, viscerum exesio, tabes miserrima, mors.

Quaenam metuenda sint mala ab abscessu rupto pus suum eructante in cavum thoracis ad §. 894. dictum fuit: similia & fient dum in cavum abdominis ex abscessu diaphragmatis pus delabitur. Si jam consideretur diaphragma semper moveri, & rapidam satis circulationem esse in diaphragmate ob cordis viciniam, intelligitur, magnam copiam puris brevi accumulari debere, & ulcus illud diaphragmatis ad sanationem reduci non posse; inprimis cum a pure collecto, & mora acriori reddito, alluatur. Verum quidem est, pus effusum proprio pondere abdominis inferiora petere, sed illud retentum diu & corruptum putrido halitu inficiet omnia viscera, & erodet partes, quibus accumbit.

(*a*) De morbis Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586.

§. 913. **E**stque totum hoc malum insuperabile, licet cognitum.

Plurimae certe sunt rationes, quae ritè expensae docent summam difficultatem curae esse in hoc malo, imo fere omnimodam impossibilitatem persuadent. Pus enim effusum in cavum abdominis debet educi, & locus ulcerosus iterum consolidari, ut curatio fiat: simulque eductio puris debet fieri cito postquam ruptus fuerit abscessus, antequam nempe pus mora corruptum infecerit abdominis viscera. Per signa explicata §. 893. distinguere possumus, an suppuratio fiat, & a subito levamine symptomatum (vide §. 894.) docemur, abscessum ruptum esse; sed nondum scimus certo, an in pectoris cavum an vero versus abdomen pus eruperit? Certe libra una vel altera puris non satis distendet abdomen, ut in tumorem notabilem attollatur, & talis abscessus continet saepè longe minorem puris copiam, dum rumpitur: unde ascites talis purulentus non cognoscitur benè, antequam pure, continuo ex ulcere hoc aperto depluente, repletum abdomen tumeat insigniter; sed hoc non nisi diu post ruptum abscessum contingit, adeoque sero tentaretur puris eductio. Praeterea pus bonum cremorem fere lactis aequat spissitudine, adeoque paracentesi abdominis educi non posset, sed deberet latiori vulnere, in cavum abdominis penetrante, via parari puri educendo; quod iterum periculo non caret. Praeterea quomodo sanabitur vomica talis aperta in diaphragmate nunquam quiescente? Quantum periculum, si diaphragma ulcere excesum ingredientem per vulnus abdominis aërem in cavum thoracis admiserit subito. Unde merito dixit *Hippocrates* (*b*) de suppuratione nata circa ventrem inferiorem: *Si quidem de se foras significationem praebuerit, & pus exierit, sani evadunt; si vero sua sponte introproruperit, pereunt.* Et *Aretaeus* (*c*) monuit, diaphragmatis suppurationem celerius quidem procedere, sed periculosam esse, & lethalem.

Antea ubi de variis locis, quae pleuritis occupare potest, dicebatur §. 877., notatum fuit, hunc morbum occupare posse totum membranae pleurae ambitum, adeoque non tantum latera, sed & aliam quamcumque thoracis regionem. Atque tunc monitum fuit, quod, peculiari capitulo cum agendum esset de paraphrenitide, simul quaedam adderentur de mediastini & pericardii inflammatione, cum & hae partes membrana pleura ambiantur. Ut autem ritè intelligi possint mala, quae ab inflammato mediastino fieri queant, ejus situs & origo considerari prius merentur.

Tota superficies interna thoracis, ut notum est, in cadavere apparet politissima, dum aequabiliter pleura membrana illam tegit: Verum ubi pleura pervenit utrimque ad columnam vertebrarum in parte postica thoracis, tunc recedit à finibus ultimis costarum & assurgit versus anteriora thoracis ad sternum usque; unde ad §. 170. 4., ubi de vulneribus lethalibus agebatur, notatum

(*b*) De Morbis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 540.
(*c*) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 39.

tum fuit, quod singulis pectoris cavitatibus sua quasi propria membrana sit, & quod binae pleurae concipi possent, ut cavae tales vesicae sibi mutuo adjacentes, & in loco contactus sibi mutuo accretae: harum membranarum duplicatura, thoracis cavum bifariam dividens, mediastinum vocatur. Verum a pleura, utrimque a corporibus vertebrarum secedente, sic relinquitur species triangularis cavi, cujus postica pars est columna vertebrarum dorsi: hic membrana cellulosa ponitur, per quam transeunt aspera arteria, oesophagus ductus thoracicus &c. anterius vero illae lamellae duplicis pleurae sibi mutuo arcte cohaerent, excepto parvo loco in superiori parte, ubi glandula thymus ponitur.

Observationes practicae jam docuerunt, mediastinum inflammari in morbis acutis pectoris: & *Avenzoar* (*d*) scripsit, se ipsum hoc morbo laborasse: cum autem non adeo facilè inveniatur ubique ille auctor, potest & legi illud, quod inde excerpsit *Eruditissimus Freind* (*e*): vel & apud *Zacutum Lusitanum* (*f*), ubi etiam morbi hujus historia legitur. Verum *Avenzoar* post largam admodum sanguinis evacuationem, dum ligatura brachii, in quo Venae sectio instituta fuerat, de nocte solvebatur, evasit ab hoc morbo, adeoque posset dubium manere aliquod, an forte in diagnosi proprii morbi non erravisset ille Medicus. Pulchre autem confirmantur illa, quae *Avenzoar* scripserat de mediastini inflammatione, per observationes *Petri Salii Diversi* (*g*), qui videtur non legisse unquam Arabem hunc Medicum, & tamen ferè similia symptomata hujus morbi enumerat, ac apud priorem leguntur, & postea in cadavere vidit, hanc partem inflammatam fuisse. Viderat enim nonnullos febre acuta decumbere: aderat inquietudo magna, & sitis ingens, respiratio frequens admodum & celeris, circa vitalia aestus validus percipiebatur: in thorace tamen acutus dolor non aderat, sed ad sternum angustiam quandam potius, quam dolorem percipiebant: tussis aderat, sicca in initio, postea prodibant sputa colorata, ut plurimum flavi coloris, pulsus in omnibus talibus aegris erat ut in pleuritide laborantibus, unde certo illos pro pleuriticis habuisset, nisi dolor lateris abfuisset. Optimè autem notat, minus dolere inflammatum mediastinum, quia dilatato inter inspirandum thorace non distrahitur, ut pleura. Ubi vero inflammatio ad pericardium adeo vicinum propagatur, tunc syncope solet accedere, & pulsus mira perturbatio. Fatetur autem se eò diligentius ad haec omnia attendisse, quia junior adhuc, sub praeceptoribus celeberrimis studio medico operam navans, viderat nobilem virum morbo, omnibus enumeratis symptomatibus stipato, decumbentem, praeter spem occubuisse nona morbi die, dum omnia in melius tendere videbantur: aliquoties tamen ante mortem syncopen passus fuerat. Cum autem Medici de morbo dubitarent, amici vero venenum datum fuisse suspicarentur, voluerunt, ut in cadavere mortis causa investigaretur.

In-

(*d*) Lib. I. theisir. Tract. 16. Cap. VI. (*e*) Histor. of physick Tom. II. pag. 80. (*f*) De medicorum principum historia Lib. II. Hist. 23. pag. 223. (*g*) De febre pestilenti, & curationibus quorundam particularium morborum &c. Cap. VI. pag. 247.

Inventus autem fuit in mediastino tumor inflammatorius notabilis magnitudinis, & simul apparuit, inflammationem pro parte & pericardium occupasse. Nec ulla alia mortis causa in demortui cadavere inventa fuit.

Frequentius forte contingunt mediastini & pericardii inflammationes, quam creditur: sanè illae causae, quae frequentissimè pleuritidem producere observantur, efficaciter agere possunt & in has partes; aër nempe frigidus, vel & potus gelidus magno haustu ingestus, ab homine a labore vel calore aëris admodum aestuante (§. 881). Verum pericardium ponitur inter pulmones, illud undique ferè ambientes; hinc aër frigidus, inspiratus pulmone dilatato, applicatur mediastino & pericardio: oesophagus potum gelidum transmittens inter secedentes lamellas mediastini, & pone pericardium transit. Signa autem praecipua hujus morbi sunt causae tales praegressae, aestus magnus circa thoracem medium, doloris pleuritici absentia, pulsus perturbatio, & animi deliquia, si ad pericardium inflammatio pervenerit. Saepe potest & talis morbus pleuritidem vel paraphrenitidem comitari, & miram pessimorum symptomatum syndromen facere.

In Prognosi majus periculum statuitur quam in pleuritide, inprimis si pericardium inflammatum fuerit, ob cordis viciniam, & velocissimam hic humorum circumductionem. Adeoque curatio pleuritidis (§. 890.) subito instituenda, ut per resolutionem sanari possit haec inflammatio: omnis enim alius exitus inflammationis vel mortem subitam producit, vel molestissima & vix superabilia relinquit mala. Si enim suppuratio hic oriatur, pus collectum in cellulosa illa substantia, quae mediastini duplicaturae interjacet, miras sibi poterit parare vias, dum proprio pondere descendit inter pleuram & corpora vertebrarum; sicque sinus & fistulas insanabiles producet, uti facilè patet. Si in pericardio suppuratio facta fuerit, in ejus cavum delabi poterit, & cor undique alluere. *Rondeletius* (*h*), qui hunc morbum observavit, in nobili viro invenit *cor obductum seroso humore in saniem verso*.

Abscessum cor undique circumplectentem, & cor inde jam fermè putrescens, invenit *Columbus* (*i*). Sed & alii inflammationis exitus hic inventi fuerunt. Ad §. 897. notatum fuit, saepius post validam pleuritidem toleratam pulmonem pleurae accrescere, vel & pleuram callosam aut scirrhosam fuisse inventam: idem & poterit contingere pericardio inflammato, ut cordi concrescat undique, & tunc pericardium omnino deësse crediderunt Anatomici. *Columbus* (*k*) discipulum in Romana Academia mortuum secuit, saepius in syncopen delapsum, qua & periit: credidit autem pericardium omninò defuisse; sed longè videtur probabilius, illud cordi fuisse accretum. *Ruyschius* (*l*) servabat cor hominis, qui febre continua cum intolerabili dolore circa pectoris anteriora laboraverat: cor autem scabrum in superficie exteriori pericardio concreverat. Verum & scirrhosam pericardii indurationem invenimus a fide dignissimis auctoribus observatam fuisse. Eruditissi-

(*h*) In libro de dignoscendis morbis Cap. x. (*i*) De Re Anatomica Lib. XV, pag. 267. (*k*) Ibidem pag. 265. (*l*) Thesaur. Anatom. VI. N°. 36.

tissimus Medicus *Freind* (*m*) testatur se vidisse pericardium, in toto suo ambitu quartam pollicis partem aequans crassitie, & accretum cordi adeo firmiter, ut nullibi separari potuerit absque laceratione: partim autem scirrhosum erat pericardium, partim plenum parvis abscessibus.

Quaeri posset, an, abscessu latente sub sterno post inflammationem mediastini, via puri fieri posset perforato sterno, ne pericardium vicinum, & cor a retento pure, & acriori reddito, eroderentur? *Aretaeus* (*n*) meminit empyematis in sterno nati, monetque illud tarde abscedere. Verum, quod dolemus, *Aretaei* codex mutilus est, & in libro primo de curatione morborum diuturnorum deëst inter reliqua & illud caput, quod de curatione empyematis agere debuisset, adeoque ignoramus, quid ille in tali casu consuluisset. Memorabilem casum habet *Galenus* (*o*) pueri, qui in palaestra ictum in sterno receperat, & negligentius curatus cum fuisset, in loco plagae sternum postea sphacelo corruptum apparuit. *Galenus* anatomes peritia, qua adeo valebat, confisus, corruptam ossis partem exscidit, dicitque, se nudum cor vidisse, cum & pericardium sub osse affecto computruisset: convaluit tamen brevi tempore puer. Ad §. 895. mirabilis ille casus habetur, ubi post suppuratam pleuritidem pus sibi viam fecerat per sternum; adeoque patet, talem curam possibilem fore. Quin imo *Freind* (*p*) a peritissimo Chirurgo saepius trepano perforatum fuisse sternum monet, dum in lue venerea, tales abscessus mediastini oriebantur, in quo morbo illud frequentius contingere observaverat.

Cum autem rarius inveniatur *Petri Salii* ille tractatus, potest & legi illud Capitulum de inflammatione membranarum intersepientium & pericardii apud *Schenckium* (*q*) ubi integrum habetur.

(*m*) History of physick part. 2. pag. 89. (*n*) De causis & signis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. 39. (*o*) Lib. VII. de Anatomica administratione Cap. XIII. Charter. Tom. IV. pag. 161. (*p*) History of physick part. 2. pag. 85. (*q*) Lib. II. Observat. Medicin. pag. 288.

HEPA-

HEPATITIS ET ICTERUS MULTIPLEX.

§. 914. **U**t viſcera & partes, de quibus hactenus, ita Hepar quoque inflammationis capax; licet raro de eo cogitetur, & forte etiam non ita frequens ſit ob arteriae hepaticae parvitatem, & minorem impetum ſanguinis Venae portarum.

Ex illis, quae in hiſtoria inflammationis §. 373. & 374. dicta fuerunt, conſtat, in omnibus corporis viſceribus inflammationem obtinere poſſe, adeoque & in hepate. Obtinuit autem uſu hunc morbum vocare hepatitidem (vide dicta ad §. 771.). Priſci Medici hepaticos dixerunt illos, qui hujus viſceris inflammatione decumbebant: ita enim in definitionibus habet *Galenus* (*r*): *Hepatici ſunt, quos jecoris dolor comitatur diuturnus cum tumore & duritie, & corporis decoloratione, ſupervenit illis febris ardens, & lingua exareſcit.* Sed notandum eſt, *Galenum* has definitiones collegiſſe ex ſcriptis Medicorum, qui ante illum vixerant, & iiſdem verbis tradidiſſe (*s*); adeoque non ſemper illae definitiones habent illud, quod *Galenus* ipſe ſentiebat, uti ex alio ejuſdem auctoris loco manifeſtè patet (*t*), ubi diſertè monet, ſe non vocare hepaticos tales aegros, quibus hepar inflammatum, ſuppuratum, aut ſcirrhoſum erat, verum tunc ſe hoc nomine uti, ubi citra manifeſtum aliquod in hepate malum, illud in propriis actionibus debilitaretur. *Celſus* (*u*) longum aeque ac acutum jecinoris morbum ἡπατικὸν graecis vocatum fuiſſe aſſerit. Hodie tamen plerique Medici acutos hepatis morbos ſub hepatitidis nomine comprehendere ſolent; chronicis vero hujus viſceris affectionibus aegrotantes vocant hepaticos.

Cum autem arteriae ad hepar delatae exiguae ſint, ratione habita ad molem tanti viſceris, & ſanguis ex venae portarum trunco per hepar movendus pellatur lentius, cum jam venoſus ſit, adeoque cordis & arteriarum viribus non amplius moveatur; hinc forte minus frequens eſt vera hepatitis inflammatoria, & longe ſaepius naſcuntur in hoc viſcere chronicae admodum pertinaces obſtructiones. Imo celebres Medici, & inter illos *Fredericus Hofmannus* (*w*) crediderunt, *hepatis phlegmonem, ſi non in non entium, tamen rariſſimorum affectuum claſſem, referendam eſſe.* Interim tamen obſervationes practicae teſtan-

(*r*) Galen. defin. medic. N°. 274. Charter. Tom. II. pag. 264. (*s*) Ibidem in prooëmio pag. 232. 233. (*t*) De compoſ. medicam. ſecund. locos Lib. VIII. Cap. VI. Charter. Tom. XIII. pag. 585. (*u*) Lib. IV. Cap. VIII. pag. 213. (*w*) Opuſc. Patholog. Pract. dec. 2. diſſert. VIII. pag. 484.

testantur, satis frequenter inventas fuisse in cadaveribus vomicas hepatis purulentas, non ex metastasi puris in alio loco corporis geniti natas, quae praegressam fuisse inflammationem hujus visceris docent.

§. 915. Locum ergo habet in finibus ultimis utriusque hujus vasis (914.), hepati adferentis cruorem effectu arterioso, hinc, ut pulmonis, duplex est sede, origine: ita tamen, ut unam natam altera facile sequatur.

Cum autem inflammatio locum habeat tantum in vasis, per quae feruntur liquida directione motus tendente a basi canalis conici versus apicem (vide §. 119. & 371.), patet aeque in ramis venae portarum, per hepar dispersis, quam in hepaticae arteriae propaginibus hunc morbum obtinere posse: omnis enim sanguis venosus a reliquis visceribus abdominalibus redux in truncum venae portarum confluit, & ex hoc trunco in ramos convergentes iterum pellitur in hepate. Docuerunt autem injectiones Anatomicae, ramos arteriae hepaticae, hujus visceris nutritioni dicatum sanguinem ferentes, per totum hepar distribui aeque ac propagines venae portarum, quae pro bilis secretione serviunt, & ubique sibi invicem vicina haec vasa per hepatis substantiam decurrere; imo etiam videntur anastomosibus inter se uniri: felici enim injectione per venam portarum facta, ceraceam materiam per arterias hepaticas rediisse novi: hinc aeque ac in pulmone duplex hic inflammatio obtinere potest. Hoc tamen notari meretur, quod inflammationis effectus magis diversi erunt in hepate, dum venae portarum rami, vel arteriae hepaticae fines, infarcti sunt, quam quidem in pulmone fiet ab inflammatis finibus pulmonalis aut bronchialis arteriae. Nam in pulmone, utroque casu, vis ingens cordis proximi urget loca inflammata: in hepate autem venae portarum propagines implentur sanguine venoso abdominali, lentius moto, quam sanguis arteriosus, qui per hepaticas arterias pellitur. Ideo effectus illi, qui fiunt a sanguine urgente loca inflammata (vide §. 381. 382.), & simul sunt signa inflammationis praesentis, saepe non adeo se manifestant, ubi in ramis venae portarum haeret morbus; & haec videtur causa esse, quare quandoque Medici in Diagnosi hujus morbi fallantur.

Galenus (x), & post illum plurimi Medici, magnam diversitatem posuerunt in loco, quem inflammatio hepatis occupat, prout nempe vel in gibba parte, quae diaphragmati contigua est, vel in cava ejus superficie, quae duodenum & ventriculi partem tegit, haereret morbus. Inprimis autem signa Diagnostica differre voluit, quia diversae partes ab hepatis tumore inflammatorio premebantur & irritabantur: hinc si convexam partem hepatis inflammatio occuparet, tunc & respirandi majorem difficultatem, dolorem dextri lateris ad jugulum usque protensum, & tussim adesse monuit. Si autem concava pars hepatis inflammata foret, tunc nauseam, vomitum, & ingen-

(x) De locis affectis Lib. V. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 495.

gentem ſitim potius obſervari dixit. Quin imo & criſin hepatitidis pro diverſitate hac loci affecti in hepate variam ſtatuit, dicens alibi (*y*): *Hepatis gibbae partes inflammatae tribus praecipue criſis modis obediunt: haemorrhagiis ex dextra nare, atque ſudoribus utilibus, & urinis copioſis. Simae autem partes excrementis alvi bilioſis, atque ſudoribus, nonnunquam etiam & vomitibus.* Videtur autem non improbabile, quod tunc in gibba parte hepatis inflammationem eſſe ſtatuerint veteres Medici, ubi circa fines arteriae hepaticae haereret morbus; in ſima vero parte, ubi venae portarum extremae propagines ſimiliter affectae forent. Cum enim hepar etiam accipiat arterioſos ramos ex diaphragmate & ex ligamento ſuſpenſorio, per quod diaphragmati nectitur, ſaepe & illae partes vicinae inflammantur ſimiliter, & dolorem inter reſpirandum moto diaphragmate faciunt, qui tanquam ſignum Diagnoſticum praecipuum inflammati hepatis in gibba parte a *Galeno* ponebatur. Econtra anorexiam, nauſeam, ſitim ingentem, vomitum pro ſignis praecipuis hepatis in ſima parte inflammati habuit; quae omnia turbata actione viſcerum chylopoieticorum, ob impeditum liberum tranſitum ſanguinis per extrema venae portarum, facilè intelliguntur. Neque in hoc caſu adeo doloris meminit *Galenus.* Ubi autem de anxietate, tanquam ſymptomate febrili actum fuit (vide §. 631. & ſequentes) notatum eſt, impedimenta circa fines venae portarum haerentia potius anxietatem magnam producere, quam acutum dolorem. Econtra videntur obſervationes practicae docere, magni ardoris ſenſum & dolorem validum adeſſe, dum hepaticarum arteriarum fines inflammantur. Ita *Celeberrimus Bianchi* (*z*) fervidis aridiſque aeſtatibus in noſocomiis militum epidemicum tale malum obſervavit. Acutiſſima ſtatim orta febre, aegri percipiebant ardorem ſummum in hypochondrio dextro; urina aderat flammea: vix tumor ad hepar apparebat vel tenſio, in aliquibus macula quaedam ſaturatè rubra totum dextrum hypochondrium occupabat. Illis, qui evaſuri erant, tertia die morbi ſymptomata minuebantur, & quarta die evaneſcebant abſque manifeſta criſi. Perituris vero nec febris nec ſymptomata remittebant, & ſubita correpti phrenitide moriebantur quarta vel quinta die: notat autem, non adfuiſſe dolorem gravativum neque tenſivum, ſed acutiſſimum & perterebrantem quaſi. Similem utcumque hepatitidem aeſtivo tempore ortam pariter, a bubulae carnis eſu, & ebrietate, deſcripſit *Hippocrates* (*a*), ibique notat, *dolores acutos ingruere, neque ulla hora deſerere, ſed ſemper magis urgere.* Eryſipelatoſam autem hanc hepatis inflammationem fuiſſe concludit *Bianchi* partim ex rubore hypochondrii dextri, tum etiam, quia in muliere quadam ſimilem morbum viderat (*b*), qui tertia die mortem minitabatur: verum ſubito tota facies Eryſipelate fervidiſſimo occupabatur, & quarta die febris & hepatis malum abſque ulla alia evacuatione ceſſabant. Lentior autem ſanguinis per venam portarum mo-

(*y*) De criſibus Lib. III. Cap. III. Charter. Tom. VIII. pag. 430. (*z*) Hiſtor. hepat. part. 3. Tom. I. pag. 426. (*a*) De Internis Affectionibus Cap. XXX. Charter. Tom. VII. pag. 660. (*b*) Hiſt. hepat. part. 3. Tom. I. pag. 434.

motus non videtur aptus esse, ut tantos ardores excitaret.

An autem in tali hepatitide acuta malum ad diaphragma vicinum facile propagatur, tuncque singultum facit? Satis verosimile videtur. *Hippocrates* monuit (*c*) singultum supervenire hepatis inflammationi. Et alibi (*d*) dixit: *Hepatis inflammationi singultus* (*succedens*) *malum*. Et *Celsus* pariter singultum pro signo acuti in hepate morbi habuit (*e*).

§. 916. Antecedunt utramque (915.) causae similes, nempe generales inflammationis cujuscunque (375. ad 380.) determinatae inprimis ad haec loca; tum nonnullae huic maxime loco propriae, quae multae quidem huc referendae: obesitas omenti ingens; atrabilaria cruoris, bilisve temperies; acrimonia stagnantis alicubi materiae purulentae, ichorosae, scorbuticae; si his accedit calor, febris, motus, victus, medicamentum, venenum, quod eliquat, movet, in hepar promovet; bilis pinguis, acris, exusta, per suas causas agitata; lapis, gypsus, scirrhus, callus, steatoma, apostema, cancer, vermis, aliquem locum jecoris, vesiculae fellis, meatus bilarii occupans, premens, comprimens, si accesserit tum similis causa excitans, ut mox enumerata; subita fortis frigoris per aërem, potum, natationem, calefacto fortiter prius jecori applicatio; sitis diuturna in magno motu, aestu, sudore; febris ardens cum inedia & defectu potus; summae animi perturbationes; maximi motus per vomitoria excitati; mala hypochondriaca inveterata.

De causis generalibus inflammationis paragraphis hic citatis dictum fuit, satisque evidens est, & illas in hepate locum habere posse. Verum examinandae veniunt nonnullae causae, quae huic loco maximè propriae sunt.

Obesitas omenti ingens. Omentum, quod in abortibus & recens natis infantibus subtilissimi serici tenuitatem superat, quando nullam pinguedinem adhuc in se continet, imo & in adultis, sed macilentis, hominibus tenerrimae structurae apparet, potest mole augeri immaniter, dum in obesis opima pinguedine repletur: turgentis in his aqualiculi moles pro maxima parte ab omenti obesitate pendet. Videmus in saginatis bobus quandoque centum libras aequare omentum, quod tamen, omni pingui inde ablato, paucas tantum membranulas relinquit. Hinc tanta omenti moles premendo vicina omnia viscera nocere potest. Verum majus discrimen obtinet, dum per motum corporis validum, vel febrim acutam, stagnans hoc pingue funditur, exit de loculis suis, ubi haeserat, & circulantibus humoribus miscetur. Per corporis enim exercitia valida, & morbos acutos, moveri stagnantem pinguedinem & exire de corpore, docent certissima & quotidiana ob-

(*c*) Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230. (*d*) Aphor. 17. Sect. VII. ibidem pag. 300. (*e*) Lib. IV. Cap. VIII. pag. 213.

observata. Sed omentum nullum habet vas excretorium, & omnis illa pinguedo, fusa & mota per morbum vel validos labores, per epiploicas venas directe abit in venam portarum, adeòque subito totum hepar inundatur hoc pingui oleo, quod difficillime vel ultimas angustias vasorum transit, & pessimas obstructiones producere potest; inprimis in illo viscere, quod primo oleosae hujus plethorae impetum excipit. Videantur illa, quae de hac re dicta fuerunt ad §. 693., ubi de cura caloris febrilis per imminutionem molis movendorum agebatur.

Atrabilaria sanguinis bilisve temperies. Talis temperies, quae postea in Capitulo de melancholia fusius pertractabitur, dicitur adesse, ubi in toto sanguine mobiliora dissipata fuerint, & terrestris pars cum oleo spisso unita piceam quasi tenacitatem sanguini induxerit, adeoque magnam aptitudinem ut in vasorum angustiis haerere incipiat. Simul postea demonstrabitur ad §. 1098., talem materiem atrabilariam quam maxime vasa hypochondriaca obsidere, & viscerum chylopoieticorum actionem turbare. Verum omnis sanguis venosus ab his visceribus redux venam portarum ingreditur, & per hepar moveri debet: adeoque si illud tenax atrabilarium, vasa harum partium occupans, incipiat solvi & moveri, primam noxam experietur hepar. Talem hepatitidis causam & *Hippocrates* (*f*) posuit dicens: *Hic morbus oritur ab atra bile, quando ad hepar confluxerit.* Monet etiam quandoque adeo perniciosum esse hunc morbum, ut subitam mortem inducat, ubi nempe in magnam acrimoniam simul degeneraverit atrabilaria haec saburra, tuncque subito omnia destruat.

Acrimonia stagnantis alicubi materiae purulentae, &c. Ubi de Peripneumonia agebatur, notatum fuit, illam quandoque sanari per criticam depositionem materiae purulentae ad alia corporis loca, & duplicem plerumque viam affectare hanc materiam versus superiora nempe corporis, vel inferiora. Ubi vero inferiora corporis petebat, tunc notavit *Hippocrates* (vide §. 839.) adesse signa levioris inflammationis circa hypochondria, dum haec materies difficilius transiret per venae portarum angustias. Quin imo quandoque haec materies purulenta ibi accumulatur & haeret, tuncque vomicam hepatis producit (vide §. 841.). Plura jam alia observata docuerunt, post exstirpationes mammarum, aneurusmatum majorum &c. saepe tantam copiam puris effluxisse per haec vulnera, ut contabescerent aegri, si saepius removeretur apparatus Chirurgicus: ubi vero pus collectum in talis vulneris superficie retinebatur diutius, illud resorptum & in hepar depositum vomicas fecit purulentas. Bis vel ter observavit *Hollerius* (*g*) dolores surae intolerabiles in febre, nullis remediis cedentes: post mortem novacula dissectis his partibus inventum fuit pus album, laeve, aequale per tunicam cellulosam diffusum: sed & hepar vomicas purulentas habere inventum fuit. Credidit quidem *Hollerius* ab hepate, loco sanguinis, pus transmissum fuisse ad

(*f*) De internis Affectionibus Cap. XXIX. Charter. Tom VII. pag. 659.
(*g*) Holler. in Coac. Hippocrat. pag. 348.

ad suras, qui hepar pro haematopoietico viscere praecipuo secundum receptam tunc opinionem habebat; sed morbi historia satis docet, in cruribus natum pus resorptum fuisse, & ad hepar delatum. Apud *Schenckium* (*h*) & haec observatio, & aliae similes habentur. Similibus de causis & in hepar deponi posse materiem ichorosam, quae degenerantis puris plerumque soboles est, facile patet. Sed & in scorbuto, in quo morbo sanguis ita degenerat, ut spissitudine peccet & acrimonia simul (vide §. 1153.), hepar ulceratum & exesum frequenter inventum fuit (*i*).

Verum tunc inprimis causae modo recensitae nocent, ubi vel intenso aëris calore, vel motu corporis valido, vel per febrim subito augetur motus humorum, & major nascitur ad putredinem dispositio. Idem fit si per victum aut medicamenta (vide §. 99.) augeatur subito circulatorius humorum motus. Ideo *Hippocrates* (*k*) hepatitidem ab atrâ bile in hepar confluente dixit oriri potissimum autumno, in anni mutationibus: quo anni tempore epidemicae & numerosae febres grassari solent. Et paulo post (*l*) aliam hepatitidis speciem a bile fieri dicit potissimum aestatis timpore, post carnis bubulae esum & ebrietatem.

Venenum &c. Plurima venena sunt, quae & subito fundunt humores, & fusos movent satis fortiter. Acerrima praeparata metallica, ut v. g. mercurius sublimatus corrosivus, crystalli argenti &c. talia sunt: haec possent atrabilariam materiam in vasis abdominalibus collectam subito solvere, & in hepatis angustias pellere, sicque hepatitidem producere. Verum & alia sunt, quorum modum agendi non adeo liquidò intelligimus, & quae tamen hepatis functiones subito turbant. Ita *Galenus* (*m*) observavit, Imperatoris servum, qui viperas venari solebat, ab hoc animali demorsum, viridi porraceo colore totum corpus perfusum habuisse. *Lanzoni* (*n*) observavit hominem, in manu dextra a fele domestico commorsum, insigni dolore & tumore manus correptum fuisse, quibus cessantibus icterus flavus successit, qui per quadraginta dies duravit: in alio homine, quem canis in crure momorderat, pariter pertinacem icterum vidit nasci. Observata autem docent certissima, quod venena quaedam mirabili proprietate, nec ex cognita hactenus corporis fabrica facile explicanda, quasdam partes corporis tantum afficiant. Sic v. g. hyoscyami radix deglutita cerebri functiones omnes turbat; cantharides assumtae vias urinae pessime afficiunt &c. Forte & ex animalium quorundam morsibus venenatis tale virus corpus ingreditur, quod hepatis functiones potius turbet quam alias partes.

Bilis pinguis, acris, exusta &c. Bilem, quae inter omnes humores inquilinos corporis nostri acerrima est, ubi incipit ad putredinem disponi, acutissi-

(*h*) Lib. III. pag. 411. (*i*) Academ. des sciences l'année 1699. Mem. pag. 240. &c. (*k*) De Internis Affectionibus Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 659. (*l*) Ibidem Cap. XXX. pag. 660. (*m*) De locis affectis Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 498. (*n*) Novis Actis Physf. med. observat. 96. Tom. I. pag. 174.

tissimas febres incendere posse, antea ad §. 586., ubi de causis febrium agebatur, dictum fuit. Hoc autem inprimis verum est de bile cystica, quae & situ vesiculae fellis, & ductus angustia, & acclivi positione, in exitu retardatur, adeoque accumulatur. Ubi autem haec bilis mora acrior facta, per calorem aëris aestivi, motumve corporis validum, ad putredinem vergere incipit, tunc certe vicinum hepar, cui vesicula fellis dimidia fere sui parte accrescit, pessimè afficere poterit. Videmus enim in cadaveribus, bilem jam corruptam ex suo folliculo transsudare quasi, & omnes partes vicinas flavo colore inficere. Longe autem facilius bilis in hepar venire poterit, cum experimenta docuerint (*o*) ex cavo vesicae felleae in hepar viam esse facilem & patulam. Hinc toties post aestates fervidissimas autumnali tempore oriuntur febres biliosae, hepatitidem saepe comitem habentes.

Cum autem inter causas inflammationis (vide §. 375.) merito recensentur omnia illa, quae premendo vasorum fines coarctare possunt ita, ut impediant liberum humorum transitum, operae pretium est & considerare tales causas, quas revera adesse cadaverum sectio docuit.

Lapis. Calculosas concretiones in omnibus fere corporis partibus inventas fuisse postea demonstrabitur, ubi peculiari Capitulo de calculo agendum erit: interim tamen certum hoc est, nullibi calculos frequentius inveniri quam in hepate, aut vesicula fellea, & illis locis, quae urinae secernendae, transmittendae, colligendae, & excernendae dicantur. Numerosissimae hoc docent observationes, quarum paucas & fidelissimas recensere sufficiet. *Columbus* (*p*) calculos in jecore se invenisse testatur: & in cadavere sancti Ignatii in vena portarum observavit lapides. In vesica fellis & poro bilario frequentes admodum occurrunt; sed *Ruyschius* (*q*) testatur, rarius in ipso hepatis parenchymate occurrere: licet enim plus quam Centies in jecinorum excarnatione occupatus fuerit, semel tantum invenit calculum durum in parenchymate absconditum, poro bilario nullo modo affixum, scrupulos duos pendentem.

Gypsus. Quandoque tales concretiones magis friabiles, magisque albicantes occurrunt, in hoc viscere. Vidit in hepatibus bovinis tales quasi incrustationes pori bilarii, & ejus ramorum per hepatis substantiam distributorum, *Glissonius* (*r*) satis frequenter hyberno tempore, dum in stabulis quiescentia animalia foeno aut stramine pascebantur. Erant autem illae concretiones satis friabiles: & dum in pascuis recenti gramine vescuntur haec animalia, solvuntur & eliminantur de corpore haec concreta calculosa. Verno enim & aestivo tempore in bobus mactatis rarò inveniebantur. Sed & in hepate humano similia inventa fuisse legitur (*s*).

Scirrhus, callus. Frequenter & ipse vidi in cadaveribus hominum, qui diu-

(*o*) H. Boerhav. Institut. §. 348. (*p*) Lib XV. pag. 266. (*q*) Observat. Anatom. 24. pag. 25, (*r*) Oper. vol. 2. Anat. hepat. Cap. VII. pag. 104. Ruysch. Observ. Anat. 17. pag. 23. (*s*) Nova acta phys. med. Tom. II. Observ. 178. pag. 417.

diuturnis morbis languerant, & in Actis Eruditorum physico medicis loco statim citato legitur, totum hepar tunica crassa robustissima vestitum fuisse, quae sub dissectione instar corii crepitaret: tota reliqua moles hepatis erat tenax, renitens, partim albicans, partim cinericea.

Steatoma. Quid proprie steatoma sit, alia occasione ad §. 112. 1. dictum fuit. Talem tumorem in hepate vidit *Columbus* (*t*). Refert & *Glissonius* (*u*) in cadavere viri, qui per aliquot annos ingenti struma colli laboraverat, hepar repertum fuisse intus forisque innumeris glandulis, pisi fabaeque magnitudine, refertissimum: transversim dissectae nil liquidi effundebant, sed ex gypsea quadam pituita compositae videbantur: ab his hepatis moles non tantum aucta fuerat, sed & pondus duplo majus factum. Ipse *Glissonius* (*w*) autem similem tumorem longe majorem vidit in gibba hepatis parte ad posticam diaphragmatis regionem, juxta venam cavam: pendebat ille tumor ferè sex uncias.

Apostema. Quamvis vulgatissimo usu abscessus nomine intelligatur inflammationis transitus in suppurationem, & puris inde nati collectio in quadam parte corporis; interim & magis generali significatione abscessus sive apostematis nomen quandoque adhibetur. *Galenus* enim (*x*) (cujus loci jam ante mentionem feci ad §. 402.) in universum sic vocabat illas affectiones, in quibus ab invicem recedebant partes contiguae antea, adeoque spatium inter partes secedentes relinquebatur, quod variam poterat in suo cavo continere materiam. Ubi autem purulentus abscessus post inflammationem praegressam natus est in hoc viscere, tunc tale apostema hepatitidis effectus est, non vero causa: potest tamen premendo vicina loca in ambitu novam inflammationem producere. Verum observationes medicae docuerunt, mira saepe apostemata in hepate reperta fuisse, in quibus nihil purulenti; sed longe alia materia fuit. Talem saccum, gelatinosa materia plenum, ad plures libras accumulata, in gibba hepatis regione in cadavere invenit *Bianchi* (*y*): ingens ille tumor diaphragma tandem laceraverat, & in cavum dextrum thoracis magnam partem contentae materiae effuderat, & tandem suffocaverat miserum hominem. Plurimos minores longe tumores per totam hepatis substantiam dispersos, qui materiam, albumini ovi igne indurato simillimam, continebant, in puella longa febricula exstincta, observavit pariter (*z*). In cadavere hominis fumo carbonum suffocati nullum in reliquis visceribus vitium apparuit, sed prope fundum vesicae felleae magnus eminebat tumor globosus, cujus alterum haemispherium substantiae hepatis increverat: tumor ille lanci impositus ultra libram pendebat, & crassam pellem exterius habebat: in cavo hujus tumoris continebantur ultra novem millia vesicularum compressarum, colore & figura pelliculas uvarum vacuas referentium, diversae tamen magnitudinis

(*t*) Lib. XV. pag. 265. (*u*) Oper. vol. 2. Anat. hepat. Cap. VIII. pag. 113. (*w*) Ibidem pag. 114. (*x*) Method. medend. ad Glauc. Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. X. pag. 382. (*y*) Hist. hepat. part. 4. Cap. V. Tom. II. pag. 154. (*z*) Ibidem.

dinis inter se. Mirum & hoc erat, quod nec sibi mutuo, nec majori sacco, in quo haerebant omnes, ullo modo adhaeserint (*a*). In hepatis majori lobo cavitatem satis magnam invenit *Celeberrimus Littre* (*b*), quae continebat corpora ovalis figurae, plena liquido viscoso, instar aquae pellucido.

Cancer. A scirrho nempe praegresso, qui tunc non tantum mole sua premendo partes vicinas nocet, ut scirrhus, sed & acerrimo ichore omnia erodit: de qua re vide §. 492. & sequentes.

Vermis. Postea, ubi de morbis infantum agetur, de vermibus in humano corpore repertis plura notanda occurrent, quia frequentius observantur vermes in juniori aetate. Patebit tunc in omnibus fere corporis locis inventos fuisse vermes; praecipue in Ventriculo & intestinis. Sufficiet hoc loco notare, quod observationibus medicis constiterit, & in hepate vermes fuisse repertos. *Ruyschius* (*c*) murem dissecans, in hepatis cavo vesiculam pendulam invenit, qua aperta prodiit vermis satis gracilis, spithamam longitudine superans. In bobus, vitulis, ovibus saepius invenit porum bilarium tartarea quasi materia adeo infarctum, ut bilis transitus ad intestina impediretur, unde multum distendebatur porus bilarius, tuncque non raro ibi invenit vermes illos cucurbitinos dictos (*d*) quia seminum cucurbitae figuram referunt. Sed in cadavere militis tam in ductu cystico, quam hepatico invenit lumbricum *Nebelius* (*e*), & copiosos simul in intestinis; unde non sine ratione suspicatur, lumbricos ex duodeno per ductum choledochum in ductum cysticum & hepaticum irrepsisse. Forte & aliae viae sunt, per quas in hepar venire possent vermes. *Ruyschius* (*f*) enim mesenterium equinum examinans invenit partem arteriae mesentericae valdè dilatatam, quam ubi dissecuit, vidit innumeros vermiculos tenuissimam aciculam referentes. Non videtur absurdum credere, talia insecta, dum in prima sua origine longe adhuc minorem molem habent, posse ex arteriis mesentericis in venas, & hinc in hepar venire.

Verum omnes illae recensitae causae lapis, gypsus &c. in hepate repertae, premendo inprimis partes contiguas, possunt impedire & turbare liberum sanguinis venae portarum per hepar transitum, vel & bilis secretae jam exitum liberum sistere. Sic ergo nascetur obstructio, cui si accedat causa excitans majorem motum, fiet inflammatio (vide dicta ad §. 371.), sicque nascetur hepatitis. Jam oportet considerare praecipuas causas, a quibus sanguis, per venam portarum movendus, ita disponitur, ut liberè transire nequeat per ultimos fines angustos venae portarum in hepate.

Subita fortis frigoris per aërem, potum &c. Ubi de obstructione agebatur, demonstratum fuit (vide §. 117.), frigore adunari inter se ita sanguinis moleculas, ut ineptae reddantur transitui per ultimos vasorum fines; simul-

(*a*) Academ. Scient. Petropolit. Tom. I. pag. 379. (*b*) Academ. des Sciences l'an 1704. hist. pag. 38. (*c*) Observat. Anat. IX. pag. 17. (*d*) Ibid. pag. 23. Observat. XVIII. (*e*) Nov. acta Physico med. Tom. V. Observ. CXII. pag. 392. (*f*) Observat. Anat. VI. pag. 16.

ſimulque ex dictis ad §. 118. conſtitit, omnium maximum periculum eſſe futurae obſtructionis ſubitae, ſi per calorem rarefactis liquidis, & dilatatis vaſis, corpori humano magnum frigus ſubito concilietur. Si jam conſideretur hepar magna ſui parte ventriculo incumbere, facile patet, quanto ſe diſcrimini exponant ſaepe imprudentes homines, qui a laboribus aeſtuantes gelido potu affatim hauſto, ventriculum replent; longe magis, ſi glacie frigidiſſimum redditum potum ingurgitant. Simile & diſcrimen imminet a natatione, dum quis ſudans a laboribus aquae frigidae corpus immergit. Notum eſt ex Anatomicis, hepar illo loco, ubi ventriculo incumbit, nudum peritonaeum tangere, adeoque ibi facillimè a frigore ambientis aquae affici poſſe. Vidi aliquoties ab hac cauſa & hepatitidem, & pertinacem admodum icterum natos fuiſſe. Videantur illa quae de ſimilibus pleuritidis cauſis ad §. 881. dicta fuerunt. Unde merito *Aretaeus* (g) validam refrigerationem inter cauſas hepatitidis recenſuit.

Sitis diuturna &c. Difflatur enim ſic pars liquidiſſima humorum, nec reſtituitur diluens vehiculum, adeoque ſanguinis moleculae adunantur, & non poſſunt per extremos vaſorum convergentium fines tranſire (vide §. 117.). Ab hac autem cauſa in toto corpore peſſima mala naſci poterunt, ſed praecipue in hepate, quia ibi ſanguis venoſus, abſque pulmonis & cordis actione renovata, debet fluere per anguſtias arterioſas. Si jam, toto tractu inteſtinorum & ventriculi ſicciſſimo reddito ob potus penuriam, nihil per venulas meſeraicas reſorbetur, ſanguis venoſus abdominalium viſcerum craſſiſſimus reddetur, antequam per venam portarum in hepar propellatur, adeoque haerebit facillimè in anguſtiis ultimis vaſorum. Sanguis autem venoſus, antequam cor dextrum ingrediatur, omni lympha totius corporis diluitur prius, & tunc vi cordis muſculoſa valida pellitur per arteriam pulmonalem. Verum dum bina haec adminicula ad facilem tranſitum deficiunt circa hepar, facile patet, ibi magis metuendum eſſe vaſorum infarctum a ſanguine immeabili.

Febris ardens &c. Quanta ſiccitas in toto corpore oriatur, dum febri ardente decumbunt homines, antea ad §. 738. & ſequentes dictum fuit. Verum ſitis tunc immanis adeſſe ſolet, cum omnes ſitis cauſae (§. 636.) & quidem validiſſimae in hoc morbo concurrant. Notatum fuit ad §. 739. quandoque contingere in hoc morbo, turbatis jam omnibus cerebri functionibus, ſitis ſenſum deleri ſubito, licet cauſae, quae ſitim excitaverant, maneant eaedem, imo augeantur continuo. Quondam & peſſima illa medendi methodus invaluerat, ut etiam in fervidiſſimis morbis omnis omnino potus miſeris aegris negaretur, vel ſaltem concederetur parciſſima tantum copia. Facile patet tunc & ſimilia in hepate naſci potuiſſe mala, ac dictum fuit. Sapientes veteres Medici ſollicita morborum obſervatione didicerant, in peſſimis morbis ab hac cauſa ſaepe hepar affici: hinc hypochondria explorabant in tali caſu, an tumere aut dolere inciperent, & praecipue hypo-

(g) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

pochondrium dextrum, atque inde pulcherrima deducebant praesagia circa varios morborum exitus in sanitatem, mortem, vel alios morbos: videantur illa quae in Commentariis §. 735. circa hypochondriorum tensionem in febre continua putrida habentur.

Summae animi Perturbationes. De mirabili effectu perturbationum animi vehementium dictum fuit ad §. 104.; tuncque patuit, omnes & singulas corporis functiones turbari posse miris modis, a sola cogitationis mutatione. Inprimis autem huc spectant subitus metus, & tristitia summa. Videmus enim in his animi affectibus omnia vasa constringi subitissimè, unde statim anxietatis & ponderis gravantis sensus circa praecordia percipitur, humorum libero transitu per vasa impedito: polyposas autem concretiones, inflammationes, putrefactiones subitaneas inde metuendas esse, antea ad §. 632. demonstratum fuit. Praeterea postea patebit (§. 1093.), a validis animi motibus atrabilariam humorum temperiem produci, quae in eadem hac paragrapho inter causas hepatitidis numerata fuit. *Hippocrates* (*h*) & similem hujus morbi causam notavit, dum dixit, maximè fieri *in peregrinatione per deserta loca, & ubi terror ex viso spectro corripuerit.*

Maximi motus per vomitoria excitati. Quando de vomitu febrili agebatur §. 652., dictum fuit, vomitum fieri, dum diaphragma subito & validissime deorsum trahitur, simulque eodem tempore musculi abdominales pariter contracti omnia contenta abdominis premunt, adeoque ventriculus quasi inter duo praela validissime comprimitur. Dum hoc fit, necessario motus sanguinis venosi abdominalis acceleratur, adeoque majori impetu ruet per venam portarum in hepar. Si vasa pervia sint in hepate, & sanguis meabilis, ab hac motus acceleratione non multum mali exspectandum est. Verum si atrabilaria materies per concussus illos inter vomendum subito mota in hepar ruat, vel viscus illud antea jam labefactatum in morbis chronicis fuerit, magnum saepe malum imminet ab accelerato motu sanguinis per venam portarum. Observatum saepius fuit in tali casu, lethalem hypercatharsim, sanguinisque sursum & deorsum evacuationes subitas secutas fuisse post vomitorium datum, uti alia occasione monui ad §. 656.

Mala hypochondriaca inveterata. Ubi in toto sanguine, mobilioribus a quacumque causa dissipatis, crassiora & minus mobilia coiverint, producitur illa sanguinis cacochymia, quae atrabilaria Medicis vocatur. Ubi vero eadem causa perennante, quae hanc cacochymiam produxerat, in visceribus abdominalibus colligitur materies atrabilaria, tunc vocatur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) adeoque ex illis, quae paulo ante eadem hac paragrapho dicta fuerunt, satis intelligitur, quare tale malum inveteratum hepatitidis causa esse possit, si nempe causa quaedam solvens hanc materiam atrabilariam & movens in hepar accesserit.

Sed & alia hujus mali species a Medicis observatur, simili nomine vocata, licet distincta penitus. Plurimae enim mulieres, & multi etiam viri qui otiosam

(*h*) De Affectionibus Cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 674.

ſam vitam degunt, inprimis illi, qui ſtudiis dediti libris impalleſcunt, adeo mobile & irritabile habent totum genus nervoſum, ut a levi etiam animi affectu ſummae anxietates, ſpaſmi, dolores &c. producantur (vide Commentaria §. 633.). Solent vocari tales hypochondriaci, in foeminis autem hyſtericum malum dicitur, quia utero ſolebat adſcribi, dum circa menſtruum fluxum, graviditatis tempore &c. peſſimè ſaepe affliguntur. Ubi autem a ſola irritabilitate nimia quaſi totius generis nervoſi, & inordinato ſpirituum motu oritur illud malum, tunc Medici ſolent vocare *morbum hypochondriacum ſine materia*, quia dum ſedantur antihyſtericis dictis remediis illi tumultus, priſtini mali nec veſtigium ſupereſt, nec illa ſigna affecti cujusdam viſceris obſervantur. *Sydenhamus* vero, qui optime hunc morbum deſcripſit, monuit, nullo ſigno certius illum detegi, & ab aliis morbis, quos fallaci ſymptomatum ſimilitudine refert, diſtingui poſſe, quam copioſo tenuis & limpidiſſimae urinae profluvio. Ubi ergo ille morbus inveteravit, facile patet, tanta jactura tenuiſſimae partis humorum produci tandem primam mali hypochondriaci ſpeciem, quae atrabilariae ſanguinis ſpiſſitudini merito adſcribitur.

§. 917. Ex his tam multiplicibus cauſis (916.) orta inflammatio varios habet effectus pro varietate diſpoſitionis praecedentis in jecore, pro varietate materiae motae & inflammantis; tandemque pro varietate cauſae pellentis.

Ut autem ex artis regulis in hoc morbo determinetur, quid boni ſperandum ſit, quantumve mali metuendum, praecipue attendendum ad ſequentia.

Pro varietate diſpoſitionis &c. Si enim hepar antea ſcirrhoſum fuerit, vel calculoſis concretionibus infarctum, facile intelligitur difficilius ſanari hepatitidem, quam ſi haec mala non praeexſtitiſſent. Longe adhuc pejora praevidemus, ſi ulcere maligno cancroſo hepatis ſubſtantia jam corrupta fuerit.

Pro varietate materiae &c. Pinguedo v. g. omenti ſubito ſoluta, & in hepar mota, peſſimas inflammationes facere poterit. Ubi vero atrabilaria materies, acris jam reddita, in hepar propulſa, morbi cauſam conſtituit, facilè patet, nullam ſpem ſupereſſe.

Pro varietate cauſae pellentis. Sic ubi circa fines arteriae hepaticae inflammatio haeret, velociores erunt inflammationis effectus ob ſanguinem arteriarum, & cordis viribus impulſum, in fines obſtructos, quam ſi idem malum haereat circa extremitates venae portarum, per quas tardius ſanguis movetur, uti jam ante ad §. 915. dictum fuit. Simul etiam facile patet, ſi valida admodum febris comitetur hepatitidem, tanto majorem metum eſſe funeſti eventus; cum reſolutio inflammationis ſedatum motum requirat (vide §. 386.) & omnis alius inflammationis exitus in hepate adeò periculoſus ſit.

§. 918. Dum vero indolem communem inflammationis sequitur, vascula obstruit; fluida sistit; tumorem elevat; vicina comprimit; eadem ac in suo loco producit; hinc sensim increscit, totum fere occupat, ventriculum impedit, & ab eo repleto dolet, sic & diaphragma; omnem cruorem arteriae coeliacae, & binarum mesentericarum impedit, ad hepar sistit; adeoque omnem venosum, arteriosum, lymphaticum fluorem in visceribus, primis abdominalibus integre impedit; bilis generationem, secretionem, excretionem, circulationem, actionem invertit; Icterum producit, ejusque effectus, putrefactionem omnium liquorum & viscerum abdominalium producit; unde infinita mala.

Enumerantur jam effectus, qui ex inflammatione hepatis, ut causa, sequuntur, & qui effectus observati dant signa hepatitidis praesentis. Quomodo autem illi effectus producantur, in historia inflammationis §. 382. explicatum fuit. Unde intelligitur facilè, vascula infarcta, immeabili humore turgentia, comprimere sicque angustare vicina, ideoque inflammationem in uno loco hepatis natam posse propagari per totum hoc viscus, si nempe causae morbi pergant agere ut prius, vel & augeantur.

Verum hepar, cum magna sui parte incumbat ventriculo, a valida inflammatione tumens ventriculum impediet, & vicissim a ventriculo, ab ingestis distento, premetur, cum malorum omnium augmento: idem verum est de diaphragmate, quod convexae hepatis parti contiguum est. Unde *Galenus* in loco ad §. 915. citato inter signa hepatitidis anorexiam, nauseam, vomitum numerat, si pars ventriculo contigua potissimum inflammata fuerit; si vero in gibba parte inflammatio haeserit, tunc majorem inter respirandum dolorem, ad jugulum usque quandoque protensum, & tussim adesse monet; costas nothas a tumente hepate extrorsum pressas dolere pariter, & in macilentis hepar ab inflammatione tumens circumscriptum tumorem facere, qui hepatis ambitum exprimit.

Facile autem patet, omnia haec signa tunc adesse tantum, quando totum hepar, vel maxima saltem ejus pars inflammata est: parvam enim hujus visceris phlegmonem non comitabuntur tot symptomata, quia praecipue pendent a vicinis partibus tumente hepate impeditis: videntur enim plura observata docere, hepar in sua substantia non adeo acutum doloris sensum habere, & quandoque in cadaveribus abscessum hepatis inventum fuisse novi, licet aegri de nullo dolore partis affectae conquesti fuissent toto morbi decursu, sed tantum de gravitatis quodam sensu. Confirmatur & hoc observationibus *De La Motte* (*i*), inprimis in homine, cui abscessus hypochondrii dextri adeo nudaverat hepar, ut ad volae manus amplitudinem appareret, & postea pariter exulceraretur: licet autem hoc viscus de industria

(*i*) Traité de Chirurgie Tom. I. pag. 318—329.

ſtria digitis vel inſtrumentis chirurgicis attingeret, aeger nihil omnino ſentiebat.

Omnem cruorem coeliacae &c. Conſtat ex Anatomicis, ventriculum, pancreas, lienem a coeliaca arteria ramos accipere, meſenterium autem & inteſtina a binis arteriis meſeraicis, ſuperiore nempe & inferiore. Pariter notum eſt, omnem ſanguinem, per has arterias allatum, Venoſum redditum in unam venam portarum derivari, atque inde per hepar moveri: excipitur forte quaedam portio, quae a nutritione harum partium ſuperſtes per alias venas, a *Celeberrimo Ruyſchio* in ultimis ſuis operibus deſcriptas, in ipſam venam cavam non ſalutato prius hepate, tranſit (*k*). Ubi ergo valida inflammatio hepar occupaverit, ſanguis venae portarum ſiſtetur ad haec obſtacula; ideo & ſanguis venoſus viſcerum abdominalium diſtentam jam nimis portarum venam ingredi non poterit; adeoque nec ex finibus arteriarum in venas nimis plenas tranſire poterit ſanguis. Patet ergo evidenter, omnem humorum circuitum per viſcera abdominalia impediri, ubi hepar infarctum eſt immeabili ſanguine: adeoque ſummus metus eſt, ne diſtenta nimis vaſa rumpantur, vel abolito influxu vitalis humoris in arterias, & effluxu per venas, ſubita ſequatur gangraena (vide §. 419.). Fiunt tunc ſummae anxietates, dolores ſaepe moleſti in variis abdominis locis, ſed inprimis circa cardiam, uti alia occaſione ad §. 632. monui. Succedit tunc ſaepe vomitus vehemens, a quo quandoque levantur. Videtur enim validiſſima illa concuſſione & compreſſione diaphragmatis & viſcerum abdominalium, quae tempore vomitus fit, retrogrado motu venoſum ſanguinem in arterias redire poſſe, ſi nempe major eſt reſiſtentia circa arteriarum extrema, quam eſt vis pellens ſanguinem a latiore arteriarum baſi verſus anguſtiores fines, uti alio in loco (vide §. 141. N°. 1.), ubi de obſtructionis curatione agebatur, dictum fuit. Nullae enim ſunt valvulae in venis meſentericis, & docet Icterus periodicus, poſt ſummas tales anxietates & vomitus enormes praegreſſos ſequens, bilem retropelli in ſanguinem poſſe. Imo paulo ante ad §. 915. notavi, quod cera injecta per venam portarum redierit per arterias hepaticas. Unde intelligimus, quomodo in chronicis morbis, toto hepate ſcirrhoſo reddito, quandoque & inſtar corii aridi contracto (quod in cadaveribus vidi) languidam & morboſam vitam ſatis diu adhuc protrahere potuerint aegri.

Bilis generationem &c. Omnia enim haec pendent a libero tranſitu ſanguinis venae portarum per hepar. Prout autem tumor inflammatorius in hoc viſcere natus diverſa loca compreſſerit, patet ſatis, ſecernentia vel excernentia bilem vaſa poſſe impediri. Verum & turbatur bilis circulatio, quae talis eſſe videtur: Magnitudo hepatis, pori bilarii amplitudo, copia ſanguinis pro ſecretione bilis ad hepar delati, videntur docere, magnam ſatis copiam liquidi in hepate ſecerni, illudque per amplum emiſſarium in duodenum exire: Verum tamen in homine ſano faeces alvinae ſolidae ſunt, unde totum

(*k*) H. Boerh. Inſtitut. §. 336.

tum illud, quod in hepate ſecretum, deinde in cavum inteſtinorum effuſum fuit, iterum a contentis inteſtinorum ſeparatum fuit, antequam haec ad anum usque pervenerint, adeoque reſorptum a venis bibulis.

Verum haec vaſa venoſa reſorbentia duplicia inveniuntur in inteſtinis; vaſa lactea nempe, quae ad ductum thoracicum tendunt; & venarum meſeraicarum ultimi fines, qui in cavum inteſtinorum hiant. Cum jam in vaſis lacteis, & in ductu thoracico, nihil bilioſi inveniatur, ſupereſt altera tantum reſorptionis via, per venas nempe meſeraicas: Sicque bilis hepatica, & forte pars quaedam bilis cyſticae, denuo cum ſanguine venae portarum in hepar venit, & repetita hac circulatione efficacior ad uſus ſuos redditur. Patet autem facile, ad hanc rem requiri expeditum tranſitum humorum per ultimos fines venae portarum in hepate.

Icterum producit, ejusque effectus. Ita *Galenus* (*l*) definivit: *Icterus eſt bilis refuſio in cutem, quo fit, ut ſuperficies tingatur & lutea fiat, & vitietur cutis, & albae illis fiant ventris dejectiones.* Dum nempe bilis, conſuetum exitum in inteſtina non habens, in ſanguinem redit, & cum illo per totum corpus diſpergitur. Cum autem diverſus ſit color bilis hepaticae & cyſticae, imo & utraque haec bilis a nativo colore ſuo mutetur ſaepius, hinc & diverſus in ictericis color obſervatur. Quandoque pallidus & ex flavo ſubviridescens; ſaepe ſaturatè flavus inſtar croci; aliquando & ex profundo virore nigreſcens fere. Duplicem plerumque ſpeciem Icteri ponere ſolent Medici, flavum nempe & nigrum; licet certé plurimae colorum diverſitates inter leviſſime flaveſcentem icterum & nigrum fere intercurrant, quod *Aretaeus* optime (*m*) notavit. Quia autem oculorum album, in flavum colorem mutatum, ſolet dare primum indicium icteri, hinc graeci ἰκτέρϩ etymon deduxerunt ab ἴκτις, quae ſylveſtris muſtelae ſpecies eſt, & oculos ſimili colore tinctos habet. *Suidas* autem ἀπὸ τῶν ἰκτίνων, hoc eſt, a milvis derivari voluit, quia & in harum avium oculis talis color obſervatur (*n*). Latini dixerunt Regium morbum, quod regali fere luxu ad curationem ejus opus crederent, *lecto etiam & conclavi cultiori, uſu, loco, ludis, laſcivia, aliis, per quae mens exhilaretur: ob quae regius morbus dictus videtur* (*o*). Vocaverunt & arquatum vel arcuatum a ſimilitudine iridis, ob varium colorem. Alii dixerunt auriginem a colore flavo.

Dubium tamen moveri poſſet, an hepatis inflammatio icterum producat? Obſervata certiſſima docuerunt, omne impedimentum, tollens liberum exitum bilis cyſticae in duodenum inteſtinum, poſſe icterum producere. Sic v. g. in recens natis infantibus a glutinoſis lentis humoribus, qui in inteſtinis collecti haerent, frequens obſervatur icterus, expulſa per leve purgans hac ſaburra, facilè curabilis. Obſervavi in quibusdam mulieribus icterum graviditatis tempore, licet nec ante graviditatem, nec poſt puerperium, hoc morbo

(*l*) Definit. Medic. N°. 276. Charter. Tom. II. pag. 264. (*m*) De cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. xv. pag. 45. (*n*) Petit. Comment. in Aret. ibid. pag. 187. (*o*) Celſ. Lib. III. Cap. xxiv. pag. 176.

morbo afficerentur. Forte a tumente utero, abdominalia viscera comprimente, & intestina saepe miro modo a situ removente, hoc fieri potuit: quandoque & durissimas faeces, & magnae admodum molis, aliquot diebus post puerperium alvo reddebant, & paulo post omnis color ictericus evanescebat: unde non improbabilis suspicio nascitur, colon illo in loco, ubi sub hepate ponitur, faecibus talibus accumulatis distentum, ductum cysticum comprimere potuisse. Si ergo tumor inflammatorius in hepate natus tali in loco sit, ut possit comprimere exitum bilis cysticae, tunc nullum dubium est, quin possit talis hepatitis icterum producere. Verum non adeo patet, omnem hepatis inflammationem icteri causam esse posse, quatenus nempe venae portarum finibus infarctis impediretur bilis secretio, vel ab iisdem vasis inflammatis & tumentibus comprimerentur vicina vascula secretoria, bilem jam separatam a sanguine venae portarum in se continentia. Certum est, bilem hepaticam colore & sapore diversam esse a bile cystica, & artificio summo, & penitus peculiari reptatu, arteriae numerosissimae decurrunt per membranas vesicae felleae, uti injectiones anatomicae docuerunt; unde admodum verosimile videtur, peculiarem adeo vasorum apparatum servire hic singularis liquidi praeparationi & secretioni. Praeterea naturaliter in hepate nec amaror adest ullus, nec flavus color, adeoque cum icterus tali colore corporis superficiem deturpet, non ab hepaticis vasis obstructis, sed ab impedito exitu bilis cysticae in duodenum, ejusque dein retropulsione in sanguinem, ortum ducere videtur (*p*). Confirmant hanc sententiam illa, quae in cadaveribus observata fuerunt. Inventi fuerunt abscessus quandoque satis magni in hepate absque ictero praegresso; uti & alii tumores, qui mole sua multa vasa vicina comprimere debuerunt. Et contra, ubi ictero defunctorum cadavera lustrabantur, inventae fuerunt causae manifestae, quae exitum bilis cysticae in intestinum duodenum impediverant; & quidem omnium frequentissimè repert aehic fuerunt calculosae concretiones, viam obturantes, de quibus postea adhuc dicendum erit.

Interim tamen hoc notari meretur, quod sanguis venae portarum in se contineat proximam bili materiam, quae inde postea per secretorios ramos in hepate separabitur: unde si magna pars extremorum finium venae portarum immeabili humore infarcta fuerit, impedietur haec secretio bilis hepaticae, & illud liquidum, quod paulo post bilis vocaretur, manebit mistum reliquis, & cum sanguine per totum corpus movebitur; adeoque debebit necessario sanguini induci quaedam cacochymia, cum maneant in sanguine & accumulentur quaedam partes, quae naturaliter non debebant adesse; vel saltem non tanta copia. Ubi post fervidissimas & siccissimas aestates autumnali tempore grassantur epidemicae febres continuae remittentes, tunc observationes practicae docuerunt, hepar frequenter affectum fuisse, & infarctum spisso sanguine ad atrabilariam quasi tenacitatem accedente: tunc in talibus aegris non apparet quidem saturatus ille flavus ictericorum co-

(*p*) Vide de his Medic. Essays Tom. I. Artic. XXXIII. pag. 305.

color, sed facies ceracea quasi est, & pallido in dilutissimam flavedinem inclinante colore morbi hujus signum dat. Unde patet, talem saltem icteri speciem ab hepatitide, ut causa, sequi posse; cum jam *Aretaeus*, uti paulo ante ad eandem hanc paragraphum notatum fuit, innumeras posse esse colorum varietates, in variis icteri speciebus, monuerit. Praeterea observatur, bilem cysticam, in putredinem dum incipit vergere, diffundi facillimè per omnia vicina loca, licet nullum obstaculum sit in ductu cystico vel cholidocho: sic in cadaveribus frequenter observatur, vicinum cystidi felleae colon, omentum, peritonaeum bilis colore suffundi. Ubi ergo per hepatitidem natam aucto calore bilis cystica incipit attenuari, & ad putredinem disponi, facile poterit & per vicinum hepar diffundi, cui increscit vesicula fellis, & cum quo manifestis & patulis vasorum propaginibus communionem habet evidentem.

Nato autem ab hepatitide ictero, sequi debere ejus effectus, sponte patet: de his autem dicetur ad §. 950.

Putrefactionem omnium liquorum & viscerum &c. Ubi hepar infarctum impedit liberum transitum sanguinis venae portarum, omnium viscerum abdominalium, quae sanguinem suum venosum in venam portarum evacuant, turbatur actio, & stagnatio nascitur in illis. Praeterea bilis inter omnes humores corporis nostri maximè in putredinem vergit, & in cadaveribus prima incipientis putredinis signa circa hepar observari solent: sanguis autem venae portarum proximam bili materiem in se continet, adeoque patet, quantus hic subitae corruptelae metus sit. Putridissimae diarrhoeae & dysenteriae hepatitidem saepe sequentes hanc rem confirmant. Videantur & illa quae ad §. 632. habentur, ubi de anxietate ab impedito transitu sanguinis per venam portarum agebatur.

§. 919. Habetque pariter exitum in sanitatem, alios morbos, mortem.

Videantur illa quae ad §. 591. habentur.

§. 920. In sanitatem transit beneficio naturae, vel artis.

Videantur dicta de duplici hac sanationis via ad §. 885., ubi de pleuritide, ope naturae vel artis sanabili, agebatur.

§. 921. Per naturam autem benigna resolutione, aut coctione & excretione materiae morbosae.

Videantur iterum illa, quae in cura pleuritidis ad §. 886. habentur.

§. 922. Resolutione, si materies recens, lenis, & reliquae conditiones adsunt (386.): tum ars diluendo, solvendo, leniter movendo, per epithemata, potus, clysmata, negotium promovet.

Quales conditiones requirantur, ut inflammatio resolvendo curari possit, pluribus dictum fuit ad §. 386. Verum inprimis hic metuendum est ab acrimonia humoris per hepar movendi: ipsa enim stagnatione in magnis adeo vasis sanguis venosus abdominalis acrimoniam acquirere poterit, cum videatur, ut modo dictum fuit; plus in putredinem vergere ob bilis materiam, quam continet. Praeterea a materia atrabilaria soluta & mota, tuncque semper acri, quandoque hepatitis producitur (vide §. 916.), & in simili casu facile patet, nullam benignae resolutionis spem superesse.

Verum si nulla adsint signa, quae functiones corporis multum laesas docent, anxietas non adeo magna, febris impetus moderatus, tunc blandam resolutionem sperare possumus, quae solutione concreti, & meabilitate per vasa conciliata, obtineri poterit. Ars tunc tantum subministrat copiam diluentis vehiculi, remedia talia, quae absque motus circulatorii augmento solvunt illa, quae haerere incipiunt in angustiis vasorum hepaticorum: qualia sunt serum lactis recens, juscula diluta, quibus incoquuntur lactucae, boraginis, buglossae folia, scorzonerae radices &c. succi fructuum horaeorum recentes, vel leviter cocti, rob ribesiorum, sambuci, & similia cum sale polychresto, nitro, tartaro vitriolato &c. Eliguntur autem inprimis illa, quae putredini, hic metuendae, quam maximè adversa sunt, & simul mollia satis, cum blanda humorum indoles ad curam per resolutionem obtinendam semper necessaria sit (vide §. 386.). Leves frictiones hypochondriorum, inprimis dextri, simul adhibitae prosunt, postquam diluentia illa & resolventia usurpata fuerunt: sic enim solvi jam incipiens materies in hepate, aucto parum motu venosi sanguinis abdominalis per frictiones, promoveri poterit, & vasa obstructa liberabuntur. Epithemata jam ex similibus parata (vide §. 890. 2.) eidem scopo inservient. Clysmata autem laudantur pariter, quia & in colo haerentia blandum fotum hepati largiri, & quia remedia solventia sic injecta, venis bibulis resorpta, directè & integris suis viribus ad locum affectum in hepate pervenire poterunt. Frequenter in febribus autumnalibus levis talis hepatitidis signa inveniuntur: anxietate quadam circa praecordia potius quam dolore, faciei ceraceo quasi colore, urinis biliosis, levi quandoque flavedine in albo oculorum, inprimis circa angulum majorem cognosci hoc poterit; & solet simili methodo feliciter curari talis morbus, qui neglectus in principio, vel maximo motu, per vomitoria excitato, dum urgetur materies nondum resoluta, & profundius impingitur in extremis vasorum angustiis, chronicos morbos difficillime curabiles postea producere poterit.

§. 923. Coctione, & excretione, dum in morbo hoc per sua signa (916. 917. 918.) cognito 1. alvus fluit biliosis cum pauco cruore ante diem quartum; 2. urinave excernitur multa, acris, crassa, rubra cum sedimento subalbo, diu continuata, ante diem quartum; 3. superveniente dolore mitiori Lienis ante signa suppurationis; 5. haemorrhagia larga ex nare dextra; 5. sudoribus, materie, loco, tempore, continuatione, effectisque, bonis.

Antea ad §. 594. de duplici hac via, qua morbi terminantur in sanitatem, dictum fuit; per resolutionem nempe stagnantis talem, ut illud cum reliquis humoribus absque ulla sanitatis noxa per vasa fluere possit, vel per coctionem & excretionem materiae morbi, ubi illa soluta quidem & mobilis reddita fuit, sed simul tamen inepta est, ut integra manente sanitate in corpore retineri possit; adeoque requiritur, ut excitata quadam sensibili evacuatione expellatur. In morbis acutis inflammatoriis, qui hactenus pertractati sunt, sollicitè fuerunt indagatae illae viae, per quas fidelis observatio docuerat, materiam morbi coctam cum felici successu exire de corpore: idem jam hac paragrapho factum est, quae singulatim expendi merentur.

1. Antea ad §. 830. ubi de peripneumoniae simili curatione per coctionem & excretionem materiae morbosae agebatur, patuit, inflammatorium illud obstruens, quod in angustiis ultimis arteriarum haeserat, solutum & mobile redditum, facere sputa flava, & quandoque dilatatis vasorum extremis pauculum rubri sanguinei sic transprimi simul, quod minora vasa serosa, vel lymphatica dilatata, ingressum, & sensim protrusum, tandem per extremos horum fines in trachaeae cavum patentes exire potuit. Quin imo tunc demonstratum fuit, eandem materiam, ubi per alvum expellebatur, biliosam dictam fuisse ab *Hippocrate*, non quod propriè bilis esset, sed quia flavo colore bilem referret. Idem jam in hepatitide obtinet, & inflammatoria illa materia soluta & mobilis reddita brevi satis via per porum hepaticum in intestinum duodenum venire poterit, sicque per alvum exire. Uti jam minus periti quandoque rupturam vasorum periculosam metuunt, dum sputa illa flava cum striis sanguineis observant in pleuriticis & peripneumonicis, ita & quandoque in hoc casu dysenteria adesse creditur, dum alvus biliosis cum pauco cruore fluit: verum ubi hepatitis, per hanc viam evacuata materie, in sanationem tendit, non adsunt tormina valida abdominis, nec molestus ille circa anum tenesmus, quae dysenteriam comitantur. Facile autem patet, talem materiem non semper puram exire, sed in tam longo fistulae intestinalis tractu, a duodeno ad anum usque, contentis intestinorum ita permisceri posse, ut non appareat distincta. Verum novimus, tunc illam exivisse, ex levamine morbi sequente talem evacuationem; hoc enim pro generali criterio in spontaneis talibus alvi fluxibus posuit *Hippocrates*, uti ad §. 830. 3. notatum fuit. Interim tamen talem materiem subflavam, lentam, stercoracea pauca habentem, cum hy-

pochondrii & lateris dolore exivisse notavit *Hippocrates* (q). Notum autem est, hypochondrium absque ulla additione apud *Hippocratem* semper significare hypochondrium dextrum. *Galenus* pariter, in loco ad §. 915. citato, biliosas alvi excretiones laudavit in hepatitide. Dicitur autem, talem fluxum alvi debere contingere ante quartum diem, quia si diutius morbus jam haeserit, vix illa in sanitatem, absque alio morbo sequente, mutatio sperari poterit; & potius suppurationis futurae metus est.

2. Uti materia inflammatoria soluta in hepate biliosa vasa intrans commodè per porum hepaticum in intestina delabitur, & per alvum exit, ita & eadem materia ex finibus venae portarum obstructis in venam cavam ire potest, sicque circulantibus humoribus permista per varias vias expelli de corpore. Cum autem per urinas naturali lege plurima exeant de corpore, quae relicta nocerent, ita & in hoc casu fieri poterit. Videantur illa, quae de excretione salubri materiae morbosae per urinam in Commentariis §. 594. habentur, uti & ad §. 830., ubi de sanatione peripneumoniae per similem urinam agitur. *Galenus* in loco modo memorato copiosis urinis profluentibus hepatitidem levari posse tradidit; & *Trallianus* (r) radicis apii leve decoctum cum oxymelle commendat in hepatitide, ubi inflammatio concoqui incipit: nam per urinas materia subtrahitur, ait, & tumor imminuitur.

3. Notum est ex Physiologicis, omnem sanguinem lienarem in hepar ire per venam splenicam, adeoque facile patet, infarcto hepate & liberum humorum motum per lienem impediri tandem. Ubi vero in hepate incipit solvi illud obstaculum, tunc videtur subito restitui liber motus humorum per vasa lienis, & forte tunc majori impetu sanguis per arterias lienares irruit, & aliquem molestiae sensum facit, sed minimè durabilem. Patet facile, talem mitiorem dolorem lienis non juvare, quatenus excretionem materiae morbosae facit, sed tantum esse signum, quod hepatis vasa infarcta liberari incipiant, adeoque per alias tunc vias excretio materiae solutae & mobilis redditae erit exspectanda. Simul etiam apparet, tunc mitiorem talem lienis dolorem pro bono signo habendum esse tantum, ubi nulla signa suppurationis adhuc adsunt; quia in valida hepatitide, & in vomica hepatis jam nata, talis dolor in liene nascitur ideo, quod vena lienaris impediatur sanguinem suum tradere venae portarum. Sic observatur quandoque talis dolor circa lienem, ubi hepar in scirrhum indurescit: uti & etiam saepius in ictero pertinaci. Praeterea, uti ad §. 741. monitum fuit, tensio quaedam circa hypochondria ad dextram vel sinistram partem pro signo est futurae criticae haemorrhagiae narium, de qua sequenti numero dicetur.

4. Quantum boni in morbis acutis salubris narium haemorrhagia faciat, saepius jam dictum fuit; & inprimis ad §. 741., ubi notabatur, & ipsam febrim ardentem quandoque sic solvi. Neque talem haemorrhagiam solum pro-

(q) Praedict. Lib. II. N°. 148. Charter. Tom. VIII. pag. 798.
(r) Lib. VIII. Cap. 1. pag. 392.

prodesse, quatenus copiam sanguinis minuit, admodum probabile videtur, cum longe plus juvare observetur, quam aliae quaevis per artem factae sanguinis evacuationes. Imo saepius observavi in morbis, critica tali haemorrhagia exire sanguinem magis nigricantem, neque colore illo rutilo praeditum, qui sanguini arterioso proprius est; & quidem summo cum levamine. Vidi non ita pridem in pleuritico juvene post quintam etiam venae sectionem vix mitigari potuisse morbum, per nares autem erumpente sanguine crasso, nigricante, satis copioso, ilico sedari febrim, & levari omnia symptomata. Similem effectum & in hypochondrii tumore duro & dolente notavit *Hippocrates* (*s*) dicens: *Accidit autem & his, in primo circuitu sanguinis e naribus profluvium, & plurimum confert.* Et *Galenus* (*t*) pariter affirmat, *omnes, quae in hypochondriis fiunt, calidas & acutas inflammationes haemorrhagia narium judicari.* Verum addidit, quod per directum (κατ' ἰθυωρίαν) fluere debeat sanguis; hepate nempe affecto ex nare dextra; & vicissim liene vel locis vicinis aegrotantibus, ex nare sinistra; quod solis observationibus antiquorum Medicorum constat, uti pluribus ad §. 741. dictum fuit. Forte tamen quandoque haec regula & exceptionem patitur. *Heraclidae* conjugi (*), febre acuta laboranti, tertia die morbi ictericae factae, quarto die sanguis ex nare sinistra probè effluxit, & septima die integre judicata fuit. Verum quidem est, quod huic mulieri & menstrua ordinatim fluxerint, & simul sudores toto corpore manantes & criticos habuerit, adeoque morbi solutio soli per narem sinistram haemorrhagiae tribui non debeat: Verum & saepius observatur, non unica tantum, sed pluribus diversis evacuationibus criticis morbos curari, & quidem in simili morbo. Nam *Hippocrates* alibi (*u*) monuit, in febribus ardentibus, quibusdam aegris sexto die icterum supervenisse, talibusque profuisse per vesicam purgationem, aut alvi exturbationem, aut largam haemorrhagiam; notatque simul, tres has evacuationes contigisse *Heraclidae*, qui vigesimo die judicatus est.

5. De sudoribus, morbi materiam subactam jam & mobilem de corpore evacuantibus, dictum fuit ad §. 594. 2.: ubi de omnibus, quae hic memorantur, agitur. Ipsam bilem, infarcto hepate, in sanguinem regurgitantem per sudores amaros exivisse de corpore in ictericis, observavit *Galenus* (*w*); & spissum sudorem, lintea croceo colore tingentem, in icterica muliere prodiisse, evanescente post hunc sudorem ictero, vidit *Chomel* (*x*).

(*s*) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 613. (*t*) De Crisibus Lib. III. Cap. IV. ibid. 430. (*) Epidem. VII. Aegrot. 134. Charter. Tom. IX. pag. 599. (*u*) Epidem. I. textu 65. Charter. ibid. pag. 66. (*w*) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 120. (*x*) Acad. des Scienc. l'an 1737. Hist. pag. 69.

§. 924. Ubi primum apparet (923. N°. 1.), ſtatim epithematibus, clyſmatibus, fomentis, potibus, victu, medicamentis, ea ſunt ſubminiſtranda, quae valent diluere, reſolvere, movere, abſtergere, leniter expellere, putredini bilioſae inprimis obeſſe.

Generalem hanc regulam (cujus ad §. 605. 13. memini) poſuit *Hippocrates* in morborum curationibus: *Quae ducere oportet, ducenda ſunt, quo maximè vergat natura, per loca conferentia.* Cum ergo alvus incipit fluere bilioſis cum pauco cruore ante diem quartum, illam evacuationem promovere oportebit, non quidem per valida purgantia, quae totum corpus turbant, ſed per lenia illa abſtergentia, quae materiem morbi amplius attenuare valent & mobilem reddere, & leni ſtimulo ſimul alvum promovent. Serum lactis recens verno vel aeſtivo tempore, dum armenta laetè virentibus herbis paſcuntur, optimum eſt, & pro potu communi & medicamenti titulo: efficacius adhuc illud redditur, ſi decoquatur cum herbis illis, quae planipetalae lacteſcentes Botanicis ſolent vocari, *Sonchi*, *Endiviae*, *Cichorea*, *Taraxaca*, *Scorzonerae radices* &c., quarum egregiae vires in reſolvendo viſcido febrili antea ad §. 614. laudatae fuerunt, & quae a *Tralliano* (y) pariter in hepatitide commendantur. Cum autem hic (vide §. 918.) ſubita putrefactio metuenda ſit, hinc & ſubacida vel aceſcentia ſeliguntur, ut huic malo obviam eatur. *Tamarindi*, *rob ſambuci*, *ribeſiorum*, *ſyrupus e ſucco Citri*, diluta in ſero lactis, decocto hordei, avenae &c. ideo ſolent dari: tales formulae in materia medica ad hunc numerum habentur. Simul etiam epithemata & fomenta dextro hypochondrio, imo & toti abdomini applicantur, ſimilia ac laudata fuerunt in cura pleuritidis §. 889. 3. Clyſmata autem ex ſimilibus parata injiciuntur frequenter, ut eluantur inteſtina craſſa, & ſimul hac ſpe, ut pars eorum, ſi diutius ritineantur, per venas meſentericas reſorpta, directa via in hepar tendat, ibique diluendo, reſolvendo, abſtergendo proſit. *Hippocrates* (z) ſic in cura hepatitidis betae decoctum cum melle & nitro laudavit pro clyſmate: dedit ſorbitiones hordeatas cum melle, pro potu mel, aquam, acetum, ſimul permiſta, quae ſimilem, ac modo dicta, effectum praeſtant.

§. 925. Si alter caſus adeſt (923. N°. 2.) utendum dictis (889. ad curam 888. N°. 2.), inque iis addenda parum deterſiva.

De promovenda hac excretione materiae morboſae, jam ſolutae, per renes, in cura peripneumoniae ad §. 853., & pleuritidis 889. 2., dictum fuit. Illa, quae paragrapho praecedenti laudata fuerunt, hic iterum proſunt ferè omnia: inprimis autem ſi larga copia aquae vel ſeri lactis diluta ſint, ut copioſum praebeatur urinae vehiculum: Taraxacum & ſimilia vi detergente diuretica huic ſcopo pariter inſerviunt. Non enim hic requiruntur acria diuretica, ſed leniora tantum.

(y) Lib. VIII. Cap. 1. pag. 391. Charter. Tom. VII. pag. 674.

(z) De Internis Affectionibus Cap. 1.

§. 926. In tertio casu (923. N°. 3.) eadem (924. 925.) paragenda; sed lieni simul, & toti viae ab eo in hepar, fomenta similia danda.

Cum dolor ille lienis, uti ad §. 923. 3. dictum fuit, sit signum materiae morbosae hepar obstruentis jam mobilis redditae, sponte patet, nihil aliud requiri, praeter illa, quae modo dicta fuerunt.

§. 927. In quarto (923. N°. 4.) nares interne & externe emollientibus, tepidis fovendae, donec ad levamen symptomatum fluxerit sanguis; tum vero, si nimius fluor, compescendus lente per stiptica & diaetam; ne nimis cito.

Quibus signis praevideatur futura narium haemorrhagia in morbis, ad §. 741. dictum fuit; quae ergo dum adsunt, salubre hoc natura molimen promovendum est: quod pulcherrime fit fomentis tepidis fronti applicatis, & inprimis vapore tepido per nares attracto, qui longe plus laxat & emollit, quam ipsa aqua calida. Solent larga tali & critica narium haemorrhagia statim minui omnia symptomata, & rarius contingit, ut periculum immineat a nimis copioso sanguinis fluxu: simulac enim debilitari incipiunt aegri, & in animi deliquium fere delabi, contrahitur patula in naribus arteria, & cessat haemorrhagia. Si vero his signis apparentibus pergeret adhuc sanguis effluere, tunc compesci deberet haemorrhagia, non aliter: magnum enim periculum immineret recidivae periculosae, si intempestivè nimis meticulosus Medicus narium haemorrhagiam supprimeret. Quomodo autem, & per quae remedia sisti possit haemorrhagia narium, & quaenam circa hanc rem notanda sint, videri poterit in Commentariis §. 743., ubi de hac re egi. Stipticorum formulae in materia medica ad hunc numerum habentur, & quidem diversae efficaciae, ut pro re nata adhiberi possint.

§. 928. In quinto denique (923. N°. 5.) requiritur usus decoctorum diluentium, abstergentiumque largus.

Sudores tales critici sustinendi sunt largo usu diluentium, & similia fere ac §. 924. habentur hic prosunt. Calida autem sudorifera, quae movendo celerius humores effectum praestant, hic minus tuta sunt. Largus seri lactis calidi potus, una cum tepore lecti, feliciter talem sudorem criticum sustinet & promovet, novoque liquido subministrato sanguini impedit, ne per sudores copiosos liquidissima sui parte orbetur nimis.

§. 929. Inprimis in his (924. ad 929.) cautio ſit, ne aliquid materiae morbi in loco reſtet, difficulter poſtea ſuperandae: & inde prima, atque benigna Icteri ſpecies curatur.

Quamdiu motus febrilis durat moderatus, & ſimul ſolventia illa remedia adhibentur, poſſunt obſtructiones tales in hepate natae reſerari, & in integrum ſanitas reſtitui: verum ſi in melius vergente morbo aeger pertaeſus curam ulteriorem reſpuat, vel minus attentus Medicus morbi reſiduum non expugnet, ſolent manere mala chronica curatu difficillima, & inprimis ſcirrhoſae in hepate indurationes. In febribus autumnalibus epidemicis, poſt fervidiſſimas aeſtates natis, toties hoc contingit, ut levis ſimul hepatitis adſit; & dum ſublata febre nondum ſolutum eſt omne, quod hepatis vaſis infarctum haeſerat, ſepe poſtea languidam vitam ducunt, pallidi, ſubflaveſcentes, & difficillimè ad integram ſanitatem reducuntur: ſaltem longe pluribus opus erit poſtea, ut tollatur hepatis obſtructio jam inveterata, quae in morbi principio facilius reſolvi potuiſſet. Hoc autem ideo inprimis fit, quia ſanguis venae portarum, jam venoſus factus, minori impetu movetur, carens jam maxima parte motus a corde & arteriis ſanguini communicati. Unde *Hippocrates* (*a*), ſub alio quamvis nomine hapatitidem deſcribens, optimè monuit, quod multis ſedatus (non curatus integre) ejusmodi morbus revertatur, tuncque periculum ſit ne aeger contabeſcat: deinde addit, quod ſedato morbo optimam adhuc victus rationem inſtituere debeat aeger, & per quadraginta quinque dies lac vel ſerum lactis bibere, ſi anni tempus faveat, quia morbus gravis eſt, & multa cura indiget.

De ſignis autem, quae docent perfectam ſanationem, dicetur §. 931.

§. 930. Si recens, vehemens, ſine ſignis & ſpe (922. 923.), erit tractanda eisdem cautelis, remediis, methodo, ac pleuritis (890.), paraphrenitis (911.), & ſimiles morbi: niſi quod ea, quae leniter vi antiphlogiſtica alvum emolliendo ſubducunt, pota, & per clyſma injecta, inprimis hic proſint.

Quaenam curatio requiratur ad morbos inflammatorios, ubi adhuc ſpes eſt inflammationem reſolvendo curari poſſe, interimque nulla ſigna docent, coqui & ad excretionem diſponi materiam morbi, ſatis explicatum fuit in morbis acutis inflammatoriis hactenus pertractatis: ſimilis enim medela requiritur. Unde & *Hippocrates* (*b*) ſimpliciter dixit: *Huic (hepatitidi) confert, cum dolor detinet, tum alia, tum fomenta eadem, quae pleuritidi admovere.* Adeoque haec non repetentur. Verum leniter alvum ſubducentia, abſque majori motu excitato, hic inprimis laudantur; quia & conducit inteſtina craſſa nullis faecibus diſtenta eſſe, cum colon notabili ſui parte ſecundum hepar decur-

(*a*) De internis Affectionibus Cap. L. Charter. Tom. VII. pag. 674. 675.
(*b*) Ibidem Cap. XXXIX. pag. 659.

currat; tum etiam quia illud, quod in hepate haeret immeabile, dum ſolvitur, facilem viam per ductum hepaticum in inteſtina invenit. Clyſmata autem laudantur ad eundem finem, tum etiam quia haec injecta, diuque retenta, ſicque per venas meſeraicas reſorpta, in hepar deferunt integras vixque mutatas remediorem vires. Simile quid indicaſſe videtur *Aretaeus* (*c*), dum dicit: *Inedia primum jubenda eſt, poſtea ciborum paucitas, ut ingredientibus* (*medicamentis*) *hepar vacuum ſit:* Id eſt, ut haec facile penetrare in vaſorum anguſtias poſſint. In materia medica ad hunc numerum praecipua remedia, quae hic conducunt, & quaedam formulae habentur.

§. 931. Signa autem perfectae ſanationis, color non amplius ictericeus in oculis; facie, urina, faece alvi, cum abſentia ſymptomatum (918.).

Effectus hepatitidis praeſentis enumerati fuerunt §. 918., qui ſimul ſigna diagnoſtica exhibent hujus morbi. Inter illa ſigna & color ictericeus numeratur, & quam varius ille eſſe poſſit, tunc dictum fuit. Deſignat autem ſemper talis color, bilem, vel bili ſaltem proximam materiem, in ſanguinem regurgitaſſe, ubi naturaliter adeſſe non debebat, adeoque vitium eſſe in illo viſcere, quod bili ſecernendae & in inteſtina deducendae ſervit. Omnium autem prima coloris icterici indicia in adnata oculorum tunica apparent, & omnium ultima; reliquis hepatitidis ſymptomatibus jam ceſſantibus, vel ſaltem plurimum imminutis, talis color ibi adhuc manet, quamvis dilutior. Pariter & in urina intenſior flavedo obſervatur, & faeces alvinae vel albicant, vel griſeo colore argillam ferè referunt, dum bilis vel omnino non, vel ſaltem longe minori copia, in duodenum inteſtinum exit, quam in ſanitate ſolet.

Ubi ergo nulla amplius flavedo in oculis obſervatur, nec ceraceus ex pallido flaveſcens color in facie, urina naturalem colorem habet, faeces alvinae pariter; nullus dolor circa hypochondrium dextrum, nulla anxietas, praeſertim repleto ventriculo, vel poſt majorem paulo corporis motum, percipitur, novimus perfectam ſanationem eſſe, & inprimis ſi per aliquot ſeptimanas nullum ex his ſignis redeat. Magna enim cura cavendum eſt, ne hic quid maneat morboſi, cum plurimum morbi chronici a neglecta, vel non integre curata, hepatitide originem ducant.

§. 932. Unde noſcitur origo, natura, effectus, curatio ſecundae ſpeciei Icteri gravioris.

Diſtinguuntur ſic variae icteri ſpecies a diverſitate cauſae, quae illas produxit: idem manet huic morbo nomen, dum interim diverſam curationem requirit.

(*c*) De curatione morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 106. 107.

§. 933. Si autem in hepate inflammato (914. 915.), remedia (922. ad 931.) non, sero, frustra applicata; causa major; tum orietur suppuratio (387. 402.) jecoris, similis ut alibi, nisi quod ob copiam multi hic liquidi cruenti & biliosi stagnantis raro bonum pus, nisi in parvis & exterioribus, plerumque vero funesta putredo.

Quomodo & quibus de causis inflammatio in suppurationem tendat, jam antea dictum fuit, tam in historia inflammationis, quam in morbis acutis inflammatoriis antea pertractatis: adeoque sufficiet hic notasse illa, quae in hepate suppurationem periculosiorem reddunt, quam in aliis locis corporis.

Totum hepar sanguine plenum est, molle, & friabile viscus, unde *Aretaeus* (*d*) dixit: *Totum jecur est instar sanguinis gelati*; sed sanguis ille proximam bilis materiam habet, & praeterea insignis hepatis pars ductibus secretoriis, bilem jam continentibus, constat; unde, uti ad §. 918. dictum fuit, omnia hic adeo in putredinem prona sunt. Sed ad benignam suppurationem (vide §. 387.) etiam requiritur humorum blanda indoles, adeoque patet, hic semper funestam putredinem metuendam esse, & longè frequentius obtinere quam benignam suppurationem. Unde *Aëtius* (*e*) dixit: *Omnino consimilia ex hepatis ulceribus promanare solent his, quae a mortuorum corporibus destillant.* Saepius vidi in defunctis ab hepatitide foedo spectaculo ex ore & naribus cadaverum amurcosam talem olidissimam materiam exivisse. Ideo & *Hippocrates* (*f*) pulcherrimè notavit diversum exitum suppurationis in hepate natae, dicens: *Qui suppurato hepate uruntur, si pus purum & album fluat, evadunt; in tunica enim his pus inest: si vero qualis amurca fluat, pereunt.* Ubi enim bona suppuratio fit, in uno loco circumscripto pus colligitur: & forte hoc tunc inprimis fit, quando circa exteriorem convexam hepatis partem Vomica haeret, per externam hepatis membranam coërcita & tecta: ubi vero in intima substantia hepatis abscessus fit, tunc in amurcae similem putrilaginem omnia convertuntur, & nulla spes superest.

§. 934. Cognoscitur id futurum 1. ex signis praegressae inflammationis in loco, dolore inflammatorio, ictero flavo in oculis, cute, urina, faece alvi, apparente, febre acuta. 2. ex absentia resolutionis (922.), cocti excretionis (923.), aut sanationis (924. ad 933.). 3. ex mutatione symptomatum, remissa acutie doloris, sequente pulsatione, manente ictero, horroribus vagis. 4. ex duratione inflammationis non pessimae ultra triduum.

Ubi certi sumus hepatitidem inflammatoriam praegressam fuisse, tunc non adeo

(*d*) Ibidem. (*e*) Serm. 10. Latin. edit. pag. 206. (*f*) Aphor. 45. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.

adeo difficilis eſt diagnoſis exitus hujus inflammationis in ſuppurationem.

1°. Haec ſunt ſigna ἀναμνηστικὰ, quae praegreſſam inflammationem revocant in cognitionem Medici: de his autem actum fuit.

2°. Tunc enim novimus, inflammatorium illud obſtruens manere adhuc in loco, quem prius occupaverat.

3°. De his ſignis, quae inflammationem in partibus corporis internis natam, & in ſuppurationem tendentem comitari ſolent, uti & de horroribus illis vagis, dictum fuit ad §. 834., ubi de ſimili peripneumoniae exitu agebatur.

4°. Si enim inflammatio validiſſima fuerit, & peſſimis ſtipata ſymptomatibus, tunc potius lethalem gangraenam, peſſimamque corruptionem exſpectamus, quam ſuppurationem. Verum ubi manſerint omnia ſigna inflammationis ultra triduum, nec ulla ſigna reſolutionis, vel coctionis excretionisque materiae morbi apparuerint, in molli adeo viſcere vaſcula, inflammatorio immeabili ſanguine diſtenta, non poterunt ſuſtinere humoris vitalis, moti fortius per febrim, impetum abſque ruptura & effuſione contenti vaſis liquidi; unde tunc pus fit, uti antea in Commentariis §. 387. explicatum fuit.

§. 935. Factum novimus: 1°. ex ſignis (934.) praegreſſis. 2°. tumore loci. 3°. mutatione ſymptomatum, loco doloris jam praeſente gravitate partis manente ictero. 4°. ex debilitate magna, febricula hectica, ſiti ingente.

1°. Hoc ſponte patet.

2°. Notum eſt ex Anatomicis, quantum ſpatium in abdomine occupet hepar, adeoque in variis hypochondrii locis talis tumor apparere poterit. Praeterea non tam facile ſenſibus deprehenditur talis vomica hepatis, niſi verſus exteriora promineat: ſi enim circa concavam hepatis partem haeſerit, neque magnae molis fuerit, patet facile, difficulter diſtingui poſſe talem tumorem.

Praeterea veſicula fellis, contento liquido diſtenta, fundo ſuo prominente ultra limbum coſtarum, poſſet & fallere abſceſſus ſpecie. Anno 1732. cadaver aperui mulieris pauperculae, quae diuturno ictero conflictata, ultimis duobus vitae menſibus nullos cibos ferre potuerat, ſicque lento maraſmo confecta perierat. Ante aperturam luſtrans cadaver inveni ſummam macilentiam, cutim ubique flaviſſimam, & in ilio dextro tumorem mollem, qui ab ultimo limbo coſtarum ad criſtam oſſis ilii usque pertingebat; & cum dolorem pertinacem ante mortem diu in toto hypochondrio & ilio dextro habuiſſet, fateor, me ſuſpicatum fuiſſe, forte vomicam ingentem hepatis hic latere poſſe. Verum aperto cadavere ſequentia inveni.

Ventriculus erat ingens, flatulenta materia diſtentus, & a binis ſuis orificiis pendulus tam profunde deſcendebat, ut fundus ventriculi tribus tantum digitis transverſis diſtaret ab oſſe pubis. Omentum ventriculi fundo nexum, & colon, profundius adhuc detruſa fuerant: hepar luridi coloris apparebat, du-

durum, exſuccum, ultra limbum coſtarum dextrarum multum prominens, ſcirrhoſis tuberculis aſperum; ſed nulla vomica in hepate inveniebatur, verum venae portarum rami per hepar diſperſi admodum diſtenti erant; ſimiliter & venae omenti, meſenterii, inteſtinorum varicoſae inveniebantur, & ſanguine turgidae, licet reliquum corpus in omnibus partibus appareret exſangue. Verum tumor ille in ilio dextro apparens erat fundus veſicae felleae, diſtentus contento liquido, ad os ilium dextrum usque pertingens. Continebat veſica fellea plus quam libram liquidi lympidi, inodori, ſaporis leviter ſubſalſi, parum ſubvirideſcentis; ſimulque calculos plurimos diverſae magnitudinis & figurae, qui extrinſecus cruſtam duriorem albam habebant, diſtracti vero in meditullio continebant materiam admodum flavam, ſed molliorem.

Poſtea legi, fidelibus obſervatis conſtitiſſe, ſaepius veſicae felleae repletae & protuberantis tumorem pro abſceſſu hepatis habitum fuiſſe (*g*): fateturque *Celeberrimus Petitus*, conſilio inſtituto inter plures Medicos & Chirurgos, tumorem ſimilem omnium votis habitum fuiſſe pro abſceſſu hepatis, & ipſi traditam fuiſſe provinciam aperiendi hunc tumorem. Verum diſciſſis jam integumentis ſubſidere incepit ille tumor, unde egregius ille Chirurgus, ſimilium caſuum antea obſervatorum probè memor, ab ulteriori ſectione abſtinuit; praedixitque brevi per alvum prodituram bilem, quae in cyſtide fellea haeſerat accumulata. Vix applicatus fuerat apparatus chirurgicus vulneri integumentis abdominis inflicto, quin aeger copiam bilis viridis alvo deponeret; & intra paucos dies convaluit. Aliae plures ſimiles obſervationes ibidem recenſentur.

Signa diagnoſtica praecipua, quibus a tumente veſica fellea diſtinguitur abſceſſus, ſunt, quod ſuppurationem comitentur dolor pulſatorius; horrores vagi, & frequentiores & diuturniores; quod tumor ab abſceſſu factus non adeo limitatam figuram habeat, neque ſtatim in tali tumore fluctuatio appareat, & primo percipiatur in centro tumoris, omni reliquo ambitu adhuc duro (*h*). Facilè patet, tunc tantum illam difficultatem diſtinguendi tales tumores adeſſe, ubi occupant illam regionem, ubi veſicula fellis ponitur.

3°. Videantur illa quae de mutatione ſymptomatum, dum inflammatio in abſceſſum abit, dicta fuerunt ad §. 387. & §. 405.

4°. Antea ad §. 661., ubi de debilitate febrili agebatur, notatum fuit, quandoque ſubitam & ingentem debilitatem fieri, dum aliquid corrupti circa praecordia haeret. Cum autem in hoc morbo (vide §. 918.) putredinis ſemper metus ſit, & rarius bonum pus hic producatur (vide §. 933.), intelligitur ratio debilitatis ingentis, quae abſceſſum hepatis comitari ſolet.

De febricula autem illa hectica, omnes ſuppurationes internas comitante, dictum fuit ad §. 835.

Cum autem acrimoniam bilioſam, oleoſam, & putrida excrementa viae primae

(*g*) Memoires de l'Academ. Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 155. &c.
(*h*) Ibidem pag. 161.

primae ſitim febrilem producere antea ad §. 636. probatum fuerit, patet facile ratio, quare quandoque tanta ſitis oriatur in hoc morbo, ut nullo potu expleri poſſit, uti obſervata practica teſtantur. Simul etiam ſolet deleri omnis omnino ciborum appetitus ob eandem rationem. In homine, cui ab externa contuſione valida naſcebatur abſceſſus in hepate, aderat tantum ciborum faſtidium, ut intra quindecim dierum ſpatium, alimenti defectu, totus emaciaretur (*i*).

§. 936. Tale apoſtema vel 1°. totum depaſcitur jecur; 2°. vel rumpitur in cava abdominis effuſo pure ſanioſo; vel 3°. per vaſa bilioſa in inteſtina; vel 4°. per venam cavam in cruorem; vel 5°. elato tumore accreſcit peritonaeo, atque ibi abſceſſum externum hepatis format, ibi apparentem.

Sequuntur jam diverſi exitus abſceſſus in hepate nati.

1°. Antea, ubi de abſceſſu agebatur §. 406., probatum fuit, pus relictum in loco clauſo, augeri continuo, vicina conſumere & erodere, quod longe magis adhuc obtinebit in hepate, cujus ſubſtantia adeo mollis & friabilis eſt. Imo & pus omni nota bonum hepatis ſubſtantiam conſumere poſſe, obſervavit *Diemerbroeckius* (*k*). In cadavere enim invenit hepar vaſtae admodum molis, ex quo, licet boni coloris & integrae ſubſtantiae eſſe videretur, eduxit undecim libras civiles puris albi, bene cocti & non foetentis. Plures ſimiles caſus ad *Bonetum* (*l*) habentur.

2°. Quando vel a copia puris rumpitur abſceſſus, vel ab acrimonia puris hic diu ſtagnantis eroditur membrana pus coërcens.

3°. Ex ſtructura hepatis cognita facile patet, exeſis finibus meatuum bilioſorum, pus in ductum hepaticum, & hinc in inteſtina venire poſſe. Talem hepatitidis ſuppuratae exitum videtur notaſſe *Hippocrates* (*m*) dicens: *Qui circa hepar dolent, cardialgici, ſoporoſi, rigentes, alvo turbata, extenuati, cibos faſtidientes, multis ſudoribus diffluentes, purulenta per alvum dejiciunt.*

4°. Et per hanc viam pus ex hepate ſuppurato exire poſſe, facile patet: tunc autem ſanguini miſcetur, & producit peſſima illa mala, de quibus §. 941. dicetur. Forte etiam per metaſtaſin ad alia loca corporis deponi poterit, & vario quidem eventu, pro diverſitate partis, quam occupat. Sequens locus *Hippocratis* (*n*) tale quid indicare videtur: *Quibus magnum & crebrum ſpiritum ducentibus icteri, & febres acutae cum duris hypochondriis refrigeratae fuerint, num his abſceſſus magni circa aures excitantur?* Non multum tamen boni inde ſperandum eſſe patet ex locis ad §. 840. citatis, & ſequenti (*o*): *Ex*

(*i*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. I. pag. 318. (*k*) Anatom. Lib. I. Cap. XIV. pag. 65. (*l*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295. (*m*) Coac. Praenot. 448. Charter. Tom. VIII. pag. 878. (*n*) Praediction. Lib. I. N°. 166. Charter. Tom. VIII. pag. 806. (*o*) Coac. Praenot. N°. 293. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

Ex hypochondrio diuturno (diu affecto vel tumente) abſceſſus circa aurem occidit.

5°. Partes inflammatas vicinis accreſcere quandoque, antea ad §. 843. dictum fuit: adeoque & hepar tumens contiguo ipſi peritonaeo accreſcere poterit; ſicque bona fortuna abſceſſus, verſus exteriora tumens, pertundi poterit, & pus collectum evacuari. Verum talis accretio in omni ambitu, quo peritonaeum hepati contiguum eſt, poterit fieri, & tamen in quovis loco non aeque facilis manui Chirurgi aditus datur. Si enim peritonaeo, concavam partem diaphragmatis inveſtienti, accreverit gibba hepatis pars, poterit pus collectum in hepate in cavum pectoris venire, imo & in ipſum pulmonem, & per ſputa purulenta ejici; uti in cadavere hominis, a ſuppuratione hepatis mortui, obſervavit *Stalpart vander Wiel* (*p*) Mirabatur enim ſputa purulenta eduxiſſe hominem, dum nulla eſſent pulmonis affecti indicia, ſed omnia ſigna docerent, hepar aegrotare. Poſt mortem vidit, vomicam hepatis accreviſſe diaphragmati in latere dextro, & pulmonem pariter in eodem loco diaphragmati adhaeſiſſe, ſicque pus ex hepate in pulmonem venerat, & per ſputa educebatur.

§. 937. Ubi hepar conſumitur, tum tabe lenta icterica, cum febricula aſſidua, ſiti intolerabili, debilitate ſumma, anxietate inexplicabili, urina fere nigra, tympanitide, fluore alvi ſanioſo, foetidiſſimo, diu luctatus moritur.

Illa mala, quae fiunt, dum hepar a purulenta vomica conſumitur, partim pendent a reſorpto pure, cacochymiam purulentam ſanguini inducente; partim vero ab impeditis illis functionibus, quae a viſceris hujus integritate pendent. Quotidie enim augetur puris collecti copia, unde immani quantitate quandoque in hepate collectum fuit inventum, ſicque diſtrahendo & premendo partes hepati vicinas plurima mala producere poterit. Unde *Aretaeus* (*q*) inter ſymptomata, ſuppuratum hepar comitantia, numerat dolorem acutum ad jugulum uſque & ſummum humerum pertingentem, quia diaphragma & ipſi nexa pleura diſtrahitur. Praeterea pus illud in loco calido haerens, conquaſſatum reſpirationis motu, tenuius, acriusque redditur, & facilius adhuc venis reſorbetur. Praecipua mala, quae pendent a pure nimis diu relicto in abſceſſu clauſo ad §. 406. fuerunt enumerata: & illa erunt hic tanto pejora, quanto omnia hic in putredinem magis prona fuerint (vide §. 918.); unde & major ſitis, uti ante dictum fuit. Verum icterus ſimul aderit, ſi abſceſſus mole ſua premendo impediverit bilis cyſticae liberum exitum: antea enim notatum fuit (§. 918.) non ſemper icterum comitari hepatis vomicam; & mirabatur *La Motte*, in magno ſatis apoſtemate hepatis nullum icterum adfuiſſe (*e*). Verum ab externa contuſione ortum duxerat, & verſus exteriora tur-

(*p*) Obſervat. rarior. Cent. I. N°. 46. pag. 202.

(*q*) De cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 41.

(*r*) Traité complet de Chirurg. Tom. I. pag. 327.

turgebat ille abſceſſus in gibba hepatis parte haerens, & puri exitus factus fuerat ſectione, unde minus comprimere debuit partes interiores.

Anxietas autem ſumma adeſt, quia a tumente abſceſſu, vicinis vaſis per hepar diſtributis compreſſis, ſanguinis venoſi abbominalis per venam portarum tranſitus impeditur, unde anxietatem fieri ad §. 631. probatum fuit.

Urina autem ſaturatiſſimi & obſcuri coloris, imo fere nigricantis fit, in peſſimo ictero, vel etiam dum putridum illud & amurcoſum liquamen conſumti hepatis, ſanguini permiſtum, per urinam exit. Ipſa enim urina ſana, dum putreſcere incipit, fuſcum colorem acquirit.

Putredine autem nata, extricatur ex humoribus aër, & elaſticus redditur (vide §. 647.) & flatulentam abdominis expanſionem facit, quae tympanitis vocatur, quia percuſſum manu abdomen inſtar tympani reſonat, de quo morbo poſtea in *capitulo de hydrope* plura dicenda erunt. Sufficit hic notaſſe, putredine nata in viſceribus abdominalibus, talem expanſionem abdominis fieri paulò ante mortem, peſſimo ſemper omine; & quandoque citò poſt mortem ſic turget abdomen, ut fere crepet; uti ſaepius in cadaveribus hoc morbo defunctorum vidi. Sic etiam videmus cadavera ſubmerſorum animalium, dum putreſcere incipiunt, tumidiſſimo abdomine emergere, quod paulo poſt crepat, & horrendam mephitim latè diffundit.

Ultimo tandem, conſumpto hepate, putrida amurcoſa ſanies per inteſtina ruit, vel & per reſorptam hanc putrilaginem totus ſanguis diſſolutus & putrefactus per vaſa meſeraica in inteſtina exit. Talis ſolet eſſe funeſtus exitus phthiſis omnis, uti ad §. 1206. dicetur; & in hoc caſu tanto magis, quia major putredo adeſt, Unde & *Aretaeus* (s) in hoc caſu monet, quod, ſi male olentia putredinis inſtar per alvum expellantur, tunc & acris febris oriatur, omnia in deterius ruant, carnium fiat colliquatio, pulſus parvus, reſpiratio difficilis, & non multo poſt vitae finis imponatur.

§. 938. Qui caſus (937.), eousque provectus, nullam medelam, vix palliationem capit; haec nova Icteri idea.

Qumdiu nondum magna puris copia in hepate collecta eſt, nec diu ibi haeſit, nec magna corruptela adeſt, aliquid ſperari poteſt; verum ubi a pure retento, & acriori reddito conſumitur totum hepar, facilè patet, nullam ſpem ſupereſſe, nullam medelam haberi, ad ſuperandum tale malum.

In morbis autem incurabilibus Medici adhuc illud officium ſupereſt, ut mitigando ſymptomata morbi tolerabilem magis vitam miſeris aegris reddat. Sed & ſaepe hic parum praeſtare poteſt ars: anxietas enim moleſtiſſima leniri nequit, cum expediri via ſanguini venoſo abdominalium viſcerum per venam portarum non poſſit: ſitis inexplebilis, nullo potu ſedatur, ob putridum fomitem, cujus malignitas quotidie augetur: in initio acida grata, multa aqua diluta, juvant, ut ſuccus Citri, arantiorum, granatorum, acetum, ſpiritus nitri dulcis &c., ſed provecto magis morbo, nec ab his ullum amplius levamen,

(s) Loco citato pag. 42.

men, & a potu ingurgitato, dum diſtenditur ventriculus, augetur anxietas: Nulla autem cardiaca ſummam illam debilitatem a putredine natam levare poterunt. Unde ſola mors tot malorum finem facere valet.

§. 939. Si ulcera facta hepatis, & jam rupta effuderint ſuam materiem in cava abdominis, collecto ibi puri aſſiduo novum addunt; omne corporis humidum & pabulum in novum pus convertunt, cuncta viſcera putrefaciunt, hinc Aſciten, mentiendo Tympanitidem, creant, unde poſt lentam, terribilemque tamen, & ejus ſymptomata, mors: ſimilis fere priori (938.) haec Icteri ſpecies, nulla arte ſanabilis.

Vomicam natam in hepate, dum rumpitur, pus contentum in cavum abdominis effundere poſſe, extra dubium eſt; & apud *Bonetum* (*t*) talia exempla habentur. Quare autem inſuperabile tale malum ſit, ad §. 912. 913., ubi de ſuppurato diaphagmate agebatur, dictum fuit. Longe autem minus medelam admittet idem morbus ab hepatis abſceſſu natus, quia & major putredo adeſſe hic ſolet, & major copia puris quotidie generabitur in hepate, ob majorem copiam ſanguinis per hoc viſcus tranſmittendi: adeoque augebitur quotidie aſcites purulentus, & omnia viſcera macerata in putrido hoc pure diffluent. Quare autem tympanitis ſequatur, ad §. 937. dictum fuit. Imo & periculum eſt, ne animi diliquium & ſubita mors ſequantur illo tempore, dum abſceſſus rumpitur: venae portae enim rami antea a vomica preſſi, nunc pure elapſo liberi, a ſanguine impetuoſius irruente rumpi facile poterunt, praecipue cum a pure acriori tam diu accumbente macerati fuerint, & quaſi ſemi exeſi.

Facile ergo patet, tale malum pariter inſanabile eſſe, neque & hic curam palliativam multum boni facere poſſe.

§. 940. Quoties vero ſuppurata materies & ichor, exeſis finibus meatuum bilioſorum, in horum amplitudinem, indeque in inteſtina fluxerint, pro varietate affectatae viae, vomitus foetidos, putrefactos, purulentos, ichoroſos, albi, cinericei, fuſci, flavi, nigri coloris, vel ſimiles alvi evacuationes producunt, cum ſumma virium jactura, titulo fluxus colliquativi, brevi lethales. Novus hic iterum Icteri exitus, maxime metuendus.

Cum meatus bilioſi, ſenſim latiores facti, tandem in unum ductum hepaticum coeant, patet ſatis, purulentam materiam, ſemel hos meatus ingreſſam, declivi via in inteſtinum duodenum venire poſſe, indeque in ventriculum, tuncque per vomitum exire, vel per totum inteſtinorum tractum, ſicque per alvum expelli.

Bo-

(*t*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295. &c.

Bonum quidem est, purulentam materiem expelli de corpore, verum saepe, antequam exeat, magnam hujus visceris partem depasta jam fuit suppuratio, & locus ille ulcerosus ad perfectam depurationem deduci nequit, sine qua consolidatio obtineri non poterit (vide §. 402.). Quin imo, licet hoc fieri posset, saepe per validam suppurationem tantum de hepatis substantia perit, ut postea ejus functiones ad sanitatem requisitae restitui nequeant; unde facile patet, & in hoc casu in angusto spem esse.

Majus autem minusve discrimen demonstrat copia & qualitas materiae evacuatae: si enim ingens quantitas boni caeteroquin puris sic subito exeat de corpore, novimus magnam partem hepatis per suppurationem consumtam esse, adeoque & tunc magnum discrimen adesse. In juvene, ob neglectam in initio morbi sanguinis detractionem, purulenta hepatitide laborante, non potuit omni arte funestum exitum avertere *Tulpius* (*u*), licet pus per alvum exiret, & sub finem morbi aeque liberaliter per os excerneretur. Ubi autem ichorosum, foetidum, & varii coloris exit, intelligimus pessimam conditionem loci ulcerati; inprimis si simul subita sequatur virium jactura, quae & in phthisi consummata alvi fluxum colliquativum, in ultima funesti morbi periodo, comitari solet. Ita enim quandoque tota substantia hepatis in saniem conversa exit, ut sola membrana externa, sed crassior facta, superesse inventa fuerit, cavum saccum referens; qualia exempla plura recenset *Bianchi* (*w*).

Unde *Aretaeus* (*x*), postquam monuerat, hepate suppurato quandoque pus ad intestina converti, recenset diversitatem materiae per alvum tunc evacuatae, malo fere semper cum eventu: simul indicat, laeso insigniter per suppurationem validam hepate, alimenta non concoqui, unde quibusdam post ulcus hepatis, etiam sanatum, hydrops tamen sequitur. Tunc autem bonam spem habet tantum: *Si omnia remittantur, pus album, leve, aequale, inodorum venter dejiciat, cibaria vero concoquat.* Haec enim signa bonam suppurationem cum viscerum integritate superstite demonstrant.

In tali casu illa, quae blande detergunt ulcerosum locum, omnemque putredinem arcent, usum habent, qualia ad §. 924. laudata fuerunt.

§. 941. Si vero in Venae Cavae exesos fines, hinc in ipsam, denique in massam sanguinis eadem liquida (940.) se effuderint, miscuerintque, teterrima oriuntur, & brevi exitialia, symptomata; animi deliquia enormia, frequentia; debilitates summae; pulsus omni modo malus; perturbatio omnium functionum simul; mors improvisa. Novus iterum Icterus.

Notum est, venam cavam inferiorem hepatis substantiae quasi innasci, & dum

(*u*) Observ. Med. Lib. II. Cap. XXVII. pag. 141. (*w*) Hist. hepat. part. 2. Cap. IX. pag. 173. (*x*) De causis & signis morb. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 42.

dum ex hepate egreditur per diaphragma transire, & ilico abire in sinum venosum dextrum: adeoque si subito boni etiam puris copia sic misceatur sanguini venoso, illud momento post pelletur per pulmonis angustias, ibique poterit haerere, & subitam suffocationem producere. Si autem loco boni puris acer ichor, putridave sanies, sic sanguinem inundet, & cum illo per totum corpus distribuatur, intelligitur facilè, omnes omnino totius corporis functiones turbari debere simul & semel, ac tenera pulmonum & encephali vasa ab acri humore per illa moto erodi posse, unde subita & inevitabilis mors fiet. Si vel sola blandi chyli major copia, sanguini subito permista, febrim excitare possit (vide §. 586. ε.), si materia critica soluta & mobilis reddita tantas turbas movere valeat (vide §. 587. 619.) in corpore, quid non metuendum erit ab ichore corrupto sanguini affuso?

Ubi autem sensim sanguini miscetur materia in hepate collecta, nondum penitus a conditionibus boni puris degenerans, forte illud inde elui posset per urinas, vel per metastasin ad loca minus periculosa deponi: verum, uti ad §. 936. 4. dictum fuit, *Hippocratis* observata videntur suadere, non fieri facile in hoc casu salutarem metastasin. Per urinas autem quandoque exire posse, *Aretaëus* (y) monuit, dicens: *Si vero ad interiora repat abscessus, longe Medico natura praestat: aut enim ad intestina, aut ad vesicam pus convertet: verum multo innocentior est ad vesicam via.* Et postea subjungit, ubi de excretione materiae purulentae in hepate collectae per alvum egit: *Optimum vero est, per urinas crisin fieri; securior enim & minus noxia est haec puris via.*

§. 942. Quo quidem casu (941.) nulla valida medela habetur: largus autem usus eorum, quae vires focillant, putredini resistunt, humida restituunt, aliquid proficit.

Ex dictis patet, summum metum esse, ne cacochymia purulenta onustus sanguis pessima mala faciat: longe magis si pus in hepate collectum jam degenerare inceperit in saniem putridam. Sola indicatio medica tunc haec est, eluere de sanguine illud corruptum, magna copia liquidi diluentis & blandè detergentis exhibita; putredinem hic maximè metuendam cavere, vel natam jam emendare, quantum per artem possibile est; simulque blando, & a putredine alieno nutrimento, novos humores suppeditare corpori in locum illorum, quae jam corrupta eliminari debent de corpore. Serum lactis recentis cum acetosa coctum, juscula carnium cum succo Citri vel arantiorum, vinum rhenanum, decocto panis, oryzae, avenae &c. dilutum, tunc prae reliquis prosunt. Spiritus acidi fossiles, inprimis ex sale marino, alcoholis vini tripla copia permisti, & repetitis destillationibus bene uniti, putredinem emendant quam efficacissime; laudantur tunc & aquae minerales, quatenus per omnia fere vasa mobiles, abstergunt, abluunt, & per urinae vias, quandoque & per alvum educunt. Verum magna plerumque debilitas comitari solet

(y) Ibidem.

ſolet hunc morbum, & obſervant omnes Practici, aquas illas, caeteroquin adeo ſalubres, nihil prodeſſe, niſi tantum de viribus vitalibus adhuc ſuperſit in corpore aegro, ut moveri poſſint. Formulae tales, quae in hoc caſu conducerent, in materia medica ad §. 944. habentur.

§. 943. At ſi ultima obtinet mali ſpecies (936. N°. 5.), tum deprehenſus tumor, lino, ferro ignito, cauſticis, lanceola aperitur; vulnus leniter erodentibus & ſuppurantibus tam profunde exeditur, donec ad vomicam perventum.

In hoc caſu quantocyus via puri in hepate collecto paranda eſt: optimè enim *Aretaeus* (z) monuit: *Si extra feratur abſceſſus, non ſecare utique malum eſt: ſi enim ita ſinatur, a pure jecur eroditur, nullaque mortis dilatio eſt.* Interim tamen, cum adeo ſanguinolentum viſcus hepar ſit, & omnium venarum originem, & ipſius ſanguinis fontem, in hepate ſtatuerint veteres Medici, hinc ſummum periculum metuebant a ſectione; unde *Aretaeus* (a) mox ſubjungit: *Si ſecare autem malis, profluvii ſanguinis periculum inſtat, ſtatimque hominem perdi contingit, nam ſanguinis e jecore profuſio nullo modo coërceri poteſt.* Ideo voluit ſectionem inſtituendam eſſe ferro candenti, ut ſimul & ſecaret & combureret, atque ita metuendam haemorrhagiam cauterio actuali compeſceret eodem momento, quo vulnus infligeretur. Et *Hippocrates* (b) in eodem caſu, quum hepar maximum fuerit, & extrorſum prominuerit, inuri juſſit. Interim tamen videtur a ſectione prudenter inſtituta non tantum periculum eſſe lethalis haemorrhagiae: dum enim pertunditur talis abſceſſus, cultelli vel lanceolae apex haeret in ſacco pleno pure, quod removet ad magnam ſatis diſtantiam membranam pus coërcentem a vaſis ſuppoſitis. Praeterea obſervata docent, viſcerum totam ſubſtantiam per abſceſſus purulentos quandoque conſumi, abſque ulla haemorrhagia, licet maxima etiam vaſa ſanguinea adſint. Docet hoc phthiſis, in qua ſaepe totus pulmo conſumitur, antequam moriantur, nec tamen haemorrhagia pereunt: & in hepatis abſceſſu, quo pertuſo libra una & media puris effluxerat, & in cujus cavo poſt mortem pugnus circumrotari poterat abſque ulla reſiſtentia, mirabatur *La Motte* (c) nihil ſanguinis exiviſſe. Praeterea *Aretaeus* (d) voluit, ferrum candens tantum intrudi debere usque ad puris locum: verum haemorrhagiae metus tantum eſſet a vaſis exeſis, vel cultello laedendis, quae in profundo haererent vomicae; adeoque patet cauterium ne tunc quidem pervenire ad locum, a quo haemorrhagia metuenda foret. Porro ſi eſchara ſic inuratur, aliquot ſaepe dies requiruntur, antequam illa, optimis etiam remediis emollita, a vivis partibus ſeparata cadat, quod non ſine magno dolore fit: imo ſaepe, tali eſchara jam decidua, adhuc ſcalpello opus eſt, dum nondum ſaccus ille puru-

(z) Ibidem. (a) Ibidem. (b) De internis affection. Cap. xxx. Charter. Tom. VII. pag. 661. (c) Traité complet de Chirurgie Tom. I. pag. 327. (d) Loco paulo ante citato.

rulentus apertus est: qualis casus habetur apud *Bianchi* (e), ubi caustico potentiali quamvis profunda eschara inusta fuisset, tamen adhuc scalpello pertundi debebat. Cum autem hoc in casu periculum in mora sit, patet, sectionem ustioni praeferendam esse. Praestat autem prius scalpello dividere integumenta abdominis, ut abscessus pars prominens in conspectum veniat, & tuto dein absque ulla laesione partium vicinarum pertundi possit.

Cum autem eventus periculosi hujus mali incertus sit, & qualitas puris emissi fere tantum docere possit, an aeger superstes esse possit, vel non; monendum prius est, certam instare perniciem, nisi cito paretur puri in hepate collecto exitus; neque tamen, aperto abscessu, certam salutem promitti posse. Sic Medicus prudenter suae famae consulet.

§. 944. Si tum album, aequale, laeve, inodorum, specillum non colorans, pus extrorsum exit, spes est: oportet enim ut ulcus tractare (402. ad 413.); simul interna depurantia medicamenta adhibere.

Recensentur hic boni puris notae, de quibus antea ad §. 387., uti & aliis in locis dictum fuit: novimus tunc nullam adesse putredinem, sed per benignam suppurationem extrema vasorum, infarcta sanguine immeabili, separata esse, adeoque spem esse sanationis, licet tamen nondum adsit metus: nam & bona suppuratione in hoc viscere possunt exhauriri omnes vires, & sensim contabescere aeger. Locus *Hippocratis*, ubi Prognosis illa habetur, ad §. 933. citatus fuit. Quomodo autem ulcus apertum tractari debeat, in capitulo *de Abscessu*, ad numeros in textu positos dictum fuit.

Simul conducent & illa remedia interna, quae ad §. 942. laudata fuerunt, quorum & formulae quaedam in materia medica ad hunc numerum habentur.

§. 945. Si autem flavus, fuscus, lividus, niger, foetidus, specillum colore iridis inficiens, saniosus, amurcosus ichor prodit, sensim exedetur jecur; consumetur aeger; fientque fere eadem symptomata (941.).

Omnes enim hae dotes puris educti designant illud degenerare a conditionibus boni puris precedenti paragrapho enumeratis; & quidem illo ordine, quo recensentur in textu hae diversitates puris emissi, periculum infausti exitus crescit, & major corruptelae gradus indicatur. Simul etiam tunc novimus, pessimam debere esse conditionem loci, in quo corrupta talis materia haesit, & saepe satis diu.

Interim tamen & observata medica docuerunt, quandoque evasisse aegros, licet aperto abscessu praeter pus bonum & alia exirent. Juveni enim quatuordecim annorum, postquam calefacto admodum corpore pedes aquae frigidae

(e) Histor. hepat. parte tertia. Tom. I pag. 368.

dae immersisset, orta fuit febris, quae tandem abscessum magnum in hepate fecerat, unde totus corporis habitus marcescebat. Aperto dein abscessu & educto pure, dum renovabatur apparatus Chirurgicus, exibat materies sanguinolenta, spissa admodum, quandoque flava, amara, omni dote biliosa, & semper aderant flocculi, qui ipsam hepatis vasculosam substantiam manifestè referebant. Ne autem stagnans in hoc ulcere materia resorberetur & sanguini denuo admisceretur, cannulam argenteam, pluribus foraminulis a latere pertusam, & obtuso apice instructam, immisit aperturae ulceris peritissimus Chirurgus, ut sic liberrime semper exire posset collecta materia: ne autem excoriaretur a depluente liquido acriori vicina cutis, lamina plumbea illam tegebat. Febricula lenta, quae hactenus adfuerat, minuebatur quotidie, redibat solita torositas corpori sensim, & brevi consolidabatur ulcus (*f*). Verum notatur in miro hoc casu, vomicam haesisse in anteriori & convexa hepatis regione, nec recensentur talia signa, quae magnam putredinem simul adfuisse docerent.

Quandoque & alius liquor praeter pus exivit, superstite aegro. Ita *Lyserus* in Epistola ad *Celeberrimum Bartholinum* (*g*) notat, quod, hepate suppurato, per candens ferramentum via facta fuerit puri, copiosè erumpenti, quod per plures dies confertim effluxit. Dum autem Chirurgus stylum profundè in ulceris cavum demitteret, aquae citrinae copia ad tres libras & ultra profluxit; quo fluxu cessante, pus iterum prodiit, & perrexit ultra annum exire, sed mediocri quantitate, & relicta fuit in dextro hypochondrio fistula.

Unde apparet, semper quidem magnum discrimen adesse, ubi a bono pure degenerans materia exit; certum tamen interitum tunc tantum praesagiri, ubi putrida exit sanies. Unde *Hippocrates* in loco ad §. 933. allegato, & in *Coacis* (*h*) statuit: *Quibus hepate inusto velut amurca exit, lethale.* Faex autem illa nigricans & subpinguis, quae in oleo olivarum expresso subsidet ἀμόργη dicitur, uti patet ex Dictionario *Erotiani* (*i*), qui plures dictiones *Hippocratis* collegit & explicuit. Designat autem talis amurcosa materia, aperto abscessu profluens, ipsam hepatis substantiam in putrilaginem diffluere.

§. 946. Atque rursum si post inflammationem jecinoris adsunt conditiones (392.) scirrhus ibi nascetur; qui tumore, duritie, incremento, & suam sedem, & vicina laedit, hinc iterum eadem fere mala, sed lenta producit; mollibus non auscultat; acribus in cancrum (492.) horrendum vertitur, cujus dein terribilia effecta intelliguntur ex (499.) comparato cum hac sede affecta: praecipuum scirrhi talis effectum, Icterus perpetuus.

Quo-

(*f*) Academ. des sciences l'année 1730. Hist. pag. 53. (*g*) Epist. Thom. Barthol. Tom. II pag. 639. (*h*) N°. 451. Charter. Tom. VIII. pag. 878. (*i*) Charter. Tom. II. pag. 110.

Quomodo & quibus de caufis inflammatio in fcirrhum abeat ad §. 392. dictum fuit; & in morbis inflammatoriis, hactenus pertractatis, patuit, quandoque duros tales & indolentes tumores manere, qui fola mole & preffione vicinorum vaforum molefti funt, & vifcerum, in quibus haerent, functiones turbant. Frequenter autem tales fcirrhofas indurationes in hepate inveniri, & ipfe in cadaveribus vidi, & fide digniffimae aliorum obfervationes teftantur. Alia occafione (vide §. 485.) dictum fuit; materiam atrabilariam fanguinis, & bilis, fcirrho originem frequenter dare; fed & haec faepe hepatitidem producit (vide §. 916.). Accedit praeterea, quod lentiori impetu fanguis venae portarum moveatur per hepar; unde, ubi febrilis motus vel fponte fua, vel per venae fectiones, aliaque velocitatem circulationis minuentia remedia, nimis cito fopitur, antequam folutum fuerit illud inflammatorium concretum, vel benigna fuppuratione feparatum, tunc talis fcirrhofa durities in hepate manet, & poftea chronicis morbis difficillimis dat originem. Hinc hepatitidis exitum optimè notavit *Aretaeus* (*k*) dicens: *Verum fi a phlegmone hepar non fuppuratur, nemini dubium fuerit, tumorem durum fubfidentem* (loco ἴζον *Petitus* legit χρονίζοντα temporis progreffu) *in fcirrhum mutari ac ftabiliri; quando continuus dolor non infeftat, quumque adeft, obfcurus fentitur.* Et poftquam varia mala, quae fcirrhum hepatis comitari, vel fequi folent, enumeravit, dicit: *Malorum autem colophon hydrops.* In hydropicorum autem cadaveribus frequenter inventum fuit hepar fcirrhofum, uti poftea in Capitulo de hydrope ad §. 1229. dicetur. Quandoque hepar fcirrhofum redditum immaniter mole augetur fimul, qualem cafum habet *Bonetus* (*l*) mulieris, cui poft ulcus fub dextra axilla diu apertum, dein imprudenter confolidatum, dolor circa hepar obortus eft, & tumor, qui fenfim auctus icterum producebat; fruftra tentatis pluribus remediis, in tantam molem excrevit, ut dies noctesque in fella, dextro latere verfus terram reclinato, federe cogeretur. In cadavere totum hepar fcirrhofum repertum fuit, & quatuordecim libras civiles in lance pendens. Alii fimiles cafus ibidem habentur. Aliquoties inveni in cadaveribus totum hepar exfuccum, inftar corii rigidi, fed contractum & mole infigniter minutum. Mira hepatis facies deprehenfa fuit ab Eruditiffimo Medico *Cornelio Henrico Velfe* (*m*) in cadavere hydropicae mulieris; totum enim hepar erat mole parvum, durum, ac rigidum, & in omni fua fuperficie tam gibba quam concava afperum tuberibus folidis & fibi mutuo ferè contiguis, quae ex bafi latiori, ipfi hepatis fubftantiae infidente, in apices obtufos & rotundos definebant: in hepatis difciffi interioribus nulli fcirrhi nec vomicae repertae fuerunt. Nec tamen mifera haec mulier de moleftiis in hypochondrio dextro conquefta fuerat, fed quidem circa cardiam; & fatetur egregius ille vir, quod in vivente nullum tumorem aut peculiarem duritiem hypochondrii dextri percipere potuerit.

Fa-

(*k*) De caufis & fignis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 42. (*l*) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XVI. Obferv. 3. Tom. II. pag. 280. (*m*) In Differtatione Inaugurali de mutuo ingreffu inteftinor. & aliis machinae humanae extraordinariis Lugd. Batav. 1742. pag. 43.

Facile autem patet, tales tumores scirrhosos premendo vasa vicina producere omnia fere eadem mala, ac §. 918. recensita fuerunt, nisi quod omnia lentiori gradu procedant, quia tumor inflammatorius augetur velociter, scirrhosus autem lentissime solet increscere. Frequentius autem scirrhosae tales indurationes in hepate nascuntur, quam forte creditur, inprimis si febres autumnales, post fervidissimam aestatem epidemicè grassantes, nimis cito corticis peruviani usu supprimantur: solet tunc superesse color ictericius in oculis, ponderis prementis sensus circa praecordia, auctus repleto post pastum ventriculo. Nisi tunc subito solventissimis remediis, ad §. 924. laudatis, magna copia & diu sumtis, succurratur, indomabilis postea scirrhus manet; languent tales aegri diu, pallidi, subicterici, & saepe in hydropem tandem incidentes pereunt. Ubi autem confirmatus jam scirrhus diu hic haesit, & vel per febrim natam, aut acria remedia, agitetur, per vomitoria v. g. purgantia valida & similia, in cancrum degenerat, uti anteà in scirrhi historia dictum fuit. Si jam applicentur illa, quae ad §. 499. de horrendis Cancri exulcerati, omnia vicina depascentis, effectis dicta fuerunt, ad sedem in hepate occupatam a simili malo, satis patet, quantis cum cruciatibus inevitabilis mors sequi debeat. Quandoque observatum fuit, post icterum diuturnum horrendos nasci in abdomine dolores, sanguinem magna copia sursum & deorsum exire, unde animi deliquium & mors: tunc verosimile videtur, cancrosum acrem ichorem erosisse vasa. *Bonetus* (*n*) ex *Ballonio* talem casum recenset, ubi hepar post mortem, cancri modo affectum, reperiebatur.

Quare autem, & quo in casu Icterus perpetuus scirrhum hepatis comitetur, explicatum fuit ad §. 918.

§. 947. Unde patet, id malum per sua signa cognitum (946.) mitissime tractandum, sanari vix unquam.

Quando de scirrho agebatur, patuit, quanta sit difficultas in curatione etiam illis locis, ubi manubus accessus datur, & epithemata, frictiones, suffumigia adhiberi possunt: simul constitit, quanta cautela opus sit, ut determinetur, an cura debeat adhiberi, cum tantus metus sit in scirrho, inveterato inprimis, ne in cancrum degeneret. Evidens ergo est, summa prudentia opus esse, ut talis morbus tractetur, & sola illa tuta esse, quae absque acrimonia, absque augmento velocitatis humorum, solvendi vim exserunt, de quibus antea jam dictum fuit. Sed & simul patet, talibus remediis incipientem in visceribus scirrhum superari posse, non vero sufficere, ut durissima & lapidea fere moles scirrhosa in hepate tollatur. Unde & *Galenus* (*o*) dicit: *Hepatis autem scirrhum, incipientem quidem, saepe curavimus, inveteratum vero neque ipse sanare potui, neque alium novi, qui posset. Omnes enim ita affectos omnino sequitur hydrops. Plurimi autem longiori temporis spatio intereunt, nonnullos verò*

(*n*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Observ. V. Tom. II. pag. 299.
(*o*) Lib. II. method. medend. ad Glaucon. Cap. VII. Charter. Tom. X. pag. 380.

vero brevi perire vidi, quibus alvus multa dejiciebat. Notandum autem, quod *Galenus* inveteratum ſcirrhum hic non vocaverit, qui per annos jam duraſſet, nam in textu habetur σκιρωθέντος δ᾽ εἰς πλείους ἡμέρας, quod non adeo longum temporis ſpatium ſignificat. Videtur autem admodum probabile, celeriter ex hoc morbo periiſſe illos, quibus ſcirrho in cancrum jam degenerante acris ichor in inteſtina depluens immedicabilem & ſubito lethalem hypercatharſin fecerat.

§. 948. Si autem in parva modo parte jecoris exigua talis inflammatio haeſit, calculo, ſcirrho exiguo, puſtulae, exiguo abſceſſui, originem dabit: quae per ſe parum, ſed orta febre multa mala pariunt.

Docuit Anatome, & inprimis injectiones *Ruyſchianae*, viſcerum fabricam ex vaſorum textura conſtare, quam pro informi parenchymate antiquitas medica habuit: ſed & in partibus corporis humani, hac arte praeparatis, per microſcopia manifeſte videmus, vaſa in omni fere puncto ramulis emiſſis inter ſe communicare, atque ita obſtructione exigua nata in quodam loco, non ilico intercipi omnem humoris vitalis per partem affectam motum, ſed per alios vaſorum ramulos liberos, per anaſtomoſin communicantes, viam fieri. Hoc autem requirebatur, ne a levi obſtructione ſtatim inſigniter laedi poſſet viſcerum actio. Si ergo in hepatis exigua parte talis inflammatiuncula haeſerit, non producet magna mala, & ideo vix cognita negligitur; dum tamen in loco affecto ſimiles effectus producit, licet minores, ac valida inflammatio in toto hepate nata. Poterit ergo & inde manere parvus ſcirrhus, quandoque & minimus calculus, dum humores in hepate ſecreti, imo & ſanguis venae portarum humorem ſecernendum continens, adeo in concretionem calculoſam pronus eſt, uti ad §. 916. dictum fuit. Dum evolvimus ſcripta illorum, qui in cadaveribus demortuorum cauſas morborum ſcrutati ſunt, invenimus ſatis frequenter repertas fuiſſe, & in hepate, & in aliis viſceribus, leves tales vix animadverſorum morborum reliquias, quae nullis indiciis in viventibus ſe manifeſtaverant. Idem toties obſervaverunt & Anatomici, qui violenta morte peremtorum hominum cadavera in uſus Academicos quotannis diſſecant. Interim tamen & hoc verum eſt, durum talem tumorem, licet exiguum, premere tamen & utcumque impedire ipſi adjacentia vaſa, effectu quidem non adeo ſenſibili, dum pacato motu per vaſa moventur humores; verum ubi per febrem velocius moti humores vaſa ſimul plus diſtendunt, tunc in omni ambitu duri talis tuberculi facile inflammatio naſcitur, & per viciniam propagatur, unde plurima mala fiunt. Sic obſervamus ſcirrhum in mammis in corporibus euchymis ſaepè per plures annos manere innoxium, nec mole augeri: ubi vero ab alia cauſa febris excitata movet celerius ſanguinem, augetur ſubito, & brevi in cancrum degenerat. Patet ergo facile, ob eandem rationem & in hepate a ſimilibus cauſis, licet in initio levibus, multa mala produci poſſe.

§. 949. Tandem etiam inflammatio hepatis desinit subito in mortem, si causae inflammationis tam validae, ut nihil per totum jecur transire queat, febre simul intensa urgente: tum strictum ad fines, dilatatum ad vasa hepar, nullam functionem obit; fit Icterus subitus & ingens; rumpuntur vasa; effunditur sanguis & bilis; moritur ilico aeger. Id futurum praedicit, 1. vis morbi in hepate cognita; 2. summa & subita resolutio virium: at vero jam fieri docet vomitus, aut secessus sanguinis, bilis, foecis amurcosae, viridis, nigrae, foetidissimae, cadaverosae; singultus magnus, perpetuus; febris intentissima; sitis inextinguibilis; subitus admodum pallor.

Huc usque considerati fuerunt diversi hepatitidis exitus, dum vel in sanitatem benigna resolutione (§. 922.), vel coctione & excretione materiae morbosae (§. 923.) terminabatur, vel in alios morbos abibat, facta suppuratione (§. 933) vel relicto scirrho (§. 946.). Superest jam, ut consideremus, quomodo pessima hepatitis quandoque mortem, & subito quidem, producat, ut medela efficaci ilico adhibita succurratur, vel saltem, si arte omni major morbus fuerit, ex signis observatis mortem brevi secuturam praevideat Medicus, & praedicat, sicque omni culpa vacet. Ideo *Hippocrates* (*y*) monet Medicos, ut Prognosi formandae in morbis incumbant seduli, cum sanos omnes aegrotos facere nemo possit: *Sic enim omnes eum merito admirabuntur, & Medicus optimus censebitur. Namque & eos, qui servari possunt, multo etiam melius servare poterit, ex longo tempore singula praemeditatus, & eos, qui tum obituri mortem, tum evasuri sint, si praeviderit, praedixeritque, omni prorsus culpa vacabit.*

Ubi ergo materiae inflammatoriae, angustiis vasorum impactae, tenacitas maxima est, & copia tanta, ut obstruendis omnibus vasis sufficiat, simulque febris valida urgeat sanguinem in loca obstructa, totum hepar tumet, omnia vicina comprimit, adeoque & bilis exitum in intestina impedit; unde subito ictericus color per totum corpus diffunditur. Verum cum adeo friabile hepar sit, & mollia omnino ac pulposa vasa habeat, illa, jam distenta ultra modum, tantam vim sustinere diu non poterunt absque ruptura; hinc effundentur humores in cavum abdominis, & cita mors sequetur. Praeterea in tali casu aboletur influxus vitalis humoris in arterias, effluxus per venas, tuncque Gangraena adest (vide §. 419.) brevi omnia hic putrefaciens. Validissima autem talis, & subito perimens hepatitis, rarò fit, nisi ubi subito tenax materies, fusa & mobilis reddita, in hepar irruit, & simul ac semel omnia ejus vasa opplet. Ita *Hippocrates* (*q*) monet, quandoque ab atra bile, in hepar irruente, acutam adeo nasci hepatitidem, ut aeger animam subito efflet. Subitam talem vasorum rupturam, & enormem hinc haemorrhagiam

(*p*) In Prognostic. initio. Charter. Tom. VIII. pag. 583. &c.
(*q*) De Internis Affectionibus Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 659.

giam pariter in hepatitide metuisse videtur *Aretaeus* (*r*). Sic enim habet: *Sanguinis utique profluvia ex hepate omnium maxima fiunt : venarum enim radicatio (est); neque in ipso valida phlegmone haud ita frequenter, neque in partibus magis praecipuis oritur, homo enim vita excedens praevenit.* Et paulo post subjungit sequentia: *Si vero a majori causa, plaga velcontinuis corruptionibus multorum vitiosorumque ciborum, ebrietate, vehementi refrigeratione, phlegmone in portis jecoris fiat, celerrima pernicies.* Ita etiam si caloribus aestivis, vel validissimo corporis motu, pinguedo omenti fusa magna copia & impetu in hepar ruat, &, difficilius transire potens per vasa minima, obstruat ultimos venae portarum fines, ruptis vasis, subita mors fit. Calido aestivo tempore hoc quandoque observatur in armentis, quae laetis in pascuis pinguescunt: incipiunt languere, angi subito, vertiginosa fieri, oculi flavescunt, paulo post concidunt mortua, & totum abdomen plenum sanguine invenitur. In equis, inprimis obesioribus, post quietem subito validissimo cursu exercitatis, idem quoque contingit satis frequenter, & pariter sanguis extravasatus, quandoque & fusae pinguedinis aliquot librae inventae fuerunt in abdominis cavo.

Signa autem funesti talis in hepatitide eventus sunt:

1°. Si v. g. in atrabilario corpore, vel in homine valde obeso, calidissima tempestate, & exercitio corporis, stagnantia dudum in motum deducta fuerint, vel si quis sudante post validum motum corpore frigidissimae aquae se immerserit subito, tunc novimus tales causas praegressas fuisse, unde jure tale malum metuitur. Si tunc subito ingens anxietas, ob denegatum sanguini venae portarum per hepar transitum (vide §. 631.), sequatur, in tumorem elevetur hypochondrium dextrum, oculi flavescere incipiant, febris valida insurgat, novimus jam adesse illum morbum, & quidem periculosissimum.

2°. Signa hic recensita docent, vel vasa rupta sanguinem larga copia fundere, tuncque summa illa & subita virium resolutio observatur, & subitus pallor oritur in vultu; vel, gangraena nata, omnia jam putrescere. Quandoque, ruptis vasis hepatis, sanguis in cavum abdominis delabitur; aliquando & in intestina vel ventriculum venit, tuncque sursum vel deorsum expellitur. Memorabilis talis casus habetur apud *Vesalium* (*s*) de celebri jurisconsulto, qui languida valetudine dudum vixerat; cumque nonnulla per transennam percunctatus fuerat de morbo suo *Vesalium*, qui circa hepar haerere obstructionem dixit, promisit se sequenti die adfuturum Anatomicae demonstrationi, circa viscera abdominalia instituendae, ut nempe morbi sui sedem attente consideraret. Verum eodem die, paucis postea horis inter coenam de mira corporis imbecillitate conquestus fuit, ac impedita respiratione, & paulo post exspiravit. *Vesalius* sequenti die tam subitae mortis causam in cadavere inquirens invenit, universum corporis sanguinem adhuc calentem in peritonaei cavum confluxisse, rupto venae portarum trunco. Hepar totum candidum erat, & multis tuberculis asperum, & tota anterior jecoris pars, & univer-

(*r*) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.
(*s*) In Epistola de rad. Chinae Tom. II. operum pag. 674.

ſa ſiniſtra ſedes, inſtar lapidis indurata erat; poſterior vero pars, ubi vena cava haeret, putredine vitiata & mollis apparebat. Si autem in chronicis & lentis talibus hepatis morbis tandem rumpantur vaſa, an non idem metuendum erit, dum ſubito infarcto toto hepate febris acuta urget ſanguinem valido impetu in loco obſtructa? In Epidemicis *Hippocratis* (*t*) talis caſus habetur, qui hoc docet. *Chartadi* enim febris ardens oborta erat, cum bilis copioſa ſurſum & deorſum evacuatione, & circa lienem tumor rotundus obſervabatur, ſignum dans, ſanguinis tranſitum ex liene per hepar impediri: eadem die ſanguis ad congii menſuram per alvum exivit, repetita etiam vice; tertia vice grumos concreti ſanguinis excrevit: aderat autem anxietas circa cardiam, quae poſtea augebatur; accedebant animi deliquia, & delirium; ſub veſperam magna jactatio corporis prae anxietate: pedes frigeſcebant, pectore & capite incaleſcentibus, & inſtante jam morte parvis ſudoribus diffluebat: ubi vero aliquid per alvum dimitti velle ſibi dixiſſet, oculis defixis, paulo poſt exſpiravit. Qui omnia hujus morbi phaenomena conſiderat, non dubitabit, aegrum hunc acutiſſima hepatitide laborantem, ruptis vaſis ſanguine per alvum effuſo, ſubito periiſſe. Unde & in *Coacis* (*u*) dixit: *Sanguinem ſplendidum dejicere, malum eſt, tum alias, tum ſi quis dolor adfuerit.* Et alibi (*w*): *Lethale autem & alvum ſanguinem dejicere, multa grumoſa dejectione: item album & liquidum cum ventris tumore.* Ubi notandum, quod alba illa & liquida dejectio cum ventris tumore ſatis indicent bilem non venire in inteſtina, adeoque circa hepar malum latere.

Inde etiam apparet, quare *Hippocrates* (*x*) ſanguinis vomitum cum febre damnaverit.

Ubi autem una cum febre intenſiſſima, & ſiti inexplebili, per alvum olidiſſima & cadaveroſum foetorem ſpirans amurca exit, certo novimus hepatis inflammationem in gangraenam abiiſſe, totumque hoc viſcus peſſimâ putrilagine corrumpi, adeoque certam mortem inſtare. Singultum autem in hoc morbo pro peſſimo ſigno haberi, jam antea ex *Hippocratis* locis ad §. 915. citatis conſtitit. Verum & ſingultus oriri poteſt ab effuſo copioſo ſanguine, uti alia occaſione ad §. 659. monitum fuit. Pleraque ex peſſimis illis ſymptomatibus, dum hepatitis in ſubitam mortem tendit, habet *Aretaeus* (*y*) dicens: *Ignis enim profundus, obſcurus, acer, pulſus torpidi, doloris ſpecies varia omnis generis: nonnunquam enim dextra in parte defigitur, adeo ut acutum telum adactum eſſe videatur; interdum torminibus ſimilis eſt: rurſum vero interdum dolor cum ſumma gravitate conjungitur, atque inter dolendum proſtratio virium & vocis privatio &c. colore ex atro viridi infecti ſunt, plumbeo quaſi &c. magna eſt in corpore ſegnities, extrema frigent, tremor adeſt, horrores, ſingultus inanis convulſivus, icterus, mera bilis, totum corpus bilioſo colore perfunditur.*

(*t*) Lib. VII. Aegrot. XIV. Charter. Tom. IX. pag. 558. 559. (*u*) N°. 605. Charter. Tom. VIII. pag. 888. (*w*) Ibidem N°. 611. (*x*) Aphoriſm. 37. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 311. (*y*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

§. 950. Ex his omnibus expositis (914. ad 950.) intelligi possunt infinita symptomata in morbis acutis occurrentia; quorum ignota ratio inanes malignitatis fabulas produxit: nam ab hepate omnia viscera abdominis, adeoque omnes illorum actiones, digestionis, assimilationis, nutritionis, refectionis sanguinis, excretionis alvinae, pendent. In Hepate triplex, facile in calore putrescens humor, sanguis multus & solutus, bilis vesicaria, & hepatica: Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas: finibus biliosis obstructis facile liquor Portarum biliosus in Cavam transit. Tum ex iis solis perspicitur, quam varia, quam multiplex Icteri idea? Cur aliquando facile sanetur, & quando? Cur saepe sit pertinacissimus? Cur saepe cito, saepe tarde admodum occidat? Cur per vices accedat, maneat, abeat, redeat? Cur cum tantis anxietatibus, vomitu, dolore, convulsione, praecedentibus, appareat, quiescat, redeat? & quid tum denotet? Cur in acutis tam calamitosus ante septimum diem? Cur tam inexpugnabilis in iisdem post septimum diem? Cur dysenteria larga, cito desinente, tam bene sanetur? Cur missio sanguinis tam parum hos morbos juvet? Cur in omni morbo acuto adeo attendendum sit ad hypochondriorum dolores, tumores, retrosursum elevationes? Cur color oculorum, urinaeque tam cito icterum praesentem & abeuntem designent? Cur vitia inflammatoria, suppuratoria, gangraenosa, scirrhosa, cancrosa, lienis, ventriculi, omenti, mesenterii, intestinorum, semper ipsum hepar adeo violenter infestent? Cur tam enormiter vitia inflammatoria hepatis vicissim & scirrhosa illa afficiant? Cur jecur tam immensum augeri, tumere, iterumque exsiccari possit? Cur hydrops a malo hepatis, & tympanitis eo crudelior? Cur ab hydrope extenuatio, & exsiccatio hepatis, cum praetumido liene? quae dysenteria hepatica? &c. sunt enim infinita, quae huc spectant.

Sequuntur jam Corollaria quaedam practica, quae ex illis, quae hactenus de hepatitide dicta sunt, sequuntur, & multum lucis tam cognitioni, quam curationi morborum affundunt.

Quorum ignota ratio &c. In febribus acutis duplex inprimis discrimen observaverunt Medici: vel enim aderat validior sanguinis circumductio, cum calore magno totius corporis, respiratione cita, anhelosa; pulsu celeri, forti, magno: videbant tunc omina, quae humorum copiam & motus celeritatem minuunt, insigniter prodesse, ut venae sectionem, diluentia, nitrosa &c., & saepe feliciter per artem sanari hos morbos, licet in initio invaderent summo cum impetu. Verum & aliud febrium acutarum genus observatur pejus longè & periculosius, ubi ilico vires prosternuntur; calor longè mitior adest, saepe & frigus extremorum, anxietas magna, pulsus celer-

celerrimus, debilis, maximè inaequalis, saepè quasi evanescens sub digito tangentis Medici, sitis saepe vix ulla. Has febres ob subitam illam, etiam in robustis, virium prostrationem, absque ullis evacuationibus factis, malignas vocaverunt Medici, & non sine ratione. Docuit jam observatio, in talibus febribus profuisse illa remedia, quae vires oppressas erigerent, & aromatico stimulo incitarent utcumque: scordium, ruta, angelica & similia, alexipharmaca dicta, dabantur in his febribus optato cum successu, dum larga copia aquae infusa, addito pauco vino, vel aceto, calida potabantur. Dum enim his impletum foret corpus, blandus sudor solebat sequi, per quem surgebant vires vitales, & expellebatur saepe de corpore epidemicum illud miasma, quod omnia haec mala fecerat. Ubi autem prioribus febribus, in quibus magnus calor & inflammatoria sanguinis spissitudo aderant, talis medela fiebat, omnia ruebant in pejus, & summo periculo exponebantur aegri. Unde *Sydenhamus*, uti ad §. 736. dictum fuit, adeo insurgebat in illud malignitatis vocabulum, quod Medici omnibus morbis gravioribus applicabant, etiam inflammatoriis; & calido regimine ac sudoribus vi expressis perdebant plures aegros, qui bona medendi methodo servari potuissent.

Cum autem in hepatitide magna saepe adsit anxietas (vide §. 631.), & ab impedito libero transitu per venam portarum impediri, vel turbari saltem, debeant omnium viscerum abdominalium functiones, magna quandoque debilitas simul adsit ob corruptam saepe in hoc morbo bilem, circa praecordia haerentem (vide §. 661.), minus periti quandoque tractaverunt hapatitidem inflammatoriam pro febre tali maligna, magno certe aegrorum damno. Sedula observatio causarum hepatitidis (§, 916.) & effectuum (§. 918.), qui simul signa morbi praesentis sunt, non patietur, attentum Medicum hic falli.

In hepate triplex &c. Bilis inter humores inquilinos corporis acerrima est, & cito putrescens (z); sanguis ipse venae portarum proximam bilis materiam continet: verum bilis efficacia talis est, ut sanguinem solvat; unde post diuturnum icterum, soluto nimis sanguine a bile admista, solet immedicabilis hydrops sequi. Praeterea sanguis venosus, ab intestinis & ventriculo redux, continet fluidissimam partem, quam venae mesentericae resorpserant; ex liene per venam splenicam veniens sanguis dilutus est & attenuatus; omenti sanguis venosus habet in se resorptum tenuissimum rorem, qui in cavum abdominis ex arteriis exhalaverat: unde patet ratio, quare sanguis venae portarum dilutus sit & solutus, quamvis venosus jam redditus perdiderit multa, per arteriosas secretiones inde ablata: omnibus enim bene consideratis, videntur plura reddi huic sanguini, quam inde secesserant. Verum talis sanguis, in maximo trunco portarum venae & majoribus ejus ramis, obstructo hepate, stagnans, in loco adeo calido, respirationis perpetua actione conquassatus, proximam bilis, facile putrescentis, materiam continens, cito corrumpitur; & ideo, uti ad §. 933. dictum fuit, suppuratione in hepate nata, raro bonum pus fit, sed potius metuenda est funesta putredo.

He-

(z) H. Boerh. Institut. Medic. §. 99.

Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas. Quam larga ſuperficie hepar diaphragma tangant, ex Anatomicis notum eſt: quin imo a contiguo hepate diaphragmatis dextra pars magis ſurſum premitur in thoracem quam ſiniſtra (*a*). Praeterea diaphragmatis ſuperficies abdomen ſpectans undique tegitur peritonaeo, praeterquam circa cavam venam, ubi hepar nudum contingit (*b*). Non mirum ergo hepatis morbos diaphragma ſaepe etiam afficere, cujus rei exemplum ad §. 946. 5. habetur.

Verum & magnam viciniam cum corde habet: nam inter hepar & pericardium, cor continens, tenuis tendinea diaphragmatis pars interjacet. Praeterea vena cava inferior hepati innaſcitur, & ubi ex hepate emergit mox diaphragma penetrat, & facit ſinum venoſum dextrum. Ex quibus patet hepatis morbos inſignes & vicino cordi nocere poſſe.

Finibus bilioſis obſtructis &c. Quidquid enim per venam portarum fluit, duplici via inde exit: vel enim per canales ſecretorios venit in porum hepaticum; vel per fines ultimos venae portarum in ramos venae cavae, per hepatis totam ſubſtantiam diſtributos, pergit, ſicque in cavam, ſinum venoſum & cor dextrum. Cum autem bilis hepatica, a ſanguine venae portarum ſecreta, ipſo ſanguine ſit tenuior, ſi obſtaculum haereat circa fines bilioſos, patet ſatis, quod facile materia haec bilioſa una cum ſanguine dilabatur in venam cavam, totamque ſanguinis maſſam cachexia bilioſa inficiat. Verum quidem eſt, canales bilem a ſanguine venae portarum ſecretum ferentes difficilius obſtrui, cum ex anguſtiis in latiorem canalis partem ſit hujus liquidi motus; ſed circa ingreſſum ductus communis in inteſtinum duodenum major anguſtia eſt, & ibi ſaepe naſcuntur obſtacula. Praeterea, uti jam ante notatum fuit, bilis, imo & ipſe ſanguis venae portarum bili proximam materiam continens, admodum inclinat in calculoſas concretiones, quae ſemel natae, & auctae quotidie, has vias obſtruere poſſunt. Deinde omnes tumores in hepate nati, inflammatorii, ſuppuratorii, ſcirrhoſi, ſteatomatoſi &c., premendo vicinas partes, quibus adjacent, tale impedimentum producere poterunt. Videantur illa quae ad §. 119. de hac re dicta fuerunt.

Verum uti, obſtructis canalibus bilioſis, tranſitus fit materiae bilioſae in venam cavam, ſic & obſtaculo nato circa ultimos fines venae portarum, ita ut ſanguis in venam difficulter tranſire poſſit, quandoque videntur ſic dilatari rami ſecretorii bilem vehentes, ut & ſanguinem tranſmittant, qui tunc in duodenum exit ſaepe larga copia, & ſurſum vel deorſum expellitur de corpore. Ab atrabilaria tenacitate inprimis difficilis talis tranſitus ſanguinis ex ultimis finibus venae portarum in cavam naſci ſolet, & puto, me in praxi tales caſus ſaepius obſervaſſe, & fere ſemper in macilentis hominibus, atrabilariae temperiei; inprimis in illis, qui tabaci fumo abutentes quotidie ingentem copiam ſalivae exſpuendo perdunt; quae caeterum deglutita ſanguini redditur, unde ſeceſſerat. Vidi ſic hominem, cui poſt anxietatem circa praecordia, & cardialgiam moleſtam, oriebatur ſanguinis vomitus, & paulo poſt per

(*a*) Albin. Hiſt. Muſcul. Lib. III. Cap. LXXXI. pag. 300. (*b*) Ibidem pag. 308.

per alvum magna copia etiam exibat, unde intra paucas horas defecit. In cadavere, cum quibusdam amicis, in anatome ſatis verſatis, luſtravi magna cum cura omnia viſcera abdominalia, nec ullum vas ruptum invenire potuimus, nullam inſignem labem in ullo viſcere obſervavimus. Plures poſtea tales caſus vidi, ſed non ſemper funeſtos; imo plurimos vidi evaſiſſe, & poſtea ſatis ſanos vixiſſe, licet tam valida ſanguinis evacuatio contigiſſet, ut convellerentur prae inanitione ſubita vaſorum. Facilè tamen patet, ſemper magnum diſcrimen adeſſe, licet & multi evadant poſt talem ſanguinis vomitum vel ſeceſſum. In omnibus illis vomitum cruentum praeceſſerat tenſio abdominis moleſta, & diu afflixerat cardialgia, inprimis repleto ab aſſumtis cibis ventriculo. Verum antea, ubi de *Anxietate febrili* agebatur, notatum fuit, licet in hepate haereret obſtaculum, praecipuum tamen aegritudinis ſenſum circa cardiam percipi ab aegris, unde & illud ſymptoma hanc opinionem confirmat. Videntur autem illi evadere, quibus non, ruptis vel eroſis vaſis, ſanguis effunditur, ſed dilatatis vaſis bilioſis exit in duodenum; unde & illa, quae in anguſtis finibus venae portarum haeſerant infarcta, omni preſſione ſanguinis a tergo urgentis liberata, retropelluntur in vaſa majora (vide §. 140. & 400.) & ſolvitur feliciter hepatis obſtructio.

Similia in praxi videns incepi intelligere, quare *Hippocrates* (*c*) dixerit: *Quicumque ſanguinem vomunt, ſi quidem ſine febre, ſalutare: ſi cum febre, malum. Curare oportet refrigerantibus & adſtringentibus.* Talia adhibui certe cum optimo ſucceſſu, ut dilatatis & diſtractis vaſis rediret debita firmitas: juvat etiam, quod, multo ſanguine evacuato, aegrisque talibus multum debilitatis, vaſa minori copia liquidi, & lentius moti, repleta, ſponte ſua contrahantur. Alius adhuc apud *Hippocratem* (*d*) memorabilis locus habetur, qui huc ſpectare videtur: *Quibus dolores hypochondriorum, cardiae, hepatis, partium circa umbilicum, excreto ſanguine (per alvum dejecto forte) ſervantur, non autem excreto, moriuntur.*

Quam varia, quam multiplex, Icteri idea? Quid icterus ſit, & quomodo mutato colore corporis, & inprimis in tunica adnata, diſtinguatur, antea ad §. 918. dictum fuit. Semper autem ſupponit vel impeditam ſecretionem bilis a ſanguine venae portarum, vel impedimentum tollens liberum exitum bilis ſecretae in inteſtinum duodenum. Primum ergo differt icterus, prout bilis hepatica vel cyſtica, vel utraque, in ſanguinem regurgitat: deinde & differt pro varia indole ipſius bilis, cum & illa colore, & aliis ſuis attributis, admodum diverſa eſſe poſſit.

Verum ingens varietas icteri eſt ratione cauſae, quae ſecretionem bilis vel ejus liberum exitum in duodenum impedit. Vidimus enim in praecedentibus, talem cauſam quandoque eſſe inflammationem, & quidem iterum vario intenſitatis gradu diverſam: deinde & ſuppuratio, inflammationem ſequens, icterum producere poterit, vel jam natum una cum inflammatione valida incipiente perennare faciet. Sed & pro diverſis viis, quibus pus, in hepate col-

(*c*) Aphor. 37. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 311.
(*d*) Coac. Praenot. N°. 196. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

collectum, sibi parat exitum, recensitae fuerunt icteri species variae. Ultimo & scirrhus, vel benignus, vel jam in Cancrum degenerans, ictero originem frequenter dedit. Si jam simul consideretur, partes hepati vicinas, & inprimis circa cavam hepatis regionem locatas, a similibus causis tumentes, bilis exitum impedire posse, patebit satis, quam multiplex icteri idea sit, & quod idem nomine morbus a diversissimis producatur causis; quarum tamen cognitio accurata tantam lucem adfert curationi instituendae, uti & ad formandam Prognosin circa facilem vel difficilem, possibilem vel impossibilem, Icteri sanationem.

Cur aliquando facilè sanetur, & quando? Occurrunt tales icteri quandoque, qui satis cito sanantur, quando nempe causa illos producens levior est, vel obstaculum, impediens liberum bilis exitum, sponte sua removetur, vel saltem levi negotio tolli potest. Sic v. g. a leviori hepatitide, quae per benignam resolutionem (§. 922.), vel coctionem & excretionem causae morbosae (§. 923.), curari potest, natus icterus facile cedit. Ita ubi in gravidis vel ab utero tumente, vel a faecibus duris in colo intestino collectis (vide §. 918.), compresso ductu cystico vel communi fit icterus, excusso foetu & expulsis faecibus, sponte sua cedit hoc malum. In recens natis infantibus frequenter talis icterus facilè curabilis observatur: illo enim tempore, quo in utero materno latuit infans, respirationis motus non egit in contenta abdominis, unde accumulatur in cystide fellea bilis; mucosa viscida obliniunt totam intestinorum seriem, tenax meconium magna solet copia adesse; hinc saepe impeditur exitus bilis in duodenum; & dilatandis facile in hepate vasis retrogreditur in sanguinem, & sic icterum producit. Quandoque & in infantibus ubera ducentibus colostrum caseosum in duodeno haerens simile impedimentum praebet. Saponis veneti scrupulus in aquae unciis tribus dilutus, addendo unciam syrupi cichorei cum rheo, si cochleatim detur saepius de die, solvit haec concreta, abstergit blande intestini latera, & simul hanc saburram per alvum expellit; sicque cita sequitur sanatio. Imo & in adultis pituitosa colluvies in primis viis haerens, icteri causa fuit: per attenuantia mobilis ubi reddita fuit talis materies, dein per vomitoria aut purgantia facilè excutitur; de qua re videantur illa, quae de cura glutinosi spontanei §. 69. & sequentibus dicta fuerunt. Talis icteri, a pituita nati, meminit etiam *Hippocrates* (*e*), illumque minimè lethalem & facile sanabilem pronunciavit. Quandoque & contingit, bilem in cystide fellea diu haerentem (ut in literatis sedentariam vitam degentibus frequenter fit) inspissatam & viscidiorem redditam difficilius exire posse; tuncque *Galenus* (*f*) notavit, idem contingere vesicae fellae, quod in vesica urinaria a retenta nimis diu urina observatur, nempe illam quasi paralyticam fieri, nec commode posse suarum fibrarum ope bilem jam spissiorem exprimere. Illis sine febre icterus nascebatur, urgente in dextro hypochondrio gravitatis cujusdam sensu;

(*e*) De Internis Affectionibus Cap. XL. Charter. Tom. VII. pag. 666.
(*f*) Lib. V. de locis affectis Cap. ultimo. Charter. ibid. pag. 504.

su; affirmatque *Galenus*, se tales, praemissis aperientibus remediis, dato purgante cholagogo, saepe uno die sanasse. Si nondum cederet parum pertinacius malum, dabat potentiora aperientia, & dein vehementius purgans, quo caerulea potius quam flava bilis expellebatur, sequente pariter sanatione felici & subita.

Cur saepe sit pertinacissimus. Si nempe causa icteri talis fuerit, ut vel omnino non, vel difficillimè tolli possit, vel per morbum destructa fuerit aut adeo mutata hepatis fabrica, ut postea bilis secretio & excretio nunquam rite perfici possint. In cadavere dissecto cervicem vesicae felleae tophis obturatam vidit *Benedictus* (g): sed noverunt Chirurgi, quam difficile sit tumores in tophum induratos resolvere, etiam in locis, ad quae manubus accessus datur: turgebat autem haec vesicula fellis sero pellucido insipido, quod ad ignem coagulabatur instar albuminis ovi; unde patet bilis bonae secretionem in hoc aegro jam abolitam fuisse. Inventus fuit & ductus cysticus omnino concrevisse, ita ut stylus immissus per aperturam ductus communis, nullo modo potuerit penetrare in ductum cysticum, nec vesica fellea, quae bile plena duorum pugnorum magnitudinem habebat, compressa, vel guttula contentae bilis exiverit: imo discissa vesica fellea non poterat distingui ullo modo apertura ductus cystici ex vesica fellea exeuntis (h). Quandoque etiam, licet via ex cystide fellea in duodenum aperta sit, jam adeo degeneravit hepatis fabrica, ut morbus aeque incurabilis maneat, uti docet Celeberrimi viri *Du Verney junioris* sequens observatio (i). In cadavere virginis triginta circiter annorum, post icterum nato hydrope ascite mortuae, inventum fuit hepar obscure flavescentis coloris, pro magna sui parte exsiccatum; vesicula fellis, in saccum ingentem dilatata, & qui levi vi dilacerabatur, continebat hydatides copiosas, & materiam quandam partim glutinosam, partim lymphaticam & biliosam, una cum grumis nigris, qui intra digitos contriti colore flavo illos inficiebant; apertura autem ductus biliferi ad duodenum usque adeo patula erat, ut digitum minimum facile admitteret, unde facilis via erat contentis in vesica fellea ad intestinum duodenum; & foemina, quae aegrae adfuerat morbi tempore, testabatur, per alvum exivisse, dum viveret, omnia similia his, quae in cadaveris vesica fellea deprehendebantur. Unde patet nova ratio pertinaciae icteri, licet viae apertae sint, ob insignem morbosam hepatis degenerationem. Ex ante dictis patet etiam, a scirrho hepatis natum icterum debere esse pertinacissimum.

Cur saepe citò, saepè tardè admodum occidat. Ubi atrabilaria materies, in aliis visceribus collecta, soluta, & acris facta, impetu subito in hepar ruit, cita mors sequitur; uti etiam ubi adeo valida inflammatio hepatis est, ut vel rumpantur vasa, vel fiat gangraena brevi totam visceris substantiam in putridum tabum resolvens, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Quando autem ulcus in hepate natum est, tunc nisi ad exteriora tumeat & per-

(g) Tabidor. Theat. pag. 58. (h) Medical Essays Tom. II. N°. XXI. pag. 310.
(i) Academie des sciences l'année 1701. Mem. pag. 193.

pertundi possit, lentior mors, quamvis certa, sequitur (vide §. 937.). Longe autem diuturnior icterus est, ubi a scirrho, calculosis concretionibus, atrabilario sanguine tenacissimo sensim in hepar aggesto, producitur. Curavi sexagenariam mulierem, quae per duodecim annos laboraverat ictero, in initio per periodos redeunte, sed ultimo anno manebat continuus, & nigro ferme colore totum corpus tingebat, solis oculis profundissima flavedine perfusis, ita ut horrorem omnibus illam videntibus incuteret misera aegra. Pertinaci usu succi graminis, seri lactis & similium, verno tempore; aestivis mensibus aquis spadanis; hyeme magna copia saponis veneti cum melle, tandem incepit solvi impacta hepati materies, & secutus fuit alvi fluxus per integros sex menses durans, & cum levamine omnium symptomatum: evacuabatur autem materia argillacea, olidissima, granulis asperis parvis, calculosis, undique respersa. Dum autem vires bono victu sustinebantur, & in lauta re constitutae nihil deësset, a tam pertinaci morbo evasit, & supervixit sana satis per plures adhuc annos. Integro biennio hanc medelam adhibuit constantissimè, quod raro in difficillimis chronicis morbis impetrare ab aegris possunt Medici: tanto autem magis mirabar aegrotae longanimitatem, quod primis octodecim mensibus vix quid proficerent omnia haec artis molimina, omnesque ejus consanguinei & amici suaderent, ut missis omnibus remediis pacata mente exspectaret mortem, quam certam & unicam malorum medelam praevidebant.

Cur per vices accedat &c. Tales icteri in praxi saepius occurrunt, primò satis leves, & longis intervallis redeuntes; dein ingravescente malo redeunt citius, & affligunt vehementius. In initio saepe non detegitur a Medicis, vel minus peritis, vel non satis attentis, morbus hic, dum post levem cardialgiam, & anxietatem aliquam circa praecordia, sequenti die levis flavedo in adnata oculi apparet, & urina parum coloratior mingitur; tales aegri optimè postea se habere videntur, donec post aliquot menses, in quibusdam citius, in aliis serius, redeant improviso eadem symptomata. Cum autem flavo illo colore apparente in oculis omnes molestiae, quae paulo ante adfuerant, cessent, hinc multi Medici hunc icterum criticum crediderunt, & salutarem. Imo & *Sydenhamus* (*k*) minus recte hujus morbi causam intellexisse videtur: sub nomine enim colicae hypochondriacae, aut hystericae, illum morbum descripsit sequentibus: *Regionem ventriculi, nonnunquam & paulo inferiorem, dolor haud mitior, quam in Passione Colica Iliacave primum obsidet, quem vomitiones sequuntur enormes, nunc viridis materiae, nunc vero flavae. His accedit (quod saepe observavi) major animi dejectio desperatioque, quam in morbo alio quocumque. Post diem unum alterumve facessit dolor, qui post paucas septimanas revertitur, nihilo lenius saeviens quam antequam solveretur paroxysmus. Icterum quandoque satis spectabilem comitem sibi adsciscit, intra dies pauculos sponte evanescentem.* Haec autem descriptio exactissimè quadrat morbo jam adultiori, primi enim insultus leniores ferè semper esse solent, & levem tantum flavedinem in oculorum albo faciunt, de die tantum observabilem, nam ad lumen

(*k*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 267.

men candelae omnia leviter flavescentia apparent alba; verum in urina semper adest flavedo satis conspicua, etiam in primis hujus morbi insultibus. Cum autem frequentes habuerim occasiones hunc morbum videndi, non inutile erit illum hic paulo accuratius describere.

In juniore aetate rarius occurrit, sed adultos, & in senium jam vergentes frequentius corripit; & praecipue quidem illos, qui diuturno moerore afflicti, vel & memores iras diu noctuque sub pectore versant: omnium maxime sedentariam vitam agentes (hinc literatis viris frequens morbus) uti & lautius viventes, dum post pastum, pleno admodum ventriculo, mensis assident prono corpore, sicque omnia abdominalia viscera comprimunt. Incipiunt conqueri de quadam tensione molesta circa praecordia, & ponderis quasi gravantis sensu: quibusdam aliquot a pastu horis acris satis cardiae dolor fit, quem vidi quandoque per plures menses praecessisse icterum talem periodicum. Observatur tunc levis quandoque flavedo in cantho majori oculorum, urinae parum plus coloratae sunt, & per alvum biliosa excrementa deponuntur. Postea subito, nulla saepe causa procatarctica accedente, oritur inexplicabilis anxietas, dolor intolerabilis circa cardiam, imo etiam per totum abdomen, quem tunc colicum vel iliacum dolorem credunt; accedit febris, vomitus enormis, & dum per aliquot horas haec symptomata duraverunt, remittunt, sed totum corpus icterico colore perfunditur. In quibusdam vidi primo tali insultu totam faciem & pectus flavescere, non vero reliquas partes corporis; urina tingitur, saturatissimo colore flavo, & satis commodè se habent: quosdam & molestus dolor lumbos & latera obsidet, antequam icterici fiant, quod & videtur observasse *Hippocrates* (*l*) dicens: *Quibus lumborum ac lateris dolor sine manifesta causa, icterici fiunt.* Post viginti quatuor horas, quandoque citius, quandoque serius, tales aegri commodè se habent, & cum pondus illud gravans praecordia non amplius sentiant, integram sanitatem brevi futuram confidunt. Urinae sensim fiunt minus coloratae, flavus cutis color evanescit successive, & post paucos dies nihil omnino de morbo superesse videtur. In quibusdam etiam vidi intolerabilem pruritum adfuisse toto tempore dum corporis cutis bile perfusa flavescebat. Verum post aliquot septimanas, quandoque etiam post aliquot menses, tota haec malorum series eodem ordine redit; & ubi plures tales insultus passi sunt aegri, manet perpetuus icterus, subinde quidem ingravescens; sed non tam validis symptomatibus insultus stipatur: color ictericius tunc saturatissimus per universum corpus diffunditur, ipsa saliva amarescit (quod rarius tamen observatur), tandem procedente tempore nigrescunt fere toto corpore, pedes incipiunt tumere sensim magis magisque, denique & abdomen, & hydropici pereunt.

Quandoque & contingit, insultum hujus morbi adeo validum esse, & febrim comitem adeo intensam, ut vera hepatis inflammatio sequatur cum subita quandoque morte; aliquando & hepatis suppuratio adeo periculosa, qualis casus

(*l*) Coac. Praenot. N°. 325. Charter. Tom. VIII. pag. 870.

casus in actis Edinburgensibus (*m*) habetur. Frequentius autem prior morbi decursus obtinet, tandem, nisi curetur, lenta morte finiendus. Faeces alvinae quandoque aliquot diebus ante hunc paroxysmum incipiunt esse albae, griseae, argillaceae; quandoque in primis morbi insultibus incipiunt flava per alvum prodire, dum simul ictericus color in cute & urina apparet.

Omnia haec symptomata manifeste docent, morbi hujus causam esse impedimentum, quod bilis cysticae exitum in intestinum duodenum prohibet; unde bilis retenta, copia aucta quotidie, vesicam felleam distendit magis magisque, donec vel mole collectae bilis, vel majori acrimonia stagnando nata, aut obstaculi impedientis, in cervicem angustiorem vesiculae felleae pulsi, irritatione, oriantur dolores, spasmi abdominales, vomitus enormes, corporis inquietissimae jactationes ob anxietatem vix tolerandam. Omnibus autem his, adeo validis, concussionibus, & inprimis validissima pressione diaphragmatis & musculorum abdominalium simul agentium expeditur illud obstaculum bilis egressum impediens, vel bilis in cystide contenta retroprimitur in sanguinem; sic causa nimis distendens vesicam felleam tollitur, vel saltem insigniter minuitur; sed icterus fit; & si causa, exitum bilis impediens, non fuerit simul remota, sensim iterum accumulata bile eadem redit tragoedia. Verum ubi saepius in sanguinem retropressa bilis fuit, sic dilatantur haec vasa, ut hoc fieri possit longè minori vi; & tandem videtur fieri facillime, tuncque manet icterus perpetuus, subinde quidem saturati magis coloris, post levem anxietatem perceptam vel lenem vomitum, sed nunquam tunc tanta cum vehementia redeunt haec symptomata, cum levior vis sufficiat ad retro urgendam bilem per hepar in venam cavam.

Saepe miratus fui, tales aegros, licet continuo ictero laborarent, tamen & appetitum satis integrum habuisse, digestionem ciborum utcumque successisse, alvi evacuationem pariter. Forte hepatica bilis tunc copiosior & acrior pro tempore supplet cysticae bilis defectum: Forte etiam pars bilis cysticae in hepar retrogressae in porum hepaticum venire potest, sicque bilis hepaticae actionem augere. Vias enim adesse ex poro hepatico in cystidem felleam docuit Anatome. Omnes tamen tales aegri emaciantur plus minusve, & tandem diuturnitate morbi, nimis dissoluto a bile admista sanguine, hydrops nascitur.

Patet ex omnibus his, quodvis obstaculum, bilis exitum ex vesica fellea impediens, posse hujus morbi causam esse, & variam esse difficultatem curae prout haec causa facilius vel difficilius tolli potest. Quandoque vidi, bilem, instar tenacis glutinis cohaerentem, vomitu redditam fuisse, nunquam postea redeunte ictero. Verum observationes numerosissimae docuerunt, frequentissimam periodici icteri causam esse calculosas concretiones in vesica fellea natas, & ubique apud auctores tales casus inveniuntur: bilis enim retenta satis cito calculos producit: quod & observavi in bile, quam sponte in vase vitreo puro reliqueram, ut putresceret; in fundo enim vasis grumos calculosos inveni. Inter plurimos, quibus hoc morbo laborantibus medicinam feci, nul-

(*m*) Tom. II. N. XXIX. pag. 345. &c.

nullum vidi ferè curatum fuisse, quin in faecibus alvinis calculi majores minoresve reperti fuerint (quas ideo semper sollicitè inspiciendas curavi). Plura cadavera hunc morbum passorum dissecui, & semper inveni tales calculos. Magnitudo autem & figura horum variant admodum, uti & durities & color. Omnium frequentissimi mihi occurrerunt tales, qui externè colorem & unctuositatem ferè saponis veneti habebant, diffracti vero nucleum ostendebant flavum. Septuaginta tales calculos adhuc servo diversae magnitudinis, pyramidalis fere figurae omnes, quos per alvum excrevit Vetula, quae postea ab hoc morbo per plures annos immunis vixit. Centum & ultra tales calculos ex vesica fellea eduxi alterius vetulae, quae post diuturnum icterum hydropica perierat. Dum haec scribo, curam habeo Illustrissimae matronae, quae per biennium jam ictero laborat, & quotidie fere calculos per alvum excernere incipit; nigros quandoque & durissimos, subinde albos nigris punctis variegatos, rarius flavescentes, qui molliores sunt; simul & magna satis copia sabuli quasi crassioris in faecibus invenitur. Plus quam ducenti jam calculi prodierunt, quorum maximi tamen pisum mole non superant; unde adhuc majores latere suspicor, licet icterus jam minui incipiat. Ante paucos menses in cadavere Nobilissimi viri, post icterum periodicum aliquoties perpessum hepatitide mortui, inveni in intestinis tenuibus calculum, colore hystricis Americani adeo famosum lapidem referentem, in exteriori superficie satis mollem, sed nucleum longe duriorem & magis fusci coloris habentem.

Patet jam facile, tales calculos icterum non producere, nisi exitum bilis ex vesica fellea impediverint; adeoque potuerunt inveniri in cadaveribus, licet icterum non animadverterint Medici, neque inde concludi potest, quod causae icterum producentis vice fungi non possint tales concretiones calculosae. Simul & intelligitur, calculis his situm mutantibus, liberam denuo viam fieri posse bili in intestina, imo & quandoque una cum ictero faeces alvinas flavescere; dum nempe validis illis inter vomendum conatibus, qui icteros hos comitari solent, aliquid bilis in duodenum exprimitur; calculis quidem impedientibus liberum exitum, non tamen adeo exacte obturantibus, quin magna tali vi adhibita aliquid adhuc exprimi possit. Certe omnia symptomata similia observamus, ubi calculus vesicae liberam urinae emissionem impedit. Sic apparet, male *Helmontium* (*n*) in Medicos insurgere, quod Icteri causam ponerent in obturatione ductus cystici; ut nempe suum fermentum stercoreum, de quo tam multa somniaverat, stabiliret.

Quandoque & contingit, quamvis rarius, bilis cysticae exitum impediri, & faeces albescere, absque ullo colore icterico in cute observato: verum tunc bilis retinetur quidem in cystide fellea, sed nimis tenax & viscida in hepatis vasa regurgitare nequit, sed sensim aucta copia immaniter distendit cystidem felleam; qualis casus satis mirus habetur (*o*) in puero duodecim anno-

(*n*) In tractatu, cui titulus: *Scholarum humoristarum passiva deceptio atque ignorantia.* Cap. IV. pag. 820. &c. (*o*) Medical Essays Tom. II. N° XXX. pag. 352. &c.

norum, qui delapſus ex alto dextrum hypochondrium valide contuderat, & deinde poſt varia mala perpeſſa hydropicus factus perierat. In cadavere inventa fuit cyſtis fellea prodigioſae molis, continens octo libras bilis ſpiſſioris, ex qua jam varii ſacci concentrici formati fuerant, tanto firmioris conſiſtentiae, quanto magis propinqui erant cyſtidis lateribus; illi vero qui verſus centrum cyſtidis haerebant, teneriores erant & minus opaci: ductus communis cholidochus ſolito amplior erat, plenus multis lapillis ſpongioſis & parvis, flaveſcentis coloris, qui aquae immiſſi innatabant: interim tamen notatur, praeter colorem album faecum alvinarum nulla adfuiſſe Icteri ſymptomata in hoc puero.

Ubi ergo tales Icteri periodici mihi occurrebant in Praxi, ab *Optimo Praeceptore* monitus primo, & dein in hac ſententia medicarum obſervationum lectione confirmatus, ſemper cogitavi de calculis in cyſtide fellea haerentibus, atque ad hunc ſcopum totam indicationem curatoriam direxi, ſatis felici ſaepe ſucceſſu.

Sponte patet, duo tantum hic prodeſſe poſſe, vel ut ſolvantur calculi concreti, vel ut expediantur viae, per quas tranſire poſſint in duodenum; tunc enim ſpes eſt, per alvum cum reliquis contentis inteſtinorum exire poſſe.

Multa tentavi, ut invenirem menſtruum, quod ſolveret haec concreta calculoſa, & ſimul tuto & integris viribus pervenire poſſet ad illa loca; ſed nondum fui tam felix, ut tale quid detegere potuerim. Verum quidem eſt, quod largo & continuo uſu ſucci graminis, taraxaci, cichorei, fumariae & ſimilium, obſervaverim, minuta quaſi fragmenta calculorum cum faecibus alvinis exiviſſe, imo quandoque excrementa alvina dura extrinſecus his grumis quaſi aſpera fuiſſe, & in tranſitu per anum excoriaſſe finem inteſtini recti; verum non certus ideo eram, quod forent calculorum comminutorum partes, cum in cadaveribus tales minores aſperi calculi, imo & ſabulum in veſica fellea, ductu hepatico, & ipſa hepatis ſubſtantia, quandoque inventa fuerint. Memorabilem talem caſum vidit *Veſalius* (*p*) in cadavere *Proſperi Martelli*, Patritii Florentini, qui multis annis morbo regio laboraverat, ac dein ſubita morte perierat. Invenit enim *bilis veſiculam duorum pugnorum magnitudinem facile adaequantem, & exiguis lapillis quodammodo plenam, qui invicem connexis granis ſeminibusve milii, aut potius aſperae ſuperficiei vulgaris officinarum tutiae, erant ſimillimi.* Videtur ergo quandoque contingere, bilem retentam in grumos minores tantum concreſcere, neque etiam longo temporis ſpatio in majores calculos formari; & falſo quis crederet, dum haec quandoque alvo exeunt, quod vi remediorum in partes minores comminuti fuiſſent majores calculi.

Praecipua ergo curationis ſpes eſt, ut calculi hic haerentes, ſenſim dilatatis viis, exeant per anguſtum ſatis collum cyſtidis felleae, & inde per ductum cyſticum & communem in inteſtinum duodenum. Anatome docet quidem, arctam hanc viam eſſe, verum obſervationes certiſſimae & ſatis numeroſae docuerunt, miro modo illam dilatari poſſe, ut magni etiam ſatis calculi exitum in-

(*p*) In Epiſtola de radice chinae Tom. II. pag. 674.

inveniant. Idem etiam contingere videmus in ureteribus, qui miro modo dilatantur in illis, qui saepius calculos renales excreverunt; & vidi illos in cadavere hominis calculosi, adeo amplos, ut digitum indicem facilè intromittere potuerim. Sed & videmus automatico motu in his morbis moliri naturam horum calculorum expulsionem: enormis enim vomitus solet comitari colicas illas Ictericas dictas, ut violentis illis concussibus abdominis propellatur calculus. Verum & similis vomitus excitatur, dum calculus a rene per ureteres in vesicam depellitur, uti noverunt omnes Medici. Ubi autem semel dilatatae hae viae calculum majoris utcumque molis transmiserunt, tunc postea minori cum molestia & plures expelluntur, uti ex observationibus jam memoratis constat. Imo non facile desperandum esse de expulsione magnorum calculorum experimenta practica persuadent. Vidi in propriae uxoris matre, post plures periodicos tales icteri paroxysmos, subito ortum fuisse dolorem satis intensum, cum animi fere deliquio, & quidem in illo loco (quem digito monstrabat) ubi duodenum locatur: post quadrantem horae cessabat dolor, cumque sollicitè lustrabantur faeces alvinae, post biduum in illis fuit inventus calculus (quem adhuc servo) pollicis articulum aequans, albicans exterius & durior, unctuosus tamen, in meditullio habebat nucleum flavum & molliorem. Cum autem in illo calculo binas quasi foveas ejus superficiei impressas observarem, suspicabar & alios adfuisse ipsi adjacentes; & postea adhuc bini alii, magnitudine non multum cedentes priori, prodierunt. Deinde autem satis benè se habuit, ab ictero illo libera. Plures similes casus in praxi vidi, & in historia medica adhuc longe majorum calculorum per anum excretorum exempla habentur, ubi omnia symptomata docuerant, illos non fuisse genitos in intestinis, vel diuturna in illis mora insigniter mole auctos, sed ex vesica fellea expulsos, intra paucorum dierum spatium exivisse per anum, & manifesta sedis dolentis mutatione transitum suum per intestinalem fistulam indicasse, dum vel asperitate, vel majori mole, non nisi cum quadam difficultate propelli poterant. Talibus autem recensendis immorari inutile duxi, cum hactenus dicta sufficiant ad demonstrandum, quod in Ictericis periodicis de calculo, ut causa, semper cogitandum sit; nec facile desperandum de possibili horum calculorum egressu ex cystide fellea in duodenum, licet etiam satis magnae molis fuerint, cum miris modis arctae hae adeo viae dilatari possint; uti docuerunt aegri, sanati a pertinaci ictero post talium calculorum expulsionem, & observata anatomica in cadaveribus evicerunt pariter. *Celeberrimus Laurentius Heisterus* (q) in vesica fellea cadaveris foeminini publicè dissecti invenit calculum nucis juglandis magnitudine, intense flavum sed satis fragilem. Verum ductus communis in duodenum hiantis orificium, quod caeteroquin nonnisi accurata inspectione detegi potest, adeo amplum erat, ut digitus minimus facillime immitti potuerit; procul dubio a calculis talibus majoribus, qui antea exiverant, eo usque dilatatum.

Cura autem talibus aegris adhibenda est, vel illo tempore, dum magna illa anxietas, vomitus, dolor adsunt; vel dum haec jam cessarunt, & icterus suc-

(q) Acta Physico-Medica Natur. Curios. Vol. I pag. 404.

successit. Illo tempore, dum molestissima illa symptomata urgent, nihil melius est, quam dare magnam copiam decocti hordei cum melle; sic facilius vomunt repleto parum ventriculo: & praeterea vomitus ille diutius sustinetur, dum nauseanti adhuc stomacho post singulos vomitus molle tale remedium ingeritur. Salubre enim hoc naturae molimen conducit quam optimè, ut loco suo moveantur calculi, & bilis accumulata exprimatur, si nondum penitus impeditus sit exitus; vel saltem reprimatur in hepar cum levamine omnium malorum. Prodest & idem remedium forma clysmatis injectum, ut eluantur crassae faeces in colo haerentes, quae, uti ante monitum jam fuit, vias has impedire possunt. Ubi vero intolerabilis anxietas, & nimis violentus vomitus, aut dolor acerrimus, urgent, opiata dantur cum successu optimo, ut compescantur illae turbae. Nec nocebit hoc calculorum expulsioni, imo observatum fuit, potius prodesse: summae enim fiunt tunc inprimis molestiae, quando calculus in angustiis ductus cystici, vel & in ductu communi prope duodenum haeret, constrictis saepe ab irritatione asperioris, vel mole majoris calculi, his partibus adeo, ut nullo modo transire possit. Opiata autem, uti omnibus Medicis notum est, dolorem sopiendo, simul spasmo contractas partes resolvunt, sicque faciliorem exitum parant; unde etiam ob eandem rationem, ubi calculus a renibus delapsus in ureterum angustiis haeret, tam felici cum successu opiatis utuntur Medici, dum simul decoctis emollientissimis, oleo amygdalarum copioso, balneis &c. lubricant vias. Ubi autem signa docent, inflammationem metuendam esse, vel plena satis sanguine vasa a validis illis vomendi conatibus nimis distendi vel & rumpi posse, tunc sanguinis missio conducit; quae caeteroquin, ut facile patet, ad tollendam morbi causam nihil efficere valet.

Postquam illa symptomata sedata sunt, saepè intra paucos dies tales aegri se integre sanatos credunt, & omnem ulteriorem curationem respuunt. Sed serio monendi sunt, latere adhuc mali radicem, unde postea repullulabunt denuo dira haec symptomata, nisi tollatur. Indicatio tunc est, ut solvantur vel expellantur illae concretiones calculosae; quod eo felicius fiet, quo citius hoc malum cognoscitur, & cognito efficax medela adhibetur. In initio enim molliores sunt, & minores illi calculi; hinc forte vel solvi poterunt, vel saltem facilius expelli. Videntur enim *Glissonii* observata evincere (vide §. 916.), quod hyemali tempore in bobus natae incrustationes calculosae vasorum solvantur denuo, dum vero tempore recens gramen pascuntur armenta. Ante multos annos hominem curavi ab hoc morbo, qui, quotidiano labore sibi & suis victum parare coactus, expensis remediorum impar erat; simul tamen constantis animi & recuperandae salutis avidissimus: hinc promittens curationem facile persuasi illi, ut solo gramine viveret. Decoquebat magnam quantitatem graminis in aqua pura, & decocto, melle edulcorato, utebatur pro potu communi: tenerum gramen verno tempore pullulans, vel & post primam sectionem renascens, incoquebat carnium jusculo, illoque solo fere utebatur cibo. Primo tempore curae liberè fatebatur talem victum sibi minus placere, sed sensim assuetus absque ullo postea fastidio sumsit, & per in-

integrum fere biennium, ſolis hyemalibus menſibus, ſaltem pro parte, exceptis. Narrabat mihi, ſe ſolo ſapore optima jam poſſe diſtinguere paſcua, & clam debere ſibi victum in pratis colligere, dum ruſtici experti, quam magnam copiam graminis quotidie abſumeret, illum vi abigerent. Sanatus autem fuit a pertinaciſſimo Ictero ſola hac methodo, licet jam ſaliva ipſi amareſceret; & vidi illum pluribus annis poſtea incolumi ſanitate frui. Multis profuit, quotidie ſi potarent ſex vel octo libras ſeri lactis recentis per menſes: illud enim totam graminis efficaciam habet, demto butyro & coloſtro caſeoſo; ſed non omnium ventriculus patitur tantam copiam potus quotidie. Ideo meraciſſima decocta ex gramine, taraxaco, fumaria, cichoreo & ſimilibus dedi, cum ſero lactis parata, & in libra talis decocti unciam mediam ſalis polychreſti diſſolvi; dein addidi uncias duas vel tres ſyrupi quinque radicum aperientium, fumariae, vel ſimilis: hora ante jentaculum, prandium, & coenam, tertiam partem talis decocti ſumebant per trimeſtre ſpatium; dein aeſtivis menſibus aquas ſpadanas, autumnali vero & hyemali tempore dedi magnam copiam ſaponis veneti, ſuperbibendo decoctum quinque radicum aperientium. Sic vidi pertinaci uſu talium remediorum ſanatos fuiſſe tales icteros, & ſemper in faecibus tunc inveni calculos, vel grumos ſaltem calculoſos magna ſatis copia. Simul monebam, ut ſaepius de die vola manus dextrum hypochondrium circa illum locum, ubi fundus veſicae felleae infra hepatis limbum eminet, concuteretur, equitationibus, vectionibus in rheda, deambulationibus corpus moverent, ut ſic moti & ad ſe mutuo attriti calculi, minuerentur, vel ſaltem illorum incrementum impediretur, ſicque ad faciliorem exitum diſponerentur.

Ubi autem calculi in veſica fellea haerentes admodum magni ſunt, vel viae, per quas tranſire debent, non ſatis dilatabiles, tunc parum ſpei ſupereſt, cum hactenus non ſint cognita remedia, quae calculum talem certo ſolvere poſſent. Obſervata docuerunt, quandoque tumentem retenta bile cyſtidem felleam accreviſſe peritonaeo, & inflammatione & ſuppuratione ſequente feciſſe ulcera fiſtuloſa, ex quibus dilatatis ingentes calculi educti fuerunt, qui ex veſica fellea, in fundo ſuo per ſuppurationem aperta, viam ſibi fecerant. Unde non ſine ratione *Celeberrimus Petit* (*r*) tanquam poſſibilem & utilem propoſuit ſectionem veſicae felleae, ut educerentur calculi; ſi nempe conſtaret, fundum cyſtidis felleae peritonaeo accreviſſe. Signa autem, quibus hoc cognoſci poteſt, ibi recenſentur, & plures obſervationes ibi habentur, quae hanc rem illuſtrant; dum nempe pro abſceſſu habebatur tumor veſicae felleae diſtentae, & pertundebatur. Notandum autem, periiſſe illos, quibus bilis, non accreta peritonaeo veſica fellea, in abdominis cavum per vulnus factum decidere poterat; adeoque hoc prius ſollicitè indagandum eſſe merito inculcatur. Forte prima fronte audax apparebit facinus talia moliri, ſed certe audacior ille fuit, qui primus ex veſica urinaria ſectione calculum educere tentavit.

Cum

(*r*) Memoires de l'Academ. Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 155--188.

Cur in acutis tam calamitosus ante septimum diem? Acutos morbos simpliciter vocari, qui quidem velociter & cum periculo decurrunt, sed tamen quatuordecim dierum spatium percurrere solent, imo ad vigesimum usque diem quandoque extenduntur, antea ad §. 564. dictum fuit. Velocissimi autem morbi, qui ante septimum diem finiebantur, simulque periculum comes habebant, vocabantur peracuti. Verum ex illis, quae ad §. 587. & §. 741. de crisi & diebus criticis dicta fuerunt, constitit, coctionem materiae morbosae, & mutationem morbi in melius, in morbi augmento exspectari non posse, sed tantum ubi statum jam adeptus est morbus, vel jam incipit sequentibus diebus minui. Ubi ergo in acutis ante septimum diem icterus fit, semper suspectus est, quia potius morbi augmentum designat, & hepatis hactenus liberi infarctum a materia adhuc cruda. Per febrim enim acutam fusa & mota omenti pinguedo, vel & atrabilaria materia, pessimam hepatitidem (vide §. 916.) producere poterit. Unde *Hippocrates* (*s*) dixit: *Quibus in febribus icteri oriuntur ante septimum diem, malum.* Verum prudentissime subjunxit: *Nisi humores per alvum cedant.* Si enim pulsa in hepar materia difficulter quidem transeat, hincque obstructionem faciat, tamen satis cito, dilatatis vasis biliosis, in intestina venire potest, per alvum ruit, & liberatur hepar; tuncque transitus est quasi materiae minus meabilis, per febrim motae quidem in venam portarum, sed non diu ibi haerentis, & absque damno hepati inflicto per ductum hepaticum in duodenum intestinum expulsae. Vidi plures tales casus, & inter illos hominem curandum habui, qui media nocte in aquam delapsus, summopere territus hinc, sequenti die acuta satis pleuritide in latere sinistro aegrotare incepit: quarto die morbi color ictericus in oculis aderat, & hypochondria admodum tumebant; verum eodem die vesperi quinquies alvum deposuit cum levamine, & perrexit alvi fluxus usque ad diei noni finem. Materia alvo excreta primo erat flava, satis foetida, dein fusca, ultimo cinerei coloris, olidissima. Die decima quarta largus sudor criticus morbo finem imposuit. Forte & ex his intelligitur alter locus *Hippocratis* (*t*), ubi legitur: *In biliosa febre ante septimum diem icterus cum rigore superveniens febrim solvit: sine rigore vero si fiat intempestivè, lethale.* Icterus enim talis obstrui quidem hepar designat, sed rigor comitans suadet, non diu in venae portarum angustiis haesuram illam materiam immeabilem, sed jam solvi & mobilem fieri, uti pluribus probatum fuit in Commentariis §. 741., dum de rigore critico, qui febrim ardentem solvit, dicebatur.

Damnosum autem fuisse Icterum in morbis acutis ante septimum diem, si nulla evacuatio tolleret materiam, qua hepar gravabatur, constat ex pluribus observationibus Hippocraticis, quarum mentio facta fuit ad §. 923. 4. Et in loco ibidem citato (*u*) notatur, largam evacuationem per alvum, urinam, aut haemorrhagiam narium, & quandoque omnia haec simul, profuisse: alium vero

(*s*) Aphor. 62. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 174. (*t*) De acut. morbor. vict. Charter. Tom. XI. pag. 163. (*u*) Epidem. I. textu 65. Charter. Tom IX. pag. 66.

vero aegrum, cui sexto morbi die icterus natus fuerat, nec ullam ex his evacuationibus habuerat, periisse. Sed & alibi (*w*) de *Hermocrate* legitur, qui sexto morbi die ictericus factus fuit; verum urinae erant tenues, & deliravit; & licet morbus in longius spatium temporis protractus fuerit, tamen vigesimo septimo die mortuus est. Alvo quidem vigesimo quarto die tenuia liquida & copiosa prodierunt, sed nullo cum levamine, cum sero nimis hoc factum fuerit. Tota enim spes felicis eventus in hoc casu est, ut cito exeant de corpore illa, quae in hepar per vim morbi pulsa fuerant.

Cur tam inexpugnabilis in iisdem post septimum diem. Materiam morbi, in acutis inflammatoriis morbis coctam & mobilem redditam, per metastasin, relicta priori sede, alia loca occupare posse, & novos morbos producere, patuit ex illis, quae ad §. 593. dicta fuerunt. Et ad §. 839. & §. 841. constitit, materiam talem etiam ad hepar venire, & quandoque per illud transire solummodo cum quadam difficultate, aliquando & in hepate manere & abscessum periculosum producere, & difficillime curabilem, uti ad §. 936. pluribus explicatum fuit. Licet ergo post septimum diem sperare liceat, non amplius crudam materiam in hepar impelli, sed coctam jam & subactam, adeoque minus noxiam; tamen & multa mala metuenda sunt, nisi cito inde iterum exeat. Unde prudenter hoc distinxit *Hippocrates* (*x*) dicens: *Quibus in febribus die septimo, aut nono, aut decimoquarto, icterus obortus fuit, bonum:* (in *Coacis* habetur *judicatorium*; & simul laudatur, si *undecimo die* hoc contigerit) *nisi dextrum hypochondrium durum fiat, alioquin non bonum.* Si enim indurescat hypochondrium, signum est, materiam illuc delatam retineri, ibique vel vomicam excitare, vel liquidiori parte dissipata scirrhum nasci; unde alibi generale hoc practicum axioma posuit (*y*); *Ictericis jecur durum fieri, malum.*

Cum autem criticas perturbationes saepe comitetur anxietas, absque signis pulmonis infarcti, forte frequentius, quam creditur, tales metastases materiae morbosae coctae & mobilis redditae ad hepar fiunt, ita tamen ut ibi non haereat diu, neque saepe eo usque impediat liquidorum per venae portarum transitum, ut icterus inde fiat; de qua re videri possunt illa, quae in Commentariis §. 633. habentur.

Cur dysenteria larga &c. Quia tunc per intestina exit illud, quod hepar gravaverat; cum vero, uti in initio hujus paragraphi dictum fuit, in hepate contenti humores facile putrescant, hinc acrior semper talis materia in transitu per intestina dolorem facit & tormina, sive difficultatem intestinorum. Verum cito desinere debet, ut salutaris sit, evacuata nempe omni materia morbosa, & non laesa inde visceris integritate. Secus enim corrupto hepate diuturna & insanabilis dysenteria nascitur. In illis febribus epidemi-

(*w*) Epidem. III. aegrot. 2. ibid. pag. 210. (*x*) Aphor. 64. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 175. Et Coacar. praenot. N°. 122. Charter. Tom. VIII. pag. 858. (*y*) Aphor. 42. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275.

micis ab *Hippocrate* (z) descriptis, in quibus aegris quibusdam sexto die morbus regius accidebat, notat, plerisque morbum in dysenteriam desiisse, sicque multos sospites evasisse. Laudavit & dysenteriam non longam in lienosis (a). Verum omnis humor lienis in venam portarum derivatur, & inde per hepar in intestina venire poterit. Unde iterum patet, selennem satis hanc naturae viam esse, ut materia morbosa& aliis locis corporis in hepar deferatur, atque inde fluxu dysenterico eliminetur de corpore.

Cur missio sanginis &c. Missio sanguinis ad curandam inflammationem triplicem ob causam adhiberi solet, ut nempe laesio ulterior vasorum inflammatorum impediatur, copia sanguinis & ejus impetu in vasa obstructa imminutis (§. 396.); vel ut vasis distentis ab immeabili materie restituantur oscillationes elasticae per imminutionem distendentis liquidi (§. 398.); vel denique ut moleculae obstruentes, minuto impetu liquidi a tergo urgentis, retroprimi possint in loca latiora, sicque obstructio solvi (§. 400.). Facile autem patet, omnes hos effectus missionis sanguinis minorem efficaciam habere in sananda hepatis inflammatione, cum sanguis venae portarum jam venosus sit, antequam in convergentium ramorum angustias denuo pellatur, adeoque cordis & arteriarum efficacia in hunc sanguinem admodum debilis sit: ubi vero inflammatio haeret circa fines arteriae hepaticae, tunc major effectus, similis nempe ut in reliquo corpore, a sanguinis evacuatione exspectari poterit. Non tamen ideo repudiatur venae sectio tanquam inutilis omnino in hoc morbo; nimium enim impetum febrilem compescere poterit (§. 610.), calorem minuere, & depletis vasis, diluentibus & attenuantibus remediis faciliorem ingressum & mistelam facere.

Cur in omni morbo acuto adeo attendendum &c. Sparsim in *Hippocratis* operibus videmus, quod in morbis quam maxime attenderit ad variam hypochondriorum conditionem, & longe frequentius illorum mentionem fecerit, quam pulsus. Videantur illa quae ad §. 701. & 735. de hypochondriorum statu, ut signo in morbis, habentur, ubi pluribus de hac re actum fuit. De hypochondriorum retrosursum elevatione ad §. 909., tanquam signo paraphrenitidis, pariter dictum fuit.

Cur color oculorum, urinaeque &c. Constans observatio est, prima icteri signa in oculis & urina apparere. Bilis autem, cum saponacea sit, facillime in aquosa parte sanguinis solvitur, & cum illa per talia vasa movetur, quae tenuitate sua & sanguinem rubrum & ejus serum excludunt. Verum tunica adnata oculi tota talibus inprimis vasis constat, & nudis fere, vel saltem tenuissima tantum membrana tectis; hinc color flavus a bile sanguini permista statim ibi animadvertitur. Renum vero vasa, urinam secernentia, pariter excludunt sanguinem rubrum & serum, solam aquosam partem sanguinis cum salibus & oleis sanguinis acrioribus redditis, ipsi permistis, admit-

(z) Epidem. I. textu 45. &c. Charter. Tom. IX. pag. 66. (a) Coac. Praenot. N. 466. Charter. Tom. VIII. pag. 879. & Aphor. 48. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 281.

mittunt; unde ob eandem rationem, bile ſanguini admiſta, ſtatim tingitur urina. In reliquis vero partibus corporis cutis craſſior impedit, quo minus tam cito flavedo appareat, vel copioſa vaſa, ſanguine rubro plena, colorem flavum minorum vaſorum obfuſcant, ut in labiis v. g. ubi pariter craſſa cutis abeſt. In diuturno vero ictero ſolvitur ſanguis a bile admiſta, pars rubra ſanguinis ſenſim minuitur, copia bilis in ſanguinem retropulſae augetur quotidie, unde tunc totus corporis habitus flaveſcit, ſimulque faeces alvinae, nulla bile tinctae amplius, apparent albae, vel griſei coloris; & ſimulac illae denuo flaveſcere incipiunt, urinae & cutis flavedo minuitur. Interim tamen videtur bilis non facile tranſire per illa vaſa, quae chylum vehunt, vel lac a ſanguine ſeparant: nam chylus in vaſis lacteis, ciſterna lumbari, ductu thoracico, ſemper albus invenitur, & dulcis, licet naturaliter in ſanis bilis contentis inteſtinorum permiſceatur. Vidi ictericam mulierem, cui facies & totum pectus ſaturata flavedine tingebantur, reliquae corporis partes non; infans, quem lactabat, non repudiavit ubera materna, & lac inveni albi coloris abſque ulla amaritie. Difficilius etiam tranſit per intricatam fabricam glandularum ſalivalium, nam in ictero incipiente nunquam memini aegros de amaro ſalivae ſapore conqueri; in icteris autem inveteratis quandoque hoc contigiſſe obſervavi, ſed non ſemper. Tandem in pertinaciſſimis icteris adeo corrumpitur binioſa cacochymia ſanguis, ut vix aliquid de florido & rubicundo cruore ſuperſit, & omnes partes internae & externae bile tingantur, nequidem ipſis oſſibus & cartilaginibus exceptis: quin imo & tenuiſſima fluida, quae per oculorum vaſa fluunt, ita tinguntur, ut omnia objecta flavo colore appareant perfuſa, quod bis ſe obſervaſſe teſtatur *Celeberrimus Hofmannus* (*b*).

Cur vitia inflammatoria, ſuppuratoria &c. Primo, quia hepar pluribus partium memoratarum incumbit cava ſua parte; adeoque vel ſola vicinia hae partes male affectae nocere hepati poſſunt. Secundo, quia ſanguis venoſus a viſceribus abdominalibus redux in truncum venae portarum confluit, atque inde per totum hepar diſtribuitur, ſicque facile vitia in his viſceribus nata hepati communicantur, vel ſaltem turbatur in hepate bilis ſecretio, ad quam omnium horum viſcerum ſanguis venoſus requiritur, ut demonſtratur in Phyſiologicis (*c*).

Cur tam enormiter &c. Ob eandem rationem: nam impeditur, hepate obſtructo, liber tranſitus ſanguinis per venae portarum anguſtias, adeoque & venae viſcerum abdominalium chylopoieſi inſervientium evacuari nequeunt, dum arteriae pergunt adferre; unde omnia haec vaſa plena manent & diſtrahuntur. Sic intelligitur ratio illius anxietatis circa praecordia, dum male affectum eſt hepar; uti etiam quare dolores validi diverſa ſaepe abdominis loca occupant, uti & lumbos, quibus meſenterium affigitur, dum mali cauſa in hepate haeret. Hinc toties nephritidi, inteſtinorum inflammatio-

(*b*) Frid. Hofm. Medic. ration. ſyſtemat. Tom. IV. part. IV. pag. 353.
(*c*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 350. 4.

tioni, aut ſpaſmodicae contractioni adſcribuntur illi dolores, dum paulo poſt ſequens icterus veram cauſam demonſtrat; quod & ſibi contigiſſe *Mortonus* (*d*) candide fatetur.

Cur jecur tam immenſum augeri &c. Quantam molem hepar acquirere poſſit, dum ſuppuratione facta abſceſſus ingentes ibi puris copiam colligunt, antea ad §. 936. patuit. Verum & obſtructione hic nata, dum pergunt huc adferri humores, vaſa hepatis mollia & pulpoſa diſtenduntur facile, ſicque moles hujus viſceris augetur ſaepe immaniter; qualis caſus hepatis ſcirrhoſi ad §. 946. habetur. Sed haec dilatatio vaſorum, quae hujus viſceris ſubſtantiam conſtituunt, tunc locum habebit, ſi humores ad hepar venientes nullam aliam viam inveniant, per quam exire poſſint. Videtur autem quandoque contingere, obſtructis bilioſis in hepate meatibus, ita dilatari ultimos fines venae portarum, qui cum venae cavae ramulis per hepar diſperſis communicant, ut facillimus tranſitus ſanguinis ex vena portarum in cavam fiat; tunc minus urgebuntur vaſa obſtructa, nec dilatabuntur; imo collabentur tandem, & concreſcent cum liquido contento quieſcente, ſicque hepar minuetur mole, exſuccum & aridum quaſi reddetur. Praeterea detectae fuerunt quaedam venae in meſenterio (*e*), quae non exeunt in venam magnam meſentericam, ſed ſanguinem ſuum in ipſam venam cavam deferunt: hinc non improbabile videtur, impedimento nato circa venae portarum anguſtias in hepate, ſanguinem, per binas arterias meſentericas allatum, & per hanc viam redire poſſe ad cor, inſalutato hepate. Forte etiam & retrogrado motu venoſus ſanguis in arterias redire poteſt, cum hic nullae ſint valvulae, uti alia occaſione ad §. 918. jam monitum fuit. Dum hoc fit, omni functione hepatis ſublata, languidam vitam trahunt tales aegri, illudque viſcus incredibiliter mole minuitur.

Vidit in cadavere viri, aſcitem cum tympanitide paſſi, & cui ſanguis ſurſum & deorſum copioſe exiverat, lienem tumidum *Tulpius* (*f*), hepar vero aridum & retorridum. In mulieris ictericae ſimul & hydropicae cadavere invenit (*g*) *jecur aridum, atrum, exſuccum, & inſtar corrugati corii ita in ſe contractum, ut vix aequaret geminum pugnum.* Exſucca & arida talia jecinora aliquoties in cadaveribus ictericorum & mihi videre contigit.

Cur hydrops a malo hepatis & tympanitis eo crudelior. Poſtea, ubi de hydrope agetur, demonſtrabitur, defectum partis craſſioris rubrae in ſanguine diſponere ad hydropem: verum in ictero pertinaci, bile continuo regurgitante in ſanguinem, ille ſic diſſolvitur, ut nulla penitus rubedo ſuperſit. Praeterea in Phyſiologicis (*h*) inter alios uſus omenti & ille recenſetur, quod venoſis oſculis bibulis reſorbeat tenuiſſimum illum halitum, qui in abdomine vivi & ſani animalis ſemper adeſt: cum autem venoſus ſanguis omenti omnis in hepar eat, ſi in hoc viſcere impedimentum fuerit, non poterunt venae omen-

(*d*) Oper. Medic. Lib. III. Cap. XIII. pag. 138. (*e*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 336. (*f*) Obſerv. Medic. Lib. II. Cap. XXXV. pag. 153. (*g*) Ibid. Cap. XXXVI. pag. 154. (*h*) A. Boerh. Inſtit. Medic. §. 331.

omenti evacuari, adeoque & impedietur illa resorptio a nimia venarum plenitudine, colligetur in abdomine latex ille tenuissimus, sicque ascites nasci poterit. Noverunt autem omnes Practici, quam raro curetur hydrops, cujus causa a male affectis visceribus, inprimis ab hepate, pendet. Licet enim per punctionem abdominis, aut alia quacumque methodo, evacuentur aquae, superstes tamen manet insuperabilis saepe causa, hydropem regenerans, & saepe satis cito.

Putredinem autem in morbis hepatis quam maximè metuendam esse, patuit ex illis, quae ad §. 918. & 933. dicta sunt; & antea ad §. 647., ubi de causa materiali ructuum & flatuum agebatur, constitit, per ipsam putredinem extricari aërem latentem in fluidis nostris, & elasticum fieri denuo; adeoque patet ratio, quare & tympanites sequatur, uti jam ad §. 939. monitum fuit, & postea in *Capitulo de hydrope* pluribus dicetur.

Cur ab hydrope extenuatio &c. Paulo ante de hac re dictum fuit, dum dicebatur de causis, unde hepar adeo exsiccari possit.

Quae dysenteria hepatica? Si collecta in hepate materies per porum hepaticum in intestina viam invenerit, quae acrimonia sua irritando tormina & dolores saepe validos, cum continuo tenesmo deponendi alvum, producit. Dum sic evacuari potest materia morbosa, manente visceris hujus integritate, salubris erit talis dysenteria; uti paulo ante observationibus *Hippocraticis* confirmatum fuit. Ubi vero pus ex hepatis abscessu, acrius jam redditum, in intestina depluit, longè periculosior dysenteria est. Si vero corrupti hepatis liquamen putridissimum, vel scirrhi in cancrum degenerantis acris ichor, in intestina venerint, lethalis sequitur dysenteria, nulla arte curabilis. Non sine ratione *Hippocrates* (*i*) malas dixit esse dysenterias, quae cum hepatis inflammatione invadebant. Salubres vero illae dysenteriae, quas observaverat in Epidemicis, in aegris quibus sexto morbi die Icteri fiebant, contingebant circa morbi finem; quod magnum discrimen facit.

(*i*) Praediction. Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821.

VEN-

VENTRICULI INFLAMMATIO.

§. 951. Ut reliquae partes, ita quoque ſtomachus vera inflammatione corripi poteſt. Cujus ſigna, & effectus haec fere habentur: dolor ardens, fixus, pungens in ipſo ſtomachi loco; ejus exacerbatio in ipſo puncto, quo aliquid ei ingeritur; vomitus dolentiſſimus ſtatim ab omni ingeſto, cum ſingultu dolorifico; anxietas ſumma & perpetua circa praecordia; febris acuta continua. Ejus cauſae generales inflammationes, vel vicinia aliorum, vel acria ingeſta.

Cum antea (373.) demonſtratum fuerit, omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum diſtributiones, vel lymphaticorum arterioſorum ortus, inflammationis ſedem eſſe; patet ſatis & in ventriculo talem morbum obtinere poſſe. Arte enim *Ruyſchiana* demonſtratur, numeroſiſſimas arterias per ventriculi ſubſtantiam diſtribui, & innumeris Anaſtomoſibus inter ſe mutuo uniri, ut a variata preſſione quibusdam locis impeditis, libera tamen maneret humorum circumductio per reliqua; & ideo etiam a quatuor diverſis ramis ſuas arterias ventriculus accipit (*k*). Non adeo frequens tamen mentio hujus morbi apud Medicos occurrit, & apud *Hippocratem* tantum generalia de praecordiorum inflammationibus habentur.

Si autem illa, quae §. 382. de ſignis inflammationis dicta fuerunt, applicentur ventriculo, poterit haberi Diagnoſis hujus morbi: praecipua autem ſigna ſunt ſequentia.

Dolor ardens, fixus &c. Superiorem & anteriorem abdominis partem ventriculum occupare, pro parte hepate tegi, lienem ipſi a ſiniſtris adjacere, pancreas vero ſupponi, & diaphragmatis partem ventriculo contiguam eſſe, ejusque orificium ſuperius per diaphragma tranſire, ex Anatomicis notum eſt. unde in vicinis partibus nata inflammatio Diagnoſin dubiam forte facere poſſet. Accedit, quod ventriculi ſitus mutetur in eodem homine, prout aut vacuus, aut flatibus vel ingeſtis diſtentus eſt. Praeterea quandoque & mirae varietates in ſitu viſcerum obſervantur, & praeſertim in ventriculo, uti alia occaſione ad §. 169., ubi de vulnerum Prognoſi agebatur, memoravi.

Ejus exacerbatio &c. Illud ſignum fere pathognomicon eſt, dum ab ingeſtis etiam parca copia, & talibus, quae caeteroquin facile fert ventriculus, exacerbatur dolor. Si enim in vicinis ventriculo partibus inflammatio haeſerit, illa irritatur quidem a ventriculo diſtento, ſed non ilico ſentitur

(*k*) H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 77.

tur doloris exacerbatio, si parum simul in ventriculum ingeratur. Solet tunc ilico sequi vomitus, sed summo cum dolore, dum pars haec inflammata convellitur, ac diaphragmate & musculis abdominalibus simul agentibus, validissime comprimitur. Quare autem & singultus sequatur ventriculi inflammationem, patet ex illis, quae antea ad §. 659. de singultu dicta fuerunt.

Anxietas summa &c. Numerosissimos nervos per ventriculum distribui, docet Anatome; imo par octavum vicinum &. contiguum esse superiori ventriculi orificio, omnibus notum est; quod par nervorum per omnia viscera abdominalia se distribuit. Dum ergo tumentes partes inflammatae ventriculi distrahunt & irritant nervos vicinos, molestissimi spasmi in omnibus visceribus abdominalibus excitantur, unde anxietatem nasci antea (§. 633.) demonstratum fuit. Hinc observantur a venenis assumtis tantae anxietates, dum adhuc in ventriculo haerent; imo dum bilis corrupta ventriculum irritat, vel adeo facile putrefacienda piscium hepata majori copia fuerunt assumta, intolerabilis anxietas nascitur, donec vomitu haec excussa de ventriculo fuerint.

Febris acuta continua, quae omnes inflammationes alicujus momenti, inprimis in visceribus, comitari solet. Ratio autem hujus rei in historia inflammationis §. 382. 8. data fuit.

De causis vero generalibus inflammationis jam saepius dictum fuit, quae omnes & hic locum habere possunt. Omnium forte frequentissima causa hujus mali est potus gelidus, calefacto prius a laboribus corpore; de cujus noxa jam saepius in praecedentibus morbis inflammatoriis dictum fuit. Verum directe in ventriculum delabitur talis potus, adeoque ibi inprimis mala producet; & quandoque subito spasmo sic stringitur utrumque orificium ventriculi, ut sursum vel deorsum ne guttula quidem exire possit, praecipue si maximam copiam potus gelidissimi, a laboribus aestuans homo & sitibundus, simul & semel ingurgitaverit; a qua causa mortem post intolerabiles anxietates intra paucas horas factam vidi. *Celeberrimus Hofmannus* (*l*) plures similes casus recenset inflammationis ventriculi ab hac causa natae, & merito statuit, hunc morbum saepius contingere, ac quidem vulgo creditur.

Vicinas autem partes inflammatas simile malum in ventriculo producere posse, satis patet, & in partibus externis corporis saepe videmus inflammationem per vicina loca se dispergere latius. Hinc non mirum in hepatitide, paraphrenitide &c. defunctorum cadaveribus, ventriculum inflammatum, imo jam gangraenosum, inventum fuisse, qualia exempla plura sparsim apud *Bonetum* habentur.

Acria ingesta. Ventriculum humanum sine magno damno acriora multa ferre, quotidianis experimentis constat, qualia plurima recenset *Swalve* in eleganti tractatu de *querelis ventriculi*. Multa enim, quae inter deglutiendum, si tangerent fauces, acrimonia sua illas laederent, impune saepe ventriculo reci-

(*l*) Frid. Hofm. Opusc. Pathol. Pract. decad. 2. Dissert. VII. pag. 466.

recipiuntur. Acerrimis aromatibus, Pipere, Zingibere &c. languentem a quotidiana crapula ventriculum excitare solent helluones: Medici acerrimos ari bulbos contritos, cum aliis remediis mistos, forma pilulari toties exhibent aegris absque ullo damno. Tithymali Causticum succum ficubus instillari jussit *Hippocrates* (*m*); atque illas ficus exhibebat ante cibum hydropicis. Interim observatum fuit acria admodum, nullis demulcentibus obvoluta, ventriculum rodere, dolores acerrimos, spasmos horrendos, & inflammationem pessimam producere. Imo dum subita morte peremtorum cadavera lustrant Medici, ut ad judices de causa mortis referant, si inflammatum ventriculum aut erosum invenerint, acre venenum ingestum fuisse suspicantur. Plures casus habet, qui hanc rem confirmant, *Wepferus* (*n*). Sed & alia sunt, in quibus tanta acrimonia sensibus non detegitur, & quae tamen latente stimulo, sed vix domabili, post spasmos summos inflammationem in ventriculo faciunt. Talem casum habet *Hofmannus* (*o*), ubi a granis octo vitri antimonii, in substantia exhibitis, vomitus enormis cum dolore acerbissimo excitabatur, dein convulsio & mors. In cadavere ventriculi pars inferior inflammata erat, & vitri antimonii pulvis tunicae ventriculi interiori adhuc adhaerebat.

Praeterea observatum fuit, acrem materiam, vel in corpore genitam, vel aliis viis quam per deglutitionem corpus ingressam, in ventriculum deponi, & pessimas inflammationes & gangraenam saepe facere. *Helmontius* (*p*) cadaver secuit hominis peste mortui post septem a morbi invasione horas: vomitus continuus cum cephalalgia adfuerant: invenit os stomachi *eschara nigra jam cauterizatum*. In alio, qui sedecim horarum spatio obierat a peste, invenit *stomachum triplici eschara jam perfecta pertusum* (*q*). Sed & *Celeberrimi Sydenhami* observata, alia occasione (§. 634.) jam memorata, videntur suadere, pestis contagium saepe radices quasi figere in ventriculo, nisi per sudores diffletur de corpore, antequam hic inflammationem validam produxerit; in febre enim pestilentiali aderat anxietas cum vomitu perpetuo, quae cessabant, simulac sudor prodiret copiosus; & omnino tollebantur, si tali sudore diu protracto expelleretur susceptum virus. Quandoque & variolas pessimas, & morbillos (sed in his rarius) talia symptomata comitantur, quae metum faciunt ventriculi inflammati: hinc adeo suspectum signum habetur in variolis, si post eruptionem anxietas, vomitus, ardor circa praecordia adsint; metus enim est, ne & pustulae variolosae ipsum ventriculum obsideant, & periculosam ibi inflammationem faciant. Idem & a podagrae materia, non amplius in artus deposita, vel imprudenti medela retropulsa, observavit contigisse *Hofmannus* (*r*).

(*m*) De victu acutorum in fine Charter. Tom. XI. pag. 183. (*n*) De Cicutae aquat. histor. Cap. XXI. pag. 274. &c. (*o*) Frid. Hofmann. Opusc. Pathol. Pract. dec. 2. Differt. VII. pag. 456. (*p*) Tumulus Pestis pag. 842. 843. (*q*) Ibidem. pag 867. (*r*) Loco modo citato pag. 460.

§. 952. **Brevi plerumque lethalis fit, nisi subito curetur, ob laesam necessariam functionem, & infinitos nervos connexos.**

Quanta sit necessitas in cura inflammationis diluentium remediorum, in praecedentibus satis patuit: verum inflammatus valide ventriculus a lenissimo etiam potu irritatur, adeoque hac via diluens liquidum subministrari nequit. Praeterea nervosissima ventriculi substantia a tumore inflammatorio irritata & dolens totum corpus turbare potest miris modis, & inprimis cerebri functiones laedere; quod optime *Galenus* (*s*) notavit dicens: *Nam ventriculus capiti, & caput ventriculo suas affectiones transmittit, propter nervorum ab encephalo ad os ventriculi descendentium magnitudinem, per quos etiam sensus huic parti, quam ulli reliquarum corporis partium, acutior est.* Videantur illa quae circa hanc rem dicta fuerunt ad §. 701., ubi de delirio in febribus nato a sordibus circa praecordia haerentibus agebatur. Sed & ipsas vires vitales a simili causa prosterni antea ad 661. demonstratum fuit: & *Celsus* (*t*) notavit, percusso stomacho, non tantum sequi singultum & bilis vomitum, & assumta statim reddi, verum & venarum motus elanguescere, sudores tenues oriri, extremasque partes frigescere; quae omnia mortis imminentis signa sunt. Ex quibus facile patet, summum periculum in hoc morbo adesse.

§. 953. **In sanitatem; morbos suppuratorios, scirrhosos, cancrosos, gangraenosos; vel in subitam mortem convulsionibus acceleratam, transire, ut reliqui inflammati, solet.**

De vario exitu morborum inflammatoriorum, qui viscera occupant, jam saepius dictum fuit, & omnia illa etiam in hoc morbo obtinent.

Verum hoc peculiare habet ventriculi inflammatio, quod, convulsionibus saevissimis ortis, saepe subitam mortem faciat. Dum venena acria ventriculum rodunt & inflammant, vel & alia, non habentia tantam acrimoniam, sed singulari modo noxia, nervos hic dispositos irritant, ex *Wepferi* (*u*) observatis plurimis constat, horrendas convulsiones fieri. Quotidiana observata practica docent, infantes, acri acido colostro ventriculum plenum habentes, convulsos mori quam subitissime. Sed & insignis casus (*w*) docet, quam horrenda mala ventriculi inflammationem comitentur. In juvene enim bonae temperiei primis jam morbi incepti horis pulsus oppressus erat, & saepe intermittens, paulo post, licet jam ter vena secta fuisset, extrema frigebant ut in cadavere, vertigo summa sequebatur & caecitas, delirium ferox, ardoris interni intolerabilis sensus, convulsiones musculorum faciei, sitis immanis, & simul horror summus, dum liquida allata videbat, ita ut hydrophobus

(*s*) De Locis Affectis Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 438. 439. (*t*) Lib. V. Cap. XXVI. N°. 15. pag. 287. (*u*) In historia cicut. aquat. passim. (*w*) Medical Essays Tom. I. N°. 29. pag. 284.

bus fere esset. Leniebantur post sanguinis missionem symptomata, sed paulo post recrudescentia idem remedium suadebant; ita ut undecies misso sanguine tandem a tantis malis adhuc evaserit incolumis.

§. 954. Simulac praesens per sua signa scitur (951.), statim valida sanguinis missione, si opus repetita; potu lenissimo nutriente, emolliente, antiphlogistico, causae contrario; clysmatibus, fomentisque similibus, diligentissime utendum. Cavendum summopere ab omni acri, maxime autem a vomitu.

Largam sanguinis missionem summum remedium esse in inflammationis initio, jam saepius demonstratum fuit, tam in cura generali inflammationis, quam in morbis inflammatoriis ante pertractatis: & modo recensitus casus docuit, quantum Venae sectio audacter repetita valuerit in hoc morbo, jam tot horrendis symptomatibus stipato. Praeterea laudati fuerunt diluentes potus, addito nitro, melle, rob sambuci &c. Verum hic major difficultas est, nam a minimo acri irritatur inflammatus ventriculus, & augentur omnia mala: ideo haec remedia, licet merito laudentur optima in curatione inflammationis, vix audemus dare, vel tantum adeo diluta, ut oculus non laederetur ab his instillatis. In Materia Medica ad hunc numerum habetur talis potus leniens, qui tamen ob trifolium acetosum admistum, & rob ribesiorum, vix ferri posset, si dolentissima foret ventriculi inflammatio; vitelli ovi admisti tamen utcumque obvolvent reliquorum acrimoniam. Verum lactis serum recens, decoctum hordei, avenae, panis, & similia, addito ovi vitello sufficient pro nutritione levi, quae hic tantum requiritur. Jusculum dilutum, ex pulli carne paratum, blandissimum pariter est, & si in singulis libris horum decem vel duodecim grana nitri diluantur, ferri poterit facillime. Praeterea & hoc notandum est, talia debere dari pauca copia simul, ne distendatur ab ingestis ventriculus, nam & inde omnium malorum augmentum fieret. Si autem causa cognita fuerit, quae acrimonia sua rodendo inflammationem fecisset, dantur simul opposita huic acrimoniae remedia: sic v. g. in infantibus, ab acido acri in ventriculo haerente convulsis, dantur absorbentia terrestria, quae & blanda sunt, & simul acidum absorbendo enervant.

Cum autem non possint intra breve tempus diluentia & attenuantia ingeri magna copia, conamur per alias vias haec in corpus introducere. Huc faciunt balnea, fomenta, epithemata, & inprimis clysmata, saepius applicata & diu retenta, ut venis bibulis intestinorum resorberi possint.

Simul facile patet, quanta malorum exacerbatio debeat fieri, dum stomachicis vulgo dictis remediis (quae solent fere laudari spirituosa, amara, aromatica acria, & in frigidis ventriculi morbis pulchrum usum habent) imperiti hunc morbum aggrediuntur. Longe adhuc pejus cum miseris aegris agitur, si Medici fallaci illa & periculosa regula utantur: *Vomitus vomitu curatur* (vide §. 659.). Dumque vident aegros tales a minimo liquido inge-

ingesto frequenter vomere, statuunt malignam in ventriculo haerentem saburram morbi causam esse, & vomitorio dato illam expellere conantur. Candide fatetur *Sydenhamus* (vide locum citatum ad §. 634.) se hic errasse, & dum viderat in febribus epidemicis autumnalibus, in quibus anxietas circa praecordia aderat, & nausea perpetua & vomendi conatus, tam pulchrè successisse emeticum, post venae sectionem praemissam, in initio morbi datum; dedit in febre ardenti pestilentiali, ubi vomitus ab incipiente inflammatione ventriculi oriebatur; sed pessimo cum successu. *Celeberrimus Hofmannus* (*x*) notabilem casum habet, qui docet funestum eventum vomitorii in hoc morbo dati. Canonicus Halberstadiensis, perfecte sanus, ira vehementer excanduit, dein vinum calidum superbibit: sequenti die dolores summi circa praecordia, angustia, conatus vomendi, ardor stomachi aderant: vocatus Medicus dedit vomitorium ex sulphure aurato antimonii, unde ter vomuit aeger, sed cum symptomatum omnium augmento, & intra decem horarum spatium, convulsionibus accedentibus, periit. Cadavere dissecto in fundo ventriculi plures maculae, partim nigrae partim rubrae, apparuerunt. Jam in gangraenam abiverant loca inflammata tam ruditer concussa & pressa a vomendi conatu.

§. 955. Si in suppuratum abit multa mala, maxime nausea, vomitus, dolor, succedunt, quae saepe mirabilia apparent; ignorata causa, raro curantur: cognita (951.) per curam abscessus tractari requirunt (402. ad 413.).

Quamvis inflammationis curam per benignam resolutionem semper habeant in voto Medici, tamen non semper illa succedit, sive ob morbi magnitudinem, sive ob neglectum efficacis medelae in morbi initio: tunc sequitur suppuratio, & haec sola optabilis est, cum reliqui inflammationis exitus sint pejores. Cum autem illo tempore, dum inflammatio in suppurationem transit, augeantur symptomata (vide §. 387.), patet satis, quantis cum malis aegri conflictari debeant, dum suppuratio in ventriculo fit. Tunc post diu tolerata haec mala oritur puris vomitus, saepe & ruptis vel erosis vasis multo sanguine intermisto, cum levamine symptomatum; quandoque & exeso per ulcus natum ventriculo lethalis haemorrhagia sequitur. Talis casus habetur in *Actis Parisinis* (*y*). Homo continuo dolore ventriculi laboraverat per tres septimanas; cardialgia & nausea frequentes fuerant, ultimisque vitae diebus multum sanguinis sursum & deorsum evacuaverat. Post mortem invenit *Celeberrimus Littre* in ventriculo ulcus rotundum, quinque lineas aequans diametro, & mediam lineam profundum, ad distantiam pollicis cum dimidio a pyloro: multum sanguinis in cavo ventriculi & intestinorum, reperiebatur. Quandoque & tale ulcus, dum peritonaeo accrevit ventriculus, extrorsum ape-

(*x*) Frid. Hofman. Opusc. Patholog. Pract. decad. 2. Dissert. VII. pag. 454.
(*y*) Academ. Royale des Sciences l'année 1704. Hist. pag. 36.

aperitur, & relinquit fistulam, per quam toto vitae tempore pars ingestorum exit. Vidi sexagenariam mulierem, quae jam per duodecim annos tale fistulosum ulcus gerebat, absque multo incommodo; & vidi contentorum ventriculi partem exire per hanc aperturam. Longe mirabilior casus legitur in *Diariis Eruditorum* (z), de puella, cui ex abscessu hypochondrii sinistri una cum fragmentis costarum cariosis exibant contenta ventriculi, & quidem tanta copia & tam cito, ut cogeretur singulis fere horae quadrantibus cibum sumere, prae ingenti fame & debilitate; & nisi ulceris patens admodum orificium fascia appressa clauderetur, omnia ingesta exibant statim. Sensim tamen angustior facta fuit ulceris apertura, & supervixit diu, viribus adeo auctis, ut rusticis laboribus consuetis exercendis par fuerit, & per viginti tres annos illud malum tolerare potuerit.

Si ex signis praegressis inflammationis ventriculi satis validae, nec pessimae tamen, suspicio nascatur, in ventriculo apostema fieri, decocta mollissima ex althaea, malva, consolida majore, seminibus lini &c. parca copia simul, saepe repetitis vicibus danda, ut emolliatur vomica & ad rupturam citam disponatur: ubi pus sursum vel deorsum prodiens, & levamen malorum, docent, abscessum ruptum esse, tunc lenissimis detergentibus, & postea consolidantibus opus erit, uti antea in cura abscessus, numeris in textu citatis, dictum fuit. Verum dum consolidandum est tale ulcus, caveri debet, ne a copiosis ingestis ventriculus distendatur, distraherentur enim denuo illa, quae coire inceperant. Satis autem patet, difficilem fore curationem, cum omnia ingesta ulcus alluere debeant, & motu peristaltico ventriculus continuo agitetur: solum jus carnium, cum oryza, hordeo, pane &c. coctum, tunc conduceret: forte & per clysteres nutrientes possent satis sustineri vires per plures dies, cum ulcus jam purum est, ut, quiescente sic ventriculo, consolidatio citius fieret.

§. 956. Ubi scirrhum, cancrumve procreat, tum enormes illos vomitus, dolores intolerabiles, ad minima ingesta acerbatos, fixos, diuturnos, ad omnia medicamenta aspera insurgentes, excitat.

Alter exitus inflammationis, de quo in praecedentibus pariter saepius dictum fuit. Plures tales aegri occurrunt quotidie, qui se beatos crederent, nisi alimentis indigerent quotidie: sentiunt enim dolores molestissimos ab ingestis, quandoque statim a pastu, quandoque post unam alteramve horam: nullum levamen sentiunt a decantatissimis etiam stomachicis remediis, imo ab omnibus acrioribus dolores augentur; omnium maxime a purgantibus aut emeticis validis. Vidi plures tales miseros, qui, dolorum impatientes, aliquot post cibum sumtum horis digito in fauces immisso evomebant omnia, ut levamen haberent doloris. Semper tunc suspicandum de scirrhosis tumoribus,

(z) Journal des Savans, Mois d'Aout 1737. pag. 534.

bus, ventriculum aut vicina loca obſidentibus; quod & cadaverum ſectio confirmavit. Ante aliquot annos Nobilem matronam Anglicam vidi tali morbo laborantem, & una cum amico integerrimo (cujus praematuram mortem lugeo) *Godefrido du Bois*, in Academia Franequerana Medecinae & Philoſophiae Profeſſore, deliberavi, quomodo ſuccurri poſſet huic miſerae, quae jam per plures annos cum hoc malo conflictabatur. Fruſtra tentata fuerunt omnia: levamen aliquod a blandiſſimis remediis & opiatis quandoque habuit. In cadavere inventus fuit Ventriculus ovo anſerino non major; pylorus & proxima inteſtini duodeni portio, uti & pancreas, ſcirrhoſa erant, & durisſima. In homine, qui diu de ventriculi dolore conqueſtus fuerat, cum vomitu continuo & animi deliquiis, invenit *Ruyſchius* (*a*) fundum ventriculi obſeſſum tumore ſcirrhoſo pugni fere magnitudine, materia tenaci & atra referto, qualem materiam quoque paucis ante mortem horis vomitu rejecerat. His ſimilia & apud *Bonetum* (*b*) plura habentur.

Scirrhus autem, quamdiu benignus adhuc manet, pondere & mole ſua diſtrahendo partes adeo ſenſiles plurimum quidem mali producere poterit, verum ubi temporis diuturnitate, aut acrium medicamentorum uſu, in cancroſam malignitatem vergere incipit, horrendi dolores inde fient; uti ex illis, quae antea de *Scirrho & Cancro* dicta fuerunt, facile patet. Inſignis talis caſus deſcribitur a *Celeberrimo Petit* (*c*). Mulier corripiebatur dolore cum febre: aderant ſimul nauſea & vomitus cum dolore colico: iteratis venae ſectionibus, aliisque remediis a peritiſſimo Medico praeſcriptis, levamen habuit quidem, ſed reliquias morbi nondum eradicati neglexit, diaetae regulas minus obſervans. Cum langueret diu, empyricum conſuluit, qui & validiſſimis Emeticis, & clyſmatibus primo lenioribus, dein acerrimis, in peſſimum ſtatum redegit miſerrimam aegram. Prudentiorum dein conſilio uſa levamen quidem percepit, ſed tandem periit. In cadavere inventa fuit pars ventriculi colo inteſtino vicino firmiter adhaerens, & cum illo in maſſam ſcirrhoſam magnam concreta: diſſecto ventriculo, inventum ulcus nigrum foetidiſſimum duos pollices in diametro habens, quod integumentis concretis cum hoc ſcirrho, viam verſus exteriora fecerat ichori & puri. Plura adhuc maxime notanda circa hoc malum ibidem recenſentur, ſed modo dicta docent, fidelibus obſervationibus conſtare, ſcirrhum ventriculi in crancroſum ulcus degeneraſſe.

§. 957. Solis lenibus, ad hos morbos requiſitis, medelis pacatur (490. 491. 506. 507. 508. 509. 511.); raro curatur: aquae medicatae fontium maxime hic efficaces.

Omnia illa, quae laudata fuerunt in cura Scirrhi & Cancri, hic locum habent;

(*a*) Obſervat. Anat. Chirurg. XXXIX. pag. 38. (*b*) Anatom. Practic. Lib. III. Sect. VII. pag. 68. &c. (*c*) Academ. Royale des Sciences l'année 1716. Mem. 395. &c.

bent; exceptis his, quae ſitis & conditio ventriculi non admittunt, licet in externis partibus corporis ſcirrhoſis vel cancroſis adhiberi poſſint.

Praecipuum eſt, ut nihil in victu exhibeatur, quod exaſperare poſſit haec mala: jura carnium, cum oryza cocta vel molliſſimis oleribus, hic ſunt praecipua: vitelli ovorum, cremores hordei, avenae & ſimilia parca copia ſimul data; ab his enim magnum ſolamen in doloribus illis chronicis circa ventriculum ſolet percipi. Ubi vero ſcirrhus adhuc recens eſt, magna copia ſaponis veneti profuit, ſed diuturno uſu, ita ut drachmas duas quotidie per plures menſes ſumerent aegri: ſummum enim diſſolvens eſt & ſatis mite; ſi autem ab hoc aſſumto dolores augeantur, abſtinendum eſt ilico; tunc enim metuendum eſt, jam in cancroſam indolem degenerare ſcirrhum, qui tunc nequidem illud remedium ferre poteſt. Proſunt & aquae medicatae ſpadanae, vel his ſimiles, quae mira vi ſolvendi concreta in corpore valent, neque interim acrimoniam magnam habent.

Ex dictis ſimul apparet, quanta prudentia opus ſit, dum medela fit hominibus, qui de chronicis illis abdominis doloribus, a cibo aſſumto exacerbatis, conqueruntur.

§. 958. Lienis, Pancreatis, Omenti, inflammati, ſuppurati, gangraenoſi, ſcirrhoſi, cancroſi, origo, natura, effectus, cognitio, praeviſio, curatio, palliatio, ex iisdem dictis (914. ad 958.) hauriri poſſunt.

Supereſſent jam & alii morbi inflammatorii viſcerum quorundam abdominalium pertractandi, verum omnia hactenus dicta in prioribus repetenda forent. Locus enim tantum diverſus eſt, & ſitu ex Anatomicis bene cognito, & functione ex Phyſiologicis intellecta, non eſt difficilis diagnoſis horum morborum. Omnes autem exitus inflammationis hic iterum obtinent, & cura ſimilis eſt. Hinc ſufficiet paucis videre praecipua, quae hic obſervaverunt auctores fide digniſſimi. De inteſtinorum autem inflammatione peculiariter agendum eſt, quia ibi multa notanda occurrunt, quae tantum in illis partibus locum habent; & ob eandem rationem etiam renum inflammatio ſeorſim pertractabitur.

Lienis. Satis frequens mentio morborum lienis apud Veteres fit, ita tamen ut merito ſuſpicari liceat, quod quandoque & morbos vicinarum partium ſub titulo lienis male affecti deſcripſerint. Inteſtini coli enim flexus lieni proximus eſt; hinc faeces induratae, flatus impediti ab his faecibus, circa lienis regionem tumores & dolores facere poterunt, licet nullum in liene vitium haereat. Ita *Trallianus* (*d*) de *lienis inflatione* ſcripſit, & in cura hujus morbi laudavit talia remedia, quae carminativam, ſive flatus diſcutientem, vim egregiam poſſident: Verum facile patet, flatus in ventriculi & inteſtinorum cavo ſuam

(*d*) Lib. VIII. Cap. XI. pag. 479. vide & Galen. medend. method. ad Glaucon. Lib. II. Cap. VII. pag. 379. Charter. Tom. X.

ſuam ſedem praecipuae habere. Ita & *Hippocrates* (*e*) acutorum dolorum cauſam in liene, qui etiam ad humerum, claviculam, ilia ac mammas tranſeunt, poſuit ingurgitationem ficuum viridium, pomorum, uvarum, & muſti copioſi uſum. Sed omnia haec flatulenta admodum ſunt, & in fermentationem quam maxime prona, ſolent primis viis nocere primo, antequam ſanguini permiſta alias partes afficere poſſunt: unde & talia in cura commendat, quibus haec ſaburra ſurſum & deorſum expelli poſſet. Praeterea notat, lienem eodem die magnum, & deinde iterum minorem reddi (*f*), doloremque acutum facere, dum ſublatus eſt lien; ſine dolore eſſe, dum mollis eſt. Verum ſatis apparet, obſtructionem aut inflammationem lienis tam ſubitis mutationibus obnoxiam non eſſe; in colo vero inteſtino circa illum locum, ubi lieni contiguum eſt, frequentes ſatis cauſas eſſe, unde tales tumores ſubitanei, & dein iterum ſubſidentes, naſci poſſint. Si jam ſimul cogitetur, frequentem mentionem fieri ſcirrhi lienis ſatis cito curati, tam apud veteres medicos quam recentiores, vix dubium eſt, faeces induratas, circa flexum coli haerentes, talium tumorum cauſam fuiſſe, cum ſcirrhus non tam ſubito reſolvi poſſit, & plerumque ad omnia rebellis maneat, uti nimis notum eſt.

Praeterea cum ex veterum opinione lien atrabilarii ſucci apotheca foret, morbos melancholicos ſub titulo affectionum lienis deſcripſerunt; ita etiam ſcorbutum, uti poſtea patebit, quando de his morbis dicendum erit.

Interim tamen negari nequit, inflammationem quandoque lienem occupare, nam cadaverum ſectiones docuerunt, inflammationis effectus in liene obſervatos fuiſſe. Verum minus frequenter, quam alia viſcera, lienem inflammari, notavit *Trallianus* (*g*). Praecipua ſigna autem inflammati lienis ſunt, febris acuta continua, dolor in loco lienis, quandoque ad humerum, mammam & claviculam ſiniſtri lateris protenſus. Licet autem & functiones laeſae partem affectam in morbis denotent, cum lien ſoli hepati inſervire tantum videatur, non poterimus accurata ſigna ex hoc fonte colligere, eo quod hepatis laeſio vitia lienis tardius tantum ſequi ſoleat. Quin imo experimenta docuerunt in vivis animalibus capta, lienem ligatis ejus vaſis inutilem reddi, imo & exſtirpari poſſe integrè, & tamen animalia diu poſtea adhuc ſupervixiſſe, abſque notabili ſanitatis noxa (*h*).

Non videtur improbabile, quandoque ſub pleuritidis nomine tractari lienis inflammationem, & abſque magno damno, cum cura pleuritidis & huic morbo curando conveniat. Celebris apud Batavos Hagae comitum Medicus, *Antonius de Haen*, cui plurimas & utiliſſimas obſervationes practicas ex cadaverum ſectione hauſtas me debere, gratus recordor, talem mihi caſum transmiſit, qui hoc confirmat. Homo triginta quatuor annorum a medico tractabatur ut pleuriticus, & quidem tali cum ſucceſſu, ut ſecundo jam morbi die

(*e*) De Internis Affectionibus Cap. XXVII. Charter. Tom. VII. pag. 657. (*f*) Ibidem Cap. XXXII. pag. 662. & Cap. XXXV. pag. 663. (*g*) Lib. VIII. Cap. XII. pag. 484. (*h*) Malpig. de Liene Cap. VI. pag. 11. Brunner. de Pancreate. In Praefat. pag. 9.

die a febre & dolore sinistri lateris fere integre liber se sanatum crederet, omnemque medelam negligeret postea, sed infelici cum eventu. Languit enim postea, & fassus fuit, se semper obtusum dolorem in loco prius affecto percepisse. Post paucas septimanas, a primo morbi insultu, insignem habuit in dextro crure tumorem, sponte postea evanidum: similem tumorem deinde percepit in dextro latere perquam magnum, sponte etiam postea evanescentem. Similis tumor denique apparuit in femore sinistro, & illo manente, novus tumor occupavit internam brachii dextri partem, mollis & pugno major. Successit deinde dysenteria, ascites, una cum hydrope anasarca totius corporis, prostratio virium & mors.

In cadavere biduo post mortem dissecto apparuerunt sequentia: Abdomen turgidum, lividum ubique, praesertim in latere sinistro. Omentum brevissimum vix duos digitos longum, macilentum. Intestina omnia turgidissima, & fere per totam longitudinem, crassa aeque ac tenuia, inflammata, & pluribus in locis jam gangraenosa: Lympha non admodum copiosa in abdominis cavo. Ventriculus pariter turgidissimus, sinistra ac maxime superiori parte longe lateque gangraenosus: Pancreas flaccidum, parvum: Mesenterium integrum, exsangue: Mesocolon exhibuit plura friabilia corpuscula obscure viridia, mole, colore, figura, referentia capparidum gemmas, quae aceto vel muria conditae mensis adhibentur: Hepar perquam magnum erat, in parte inferiore magis fuscum, quam naturaliter esse solet. Lien inferiore parte peritonaeo accretus, pure albo, crasso, copioso plenus: copia quaedam similis puris aquae, in cavo abdominis repertae, innatabat. Tumor brachii lanceola apertus, dedit idem colore ac consistentia pus, ac in liene deprehendebatur. Pulmones hinc inde membranae pleurae adhaerebant concreti.

Tota haec historia docet, lienem inflammatum, aegri incuria non integre sanatum, in suppurationem abivisse: pus resorptum ad varia loca corporis metastasin fecisse; tandemque purulenta cacochymia totum sanguinem corrupisse. Simul notandum, hepatis molem insigniter auctam fuisse, dum splenis, purulenta labe consumti, functio cessabat; quod & *Malpighius* & *Brunnerus* observaverant in animalibus, quibus splenem exsecuerant, vel ligatis vasis illum reddiderant omnino inutilem.

Videtur autem & *Hippocrates* (*i*) observasse lienis suppurationem: jussit enim splenem, maximum jam & sublatum, inuri, uti in hepatis vomica consuluerat, ad pus educendum. Et in alio loco, antea ad §. 488. citato, de lienosis agens monet, morbum quandoque in hydropem degenerare & contabescere aegros; quibusdam vero lienem suppurari, qui usti sani fiunt; quibusdam etiam durum & magnum lienem consenescere. Nihil autem magis incitat medicos, ut diligenter evolvant priscorum medicorum volumina, quam dum vident difficillimis casibus lucem affundi a veterum observationibus, vixque aliquid in praxi occurrere dubii, quin inveniamus apud illos.

In

(*i*) De Internis Affectionibus Cap. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. Charter. Tom VII. pag. 662—665.

In modo memorata morbi hiſtoria praeter ſpem aegri, qui ſe ſanum credebat, funeſta lienis ſuppuratio ſecuta fuerat. Verum pulchre hoc monuerat *Aretaeus* (*k*), dum de hoc morbo agit, dicens: *Incrementi autem notae ſunt febres, dolores & horrores: multoties enim remittunt, poſt brevem autem calorem rigore & dolore vacant: hac de cauſa interdum in ſplene abſceſſus latuit: rarum enim & ſenſu carens etiam in ſanitate viſcus.* Exitum autem talis morbi notavit *Hippocrates* (*l*) dicens: *Qui lienoſi dyſenteria corripiuntur, iis, oborta longa dyſenteria, hydrops aut lienteria ſuccedit, ac intereunt.* Paulo poſt tamen dicit: *Lienoſis dyſenteria ſuccedens, bonum* (*m*). Verum materia lienem occupans per venam ſplenicam facili via in hepar tendit; & §. 950. vidimus, dyſenteria larga, cito deſinente, tam bene ſanari hepatis morbos. Binas has Prognoſes unitas diſtinctius legimus *in Coacis* ita: *Dyſenteria non longa ſplenicis utilis: longa vero, mala: deſinente enim ſi hydropes aut lienteriae fiunt, lethale.*

Lienis vero ſcirrhus longe frequentius occurrit, unde familiarem ſpleni hunc morbum dixit *Aretaeus* (*n*). Talis autem tumor duritie, & pondere vicinas partes miro modo laedere & diſtrahere poteſt, & vehementiſſimos dolores facere. In cadavere muliebri *Celeberrimus Ruyſchius* (*o*) lienem invenit octuplo majorem, quam naturaliter eſſe ſolet: bilanci impoſitus quatuor libras pendebat, & in pelvim deſcenderat. Bis in cadavere vidi ipſe lienem ſcirrhoſum ingentem ad pelvim usque prolapſum: plura talia collegit *Drelincurtius* (*p*). Neque adeo mirum videtur, lienem, mole & pondere auctum, propria gravitate deſcendere, ſenſim elongatis vaſis verſus inferiora abdominis; ſed rarus caſus docuit tumentem lienem & ſurſum aſcendere poſſe. Invenit hoc in homine, poſt diuturnam febrim intermittentem hydropico facto, *de la Motte* (*q*). In ejus cadavere lien mole inſigniter auctus diaphragmatis ſiniſtram partem ſurſum truſerat, ita ut parvum tantum ſpatium inter ſummitatem lienis & axillam inveniretur. Ubi autem lien, dum indureſcit, ſimul mole minuitur, tunc credibile eſt, facilius tolerari illud malum. In homine enim ſexagenario (qui nunquam queſtus fuerat de dolore aut alio malo, unde ſuſpicio mutati adeo inſigniter lienis naſci potuiſſet) *Celeberrimus Littre* (*r*) invenit lienem integre petrefactum, ſed tantum unciam cum dimidia ponderantem: violenta autem morte perierat ille homo, hinc & diutius ſuperſtes eſſe potuiſſet.

Ubi autem ſcirrhus lienis in Cancrum degenerat, tunc vicina omnia depaſcitur, & poſt intolerabiles cruciatus, eroſis vaſis, ſubitam & lethalem haemorrhagiam producit. Lethalem talem per alvum haemorrhagiam vidit

(*k*) De cauſis & ſignis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. IV. pag. 43. (*l*) Aphoriſm. 43. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275. (*m*) Aphor. 48. Sect. VI. Ibidem pag. 281 (*n*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 43. (*o*) Obſervat. Anatom. Chirurg. LXII. pag. 58. (*p*) Diſſert. Anat. Pract. de Lienoſis Cap. XVII. Opuſc. Omn. pag. 768. (*q*) Traité complet de Chirurgie Tom. II. pag. 169. 170. (*r*) Académie Royale des ſciences, l'année 1700. Hiſt. pag. 50.

vidit *Drelincurtii* (*s*) pater in foemina, cujus lien cancrosus subjectum colon arroserat.

Pancreatis. Cum illud ponatur intra duplicaturam mesocoli, & uno extremo suo adhaereat duodeno, ubi illud pyloro continuatum incurvatur, transversaliter pone ventriculum pergat fere ad lienem usque, & in hoc itinere portio duodeni inter pancreas & lumborum vertebras locetur; patet satis, difficilius morbos pancreatis distingui posse, cum non tam facile tangi possit quam lien, & dum tumet pancreas, ventriculum & duodenum necessario comprimere debere. Posset ergo inflammatio pancreatis quandoque cum ventriculi aut duodeni simili morbo confundi; sed inde in curatione nullum damnum orietur, cum similis omnino medela requiratur. Cum autem pancreatis usus sit, secretum sua fabrica a sanguine liquorem, salivae simillimum, intestino duodeno infundere, non tam subito advertetur noxa in corpore ex laesa functione pancreatis, ut inde signa talis morbi praesentis hauriri possent. Directis enim experimentis, in vivis animalibus institutis, *Celeberrimus Brunnerus* refutavit *Sylvianam* illam hypothesin, de effervescentia succi pancreatici cum bile in intestino duodeno, a qua rite se habente chylopoiesis fere integrum opus deducebatur, & cujus vitiis omnium fere morborum origo tribuebatur. Simul tunc ex iisdem experimentis patuit, ligato vel destructo ductu pancreatico, etiam insigni parte pancreatis abscissa (profundius enim latet, ut integre exscindi potuisset superstite animali) canes supervixisse absque notabili sanitatis detrimento (*t*). Tumores autem Pancreatis inflammati, suppurati, scirrhosi, cancrosi, pessime afficere posse vicinas partes, sponte patet. Quandoque & pancreas scirrhosum adeo intumuit, ut extrinsecus tumor percipi potuerit; qualis casus memoratus fuit antea ad §. 488. Aliquando licet insigniter mole auctum fuerit, tamen foris nullus tumor conspicuus apparet. Ex *Riolano* illud confirmat *Graafius* (*u*) exemplo Illustrissimi viri *Augustini Thuani*, qui habitus melancholici per quadriennium de dolore circa regionem coli, cum sensu ponderis ad regionem stomachi, dum erectus staret vel ambularet, conquestus fuit: nec tumebant tamen ei hypochondria. In cadavere defuncti inventum hepar, rotundum instar sphaerae, farctum & transfixum gypsea pituita sevum referente. Pancreas mole & pondere hepar aequabat, totum scirrhosum, multis globulis specie ovi columbini constans: Lien exilis, vix unciam ponderans. Plures ibi casus collegit *Graafius* pancreatis ulcerati, scirrhosi, cancrosi, calculosi &c. Unde merito in praxi versati medici, dum chronici illi dolores abdominis adsunt, talem causam suspicantur, & blandissima tantum remedia exhibent prudenter, ne acrioribus exhibitis irritentur talia mala.

Omenti. Illud, uti ex Anatomicis notum est, a fundo ventriculi supra

(*s*) Differt. Anat. Pract. de Lienosis Cap. XIV. Opusc. Omn. pag. 763.

(*t*) Brunner. Experim. nova circa Pancreas pag. 12. 15. 16. &c. & a pag. 23. ad 56. uti & apud eundem Brunnerum de glandulis duodeni pag. 118.

(*u*) Regner. de Graaf de succo Pancreat. Cap. VII. pag. 108. &c.

pra inteſtina extenditur, ad umbilicum usque; quandoque longe profundius deſcendit; aliquando regionem epigaſtricam non excedit ſua longitudine: magnam enim hic in cadaveribus diverſitatem invenerunt Anatomici, quoad variam omenti extenſionem. Praeterea omentum, licet maxima ſui parte inteſtinis ſuperſternatur, tamen & vaſis hepar ingredientibus, duodeno, colo, pancreati, lieni adnectitur, adeoque pro diverſitate loci, quem morbus omenti occupat, varia poſſent fieri mala. Unde etiam videtur difficultas in Diagnoſi talium morborum naſci. Praeterea obſervationes certiſſimae docuerunt, magnam omenti partem, poſt vulnera abdominis erumpentem, abſciſſam fuiſſe, ſuperſtite aegro, & abſque magno ſanitatis damno. *Galenus* (*w*) gladiatori vulnerato integrum fere omentum abſcidit, qui tamen confeſtim ſanatus eſt, & hoc tantum incommodi habuit, quod a frigore externo abdomen magis defendere debuerit. Frequentes tales caſus in bellis hodiernis docuerunt, inſignem partem omenti ſaepe reſectam fuiſſe, abſque tali incommodo ſequente. Unde patet, non facile ex laeſis functionibus ſigna hauriri poſſe, quae docerent omenti morbos. Quin imo *Ruyſchius* (*x*) obſervavit omenti integram conſumtionem frequenter, non tantum in brutis, ſed & in hominibus, qui acutiſſima angina, vel & violenta morte perierant, in quibus ante mortem nulla hujus rei ſuſpicio fuerat. In morbis chronicis, & inprimis in hydropicis, ſaepe omentum periiſſe obſervatum fuit, quod minus mirum videtur.

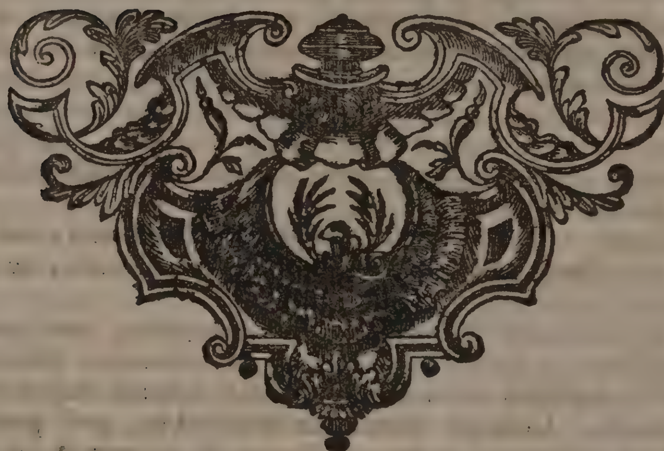
Si inflammatum omentum dein in ſuppurationem abierit, aut gangraenam, effuſo pure vel ichore gangraenoſo ſequentur eadem mala, ac §. 912. enumerata fuerunt.

Ubi vero in ſcirrhoſos tumores induruit omentum, tunc preſſione & diſtractione partium, quibus contiguum eſt vel adhaeret, plurima mala producere poteſt; inprimis dum moles indurati omenti magna eſt, caeteroquin minus nocet. Contigit quandoque mulieribus, poſt puerperium felix jam in integrum reſtitutis, tumorem durum & oblongum in abdomine habere: quandoque per plures annos tales tumores manent, fere abſque dolore, & ſola mole fere moleſti ſunt. In cadavere quodam detexit *Ruyſchius* (*y*) talem tumorem factum fuiſſe ab omento duos fere digitos craſſo, tres digitos lato, ſpithamam cum dimidia longo, & ſcirrhoſo: Videtur omentum in gravidis ab utero aſcendente, & viſceribus loco motis, comprimi ac convolvi in ſe ipſum, tuncque talem tumorem producere. Ita & tumor abdominis ab omento oſſeo facto inventus fuit (*z*). Mirabilem magis adhuc caſum deſcripſit jam ſaepius antea laudatus *Antonius de Haen* (*a*), ubi in

(*w*) De uſu partium Lib. IV. Cap. IX. Charter. Tom. IV. pag. 377. (*x*) Obſervat. Anatom. pag. 23. (*y*) Obſervat. Anatom. Chirurg. LXIII. pag. 59. (*z*) Académ. Royale des ſciences, l'année 1732. Hiſt. pag. 48. (*a*) Hiſtor. Anatom. medica morbi miri incurabilis &c. Hagae Batavor. 1744. in 8°.

in hydropicae cadavere reperit omentum in compactam & vastam molem concretum, duos digitos latos crassum ubique, nisi quod in ambitu parum gracilesceret: hujus monstrosi omenti ope ventriculus, colon, duodenum ac jejunum ita coaluerant in unum, ut non nisi destruendo a se invicem divelli potuerint.

Cautela autem adhibenda in tractandis malis recensitis Lienis, Pancreatis, & Omenti, ex ante dictis facile hauriri poterit.

INTESTINORUM INFLAMMATIO.

§. 959. Intestina, maxime tenuia, & frequentissime, in suis membranis acuta inflammatione, ut ventriculus, infestantur, a causis communibus inflammationis huc delatis; vel a materie acri potus, cibi, condimenti, medicamenti, veneni, assumta, huc delata, in plicis valvulosis retenta, haerente; tum etiam ab acri, putrida, foetida materie purulenta, ichorosa, gangraenosa, biliosa, atrabilaria, ex oesophago, stomacho, hepate, liene, pancreate, omento, huc appellente, haerente, rodente; denique ab convulsione ingente praegressa, flatus creante, motum sistente, sicque inflammationem producente.

Generales inflammationis causas §. 375. 376. 377. recensitas & in intestinis locum habere posse satis evidens est, inprimis postquam ex Anatome constitit, innumeras arteriolas per membranas intestinorum distribui. Praeterea in febrium historia (§. 593.) notatum fuit, febrim in alium saepe morbum desinere, dum per febrim mutati humores ad quaedam loca corporis deponuntur, & nova mala producunt. Pluribus ibi exemplis practicis probatum fuit, morbos acutos inflammatorios inprimis a se mutuo differre ratione loci, versus quem materia inflammatoria per febrim praegressam deponitur. Notat *Sydenhamus* (*b*) per tres annos & ultra talem obtinuisse morborum epidemicorum indolem, ut plerumque versus intestina deponerent febrilem materiam, nunc dysenterias, nunc tormina absque dejectionibus, quandoque & acerbissimos dolores colicos & iliacos, producentes. A febre tamen oriebatur morbus, quae per horas aliquot tantum affligens in atrocissimum intestinorum dolorem desinebat. Quin imo Iliacam passionem tunc proprie vocandam esse voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & intestina proxima deponerentur acres & maligni humores: ubi autem a faecibus induratis, herniis &c. oriretur malum, tunc *Affectionem Iliacam notham* appellare maluit (*c*).

Tenuia autem intestina frequentius inflammari, quam crassa, observationes practicae confirmare videntur; nam in hoc morbo intolerabilis ille dolor medium abdominis, sive umbilicalem regionem, frequentissime occupat, ubi naturalis tenuium intestinorum situs est. Forte etiam crassorum intestinorum talis est constitutio, ut minus facile afficiantur, quam tenuia, cum stercoraceae materiae jam subputridae & acriori servandae inserviant. Praeterea omne

(*b*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 258. &c. (*c*) Sect. I. Cap. IV. pag. 50.

omne acre ingeſtum, vel mora in ventriculo aut inteſtinis tale redditum, primo noxam inferet inteſtinis tenuibus, antequam ad craſſa pervenire poſſit.

Licet omnia illa, quae inteſtinalem fiſtulam obturant, impediendo liberum tranſitum, adeoque diſtentis inteſtinis, etiam remotae inflammationis cauſae eſſe poſſent, tamen niſi ſimul major acrimonia adſit, raro hunc morbum faciunt adeo acutum, ſed potius chronica & difficilia mala, quales caſus ad §. 719., ubi de variis quae per diarrhoeam exeunt quandoque de corpore agebatur, enumerati fuerunt. Verum ſi lentae tali & concretae pituitae permiſtum fuerit acre, tunc & inteſtina facile inde inflammantur, niſi cito expellatur haec ſaburra, vel corrigatur illa acrimonia. Ita *Galenus* (vide §. 71.) in ſe ipſo acerrimum abdominis dolorem expertus eſt, ac ſi terebra perforaretur: injecto autem oleo rutaceo, excrevit per alvum humorem, vitro fuſo colore & conſiſtentia ſimilem, quo facto dolor ſedabatur. Verum iners talis pituita tantum dolorem non feciſſet, ſi nulla acrimonia ipſi permiſta fuiſſet. Frequens ergo cauſa inflammationis inteſtinorum eſt acrimonia illorum, quae in cavo horum continentur. Talis autem acrimonia vel ingeſtis debetur, vel in aliis viſceribus nata ad inteſtina pervenit, quae jam conſideranda erunt.

Potus, cibi, condimenti. Quanta mala fieri poſſint a liquidis fermentantibus, & ſaepe in ipſo actu fermentationis ſuppreſſis, dum potantur, antea ad §. 646. & ſequentes dictum fuit, ubi de ructibus & flatibus agebatur. Naſcitur enim illo tempore, dum fermentatio fit, mirus ſtimulus, etiam in talibus, quae antea omni carebant acrimonia (vide §. 605. 11.). Inde ſpasmi horrendi quandoque fiunt in ventriculo & inteſtinis, quos brevi inflammatio & lethalis gangraena ſequitur, niſi cito ſedari poſſint. Quandoque & talia potantur, quae vel actu acida ſunt, vel cito in debilibus corporibus aceſcere poſſunt, & acrimonia ſua laedere inteſtina: qualia ſunt cereviſia vappida, vinum acre acidum &c. Verum & cibi tales ingeruntur quandoque, qui ſimilem noxam facere poſſunt. In debilibus infantibus lac ingeſtum ſaepe aceſcit, coloſtro caſeoſo inteſtina infarciuntur, quod mora acrius factum inteſtina rodit & inflammat; unde Ileo & volvulo tot infantes pereunt, poſt diros abdominis dolores, uti omnes practici noverunt. Si autem conſideremus ea, quae condimenti titulo aſſumuntur, inter illa invenimus talia, quae cuti applicata illam eroderent; uti acerrima aromata, allium, raphanus ruſticanus &c. Unde miramur, non ſaepius ab his inflammari ventriculum & inteſtina; & procul dubio frequentius haec nocerent, niſi mucus blandus defenderet horum viſcerum latera, & ſitis ab his aſſumtis excitata copiam aquoſi potus poſceret, quo diluitur & enervatur nimia talium aſſumtorum acrimonia. Videantur & illa, quae ad §. 586. α. habentur.

Medicamenti, veneni. Quamvis haec primo ventriculum afficere ſoleant, & ideo de illis ad §. 951., ut cauſis inflammationis ventriculi dictum fuerit, tamen & quandoque contentis ventriculi copioſioribus permiſta in illum minus agunt, ſed poſtea in inteſtina propulſa, & valvuloſis horum jugis irretita manent diu eidem loco affixa, & inflammationem ibi excitant. Notum eſt, reſinam ex gialappae radice paratam, dum a calore molleſcit, om-

nibus

nibus obviis corporibus pertinacissime adhaerere, & simul satis acrem esse, unde a Medicis frequentius observati fuerunt dolores molesti abdominis, & hypercatharses periculosae ab hoc remedio, nisi prius diu cum saccharo trita, vel cum vitello ovi subacta suam tenacitatem deposuerit. Similia & a Colocynthidis pulpa & aliis pluribus nata fuerunt mala. Longe magis ab arsenico & aliis acribus venenis, de quibus videatur saepius jam laudatus *Wepferi de cicuta aquatica* tractatus.

Tum etiam ab acri putrida &c. Ad §. 719., ubi de diarrhoea febrili agebatur, patuit ex diversis corporis locis ad intestina posse venire materiam, quae per alvum excernitur, illamque admodum variam esse. Quin imo Cholera docet, omnes humores totius corporis, subito satis in intestina ruere, magno cum impetu, ita ut robustissimus homo intra paucas horas omnes vires perdat, & a mera inanitione saepe convulsiones sequantur, venenata quasi vi fuso toto sanguine, & per vasa meseraica in ventriculum & intestina expulso: Dum enim ex hoc morbo resurgunt aegri, debiles, pallidi, exhausti omnino apparent. Si ergo alicubi in corpore stabuletur corrupti liquidi, purulenti, ichorosi &c. copia, illud ad intestina delatum acrimonia sua illa rodere & inflammare poterit. Unde inter effecta atrae bilis turgentis & motae inflammationes, exulcerationes, putrefactiones intestinorum recensentur §. 1104., & pessimum scorbutum similia etiam mala facere, ad §. 1151. 4. notatur, de quibus postea dicetur.

Convulsione ingente praegressa &c. Notum est ex Physiologicis, in intestinis esse mirabilem illum motum vermicularem, peristalticum dictum, per quem ingesta ad latera intestinorum apprimuntur, & successive emulgentur, omni solubili per vasa lactea & venas meseraicas resorpto, tandemque exsuccae faeces ad intestinum rectum usque promoventur, ut excludantur de corpore. Fibris musculosis intestina ambientibus hunc motum perfici pariter constat, illumque diu post mortem adhuc superesse, & silentem jam calore, vel & irritando intestina, excitari denuo posse (vide Commentarium §. 648.). Simul ibidem varia experimenta recensita fuerunt, quae docent, acria applicata intestinis spasmos excitasse in his fibris muscularibus, per quos intestinum constringeretur validissime, non tantum in loco cui acre applicatum fuerat, verum etiam in vicinis pluribus locis eodem tempore sic constricta fuisse intestina, ut omnis transitus contentis intercluderetur. Quod & pulchro experimento in rana vivente facto confirmavit *Peyerus* (*d*).

Acria ergo ingesta, vel ex aliis corporis locis ad intestina delata, possunt & convulsionem talem facere, sicque & hac ratione intestinorum inflammationem producere.

Verum quandoque & tales spasmi fiunt in intestinis ab aliis longe causis, quae ad cognitas acrimoniae classes reduci nullo modo possunt. Illud latens morbosum in corpore, quod ad extremos artus delatum exquisita illa podagrae tormenta facit, si ex imprudenti medela, vel effoeti corporis languore, ad

(*d*) Parerg. Anatom. Exercit. I. Cap. IX. pag. 47.

ad solita loca deponi impeditur, saepe in visceribus abdominalibus horrendos spasmos excitat (vide §. 1273.); unde sic stringuntur intestina, ut in locis contractis, omni effluxu & influxu liquidi vitalis impeditis, subita & lethalis gangraena sequatur. Verum quidem est, & hic acrimoniam culpari adhuc forte posse, dum ligamenta, tendines, membranae, a Podagra diuturna in calcem convertantur. Verum in hystericis & hypochondriacis a solo motu spirituum perturbato nasci tales spasmos, in visceribus aeque ac aliis quibusvis corporis partibus, nimis notum est. *Sydenhamus* (*e*), qui optime hos morbos tam varia sub specie latere, & minus peritos fallere monuit, notavit, quandoque & Iliacae passioni similia symptomata producere. Verum quidem est, quod Icterum periodicum a calculis vesicae felleae natum confuderit cum illis doloribus, qui a simplici spasmo absque hac causa fiunt; sed tamen diserte notat, & saevissimos tales dolores observatos fuisse in hystericis & hypochondriacis absque Ictero sequente, & remediis antihystericis feliciter curatos fuisse. Multi homines sunt, qui pavimento lapideo frigido diu insistentes, ilico molesta tormina in abdomine sentiunt, uti alia occasione ad §. 650. 3. notavi; ubi & plura habentur, quae docent, convulsiones tales intestinorum, flatus creantes, excitari posse, & sanari, dum causae & remedia applicantur aliis omnino corporis partibus.

§. 960. Nata his locis, contrahit intestina; cavitatem claudit; transitum appulsi impedit; fistulam loco obstructo altiorem, ipsumque ventriculum immaniter inflat, extendit, dilacerat, inflammat; hinc dolorem acutissimum, ardentem, fixum, creat, perque omnem inflammatum locum extendit; convulsiones violentas, ubi appulsis irritatur, producit in diaphragmate & abdominalibus musculis; alvum claudit; vomitum excitat ingestorum, & appulsorum, citius, tardiusve post assumtionem, prout superius, vel profundius haesit; flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutissima; ileum; volvulum; abscessum; gangraenam; scirrhum; cancrum; febrim acutissimam, debilitatem ex dolore acerbissimo summam; mortem citissimam, producit.

Intestina humana longe alio modo se habent in vivente, ac suadere videretur saepe cadaverum inspectio: ibi enim plerumque inflata, & patulam admodum cavitatem habentia, conspiciuntur. Verum docuerunt vulnera abdominis, & vivorum animalium sectiones, intestina sana, inprimis tenuia, solida satis esse & crassa in sua substantia, & angusta tantum cavitate praedita, quae adhuc a jugis dependentibus, & extremis vasorum prominentibus in tunica villosa multum minuitur, ne ingesta nimis cito dilaberentur. Homines multi intra

(*e*) In Dissertatione Epistolari ad Gulielmum Cole pag. 488. & Sect. IV. Cap. VII. pag. 267.

intra unam alteramve horam plures libras aquae ſpadanae potant, & ne gutta quidem per alvum exit, unde probatur evidenter, naturaliter ſatis anguſtum eſſe inteſtinorum cavum. Ubi ergo inflammatorius tumor naſcitur in quodam inteſtinorum loco, non mirum, integre claudi illud ſpatium ita, ut nihil tranſmitti poſſit. Accedit, quod dolor acutiſſimus, inflammationis inteſtinorum comes, validiſſimo ſpaſmo faciat contrahi inteſtinum in loco dolente, uti pluribus probatum fuit paragrapho praecedenti. *Ruyſchius* (*f*) in cadaveribus hujus morbi cauſam aliquoties invenit eſſe tantam coarctationem, ut nihil tranſire potuerit. Neque hoc mirum videbitur, ſi conſideremus in Coryza leviter inflammatam membranam narium adeo tumere, ut per patula adeo narium cava nullum aërem omnino ducere poſſit homo.

Tali ergo obſtaculo nato, quod omnem tranſitum impedit, ſiſtuntur ad hunc locum omnia ingeſta; aër libere tranſire non potens, rareſcens, diſtrahit illam partem inteſtini, quae inter locum inflammatum & ventriculum haeret; imo & ipſum ventriculum, donec per ructus expellatur. Sed eadem cauſa manente, redeunt continuo iidem effectus, uti antea, ubi de ructibus & flatibus agebatur, fuſius explicatum fuit. Quandoque & in pluribus ſimul inteſtini locis talis morbus haeret, uti cadaverum hoc morbo defunctorum ſectiones docuerunt; tuncque inter bina loca contracta interceptus aër deglutitus, vel ex contentis inteſtinorum fermentantibus aut putreſcentibus genitus, calore corporis rarefactus, horrendum in modum diſtendere poteſt inteſtinalem fiſtulam cum ſummo dolore; ſicque ab hac diſtractione nova denuo inflammatio naſci poterit, unde dolor, prius in uno vel altero loco haerens, per abdomen diſpergitur latius. Vidit *Ruyſchius* (*g*) in puellae, talibus doloribus enectae, cadavere coli illam partem, quae rectum inteſtinum nominari incipit, adeo enormiter extenſam, ut omnia abdominis viſcera occultaret. Patet ſatis, quam enormes dolores a tanta diſtractione partium adeo acuti ſenſus fieri debeant. Plura ſimilia enormiter tumentium inteſtinorum exempla apud *Bonetum* (*h*) videri poſſunt.

Verum ubi aſſumta per motum periſtalticum appelluntur ad locum inflammatum, illumque urgent, tunc augetur quam maxime dolor. Ideo licet dolor fixus maneat in hoc morbo, tamen per intervalla augetur immaniter; quod & *Sydenhamus* notavit (*i*) dicens: *Subinde remittitur dolor, mox recrudeſcit paroxyſmus, quem aeger praeſentiens, vultu miſerabili atque ejulatu, ceu praeſentem exhorret & averſatur.* Saepius & idem illud in aegris obſervavi, & videtur hoc fieri vel a contentis inteſtinorum cavo cibis potibusve, vel a flatibus ad locum inflammatum usque propulſis. Dum enim in vivis animalibus diſſectis examinamus motum illum periſtalticum, vermicularem dictum, quia uti vermes, annulis corpus ſuum conſtituentibus ſucceſſive contractis, progrediuntur, ita & inteſtinorum fibrae orbiculares ſucceſſivo ordine contractae

(*f*) Obſervat. Anat. Chirurg. 91. pag. 85. (*g*) Ibidem Obſerv. 92. pag. 86. (*h*) Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 214. (*i*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

tractae promovent contenta per fistulam intestinalem; hac lege, ut ubi per aliquod spatium propulsa fuerint haec contenta, simili motu sed retrogrado iterum retropellantur per aliquam intestini longitudinem: ita tamen ut motus propellens efficacior sit motu retrogrado; sicque sensim haec per totam intestinorum longitudinem deducuntur, ut in hoc transitu omne solubile inde per venas bibulas intestinorum exhauriri possit. Ubi ergo per motum peristalticum contenta appellunt ad locum inflammatum, tunc doloris augmentum fit; dum haec iterum retro urgentur, minus dolent. Praeterea videmus in vivis animalibus motum peristalticum per aliquot minuta cessare quandoque, dein iterum renovari: ex quibus intelligitur ratio hujus phaenomeni in hoc morbo.

Verum a tali irritatione convulsiones fieri in diaphragmate & musculis abdominalibus, atque inde nauseam & vomitum excitari, patet ex illis, quae ad §. 642. & §. 656. dicta fuerunt; imo & ad §. 656. dictum fuit, a pertinaci vomitu vicissim & Ileum produci. Citius autem vel serius evomentur assumta, prout haec inflammatio majori vel minori distantia a ventriculo sedem fixerit; de qua re etiam dictum fuit ad §. 656.

Flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutissima. Ad paragraphum praecedentem jam notatum fuit, experimentis certis constitisse, quod irritatione facta in quodam loco intestini, non tantum contraheretur ille locus, sed & in pluribus locis vicinis idem contingeret: intercipiuntur hinc flatus cum dolore, & paulo post, solutis his spasmis, inclusus aër cum sono levi & murmure per intestina oberrans borborygmos facit, donec paulo post renoventur illi spasmi, simulque dolores. Cum autem inflammatio nata in quadam parte intestini, si durat morbus, se latius dispergere soleat, patet satis, quam enormes dolores fieri debeant, dum a flatibus distrahuntur partes illae inflammatae. Notavit haec symptomata in hoc morbo *Aretaeus* (*k*), dolores nempe oberrantes, ructus inanes nihil proficientes, alvum flatibus murmurantem, qui ad anum usque perveniunt, nec exeunt tamen. Hinc apparet, quare *Sydenhamus* (*l*) observaverit, sub initio morbi non ita certo ad unum aliquod punctum determinari dolorem, dum in diversis locis intestini talis contractio fit: verum ubi tota vis morbi unum locum urget, tunc in puncto quasi figitur dolor, & atrocissimus evadit, saepe nullo modo remittens, donec gangraena nata subito omnem dolorem tollat. Apparet simul, quare tunc fiat alvi adstrictio, omni omnino transitu impedito.

Ileum, volvulum. Ubi inflammatio intestinorum omnem transitum impedit, tunc vocatur Ileus; ita enim *Galenus* (*m*) definivit: *Ileus est phlegmone intestinorum, ita ut nec flatus nec stercora exeant, tormina sequuntur vehementia & cruciatus intolerabiles.* Unde alibi (*n*) huic affectioni proprium & in-

(*k*) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 18. (*l*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259. (*m*) Defin. Med. N. 273. Charter. Tom. II. pag. 264. (*n*) Comment. in Aphor. 10. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 296.

inſeparabile dixit, ut nihil deorſum ſubeat; vomitum autem non ſemper adeſſe, ſed tantum ubi pernicioſè aegrotant. Similia & de hoc morbo habet *Hippocrates* (*o*) dicens: *Reſiccatur enim ſimul inteſtinum, & conſtipatur ex inflammatione, ita ut neque flatus neque alimenta pertranſeant, ſed venter durus ſit, & vomat interdum.* Unde Ilei nomen ἀπὸ τοῦ ειλέειν optime deduceretur, quod coarctare, cogere, concludere aut in arctum reducere ſignificat. Ubi vero idem vocabulum cum aſpiratione εἱλέειν ſcribitur, tunc potius ſignificat vertere, volvere, implicare, inſinuare. Atque ſic a revolutione flatuum per anguſtos ſuperiorum inteſtinorum anfractus hunc affectum *Aretaeus* (*p*) vocavit εἱλεόν; & inde etiam receptum ubique jam volvuli nomen videtur deſumtum fuiſſe. *Celſus* (*q*) tamen ſimpliciter tenuioris inteſtini morbum vocavit, & Graecam vocem εἰλεὸν ſine adſpiratione reliquit, nec Latino vocabulo explicuit; verum in capite ſequenti de plenioris inteſtini morbo agens (*r*) dicit: *Inteſtinum verti videtur*, quod accedit potius ad ſignificationem ejusdem vocis, quando cum adſpiratione ſcribitur. Forte & volvulus ideo vocatus fuit, quia, ut *Caelius Aurelianus* (*s*) habet, aegri tales convolvi ac torqueri inteſtina ſua ſentiant, vel quod prae *vehementia dolorum ſupra eas partes, quae patiuntur, aegrotantes arcuati convolutique plicentur.* Videmus enim miſeros illos acerbiſſima haec tormenta lenire conantes, dum antrorſum flexo corpore quaſi convolvuntur. Poſtea inprimis videtur volvuli nomen retentum fuiſſe, quod crediderint multi, violentis illis ſpaſmis inteſtina ſic convolvi & complicari, ut proprium cavum anguſtarent, vel & integre clauderent; vel potius quando inteſtini pars contracta proximam dilatatam ingreditur, quam & vocaverunt introſuſceptionem inteſtini. Vix enim concipi poteſt, quomodo inteſtina, meſenterio annexa, ita circumtorqueri poſſent, ut cavum illorum inde clauderetur. Putrefacto prius meſenterio, quod *Ruyſchius* (*t*) ſe ſemel atque iterum vidiſſe teſtatur, adeoque nexu illo ſoluto, hoc quidem fieri poſſet; verum tunc a gangraena meſenterii jam mors ſequeretur, antequam hoc fieret, cum ejus laeſiones adeo periculoſae ſint, uti antea ad §. 170. 3. probatum fuit. Illae vero introſuſceptiones inteſtini frequenter obſervatae fuerunt in cadaveribus, ubi inteſtinum ſpaſmo contractum, hinc tenue & anguſtum redditum, in contiguam ejusdem inteſtini partem ingreditur ſaepe ad notabilem longitudinem, ſicque liberum tranſitum per cavum inteſtini intercipit. Bis hoc publice demonſtravit *Ruyſchius* (*u*). Pluribus in locis inteſtina tenuia ſic involuta vidit in cadavere puellae, convulſionibus mortuae *Williſius* (*w*), ita ut *partis unius ſuperficies convexa, in alterius concavam, tanquam in vaginam fuerit intruſa & alte recondita.* Abſque ratione ergo *Helmontius* (*x*) volvulum inteſtinorum impoſſibilem eſſe dixit, dum

(*o*) De morbis Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*p*) De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 18. (*q*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 221. (*r*) Ibidem pag. 223. (*s*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XVII. pag. 235. (*t*) Obſervat. Anat. Chirurg. 91. pag. 84. (*u*) Ibidem pag. 85. (*w*) Patholog. Cerebri Cap. VIII. pag. 107. (*x*) De flatibus §. 30. & ſeq. pag. 339.

dum in ditiſſimo cive Antverpienſi (qui octoginta mille libras ſanaturo obtulerat, dimiſſis veredariis quoquoverſus) ileo intra hebdomadam extincto, inveniebatur poſt mortem durum ſtercus in gracili inteſtino ad ſedecim digitorum diſtantiam ab inteſtino caeco. Nemo negat ab infarctis immeabili materia inteſtinis hunc morbum naſci poſſe, ſed temere inde concluditur, hanc cauſam ſolam & unicam eſſe. Verum quidem eſt, quod conſideranti inteſtinorum cum meſenterio nexum mirabilem, eorundem glabritiem ſummam & lubricitatem, difficilis videri debeat ille mutuus inteſtinorum ingreſſus. In cadaveribus difficulter efficere poſſumus, ut inteſtini pars proximam ingrediatur, & dum hoc factum fuit, mox iterum elabitur. In brutorum viventium adhuc inteſtinis incaſſum tentatum fuit morbum hunc imitari (*y*). Interim autopſia docuit, hoc factum fuiſſe, imo frequentius, quam vulgo credi ſolet, uti pluribus fide digniſſimis obſervatis probatur in pulcherrima illa diſſertatione: inprimis autem in juniorum cadaveribus occurrunt, uti Eruditiſſimus auctor monuit, & ipſe aliquoties vidi. Diſtinxit autem volvulum in perfectum & imperfectum: Perfectus erat, quum portio inteſtini, una cum meſenterii parte ſibi adhaerente, ſubierit proximam a morboſa cauſa ampliorem redditam: Imperfectus dicitur, dum pars a meſenterio averſa proximam partem ingrediatur, reliqua parte, meſenterio annexa naturaliter adhucdum explanata. Ad ſatis magnam longitudinem inteſtinum contractum ſic ingredi poſſe partem proximam *Peyerus* (*z*) docuit, inveniens partem ſuſceptam quatuor digitos transverſos longam fuiſſe. Neque ſemper ſuperior pars inferiorem ingreditur, ſed & contrarium obſervatum fuit: Meſenterium autem in perfecto volvulo ſemper ſimul ingreditur, ſicque locum arctat, & impedit facilem evolutionem ſuſcepti inteſtini. Vidit autem manifeſte *Peyerus* (*a*) in laceſſitis ranae viventis inteſtinis ſic volvulum naſci, dum quaedam loca ampliora vicinas inteſtini portiones intra ſe recipiebant, & ſinu ſuo abſconditas aliquamdiu detinebant, donec fibris ſe denuo exporrigentibus, pars recondita ex latibulo ſuo prodiret. Pulchrum hoc experimentum docet & torminum & volvuli originem & cauſam: credibile enim admodum videtur, abſque dolore inſigni non fieri & hanc inteſtini contractionem, & contracti inteſtini una cum parte meſenterii annexa ingreſſum in vicinam partem dilatatam: ceſſant autem haec tormina, dum iterum evolvuntur inteſtina, redeunt ab eadem cauſa renovata. Hinc intelligitur & alia ratio, cur in hujus morbi principio ſaepe dolores illi acerbi per intervalla tantum affligant: ubi vero ſuſceptum inteſtinum ad tantam longitudinem ingreſſum fuit, vel ab inflammatione intumuit, ut iterum evolvi nequeat, tunc manet dolor fixus, urens, in eodem loco ſemper perſiſtens. Optimè id notavit *Sydenhamus* (*b*) de hoc morbo agens: ita enim habet: *Sub initio hujus morbi non ita certo*

(*y*) Videatur de his Cornel. Hen. Velſe Diſſert. Inaugural. de mutuo inteſtinor. ingreſſu &c. Lugd. Batav. 1742. pag. 2. 3. &c. (*z*) Parerg. Anatom. Exercit. I. Cap. IX. pag. 46. (*a*) Ibidem pag. 47. (*b*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

certo ad unum aliquod punctum determinatur dolor, atque in ejusdem progressu, neque alvus ita pertinaciter catharticorum vim eludit; quo autem magis augetur dolor, eo obstinatius in puncto figitur, vomituritio succedit frequentior, & major alvi adstrictio. Notat autem, quod pergente hujus morbi atrocia motus peristalticus omnino invertatur, omnia remedia cathartica data fiant ilico vomitoria, imo enemata injecta & suppositoria ano immisso cum faecibus alvinis per totam intestinorum longitudinem sursum lata, vomitu rejiciantur (*). Stercoraceam illam vomitionem & Medici antiqui observaverunt in hoc morbo (*c*), & tanquam funestum praesagium damnaverunt. Fuerunt clari viri, qui illam inversionem motus peristaltici negaverunt, credentes sufficere ad hanc rem diaphragmatis & musculorum abdominalium convulsivam actionem, quae excitabatur, dum a ventriculo ad morbi sedem in intestino usque, intercepta libera via, repleta omnia forent: stercoraceum autem illum odorem produci a mora contentorum in ventriculo & intestinis. Verum Stercus proprie dicendum tantum in crassis intestinis invenitur, in tenuibus naturaliter nunquam, & in morbis forte rarissime. Vidi chronica talia mala, ubi scirrho impediente viam, aegri vix unquam alvum deponebant, sed post quatuor, quinque, imo octo dies oriebatur summa anxietas, & revomebant omnia, quae toto hoc tempore sumserant, nec apparebat stercoreus ille odor in his, quae vomitu rejiciebantur. Excussa hac gravante saburra commode valebant, appetebant, reficiebantur ab assumtis, donec simili temporis intervallo idem vomitus rediret: & per plures annos tale malum toleratum novi. Nec contrarium evincere videntur illa experimenta, quae ligando intestinum tenue in vivis animalibus facta fuerunt (*d*); nam in his non potuerunt transire illa, quae inter anum & ligaturam in fistula intestinali haerebant: neque inde explicari poterit, quomodo clysmata injecta vomitu excussa fuerint, uti certissime in ileo factum novimus; nam & probatissimi auctores hoc observaverunt, & ipse manifeste vidi. Difficile forte videbitur, quomodo ex crassis contenta venire possint in Ileum intestinum; uti etiam quomodo locum illum, ubi volvulus haeret, superare potuerint. Verum si consideretur inverso hoc peristaltico motu Ileum evacuari, caeci finem urgeri quam maxime, & latera ejus distrahi, apparebit & hoc fieri posse. Si autem in volvulo pars superior intestini inferiorem in se susceperit, non est interclusa via penitus retrogrado motu propulsis intestinorum contentis. Difficilius procul dubio hoc contingere poterit, ubi pars inferior dilatata susceperit superiorem: sed notandum, quod stercoraceus ill vomitus soleat fere tantum contingere, dum in pessimo statu versatur aeger, & gangraena jam adest, vel saltem brevi sequetur: notum autem est partes inflammatas tensissimas flaccescere, dum inflammatio in gangraenam mutatur. Unde & *Hippocrates* & *Galenus* in locis

(*) Diemerbroek Anatom. Lib. I. Cap. VIII. pag. 36. (*c*) Hippoc. de victus ratione sanorum Lib. III. Cap. VII. Charter. Tom. VI. pag. 487. Galen. de locis affectis Lib. VI. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 509. Aeginet. Lib. III. Cap. XLIV. pag. 45. versa. (*d*) Acad. des Sciences l'année 1713. Mem. 470.

cis modo citatis monent, raro vel nunquam emergere Ileo correptos, si stercus vomuerint.

Abscessum, gangraenam &c. Omnes inflammationis effectus sequi hic posse, satis patet. Sed acutissima febris, intestinorum inflammationem comitans, nisi statim efficaci medela succurratur, brevi gangraenam lethalem facit, dum in constrictis spasmo partibus, valide simul inflammatis omnis influxus & effluxus vitalis humoris subito tollitur. Verum & acerbissimus dolor (ob quem miseris aegris his mori beatum esse dixit *Aretaeus* (*e*)) febrim auget, gangraenam accelerat (vide §. 226.). Unde alio in loco manifeste indicat, quosdam sola doloris intensitate cito mori (*f*), aliis intestinum suppurari, nigrescere, putrefactum excidere, atque ita aegros deficere. Ideo & mediocris volvuli symptomata tantum recensuisse videtur, ratus in vehementissimo volvulo, inter morbi initium & mortem mox secuturam, praeter enormes dolores nihil observari a Medico posse. Simul vires etiam in robustissimis hominibus ilico solvuntur; unde & *Aretaeus* inter mediocris volvuli symptomata talem virium resolutionem (ἔκλυσιν) recenset. Verum antea ad §. 661., ubi de debilitate febrili agebatur, dictum fuit, noxios humores, aut & venenata in primis viis haerentia, omnes vires prosternere quam citissime: & videmus in sanissimis paulo ante hominibus, ab hernia incarcerata inflammato intestino, mox omnes vires labascere. Unde videtur nervosissimis his partibus talis proprietas inesse, ut male affectae statim illam partem corporis mutent, unde virium animalium & vitalium integritas & constantia pendent. Hujus rei causa a priori forte difficulter explicari posset, sed sufficit Medico per fideles observationes facti veritatem cognoscere.

Hinc intelligimus rationem, quare quandoque, licet rarius, in infantibus subito mortuis inveniatur volvulus, absque ullo inflammationis aut gangraenae natae indicio (*g*). In his enim, ab acerbitate doloris ilico convulsis, dum ab acri contento intestina irritantur, mors sequitur, antequam inflammatio nasci potuerit. In adultorum vero cadaveribus, hoc morbo defunctorum, semper, quantum novi, inflammationis signa inventa fuerunt, vel saltem talia, quae ex inflammatione, ut causa, sequuntur.

§. 961. Quamdiu in gradu inflammatorio subsistit, doloris Iliaci nomine imponit incautis, frigori, flatui, vento, periculoso successu adscribitur, calidis tractatur, & carminantibus, eventu funestissimo.

Cum saepe oriantur molesti abdominis dolores absque inflammatione praegressa, inprimis in talibus, qui genus nervosum admodum mobile habent; & quidem a levibus saepe causis, frigore pedum &c.; & flatibus explosis seden-

(*e*) De curatione morborum acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (*f*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VI. pag. 18. (*g*) Vide Cornel. Henric. Velse dissertat. ante citatam.

ſedentur haec mala ſaepe ſatis cito; ideo ſtatim fere omnes confugiunt ad carminantia dicta remedia, ſive flatus diſcutientia, quae omnia calefacientem vim poſſident. Videmus jam apud antiquos Medicos calida talia remedia data fuiſſe, quae κόλικα vocabantur. Tale remedium *Celſus* (*h*) laudat a *Caſſio* inventum, quod acria ſatis aromata continet, *piper longum & rotundum*, *coſtum &c.*: Verum optime hoc laudat in morbo inteſtini plenioris, de quo dicit: *In plerisque poſt frigora cruditatesque oritur, deinde quieſcit; & per aetatem ſaepe repetens ſic cruciat, ut vitae ſpatio nihil demat.* Ex qua deſcriptione ſatis patet, hunc morbum non fuiſſe inflammatorium. Ita & *Aretaeus* (*i*) in illo caſu, ubi *abſque inflammatione ob corruptionem, aut validum frigus*, ileus provenerit, venae ſectionem omittendam ſuadet, & ad flatus evocandos cuminum & rutam laudat, ſed ſimul mollia & oleoſa adhibet interne & externe. Praeterea veteres Medici ſimilibus medicamentis, aquae infuſis copioſae, potiſſimum utebantur, tuncque facile ferri poſſunt. Verum hodie officinae luxuriant ſpiritibus illis ſimplicibus & compoſitis aromaticis, cum ſpiritu vini paratis, qui a vi flatus diſcutiente laudantur, & in vulgus nota ſunt. Unde raro contingit Medicum in his morbis vocari, antequam aegri copiam ſimilium ſumſerint: facile autem patet, quam immaniter malum augeri debeat, ubi inteſtinorum inflammatio talibus irritatur. Vidi octava hora jam lethalem Ileum, dum ſex uncias ſpiritus ex ſeminibus leviſtici deſtillati miſer aeger hauſerat. Hinc multi pereunt, qui forte ſervari potuiſſet. Quinimo, licet a ſolo ſpaſmo abſque inflammatione dolor abdominis oriatur, minime tutum eſt audacter ſimilia ſumere, quia ſemper periculum eſt, niſi ſubito levent, quod peſſime nocere poſſint. Licet enim ab inflammatione morbus non duxerit originem, convulſionem tamen inteſtinorum, flatus creantem, inflammatio facile ſequi poterit, uti ad §. 959. patuit. Longe tutius eſt leniora talia aromatica remedia, ut ſemina quatuor calida majora, aut minora dicta in officinis, aquae infuſa dare; tunc enim vix nocebunt unquam: Verum ubi ex ſignis novimus, inflammationem adeſſe, tunc etiam ab his abſtinendum eſt.

§. 962. Cognoſcitur autem facile pro vera inflammatione ex febre acuta continua comite; ſiti ingente, calore magno, pulſu duro, dolore igneo, urina flammea, debilitate ſubitanea.

Quam maxime ergo attendendum ad ſigna, quae inflammationem in hoc morbo praeſentem docent; quae ſatis evidentia ſunt, ita ut peritus Medicus hic falli nequeat. Ubi ab inflammatione fit hic morbus, tunc ſolet febris plerumque praecedere, quae per horas aliquot tantum affligens in hunc morbum deſinit; uti *Sydenhamus* (*k*) optime notavit: idemque in pleuritide, angina, aliisque morbis inflammatoriis, pariter obſervatum fuit; nempe febrim per aliquot tempus praecedere, & dein ſequi inflammationem in hac illave

(*h*) Lib. IV. Cap. XIV. pag. 223. 224. (*i*) De curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 105. (*k*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

illave parte corporis. Ubi vero absque febre praegressa intestinorum convulsio saevos dolores produxerit, tunc, inflammatione nata, febris sequitur. Simul tunc adsunt omnia illa symptomata, quae & febrim acutam continuam & inflammationem comitari solent: sitis nempe, calor, & reliqua. De debilitate summa in hoc morbo ad §. 960. dictum fuit. Verum omnia haec symptomata adsunt in initio morbi; & cum subito in perniciem tendat, nisi succurratur ilico, mutantur, & cito in contraria fere abeunt: calori magno succedit frigus, dolor cessat, pulsus antea durus & fortis fit debilis, intermittens, celerrimus tamen, quod optime *Aretaeus* (*l*) notavit. Adest quandoque tanta constrictio ani, ut clysma injici nequeat; quod symptoma pariter *Aretaeus* (*m*) notavit, uti & *Hippocrates* (*n*). Ex his videtur etiam intelligi posse, quare in alio loco (*o*) legatur: *At si, remisso volvulo, febris illum prehenderit, desperatus est, fortassis enim etiam soluta alvus inferior interficiet.* Si enim a spasmo valido volvulus natus perstiterit diutius, sequitur inflammatio, quam febris comitatur quidem, sed cum citissime tunc soleat gangraena sequi, remittit, imo integre cessat dolor brevi, & tunc, gangraenoso intestini affecti loco non amplius resistente contentis, illa per alvum ruunt, & moritur aeger; non quidem ob hanc alvi evacuationem, sed ob gangraenam intestini, uti postea ad §. 969. dicetur.

§. 963. Si flexum Coli occupat (959.), facit Colicum dictum dolorem; si Recti intestini ultima infestat, tum pro haemorrhoïdibus coecis haberi solet: solvitur dysenteria blanda subcruenta biliosa.

Quamvis observata practica doceant, inflammationem, ileum, volvulum, in tenuibus intestinis obtinere frequentius, tamen & per totum crassi intestini tractum fieri posse, & fabricae similitudo suadet, & observationes evicerunt omnino. In colo intestino volvulum invenit *Ruyschius* (*p*). In cadavere pueri, ex gravissima Iliaca passione mortui, invenit *Hildanus* (*q*), intestinum caecum contractum in intestinum ileum se insinuasse, illudque adeo obturasse, ut nihil ex tenuibus intestinis in colon venire posset. Findebat intestinum ileum, ut eximeret caecum, quod invenit ubique inflammatum & tumidum, & in fundo coeci scirrhum exulceratum vidit. Imo affirmat, se plura cadavera hoc morbo defunctorum inspexisse, semperque invenisse principium & originem hujus morbi fuisse circa intestinum caecum: hinc existimabat, valvulam *Bauhini*, inflammato caeco intestino, adeo contrahi, ut nihil ex ileo in crassum intestinum venire posset; unde & in ileo distento morbus propagabatur, & omnia circumjacentia gangraena & sphacelo corripiebantur. Verum

(*l*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VI. pag. 18. (*m*) Ibidem. (*n*) De Affectionibus Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 626. (*o*) Hippocrat. de Morbis Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*p*) Adversar. Decad. 3. pag. 17. (*q*) Observat. Chirurg. Cent. I. N°. 61. pag. 49.

rum ante dicta satis evincunt, & in aliis locis originem hujus mali observatam fuisse; & videtur *Hildanus* ex singulari observatione nimis properasse ad statuendam perpetuam incipientis hujus morbi sedem, inprimis cum ipse fateatur, tetram adeo mephitin spirasse cadavera defunctorum ab hoc morbo, ut vix potuerit exacte omnia considerare. In cadavere hominis diu multumque colicis doloribus, inferiorem praecipue abdominis partem infestantibus, laborantis, inventum fuit caecum intestinum in pelvim descendisse, ibique cum superiori parte intestini recti firmiter concrevisse: ab hoc loco sursum reflexa progredientis intestini pars angulum valde acutum cum caeco faciebat, & dein consueto modo sub hepate ascendens infra ventriculi fundum porrigebatur, denique descendebat more solito & terminabatur in intestinum restum. Verum in loco cohaesionis, & in vicinia, caecum & rectum erant gangraenosa, & ulcus, digitum mediocrem facile admittens, inveniebatur in eodem loco, ubi caecum cum recto concreverat (*r*). Constat ergo certissimis observatis, & in intestinis crassis eundem morbum obtinere, unde mirum videbatur multis colici morbi mentionem non fieri apud *Hippocratem*, qui videtur universali nomine Ilei omnes hos morbos descripsisse. Apud *Aretaeum* (*s*) tamen haec pulcherrime distinguuntur, qui optime notat, varias saepe partes corporis accusari, quibus colon inflammatum accumbit, prout nempe in hac illave parte hujus intestini morbus haeret. *Dolor modo ad costas usque ascendit, quando & speciem pleuritidis prae se fert (si quidem & isti febrictant) modo sub spurias costas huc & illuc, ita ut jecur aut lien dolere videantur. Item & ilia quandoque dolent: colon enim praegrande, & quoquoversum circumvolutiones faciens.* Imo & notat illa symptomata, quae aegros infestant, dum coli pars inferior, ubi in rectum abit, inflammatur. *Quidam sunt etiam, quibus & in sacro osse dolor inhaerescit, & in femoribus, & in testium cremasteribus.* Quamvis autem, intestino recto inflammato, & collum vesicae, & adjacentia his seminum receptacula, affici posse videantur, tamen dolor ille femorum & testium potius ad nephritici mali signa pertinet, uti postea §. 993. dicetur. Monuit autem *Galenus* (*t*), coli vehementem dolorem a Medicis quandoque renibus affectis adscribi, & vicissim renum cruciatus quandoque ad colum referri. Fatetur interim ipse, hunc errorem facile contingere, nec tamen aegris periculosum esse, dicens: *Igitur ab initio horum affectuum distinctio difficilis est, quo tempore neque magnam praesidiorum differentiam ipsi requirunt.* Et postea subjungit: *Quapropter in curatione nullum augurandum est damnum nobis evenire, quod in primo horum morborum insultu difficulter illos discernamus; tunc enim neque externis, neque internis, differentibus egent auxiliis, sed sufficiunt ea solum, quae dolorem leniant.* Quaenam signa distinguant nephritidem a dolore colico, postea dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Alterum, quod notandum est in crassorum intestinorum inflammatione, hoc est,

(*r*) Philosophical Transactions N°. 422. pag. 236. Abridgem. Tom. VII. pag. 517.
(*s*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VI. pag. 19.
(*t*) De Locis affectis Lib. VI. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 508.

eſt, quod facilior ſanationis ſpes affulgeat; unde *Aretaeus* (*u*) dixit: *In hoc malo periculum tanto levius eſt, quanto colon tenuibus inteſtinis carnoſius, craſſius, & noxae tolerantius eſt.* In eadem opinione fuit & *Celſus* (*w*): ita enim habet: *Intra ipſa vero inteſtina conſiſtunt duo morbi: quorum unus in tenuiore, alter in pleniore eſt. Prior acutus eſt: inſequens eſſe longus poteſt.* Voluit autem hunc morbum praecipue circa inteſtinum caecum haerere, & ideo in dextra magis parte dolores obſervari ſtatuit. Cum autem craſſa inteſtina accumulandis & diu ſaepe retinendis faecibus deſtinata ſint, hinc diſtentionem a retentis abſque magna noxa ferunt, nec turbatur tam cito reliquorum inteſtinorum actio, ſi obſtaculum in craſſis inteſtinis natum fuerit. Praeterea per clyſmata injecta ad locum affectum apta remedia facile pervenire poterunt; adeoque patet, merito haberi inflammationem in craſſis inteſtinis minus periculoſam, & facilius curabilem, quam ſi in tenuibus inteſtinis idem morbus fuerit.

Ubi autem rectum inteſtinum inflammatur, tunc ſimilia oriuntur ſymptomata, ac dum vaſa haemorrhoidalia, craſſo ſanguine turgida, inteſtini recti cavum arctant, vicina comprimunt, faecibus alvinis viam praecludunt, cum teneſmo tamen continuo & moleſto alvum exonerandi. Unde apparet, ſaepe illud malum haberi pro haemorrhoidibus caecis, quae dicuntur adeſſe, dum omnia ſymptomata, haemorrhoides tumentes comitari ſolita, aegrum infeſtant, & nullus tumor in parte ani exteriori apparet, ſed varicoſa vaſa intus latent. Accedit, quod ab haemorrhoidibus tumentibus ſaepe & inflammetur inteſtinum rectum. Neque ille error multum nocebit, cum ſimilem medelam fere poſcat uterque morbus: febris tamen acuta, inflammationis validae comes, praecipuam diſtinctionem hic faciet. Cum autem in viris collum veſicae inteſtino recto contiguum ſit, & illud irritatum ſtranguriam moleſtam facit ſaepe; quod & *Hippocrates* (*x*) monuit: verum & idem malum ab haemorrhoidibus caecis tumentibus fieri, quotidiana obſervata teſtantur; imo & integram urinae ſuppreſſionem ab eadem cauſa natam fuiſſe novi, quae ruptis vaſis tumentibus, & ſanguine copioſo per anum excreto, ſanabatur ſtatim.

Patet ſatis, adhuc facilius curabilem eſſe inflammationem inteſtini recti, quam coli, cum & topicorum efficacia, inprimis balneorum & fomentorum, hic immediate loco affecto applicari poſſit, & diutius abſque vitae periculo tolerari hoc malum, dum totus reliquus inteſtinorum tractus morbo vacat. Ubi autem ſoluta materies inflammatoria per vaſorum extrema dilatata exit, & partem affectam liberat, tunc exit per alvum, ſed cum dolore & moleſtia; hinc dicitur ſolvi dyſenteria, ſed blanda, ſubcruenta & bilioſa: ſimilis enim tunc exit materia a loco inflammato, ac per ſputa educebatur in peripneumonia per coctionem & excretionem materiae morboſae; de qua re videantur illa, quae ad §. 830. habentur. Cum autem inteſtinum rectum copioſo muco obilnatur, ut faeces commodius exire poſſint, & ille mucus, inflammato hoc inteſti-

(*u*) In loco modo citato. (*w*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 221. & Cap. XIV. pag. 223. (*x*) Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230.

testino & irritato, copia magne simul exire solet; quod idem in aliis partibus corporis, muco naturaliter madentibus, obtinere videmus, si inflammatione corripiantur. Notum v. g. est quanta copia muci excernatur, dum tonsillae, uvula, velum pendulum palatinum, inflammantur: de qua re vide §. 805. Molestissimum in hoc affectu symptoma est tenesmus, quod & *Hippocrates* (*y*) notavit, dicens: *Si rectum intestinum inflammetur, & dolor prehendat & febris, & ad alvum exonerandam crebro desideat, nihilque dejiciat, & a pituita videatur anus procidere, interdum etiam urinae stillicidium prehendat, qui morbus oritur, quum pituita ex corpore in rectum intestinum incubuerit.* Inde & intelligitur ratio, quare alio in loco dixerit *Hippocrates* (*z*), tenesmum in dysenteriam transire; ubi nempe, inflammato recto intestino, tenesmus oritur, & dein morbus per blandam & subcruentam dysenteriam solvitur. Uti etiam, quare alibi (*a*) monuerit, *in tenesmo sanguinem & mucum secedere*; & paulo post addat: *Ac fit quidem ex iisdem, a quibus & dysenteria: verum imbecillior, & brevis, & non lethalis.* Notandum enim, dysenteriam molestam quidem esse, sed non semper noxiam; imo quandoque salutarem, si nempe morbosa materia evacuetur, quod in genere notavit *Hippocrates* (*b*) dicens: *Hujusmodi enim egestiones etiam eos, qui prius sunt in corporibus, morbos sanant; antiquiores quidem diuturniore tempore; recentiores autem in paucis diebus submovere possunt.*

Sic expensis illis, quae spectant diversitatem in hoc morbo, prout varia intestinorum loca occupat; sequitur, ut videamus illa, quae ad curationem requiruntur.

§. 964. Simulac noscitur praesens per signa (959. 960.) in eo statu statim, maximo molimine tentanda sanatio, quae acquiritur 1. missione larga, & repetita sanguinis, ut in pleuritide (890.). 2. assiduo injectu clysmatum laxantium, diluentium, antiphlogisticorum, saepe repetitorum ad tertiam, quartam, & ultra, vicem uno die. 3. potu assiduo calido eorundem, additis prudenter opiatis, & iis, quae causae singulari compertae (959.) adversa sunt. 4. fomentis ex similibus toti abdomini applicatis, maxime ex junioribus, vivis, validis, sanis, animalibus impositis. Atque 5 interim caute cavendo ab omni acri, impetum augente, calefaciente, potu, cibo, medicamento, motu, animi affectu. 6. tamdiu persistendo in usu horum, donec omne malum sedatum sit, nec tribus diebus redierit.

Dolor intolerabilis, & gangraenae, subito lethalis, ingens discrimen, efficacem & promptam medelam postulant; hinc cito debent omnia adhiberi, quae ratio & usus docuerunt in hoc morbo prodesse posse.

1°. Quam

(*y*) De Fistulis Cap. v. Charter. Tom. XII. pag. 143. (*z*) De Morbis Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533. (*a*) De Affectionibus Cap. VII. ibidem pag. 628. (*b*) Praedictionum Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821.

1°. Quam efficax remedium sit in inflammationis curatione sanguinis missio, jam saepius dictum fuit; & unanimis optimorum Medicorum consensus hujus auxilii usum probat. Verum optime *Aretaeus* (c) in curatione hujus morbi dixit, nullum remedium adhibendum esse, nisi quod robore & celeritate auxilii tanto morbo adaequatum est; unde jubet, venam in cubito aperiendam esse lato vulnere, ut multus subito sanguis exeat, ad animi etiam deliquium usque. Tantam enim merito dolorum acerbitatem agnovit in hoc affectu, ut magnum quid putaverit, si, in animi deliquium lapsi, post validam sanguinis evacuationem, aegri per pauculum temporis spatium illos cruciatus non sentirent, licet nondum causa morbi remota foret. Verum audacem hanc sanguinis missionem tunc tantum laudavit *Aretaeus*, ubi constiterit, causam morbi esse inflammationem; si enim absque hac fuerit, tunc venae sectionem omittendam esse voluit. Interim tamen, si a mero spasmo ortus hic morbus fuerit, nisi subito levetur antispasmodicis aliisve demulcentibus remediis, metuenda est inflammatio, ut morbi jam facti sequela; adeoque & tunc utilis erit Venae sectio, sed moderata magis copia. Quin imo, uti ad §. 141. dictum fuit, *Galenus* largam sanguinis missionem laudavit non tantum in febribus ardentissimis, & maximis inflammationibus, verum etiam in doloribus vehementissimis. Si ergo ingens dolor urget, absque febre acuta comite, aut magno calore, tamen & sanguinis missio conducet ad praecavendam inflammationem, quae semper sequetur, si pergat morbus. Testatur enim *Celeberrimus Simson* (d), se magnum numerum aperuisse cadaverum volvulo defunctorum, semperque invenisse validam inflammationem intestinorum. Unde merito statuitur, hunc morbum vel inflammationem ut causam agnoscere, vel illam brevi producere. Venae sectionis autem repetendae necessitas indicatur a doloris, febris, caloris, intensitate; de qua re satis copiose dictum fuit ad §. 890. 1.; ubi de pleuritidis curatione agebatur.

2°. Quantum usum habeant clysmata mollia & refrigerantia ad compescendum nimium febris impetum, antea ad §. 610. dictum fuit; adeoque & hoc effectu juvare poterunt, cum inflammationis in corpore natae resolutio tunc tantum sperari possit, quando sedatus humorum motus adest (vide §. 386.). Praeterea si in crassis intestinis morbus haeserit, loco inflammato applicabuntur sic mollissima fomenta, quae & vasa infarcta laxabunt, & humores immeabiles diluent. Ubi vero tenuia intestina inflammata sunt, tunc quidem clysmata huc usque non pervenient naturaliter, sed tamen crassa intestina, repleta talibus remediis, balneum quasi praebent omnibus vicinis, adeoque & sic prodesse poterunt. Nihil enim magis juvat spasmo constrictas partes, quam emollientissimorum remediorum calida applicatio; unde simul tutissimum & efficax doloris lenimen sperari poterit (vide §. 234.). Decoctum hordei, avenae, seminum lini & similium, addito melle & oleo lini, sufficiunt pro hac indicatione: Unde & *Celsus* (e) laudavit *percolatum ptisanae cremo-*

(c) De curatione morbor. acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (d) Medical Essays Tom. V. part. 2. pag. 664. (e) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222.

morem cum oleo & melle, sic, ut praeterea nihil adjiciatur. Si dolor non quiesceret, jubet, *etiam in alvum ex parte inferiore tres aut quatuor cyathos olei calidi dare.* Quantum autem remedium sit oleum molle & calidum ad leniendos dolores, a distractione partium nervosarum ortos, constitit exemplo *Galeni* ad §. 164. recensito: Unde & *Aretaeus* (*f*), stercore prius excreto, oleum calidum cum ruta injici jussit: *Illud enim si intro moretur, fomentum intestinis propitium est.* Frequenter autem haec repeti possunt, imo debent, ut leniatur acerbus ille dolor, & laxentur spasmo constrictae partes. Quandoque contingit, licet rarius, tantam esse ani constrictionem, ut tubulum pro clysmate injiciendo non admittat, quod & observavit *Celeberrimus Hofmannus* (*g*). Mollissimis unguentis tunc anum illinire oportet, vel & balneo vaporis, dum sellae perforatae insidet aeger, fovere, donec laxetur.

3°. Omnia illa laxantia, attenuantia, antiphlogistica remedia, quae in pleuritide laudata fuerunt, hic etiam conveniunt: verum cum inflammationem intestinorum spasmus semper comitari soleat, hinc omnium mollissima remedia hic conveniunt. Et ob eandem causam prudens opiatorum usus commendatur, cum nullum ad spasmos solvendos remedium potentius opio habeatur; uti quotidianae observationes docent. Verum haec non conveniunt, nisi prius sanguinis missio & clysmata adhibita fuerint, ut inflammationis augmentum impediatur: secus enim contingere posset, ut per opiata sopito doloris sensu, causa doloris, inflammatio nempe, destrueret, gangraena nata, partem affectam. Ita *Aretaeus* (*h*) post largam sanguinis missionem, aquam tepidam cum oleo potatam, clysmata oleosa, fomenta &c., laudat anodyna medicamenta, & inprimis *ex viperis medicamentum, plus consueta portione potui datum.* Verum illud est *theriaca Andromachi*, qui *mithridatio Damocratis* viperinas carnes addidit, & opii quantitatem auxit. Notandum praeterea, quod majorem solito quantitatem hujus remedii dari jusserit, ut eo efficacius dolor & spasmus compescerentur. Laudavit pariter & opiatorum circumspectum usum *Trallianus* (*i*), ubi vires robustae essent, & dolor magnus & urgens. Prudentissime autem addit, ubi vires robustae sunt; nam ubi hic morbus in perniciem vergit, pulsus fit debilis & intermittens, uti ad §. 969. dicetur, sequitur gangraena, cum subita doloris acerbissimi abolitione, & mors. Si jam opiatum datum fuerit, inopinatum illud doloris lenimen adscribitur exhibito remedio, uti & mors brevi sequens, cum magna Medici infamia. *Sydenhamus* (*k*), ob summum candorem & exactissimam morborum observationem adeo aestimatus, simili methodo usus fuit: post venae sectionem liberaliorem, dabat laudanum liquidum; si vero noxii humores, vel saburra ab ingestis, ventriculum gravarent, tenui liquido potato, & per vomitum rejecto, eluebat haec, ne relicta nocerent; quod & *Aretaeus* suaserat. In doloribus autem vehementioribus largiori dosi & iterata usus fuit; imo alibi

(*f*) De Curat. morbor. acut. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (*g*) Medicin. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 1. Sect. 2. Cap. XII. pag. 552. (*h*) De curat. morbor. acut. Lib. II. Cap. v. pag. 106. (*i*) Lib. X. Cap. I. pag. 578. (*k*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 260.

alibi (*l*) dixit, quod, ubi cathartico dato post venae sectionem, dolor & vomituritio redierint, alvo manente constipata, tunc omni quarta vel sexta hora dederit paregoricum, *donec intestinis quies omnimoda inducatur, ac proinde motus eorum naturalis deorsum versus restituatur.* Tunc enim, spasmis his solutis, catharticum remedium alvum solvet, licet caeteroquin narcotica alvum strictam reddere soleant.

Cum autem ad §. 959. dictum fuerit, a materie acri, & quidem varia, hunc morbum oriri saepius, simul & eliguntur talia, quae causae acri cognitae opposita sunt. Si ab acri acido, ut in infantibus saepe fit, oriatur morbus, acidum absorbentia & enervantia exhibentur: econtra si a putrida materia natum fuerit hoc malum, acida & acescentia optimum remedium exhibent, inprimis si multa aqua diluantur. Caeterum aqua, oleum, emollientia decocta omnem acrimoniam enervant, adeoque semper prosunt, etiam in illis casibus, ubi de singulari acrimoniae indole dubium est, vel ubi erosae partes sola blandissima tantum ferre possunt.

4°. Omnia enim, quae predesse possunt, simul & semel adhibenda sunt, ut levamen doloris fieri possit, & periculosae inflammationis sequelae caveantur. Quod pariter commendans *Aretaeus* (*m*) dixit; *Ubique enim quisque omnia dolorem levantia faciens juvat.* Ita & *Celsus* (*n*) laudat: *calida cataplasmata admovere, eaque imponere a mammis usque ad inguina, & spinam; ac saepe mutare.* Imo *totum hominem in calidum oleum demittere* jubet, ut omnia reddantur laxa quam maxime, & sic inducatur toti abdomini talis mollities, quae spasmo quam maxime opposita est, in quo omnia rigent: Vidi in homine, qui bidui spatio ex hoc morbo periit, totum abdomen complanatum fuisse, dum musculi abdominales, tetanodes facti, compresserant omnia supposita. Hinc monuit *Sydenhamus* (*o*), intestina nonnunquam quasi injecta fascia constringi. Verum ad §. 234. pluribus veterum Medicorum observatis probatum fuit, pinguia, humida, calida, optimum remedium dare ad tetanum sanandum, si rigentes & convulsae partes continuo his foveantur. Imo *Celsus* (*p*) in tetani cura pariter ac in hoc morbo utile dixit, *in calidum oleum totum descendere, vel in aquam calidam, in qua foenum graecum decoctum sit, & adjecta olei pars tertia.* Pluribus observationibus probatur (*), quam pulchre profuerit balnei usus in hoc morbo.

Verum inprimis hic laudatur tepor ille naturalis, qui ex vivis & sanis animalibus abdomini impositis habetur, ubi simul & subtilissimum exhalans de animalis corpore balneum quasi vaporis exhibet. Calidum adhuc, de recens mactati animalis abdomine evulsum, omentum, oleo molli & penetrabili plenum, pulchrum pariter in hoc morbo remedium dat, sed non semper illo tempore, dum requiritur, praesto est. Catulum viventum nudo ventri accumbere

(*l*) In Schedula Monitoria de novae febris ingressu pag. 672. (*m*) De curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 106. (*n*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222. Hippocrat. de morb. Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*o*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259. (*p*) Lib. IV. Cap. III. (*) Medical Essays Tom. III. pag. 373. &c.

bere semper jubebat *Sydenhamus* (*q*) per integrum biduum vel triduum, dum Ileum curabat.

Praeterea & *Aretaeus* & *Celsus* (*r*) laudaverunt cucurbitarum, satis numerosarum, applicationem, absque scarificatione, nisi hac via sanguinem evacuare voluerit Medicus; tunc enim duas vel tres pertundendas esse dixit *Celsus*, per reliquas spiritum tantum evocandum esse: de qua re videantur illa, quae de cucurbitarum usu, & praesenti ab illis levamine in doloribus flatulentis abdominis, dicta fuerunt ad §. 650.

5°. Ex omnibus, quae de cura inflammationis in genere dicta fuerunt, satis constitit, mollia remedia, & quae, absque acrimonia, vel motu aucto, potenti solvendi efficacia valent, hic tantum locum habere; perniciosum inprimis hic esse calidorum remediorum usum, uti antea ad §. 961. dictum fuit. Interim tamen apud summos in arte viros legimus, cum successu adhibita fuisse etiam acriora remedia, inprimis purgantia, & multa alia tentata fuisse, ad recuperandum liberum ingestorum transitum per intestinalis fistulae cavum, quae considerationem merentur.

Notandum enim est, praeter inflammationem intestinorum hic saepius adesse simul impedimentum, quod cavum intestinorum obstruit, & quod removeri debet, ut curatio fiat. Si impedimentum illud fiat a tumore inflammatorio solo, tunc patet satis, omnia, quae modo laudata fuerunt, convenire; & quidem sola. cum irritatio loci inflammati per stimulum medicamentorum purgantium, vel aliorum acrium, semper noxia sit. Verum si materia immeabilis in cavo intestinorum haeserit, sive haec praeëxstiterit ante inflammationem natam, sive collecta fuerit illo tempore, dum inflammatione tumens intestinum proprium cavum arctaverit, illa loco moveri debebit necessario ut sanatio obtineatur. Praeterea si volvulus factus fuerit, & ille extricari debebit, ut libera per intestinorum cavum via restituatur. Notum est, ingesta sensim promoveri a ventriculo ad anum usque per motum peristalticum, unde Medici videntur tentasse purgantibus stimulis aucto hoc motu propellere obstacula, quae hic haerebant, nec naturali & pacato motus peristaltici impetu poterant promoveri. Praeterea ex experimento *Peyeri* antea memorato patuit, in ranae intestinis volvulum denuo extricari per ipsum intestinorum vermicularem motum; & ideo videntur Medici sperasse, per purgantia aucto hoc motu & susceptionem intestini evolvi posse. Alii gravia metallica corpora deglutienda dederunt aegris, ut haec delapsa per intestinorum cavum pondere suo removerent haerens obstaculum: sicque varia admodum tentata fuerunt, felici quandoque cum successu, quandoque non. Unde expendi meretur, quid hic dictet prudentia, quid docuerit usus.

Certum est, inflammationi intestinorum prius medelam fieri debere, per Venae sectionem, fomenta, clysmata mollissima &c.; & male fecisse illos, qui crudum adhuc morbum talibus irritantibus tractaverunt, non praemissis reliquis. Sapiens Vetustas in hoc morbo curando hanc normam tenuit. *Hip-*

(*q*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*r*) In locis modo citatis.

Hippocrates (*s*) prius ſanguinem e capite & cubitis detrahebat, aegrum in folio aquae calidae collocabat, oleo illinebat, tepentes & humidos fotus admovebat. Dein ſuppoſitorio applicato tentabat educere exuſta circa rectum inteſtinum ſtercora; dein clyſmata injiciebat. Ubi haec incaſſum tentata fuerant, tunc *folle fabrili indito in ventrem flatus immittendus, ut tum ventrem, tum inteſtinum contractum diſtendas, deinde extracto folle clyſma injiciendum ex non admodum calefacientibus; ſed ſtercora diſſolventibus & emollientibus. Deinde obturata ſede ſpongia in aqua calida deſideat, clyſma continens.* Videmus hic, efficacem curam antiphlogiſticam praemiſſam fuiſſe, antequam aëre per follem impulſo conaretur inteſtini latera dilatare, ut faeces deſcendere poſſent: praeterea ex alio loco (*t*) patet, quod hanc curam adhibuerit, *quum, ſtercore acervatim combuſto in inteſtino, pituita circa hoc colligitur, inteſtinumque, his nimirum confertim induratis, intumeſcit, nullumque ex his medicamentis, quae per ſuperiora bibuntur, recipit, ſed vomitione rejicit; neque admota per inferiora clyſmata recipit.* Diſerte autem monuit (*u*) *Trallianus*, de eadem hac curatione agens, ſequentia: *Nam ſi citra inflammationem praecedentem frigidus colicus ileoſuſque affectus ſit, confert tunc uti curatione per utrem. Sin autem, inflammatione praegreſſa, adſtrictio alvi oborta ſit, haec curandi ratio, praeterquam quod nihil juvet, maxime etiam nocebit.* Eandem & cautelam de purgantibus exhibendis tradidit (*w*), dicens: *At ſi colicum affectum ob inflammationem inteſtini fieri contingat, neque omnino exhibere audebis purgationem in his, & praecipue in initio, cum inflammatio nondum ad coctionem pervenerit. Qui enim medicamenta ventri ducendo apta praebere non dubitarunt, aegrotantibus periculorum autores & mortis exſtiterunt.* Sic etiam *Aretaeus* (*x*), poſt audacem venae ſectionem ad animi deliquium usque, poſt clyſmata, fomenta, cucurbitas, theriacam &c. tandem addit: *Si neque dolor remittit, neque flatus neque ſtercus dejicitur, purgatorium pharmacum, quod hieram vocant, neceſſario dandum eſt.* Horum veſtigia legens *Sydenhamus* (*y*), ubi dolor & vomitus per biduum vel triduum omnino ceſſaverant, tunc dedit purgans remedium. In alio loco (*z*), poſt praemiſſam liberaliorem venae ſectionem, ſequenti die catharticum aliquod lenitivum praeſcribebat; ſed erat in tali morbo, in cujus initio nec dolor adeo fixus erat, nec tam creber vomitus, nec alvus adeo pertinaciter vim catharticorum eludebat. Ubi autem fortioribus purgantibus opus eſſe credebat, tunc anodynis prius utebatur, ut inteſtinorum ſpaſmos compeſceret (*a*).

Verum & clyſmatum forma fuerunt exhibita purgantia, praemiſſis prius antiphlogiſticis remediis, & cum felici quandoque ſucceſſu. Notum enim eſt, quadruplam doſin purgantium per clyſma injectam eundem praeſtare effectum, ac ſi ſimplex doſis ore aſſumeretur. Omnium efficaciſſimum remedium

(*s*) De Morbis Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*t*) De Affectibus Cap. VII. pag. ibidem 626. (*u*) Lib. X. Cap. I. pag. 582. (*w*) Ibidem pag. 589. (*x*) De Curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 106. (*y*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*z*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 260. (*a*) Schedula monitoria de novae febris Ingreſſu pag. 672.

dium invenit *Sydenhamus* (*b*), si fumus nicotianae validissime in anum insufflaretur. Licet autem *Hofmannus* (*c*) propria experientia de hac re nihil determinet, affirmat tamen, in equis, ad alvum valide adstrictam aperiendam, magnam vim habere, seque novisse, homines plebejos, atroci intestinorum dolore vexatos, fumi nicotianae deglutitione in instanti fuisse liberatos. Monet autem *Heisterus* (*d*), fumum illum tamdiu in anum inspirari debere, donec dejectionis stimulum satis vehementem aegri percipiunt: inprimis autem prodesse si ex praestantiori nicotiana fumus applicetur. Fatetur autem Celeberrimus vir, se tantam efficaciam hujus remedii in herniis incarceratis curandis observasse, ut nunquam scalpello opus habuerit. Delineavit & instrumentum, quo commode applicatio hujus remedii fieri poterit.

Circa usum autem gravium metallicorum corporum deglutitorum discrepant multum inter se autores. *Helmontius* (*e*) audacter dixit, neminem ileo perire, si globuli plumbei sclopetarii deglutiantur, ut sub pondere propellant impedimentum in intestinis haerens: credidit autem eo citiorem & feliciorem sanationem fieri, quo plures & majores haurirentur, dum simul aeger erecto situ stet, vel ambulet. Verum si consideremus, intestinum supra locum obstructum expandi, gravia haec deglutita ibi haerebunt in dilatato intestino, nec directe in obstaculum pondere suo gravitabunt. Si vero volvulus adsit, ita ut pars superior intestini contracta in inferiorem dilatatam recipiatur, poterunt haec nocere potius, dum augebunt hanc introsusceptionem, protrudendo intestinum susceptum ulterius in proximam partem dilatatam. Unde non sine ratione dixit *Sydenhamus* (*f*), haec parum conducere, & noxam saepe haud contemnendam inferre. Qui varios intestinorum gyros considerat, satis intelliget, non tantum boni exspectari posse ab his deglutitis, ac quidem multi credidisse videntur. Verum argenti vivi usum, quem pariter improbavit *Sydenhamus* (*g*), laudaverunt clari in arte medica viri. Testatur *Heers* (*h*) se saepius illud dedisse, illudque sine noxa, momento citius, eductis secum obviis faecibus per intestina transivisse. *Zacutus Lusitanus* (*i*) monet, multos in ileo desperato, haustis libris tribus argenti vivi in aqua calida, ab imminente morte liberatos fuisse. Satis tuto illud sumi posse, si cito iterum elabatur de corpore, numerosae satis observationes docuerunt; cumque admodum penetrabile sit, & post aurum ponderosissimum, poterit expedire vias. Forte & omnium tutissime majori copia sumitur, tunc enim collectum manet, & facilius per alvum elabitur, & citius: Ubi enim diu haeret in corpore, & venas bibulas intestinorum ingressum sanguini miscetur, tunc longe alia producere posset. Ante aliquot annos & in Anglia & in Scotia (*k*) panaceae instar fere laudabatur, si mane uncia una aut altera argenti

(*b*) Ibidem pag. 671. (*c*) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335. (*d*) Instit. Chirurg. part. 2. pag. 1101. (*e*) De flatibus §. 31. pag. 339. (*f*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*g*) Ibidem. (*h*) Observat. Med. Lib. I. Observ. 2. pag. 37. (*i*) De medicor. Princ. historia Lib. II. hist. 97. pag. 358. (*k*) Medical Essays Tom. III. pag. 387.

genti vivi ſumeretur, quod multi fecerunt per plures hebdomadas, abſque ulla ſenſibili evacuatione aucta. Interim tamen conſtitit, licet non ilico nocuerit, poſtea tamen damna intuliſſe: miri & ſaepe inſuperabiles morbi illorum, qui argentum vivum quotidie ad ſua artificia adhibent, ſatis evincunt, caute hic procedendum eſſe. *Celeberrimus Hofmannus* (*l*) dedit in hoc morbo mulieri quadragenariae libram mediam puriſſimi argenti vivi, dato prius pingui juſculo, & deinde brodium carnis cum aliquot unciis olei amygdalarum dulcium ſuperpotandum, lenemque per conclave deambulationem ſuaſit. Poſt quinque horas ſolvebatur alvus, & ſimul uncia circiter argenti vivi exibat cum levamine omnium ſymptomatum; verum per quatuordecim dies, & ultra, faecibus alvinis permiſta apparebat portio argenti vivi. Sed quod notandum, reſtauratis jam viribus, tremor in artubus, & impotentia in pedibus, manebant ultra menſis ſpatium. Verum obſervationes docent, haec mala obtinere in illis, qui argentum vivum imprudentius tractaverunt, adeoque & merito ſuſpicari quis poteſt, argentum vivum, non ſimul & ſemel de corpore elapſum, haec mala produxiſſe, dum diutius haeſit in corpore. Negari tamen non poteſt, in morbo hoc adeo periculoſo, tentari poſſe & uſum emedii, licet ſuſpecti, ſi ſpes ſit, imminentem mortem ſic evitari poſſe.

Verum & alia a Medicis cum ſucceſſu in hoc morbo tentata legimus, quae tamen prima fronte potius nocitura viderentur. Patuit enim ex modo dictis, calidos potus ex laxantibus, diluentibus &c., & ex iiſdem parata fomenta, ab omnibus Medicis adeo laudari in hoc morbo; hinc mirum videbitur, per obſervationes conſtitiſſe, actu frigida, prioribus incaſſum tentatis, ſanaſſe aegros, cum de illorum ſalute omnes jam deſperarent. *Hofmannus* (*m*) in muliere, quae graviſſimis abdominis doloribus, ob menſes per vehementem terrorem ſuppreſſos, torquebatur, venae ſectionem, clyſmata emollientia & plura alia incaſſum tentaverat: *Nabothus*, qui cum ipſo tractabat hanc aegram, aquam frigidam exhibendam propoſuit: fatetur candidus ille vir, quod adhorruerit ab hac methodo, & aſſenſerit tandem, ne moroſus nimis videretur. Verum felicius ſucceſſit cura, quam crediderat, dum aqua frigida daretur ad duos cyathos ſaepius de die, tecto prius probe corpore & pedibus. Subſecuto enim largo ſudore, & poſtea placido ſomno, omnis dolor abdominis ceſſavit. Affirmabat autem *Nabothus*, quod lintea, aqua frigida madida, in tali caſu applicaſſet cum ſucceſſu. Similem caſum ex *Ludovico Septalio* in eodem loco recenſet, ubi & ille pariter, antea laudatis uſus, ſed fruſtra, in nobili Hiſpano, ad contraria tranſivit; & licet mors prae foribus eſſe videretur, pulſu non amplius ſenſibili, cum ſudoribus frigidis, dedit aquam multam nive etiam refrigeratam, laetiſſimo cum eventu. Cum autem temeraria adeo videatur haec curatio, non inutile credo & illam alio caſu confirmare. Homo viginti ſeptem annorum de levi dolore abdominis incepit conqueri, & inſueta alvi conſtipatione; clyſmata varia, purgantia, aliaque tentata fuerant, verum nullae prodibant faeces, & ingeſta quaevis evomebat. Balnea

(*l*) Med. Ration. Tom IV. part. 2. pag. 335. (*m*) Ibidem pag. 349.

nea calida, cutis calida a vivente agno detracta abdomini applicata, sanguinis missio repetita, nihil profecerant; cumque desperatus jam haberetur, octava die morbi deducebatur in cubiculum frigidum, corpore inferiori nudato, & singulis minutis secundis pedes perfundebantur aqua frigida, sensim ascendendo, donec ultimo ad pubem usque frigidae affusio pertingeret: subinde obambulabat, pedibus insistebat frigido & madido pavimento, alternatim pedes vasi aqua frigida pleno immergebat. Aeger auctas inde vires percipiebat, & per medium horae levabatur; verum mox dolebat ut ante; semel vomebat, abdomen tumebat plus quam antea, tormina acutissima percipiebat, sed post pauca minuta largam & liquidam alvi evacuationem habuit, intermistis paucis faecibus induratis, cum magno levamine; & postea decrescente febre, faecibus induratis copiosis excretis, tridui spatio ab hac methodo adhibita, ex tanto discrimine evasit (*n*) Mirus & casus ibi habetur, in quo alvi pertinacissima constipatio, plurimis remediis per quadraginta tres dies tentata, soluta fuit intra decem minuta, dum crura & femora aqua frigida bis intra minutum horae perfunderentur.

Sed & apud veteres Medicos hinc inde quaedam inveniuntur, quae docent, & illos quandoque similia tentasse. *Trallianus* (*o*) in curatione colici affectus, ex calidis & biliosis humoribus orti, dicit, se frigida aqua usum fuisse in aegris, quibus vires firmae erant, & partes principes omni noxa carebant: imo & actu frigida per anum immisisse se dicit cum successu. *Hippocrates* (*p*) in tetano, in juvene carnosi habitus, media aestate laudavit frigidae copiosae affusionem; uti & ad inflammationes recentes & erysipelas non ulceratum (*q*). Imo convulsiones, frigida copiosa affusa, levari, & dolorem solvi monuit (*r*). Verum in hoc morbo & pertinax intestinorum spasmus, & inflammatio adsunt, cum dolore immani.

Patet ex modo recensitis, quantum felix audacia medentum in desperatis etiam morbis quandoque possit, & si quis similia ut temeraria damnet, noverit *Celsum* (*s*) jam dixisse, dum de methodo vetusti Medici *Petronis*, aquam frigidam febricitantibus exhibentis, agebat: *Sed, cum eadem omnibus convenire non possint, fere quos ratio non restituit, temeritas adjuvat.* Et alibi (*t*). *Quin etiam morborum in iisdem hominibus aliae atque aliae proprietates sunt, &, qui secundis aliquando frustra curatus est, contrariis restituitur saepe.*

Longe adhuc audacius merito videbitur, abdomen discindere, intestina educere, volvuli locum quaerere, inventum digitis explicare, dein intestina reponere, & abdomen consuere. *Barbette* (*u*) hoc proposuerat tanquam melius, quam certae morti aegrum tradere. Verum apud *Bonetum* (*w*) a juvene & audaci Chirurgo in illustri matrona hoc factum fuisse legitur, felicissimo

(*n*) Medical Essays Tom. V. part. 2. pag. 893. (*o*) Lib. X. Cap. I. pag. 585. (*p*) Aphor. 21. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 206. (*q*) Ibidem pag. 208. Aphor. 23. Sect. V. (*r*) Ibidem pag. 310. Aphor. 25. Sect. V. (*s*) Lib. III. Cap. IX. pag. 138. (*t*) In Praefatione pag. 19. (*u*) Anatom. Practic. Lib. IV. Cap. I. (*w*) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 228.

cissimo cum successu: & olim, jubente *Nukkio* (celeberrimo quondam apud Batavos Anatomes Professore) in foemina quinquagenaria a dexterrimo Chirurgo idem factum fuisse, ita ut ultra viginti adhuc annos supervixerit haec aegra, probatis constat testibus (*x*). Similia & *Praxagoram* quondam jussisse, imo intestina discindenda, & stercore exemto consuenda denuo, memoriae tradidit *Caelius Aurelianus* (*y*), sed addit: *Magnificam mortem Praxagoram magis, quam curationem voluisse scribere.* Verum non tam facile determinare quis poterit, an volvulus adsit, vel non; neque tam facile cognosci poterit locus, ubi haereat. Solet enim, ubi morbus ille in perniciem tendit, abdomen tensum turgere, & dolere per totum. Unde satis patet, nihil nisi ultimam necessitatem suadere posse, ut crudeli operatione, diviso abdomine, gyri omnes intestinorum evolvantur, ut morbi sedes quaeratur in vivente homine.

6°. Licet per illa, quae hactenus tradita fuerunt, dolor cessaverit, febrisque remiserit, tamen debemus cogitare; partem illam intestinorum, ubi morbus haesit, diu adhuc retinere talem sensibilitatem, ut facillime denuo dolor, spasmus, inflammatio recrudescere possint, si vel levis irritatio accesserit ab ingestis, vel acrioribus, vel difficilioris digestionis. Omnia enim assumta huc venire debent, & ideo *Sydenhamus* (*z*) probe gnarus, hunc morbum prae aliis omnibus in recidivam maxime pronum esse, tenuem victum, solo inprimis jusculo pulli gallinacei, commendat, & tali tantum quantitate, quae ad vitam sustinendam sufficere posset. Cavendum enim etiam est, ne majori copia graventur cibi, etiam tenuis & facillimae digestionis, & ideo parum simul, sed repetitis vicibus, detur, ut tempus concedatur distentis saepe antea enormiter intestinis, quo iterum contrahi possint, & amissum robur sensim recuperare. Ideo & *Celsus* (*a*) cavendum jussit a cibo inflante & valido; etiam postquam dolor & febricula jam quieverant, ne intestina adhuc imbecillia laedantur, solam aquam pro potu concedebat, monens: *Omne vinolentum, sive acidum, huic morbo alienum esse.* Imo & diu postea adhuc a balneis, ambulationibus, aliisque corporis motibus abstinendum suadet: *Nam facile id malum redire consuevit, & cum frigus subit, sive aliqua jactatio, nisi bene jam confirmatis intestinis, revertitur.*

§. 965. Si malo hoc (959. 960.) praegresso; nec debitis remediis curato; & ultra triduum semper cum vehementia persistente, loco doloris, ardoris, distractionis, successerit horror vagus per totum corpus sine causa, obtusus cum gravitate dolor in loco, signum erit ibidem formari abscessum, unde intra quatuordecim dies eo rupto effluet pus; quod si in cava abdominis effluit facit mala multa similia (939);

(*x*) In Differt. Inaug. Corn. Henr. Velse pag. 19. (*y*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVII. pag. 244. (*z*) Sect. I. Cap. IV. pag. 92. Et Sect. IV. Cap. VII. pag. 266. (*a*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222. 223.

(939); si autem effluit in cava intestinorum facit dysenteriam purulentam magnam, parvam, longam, brevem, prout ulceris ibi facti natura dabit; inde saepe integre intestinorum membranae exeunt, & saepe tabes fit.

De signis Ilis, quae docent inflammationem partium internarum in suppurationem abire jam saepius dictum fuit in praecedentium morborum acutorum inflammatoriorum historia; omnia hic eadem obtinent. Sed abscessus in intestinis natus duplici via poterit exonerari a pure contento, vel in cavum abdominis, vel in cavum intestinorum. Quaenam mala metuenda sint, dum abscessu rupto pus in cavum abdominis depluit, dictum fuit ad §. 912. & 939. Ubi autem in cavum intestinorum pus venit, facilem viam per alvum invenit, & saepe inde evadunt aegri, succedente dysenteria purulenta, quae pro diversa magnitudine abscessus ejusque varia conditione citius sanabitur, vel diutius protrahetur, uti sponte patet. Quandoque & intestina inflammata peritonaeo accrescunt, tuncque abscessus ibi natus poterit extrorsum aperiri, simili modo, ut in hepatis & ventriculi inflammatione dictum fuit. Rarius tamen hoc contingere videtur, saltem hujus rei apud observatores rara mentio habetur. *Aretaeus* (*b*) tamen testatur, quod in quodam aegro abscessum coli in dextra parte prope jecur dissecuerit, unde multum puris effundebatur, & pariter per renes & vesicam exibat per plures dies, superstite aegro. Si vero abscessus talis diu clausus manet, pus, mora tenuius & acrius redditum, venis bibulis in tota superficie sacci talis purulenti hiantibus resorptum, sanguini permiscebitur, & cacochymiam purulentam producere poterit (vide §. 406.), unde tabes metuenda est, uti ad §. 1214. dicetur.

Cnm autem inflammatio (vide §. 374.), & illam sequens suppuratio omnium frequentissime haereat in tunica cellulosa, talisque in intestinis manifeste deprehendatur ab anatomicis; contingit quandoque, ut per tumorem suppuratorium, in hac cellulosa haerentem, secedat separata a reliquis tunica interior villosa, & exeat per alvum referens figura sua cavum intestinalem tubum, non sine aegrorum & adstantium insigni metu, qui ipsum intestinum sic egredi putant, nullamque sanationis spem superesse. Pulchre hoc observavit *Aretaeus* (*c*) dysentericis quandoque contingere: *Nonnunquam oblongum quiddam in pluribus non discretum, instar sani intestini dejicitur, & ignaris rei suspicionem praebuit intestini: ita autem se habet. Intestinorum tunicae perinde ac ventriculi geminae sunt, & altera alteri oblique super injecta est: igitur cum illarum connexio* (διπλόη) *solvitur, interior tunica secundum longitudinem abscedens foras exit, exterior sola manet, & carnosa efficitur, & cicatrice solidatur, sanescuntque homines & noxa soluti vivunt: id vero inferius intestinum solum patitur; in causa est tunicarum carnosa substantia.* Similia & apud recentiores Medicos habentur ob-

(*b*) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 37.
(*c*) Ibidem Lib. II. Cap. IX. pag. 61.

obſervata (*d*), quae confirmant *Aretaei* dicta, nam & inteſtini recti interior tunica ſeparabatur, & aegri poſtea integram ſanitatem recuperabant. Interim tamen idem per totum inteſtinorum tractum contingere poſſe, videtur admodum veroſimile, licet tunc rarius membranam integram cavam referat, ſed ſaepe informis muci ſpecie appareat, dum alvo excernitur. Verum ſi talis mucus in aqua pura reponatur, tunc manifeſte apparet ſtructura membranoſa & vaſculoſa fabrica. Vidit in cadavere phthiſici, qui & fiſtula ani loboraverat, *Celeberrimus Simſon* (*e*) villoſam tunicam inteſtinorum plurimis in locis deeſſe, & abraſas partes copioſas in inteſtinorum cavo reperiebat. Verum jam diu ante mortem miſer ille homo nullos ſolidos cibos ferre potuerat, ob moleſtiam, quam inde percipiebat in ventriculo & inteſtinis, & tribus ſeptimanis ante mortem ſolam tantum aquam parciſſima copia ſimul deglutitam ferre poterat. Pluribus aliis obſervatis ibidem probatur, tunicam internam inteſtinorum ſatis levibus de cauſis ſecedere poſſe, & iterum renaſci; nam & a faecibus durioribus, per craſſa inteſtina propulſis, quandoque illam deteri obſervatum fuit; & in dyſenteriam paſſis diuturnam magna copia talis muci ſeceſſit, licet poſt integra ſanitate fruerentur.

§. 966. Simulac id (965.) adeſſe noſcitur, ſtatim inhibendus omnis victus, unde ſtercus multum, durum, craſſum, acre naſcitur; aeger paſcendus ſolis juſculis cum leniter deterſivis radicibus incoctis; decocta balſamica, detergentia, multum bibenda, & inſtar clyſmatum injicienda; aut aquae fontanae medicatae larga copia bibendae, in his pergendum usque ad perfectam ſanationem.

Ubi ſigna docent, abſceſſum talem fieri in inteſtinis, omnia illa facienda ſunt, quae ad §. 402. dicta fuerunt. Muturatio ergo crudi inflammatorii promovenda eſt, & cum exitus puri jam facto commodiſſimus ſit ille, quo in inteſtinorum cavum venit, ut per alvum exeat, hinc clyſmata ex decocto herbarum emollientium ſaepius injecta, & ſimilia decocta potata proderunt, ut interna inteſtinorum ſuperficies laxetur & emolliatur. Ubi autem ex levamine doloris, & pure per alvum prodeunte, novimus abſceſſum ruptum eſſe, tunc infuſis herbarum vulnerariarum, agrimoniae, veronicae, virgae aureae, hyperici & ſimilium, addito melle, leviter detergimus locum ulceroſum, ut ad conditionem puri vulneris, & ſic ad conſolidationem diſponatur. Omnium autem maxime hic cavendum eſt, ne talia ingerantur titulo cibi & potus, quae acria ſunt, vel in calore corporis noſtri cito in acrem indolem degenerare poſſunt: uti etiam cavenda ſunt omnia, quae craſſas faeces producunt. Optimum ergo eſt ſolo jure carnium uti; hoc enim vires ſuſtinere poterit ſatis, nec ullam fere craſſam materiam in inteſtinis relinquit. Ob

(*d*) Tulp. obſervat. medicar. Lib. III. Cap. XVII. Anton. Benevoli obſervazione 18. pag. 150. (*e*) Medical Eſſays Tom. V. pag. 655. &c.

Ob eandem causam & serum lactis, ab omni caseo bene depuratum, prodest; lac autem non conducit, quia & cito acescit, & crassas copiosas faeces in intestinis producit, uti manifeste apparet in infantibus solo lacte materno viventibus. Jusculis carnium jam radices scorzonerae, sisari, cichorei, & similia incoqui poterunt (vide talem formulam in Materia Medica ad hunc numerum): sed tunc percolanda sunt haec juscula, ne aliquid crassi per intestina transeat, antequam ulcus sanatum fuerit. Copiosus autem usus infusorum vulnerariorum, seri lactis recentis, aquarum medicatarum, conducit, ut eluatur de sanguine quidquid de pure hic collecto resorptum fuerit, simulque diluantur omnes humores, qui in intestina derivantur, inprimis bilis, ne irritare ulcus valeant. Simul etiam aquae minerales ferratae, ubi ulcus jam purum fuerit, leniter adstringendo cicatrizationem loci affecti promovebunt. Ubi jam per aliquot dies nullum pus exire observatur per alvum, nullusque dolor in abdomine superest, tunc sensim solidiores cibi dari poterunt, ex hordeo, oryza, pane, carnibus juniorum animalium &c., donec tandem ad consuetum in sanitate victum perveniatur.

§. 967. Si vero morbus habuerit causas violentissimas (959.), & produxerit saevissima symptomata (960.), poterit facile in illo loco (959. 963.) producere gangraenam (388.), miserrime dein lethalem.

Videantur illa, quae ad §. 960. de gangraena, satis cito plerumque validam intestinorum inflammationem sequenti, dicta sunt.

§. 968. Quam futuram ex iisdem observatis praegressis facile praevidemus (967.), si simul nulla benignae resolutionis (963.), vel medelae (964.), signa apparuerint.

Si dolor acerrimus, uno in loco fixus manens, adfuerit, febris valida, alvus pertinacissime clausa, omnia ingesta vomitu rejiciantur, medela in initio morbi neglecta fuerit, vel absque ullo levamine adhibita, tunc novimus, talem intestinorum inflammationem in gangraenam tendere.

§. 969. Eam fieri docent signa praegressa (968.), tum subita, & sine causa, remissio acerrimi doloris, manente pulsu debili, intermittente, sudore frigido, dysenteria foetida, cinericea, ichorosa, livida, nigra, faecum sine sensu demissione; unde brevi placida mors.

Quam periculosa sit in morbis acutis inflammatoriis subita illa doloris summi remissio, jam in historia pleuritidis ad §. 904. dictum fuit: idem hic obtinet, & minus peritos quandoque turpissime fallit. Dolor enim acerbissimus, alvi pertinacissima constipatio, pessimam intestinorum inflammationem

comitari solent: dum vero morbus ille in perniciem tendit inevitabilem, & dolor cessat, & alvus plerumque solvitur, unde adstantes, & quandoque Medici, aegrum in vado esse credunt, dum paulo post moritur. Verum facies cadaverosa, plumbeus labiorum color, extremorum frigus, anxietas, abdomen plerumque inflatum, pulsus celerrimus & debilis, perito Medico certissima signa exhibent instantis mortis. Unde merito *Hippocrates* (*f*) dixit: *A dolore vehementi partium circa ventrem extremorum refrigeratio, malum.* Ubi enim gangraena partem inflammatam occupat, dolor cessat, & pars antea tensa & dura flaccescit, hinc saepe restituitur liber transitus ad anum usque, per gangraenam natam jam tabescente intestino. Verum exercitatissimi Medici tunc semper pessima metuebant, dum cum talibus signis alvus antea clausa solveretur. Sic *Baglivus* (*g*) sequens axioma practicum statuit: *Gravi Iliaco si superveniat alvi fluxus, paucis post horis morietur, nam sphacelata sunt omnia, hinc lethalis fluxus. Et si Iliaco tumor ventris veniat, & flatus copiosi pedendo exeant, brevi morietur.* Confirmavit eandem rem & suis observatis *Tulpius* (*h*), & alii plures.

Sed & mirus casus docuit faeculentam materiam, in intestinis volvulo occlusis retentam, rupto intestino in abdominis cavum exivisse, & deinde mora partem intestini recti corrupisse, ita ut foramen ibi in cadavere inventum fuerit, per quod faeces illae ingressae per anum exire potuerint: sed lethali pariter cum eventu, licet morbus diutius protraheretur, nam ad decimum tertium diem usque aeger, volvulo triplici in intestino ileo laborans, vitam protraxit; quod raro fieri solet (*i*).

Illa autem, quae in Iliacis desperatis ante mortem per alvum exeunt, olidissima sunt, partim ob retentam diu in intestinis materiam, febrili aestu magis etiam putrefactam; partim etiam, quia gangraenosarum partium jam diffluentium tabus corruptus simul exit. Solet plerumque & absque aegrorum sensu tunc alvus evacuari, qualem alvi dejectionem ut lethalem damnavit *Hippocrates*, uti alio in loco (ad §. 719.) jam dictum fuit.

§. 970. Malum id, eousque provectum, raro medelam capit, curandum prius; caeterum sola methodus (966.) prodest.

Quidquid enim gangraena correptum fuit, putrescit; & sola curatio in eo consistit, ut fiat suppuratio in omni ambitu loci gangraenosi, per quam solutis fibris, quae nectunt gangraenam parti sanae, fiat integra separatio partis mortuae a vicinis vasis vivis (vide §. 444.). Verum dum haec separatio fit, gangraenosa crusta in tabum putridum soluta depluit, uti in partibus externis gangraena affectis manifeste observatur; & si tale liquamen putridum in

cavum

(*f*) Aphor. 26. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304. (*g*) Prax. Med. Lib. I. pag. 110. (*h*) Observat. Med. Lib. II. Cap. XLI. pag. 161. (*i*) River. Observat. Centur. 3. Observ. 26. pag. 63.

cavum abdominis delabatur, omnia viſcera brevi corrumpentur: raro enim contingit, ut gangraena ſolam internam ſuperficiem inteſtini occupet, externa ejus parte adhuc manente viva & ſana; tunc enim poſſet haec materia per alvum exire. Verum quidem eſt, pluribus obſervationibus conſtitiſſe (vide §. 317.), inſignem partem tubi inteſtinalis, gangraena corrupti, ſeparatam fuiſſe, ſuperſtite vita, imo & ſanitate adhuc ſatis commoda fruentibus poſtea aegris: ſed ſemper tunc extrorſum patebat via ichori gangraenoſo, & manui Chirurgi dabatur aditus, ut corrupta auferre poſſet, & unire ſeparata, vel ſaltem ſuperiorem inteſtini partem ita affigere externo ulceris margini, ut artificioſa ibi pateret excrementis via, quae in hoc caſu, ſeparata parte gangraenoſa, in abdominis cavum decidere neceſſario deberent. Praeterea ubi poſt validam inflammationem inteſtinorum gangraena ſequitur, ſimul ilico proſternuntur vires vitales: ex quibus omnibus rite conſideratis ſatis patet, tale malum raro vel nunquam medelam capere.

Cum autem omnis gangraena curetur tantum ſuppuratione nata, patet ſatis, eandem methodum requiri, quae §. 966. laudata fuit. Antea ad §. 447. dictum fuit de uſu corticis Peruviani ad gangraenae progreſſum ſiſtendum, & promovendam ſeparationem eſcharae gangraenoſae; tuncque nondum occaſionem habueram ex propriis obſervatis aliquid de hujus methodi efficacia ſtatuendi. Hodie certus ſum propriis, illisque ſatis numeroſis, experimentis, immortales gratias deberi celebri Chirurgo *Rushworth*, qui de genere humano optime meritus fuit, dum hoc remedium publici juris fecit. Verum, licet impediatur gangraenae progreſſus, & ſeparatio bona ſequatur, tamen eadem difficultas manet, niſi poſt ſeparationem factam continuitas tubi inteſtinalis adhuc ſuperſit.

§. 971. At ſi cauſae (392.) hic ſcirrhum produxerint, longe alia mali idea naſcitur, quae clare certe pernoſcenda.

Quaenam ſint illae cauſae, quae ſcirrhum ex inflammatione producant ad §. 392. dictum fuit Cum autem magna cautela hic opus ſit, dum ſcirrhus adeſt, multum intereſt noviſſe ſigna, quae hoc docent.

§. 972. Ergo, ſi in inteſtinis dictis (959. 963.) inflammatio cum conditionibus (392.), diu perdurans, nec in ſummam ſaevitiem (960.) adſcendens, nec reſolutione (963.), nec medicamentis (964.), nec ſuppuratione (965.) ſoluta, deinde reliquerit in loco affecto ſtuporem, gravitatem, diſtractionem, conſtantem, cogitandum eſt, ſcirrhum ibi naſci.

Ubi ergo ſigna docuerint inflammationem adeſſe, neque tamen adeo validam, ut peſſima ſymptomata ilico producat, diu tamen maneat morbus; ſenſim quidem levatus, ſed tamen aliqua ſemper priſtini mali veſtigia ſuperſint, vel per intervalla recrudeſcant, licet leviora, inprimis poſt cibum copioſiorem

rem vel difficilioris digestionis assumtum; nulla quoque indicia fuerint suppurationis hic natae; tunc merito suspicari scirrhum licet, qui constantem molestiam faciet, licet non adeo magnam, si minoris molis fuerit. Gravitatis & distractionis quidam sensus tunc solet percipi, inprimis quando saltant, vel de gradibus celeriter descendunt. Tactu externo raro percipi potest, nisi in macilentis hominibus, & ne quidem tunc, nisi in magnam satis molem increverit. Verum antequam talem magnitudinem habuerit, plurima jam mala producit, quae & scirrhi effecta sunt, & simul ejus praesentis signa dant, quae sequenti paragrapho recensentur.

§. 973. Qui si naturam suam (392.) sequens, effectusque suos (486. producens in hoc loco (959. 963.) multa, gravia, pertinacia mala producit; qualia inprimis: stupor, pondus, incrementum; assiduo aucta; hinc cavitatis intestinalis angustatio; faecum ibi & chyli stagnatio; horum in locum resistentem actio, maxime putrida, ob moram, materie; hinc intestini occlusio; intorsio; ingestorum remora; Ileus; volvulus; vel ab acri irritante dysenteria siccior; convulsio; singultus; vomitus; dolor assiduus; febris; macies; atrophia; mors.

Scirrhus, quamdiu in cancrosam malignitatem nondum degenerat, tumor durus & indolens est (vide §. 392.), adeoque facile toleratur: Verum nocere hic potest insigniter arctando intestini cavum; imo quandoque illud totum occludendo, dum auctus mole omnia vicina comprimit. *Hollerius* (k) observavit, intestinum colon, qua parte reni vicinum est, collecta velut cartilagine dura in scirrhum obduruisse, intercepta omnino interiori cavitate: in parte dextra colon amplissimum erat: post longa multorum annorum tormina defecit aeger. *Ruyschius* (l) invenit intestinum rectum adeo incrassatum, ut pollicis crassitiem fere superaret; & ita induratum, ut anceps haereret, an carnem an cartilaginem dicere deberet illam substantiam. Cavitas autem intestini straminis latitudinem haud superabat, & adeo firmiter accreverat ossi sacro, ut cuneo & malleo separare debuerit. Similem alium casum & ibi recenset indurati in scirrhum intestini. Ad §. 486. habetur ille casus memorabilis nobilis pueri, in cujus cadavere inventus fuit scirrhus in ileo intestino, prope illum locum, ubi ultimus ejus finis intestino colo inseritur. Haec sufficiunt, ut demonstretur observationibus certis, hoc malum in intestinis obtinere. Imo admodum verosimile videtur, frequentius tales scirrhos hic latere, quam creditur, & chronicis malis pertinacissimis originem dare. Vidi nobilem matronam, jam septuagenariam fere, quae raro admodum alvum deponebat, licet appetitu valens satis comederet: sexto, septimo, quandoque & octavo die oriebatur magna anxietas, dolor abdominis, & dein

(k) De morbis internis Lib. I. Cap. XLI. pag. 325.
(l) Observat. Anatom. Chirurg. Observat. 95. 96. pag. 88. &c.

dein vomitu rejiciebat copiosam saburram, quae cibi toto hoc tempore comesti reliquias manifeste ostendebat. Hoc facto, appetitu valebat ut ante, & optime se habebat, donec simili periodo eadem mala redirent. Toleravit autem has molestias per duodecim annos. Quamvis autem cadaver defunctae inspicere non licuerit, justa suspicio similis causae in hoc morbo videtur, & postea aliquot similes casus in praxi vidi. Quamdiu vero scirrhus benignus est, dolores non sunt assidui, sed per intervalla tantum recrudescunt; & in talis morbi initio tantum molestiam percipiunt, ubi duriores vel copiosiores cibos ingurgitaverunt; postea, aucta scirrhi magnitudine, frequentius eadem mala redeunt.

Patet autem satis, ingesta, impedito libero transitu, hic accumulata, distendendo intestina, dolorem facere posse; uti etiam dum mora corrumpuntur & acria facta irritant has partes. Simul etiam intelligitur, tanto diutius absque jactura virium ferri posse tale malum, quo scirrhus haeserit in loco magis distanti a pyloro, & contra. Tandem toties distractis per accumulatam materiam intestinis perit, vel maxime saltem debilitatur illorum actio in ingesta, debita resorptio chyli impeditur; unde tandem atrophia, & mors: nisi scirrhus, in cancrum degenerans, aut nova inflammatio intestinorum a compressione aut distractione nata, citius morbo finem fecerit.

§. 974. Medicamenta parum valent, quaecunque demum sint: victus sit (966.). Sic fertur diu, sine magno malo.

Quam difficile sit scirrhum curare etiam in illis locis, ubi manubus accessus datur, ubi fomenta suffumigia &c. directe loco affecto applicari possunt, antea dictum fuit ad §. 490. unde facile patet, parum hic sperandum esse a remediis etiam decantatissimis. Si enim incipiens hic nasci scirrhus tepore blando corporis interni, saliva, succo pancreatico, bile utraque huc derivatis continuo, agitatione perpetua per motum diaphragmatis & musculorum abdominalium, resolvi non potuerit, quid sperandum erit a remediis. Chemici quidam jactaverunt se posse arcanis suis scirrhos dissolvere, sed experimentum artis suae incassum fecerunt in scirrhis partium externarum. Hinc nihil superest nisi ut tolerabile reddatur malum, quod tolli nequit. Verum scirrhus intestinorum inprimis ideo molestus est, quia arctando intestinum contentis praecludit liberam viam; hinc si dilutissima tantum sumantur & mollissima alimenta, hoc praecavetur: similis ergo victus hic convenit, ac laudatus fuit ad §. 966.

§. 975. Si autem scirrhus ille hoc loco conceptus per causas (492. 495.), signis (497. 498.) cognoscitur, tum vero miserrimus rerum status, & immmedicabilis cernitur: qui intelligi potest ex (498.) collatis cum natura, functione, nervosa textura intestini: maxime autem dysenteria acerrima, assidua, rebellis, cuncta, per quae

vadit, exurens, erodens, consumens, cum convulsionibus acerrimis, doloribus omni patientia majoribus, fixis, diuturnis, donec tandem mors unico sit miseriae solatio.

Quaenam causae sint, quae scirrhum in cancrum convertunt, ad numeros hic citatos, dictum fuit, simulque recensita sunt pessima mala, quae a Cancro fiunt in partibus externis, ubi haec omnia oculis lustrari possint. Si jam cogitemus, ichorem cancrosum, qui cutim vicinam erodit, & qui linteamina applicata instar aquae stygiae destruit, in intestini cavum depluere, facile concipimus, quam horrenda debeant sequi mala, nulla arte superabilia, & sola morte terminanda.

§. 976. Si simulac scirrhi praesentia noscitur (972.) tractatur methodo (974.), hoc malum (975.) multum cavetur. Sed si, ad id superandum, acria (490. N°. 3. 495. 502.) applicata imprudenter, maxime per valida purgantia, tum cancer illic oritur, saevitque: tum autem potus ex solo lactis recentis sero; victus ex jusculis farinosis, carnosisve solis cum vitellis ovi; clysmata blandissima ex solo decocto seminum lini, foliorum solani officinarum, vel capitum papav. alb., injicienda; medicamenta summopere demulcentia, anodyna, leniter opiata, non facile in acre transeuntia, danda.

Si per signa ante enumerata scirrhum adesse cognoscitur, nihil superest, nisi ut vitentur omnia, quae scirrhum in Cancrum convertere possunt, de quibus videantur illa, quae in Cancri historia dicta sunt. Solent autem saepe aegri, gravans illud pondus in abdomine dudum jam experti, urgere Medicos, ut purgantibus datis expellatur illud molestum; & dum prudentiores Medici illis morem gerere nolunt, ad obvios quosvis Agyrtas confugiunt, qui acerrimis solent uti purgantibus, uti & emeticis violentissimis; tuncque per usum horum remediorum idem fit, ac si quis scirrhum jam antiquum, & brevi cancrosum futurum, manubus rudissime perfricaret. Ubi tale malum jam adest, satis patet, nullam superesse medelam, solam curam palliativam locum habere, quae mitigando symptomata morbum lenit. Omnia ergo, quae ingeruntur, adeo blanda esse debent, ut oculo instillata nullum dolorem facerent; simulque talia, ut calore corporis non facile degenerent in acrimoniam etiam levissimam. Aqua pura optima foret pro potu, vel & serum lactis tenuissimum & recens; dumque illo utuntur tales aegri, subinde acidum absorbentia, in tenuissimum pollinem trita, dare convenit, ut si forte illud acescere inciperet in primis viis, statim enervaretur haec acrimonia. Vitellus ovi, qui crudo vulneri si illinatur, nullum dolorem excitat, una cum carnium jusculis & farinosis mollissimis pariter ob eandem rationem conveniunt. Ut autem acer ichor in intestina depluens enervetur, clysmata mollissima una cum anodynis injiciuntur; sic enim & diluitur illa acrimonia, & intestinorum latera blanda tali mucagine obducta defenduntur. Interno usu similia

milia conveniunt, additis opiatis, ut saevus dolor leniatur: de quorum usu videantur illa, quae ad §. 202. & 229. habentur.

Videtur autem *Trallianus* (*m*) cancrum intestinorum observasse, & dysenteriam pessimam inde natam; sic enim habet: *Si intestina ulcus aut inflammatio quaedam obsideat, hae notae praecedunt. Inter initia morbi cruenta, dein saniosa excernuntur: multis primo ramenta, postea pinguia descendunt, & si malignus fuerit affectus, faeculenta foedi odoris: postremo ubi in cancrum jam degeneraverit, varia excrementa, & nigra, cum quibusdam putridarum carnium particulis per alvum redduntur. Quin etiam febris cum multa siti comitatur; nec non cibi fastidium, unde corpus emarcescit: tormina quoque cum sonitu intestina exercent, dolorque ingens & vigiliae aegrum infestant.* Quae descriptio satis convenit illis, quae in miseris talibus aegris observantur. Cancrum in intestino colo se vidisse, testatur *Petrus Salius Diversus* (*n*), a quo miser homo per plures menses cruciatus tandem iliacus factus perierat.

§. 977. Hinc demum liquet, cur practicis toties occurrant dolores oesophagi, oris ventriculi, hepatis, lienis, pancreatis, intestini Ilei, intestini Coli, adeo saevi, fixi, perticaces, intolerabiles, insuperabiles? quod in omni Ileo vero sit semper causa physica transitum contentorum per intestinum absolute impediens, quaecunque demum haec fuerit, sive in ipsa scilicet intestini fabrica male affecta, sive in materie quadam cavum occupante, quae multiplex quidem deprehensa fuit? item quam sit multiplex, miraque omni modo, dysenteria? quam male in hujusmodi malis saepe accusetur acrimonia quaedam hectica humorum singularis, & contra eam fictam dentur nocentia medicamenta? quanta sit prudentia opus Medico daturo purgans in magno dolore illarum partium? quaenam saepe sit illa post haec in nonnullis sequens, immedicabilis hypercatharsis? quam varia remedia, & methodus medendi requirantur ad dysenterias curandas? quam vanum, fallax, & damnosum sit, ad has commendare unum, qualecunque demum sit, medicamentum proprium? aut unam universalem medendi methodum? Et infinita similia.

Omnes, qui in luculenta praxi versantur, noverunt, toties occurrere difficillima illa mala, quae aegris molestiam summam, Medicis taedium parant, dum diversis methodis tentantes hos morbos nihil proficiunt. Antea ad §. 797., ubi de angina scirrhosa agebatur, patuit, oesophagum scirrhosum redditum, vel & a vicinis tumoribus similibus compressum, sensim sic angustari, ut tandem nihil cibi vel potus transmittere possit, sicque lenta & miserrima mors sequatur. Frequenter satis occurrunt cardialgiae molestissimae ad omnia

(*m*) Lib. VIII. Cap. VIII. pag. 433.
(*n*) De Affectibus Particularibus Cap. XI. pag. 280.

omnia remedia rebelles, lenientibus solis aliquod levamen praebentibus. Miram autem diversitatem in his doloribus practica observata docuerunt. Vidi qui commode se haberent ventriculo vacuo, sed una alterave hora post pastum miserrime torquebantur per tres quatuorve horas; dein iterum cessabat dolor, vel saltem minuebatur multum. Econtra alios novi aegros, qui vacuo ventriculo se pejus habebant. Vidi mulieres, quae pessima cardialgia quotidie fere corripiebantur; ubi vero gravidis distendi inciperet abdomen, liberae erant ab hoc dolore, qui post puerperium redibat denuo. Verum notum est, ventriculum mutare situm suum dum plenus est, & in gravidis pleraque viscera abdominalia ab utero tumente moventur loco. An tunc tumor talis scirrhosus pondere suo minus premit vel distrahit partes vicinas, vel illas quibus cohaeret, dum ab utero assurgente sustinetur, & simile quid contingit in quibusdam ventriculo repleto? Forte illud non penitus improbabile videbitur. Si vero consideremus illa, quae cadaverum sectiones docuerunt, invenimus, scirrhosos tumores, ulcera cancrosa, pertinacissimorum talium dolorum causas fuisse. In cadavere hominis, qui per sex fere annos dolore cardiae laboraverat, inveniebatur tumor ingens, magnam partem cavi thoracis implens, una cum oesophago transiens per diaphragma, & pone partem posteriorem ventriculi porrectus ad pylorum usque, utrumque ventriculi orificium comprimens. Adeo autem durus erat ille tumor, ut cultello vix discindi potuerit (*o*). In cadavere phthisici juvenis, qui insigni ardore supra sinistrum ventriculi orificium, omnia remedia eludente, laboraverat, invenit *Celeberrimus Heisterus* (*p*) in oesophago duos pollices supra diaphragma foramen pollicis latitudine, oris nigricantibus undique cinctum. His similia in Scirrhi historia ad §. 484. habentur. Verum & illa, quae de morbis inflammatoriis viscerum hactenus dicta sunt, demonstrant, & in his scirrhos nasci: ideoque merito peritos Medicos in doloribus chronicis abdominalibus talem causam suspicari, & cavere ne imprudenti medela exasperent hos morbos.

Quod in omni Ileo vero &c. *Sydenhamus*, uti ad §. 959. dictum fuit, tunc tantum Iliacam passionem proprie vocandam esse voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & intestina proxima deponerentur acres humores: quando autem a faecibus induratis aliisve similibus causis ortum duceret morbus, tunc affectionem iliacam notham dixit. Verum ex illis, quae ad §. 960. allegata fuerunt, patuit, *Hippocratem* & *Galenum* ileum vocasse intestinorum inflammationem, quae ita claudit cavum, ut nihil transmitti possit, adeoque haec definitio potius retinenda videtur. Haec jam obturatio tubi intestinalis poterit fieri vel ab ipsa fabrica intestini tumente; vel a tumore quocumque latera intestini comprimente; vel & a materia immeabili in cavo intestini collecta; si tunc in tali casu inflammatio accedat, morbus vocabitur Ileus.

Tumores inflammatorios, suppuratorios, scirrhosos, cartilagineas indurationes intestinorum, hunc morbum producere posse satis constat ex illis, quae hactenus dicta sunt. Verum & diversa materia intestinis infarcta deprehensa fuit.

(*o*) Medical Essays Vol. 3. N°. 26. pag. 356.
(*p*) Acta Physico-Medica Academ. natur. curiosor. Tom. I. pag. 392.

fuit. In quibusdam hominibus, sedentariam vitam agentibus, & crassa edulia, non facile subigenda, ingerentibus, inprimis si inertior simul bilis fuerit, in intestino duodeno, quod satis contractum est, & valvulas copiosas habet, accumulatur talis materies, quae, expresso liquido, indurescit, obturat intestini cavum, & dein ileum producit: qualem casum vidi, & ex *Helmontio* ad §. 960. simile exemplum habetur. Vidi in virgine, quae pruna copiosa comederat, simulque omnia officula deglutiverat, hunc morbum natum fuisse; a quo tamen feliciter evasit, per alvum excreta incredibili copia horum. Similis casus & apud *Bonetum* (*q*) legitur, sed infausti eventus: ibi enim cerasorum & prunorum nuclei, imprudenter deglutiti, post summas miserias integro triennio toleratas, mortem fecerant. In puella duodecim annorum deglutitum pruni officulum, crusta calculosa obductum, ano excretum fuit post sexennium, postquam pariter graves & diuturnas molestias produxerat (*r*), & dolores colicos acerrimos. Verum haec obstacula in intestinis nata ab ingestis pendebant. Sed & mucus, naturaliter obducens intestinorum latera, collectus, inspissatus, intestini cavum obturare potuit, uti constat ex binis *Fernelii* observationibus ad §. 719. recensitis. Hoc tamen videtur constare practicis experimentis, talia obstacula, in crassis intestinis haerentia, diutius tolerari, quam si in tenuibus eadem forent; neque Ileum producere, nisi inflammatio accesserit.

Item quam multiplex, miraque omni modo, dysenteria? Antea ad §. 721. dictum fuit, tunc dysenteriam vocari morbum, dum alvi fluxum molesta comitantur tormina, & tenesmus adest frequens deponendi alvum, cum dolore satis acri. Omnis ergo acrimonia rodens & irritans intestina, sive ab ingestis nata, sive ab humoribus biliosis, atrabilariis, ichorosis, cancrosis, in intestina derivatis, poterit dysenteriam facere. Unde satis apparet, quam multiplex dysenteria sit, quoad causas, unde producitur. Verum & mira saepe talis causae invenitur subtilitas, contagio communicato inficiens sanos. Antea ad §. 722. dictum fuit, Medicum, dum moribundi dysenterici faeces alvinas examinat, ilico in eundem morbum delapsum fuisse; multosque sibi hunc morbum contraxisse, dum linteamina, dysentericorum faecibus conspurcata, mundarent. Integri quandoque exercitus hoc morbo corripiuntur. Verum quidem est, quandoque in potu communi latere posse stimulos salinos, vitriolicos, arsenicales, &c.; aliquando & semi corrupti & suffocati frumenti fracedinem hunc morbum produxisse, dum pane inde confecto vesci coguntur milites, uti & crudorum fructuum imprudentem ingurgitationem, constat: Interim tamen observaverunt Medici Castrenses, quandoque dysenteriam grassari, licet causae procatarcticae non adfuerint manifestae, sed lateat infesti stimuli natura: tunc saepe in ipso morbi initio ilico prosternuntur vires, non a copia excretae materiae exhausto corpore, sed venenata quasi vi susceptí

(*q*) Sepulchret. sive Anatom. Practic. Lib. III. Sect. XIV. Observ. 17. pag. 222.
(*r*) Medical essays Tom. I. N°. 32. pag. 301.

ſcepti miaſmatis morboſi, deleto omni robore in ſaniſſimis etiam paulo ante hominibus.

Quam male in hujusmodi malis &c. Notum eſt in febribus hecticis, tabeſcente ſenſim corpore, multum boni exſpectari a diaeta lactea, & equitatione: Verum ſi Cancroſum ulcus in ventriculo, inteſtinisve lateat, & ſenſim corpus doloribus contabeſcat, a motu equitationis irritabitur tale malum. Imo & lac, cum duras faeces alvinas producere poſſit, tunc non conveniet, licet adeo blandum ſit & utile. Dum in tali caſu putridiſſima per alvum exeunt, ſi tunc acidis acrioribus quis tentaret oppugnare hanc putredinem, exaſperaret peſſime dolentem partem.

Quanta ſit prudentia opus &c. Saepe enim ſolent accuſari acres humores, vel faeces accumulatae, ac ſi ab his ſemper penderent omnes abdominis dolores; unde imperiti credunt, nihil magis conducere, quam purgante dato expellere illud noxium. Verum ſi inflammationis ſigna talem dolorem comitentur, patuit ex antedictis, quanto cum diſcrimine daretur purgans, antequam per venae ſectionem, & alia idonea remedia, proſpectum fuerit inflammationi. In chronicis autem doloribus abdominalibus pariter magna cautela opus eſt; ſaepe enim a ſcirrho fiunt, qui acrioribus purgantibus irritatus facile in Cancrum degenerat.

Quaenam ſaepe ſit illa &c. Hypercatharſis dicitur purgatio immodica per alvum poſt medicamentum purgans exhibitum. Apud veteres Medicos, quibus acerrima purgantia in uſu erant, ut Helleborus, Elaterium, grana cnidia, Euphorbium & ſimilia, frequentius contigit hypercatharſis; unde in Epidemicis (s) tales caſus recenſentur; & in Aphoriſmis (t) monetur malum ſignum eſſe, ſi ſingultus, aut convulſio, hypercatharſin ſequerentur; exhauſto nempe corpore per nimis validam & diuturnam alvi evacuationem. Verum in hoc caſu ſolet fieri, dum ſcirrhus, jam in Cancrum degenerare paratus, purgantibus irritatur, & acrem ſaniem ſtillans continuo rodit & irritat inteſtina, unde pergit alvus fluere, donec moriantur.

Quam varia remedia & methodus &c. Paulo ante dictum fuit, quam multiplex ſit dyſenteria; unde facile patet pro varietate cauſae etiam diverſitatem medelae requiri. Si ab acri & ſemiputrida bile ortum duxerit, valent illa, quae ſurſum aut deorſum evacuant, modo viſcera firma ſint & integra: Si hac ſponte vel per artem evacuata, cruda & excoriata inteſtina pergant moleſtum teneſmum alvi deponendae excitare, molliſſima decocta, bolus armena, terrae ſigillatae, & ſimilia, quae demulcendo agunt, optatum praeſtant effectum; & inprimis opiata, quae pulcherrime tunc proſunt dolorem ſopiendo. Quandoque & venae ſectio & cura antiphlogiſtica requiritur, ſi ſimul adſit inflammatio. Si tabefactum in morbis chro-

(s) Epidem. Lib. V. textu 13. & 29. Charter. Tom. IX. pag. 337. & 343.
(t Aphor. 4. Sect. V. & 41. Sect. VII. ibid. pag. 196. & 313.

chronicis hepar acrem ichorem in inteſtina demittat, vomitorium datum ſaepe lethalem hypercatharſin inducit. Si a Cancri, in viſceribus haerentis, ſanie dyſenteria fit, ſola curatio palliativa & demulcens prodeſt, dum a purgantibus exaſperatur inſanabile malum. Si a dyſenterici moribundi foetore ſanus inficiatur, & a putrido miaſmate ſuſcepto omnes vires ilico proſternantur, vinum rhenanum, acetum ſimplex, vel & medicatum aromatibus penetrabiliſſimis, efficacem medelam praeſtat; imo & acetum, aqua dilutum, clyſmate injectum profuiſſe viſum fuit; uti & ſerum lactis, acidulum jam, larga copia potatum, & forma clyſmatis adhibitum. Contra vero dum in debilibus infantibus ab acida acrimonia in inteſtinis haerente dyſenteria naſcitur, praecipua medela petitur ab illis, quae acidum abſorbendi & enervandi vim habent. Patet ergo, nullum ſpecificum & univerſale remedium haberi ad omnes dyſenterias, atque methodum curandi legitimam tantum deduci poſſe ex intellectu cauſae, adeoque & illam neceſſario variam eſſe debere.

APHTHAE.

§. 978. Quum vero in multis morbis acutis cum visceribus inflammatis Aphthae oriantur, de his nunc paucis agendum.

Aphtharum nomen apud veteres Medicos occurrit quidem, sed non videntur intellexisse semper hoc nomine morbum illum, de quo hic agitur. Frequenter enim hoc nomen dederunt ulcusculis parvis os internum occupantibus, quae solitaria saepe observantur, vel saltem pauca numero; in medio albam maculam vel flavescentem habent, in toto sui ambitu rubra, inflammata & dolentia. Si Aphtharum descriptio legatur apud *Aëtium* (*u*), manifeste patebit, illum talia ulcuscula Aphthas vocasse, quas & infantibus familiares esse dixit, & ut plurimum facile curabiles. Frequenter talia ulcuscula in parte interiori labiorum, buccarum, gingivis, lingua videmus; & saepe solo melle rosarum illito curantur cito; inprimis si una alterave guttula spiritus salis marini, vel vitrioli, ad singulas mellis rosarum drachmas addatur. Et *Aëtius* adstringentia remedia, cydonea, mespila &c. in aphtharum curatione laudavit; quae in aphthis, morbos acutos inflammatorios comitantibus, minime conducerent, uti postea patebit. Quin imo videmus, *Hippocratem* similia ulcuscula, in aliis corporis locis nata, eodem aphtharum nomine vocasse. Ita pulmonis fistulam aphthis aliquando laborare dixit (*w*); & pudenda pariter (*x*); tuncque laudavit myrti baccas in vino decoctas, mali punici putamina in vino decocta, & similia, quae flaccidas illas & humidas partes roborare, & putredinem hic metuendam praecavere valent: quandoque tamen & molles pinguedines, ad leniendum molestum, qui quandoque adest, dolorem, adhibuit (*y*). Vidi aliquoties haec pudendorum ulcuscula, absque ullo symptomate, quod luis venereae suspicionem facere posset, primo molesta ob pruritum vix tolerabilem, dein acerbissimum dolorem facientia cum tumore labiorum vulvae, & inveni esse simillima illis ulcusculis, quae in ore interno reperiuntur, & sub nomine aphtharum a veteribus Medicis fuerunt descripta. Haec autem eo magis confirmantur, quia *Hippocrates* (*z*) ab eadem causa, & in ore, & in pudendis nata talia ulcuscula, monuit: *Quum annus austrinus, humidus & mollis exstitisset.* Licet autem

(*u*) Lib. VIII. Cap. XLII. pag. 159. versa. (*w*) De morbis Lib. II. Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 570. (*x*) De Natura muliebri Cap. LXI. ibid. pag. 714. (*y*) Ibidem Cap. LXXXV. pag. 718. Cap. XCVIII. pag. 721. Et de mulier. morbis Lib. I. Cap. XXXIII. ibid. pag. 749. (*z*) Epidem. 3. Charter. Tom. IX. pag. 259--261.

tem illa ulcuſcula ſaepe ſatis cito ſanentur abſque multo remediorum apparatu, quandoque tamen in ſubitam putredinem, omnia depaſcentem vicina, degenerant, niſi efficaciſſimis remediis ilico coërceatur incipiens corruptela. Vidi vigeſimo octavo labentis ſaeculi anno epidemice graſſatum fuiſſe hoc malum, quod, apud plebem ſaepe neglectum, erodebat genas, labia, gingivas cum intolerabili foetore, praecipue in junioribus; in adultis enim minus frequenter occurrebat morbus, nec tam cito depaſcebat omnia vicina. Plerumque primo apparebat in gena alterutra tuberculum durum, dolens, circa illum locum, ubi parotidis emiſſarium aperitur: fiebat levis excoriatio in genae parte interiori, & poſt paucas horas locus excoriatus alba quaſi cruſta tegebatur, unde in ſuppurationem vergere credebant ſaepe hunc morbum minus noſcentes. Verum applicatis emollientibus ſerpebat malum velociter, foetor ingens oriebatur, & niſi ſpiritu ſalis marini applicato coërceretur ilico haec putredo, nigreſcebat locus affectus & in putridiſſimum tabum diffluebat. Perfectiſſime hunc morbum deſcripſit, & varias ejus ſpecies, *Aretaeus* (*a*); uti alia occaſione ad §. 816. jam dictum fuit. Pariter & *Aëtius* (*b*) notavit, quandoque in ulcera depaſcentia abire, tuncque acria ſatis remedia adhibuit. Hinc intelligitur, quare *Celſus* (*c*) *ſerpentia ulcera oris vocaverit ea, quae ἄφθας Graeci nominant:* qui etiam alio in loco (*d*), de cura horum ulcerum agens, laudat talia, quae adurendo cruſtas ulceribus inducant; ubi leniora medicamenta parum proficiebant: adhibuit autem in hunc uſum *alumen*, *chalcitidem*, *atramentum ſutorium.*

An autem veteres Medici noverint aphthas mox deſcribendas, quae morbis acutis ſuperveniunt, non adeo liquido conſtat. *Hippocrates* quidem (*e*), dum morbos aetatum deſcribit, recens natis aphthas familiares eſſe dixit; & adhuc hodie in hac aetate frequentiſſime obſervantur, uti §. 982. dicetur. Praeterea alibi (*f*) de muliere lactante, quae acuta febre laborabat, dicit: *Huic ex reliquorum incendio lingua ſuccenſa eſt. Sub hoc tempus lingua etiam velut denſa grandine* (ὥσπερ χαλαζώδει πύκνῳ) *exaſperabatur.* Notum autem eſt, quod χάλαζα & χαλάζιον vocentur tubercula quaedam pellucida, inſtar grandinis, in palpebris ſaepius obſervata, lento quodam humore diſtenta: verum aphthae quandoque albae & pellucidae ſunt inſtar margaritarum, & tunc ſatis referunt has palpebrarum ſic dictas grandines (vide §. 985.); adeoque non improbabile videtur, in hac aegra aphthas adfuiſſe. Illa autem aphtharum deſcriptio, quae apud *Julium Pollucem* (*g*) habetur, ſatis convenit: ſic autem ibi legitur. *Aphtha*, *exulceratio*, *& abſceſſus ſuperficietenus dealbans linguam*, *vel pariſthmia*, *vel uvulam*, *vel guttur.* Ubi notandum, quod haec deſcriptio contineat utramque aphtharum ſpeciem, ulcuſcula nempe illa oris in-

(*a*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. IX. pag. 7. (*b*) Lib. VIII. Cap. XLII. pag. 159. verſa. (*c*) Lib. II. Cap. I. pag. 46. (*d*) Lib. VI. Cap. XI. pag. 386. 387. (*e*) Aphor. 24. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 119. (*f*) Epidem. 3. Textu VI. Charter. Tom. IX. pag. 314. (*g*) Lib. IV. Cap. XXV. Sect. 200 pag. 470.

interni veteribus Medicis inprimis memorata; & dein illas aphthas, de quibus hic agitur, quae superficiem linguae & faucium dealbant, vel potius alba crusta tegunt, uti omnibus notum est, qui hunc morbum viderunt. Pulchre autem hic convenit *abscessus* vocabulum: nam antea ad §. 402. dictum fuit, hoc nomine vocari etiam illud naturae humanae molimen, per quod a sanguine separantur quaedam nocitura, & ad certa corporis loca deponuntur; quod omnino convenit aphthis, quae in decursu morbi acuti oriuntur, uti postea adhuc pluribus dicendum erit. Ex quibus omnibus, ut puto, concludere licet, aphtharum talium vestigia in Veterum monumentis inveniri.

§. 979. Sunt autem parva, rotunda, superficiaria, ulcuscula, os internum occupantia.

Sequitur jam descriptio aphtharum: ulcuscula vocantur, uti videtur recepto more, dum Antiquorum aphthae tali nomine donabantur. Proprie enim loquendo ulcuscula non sunt, sed pustularum in morem supra superficiem partium oris interni elevantur, & dum separatae decidunt, integram omnino partem, cui adhaeserunt, relinquunt; cum Veterum aphthae manifestum cavum ulcerosum, licet exiguum, habeant. Optime hoc notavit *Vincentius Ketelaer* (*h*), qui in uliginosis Zelandiae locis praxim medicam exercens frequentissimas ibi in morbis aphthas viderat, & brevem, sed optimum, tractatum de aphthis conscripsit.

§. 980. Quae examinata accurate videntur esse ultimi emissarii, quo in os liquor secretus effunditur salivosus, mucosusque, exulcerationes, factae ex obturatione ejus canalis extremi per humorem lentum, viscidumque eo delatum.

In Physiologicis (*i*) demonstratur, magnam tenuis liquidi copiam per omnem superficiem oris interni prodire, cibis inter manducandum admiscendam; simulque & cryptulas mucosas numerosissimas in linguae dorso, tonsillis, velo palatino, pharynge, oesophago &c. adesse, quae spissiorem humorem, lubricandis his partibus servientem, eructant. Si os hominis sani inspiciatur, videmus omnes has partes aequabiliter humidas in omni puncto; unde merito concluditur, ubique talia esse emissaria, quae hoc liquidum transmittunt, quod & injectiones Anatomicae pulchre confirmaverunt. Videntur jam Aphthae fieri, dum ille humor, solito lentior redditus, per ultimum finem horum emissariorum propelli nequit, sed ibi haeret, & extremum talis vasculi obturat; interim a tergo urgentis liquidi vi elevatur ultra superficiem extremum canalis obstructi, sicque Aphtham producit. Sedula inspectio Aphtharum, dum primo prodeunt hinc inde solitariae, hanc sententiam confirmare videtur: ubi enim denso agmine haec loca jam occupant, tunc non facile

(*h*) Pag. 13. (*i*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 65.

cile distinguuntur singulae. Pulchrius adhuc illud apparet, quando crustis aphthosis deciduis renascuntur novae, uti frequentissime fieri solet: tunc enim in tersa superficie partium oris interni apparent punctula minima albicantia, inprimis si per lentem lustrentur haec loca; quae subito aucta, vicinis contiguis unita, intra paucas saepe horas similem crustam aphthosam producunt, ac erat illa, quae paulo ante separata deciderat. Patet simul inde, non nisi improprie Aphthas dici posse exulcerationes.

§. 981. Hinc occupant omnia loca, ubi talia emissaria hiant; adeoque labia, gingivas, genas internas, linguam, palatum, fauces, tonsillas, uvulam, gulam, stomachum, intestina tenuia, ubique fere eadem specie.

Omnes partes in textu enumeratas occupant, sicque facile distinguuntur a sordibus illis, quae linguam quandoque in morbis acutis crassa satis crusta tegunt. Dictum enim fuit antea, quando de febre ardenti agebatur (§. 739.), per aestum ingentem hujus morbi omnia exsiccari, tuncque & exhalantium vasorum extrema in lingua, exsucca & arida facta, emori quasi, & impetu vitalis liquidi, urgentis a tergo, protrudi, & eminere; tuncque sordidam linguam apparere, crusta flavescente, fusca, vel & nigra tectam. Sed & similis causa aphthis progenerandis statim assignata fuit. Verum notandum est, in lingua adesse numerosos folliculos mucosos, unde leviter tantum si obtuso instrumento radatur vel prematur linguae superficies, ingens copia muci prodit. Praeterea in Physiologicis (*k*) notatur, externam membranam linguae in vaginulas erectas protendi, quae papillas nerveas eminentes tegunt, & defendunt. Sed & illae vaginulae exsiccatae, emortuae, cum muco, per aestum febris inspissato, hic collecto, partem magnam illarum sordium constituunt, quae in lingua observantur in talibus febribus; licet & minora exhalantium vasorum extrema, similiter affecta, crustam hanc linguae insidentem augeant. Ideo lingua in tali morbo in dorso has sordes habet tantum, non vero in parte sua inferiori, & reliquae oris interni partes siccae quidem sunt, sed tali crusta non teguntur. Aphthae vero nunquam linguam solam, sed omnes oris interni partes plus minusve occupant; & quandoque in faucibus jam adsunt densae (vide §. 984.) dum in lingua nullum adhuc illarum vestigium apparet. Verum omnes oris interni partes oculis patent, & videmus, depressa lingua, profunde in faucibus aphthas haerere, sed tamen inde non certi sumus, aphthas per ventriculum & intestina distribui simili modo. Dum autem aphthae incipiunt solvi & decidere, tunc videmus integras laminas exspui ab aegris; & simul observamus, perfecte similes crustas per alvum prodire, & quidem tanta copia, ut illud non possit attribui crustis talibus deglutitis, quae ex faucibus vel oesophago deciderant. *Ketelaer* (*l*) tanta copia per aliquot dies ore & ano rejici aphthas viderat, ut aliquot pelves illas congestas

(*k*) H. Boerhaave Institut. Med. §. 485. (*l*) De Aphthis pag. 15.

gestas vix caperent. Minus mirum hoc videbitur, si consideremus, illas decidere, iterumque repullulare similes, & quidem repetitis vicibus. Unde videtur merito concludi posse, aphthas etiam in ventriculo & intestinis haerere.

§. 982. Gentibus Borealibus, paludosa loca inhabitantibus, tempestate calida, pluviosa, infantibus, senibusque, frequentes.

Certum est in calidioribus regionibus vel omnino non, vel rarissime occurrere. Periti & exercitati Medici, qui in talibus locis praxim medicam exercuerant, ad septentrionales oras dum pervenerant, mirati fuerunt morbum hunc, quem nunquam viderant. Mihi ipsi, olim in patria praxin facienti, nihil frequentius occurrebat, quam aphthas videre in morbis acutis: Viennae autem, per quinque jam annos degenti, ne semel quidem illas adhuc videre contigit. Hinc fuit *Ketelaer* (*m*) in illa opinione, quod in calidis regionibus corporum humanorum habitus cum rarior sit, & ad diaphoresin & sudores magis comparatus, ibi in morbis per sudores saepe difflentur, quae sub humidiori & frigidiori caelo, & in corporibus non adeo in sudorem pronis, per hanc viam non tam facile exeunt de corpore. Dicitque se observasse, sudorem copiosiorem & urinas uberiores reddidisse Aphthas tutiores & leviores; & contra omnia, quae has evacuationes minuebant, nocuisse. Forte & notari meretur, quod quandoque in illis locis, ubi aphthae non occurrunt, observentur frequentissime exanthemata miliaria dicta, alba & rubra, in externa corporis superficie. An tunc ad externam cutim deponitur simile quid, ac in aliis locis per primarum viarum corporis superficiem dispergitur? Certe exanthemata illa miliaria acutos morbos quoscumque, uti & febres continuas comitantur frequenter; odor peculiaris, ingratus, vappidum acetum utcumque referens, per loca dispergitur, in quibus tales aegri decumbunt; qualem odorem quandoque & apud Aphthosos observavi. Miliaria alba pustulas minimas, pellucido liquore plenas, exhibent, ultra epidermidis superficiem eminentes pro parte; dein quasi turbidior fit liquor contentus his pustulis, exsiccantur, decidunt, renascuntur similes satis frequenter. Sed & in aphthis plura observantur his satis similia. Anxietas circa praecordia, debilitas, somnolentia levis, inaequalis, perpetua, praecedunt aphthas: & similia symptomata ante eruptionem miliarium observantur, & post eruptionem factam minuuntur. Subito quandoque disparent miliaria exanthemata summo cum periculo aegrotantis; sed & observatur, intra paucas horas quandoque disparere aphthas, ilico recrudescente febre, cum molestae oppressionis sensu circa praecordia, quae non levantur, nisi denuo aphthae prodierint. Omnia tamen haec dubii tantum instar propono, ut illi, quibus & Aphthas & miliaria exanthemata frequenter videre contigit, judicent, in quantum conveniant binae illae seperationes materiae morbosae ad diversa corporis loca depo-

(*m*) Ibidem pag. 30. 31.

positae. Dissimulandum enim non est, alia quaedam symptomata praecedere & comitari miliarium eruptionem, quae in Aphthosis non observantur.

Omnium frequentissimae occurrunt aphthae, ubi in depressis & humidis locis homines habitare coguntur. Hinc in Zelandia, aquis undique cincta, & congestis aggeribus ab inundatione defensa, adeo frequentes aphthae sunt, ut endemium morbum illius loci dixerit *Ketelaer* (*n*); inprimis autumno, si humida & calida fuerit tempestas.

Quamvis autem in omni aetate & sexu aphthae observentur, tamen recens natis familiares magis sunt, & ut plurimum satis benignae, absque morbo validiori praegresso. Imo raro occurrit, infantes primis a nativitate septimanis ab his immunes esse. Adeo autem tunc mites esse solent, ut sollicitae etiam de salute prolium matres vix Medicum vocent: sed syrupo violarum cum melle, vel & syrupi rhei aliqua quantitate addita, quem subinde lingendum exhibent, crustas illas aphthosas emolliunt, & satis cito decidere faciunt. Senibus in febribus continuis satis frequenter aphthae oriuntur, sed, ob vires effoetas, semper admodum periculosae.

§. 983. Solent autem Aphthas in ore apparituras praecedere febris continua putrida, aut intermittens, continua facta, incipiens cum diarrhoea, vel dysenteria; magna & perpetua, nausea; vomitus; prostratus appetitus; anxietas ingens, saepe repetens, circa praecordia; debilitas magna; magna evacuatio quaecunque humorum; stupor & hebetudo; somnolentia levis, inaequalis, perpetua; perpetua querela de pondere & dolore circa stomachum.

Consideranda jam sunt illa, quae Aphthas solent praecedere, & simul signa dant, quae has metuendas esse docent.

Certum est, si recens natos infantes excipiamus, rarissime observari aphthas, nisi in febribus continuis; praecipue in febribus autumnalibus, quae frequenter sunt intermittentes in continuas degenerantes; vel, licet in initio statim continuae appareant, postea mitescente morbo intermittentium typum induunt. Semel tantum vidi in muliere quinquagenaria aphthas post tertianae exquisitae aliquot paroxysmos; & quidem medio mense julio, dum illae febres adhuc vernalium indolem habent. *Celeberrimus Boerhavius* bis tantum viderat, absque morbo praegresso prodiisse aphthas densas, sed in solis labiis, & in hominibus adultis, cum felici eventu. Semel mihi contigit videre in puella annua, absque ullo morbo praecedente, aphthas densissimas & fuscas, totum os internum occupantes: a quibus pariter sanata fuit feliciter, nec febricitabat toto tempore, quo Aphthae aderant, vixque aliam molestiam ullam videbatur pati, quam difficiliorem deglutitionem; & deciduis aphthis cruda interni oris superficies ab attactu cibi & potus dolebat, quod tamen bidui spatio cessabat. *Ketelaer* (*o*), qui tot aphthosis medicinam fecerat, testatur, se

(*n*) Ibidem pag. 32. (*o*) Ibidem pag. 26.

se plurimis adfuisse, qui in summa apurexia aphthis tenerentur, quique praesensisse se nullam febrim, ab omnique gravi malo immunes fuisse asseverarent. Additque etiam, in nuper editis infantibus praeeuntes febres non semper observari.

Frequenter inprimis aphthae sequuntur illas febres, quae cum diarrhoea vel dysenteria incipiunt, uti *Sydenhamus* monuit (*p*); inprimis si calido regimine aegri usi fuissent, vel materiae peccantis evacuatio adstringentium usu intempestivo impedita foret, non prius educto per cathartica morbi fomite. Notat & postea (*q*(, eodem tempore, quo Dysenteriae Epidemicae grassabantur, febrim quandam exortam fuisse absque Dysenteria comite, quam tamen febrim dysentericam vocabat, quia omnia eadem symptomata habebat, quae dysentericorum febrim comitabantur, & quandoque etiam mitiora alvi tormina: Observavit autem hanc febrim, ubi discessum meditaretur, ad aphthas producendas fuisse propensiorem, ac ulla alia febris species, quam hactenus viderat. Simul & hoc notandum, quod in eadem illa febre sudores fuerint rari & parci, cum in Epidemica constitutione, quae hanc praecesserat, copiosissimi sudores profluerent. Haec observatio *Sydenhami* videtur confirmare illam opinionem, de qua praecedenti paragrapho dictum fuit, nempe, aphthas tunc inprimis sequi, quando vel ex morbi peculiari indole, vel ex corporum constitutione singulari, sudores minus copiosi & faciles prodirent.

Magna & perpetua nausea &c. Antea ad §. 642. dictum fuit, a sordibus biliosis, putridis, glutinosis, nauseam saepius oriri: & in febribus, ubi haec symptomata adsunt, absque signis inflammationis ventriculi aut vicinorum huic viscerum, merito talis causae praesentiam suspicari Medicos, satis antea demonstratum fuit. Talia autem in primis viis haerentia, per febrim adhuc magis corrupta, pro parte intestinorum venis bibulis resorpta, sanguinem inficiunt tali materia, quae nunquam in sanorum humorum indolem mutari potest, sed inde expelli debet, ut sanitas redeat. Observavit autem *Ketelaer* (*r*) periculosiores & graviores aphthas prodiisse, ubi in initio morbum negligentes aegri nullum Medicum advocassent, antequam attritae penitus vires forent; tuncque nullae poterant tuto fieri evacuationes, quae in initio morbi administrari debuissent.

Anxietas ingens, saepe repetens, circa praecordia. Ad §. 587., ubi de crisi agebatur, & ad §. 619. pariter notatum fuit, miras saepe turbas, & nova, illaque saepe satis molesta, symptomata excitari; dum materies morbosa subacta, & mobilis reddita, vel per evacuationes criticas expelletur brevi de corpore, vel per metastasin loca quaedam corporis occupabit: inprimis autem anxietatem & inquietam corporis agitationem comitari perturbationes illas criticas, ad §. 633. monitum fuit, & pluribus ex *Hippocrate* locis confirmatum. Criticam autem esse metastasin illam depositionem materiae morbosae ad superficiem oris interni & primarum viarum, unde aphthae

(*p*) Sect. IV. Cap. III. pag. 222. (*q*) Ibidem Cap. IV. pag. 236. 237.
(*r*) De Aphthis pag. 40.

thae oriuntur, plurima docent observata. Saepe vidi, criticis diebus prodire aphthas, cum morbi insigni levamine; & longe minus tutas inveni, dum alio morbi tempore erumperent. *Ketelaer* (*s*), qui una cum praxi medica & alia tractare debebat, munere gymnasiarchae fungens, adeo obscura & confusa credebat crisium signa offerri in morbis, ut fere frustraneam illorum observationem putaret, & perfectas crises, quae statis diebus morbos plenissime solverent, quam rarissime in Zelandia occurrere affirmaret; aphtharum sedula observatione, & quotidiana fere, coactus tamen fuit fateri imperfectas, quae lente & sensim exstirpant morbos, crises frequentissime observari, quibus aphthas adnumerabat. Verum aliis in locis (*t*) fatetur, aphthas, quae ante septimum morbi diem oriuntur, multo lethaliores & molestiores esse illis, quae septimo vel nono die proveniunt; omnium optimas esse, quae constantibus viribus, adulta aetate, post conflictum naturae & morbi, cum signis concoctionis, a septimo vel nono morbi die, non ita magna copia, pacatis plerisque symptomatibus, & inprimis cessante aut multum remittente febre, emergunt. Damnavit autem illas aphthas, quae ante subactam morbi materiam prodeunt. Manifeste autem ex his iterum patet, Veterum doctrinam de crisi & criticis diebus pulchre confirmari, etiam per observationes illorum, qui de hac re dubitabant, modo attenti ad omnia morbum quendam per totum sui decursum prosequerentur. Cum ergo aphthae in morbis revera criticae sint, non mirum, & perturbationes criticas praecedere, anxietatem nempe circa praecordia.

Verum illa anxietas repetitis vicibus invadit, quia aphthis jam deciduis saepe succedunt novae, a simili materia morbosa, nondum penitus expulsa de corpore, versus eadem haec loca deposita. Quandoque enim tanta est materiae morbosae copia, vel vires per morbi vehementiam adeo fractae, ut non possit illa separatio critica per aphthas fieri unico impetu. Tales autem aphthas *Ketelaer* (*u*) merito periculosas affirmat, *quae aliquoties evanescendo repetitis ictibus & insultibus naturae negotium facessunt*. Verum notari hic meretur, quod tempestate calida & pluviosa, quando aphthae frequentes (§. 982.) occurrunt, *Hippocrates* jam monuerit (*w*), in morbis crises saepe deficere, vel difficiles observari; ἀκρισίαι πολλαὶ, τὰ δὲ δύσκριτα.

Antea, ubi de generali febrium historia agebatur, triplex febrium exitus (§. 591.) memoratus fuit, nempe in mortem, alium morbum, vel sanitatem. Atque ibi dictum fuit (§. 592.), aphthas in primis viis natas frequentem satis causam mortis ex febre esse, quatenus densissimae obsident quandoque ventriculum & intestina; sicque vasa illa tegunt, per quae nova liquida in locum perditorum ingeri debent. Proprie tamen pertinent ad illam mutationem febris, per quam in alium morbum desinit, deponendo materiam criticam in vasa quaedam obstructa vel dilatata (§. 593.), uti ex hactenus dictis evidenter apparet.

Debi-

(*s*) Pag. 19. (*t*) Ibidem pag. 25. & 39. (*u*) Ibidem pag. 39.
(*w*) Epidemicor. 3. Charter. Tom. IX. pag. 263.

Debilitas magna. Cum morbo jam adulto oriantur aphthae, & quandoque diarrhoeas, dysenterias, & quamcumque validam evacuationem, praecedere aphthas observatum fuerit; mirum non est, debiles saepe jam aegros esse, antequam aphthae prodeant. Verum hic intelligitur illa *refugiente animo virium praecipitatio* (*x*), quae & subita est, & major, quam morbi vis & diuturnitas, vel evacuationum copia, efficere poterant. Talis autem subita debilitas aphthas periculosas praecedere inprimis solet; tuncque videtur materia morbi, soluta quidem & mobilis reddita, adeo tamen malignam indolem habere, ut, dum humori vitali mista per vasa fluit, omnes omnino vires prosternat, antequam ad superficiem primarum viarum deponatur: illa autem depositione facta, vires denuo solent insurgere. Verum & summa talis debilitas in petechiis, miliaribus exanthematibus, pessimisque variolis, quandoque observatur, antequam illorum morborum virus versus corporis superficiem erumpat. Praeterea ad §. 661., ubi de debilitate, tanquam symptomate febrili, agebatur, notatum fuit, quandoque in morbis aliquid circa praecordia haerere, quod venenata quasi vi omnes vires uno momento prosternit, licet nullae aliae causae praegressae fuerint, quibus tanta, & tam subita, virium jactura attribui posset; uti pluribus ibi probatum fuit. Verum sequenti paragrapho dicetur, pessimas aphthas, & ut plurimum lethales, adscendere sensim ex oesophago, dum nullae adhuc in oris interni partibus observantur. Tunc autem admodum probabile est, circa ventriculi orificium prius jam haesisse, antequam in imis faucibus appareant; adeoque & hac ratione ingens debilitas aphthas praecedere poterit, antequam nempe in ore vel faucibus conspicuae fiant, licet in interioribus jam diutius haeserint.

Magna evacuatio quaecumque humorum. Inprimis talium, per quae tenuiora liquida de corpore subducuntur. Sic post sudores nocturnos diu toleratos in ultimo phthisis stadio aphthas saepe nasci observavi.

Stupor & hebetudo &c. Haec symptomata aphthas futuras praecedere, *Ketelaer* (*y*) notavit; & rarissime hoc signum fallit: ita ut aegrorum custodes in illis locis, ubi aphthae familiares occurrunt, ilico aphthas praesagiant, dum somnolentum & torpidum aegrum decumbere observant. Cum autem aphtharum materia, una cum lympha, per tenuia admodum vasa feratur, simulque talem lentorem lymphae, cui permista est, inducat, ut per ultima horum extrema libere exire non possit, sed illa obstruat (vide §. 980.); non mirum est, dum toti massae humorum talis materia inhaeret (nondum per metastasin delata versus superficiem primarum viarum) si & immeabilitas tenuissimae lymphae concilietur per hunc lentorem morbosum. Verum inde nasci Coma febrile, dictum fuit antea ad §. 704. Et postea inter causas ipsius apoplexiae talis humorum dispositio §. 1010. 2. *γ*. recensebitur.

Perpetua querela de pondere & dolore circa stomachum. Inprimis in hoc casu, ubi jam in ventriculo & oesophago aphthae haerent, antequam in faucibus & ore appareant. Conqueruntur tales aegri saepe, quod tunc sen-

(*x*) Ketelaer de Aphthis pag. 37. (*y*) Pag. 28.

ſentiant, ac ſi durum & rigidum obſtaculum in Oeſophago haereret, quod & potui deglutiendo obſiſtit, dum per hunc tubum in ventriculum deſcendit. Saepius obſervavi, & ſingultum aphthas, in ore apparituras brevi, praecedere, qui tunc fieri videtur, dum aphthoſae cruſtae ſuperius ventriculi orificium obſident, illudque ſua mole irritant. Tunc enim ſimilis irritatio continua ibi oritur, ac fit in hominibus ſanis, dum majores offas ſubito degluтiunt, difficulter tranſituras per finem Oeſophagi, unde ſolet ſaepe tunc ſingultus naſci.

§. 984. Solet in initio aliquando hinc inde ſparſa apparere ſolitaria puſtula, jam primo in lingua, in labiorum angulis, in faucibus, & alibi, ſine ulla certa conſtantia loci primi: & illae fere ſemper boni genii: aliquando primo apparent in imis faucibus adſcendente quaſi ex oeſophago cruſta alba, denſa, ſplendente, inſtar recentis lardi, tenaciſſime adhaerente, lente adſcendente: atque hae fere peſſimae; & ut plurimum certo lethales: aliquando duris, craſſis, denſis, tenacibus cruſtis totum cavum oris ubique, usque ad extrema labiorum, obſident, omnia tegentes ſimul; & ab his raro reſurgunt aegri.

Sequitur jam, ut enumerentur illa ſigna, ex quibus majus minusve periculum aphtharum prodeuntium cognoſcitur, ut inde Prognoſis deduci poſſit. Inprimis autem hic magna cura requiritur, cum *aphthae propinquae Medicos identidem fallant, & praeſentes non meliori fide agant, ſi ex illis ſalutem vel mortem hariolari velint* (z).

Igitur Prognoſis deſumitur a loco, in quo primo apparent aphthae, & diverſa cruſtae talis aphthoſae ſpiſſitudine.

Solet in initio &c. Quantae utilitatis ſit Medico, linguam, os internum, & fauces inſpicere, dum morborum curam gerit, antea ad §. 609. dictum fuit; ſed praecipue hoc neceſſarium eſt, ubi ſigna memorata praecedenti paragrapho, & Epidemica conſtitutio, Aphtharum ſuſpicionem faciunt: ſi autem tunc inveniantur ſparſae hinc inde & paucae, bonum ſignum eſt, quod raro fallit. Interim tamen quandoque contingit, quamvis rarius, ut pauco numero & ſparſim prodeant in oris interni partibus, dum denſae haerent in interioribus. Verum morbi praegreſſi vehementia, nauſea perpetua, ſingultus, uti & dolor & pondus circa ſtomachum, ſatis docent attentum Medicum, non fidendum eſſe talibus aphthis, licet ſparſae appareant. Praeterea quandoque & vires vitales adeo proſtratae ſunt, ut non ſufficiant expellendae per haec loca materiae morboſae, & ob talem cauſam poſſunt prodire paucae, ſed malo tunc omine. Hoc autem inprimis ſenili aetate obſervatur: verum pulſus celer & debilis, nullumque ſymptomatum, aphthas praecedentium, levamen ab hac eruptione, docent Medicum, irrita haec eſſe tantum naturae morbo ſuccumbentis conamina, adeoque funeſtam tunc eſſe Prognoſin.

Ali-

(z) Ketelaer de Aphthis pag. 38.

Aliquando primo apparent &c. Cum enim tunc ab interioribus ſenſim aſcendant verſus os, ſignum habemus, omnia interiora jam aphthis plena; adeoque omnia illa mala metuenda eſſe, quae paragrapho 988. enumerabuntur. Niſi enim aptis remediis poſſit obtineri, ut cito cadat denſa talis cruſta aphthoſa, & vires ſufficiant, ut tantam copiam materiae morboſae eliminare valeant, nulla ſpes supereſt.

Aliquando duris, craſſis &c. Pariter dat peſſimum ſignum: nam tunc novae aphthae ſuccreſcunt, & priori cruſtae nondum deciduae agglutinantur. Cumque nullum humidum a vaſis ſuppoſitis ad extimam ſuperficiem tam denſae cruſtae venire poſſit, illa exſiccatur, tenacior adhuc redditur & durior, magisque reſiſtit ſuae ſeparationi. Unde nihil omnino deglutire poſſunt aegri; imo, lingua, labiis, buccis, rigidis quaſi factis, ne quidem liquidum ori injectum continere poſſunt, tandemque & faucibus pariter ſic repletis miſerrime ſuffocantur.

§. 985. Varius harum color: albus pellucidus inſtar margaritarum; albus ſincerus ex denſitate magna; fulvus; flavus; lividus; niger: quorum malignitas pari ordine, ac hic recenſetur, procedit, ut prior optimus, peſſimus poſterior, ſit.

Agitur hac paragrapho de diverſitate colorum, ut inde Prognoſis hauriatur.

Quando ſparſim occurrunt aphthae hinc inde, tunc ſemper colorem album pellucidum habent, verum ubi denſo agmine, concretae ſibi mutuo, os internum obſident, tunc opacam albam cruſtam formant; quae, niſi cito decidat, augetur & ſpiſſior fit, tuncque ſuperficies hujus cruſtae exſiccata colorem mutat per ſucceſſivos gradus colorum in textu deſcriptos. Quandoque contingit, aphthas erumpentes cinericei coloris apparere ſtatim, tuncque ſemper funeſtas fere obſervavi; quod & *Ketelaer* affirmat (*a*). Reliquae colorum diverſitates inprimis videntur contingere, quando diu haerent cruſtae tales aphthoſae, antequam decidant; quod ſemper pro malo ſigno habetur, uti ſequenti paragrapho dicetur. An autem aphthae unquam prodierint nigrae, dubitandum videtur. *Ketelaer* negavit ſe illas unquam vidiſſe (*b*), nec memini me illas unquam obſervaſſe ab initio tales. Verum ubi diu haeſerunt illae cruſtae, tunc circa mortem illas nigreſcere vidi, foedo ſatis ſpectaculo.

§. 986. Ubi haeſerunt aliquamdiu, ſolent inferne ſolvi, laxari, fruſtulatim decidere, ſicque ſenſim, & ſucceſſive, omnes partes prius affectae liberantur. Tum nonnullae cadunt cito, aliae tarde. Quaedam ilico renaſcuntur, quaedam tarde, aliae non: renaſcuntur

(*a*) Ibidem pag. 14. (*b*) Ibidem.

tur quandoque aeque densae ac priores, & etiam nonnunquam adhuc densiores, patetque iterum tum diversitas periculi, & ubi.

Si vires vitales adhuc satis validae sunt, tunc liquidum, urgens canalium obstructorum extrema, separat illam crustam aphthosam, inprimis si liquidis emollientibus & leviter detergentibus os internum perpetuo foveatur, uti postea in cura dicetur. Neque ullum certum tempus determinari potest, quo haec separatio fit: aliquando enim intra duodecim horas vidi separari aphthas; aliquando per plures dies manere firmissime adhaerentes. Neque omnes simul cadunt, sed nunc in hac, nunc illa parte oris interni: non potui observare, quod constanti lege in quodam loco oris interni citius decidant quam in alio. Probabile tamen videtur, quod in ventriculo & intestinis, potu deglutito aliisque humoribus huc derivatis continuo emollitae, citius separentur. Si tum deciduis aphthis loca pura appareant, rubra, & humida, vel non renascuntur, vel admodum rarae prodeunt. Si autem siccus appareat talis locus post aphthas separatas, tunc malum signum merito habetur, & brevi renascentur aeque densae, imo & densiores, si vires vitae adhuc sufficiant expellendae huic materiae morbosae: si vero debilior jam aeger fuerit, anxietas ingens sequi solet, & nisi brevi novae prodierint aphthae, aegri pereunt. Quandoque aphthis deciduis locus apparet quidem non omnino siccus, sed quasi tenuissima tela alba obductus, & intra paucas horas aeque copiosae aphthae adsunt ac ante. Tunc novimus, copiam materiae morbosae adesse per haec loca expellendae; vires interim adhuc sufficere, ut haec expulsio fiat. Haec autem aphtharum separatio, & nova denuo illorum productio, repetitis saepe vicibus fit, antequam omne illud noxium expulsum fuerit. Sexties septiesve, aut & saepius, aphthas sic renatas vidit *Ketelaer* (*c*); quod & mihi aliquoties observare contigit; & quandoque aliquot dierum intervallum inter deciduas aphthas & renascentes intercurrit: verum tunc locus, unde aphthae deciderunt, non penitus humescit, & anxietas quaedam circa praecordia, & somnolentia supersunt; quae satis monent attentum Medicum, quod nondum superatum sit integre hoc malum.

Verum ex his iterum varia Prognosis sequitur: quae enim cito cadunt, semper melioris ominis sunt, licet etiam repullulent novae, brevi denuo separandae. Notant enim haec, copiam quidem materiae adesse, sed satis mobilis, vires sufficere, vias adhuc satis apertas esse. Ubi vero tarde cadunt, colligimus, materiam tenaciorem esse, vires minus firmas, vasa supposita non satis pervia; adeoque majus indicatur periculum. Ubi autem longum intervallum inter aphthas deciduas & renascentes interponitur, tunc novimus, partem tantum materiae morbosae subactam fuisse, reliquam adhuc indiguisse maturatione, antequam versus haec loca deponi posset; adeoque morbum longum, pluribus recidivis obnoxium, praevidemus, cum quo aeger diu luctari debebit, antequam evaserit, Interim tamen hoc emolumenti tunc habetur, quod, aphthis deciduis, liberius deglutiant aegri, & alimentis levibus & liqui-

(*c*) Ibidem pag. 21.

quidis refici interea vires possint, ut & sustinendo morbo longiori, & superandis pluribus recidivis, sufficere valeant. Ubi vero aeque densae renascuntur, vel etiam densiores, justus metus est, vires non fore satis validas, ut copiosae adeo materiae morbosae secernendae & separandae sufficiant: tunc crustae illae exsiccabuntur, nec secedent; nova similis succrescet, sicque sequentur omnia illa funesta mala, de quibus §. 984. dictum fuit.

Si autem, aphthis deciduis, os internum purum & humidum appareat, nulla anxietas circa praecordia, nulla hebetudo aut somnolentia, supersint; si febris cesset, vel minuatur continuo, de aegri salute certi sumus.

§. 987. Hic locus (981.), natura (979. 980.), causa (980. 983.), symptomata hujus mali (984. ad 987., unde de genio statuere licet; atque inde effectus ejus facile deduci possunt.

Locus, ubi aphthae haerent, definitus fuit; nempe in omni ambitu oris interni, faucibus, oesophago, ventriculo, intestinis: constitit simul ex dictis, quod sint ultimorum emissariorum, quae in has partes liquida emittunt, obturationes per humorem lentum & viscidum: causae, uti & illa, quae aphthas praecedere solent, similiter enumerata fuerunt, & quomodo periculosae & funestae aphthae a minus periculosis distingui possint. Ex quibus cognitis aphtharum effectus cognosci poterunt.

§. 988. Ubi enim talis crusta aphthosa totam superficiem tegit partium descriptarum (981.), tum sensum nervis inprimendum tollit, unde sapor omnis sublatus; exitum liquidorum per sua emissaria impedit, unde siccitas, vasorum suppositorum dilatatio, liquorum sub his stagnantium putrefactio, inflammatio partium ipsarum; cavitates vasorum absorbentium claudit, unde ingressum novi chyli, potus, medicamentorum impedit, vitia a denegata refectione corporis nata producit, unde tandem inde mors; crustis deciduis, major per dilatata vasa jam aperta humorum effluxus, unde salivatio, diarrhoea, quae bonae si non renascuntur aphthosae crustae; malae, si iterum procreantur; deciduis crustis, dolor inflammatarum, & jam denudatarum partium, saepe vivum cruorem stillantium, unde saliva sanguinolenta, talisque dysenteria; haec autem omnia, si stomacho, emissario hepatis, pancreatis, intestinorum applicantur, nos docent infinita mala, quae ex hoc uno morbo oriri possunt: ut non opus sit aliam prognosin dicere.

Duplicis generis mala ob aphthis oriuntur: vel quatenus superficiem primarum viarum tegunt, vel quatenus deciduis aphthis in cruda tunc, & dolente hac superficie, dolores fiunt molestissimi, & ex vasis dilatatis, & jam ab hac crusta incumbente liberis, nimia copia dimittuntur humores.

Unde

Unde sapor omnis sublatus &c. Demonstratur in Physiologicis (*d*), gustum fieri, si materies gustanda, attenuata, in saliva plerumque soluta, ore calefacta, motu oris linguae applicata, intra poros vaginarum, papillas nerveas in lingua tegentium, pervenire possit. Verum ubi crusta talis aphthosa totam superficiem linguae & oris interni tegit, non possunt particulae sapidae ad papillas nerveas linguae pervenire. Simul omnibus emissariis liquidorum obturatis, necessario semper siccitas harum partium adest; & ab his crustis incumbentibus, & a siccitate, buccae, labia, lingua, rigescunt ita, ut vix liquidum ore continere possint miseri aegri, sed illud statim depluat. Unde patet, praecipuas conditiones, ad saporis perceptionem requisitas, hic omnino tolli.

Vasorum suppositorum dilatatio &c. Alibi ad §. 120. & 382. 1. demonstratum fuit, vasa obstructa necessario dilatari debere, quia in canalibus obstructis resistentia summa est, & simul maxima plenitudo, dum nihil per illorum fines transire potest. Ubi ergo densae aphthae omnia haec loca obsident, fiunt a vasis suppositis dilatatis tumores molestissimi harum partium, & circa fauces & laryngem periculum suffocationis inducunt. In oesophago saepe sic arctatur cavum, ut vel omnino nihil, vel parum tantum & summa cum molestia transire possit. Imo saepe vidi miseros aegros, hanc difficultatem deglutitionis aliquoties expertos, postea ab omni potu omnino abstinuisse, ne denuo tales anxietates paterentur. Si jam simul consideretur, vasa haec obstructa turgere tali materia, quae morbosa est, & extra corpus eliminanda, intelligitur facile, liquorum, sub hac crusta stagnantium, subitam putrefactionem metuendam esse; praecipue si simul valida febris urgeat: tunc enim & in partibus obstructis inflammatio nascitur, unde tumor adhuc augetur; & a calore aucto, inflammationis comite, citior putredo fit.

Cavitates vasorum absorbentium claudit &c. Medici merito in morbis curandis semper solliciti sunt, ut vitae & viribus consulatur cibis & potibus facile digerendis; & licet quandoque in morborum acutorum vigore summo solum tenuissimum victum aegris concedant, tamen semper aliquid alimenti exhibent, & simul copiam potus tenuis suadent, ut nimiam exsiccationem corporis caveant. Verum frustra haec ingeruntur, si ventriculus & intestina crusta densa aphthosa tegantur, cum omnibus orificiis vasorum absorbentium sic occlusis nil ex ingestis in sanguinem venire possit: unde vel angustiae nascuntur intolerabiles ab assumtis etiam fluidis, si per intestina tumentia transire nequeant; vel si viam invenerint, immutata per alvum dilabuntur. Necessario augetur hinc humorum spissitudo, & acrimonia, vires prosternuntur, & ab hac sola causa aphthae tales in mortem terminantur; uti jam antea ad §. 592. in febrium historia dictum fuit.

Crustis deciduis, major &c. Aliud adhuc periculum aegris talibus imminet, dum laeti vident has crustas decidere, nam mox salivatio copiosa sequitur, & humor saepe viscidissimus exit, vasis jam dilatatis transmittentibus &

(*d*) H. Boerhaave Institut. Med. §. 489.

& crassius liquidum, & majori copia. Si jam consideretur, similem humorum effluxum fieri, aphthis deciduis, in toto primarum viarum tractu, patet ratio, quare tunc diarrhoea sequatur, & quare in debilibus jam a morbo molesto & diuturno aegris a subita liquidorum tali evacuatione mors sequatur, dum & aegri & Medici meliora sperabant. Si moderata sit talis evacuatio, & aegri vires adhuc constent, optimum signum dat, quia quidquid de materia morbosa adhuc supererat, per patula jam vasa facile expellitur, & tunc non renascuntur aphthae. Si autem de novo propullulent aphthae, tunc novimus, superesse adhuc in corpore eandem materiam, atque adeo viscidam, ut ne quidem per laxa & dilatata vasorum extrema exire possit, unde novis molestiis his ferendis raro parem aegrum invenimus, cum jam praegressis fere exhaustus fuerit.

Deciduis crustis, dolor &c. Inflammari partes vivas suppositas sub crustis illis aphthosis paulo ante dictum fuit: tunc, deciduis aphthis, loca apparent ruberrima & dolentissima, ita ut ne minimum attactum quidem ferant; & tunc miseri aegri, licet jam viae liberae sint, vix quid deglutire possunt prae dolore excoriatarum partium, quae saepe vivum stillant sanguinem. Interim tamen mollissimis potibus vel & remediis utendum est saepe, & parca copia simul, ne cruda illa & excoriata latera oesophagi concrescant, & immedicabile postea malum faciant. Molestissimum sic singultum, & dolorem cardiae a quovis cibo vel potu deglutito, per sex septimanas mansisse vidi in viro sexagenario post aphthas deciduas, ob excoriatum superius ventriculi orificium. Difficillime autem poterat leniri illud malum, quia in singultu, dum convulsus oesophagus ventriculum & diaphragma sursum trahit (vel saltem illam diaphragmatis partem per quam oesophagus transit), diaphragmate simul subito deorsum tracto, irritabatur de novo locus ille dolens, & impediebatur consolidatio.

Haec autem omnia si stomacho &c. In oris interni partibus videre possumus, quid mutatum sit post aphthas deciduas. Sed certi sumus, & in interioribus aphthas haerere, & postea separari. Si jam cogitemus, ductus communis bilis & succi pancreatici exitum in intestino duodeno posse obturari per crustam densam aphthosam, ut nihil transmittere possit; facile intelligimus, quantae anxietates circa praecordia fieri debeant. Dum autem separata hac crusta liber denuo exitus conceditur bili copiosae hic collectae, stagnatione & mora acriori redditae, non miramur, tormina saevissima in intestinis, pariter sic quasi excoriatis, nasci, diarrhoeas & dysenterias periculosas produci. Hinc adeo damnaverunt multi Medici purgantium usum (*e*) in aphthis, quia hypercatharsin intra paucas horas lethalem inde natam viderant, quam non a purgante remedio solo ortum duxisse admodum verosimile est, sed a collectis bile copiosa & succo pancreatico, subito sic erumpentibus, & crudam intestinorum superficiem irritantibus. Praeterea, uti salivatio, deciduis in ore aphthis, saepe per aliquot dies durat, antequam dilatata vasa

(*e*) Ketelaer de Aphthis pag. 45. 46.

vasa ad pristinam magnitudinem redierint; sic ob eandem rationem & illa liquida, quae in ventriculi & intestinorum cavum naturaliter exeunt, pergunt saepe exire tanta copia, ut totum corpus exhauriatur.

§. 989. Si vero ulcerosae crustae hae admodum lentae, crassae, latae, compactae, tum saepe suffocata caro subjecta inflammata, suppurata, gangraenosa, in dira ulcera mutatur, eroso quandoque in os palati usque ejus involucro; qualia autem in stomacho & intestinis hinc mala, per se patet.

Antea, quando de gangraena agebatur (§. 423.), dictum fuit, materiam febrilem quandoque ad quasdam corporis partes deponi, & quidem tantae malignitatis, ut vitam in parte destruat, quam occupat; & quidem citissime, uti pluribus ibi probatum fuit. Jam aphthae oriuntur a materia febrili versus superficiem primarum viarum deposita; illamque quandoque satis malignam esse in pessimis aphthis, ex modo dictis patuit. Imo aphthae etiam mitiores pro superficiaria gangraena haberi possunt: extrema enim vasorum, infarcta humore viscido, crustam faciunt mortuam, quae a vivis partibus suppositis separari debet & decidere. Materia ergo febrilis versus has partes deposita, & extremis vasorum orificiis infarcta, facit, ut illa emoriantur, adeoque dispositio ad gangraenam revera in aphthis adest. Verum antea ad §. 442. notatum fuit, quod, si partes gangraenosae exsiccatae escharam duram forment, tunc sub hac eschara viva adhuc vasa comprimantur, a vitali motu, per febrim aucto, & ad duram hanc crustam atterantur, unde nova fit inflammatio sub tali eschara mortua, quae brevi pariter in gangraenam mutatur; sicque escharae gangraenosae incumbentis crassities augetur, donec ad ossa usque omnia emoriantur.

Idem metuendum est, si crustae aphthosae non decidant cito; tunc enim nova subcrescens priori agglutinatur, uti ad §. 984. dictum fuit; & tanto pejus subjectas partes vivas comprimit, malumque propagat. Si tales crustae densae aphthosae, non deciduae, occupent palatum fornicatum, saepe illa membrana, quae hanc partem tegit, destruitur; &, gangraenosis his crustis postea separatis, os palati nudum apparet, cariosum fit, & molestissima mala facit. Si jam cogitemus similia his, quae oculis apparent in ore interno, posse fieri in ventriculo & intestinis; satis intelligimus, quot & quanta mala ab aphthis nasci possint; inprimis si conferantur illa, quae antea de ventriculi & intestinorum inflammatione dicta fuerunt.

§. 990. Ut curetur optime hoc malum, debet 1. humorum vitalium impulsus internus in partes obsessas excitari, temperari, ut suppeditato liquido inferne resolutio, laxatio, lapsus concilietur crustae ulcerosae: id efficitur potu multo, calido, diluente, resolvente, abstergente. Et quia in mala specie hujus morbi vasa lactea ob-

obsessa introitum facilem negant, hinc fomenta, vapores, balnea mirifici hic usus ex eisdem; cibus autem optimus ex aqua, pane, coctis, dein vino & melle mistis. 2. debet crusta in facilem citumque lapsum disponi: id fit fomento, gargarismo, clysmate: quae liquore calido laxante, emolliente, detergente, & satis diu adhaerendo humectante, putrefactioni resistente, constare debent. 3. simulac lapsus conciliatus est, tum anodyno, demulcente, & simul parum corroborante medicamento simili utendum. 4. simulac rursum febris sedata, urina hypostatica, pulsus paulo liberior, tum potus corroborans prodest. 5. in fine mali purgans corroborans per alvum exhibendum.

Tota aphtharum historia, hactenus tradita, docuit, morbosam materiam, a reliquis humoribus extricatam, deponi ad haec loca: adeoque in cura cavendum est, ut nihil fiat, quod huic naturae molimini obicem ponat; & contra omnia adhibeantur talia, quae hanc expulsionem materiae morbosae juvare possunt. Quod inprimis ideo notandum est, quia quandoque minus periti Veterum aphthas, ad quarum curam adstringentia laudabantur, cum aphthis, morbos acutos sequentibus, confuderunt, & refrigerantibus atque adstringentibus curam moliti sunt, magno cum damno. Uti enim *Ketelaer* (*f*), perniciosum hunc in praxi medica errorem carpens, optime dixit: *Constat, quantum ori ac faucibus per frigida illa spatii ac laxitatis, tantum cordi & vitalibus angustiae, anxietatisque parari.* Simulac enim impeditur aphtharum eruptio, febris augetur, anxietas summa fit, & pessima multa symptomata sequuntur, non sedanda, nisi denuo aphthae prodierint. Debet ergo materia aphthas producens meabilis reddi, & vasa disponi ad facilem transitum. Prius obtinetur talis febrilis impetus moderamine, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De signis autem, quibus haec distingui possint, & de modo corrigendi nimium impetum, vel excitandi torpentem febrim, dictum fuit in febrium historia §. 609. 610. 611. Ad eundem scopum facit, si subministretur copia magna diluentis, attenuantis, & detergentis liquidi; nam sic & lentor materiae morbosae attenuabitur, & vasa laxabuntur, ut facilius transmittant. Formula talis decocti in Materia medica ad hunc numerum habetur, ex *radicibus pastinacae, sisari, chinae* &c. parati, calide semper potandi. Si autem omnis superficies primarum viarum aphthis adeo obsessa fuerit, ut vel deglutiri nequeat potus, vel deglutitus non possit resorberi per venas bibulas, tunc nihil aliud superest, quam ut per externam corporis superficiem conemur introducere multum liquidi; ad quam rem conducunt balnea & fomenta ex similibus composita. Lac dupla aquae copia dilutum profuit insigniter in tali casu, si huic miscelae calidae nunc pedes, nunc manus, immergerentur. Similia & per clysmata injiciuntur, hac spe, ut bibulis crassorum intestinorum venis, forte non adeo crassa crusta aphthosa tectis, haec resorpta sanguini permisceantur.

Cibus

(*f*) De Aphthis pag. 49.

Cibus autem debet esse liquidus, tenuis, ut facile se adhuc insinuare possit vasis venosis absorbentibus, hinc inde forte nondum penitus obturatis. Ideo decoctum panis commendatur, optime nutriens & ab omni putredine alienum; additur aliquid mellis, quod detergente sua saponacea vi crustas illas abstergit & cadere citius facit; sicque viam alimento resorbendo parat. Simul miscetur vinum, quia mira penetrabilitate ingreditur vasa bibula, & reliquis partibus nutrientibus panis viam quasi parat. Si enim homo sanus unciam vini ore retineat per horae minutum, dein exspuat, mirabitur illud jam vappam esse, subtilissima vini fragrantia resorpta per venas bibulas tam brevi tempore: imo saepius hoc repetendo ebrietas sequetur, licet ne guttam quidem vini quis deglutiverit. Sic simul & languentes quandoque vires vitales blando hoc, & naturae humanae amico stimulo, eriguntur, ut facilius excuti possit materiae morbosae residuum. Usu didicerat *Ketelaer* (*g*) adeo proficuum esse in hoc morbo cibum talem tenuem & vinosum, ut dixerit: *Ille potus puerperarum, ex vino rhenano, ovis, cinamomo, sacharo & croco confectus, saepe omnibus intentionibus solus satisfacit, & nisi calidior sitim, siccitatemque adaugeret, omnium, quae promovendis aphthis sunt, magnum instar foret.* Si autem demtis illis aromatibus, vel parcissima manu additis, dilutum decocto panis vinum detur, tunc nihil inde mali metuendum est, inprimis si prudens Medicus copiam vini augeat vel minuat, prout major minorve est febrilis impetus.

2°. Per illa, quae praecedenti numero laudata fuerunt, sustinentur vires, diluens vehiculum subministratur sanguini, incitatur leviter motus sanguinis, si torpeat, ut humor vitalis urgeat fines canalium obturatos, & removeat obstacula, sicque patula via fiat, canalibus apertis, simili materiae aphthosae, si adsit, propellendae. Verum crustae illae aphthosae quandoque densiores sunt, & exsiccatae pertinacius adhaerent toti superficiei primarum viarum, quam ut solo impetu liquidi a tergo urgentis separari possint & decidere. Proderit tunc summopere, humectare hanc crustam aphthosam, emollire, & quasi tabefacere, ut minus haereat, & levi vi separari queat. Omnes ergo potus aquosi calidi huic scopo serviunt; inprimis si emollientia & farinosa his addantur; tunc enim talis potus levem lentorem acquiret, per quem diutius haerebit partibus, quas aliter aqua, si pura fuerit, cito praeterlabitur. Solent & simul addi talia, quae saponacea detergente vi crustas illas aphthosas magis solvunt, leni stimulo partes vivas subjectas irritant, & humores sic proliciunt, qui ab inferiori parte illam crustam pariter humectabunt. Raparum decoctum, vel & succus expressus leviter coctus & melle edulcoratus, remedium dat in illis locis, in quibus aphthae grassantur frequentius, longo usu probatum (*h*); cujus defectum, dum recentes raparum bulbi haberi non possunt, plebs supplere solet cerevisia tenui saccharata. Si una cum cortice suo raparum bulbi radantur tyrocnesti, tunc succus expressus erit acrior & magis detergens. Pulchre & prodest jusculum carnis vitulinae cum oryza & rapis contritis coctum, ut continuo foveatur os & gargarisetur; simul-

(*g*) Ibidem pag. 52. (*h*) Ibidem. pag. 50.

mulque idem deglutitum in interioribus eundem effectum praestabit, dum simul blandum nutrimentum sic corpori subministratur: similia & ob easdem rationes per clysma injiciuntur. Plures formulae talium remediorum in Materia medica ad hunc numerum, uti & ad praecedentem, forma Emulsi, decocti, aut succi expressi habentur. Species a decoctis his residuas, cataplasmatis instar, collo applicant, ut omnia hic mollescant & cedere possint.

Notari hic meretur, quod *Sydenhamus* (*i*) de aphthis, quae post febrim quandam epidemicam sequebantur, agens commendet corticis peruviani usum, affirmetque audacter, illud remedii genus certius in hoc casu scopum attingere, quam aliud quodvis. Dabat autem corticem, ubi aphthae non facesserent sponte, sed in longum tempus decurrerent. Febris autem illa, licet prorsus continua esset, exacerbationes tamen molestissimas habebat ingruente nocte ac si duplex foret tertiana vel quotidiana (*k*). Unde apparet, illam febrim de genere remittentium fuisse, quae intermittentium genium habent, & corticis peruviani usu tolluntur. Hinc non improbabile videtur, *Sydenhamum* corticem dedisse talibus aegris, ut febrim fugaret; simulque tunc observasse, crustas aphthosas felicissime separari. Cum autem febres autumnales epidemicae saepe febres continuas mentiantur, licet revera exacerbationibus suis, dato tempore contingentibus, genium suum testentur; & postea, mitescente morbi impetu, in veras intermittentes transeant; ausus & ego sum aliquoties, in aegris ejusmodi debilioribus, aphthis jam satis densis apparentibus, dare decoctum corticis peruviani (quia in forma solida non facile exhiberi potest, dum fauces aphthis occupantur) ut febrim compescerem: metuebam tamen, ne corticis adstringens vis noceret aphthis; sed credebam me ex duobus malis minus eligere debere; & interponebam emollientissimorum decoctorum usum continuo, ut corrigerem illud mali, quod a cortice metuebam. Mirabar postea, crustas aphthosas citius cecidisse quam in illis, in quibus firmiores vires, & febris mitior, corticis usum non postulaverant: nec minus venerabar *Sydenhami* in morbis curandis perspicaciam. Tunc temporis nondum noveram egregiam corticis peruviani in separandis crustis gangraenosis efficaciam: nunc autem mihi videtur, quod pulcher ille effectus corticis peruviani in separandis crustis aphthosis confirmet illa, quae paragrapho praecedenti dixi de aphtharum indole gangraenosa. Forte & cum prudentia tentari posset, quid faceret corticis usus in exanthematibus illis, quae frequentissima occurrunt illis in regionibus, ubi aphthae vel nunquam, vel saltem raro admodum observantur in febribus. Aliquoties feliciter cessisse hanc methodum novi; sed nondum satis multa colligere potui experimenta practica, ut circa hanc rem quid determinare audeam.

3°. Ubi aphthae deciderunt, tunc cruda excoriata haec loca sunt; & si densae inprimis fuerint illae crustae aphthosae, simul dolentissima, uti ad §. 988. pluribus dictum fuit. Ab ipso melle, & adhuc magis a succo raparum, irritarentur crudae hae partes, hinc sola tunc mollissima adhibentur, quae

(*i*) In Schedula Monitoria de novae febris ingressu pag. 656.
(*k*) Ibidem pag. 651.

quae & demulcent dolentes partes, simulque, si forte in interioribus quaedam adhuc crustae nondum deciduae haeserint, emolliendo illas prosunt. Potus ille, qui in *Materia medica* ad primum numerum hujus paragraphi describitur, tunc pulchre prodest; uti & illud, quod ex cremore lactis, vitellis ovorum, & syrupo papaveris albi paratum, ad tertium numerum ibidem habetur. Pulcherrime enim leniet dolorem excoriatarum partium; simulque nimias evacuationes liquidorum, per dilatata sub crustis aphthosis vasa, & nunc libera effluentium, cavebit ob syrupum papaveris additum, qui tam benigne profusas liquidorum evacuationes suspendit, uti quotidiana praxi notum est. Quandoque tantam salivae copiam per emissaria glandularum exire vidi, aphthis deciduis, ut necesse fuerit monere aegros, ut illam deglutirent, ne ob tantam liquidi jacturam exhaurirentur. Ubi autem incipit minui ille dolor, tunc lenia roborantia dantur, ut sensim nimis dilatata vasa constringantur. Decoctum foliorum agrimoniae cum melle rosarum, quod in *Materia medica* ad hunc usum laudatur, pulcherrime prodest.

4°. Cum autem metus sit, ne per dilatata vasa, crustis aphthosis jam penitus deciduis, nimia humorum copia exeat, & diarrhoea subito debilitans oriatur, corroborantibus opus erit. Verum si stringantur vasa illa aperta, antequam omnis materia morbosa per hanc viam expulsa fuerit, novum aegro imminet periculum ob recidivam metuendam, jam debilitatis viribus. Hinc debet Medicus certus esse de hac re, antequam corroborantia illa adhibeat: inprimis cum ad §. 986. monitum fuerit, quandoque aliquot dierum intervallum interponi inter aphthas deciduas & denuo renascentes. Ideo illa signa hic recensentur, quibus visis, tuto ad usum roborantium transire possumus. Quamdiu enim adhuc quid superest in corpore de materia aphthosa nondum expulsa, febris manet, & anxietas quaedam superest, saepe recurrens (vide §. 983.); Pulsus debilis observatur, & aegri languent. Ubi vero totum separatum fuit a sanguine, tunc pulsus fortior semper insurgit, & morbum melius ferunt aegri. Urina autem hypostatica notat, coctionem & subactionem materiae morbosae factam esse; uti in *Pathologia* (*l*) notatur, & in febrium historia, ubi de coctione & crisi agebatur, pluribus dictum fuit. Formula talis remedii roborantis in Materia medica ad hunc numerum pariter habetur.

5°. Antea ad §. 988. monitum fuit, purgantia minus convenire in aphthis, & saepe periculosam hypercatharsin produxisse. Verum hic commendatur purgans in fine mali tantum, ut crustae aphthosae, a ventriculi & intestinorum superficie interna deciduae, expellantur per alvum, ne diutius relictae, & corruptae, nova mala producerent Simul autem laudantur illa purgantia, quae adstringendi & roborandi vim manifestam possident; qualia sunt *Rheum*, *myrobalani* & similia, quae ideo tantum nomen in diarrhoeis & dysenteriis curandis habent, quia leni stimulo purgante expellunt acre irritans, & simul vi roborante firmant laxata nimis vasa. Talis formula in *Materia medica* ad hunc numerum habetur, ubi tamen errore typothetae, ut videtur, nimia quantitas myro-

(*l*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 1016. 1017.

myrobalanorum legitur, nam drachma una cum dimidia sufficeret pro hac indicatione; uncia cum dimidia autem in formula ipsa ponitur.

§. 991. Ex hac historia & curatione aphtharum multa obscura problemata practica solvuntur. Cur enim in febre cum diarrhoea & dysenteria in fine morbi aphthae? Cur id in pueris, senibusque inprimis? Cur maxime, si medicamenta, victus, regimen, calefacientia, aut adstringentia, in initio morbi hujus data? Cur si in talis morbi initio purgans datur aphthae hujusmodi praecaventur? Cur in pessimis aphthis molestus & funestus singultus? Cur ora aphthosa, ventres turbati, appetitus prostrati, junguntur ab *Hippocrate*? Cur aphthosa tunica ventriculi lienteriam creat? Cur aphthae nigrae pestiferae habentur? Cur aphthosum os gravidae abortus praenuncium? Cur in putridis pulmonibus, hepate &c. aphthae adsunt? Cur tumor, calor, suffocatio, angina, ab aphthis refrigeratis? Cur deliria, jactationes, pervigilia, sudor frigidus, adeo hic funesta?

Uti aliorum morborum historiis absolutis subjungebantur corollaria quaedam practica, sic etiam & hic fit, ex praecedentibus nempe explicanda.

Cur enim in febre &c. Observationibus *Sydenhami* hoc confirmatum fuit, uti ad §. 983. habetur. Videtur autem inprimis haec esse ratio, quod liquidissima subducta fuerint de corpore copiosis illis evacuationibus, adeoque humores residui magis viscidi facile in vasis illis extremis haerere possint, & aphthas producere: sed & inprimis peculiaris morbi indoles, a priori vix explicanda, & per fideles observationes solas detegenda, qua per hanc viam subactam materiem morbosam expellere conatur, primarium locum hic obtinet. Fatetur enim *Sydenhamus* (*m*), in febre, dysenterica ab ipso dicta, quia omnia symptomata dysenteriae epidemicae tunc grassantis habebat, exceptis alvi evacuationibus, &, quae ab hac pendebant, malis; tamen majorem propensionem ad aphthas producendas obtinuisse, ac in ulla alia febre, quam hactenus observaverat. In illa autem febre non poterat aphtharum productio deduci a jactura partis liquidissimae humorum per evacuationes alvinas profusas, sed pendebat a peculiari hujus morbi genio.

Cur id in pueris, senibusque inprimis? Antea ad §. 982. hoc jam notatum fuit; & *Hippocrates* (*n*), diversarum aetatum praecipuos morbos enumerans, parvis & recens natis puerulis aphthas frequenter contingere monuit. Verum videmus manifeste, ingentem copiam muci satis tenacis in primis viis recens natorum collectam haerere, quam vel vomitu rejiciunt, vel & per alvum evacuant; adeoque novimus, multa tenacia satis per extrema vasorum orificia hic exire, quae, si haerere incipiant in extremis vasorum, aph-

(*m*) Sect. IV. Cap. IV. pag. 236. 237. (*n*) Aphor. 24. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 119.

aphthas producere possunt, sed plerumque satis benignas, & brevi deciduas; tuncque per vasa eadem, dilatata magis, separatur a sanguine ingens copia talis glutinosae viscidae materiae, & alvum saepius deponunt, & quidem cum levamine optimo, donec haec saburra expulsa fuerit. Mirabatur *Ketelaer* (*o*), puerulos, negligentius habitos, totas quandoque dies ac noctes in aphthis summa cum alacritate & vigore dejicere, cum in adultis purgantium usum adeo suspectum hubuerit; & ideo monuit, *haec non tam exempla, quam monstra esse.* Verum ratio hujus rei ex dictis satis patet.

In senibus vero, si morbo acuto corripiantur, ob virium vitalium in effoeto jam corpore inertiam, longiori tempore fit coctio materiae morbosae, & criticae evacuationes vel metastases lentiores, & repetitis plerumque vicibus illud efficit natura, quod majori cum impetu simul & semel molitur in aetate vegeta. Verum aphtharum eruptio, saepius plerumque repetita, ut dictum fuit, tali methodo materiam morbosam eliminat. Praeterea in senili aetate lentescunt magis omnes humores; hinc muco pariter madent primae viae, dum exterior cutis arida & exsucca fit. Unde iterum alia causa desumitur quare aphthae frequenter observentur in senibus, sed satis periculosae, uti antea ad §. 982. jam dictum fuit.

Cur maxime si medicamenta &c. *Sydenhami* haec observatio est, uti ad §. 983. dictum est. Ubi enim per calidum regimen, & medicamenta similia, pars humorum liquidissima & mobilissima periit de corpore, tunc & humores immeabiles fiunt, & extrema vasorum orificia exsiccantur; quae bina multum conferunt ad aphthas producendas, si caeteroquin morbi ipsius genius conspiret. Adstringentia vero, cum constringant solidas partes, & inspissent fluidas, similem effectum habent; praecipue si in diarrhoeis & dysenteriis, nondum expulso per evacuantia morbi fomite, adhibeantur imprudenter in ipso morbi initio.

Cur si in talis morbi initio purgans &c. Quia tunc acer ille stimulus expellitur, qui & dysenteriae, & febris sequentis vel comitantis illam, causa est. Imo repetitis quandoque purgationibus opus habuit *Sydenhamus* (*p*), ut omnem morbi materiam eliminaret. Sic autem cavebatur, ne per febrim diutius protractam, & retentum in corpore morbi fomitem, ita mutarentur humores, ut hac aphthosa quasi despumatione indigerent postea.

Cur in pessimis aphthis molestus & funestus singultus? Duplici aphtharum tempore singultus occurrit, vel in initio, etiam antequam in ore interno & faucibus ullae appareant aphthae, dum nempe copiosae jam occupant superius ventriculi orificium, illudque mole sua irritant, uti ad finem §. 983. dictum fuit: vel & saepe singultus in fine morbi, aphthis jam deciduis, oritur, dum eadem illa pars, vel & ventriculi interna superficies, excoriata quasi, dolet, & ab omnibus assumtis irritatur; uti ad §. 988. monitum fuit. Singultus autem ille, in aphtharum initio observatus, pejoris ominis est, quia denotat interiora densis aphthis obsideri, quae sensim dein ascendendo per

(*o*) De Aphthis pag. 47. (*p*) Sect. IV. Cap. IV. pag. 241.

per oesophagum & fauces omnia replent, & pessimae observantur & fere lethales, uti ad §. 984. dictum fuit. Ille autem singultus, qui deciduis jam aphthis fit, molestus quidem est, sed raro perniciosus. Quod & *Sydenhamus* (q) confirmat, monens, singultum talem, sublata etiam febre, per dies aliquot perseverare, sed redintegratis aegri viribus sponte tandem evanescere. Monet autem sedulo Medicos, quod *ex singultu, sub finem hujus febris (aphthosae nempe) accedente, nihil aegro periculi sit, nisi officiose nimis & inutiliter multa ingerantur remedia: quod si fiat, Mors pro Medico est.* Requiritur enim tantum ut mollissima dentur in victu, ne irritentur loca illa dolentia; tunc enim sensim consolidatio fit, & cessat singultus. Ubi vero, noxium humorem hic haerere suspicantes Medici, vomitoriis vel purgantibus illum eliminare tentant, inflammatur saepe ventriculus summo cum periculo.

Cur ora aphthosa, ventres turbati &c. Ex illis, quae ad §. 978. dicta fuerunt, constitit, admodum verosimile esse, quod veteres Medici aphthas, morbos acutos comitantes, vel sequentes, cognoverint, licet idem illud aphtharum nomen & ulcusculis dederint longe a modo descriptis aphthis diversis. Ex his autem, quae in toto aphtharum historia habentur, satis patet, minime mirum esse, si venter turbetur & appetitus prostratus sit, dum crustae illae totum tractum primarum viarum obsident; adeoque merito haec juncta poterant ab *Hippocrate* pronunciata fuisse. Non autem adeo liquido patet, *Hippocratem* in illo loco (r) voluisse indicare, quod ventres turbati, & appetitus prostrati, tanquam effectus aphtharum deberent considerari. Recenset enim ibi constitutionem Epidemicam, quae tempestatem anni austrinam, humidam & mollem, sequebatur, & inter alia mala tunc frequentia enumerat & haec: *Ora aphthosa, pudendorum tubercula, ophthalmias, anthraces, alvos perturbatas, ciborum fastidia.* Cum autem in textu non haec jungantur immediate inter se, sed post aphtharum enunciationem tres alii distinctissimi morbi recenseantur, antequam de alvi perturbatione vel cibi fastidio mentio fiat; non patet ex hoc loco, quod illa ultima tanquam sequela & effectus aphtharum ibi memorata fuerint, sed potius ad simplicem enumerationem morborum tunc temporis grassantium pertineant.

Cur aphthosa tunica ventriculi lienteriam creat? Alia occasione ad §. 719. haec definitio lienteriae data fuit, quod sit *laevitas intestinorum, quae continere nihil possunt, & quidquid assumptum est, inconfectum protinus reddunt.* Cibi enim in hoc morbo non mutati exeunt. Verum in Physiologicis demonstratur, ad subactionem & mutationem ingestorum, praeter ventriculi & intestinorum actionem, requiri copiam humorum jam coctorum & inquilinorum corporis nostri, quae ingestis sensim misceatur. Haec autem miscela deficit, dum ventriculus & intestina obsidentur densis aphthis, & nulla resorptio per vasa lactea aut venas mesentericas ob eandem causam fit; adeoque cibis assumtis nihil additur, nihilque demitur, & hinc immutati exeunt. Ubi

vero

(q) In schedula Monitoria de novae febris ingressu pag. 656.
(r) Epidemicor. Lib. III. Charter. Tom. IX. pag. 261.

vero aphthosae illae crustae ventriculi & intestinorum decidunt, tunc per dilatata prius, & nunc patula, vasorum orificia (vide §. 988.) tanta copia liquidorum exit, ut omnia ingesta cum his brevi temporis spatio per alvum eluantur, pariter nondum multum mutata.

Cur aphthae nigrae pestiferae habentur? Si ab initio talem colorem haberent, dum prodeunt, signum foret, materiam morbosam per haec loca eliminandam adeo malignae esse indolis, ut extrema vasorum, quibus infarcta haeret, redderet ilico gangraenosa. Si vero, uti plerumque fit, aphthis non deciduis novae subcrescant, & densissimas crustas faciant, tunc exterior harum superficies siccata nigrescit, & a tali crusta incumbente suffocantur partes vivae suppositae, & gangraena corripiuntur. In utroque hoc casu satis patet, funestum morbi exitum imminere.

Cur aphthosum os gravidae abortus praenuncium? Impeditur enim alimentorum debita praeparatio, & chyli resorptio; unde, cum in gravida muliere superesse debeat, quod duo corpora simul sustineat (*s*), ille defectus chyli boni funestus brevi erit foetui; inprimis si consideretur, quod per morbum aphthas praegressum jam multum passus fuerit, ob mutatos matris humores in alienam omnino a sanitate indolem. Quanta autem haec mutatio sit, patet ex illis malis, quae aphthas praecedere solent, & §. 983. enumerata fuerunt. Dixit *Hippocrates* (*t*): *Ora Aphthosa uterum gerentibus alvos humectant.* Alio in loco (*u*) autem damnavit quidem aphthas in gravidis, verum dubitantis instar proposuit illam alvi humectationem. Ita enim habet: *Ora aphthosa uterum gerentibus non sunt bona. Num & alvi humectantur?* Sed in Aphorismis (*w*) habentur sequentia: *Mulieri utero gerenti, si alvus multoties profluat, abortus periculum est.* Unde cum in aphthis ob rationes ante dictas alvi profluvium metuendum sit, patet, quare aphthae in gravidis abortum praesagiant. Dubitavit *Foesius* (*x*), an in binis illis Coacis praenotionibus non voluisset *Hippocrates* indicare, uteri osculum aphthis obsideri; cum alibi monuerit, pudenda quoque aphthis laborare quandoque, uti ad §. 978. dictum fuit. Verum os uteri in gravidis altius haeret, quam ut aphthae conspici possent, si etiam ibi haererent; neque apparet evidenter, quare ab his tunc alvi profluvium metuendum foret, cum si os aphthosum fuerit in gravidis, illius profluvii ratio facile intelligatur. Praeterea maxime notabilis locus habetur (*y*): *Uterum jam gestantibus aphthosae fluxiones dolentes, malum. Haemorrhoïs his, pessimum.* Ubi notandum est, quod non agatur hic de ore aphthoso, ut in praecedentibus, sed simpliciter vocaverit fluxionem aphthosam, & quidem dolentem. Verum antea ad §. 978. notatum fuit, dolentissimas esse saepe pudendorum aphthas. Si jam consideretur, tanta irritatione circa partes genitales

(*s*) Cels. Lib. II. Cap. x. pag. 78. (*t*) Coacar. Praenot. N°. 544. Charter. Tom. VIII. pag. 884. (*u*) Coacar. Praenot. N°. 514. Ibidem pag. 882. (*w*) Sect. V. Aphor. 34. Charter. Tom. IX. pag. 214. (*x*) Hippocrat. Oper. Tom. I. pag. 202. (*y*) Coac. Praenot. N°. 529. Charter. Tom. VIII. pag. 883.

tales nata, facile supervenire partus dolores, quibus ante finitum gestationis terminum immaturus excutitur foetus; patet evidens ratio, quare damnaverit *Hippocrates* in gravidis haec pudendorum ulcuscula. Confirmatur hoc ulterius, quod in eodem praesagio tanquam pessimum damnaverit, si in hoc casu & Haemorrhoïs accesserit, quae tenesmum alvi deponendae solet producere. Verum dolores parturientium talem tenesmum, sed validissimum, referunt, inprimis ultimi illi nixus, quibus foetus excluditur. Ubi ergo genitalia talibus fervidis ulcusculis, & intestini recti extremum a tumente haemorrhoïde, irritantur, non mirum est, molestum tenesmum oriri, a quo partus dolores facile excitantur, & abortus producitur; quem a tenesmo solo metuendum esse *Hippocrates* (z) monuit, dicens: *Mulieri utero gerenti si tenesmus oboriatur, abortum efficit.*

Ex his simul probabilior redditur haec opinio, quod veteres Medici utramque aphtharum speciem cognoverint: priores enim Coacae Praenotiones ad aphthas, os & primas vias obsidentes, videntur spectare; posterior illa ad aliam speciem aphtharum, quae non solum os, sed & alias corporis partes afficere solent, & vera ulcuscula sunt; uti ad §. 978. dictum fuit. Novi quidem, quod *Duretus*, quem inter optimos *Hippocratis* commentatores veneror, posteriorem illam Coacam Praenotionem aliter explicuerit, & voluerit, *fluxiones aphthosas* idem hic significare, quod *ora aphthosa*; sed, credo, quod ante dicta contrarium satis demonstrent. Praeterea debuit *Duretus* (a) Haemorrhoïdis vocabulo tribuere talem significationem, qualem nullibi apud *Hippocratem* invenimus; quod nempe hic significaret haemoptoën, a venis pulmonum exesis productam; quod probare nititur ex textu quodam *Aristotelis*, ubi haemorrhoïs pro quovis sanguinis fluxu sumitur. Verum apparet satis, sic detorqueri omnino sensum *Hippocratis* sine ratione, cum usitatus hujus vocabuli sensus tam bene respondeat illis, quae *Hippocrates* in hoc loco indicare voluit.

Cur in putridis pulmonibus &c. Praecipue dum in ultimo funestae phthisis stadio sudoribus illis nocturnis diffluunt, uti antea ad §. 983. notatum fuit. Solet tunc & minui sputum, adeoque ulcerosa illa materies, vel retenta, vel resorpta, in sanguinem, jam liquidissima sui parte orbatum, ultimo quasi naturae conamine, sed irrito, ad superficiem primarum viarum deponitur: simul etiam tunc solent cessare, vel insigniter minui, sudores nocturni, antequam aphthae erumpant.

Cur tumor, calor &c. Ubi nempe vel aëre gelido, vel actu frigido potu, aut gargarismate, utuntur aegri. Stringuntur enim tunc a frigore extrema vasa, densatur materia aphthosa in illis haerens, crustae aphthosae compinguntur magis, sicque impeditur illa critica depositio materiae morbosae; unde ilico febris augetur, per quam velocius acti humores urgent fines vasorum obstructos; sic calorem & tumorem faciunt, & in faucibus angina periculosa

(z) Aphor. 27. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304.
(a) In Coacas Hippocratis pag. 464.

riculosissima subito saepe nascitur. Unde *Ketelaer* (*b*), qui a frigidis applicatis pessimas noxas viderat, ubique monet, tepidis semper utendum esse. Quin imo Cataplasmata, vel Emplastra, collo circumponunt Medici, ut in perpetuo tepore & laxitate omnes partes adjacentes servent.

Cur deliria &c. Quia designant, vires vitales deficere, tantamque esse materiae morbosae malignitatem vel copiam, ut, licet pro parte jam separata aphthas produxerit, residuum tamen adhuc turbare possit omnes corporis functiones, idemque jam incipiat occupare vasa cerebri. Ut enim evadere possit aeger, debent omnia illa mala symptomata, quae aphtharum eruptionem praecedunt, cessare, vel saltem insigniter diminui. *Judicatoria enim non judicantia partim lethalia sunt, partim difficilis judicii* (vide §. 741.). Cum autem tot pessima hic concurrant signa, facile patet, non difficile judicium, sed certam mortem tunc exspectandam esse.

§. 992. Regula ergo est: aphthae pellucidae, albae, tenues, sparsae, molles, facile cadentes, parum renascentes, superficiariae, bonae; contra vero, candidissime opacae, flavae, fuscae, nigrae, densae, crassae, coëuntes, durae, tenaces, assiduo refectae, erodentes, malae.

Antea §. 984. de vario modo, quo aphthae prodire solent, dictum est, & inde Prognosis desumta fuit: de colore §. 985. actum fuit, & pro hujus varietate diversum pariter praesagium erat; denique §. 986. dictum fuit de varietatibus illis, quae observatae fuerunt in aphtharum separatione, & quomodo novae renascerentur; atque ex his iterum varius deducebatur aphtharum eventus. Hic autem collectae habentur omnes dotes, quae in bonis vel malis aphthis observantur, ut inde praevidere & praedicere posset Medicus, an sanitas exspectanda sit, an interitus. Cum autem de omnibus his & singulis dictum fuerit, non opus est ulteriori horum elucidatione.

(*b*) De Aphthis pag. 49. &c.

NEPHRITIS.

§. 993. Ipsos Renes vera inflammatione occupari scimus ex dolore ardente, pungente, magno, inflammatorio, loci ubi Renes siti sunt; ex febre acuta, continua, concomitante; ex urina pauca, saepe, parva copia, emissa, admodum rubra & flammea, vel in summo malo, aquosa; stupore cruris vicini; dolore inguinis, testisque vicini; dolore iliaco; vomitu bilis; ructu assiduo.

Renes νέφροὶ graecis vocantur; & obtinuit usu apud veteres Medicos, addita terminatione *itis* (vide §. 771.) morbos inflammatorios partium corporis designare, uti ex *Galeni* definitionibus (*c*) manifeste patet. Ita enim habet: *Nephritis est renum inflammatio cum vehementi dolore:* addit quidem sequentia: *Interdum ei adjuncta est mejendi difficultas, cum fibrosis excretionibus, aut arenosis, aut modico sanguine:* Unde & alios renum morbos sub eodem hoc nomine intellexisse voluerunt multi; uti adhuc hodie solet fieri, dum nephritici vocantur illi, qui, absque renum inflammatione, eorundem calculosa diathesi laborant. Interim tamen ex ipsa *Galeni* definitione satis patet, quod Nephritidis nomine renum inflammationem solam proprie intellexerit, dum reliqua illa symptomata interdum tantum illam comitari monuit. Imo & *Hippocrates* (*d*), renum affectus generali nomine comprehendens, & inprimis chronicos, non utitur *Nephritidis* vocabulo, sed nominat τὰ νεφρελικὰ.

Ex cognita hodie renum fabrica, & illis, quae in historia inflammationis dicta fuerunt, satis patet, renes inflammari posse, & symptomata, inflammationem comitantia (de quibus vide §. 382.) valida satis esse debere, ob viciniam cordis, & magnitudinem arteriae emulgentis, quae renem ingressa statim in minimos ramos dividitur; adeoque impetus sanguinis, urgentis canales obstructos minimos, validus admodum erit.

Signa ergo Diagnostica, quae morbum hunc adesse docent, petuntur primo ex dolore ardente, pungente, magno, inflammatorio, loci, ubi renes siti sunt. Locus autem, quem occupant renes, invenitur facile: versus lumbos enim ponuntur ad trium digitorum transversorum distantiam a spina dorsi, ita ut renum summa pars tertiam costam, ab inferioribus numerando, tangat circiter. Unde dolor a renibus inflammatis praecipue sentitur circa posteriorem & lateralem abdominis partem, quae ultimis costis & ossi Ilio interjacet. Fe-

(*c*) N°. 282. Charter. Tom. II. pag. 264. (*d*) Aphor. 6. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 251.

Febris autem acuta continua inflammationes, inprimis internarum corporis partium, comitari solet semper; uti ad §. 382. 8. antea probatum fuit.

Ex urina pauca &c. Cum renes secretioni urinae ab arterioso sanguine per arterias emulgentes allato dicati sint, necessario per inflammationem debet illorum functio laedi. Tumentia enim vasa inflammata minores secretorias fistulas comprimunt, adeoque secreti liquidi copiam minuunt: cum autem ob febrim acutam comitem simul acrior reddatur urina, frequentem urinae emittendae stimulum sentient aegri, licet parum in vesica contineatur. Ubi autem adeo infarcta vel compressa sunt omnia vasa, ut liquidissimam tantum humorum partem transmittere possint, tunc tenuis & aquosa prodit urina, licet febre acuta valide agitentur humores, adeoque sales & olea sanguinis acriora fiant (vide §. 100.). Mala tunc merito damnatur talis urina, & ut signum & ut causa. Ut signum, quia notat validam inflammationem adesse per totam renum substantiam; ut causa vero, quia omnia acria, per urinam naturali lege de corpore eliminanda, retinentur, & diluens sanguinis, ad renes appulsi, vehiculum a reliquis partibus secedens facit, ut inflammatoria densitas in sanguine augeatur.

Stupore cruris vicini &c. Cum renes proprie non haereant in cavo abdominis, sed peritonaeo ipsis incumbente tegantur, concipimus satis, quod ab illis, tumore inflammatorio distentis, multae partes vicinae possint comprimi, & irritari: cum autem peritonaeum supra renes expansum impediat utcumque, ne tam facile contenta in cavo abdominis viscera a tumentibus renibus possint premi, pressio illa magis aget in illas partes vicinas renibus, quae pariter sub peritonaeo haerent, cavo abdominis exclusa. Verum & musculi psoas, & vasa magna sanguinea, & nervi plures versus femur tendentes, hic locantur (*e*), & vasa spermatica satis vicina renibus decurrunt (*f*); unde quodammodo intelligimus, quare symptomata hic enumerata ab inflammatis renibus produci possint. Praeterea novimus per observata practica certissima, quandoque symptomata morbosa in quibusdam corporis partibus apparere, dum illorum causa in dissito longe loco haeret; uti pluribus probatum fuit ad §. 701., dum de delirio febrili agebatur. Utile ergo erit Medico, talia signa diagnostica morbi praesentis novisse, licet etiam non adeo evidenter intelligat modum, quo producantur. Interim tamen notari meretur, quod haec symptomata nephritidem calculosam frequentius comitentur, quam quidem nephritidem inflammatoriam; nam illam aliquoties curandam habui, absque eo quod aegri de stupore cruris, dolore inguinis vel testis, conquererentur. Quin imo, dum in nephritide calculosa per ureterem protruditur calculus, eadem haec symptomata saepe, sed non semper, adsunt. *Piso* (*g*), hunc morbum passus, revulsionem testiculi ejusdem lateris, stranguriam, vel saltem pruritum in glande, & frequentem mictionem, tum stuporem quemdam sive tremorem cruris respondentis, denique & frigus partium extrema-

rum

(*e*) Vide tabulam XIX. Eustachii. (*f*) Vide tabulam XXV. Eustachii.

(*g*) De morbis a proluvie serosa Sect. IV. Cap. II. pag. 301.

rum se percepisse affirmat. Verum his sic recensitis subjungit sequentia: *Quae sane symptomata, tametsi non perpetua in omnibus, tamen semper in me sum expertus, sed in descensu per ureterem lapilli, quo tempore scilicet maxima est ureterum in se contractio.* Si ureterum decursus respectu vasorum spermaticorum & iliacorum consideretur in tabulis *Eustachianis* (*h*), apparebit facile, calculum per ureterem descendentem haec vasa premere & irritare posse; uti & vas deferens, quod a teste ad vesiculas seminales ascendit.

Dolore Iliaco &c. Inprimis si morbus admodum vehemens fuerit; tunc enim, irritatis nervis omnibus per abdominalia viscera dispersis, pessima illa symptomata nascuntur, uti statim ad §. 995. dicetur. Haec est ratio, quare *Galenus*, uti antea ad § 963. notatum fuit, dixerit, colicos iliacosque dolores difficulter distingui a nephriticis malis; verum hoc parum damni afferre aegris, cum in initio hi morbi eadem medela indigeant, uti postea ex curatione nephritidis patebit. Eandem difficultatem & *Aegineta* (*i*) agnovit, praecipue ubi a calculo renali, moto in pelvim & ureteris angustiam, hic morbus fit; tunc enim subita & vehemens irritatio omnium nervorum abdominalium sequitur. Verum in nephritide inflammatoria incipiente raro ilico omnia haec symptomata adsunt; sed, morbo aucto, succedere solent: unde dolor ardens, inflammatorius, loci, ubi renes siti sunt, una cum urinae difficultate, dabunt illa signa, per quae hic morbus a colicis & iliacis doloribus distingui poterit: uti etiam quod alvus raro in nephritide adeo pertinaciter clausa sit, sed clysmatibus emollientibus obediat facile.

Renum autem affectorum signa diagnostica satis bene *Celsus* (*k*) collegit: *Si dolent coxae, quaeque inter has superque pubem sunt, & accedunt frequentes ructus, interdum vomitus biliosus, extremaeque partes frigescunt, urinae crebra cupiditas, sed magna difficultas est, & quod inde excretum est, aquae simile, vel rufum, vel pallidum est, paulum tamen in eo levamenti est, alvus vero cum multo spiritu redditur, utique in renibus vitium est.*

§. 994. Hanc (993.) producunt omnes causae generales inflammationis renibus applicatae; adeoque 1. quidquid fines arteriae ad transmittendum impedit; vulnus, contusio, abscessus, tumor, decubitus diuturnus, nixus corporis validus, lapillus. 2. quidquid urinam in pelvim, ureterem, vesicam, transire impedit, ut similes causae, ac mox enarratae, applicatae his partibus. 3. quae crassiora sanguinis vi adigunt in canales urinosos, ut cursus, equitatio diuturna & vehemens, aestus, nixus, plethora, diuretica acria, venena. 4. spasmodica omnium illorum vasculorum diu permanens contractio.

1. De causis generalibus inflammationis §. 375. & sequentibus dictum fuit; ubi

(*h*) Tab. XII. fig. 1. & 3. & Tab. XXV. (*i*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. & 46. versa. (*k*) Lib. II. Cap. VII. pag. 60. 61.

ubi & simul explicatum, quomodo vulnera & contusiones, uti etiam tumores quicumque, vicina vasa comprimendo inflammationem producere possint.

Decubitus diuturnus. Renum situs talis est, ut & diaphragmatis sedi inferiori incumbant pro parte, & quadrato lumborum musculo; accumbant vero musculo Psoae: hinc a diaphragmate agitantur inter respirandum, & pariter a musculis dorsi, dum homo corpus movet. Sic pulchre cavetur, ne in renibus facile quid stagnare vel concrescere possit, inprimis dum salubri corporis exercitio homo quotidie utitur. Contrarium autem in illis obtinet, qui sedentariam magis vitam ducunt, & ideo observatur, renum morbos illis frequentius contingere. Podagricos fere omnes hinc renum calculis obnoxios fieri testatur *Sydenhamus* (*l*), & idem malum nasci observatum fuit etiam in illis, qui, nunquam antea nephriticis malis vexati, diu decumbere cogebantur ob fracturam cruris vel femoris, inprimis si obesi erant; tunc enim a toto pondere pinguis abdominis renes & ureteres comprimuntur, dum dorso diu coguntur incumbere.

Nixus corporis validus. Tunc enim omnes musculi totius corporis tument quam maxime; quod Statuarii, dum Herculem luctantem effingunt, tam pulchre observant. Verum musculus, dum tumet agens, pallet simul (*m*), omni sanguine ex venis musculi expresso, & arteriis sic compressis, ut sanguinem rubrum non admittant, sed subtilissima tantum fluida transmittant (*s*). Cum ergo talis conditio in omnibus musculis obtineat, dum homo validum nixum corporis edit, sanguis ruber per cutim externam & viscera fere movebitur tantum, & quidem orbus tanta copia tenuissimi liquidi, qua omnes musculi agentes turgent; adeoque difficilius transibit per ultimas vasorum angustias quam antea. Simul in summo nixu homo inspiratum aërem retinet, unde venae tument, minuta libertate transitus sanguinis ex corde dextro per pulmones; hinc & arteriae difficilius se evacuare poterunt in venas nimis plenas; unde vasa sanguinea, inprimis viscerum, distenduntur immaniter; urgentur laterales rami, ex sanguineis arteriis tenuiora liquida recipientes, dilatantur, & per errorem loci crassiora liquida recipiunt, quae per ultimos illorum fines transire nequeunt; unde obstructio & inflammatio sequi poterunt; vel & subita vasorum ruptura, inprimis si debilior fuerit solidorum compages. Multoties haemoptoë, narium haemorrhagia, apoplexia subito lethalis, secutae fuerunt validos tales nixus, uti innumera observata testantur. Unde facile intelligitur, cur tota cutis adeo rubescat in valido nixu; & quare periculosissimi morbi inflammatorii saepe nascantur illis, qui ultra vires lucta, vel alio vehementi corporis exercitio, utuntur, Si jam consideretur, renes accumbere validissimis dorsi musculis tunc turgentibus, dum, diaphragmate & musculis abdominalibus simul agentibus, viscera abdominalia premuntur; si praeterea animadvertatur emulgentium vasorum am-

(*l*) Tractat. de Podagra pag. 600. (*m*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 401. N. 7. (*n*) Ibidem §. 406.

amplitudo; patebit satis, quanta vis renibus inferatur a nixu valido, inprimis si incurvato antrorsum corpore grave pondus tollere nitatur homo, & corpus erigere; tunc enim musculi dorsi immanem vim exercent. Validus ergo nixus inflammationem renum producere poterit, quatenus renibus compressis fines arteriarum impediuntur; uti etiam quatenus ab eadem causa sanguinis crassiora aguntur in canales urinosos, naturaliter sola tenuiora transmittentes; & ideo tertio hujus paragraphi numero nixus denuo inter nephritidis causas memoratur.

Lapillus. Quatenus vel asperitate sua irritat & laedit renes, vel mole premit vicina ipsi vasa. Verum de calculo postea peculiari capitulo agetur.

2. Ut liber humorum transitus per renes fiat, debent fistulae renales secretoriae, Bellinianae vulgo dictae, secretum liquorem libere emittere posse in pelvis ramos, pelvim, ureteres, & vesicam: quodcumque ergo impedimentum huic emissioni nascatur, sequi poterit renum inflammatio; eo citius, quo illud obstaculum reni propinquius haeserit. Etenim supra hunc locum, ubi obstaculum est, omnia distenduntur urina secreta, nec emissa; unde vasorum adjacentium compressio, & mirabilis saepe ipsius renis dilatatio: quales casus apud *Ruyschium* (*o*) habentur.

3. Quamvis naturaliter fistulae renales secretoriae aquosam tantum sanguinis partem, una cum illis quae in aqua solvi possunt, transmittant, tamen observata practica docent, illas in quibusdam hominibus sic dilatari, ut & crassiores partes admittant. Plures novi, qui diutius curru vecti sanguinem cum urina mingunt, absque ullo dolore, aut vel minima calculi renalis suspicione; & paucorum dierum quiete integre restituuntur. Si ergo sic dilatari possunt illi ductus excretorii, ut transmittant sanguinis partem crassissimam, rubram nempe; similis causa, sed levior, vel omnino eadem, in aliis hominibus parum firmiores has partes habentibus poterit efficere, ut sanguis ruber ingrediatur initia dilatata ductuum excretoriorum, nec tamen transeat per illorum ultima extrema. Aderit ergo obstructio, adeoque & inflammatio sequi poterit.

Cursus autem, accelerato motu sanguinis venosi per validam musculorum actionem, auget circulationis velocitatem; unde liquidorum crassiorum in tenuiora vasa impulsum, inflammationes, illarumque sequelas nasci, antea ad §. 100. probatum fuit.

Equitatio diuturna & vehemens. Quantum boni ab hoc exercitio in morbis chronicis, etiam maxime rebellibus, exspectari possit, *Sydenhamus* passim docuit; dum totum corpus concutitur inter equitandum, & absque virium jactura debiles etiam homines motus corporis effectum habere possunt. Interim tamen & hoc observatur, per illos concussus inter equitandum, uti etiam dum quis curru vehitur citatiori motu, vel per vias asperas, urinam majori copia secerni, quam antea; adeoque sanguinem intra datum tempus majori copia vel impetu, vel utrisque, applicari ad organa urinam secernentia,

(o) Observat. Anatom. Chirurg. XV. pag. 15. & XCIX. pag. 92.

tia Poterit ergo diuturna & vehemens equitatio dilatare vasa haec minora, ut crassiores humores recipiant, sicque inflammatio renum nasci; unde *Aetius* (*p*), de hoc morbo agens merito dixit: *Ob plurimas causas renes inflammantur, nam & humores corrupti, & plagae, & attritiones, & pharmacorum potiones, inflammationem generant, & praesertim equitationes continuae & vehementes.* Aliquoties inde vidi mictum sanguinis, & quidem tanta copia, ut vitae periculum a vasorum inanitione immineret: dilatantur enim tandem adeo fistulae renales, ut ipsum sanguinem transmittant. Dum haec scribo, talem aegrum curandum habeo, qui tota vita validissimis equitationibus usus fuit, mira in arte equestri peritia indomitos equos coërcere novit, & ad froena patienda dociles reddere. Illi frequens talis sanguinis copiosi mictus, absque ullo dolore, unde totus pallidus & exhaustus languet. Simulac vero cessat malum, & vires renasci incipiunt, denuo equitationi indulget, sicque eidem se periculo exponit, nimis audax ideo, quod toties jam evaserit. Ex pluribus similibus casibus didici, cur *Aretaeus* (*q*) dixerit: *Nonnunquam e renibus sanguis multus confertim erumpit, multisque diebus continenter effluit: sed tales non moriuntur haemorrhagia, sed phlegmone cum haemorrhagia nata, si retentus fuerit sanguis. Plerumque autem ex retentione ob ingentem phlegmonen moriuntur.* Ex qua observatione *Aretaei* patet, eandem causam, quae haemorrhagiam facit, vasis ruptis, vel frequentius dilatatis, inflammationem maxime periculosam producere posse, vasis minoribus sanguine impulso infarctis, nec illum per sua extrema transmittentibus.

Aestus. Per aëris enim calorem dissipantur liquidissima, sanguis densior redditur, urina rubicundior & acrior; unde & stranguria (*r*) nascitur. Ergo patet, & hanc causam nephritidis recenseri posse; inprimis si cum praecedentibus concurrat, cursu nempe & equitatione.

Nixus. De hoc dictum fuit numero primo hujus paragraphi.

Plethora. De hac dictum §. 106.: ubi simul constitit, nimiam copiam boni sanguinis producere inflammationem. Verum haec causa generalis est, & in toto corpore phlegmonen producere potest; unde requiritur alia causa concurrens cum plethora, quae facit, ut in renibus potius hoc malum nascatur; uti v. g., dum plethoricus equitat diu & valide, vel curru per vias difficiles vehatur celeriter.

Diuretica acria, venena. Quantum Cantharides, & acria multa alia insecta, irritent & inflamment saepe urinae vias, satis notum est. Acria autem §. 375. merito inter causas inflammationis numerata fuerunt: si ergo talia ingerantur, quae peculiari sua indole potius in renes, ureteres, vesicam agunt, & simul acria admodum sunt, patet satis, inflammationem inde metuendam esse in his partibus. Verum & longe subtiliora venena similem labem produxisse constat; uti in se ipso factum doluit *Tachenius* (*s*). Ille enim, Ar-

(*p*) Serm. XI. Cap. XVI. pag. 268. (*q*) De causis & signis Morbor. acutor. Lib. II. pag. 22. (*r*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 746. (*s*) Hippocr. Chemic. Cap. XXIV. pag. 149.

Arsenicum repetitis sublimationibus fixum reddere tentans, post multas sublimationes, dum vas chemicum recluderet, sensit suavissimum inde exsurgere halitum, quem inspiravit incautus; verum post horae dimidium inter alia pessima symptomata & sanguinem minxit cum ardore intolerabili.

4. In hystericis mulieribus, & viris hypochondriacis, miramur, ab animi affectu ilico urinam ad plures libras quandoque reddi, aquosam, penitus inodoram & insipidam. Verum inde novimus, secretionem fieri longe copiosiorem quam antea; simulque adeo strictos esse ductus uriniferos in renibus, ut nihil transmittant nisi solam tenuissimam & aquosam sanguinis partem. Si ergo pergat, vel renovetur saepius, talis causa, sanguis, liquidissima parte orbus, haerere poterit in vasorum arteriosorum ultimis angustiis; vel &, majori vi in renes impulsus, dilatata minorum vasorum orificia ingredi, dum per angustos illorum fines transire nequit. Utroque modo renum inflammatio produci poterit. Praeterea videmus in talibus aegris mirabili spasmo & vasa majora contrahi, ut nihil transmittere possint; uti docet pallor & faciei contractio cadaverosa, fere a levi etiam terrore in his nata. Quandoque & oesophagus, adeo patulus, ita constringitur, ut nihil omnino transmittere possit per aliquot horas: idem in ventriculo & intestinis a simili causa contingere novimus. Unde non mirum videbitur, in hystericis & hypochondriacis affectibus renalia vasa adeo constringi per spasmum posse, ut solitos humores transmittere nequeant. Verum talis vasorum angustatio inter causas inflammationis enumerata fuit §. 375. Observationes autem practicae confirmant, in hystericis quandoque sic constringi vasa renalia, ut vel nihil omnino, vel parum admodum, urinae transmittant. Ita legitur (*t*), monialem hystericam post ventris dolores, motus convulsivos, & inflationes, incidisse in urinae suppressionem, illamque postea urinam evomuisse per quadraginta dies & ultra; & toto hoc tempore nullam emingebat urinam, nisi unciam circiter quotidie, quae cathetere in vesicam emisso educebatur. Cessavit sponte haec ischuria, rediens post sex septimanas denuo, cum tali contractione urethrae, ut catheter nullo modo in vesicam introduci potuerit. Per vomitum autem reddebatur urina, nullis ventriculo contentis intermistis. Mirabilis talis alvi & urinae suppressio in Judaea virgine hysterica habetur & in *Actis Petropolitanis* (*u*), a celeberrimo viro *Petro Antonio Michelotto* descripta, quae & in *Actis Eruditorum* (*w*) legi poterit. Rarius autem a spasmis hystericis inflammationes producuntur, quia plerumque in talibus aegris sanguis dilutior est; & si natae fuerint, facile resolvuntur, modo spasmus cesset. Verum contingit aliquando, asperum, nec magnum tamen, calculum in pelvi, vel uretere alterutro, haerentem, ita irritare sensilissimas has partes, ut uterque ren spasmodice constrictus sit adeo, ut nihil urinae in vesicam demittat. Quandoque talem ischuriam observavi in illis, quibus prima vice calculus a rene per ureterem descendebat in vesicam, licet nulla suspicio foret

(*t*) Academ. des Sciences 1715. Hist. pag. 15. (*u*) Tom. I. pag. 368. &c.
(*w*) Mense Novemb. Anni 1726. pag. 517. &c.

ret in altero rene aliquid vitii haerere: simul ac autem, calculo in vesicam delapso, acerrimi illi dolores nephritici sedabantur, urina post paucas horas prodibat copiosa. Calculus vero, post aliquot dies cum urina expulsus, asper quidem erat, sed mole adeo parvus, ut vix videatur credibile, ureterem a tali calculo obturari potuisse: neque patebat ulla alia ratio, quare urinae secretio per alterum renem fieri non potuerit, nisi hoc constrictioni spasmodicae vasorum renalium ob acerrimum dolorem adscriberetur. Fateor quidem, suspicionem esse posse, alterum renem per morbos praegressos jam inutilem redditum fuisse, vel ureterem calculo majori, dudum impacto, penitus obturatum; verum vidi talem urinae suppressionem in aegris, in quibus nulla signa praegressa docuerant, in altero rene tale malum adesse. Sequens autem observatio practica, quam debeo Egregio Medico *Paulo de Wind*, Medioburgi apud Zelandos medicinam summa cum laude exercenti, nec minori dexteritate in gravissimis Chirurgiae operationibus celebri, confirmabit credo ulterius modo dicta. Mulieri post partum felicem, lochiis debito modo prodeuntibus, supprimebatur omnino urinae excretio. Nullus autem tenesmus urinae reddendae aderat, nec tumebat vesica: levem tantum dolorem in sinistro abdominis latere percipiebat. Variis frustra tentatis, quinto a partu die catheter in vesicam immittebatur, absque ulla evacuatione urinae. Die sequenti vomitus continuus fere ortus fuit, & quamvis lochia fluere pergerent, & nulla febris adesset, periit undecima post partum die; totoque hoc tempore bis tantum paucas urinae guttas excreverat aegra. Aperto cadavere nullum vitium in utero, vesica, ureteribus, inventum fuit, uti nec in visceribus abdominalibus; verum utrique renes apparebant inflammati, neque tamen tumebant praeternaturaliter. In sinistro rene inveniebatur asper calculus, pisum magnitudine aequans. Admodum verosimile videtur, ultimis illis parturientis nixibus calculum asperum reni valide impactum fuisse, unde spasmodica contractione utriusque renis vasa sic constricta fuerint, ut impediretur omnis urinae secretio ad mortem usque.

§. 995. Si summa inflammatio haec vascula occupat, ita saepe stringuntur, ut nihil reddatur lotii: aliquando ut valde parum, pellucidum, tenue, aquosum, quod pessimum. Irritatis saepe nervis cohaerentibus, & vicinis, dolores & convulsiones facit per stomachum, mesenterium, intestina, ureteres; unde ructus, nausea, vomitus, dejectiones alvi, ileus, urina intercepta, crurum stupor, horum immobilitas, lumborum ardor.

Dictum jam fuit ad §. 993., quod vasa majora, immeabili sanguine repleta, sic turgere possint, ut vicina minora comprimant, omnemque secretionem urinae impediant: vel si quid adhuc transprimatur per vasa minora, illud mere aquosum & tenue est, adeoque acriores sales & olea sanguinis, per urinam naturaliter eluenda, retinentur, & sic brevi tenerrima corporis vascula destruuntur, & mors sequitur; praecedentibus semper fere signis cerebri affecti,

 de-

delirio, sopore, convulsionibus. Unde *Aretaeus* (*x*) nihil magis timuit in renum acutis morbis, quam urinae interceptionem, illos celerrime perire dixit, qui nihil omnino emittunt, notatque, tremores, convulsiones, distentiones, sequi urinae ab hac causa retentionem; uti etiam somni interrupti, & cum terrore e somno evigilationes, delirium, sopor profundus, ibidem inter symptomata hujus morbi enumerantur. Doluit *Hildanus* (*y*), primogenitum filium septennem sic periisse: corripiebatur enim dolore lumborum cum febre & urinae suppressione, &, licet plures celeberrimi Medici omnem opem adhiberent, septima morbi die moriebatur. In cadavere autem insignis renum & vicinarum partium inflammatio, jam gangraenosa reddita, inveniebatur.

Irritatis saepe nervis cohaerentibus &c. Ad §. 993. jam notatum fuit, a renibus inflammatis varia symptomata quandoque produci in aliis partibus corporis, licet causa mali in solis renibus haereat, atque ideo saepe turbari Diagnosin hujus morbi, cum tot aliae partes in suis functionibus laedantur.

Nunquam evidentius hoc apparet, quam dum calculus a rene per ureterem in vesicam transit, & ob molem vel asperitatem in hoc transitu sensiles illas partes irritat. Symptomata enim hic enumerata fere omnia tunc observantur, & quandoque etiam exercitatos in Praxi viros fallunt, si aeger primo calculosae nephritidis insultu laboraverit. Error autem hic in Diagnosi raro ullum damnum adfert, cum cura antiphlogistica, & emollientissima remedia, potata, vel per clysmata injecta, aeque prosint Nephriticis quam Ileo laborantibus, uti jam antea dictum fuit. Interim tamen prudens Medicus, hujus difficultatis gnarus, non temere definiet morbi speciem; praecipue si attendat, & intestinorum morbos quandoque, irritatis nervis cohaerentibus & vicinis, stipari talibus symptomatibus, quae docere videntur, quod in renibus aut vesica malum lateat. Monuit hoc *Aretaeus*, ubi de Colicis agit (*z*). Dicit enim: Si in colicis *Ren & vesica in partem hujus doloris adducuntur* (ξυμπαθέα πόνῳ), *ischuria fit. Istis alia pro aliis accedunt. Miraculum autem his majus est, quod in testes & cremasteras inopinatus dolor invadit. Multos Medicorum haec communicatio morbi* (ξυμπαθείη) *latet: siquidem nonnunquam & cremasteras exsecuerunt, propriam morbi causam eos continere opinati, quo circa & his pro aliis alia fiunt.* Imo quandoque post symptomata, quae renes aut vesicam laborare docent, sequitur Ileus, & quidem lethalis, uti videtur indicare *Hippocrates* (*a*) dicens: *Quibus ex stranguria volvulus succedit, intra septem dies intereunt, nisi oborta febre copiosa urina effluat.* In Commentario ad hunc Aphorismum scripto *Galenus* dubitare videtur, an quidem genuinus sit, & an *Hippocrates*, vel ullus alius, unquam talem casum observaverit. Bona tamen fide adfirmare possum, me talem casum vidisse, qui ad amussim respondebat huic Apho-

(*x*) De causis & signis Morbor. acut. Lib. II. Cap. IX. pag. 22. (*y*) De Lithotomia vesicae Cap. XXV. pag. 749. (*z*) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. VIII. pag. 59. (*a*) Aphor. 44. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 276. & Coac. Praenot. N°. 475. ibidem Tom. VIII. pag. 879.

phorismo, ubi aeger ſtranguria laborans, dein iliaco dolore correptus, febre nata, quae prius vix aderat, affatim urinam emiſit, & evaſit. Raro tamen hoc contingere, ſatis credo, cum in numeroſa praxi, viginti quinque annorum ſpatio, tantum ſemel mihi hoc videre contigerit. Videtur autem & *Hippocrates* in alio loco (*b*) agnoviſſe, quod dubia ſequatur ex ſimilibus ſymptomatibus Diagnoſis, dum dicit: *Urinae ſuppreſſio & pondus in imo ventre, ut plurimum, ſtranguriam futuram ſignificat, ſin minus, alium morbum, ex quo aegrotare ſolet.* Unde apparet, magna cautela in diſtinguenda nephritide ab aliis malis opus eſſe. Mira & obſervatio apud *Jacotium* legitur (*c*), ubi in corde & thorace morboſa cauſa inveniebatur, una cum ſymptomatibus nephriticis. Ita autem habet: *Ac certe vidimus in Doctore Arelatenſi urinae difficultatem cum maximo renum dolore, & arenulis rubentibus, cujus diſſecto cadavere renes integri inventi ſunt, ſed in thorace hydrops, & concretus in corde lapis.* Plurima certe alia obſervantur in corpore humano, quae docent, quibusdam partibus irritatis, motus fieri validiſſimos in aliis, per quos illud irritans vel gravans tolli poſſet. Dum in puerperio uteri os a tumentibus aquis vel capite infantis incipit dilatari, dolores fiunt in lumbis, & ſpaſmi validi muſculorum abdominalium, aucti magis magisque, prout aperitur os uteri. Tandem fiunt in ultimo puerperii nixu ſummi dolores, & tam valida contractio muſculorum abdominalium & diaphragmatis, ut foetus exprimatur, quandoque ſoluta cohaeſione oſſium, quae pelvim conſtituunt. Ne autem credatur, foetum in utero haerentem motu ſuorum membrorum irritare vicinas partes, atque inde validiſſimos fieri ſpaſmos, non vero ab irritatione orificii uterini; conſiderandum eſt, quod perita obſtetrix tangens orificium uteri ibi primum ſignum percipiat ſecuturi mox doloris, & quod poſt puerperium a grumo ſanguinis tranſituro per os uteri iidem dolores renoventur. De his autem poſtea in capitulo *de morbis Puerperii* pluribus agetur. Ideo autem puerperii dolores pro exemplo allegavi, quod doceret, irritatis partibus nervoſis dolores & ſpaſmos per vicinas partes propagari; & quia *Hippocrates* (*d*) nephriticorum acerbos adeo quandoque dolores comparavit cum partus laboribus. De renum morbis enim agens habet ſequentia: *Dolores cum ad hypochondrium & ilia premunt, & ad lumbos lumborumque muſculos, & patitur ſimilia ac mulier partus doloribus correpta.* Pariter & *Aretaeus* (*e*) de Nephritide calculoſa agens eodem vocabulo ὠδίνων utitur, ut ſummum illum teneſmum reddendae urinae, quae in his aegris obſervatur, deſignaret.

§. 996. Sanatur bonitate naturae, & morbi: 1°. per reſolutionem. 2°. urina copioſa, ruſſa, craſſa, continuato fluore reddita

(*b*) Coac. Praenotion. N°. 591. Ibidem. Tom. VIII. pag. 887. (*c*) Coac. Praeſag. Hippocr. cum Comment. Holleri & Jacotii pag. 824. (*d*) De Internis Affectionibus Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 651. (*e*) De cauſis & ſignis morb. diuturn. Cap. III. pag. 53.

ta ante diem morbi septimum, aut ad summum quartumdecimum. 3°. Haemorrhoïdibus initio morbi large fluentibus.

Consideratur, in curatione, Nephritis ut morbus inflammatorius, nulla distinctione facta ratione caussarum remotarum. Sive enim a calculo, sive ab aliis causis §. 994. enumeratis, renum inflammatio nata fuerit, cura non differt, uti & ad §. 1000. dicetur.

Verum in aliis morbis inflammatoriis, antea pertractatis, patuit, duplicem esse sanationem, ope nempe solius naturae, vel per artem; quod & hic obtinet, & ideo sequenti paragrapho de sanatione hujus morbi per artem agetur; hac vero considerabitur, quomodo natura, absque multis artis adminiculis, hunc morbum sanet. Praeterea §. 886. patuit, sanationem, quae naturae auxilio fit, duplicem esse; vel enim sanantur tunc morbi resolutione benigna, vel coctione & excretione materiae morbosae. Verum ut haec sanatio ope solius naturae fiat, debet & illa integra esse, & morbus non adeo gravis. Quod utrumque ex levitate symptomatum morbi cognosci poterit. Quo plures enim functiones laesae fuerint, & quo gravius, eo minor naturae integritas; pejorque morbus, & contra.

1°. Quid sit resolutio morbi inflammatorii, & quaenam requirantur, ut haec sperari possit, antea in Historia Peripneumoniae §. 830. 1., & Pleuritidis §. 887., dictum fuit.

2°. Haec est illa curatio, quae quidem ope naturae fit, non tamen per simplicem resolutionem, sed per coctionem & excretionem materiae morbosae, de qua in praecedentibus morbis inflammatoriis jam aliquoties dictum fuit. Simul autem tunc apparuit, satis frequenter in morbis materiam morbosam, solutam, & mobilem redditam, cum urina excerni. Verum ubi in renibus ipsis morbus haeret, facile patet, omnium commodissimam & maxime naturalem viam esse materiae morbi solutae per ureteres in vesicam: simul ac enim materies inflammatoria fistulis renalibus impacta haerens solvitur, apta evadit, ut per illarum extrema propellatur, & in pelvim delabatur. Ideo in renum doloribus vel calculorum, vel urinarum crassarum, mictionem exspectandam esse monuit *Hippocrates* (*f*) dicens: *Renum dolor repentinus, cum urinae suppressione, calculorum aut urinarum crassarum mictionem significat.* Et *Aëtius* (*g*) de renum inflammatione agens dixit: *A concoctis inflammationibus urinae his prodeunt multae & crassae, & in quibus bonum est quod subsidet, atque hae ipsae maxime judicant ac secernunt morbum: aquosae autem mictiones, & purae ac pellucentes, aegre morbum secerni indicant.* Ubi notandum est, quod *Aëtius* laudaverit illas urinas, quae bonam hypostasin habent; quod in aliis morbis inflammatoriis §. 830. 888. 923. pariter notatum fuit. Verum in nephritide inflammatoria & illae urinae bonae sunt, quae crassae excernuntur, licet non subsidant, vel sedimentum inaequale, & divulsum habeant; quod

(*f*) Coac. Praenot. N°. 589. Charter. Tom. VIII. pag. 887. (*g*) Sermon. XI. Cap. XVI. pag. 270.

quod in aliis morbis sufpectum haberetur. Ratio autem haec eft, quia in aliis acutis morbis materia morbi foluta & mobilis reddita debet per pulmones tranfire, fanguini mifceri, & cum illo per vafa moveri, antequam ad renes venire poffit; nec integra ilico per hanc viam exit, adeoque repetita pulmonis & vaforum actione magis fubigitur & laevigatur, ficque apta evadit, ut fedimentum copiofum & aequabile in urina faciat. In renibus autem poteft eadem haec morbi materies, folvi tantum incipiens & crudior adhuc, ilico cum urina exire, nec opus habet, ut fanguinis maffae permifceatur antequam exeat. Vidi fic in Nephritide inflammatoria optimo cum eventu excretam urinam craffam, fufcam, potum *caffé* dilutiorem referentem; qualis urina in aliis morbis non adeo boni ominis foret. Verum *Hippocrates* (*h*), poftquam de urinis variis egiffet, tanquam fignis, ex quibus praefagia in morbis deduci poterant, optime monuit fequentia: *Ne vero te fallat, fi vefica aliquo morbo laborans hujusmodi urinas reddat; non enim totius corporis, fed ipfius per fe indicium eft.* Facile autem patet, idem hoc monitum aeque locum habere in renum morbis, a quibus directa via urina in veficam derivatur. Unde *Galenus* (*i*), hunc textum *Hippocratis* explicans, extendit hoc monitum etiam ad renum affectus.

Ut autem fiat fanatio integra, non vero exitus in alium morbum, debet talis urina ante feptimum diem exire, quia aliter merito exfpectatur fuppuratio futura, uti §. 1001. dicetur. Idem & in Peripneumonia §. 830., & in aliis morbis inflammatoriis, notatum eft. Ubi autem morbi vehementia minor eft, & materia morbi lentius folvitur, tunc & poft feptimum diem alio die critico fimilis urina profuiffe obfervata eft; verum poft decimum quartum diem fuppuratio, vel fcirrhofa renum inflammatorum induratio, potius metuenda eft, quam fanatio per excretionem materiae morbofae, cum tanta temporis mora fatis indicet, illam difficulter folvi & mobilem reddi poffe.

3°. His large fluentibus, & copia & impetus fanguinis a renibus derivantur. Minuitur enim refiftentia fanguini, qui per vifcera abdominalia movetur, adeoque per coeliacam & utramque mefentericam tranfibit majori copia, ficque minus urgebuntur renes. Unde monetur in textu, quod tunc inprimis profint haemorrhoïdes, quando in initio morbi fluunt. Unde videntur, non adeo prodeffe, quatenus materiam morbofam evacuant, verum potius quatenus, impetu fanguinis in vafa infarcta renum minuto, non adigitur tanta vi in majores vaforum anguftias obftruens materia, & ideo facilius poftea refolvi poteft. Antea vidimus §. 779., Phreniticis prodeffe Haemorrhoïdes fluentes, uti etiam Pleuriticis §. 888. 1. In Nephritide autem illas prodeffe *Hippocrates* (*k*) monet; *Melancholicis & Nephriticis fuccedentes haemorrhoïdes bonum.* Et *Galenus* (*l*) fe obfervaffe teftatur, evacuatione per haemorrhoïdes confueta intempeftive cohibita, quosdam nephritide correptos fuiffe.

Quo-

(*h*) In Prognoftic. Charter. Tom. VIII. pag. 637. (*i*) Ibidem pag. 638. (*k*) Aphor. XI. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 254 (*l*) Comment. 3. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 271.

Quomodo autem haec ſalutaria naturae morbos curantis molimina promoveri debeant, & quaenam tunc conveniant remedia, dictum fuit ad §. 889., ubi de Pleuritide per ſimiles evacuationes curata agebatur.

§. 997. Sanatur, ubi in ſtatu inflammationis per ſua ſigna noſcitur (993. 995.): 1. per remedia generalia omni inflammationi ſanandae propria, venae ſectionem, avulſionem, dilutionem. 2. decocta lenia, emollientia, antiphlogiſtica, magna copia ingeſta. 3. Clyſmata, fomenta, balnea, ex iisdem conſtantia. 4. victu humido, leni, quiete, vitatione lecti calidi, inprimis autem decubitus in dorſo.

Ubi autem morbus gravior eſt, nec apparent illae evacuationes, per quas obſervatio docuit, hunc morbum quandoque curari, tunc opus eſt per artem ſuccurrere.

1°. De his remediis & in cura inflammationis, & in morbis inflammatoriis antea pertractatis, jam ſaepius dictum fuit. Cavendus enim eſt quam maxime in hoc morbo exitus inflammationis in ſuppurationem, aeque ac in aliorum viſcerum inflammationibus. Forte crederetur, in nephritide minus eſſe diſcrimen ſuppurationis, quia in renibus natus abſceſſus dum rumpitur, pus per ureteres in veſicam delabi, & ſic cum urina educi poſſet. Verum patebit paulo poſt, puri quidem evacuando commodam & brevem ſatis viam in renibus eſſe, ſed tamen ulcus in renibus natum difficillime ſanari.

2°. Horum uſus pariter antea ſaepius in morbis inflammatoriis commendatus fuit. Quam maxime autem notandum eſt, ſola hic prodeſſe, quae leniſſima ſunt, ne irritentur partes inflammatae: cum enim in hoc morbo quandoque urina & parcius & cum difficultate prodeat, contigit, ut aegri, imo & quandoque Medici, ad acriora diuretica in hoc morbo confugerint, qualia ſunt terebinthina, & huic ſimilia alia nativa balſama, uti & millepedes &c. Prudenter ſane monuerant veteres Medici, a ſimilibus in hoc morbo abſtinendum eſſe: Ita *Trallianus* (*m*) jubet eligi talia remedia, quae omnis roſionis & acrimoniae expertia ſunt (ὅσα τὸ ἀδηκτον ἔχει); & hinc aquoſam mulſam commendat; imo etiam a diureticis mollioribus quandoque in hoc morbo metuiſſe videtur, & ab ipſa mulſa; ſolamque aquam tepidam copioſam exhiberi juſſit. Similem cautelam in cura hujus morbi apud *Aeginetam* (*n*) legimus. In *Materia medica* ad hunc numerum talium remediorum formulae habentur.

3°. Clyſmata ex molliſſimis decoctis parata proſunt, quia inteſtina craſſa evacuant, ſuppoſitos colo renes fovent, laxant, emolliunt; qualia & *Aegineta* (*o*) laudavit. Celeberrimus *Hofmannus* (*p*) credidit, ideo inprimis renem

(*m*) Lib. IX. Cap. V. pag. 540. 541. (*n*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. verſa. (*o*) Ibidem. (*p*) Medic. ration. & ſyſtem. Tom. IV. part. I. Sect. II. Cap. VIII. pag. 465.

nem sinistrum nephriticis malis frequentius affici, quia proxime ipsi adjacet flexura coli, flatibus aut faecibus induratis quandoque distenti, adeoque vicinum renem comprimentis. Multum ergo proderit, si intestinum colon vacuum fuerit. De balneorum autem & fomentorum usu, quatenus illa resolvendo, laxando &c. agunt, dictum fuit in Pleuritide ad §. 889. 2. & §. 890. 2. Et ad renum morbos laudantur ab *Hippocrate* (*q*). Omnia haec pulchre collegit *Celsus* (*r*), qui sic habet. *Oportet conquiescere; cubare molliter: solvere alvum; si aliter non respondet, etiam ducere: saepe desidere in aqua calida: neque potionem frigidam assumere: abstinere ab omnibus acribus, salsis, acidis, pomis: bibere liberaliter.* Verum quidem est, quod dein piper, porrum, ferulam, commendet, ut urina ab his moveatur, sed contextus sermonis satis docet, illa non habere locum in morbi initio, cruda adhuc existente materia inflammatoria, verum ubi illa jam subacta & mobilis reddita est.

4°. De victu in morbis acutis, & necessaria quiete, jam saepius dictum fuit. Hic autem quam maxime lenissima conveniunt, quia acria sanguini mista per urinam exire solent pro magna parte; adeoque irritarentur ab acriori urina renes inflammati. Unde *Aëtius* (*s*), dum in hoc morbo abstinendum esse a cibo jubet primo die, monet simul inediam in multos dies non debere extendi: *Urinae enim puriores & acriores per inediam redditae, vehementissimos morsus infligunt: itaque in principio sorbitionibus tenuibus morsus lenientibus connutrire oportet, & aquae calidae potu.*

Quantum autem emolumenti in morborum inflammatoriorum cura habeatur, si subinde a lecto abstineant aegri, *Sydenhamus* (*t*) docuit, monens, frustra venae sectionem, & summa refrigerantia remedia, esse ad moderandum aestum febrilem, si jugi calore lecti incalescat aeger. Magis autem adhuc nocebit lecti calor renibus inflammatis, quia homini in lecto decumbenti dorsum magis calescit quam reliquum corpus, a pondere corporis pressis his partibus; omnium maxime si resupini in dorsum decumbant, tunc enim a mole viscerum incumbentium renes comprimuntur. Fomenta ex mollissimis remediis parata calide adhibenda renum regioni suaserunt veteres Medici (*u*); sed simul monuerunt a valde calidis abstinendum esse, metuentes suppurationem renum inde futuram. Pariter & damnaverunt frigida, quae in scirrhum convertere possent inflammata loca. Cum autem extrema omnia ubique fugienda dictet prudentia, hoc inprimis in curatione renum inflammatorum observandum esse monuerunt.

§. 998. Si nimia symptomata doloris, vel convulsionis, urgent, opiata prosunt.

Quan-

(*q*) De Internis Affection. Cap. XVII. & XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 650. 651. (*r*) Lib. IV. Cap. X. pag. 217. (*s*) Serm. XI. Cap. XVI. pag. 267. 268. (*t*) Sect. 3 Cap. III. pag. 205. (*u*) Trallianus Lib. IX. Cap V. pag. 542, Aegineta Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versa.

Quanta fiant quandoque ab irritatis nervis cohaerentibus & vicinis mala in nephritide, §. 995. dictum fuit. Imo haec symptomata adeo saeva aliquando sunt, ut & aegri patientiam superent, & vires prosternant quam maxime; imo & nova mala producant, inprimis in Nephritide calculosa. Dum autem causa horum malorum saepe tam subito tolli nequit, nihil superest, nisi sopire acerrimi doloris sensum; quo facto silent saeva illa symptomata, tolluntur spasmi intestinorum & ventriculi, vasorum inflammatorum nimia constrictio laxatur, vires aegri blanda quiete refocillantur, & feliciter succedit cura. De egregio hoc opiatorum usu pluribus egi antea ad §. 202. 229. Verum & tunc simul monitum fuit, haec remedia doloris sensum tantum tollere, non autem semper doloris causam; adeoque omni cura pergendum est in usu illorum remediorum, quae morbi causae debellandae idonea sunt. Raro autem his opiatis utuntur prudentes Medici, nisi prius in morbis acutis inflammatoriis per sanguinis missionem, aliaque apta remedia, inflammationis vehementiam minuerint. Ita *Aegineta* (*w*) papaver in clysmate commendavit ad hunc morbum. *Aëtius* (*x*) autem & internum papaveris & opii usum laudat ad levandos dolores.

§. 999. Vomitum autem nimium, morbi symptoma, saepe ingestu tepidae mellitae juvare prodest.

Ubi de vomitu agebatur §. 652., constitit, diaphragmatis & musculorum abdominalium convulsivam validamque constrictionem in omni vomitu adesse, & hac vi ventriculi contentorum fieri violentam expulsionem. Ex renum autem situ patet, vomitus tempore illos valide concuti debere. Si jam consideretur, per ipsam vomitus actionem accelerari multum sanguinis per vasa motum, simulque renes inflammatos agitari ruditer, satis patet, renum inflammationi vomitum nocere potius quam prodesse. Verum ubi a calculo, in pelvis renalis angustiam vel ureterem pulso, nephritis oritur, tunc vomitus prodesse potest, quatenus per hos concussus calculus promovebitur vesicam versus, inprimis si simul emollientibus decoctis, oleo amygdalarum &c. assumtis, laxentur viae & lubricentur. In tali casu proderit aquae tepidae mellitae repetita ingestione facere, ut aegri facilius & minori cum anxietate vomant. Notum enim est, nihil molestius esse, quam si vacuo jam ventriculo conatus ad vomendum pergat. Videantur & illa, quae in commentariis §. 654. habentur. De signis autem calculi renalis postea ad §. 1422. dicetur.

§. 1000. Atque hac sola methodo tuto curatur ipsa nephritis a calculo, renibus, ureteribusve, impacto orta.

Cal-

(*w*) Ibidem. (*x*) Serm. XI. Cap. xvi. pag. 268.

Calculus in renibus concretus iners corpus est, quod mole sua & aspera figura irritare potest sensiles partes, quas tangit, illasque inflammare. Pluribus observationibus constitit, calculos etiam satis magnos, sed laeves, inventos fuisse in cadaveribus hominum, qui nunquam suspicati fuerant, se hoc morbo laborare. Verum ubi asperitate suae figurae laedit partes, vel ureterum angustia retinetur, tunc inflammantur loca, in quibus haeret, & fiunt omnia illa mala, quae §. 993. & 995. recensentur. Inflammata loca tunc tument, & tanto fortius apprimuntur calculo, quanto magis augetur inflammatio. Optime hoc notavit *Aretaeus* (y), dum in curatione calculi renalis commendat sanguinis missionem. Dicit enim: *Inflammatio colligata tenet omnia: evacuatio autem solutio est phlegmones.* Dein laudat illa, quae emolliunt & lubricant, externe applicata & interne sumta. Sola enim methodus haec tuta est, per quam inflammatio partium a calculo pressarum, vel laesarum, praecaveri potest; vel tolli, si jam nata fuerit, simulque laxari viae, per quas calculus a renibus ad vesicam transire debet. Verum omnia illa, quae §. 997. laudata fuerunt, hunc effectum praestant, adeoque & Nephritidi calculosae curandae utilissima sunt; quod & postea, ubi *de calculo* peculiari capitulo agetur, ulterius confirmabitur, ubi & simul de Lithontripticis dicendum erit. Plures autem sunt in illa opinione, ac si diuretica acriora conducerent ad promovendum calculum per ureteres in vesicam, quatenus copiosiori urina secreta calculus propelleretur. Verum urina per tenuissimas & numerosissimas fistulas renales secreta sensim depluit in pelvim & ureteres, neque ab acerrimis etiam diureticis aucta haec secretio unquam efficere poterit, ut urina motus accelerati impetu calculum protrudat. Nocent autem haec, quia acri stimulo febrim, inflammationis comitem, augent, & urinam reddunt acriorem; unde loca haec dolentia magis irritantur, & omnia mala augentur. Sola ergo lenia, aquosa, emollientia, hic prosunt, una cum blandis oleosis, ut urina fiat dilutissima, omnis fere acrimoniae expers, & copiosa simul; sicque laxentur partes constrictae, demulceantur loca dolentia, lubricae reddantur viae. In *Materia medica* ad hunc numerum plura recensentur remedia, quae copiosae aquae infusa, vel & diluta, huic indicationi satisfacere poterunt.

§. 1001. Si causae nephritidis magnae, nec malum resolvitur (996.), nec sanatur (997.), sed excurrit ultra septimum diem, abscessus metuendus; quem fieri, docet remissio doloris, ejus in pulsationem mutatio, horror saepe recurrens, gravitas, stuporque partis; jam factum esse docet praegressus priorum, tum pulsus, ardor, tensio in loco, urina purulenta, foetida, instar urinae salsae putrefactae: simulac abscessus ille factus scitur, utendum valde maturantibus primo & emollientibus, dein purulenta apparente urina, diureticis puris ex aquis medicatis, sero lactis, similibusque, usurpatis simul balsamicis.

Quo-

(y) De Curatione Morbor. acutor. Lib. II. Cap. III. pag. 130.

Quomodo, & quibus de causis, inflammatio in suppurationem transeat, dictum fuit ad §. 387. Antea autem in Peripneumoniae & Pleuritidis historia fuerunt enumerata illa signa, quae docent Medicum, inflammationem, internas corporis partes occupantem, in suppurationem abire, quae hic eadem occurrunt; ut remissio doloris, pulsatio, horrores vagi &c.; adeoque haec non repetam. Si autem haec signa manserint per aliquod tempus, novimus abscessum in renibus non fieri, sed jam factum esse, & tunc nova symptomata accedunt ob distractionem aut compressionem partium vicinarum a vomica renali nondum aperta, sed pure collecto turgente. Signa autem praecipua *Galenus* (z) optime recensuit sequentibus: *Si dolores cum horrore interpolato inordinatim fieri videantur, & febres absque ullo ordine; tum pronum in ventrem decumbere jussum, atque interdum in alterum latus, ut sublimis sit affectae partis situs, laborantem interroga, num circa renem dolentem veluti suspensi cujusdam ponderis sensum percipiat. Etenim quum haec ipsi acciderint, abscessum colligi conjicere oportet.* Quandoque & alia symptomata vomicam renalem comitantur: vidi sic in aegro tali dolorem urentem quasi ad scapulam & axillam usque ejusdem lateris protendi. *Hippocrates* (a) renibus suppuratis stranguriam adesse dixit. Verum haec non adsunt in omnibus aegris; signa vero a *Galeno* enumerata semper observantur. Ubi autem brevi rumpetur abscessus maturus, tunc loco obtusi & gravantis doloris acutus percipitur, dum sensim dilacerantur membranae pus collectum coërcentes, & jam rupturae proximae sunt. Cognitionem autem ulceris renalis confirmat, si, illo rupto, pus per ureteres delapsum cum urina exeat. Solet autem pus, rupta vomica, prodiens fere semper foetidum esse, inprimis si diu vomica renum clausa manserit; atque etiam ideo quod in tali loco collectum fuerit, ubi urina facile putrescens secernitur & colligitur. Si autem ulcus apertum purius evadat, tunc pus sequentibus diebus non adeo magno foetore urinam inficit. Hoc & notavit *Aretaeus* (b) de ulceratis renibus agens; sic autem habet: *Ulcera vero mordacia sunt, modo repurgata, modo sordentia: id pus manifestat: urina quoque aut olida aut nihil olens.*

Pus quidem cum urina emissum non est signum absolutum abscessus renalis, si solum spectetur; potest enim & ex ureteribus aut vesica similiter affectis prodire: Unde *Hippocrates* (c) prudenter dixit: *Si sanguinem aut pus mejat, renum aut vesicae ulcerationem significat.* Imo antea ad §. 896. dictum fuit, quandoque pus in aliis locis corporis collectum, venis resorptum, per urinae vias exivisse. Verum signa Nephritidis inflammatoriae, puris mictionem praegressae, omne dubium tollunt; uti optime *Trallianus* (d) notavit, qui praeterea & alias notas addidit, quibus distingui potest, pus a renibus, an vero ab aliis locis veniat. Si enim non collectum fuit pus in viis urinariis, sed ex alia

(z) De Locis affectis Lib. VI. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 510. (a) Aphor. 59. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230. (b) Lib. II. De causis & signis morbor. diuturnor. Cap. III. pag. 54. (c) Aphor. 75. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 185. (d) Lib. IX. Cap. V. pag. 543.

alia parte resorptum cum urina exiverit, illud pus accurate permistum urinae exibit, & non nisi sensim ad fundum vasis secedet: fuit enim illud pus vasorum & pulmonis actione mistum sanguini, & per renales fistulas simul cum urina secretum. Ubi vero a renibus ulceratis depluit, nunquam urinae bene permiscetur, sed ilico in fundo vasis, urinam continentis, separatum apparet. Difficilior videtur Diagnosis ex sola urinae purulentae inspectione, ut distinguatur, an pus ex renibus, an vero ex vesica prodeat. Interim tamen observata docent, pus vesicae longe tenacius esse, & glutinis instar ad fundum vasis secedere ilico: renum autem pus tenuius est. Praeterea in vesicae abscessu una cum urina prodeunt ramenta quasi foliacea, quae *Trallianus* (*e*) vocavit μύελα πεταλώδη, forte membranae internae vesicae lamellae separatae: a renibus vero suppuratis cum urina excernuntur crassiores particulae magis carnosae, quas *Hippocrates* (*f*) parvas carunculas σαρκία σμικρὰ vocavit, & a renibus venire dixit; quae videntur esse partes semigangraenosae ipsius substantiae renum; sic etiam abscessibus externarum partium corporis ruptis videmus exire floccos membranae cellulosae puri permistos. Pulchre etiam collecta habentur signa diagnostica suppuratorum renum, ureterum, & vesicae, apud *Aeginetam* (*g*).

Duplex autem indicatio est curatoria, ubi ren suppuratur: Primo enim, si impediri nequeat ille Nephritidis exitus, suppuratio promovenda est, ut quantocyus fiat, & omnia cruda inflammata solvantur in blandum pus; de qua re dictum fuit in *Capitulo de Abscessu* §. 402. 403. Mollissima hinc decocta prosunt, magna copia potata; clysmata ex similibus parata frequenter adhibita; cataplasmata renum regioni applicata; balnea. Ubi autem ex ponderis gravantis sensu, morbi duratione, tensione magna vicinarum partium, novimus, pus maturum in abscessu renali collectum haerere, nitendum est omni ope, ut vomica rumpatur, ne pus diu hic relictum putrescat, & sinuosa ulcera pessima producat per accumbentes partes dispersum; vel resorptum in sanguinem cacochymiam purulentam & tabem faciat. Ad rumpendum autem abscessum maturum in rene sola fere haec habentur auxilia, quae concutiendo valide renes agunt. Tussis, sternutatio, vectio in rheda, praecipua sunt, a quibus haec ruptura exspectari poterit; simili modo ac antea dictum fuit § 857., ubi de tentanda disruptione apostematis pulmonalis agebatur.

Ubi autem post haec facta pus in urina apparet, certi sumus, vomicam renalem ruptam esse, & ex varia conditione puris judicare possumus de conditione ulceris renalis. Si enim laeve, album, aequabile, fuerit, spes multa curae nascitur; & contra, eo pejus praesagium habetur, quo magis ab his dotibus recesserit pus excretum. Interim tamen hoc notandum est, primum pus post vomicam renalem ruptam prodiens raro esse optimae notae, inprimis si diutius vomica clausa manserit; fere semper enim foetidum est, & quandoque sanguinolentum: Verum sequentibus diebus solet puris copia minui, & illud

(*e*) Ibidem. (*f*) Aphor. 76. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 186.
(*g*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versa.

illud fieri laudabilius, dum emendatur ulcerosi sacci superficies, tuncque bonum eventum sperare licet. Indicatio tunc est, abstergere leniter, mundare locum ulcerosum; & dein consolidare.

Verum caveri nequit, ne urina continuo ulcus renale alluat; adeoque potu copioso, blande simul detergente, urinae acrimonia mitiganda est. Serum lactis, inprimis illo anni tempore, quo armenta laetis fruuntur pascuis, potatum larga copia dat summum remedium, & solum fere sufficit, cum graminis omnem vim in se habeat; imo optime depuratum serum lactis subviridis coloris est, ac si dilutus succus foret graminis; cujus vires insignes laudavit *Trallianus* (*h*) in curatione ulceris renalis. Commendavit praeterea & lactis asinini potum; magnopere a lactis potu levari hoc morbo laborantes pariter affirmavit *Aegineta* (*i*). Lac cum melle post puris eruptionem, primo asininum aut equinum, quae ad ulcera repurganda conducunt; postea emendato ulcere bubulum, commendat *Aëtius* (*k*), ut & simul aegrum magis nutriat. Deinde addit sequentia. *Amplius autem omne lac, recens mulctum, calidum praebendum est, animali in domum, ubi aeger decumbit, perducto: hoc & aliorum internorum ulcerum optimum est pharmacum, & gravi puri maxime amicum, & corpus probe nutrit.* De lactis autem egregio usu in ulcere pulmonis antea §. 858. dictum fuit.

Eidem scopo & serviunt aquae medicatae, inprimis illae, quae loco ferri soluti parcam copiam salis blandi & detergentis continent: quales sunt aquae selteranae, & his similes: quarum usus, inprimis si aequa lactis copia addatur, adeo probatur communi Medicorum consensu in suppuratis visceribus curandis. Infusa vel decocta herbarum, quae in Materia medica ad praecedentem numerum habentur, similem usum habent.

Cum autem in ulceribus externis detergendis & consolidandis balsamica adeo laudaverint celebres Chirurgi, cogitaverunt & Medici de illis exhibendis ad curationem ulcerum internorum; & inprimis renalium: quia observabant, illa peculiari sua indole in vias urinae agere, dum ab his assumtis intra quadrantem horae urinae odor mutari soleat.

Notum enim est, Terebinthinam, Balsamum Copaïbae, de Mecha, & similia plura nativa balsama, parva etiam copia data, urinae conciliare odorem, quem violae Martiae flores verno tempore spirant. Merentur certe & haec remedia laudem in hoc morbo, modo dentur parca tantum quantitate ter quaterve de die, superbibendo copiam seri lactis, vel mollis vulnerarii decocti. Largiori enim dosi haec data, & absque diluentibus, calefaciunt & stimulant nimis; imo stranguriam quandoque molestam producunt, & urinae vias inflammant imprudenti usu. Balsama autem haec nativa praeferenda videntur merito decantatissimis etiam balsamis artificialibus, quae saepe adhuc longe acriora sunt. Pulchrum effectum ab his balsamis nativis vidi in praxi, si horum drachma cum uncia succi glycirrhizae inspissati misceretur, & ex hac

(*h*) Lib. IX. Cap. v. pag. 544. (*i*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versa in fine.
(*k*) Sermon. XI. Cap. XVIII. pag. 271.

hac massa grana viginti aut triginta deglutirentur omni quadrihorio, superbibendo serum lactis, aut alios modo laudatos potus medicatos. In horum usu pergitur, donec nullum amplius pus in urina appareat; tuncque roborantia & consolidantia his addi solent, ut *mastiche*, *olibanum*, *sarcocolla* &c. Ad renes exulceratos *Celsus* (*l*) etiam blanda balsamica detergentia remedia laudavit, ex strobilis pini sylvestris, croci pauculo, aniso, seminibus cucumeris.

Omnia, quae hactenus dicta fuerunt de curatione ulceris renalis, supponunt, vomicam ruptam pus in pelvim effudisse. Licet autem hoc frequentius contingat, tamen quandoque & alia via pus in rene collectum exitum molitur. Ita *Hippocrates* observavit, versus exteriora quandoque protuberare talem abscessum. Ita enim habet (*m*) de calculo renali agens: *Quum autem dolor urget, multa calida lavato, & qua parte praecipue dolor est, fotus tepentes admoveto. Quum vero intumuerit & extuberarit, sub hoc tempus juxta renem secato, & extracto pure, arenam medicamentis urinam cientibus curato; si enim sectus fuerit, evadendi spes est, sin minus, morbus homini commoritur.* Et sequenti capite (*n*): *Quum igitur ren suppuratus fuerit, ad spinam intumescit. Hunc, quum ita habuerit, qua parte tumor est profunda maxime sectione secato. Quod si quidem sectione assecutus fueris, confestim sanum reddes. At si aberraveris, periculum est, ulcus fistulosum fieri.* Ubi notandum est, quod profundam valde sectionem fieri debere monuerit, cum per cutim, pinguedinem, & crassos musculos penetrare debeat, antequam scalpellum ad renem pertingere possit. Praeterea notat, nisi felici eventu abscessus aperiatur, ulcus fistulosum nasci, quia tunc pus, rupta vomica renali, sub peritonaeo profundissimos sinus facit, & miras quandoque, in tunica cellulosa musculis interposita, sibi vias quaerit. Ἔμμοτοι enim dicuntur apud *Hippocratem*, qui ulcere cavo laborant, quod curationem διὰ τῶν μοτῶν, hoc est, per linamenta, inuncta digestivis remediis, requirit, quae sinuosis talibus ulceribus immitti solent. Similem & renalis abscessus eventum *Aëtius* (*o*) notavit, dicens: *Quibusdam vero neque in totum suppurata erumpunt, sed circa renes per multum tempus consistunt, donec cautere adhibito aut alio modo forinsecus apertionem & eductionem moliaris.* In fine autem ejusdem capitis (*p*) monet, talia ulcera, extrorsum patentia, diligenti admodum cura indigere, cum in fistulam abire soleant. Imo quandoque contingit, pus partim per urinam exire, partim colligi circa dorsum, & tumorem prominulum integumentorum facere. Qualem aegram curandam habui, cui per menses aliquot jam urina purulenta effluxerat, & in renis dextri regione tumor manifestus aderat; quo per cauterium potentiale (scalpellum enim horrebat nimis) aperto, copia puris prodiit. Interim omnis medela & peritissimi Chirurgi dexteritas impedire non potuerunt, quin fistulosum in dorso ulcus maneret, aegra tamen satis commode

(*l*) Lib. IV. Cap. II. pag. 217. (*m*) De Internis Affectionibus Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 649. (*n*) Ibidem pag. 650. (*o*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 270. (*p*) Ibidem pag. 272.

mode se habente postea, & urina naturali reddita. *Cabrolius* (*q*) similem casum vidit in juvene, qui talem abscessum in dorso habebat, licet aliquantulum puris per urinas excerneretur. Incidit locum, sed nihil puris inde exivit; verum post bihorium, apparatu remoto, ingens copia puris erupit, & puris ille effluxus per mensem & ultra duravit: feliciter tamen & integre sanatus fuit.

Hinc apparet, quam grave malum sit renum inflammatorum suppuratio, & quam anceps eventus. Licet enim versus exteriora tendat abscessus, quandoque rumpitur, antequam satis elevata sint omnia, quae reni in dorso incumbunt, ut distingui possit, & tunc pus effusum sinus facit saepe incurabiles per omnia loca vicina dispersos. Videtur & *Hippocrates* (*r*) hanc difficultatem notasse, dum dicit: *Quibus nephriticis praedicta contingunt signa, doloresque circa spinae musculos fiunt, si exteriora quidem loca occupent, abscessus quoque futuros exteriores exspecta. Si vero dolores magis circa loca interiora fiant, abscessus etiam interiores magis futuros exspecta.*

Cum autem renes intestino colo fere contigui sint, & partes inflammatae vicinis quandoque accrescant (vide §. 843. 897.), non improbabile videtur, renem sic colo praeternaturaliter uniri posse, tuncque abscessus renalis viam in intestini cavum invenire posset, & pus per alvum evacuari. Verum quidem est, sub peritonaeo haerere renes, adeoque non immediate tangere colon, sed ad §. 936. patuit, quod diaphragma, inter hepar & pulmones medium, non impediverit, quo minus pus ex hepatis abscessu in pulmonem veniret, & per sputa educeretur. Talem puris ex rene viam videtur indicasse *Hippocrates* (*s*) de hoc morbo agens: *Si quidem pus intro rumpatur, & ad intestinum rectum feratur, evadendi spes est.* Et *Aëtius* (*t*) pariter in eodem morbo monet: *Aliquando autem & ad intestina eruptio devolvitur, & per sedem pus evacuatur.* In tali casu conveniret medela, quae suppuratis intestinis adhibita fuit, de qua vide §. 966.

§. 1002. Si vero suppuratio illa (1001.) diu durat, totus ren exesus saccum format, nulli usui servientem: tumque frequenter tabes renalis adest.

Videmus etiam in partibus externis suppurationes diuturnas partium substantiam consumere, unde illis sanatis profundae & turpes cicatrices supersunt. Idem metuendum est, si cito sanari non possit ulcus renale; nam & partes ipsius substantiae renum, per suppurationem solutis nexibus, quibus haerebant, cum urina purulenta exeunt, caruncularum specie, uti antea dictum fuit: *Imo renum frusta, pollicis magnitudine, per virgam maximo dolore & tormento excreta fuerunt* (*u*). Sic tota renum substantia consumta relinquit cavum saccum,

(*q*) Boneti Sepulchret. Tom. II. pag. 566. (*r*) Aphor. 36. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 310. (*s*) De Affectionibus Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 650. (*t*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 270. (*u*) Hildanus de Gangraena & Sphacelo Cap. IV. pag. 774.

cum, inutilem postea; tuncque alter ren superstes urinae secernendae officio solus fungi debet. Vidit *Piso* (*w*) in muliere, *membranam renum externam, ureteribus communem, dilatatam in amplitudinem toti capacitati alvi aequalem, quae tamen continendis quatuordecim libris materiae purulentae sine dilaceratione par esset.* Debuit ergo haec membrana, sive involucrum renis externum, magnam crassitiem vel tenacitatem acquisivisse, ut a tanto puris pondere non rumperetur. Hoc autem ex *Cabrolio* excerptum legitur apud *Bonetum* (*x*); nempe in rene pariter suppurato, & quatuordecim libras ponderante, inventa fuit cystis, pus continens, crassitiem aequans pellis vervecinae. Mirum videtur, quod totam renis substantiam sic consumtam non sequatur lethalis haemorrhagia, cum tam magna sit arteria emulgens & cordi satis propinqua. Verum videmus hoc ubique, quod suppuratio, solvens extrema vasorum, inflammatoria materia obstructorum, vix faciat haemorrhagiam, imo licet pus sensim totam fere consumat partium substantiam, rarissime haemorrhagia sequitur: videntur enim vasorum extrema contrahi vel obturari ita, ut vix transmittant sanguinem amplius, qui tum per ramos vicinos liberos transit. Sic in exstirpationibus observant Chirurgi, metum haemorrhagiae abesse, dum vulnus in omni suo ambitu pus fundit. Postea, quando de phthisi agetur, patebit, totum pulmonem quandoque consumi purulenta labe, sputis quotidie prodeuntibus copiosis, absque ulla haemorrhagia; dum tamen pulmonalis arteria magna est, & ex corde adeo vicino prodit.

Ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, simul intelligitur, quare veteres Medici tantam difficultatem posuerint in Nephritide curanda; inprimis si suppuratio sequatur, nec cito pus evacuari, & dein ulcus detergi & consolidari possit. Ita *Hippocrates* (*y*), postquam illa proposuerat, quae ad Nephritidis curam laudabat, dicit: *Haec si fecerit, neque citissime sanescat, haud novum: morbus enim perdifficilis.* In renum suppuratione monet: *Hic autem morbus molestus est, ex eoque plures ad renum tabem deveniunt* (*z*). Vel enim pus copiosum, eductum quotidie, consumit maximam nutrimenti partem, (a qua causa, post magnas exstirpationes felicissime etiam paractas, multi pereunt) vel pus retentum resorbetur, & cacochymiam purulentam inducit sanguini, pariter periculosam. Imo & alibi (*a*) de eodem morbo agens dicit, hunc morbum vix desinere; nec integram curationem promittit, sed, cura enarrata, simpliciter dicit: *Haec si ita feceris, morbum meliore statu constitues.* Ita & *Aretaeus* (*b*) ulcera renum inter diuturnos eorundem morbos recensens, non quidem lethalia dixit esse, sed insanabilia, & una cum aegro commoritura. Inprimis autem damnabat (*c*) ulcera, quae a calculis fiunt: *Insanabiles inde morbi nascuntur, cita colliquatio, & mors.* Si enim calculus, adeo magnus,

(*w*) De Morbis a serosa colluvie Sect. IV. Cap. II. pag. 296. (*x*) Sepulchret. Anatom. Tom. II. pag. 567. (*y*) De Intern. Affect. Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 651. (*z*) Ibidem Cap. XVI. pag. 650. (*a*) Ibidem Cap. XVII pag. 650. (*b*) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. II, Cap. III. pag. 52. (*c*) Ibidem pag. 54.

nus, ut per ureteres in vesicam descendere nequeat, ibi haeserit, & ulcus produxerit, idem efficiet, quod globulus fistulae orificio immissus, id est, impediet depurationem & consolidationem ulceris in renibus nati. Pariter & *Aëtius* (*d*) difficultatem curae suo testimonio confirmat.

§. 1003. Si scirrhum hic format, paralysis, vel claudicatio cruris suppositi oritur, immedicabile malum: unde saepe lenta tabes, hydrops, &c.

Sequitur alter inflammationis exitus, ubi nec resolvendo, nec suppurando, solvitur impacta vasis materies, sed una cum his indurescit in scirrhum. Ad §. 997. notatum fuit, *Trallianum* & *Aeginetam* monuisse, quod a frigidorum applicatione cavendum esset, ne in scirrhum renum abiret morbus. *Trallianus* quidem *Scirrhi* vocabulo non fuit usus, sed dixit σκληρῦνται τῶν νεφρῶν αἱ φλεγμοναί: *Indurantur renum inflammationes*: quod idem significat, uti patet ex *Aegineta* (*e*) qui voce σκιρῦνται usus fuit: & paulo post (*f*) idem malum peculiari titulo describens vocavit σκληρίαν νεφρῶν *indurationem renum*. Scirrhus autem, quamdiu nondum malignus est (vide §. 486.), nocet tantum, quatenus laedit functionem partis occupatae, &, premendo vicina, illorum actionem turbat; caeterum ex sua natura indolens. Posse autem renes scirrhosos, inprimis si mole aucti fuerint simul, musculos Psoäs, & quosdam nervos, ad artus inferiores ex medulla spinali tendentes, comprimere, illorumque actiones turbare, patet ex tabula decima nona *Eustachii*, si conferatur cum tabula vigesima quinta, ubi renes in situ habentur. An autem a renibus tumentibus perfecta paralysis, in femore & crure ejusdem lateris, produci possit, dubium videtur, cum magni trunci nervosi, his partibus prospicientes, ex foraminibus ossis sacri emergant, & tali situ locentur, ut vix a renibus etiam tumidissimis comprimi possint. Unde *Aëtius* (*g*) & *Aegineta* (*h*) optime mala, a scirrho renum metuenda, notaverunt sequentibus: *Quaecumque durities circa renes oboriantur, dolores quidem non amplius inferunt: aegris autem ex vacuo ventris loco veluti quidpiam pendere videtur: & stupor adest coxendicum, & impotentia crurum, minguntque pauca, & reliquo corporis habitu, aqua inter cutem laborantibus, maxime similes existunt. Quidam etiam temporis progressu manifeste hydropem incurrunt, veluti etiam ab aliis visceribus induratis contingit.* Ibi enim non paralysin, sed stuporem & impotentiam quandam memorant. Scirrhos autem partium internarum corporis frequentem dare hydropi causam postea pluribus ad §. 1229. deducetur. Quam difficilis autem Scirrhi in visceribus nati cura sit, antea jam dictum fuit, ubi de simili inflammationis exitu in Peripneumonia, Pleuritide, Hepatitide &c. actum fuit. Renum Scirrhosorum exempla apud *Bonetum* (*i*) habentur.

§. 1004.

(*d*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 272. (*e*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versa. (*f*) Ibidem pag. 47. (*g*) Serm. XI. Cap. 17. pag 270. (*h*) Loco modo citato. (*i*) Sepulchret. Anat. Tom. II. pag. 569.

§. 1004. **S**i autem parva copia materiae inflammatae coagulata in folliculo urinae minimo haeserit, basin format, cui apposita sabuli in urina materies crustatim accrescens calculum renalem creët, sicque eundem augeat: de quo postea.

Postea, ubi de calculo agetur, patebit per experimenta certissima, urinam sanissimi hominis, etiam nullam diathesin calculosam habentis, continere in se calculi materiam; sed solutam, quae tamen cuicumque corpori contiguo accrescere potest. In renibus jam videntur adesse folliculi minimi, urinae secretioni inservientes, licet & alia vasa secretoria absque talium folliculorum interpositione, directe ab arteriis derivata, adsint. Verum quidem est, summos in anatome viros de hac re disputasse, sed praeparationes tales vidi, imo & ipse possideo, quae videntur folliculorum talium in renibus existentiam persuadere; quod & recentissimis Anatomicorum observationibus confirmatur. Si jam materia non solubilis in cavo tali folliculo haeserit, quam urina secreta praeterlabitur continuo, vel a tali obstaculo remoram passa alluit diutius, accrescere poterit illi calculosa materies in urina latens, & ab eadem causa perennante augeri sensim. Calculi enim non tantum in renum pelvi, sed & in renum substantia deprehensi fuerunt frequenter; imo & quaedam observata docuerunt, minimas tales arenulas per totam renum substantiam dispersas inveniri quandoque. Ita in cadavere viri consularis, nephriticos dolores frequenter passi, & tandem phthisi consumpti, observavit *Schmidius* (*k*) non tantum in renum tubulis calculos & sabulum contineri, sed & totam renum substantiam arenulis refertam esse; *ita ut, cum hinc inde parenchyma secaretur, quasi sabulum humidum scindi appareret.* Unde patet, materiem inflammatoriam, non resolutam, calculo renali originem dare posse, dum basin praebet, cui materia calculosa, in urina latens, accrescere poterit, uti pluribus ad §. 1414. demonstrabitur.

§. 1005. **Q**uin etiam aliquando in gangraenam transit, quod docet vehementia causae (994), symptomatum (995.), absentia levaminis per remedia (997.), & subita remissio doloris sine causa, cum sudore frigido, pulsu debili, intermittente, singultu, urina vel nulla, vel livida, nigra, capillosa, foetente, caruncilis fuscis, nigrisve foeda, defectu virium subito, summo: ubi nihil juvat, vel medicina (902.).

De transitu inflammationis in gangraenam, & quibus signis hoc cognoscatur, ad §. 388. in historia inflammationis dictum fuit. In praecedentium morborum inflammatoriorum historia pariter actum fuit de funesto tali exitu, & de symptomatibus, quibus stipatur morbus inflammatorius partium interna-

(*k*) Miscell. Curios. Decur. 1. Ann. 8. Observat. 89. pag. 149. 150.

narum corporis, dum in gangraenam abit: signa autem haec vel notant gangraenam futuram, vel designant jam praesentem. Priora desumuntur ex vehementia causae morbi & symptomatum; posteriora vero petuntur, inprimis ex virium jactura subitanea, & doloris remissione non exspectata; de quibus videantur illa, quae ad §. 904. dicta fuerunt. Confirmatur autem gangraenae jam praesentis Diagnosis, si talia a loco affecto prodeant, quae necrosin partium indicant. Sic sputa fusca, coenosa, amurcosa, nigra, livescentia, adeo damnabantur in Peripneumonia (vide §. 848.) & in pleuritide (§. 901.): ob eandem rationem faeces alvi amurcosae, virides, nigrae, foetidissimae, cadaverosae, docent, gangraenam adesse in hepate inflammato (§. 949.); uti & in Ileo inflammatorio §. 969. Ita etiam in Nephritide, si urina nulla omnino prodeat, summam renum inflammationem indicat, talemque vasorum renalium infarctum, ut nulla urinae secretio fieri amplius possit. Ubi vero adhuc aliquid transit, vel in alterutro rene tantum malum haeserit, tunc a rene sano prodibit quidem urina, verum tabus putridus gangraenosus, a rene affecto delabens in vesicam, urinam inficiet sua corruptela; quae tunc prodibit talis, qualis in textu describitur. In putrilaginem enim gangraenosam converti renum substantiam illis, qui vi morbi interierunt, *Eustachium* (*l*) docuit cadaverum sectio: imo flatum intra membranam externam, adhuc integram, invenit, qui illam a substantia renum putrida removerat, & insignem tumorem fecerat. Constat autem, aërem elasticum extricari per putredinem ex partibus solidis & fluidis nostri corporis.

Quam parum spei supersit, ubi gangraena occupantur viscera, antea ad §. 432. dictum fuit. Quaenam autem fieri debeant in pessimo hoc statu, videri poterunt ad §. 902. 903., ubi de Pleuritide gangraenosa agebatur. Verum ibi locus affectus profundis crustis debebat inuri, quia nulla omnino spes supererat, nisi gangraenoso tabo exitus conciliaretur versus exteriora: & si in dorso e regione renis tumor aut livor appareret, idem & in hoc casu fieri deberet, quia tunc extrorsum sponte sua vergit morbus. Caeteroquin in rene sic affecto via superest satis tuta per pelvim & ureteres in vesicam, ut exire possint ichores gangraenosi & separatae partes mortuae, atque ideo aliqua adhuc spes est in gravi hoc malo. Totus enim scopus in cura gangraenae est (vide §. 443.), ut separetur mortuum gangraenosum a partibus vivis contiguis per suppurationem, in omni ambitu partis mortuae natam, & dein locus purus consolidetur. Verum secedere debebit integre illud mortuum, & pus simul cum illo corrupto exire de corpore: hinc viscerum gangraena adeo insuperabilis merito habetur, quia, licet separatio corrupti inciperet jam fieri, non datur exitus puri & partibus gangraenosis jam separatis; unde sequitur putredo pessima omnium vicinorum, quae tabo hoc gangraenoso alluuntur. In renibus autem, si non proserpat gangraena, sed jam sistatur, spes est per vesicam evacuari posse corruptas gangraena partes, una cum pure. Cum autem observata plurima docuerint, uno rene penitus inutili reddito, vitam

(*l*) De Renum structur. &c. Cap. XLV. pag. 120.

vitam supereſſe poſſe; imo quandoque adhuc ſatis commodam, dum alter ren ſolus urinae ſecernendae munere fungitur: patet & ob hanc cauſam plus ſperari poſſe in hoc caſu, quam in gangraena aliorum viſcerum, quorum integritas ad vitam requiritur. Raro tamen inde evadunt aegri, quia ſolet talis gangraena cito proſerpere ad vicina loca, uti in cadavere filii *Hildani*, hoc morbo mortui, apparuit, de quo ad §. 995. dictum fuit. Praeterea, niſi tabus gangraenoſus ſtatim per pelvim delabatur, metus eſt, ne reſorptus per venas totum ſanguinem peſſima putredine inficiat (vide §. 435.). Deinde licet ſeparatio mortui feliciter ſucceſſerit, illudque cum urina expulſum fuerit, adeſt ulcus renis poſt gangraenam ſeparatam, quod curatu difficillimum eſſe ad §. 1002. patuit.

§. 1006. Hinc patet, infinitas eſſe nephritidis ſpecies, cauſasque: & inter eas unam a calculo: tamen eſſe omnium ferme eandem curationem? Cur in febribus toties nephritis (993.), ejusque criſis (996.)? Imo & inde Iſchuria vitio renum, vel ureterum, orta intelligitur, ſanatur.

Si conſiderentur illa, quae ad §. 994. de cauſis Nephritidis dicta fuerunt, patebit ſatis, quam multiplices obſervatae fuerint hujus morbi cauſae, natura, attributis, loco, diverſae. Unde etiam & varia nomina data fuerunt huic morbo. Ita Nephritis inflammatoria, ſuppuratoria, ſcirrhoſa, ſpaſmodica, calculoſa, verminoſa &c. obſervata fuit. Sic *Tulpius* (*m*) vidit, poſt diuturnos lumborum cruciatus, a muliere excerni ſingulis diebus quinos vel ſenos vermiculos, colore albos, & forma ſimiles illis, qui in caſeo putri reperiuntur. In alio vidit, quolibet decimo quarto die, cum inſigni urinae difficultate, & perturbati corporis inquietudine ſumma, emingi pilos, dimidium digitum, quandoque & integrum, aequantes, muco ſic involutos, ut raro ſeparati, ſed plerumque conglobati, prodirent (*n*). Inter Nephritidis autem cauſas frequentiſſima eſt calculus, de quo poſtea dicetur. Verum calculus Nephritidem non producit, niſi vel mole vel aſperitate partes, quibus accumbit, irritet. Obſervata numeroſa habentur, quae docent, in magnatum cadaveribus eviſceratis, ut balſamo condirentur, repertos fuiſſe calculos in renibus, licet nunquam nephritidem paſſi forent. Eximius Medicus (*o*) poſt febrim tertianam eminxit undeviginti vermiculos ſine dolore aut ulla urinae difficultate, & vivos quidem: adeoque nec ab his ſemper Nephritis producitur, niſi dum motu ſuo vel rodendo irritant partes ubi haerent.

Nec tamen curatio multum differt, licet tanta varietas in Nephritidis cauſis obſervetur; quia Nephritidem, proprie dicendam, non producunt, niſi inflammationem fecerint. Adeoque curatio conſiſtit ſemper in eo, ut ſolvatur

(*m*) Obſervat. Medic. Lib. II. Cap. LI. pag. 179. (*n*) Ibidem Cap. LII. pag. 180.
(*o*) Ibidem Cap. L. pag. 178.

tur inflammatio, & tentetur expulsio illius, quod irritando haec mala produxerat. Sive enim a calculo nephritis orta fuerit, sive ab alia causa quacumque renes inflammati fuerint, cura requiritur similis. Verum quidem est, quod sanguinis missio directe non agat in calculum haerentem in renibus, attamen depletis vasis partes inflammatae subsident, quae tumentes calculo, in vesicam delapsuro, remoram fecerant. Pulchre hoc notavit *Aretaeus* (*p*), dum commendat sanguinis missionem, ubi calculus renum inflammationem produxerit. Ita enim habet: *Neque enim phlegmonae tantum evacuatione mitigantur, sed etiam calculorum incuneationes* (σφηνώσιες τῶν λίθων) *vasorum inanitione laxantur*. Et alibi (*q*) pariter sanguinis missionem commendat, ut calculi exitus promoveatur: rationem autem pulchram dedit, dicens; *Phlegmone enim colligata tenet omnia: evacuatio autem solutio est phlegmones*. Notavit *Sydenhamus* (*r*), quandoque in hystericis circa alterutrum renem oriri dolorem atrocissimum, qui paroxysmum nephriticum omnino refert, & non nisi ab exercitatis admodum distingui potest. In tali casu merus spasmus adest, absque inflammatione vel calculo irritante, adeoque alia cura requiritur. Verum hysterica mala suis signis distinguuntur, & facile antihystericis dictis remediis, & inprimis laudani liquidi aliquot guttulis, superari solent. Si vero tales spasmi diu persistant, renum inflammationem producere poterunt, uti §. 994. 4. dictum fuit. Unde patet denuo similem tunc curam requiri.

Cur in febribus &c. Antea saepius patuit, in morbis inflammatoriis materiem morbi subactam, & mobilem redditam, per urinae vias exire, adeoque per renes transire. Cum autem haec materies morbosa, expellenda de corpore, tales dotes habeat, ut cum reliquis humoribus per vasa moveri nequeat absque impedimento aequabilis circulationis, non mirum est, quandoque illam haerere per aliquod tempus in angustiis vasorum renalium, vel & acrimonia majori irritare haec vasa, sicque nephritidis speciem producere; sed leviorem plerumque, &, excreta cum urina hac materie, brevi cessantem. Cum enim talis urina critica stranguriam quandoque faciat, dum emittitur (vide §. 888. 2. 923. 2.), nemo mirabitur, quod & in renibus molestiam facere possit. Sed & in aliis morbis observatur, materiam morbi levem quandoque inflammationem facere, dum transit per viscera, antequam per metastasin ad quaedam loca coporis deponatur. Ita in Peripneumonia (vide §. 839.) signa levioris inflammationis ad hypochondria indicabant, abscessus criticos circa crura exspectandos esse. Tales autem circa renes dolores, dum materia morbi per hos exitum quaerit, videtur & notasse *Hippocrates* (*s*) dicens: *In dolore hypochondriorum submurmuranti, lumborum dolor superaccedens in febribus, ventres ut plurimum humectat, nisi flatus eruperit, aut urinae copia*

(*p*) De curatione morbor. acutor. Lib. II. Cap. VIII. pag. 109. (*q*) De curatione morbor. diuturn. Lib. II. Cap. III. pag. 10. (*r*) In Dissertat. Epistolar. ad Gulielm. Cole pag. 489. (*s*) Coacar. Praenot. N°. 292. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

pia prodierit. Et alibi (*t*) notavit, atram bilem quandoque ad renes confluere; tuncque urinam talem prodire, qualis effluit a carnibus assatis succus; quin imo renem exulcerari, si non perfluxerit atra bilis, sed in rene constiterit.

Imo & inde Ischuria &c. Ischuria, sive urinae suppressio, dupliciter distingui solet: una nempe, ubi nihil urinae in vesicam venit; altera, ubi vesica urinam continens nihil dimittit. Prior cognoscitur, si nulla tensio circa pubem, nec tumor ob distentam vesicam in hypogastrio apparet; & omnium certissime, si cathetere immisso nihil urinae prodeat. Talis Ischuria fit vel a renum actione impedita, qua urinam a sanguine secernunt (uti v. g. ab inflammatione) licet ureterum cavum liberum sit; qualis casus habetur ad §. *995*. Praeterea poterit produci, si, renum actione satis integra adhuc manente, ureterum cavum per calculum, sanguinis thrombum, mucum spissum &c. ita impeditum fuerit, ut urina per renes secreta ad vesicam venire nequeat. Verum ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, cura talis ischuriae intelligitur; inprimis si simul considerentur illa, quae postea de calculo dicentur.

(*t*) De Internis Affectionibus Cap. XVII. Charter. Tom. VII. pag. 650.

APOPLEXIA.

§. 1007. Summa velocitas, nexus saepe cum inflammatione, foecunditas multorum inde pendentium malorum, requirit, ut ordine nunc de Apoplexia agatur.

Morbus ille ἀποπληξία, ἀπόπληξις, ἀποπληκτικον νόσημα, vocatur ἀπὸ ἢ ἀποπλήτειν, quod *percutere* significat; & quandoque etiam *perterrefieri*, *obstupefieri*, *attonitum reddi.* Unde & attonitos vocavit hoc morbo correptos *Celsus* (*u*). Forte melius dicerentur attoniti illi, qui Catalepsi laborant, cum in hoc morbo, uti sequenti Capitulo dicetur, maneant aegri statuarum instar in eodem situ, quem habebant illo momento, dum invadebat morbus. Apoplectici autem quasi subito ictu prostrati corruunt, non aliter ac bos, a lanione percussus malleo, cadit humi, stertens ac vere apoplecticus. Unde videtur melius hujus morbi etymon derivari a percutiendo; & ideo Germanico idiomate ab ictu nomen habet, uti & in aliis linguis. Sic etiam apud *Eutropium* (*w*) legitur, quod *Verus Antoninus*, cum fratre in vehiculo sedens, obierit, *subito sanguine ictus, casu morbi, quem Graeci* ἀπόπληξιν *vocant.*

Celsus autem videtur binos distinctos morbos descripsisse sub eodem Graeco nomine ἀποπληξίας. Priorem vocavit attonitum (*x*), in quo corpus & mens stupet; illumque raro contingere dicit: alterum vocavit resolutionem nervorum παράλυσιν, frequentem ubique morbum; additque, veteres authores, apoplexiam vocare, si resolutio tota corpora infestet; si partes tantum, paralysin: monet simul, suo tempore utrumque hoc malum paralysin dici: Revera apoplexia est universalis paralysis. Verum & inde probabilior redditur opinio, quod sub nomine morbi attoniti *Celsus* intellexerit *Catalepsin*, quae longe rarius occurrit, quam apoplexia.

Conveniebat autem hoc loco inprimis de hoc morbo agere, cum summa velocitate, uti morbi quivis acutissimi, toties in perniciem tendat; & quia in morbis inflammatoriis satis frequenter contingit, ut in lethalem apoplexiam terminentur; uti in Phrenitide vera, & aliis morbis acutis, dum, mala metastasi, morbi materies caput petit. Praeterea requirebatur cognita apoplexiae historia, antequam de Paralysi, Epilepsia, Catalepsi, Caro, ageretur; cum illi morbi apoplexiam sequantur saepius; quandoque & praecedant; & saepe a similibus omnino causis producantur.

(*u*) Lib. III. Cap. XXVI. pag. 177. (*w*) Lib. VIII. §. 12.
(*x*) Lib. III. Cap. XXVI.

§. 1008. Quae tunc dicitur adesse, quando repente actio quinque sensuum externorum, tum internorum, omnesque motus voluntarii abolentur, superstite pulsu plerumque forti, & respiratione difficili, magna, stertente, una cum imagine profundi perpetuique somni.

Dicendum nunc est de adaequata definitione hujus morbi; tuncque simul apparebit, quaenam signa sint, quae docent hunc morbum adesse, illumque distinguunt ab aliis morbis. Agitur autem hic de exquisita & proprie dicenda apoplexia: videmus enim, apud plurimos auctores, apoplexia mortuos dici homines, qui subita morte perierant quidem; a lethali v. g. syncope, ob polypum subito in majora vasa arteriosa ex corde impulsum, rupturam vasorum majorum circa cor &c.: sed certe tamen non fuerant apoplectici. Licet enim apoplexia saepe brevi in mortem finiatur, tamen ut ille morbus dicatur adesse, debent ante mortem omnes functiones animales aboleri, dum vitales functiones adhuc manent superstites, imo & auctae quandoque, uti §. 1014. dicetur.

In Definitionibus Medicis (y) *Galenus* quidem sic habet: *Apoplexia est detentio mentis cum abolitione sensuum & corporis resolutione: Item Apoplexia abolitio est in nervis omnibus sensus & motus.* Et *Aretaeus* (z) ita habet: *Apoplexia totius quidem corporis, & sensus, & mentis, & motionis, resolutio est.* Sed facile patet, per hanc definitionem non distingui Apoplexiam a Syncope, in qua omnes sensus & motus pariter abolentur. Videtur hanc difficultatem sensisse *Aretaeus*, nam in eodem capite definitioni Apoplexiae subjungit Lipothymiam, quam sic describit: *Genuum resolutionem, & sensus per aliquod tempus stuporem, & exanimationem, & casum, lipothymiam vocamus* (a). Ex quibus apparet, quod *Aretaeus* apoplexiam ab animi deliquio inprimis inde distingui voluerit, quod πρόσκαιρος νάρκη, *non multo tempore perstans stupor*, adesset in animi deliquio, cum in Apoplexia permaneret hoc malum. Verum quidem est, ab animi deliquio saepe post pauculum temporis excitari aegros, interim tamen & observata docuerunt, in perfecta syncope diu quandoque haesisse homines, imo & pro mortuis habitos postea revixisse. Adeoque nec sic integre tollitur haec difficultas, quae ex data definitione apoplexiae oritur. Melior ergo & adaequata est definitio, quae in textu habetur, quod nempe in Apoplexia repente aboleantur omnes actiones animales dictae, dum tamen adhuc supersunt vitales: ita enim Apoplexia a Syncope & animi deliquio perfecte distinguitur. Optime hinc in descriptione hujus morbi addit *Aegineta* (b), respirationem apoplecticis superesse; & pessimum in hoc morbo signum esse, si respiratio intermittat, vel magna cum violentia fiat; uti videmus

(y) Galen. Defin. Medic. N°. 244. Charter. Tom. II. pag. 261. (z) De causis & signis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (a) Ibidem. (b) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

mus in apoplecticis, quod circa mortem maximo cum stertore & valido pectoris motu respiratio peragatur. Patet etiam ex dictis, quare *Archigenes* (*c*) de hoc morbo scribens dixerit: *Utque absolute dixerim, qui in hanc incidunt aegritudinem, sensu omnino carentes mortui vivunt.* Manifeste enim apparet, quod sic indicare voluerit, sensibus abolitis, vitales tamen functiones in hoc morbo superesse.

Interim tamen videtur *Hippocrates* quandoque apoplexiae vocabulo significasse partis corporis singularis resolutionem; uti apud *Aretaeum* & *Aeginetam* (*d*) notatur, quod crus apoplecticum dixerit factum fuisse. *Celeberrimus Wigganus*, cui pulcherrima editio *Aretaei* debetur cum optima versione, in notis eruditissimis ad varias lectiones (*e*) monet, quod post longam & frequentem conquisitionem Ἀπόπληκτον σκέλος apud *Hippocratem* non deprehenderit. Sed sunt tamen apud *Hippocratem* plura loca, ubi manifeste pro particulari resolutione apoplexia sumitur (*f*).

Ex dictis patet, satis firmam Diagnosin haberi, per quam Apoplexia ab aliis morbis distingui possit. Sed major difficultas est, ut certo discerni possit Apoplexia a somno profundo, cujus imaginem refert, & in quo omnes sensus & motus voluntarii silent. Verum quidem est, quod profundo etiam somno sepultus homo plerumque excitari possit talibus, quae validissime sensuum organa afficiunt; Apoplexia correptus autem minime. Tamen quandoque laboribus, & diuturnis inprimis vigiliis, exhausti homines, tam profundo opprimuntur somno, ut nullis fragoribus excitentur; imo ne quidem igne combustis corporis partibus a dolore evigilent. Strenuissimum bellatorem novi, qui in urbe obsessa per quadraginta & octo horas nullum somnum ceperat; tandem pallio involutus humi procubuit, medius inter bina tormenta bellica, ex quibus globi missiles majores projiciebantur continuo: tamen nec turba circumstrepentium militum, nec horrendi & continui fere machinarum ignivomarum fragores illum a placidissimo somno, quo per decem horas fruebatur, excitare potuerunt. Vidi aliquot casus, ubi, dum in lecto vasa, ferventi aqua plena, sub stragulis reposuerant, ut ab acerrimo frigore homines se defenderent, crura miserrime combusta fuerant, absque eo quod evigilassent per tantum dolorem, profundo tali somno sepulti. Verum quidem est, quod sani homines a profundissimo etiam somno sponte evigilent, apoplectici autem pergant dormire, sed agitur tantum de hac re, quomodo quis profundissime dormientem hominem ab apoplectico distinguere possit, dum & similes ronchos imo de pectore ducit, & a tam validis causis sensus afficientibus excitari nequit. Idem adhuc magis verum est in ebriis hominibus: & hanc difficultatem videtur agnovisse *Hippocrates* (*g*), dum in loco, cujus alia occasione ad §. 558. memini, dicit: *Si quis ebrius derepente obmutescat,* con-

(*c*) Aëtius Lib. VI. Cap. XXVII. pag. 253. 254. (*d*) Locis modo citatis. (*e*) Aretaei pag. 493. (*f*) Aphor. 40. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 312. Prorrheticor. Lib. II. Cap. X. Charter. Tom. VIII. pag. 819. Coacar. Praenotion. N°. 359. ibid. pag. 872. & N°. 477. ibid. pag. 879. (*g*) Aphor. 5. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 196.

convulsus moritur, nisi eum febris corripuerit, aut ad horam perveniens, qua crapulae solvuntur, vocem edat. Ubi apparet, quod Prognosis certitudinem distulerit ad illud tempus, quo crapula solvi solet. Notat autem *Galenus* (*h*) in Commentariis ad hunc locum, quod *Hippocrati* satis consuetum fuerit vocare obmutescentes illos, qui toto corpore privabantur sensu & motu, sicque mominaverit integram affectionem ex uno symptomate. Tanto autem difficilius profundissimus somnus in ebriis ab apoplexia distinguitur, quia numerosis observatis constitit, satis frequenter summam ebrietatem in lethalem apoplexiam abivisse. Manet ergo semper magna difficultas, ut somnus profundissimus in homine sano ab apoplexia distinguatur signis certis: si tamen novimus diuturnas vigilias praecessisse, vel defatigationem summam, vel causas ebrietatis maximas, securi magis sumus, quod talis somnus naturalis sit, non adeo morbosus. In apoplecticis etiam major rubor & facies magis turgida solet esse, & respiratio majori cum molimine plerumque peragitur, quam in hominibus sanis dormientibus.

§. 1009. Accuratissima & multiplex valde observatio docuit, hunc morbum accidisse, quoties illae praegressae essent causae, quae potuerunt impedire integre, vel multum, effluxum liquidi cerebrosi spirituosi in organa sensuum, motuumque voluntariorum, & vicissim hujus refluxum ab his organis in ipsum sensorium commune; superstite interim cerebellosi liquoris in cor, & naturalia respirationis organa, itu, & forsan reditu, aliquo, qui ad has functiones sustinendas quodammodo sufficiat.

Si considerentur illa, quae circa encephali functionem & usum in Physiologia (*i*) demonstrantur, patebit satis, ad sensuum & motuum voluntariorum in nobis exercitium requiri tenuissimi fluidi liberum iter ab encephalo per nervos ad organa sensuum & musculos, ut causa muscularis motus ad musculos derivari possit, & mutatio ultimae superficiei nervorum sentientium ab objectis sensibilibus facta propagari valeat ad sensorium commune. Cum autem in apoplexia omnes sensus & motus voluntarii cessent, quidquid poterit impedire illud liberum iter ab encephalo per nervos ad musculos, voluntatis imperio subjectos, & sensuum organa, erit sufficiens apoplexiae producendae causa. Unde pulchre hunc morbum sic descripsit *Aegineta* (*k*): *Communi nervorum principio affecto, & inde omnibus corporis partibus perdentibus motum simul & sensum, apoplexia morbus vocatur.* Illud autem commune nervorum principium hodie a Medicis solet vocari sensorium commune; quo nomine intelligitur illa corporis pars, unde omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis servientes, suam ducunt originem.

Quamvis in apoplexia sileant motus voluntarii, cessentque a suis functionibus

(*h*) Ibidem. (*i*) H. Boerhaave Instit. Med. §. 284.
(*k*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

bus sensuum organa, supersunt tamen plurimi adhuc motus in corpore. Cordis & arteriarum actio manent, & plures, quae inde pendent, secretiones, salivae, muci, urinae &c. Respiratio pergit, uti & motus intestinorum peristalticus. Verum omnia illa fiunt in nostro corpore, nobis etiam non consciis, uti notum est; nec voluntas directo passim imperio in hos motus agit, ut illos augeat, minuat, sistat, moderetur &c. Unde merito concluserunt Celeberrimi Medici, motus illos vitales dictos & spontaneos, aliam originem habere, quam priores, qui nobis consciis fiunt, & voluntatis imperio plane subjacent.

Cum autem constiterit numerosissimis observatis, in vulneratis hominibus (de quibus vide illa, quae in Capitis vulnerum historia habentur) cerebro insigniter laeso, vel compresso, turbari & aboleri sensuum exercitia & motus voluntarios, superstite adhuc vita, & plurimis motibus, qui nobis insciis fiunt; statuerunt Medici, commune nervorum, sensibus & motibus voluntariis servientium, principium, sive sensorium commune, in cerebro sedem suam habere. Uti enim pulcherrime notavit *Galenus* (*l*): in sensuum organis mutatio quidem fit a rebus sensibilibus, sed illius mutationis perceptio non fit in sensuum organis, sed in cerebro; unde dicit: *Ipsum namque cerebrum sensorium organum a natura factum non est, sed sensoriorum sensorium.*

Praeterea per eadem observata constat, illud sensorium commune citius laedi, facilius destrui, quam alteram illam partem encephali (qualiscumque illa demum fuerit), unde motus illi vitales & spontanei pendent. In gravissimis enim capitis laesionibus per contusiones, vulnera &c., saepe per plures dies apoplectici jacent homines, antequam moriantur: opii largior dosis, vini generosi ingurgitatio, tollunt pro quodam tempore omnes actiones animales, dum vitales & spontaneae perstant, & increscunt. Quin imo ipsa sanitas poscit, ut quotidie per plures horas cessent sensus & motus voluntarii, auctis interim functionibus vitalibus, naturalis somni tempore. Cerebellum autem, mole minus quam cerebrum, firmioris compagis, situ suo, & expanso durae matris velo, tutius defensum contra externarum causarum impetum quam cerebrum, credebatur esse illa pars corporea, cujus integritas requirebatur, ut motus illi vitales & spontanei perennarent absque ulla intermissione. Experimenta in vivis animalibus capta (vide §. 170. 1.) videbantur evincere omnino hujus rei veritatem. Ideo non sine ratione statuebatur, quod in apoplexia liquidi cerebrosi spirituosi effluxus in organa sensuum motuumque voluntariorum impediretur integre vel multum, superstite interim cerebellosi liquoris in cor & naturalia respirationis organa itu & forsan reditu aliquo.

Interim tamen fide dignissima celeberrimorum Virorum observata & experimenta, postmodum instituta, videntur docere, cerebellum insigniter laedi posse, vita non tantum superstite, sed etiam actionibus vitalibus non admodum laesis. In juvene, qui decimo quarto die morbi acuti perierat, invenie-

(*l*) De Symptom. causis Lib. I. Cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 61.

niebatur abscessus magnus in dextro lobo cerebelli, qui duas tertias partes substantiae cerebelli consumserat: pulsus tamen & respiratio fuerant satis bona, morbi tempore; sed paralysis dextri lateris observabatur ante mortem (*m*). Plura talia observata dissectis cadaveribus facta, & experimenta in vivis animalibus instituta, apud *Celeberrimum Senac* (*n*) habentur, quae docent, cerebello soli vitalium motuum originem non posse adscribi.

§. 1010. Quae causae omnes recensitae ab Observatoribus in aliquas classes redigi possunt in commoda Praxios.

1. Nativa corporis fabrica, Caput magnum; Collum breve, & saepe sex modo vertebris extructum; Corpus valde crassum & pingue; Temperies plethorica; Cacochymia pituitosa multum excellens.

Cum in Physiologicis evidenter probetur, ad integritatem functionum, quae a cerebro pendent, requiri debitam copiam liquidi sani per vasa determinato impetu moti, ut inde fiat secretio fluidi subtilissimi, quod per nervos movetur ad organa sensuum & motus instrumenta; patet satis, multiplices admodum posse esse causas, quae integre tollere, vel multum impedire possunt hujus fluidi secretionem, & liberum per stamina nervosa motum, sicque apoplexiam producere. Omnia enim, quae vasa comprimunt, vel illorum cohaesionem solvunt; omnia vitia humorum, per quae a sanitatis legibus degenerant in cacochymias varias; copia & impetus humorum nimis aucta vel minuta; possunt huic morbo originem dare; quae ergo in classes quasdam redigi merentur, ut ordine investigari possint, & indicationi curatoriae, inde deducendae, servire.

Caput magnum &c. Quanta sit staturae corporis in variis hominibus diversitas, notum est: verum observatur, femorum & crurum longitudinem variam, uti & colli, pro maxima parte, illam staturae diversitatem producere: truncus enim corporis saepe eandem mensuram habet in binis hominibus, quorum unus alterum pedis & ultra longitudine excedit. Quo autem collum longius est, eo magis cor a basi cranii distat. Cum autem motus, sanguini per cordis systolen conciliatus, & dilatatio arteriarum a sanguine impulso, validiores sint prope cor, quam in partibus remotioribus a corde, patet satis, eo validius urgeri sanguinem per vasa cerebri, eo magis distendi haec vasa, caeteris paribus, quo cor capiti magis propinquum est; praecipue cum per magnos satis ramos recto decursu sanguis ad caput feratur. Hinc notatur in Physiologicis (*o*), carotides & vertebrales arterias, ubi ab basim cerebri appellunt, ita disponi, ut impetus sanguinis, per haec vasa moti, minuatur, ne mollis encephali substantia a nimis valido hoc impetu laederetur. Unde patet, quare collum breve merito habeatur pro causa praedisponente

(*m*) Novelle Literarie 20. Marzo 1750. N°. 12. pag. 179. (*n*) Traité de la structure du Coeur Tom. I. Liv. II. Chap. VII. pag. 428. &c. (*o*) H. Boerhaave Institut. Medic. 235.

nente ad apoplexiam; uti & obſervationes quotidianae confirmant, talibus frequentius hunc morbum contingere; & ſemper in his faciem magis rubram & turgidam fere videmus ob eandem rationem. Ideo etiam videntur tales homines caput magnum habere, ſed ſaepe fallaci ſpecie ob turgidam & inflatam faciem, cum magnitudo capitis proprie a cranii capacitate dependeat, & cranium magnum ac capax, maxime verſus occiput, inter ſigna optimi habitus, & longaevitatis indicia, merito habeatur (*p*).

Corpus valde craſſum & pingue. Conſtat ex Phyſiologicis, per actionem conſpirantem omnium viſcerum chylopoieticorum ex ingeſtis in homine ſano educi omne ſolubile, ſolidis partibus per alvum exeuntibus. Dum autem hoc fit, oleum pingue ingeſtorum ſeparatur a reliquis, & chylum pinguem facit, qui per vaſa cum ſanguine fluens & mammarum fabrica inde ſeparatus lac vocatur, ſponte cremorem pinguem praebens, dum emulctum in vaſe quieſcit. Oleum autem illud pingue, & copioſum quidem, miro modo latere poteſt, dum aliis partibus unitum, & inprimis ſalinis, ſaponis ſpeciem conſtituit, uti fit in omnibus vegetabilium ſuccis. Ex gramine, quod adeo macilentum videtur, & aqua, quotidie vacca lac conficit, quod tantam copiam pinguis butyri largitur; unde per ipſam chylopoieſin in hoc animali extricatur ex gramine illud pingue, quod prima fronte nemo facile tanta copia ibi adeſſe crederet. Ubi vero in bove, vel in vacca uberibus exſiccatis, illud pingue manet in corpore, intra paucos menſes mirum in modum pingueſcunt haec animalia, ſi laetis paſcuis verſentur, & nullis laboribus fatigentur. Idem jam in corpore humano contingit, & per chylopoieſin opimum illud pingue ab ingeſtis ſeparatur, pulcherrimis uſibus ſerviturum. Notum enim eſt, tunicam celluloſam, in qua pingue illud colligitur, omnibus muſculis inſterni; imo ſingulas horum fibras ambire, ut facilem mobilitatem & flexilitatem debitam illis ſervet: ita & oſſium majorum cavis recondita pinguis medulla articulorum mobilitati proſpicit, & ligamentorum, oſſa articulata nectentium, laxitatem requiſitam conſervat. Magnum ergo uſum habet pinguedo ad facilitandos muſculares motus, & a muſculis motis agitata, attenuata, venas denuo ingreditur, ac circulantibus humoribus miſta, per urinas & ſudores exit de corpore, uti certis experimentis conſtat. Valido labore victum parantes homines pingui ſudore rigida induſia habent, urinamque emingunt ruberrimam; nec pingueſcunt facile, licet voraces etiam fuerint. Ubi autem valida viſcera chylopoietica ex ingeſtis copioſum tale pingue ſeparant, nec per motum corporis diſſipatur, tunc illud incipit accumulari, membranam celluloſam diſtendere, ejusque molem immaniter ſaepe augere. Cutis quidem cedit ſenſim, & a muſculis ſuppoſitis removetur, ſed tamen reſiſtit; unde a pinguedine accumulata omnia ſuppoſita comprimuntur, & vaſa arctantur. Hinc pulſum minus validum in obeſis obſervant Medici; & Chirurgi difficilem in illis venae ſectionem experiuntur; non tantum quia ſub denſa pinguedine demerſae haerent venae, verum etiam, quia exiliores ſunt.

(*p*) Ibidem §. 885. 5.

sunt. Si jam simul consideretur, omentum in obesis immani pinguedinis mole saepe distendi, & omnia abdominalia viscera comprimere, patebit satis, sanguinis transitum per aörtam descendentem, ejusque ramos, minus liberum esse. Nec parva certe haec nimis pinguis omenti compressio est, qua vicina impedit, cum & sterilitatem ipsam in foeminis ab hac causa *Hippocrates* (*q*) deduxerit, dicens: *Quod si praeter naturam crassior evaserit, utero non concipit: omentum enim crassius incumbens uteros comprimit, neque genituram suscipere sinit.* Idem in Aphorismis (*r*) habet, & ibi addit, quod tales obesae mulieres nunquam praegnantes fiant, nisi prius attenuentur.

Cum ergo in admodum obesis omnia vasa corporis comprimantur a pinguedine accumulata; in cranio tamen nulla pinguedo observetur, vel saltem rarissime, & parca admodum copia circa sinus durae matris; patet satis, nimis impleri vasa encephali, dilatari, minora vasa comprimi, sicque functiones cerebri sensim magis magisque impediri: Hinc incipiunt fieri hebetes, torpidi, obliviosi, somnolenti; sensuum omnium acumen in illis minuitur; tandemque, obruto nimia plenitudine cerebro, vel & ruptis vasis, apoplectici moriuntur. Sic de Ptolemaeo, Aegypti rege, *Justinus* (*s*) refert, *Segni admodum, & quotidiana luxuria ita marcente, ut non solum regiae majestatis officia intermitteret, verum etiam sensu hominis nimia sagina careret.* Mirum magis est, quod apud *Varronem* (*t*) legitur, de sue, *quae, prae pinguetudine carnis, non modo surgere non posset, sed etiam ut in ejus corpore sorex, exesa carne, nidum fecisset, & peperisset mures.* Omnium maximum discrimen adest, ubi illa pinguedinis copia in admodum obesis, per calorem subitum, motum validum corporis, vel febrim natam, soluta, attenuata, venas ingreditur, & sanguini miscetur, sicque humorum circulantium quantitas augetur subito, & brevi lethalis apoplexia saepe sequitur, ruptis a nimia tali & subita repletione vasis. Hinc monuit *Hippocrates* (*u*); *Natura admodum crassos celerius interire, quam graciles*, uti alia occasione ad §. 693. notavi, ubi de calore febrili ob molem movendorum subito auctam dicebatur.

Temperies plethorica. Quando nimia quantitas sanguinis rubri adest in corpore caeterum sano, tunc plethora vocatur (vide §. 106. α.). Quamvis autem omnes functiones a plethora laedi possint, observatur tamen, inprimis turbari illas, quae ab encephalo pendent: Plethorici enim somnolenti fiunt, torpidi, vertiginosi; & nisi tollatur illa sanguinis abundantia per spontaneas vel arte factas evacuationes, periculum apoplexiae imminet. Ratio autem haec videtur esse: sanguis ruber naturaliter non invenitur quidem in cortice cerebri, sed in vasis piae matris, omnibusque hujus processibus, qui se ubique inter corticem, ipsamque medullam, insinuant: dum ergo omnia vasa sanguinea in plethoricis nimio sanguine distenta turgent, dilatabuntur & haec vasa:

(*q*) De Natura muliebri Cap. XIX. Charter. Tom. VII. pag. 690. (*r*) Aphor. 46. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 222. (*s*) Hist. Philipp. Lib. XXXIV. Cap. 11. pag. 621. (*t*) De re rustica Lib. II. Cap. IV. pag. 268. (*u*) Aphor. 44. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 83.

vasa: Verum cranii cavum exactissime repletur contento encephalo, & ossa cranii in adultis cedere nequeunt; adeoque repletis plus solito vasis sanguineis, reliqua vasa, tenuiores humores ferentia, debebunt angustari & comprimi, adeoque functiones encephali turbari; uti & alia occasione ad §. 112. 1. notavi. Omnia autem haec mala augentur; si epulis, vino generoso ingurgitato, ira subita, calore aëris magno, aut corporis exercitiis validis, in plethoricis rarefiat subito sanguis, & vasa magis distendat. Hinc toties observatum fuit, plethoricos, medias inter epulas, vel & ira excandescentes, apoplecticos cecidisse.

Cacochymia pituitosa multum excellens. Cum subtilissimi illius liquidi, quod per nervos movetur, secretio fiat a sanguine arterioso per arterias carotides & vertebrales in encephalon delato, requiritur ad debitam horum elaborationem, ut sanguis habeat dotes in sanitate requisitas. Verum in cacochymia pituitosa degenerat sanguis ab illa conditione, quam in sanitate possidet, & minus aptus redditur, ut per encephali fabricam inde spiritus nervosi elaborari possint; unde & videmus tali cacochymia laborantes languere, & motus musculares cum difficultate exercere. Interim tamen languidam illam & desidem vitam trahunt diu, nec tam cito apoplexia sequitur, ac quidem in obesis & plethoricis. Unde additur in textu multum excellens: quando nempe adeo invaluit pituitosus ille sanguinis lentor, ut in vasis encephali haerere omnino incipiat, sicque vel integre, vel saltem pro maxima parte, secretio spirituum impediatur. Verum de hac cacochymiae specie adhuc quaedam sequenti numero dicenda erunt.

2. Quaecunque sanguinem, lympham, materiem spirituum ita mutant, ut per arterias cerebri libere ire non possint, sed impacta haereant: talia sunt saepe α. polyposae in carotidibus, vertebralibusque arteriis concretiones, sive circa cor primo, sive intra ipsum cranium factae; quae cordis palpitatione, pulsu inaequali, vertigine, scotomia, frequentioribus, & ad auctum motum caloremve increscentibus, se manifestant. β. spissitudo inflammatoria cruoris; quam docent febris acuta continua, phrenitis, dolor capitis ingens, inflammatorius, diu praegressa; tum omnia signa, quae oriuntur a sanguine, qui impeditus ire per vasa cerebri, eo majore copia, & impetu per ramos carotidis alios ruit, unde rubor, tumor, inflammatio oculorum, cum lachrymis excussis, faciei, & colli. γ. crassa, glutinosa, pituitosa iners sanguinis totius natura; unde senibus, catarrhosis, frigidis, humidis, pallidis, leucophlegmaticis, hic morbus admodum familiaris; quin & praesagitur iis futurus jam ante adventum suum, per otia, hebetudines, somnolentiam, pigritiam ad motus quoscunque, vocem solito tardiorem, tremores, stertores, incubos, oculos pallidos, turgidos, humentes, caliginosos, vomitum pituitae frequentem, verti-

tigi-

tigines, respirationem ad minimos motus anhelosam, cum narium pinnis compressis, omnes causae, unde glutinosum iners fit, accumulatur (69. ad 75.)

Hoc numero recensentur illae causae, quae apoplexiam faciunt vitio humorum non potentium transire libere per vasa cerebri. Observata autem docuerunt, ad tres species posse reduci humorum illam nimiam spissitudinem: ad polyposas nempe concretiones, spissitudinem inflammatoriam, & pituitosum lentorem. Singulis autem his subnectuntur signa Diagnostica, quibus a reliquis distingui possunt, quod inprimis servit, ut recta medendi methodus inveniri queat.

α. De polyposis illis concretionibus sanguinis, illarumque causis & origine, antea ad §. 52. dictum fuit; patuitque tunc, illas inprimis in corde & majoribus vasis circa cor inveniri. Pluribus observationibus constitit, polypos illos quandoque adnasci cordis columnis carneis, forte & postea inde separari & una cum sanguine in arteriam pulmonalem, aut aörtam, ejusque ramos majores propelli, illosque vel angustare multum, vel & integre occludere. Ter vidi in cadaveribus ramosos tales polypos, qui per aörtae truncum & ramos ejus superiores propagines emiserant: fateor satis molles adhuc fuisse, & forte circa mortem, vel & post mortem tantum natos. Verum ex illis quae ad §. 52. habentur patet, quod & vitae tempore tales concretiones ramosae fieri possint; quae si carotidibus & vertebralibus arteriis impingantur, cerebri functiones turbare valent, & penitus abolere, si omnem omnino aditum sanguinis arteriosi ad encephalon impediant. Apud *Petrum Salium Diversum* (*w*) habetur observatio practica, quae hoc confirmare videtur. Puella enim quartum decimum annum agens capitis gravitatem, anxietates, vertiginem passa per unum diem, subito perit die sequenti: in cadavere nihil praeternaturale in cerebro detectum fuit, sed in arteria magna, & vena cava, sanguis ita coaluerat, ut *apprehenso illius sanguinis concreti altero principio, totus sanguis coalitus ita integer ex vena & arteria educeretur, perinde ac gladius ex vagina extrahi solet*. In hoc enim casu laesio functionum cerebri, praegressa mortem, videtur adscribi debere concretioni polyposae, liberum sanguinis iter ad encephalon impedienti. Cum autem Carotides sub basi cerebri arteriis vertebralibus, & mutuo emissis ramis, uniantur, adeoque non possit aditus sanguini ad encephalon impediri absolute, nisi quatuor illae arteriae simul polyposis talibus massis obstruerentur; patet satis, raro a tali causa apoplexiam contingere: una alterave ex his arteriis obstructa sic, & impervia reddita, turbabuntur quidem actiones cerebri, sed non abolebuntur integre, uti in exquisita apolexia fit. Si autem polypus aörtam sic obstrueret, ut impediretur sanguis ingredi ramos aörtae superiora petentes, ex ipsa curvatura aörtae de corde egredientis oriundos, potius subita mors a lethali syncope sequeretur, quam apoplexia; nisi in tali casu, ubi polyposa talis massa haereret ap-

(*w*) De febre pestilenti & affectib. particular. &c. Cap. IV. pag. 238.

plicata parti superiori curvaturae aortae, sicque impediret ingressum sanguinis per ramos superiores, dum interim, non occupans totum aortae cavum, relinqueret adhuc aliquod spatium sanguini per aortae truncum versus inferiores corporis partes. Sponte autem patet, quam raro talis casus contingere possit. Neque credo, certa fide constare, in arteriis encephali intra ipsum cranium tales polypos natos fuisse, qui sanguinis motum impediverint omnino.

Polypos autem in cordis cavis, vel majoribus vasis circa cor, haerere novimus, ex palpitatione cordis perpetua, pulsu omni modo inaequali & saepius intermittente, quia impedimentum sanguini, cor ingressuro, vel ex corde expellendo, nascitur, tuncque necessario turbatur cordis actio & pulsuum rythmus. Confirmatur haec Diagnosis, si omnia haec symptomata increscant aucto motu, vel per calorem rarefacto sanguine: placido enim motu dum sanguis per vasa fertur, haec obstacula praeterlabi potest adhuc utcumque; verum aucta celeritate, vel rarefacto sanguine, non sufficit spatium adhuc liberum in cavis cordis vel vasis, ut absque impedimento sanguis moveri possit. Vidi tales miseros aegros, qui quiescentes omnino satis adhuc commode agebant; verum ubi in lecto corpus erigere vel circumvertere tentabant, summa ilico anxietate corripiebantur, & quandoque in Syncopen incidebant. Sic etiam facile distinguuntur palpitationes cordis, & pulsuum inaequalitas, a polypis productae, a similibus malis, quae in hystericis foeminis a sola perturbatione animi observantur frequenter: in his enim, ubi compositae sunt illae turbae, evanescunt brevi omnia haec mala, nec a motu corporis aucto resuscitantur, dum semel siluerunt.

Si jam una cum his signis polypi adsit simul vertigo, sive apparens omnium objectorum rotatio, qui est primus & levissimus vertiginis gradus; aut scotomia, dum aucto malo tenebricosa vertigo fit, ubi, una cum hac apparente rotatione, caligine quasi circumfusa visus obscuratur; tunc novimus, polyposum illud obstaculum impedire liberum motum sanguinis per arterias versus encephalon. Uti enim alio in loco (vide §. 267.) monui, omnes fere capitis morbi a vertigine incipiunt, &, dum curantur, pro ultimo symptomate adhuc vertiginem relinquunt.

β. Sanguinem sanum sponte sua in concretionem pronum esse, notum est; illamque concretionem impediri jugi illius per vasa motu. Verum invenitur in hominibus fortibus & robustis, exercitatam inprimis si vitam egerint, sanguis longe densior, & firmius concrescens: ubi jam haec sanguinis densitas augetur eo usque ut difficilius transire possit per ultimas arteriarum angustias, vel & ibi haerere incipiat, tunc vocatur spissitudo inflammatoria cruoris. Hanc autem sanguinis spissitudinem major calor comitatur; uti in *Capitulo de Inflammatione* pluribus dictum fuit; sicque distinguitur a pituitoso frigido sanguinis lentore, de quo sequenti numero dicetur. Ubi jam talis sanguis inflammatorius incipit haerere immeabilis in vasis encephali, omnes effectus inflammationis sequuntur, febris acuta, dolor molestus &c. Dolor autem ille capitis potissimum videtur fieri a meningibus inflammatis, cum cerebri cortex vix multum dolere videatur (vide §. 772.). Verum cerebri functiones tunc

miro

miro modo turbantur, & ferox illud perpetuumque delirium nascitur, cum febre acuta comite; uti in Phrenitidis historia dictum fuit. Aucto hoc malo, vasis inflammatorio sanguine distentis & tumentibus, vicina minora comprimentibus, impeditur liber transitus humorum per vasa, & summis illis furoribus succedit somnus profundus (vide §. 774.) ipsaque tandem apoplexia, brevi lethalis. Magna ergo cura attendendum est ad illa signa, quae docent illud malum metuendum esse, ut praecaveatur, cum raro vel nunquam curetur apoplexia, ubi ab hac causa ortum duxit. Inprimis autem hoc cognoscitur, a rubore & tumore omnium illarum partium, quibus carotis externa sanguinem adfert: quo magis enim impeditur transitus in carotidis internae ramis, per encephalon distributis, eo plus urgentur carotidis externae propagines per partes capitis exteriores distributae. Videantur illa, quae in Commentariis §. 741. & §. 772. de hac re dicta fuerunt.

γ. Antea ad §. 43. notatum fuit, partem sanguinis crassissimam, rubram nempe in arteriis & venis majoribus naturaliter tantum haerentem, momentum motus ad vitam & sanitatem requisiti a corde & arteriis recipere, & reliquis partibus communicare. Unde simul ac illa pars rubra incipit deficere in sanguine, omnia languent & torpent, & naturalis corporis calor multum minuitur. Manifeste hoc patet in virginibus Chlorosi laborantibus, in quibus pallor ille adest ob defectum sanguinis rubri; sed & simul languor, & tarditas ad omnem motum muscularem, & pastacea quasi tumidi corporis mollities. Simulac per usum limaturae ferri instauratur haematopoiesis, & incipit gratus rubor redire genis, mox redeunt vires, & alacres motu corporis delectantur, quem antea molestissime ferebant. Requiritur ergo ad debitam subtilissimi liquidi secretionem per fabricam encephali sanguis ruber bonus, a quo & caloris distributio aequabilis per omnes partes corporis pendet. Cum autem vasa constituentia corticem cerebri in sanitate non admittant sanguinem rubrum, & multo minus adhuc medullae encephali stamina, tota haec moles caret illa causa excitante calorem nostrum, nempe motu & attritu partis rubrae sanguinis ad vasa resistentia. Supplet autem hunc defectum pia mater, vasis sanguineis refertissima, cerebrum, cerebellum, medullam oblongatam, & nervos inde egressos, ambiens non tantum, sed & profunde descendens intra sulcos & gyros cerebri: & ejusdem piae matris propagines, plexus dictos choroideos in fundo ventriculorum cerebri positos constituens, ut & ibi calor aequabilis conservetur. Praeterea notum est, per ipsam medullam cerebri vasa sanguinea transire; uti docent injectiones, & puncta rubra in dissecta medulla cerebri conspicua: & per ipsam substantiam medullarem nervi optici vas sanguineum transit. Ubi ergo debita copia sanguinis rubri adest in his vasis, tota encephali moles naturali calore fovetur, & secretio subtilissimi liquidi a sanguine debito modo perficitur. Ubi vero deficit sanguis ruber, tenuiora liquida fluunt per vasa; verum deficit, vel saltem minuitur vis propellens liquida haec; hinc accumulantur in vasis, non propelluntur. Sed arteriae exhalantes tenuissimum vaporem in ventriculos cerebri eructant, uti & inter membranarum cerebri sibi mutuo contiguas superficies, sicque debitam

mollitiem & flexilitatem harum partium servant, & concretionem impediunt: hunc autem vaporem, ex arteriis expulsum, venae bibulae iterum resorbere debent, caeteroquin fieret stagnatio & accumulatio illius exhalantis liquidi. Calor autem a sanguine rubro per totum corpus distributus primaria causa est, quae hanc resorptionem promovet, dum impedit, ne illud exhalans condensari possit, & sub aquae forma colligi in illis cavis vel membranarum interstitiis. Sic videmus abdomine vivi animalis aperto, exire roridum & calidum vaporem, qui aliquot horis post mortem, frigefacto jam cadavere, sub forma liquidi in cavo abdominis reperitur. Ita & in senibus illud, quod per arterias exhalantes in cava narium exit, non difflatur in auras vaporis forma, sed condensatum, de naribus guttatim depluens, foedum illud senile stillicidium facit, quia debilis vis vitalis in senio provecto per vasa, jam nimis rigida, non valet ad extrema corporis usque calorem propagare. Ubi jam in vulneratis, vel abortientibus foeminis, subito fit magna jactura sanguinis, fit ilico debilitas summa; & si liquida copiosa talibus ingerantur, repletur corpus humoribus tenuioribus; sed, deficiente calore & languentibus viribus motricibus, hi stagnant & accumulantur in cavis corporis, & inprimis in locis remotissimis a corde, id est, circa extremos pedes, unde solent tumores hydropici, a tali causa nati, incipere, & sensim ascendere. Si vero sensim minuatur pars rubra sanguinis, ut in Chlorosi & Leucophlegmatia fit, tunc oritur languor lentissime subrepens, successive auctus ad summam debilitatem usque. Accumulari jam in cavo cranii pariter sic aquosum humorem. & premendo encephalon apoplexiam producere, observationes medicae testantur. *Columbus* (x) sequentia habet: *Dissecui non semel, qui ob fortem apoplexiam obierant, in quorum cerebro magnam aquae copiam reperi, perspicuam quidem, sed glutinosam.* Inter duram & piam matrem serum copiosum invenit *Wepferus* (y) cum impetu prosiliens, dum pertundebatur dura mater, & tota cerebri & cerebelli superficies quasi gelatina quadam videbatur obsita, qua cultello laesa, serum exstillavit simile illi, quod inter duram & piam matrem accumulatum fuerat. Videtur autem tunica Arachnoidea, piae matri incumbens, & multis in locis fibrillis nexa, cellulosae tunicae speciem referre, & dum inter hanc & piam matrem lympha accumulatur, gelatinae formam habere, ex qua pertusa exit contenta lympha. In cadavere Illustrissimi & Strenuissimi viri non tantum inter duram matrem & piam invenit seri copiam *Celeberrimus Schwencke* (z), verum & pia mater in vesiculas limpidas, hydatides fingentes, elevata conspiciebatur, & his vesiculis pertusis seri insignis quantitas prorupit; simulque tunc patuit, membranam piam in parte superiori utriusque lobi cerebri fere ubique separatam fuisse, & laxae cortinae instar fluctuasse. Aliquoties & ipse vidi in cadaveribus similia, & semper habuerunt ante mortem functiones cerebri laesas, licet non omnes, in quorum encephalo haec videram, apoplectici perierint. In ventriculis cerebri & in ipsa theca vertebrarum pariter

(x) De re Anatom. Lib. XV. pag. 265. 266. (y) Histor. Apoplect. pag. 16. & 344. (z) Rari casus Explicat. Anat. Medic. pag. 27.

ter observatae fuerunt tales aquosae collectiones (*a*).

Verum cum illa lymphae accumulatio sensim fiat, hinc lente crescunt symptomata, quae cerebri functiones laesas demonstrant, & per plures menses, imo & annos quandoque, aegri his affliguntur, antequam sequatur apoplexia: imo quandoque aliis morbis pereunt, antequam tanta copia lymphae accumulata fuerit, ut comprimendo cerebrum penitus tollat omnes ejus functiones. Cum e contra, ruptis vasis & effuso sanguine, statim apoplexia plerumque sequatur; uti patebit N°. 4. hujus paragraphi. Unde notavit *Aretaeus* (*b*) de hoc morbo, quod repente invadere quidem soleat, sed *nonnunquam etiam habet praelonga initia, gravitatem, motum difficilem, torporem, frigoris sensum &c.* Quaedam tamen observationes practicae docuerunt, & satis subito quandoque talem serosam illuviem caput inundare, & apoplexiam cito lethalem producere, absque eo quod signa illa observata fuerint, in textu enumerata, quae lentam collectionem in encephalo comitari solent. In sene enim sexaginta quatuor annorum, homine plebejo, sed ingenioso, duro & quotidiano labore victum quaerente, circa meridiem subita apoplexia mortuo, cum toto matutino tempore idem fuerit in opere & sermone ac ante, invenit *Wepferus* (*c*) in cavo cranii serosam colluviem copiosam inter duram & piam matrem, inter hanc & cerebrum, in ventriculis cerebri, & inprimis in quarto ventriculo, sub basi cerebri, & in theca vertebrarum, ubi spinalis medulla reconditur. Historia morbi interim nulla memorat symptomata, quae laesas fuisse antea cerebri functiones docent: habitum cachecticum & tumidum habuerat, & solitae crapulae frequentius indulserat pauco ante mortem tempore; nonnunquam & sitibundus frigidam affatim hauserat: unde constat satis, abundasse quidem aquosam cacochymiam in homine, sed debet tamen subita causa accessisse, quae faceret, ut omnia haec loca tam cito inundarentur; vixque videtur verosimile, hoc absque ruptura vasorum factum fuisse, cum nulla signa sensim accumulatae lymphae praecesserint.

In literatis viris, sedentariam vitam degentibus, dum libris impallescunt, frequenter a tali causa oritur apoplexia; sed lente & per gradus increscere solet morbus. Primo enim oritur languor, & amor quietis ac otii; dein incipit ingenium hebescere, memoria vacillare; somnolenti fiunt, stupidi, & saepe diu in hoc statu manent, antequam moriantur. Vidi non sine magna commiseratione eruditissimos viros, & de re literaria quam optime meritos, sibi ipsis quasi supervixisse per annum & ultra, omnium rerum immemores, tandemque apoplecticos periisse.

Verum & per glutinosam inertem cacochymiam, de qua actum fuit §. 69. & sequentibus, sic degenerare potest sanguis, ut non praebeat aptam materiam, unde subtilissimum fluidum possit secerni; uti ad primum hujus paragraphi numerum dictum fuit. Ideo §. 72. defectus subtiliorum in sanguine, & minimorum canalium coalitus, inter effectus talis cacochymiae numerati

(*a*) Vide loca Wepferi modo citata. (*b*) Morb. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35. (*c*) Histor. Apoplect. pag. 428.

rati fuerunt. Cum autem in fenibus plurima vafa minima aboleantur (vide §. 55.) & mucofo frigido lentore fanguis abundet; hinc illis apoplexia, ab hac caufa nata, fatis frequens eft; & *Hippocrates* (*d*) fenectutis morbos recenfens pulchre notavit pleraque mala, quae talem apoplexiam praecedere folent; ita enim habet: *Senibus autem fpirandi difficultates, & catarrhi tufficulofi, ftranguriae, dyfuriae, articulorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiae, malus corporis habitus, totius corporis pruritus, vigiliae, alvi, oculorum & narium humiditates, vifus hebetudines, glaucedines, auditus graves.*

Sed & atrabilaria cacochymia poteft fanguinem ineptum reddere, ut debita inde fpirituum copia feparetur. Ubi enim in fanguine mobiliora, diffipata per quafcumque demum caufas, reliquerint immobiliora unita, tunc fanguis lentefcere incipit, non quidem tenacitate inflammatoria, fed picea quafi, quae oleofa, tenaci, & terreftri materia fanguinis conftat, fimul arcte unitis; uti poftea pluribus dicetur *in Capitulo de Melancholia.* Ubi jam talis atrabilaria tenacitas totum fanguinem infecit, tunc haerere incipit quandoque in vafis cerebri, illa varicofa reddit diftendendo; fic minora vafa comprimuntur, dum fimul talis fanguis nec continet aptam materiam pro fecernendis fpiritibus, nec facile dimittit fluidiorem fui partem arcte haerentem fpiffiori. Unde videmus in melancholicis inveteratis, folum humorum circuitum adhuc tantum fieri per majora vafa, cum pulfu tardo, frigore totius fere corporis: vix comedunt, vix bibunt, & ftupidi jacent, nullis amplius turbantur curis, cum antea moefti & anxii finiftra quaevis metuebant: imo omnes fere fecretiones ceffant in miferis illis diu ante mortem. Vidi fic mulierem fumme melancholicam, poftquam aliquoties violentas manus fibi inferre conata fuerat, per fex feptimanas jacuiffe in lecto oculis apertis infomnem, fed omnium rerum immemorem, abfque ullo cibo fere vel potu: toto hoc tempore alvum non depofuit, & parciffimam tantum urinae copiam; ultima feptimana nullam omnino: extrema frigebant inftar marmoris, lingua & os internum aridiffima erant. Poft mortem nec effufus humor in cranio, nec erofa vafa apparuerunt, fed piae matris vafa piceo nigerrimo fanguine diftenta. Videntur & veteres Medici hanc caufam impeditarum functionum cerebri cognoviffe (*e*). Agnofcebant quidem, quod plerumque hypochrondriis, atrabilaria faburra gravatis, cerebrum per confenfum turbaretur; verum fimul diferte monuerunt, *nonnunquam, univerfo in venis fanguine melancholico facto, communi laefionis ratione cerebrum laedi.* Videtur & huc fpectare fequens *Hippocratis* (*f*) locus: *Si lingua derepente impotens, aut aliqua corporis pars apoplectica evadat, melancholicum illud eft.* Certe *Galenus* (*g*) explicans hunc locum dicit: *Fieri poffe ut propter humoris craffitudinem tales affectus confequantur, quales ex lenta & craffa pituita ortum habent.* Oritur apoplexia a melancholia, ubi humor atrabilarius folutus, acris, in cerebrum movetur, fubito omnia deftruens; fed uti

(*d*) Aphor. 31. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 128. (*e*) De Melancholia Libr. ex Galeno Rufo &c. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 496. (*f*) Aphorifm. 40. Sect. VII. Charter. Tom IX. pag. 312. 313. (*g*) Ibidem.

uti postea ad §. 1104. dicetur: verum tunc citissime occidit ille morbus: in hoc autem casu lento gradu, & symptomatibus in textu recensitis praegressis, solet invadere.

3. Quaecunque arterias ipsas, vasave nervosa cerebri ita comprimunt, ut cruor, spiritusque, transfluere non possint. *α.* plethora, cacochymia replens, calida valde temperies, hinc obnoxia huic malo, maxime si motus, calorve ingens velocitatem adauxerint; hinc his accidere solet a lauto valde cibo, potu, medicamentis acribus & valde moventibus, ut sunt cardiaca, volatilia, vomitoria, &c.; aestu, motuque exorbitantibus, intentione animi summa, diuturna, saepe repetita. *β.* tumores quicunque intra cranium nati, inflammatorii, abscessus, serosi, pituitosi, steatomatosi, scirrhosi, ossei, vel arterias, vel venarum coitum circa torcular, vel nervorum initia medullosa, comprimentes, aut medullam cerebri ipsam. *γ.* nimia velocitas cruoris in caput determinata, dum per inferiora arteriosa vasa impeditum iter per quascunque ex infinitis causas. *δ.* quae extra cranium venas cerebri sanguinem referentes comprimunt sursum quacunque causa. *ε.* effusi humores sanguinei, purulenti, ichorosi, lymphatici, supra duram piamve matrem, externe comprimentes.

Praecedenti numero dictum fuit de causis apoplexiae, quae pendent a vitio fluidi per vasa encephali moti, sive illud immeabili spissitudine vasa obstruxerit, sive solummodo eo usque degeneraverit a conditionibus in sanitate requisitis, ut aptam secernendis spiritibus materiam praebere nequeat: hoc numero agetur de illis causis apoplexiae, quae comprimendo vasa cerebri liberum transitum humorum impediunt.

α. Solam compressionem cerebri, absque ullo vitio humorum, omnes functiones animales turbare posse, tandemque apoplexiam producere, pluribus probatum fuit, ubi de vulneribus capitis dicebatur, & inprimis ad §. 267. Verum ad primum numerum hujus paragraphi demonstratum est, quod vasa majora, dum nimia copia liquidi contenti distenduntur, minora corticis cerebri vasa, vicina, & adeo mollia, comprimant; sive liquidum illud, majora distendens vasa sanum & bonum fuerit, ut in plethoricis; sive in morbosam indolem degeneraverit, ut in cacochymicis. Idem obtinebit, ut facile patet, ab extravasatis humoribus intra cranium; sive ob rupturam vasorum haec subito effusa fuerint (de quo sequenti numero dicetur); sive sensim accumulata, & mole aucta, compresserint encephalon. Casum talem habet *Tulpius* (*h*) de homine torpido & hebete, qui postea repente morbo attonito pe-

(*h*) Lib. I. Observ. Med. Cap. XXVII. pag. 54.

perierat, in quo, ablata calvaria, membranae cerebri tam copiosa pituita perfusae erant, ut opus fuerit illam spongia detergere.

Verum in plethoricis, & calidae admodum temperiei hominibus, in quibus humores densi, & acres, velocius moventur per vasa robusta (*i*), inprimis apoplexiae periculum imminet, dum a quacumque causa velocitas circulationis, aut calor, augentur: rarescit enim a calore sanguis, & vasa illum continentia magis distenduntur (vide §. 106. 8.). Binos tales casus recenset *Piso* (*k*); ubi unus, ad focum obverso pronoque capite dormiens, apoplecticus concidit, brevique mortuus est; alter, die intermissionis a febre tertiana, se diutius exponens ardori solis per dies caniculares, repente apoplecticus factus fuit, & sequenti die morbi vehementia periit. Facile intelligitur, idem metuendum esse, si validis corporis exercitiis sanguis copiosus velociter movetur & rarescit; qualem casum nuper vidi in Illustri viro, qui inter venandum hoc morbo corripiebatur; feliciter autem restitutus fuit, dum nondum contigerat ruptura vasorum in encephalo, sed nimia tantum vasorum sanguineorum dilatatio. Ubi autem plena haec sanguine corpora ingerunt copiam ciborum & potuum, inprimis spirituosorum, in summo versantur discrimine; nam & copia chyli subito distendit vasa majora, & turgens ingestis ventriculus plura vasa comprimit & viscera, diaphragmatisque facilem motum impedit; unde pulmone minus dilatabili non adeo libere a capite sanguis venosus redire potest; dum interim vasa arteriosa plenissima sunt. Sic videmus post largum prandium convivas omnes faciem habere rubram, turgidam, oculos rubentes, imo saepe somnolentos & hebetes fieri. Haec est ratio, quare toties medias inter epulas apoplectici concidant homines, qui intemperantius vivunt. Praeterea pessimus ille mos invaluit, ut multi secum ferant spiritus illos apoplecticos dictos, auratos pulvisculos, balsama & similia, quae omnia acerrimis & calidissimis aromatibus constant, & commendari solent tanquam efficacissima remedia prophylactica ad hunc morbum; cum tamen motum humorum & calorem augendo in plethoricis & calidae temperiei hominibus quam maxime noceant. Verum & vomitoria summopere periculosa sunt in eodem casu: in ipso enim actu vomendi, etiam in illis qui nimiam sanguinis copiam non habent, rubet & tumet facies, oculi sanguine suffusi lacrymantur, scintillae ante oculos obversantur, vertiginosi fiunt, quia sanguinis copia & impetus versus caput derivantur, & respiratione per vomitum impedita, cor dextrum se libere evacuare nequit; hinc venae capitis commode depleri non possunt. Unde prudentes Medici sanguinis missionem praemittere solent, ubi in morbis remedio emetico opus est; uti alia occasione ad §. 656. monitum fuit. Signa quaedam collegit *Hippocrates* (*l*), quae nimiam vasorum plenitudinem in capite comitari solent; & monuit simul, quid tunc metuendum sit. Sic autem habet: *Quibus capitis sunt dolores, & soni-*

(*i*) H. Boerhaave Instit. Med. §. 890. (*k*) De Morb. a Colluv. Serosa Sect. 2. Part. 2. Cap. v. pag. 105. (*l*) Coac. Praenot. N°. 162. Charter. Tom. VIII. pag. 861.

sonitus aurium citra febrim, & tenebricosa vertigo, & vocis tarditas, & manuum torpor, eos aut apoplecticos, aut epilepticos, aut obliviosos fore exspecta.

Intentiones animi summae his pariter admodum nocent: senserunt omnes, qui severis studiis animum adhibuerunt, gravari caput, & molestam tensionem in encephalo sentiri, dum nimis diu protrahuntur illi labores: unde si jam plenitudo vasorum praecesserit, satis patet, omnia haec adhuc augeri debere; inprimis si post largum pastum pleno ventriculo, & inclinato antrorsum corpore, mensulis suis assideant eruditi, profundis meditationibus immersi penitus.

6. Ex ante dictis satis constitit, omnia, quae encephalon comprimere possunt, apoplexiae causis merito annumerari, cum dura cranii olla in adultis cedere nequeat; adeoque omnis effectus tumoris cujuscunque, in cranii cavo nati, debeat agere in mollem encephali substantiam. Numero secundo hujus paragraphi actum fuit de inflammatoria spissitudine sanguinis, quatenus vasa obstruendo liberum motum humorum impedit, sicque functiones encephali turbare, vel & integre delere potest. Verum ab arteriis obstructis, & sanguine inflammatorio distentis, tumor oritur, uti ad §. 382. demonstratum fuit; & ab hoc tumore compressio. Observatur satis frequenter in Praxi, febrim nasci in homine sano absque ulla causa evidenti praegressa, & post aliquot horas hanc illamve partem corporis Erysipelate, vel & vera Phlegmone, correptam tumere insigniter, febre tunc cessante: si talis tumor occupat partem externam corporis, facile toleratur hoc malum & curatur; verum si inflammatoria talis materies deponeretur simili modo in vasa cerebri, illaque in tumorem elevaret, lethalis apoplexia sequeretur brevi; uti alia occasione ad §. 593. notavi.

Inflammatione nata in cavo cranii, possunt sequi omnes ejus effectus, adeoque & suppuratio. Unde contingere potest, ut parvus tumor inflammatorius, ob exiguam molem minus nocens, in suppurationem abiens, collecto dein pure magis magisque mole auctus, tandem omnes functiones cerebri deleat, nisi pus viam invenerit, ut exire possit. Numerosae satis observationes hoc docuerunt, & in vulnerum capitis historia plures tales memoratae fuerunt; quibus unicum satis mirum casum addere lubet. Nobilis vir, dum aliquid mandat famulo, subito loquelam & omnes sensus amittit: tentantur varia remedia absque ullo fructu, manetque aeger per aliquot septimanas profundo oppressus sopore: secuta fuit inquieta corporis agitatio, dein convulsiones, quae cessabant, notabili copia puris per os & nares excreta: somnus tamen erat potius profundior, donec Empyrici consilio numerosae cucurbitae capiti applicarentur: sic subito post sex mensium spatium sensus & loquela redibant; dumque forte fortuna aderat idem famulus, cui mandatum dare inceperat morbo ingruente, perrexit in eodem sermone, quem morbus abruperat, immemor tantum temporis inter inceptum & finitum sermonem intercessisse. Decem adhuc annis supervixit sanus, & dein alio morbo periit (*m*).

Ve-

(*m*) Academ. des Sciences 1719. Hist. pag. 29.

Verum & serosi tales tumores in cavo cranii inventi fuerunt, qui tenui sub pellicula collectam lympham continebant; & pariter apoplexiam producere valent, ubi molem majorem acquirunt. Talis observatio in *Actis Edinburgensibus* (*n*) legitur, quae postea & plurium cadaverum, simili morbo defunctorum, sectione confirmata fuit. In brutis similes tumores *Wepferus* (*o*) aliquoties observavit; imo narrat, frequentem contingere bobus Vertiginem apud subsylvanos in Helvetia, tuncque bubulcos mederi sequenti modo: malleolo pone cornua cranium pulsant, & ex sono audito distinguunt, an praeternaturale aliquod cavum sub cranio adsit; quod dum suspicantur, statim locum, quem pulsaverant, perterebrant, & per calamum, foramini immissum, attracto spiritu hujusmodi vesicas educunt; quae si in superficie encephali exstiterint, cura succedit; si vero profundius immersae fuerint cerebri substantiae, nihil sperant; unde praesens lanio tunc ilico haec animalia jugulat. In alio loco testatur, quod illud experimentum coram viderit, & cum, pluribus hydatidibus, quarum quaedam non erant minores nuce moschata, eductis, vertigo non cessaret, mactatum ilico fuit animal; & in ventriculis cerebri, praecipue sinistro, plures similes hydatides invenit (*p*). An in hominibus tales morbi obtinent? certe in illis casibus, qui loco modo citato *Actorum Edinburgensium* recensentur, dolor fixus in determinato loco capitis aderat, & in cadaveribus eodem loco sub cranio dura mater in tumorem, avellanae nucis magnitudinem aequantem, expansa erat, qui tumor serum sanguinolentum continebat. Verum frustra calvaria perterebrata eductum fuisset pauculum illud seri, cum longe major quantitas in ventriculis cerebri reperiretur. Varias autem observationes celebrium Medicorum collegit *Wepferus* (*q*), quae docent, varia alia tumorum genera, steatomata, scirrhos &c. in encephalo apoplexia demortuorum inventa fuisse. Praeterea & flatulenti tumores hic observati fuerunt, qui & sua mole comprimere encephalon possunt. Ita apud *Willisium* (*r*) habentur sequentia: *Saepius vidi, in capite, recens post mortem aperto, piam matrem vesicae instar distentam ac pellucentem, ut aqua plurima, subtus inclusa, eadem intumescere videretur; quod tamen omnino fieri compertum est a flatu membranam distendente; ipsa enim dissecta, sine lymphae effusione, tumor ilico subsidebat.* De causis autem praecipuis, quibus aër in liquidis nostris latens extricari possit, antea dictum fuit ad §. 647., ubi de flatuum causis agebatur.

Sed & ossei tumores hic enati similem compressionem facere poterunt. Fiunt autem illi vel per intropressionem fracturamve cranii, de quibus dictum fuit in historia vulnerum capitis; vel ubi ossis substantia sensim tumens exostosin dictam producit. In Lue Venerea inveterata satis frequenter cranii exostoses observantur, extrorsum tumentes; neque videtur absonum, & in interiori cranii lamella a simili causa tales exostoses quandoque produci. Memi-

(*n*) Medicai essays Tom. III. §. 23. pag. 333. (*o*) De Apoplexia pag. 63. (*p*) Ibidem pag. 370. (*q*) Ibidem pag. 612. & seq. & alibi passim. (*r*) Cereb. Anatom. Cap. IX. pag. 117.

mini, me aliquando talem casum vidisse, ubi symptomata justam suspicionem dabant, internam talem exostosin latere; verum cum cadaveris inspiciendi copiam non habuerim, pro certo illud affirmare nequeo. Imo & quandoque observatae fuerunt ossificationes morbosae in membranis encephali, quae mole auctae pariter nocere potuissent, licet frequentius, acuta figura pungendo membranas & lacerando vasa, noceant: bina talia ossa inventa fuerunt in juvene novemdecim annorum ad latus dextrum sinus longitudinalis, quatuor & ultra lineas diametro aequantia, aculeis hirta acutissimis, qui perforabant duram matrem & cephalaeam molestam produxerant, dum vivebat (*s*). Omnes autem illi tumores eundem praestabunt effectum, sive arterias, sanguinem adferentes, comprimendo impediverint repletionem debitam vasorum piae matris & corticis cerebri, pro spirituum secretione requisitam; sive venas angustando nimiam plenitudinem fecerint in vasis sanguineis, unde reliqua minora vasa comprimuntur, sive denique, nervorum initia in medulla cerebri, aut oblongata, premendo, spirituum secretorum liberum motum per nervos ad organa sensuum & musculos sufflaminaverint.

γ. Antea dictum fuit, quod a nimia abundantia sanguinis boni in toto corpore vasa sanguinea encephali sic distendi possint, ut impediantur functiones animales. Verum & observatur, quod nimis impleri possint vasa encephali, licet in toto corpore plethora non adsit, si a quacumque causa liber sanguinis transitus per alia loca corporis impediatur: Tuncque apoplexia oritur non a plethora universali, sed a plethora particulari vasorum encephali. Numerosissimae quidem tales causae esse possunt; videntur autem ad tres inprimis classes redigi posse: *prima* continet omnes illas causas, quae comprimendo vasa, ad inferiores partes corporis tendentia, angustant: *secunda* recipit illas, quae venosi sanguinis motum versus cor dextrum accelerant, impedito simul libero transitu per pulmones: *tertia* denique complectitur spasmodicas vasorum contractiones. Singulas has classes causarum breviter perlustrabimus.

Quantum possit ad apoplexiam producendam facere nimia obesitas, comprimendo vasa sanguinea, per totum truncum & artus corporis dispersa, ad numerum primum hujus paragraphi vidimus. Tertio autem numero dictum fuit de magno discrimine, quod a distento admodum per cibum & potum ventriculo fieri poterit, quatenus vicina vasa & viscera comprimuntur. In tali enim casu contingere poterit illud, quod *Hippocrates* (*t*) dixit: *Si venae in caput superevomuerint* (*sanguinem*) *dolor brevis totum caput detinet*, *& ad cervicem*, *interdumque ad alias partes transmittit*; *deinde ubi surrexerit*, *eum tenebricosa vertigo occupat: febris autem non prehendit*. Quod autem nimiam capitis vasorum impletionem hoc loco indicare voluerit *Hippocrates*, vel inde patet, quod cutim capitis discindi jusserit, ut sanguis exiret, sicque haec plenitudo minueretur. Simili modo & uterus, inprimis circa finem graviditatis maxime distentus, omnia vicina comprimens, impetum & copiam sanguinis ver-

(*s*) Academ. des Sciences l'an 1713. Hist. pag. 29.

(*t*) De Morbis Lib. II. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 557.

versus caput augere poterit: atque hoc videtur observasse *Hippocrates* (*u*), dum monet sequentia: *Uterum gerentibus capitis dolores cum sopore & gravitate oborientes mali: fortassis autem & his convulsivum quid pati contingit.* Ubi notandum, quod Interpretes notaverint, τὰς ἐπιφόρυς non simpliciter gravidas, sed partui vicinas vocari. Vidi apoplexiam subito lethalem, quae huic caussae tribui posse videbatur; & ob hanc rationem quandoque in ipso partus validissimo nixu pereunt subito convulsae; quod etiam vidi: dum per summum illud molimen enitendi foetum vasa encephali adhuc magis implentur; de qua re mox pluribus dicendum erit.

Ubi enim sanguinis venosi motus acceleratur versus cor, & pulmo minus libere sanguinem eodem tempore transmittere potest, tunc sinus venosus dexter & auricula dextra manent repleta; adeoque & sanguis venosus a capite redux ex jugularibus venis evacuari nequit; hinc venae & sinus cerebri plena manent, dum arteriosus sanguis pergit adferri; unde & arterioso sanguini, in venas transituro, remora fit; sicque omnia vasa sanguinea encephali nimis distenduntur, & turbantur, imo & aucto malo abolentur omnes functiones encephali; uti & alia occasione ad §. 774. dictum fuit, ubi de phrenitide lethali, peripneumoniam sequente, agebatur; uti etiam ad §. 807. ubi de suffocatione cerebri in angina dicitur. Verum in tussi, vomitu, risu, concussu musculorum acceleratur sanguinis venosi motus versus cor, & respiratio impeditur; adeoque aptissima haec sunt, ut subitam repletionem vasorum sanguineorum cerebri faciant. Hinc ille inextinguibilis risus (γέλως ἄσβεςος) apud *Aretaeum* (*w*) inter causas apoplexiae merito numeratur. Omnium autem maximum discrimen adest in summo nixu, qualem edunt puerperae ipso hoc momento, dum foetus expellitur; uti & homines, dum onera, vires exsuperantia, tollere, vel obstacula removere conantur. Videmus enim tunc manifesto, quod omnes musculi turgeant, simulque aër inspiratus retineatur: Verum musculi agentis caro pallet, dum simul tumet & protuberat (*x*); adeoque omnem sanguinem rubrum exprimit ex vasis suis sanguineis; dumque hoc fit, omnibus musculis agentibus simul in toto corpore, reliqua vasa, quae a musculis comprimi non possunt, tanto plus replentur, simulque venosi sanguinis motus versus cor dextrum acceleratur, & ab aëre inspirato & retento vasa pulmonalia comprimuntur; unde necessario sequitur summa repletio vasorum encephali. Hinc videmus in summis talibus nixibus faciem turgidissimam, oculos ruberrimos & prominentes; & ubi repetitis vicibus vasa encephali tam violentam dilatationem passa sunt, sic debilitantur fibrae vasorum latera constituentes (vide §. 25. 3.) ut postea leviori etiam impulsui cedant, & a minoribus causis nimis impleantur. Vidi hoc manifeste in eximia cantatrice, quae suavissimo vocis modulamine acutos admodum sonos diutissime protrahere noverat; sed & tunc vidimus evidenter, turgere omnia capitis

(*u*) Praedict. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag 773. Coac. Praenot. N°. 517. & 534. Ibidem pag. 882. 883. (*w*) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35 (*x*) H. Boerhaave Institut. Med. §. 401. 7.

pitis vasa quam maxime. Cum autem frequenter sic distracta fuerant haec vasa, eo usque debilitata fuerunt, ut postea dum vel moliretur acutos illos sonos proferre, ilico vertigine corriperetur, & caderet, nisi cessaret statim. Abstinuit a cantu per aliquot annos; usa fuit balneis pedum, aliisque remediis, quae impetum & copiam humorum a capite avertere poterant; sicque sensim robur rediit nimia distractione debilitatis vasis, ita ut postea denuo cantare potuerit; cavens tamen semper ab acutissimis sonis diu protrahendis, caeteroquin statim vertigine corripiebatur.

Verum & spasmodicae vasorum constrictiones possunt efficere, ut nimia plenitudo fiat in vasis cerebri. Vasa enim nostri corporis arteriosa non agunt simpliciter ut canales elastici, qui repleti a corde renituntur, dum cordis actio cessat tempore diastoles, sed habent fibras musculosas, quarum contractione cava horum vasorum arctari possunt; uti dictum fuit ad §. 631., ubi de anxietate, ab hac causa orta, agebatur. Ex illis autem, quae ad §. 104. dicta fuerunt, constitit, animi affectus subito mutare vasorum amplitudinem, & miro modo omnes encephali functiones turbare. Dum homo metu summo percellitur, omnia exteriora corporis pallent, contractis vasis sanguinem rubrum repellentibus versus interiora: sed & simul tremor membrorum, subita & summa debilitas, convulsiones &c. satis docent, laedi functiones encephali ab hoc animi affectu. Imo mirus casus docuit, a tali causa aboleri posse omnes cerebri actiones, per integrum bimestre spatium silentibus omnibus motibus voluntariis, & sensibus in homine, qui subito terrore correptus fuerat (y). Unde & *Aretaeus* (z) immodicas animi perturbationes, & repente incussos terrores, pro causa apoplexiae habuit.

An forte & in animi affectibus validis repletio vasorum encephali augetur, quia & simul turbatur respiratio? Dum homo subita corripitur ira, comprimit animam, & mox in minas & verbera erumpit. Quanta suspiria in afflictis observantur, quibus conantur levare anxietatem, quam circa vitalia viscera percipiunt! Quam brevis & anhela respiratio in subito terrore perculsis hominibus! Dum pueri a severis objurgantur magistris, cessat per aliquot momenta respiratio, mox incipit rubore perfundi tota facies, distrahuntur musculi faciei, tremunt manus, balbutit lingua, & profusas in lacrymas erumpunt cum suspiriis creberrimis, nec cessant hae turbae, nisi prius placide iterum respiraverint. Imo nec reliqui animi affectus, si vehementes fuerint, sedantur, nisi prius uno alterove profundo suspirio, imo de pectore ducto, turbata prius respiratio denuo componatur. Hinc *Virgilius*, dum iratum Neptunum describit, ventos acriter increpantem, abrumpit sermonem, dum ille ab ira resipiscit, & quasi tempôris moram relinquit, ut pacata respiratione brevis ille furor compesceretur:

Qûos ego . . . . sed motos praestat componere fluctus.

Facile autem patet, illam repletionem vasorum cerebri tanto majorem contingere,

(y) Academ. des Sciences l'an 1715. Mem. 419. (z) Morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35.

re, quanto haec vasa minus resistunt: hinc in teneris puellis a levi etiam causa tantae saepe turbae in corpore fiunt, dum robusti homines & vasa firma habentes a similibus nullam mutationem sentiunt. Unde in similibus, repleto ventriculo ab ingestis, vel etiam flatibus distento, capitis dolores, vertigines &c. toties oriuntur, omnium maxime si in reliquo corpore vasa spasmo contracta sanguinem minus libere transmiserint. *Sydenhamus* (*a*), qui accuratissime descripsit varia illa & mira Symptomata, quibus hystericae & hypochondriaci affliguntur, observavit, *quod non raro notabilis quaedam externarum partium refrigeratio symptomatis his omnibus viam quasi sternat, & plerumque non nisi paroxysmo finito dispellatur, quam quidem refrigerationem haud semel isti fere, qua rigent cadavera, parem comperit, pulsu nihilominus recte se habente.* Verum frigus illud manifeste indicat, sanguinis motum per externas partes impeditum esse, adeoque internas partes magis urgeri; unde tam mire saepe turbantur in his cerebri functiones. Hinc omnia, quae per alia vasa sanguinis copiam & impetum derivant a capite, morbis a tali causa ortis prosunt. Hoc & *Hippocrates* (*b*) notavit dicens: *Apoplecticis si haemorrhoïdes superveniant, utile: frigiditates vero & torpores, malum.*

δ. Arterias ad encephalon tendentes impediri posse, quo minus libere sanguinem transmittant, eadem hac paragrapho N°. 2. vidimus: sed & simul tunc patuit, raro ab hac causa apoplexiam produci, cum quatuor distinctae arteriae huic usui serviant, neque adeo facile omnes simul infarciantur immeabili materie; & praeterea sub basi cerebri ramis emissis vertebrales arteriae cum carotidibus ita uniantur, ut defectus obstructorum canalium per reliquos apertos suppleri possit. Observatio *Willisii* (*c*) hoc confirmat: vidit enim in homine, qui ad extremum vitae momentum usque actiones animales libere exercuerat, carotidem dextram plane osseam, imo lapideam, cavitate ejus fere in totum abolita. Passus quidem fuerat in initio atrocem capitis dolorem in latere capitis sinistro, dum carotis sinistra & omnes rami plus urgerentur sanguine; verum, sensim dilatata arteria vertebrali dextra in triplo majorem amplitudinem, dolor ille evanuit, nec illa obturatio carotidis dextrae multum mali fecit. Sed venis compressis majus discrimen adest, ne cerebrum obruatur sanguine, dum arteriae continuo pergunt adferre: hinc tantum discrimen a risu, tussi, vomitu, ob impeditum sanguinis venosi a capite liberum reditum, uti paulo ante dictum fuit. Ideo etiam videmus magnam cautelam adhibitam esse, ne venae encephali facile impedirentur: sinus enim venosi encephali continere possunt magnam copiam sanguinis, sicque diverticula quasi faciunt, ubi pars sanguinis venosi colligi possit & haerere pro quodam tempore, dum venarum jugularium commoda evacuatio impeditur. Praeterea venae capitis per distincta foramina calvariae, absque arteria comite, exeunt, ne a vicina arteria, nimis quandoque turgente, comprimantur: ipsae autem venae jugulares in collo ita locantur, ut a musculis agentibus

(*a*) Dissertat. Epistol. ad Guilielm. Cole pag. 491. (*b*) Coac. Praenot. N°. 478. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*c*) Cerebri Anat. Cap. VII. pag. 95.

bus impediri nequeant. Hinc videmus toties a collari nimis adstricto homines vertiginosos fieri, dum venae jugulares angustantur; carotidibus, ob situm profundiorem, ad latus asperae arteriae, ab hac compressione liberis. Ob eandem causam scrophulosi tumores similia mala producunt. Sed & observatum fuit, a tumoribus, in pectoris cavo natis, compressam fuisse venam cavam superiorem, in quam se jugulares venae evacuant, in puella octenni, quae apoplectica periit (*d*).

Videntur autem illi, qui laqueo suffocantur, apoplectici perire: simulac enim in laqueo haerent, compressis venis jugularibus, mox tumet & rubescit tota facies, licet momento ante mortis metu fuerint pallidissimi; dein livescit, imo nigrescit fere, a sanguine venoso aggesto in venis tumentibus, labia tumidissima fiunt, stertor oritur in pectore, lingua foedo spectaculo extra os prominet livida, spuma crassa cohaerens per os & nares exit; dum arteriae in venas exonerare se non possunt, & ramos laterales secretorios urgent quam maxime; dein convelluntur plerumque, & tunc mors sequitur. Verum illa spuma miseris ex ore non prodit, nisi jam penitus infarcta & distenta sint omnia encephali vasa. Unde & *Hippocrates* (*e*) dixit: *Qui strangulantur, ac dissolvuntur* (*e laqueo*), *nondum tamen mortui sunt, ex iis non convalescunt, quibus circum os spuma oborta fuerit.* Monuit tamen *Galenus* (*f*) in Commentariis ad hunc locum, nonnullos convaluisse, quibus strangulatis spuma circum os apparuerat. Plura observata hanc *Galeni* sententiam confirmaverunt postea, & videtur probabile esse, quod si distentissima encephali vasa in suspensis non fuerint rupta nec humores effuderint, vel sanguis stagnando eo usque concretus fuerit, ut amplius per vasa transire nequeat, in quibus haesit immotus, tunc vita redire possit. Novi, Anatomicis hoc contigisse, ut, dum sequenti post supplicium die cadaveri suspensi secando se accingerent, invenerint vivum, quem mortuum crediderant omnes. Memorabilem talem casum recenset *Wepferus* (*g*) de muliere, quae ad patibuli supplicium damnata per dimidiam horam e furca pependerat, & tamen postea integre convaluit, licet consanguinei, mortem accelerare volentes, pedes attraxerint, pectus pugnis contuderint, pendulum corpus elevaverint, ut pondere suo delabens laqueum fortius constringeret; & quidem tanta vi, ut laquei rupturam veriti judices impediverint, ne in crudeli hac pietate pergerent. Ex omnibus illis, quae in hac muliere observata fuerunt, dum sensim in sanitatem rediret, satis patet, actiones animales inprimis laesas fuisse: illisque jam pro maxima parte restitutis, & sublatis symptomatibus, quae a valida contusione & distractione partium pendebant, supererat sola vertigo; quae, uti antea dictum fuit, morborum cerebri incipientium primum symptoma, & in sanitatem tendentium ultimum, esse solet.

6. Cum calvaria ossea, in adultis, cedere nequeat, & cranii cavum sem- per

(*d*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 186. (*e*) Aphor. 43. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 82. (*f*) Ibidem. (*g*) De Apoplexia pag. 167.

per plenum fit, effufi humores neceffario premere debent encephalon, uti antea dictum fuit ad §. 273., ubi de vulneribus capitis agebatur. Modicam autem quantitatem effufi liquidi fufficere ad apoplexiam producendam, patet ex illo cafu, quem ex *Fernelio* recenfet *Wepferus* (*h*) de viro, qui ex finiftri oculi ictu vehementiore apoplexia correptus intra duodecim horarum fpatium periit: in cadavere nulla caufa tam fubitae mortis inventa fuit, praeter fanguinem ad duorum cochlearium menfuram effufum in bafi cerebri. De caufis autem, quae hanc effufionem humorum in cavo cranii producere folent, fequenti numero dicetur.

4. Omnia, quae arteriofa, venofa, lymphatica vafa interioris cerebri, circa cavitates ita folvunt, ut exiens liquor aggeftus, compreffu fuo, fornicatas cerebroforum nervorum origines laedat. Talia funt, ferum acre in hydropicis, leucophlegmaticisque; fanguis in plethoricis; acrimonia atrabilaria in melancholicis, fcorbuticis, podagricis; quae vulgaris caufa intra 40 & 60gefimum aetatis annum agens; quae omnia latentia per caufas moventes excitata, faepe fubito morbum hunc creant. Hujus ergo praenuncia ex natura materiae prius natae, & cognitis caufis excitantibus, peti debent. Maxime his animi affectus fummi, & intenfiffima ftudia, nocent.

Antea patuit, quomodo ab humoribus accumulatis quidem, fed nondum extravafatis, apoplexia nafci poffit: verum vafis ruptis a nimia diftenfione aut erofis ab acri liquido, effufio fit humorum, quae fubito lethalem apoplexiam producere poteft; inprimis fi humores effufi, ad bafim cranii delapfi, comprimant medullam oblongatam. Serum, ftagnando diu in hydropicis & leucophlegmaticis, acre fieri, & loca, quae alluit, erodere poffe, patebit ex illis, quae poftea in *Capitulo de hydrope* dicentur: fed & obfervata practica videntur docere, fubitas fatis lymphae effufiones in cranii cavum fieri quandoque; quae, nifi cito exitum invenerint, viis nondum bene cognitis per anatomen, apoplexiam producent. Sic monet *Willifius* (*i*), fe aliquos noviffe vertigini valde obnoxios, quibus aquae lympidae ingens copia per nares exftillabat; tuncque hac evacuatione facta ceffabat ftatim vertigo. Praeterea in virgine, cephalaea immani diu afflicta, multum feri flavi & tenuis quotidie de naribus effluebat; cumque haec excretio aliquamdiu fubftitiffet, in convulfiones atroces cum ftupore incidit, atque apoplectica periit. Capite aperto, fimilis latex flavus cerebri anfractus & ventriculos inundabat. Similem cafum & recenfuit *Wepferus* (*k*).

Longe autem frequentius adhuc apoplexia contingit a ruptis vafis fanguineis intra cerebrum, ob nimiam copiam fanguinis, vel fubitam ejusdem rarefactionem;

(*h*) Ibidem pag. 579. (*i*) Cerebri Anatome Cap. XII. pag. 151. (*k*) De Apoplexia pag. 608.

nem; unde hanc apoplexiae ſpeciem vocavit cerebri haemorrhagiam *Celeberrimus Hofmannus* (*l*); & de illa egit illo loco, ubi ſucceſſive varias haemorrhagias recenſet. Apoplexia autem ab hac cauſa necat ſubito, & quidem eo citius, quo haec ſanguinis effuſio fuerit copioſior & celerior. Illuſtris *Malpighius* quatuor horarum ſpatio periit a tali apoplexia, leviorem ejusdem morbi inſultum, cum hemiplegia dextri lateris, quatuor menſibus antea paſſus; in cadavere invenit *Baglivius* libras duas circiter ſanguinis nigri & grumoſi in dextro cerebri ventriculo; in ſiniſtro autem ſeſquiunciam aquae flavae (*m*). Videtur admodum probabile, extravaſatam lympham in ventriculo ſiniſtro cerebri produxiſſe antea leviorem apoplexiam cum hemiplegia lateris dextri, a qua utcumque convaluerat: effuſus autem ſanguis tanta copia fecerat, ut ultimus apoplexiae inſultus cita morte finiretur. In Actis Londinenſibus (*n*), ubi eadem obſervatio legitur, habetur, quod tantum binae unciae ſanguinis extravaſati in dextro cerebri ventriculo fuerint inventae; verum *Baglivio*, teſti autoptae, fides habenda videtur. Sed & binae ſanguinis extravaſati unciae ſufficiunt ad lethalem apoplexiam producendam, uti ex obſervatione *Fernelii*, paulo ante memorata, conſtat, imo unicum ſanguinis effuſi ex vaſe ſoluto cochlear lethalem apoplexiam fecit, validis remediis ilico, ſed incaſſum adhibitis (*o*). Notandum in hoc caſu, quod ſanguis ille effuſus fuerit ex vaſe, quod per ipſam cerebri ſubſtantiam decurrebat: conſtat autem, vaſa ſanguinea tantum in medulla, non in cortice, encephali inveniri; adeoque ſanguis effuſus medulloſam ſubſtantiam, in qua colligebatur, undique compreſſit; ſicque etiam minori quantitate potuit apoplexiam producere.

Si autem ſanguis bonus effuſus in cavo encephali tanta mala producere poteſt, pejora adhuc exſpectanda ſunt, ſi inſignis acrimonia in ſanguine fuerit: facilius enim rumpentur vaſa, & effuſus ſanguis talis teneram encephali ſubſtantiam, deſtruet quam citiſſime. Quomodo ſanguis atrabilarius ſola tenacitate picea apoplexiam facere poſſit, ad ſecundum numerum hujus paragraphi dictum fuit; ſimulque tunc monitum fuit, citiſſime omnia deſtrui, ſi humor artrabilarius ſolutus, & acer redditus, per cerebri vaſa moveretur. Hoc videtur & monuiſſe *Hippocrates* (*p*) dicens: *Morbis melancholicis per has tempeſtates periculoſi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulſionem, aut maniam, aut caecitatem denunciant.* Ex Aphoriſmo autem, hunc praecedente, ubi monet podagrica mala vere & autumno potiſſimum moveri, patet ſatis, quod hoc loco de materia atrabilaria mota locutus fuerit. Simul notari meretur, quod ἀποπληξίην τοῦ σώματος dixerit, ſive veram & proprie dicendam apoplexiam; nam quandoque & *Hippocrates* partis cujusdam corporis ſingularem reſolutionem vocavit apoplexiam, uti ad §. 1008. dictum fuit. Huic au-

(*l*) Medic. Ration. & Syſtemat. Tom. IV. part 2. Sect. I. Cap. VII. pag. 163. (*m*) Bagliv. Oper. Omn. pag. 681. (*n*) N. 226. pag. 467. Abridgement Tom. III. pag. 30. (*o*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 362. (*p*) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

autem Aphorismo mox subjungitur sequens (*q*): *Apoplectici vero maxime fiunt aetate, a quadragesimo anno usque ad sexagesimum.* In Commentariis ad hunc locum monet *Galenus*, non omnem apoplexiam hic intelligi, sed illam tantum, quae ex atra bile fit. Hac autem aetate melancholiam maxime produci, postea ad §. 1108. patebit.

Sed & acrimonia scorbutica talis est, ut vasa solvantur ab hac quam facillime, fiantque liquidorum extravasationes per totum corpus; uti docent maculae illae scorbuticae, sponte, vel & a levi pressiuncula, statim natae. Unde convulsiones, tremor, paralysis, inter symptomata pessimi scorbuti postea §. 1151. 4. numerabuntur. Metus ergo est, ne & in encephalo tales vasorum solutiones fiant in hoc morbo. Interim observationes practicae videntur docere, rarius affici cerebrum ab acrimonia scorbutica: in cadaveribus enim scorbuto mortuorum plurima viscera pessime affecta inveniuntur, imo quandoque omnia interna fere putrefacta, cerebrum tamen in plurimis apparet omnino integrum (*r*).

Idem verum est & in podagricis: si enim materia podagrica, quae tendines & ligamenta in calcem convertere potest, non amplius deponitur versus extrema corporis, sed viscera occupat, horrenda mala producit; & si cerebrum petat, apoplexiam, paralysin &c. facit, uti postea ad §. 1273. dicetur.

Apoplexia autem nata ab effusis humoribus ob subitam rupturam vasorum videtur ab *Hippocrate* vehemens apoplexia vocata fuisse, de qua merito dixit (*s*): *Vehementem quidem apoplexiam solvere impossibile; debilem vero, non facile.* Quam parum enim spei supersit in tali apoplexia sananda, postea ad §. 1033. videbimus. Debilis vero apoplexia illa est, quae lente aggestis in capite humoribus producitur; de qua ad literam γ. numeri 2. in hac paragrapho dictum fuit, & quae tamen adhuc difficulter curatur.

Verum tales causae, quae vasa subito solvunt, latere possunt in corpore, nec actuosae fiunt, nisi ab alia causa accedente excitentur, vel determinentur versus caput. Atra bilis sic per annos haerere potest fixa, dein subito soluta & mota per motum corporis, calorem aëris &c., summa mala facit. Materies podagrica, in pedes jam detonare incipiens, si incauto usu narcoticorum, refrigerantium, aut constringentium, impeditur integre deponi in haec loca, summo cum periculo caput petit saepe. Qui narium profusae haemorrhagiae obnoxii vivunt, si illa imprudenti consilio cohibeatur, tunc quandoque in cerebro solvitur arteria, & sanguis effusus subito lethalem apoplexiam producit. Qualis casus habetur in *Actis Londinensibus* (*t*), ubi Illustrissima Domina omni ope jam erumpere gestientem de naribus sanguinem impediebat, verum sequenti die subito immani dolore capitis correpta fuit, & intra semihoram periit: post mortem in ipsa cerebri substantia inventus fuit concreti san-

(*q*) Ibidem pag. 288. (*r*) Acad. des Sciences 1699. Memoir. pag. 246. (*s*) Aphor. 42. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 81. (*t*) N°. 173. pag. 1068. Abridgement Tom. III. pag. 29. 30.

sanguinis grumus, unciam cum dimidia circiter ponderans, qui sibi largum formaverat cavum, adeoque omnia vicina valide compresserat.

Praevidetur autem talis apoplexia, si signa docuerint, nimiam boni sanguinis copiam adesse, vel magnam acrimoniam dominari in corpore; simulque constiterit, talia applicata esse corpori, vel brevi applicanda, quae motum augent valide, vel liquida rarefaciunt, aut consuetas evacuationes supprimunt, vel depositionem morbosae materiae ad loca minus periculosa impediunt. Sic v. g. in plethorico homine apoplexiam metuendam esse facile cognosco, si sciam, quod validum corporis motum faciet tempestate admodum calida, vel vini generosi copiam ingurgitabit. Ita etiam in podagrico, si, vel ex debilitate senectutis decrepitae, vel extremis corporis partibus eo usque per repetitos hujus morbi paroxysmos destructis, ut mala materies in illis amplius colligi nequeat, non doleant pedes, sed anxietas adsit & vertigo, hoc malum praevideo. Idem de reliquis verum est.

Quantum autem nocere possint animi affectus summi, & intensissima studia, praedispositis ad apoplexiam, numero tertio hujus paragraphi dictum fuit.

5. Huc venena quaedam referuntur, quae tamen vel ex vi trium ultimarum causarum (N°. 2. 3. 4.) agunt, vel potius pulmoni prius, quam cerebro, nocent.

Certum est, dari talia venena, quae efficaciter turbant illas functiones, quae a cerebri & nervorum integritate pendent, licet non constet, quomodo haec agant, & ad quam ex classibus causarum, modo recensitis, illarum actio referri debeat. Multa etiam ex illis pessimos suos effectus praestant, dum in ventriculo haerent, & simulac inde excutiuntur, cessant omnia haec mala; uti pluribus dictum fuit ad §. 229. & ad §. 701., ubi de Delirio Febrili agebatur. Recensentur haec venena alibi (*u*), ubi videri poterunt. Minime autem verosimile videtur, quod haec venena agant inspissando liquida, aut comprimendo vel rumpendo vasa, cum cesset illorum actio, simulac per vomitum excussa fuerint. De effectis ergo horum per observata fidelia constat, sed non intelligitur liquido modus, quo haec producant. Dantur & praeterea alia venena, quae halitus specie uno momento apoplexiam producunt: talis est halitus fermentantis liquidi, inprimis si ex ingenti dolio per parvum spiraculum exhalans naribus attrahatur; vel si quis cellam ingrediatur, ubi maxima copia collectus haeret fermentantis liquidi halitus; uti alia occasione ad §. 605. 11. notavi. *Helmontius* (*w*), dum mineralium examini plus justo insisteret, a venenato tali halitu fere concidisset apoplecticus; dicit enim: *Etenim jam pene corruebam: & nisi caput a vase, unde teter spirabat flatus, divertissem, apoplecticus ruissem & cadere paratus eram. Jamque tum mihi brachium decidebat, & crus stupidum sensu motuque deficiebat.* Videtur autem saepius hoc discrimen subiisse, nam in sinistro latere se hemiplegiae minas sensisse affir-

(*u*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 1138. pag. 725.

(*w*) De Lithiasi Cap. IX. §. 73.

firmat; & alibi (*x*) dicit: *Memini quoque, aliquando in meis Tyrociniis virulenta quaedam destillasse, quae si quando non rite obturatis juncturis odorem de se spirarent, vel postmodum, separando vasa ab invicem, incautum me ferirent, unico instanti in lapsum paratus eram cum vertigine & dextri lateris stupore. Adeo ut si iterum semel tantum me odor perculsisset, absque dubio cecidissem Apoplecticus. In tantam scilicet me olim temeritatem compulit ardor sciendi, quod millies vitae non pepercerim meae.* Verum quidem est, quod spiritus sulphuris, spiritus nitri, salis marini, oleum vitrioli &c., dum halitus forma una cum aëre hauriuntur, pulmonem constringendo, subitam mortem inducant, adeoque pulmoni potius quam cerebro noceant; sed *Helmontius* nullam mentionem fecit respirationis impeditae a tetro hoc halitu, quem inspiraverat. Sed nec illi, qui aedificia calce recens incrustata incolunt, & quos immedicabili hemiplegia correptos fuisse novi, inprimis si luculento foco instructo in tali conclavi dormirent, aliquid laesi in respiratione perceperunt, dum perniciosus ille halitus encephali functiones pessime laederet. Quin imo & illi, qui carbonum nidore in loco clauso exstinguuntur, & suffocari creduntur impedita respiratione, videntur primam noxam in capite percipere; licet tanta virulentia praeditus sit carbonum vapor, ut paulo post & vitales functiones omnino deleat, lethali syncope. Quando enim vel non adeo densi sunt illi vapores carbonum in loco, in quo haerent homines, vel minori temporis spatio ibi versantur, tunc de immani capitis dolore conqueruntur, sentiuntque, ac si calvaria extrorsum dissiliret prae nimia distensione: si autem diutius maneant in tali loco, carbonum accensorum nidore pleno, stupidi fiunt, & omnes sensus perdunt, & moriuntur. Unde *Celeberrimus Hofmannus* (*y*) dixit, ab hoc venenato nidore stuporem & soporem apoplecticum incautis hominibus inferri. Illi autem, qui sic mortui sunt, in eodem situ inveniuntur, quem habebant, dum ab hoc vapore inceperunt male affici. Apud *Wepferum* casus legitur satis memorabilis, qui modo dicta confirmat (*z*): bini homines in conclavi angusto, nec valde alto, ubi furnus digestorius, *piger Henricus* vulgo dictus, carbonibus calefactus aderat, noctem transegerunt, & mane ambo mortui inventi sunt: unus genibus flexis trunco innitens ligneo, manibus complicatis limini fenestrae incumbens, per quam vigil spectaverat, habebat speciem hominis somno obruti. Alter humi prostratus supinus jacebat, & videbatur cecidisse, dum exitum ex hoc loco moliebatur. Verum idem ille ante octiduum per horam circiter in eodem loco manserat; & dum in apricum venit, titubare incepit, dein obdormivit, ita ut vix excitari potuerit, cum stertore. Ubi vero aqua frigida, faciei & pectori aspersa, ad se rediisset, credebat se suavissimo somno correptum fuisse, nullamque anxietatem senserat. Nec *Helmontius* (*a*), proprium infortunium narrans, anxietatis ullius meminit, sed circa orificium stomachi instans animi deliquium sensit; & dum ex mu-

(*x*) Ibidem §. 48. pag. 719. (*y*) Observat. Chemic. Physic. Lib III. Observ. 13. pag. 329. (*z*) Observat. Pract. de Affect. Capit. pag. 360. (*a*) De Lithiasi Cap. IX. §. 54. pag. 720. & Jus duumviratus pag. 242. §. 19.

museo, nidore carbonum infecto, egrederetur, mox concidit, & occipite impegit gravissime in pavimentum lapideum: gustum atque odoratum omnino perdiderat, auresque tinniebant, & per aliquot menses mansit vertiginosus: verum & haec symptomata tribui possent validae occipitis contusioni. Interiam tamen ex praedictis satis patere videtur, quod carbonum accensorum vapor capiti potius, quam pulmoni, noceat. Caeterum aedium, recens calce incrustatarum, noxam, uti & vaporis carbonarii, jam notaverat *Galenus* (*b*). Si autem simul consideretur, carbones relinquere cineres paucissimos, totamque fere illorum molem in vaporem resolutam dispergi per aëra, intelligimus, quomodo pauci etiam carbones (uti *Helmontio* contigit) in cubiculo clauso possint pessima mala producere; inprimis frigida tempestate, quando vapores minus dissipantur, sed magis collecti manent.

§. 1011. Causas has (1010.) docuit Anatomica inspectio cadaverum apoplexia extinctorum, atque observatio historica eorum, quae in ipsa horum aegrorum curatione observari possunt: meditatio autem facile in dictas (1010.) classes ordinat, curationi inveniendae quam aptissimas.

Causae illae apoplexiae, hactenus recensitae & explicatae, vel inventae fuerunt inspectione cadaverum hoc morbo defunctorum; vel repetitis observationibus constitit, quaedam corpori applicata hunc morbum produxisse; adeoque merito pro causis haberi posse. Optimorum auctorum testimoniis haec omnia confirmata fuerunt; quibus plura si quis addere vellet, facile in *Boneti Sepulchreto Anatomico* invenirentur. Verum ordo requirebat, ut in classes quasdam numerosae adeo hujus morbi causae distribuerentur, ut eo melius singulis debita curatio adhiberi posset. Uti enim postea patebit, illa, quae in quadam specie Apoplexiae merito laudantur tanquam efficacissima remedia, in alia ejusdem morbi specie pessime nocerent.

§. 1012. Ex iisdem constat a diversis, & oppositis quidem causis, morbum hunc saepe produci; adeoque bene dividi in sanguineam & pituitosam; sed non perfecta divisione, quum & serosa, & atrabilaria, & polyposa sit, & alia.

Causa proxima in omnibus Apoplexiis est eadem; sed causae efficientes sunt saepe diversissimae; unde nulla poterit esse universalis curandi methodus. Si enim functiones animales abolitae sint ob lentorem pituitosum inertem sanguinis, quo ineptus redditur, ut libere fluat per vasa cerebri & secretioni spirituum serviat, tunc sola illa cura bona est, quae lentorem illum attenuet, sanguini debitam soliditatem conciliet, & motum nimis languidum incitet. Verum

(*b*) De usu partium Lib. VII. Cap. VIII. Charter. Tom. IV. pag. 458.

rum si sanguis inflammatoria densitate haereat circa extrema vasorum, tunc requiritur opposita medela, qua solvatur sanguis, & motus humorum nimius compescatur. Hinc orta fuit generalis illa divisio in apoplexiam calidam & frigidam, sive in sanguineam & pituitosam; & ad duo illa distincta capita omnis curatio solebat digeri. Verum ex recensione causarum satis patuit, non sufficere illam divisionem, neque posse omnes apoplexiae causas ad duo haec capita redigi.

§. 1013. Locus vero affectus in apoplexia exquisita est totum sensorium commune; in parapoplexia vero ejus quaedam pars prae caeteris, reliquis quodammodo, sed tamen minus, pressis. Cerebello, ut plurimum, in initio illaeso.

Cum in apoplexia exquisita sensus interni & externi, omnesque motus voluntarii aboleantur (vide §. 1008.) locus affectus debet esse ille, a quo omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis perficiendis destinati, originem suam ducunt, & ad quem locum perductae mutationes illorum nervorum faciunt ideas, animi affectus, motus corporis &c. Illum autem locum, qualitcumque demum fuerit, vocant Medici sensorium commune; a quo mutabilitas cogitationum a mutato corpore, & vicissim mutabilitas corporis a mutata cogitatione pendet. Verum causa illa, a qua afficitur illud sensorium commune, potest alio loco corporis haerere, uti in causarum apoplexiae enumeratione patuit; de qua re etiam possunt videri illa, quae in Commentariis §. 701. habentur. Cum autem, abolitis motibus voluntariis & sensuum exercitio, supersint adhuc plurimi alii motus, qui nobis non consciis fiunt, integra debebit adhuc superesse functio illius partis, a qua illi motus pendent: pars autem illa cerebellum esse credebatur; de qua re videantur illa, quae ad §. 1009. dicta fuerunt.

In apoplexia exquisita sensus & motus voluntarii omnino abolentur; verum quandoque contingit, ut aegri tales a validissimis causis, in organa sensuum agentibus, utcumque adhuc affici videantur; in quibusdam partibus adhuc aliquod conamen ad motum supersit; adhuc deglutiant illa quae ori infunduntur: tunc ergo functiones sensorii communis maxime impeditae sunt, non tamen omnino abolitae; adeoque levior quasi ejusdem morbi gradus, qui hinc commode *Parapoplexia* vocatur; uti & levior anginae species *Paracynanche Hippocrati* dicebatur (vide §. 783.). Interim non memini, quod apud veteres auctores *Parapoplexiae* nomen invenerim.

§. 1014. Unde patet, cur pulsus & respiratio exerceantur, sensibus interim, motibusque voluntariis, destructis? imo cur saepe pulsus & respiratio crescant pro rato, quo sensus, motusque, plus decrescunt, ut & circa mortem?

Quia

Quia nempe in Apoplexia illa pars encephali impedita est, quae functionibus animalibus exercendis dicata est, dum altera adhuc libera manet, quae motibus vitalibus servit. Verum cum totius encephali actio, tam quoad functiones animales, quam quoad reliquas, pendeat a libero motu liquidorum per vasa substantiam encephali constituentia, patet satis, quod libero transitu impedito per magnum horum vasorum numerum, reliqua magis urgeantur a liquidis appulsis. Verum liquidi secreti copia augetur, caeteris paribus, dum ad organa secernentia major copia fluidorum applicatur intra datum tempus; quod cum fiat in apoplexia ad illam partem encephali, quae motibus vitalibus prospicit, patet ratio, quare pulsus & respiratio augeantur, dum sensus & motus decrescunt. Imo & hoc observamus tempore somni naturalis, in quo pariter actiones animales & motus voluntarii cessant: nam respiratio fit profundior, robustior, lentior, & magis aequabilis, motusque pariter cordis & arteriarum observatur increscere robore: unde & omnes actiones, quae a nostro arbitrio non pendent, perfectissime peraguntur somni tempore; circulatio nempe, coctio crudorum, distributio, nutritio &c. Cum autem in reliquis morbis fortis & aequabilis respiratio adeo boni ominis sit, inprimis si pulsus simul fortis sit, & calor aequabilis ad extrema corporis usque, ideo minus periti vix credere possunt, in tanto periculo apoplexia decumbentem versari, dum actionum vitalium tantum robur observant. Verum dum eadem causa, quae actiones animales impedivit, pergit agere vel augetur, brevi & actiones vitales, paulo ante adhuc adeo validae, opprimuntur, & subita mors sequitur.

§. 1015. Magnitudo igitur apoplexiae censetur aetate, temperie; fabrica aegri; tum vehementia symptomatum, & inprimis absoluta destructione sensuum, motuumque; respiratione valida cum profundo stertore; spuma circa os copiosa, viscidaque; sudore tenui, guttatim haerente; frigidiusculo; ortu ex debili primo parapoplexia praegressa; ortu ex epilepsia ingenti praemissa, vel ex causa nota vehementiori.

Apoplexiam semper periculosam esse omnes Medici agnoscunt: hinc agitur hic tantum de majori minorive discriminis gradu, quod cognoscitur.

Aetate. Sic v. g. senes, hoc morbo correpti, rarius emergunt, quia plerumque in his iners, glutinosa, materia in cavis cerebri colligitur, & per ipsa senectutis vitia talis sanguinis cacochymia quotidie augetur, uti ad §. 1010. 2. γ. dictum est.

Temperie. Ita atrabilaria temperies hujus morbi discrimen auget, quia vel picea tenacitate sanguis haerere incipit in vasis encephali (vide §. 1010. 2. γ.); vel materia atrabilaria mota, & acris reddita, citissime omnia destruit (vide §. 1010. 4.) absque ulla sanationis spe. Licet autem hac materies atrabilaria tantum sola tenacitate peccaret, summa adhuc difficultas solvendi illud tenax maneret.

Fabrica aegri. Caput v. g. magnum, collum breve, obesitas magna &c. de quibus ad numerum primum §. 1010. dictum fuit.

Vehementia symptomatum &c. Inde enim cognoscitur magnitudo causae, quae Apoplexiam produxit: de his dictum fuit ad §. 1008.

Spuma circa os &c. Dum enim impeditur liber transitus per vasa encephali, tanto magis urgentur rami carotidis externae; hinc facies adeo inflata apparet, & major copia salivae, ac quidem viscidioris, secernitur, quam aegri, forti apoplexia decumbentes, nec accumulari sentiunt, nec deglutiunt; unde magis magisque congeritur, & a valida & forti respiratione spumescit. Videantur & illa quae §. 1010. 3. δ. de hac spuma dicta fuerunt.

Sudore tenui &c. In febrium Historia ad §. 594. 2. patuit, morbi materiam subactam, & mobilem redditam, per sudores difflari de corpore quandoque felici cum eventu: verum simul monitum fuit, tales sudores esse aequabiles per totum corpus, calidos, & vaporis forma de cute surgentes. Designant enim tunc vires vitales robustas, materiam solutam mobilem, & vasa pervia. Unde & tales sudores laudantur tanquam boni in apoplexia ad §. 1017. Verum alii sudores in morbis apparent, pessimo signo; dum nempe & parci sunt, & in guttulas collecti haerent cuti; tuncque fere semper frigidi sunt & subviscidi tales sudores, notantque, instante jam morte, resolvi cutaneorum vasculorum extrema, ut crassiorem & viscidum sudorem transmittant; simulque adeo jam fractas esse vires vitales, ut calorem satis validum ad cutis superficiem propagare nequeant, per quem in vaporem resolvi sudor posset. Rubra tunc simul solet esse facies, cui guttulae sudoris adhaerent: de quo videantur illa quae ad §. 741. habentur, ubi de signis prognosticis in febre ardente agitur. Simulac autem illa causa, quae apoplexiam produxit, incipit & impedire illam partem encephali, unde vitales actiones pendent; tunc & respiratio difficilior fit: & ab hoc signo comite damnavit sudores in hoc morbo *Hippocrates* (*c*), dicens: *In apoplecticis ex spiritus molestia sudor accedens, lethale.* Et *Caelius Aurelianus* (*d*) pariter bina haec signa simul junxit, ubi apoplexiam in pejus vergentem describit. Ita autem habet: *Pejorante passione atque in exitium aegrorum crescente, vultus adductio, ita ut longior nota videatur imago* (ob musculos faciei paralyticos & maxillam inferiorem proprio pondere pendulam), *praecordiorum prominentia, atque totius corporis frigidus torpor, pectoris stridor, & superiorum partium sudores frigidi.*

Ortu ex debili &c. Cum enim parapoplexia sit levior gradus apoplexiae, uti ad §. 1013. dictum fuit; si tunc sequatur apoplexia, novimus causam morbosam augeri. Plerumque autem hoc fit ab extravasato liquido copia sensim aucto: uti v. g. si parva arteria in cerebro rupta sanguinem effuderit, turbabuntur functiones encephali; & increscent haec mala pro ratione copiae extra-

(*c*) Coacar. Praenot. N°. 479. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*d*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. v. pag. 199.

travasati sanguinis, donec totum sensorium commune affectum fuerit; adeoque sequatur apoplexia. Si autem levior morbus superari non potuerit, satis patet de eodem morbo jam graviori curando parum spei superesse.

Ortu ex epilepsia &c. Patebit postea, ubi de terribili hoc morbo agetur, quod violentis adeo, & saepe repetitis convulsionibus, cerebrum corrumpatur frequenter ita, ut apoplexia & mors sequatur. Facile autem patet, tunc nullam spem superesse. Interim notandum est, quod frequentissime in fine paroxysmi epileptici dormiant cum stertore, & paulo post ad se redeant. Verum ubi profundus ille somnus, paroxysmum finire solens, diutius solito protrahitur, tunc magnus metus est, epilepsiam transivisse in lethalem apoplexiam.

Vel ex causa nota vehementiori. Si nempe talis fuerit, ut cerebrum ilico destruat, v. g. materies atrabilaria soluta, mota, & acris admodum, si caput petierit. Vel etiam si causa talis fuerit, ut per artem tolli, vel insigniter minui nequeat. Sic si v. g. libra sanguinis effusi haereret in ventriculis cerebri, & circa basin cranii, nulla spes esset, tantam copiam sanguinis sat cito iterum resorberi posse per venas; neque perterebrato cranio posset educi extravasatus sanguis, cum nimis profundo in loco haereat. Ob hanc causam vulnera circa inferiora orbitae oculi, ossis temporum, ossis Ethmoidis, basios cranii &c. lethalia habentur, de quibus vide §. 170. 1.

§. 1016. Levitas & sanabilitas mali contra decernitur ex levitate symptomatum, absentia dictorum (1015.).

Veritas hujus asserti sponte patet: Interim notandum est, magnam requiri cautelam, ne Medicus in prognosi hic erret cum famae periculo.

Cum enim modo dictum fuerit praecedenti paragrapho, apoplexiam quandoque sequi, & quidem lethalem, post debilem parapoplexiam praegressam; Medicus illo tempore vocatus, dum parapoplexia adest, ex levitate symptomatum concluderet sanabilitatem mali, & faustum praediceret eventum; dum intra paucas horas apoplexia valida aegrum praeter spem necaret; aucta nempe causa, quae parapoplexiam produxerat. Periculum ergo magnum adesse etiam in leviori morbo, monere debet Medicus, semper memor moniti *Hippocratici* (vide §. 1010. 4.); quod nempe etiam levis apoplexia sanatu difficilis sit; valida autem vix unquam curetur: simulque constat, quod levis apoplexia in validam frequenter abeat.

§. 1017. Lenis apoplexia solvitur superveniente sudore multo, aequabili, rorido, calido, levante; urina multa, crassa; haemorrhoïdibus largis, diu fluentibus; fluxu menstruo restituto; alvi fluxu; febre magna.

Saepius jam monitum fuit (vide §. 885.) in historia morborum acutorum, illos sanari ope naturae, vel artis; simulque tunc dictum fuit, summae utili-

tatis esse in curandis morbis, si fideli observatione habeantur cognita illa naturae, sibi soli toties sufficientis, molimina, per quae morbus in sanitatem mutatur. Sic enim cautus redditur Medicus, ne turbet imprudenti medela hos naturae conatus; simulque discit, illos imitari per artem, ubi sponte non adsunt. Cura autem apoplexiae postea tradenda docebit, quod ars eadem tentet facere, quae sponte nata observata fuerant profuisse, vel evacuando, vel derivando impetum & copiam humorum a capite; vel denique stagnantia solvendo & movendo: singula jam haec considerabimus. Verum notandum est, quod dicatur apoplexia *solvi*. Ex illis autem, quae ad §. 594. 830. 1. 887. dicta fuerunt, constat, quod tunc resolutio illa benigna morborum dicatur fieri, quando materies morbosa absque ulla evacuatione sensibili sic mutatur, ut redeat sanitas: hic autem evacuationes sensibiles recensentur. Dicitur autem solvi apoplexia, dum sanatur, Phrasi *Hippocratica*, qui vocabulum λύειν hoc sensu in eodem morbo adhibuit (*e*).

Superveniente sudore multo &c. Per sudores expelli posse de corpore morbosos humores, ad §. 594. pluribus explicatum, simulque dictum fuit de illis dotibus, quas salutiferi tales sudores habere debent, ut distingui possint a symptomaticis & nocituris sudoribus; tuncque simul monitum fuit, levamen perceptum dare signum minime fallax salubris evacuationis. Patebit postea, quando de hydrope agetur, quod per sudores excitatos tolli possit accumulata in cavis corporis lympha. Verum levis apoplexia, de qua hic tantum agitur, tali causae originem quandoque debet (vide §. 1010. 2. γ.), adeoque hoc modo tolli pariter poterit, & in hoc casu inprimis sudores tales prodesse videntur.

Urina multa crassa. Ex illis, quae ad §. 830. 4. & 888. 2. dicta sunt, patuit, materiam inflammatoriam, solutam quidem & mobilem redditam, sed tamen degenerem a conditionibus humoris sani, per urinae vias de corpore expelli quandoque. Verum simul tunc fuit notatum, hanc evacuationem saepe jungi aliis, si morbus validior fuerit, & raro sufficere solam, nisi in morbo leviori. Cum autem hic de leni apoplexia agatur, & §. 1010. 2. β. spissitudo inflammatoria cruoris inter causas apoplexiae recenseatur, patet, per talem urinam hunc morbum solvi posse.

Haemorrhoïdibus &c. Nimiam sanguinis boni copiam, distentis ultra modum vasis sanguineis encephali, apoplexiam producere, patuit §. 1010. 1. 3. α. & 4., adeoque omnia, quae copiam sanguinis minuunt, medentur huic causae. Prae reliquis autem prosunt Haemorrhoïdes larga copia fluentes, quia efficacissime impetum & copiam sanguinis a capite derivant, cum sanguis opposita penitus directione moveatur per vasa haemorrhoïdalia quam per arterias carotides & vertebrales. Unde apoplecticis haemorrhoïdes utiles esse dixit *Hippocrates* (*f*); uti alia occasione ad §. 702. notavi: sed & in Phrenitide (vide §. 779.), & in Mania (*g*) pulchrum effectum praestant. Praeterea quo-

(*e*) Aphor. 42. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 81. (*f*) Coac. Praenot. N°. 478. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*g*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260.

quotidiana observatio docet, quod illi, quibus consueta jam est sanguinis evacuatio per hanc viam, patiantur varios capitis morbos, cephalalgiam, vertigines, aurium tinnitus &c., si minus feliciter cesserit haemorrhoïdum fluxus: quod & *Hippocrates* (*h*) monuit dicens: *Ex haemorrhoïde parum apparente vertigines obortae parvam siderationem brevi futuram significat* (παραπλήγικον μικρὸν, καὶ ἐπ' ὀλίγον) *solvit Venae sectio; & quidquid hoc modo apparuerit, mali aliquid significat.* Cum ergo, suppressis haemorrhoïdibus, capitis morbi sequantur; & contra, illis fluentibus, leventur illi morbi; patet satis, multum boni inde exspectari posse in apoplexia, quae a nimia plenitudine vasorum encephali oritur: ubi enim vasa rupta sunt, tunc a sanguine effuso fortis apoplexia fit, in qua parum spei superest. Praeterea & melancholicus humor inter causas apoplexiae numeratus fuit §. 1010. 2. γ., qui commode evacuatur per haemorrhoïdum fluxum; uti postea ad §. 1110. dicetur; adeoque & hoc effectu prosunt haemorrhoïdes.

Fluxu menstruo restituto. Cum corpus muliebre ita ab Adorando Creatore factum fuerit, ut & alium hominem intra se recondere & nutrire possit, plus conficit sanguinis boni mulier sana, quam ad proprii corporis usum requiritur, & ideo illud superabundans menstrua evacuatione tollitur: si ergo defecerit fluxus menstruus, plethora fiet, majori copia sanguinis distendentur vasa, nisi per alias vias exiverit illud superabundans; adeoque causam apoplexiae dare poterit menstruorum suppressio. Verum observata practica docent, capitis vasa inprimis urgeri ab hac plethora, dum uteri vasa nimis resistunt sanguini exituro circa consuetum tempus. Hinc notat *Hippocrates* (*i*), capitis concussiones, & aurium sonitus, praecedere menstruorum eruptionem, illaque prodire, si juxta spinam ardor consequatur, qui designat, aörtae descendentis ramos a sanguine magis incipere distendi. Et alibi (*k*) horrores, lassitudines, capitis gravitates adesse, dum menses prorumpent, dixit. Omnia autem haec symptomata docent, capitis vasa tunc nimis distendi, imo & quandoque solvi: ita narium haemorrhagiam, menstruis deficientibus, *Hippocrates* (*l*) laudat. Si ergo a mensium suppressione, distentis capitis vasis, apoplexia nascitur, menstruus fluxus & evacuando proderit, & derivando a capite; cum uteri vasa opposita directione sanguinem ducant aeque ac vasa haemorrhoïdalia.

Alvi fluxu. Duplici modo prodesse potest, vel quatenus evacuando subducit materiae morbosae partem; vel quatenus impetum & copiam humorum a superioribus derivat versus inferiora. Dum enim, liquidis per alvum ruentibus, abdominalium viscerum vasa deplentur, sicque sanguini impulso minus resistunt, potens revulsio a superioribus partibus fit; uti pluribus probatum fuit ad §. 779., ubi de cura phrenitidis agebatur. Verum & ipsa evacuatio pro-

(*h*) Coacar. Praenot. N°. 346. Charter. Tom VIII. pag. 871. (*i*) Coacar. Praenot. N°. 168. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*k*) Coac. Praenot. N°. 541. 548. Ibidem pag. 885. (*l*) Aphor. 33. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 214.

prodesse potest quam plurimum. Ita ad §. 720. memoratur ex *Hippocratis* observatione, quod alba pituita detentum vehemens diarrhoea sanet. Sed pituitosa & iners talis sanguinis cacochymia, qualis in Leucophlegmaticis observatur, inter causas Apoplexiae §. 1010. 2. γ. numeratur, adeoque poterit alvi fluxu tolli.

Praeterea constitit ex illis, quae ad numerum quintum §. 1010. dicta fuerunt, quod causa apoplexiam excitans quandoque haereat in ventriculo, quae ergo, aeque ac per vomitum, per alvum expelli posset. Novi talem casum contigisse Celeberrimo viro, qui in consortio amicorum subito incepit oculos hinc inde convertere, mox obmutuit, & apoplecticus cecidit. Dum conclamatum crederent summi in arte viri, qui aderant, post quadrantem horae, nullo tentato remedio praeter sanguinis missionem, vomuit, praeter contentos in ventriculo cibos, ingentem copiam pituitae, & quidem tantam, quantam humanus ventriculus capere posse vix credi poterat: statim redierunt sensus & motus, & blando somno refectus, sequenti die omnino sanus fuit; risitque futuros haeredes, qui nuncio misso advolaverant quantocyus. Patet hinc, talem saburram, primas vias gravantem, producere posse apoplexiam; sed sanabilem facile, sublata hac causa per vomitum vel secessum. Notaverat mirum hunc effectum, quo ventriculus gravatus cerebri functiones turbat *Helmontius* (*), dicens: *Sin autem suboriatur mucilago putida, ad amarorem prona, vertiginem, & fortius insurgens Apoplexiam suscitat.*

Febre magna. Constitit ex illis, quae antea in febris historia dicta fuerunt, quod febris multorum & magnorum morborum remedium quandoque sit (vide §. 558.); illudque inprimis probatum fuit, quando de febris effectibus (ad §. 587.) agebatur. Patuit enim tunc, quod per febrim stagnantia agitentur, resistentia subigantur, cruda mutentur in cocta &c. Ex quibus concludere licet, quasdam apoplexiae causas per validum febrilem motum emendari, vel & tolli posse. Non enim prodesse omnibus apoplexiae causis enumeratis febrim, facile patet. Si enim a plethora, vel effusis humoribus ob rupta vasa, nata fuerit apoplexia, febris augebit malum. Verum tunc inprimis videtur sanatio hujus morbi per febrim natam sperari posse, ubi pituitosa, iners, sanguinis cacochymia apoplexiam produxit (§. 1010. 2. γ.): talis enim materies per febrim solvi, & soluta pelli poterit ex locis, ubi haeret; uti pluribus probatum fuit ad §. 587. Imo & sanguis, inflammatorio lentore haerens in vasis, per ipsam febrim sic mutari potest, ut aptus fiat transire vasa, in quorum angustiis haeserat; uti patuit ex illis, quae de morbis acutis inflammatoriis dicta fuerunt: tuncque saepe circa crisin, mobili reddita materia morbosa, nova oritur febris, vel augetur illa, quae aderat, cum levamine symptomatum morbi. In mirabili illo casu puellae, post suspendii supplicium perpessum sanatae (vide §. 1010. 3, δ.) notari meretur, quod calidis spirituosis remediis usi fuerint peritissimi Medici, qui ejus curam gesserunt, oleis & spiritibus calidis inunxerint cervicem, tempora, pedumque

(*) In Capit. *A sede animae ad morbos.* pag. 236. §. 12.

que plantas; aromatica decocta per clysma injecerint; unde sequenti die febris secuta fuit; sed & simul sensus interni, & externi, & loquela redierunt (*m*), moto & propulso sanguine, qui in vasis cerebri stagnaverat, dum in laqueo haeserat. A febre autem apoplexiae sanabilis medelam Veteres sperasse certum est. Sic apud *Hippocratem* (*n*) habentur sequentia: *Derepente sanum capitis dolor prehendit, confestimque obmutescit, & stertit, & os hiat; & si quis eum vocet, aut agitet, solum ingemiscit, nihil autem intelligit, & copiose mejit, & se ad mictum non incitat. Hic, nisi eum febris corripuerit, intra septem dies moritur; quod si corripuerit, plerumque sanus evadit.* Ubi notandum, quod de levi tantum hic agatur apoplexia, quia aeger ingemiscit, dum agitatur, aut dum vociferantur aditantes; adeoque adhuc aliquae sensuum reliquiae, licet debiles, supersunt. Praeterea videtur & illa apoplexia, de qua agitur, a frigida & lenta causa originem ducere, quia mox addit: *Hujusmodi autem morbus senioribus contingit magis quam junioribus.* Verum & in alia apoplexiae specie a febre multum boni exspectavit: legitur enim in eodem loco: *At si quis ex temulentia voce deficiat, si quidem jam confestim eum febris corripiat, convalescit; nisi vero corripuerit, intra triduum moritur.* Qum imo, ubi malus ille sudor (de quo vide §. 1015.) cum difficili respiratione aderat, quem pro lethali signo habebat; subjungit (*o*): *Rursus autem in his ipsis, si febris accedat, solutio fit.* Pariter & *Aretaeus* (*p*), postquam jusserat in apoplexia frigida applicari acre clysma, spem salutis esse monet, si aeger febre corripiatur. Verum pariter ex *Hippocrate* (*q*) patet, quod tantum exspectaverit salubrem effectum in apoplexia a febre satis valida, insurgentis vitae robore excitata; non vero a febre, quae suppressis vitae viribus lente gliscceret. Hic enim videtur esse sensus illius Coacae Praenotionis, cui similis textus (*r*) in Prorrheticis legitur, quem *Galenus* (*s*) sic explicuit: *Quod obortae apoplexiae, non acuta & calida, sed debilis & diuturna subsecuta febris nihil profuerit.*

Verum §. 1014. dictum fuit, pulsum & respirationem crescere pro rato, quo sensus motusque plus decrescunt; uti & circa mortem: adeoque posset falli quis, dum illud pulsus incrementum ab aucto morbo pendens, pro salubri febre haberet, quae Apoplexiam solvere posset. Sed ubi in mortem tendit Apoplexia, respiratio fit magis sublimis & stertorosa, & omnes functiones animales absolute abolentur. Contra vero ubi febris talis valida insurgit & salutaris, respiratio liberius peragitur, & levia saltem indicia emendatarum functionum animalium apparent.

(*m*) Wepferi Histor. Apoplect. pag. 168. &c. (*n*) Lib. de Morbis Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 558. (*o*) Coac. Praenot. N°. 479. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*p*) De Curat. Morbor. Acut. Lib. I. Cap. IV. pag. 82. (*q*) Coac. Praenot. N°. 480. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*r*) Prorrheticor. Lib. I. Textu 84. Ibid. pag. 752. (*s*) Ibidem pag. 753.

§. 1018. Paulo gravior, superata causa, solet mutari in paralysin alicujus partis musculosae; totius lateris unius, unde hemiplegia; vel omnium cervici suppositarum partium, unde paraplegia dicitur; quae raro curatur, semperque memoriae, judicii, motuum laesiones relinquit; unde soporosi, hebetes, tremuli, vertiginosi, pusillanimes remanere solent.

Hic exitus Apoplexiae non lethalis longe frequentius observatur. Norunt omnes Medici practici, quam raro emergant ab apoplexia aegri absque ulla superstite laesione functionum animalium. Unde *Celsus* (*t*) optime dixit: *Solent autem qui per omnia membra vehementer resoluti sunt, celeriter rapi: ac si correpti non sunt, diutius quidem vivunt; sed raro ad sanitatem perveniunt; & plerumque miserum spiritum trahunt, memoria quoque amissa.* Imo *Caelius Aurelianus* (*u*) inter signa, quae epilepsiam ab apoplexia distinguunt, ponit & sequens: *Quod post accessionem epileptici integro habitu consurgant frequentius; apoplecti vero paralysin partium sustineant.* Vidi plures, qui ab apoplexia curati omnibus functionibus cerebri recte valebant, nisi quod deesset hoc unicum, quod non possent vera rebus designandis vocabula invenire; manibus, pedibus, totius corporis nixu conabantur explicare miseri, quid vellent, nec poterant tamen. Malum illud per plures annos saepe insanabile perstat. Verum & miro modo saepe mutantur ab apoplexia emergentes quoad animi affectus; sic ut viderim, sapientissimis antea viris, & fortissimis militibus, masculum illud animi robur adeo fuisse enervatum, ut flebilis pueri instar ob levissimam causam in lacrymas solverentur. Hinc jure dixit *Aurelianus* (*w*): *Quidam parva conversione mentis afficiuntur, ut aut alienentur, aut tristes & somniosi videantur, ut si eos quisquam a somno excitaverit, aliquid alienum loquantur.* Sapiens *Malpighius*, qui calculi & podagrae dolores, & varia adversa, tulerat magno animo; ab poplexia, & totius dextri lateris paralysi, curatus, magnam in memoria & ratiocinio laesionem habuit, & quavis minima de causa lacrymabatur (*x*). Hinc videtur patere, singulares quasdam encephali functiones manere turbatas, vel & abolitas, tota vita, quia in solo principio primae determinationis mentis in corpus quid mutatum fuit per apoplexiam praegressam. Unde simul apparet, quam multiplicia mala sequi possint post apoplexiam, dum vel in parte quadam singulari corporis, vel in pluribus simul, functionum animalium laesio superstes manet. Variis autem nominibus designaverunt Medici haec mala, quae motus muscularis a voluntate pendentis exercitium laedunt, vel & tollunt integre. Obtinuit hodie, communi in Scholis medicis usu, *Paraplegiam* vocare, quando motus voluntarii cessant in omnibus partibus cervici suppositis: interim tamen idem illud paraplegiae vocabulum alio sensu apud

(*t*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 178 (*u*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. V. pag. 201. (*w*) Ibidem pag. 200. (*x*) Baglivi Oper. Omn. pag. 681.

apud veteres Medicos acceptum fuisse constat. Sic *Galenus* (y) testatur, quod *Hippocrates vocet paraplegias, illas paralyses, quae ex apoplexia in partem quandam decumbunt*; adeoque generali fere nomine omnes laesiones functionum animalium, post apoplexiam superstites, significaret paraplegia. *Aretaeus* (z) autem, postquam apoplexiam, paraplegiam, paresin, paralysin, omnia genere eadem esse dixerat, addit sequentia: *Paraplegia autem (est) tactus motusque remissio, sed in membro uno, utpote manu vel crure*; & distinxit a Paralysi, quod in illa ut plurimum motus tantum & actionis defectio adesset. Paulo post monet, *Hippocratem* intellexisse paraplegiae nomine apoplexiam particularem: *Quod enim in toto corpore est vehemens apoplexia, illud in crure paraplegiam vocat.* Patet ergo, quod antiqui vocaverint paraplegiam idem illud, quod hodie dicimus paralysin; nam & in illa quandoque una cum motu sensus integre perit, ut postea ad §. 1057. dicetur; & partis singularis, non vero totius corporis, vitium est. Ubi vero dimidium latus corporis motu voluntario caret, tunc vocatur *hemiplegia*; licet *Galenus* (a) generali paralysis nomine & hoc malum comprehenderit.

Alia occasione ad §. 276., dum in historia vulnerum capitis agebatur de signis, quae docerent locum laesum intra cranium, demonstratum fuit pluribus observationibus, quod organum illud corporeum, unde in nobis sensus & motus voluntarii pendent, sit in sua origine, collectione, distributione & operatione duplex: unde una ejus pars potest integra manere, dum altera impotens omnino fit ad omnia. Illud autem in Hemiplegia evidenter obtinet; in qua, si exquisita fuerit, dimidia pars corporis a capite ad calcem usque paralytica est. Vidi sic unum frontis latus corrugari potuisse tantum, dum in altero latere paralytico frons maneret glabra: nec poterat orbicularis palpebrarum oculum claudere, nec buccinator impedire, ne cibi intra genam paralyticam & dentes deciderent: lingua exserta trahebatur versus latus sanum, & in eodem latere angulus labiorum sursum trahebatur, ob faciei musculos in altero latere paralyticos: balbutiebant aegri tales quam pessime, dum & dimidia pars linguae motu carebat: unde & inter manducandum foedo spectaculo cibi ex ore dilabebantur. Haec dum videbat *Aretaeus* (b), credidit & interiora similiter dimidiatam tantum virium suarum partem retinere, ventriculum nempe, intestina &c. Interim tamen hoc non videtur semper in hemiplecticis verum esse: plures enim vidi, qui longe voraciores erant, quam ante morbum; optime digerebant ingesta, alvum deponebant; sicque per plures annos vivebant hemiplectici, sed caeterum satis sani. Simul ibidem *Aretaeus* pulchre notavit decussatam illam cerebri actionem, per quam nempe laesio in parte dextra cerebri paralysim faciat in parte sinistra, & vicissim. De qua re videantur illa, quae ad §. 276. habentur.

Ratio autem, cur paulo gravior Apoplexia raro curetur integre, sed semper

(y) Commentar. 2. in 2. Lib. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 130 (z) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (a) De Locis affectis Lib. III. Cap. XIV. Charter. Tom. VII. pag. 449. (b) In loco modo citato.

per fere relinquat aliquas laesiones in functionibus animalibus, satis patet ex cognita structura encephali. In Physiologicis probatur, vasa illa, per quae causa motus muscularis derivatur in musculos, & a quibus pendent sensuum internorum externorumque actiones, esse omnium minima totius corporis, simulque tenerrima. Hinc si causa morbosa comprimendo v. g. egerit in mollem & pulposam encephali substantiam, plura ex his minimis staminibus poterunt destructa manere per totam vitam, licet causa morbosa postea tollatur. Quin imo si tenuissimum illud fluidum impeditur per aliquod tempus fluere per minima haec nervosa stamina, tenerrima collabentur latera horum vasorum, & collapsa concrescent brevi; tuncque illa functio, quae a perviis his vasis pendebat, immedicabiliter laesa manebit toto vitae tempore, licet causa, quae apoplexiam produxerat, integre sublata fuerit. De hoc autem postea adhuc dicendum erit, ubi de Paralysi agetur.

§. 1019. Exquisita apoplexia (1015.), attrito cerebello, corruptis liquidis, causa in cerebellum propagata, in mortem cito finitur, raro septimum diem excurrens.

Ex illis, quae ad §. 1009. dicta fuerunt, patuit, duas esse distinctas in encephalo partes, quarum una motibus voluntariis & sensibus servit; altera motibus vitalibus & spontaneis, qui voluntatis imperio non subjacent. In apoplexia autem vitales motus manent quidem, sed saepe satis brevi tempore illa causa, quae animales functiones omnes delevit, & vitales tollit; licet videantur observata practica docere, illam partem encephali, qualiscumque demum illa fuerit, minus facile laedi, quae vitalibus functionibus dicata est (vide §. 1009.). Verum si effusi humores, v. g. pergant augeri quantitate, brevi comprimentur omnia in cavo calvariae. Idem & sequi debebit, si effusi humores corrupti, & acres redditi, rodendo destruant mollem & pulposam encephali substantiam. Quin imo si supponatur, aliam causam, nempe obstructionem plurimorum vasorum encephali, dedisse originem apoplexiae; brevi propagabitur malum ad illam partem, a qua vitales actiones pendent, quia cor pergit humores pellere per carotides & vertebrales arterias; adeoque vasa libera & pervia adhuc tanto magis urgebuntur; & cum tenerrima sint, cito destruentur. Haec est ratio, quare exquisita apoplexia, de qua hic tantum agitur, tam cito lethalis sit, ita ut saepe intra paucas horas mors sequatur; rarissime, vel nunquam septem dies excedat; uti patet ex locis *Hippocratis*, quorum ad §. 1017. mentio facta fuit.

§. 1020. Futura apoplexia praevidetur: 1. ex cognita naturali temperie (1010.) N°. 1.). 2. materie morbosa cognita ut causa proëgumena (1010. N°. 2. 3.). 3. ex procatarcticis. 4. ex primis effectibus incepti mali, ut sunt tremor; vacillatio; vertigo; scotomia; stupor; sopor; memoria vacillans; tinnitus aurium; inflatus supe-

pe-

periorum; respiratio solito profundior, cum naribus compressis; incubus.

Cum ergo tam difficile sit curare apoplexiam operae pretium est, cognoscere illa signa, ex quibus praevidetur futura, ut praeoccupari possit, antequam in nervum erumpat: de his jam hic agitur.

1. De his dictum fuit loco citato.

2. Et de his pariter actum fuit. Haec quidem sola, saltem haud omnia, nondum faciunt apoplexiam, sed sic praedisponunt, ut, alia causa accedente, morbus sequatur.

3. Hae sunt illae, quae dum superveniunt, una cum praedisponente constituunt causam proximam & adaequatam morbi, adeoque necessario morbum ipsum producunt. Sic v. g. plethora est causa praedisponens ad apoplexiam: saepe tamen plethorici diu manent in hoc periculo, nec tamen hoc morbo corripiuntur. Verum si noverim, quod homo plethoricus, aestuante sub sole, motus corporis validos peraget, vina meraca ingurgitabit, summa & subita iracundia excandescet, apoplexiam futuram praevideo.

4. Haec signa maximum usum habent. Raro enim apoplexia absque ullis signis, hic enumeratis, opprimit, nisi fiat a subita ruptura vasorum: caeteroquin semper fere praecedunt quaedam, quae docent manifeste, quod incipiant turbari, vel saltem minus expedite peragi encephali functiones. Verum saepe haec adeo levia apparent & aegris, & Medicis minus peritis, vel non satis attentis, ut negligantur, tuncque tarde medela saepe adhibetur natae apoplexiae, quae caveri potuisset.

Tremor: Ponit vacillationem illius causae, quae motus musculares producit; uti antea ad §. 627. dictum fuit: unde merito pro signo futurae apoplexiae habetur in illis, quorum temperies & vitae genus huic morbo producendo favent. Non enim tremor solus absolutum signum dat; nam in frigore febrili tremor semper fere adest, uti & in debilibus hominibus a morbo praegresso, evacuationibus nimiis &c. imo in quibusdam hominibus, caeterum sanis, tremor per multos annos observatus fuit; uti pariter ad §. 627. monitum fuit. Verum dum una cum tremore alia signa concurrunt, quae docent encephalon gravari, tunc admodum suspectus tremor merito habetur, tam in acutis morbis, quam in chronicis. Ideo *Hippocrates* (vide §. 629.) tremores lethales pronunciavit in vehementer Phreniticis; & malos tremores dixit in illis, qui ab atra bile mente moti sunt: Et alibi (*c*), cum tremore alia signa conjungens, dixit: *Valde surdi, dum aliquid prehendunt tremuli, linguam resoluti, torpidi, malum.*

Vacillatio; vertigo; scotomia. Primum initium vertiginis, uti antea dictum fuit, est apparens rotatio rerum vicinarum quiescentium; tunc incipiunt colores iridis oculis obversari, mox vacillant omnes musculi, incipiunt homines metuere, ne labantur, & enervantur omnes vires ut se sustinere nequeant;

(*c*) Coac. Praenot. N°. 198. Charter. Tom. VIII. pag. 863.

queant, ingratissimus in auribus sibilus percipitur; tuncque aucto malo tenebrae oculis obversantur, & dicitur scotomia, sive vertigo tenebricosa; paulo post cadunt. Satis patet ex his, quod in vertigine totum sensorium commune afficiatur: verum tunc inprimis apoplexiam minitatur vertigo, quando causa vertiginis haeret intra cranium; tuncque vocatur vertigo idiopathica: hoc autem ex temperie aegri & aliis signis comitantibus cognoscitur. Datur enim & vertigo sympathica, ubi sensorium commune quidem afficitur, sed causa extra cranium haeret; uti v. g. bilis corrupta in ventriculo, venena ingesta &c. haec autem vertiginis species raro in apoplexiam desinit. Ideo *Hippocrates* (*d*) una cum vertigine alia signa memorat, quae causam vertiginis in cranio haerere docent; sic autem habet: *Quibus capitis dolores, & sonitus aurium sine febre, & vertigo tenebricosa, & vocis tarditas, & manuum torpor, eos aut apoplecticos, aut epilepticos, aut obliviosos fore exspecta.*

Stupor. Designat imminutum, vel & abolitum sensum tactus in parte quadam corporis: signum; quod saepe praecedere solet apoplexiam; inprimis si cum stupore sentiant, ac si aucta fuerit membri stupentis moles. In plethoricis saepe observatur, quod sentiant digitos manuum quasi mole auctos & obtusiorem tactus sensum habeant; imo digitos manuum difficilius in pugnum colligere valeant. Tunc novimus, nimis impletis vasis sanguineis, in cavo cranii jam incipere obrui sensorium commune: & nisi solvatur subito haec plethora, a levi causa accedente sequetur apoplexia. Interim notandum est, quibusdam hominibus familiare esse, ut subinde quaedam corporis partes stupeant absque magno malo. Novi quosdam, qui jam per multos annos talem stuporem patiuntur, si dormientes huic illive lateri incumbant diutius; imo & saepe vigilantibus idem contingere solet. Initio metum incussit hoc symptoma, sed cum nullum inde malum secutum fuerit, inceperunt securi esse. Unde *Hippocrates* (*e*) caute dixit: *Torpores & stupores* (ἀναισθησίαι) *praeter consuetudinem contingentes, apoplexiae futurae signum.*

Sopor. Apoplexia magnam similitudinem habet cum somno profundissimo, uti ante ad §. 1008. dictum fuit; hinc non mirum est homines, qui in hunc morbum inclinant, somnolentos esse, dum jam incipit a sensim aggestis humoribus in cranio comprimi encephalon, vel & a nimia copia distentis vasis sanguineis impediuntur reliqua vasa minora (vide §. 106. *δ*.). Vidi plures plethoricos admodum, vel & valde obesos, qui tota die vix a somno arceri poterant; sed ex ante dictis notum est, similes frequentissime apoplexia corripi.

Memoria vacillans. Designat enim hoc symptoma, turbari jam sensorium commune; hinc in acutis morbis phrenitidem praesagit illa oblivio subitanea (vide §. 772.). Sed & videmus saepe in viris literatis, ingruente jam senio, illas Eclipses quasi memoriae, certa fere semper apoplexiae secuturae praesagia. Memorabilis talis casus apud *Wepferum* (*f*) habetur, de primario aulae

(*d*) Coac. Praenot. N°. 162. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*e*) Ibid. N°. 476 pag. 879. (*f*) Observat. Med. Pract. de Affect. Capit. pag. 359.

aulae ministro, cui subinde memoria delebatur, redintegrata postmodum: postquam saepius has alternationes passus esset, profundo sopore triginta horarum periit: demta calvaria effluxit magna copia aquae, & cerebri exteriori parti adhaeserunt vesicae, aqua limpida distentae. Quod autem notandum est, de cephalalgia, vertigine, aut tinnitu aurium nunquam fuit conquestus; unde apparet, signum hoc magni momenti esse ad praesagiendam apoplexiam, & inprimis illam speciem, de qua §. 1010. 2. γ. dictum fuit.

Tinnitus aurium. Solet contingere etiam sanis hominibus, quibus nullus apoplexiae metus est; cum a levibus satis causis oriri posse videatur, quae in ipso auditus organo haerent. Verum ubi ab encephalo affecto aurium tinnitus producitur, tunc & diuturnior esse solet, & frequentius recurrit; atque merito pro signo habetur compressionis encephali, sive a distentis nimis vasis sanguineis, uti ad §. 665. dictum fuit, ubi de debilitate febrili ab hac causa orta agebatur; sive ab extravasatis in cavo calvariae liquidis, sensim auctis: unde inter signa, quae aquae in cerebro collectionem fieri docent, *Hippocrates* (g) & tinnitum aurium recensuit.

Inflatus superiorum. Antea ad §. 773., ubi de symptomatibus phrenitidem comitantibus agebatur, dictum fuit de facie illa rubra admodum, & vultuosa dicta, quae designabat liberum minus transitum esse per ramos carotidum internarum, adeoque externos ramos magis impleri. Ubi a nimia plethora imminet apoplexia, tunc etiam talis rubedo & inflatio quasi faciei observatur. Verum ubi pituitosa, lenta, cacochymia adest, turget corpus, sed frigido tumore; & prima fere signa in facie apparent, dum flaccida illa pars faciei sub oculis tumere incipit. Quo magis autem interiora cranii replentur tali humore pituitoso, eo plus etiam inflata apparet facies; unde & inter signa apoplexiae, a tali causa nasciturae, oculi pallidi, turgidi, & humentes recensiti fuerunt ad §. 1010. 2. γ.

Respiratio solito profundior &c. Inprimis somni tempore: cum autem respirationis augmentum adsit in apoplexia (vide §. 1008.) talis respiratio designat, somnum profundiorem esse naturali, & jam in apoplecticum vergere. Pinnae autem narium compressae incipientem paralysin musculorum faciei indicant, a quibus narium pinnae diducuntur. Frequenter enim prima imminentis apoplexiae signa in facie conspiciuntur, dum in uno latere jam debilitatis musculis, in opposito latere positi praevalent, & magis contracti vultum miro modo mutant: hoc ipso tempore, dum haec scribo, vidi in nobilissimo aegro unum latus faciei tantum paralyticum, & pinnam in eodem latere collapsam.

Incubus. Dicitur adesse, quando somni tempore ingens anxietas cum sensu ponderis incumbentis percipitur, una cum impotentia motus & loquelae. Illi, qui hunc morbum experti fuerunt, testantur omnes, quod se sic habuerint, & quod liberati fuerint, simulac aliquod membrum movere potuerint, vel vocem proferre. Cum autem, ubi ab interna causa seniorum com-

(g) De Morbis Lib. II. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 556.

commune sic mutatur, uti olim ab externis causis in corpus agentibus mutatum fuerat, tunc sibi persuadeat homo similes causas externas existere & agere, uti antea ad §. 700. latius dictum fuit, ubi de delirio febrili agebatur; patet ratio, quare credant spectrum sibi incumbere, & suffocationem minitari. Cum enim idearum ortus non respondent externis causis, sed internae cerebri dispositioni, mirae oriuntur phantasiae, uti tunc explicatum fuit. Hinc *Incubus* dicitur, vel & *Incubo* (*h*), *Siquidem veluti adscendere atque insidere suo pectori sentiunt quidquam.* Ob sensum autem suffocationis imminentis a *Themisone* (*i*) Πνιγάλεων vocabatur. Uti autem Latinis ab incubando, sic Graecis ἐφιάλτης ab ἐφάλλεσθαι id est insiliendo dicitur; quia hoc malo correpti se ab aliquo insiliente premi credunt. Novi hoc contigisse quibusdam, dum in dorsum se componentes obdormiverant, & pulvinari, cui incumbebant, deorsum delapso, retrorsum inflexa cervice decumbebant: Quibusdam, lateraliter & antrorsum delapso capite inter dormiendum, sicque cervice antrorsum admodum inflexa, idem contigit. Forte retrorsum sic reclinato capite, tota moles cerebri, sinus laterales, & torcular *Herophili* premit, & antrorsum versus alterum latus inclinato capite, impedimentum nascitur venis jugularibus, atque inde turbantur actiones encephali. Facile autem patet, quod incubus, a sola capitis positura in somno minus commoda ortus, non adeo mali ominis sit: plurimi enim sic aliquando incubum passi fuerunt absque ulla noxa sequente: verum ubi a causa morbosa, lympha v. g. sensim aggesta in capite, incubus oritur somni tempore, tunc frequenter recurrere solet idem malum, & apoplexiam minitatur, vel & alia mala difficillima a turbato sensorio communi pendentia. Unde dixit *Aëtius* (*) *Qui incubus appellatur, non est daemon, sed magis praeludium & proöemium morbi comitialis, aut maniae, aut apoplexiae.* Et paulo post addit sequentia: *Occurrendum igitur inchoanti malo; perseverans enim, & assiduo invadens, quempiam ex praedictis morbis inducit, crasso humore paulatim collecto in cerebri ventriculis.*

§. 1021. Praesens facile noscitur, si modo inter diversos ejus gradus distinguitur.

Apoplexia enim exquisita cognoscitur illis signis, quae §. 1008. habentur. Quomodo autem diversi gradus apoplexiae distingui possint, dictum fuit ad §. 1013. 1015. 1016.

§. 1022. Curatio hujus mali generalis nulla dari potest; oportet enim, ut pro varietate causae (1010.), modo applicandi, & loci affecti, varia omnino sit; & ut applicetur antequam malum adoleverit.

Ex

(*h*) Caelius Aurelian. Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. III. pag. 288. (*i*) Ibidem
(*) Lib. VI. Cap. XII. pag. 104. versa.

Ex recensione causarum §. 1010. hoc sponte patet, nam hae adeo diversae sunt, ut saepe opposita medela requiratur. Hoc inprimis ideo monendum erat, quia jactantur talia remedia, quae magnatibus, quibus hic morbus ob lautiorem diaetam frequentior est, magno saepe venduntur pretio, & fere omnia aromatibus acerrimis, salibus volatilibus alcalinis, & similibus, constant, quae in apoplexia, a plethora vel ab inflammatione orta, pessime nocent. Praeterea si tumor venas jugulares comprimeret, frustra capiti medela fieret, dum tota cura pendet ab eo, ut tumor ille tollatur. Cum autem adeo difficilis curatu sit hic morbus, licet levis fuerit, uti antea dictum fuit; requiritur ad felicem curam, ut potius idonea medela praecaveatur antequam fuerit, vel saltem in ipso hujus morbi initio adhibeantur omnia, quae prodesse possunt: cum enim invaluerit, brevi lethalis erit; vel si evadat aeger, nunquam fere in integrum restituentur actiones sensorii communis, sed miserrimam postea vitam trahet; uti dictum fuit ad §. 1018. Oportet ergo ut ordine curatio describatur secundum diversas causarum classes.

§. 1023. Si ergo lenta, inerti, frigidaque causa (1010. N°. 2. lit. γ.) oritura praevidetur per signa ibi posita, statim conandum. 1. ut pressio glutinosi a capite avertatur. 2. lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur.

Ubi jam encephali vasa lento tali humore infarcta sunt, parum spei superest: hinc monetur iterum, quod cura institui debeat, dum ex signis antea descriptis futura praevidetur apoplexia. Duo tunc hujus curationis capita considerantur: si enim posset illa pituitosa cacochymia tolli ilico, optima & perfectissima cura foret: verum, ut haec attenuetur, tempus requiritur; adeoque opus erit, ut illud glutinosum omni artis molimine a capite avertatur. Licet enim illud alias partes corporis occupet, illarumque functiones impediat, minus inde erit periculum, & facilioris curae spes. Dum Leucophlegmatici, vel & Chlorosi laborantes puellae, toto corpore turgent lento tali & pituitoso humore, languent quidem, sed curantur tamen, quamdiu in encephalo haec colluvies nondum collecta fuerit. Sequitur, ut consideretur, quibus modis bina haec, ad praecavendam apoplexiam a lenta & glutinosa sanguinis cacochymia, requisita obtineri possint.

§. 1024. Pressio in vasa cerebri minuitur 1. derivatione in alia, & opposita loca. 2. evacuationibus universalibus.

1. Dum cor pellit sanguinem in aörtam, ille, proportionaliter ad magnitudinem diametrorum, pellitur per omnes ejus ramos, si ubique eaedem fuerint resistentiae; adeoque ut derivetur impetus & copia humorum a vasis cerebri, debet minui resistentia vasorum in aliis locis, ut illa plus capiant; & tunc obtinetur haec derivatio; inprimis si inferiora corporis vasa sic disponantur, ut majorem copiam humorum recipere possint. Hinc haemorrhoïdes,

des, menſtrua, alvi fluxus, adeo proſunt in hoc morbo, uti ad §. 1017. dictum fuit.

2. Quia illis humorum per vaſa movendorum copia minuitur.

Singula haec jam ſeorſim binis ſequentibus paragraphis conſiderabuntur.

§. 1025. Vapor, fotus, balneum, ſuctio, epiſpaſticum, rubefaciens, veſicans, cauſticum, fonticulus, ſetaceum, frictio, ligatura determinata, venis majoribus, pedibus, cruribus, femoribus, applicata, primo ſcopo attingendo (1024. N°. 1.) valent. Collutiones, gargariſmi, maſticatoria, ſalivam moventia, apophlegmatiſmi, ori, faucibus, naribus applicata, eidem inſerviunt.

Priora omnia applicantur partibus inferioribus corporis: quaedam hac ſpe, ut minuta reſiſtentia laterum vaſorum hae partes plus turgeant humoribus, adeoque minor copia liquidorum ſuperiora petat. Vapor enim, fotus & balneum hoc efficiunt, laxando partes ſolidas; ſuctio vero, inprimis per cucurbitas, tollendo vel minuendo multum preſſionem atmoſphaerae, efficit, ut ilico partes corporis, quibus hae applicantur, tumeant quam maxime. Alia vero irritando has partes augent motum humorum per eaſdem, uti ſunt epiſpaſtica rubefacientia &c. De omnibus autem his, quae revellendo impetum humorum in alias partes prodeſſe poſſunt, dictum fuit antea ad numerum quartum §. 396., ubi de curatione inflammationis agebatur; atque ibidem haec ſingula explicata fuerunt, uti & ad §. 134., ubi de derivantibus, attrahentibus, propellentibus, in cura obſtructionis agebatur.

Cum autem in inflammatione curanda ſemper ſimul cavendum eſſet, ne acrioribus irritantibus motus ſanguinis in toto corpore augeretur, ideo majori cautela laudabantur veſicantia, inprimis ex cantharidibus parata. In hac autem apoplexiae ſpecie, quae frigidae temperiei hominibus familiaris eſt, & in qua iners pituitoſa ſanguinis cacochymia adeſt, tutior cantharidum uſus eſt, cum ſimul & proſint attenuando illud glutinoſum, uti §. 1027. dicetur. Quam pulchrum autem effectum ſetacea habeant in capitis morbis curandis, antea dictum fuit ad §. 396., & pluribus obſervatis etiam in hoc morbo confirmatur. Sic ſtuporem, poſt apoplexiam manentem, qui fruſtra tentatus fuerat veſicatoriis, & fonticulo, ſanavit integre ſetaceum (*k*). Ita & in puero, qui delapſus ab equo apoplecticus fuerat factus, manebat memoria laeſa, per plures ſeptimanas: ſetaceo autem applicato intra octiduum perfectiſſime convaluit (*l*).

Ligaturae autem artuum tales, ut venas comprimant; arterias non adeo, utpote profundius ſitas plerumque, & minus facile comprimendas, efficiunt, ut magna copia humorum colligatur in artubus; cum arteriae admittant, venae vero preſſae reditum ad cor impediant; hinc longe minori copia urgebitur

(*k*) La Motte Traité complet de Chirurgie Tom I. pag. 122.

(*l*) Medical Eſſays Vol. V. part. 2. Obſerv. 52. pag. 598.

tur caput. Ideo & alia occasione ligaturae artuum laudatae fuerunt ad compescendam nimiam narium haemorrhagiam (vide §. 743.). Quin imo & validissimas crurum ligaturas apoplecticos excitasse legitur (*m*). Verum tunc potius dolorem faciendo videntur profuisse, quam comprimendo vasa, quia fortissima talis constrictio & arterias comprimit; adeoque numerum vasorum transmittentium in inferioribus partibus minuit; cum levior ligatura solas venas angustet, non arterias, adeoque plus prosit, pressionem versus caput minuendo.

Verum & alio modo illa derivatio inertis & frigidae pituitae ab encephalo obtineri potest. Notum est ex Physiologicis, totum os internum, & fauces, semper madere muco naturaliter, ipsam salivam sanam aliquid lentoris habere, narium internam superficiem oblinire mucoso humore, qui in crassas adeo lemas concrescere potest, in aqua tamen dissolubiles. Sed omnes illae partes, quae mucum in his locis secernunt, accipiunt sanguinem arteriosum, unde haec secretio fit, a ramis carotidum externarum; unde videtur sanguis, ad encephalon tendens, & secretioni subtilissimi fluidi destinatus, liberari salivae & muci materie (*n*), antequam per vasa cerebri fluat. Si ergo a mucosa tali colluvie apoplexia metuatur, optimo consilio tentant Medici augere secretionem muci in omnibus his locis, ut eo purior sanguis ad encephalon veniat. Augmentum vero secretionis muci in his locis obtineri poterit, dum vasa excretoria collutionibus emollientibus laxantur, ut facilius emittant secretum liquidum; & praecipue si stimulantibus irritentur haec loca, tunc enim majorem liquidi copiam plorant, uti constanti lege observatur. In *Materia Medica* ad hunc numerum tale decoctum stimulans, ex aromatibus acrioribus compositum, habetur, quod instar collutorii oris, & gargarismi, optimo cum fructu abhiberi posset in hoc casu. Praeterea constat ex Physiologicis (*o*), salivae fontes & emissaria sic sita esse, ut motu manducationis inprimis humores suos profundant; hinc laudantur & masticatoria, quae solent habere pro basi talia, quae diutissime sub dentibus teri possunt, nec tamen facile solvuntur in saliva, uti sunt cera v. g. & inprimis mastiche, quae absque imminutione suae substantiae per integrum diem dentibus conteri poterit: his deinde admiscent acria aromata, quae stimulando & irritando majorem salivae & muci copiam eliciunt; qualia sunt *pyrethri radix*, *zingiber*, *piper* &c. Formula talis masticatorii salivam moventis in *Materia Medica* ad hunc numerum pariter habetur. Naribus etiam similia applicari possunt, hac tamen lege, ut ab acrioribus hic abstinendum sit, cum interna narium superficies longe facilius irritabilis sit, quam os internum vel fauces, & nimia sternutatio inde excitari posset. Remedia, quae huic usui pulchre serviunt, recensentur in *Institutionibus* (*p*): illa vero quae ultimo numero ibi habentur, acriora sunt; hinc magna cum cautela solum adhiberi possunt; & fere tantum in illis, qui diuturno usu tabaci callosas fere nares habent. Quia autem tantam co-

(*m*) La Motte loco modo citato. (*n*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 235.
(*o*) Ibidem §. 65. (*p*) Ibidem §. 1195. 1. 2. 3. 4.

copiam muci haec remedia de naribus educunt, vocantur *Apophlegmatismi*, quae ad omnia capitis vitia ab *Aretaeo* (*) commendantur. Patet autem ex dictis, haec omnia duplici modo prodesse, nempe quatenus partem materiae morbosae evacuant, & quatenus, augendo copiam motumque humorum per ramos carotidis externae, avertunt pressionem ab encephalo, cui carotides internae prospiciunt. Ob ultimum illum effectum in cura Phrenitidis (vide §. 781.) laudabantur collutoria & gargarismata, sed lenia, quia in morbo acuto inflammatorio stimulantia non carent periculo.

§. 1026. Vomitoria, purgantia valida, certo determinata; scarificatio, venarum pertusio, secundo scopo (1024. N° 2.) satisfaciunt; licet aliquid semper incerti secum ferant.

Evacuationes quaecumque, copiam liquidorum subducendo, minuunt & pressionem fluidorum in vasa; verum considerandum est, an evacuationes conveniant semper, & quales. In hac morbi specie corpus turget lentis & pituitosis humoribus, & vomitus pituitae frequens saepe adest (vide §. 1010. 2. γ.); adeoque satis commodum videretur, per vomitorium datum, partem hujus saburrae, primas vias gravantis, excutere, sicque cavere ne ulterius sanguini admisceatur. Monuerat *Celsus* (q), vomitum prodesse illis, *quibus frequens saliva, vel nausea est; aut sonant aures, aut madent oculi.* Quae symptomata adsunt in hoc morbo (vide §. 1010. 2. γ. & 1020. 4.). Adeoque non videtur omnino improbari posse vomitoriorum usus in hoc casu; & in *Materia Medica* ad hunc numerum plures habentur formulae, quae huic scopo servire possent. Interim tamen in ipso actu vomitus, uti jam saepius monitum fuit, humores magna copia & impetu versus caput feruntur; adeoque hic effectus repugnat primae indicationi §. 1023., quae pressionem glutinosi a capite avertendam jubet. Merito ergo monetur in textu, quod aliquid incerti semper secum ferant; quatenus nempe inter vomendum nimis urgentur vasa cerebri: unde *Hippocrates* (r) monuerat: *A vomitu singultus & oculorum rubor, malum.* Verum alia occasione demonstratum fuit (vide §. 772.) quod rubor oculorum denotet, encephali vasa nimis dilatata turgere. Unde *Aretaeus* (s) non commendat vomitoria in hoc morbo, sed purgantia laudat; spontaneum tantum vomitum non improbat, dicens: *Sin autem & dum purgatur, nauseabundus sit, id ne prohibeto: nam & illa intentio vigorem quemdam ad expergefaciendum praestat, & pituitae vomitus morbi causam evellit.*

Purgantia ergo videntur tutiora esse, cum & evacuando simul versus inferiora revellant humorum copiam & impetum, & sponte lenis apoplexia quandoque solvatur per alvi fluxum, uti §. 1017. dictum fuit. Valida autem laudantur purgantia, ut certum effectum praestent, & copiam magnam evacuent.

(*) De Curat. Morbor. diuturnor. Lib I. Cap. II. pag. 115. (q) Lib. I. Cap. III. pag. 30. (r) Aphor. 3. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 293. (s) De Curat. Morbor. acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 82.

cuent. Unde & *Aretaeus* (*t*) Hierae integram potionem, sive dosin, commendat; quae videtur, uti ex alio loco patet (*u*), ad quatuor vel quinque drachmas adscendisse. Quod autem satis acre purgans illud fuerit, patet ex alio loco ejusdem autoris (*w*): ubi in cura lethargi, dum copiosius purgare volebat, hierae tantum drachmas duas dabat cum mulsae cyathis tribus; quae videtur esse dimidia potio, quam commendat in apoplexia curanda (*x*), si vires debiliores prohiberent, ne integra dosis dari posset. In Materia Medica ad hunc numerum purgans potio satis efficax habetur, ex scammoneo & resina jalappae, quae & solvendo & evacuando multum in hoc casu prodesse poterit. Bihorio autem post tale purgans assumtum, acre clysma injicitur, ut eo citius assumti pharmaci vis versus inferiora determinetur.

Sanguinis autem evacuatio videtur prae reliquis magis incertum in hoc casu eventum habere; imo vix prodesse posse. Si enim conferantur illa, quae ad §. 1010. 2. γ. habentur, patebit, in talibus aegris deficere partem sanguinis rubram; & ex hac causa languores illos & torpores nasci, lymphamque accumulari in cavis corporis, unde symptomatum, ibi recensitorum, caterva deducta fuit. Dum ergo per venae sectionem aut scarificationes adhuc magis minuitur copia sanguinis, augetur causa morbi. Interim tamen nihil magis familiare est in praxi, quam ut Medici ilico ad sanguinis missionem confugiant, ubi Apoplexia metuitur: imo famae damnum incurrunt illi, qui hoc remedium neglexisse videntur, apud ignarum vulgus. Quin & *Celsi* (*y*) auctoritas sanguinis missionem semper suadere videtur; dum dicit, quod *maxime fiere debet, ubi nervi resoluti sunt, ubi subito aliquis obmutuit.* Verum si consideretur, evacuationes tunc tantum prodesse in morbis, quando vel morbosam materiam tollunt, vel nimiam copiam sanguinis boni minuunt in plethoricis, vel motus circulatorii nimiam celeritatem sedant, aut denique impetum humorum circulantium a partibus affectis derivant in alia loca; facile patet, non multum boni a sanguinis missione in hoc casu exspectandum esse. Motus enim sanguinis per vasa languet; copia ejus deficit; & materia morbi extra vasa in cavis corporis accumulatur; vel lentum illud glutinosum circa angustias ultimas vasorum arteriosorum haerere incipit; adeoque nullo modo per venae sectionem educi potest, cum in venas tantum transeat illud, quod per ultimos fines arteriarum ire potuit: revulsio autem a capite tutius & melius fieri poterit per illa, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt. Imo *Celsus* (*z*) ipse prudenter monuerat circa sanguinis detractionem per venas, quod considerari debeat *etiam morbi genus quod sit: utrum superans, an deficiens materia laeserit.* Certe in hoc casu deficit sanguis, non superat; adeoque non debet evacuari. *Aretaeus* (*a*) prudenter monuit: *Frigiditate multa, & torpore, & sensuum abolitione hominem occupante*, venam minime scindendam esse; sed

(*t*) Ibidem. (*u*) De Curat. Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. II. pag. 155. (*w*) De Curat. Morbor. acutor. Lib. I. Cap. II. pag. 78. (*x*) Ibid. Cap. IV. pag. 82. (*y*) Lib. II. Cap. X. pag. 79. (*z*) Ibid. pag. 78. (*a*) De Curat. Morbor. acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 81.

ſed tunc ad clyſteres acriores, & ad purgantia confugiebat, ut & inteſtina liberaret, & humores, caput occupantes, revelleret. Sed & *Hippocrates* (*b*) dixerat: *Sanguinis detractio in perfrigeratione torpida, malum.* Idem verum eſt de ſcarificatione, & cucurbitis, quae revellendo prodeſſe poſſunt ſummopere, uti paragrapho praecedenti dictum fuit; ſed ſanguinem evacuando in hoc caſu pariter nocerent, ob rationes dictas.

§. 1027. Lentor vero, praemiſſis (1024. 1025. 1026.) determinantibus, diſſolvitur remediis generalibus contra gluten deſcriptis (75.) cum prudentia adhibendis, capiti applicandis omni forma: inter omnia veſicae per cantharidas proſunt, & inſecta ſimilia ſenſim uſurpata.

Sequitur jam altera pars indicationis, nempe ut lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur. Antea peculiari Capitulo actum fuit de glutinoſo ſpontaneo, illiusque cauſae recenſitae fuerunt (vide §. 69. ad §. 76.): ſimul enumerata fuerunt illa mala, quae a tali ſanguinis cacochymia ſequi poſſunt; & inter illa monitum fuit, quod & functiones animales inde perturbarentur. Ibidem & habentur omnia illa, quae ad curam glutinoſi ſpontanei ſpectant, tam in diaeta, quam in medicamentis & corporis exercitiis. Verum cum auctus motus & ſtimulantia remedia ibidem commendata fuerint, patet ſatis, quod prudentia magna opus ſit in cura hujus cacochymiae, ubi ſymptomata docent, encephali functiones jam perturbari: ſi enim nondum ſatis attenuatos humores ſubito moveas, haerebunt tanto pertinacius impacti anguſtiis vaſorum, & augebuntur omnia mala. Haec eſt ratio, quare prius praemitti debeant determinantia, ut, quantum per artem fieri poteſt, preſſio a capite avertatur, ſimulque per evacuantia tollatur pars gravantis ſaburrae pituitoſae. Tunc a lenioribus incipiendum eſt, & inprimis ab illis, quae potenter ſolvunt, & tamen circulationis impetum non augent ſubito & vehementer; qualia ſunt ſapo venetus, tartarus tartariſatus, tartarus regeneratus, ſalia alcalina fixa ex cineribus plantarum &c.: ubi his aliquamdiu uſurpatis levamen ſymptomatum docet, lentorem attenuatum eſſe, tunc acriora, & motum humorum magis augentia, tuto adhiberi poſſunt; una cum roborantibus, quae laxitatem nimiam ſolidarum partium (ſemper hujus cacochymiae comitem) emendent. In *Materia Medica* ad §. 75. omnia haec remedia, in ſuas claſſes ordine diſtributa habentur; unde peti poſſunt. Sed & capiti raſo ex ſimilibus fomenta & epithemata applicari poſſunt cum fructu, ut omnibus his ſimul conſpirantibus lentor & in toto corpore, & in cerebro, attenuetur.

Veſicatoria autem maximum hic uſum habent, quae non tantum ſtimulando partem, cui applicantur, & irritando, revulſionem faciunt verſus alia loca corporis, uti §. 1025. dictum fuit; ſed & ſolvendo epidermidem a cute faciunt,

(*b*) Coac. Praenot. 343. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 871. 880.

ciunt, ut sub elevata epidermide colligatur magna copia lymphae, quae, pertusa hac vesica, per plures dies saepe pergit effluere; simulque motum in toto corpore augent, lentorem attenuant & dissolvunt. Quibusdam in locis Medici nudae capitis cuti, novacula derasis capillis, applicant pileolum emplastro vesicatorio obductum; non quidem sine molestia, sed insigni in similibus morbis emolumento. *Celeberrimus Wepferus* (*c*), dum a colluvie serosa symptomata aderant, quae apoplexiam minitabantur, hoc remedium tanquam efficacissimum laudavit; imo bis vel ter repeti jussit, hanc cautelam inprimis adhibens, ut capillatae cuti capitis apponeretur tantum, & sic firmaretur vitta vel fascia, ne locum mutando aures vel cutim non capillatam tangere posset. Affirmat autem, quod hoc modo, absque dolore, absque vesica excitata (nisi cicatrix alicubi adsit), magna copia aquae cum effectu sensibili ex cute educatur. In alio tamen loco (*d*) monet, non esse radendum caput, sed crines forfice tantum detondendos esse; simulque addit hanc cautelam, quod non ultra octo horas relinquendum sit hoc emplastrum, cum diutius haerens stranguriam molestam excitare soleat. Simili, sed leniori vi, praedita, insecta interno usui ad eundem scopum servire possent; ut sunt Millepedes, Cochinella &c. Usus vero internus Cantharidum merito suspectus habetur; ideoque prudentiores Medici his abstinere solent.

§. 1028. Si ab iisdem causis (1023.) apoplexia jam facta est, raro curatur: si vires ferunt, eadem tentanda (1023. ad 1028.); naribus, ori, capiti applicanda omnia, quae sensus excitare queant; acerrimi usurpandi stimuli quicunque; alvus acri clysmate laxanda.

Cum adeo difficulter impediri possit, ne Apoplexia sequatur, ubi totum corpus lenta tali & glutinosa cacochymia scatet; patet facile, adhuc minorem spem esse curandae Apoplexiae jam praesentis, adeoque non sine ratione moneri, quod raro curetur. Interim tamen aegrum talem, post acerbam prognosin, fato suo relinquere, durum videtur; & Medicus culpari posset, ac si neglexisset illa remedia, a quibus adhuc aliquid sperandum erat. Simul & semel ergo tentanda sunt omnia, quae prodesse possent, praemonitis prius aegri amicis de summo & inevitabili fere mortis periculo. Cum autem eadem causa sit in hac apoplexia jam nata, quae antea explicata fuit, tanquam metum faciens Apoplexiae futurae; patet satis, eandem requiri medelam, quae praecedentibus paragraphis descripta fuit. Subita ergo revulsio a capite per illa, quae §. 1025. habentur, tentanda est; & inprimis per vesicatoria; simulque evacuatio fieri debet, si vires adhuc supersint. Cum autem tales apoplectici vix deglutire possint, praecipua spes est in applicatione clysmatis, & quidem acris, ut & cito & valide alvum ducere possit; a quo remedio *Aretaeus*

(*c*) Observat. Medic. practicae de Affect. Capit. pag. 71. & pag. 229. 255.
(*d*) Ibidem 231. 250.

taeus (*e*) & copiae ſubductionem, & revulſionem a capite exſpectabat merito: ſed jubet, ut acre ſit tale clyſma, addito euphorbio & colocynthide: Neque videtur alia tentaſſe in hoc caſu, niſi poſt tale clyſma applicatum *paulum excitatus homo fuerit, aut febre correptus, aut ſenſum ab illo ſtupore recipiens, aut arteriae bono pulſu reſtituto, aut facie utcumque meliora ſignificante; tunc enim ſpes ſalutis concipienda eſt, audaciusque ſubveniendum.* Formula talis acris clyſmatis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, & alia ſimilia ex hellebori nigri radicibus v. g. parari poſſent, quarum uncia, aquae incocta, potens remedium exhibet. Verum cum in hoc caſu periculum in mora ſit, praeſtat, ut minimo temporis ſpatio tale remedium praeſto eſſe poſſit. Proſtat in officinis *Confectio Hamech* dicta, quae bonam copiam colocynthidis habet: cujus uncia, vel uncia cum dimidia, in aquae unciis decem diluta, additis binis drachmis ſalis gemmae, tale clyſma exhibet; quod & repeti poſſet, ſi paulo poſt per alvum exiret injectum remedium.

Praeterea ſolent acerrima ſtimulantia variis partibus corporis applicari, ut ſopitos excitent ſenſus. Spiritum ſalis ammoniaci fugaciſſimum naribus adhibent: acetum acerrimum cum caſtorei tinctura laudant alii; balſama illa, apoplectica dicta, ex oleis ſtillatitiis acerrimis parata, temporibus applicant, naribusque ſublinunt. Praeter veſicatoria, applicant plantis pedum acria epiſpaſtica ex ſeminibus ſinapi contuſis, raphano ruſticano. Imo nullus morbus forte eſt, in quo aegri magis vexantur, & quidem merito; vel enim his omnibus ſimul & ſemel tentatis a tanto periculo eripiuntur; vel ſi fruſtra haec tentata fuerint, illas moleſtias non percipiunt, omni ſenſu carentes.

§. 1029. In uſu tamen horum omnium (1028.) augetur ſaepe malum, materie magis mota, & impacta, per omnia ſtimulantia: viribus tamen mox projiciundis per evacuantia. Hinc in concilianda diſſolutione ſemper evacuationi & avulſioni ſtudendum, quantum res pati queat: inde regula; Venae ſectio, ni juvet, occidit.

Antea ad §. 75., ubi de cura morborum a glutinoſo ſpontaneo oriundorum agebatur, dictum fuit, auctum motum quidem prodeſſe, ſed ſimul cavendum eſſe, ne ſubito motu excitato mucoſa haec materies impingatur in vaſorum anguſtias, atque ibi immeabilis haerens periculoſos morbos producat. Dum ergo talis materia, encephalon occupans, apoplexiam producit, ſatis patet, ſemper metum eſſe, ne per ſtimulantia valida, ſimul & ſemel omni modo applicata, augeatur malum, dum per haec urgetur materies, nondum ſatis meabilis reddita, ut tranſire poſſit. Evacuantia quidem tutiora videntur, ſed quandoque in debilibus his & languentibus jam, antequam hoc morbo corriperentur, ilico omnes vires corruunt per evacuationes copioſiores. Unde apparet, magna hic prudentia opus eſſe, ut & aegro emolumentum adferat, ſimulque famae ſuae conſulat Medicus in ancipiti hoc morbo,

(*e*) De Curatione Morbor. acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 81.

bo. Si enim acria haec excitantia adhibita non fuerint, vel parcius, prudenti consilio, mors aegri adscribetur horum neglectui ab ignaris vel malevolis. Et pariter, si post subitas evacuationes, viribus ilico collapsis, aeger pereat, culpabitur Medicus, inprimis apud Magnates, qui nunquam creduntur perire morbis, sed tantum Medicorum erroribus. Interim cordati Medici omnes fatebuntur, nihil aliud superesse ad curam hujus morbi, nisi ut vel evacuando tollatur materies morbi, vel attenuando reddatur meabilis: omnium optimum foret, si haec simul fieri possent, cum praesens periculum nullam ferat moram; simulque dum haec fiunt, omni artis molimine pressio glutinosi a capite averteretur.

Celsus (*f*) generale posuit axioma practicum sequens: *Si omnia membra vehementer resoluta sunt, sanguinis detractio vel occidit vel liberat.* Illud autem, perperam intellectum, saepe ansam culpandis Medicis dedit: si enim Venae sectione instituta moreretur aeger, ex *Celsi* auctoritate pronunciabatur, quod Medicus occidisset: si non secabatur vena, moriente aegro, culpabatur Medicus, quod non juvasset. Hinc utrimque insidiae parabantur Medicorum famae per hoc assertum *Celsi*. Videtur autem male adscribi mors sanguinis missioni, dum aeger perit vi hujus morbi toties incurabilis: moritur enim tunc quidem post sanguinis missionem, sed non ob sanguinis missionem; quae bina quam maxime distinguenda sunt. In debilioribus hominibus sanguinis detractio quidem minuit vires vitales, non tamen certam mortem inducit. Unde videtur *Celsus* tantum indicasse, si a sanguinis missione non levetur malum, tunc nullam spem superesse; quod patet ex illis quae immediate locum citatum sequuntur. Ita enim habet: *Aliud curationis genus vix unquam sanitatem restituit; saepe mortem tantum differt; vitam interim infestat. Post sanguinis missionem, si non redit motus & mens, nihil spei superest: si redit, sanitas quoque prospicitur.* Agnovit ergo *Celsus*, nullum efficacius remedium esse; adeoque non damnat sanguinis missionem: & in morbo incurabili mortem differre posse, multum est. Praeterea *Celsus* (*g*), ubi peculiari capitulo de sanguinis detractione per venas agit, urget, hanc debere fieri quam maxime in apoplexia; alia occasione jam mentionem hujus feci ad §. 743. in cura febris ardentis. Interim cum ille locus optime serviat explicandae & intelligendae regulae practicae, de qua mentio facta fuit, operae pretium erit illum hic repetere; sic autem legitur: *Fieri tamen potest, ut morbus quidem id desideret, corpus autem vix pati posse videatur: sed, si nullum tamen appareat aliud auxilium, periturusque sit, qui laborat, nisi temeraria quoque via fuerit adjutus; in hoc statu boni Medici est ostendere, quam nulla spes sine sanguinis detractione sit; faterique, quantus in hac ipsa re metus sit: & tum demum, si exigatur, sanguinem mittere. De quo dubitare in ejusmodi re non oportet. Satius est enim anceps auxilium experiri, quam nullum. Idque maxime fieri debet, ubi nervi resoluti sunt; ubi subito aliquis obmutuit &c.*

De utilitate missionis sanguinis in illa apoplexiae specie, quae a plethora, in-

(*f*) Lib III. Cap. XXVII. pag. 178. (*g*) Lib. II. Cap. X. pag 79.

inflammatione, vel & nimia velocitate cruoris, in caput determinata, oritur (de qua sequenti paragrapho dicetur) nullus dubitat hodie: verum disputatum saepius fuit, an in hac specie, quae lentum glutinosum pro causa agnoscit, sanguinis missio prodesse possit. Non multum boni inde sperari posse ad corrigendam cacochymiam illam pituitosam sanguinis, unde futura metuitur apoplexia, dictum fuit ad §. 1026. Verum, dum ipsa apoplexia jam praesens est, plures periti & prudentes Medici illam instituunt; sed moderatam & cum cautela, cum hic non abundet sanguis, illo inprimis scopo, ut tutius postea acria stimulantia applicari possint cum minori metu rarefactionis subitae humorum, quae hoc in casu nocere posset. Unde non omnino etiam in hoc casu improbanda videtur, si vires adhuc constent. Pulcherrima certe, ab *Archigene* tradita, apud *Aëtium* (*b*) circa hanc rem habentur. Jubet enim penna fauces irritando leviter depleri ventriculum, & acri clysmate injecto pariter evacuari intestina; quod & simul revulsioni servit, uti dictum fuit. His autem factis, praemonito prius discrimine, venae sectionem in manu dextra instituendam jubet; sed *partiendo quantitatem*, *virtutem enim excitari*, *non dissolvi*, *caloremve exstingui*, *oportet*. Prudenter autem monet, observandum esse pulsum, faciei colorem, & respirationem, illo tempore, dum sanguis fluit; & si nihil pejus successerit, plus demi posse. Post sanguinis missionem pergit ad illa, quae sensus sopitos excitare possunt; ut sunt odoramenta acria, (simpliciter odoramenta ipsi dicta) & clamores &c. Ubi autem venae sectionem locum non habere credebat, tunc amplas cucurbitas, absque scarificatione valide trahentes, applicabat lumbis & iliis; affirmatque, alvum sic frequenter subductam fuisse, & simul apoplecticos ad se rediisse. His ergo cum cautelis, videtur & in hoc casu sanguinis missio institui posse; sed moderata, & praesente Medico, ut ilico claudi vena possit, si videat vires vitales deficere.

§. 1030. Si autem per sua signa (1010. N°. 2. l. β. N°. 3. l. α. l. γ.) apoplexia oritura praevidetur, ilico confugiendum ad ea, quae velocissime inanire, resolvere, avertere, queant. 1. ergo fiat larga, cita, missio sanguinis, & quidem ex jugularibus venis; quae, pro re nata, repetatur: post hanc enim, si statu est morbus sanabili, statim levamen oriri solet. 2. tum purgans antiphlogisticum detur magna copia, aliquoties repetatur, ut fere assidua diarrhoea excitetur; si autem purgantia non satis cito operantur, clysmate satis acri determinentur. 3. toto dein decursu morbi medicamenta refrigerantia, diluentia, attenuantia, ad urinas ducentia, exhibeantur. 4. assiduo simul revellentia fortia addantur, donec malum superatum sit. 5. victu, potuque utatur tenuissimis. 6. caveatur summopere ab omni medicamento valido stimu-

(*b*) Lib. VI. Cap. XXVII. pag. 108.

ſtimulante, movente, calefaciente; a calore externo, a decubitu in lecto, maxime declivi & ſupino.

Ubi autem per ſigna, antea recenſita, conſtat, vaſa ſanguinea in encephalo nimis diſtendi, vel ob plethoram, vel ob inflammatoriam denſitatem, vel ob nimiam velocitatem ſanguinis in caput determinatam; tunc ſubita depletione opus eſt, uti & reſolutione concreti, & revulſione a capite.

1. Dum, demendo ſuperabundans, morbi curari poſſunt, medicina certum & ſubitum auxilium praeſtare ſolet: longe enim difficilior cura eſt, ubi deficiens in corpore reſtitui debet, vel ſolvi illud quod concreverat. Sanguinis miſſionem hic utilem eſſe, omnes Medici conſentiunt; & quidem copioſam, *ut magno effectui magnum remedium* (*i*) opponatur: nam uti optime monet *Aretaeus* (*k*): *Si minus detraxeris, quam cauſa poſtulat, nihil magni per magnum auxilium conferes.* Verum quidem eſt, quod & moneat, difficile eſſe modum conjectare, cum & valida ſanguinis miſſio nocere poſſit: verum notandum eſt, quod *Aretaeus* ibi de quavis Apoplexia dicat generaliter, non autem in ſpecie de Apoplexia ſanguinea dicta Medicis, de qua hic agitur, dum ſanguinis copia in toto corpore, vel ſaltem in encephali vaſis, abundat, ubi raro etiam largior ſanguinis miſſio nocere poteſt. Praeſens levamen omnium ſymptomatum ſequi ſolet plerumque ilico, ſi nondum vaſa rupta fuerint in encephalo, & ſanguinem effuderint; vel nimis compreſſa fuerint tenerrima vaſa a majoribus canalibus diſtentis. Imo in plethoricis quandoque ſaepius repetenda eſt ſanguinis miſſio; cum, ablata parte diſtendentis vaſa ſanguinis, ſopitus antea, & ſuppreſſus quaſi motus, ſubito inſurgat, & novum diſcrimen aucta ſubito celeritas motus circulatorii inducat. Pulſus autem plenitudo, durities, celeritas, ſatis certa ſigna dabunt perito Medico, ut determinare poſſit, an repetita ſectione venae opus ſit, an non? Laudaverunt Medici inprimis ſanguinis miſſionem ex jugularibus venis, quia immediate ſic vaſa encephali deplentur, his venis apertis: verum ut illae venae pertundi poſſint, ſolent Chirurgi faſcia collum ſtringere, ut magis in conſpectum veniant, & certius lanceola ſecari poſſint. Illo autem tempore, dum hoc fit, ſi magna plenitudo eſt in vaſis encephali, periculum rupturae adeſt, & ideo etiam §. 1010. 3. *δ*. inter cauſas apoplexiae numerata compreſſio harum venarum: hinc videtur tutius eſſe, ut prius depletis utcumque vaſis per ſanguinis miſſionem, in brachio aut pede inſtitutam, poſtea & ſecentur jugulares, ſi repetita ſanguinis miſſione opus fuerit.

2. Quantum purgantia in hoc morbo curando vel & praecavendo poſſint, §. 1017. & 1026. dictum fuit; nam & evacuando proſunt, & revellendo impetum a capite. Verum in hac ſpecie apoplexiae ſanguineae, & calidae, requiruntur talia, quae abſque augmento motus humorum ſatis valide alvum movent, & ſimul ſolvendo denſitatem ſanguinis inflammatoriam proſunt. Haec vocantur purgantia antiphlogiſtica. Decoctum foliorum ſenae cum ta-

ma-

(*i*) Aret. de Curat. Morb. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 81. (*k*) Ibidem.

marindis solet in tali casu dari; & si non satis cito alvi evacuatio sequatur, clysmate acriori ex nitro, sale gemmae, cum oxymelle simplici, & similibus, irritantur intestina crassa, ut actio remedii propinati tanto citius & certius versus alvum determinetur: clysmata autem illa ex colocynthide, helleboro nigro &c. ad §. 1028. laudata hic non convenirent, quia motum augent. Praestat etiam ut per plures dies, similibus purgantibus datis, dosi tamen minori, artificialis diarrhoea procuretur, donec calor corporis imminutus, vasorum minuta plenitudo, & symptomatum, apoplexiam praecedere solitorum, levamen, doceant, satisfactum esse indicationi curatoriae in hoc morbo. Videantur & illa, quae in cura inflammationis §. 396. de purgantibus antiphlogisticis habentur. Ob similem rationem & eadem in cura Phrenitidis §. 781. laudata fuerunt.

3. In plethoricis enim, calidae temperiei hominibus, & sanguinem inflammatoria tenacitate viscidum habentibus, hic morbus obtinet, adeoque omnia quae refrigerant, diluunt, attenuant, hic indicantur: sed & talia semper simul urinam ducunt. Videantur illa, quae de his habentur ad §. 396. 5.

4. De his dictum fuit ad §. 1025. Verum hoc casu illa conveniunt, quae, dum pressionem avertunt a capite, non augent simul motum humorum: balnea pedum, molles frictiones, cucurbitae, leniora epispastica, hic inprimis laudantur. Vesicatoria autem, cum acri stimulo motum augeant saepe in toto corpore, hic minus commendantur, vel si applicarentur, hoc tantum fieri posset post evacuationes modo laudatas.

5. Ut nihil nempe detur, quod vel copia gravare possit, vel stimulo motum augere. Qualis autem ille victus sit, & ob quam causam prosit, pluribus explicatum fuit in cura inflammationis ad §. 396. 5., quae videri poterunt.

6. Quanta cum prudentia stimulantia acria medicamenta adhiberi debeant in apoplexia lenta & frigida, §. 1029. dictum fuit; ne materies illa glutinosa, magis mota & impacta, morbum augeat. Verum in illa specie apoplexiae, de qua nunc agitur, certo & semper haec nocent, dum & motum augent & calorem; uti antea ad §. 1010. 3. α. pariter monitum fuit. Interim tamen apud Magnates haec tanquam sola remedia commendari solent; & famae periculum Medici incurrunt frequentissime, si haec ilico non adhibeant in corporibus etiam repletissimis. Frequenter etiam contingit, ut haec jam plena manu applicata fuerint, antequam Medicus adesse potuerit.

At quantum nocere possit calor externus, observationibus practicis, §. 1010. 3. α. recensitis, patuit. Quomodo autem, & per quae nimius calor aëris temperetur, dictum est ad §. 605. 2. Cum autem in lecto, stragulis inprimis tecto corpore, magis incalescat homo, simulque declivi & supino situ si decumbat, sanguis majori impetu caput petat; patet ratio, quare erectus situs in sedili extra lectum tantum prosit. Videantur & illa, quae de utilitate situs erecti in cura Phrenitidis §. 781. dicta fuerunt.

§. 1031.

§. 1031. At si illa ipsa (1030.) jam facta est, vix ulla spes supererit; eaque sola in exercitatione eorundem (1030.).

Tunc enim novimus, sic impleta esse vasa sanguinea encephali in plethoricis, ut totum sensorium commune compressum sit. Subita quidem depletio videtur spem curae facere; verum dum mollis illa & tenera medullaris encephali substantia validam talem compressionem passa est, semper metus est, ne destructa jam sit: Praeterea & in hoc casu vasa sanguinea, ultra modum distenta in cavo calvariae, cum pariter crassioribus tunicis orba sint, rumpuntur facile; & tunc fortissimam & immedicabilem apoplexiam producunt, uti §. 1033. dicetur.

Si autem sanguis, inflammatoria spissitudine immeabilis, arteriis encephali ita impactus haeserit, ut omnes functiones sensorii communis aboleantur, ob impeditum motum humorum liberum per vasa; satis patet, adhuc minus spei superesse. Nam saepe non tam subito solvi potest inflammatio, ac hic requiritur; &, praeter rupturam vasorum, inflammationis mali exitus in suppurationem & gangraenam hic metuendi sunt. Ideo in Phrenitidis historia monitum fuit, quod immanes illi furores in somnum profundum apoplecticum quandoque abeant lethali cum eventu. Vide §. 774.

§. 1032. Quae vero ab extravasatis liquidis, inter cranium & membranas, inter membranas ipsas, a vulnere, contuso, fracto, suppuratove oritur, jam tractata est in vulneribus capitis (267. 268. 273. ad 297.), unde petenda.

De his omnibus in numeris hic citatis dictum fuit.

§. 1033. Quae ab effusis jam liquidis in interioribus cerebri cavitatibus orta jam est (1010. N°. 4.), per sua signa ibi data, cognita, vix requirit medelam, quum plerumque mors certa cito adsit: si quid tentandum, id omne sperandum. 1. a resorptu effusi in venas iterum (279. 280.). 2. a correctione acrimoniae praedominantis, & glutinis simul, quae nulla re felicius, quam per saponacea Chemica absolvitur.

Talis effusio fit, vel a ruptis vasis nimio sanguine distentis, vel ab iisdem erosis ab humoribus, jam acrioribus redditis. Satis autem patet, parum spei tunc superesse; & ex observationibus practicis antea recensitis constitit, quam subita mors tunc sequatur. Ubi ab externa causa violenta vasa in cavo calvariae fracta effuderunt suos humores, spes est, perterebrata calvaria, illos educi posse, dum nempe inter cranium & duram matrem, vel inter hanc & piam effusi humores haerent, quod saepe in hoc casu fit. Verum si in ventriculis cerebri effusi humores accumulati fuerint, vel & in ipsa encephali substan-

tia, uti saepius observatum fuit; non poterunt educi inde per hanc operationem; ut sponte patet.

1. Unicam spem, sed dubiam admodum, ponunt tunc Medici in resorptione illius effusi, in cerebri cavitatibus accumulati. In paragraphis, in textu citatis, ubi de cura vulnerum capitis agitur, probatum fuit, larga sanguinis missione & evacuatione alvi, depletas venas iterum in se recepisse extravasatum in cavo calvariae sanguinem; simulque tunc explicatum fuit, quomodo illa resorptio extravasati hic fieri possit. Verum spes curae tantum esse poterit, si ruptum vas brevi cesset sanguinem fundere, & quantitas extravasati fuerit tam modica, ut opprimere quidem encephalum possit, non tamen omnino destruere. Simul ac enim, post depletiones validas factas, pars quaedam extravasati venis demum recepta fuerit, incipient levari symptomata; & tunc spes aliqua curae affulget. Verum si a plethora, vel nimia velocitate motus circulatorii, vasa rupta fuerint, subito tantum sanguinis effunditur, ut plerumque mors sequatur, antequam illae evacuationes institui possint. *Hippocrates* quidem monuerat, capitis morbos quandoque solvi, si pus, aut sanguis, per nares, aures, vel os exiret, uti ad §. 275. notatum fuit; adeoque suspicio nasci posset, an non per easdem vias sanguis extravasatus posset educi sponte, & sic sanari apoplexia; licet nondum detectae sint per Anatomicos viae, per quas humores, cavo calvariae contenti, sic exire possint; & forte novae fiant in talibus morbis, quae non praeëxstiterant: sed non novi constitisse fidelibus observatis, apoplexiam, a sanguine in cavitates cerebri effuso natam, hoc modo curatam fuisse.

2. Ubi autem acres humores erosis vasis effusi fuerint in cava cerebri, nulla videtur spes superesse: si enim bonus sanguis hic effusus apoplexiam producat vix sanabilem, quanta mala erunt exspectanda a talibus humoribus, qui extravasati non tantum nocent premendo, sed & rodendo tenerrimam fabricam encephali cito destruunt. Ubi autem glutinosus humor, hic aggestus in vasis distentis, simulque aliquam acrimoniam comitem habens, illis ruptis, in cavis cerebri colligitur, & in hoc casu vix quid sperari poterit. Verum quidem est, saponacea illa chemica, de quibus ad §. 54., uti & ad §. 135. in cura obstructionis dictum fuit, magnam habere efficaciam in solvendis concretis glutinosis, & varia posse haberi pro diversitate acrimoniae praedominantis; sed haec agunt in illa, quae per vasa adhuc moventur, vel illorum finibus angustis impacta haerent: vix autem videntur aliquid efficere posse in humores jam extravasatos; adeoque potius usum habent ad praecavendam apoplexiam, a tali causa nascituram, quam ad curandam, ubi jam adest.

§. 1034. Quae a praedominio lymphae extravasatae orta est, facilius tollitur, omissa, utpote hic fere nocente, missione sanguinis; datis hydragogis fortissimis statim ad alvum determinatis; tum dissipantibus applicatis; maxime vesicatoriis largissimis, diu apertis; victu exsiccante; fortibus epispasticis; fonticulis, setaceisque.

Ubi

Ubi autem mera lympha eſt, quae in cerebri cavitatibus extravaſata apoplexiam fecit, tunc major ſpes eſt. Longe enim facilius reſorbebitur tenuior lympha a venis bibulis, quam ſanguis, ipſa extravaſatione magis adhuc ſpisſeſcens, & qui nunquam reſorberi integre poteſt denuo per venas, niſi ab affuſa lympha, roris ſpecie per vaſa exhalante, diluatur & attenuetur; ſicque aptus reddatur, ut a venis bibulis denuo reſorberi poſſit. Cum autem haec lymphae in cavis corporis accumulatio omnium maxime fiat in illis hominibus, in quibus boni ſanguinis minor copia eſt, uti antea dictum fuit ad §. 1010. 2. γ., patet, ſanguinis miſſionem hic potius nocere, quam prodeſſe. Convenit quidem, imo neceſſarium eſt, ut ſubita & magna hic evacuatio fiat, ſed debet educi de corpore ille humor, qui praedominatur, & morbi cauſa materialis eſt. Fortiſſima ergo purgantia, hydragoga dicta ideo, quia tenuis lymphae ingens copia per alvum ab his aſſumtis pellitur, hic conducunt; ut *ſcammoneum*, *jalappa*, *colocynthis*, *gummi gotta* & ſimilia; quibus audacter datis, & repetitis quidem vicibus, magnae congeſtiones lymphae in cavis majoribus corporis tam feliciter ſaepe depleri ſolent, uti poſtea in Capitulo *de Hydrope* dicetur. Nec metuimus hic a calidioribus purgantibus, quia frigus & inertia in talibus corporibus praedominantur. Ut autem ſubita talis depletio ſequatur, quam maxime conducit, ut una alterave hora, poſt aſſumtum tale purgans hydragogum, clyſma acre ano injiciatur, quod cito & valide actionem remedii verſus inferiora determinet. Si autem purgans remedium deglutire non poſſit aeger, quadrupla doſi injectum forma clyſmatis ſimilem effectum praeſtabit; & ſi tale clyſma injectum cito iterum per anum exiverit, audacter aliud ſimile injici poterit. Simul tunc capiti applicari ſolent cucuphae ex herbis cephalicis dictis, *roſmarino*, *ſalvia*, *pulegio*, *majorana*, *thymo*, *ſerpillo &c.* quae aromatico ſtimulo movent, & incitant languidum motum; unde & diſſipantia vocantur.

Veſicatoria autem pariter hic quam maxime proſunt, cum & revellendo agant, & ſtimulando motum augeant, &, veſicis excitatis, incredibilem ſaepe copiam lymphae evacuent, per plures etiam dies continuos: idem verum eſt de fonticulis & ſetaceis, de quibus antea pariter dictum fuit. Victus autem ſiccus requiritur una cum his evacuantibus; & adhuc diu poſtea, ut venae reſorbentes quam maxime bibulae reddantur, ſicque reaſſumant facilius extravaſatam in cavis cerebri lympham. Potus ergo detur parcus admodum, victus ex carne aſſa, piſcibus fluviatilibus aſſatis pariter, pane biſcocto; qualis cibus poſtea ob eandem rationem in *Hydropis* curatione laudabitur.

Cum autem ſenſim accumulari ſoleat haec lympha in encephalo, hinc & diu ante praevidetur futura apoplexia; adeoque idoneis remediis praecaveri poterit; uti antea dictum fuit: &, ſi nata fuerit, longe major ſpes curae ſupereſt, quam in aliis apoplexiae ſpeciebus.

§. 1035. Si vero a venenis jam producta fuerit, nulla hactenus medela deſcripta habetur; ut nec illi, quae a polypo.

Ad numerum quintum §. 1010. inter causas apoplexiae recensita fuerunt & venena mirabilia, quae uno momento, dum corpus tetro suo halitu afflant, omnes functiones animales delent; imo quandoque ipsam vitam subito tollunt. Pluribus observationibus practicis hoc confirmatum tunc fuit. Neque novi hactenus inventum remedium, quod ex ancipiti adeo periculo hominem eripere posset. Verum illa venena, quae apoplexiam producunt, dum in ventriculo haerent, per promptum vomitorium excuti possunt facile, sicque morbus sanari. Vitriolum album, ad drachmam dimidiam in unciis duabus aquae dilutum, vel & tabaci infusum, tale remedium dat, quod ilico agit, simulac deglutitum fuerit. Neque omnino pro desperatis relinquendi videntur illi, qui a carbonum nidore sic affecti fuerunt. Nam in exemplo, ex *Wepfero* ad §. 1010. 5. allegato patuit, hominem, ab hac causa, omnibus sensibus abolitis, jam stertentem, ad se rediisse, aqua frigida faciei & pectori aspersa. Verum alter casus admodum memorabilis legitur (*l*) de homine, qui in fodinam carbonariam, ad ducentorum & ultra pedum profunditatem, descendens, tetro nidore hoc afflatus conciderat, & ultra dimidiam horam ibi manserat, antequam educi posset; tuncque oculis apertis, ore hiante, totus frigidus, absque ullo pulsu aut respiratione, jacebat; unde ab omnibus pro mortuo habebatur. Peritus Chirurgus, naribus hominis compressis, quanta poterat vi inflabat aërem in os ejus hians, sicque pulmones dilatabat; mox sensit, manu pectori applicata, sex septemve vicibus cor pulsare, sed celeriter: pergebat sponte inspiratio & exspiratio, pulsusque arteriarum paulo post in carpo percipiebatur: tunc venam secuit, quae post exiguum saltum guttatim tantum stillabat sanguinem per quadrantem horae; post hoc tempus autem libere exibat sanguis: interim agitabatur, concutiebatur, perfricabatur, facies & tempora frigida perfundebantur aqua, sal volatile oleosum naribus & labiis applicabatur: his autem omnibus animose & constanter tentatis per horam, incepit oscitare, palpebras, manus, pedesque, movere; deglutivit salem volatilem aqua dilutum; post alteram horam sensus omnes redierunt; & fatebatur se omnino ignarum fuisse omnium quae facta fuerant. Intra quadrihorii spatium adeo bene se habebat, ut pedes domum redire potuerit. Docet ille casus, non temere pro mortuis derelinquendos esse, licet nulla omnino vitae signa superesse videantur; & admodum credibile videtur, plures a simili causa periisse, qui servari potuissent.

Illa vero apoplexia, quae a polyposis concretionibus (§. 1010. 2. *α*.), arterias ad encephalon tendentes obturantibus, fit, nullam curam admittit, cum impossibile sit haec obstacula cito solvere, vel ulla arte ex his locis educere, vita superstite.

(*l*) Medical Essays Tom. V. part. 2. Observ. 55. pag. 605.

CATA-

CATALEPSIS.

§. 1036. Catoche, Catochus, Catalepsis, dicitur morbus, quo laborans, repente immotus, nec sentiens, illum corporis statum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat.

Sequitur mirabilis ille morbus, qui *catoche* & catochus ἀπὸ τοῦ κατέχεσθαι, *detineri*, *occupari*, vocatur; uti & *Catalepsis* ἀπὸ τοῦ καταλαμβάνεσθαι *comprehendi*, dicitur; & merito, quia hoc morbo correpti in eodem statu corporis manent, quem habebant, dum morbus ingrueret: simili plane modo ac finxerunt Poëtae de illis, qui, Medusae capite viso, exanimes obriguerant, torvo vultu, elevato brachio, ictum minitantes adverso hosti. Interim Catalepsis vocabulo hodie inprimis utimur ad hunc morbum designandum, quia Catochi nomen etiam pro vigili comate usurpatum fuit, uti notavit *Aegineta* (*m*). Veteres Medici tamen, teste *Galeno* hoc morbo detentos κατόχους, & κατεχομένους, vocabant; Juniores ipsum affectum Catochen & Catalepsin dixerunt (*n*). Verum & alio in loco (*o*) *Galenus* monuit, κάτοχα νοσήματα a quibusdam dictos fuisse morbos stabiles & firmos quoscumque: & videtur *Hippocrates* (*p*) forte & κατόχως παρακρούοντες dixisse illos, qui perpetuo in morbo delirant; nam in Catalepsi delirium distingui nequit, cum nec moveant corpus, nec loquantur. In Commentariis ad §. 774. eodem illo textu *Hippocratis* usus fui, ut confirmarem, quod Phrenitis saepe in Catochen transeat; sed videtur prior sensus hujus textus minoribus subjacere difficultatibus, & acque malum praesagium in Phrenitide tamen inde deduci poterit. Signum quidem pathognomicon hujus morbi habetur, quod aeger absque ullo sensu maneat immotus in eodem corporis statu, quem habebat momento, dum corripiebatur: interim tamen quaedam diversitates hic observatae fuerunt. Plerumque omnes artus flexiles manent, & in quocumque situ ponantur membra, restant, donec iterum mutetur. Si brachium talium aegrorum elevetur ab adstantibus, manet elevatum: si digiti flectantur vel extendantur, idem fit. Nihil sentiunt; nec memores sunt illorum, quae paroxysmi hujus tempore circa illos acta fuerunt. *Galenus* (*q*) vero condiscipulum, nimiis studiis fatigatum, dum hoc morbo corripiebatur, dixit jacuisse instar ligni rigidum, oculis apertis, nunquam

(*m*) Lib. III. Cap. x. pag. 28. versa & pag. 29. (*n*) In Libello de Pulsibus ad Tyrones, Cap. xii. Charter. Tom. VIII. pag. 12. (*o*) Comment. 2. in Lib. I. Praediction. ibid. 760. 761. (*p*) Lib. I. Prorrhetic. ibid. pag. 756. (*q*) Ibidem.

quam conniventibus: audiebat tamen, & quorundam memor erat; videbat, sed nec loqui poterat, nec ullum membrum movere. *Lambecius* (r), Augustissimum Imperatorem Leopoldum in itinere Oenipontano comitatus, vidit in pago quodam Comitatus Ferolienfis *puellam viginti quinque annorum, quae jam per aliquot annos diebus Veneris & Saturni continue, reliquis autem diebus alternatim & per intervalla, omnis sensus expers toto corpore obrigeret, oculisque apertis, & cum leni tantum aliquo motu convulsivo, in eodem jaceret situ, quasi quaedam statua; adeo ut ne acu quidem puncta dolorem perciperet, nec brachia ab aliis elevata sponte sua labarent; sed monstroso rigore in eadem positura firme & stabiliter permanerent.* In hoc casu oculi aperti erant, & fere semper hoc fit: vidi tamen mulierem, in flore aetatis constitutam, aliquoties, dum insultum hujus morbi patiebatur; semper oculi erant clausi, & dum palpebras digitis deducebam ab invicem, paulo post denuo claudebantur, licet omnia alia membra corporis manerent in illo situ, quem ipsis conciliare placebat. Rarius aliquis sensus superest; tamen in virgine Cataleptica observatum fuit, quod sentiret spirituosa naribus supposita, & manu celerrime naribus admota illas comprimeret. Imo in eadem hac virgine observatum fuit, quod quandoque dimidium corporis latus tantum corriperetur Catalepsi (s), quod adhuc longe infrequentius est. Distinguitur autem a tetano universali Catalepsis, quod in tetano omnes articuli rigidissimi fiant, & nulla vi flecti vel extendi possint; cum in Catalepsi cerea quasi flexilitate cedant omnia, & maneant in situ, qui ipsis datus fuit.

§. 1037. Hujus ergo proxima causa immobilitas sensorii communis, prout primo momento insultus se habebat.

Certe in hoc morbo sensorium commune non afficitur ab objectis in sensuum organa agentibus; neque mutat derivationem causae muscularis motus, quamdiu durat paroxysmus catalepticus; sed omnia manent perfecte in eodem statu. Vidi sic correptam mulierem, dum erecta stabat, & mansit in illo situ, adeoque omnes musculi, qui tum numerosi agunt, ut sustineri corpus erectum possit, pergebant suo munere fungi; sicque differt ab apoplexia, ubi fiunt omnes musculi voluntarii paralytici, & aegri cadunt, penitus impotes corpus sustinere. Possumus quidem per voluntatis imperium in quovis fere situ corporis manere immoti per aliquod tempus, sicque hoc modo Catalepsin imitari; sed non possumus impedire, quo minus organa sensuum ab objectis sensibilibus afficiantur. In hac autem re mirabilis hujus morbi indoles inprimis est, quod sopiantur omnes sensus interni & externi, superstite tamen efficacia causae muscularis motus; sed abest potentia mutandi directionem illius causae; unde omnia manent in eodem situ, quem habebant illo momento dum morbus ingruebat. Ut hoc melius intelligatur, considerentur illa

(r) Commentar. Biblioth. Caesar. Tom. II. pag. 688. (s) De la Metrie abregé de la Théorie Chymique &c. pag. 278.

illa maxime miranda, quae in exercitio motuum muſcularium contingunt. Homo proponit per milliaris ſpatium pedibus incedere: domo exit, & ſaepe in toto itinere non amplius cogitat de motu corporis, quem inceptum continuat, amicorum colloquiis itineris taedia fallens, vel diverſis objectis obviis, novas continuo ideas in mente excitantibus; tamen pergit ambulando, licet omni momento non renovetur voluntas hunc motum faciendi; licet non habeat diſtinctam cognitionem cauſae, a qua ille motus producitur, nec inſtrumentorum per quae ille motus fit & continuatur. Verum antea jam ſaepius dictum fuit, ſenſorium commune dictum eſſe illud organum corporeum, per quod hoc *Velle* in mente producit motum in corpore; ſi ergo uno momento immobile fiat illud ſenſorium commune, nec tranſmittat, ut ita dicam, hoc imperium mentis in corpus, manent omnia in eodem ſtatu ut ante erant, & ſic videtur haberi optima Catalepſis idea. Novi hoc contigiſſe nobili aegro, qui domum Medici, quem de ſuo morbo conſuluerat, egreſſurus, in ipſo limine haeſit per aliquot minuta horae Catalepticus, & dein, ſoluto paroxyſmo, domum ambulavit, immemor ſibi hoc contigiſſe.

§. 1038. Ergo ſanguinis cerebroſi, glandularum cerebri, emiſſariorum ejus abſoluta quies, ut in initio.

Demonſtratur in Phyſiologicis, integram debere eſſe fabricam encephali, & liberum motum humorum per vaſa ejus, ut ſenſuum actiones, & motus voluntarii, perfici poſſint; cum autem haec ſileant ſubito in Catalepſi, hinc ſtatuitur, tunc adeſſe quietem in his omnibus. Interim tamen in Catalepticis, quos vidi, inveni pulſum manifeſtum in Carotidibus; facies non ſemper erat turgida & inflata, imo in quibusdam collapſa potius: adeoque videbatur ſanguis per vaſa arterioſa cerebri ire, & per venas redire ſatis libere. Verum illa quies videtur inprimis eſſe in ſubtiliſſimo fluido, quod, a fabrica arterioſa cerebri ſecretum, per minimos canales nerveos movetur, & cujus fluidi motus non a corde & arteriis pendet, ſed a mentis, corpori nexae, imperio producitur.

Adeſſe enim in Catalepticis idoneam ſpirituum copiam ad muſculos movendos, inde novimus, quia muſculi, qui tenſi erant illo momento, dum morbus ingruebat, manet tales, & in quibusdam poſt brevem paroxyſmum ſolita alacritas motus muſcularis redit. Aliud argumentum, quod hoc docet, eſt, quod Catalepticorum membra ab adſtantibus inflexa, elevata &c. maneant in illo ſitu, in quo ſic poſita ſunt, quod abſque muſculorum actione fieri nequit. Verum in Phyſiologicis (*t*) monitum fuit, ubi de muſculorum actione agebatur, quod, ſi flecterentur artus hominis per vim externam, renitente licet ejus voluntate, agentem, muſculi flexores tumerent, dureſcerent, protuberarent, quod ab influxu ſpirituum per nervos in muſcularem fabricam fieri, ibidem demonſtratum fuit. Unde dum elevamus brachium Cata-

(*t*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 401. 13.

Cataleptici, sentimus manifeste musculum Deltoidem turgere; & si relinquamus brachium, non delabitur, sed per continuatam ejusdem musculi actionem elevatum manet. Idem ergo contingit in Catalepticis ac in sanis hominibus, in quibus ab externa causa membra moventur; musculi nempe, qui ad arbitrium mentis eidem motui exercendo destinati sunt, turgent; adeoque praesto est illud tenuissimum fluidum, quod musculos inflat & turgere facit, dum agunt: sed silet illud impetum faciens,

§. 1039. Omnes quidem in eo morbo functiones cerebri laeduntur, & illae, quae inde pendent; soli musculi sic manent tensi ut in initio erant; caeterum respiratio & pulsus supersunt, at plerumque leves.

In exquisita Catalepsi haec omnia obtinent: verum uti levior erat apoplexiae species, in qua nondum omnes sensus & motus voluntarii erant aboliti, & tamen apoplexia dicebatur morbus; sic & levior quandoque Catalepsis species observatur, in qua pariter aliquid de sensibus superest, & de motu, uti paulo ante dictum fuit; & *Fernelii* testimonio (*u*) confirmatur: vidit hic aegrum talem, qui omni sensu carebat, facile tamen spirabat, & quidquid in os inserebatur, promte vorabat: de lecto sublatus consistebat solus, impulsusque incedebat. In omnibus autem Catalepticis illud adest, ut quocumque in situ ponantur membra ab adstantibus, in illo maneant. Actiones vitales, pulsus nempe & respiratio, vix mutantur, nisi quod quandoque debilior pulsus observetur, nec semper tamen: *Celeberrimus Hofmannus* (*w*) diserte notat, in Cataleptica pulsum fuisse naturali similem, & respirationem integram. Catalepsis autem paroxysmorum numero & duratione multum variat. Vidi, ubi per tria quatuorve minuta non durabat paroxysmus; e contra per octodecim horas mulierem Catalepticam mansisse, observavi coram. *Aëtius* (*x*) per tres dies adolescentem Catalepticum mansisse affirmat: verum non videtur ille morbus omnino idem fuisse cum morbo, de quo hic agitur, sed potius ad phrenitidem pertinere, nam memorat, pulsum parvum, fere deficientem, in his aegris adesse, manus capiti, oculis, naribus admovere, propinquos parietes attrectare &c. quae omnia Phrenitidis symptomata potius sunt; uti & ipsa solutio morbi, quae quarto die largissima cum haemorrhagia narium contigit. Intervalla autem inter paroxysmos Catalepticos admodum varia sunt: quandoque per plures menses silet malum; & contra ultra centum vicibus, quadraginta dierum spatio, aegram hoc morbo afflictam fuisse, observavit *Hofmannus* (*y*).

(*u*) Patholog. Lib. V. Cap. II. pag. 70. (*w*) Medic. Ration. System. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 151. & pag. 132 (*x*) De re Medica. Lib. VI. Cap. IV. pag. 101. (*y*) In loco modo citato.

§. 1040. Febris intermittens diu perdurans, maxime quartana; melancholica, sicca, strigosa temperies; menstrua, & haemorrhoïdes, retenta; terrores summi, subitique; profunda, protracta diu, in unum objectum meditatio; febres validae in homine sanguinolento accensae, morbum hunc plerumque antecedunt.

Cum adeo mirabilis ille morbus sit, & quandoque, dum cessat paroxysmus, statim adsit iterum omnium functionum integritas (z), & a tam latentibus caussis possit turbari sensorium commune; magna certe attentione opus est, ut quid certi possit statui de causis, unde ille morbus pendet. Omnium autem optime illa indagatio instituetur, si ex observationibus fidelibus colligantur illae mutationes corporis, quae hunc morbum praecedere solent; deinde his addantur illa, quae cadaverum sectio in hunc morbum passis demonstravit; ultimo tandem & notentur illa, quae profuerunt in hoc morbo. Ex his enim inter se comparatis, & causa, & indicatio curatoria, formari poterit.

Hac paragrapho autem recensentur illa, quae hunc morbum antecedere solent, & primo quidem

Febris intermittens &c. Per febres intermittentes diu protractas debilitari vasa, & morbosa fieri liquida, dum ingesta non satis assimilantur, & per sudores sanguinem, optima sui parte spoliatum, crassum fieri simulque acrem; pluribus explicatum fuit §. 753., ubi de malis effectibus febrium intermittentium agebatur. A tali autem solidorum enervatione, & humorum cacochymia, turbari posse functiones, facile patet; & constat certis observatis, laedi quandoque encephali actiones, uti postea dicetur ad §. 1125., ubi de maniae specie, febrim autumnalem intermittentem validam & diuturnam sequente, dicetur. Imo in ipso febris intermittentis paroxysmo Catalepsin observavit *Dodonaeus* (a). Cum autem sequenti paragrapho notetur, densum cruorem, fortiter impactum cerebri vasis, inventum fuisse in cadaveribus illorum, qui hunc morbum passi fuerunt; & per febres intermittentes diuturnas, dissipatis fluidissimis partibus, spissus sanguis reddatur; patet, quare febres intermittentes numerentur inter illa, quae Catalepsin antecedere solent.

Melancholica &c. Quia in tali temperie & vasa stricta, & humores atrabilaria tenacitate minus meabiles, sunt, vasa cerebri facile infarciri poterunt, sicque turbari & impediri sensorium commune, & Catalepsis produci; quod confirmatur pariter ex illis, quae sequenti paragrapho dicentur. Praeterea videtur admodum verisimile, Catalepsin etiam produci posse, licet causa materialis morbi non in encephalo, sed in alio corporis loco, haereat. Antea ad §. 701. pluribus probatum fuit, deliria in febribus nasci, dum circa praecordia haeret putrida bilis. Praeterea postea dicetur in *Capitulo de Melancholia*, miras turbationes sensorii communis fieri ab atra bile, gravante viscera abdominalia; & melancholicis solenne esse, ut uni & eidem cogitationi inhaereant con-

(z) Ibidem. (a) Medic. Observat. Cap. IV. pag. 7.

continuo; qualis protracta diu in unum objectum meditatio inter causas Catalepsis eadem hac paragrapho numeratur. Sequens autem casus videtur docere, quod revera Catalepsis oriatur a causis, quae extra encephalon haerent. Mulier quadragenaria, stricti habitus, nuces castaneas in sartagine torrebat, illasque tudicula lignea movebat continuo, ne nimis adurerentur: dum haec agit, vera Catalepsi corripitur. In vicinia dum habitarem, vocatus adfui ilico, & me praesente subito vomit binos vermes teretes vivos; moxque pergit in opere incepto, nullo modo memor, sibi quid mali contigisse: pluribus annis postea illam vidi sanam, & nunquam simile quid passam. Vermes autem illi, reptatu suo ventriculum irritantes, procul dubio Catalepsin illam produxerant, quae & ideo, his excussis, cessabat ilico.

Menstrua & haemorrhoïdes retenta. Prodesse in capitis morbis sanandis haemorrhoïdes; & contra omnes capitis morbos produci ab haemorrhoïdalis fluxus consueti suppressione; jam saepius alia occasione dictum fuit. Sed & idem verum est de retentis menstruis. Videmus enim plurimis virginibus & mulieribus circa tempus menstruorum oriri capitis dolores, tensiones in nucha, vertigines &c. quae omnia mala cessant, dum rite fluunt menstrua. Vidi puellam, cui singulis mensibus, biduo antequam menstrua prodirent, oriebatur in occipite tumor ovi gallinacei magnitudine; menstruis fluentibus, brevi evanescebat ille tumor. Si in internis capitis partibus simile quid fieret, quanta non orirentur mala. Plures certe capitis morbos, huic satis affines, recensuit *Hippocrates* (*b*), ex hac causa ortos, quod sanguis in uteros confluat, velut effluxurus, & deinde viam non inveniens ad superiora regurgitet. Mira illa species Catalepsis, cujus §. 1036. mentio facta fuit (*c*), observata fuit in virgine menstruorum suppressione laborante.

Terrores summi, subitique. Quam miris modis corpus humanum mutari possit per validos animi affectus, alia occasione ad §. 104. dictum fuit; simulque tunc constitit, varias esse illas mutationes pro diversis animi affectibus. In summo terrore autem homo sic afficitur, ut in Catalepsi; nam obstupescit, vox faucibus haeret, membra movere nequit: unde si talis affectus validissimus fuerit, manet haec impressio, & perfecta Catalepsis adest. Talem casum habet *Tulpius* (*d*) de Juvene Britanno, qui ex inopinata matrimonii repulsa adeo vehementer perculsus fuit, ut ilico Catalepsi corriperetur, & per integrum diem in eodem situ, oculis apertis, maneret, statuam potius quam hominem referens. Ubi vero alta voce exclamabatur, quod cupita potiturus esset uxore, prosiliit confestim ex sedili, jam liber ab hoc morbo.

Profunda, protracta diu &c. Quando profundissimis meditationibus toti immersi haerent eruditi viri, tunc perfecte Catalepticos referunt: omnes enim sensus sopiunt, omnem memoriam silere faciunt, totum corpus omnino quiescit, sola mens in intimo suo recessu uni & eidem rei attentissima incumbit: hoc

(*b*) Libro de Virgin. affectibus Charter. Tom. VII. pag. 679. 680. (*c*) De la Mettrie loco ibidem citato. (*d*) Observat. Medicar. Lib. I. Cap. XXII. pag. 45.

hoc vocaverunt ecstatice cogitare. Sic intime in se ipsum collectus *Vieta* literas, incognitis notulis scriptas, explicuit galliarum regi; sed toto hoc tempore, quo arduae huic rei difficilem operam dedit, unicae huic cogitationi inhaerens, nihil sensit, nullum motum fecit. Vidi acuti ingenii mathematicum, dum inter obambulandum mente volvebat arduum problema, nulli salutem reddidisse; quamvis humanissimus esset; & alium novi, qui concionem, quam coram populo habiturus esset, attentissima mente volvens, per integrum miliare deviaverat a loco sibi notissimo, versus quem tendere in animo habuerat. Summa illa animi attentione in scientiis multum proficitur, sed & simul ita figitur quasi sensorium commune, ut diathesis ad Catalepsin inducatur. Nimio studio adscripsit hunc morbum in condiscipulo *Galenus* (vide §. 1036.): alterum vidit *Fernelius* (*e*), qui, *dum literis & chartis sedulo invigilaret, repente hoc vitio perculsus, ita quidem obriguit, ut sedens, calamumque premens, oculis in libros defixis, putaretur in eorum studia incumbere, donec vocatus ac impulsus deprehensus est omni sensu motuque carere.* Neque solis certe illis, qui nimis scientiarum studiis se macerant, Catalepsin timendam esse docet *Celeberrimus Hofmannus* (*f*), qui hunc morbum observavit in persona sequioris sexus, conditionis vilioris, rudioris minusque exculti ingenii, quae anxiis meditationibus circa res sacras macerata incidit in hunc morbum, & plures postea ejusdem paroxysmos passa fuit post auditam psalmodiam, aut verba ex divino codice potissimum prolata, quae ardentissimum Christi exprimebant amorem.

Febres validae &c. In sanguinolentis per febrilem calorem rarefacto sanguine, simulque celerius moto, sic repleri posse vasa majora encephali, ut minora ab his distentis comprimantur, ad §. 1010. 3. *α*. probatum fuit; adeoque omnes functiones encephali sic poterunt ab hac causa laedi. Ad hanc causam videtur pertinere illa species Catalepsis, de qua *Aetius* (vide §. 1039.) dixerat, & quae larga narium haemorrhagia solvebatur. In morbis acutis inflammatoriis quandoque aegros sic videmus, oculis apertis, insensiles jacere, catalepticorum more, & quidem malo omine; quod & *Hippocrates* (*g*) monuit, dicens: *Lassati, singultuosi, & catoche correpti, malum.* Vidi aliquoties in morbis acutis aegros sic jacentes, sed non manebant in eodem situ membra elevata vel vario modo flexa: hinc non possum affirmare, quod veram Catalepsin in morbo acuto decumbentibus observaverim. Sed nec ille casus *Aëtii* refert omni modo veram Catalepsin. An forte hoc *Hippocrates* (*h*) indicare voluit, dum dicit: *Convulsio, tremor, jactatio, cum parvo catocho, circa aures abscessus proritant.* Dum enim materies morbosa in febribus acutis metastasin versus superiora facit, solent functiones encephali laedi; quae denuo restituuntur, si omnis haec materies, in parotides deposita, illas elevat in tumorem: unde ante hanc depositionem factam Catalepsis inducitur quandoque; sed

(*e*) Patholog. Lib. V. Cap. II. pag. 70. (*f*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 150. (*g*) Coacar. Praenot. N°. 45. Charter. Tom. VIII. pag. 855. (*h*) Praediction. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 805.

ſed non perfecta; & ideo parvum catochum vocavit *Hippocrates*. Non auderem tamen abſolute dicere, quod vera Catalepſis in morbis acutis non fiat, ſed crederem minus frequenter hoc contingere.

§. 1041. Diſſecta cadavera demonſtraverunt arterias venasque cerebri valde turgentes fortiter impacto denſo cruore.

Multum prodeſſe ad intelligendas morborum cauſas cadaverum ſectionem, nemo dubitat: interim tamen magna cautela hic opus eſt, ne pro morbi cauſa habeatur illud, quod potius morbi effectus eſt: multa enim in cadavere inveniuntur mutata per morbum ipſum, quae non praeëxſtiterant ante morbum, uti antea ad §. 11. dictum fuit. *Hollerius* (*i*) teſtatur, quod in cadaveribus illorum, qui Catalepſi perierant, invenerit *venas majores, quae recta decurrunt a poſteriore capite ad ſinciput, plenas concocto & craſſo ſanguine, & poſterius cerebrum ſeroſa materia occupatum.* In alio homine, Catalepſi mortuo, *ſerum rufum, in cerebri poſteriore parte contentum, & ſanguis concretus in majore vena, quae medium caput perreptat, inveniebatur* (*k*). Verum non videtur ex his obſervationibus concludi poſſe, quod in Catalepſi ſemper tales cauſae adſint. Si enim ſola repulſa ſperati matrimonii (vide §. 1040.) hunc morbum producere potuerit in homine ſaniſſimo, videtur a longe ſubtilioribus cauſis originem ducere poſſe morbus. Praeterea per voluntatem ſuam poteſt homo ſe Catalepticum fingere, & membra omnia in eodem ſitu retinere, quem habebant. Sed quam latens, & efficax, illa cauſa eſt, quae tamen, mutata voluntate, iterum abeſt. Praeterea plures evaſerunt ab hoc morbo, uti poſtea dicetur; neque adeo facilis ſublatio illarum cauſarum videtur, quas in cadaveribus invenerunt. Negari quidem nequit, concretum in cerebri vaſis ſanguinem, & extravaſata in cavo cranii liquida Catalepſin facere poſſe; ſed non minus certum eſt, & abſque his cauſis morbum natum fuiſſe. Ex illis, quae praecedenti paragrapho recenſita fuerunt, conſtitit, vermes, ventriculum irritantes, hunc morbum produxiſſe; & *Galenus* (*l*) jam habet ſequentia: *Sic igitur & epilepſiae ob ſtomachum imbecillum quibusdam ſuboriuntur, & cari, & comata, & Catalepſes & melancholiae; conſentiente principio, quod in cerebro & nervis eſt.* Hoc inprimis notandum videbatur, ne quis crederet, in methodo medendi ad ſolas illas cauſas attendendum eſſe, quas inſpectio cadaverum docuit.

§. 1042. Sanatur ſaepe excitata larga narium haemorrhagia.

Si

(*i*) Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 66. &. 326. (*k*) Hollerius de Morb. Intern. Lib. I. Cap. IX. in Scholiis pag. 60. (*l*) De Symptomat. Cauſ. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 60.

Si nempe a vasis sanguineis cerebri nimis distentis hic morbus producitur, vel ab aliis evacuationibus sanguineis suppressis ortum habeat. Per haemorrhagiam narium soluta fuit illa Catalepsis, cujus ex *Aëtio* facta fuit mentio ad §. 1039.

§. 1043. In alios morbos raro transit; aliquando tamen Epilepsia, Convulsio, Dementia, ἀτροφία, cum exceperunt; in mortem plerumque finitur.

Et ex propriis observatis in praxi vidi, & ex fidelibus observatis celebrium Medicorum constat, multos hoc morbo correptos evadere, & postea illibata sanitate frui. Quod inprimis videtur contingere, ubi a valido animi affectu, assiduis lucubrationibus, aut consuetis evacuationibus suppressis, in hunc morbum inciderunt. Si enim sopiantur illae turbae, ab animi affectibus excitatae, & vitari possint causae, quae illos excitaverant, corpus exerceatur salubri motu, & pacata sit mentis quies, suppressaeque evacuationes restituantur, tunc sensim solet minui morbus, & tandem cessare omnino. Idem verum est, si a vermibus Catalepsis orta fuit; tunc enim, his expulsis, cessat. Verum si ab extravasatis humoribus in cavo calvariae morbus ille productus fuerit, tunc ab horum augmento, vel acrimonia per moram nata, alii encephali morbi exsurgunt, & quandoque ipsam Catalepsin comitantur. Sic *Hollerius* (*m*) *testatur se vidisse hominem, qui comate, epilepsia, convulsione, & catoche, mutatis vicibus, teneretur.* Ex *Benivenio* refert *Dodonaeus* (*n*) casum *Hieronymi Bencii*, qui ex Catalepsi incidit in comitialem morbum nullis remediis cedentem. Habet & alium casum matronae obesae & plethoricae, quae Catalepsin passa fuit, venae sectione in pede, & acri clysmate simul applicato, feliciter solutae: cum autem nulla vellet deinceps admittere remedia, quibus periculosa haec plenitudo minueretur, & caveretur inposterum, post trimestre spatium in somnolentiam incidit, & accedente febre lenta, gravi sopore periit (*o*). Atrophia autem videtur excipere Catalepsin, in melancholicis, in quibus saepe summa macies adest; uti & in verminosis, quando nempe a vermibus chylus consumitur: omnium maxime, si pertinax apositia catalepsin sequatur, per plures etiam septimanas; uti contigit in binis Catalepticis, quarum historiam scripsit *Celeberrimus Hofmannus* (*p*); quae tamen ambae evaserunt ex hoc morbo, licet in una deliria, convulsiones, singultus, Catalepsis paroxysmum praecederent.

Quandoque tamen & in mortem finiri Catalepsin, docent observata. *Jacotius* (*q*) testatur, *se vidisse pauperem senem, exsuccum & extenuatum, hoc malo*

(*m*) Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 66. (*n*) Medicar. Observat. Cap. XLVI. pag. 146. (*o*) Ibidem Cap. V. pag. 10. (*p*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 147---152. (*q*) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 68.

malo raptum, qui mensae accumbebat apertis oculis, erecto ac firmo corpore, manu dapibus admota, ut vivere & prandere mortuus videretur. Et *Hollerius* (*r*) habet sequentia: *Simplex catoche virum robustum rapuit: ac neminem vidi praeter unum eo malo liberari.* Verum notandum est, quod in illo loco commentetur Coacam Praenotionem, quae damnat singultum, lassitudinem, catochum, tanquam mali ominis; sed videtur satis manifestum, quod ibi agatur de catocho, qui in morbis acutis inflammatoriis contingit, & qui tunc merito pro pessimo signo habetur; cum doceat, vim morbi in cerebrum rapi. Negari ergo nequit, quod quandoque in mortem terminetur Catalepsis; sed simul constat certis observatis, plurimos inde emergere, & quidem absque alio morbo sequente; in quibusdam tamen, sed paucioribus, in epilepsiam aut convulsiones abiisse Catalepsin.

§. 1044. Curatio tentatur pro varietate causae varia. Excitando per objecta valide in organa sensuum agentia, ut sunt lux, sonus, stimulus, sal volatilis acer, dolor, frictio, motus continuatus; haemorrhagiae ex naribus prolectu; haemorrhoïdalis, menstruive, fluxus prolectu; sternutatoriis; vomitivis; vesicatoriis; fonticulis; setaceis; victu humectante.

Curatio hujus morbi duplex est, vel tempore paroxysmi, vel extra eundem: Dum paroxysmus adest, solent acri quocumque stimulo, vel objectis valide in organa sensuum agentibus tentare Medici, ut mutetur illa dispositio sensorii communis, quae hoc tempore adest, & omnem sensuum actionem supprimit. Verum & hic cautela requiritur, uti jam antea in cura apoplexiae dictum fuit: & prudenter monuit *Hofmannus* (*s*), a calidioribus stimulantibus abstinendum esse, si Catalepsis ab humorum nimio orgasmo, expansione, ac stagnatione, orta fuerit. Neque in hystericis, Catalepsi correptis, videtur tutus similium usus; dum enim valida talia stimulantia excitant aegras, convulsiones validissimas faciunt, aeque metuendas, & forte plus nocituras (*t*). Imo plerumque non multum efficiunt; quod & propriis observatis didici; & confirmatur illis, quae in Actis Parisinis (*u*) habentur. Mulieris enim catalepticae pedibus supposito igne, ne quidem excitabatur ex suo paroxysmo. Unde ubi lenioribus stimulantibus, frictionibusque, non excitantur, vix suaderem, ut fortissima adhiberentur: oppresso enim penitus sensorio communi, nihil efficiunt, & saepe sensuum organa multum laedunt sua acrimonia; vel si acerrimi illi stimuli excitent aegros, simul saepe totum genus nervosum mirifice turbant & irritant; inprimis in hystericis & hypochondriacis: quod non caret periculo.

Extra

(*r*) Ibidem pag. 66. (*s*) Medic. Rational. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 145. (*t*) De la Mettrie Abregé de la Théorie Chymique pag. 280. (*u*) Hist. de l'Academie des Sciences l'an 1738. pag. 56.

Extra paroxysmum vero curatio varia esse debet pro diversitate causae morbi. Si enim a sanguinis nimia copia, vel rarefactione, morbus ortum duxerit, sanguinis missiones conducunt, etiam repetitae, si opus fuerit. Si a consuetis sanguinis evacuationibus suppressis Catalepsis nata fuerit, illae per idonea remedia revocandae sunt. De illis, quae circa narium haemorrhagiam proliciendam notanda sunt; uti & de signis, quibus illa futura praevidetur, dictum fuit §. 741. & 779. Quomodo haemorrhoïdalis fluxus promovendus sit §. 889. 2. explicatum fuit. De mensium suppressione curanda postea in *Capitulo de morbis virginum* dicetur. Balnea pedum, epispastica, vel emplastra aromatica, plantis pedum applicata, frictiones crurum & pedum, proderunt semper in tali casu, quatenus impetum & copiam humorum a superioribus avertunt.

In melancholica autem, sicca, & strigosa temperie, evacuationes sanguinis nocerent; illis victus humectans prodest, & blanda solventia ex melle, sero lactis; fructibus horaeis &c. de quibus postea in Capitulo de melancholia pluribus dicetur. Spirituosa remedia saepe & his profuerunt, inprimis si senili torpore jam langueret corpus. In moniali virgine, jam septuagenaria, hic morbus curatus fuit spiritu vini, repetita destillatione purissimo reddito (*w*); quo assumto, mox ad se rediit; nec aliis remediis opus habuit, praeter illa, quibus effoetae per senium vires refocillarentur. Et per diuturnas febres intermittentes exhausto corpore, si Catalepsis prehenderit, reficientia, replentia, cardiaca, sola prosunt; omnia evacuantia nocent pessime, uti postea ad §. 1126., ubi de Mania, a simili causa nata, agitur, dicetur.

Ubi autem Catalepsis a validis animi affectibus, vel profunda & diuturna nimis meditatione, ortum duxit, tunc observatum fuit, superstitem manere in sensorio communi talem diathesin, quae renovat morbum a simili causa, licet multo leviore, quam quae primum paroxysmum produxerat. Sic apud *Rondeletium* (*x*) legitur, de puella quae nupserat juveni, quem parum amabat, & prae moerore octo diebus post initum matrimonium Catalepsi corripiebatur: redibat paroxysmus, si vel de marito cogitaret. In illa aegra, cujus ex *Celeberrimi Hofmanni* observatis mentionem feci, redibat Catalepsis, audita psalmodia, aut sacrae scripturae verbis, quae ardentissimum Christi exprimebant amorem. Optimum remedium in tali casu est, imo unicum, ut peregrinatione concilietur quotidiana objectorum varietas, & vitentur sedulo illa, quae animi affectus validos excitare possint, vel profundas illas & diuturnas meditationes circa idem objectum facere. Fatetur ingenue *Hofmannus*, quod variis, & quidem generosissimis remediis, incassum tentatis, perstiterit morbus; sed mutato aëre, aegraque ad alia loca peregrinante, sensim evanuerit. Sed & illa Cataleptica, cujus historia ex *Actis Parisinis* paulo ante memorata fuit, quae Lutetiam venerat, & ex mag-

(*w*) Dodonaei Medicar. Observat. Cap. VI.. pag 11. (*x*) Method. curand. Morbos Lib. I. Cap. XX. pag. 98.

magna sollicitudine litis, a cujus exitu fortuna pendebat, in hunc morbum inciderat, ad suos redux sana vixit & immunis ab hoc malo. Videtur enim in tali casu sic sensim deleri ille character sensorio communi impressus, a quo per causam procatarcticam accedentem renovatur morbus.

Sternutatoria solent laudari ut potentissima excitantia paroxysmi tempore; sed *Heers* (*y*) Capucino Cataleptico, naribus fricatis ptarmicum potentissimum insufflaverat absque successu. Cum autem ad se rediisset, tunc incepit sternutare, & magnam copiam pituitae excrevit. Si talis evacuatio indicaretur a causa morbi cognita, usum habere possent; caeteroquin vix prodesse videntur.

Vomitoria remedia tunc usum habent, si justa suspicio sit, fomitem mali circa ventriculum haerere. In cura autem Apoplexiae §. 1026. dictum fuit, quantam cautelam requirant vomitoria in capitis morbis curandis; atque ibidem §. 1025. de usu & efficacia vesicatoriorum, fonticulorum, & setaceorum, dictum fuit.

(*y*) Observ. Medic. Lib. I. Observ. 3. pag. 40.

CARUS.

§. 1045. Carus est apoplexia levis, somnus vero gravissimus, cum febre, ex causis maxime cerebrum illaesum comprimentibus (1010. N°. 3. l. α. β. γ. δ.), aut causis obstruentibus, sed facilius, quam in apoplexia, solvendis (1010. N.°. 2. l. β. γ.): est in hoc aliqua perceptio, sed subitanea; aliquis sensus, sed parvus.

Antequam de Caro dicam, pauca praefanda habeo: scilicet; morbos soporosos variis quidem nominibus & a Veteribus & a Recentioribus fuisse insignitos; sed hos ipsos sibi non ubique constare in illorum nominum usu (exemplo sit locus *Galeni* proxime secuturus ad c.): quamobrem operae pretium fuerit, eadem paulo accuratius, & ut passim sumi solent, declarare. Si quis naturaliter dormiat, *somnus* dicitur. Hic longior, brevior, profundior, leviorve, esse potest, saepiusque, aut minus saepe, repeti, prout causae forte praegressae, & consuetudo, tulerint; neque certis limitibus definiri; quibus etiam, ad haec, vix opus foret. Sufficit cognoscere, quod si evidenter modum excesserit, morbosus haberi debeat. Hujus autem excessus varii gradus observantur. Si quis admodum somnolentus continuo fere dormit, ita tamen ut & subinde sponte, & a causis externis satis facile, excitetur, tuncque, saltem quamdiu amicorum colloquiis utitur, vigil maneat, & sui compos; *Coma* dicitur. Sin ita, ut hebes, ac omnium fere immemor, appareat, & frigida pituitosa cacochymia adsit simul, nuncupatur *lethargus*; cujus iterum varii gradus distingui possunt. At si vix unquam sponte, & a causis externis longe difficilius, excitetur, statimque fere, quidquid agatur, in somnum recidat, nec tamen lenta illa frigida cacochymia adsit, vocatur *Carus*. Si nunquam sponte, & a causis externis, etiam validissimis, diuque applicatis, non ulterius excitetur, quam ut levissima quaedam sensus motusve indicia adstantibus exhibeat, *parapoplexia* est. Si nulla prorsus ejusmodi indicia, post similes causas, praebuerit, una cum omnium membrorum paralysi, *apoplexia*. His praemonitis, rem ipsam aggredior.

Caput κάρη, & per Apocopen κὰρ, dictum fuit veteribus Graecis: hinc Carus sumitur pro morbo capitis, in quo adest gravis sopor, a quo vix possunt aegri excitari. Dum autem validis stimulis excitantur, deducunt palpebras per momentum, mox in somnum aeque profundum relabuntur. Apoplexiae similis morbus, & quasi levior species; a qua tamen distingui debet, quia facilius sanatur, & integre quidem; quod in Apoplexia exquisita raro fit; si enim evaserit aeger, semper fere aliquam laesionem functionum anima-

lium relinquit (vide §. 1018.). Notaverunt *Duretus* (z) & *Jacotius* (a), quod respiratio facilior nec cum tanto stertore sit, ut in exquisita apoplexia. Cum autem exquisita & fortis apoplexia plerumque fiat ab extravasatis liquidis in cranio, Carus, frequenter sanabilis, potius a distentis vasis majoribus, reliqua minora comprimentibus, videtur fieri. Hinc in summo vigore febrium intermittentium aegri quandoque soporosi jacent; & post validam ebrietatem idem illud observatur; sic ut quandoque a minus peritis pro apoplecticis habeantur; vidique aliquoties, quod jactatores satis imperiti gloriam tulerint sanatae apoplexiae, dum profundus talis somnus largam ciborum, & potus inprimis, ingurgitationem sequebatur. *Heers* (b) hominem, ab ebrietate jam in quartum diem dormientem, liberavit a perforatione calvariae, quam jam moliebantur bini Chirurgi, raso capite, quia credebant apoplecticum esse, cum supinus cecidisset ebrietatis primo tempore: Examinans autem aegri caput, cum nullum vestigium laesionis perciperet, pulsus optimus esset, respiratio liberrima absque ullo stertore foret, audacter negavit apoplecticum esse: vulsis mystacis pilis, evigilabat iratissimus homo, & minabatur pessima Medico, si ipsi denuo barbam velleret.

Difficulter etiam distinguitur a Lethargo, de quo paulo post dicetur: saltem videmus, *Galenum* promiscue Lethargum & Carum dixisse eundem morbum (c). Ita autem habet: *Quum vero cerebrum ob pituitam tum humectetur, tum refrigeretur, in lethargicis affectionibus, coma erit; quod & ipsum, si lubet, carum vocare poteris.* Cum autem in textu dicatur & Carus oriri a causis obstruentibus, sed facilius quam in apoplexia solvendis, & citetur §. 1010. N°. 2. l. γ., ubi de causa pituitosa & frigida apoplexiam producente agitur; patet satis, quod morbus ille, qui Carus vocatur, eandem quandoque causam agnoscat ut Lethargus (vide §. 1049.).

Forte posset, majoris distinctionis gratia, Cari nomen retineri ad designandum profundum soporem in febribus acutis, & aliis morbis, ubi copia sanguinis, nimia ejus rarefactio, aut & inflammatoria spissitudo adest. Lethargus autem vocaretur, ubi a mera glutinosa & inerti sanguinis cacochymia profundus talis sopor produceretur. Simile quid videtur indicasse *Aegineta* (d), dum de utroque hoc affectu agens dicit, quod febris Carum praecedat, & quidem vehementior; lethargum vero subsequatur. Voluit tamen, eandem esse materiam morbosam in Caro ac in Lethargo; quem dixit eundem locum habere ac Phrenitidem, cerebrum nempe; sed materiam penitus oppositam. Notum autem est, inflammatoriae & calidae densitati sanguinis opponi lentam & frigidam ejusdem cacochymiam. Interim tamen addit, quod Carus frequenter superveniat febribus, & cerebri compressionibus; adeoque videtur agnoscere, quod Carus & absque pituitoso frigido sanguinis lentore fiat.

Cum

(z) In Coac. Hippoc. pag. 99. (a) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 280. (b) Observ. Medic. Lib. I. Observ. XIX. pag. 178. (c) Comment. 2. in Lib. I. praedict. pag. 743. Charter. Tom. VIII. (d) Lib. III. Cap. IX. pag. 28. versa.

Cum autem a similibus causis, sed levioribus, ortum ducat Carus, ac Apoplexia, non videtur periculo carere, licet & saepe sanetur; & hinc videtur *Hippocrates* (*e*) pronunciasse; *Sopor* (το καρῶδες) *ubique malum.* Tamen in alio loco (*f*) dubitantis instar ponit: *Sopor an ubique malus?* Et merito, quia non videtur absolute semper & ubique mali ominis esse; quod & confirmavit *Galenus* (*g*), qui testatur se vidisse aegros, qui post vigilias, tribus quatuorve diebus protractas, in somnum profundum, unde difficulter excitari poterant, delapsi, per integrum nychthemerum dormiverint cum magno levamine. Infantibus autem profundum talem somnum per integrum biduum supervenisse saepius observavit pulchro cum effectu. Unde ubi post vigilias protractas in morbis, aut summas defatigationes Carus oritur, raro quid mali portendit, plerumque autem prodest: si ab ebrietate, quandoque quidem, sed rarius, in apoplexiam degenerat; & tantum fere, ubi extremae ingurgitationes praecesserunt, vel diu ebriosi vixerunt homines. Ubi autem ab infarctis cerebri vasis humore minus meabili, vel distentis a copia aut rarefactione sanguinis, carus oritur, periculo non caret morbus, licet tamen promta & idonea medela adhibita curabilis sit; imo quandoque sola mora temporis sponte cedat, ut statim videbimus.

§. 1046. Hinc a caro soluto sanitas, nisi quod forte titubatio vacillans capitis aliquamdiu supersit.

Cum levior cerebri illaesi compressio hic adsit, ablata copia liquidi distendentis vasa majora, vel conciliata debita fluiditate sanguini, difficilius per vasa cerebri transeunti, redibunt functiones ad pristinam integritatem; quod post apoplexiam curatam raro fit, uti paulo ante dictum est. Ratio autem, quare Apoplexia, paulo gravior, semper fere aliquid mali relinquat, data fuit ad §. 1018. *Sydenhamus* (*h*) Epidemicam talem constitutionem vidit, inter cujus symptomata eminebat Carus, sive somnus talis profundus, ad septimanas aliquot quandoque durans, a quo difficillime excitabantur, mox iterum obdormientes aegri. Interim tamen, ubi moderata sanguinis missione, & Enematibus injectis nimius febrilis impetus ad debitum moderamen redactus fuerat, omnes fere evadebant, sensim soluto morbo: *Verum convalescentibus caput ad dies aliquot debile atque infirmum, nunc versus hanc partem, nunc illam, nutabat; aliaque aderant signa, quae caput plurima fuisse passum ostenderent. At quo passu vires restituebantur, eo ipso discessit dictum symptoma.* In junioribus autem deliria potius aderant in eadem illa constitutione epidemica, sed magis tranquilla, & nunquam ad immanes illos phreniticorum furores ascendebant: unde videtur in hoc morbo materies morbosa, cerebrum occupans, vel opprimendo sopivisse actiones sensorii communis, sed minus quam in Apoplexia;

(*e*) Coac. Praenot. N°. 179. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*f*) Praedict. Lib. I. Ibidem pag. 743. (*g*) Comment. 2. in Lib. I. Praedict. Ibidem. (*h*) Sect. V. Cap. II. pag. 277. &c.

xia; vel irritando illas turbasse quidem, sed mitius quam in Phrenitide; atque inde denuo confirmatur, Carum esse leviorem Apoplexiam.

§. 1047. Curatio petenda ex curatione apoplexiae tradita (1020. ad 1036.

Omnia, quae in cura Apoplexiae dicta sunt, hic convenire, ex dictis satis patet: verum cum non adeo praeceps periculum sit in Caro, hinc non simul & semel applicamus summa remedia, ut in apoplexia fieri debet, ubi tantum in mora periculum est. Post moderatas evacuationes inprimis insistendum est illis remediis, quae impetum & copiam a capite derivant; ut sunt clysmata, epispastica, balnea pedum; & inprimis curandum est, ut aeger quotidie lecto abstineat, saltem ad horas aliquot, erecto corpore in sedili locatus: vel si id vetaret major debilitas, vestibus indutus supra lectum cubet, capite paulum elatiori (*m*). Diaeta interim tenuis sit, & omnia remedia calefacientia & moventia vitentur. Hac methodo vidit *Sydenhamus*, morbum illum sensim evanescere; & melius cessisse aegris, si morbus sic suo relinqueretur genio, quam si evacuationem quamcumque violentiorem moliretur illo tempore, dum febris ad justum illud moderamen redacta jam foret. De hoc autem febris moderamine videantur illa, quae ad §. 610. habentur. Interim, mutato subinde corporis situ, & aluta mollissima supposita, cavendum est, ne gangraena a decubitu fiat, de qua videantur illa, quae §. 422. θ. habentur.

§. 1048. Coma vigil, Coma somnolentum, Cataphora, videntur tantum esse Cari leviores species (703. ad 710.).

Ex illis quae ad §. 1045. dicta fuerunt, patet, quod veteres Medici quandoque eundem affectum, & Coma, & Carum, dixerint. Si autem conferantur illa, quae ad paragraphos hic citatos habentur, apparebit, Carum his morbis omnino affinem esse, & tantum gradu differre.

§. 1049. Lethargus autem levior est apoplexiae species ex causa frigida, lenta, aquosa: unde ex historia apoplexiae ejus cognitio & curatio petenda (1008. ad 1036.).

Oblivio Graecis λήθη dicitur: ἀεργος vocatur, qui absque ullo labore inertem vitam transigit; adeoque Lethargus designat segnem & otiosam oblivionem. Frigidam & inertem pituitam pro causa materiali posuerunt veteres Medici (*k*), quando cerebrum occuparet. Et signa Diagnostica, quae dede-

(*i*) Ibidem pag. 282. (*k*) Aegineta Lib. III. Cap. IX. pag 28. versa.

dederunt (*l*), hoc confirmant: pallidos enim, tumidos, decolores, partes sub oculis elevatas habentes, difficulter respirantes cum pulsu tardo, descripserunt lethargicos, quae omnia signa talem cacochymiam indicant: adeoque videretur potius ad morbos lentos pertinere Lethargus. Verum cum lethargus saepe in apoplexiam subito lethalem desinat, acutae phrenitidi quandoque talis somnolentia succedat (vide §. 774.) obtinuit unanimi consensu fere apud Medicos veteres Lethargum morbis acutis adnumerare. Unde *Celsus* (*m*) de Lethargicis agens, oppositum quidem hunc morbum Phrenitidi dixit, sed tamen acutum esse, &, nisi succurritur, celeriter jugulare monuit: & videtur, oppositam illam horum morborum indolem ex symptomatum diversitate potius, quam ex varietate materiae morbosae, deduxisse. Sic enim habet: *In eo (Phrenitide) difficilior somnus, prompta ad omnem audaciam mens est: in hoc (lethargo) marcor, & inexpugnabilis pene dormiendi necessitas*: Pariter & *Hippocrates* (*n*), priscos Medicos lethargum inter morbos acutos numerasse, memorat: intra septem dies mori lethargicum, & sanum evadere, si hos effugerit, alibi dixit (*o*). *Aretaeus* etiam, & *Caelius Aurelianus*, de hoc morbo egerunt in libris, quos de acutis morbis scripserunt.

Cum ergo Lethargus Apoplexiam praecedere soleat (vide §. 1010. 2. γ,), & levior ejus species sit, jam de cura hujus morbi actum esse patet.

Ad Lethargum referri posse videtur somnus, per plures septimanas, imo & menses, quandoque durans, a quo nulla arte potuerunt excitari homines: Plures novi tales casus fuisse, ubi mala fraude fingebant somnum, ut a numerosissimis spectatoribus stipem corraderent, interim tamen & in historia medica habentur talia, in quibus nulla ratio suadet, fraudem suspicari.

Ex terrore subito post iracundiam homo mediae aetatis in talem somnum incidit, & in nosocomium delatus, per integros binos menses in eodem statu mansit, tentatis remediis etiam efficacissimis. Sequentibus duobus mensibus per intervalla videbatur sentire & noscere adstantes: subito nudum hominem frigidae aquae immergebant; tunc oculos aperuit, sed non loquebatur. Sensim tamen ad se rediit postea, & quotidie perrexit se melius habere (*p*). Commendaverat jam *Celsus* (*q*) aquam frigidam, affusam corpori, tanquam efficacissimum remedium ad Lethargicos excitandos. Alius & legitur de profundo tali somno & diuturno casus, adhuc magis mirabilis (*r*). Homo sanus, robustus, viginti quinque annorum, absque ulla cognita causa praegressa obdormiscit, & nullo modo per integrum mensem excitari potest: tunc sponte evigilans vestes induit, solitosque labores exercet. Post biennium circiter in similem somnum incidit, & licet Venae sectio, scarificationes, cucurbitae, vesicatoria, applicata fuissent, per septemdecim septimanas in

(*l*) Hippocrat. Coac. Praenot. N°. 140. Charter. Tom. VIII. pag. 859. Caelius Aurelian. Acut. Morbor Lib. II. Cap. 11. pag. 76. (*m*) Lib. III. Cap. xx. pag. 158. (*n*) De Vict. Acutor. Charter. Tom. XI. pag. 5. (*o*) De Morbis Lib. II. Charter. Tom. VII. pag. 577. (*p*) Academ. des Sciences 1713. Mem. pag. 419. (*q*) Lib. III. Cap. xx. pag. 159. (*r*) Philosoph. Transact. N°. 304. pag. 2177. Abridgem. Tom. V. pag. 353.

in hoc veterno mansit, tuncque sponte evigilavit; nec persuaderi sibi passus fuit, quod longam adeo noctem dormivisset, nisi postquam vidit, messim adesse maturae segetis, probe memor se sementis tempore obdormivisse. Post annum elapsum demum recidivam passus fuit, & adhuc longiore tempore dormivit. Egregius Medicus, fraudem suspicatus, inter alia tentamina acerrimum spiritum salis ammoniaci, cum calce viva paratum, non tantum suppo-suit naribus, sed infudit ad unciae mediae quantitatem: dein replevit nasi idem foramen, per quod infuderat igneum illum spiritum, pulvere radicum hellebori albi; nec tamen ab acerrimis his evigilavit miser, licet sequenti die nasus inflammatus tumeret maxime. Certum est, quod nemo sanus somnum simulare posset, si acerrimis talibus tentaretur stimulis, qui pessimas convulsiones induxissent, nisi omnes sensus profundissimo tali somno fuissent sopiti.

Simul ex his observationibus patuit, quod in tali somno, qui, naturali simillimus caeteroquin, sola diuturnitate morbosus dici poterat, remedia etiam validissima parum vel nihil profuerint, si immersio subita in aquam frigidam excipiatur.

DE MORBIS CHRONICIS.

§. 1050. Hactenus de morbis principibus acutis internis, & externis: nunc de Chronicis agendum. Illi vero, si in corpore nati, ortum duxerunt vel ex vitiis liquidorum sensim natis, vel ex vitiis relictis a morbis acutis non bene sanatis.

Optime *Celsus* (s), uti & antea ad §. 565. dictum fuit, definivit morbos longos, *sub quibus neque sanitas in propinquo, neque exitium est.* Certe morbi hi & frequentissimi sunt, & magna taedia aegris ac Medicis facere solent, dum ob pertinaciam causae saepe vel omnino non, vel difficillime, eradicari possunt. *Celsus* (t) quidem voluit, *magis ignoscendum esse Medico parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim breve spatium est, intra quod, si quod auxilium non profuit, aeger extinguitur: ibi & deliberationi, & mutationi remediorum, tempus patet; adeo ut raro, si inter initia Medicus accessit, obsequens aeger sine illius vitio pereat.* Verum binas ibi ponit conditiones ad felicem curam morborum chronicorum requisitas, ut nempe in initio morbi Medicus vocetur, & aeger obsequens sit: sed latenter saepe morbi Chronici subrepunt, & plerumque altas jam radices fixerunt, antequam Medici opem aegri implorent, cum sensim tantum functiones corporis laedere soleant. Praeterea non semper obsequentes aegri sunt, cum & imminens exitium non terreat, & ipsa curae longitudo frequenter obsequii taedium pariat. Prudenter hoc monuit *Aretaeus* (u) dicens: *Longorum morborum labor quidem multus, tempus vero colliquationis longum, & medicatio instabilis: vel enim haud ex toto deleti sunt, vel ex parva offensa revertuntur morbi: nam laborantes aequo animo ferre usque ad finem non sustinent: quin etiam si aequo animo sustinent, in nimis longa diaeta delinquunt.* Si jam simul consideretur, quod in morbis acutis febris comes lentorem & viscidítatem materiae morbosae solvat, si debito moderamine temperetur ejus impetus (vide §. 609.); simulque disponat, ut per evacuationes criticas exeat de corpore; quod aegri, discrimine morbi territi, & gravibus symptomatibus perculsi, satis obsequiosos se Medico praebeant; quod acutus morbus, ipso fatente *Celso* (w), eo facilius curetur, quo vetustior est (tunc enim solet defervescere nimius ille acutorum impetus); e contra morbus chronicus mora reddatur curatu difficilior; si, in-

(s) Lib. III. Cap. 1. pag. 111. (t) Ibidem pag. 112. (u) In Prooëmio Lib. I. de Causis & Signis Morbor. diuturn. pag. 26. (w) In loco modo citato.

inquam, omnia haec ponderentur, patebit, majorem difficultatem in morbis chronicis curandis esse quam in acutis. Certe periti Medici plus sperant in curanda peripneumonia, periculosissimo quamvis & acutissimo morbo, quam in Phthisi: saepius sanantur Phrenitici quam Maniaci. Inflammatio hepatis toties sanatur, sed scirrhosa ejusdem visceris infarctio vix unquam. Idem & patebit percurrendo morbos acutos & chronicos aliarum corporis partium. Unde merito statuitur, *quod longus morbus cum penitus insedit, quod ad difficultatem pertinet, acuto par est* (*x*) non tantum, sed longe difficilius eradicari possit. Sequitur jam, ut considerentur generalia illa, quae de origine morborum chronicorum cognita habentur. Verum tantum hic dicitur de causis illis, quae in corpore natae morbis chronicis originem dederunt. Sunt enim & aliae causae, applicatae corpori, non praeëxistentes in corpore, quae difficillimis morbis Chronicis producendis sunt quam aptissimae. Compressio imprudens capitis in recens natis, vel & junioribus, perpetuae stultitiae, & convulsionibus, toties dedit originem. Collaris nimia adstrictio narium haemorrhagiam frequentem & cephalaeam diuturnam produxit, quod vidi. Plurima mala a constrictione sola abdominis per thoraces rigidos in sequiori sexu observavit *Celeberrimus Winslow* (*y*). A lapsu, gravi contusione, similibusve causis, loco motis vertebris, immedicabiles paralyses, asthmata &c., toties producta fuerunt. Dum Epidemicae quartanae grassantur, sanissimi homines saepe corripiuntur tali morbo, per plures menses durante, absque eo quod ullum vitium antea in corpore observatum fuerit, vel ullus error in sex rebus non naturalibus commissus sit, cui origo hujus morbi ulla specie tribui possit; uti postea in Capitulo de morbis Epidemicis pluribus dicetur. Verum cum de his omnibus antea actum sit, dum de vulneribus, contusionibus, obstructione &c. tractabatur; & de morbis Epidemicis postea dicetur; hic loci tantum agendum erit de illis causis, quae sensim natae in corpore morbos chronicos producunt.

Bini autem generales fontes harum causarum sunt: vel enim lente subrepunt vitia, sensim in liquidis nata (subitaneae enim liquidorum degenerationes morbos acutos producunt, vel illos ab epidemico miasmate natos brevi sequuntur); vel post morbos acutos, non ex integro sanatos, supersunt variae degenerationes humorum. Forte mirum videbitur, quod nulla hic fiat solidarum partium mentio, quatenus ab illarum degeneratione chronici morbi produci possent. Verum considerandum est, quod hic agatur de morbis longis, & quod solidarum partium morbi nunquam diu persistere possint, quin sequantur morbosae degenerationes fluidorum. In solidis partibus enim vel peccat nimia laxitas, vel nimia rigiditas, vel adest soluta unio partium cohaerentium. Sed nimia laxitas solidarum partium spontaneam corruptionem fluidorum producit (vide §. 26-54.), de qua sequenti paragrapho ad numerum tertium dicetur. Nimia rigiditas vasorum vel omnem motum suffocat, vel, nimis forti reactione vasorum in liquida contenta, fluidissima expellit; reliqua

(*x*) Ibidem. (*y*) Academ. des Sciences 1714. Mem. 234. &c.

qua condensat, adeoque morbosam diathesin liquidis nostris conciliat; de qua ad secundum numerum sequentis paragraphi dicetur. Soluta autem unio partium solidarum, antea cohaerentium, effusionem humorum, & spontaneam degenerationem effusorum, pro suo effectu habet. Hinc patet ratio, quare generalis illa divisio causarum morborum chronicorum sufficiat. De singulis his jam seorsim agendum erit.

§. 1051. Vitia liquidorum sensim nata oriuntur: 1. Ex ingestis; aëre, cibo, potu, condimento, medicamento, veneno, tam alienis, ut nostris humoribus similia non sint, tam validis, ut vi nostrorum viscerum & humorum nostris assimilari non possint. Eaque sunt α. *Acor* (60. ad 69.). β. *Austerum*, ex acore & terrestri plurimo unitis, ut a fructibus immaturis, vel adstringentibus, succis, vinis, & similibus; quae liquores coagulant, vascula constringunt, hinc obstructiones duras pariunt (31. 36. 40. 50. 51. 113. N°. 1. 117.). Sanatur diluentibus, alcalicis fixis, saponaceis alcalicis, diu, prudenter usurpatis. γ. *Acre pingue aromaticum*, ex cibis, potibus, condimentis, calidis odore, sapore; haec calorem, attritum, laesionem minimorum vasculorum, dolores calidos, attenuationem liquorum, horum putrefactiones, extravasationes, & similia multa producunt: curantur aquosis, farinosis, gelatinosis, acidis. δ. *Pingue iners*, a nimio usu pinguium, ex animalibus terrestribus, piscibus, vegetabilibus oleosis; hinc obstructio (117.), ranciditas biliosa, inflammatio, corrosio, putrefactio pessima (82. 526.). Curatur diluente, saponaceo, acido. ε. *Salsedo muriatica*, ex sale, salitisve; vascula destruit, liquida solvit, acria reddit illa; hinc ἀτροφίαν, solutiones vasorum, extravasationes liquorum, non cito putrescentium, sed maculas producentium. Tollitur aqua, acidis, lixivio calcis vivae. ζ. *Alcali* (76. ad 91.) η. *Glutinosum* (69. ad 76.). 2. A viribus nostris nimiis in ingesta (50. ad 58. 92. ad 106.), 3. A spontaneis nostrorum humorum vitiosis permutationibus (58. ad 91.).

Sanitas habet latitudinem quandam (vide §. 1.); & in hac latitudine admittit parvas mutationes, quae a perfecta & stricte dicenda sanitate recedunt quidem, interim tamen nondum turbant multum functiones. Unde *Galenus* (vide §. 1.) dixit: *Non enim absoluta ipsa est, nec indivisibilis simul, quae est & dicitur sanitas, verum etiam quae ab hac deficit, modo adhuc usibus nostris non sit inepta.* Possunt ergo sensim humores nostri a conditionibus illis, quas in perfecta sanitate habent, recedere, & tamen, dum sic incipiunt degenerare, nondum sensibiliter functiones laedere. Verum dum pergit ille recessus a sanitatis legibus, vel augetur copia humorum degenerantium, tunc laesio functionum manifesta fit, & dicitur morbus.

Unde de diaeta ſanorum agens *Hippocrates* (z) dicit: *Nam etſi a caeteris non multum deficiunt, temporis tamen ſpatio corpus ab exceſſu ſuperari, & in morbum incidere neceſſe eſt.* Paulo poſt addit ſequentia: *Neque enim morbi derepente hominibus accidunt, ſed paulatim collecti, confertim ſe produnt.* Quod inprimis de morbis chronicis, ſenſim ſubrepenti humorum degenerationi originem ſuam debentibus, intelligendum videtur. Conſiderandae jam ſunt cauſae praecipuae, a quibus illa vitia in liquidis noſtris ſenſim naſcuntur.

1. In Phyſiologicis demonſtratur, ingeſta ſucceſſive per actiones conſpirantes viſcerum, vaſorum, & ſanorum humorum, in corpore mutari ita, ut fiant partes noſtri corporis ſolidae & fluidae; ſicque reſtituantur quotidie illa, quae per ipſius ſanitatis actiones pereunt de corpore. Verum, uti antea ad §. 25. dictum fuit, requiritur ad hanc rem, ut ingeſta ſint talis indolis, ut poſſint per vires mutantes noſtri corporis ſuperari, & noſtram induere naturam. Certa autem experimenta docent, non omnia ingeſta aeque facile ſuperari a viribus permutantibus noſtri corporis; imo & quaedam diu moveri per vaſa cum humoribus noſtris, antequam propriam indolem deponant, & noſtris liquidis ſolidisque omnino aſſimilentur. Qui allio quotidie in cibis utuntur, toto corpore ingratum allii odorem ſpirant; leporis, braſſicae foliis per aliquot dies nutriti, carnes ingratum admodum ſaporem, & odorem, acquirunt. Rubia tinctorum, animalium cibis permiſta, non tantum interiorem ventriculi & inteſtinorum ſuperficiem infecit ſuo colore, ſed & ſolidiſſima oſſa rubedine conſpicua tinxit; retinens adhuc ſuam indolem, dum jam adhaereret unita ſolidis animalis partibus. Sed & obſervatum fuit, haec animalia languere, dum utebantur rubia, quae adeo pertinaciter viribus aſſimilantibus reſiſtebat (a). Patet ergo ferax ſatis morborum Chronicorum origo a ſola ingeſtorum tali indole, ut admodum diſſimilia ſint humoribus noſtris, & nimis reſiſtant viribus permutantibus noſtri corporis: ſed & ſimul apparet ratio, quare debiliores homines a pluribus ingeſtis laedantur & langueant, quae a robuſtis, & exercitatam vitam degentibus, ſuperantur ſatis commode; & cur debilibus conveniant talia nutrimenta, quae, antequam ingerantur, jam poſſident dotes ſimiles humoribus noſtris ſanis, uti explicatum fuit ad §. 28. Simul & inde intelligitur, quod in robuſtis & exercitatis hominibus morbi Chronici plerumque tantum oriantur ex vitiis relictis a morbis acutis non bene ſanatis: In debilibus vero, & otioſam vitam degentibus, Chronica mala oriuntur ex vitiis liquidorum, ſenſim natis, ob minus perfectam aſſimilationem ingeſtorum.

Aërem liquidis noſtris inhaerere, plurimis conſtat experimentis (de quibus vide §. 647.); ſed ſic unitum aliis particulis, ut non ſit elaſticus; & peſſima mala fieri poſſe, ſi priſtinam elaſticitatem denuo acquirat aër in liquidis haerens. Verum demonſtravit *Celeberrimus Hales* (b), notabilem partem ſub-

(z) De victus ratione Sanor. Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VI. pag. 449.
(a) Medical Eſſays Tom. V. part. 2. pag. 930. Academ. Royale des Sciences l'an 1739. (b) Vegetable ſtatiks paſſim.

ſubſtantiae animalium & vegetabilium conſtitui ab aëre tali fixato, non elaſtico; illumque aërem ſic per plurimos annos manere in ſolidis vegetabilium & animalium partibus; & denuo amiſſam elaſticitatem acquirere, dum per ignem ſolvuntur nexus, quibus cohaerebat ſolidis. Vires ergo permutantes ingeſta in animalibus habent hanc efficaciam, ut aërem reddant non elaſticum, miſceant intime fluidis, uniantque ſolidis partibus nexu adeo durabili. An forte in morbis languidis moleſtae illae flatulentiae adeo frequentes ſunt, quod a debili vi aſſimilante non ſatis ſubactus & mutatus ſit aër ingeſtus? Verum innumera per aërem diſperſa fluctuant, quae una cum aëre corpus ingreſſa ſanitatem turbare poſſunt (vide §. 605. 4.). Sic paludoſa & depreſſa loca habitantes ſcorbuto peſſime ſolent affici: & alii morbi endemici a ſimili cauſa oriuntur frequenter; de qua re adhuc plura dicenda erunt §. 1408., ubi de morbis epidemicis agetur.

Verum & ciborum major tenacitas, quam ut a viribus permutantibus corporis ſuperari poſſit, frequens morborum Chronicorum cauſa eſt. Dum teneris infantibus duriores cibi ingeruntur, vel & lenta farinoſa fercula; tumet abdomen & indureſcit, reliquum corpus lento maraſmo extenuatur. Ob eandem cauſam & in obſeſſis urbibus lauguent homines miſerrime, dum ex annonae penuria minus congruis alimentis uti coguntur (vide §. 25. 1.). Idem & de potu verum eſt; etiam ſalubris aquae, ſi majori copia ingurgitetur ſimul & ſemel, a ſiticuloſo, & laboribus validis feſſo, vel etiam a febre aeſtuante homine. Niſi enim vires tam validae fuerint, ut movere poſſint ingentem aquae potae copiam, & per cutis ſpiracula, aut urinae vias, educere, incipiunt brevi tumere, & in hydropem incidunt, homines a ſola hac cauſa. *Piſo* (*c*) vidit adoleſcentem, qui in febre tertiana intemperantius aquam biberat, ſub ejus declinationem in aſcitem incidiſſe: idemque monet ruſtico contigiſſe, qui meſſis tempore, a labore aeſtuans, immodico aquae potui indulſerat. Hinc belli duces prudenter poſita cuſtodia cavent, ne laſſi a longo itinere milites affatim hauriant aquas ſiticoloſi. Obſervatum autem fuit longe magis in tali caſu nocere aquas ſtagnantes, quam exercita curſu flumina: & hoc pariter monuit *Hippocrates* (*d*), dum hydropem univerſalem a tali cauſa naſci docet: *Quum quis per aeſtatis tempus ex longo viae itinere in aquam pluviam & ſtatariam inciderit, eamque avide copioſam biberit. Si igitur carnes aquam ebiberint & in ſe continuerint, nusquam autem ſeceſſus fiant, haec contingunt.* Notum eſt, toties chloroſin, & ſummum languorem, fluorem album, uteri haemorrhagias, fieri mulieribus, dum potibus aquoſis tepidis abutuntur. Condimenta acriora, diu & multum uſurpata, pariter huc ſpectant; quatenus ſenſim acrimoniam humorum producere poſſunt talem, ut inde morbi chronici difficiles fiant; uti patet in ſcorbuto muriatico, affligente illos, qui ſalſamentis vel delectantur nimium, vel eduliorum aliorum penuria illis uti coguntur; uti in longinquis navigationibus toties contingit; praeſertim ſi & aquae ſimul adſit inopia.

Me-

(*c*) Obſerv. & Conſil. de Morbis a ſeroſa colluvie Sect. IV. Cap. III. pag. 333.
(*d*) De Internis Affectionibus Cap. XXVIII. Charter. Tom. VII. pag. 658.

Medicamenta autem cum, teste *Hippocrate* (vide §. 5.), sint omnia, quae praesentem statum dimovent, vehementiora autem omnia immutant, majorem adhuc degenerationem liquidis inducere possunt, & languidos morbos producere. Videmus hoc toties in illis hominibus, qui commoda satis sanitate fruentes de praecavendis morbis futuris semper sunt solliciti, & invitis saepe Medicis extorquent remedia, vel proprio consilio semper quid conantur mutare in corpore, & *in secunda valetudine adversae praesidia consumunt* (*e*). Prudentes Medici pia fraude similibus hominibus praescribunt talia, magno virium encomio, quae corpus minime turbare possunt. Verum si, his non contenti, frequenti venae sectione, purgantibus, vomitoriis, abutuntur, sanitatem destruunt, & in chronicos morbos, difficillime curabiles, incidunt, vel ob solas vires debilitatas, *cum omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas sit*; uti optime monuit *Celsus* (*f*), purgantium medicamentorum nimis frequentem usum damnans. Notum est Epitaphium Itali, qui praematura morte similis imprudentiae poenas dederat:

Stava ben, ma per star meglio, sto qui.

Venena autem longe adhuc pejores morbos relinquunt, & plerumque penitus insuperabiles. Antea ad §. 586. *α*. dictum fuit de puella, quae ab arsenico assumto per integrum triennium vixit morbosa. Venefici sic temperare noverunt deleteria haec pharmaca, ut lento conficiantur morbo miseri, quibus haec propinata fuerunt: quorum scelerum exempla satis numerosa apud historicos habentur. Argenti vivi, per ignem agitati, vapores illos, qui deaurandis metallis victum quaerunt, miserrimos reddunt; dum tota vita tremuli omnibus membris manent; quandoque & epilepticos inde factos fuisse novi. Plumbi fusi halitus, calces plumbi quaecumque corpori ingestae, colicam pictonum dictam, & postea pessimam paralysin, toties producunt. Omnia enim haec a viribus corporis nostri domari nequeunt, & lentam, sed saepe certam, perniciem faciunt.

Jam considerandae sunt praecipuae classes degenerationum in liquidis nostris, quae sensim natae morbos chronicos producere valent.

α. Acor. De hac acrimonia, causis unde nasci solet, morbis qui inde fiunt, dictum fuit ad numeros hic citatos.

β. Austerum. Ubi numeris hic citatis de roboranda nimia flacciditate solidarum partium nostri corporis agebatur, constitit, quod, aucto fibrarum robore, vasorum cava his arctentur, & liquida coagulentur; vel saltem partium, fluida nostra constituentium, cohaesio inter se augeatur; unde pulchrum adeo effectum habent, ubi nimis soluti sunt humores, & nimis facile cedunt liquidis impulsis vasa corporis nostri. Verum ubi haec vel diutius usurpantur, quam par est, in morborum similium cura, vel imprudenter adhibentur corpori caeteroquin sano, obstructiones pessimae, & vix curabiles, fiunt,

(*e*) Celsus Lib. I. Cap. I. pag. 21. (*f*) Ibidem Cap. III. pag. 31.

fiunt, quia binae validissimae obstructionum causae concurrunt; nempe vasorum angustatio, & adunatio molecularum, quae humores nostros constituunt (vide §. 108.). Dum in collyriis vitriolum, alumen, & similia, imprudenter oculis applicantur, tenerae & pellucidae corneae vasa sic corrugantur, humores ita coagulantur, ut callosae opacae maculae tota vita saepe maneant, nulla postea arte solubiles. Dum rusticorum pueri immaturis fructibus abutuntur, tumido abdomine, infarctis visceribus, glandularum indurationibus, scabiei quadam specie, toties poenas luunt. Verum quidem est, quod austera haec in ventriculum & intestina agant primo & efficacissime, & constringendo venarum absorbentium oscula sibi ipsis viam praecludere videantur, ne facile sanguinem inficere possint: sed & ab hoc effectu solo magna mala produci poterunt, dum internae tunicae ventriculi & intestinorum extrema vascula sic contrahuntur, ut arteriae nihil emittere, venae nihil admittere, possint: turbatur enim inde tota chylopoiesis. Verum ubi illa austera assumta, vel a potu, vel a liquidis in intestina delatis, diluuntur multum, ingrediuntur sic diluta per vasa lactea, & glandulas mesenterii pessime obstruunt; vel & a venis mesentericis delata per venam portarum ad hepar, & ibi similia mala producunt: hinc praecipue abdominalium viscerum morbi Chronici ab hac causa fieri solent. Pessima mala fieri ab usu vini austeri ex uvis non satis maturis pressi, quotidiana observata docent; & forte inde saepe fiunt *contracturae* dictae, in Austria satis frequentes, dum ligamenta, quibus ossa articulata nectuntur, obrigescunt. Similem effectum coagulandi liquida, & contrahendi solida, habent & spiritus fermentatione parati, quibus abutentes homines Chronicis solent perire morbis, scirrhosa induratione omnia fere viscera obsidente, uti antea ad §. 28. 4. dictum fuit.

Prosunt hic diluentia, quatenus omnem acrimoniam enervant simplici interpositione aquae; & simul quatenus nimiam rigiditatem partium solidarum tollunt (vide §. 35.). Verum liquidorum coagulum, ab austeris productum, sola aqua solvere vix valet; hinc adduntur alcalica fixa, quae ab acido concreta attenuant & resolvunt. Cum autem & alcalina acrimonia metuenda sit (vide §. 86.); hinc prudenter, & parca copia simul, copiosa aqua diluta, propinantur, & repetito usu horum salium compensatur parca illorum dosis, quae adhibetur. In aquis quibusdam medicatis moderata talis copia salis alcalini adest; hinc in his morbis pulchrum usum habent: tales sunt aquae *Selteranae*, *Antonianae*, *Wildungenses*, *Buchenses*, & in diversis regionibus similes aliae, quae in morbis plurimis Chronicis magno cum fructu adhibentur.

Non minus tutum quam efficax remedium etiam praebet sapo ex alcali fixo cum oleo puro presso quocumque paratus, qui vim solventem salis alcalini retinet, omne acidum domat, & simul ob oleum, huic sali unitum, non nocet acrimonia. Ferri enim posse a corpore humano magnam hujus saponis copiam absque noxa, docuit usus Lithontriptici Anglicani; de quo postea *in Capitulo de calculo* dicetur. Junioribus ab acido laborantibus, & coagulato lacte intestina infarcta habentibus, pulchre prodest saponis usus; dum sales alcalini, inprimis si majori copia adhiberentur, tenella horum viscera laederent.

γ. Acre

γ. Acre pingue aromaticum. Aromata ſapore calido & odore fragranti cognoſcuntur; & licet diverſa ſit in variis acrimoniae aromaticae intenſitas, omnia tamen acria ſunt plus minusve. Verum obſervatur, quod illud ſapidum & odorum oleo inviſcatum haereat, quibus vinculis liberum ſi fuerit, brevi in auras avolat; hinc pinguia vocantur aromata. Sic tota cinamomi fragrantia in ejus oleo ſtillatitio haeret: in maci, & nuce moſchata, idem obtinet non tantum, verum & haec contrita, & praelo preſſa, magnam copiam olei ſudant, quod frigefactum butyri conſiſtentiam habet, & in officinis medicis ubique reperitur. In radice Imperatoriae diſciſſa nudo etiam oculo diſtinguuntur folliculi, oleo tali aromatico pleni; quod idem etiam in pluribus ſeminibus aromaticis obtinet. Ob hanc cauſam ſtimulus, corpori ab aromatibus conciliatus, pertinacius haeret oleoſa tenacitate, & longe plus calefacit. Notum eſt, omnia haec cibis miſceri, & condimentorum titulo divitum menſis abhiberi, ut ultra ſatietatem cum oblectamento cibos ingerere poſſint. Ex iisdem & ſpiritus aromatici & tincturae parari ſolent, quas ſaccharo edulcoratas ultimae menſae apponere ſolent; ut nempe gravatus ingeſtorum copia ventriculus citius & felicius ſe hoc onere liberare queat. Facilius haec feruntur ab illis, qui inter fercula ſolo aquae potu ſitim ſedant: verum & illi, qui vinis etiam generoſis indulgent, ab his non abſtinent, credentes ad digeſtionem ciborum haec utiliſſima eſſe, imo fere neceſſaria poſt lautas epulas. Sic ignes ignibus addunt, & ſaepe calidiſſimae febres ab horum imprudenti uſu excitantur; uti antea ad §. 586. α. dictum fuit. Verum aucto motu humorum per ſtimulos hos aromaticos (vide §. 99.), calore majore excitato in corpore, acrimonia ſimul nata in humoribus, dolores fiunt cum caloris ſenſu in ventriculo ſaepe, frequenter & moleſtiſſimae cephalalgiae ſequuntur; vaſa rumpuntur, unde profuſae narium haemorrhagiae, haemoptoë, haemorrhoïdum cum valido dolore fluxus, apoplexiae, vel ſubito lethales, vel & in diuturnam paralyſin deſinentes. Sed ab humoribus extravaſatis, vel & putredine inducta per nimium calorem (vide §. 84. 5.), plurima & difficillima mala naſci poſſe, etiam chronica, patuit ex illis, quae ad §. 85. 86. & 100. dicta fuerunt. Et poſtea ad §. 1491. patebit, dolentiſſimum & longum ſimul morbum, rheumatiſmum nempe, accidere illis, qui temperiem ſanguineam, labe acri infectam habent. Alliorum, ceparum, piperis, ſinapi, raphani ruſticani, & ſimilium, immodicus in condimentis uſus non abſque ratione hunc morbum quandoque feciſſe creditur.

Quaenam autem medela requiratur ad corrigendam hanc acrimoniam, dictum fuit ad §. 605. 8.

δ. Pingue iners. Lauto victu, una cum otio, pingueſcere animalia, quotidianis experimentis conſtat; & quidem eo usque, ut tandem propria pinguedine quaſi ſepulta ſuffocentur. Quanta autem mala fieri poſſint a ſola pinguedine accumulata, comprimente vaſa & viſcera vicina, explicatum fuit ad §. 1010. 1. Simul autem tunc dictum fuit, pingue illud oleum ſic latere poſſe in multis vegetabilibus, ut nemo facile crederet, tantam illius copiam adeſſe; quod oleum per chylopoieſin inde extricatur, & obeſitatem magnam

facere

facere poteſt. Si ergo talia ſumantur alimenta, in quibus opimum illud pingue abundat, tunc & tanto major obeſitas fiet. Verum haec pinguedo ſano in homine blanda eſt, & ſola mole moleſtiam parit; inprimis ſi non per totum corporis habitum, ſed in quibusdam tantum locis accumuletur: talem caſum vidit *Celeberrimus Boerhaavius* (vide §. 75.), ubi tumor pinguis, ſex libras pendens, in cavo pectoris ſenſim excreſcens, poſt ſummas & vix tolerandas miſerias nobilem aegrum ſuffocavit. Verum ubi illud pingue per febrim ſolvitur, attenuatur, ſanguini miſcetur, tunc peſſimam acrimoniam rancidam acquirit, & periculoſam admodum vaſorum plenitudinem producit; uti pluribus dictum fuit ad §. 693.; ſimulque ſubitam putredinem facit. Quaenam autem remedia requirantur in tali caſu, eodem loco dictum fuit. Verum haec omnia obtinent, ubi ſubito ſoluta pinguedo humoribus circulantibus miſcetur: poteſt autem & nocere, dum ſola mole vicina vaſa & viſcera premit; & tunc conducit illam nimiam obeſitatem minuere; quod obtineri poteſt, ſi fiant omnia oppoſita illis cauſis, quae in ſanis hominibus pinguedinem accumulare obſervantur, quae collegit *Celſus* (g) dicens: *Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, &, ſi poſt prandium eſt, balneum, contracta alvus, modicum frigus hieme, ſomnus plenus & non multum nimis longus, molle cubile, animi ſecuritas, aſſumpta per cibos & potiones, maxime dulcia & pinguia, frequentior cibus, & quantum pleniſſime poteſt digerere.* Paulo poſt ad extenuandum corpus laudat his contraria. Optima methodus eſt, ſubducere ſenſim de corpore illud quod abundat, ſimulque robur addere partibus a nimia impletione diſtractis, & poſt depletionem penitus flaccidis. Corporis exercitia utrique huic ſcopo inſerviunt quam pulcherrime; nam & difflant illud pingue de corpore, & ſimul robur partium ſolidarum augent (vide §. 28. 2.). Unde obeſos equos videmus ſolis laboribus macilentos reddi, licet bono & copioſo pabulo nutriantur: ita & duris laboribus quotidianis victum ſibi comparantes homines pingueſcunt nunquam. Interim tamen & hic prudentia opus eſt: obeſos enim homines, valida corporis exercitia ſubito non ſine periculo obire poſſe, certum eſt: fuſa enim per calorem corporis, a motu auctum, pinguedo periculoſam plenitudinem vaſorum facere poſſet, & oleoſa immeabilitate vaſa minima in cerebro & pulmone obſtruere; unde toties ſubita mors ſecuta fuit; quod & in equis pinguibus, validiſſimo curſu exercitatis ſubito, poſt longam in ſtabulis quietem, obſervaverunt equiſones.

Praeſtat hinc prius per purgantia leniora, ſed ſaepius repetita, minuere molem, qua gravantur obeſa haec corpora; & dein motu muſculari, gradatim aucto, uti; ſic enim ſenſim & tuto minuetur nimia obeſitas. Dum enim operarii valide corpus movent, urina exit rubicunda, induſia pingui tinguntur ſudore. Demonſtraverunt Chemici urinae rubedinem ab oleo admiſto inprimis pendere, adeoque patet, quod per corporis motum expellatur de corpore

(g) Lib. I. Cap. III. pag. 28.

pore illud pingue. Unde *Galenus* (*h*) assiduam ventris dejectionem, exercitationem celerem, frictionem modicam, cibos, qui saturant quidem, parum tamen afferunt nutrimenti, laudavit tanquam summa remedia ad minuendam obesitatem nimiam. Inde & intelligimus, quare *Hippocrates* (*i*) commendaverit crassis hominibus, qui tenues fieri cupiebant, obsonia pinguia, ut nempe a paucissimis saturarentur. Paucitatem enim alimentorum in alio loco commendat (*k*): *Quibuscumque morbis siccitas conducit, semel in die cibum capere confert; & cibus & potus pauciores, quam ut repleantur, insumere; eosque laboribus & deambulatione conficere, & quam minimum dormire.* Sollicitas curas & vigilias macilentiam inducere, observatur (*l*): verum haec alia mala inducunt; hinc prioribus utendum potius.

Praeterea observamus homines quosdam, qui semper macilenti manent, licet copioso & lauto fruantur victu: in his acrior urina, subfoetida, & ex flavo viridescens observatur; color totius corporis subflavescens apparet: verum haec signa sunt temperiei biliosae dictae, in qua bilis & copiosa, & acris, adest. Unde profuit obesis, una cum modo laudatis, si sumant amara illa, *Absinthium*, *Centaurium minus*, *Gentianae radicem*, & similia, quae tantum usum habent in illis morbis, ubi bilis vel iners nimis est, vel copia deficit. Monuit hoc etiam *Galenus* (*m*) de cura obesitatis agens: *Calidior ficciorque temperies exile corpus reddit: ergo talis tibi facienda est crassi corporis temperies, si ad Symmetriam rediturum sit.* Laudat autem ad hunc scopum obtinendum similia remedia: *Rutae Sylvestris corymbos & semina*, *Aristolochiam rotundam*, *Centaurium minus*, *Gentianam &c.* Tantam autem efficaciam in his remediis observavit, ut moneat, quosdam periisse, qui graciles jam vel mediocris habitudinis cum essent, his remediis imprudenter utebantur ad morbos articulares sanandos; ad quorum curam similia laudari solent, uti postea in *Capitulo de Podagra* dicetur.

Licet autem evacuantia plenis illis corporibus semper conducere videantur; videmus tamen apud veteres Medicos non laudari sanguinis missionem ad minuendam obesitatem. Dictum fuit ad §. 1010. 1. vasa sanguinea in obesis angusta satis inveniri; unde non semper in his sanguis abundat: Requiritur quidem venae sectio quandoque ad cavenda illa mala, quae nimiam obesitatem sequi vel comitari solent; uti etiam, dum illud pingue calore corporis, motu subito, vel febre, solutum, venas denuo ingreditur, & periculosam maxime vasorum plenitudinem facit. Caeterum sanguinis missiones repetitae potius corpus ad obesitatem disponunt; uti antea ad §. 106. γ. dictum fuit.

ε. Salsedo muriatica. Salem marinum, sive in condimentis assumtum, sive carnibus piscibusve aut oleribus pro conservatione additum, posse admisceri humoribus nostris, illisque pertinaciter adhaerere, paulo ante dictum fuit

(*h*) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. VIII. Charter. Tom. VI. pag. 175. (*i*) De salubri victus ratione ibidem pag. 227. (*k*) De Affectionibus Cap. XII. Charter. Tom. VII. pag. 632. (*l*) Celsus Lib. I. Cap. III. pag. 28. (*m*) Method. medend. Lib. XIV. Cap. XV. Charter. Tom. X. pag. 335.

fuit eadem hac paragrapho: verum dum liquida noſtra, ob ſalem muriaticum admiſtum acriora reddita, per minima vaſa moventur, haec facile eroduntur, & fiunt extravaſationes fluidorum: at cum ſales muriatici omni putredini reſiſtant; hinc non facile putreſcunt liquida extravaſata, ſed cute integra maculas caeruleas producunt; uti poſtea in *Capitulo de Scorbuto* dicetur. Cum autem ad reſtitutionem illorum, quae quotidie per ipſam ſanitatem pereunt de corpore, requiratur blanda humorum noſtrorum indoles (*n*); inde fit ἀτροφία, ubi humores noſtri acrimonia muriatica ſcatent. Videantur & illa quae ad §. 605. 7. de hac acrimonia emendanda habentur.

ζ. Alcali. De hac acrimonia peculiari Capitulo actum fuit ad numeros hic citatos.

η. Glutinoſum. Et de hoc liquidorum noſtrorum vitio pariter dictum fuit.

2. Ingeſta alimenta mutantur a viribus noſtri corporis ita, ut propria ſua indole depoſita acquirant dotes ſimiles noſtris liquidis & ſolidis. Verum Phyſiologia docet, illam mutationem fieri, dum liquidis noſtris copioſis miſcetur parva pars ingeſtorum, & dein ſimul cum his per vaſa noſtra & viſcera movetur diu. Actio autem vaſorum noſtrorum in liquida contenta pendet a vaſorum contractione, per quam premunt & condenſant humores. Chylus enim & lac, ex ingeſtis cibis & potibus parata, minorem denſitatem habent quam ſanguis & ſanguinis ſerum. Si ergo vaſa nimis fortia condenſent humores contentos nimis, tunc & fluidiſſima exprimuntur, & reſiduum minus meabile fit; adeoque aptiſſimum redditur, ut circa ultimas vaſorum anguſtias haerere incipiat, & pertinaces obſtructiones faciat, dum ſimul rigida vaſa ſuae dilatationi reſiſtunt. Qualia autem mala inde naſci poſſint, §. 52. & ſequentibus explicatum fuit. Sufficit hic notaſſe, quod & polypoſae concretionis in ſanguine origo huic cauſae merito adſcribi queat. Quam chronicum autem & difficile tale malum ſit, ſatis notum eſt.

Sed ſi, manente naturali vaſorum robore, per auctam velocitatem motus circulatorii, intra datum tempus, vires vaſorum applicentur frequentius & fortius liquidis contentis; & illa degenerabunt a dotibus iſtis, quae ad ſanitatem requiruntur; unde varia mala, tam acuta, quam chronica, fieri poterunt; de quibus videri poſſunt illa, quae ad §. 100. habentur.

Ubi autem concurrunt ſimul & vaſorum ingens robur, & aucta circulationis velocitas, tunc ſubitae & validae fiunt humorum degenerationes, ut in morbis acutis; qui & iterum Chronicis morbis toties dant originem; uti ſequenti paragrapho patebit.

3. Spontaneae permutationes noſtrorum humorum dicuntur illae, quae a cauſis communibus, in omnia corpora agentibus, fiunt, nulla habita ratione vaſorum in quibus continentur; vel motus vitalis nimii aut torpentis, per quem agitantur continuo; uti antea ad §. 57. dictum fuit. Unde inprimis tales degenerationes fiunt ab humorum noſtrorum ſtagnationibus in diverſis corporis locis. De ſpontanea degeneratione humorum in acre, acidum, alcali-

(*n*) H. Boerh. Inſtitut. Med. §. 451.

calinum, uti & in lentum glutinosum, dictum fuit ad numeros in textu citatos. Verum & aliae spontaneae mutationes fiunt in humoribus nostris, quae difficillimis morbis chronicis causam dant; quod paucis exemplis demonstrare non carebit usu. Sanguis sanus de vena missus sponte sua, licet etiam retineatur in calore corporis sani, separatur in binas partes, serum nempe fluidum, & rubram concretam massam. Si jam homo in Syncopem veram delapsus per aliquot minuta horae absque ullo motu cordis manserit, in cordis ventriculis, sinubus, auriculis, stagnabit sanguis, & similis separatio seri a parte rubra fieri incipiet; unde postea polypi manebunt, tota vita indissolubiles, & pessime turbantes vitalium viscerum actiones. Si exitus bilis ex vesica fellea in intestinum duodenum a quacumque demum causa impediatur, stagnans bilis, resorpta parte tenuiori, lentescet inspissata, & calculosas concretiones producet, quae Icterum pertinacissimum & chronicum toties faciunt. Urina sana, vase purissimo excepta, crustam calculosam deponit sponte; sed & in corpore retenta idem facit, & miserrimos morbos producit, uti nimis notum est. Unctuosum illud smegma, quod in loculis cutaneis collectum per patentia oscula exit in cutis superficiem, illamque inungit, si stagnet in tali folliculo, sensim inspissatur, & ingentes tumores steatomatosos producit, spontanea tali degeneratione. Sed & in interioribus corporis similes tumores inventi fuerunt, uti antea dictum fuit. Ex his autem patet, in indagatione causarum, quae morbos chronicos producunt, & ad spontanea humorum nostrorum vitia attendendum esse.

§. 1052. Ex morbis acutis male sanatis oriuntur vitia in humoribus quocunque corporis loco: *α.* purulenta (158. N°. 5. 6. 7. 402.), quae producunt multa mala (936. N°. 4. 941.): sanantur (942.). *β.* Ichorosa (158. N°. 4. 206.), quorum effectus rodere, consumere. Sanantur blandis, demulcentibus, inspissantibus: *γ.* putrefacta, quae recensita (1051. N°. 1. l. *γ.* *ζ.* N°. 3.).

Morbi acuti, uti jam saepius dictum fuit, terminantur in mortem, sanitatem, vel & desinunt in alium morbum; & tunc dicuntur esse male sanati, licet saepe impossibile sit Medico etiam peritissimo evitare, ne morbus acutus in alium morbum desinat. Non enim semper est in potestate Medici, ut materiam morbi solutam, & mobilem redditam, expellat de corpore; sed satis frequenter, per metastasin ad alia loca corporis deposita, ibi novos morbos facit. Quin imo artis est, naturae haec molimina adjuvare, dum ad loca minus periculosa illam metastasim futuram signa docent; uti pluribus dictum fuit in morborum acutorum historia. Praecipua autem humorum vitia, quae observantur, dum morbi acuti in alios morbos desinunt, sunt sequentia.

α. Purulenta. Morbos acutos inflammatorios in locis, quae occupant, abscessus producere, nemo mirabitur, cum suppuratio exitus sit inflammationis validae, nec tamen pessimae; quae in gangraenam terminatur. Verum & observatur in morbis acutis quandoque, uti alibi ad §. 593. monui, quod subito

bito deponatur in quandam corporis partem copia veri puris, licet nullum signum topicae inflammationis aut suppurationis in ullo corporis loco observatum fuerit. Unde credibile videtur, quod tunc materies morbi subacta quidem fuerit, & mobilis reddita, sed simul degeneraverit, ut puri similes dotes acquisiverit omnino, licet cum reliquis humoribus per vasa fluat; unde postea in varias partes deponitur pus jam factum, non vero generatur iis locis, in quibus postea invenitur. Observatis autem practicis, & *Hippocratis* & *Galeni* testimoniis, hoc tunc confirmatum fuit. De illis autem symptomatibus, quae adsunt, dum pus fit, dictum fuit in vulnerum historia §. 158. N°. 5. 6. 7. uti & §. 387. Quanta autem mala fiant, si pus, in quodam loco corporis collectum, venis resorptum misceatur sanguini, dictum fuit ad §. 406.; uti etiam ad §. 936. 4. & §. 941. ubi de abscessu hepatis agebatur. Simul tunc ad §. 942. patuit, magnam difficultatem esse in emendanda tali cacochymia purulenta; & ibi dictum fuit de remediis, quae cum quadam spe adhuc tentari possent.

β. Ichorosa. Pus bonum, laeve, aequale, inodorum est, & nullam acrimoniam habet: verum ut illud fiat, requiritur blanda humorum indoles (vide §. 387.). Ubi ergo in morbis acutis acrimonia major in humoribus nata est, non nascitur blandum pus, sed tenuis, & pure longe acrior, ichor, magis nocens. Manifestum hujus rei exemplum habemus in variolis: illae enim, ubi boni moris sunt, & in corpore euchymo, pure bono albo crasso turgent; in confluentibus autem variolis, loco puris, invenitur ichor longe acrior, & pessime saepe depascens cutim, turpissimasque cicatrices inducens. Praeterea pus bonum, nimis diu relictum in vomica clausa, calore & mora redditur tenuius, sed & simul acrius; uti dictum fuit ad §. 406.; atque venis resorptum totum sanguinem putrida cacochymia inficere potest; vel ad quaedam loca depositum difficillima curatu mala producere. Ille vero liquor dilutus, rubellus tenuis (vide §. 158. 4.), qui in vulnere recenti, dum vasa contracta sanguinem non amplius emittunt, observatur, quandoque & ichor vocatur, sed forte minus proprie: nam ille liquor in pus brevi convertitur, nec acrimoniam morbosam habet; cum ichor proprie dicendus nunquam in pus mutetur, sed mora semper acrior evadat.

Sanatio similis requiritur ac in purulentis malis; talis nempe, quae vires refocillando simul omni putredini resistit: verum cum hic major acrimonia adsit, & solutio humorum, demulcentia, & parum inspissantia, locum habent. Tales formulae in *Materia Medica* ad §. 198. 2. 3. inveniuntur; praecipue si acetosae radices vel folia addantur his decoctis, quae putredini obsunt, & simul blanda adstringendi vi nimiam humorum tenuitatem emendant.

γ. Putrefacta. In putredinem corrumpi posse humores in morbis acutis, antea saepius dictum fuit; & inprimis illud in hepatitide metuendum esse §. 933. 939. 945. 950. explicatum fuit. Quaenam autem tunc medela adhiberi possit, numeris, in textu citatis, dictum fuit.

§. 1053. Morbi acuti male ſanati in partibus ſolidis, compoſitisve, relinquunt Abſceſſus (387. 402.), Fiſtulas (413.), Empyemata (894.), Scirrhos (392. 484 485. 486.), Cancros (492. 494.), Caries (526.).

Morbi acuti, cum vel inflammationem comitem habeant hujus illiusve partis corporis, vel ad illam in decurſu ſuo producendam admodum proclives ſint, niſi per reſolutionem ſanari poſſint, relinquent omnes inflammationis, non reſolutae, ſequelas; quae hac paragrapho recenſentur, & de quibus ſingulis ad numeros hic citatos actum fuit. Praeterea in ſingulorum morborum acutorum hiſtoria dictum fuit de variis modis, quibus terminari ſolent in alios morbos, & qui omnes huc referri poſſunt.

Sic patet, quomodo ex morbis acutis, non bene ſanatis, naſci poſſint morbi chronici, tam ratione fluidarum, quam ſolidarum, partium noſtri corporis.

§. 1054. Ex his in morbis (1051. 1052. 1053.) ſimplicibus, aut omni modo compoſitis inter ſe, infiniti ſane alii, ut effectus, ſequi poſſunt; adeoque ex eorum dato intellectu hactenus optime perſpici, & curari.

Si jam illa vitia humorum noſtrorum, ſenſim nata, vel poſt morbos acutos male ſanatos relicta, concipiantur haerere in diverſis partibus corporis noſtri, turbabunt functionem partis, quam occupant, ſemper; & ſaepe etiam vicinarum, dum vel mole ſua premunt, vel acrimonia irritant, rodunt &c. adeoque feraciſſima morborum ſeges ex talibus cauſis pullulare poterit. Si v. g. pleuritis occupans latus in ſuppurationem abiverit, vomica ibi nata, introrſum tumens, pulmonem comprimet, & difficilem reſpirationem faciet: quandoque & talis ſaccus purulentus vicino diaphragmati accreſcit, per illud eroſum pus ſibi viam quaerit, & in abdomen delabitur; cum praeſenti quidem levamine oppreſſionis pectoris, quae antea percipiebatur, ſed triſti cum eventu: ſequitur enim aſcites purulentus, conſumtio viſcerum, quae acrius quotidie redditum illud pus alluit; a putredine tympanites, & tandem poſt miſerrima mala inevitabilis mors. Verum ante mortem quot non laeduntur functiones! quam mira ſaepe intercurrunt ſymptomata! Plures tales caſus practici habentur ad §. 958., qui docent, quam numeroſa & chronica mala ſequantur quandoque morbos inflammatorios viſcerum; uti etiam paſſim in morborum acutorum hiſtoria antea tradita. Si quis jam haec applicet ſingulis partibus corporis, non mirabitur, morbos chronicos, licet numeroſiſſimos, reduci poſſe ad claſſes has cauſarum, quae recenſitae fuerunt.

§. 1055. Quum vero inde pendeant, ut patebit, omnes Chronici; horum ergo generalis doctrina, divisioque, hinc haurienda.

Magnum hoc usum in Praxi medica habet, ut determinetur indicatio curatoria & methodus medendi, si, in classes quasdam dispositis morborum causis, memoria Medici juvetur, ut ordine sic indagari possint. Si enim quis attento animo has classes percurrat, in morbis etiam intricatissimis Chronicis inveniet, quid agendum sit, ut tollatur morbus, vel saltem mitigetur: multi enim Chronici omnino incurabiles sunt, uti postea patebit; & tunc ars nihil facere potest, nisi ut morbos tales reddat facilius tolerabiles. Licet autem multi morbi chronici oriantur ex morbis acutis male sanatis, tamen longe plures a malo usu sex rerum non naturalium pendent. Unde *Sydenhamus* (*o*) non dubitavit dicere: *Acuti ut plurimum habent Deum Authorem, sicut chronici ipsos nos.* In acutis enim morbis homines, caeteroquin sanissimi, a latente saepe causa, saltem non nisi per suos effectus in corpore humano cognita, in summum deducuntur vitae periculum. Id observatur manifeste in variolis, peste, & plurimis aliis morbis epidemicis; quorum morborum causa in ambiente nos aëre haerere videtur, uti postea in *Capitulo de Morbis Epidemicis* pluribus dicetur. Verum quidem est, quod & aër minus salubris, vel subita caloris & frigoris vicissitudine peccans, in quibusdam locis morbos endemios Chronicos producere credatur non sine ratione; interim tamen *non ita immediate aëri originem debent suam, sed ut plurimum communi omnium horum parenti, humorum scilicet indigestioni* (*p*). Inprimis autem culpat magnos errores circa sex res non naturales; praecipue in cibo & potu. Numquid opulenti homines, quibus familiare est ultra satietatem cibo uti & potu, ingravescente inprimis aetate, cum morbis chronicis luctantur frequentius, quam illi, quibus rei domesticae angustia sobrietatem imperat etiam invitis. Hinc & *Sydenhamus* monet (*q*), falli illos, qui in morbis Chronicis omnem curationem solis medicamentis absolvi posse autumant: nisi enim in cibo & potu temperantia possit obtineri, frustra plerumque medicina adhibetur. Nolebat magnus ille vir inedia macerari tales aegros, sic enim vires perderent; sed tantum concedebat facile, quantum ventriculus digerere posset. Quin imo & palato aegrorum consulendum voluit, licet & difficilioris digestionis cibos appeterent; modo unica ciborum specie contenti viverent, ne ciborum, variis artibus culinariis praeparatorum, illecebrae facerent, ut ultra satietatem comederent. Peccant saepe hic nimia sollicitudine Medici, nimis exquisitam diaetam imperantes aegris, qui diuturnis morbis conflictantur. Certe *Hippocrates* (*r*) pru-

(*o*) In Differt. Epist. ad Gulielm. Cole pag. 458. (*p*) Idem in Tractatu de Podagra pag. 572. (*q*) Ibidem pag. 578. (*r*) Aphorism. V. Sect. 1. Charter. Tom. IX. pag. 11.

prudenter monuerat, errores longe periculosiores esse, qui in tenui victu committuntur, quam si paulo pleniorem victum quis concesserit; & absolute noxium damnavit tenuem & exquisitum victum in morbis longis (s). Sufficit ergo, ut simplici victu contenti sint, & evitent illa, quae difficillimae digestionis ferri tantum possunt commode ab hominibus sanis, robustis, & valido labore exercitatis; qualia sunt omnia aëre, fumo, sale, indurata edulia; uti & pinguia admodum. Quantitatem ciborum tutissime determinat fames; uti & si post assumtos cibos non admodum graventur. Simul etiam prodest, si partitis vicibus potius alimenta sumant, quam simul & semel majorem copiam ingerant. Talibus diaeteticis regulis facile obtemperant aegri, & magis morigeros se praestant ad reliqua praestanda, quae longa saepe horum morborum cura postulat. E contra morosos nimis in his Medicos nacti, clam comedunt illa, quae severe prohibita fuerant; & dum inde vix damnum sentiunt, audaciores facti indulgent genio in omnibus, & Medicorum consilia spernunt. Simul semper observandum est, ut eligantur tales cibi, quorum spontanea indoles opposita est vitio humorum praedominanti; de qua re dictum fuit §. 58. ad 92.

§. 1056. Unde etiam statim apparet, hos varietate quidem infinitos ratione symptomatum, tamen ex origine non adeo composita pendere, neque tam varia medicamenta, medendive methodum requirere; tum simul perspicitur diuturnitatis in plerisque, incurabilitatis vero in multis ratio; id ipsum pertractando jam patebit.

Ex hactenus dictis evidenter patet, innumera varietate symptomatum morbos chronicos observari debere, pro diversitate materiae morbosae, locorum in quibus haerent, functionum quas laedunt, & peculiari ipsius aegri idiosyncrasia. Omnium autem maxime mirabilia symptomata solent oriri in morbis, ubi sensorium commune, &, qui inde pendent, nervi, a causa morbosa afficiuntur; uti postea patebit, ubi de *Epilepsia*, *Melancholia*, *Mania*, dicetur. Interim tamen ex causis generalibus morborum chronicorum, quas consideravimus, patet, originem horum morborum non adeo multiplicem esse.

Verum ex iisdem etiam deducitur, nec medendi methodum adeo diversam in his requiri. Novi plures miratos fuisse, dum consilia medica Celeberrimorum olim Medicorum evolverent, quod ad morbos, diversos quoad symptomata, curandos adhibuerint saepe vel omnino eadem, vel similia, remedia. Multi ob hanc solam causam pessime senserunt de summis in arte viris, qui longaevo artis usu & curationibus felicissimis optime meriti fuerant de humano genere; imo & aegri plurimi aegre tulerunt, quod iisdem, & saepe satis simplicibus, remediis diu uti cogerentur; inprimis fastidiosi divites, qui toties merentur, ut dimittantur inanes, dum credunt optime secum

(s) Aphor. IV. Sect. 1. Ibidem pag. 9.

ſecum agi, ſi obſequioſus Medicus omnes angulos pharmacopolii excutiat, mutans remedia quotidie, compoſita compoſitis cumulans, & pretioſiſſima quaeque adhibens, quae Pharmacopolis proſunt inſigniter, aegris parum; dum longe certius & citius crumenam exhauriunt, quam morbum. Conſiderent illi, qui ſimplicitatem artis in multis morbis chronicis elato ſupercilio contemnunt, quod & quam diverſi morbi curentur Thermarum & aquarum medicatarum uſu, per tot jam ſaecula probato. Ad has confugere toties coguntur aegri, decantatiſſima alia remedia experti abſque ullo fructu. Antea §. 107. demonſtratum fuit, obſtructionem fieri ob exceſſum molis tranſiturae ſupra capacitatem vaſis tranſmiſſuri. Verum in Thermis aqua nativo calore laxat omnia & emollit, venis bibulis cutaneis ſe inſinuat, ſanguini permiſcetur, obſtructa loca alluit; & ſi potentur ſimul ſalubres illae aquae, tutum & potens habetur remedium, ut moles concreta in vaſis obſtructis attenuetur & ſolvatur (vide §. 132. 134.). Verum obſervatur in omnibus illis aquis medicatis aliquod principium ſpirituoſum, admodum fugax, quod reddit has aquas mobiles facile per omnia vaſa corporis, & facit ut longe majori copia potari poſſint, quam aqua communis etiam puriſſima. In quibusdam aquis medicatis illud volatile principium adeo fugax eſt, ut ipſis de fontibus debeant potari, nec ad modicam etiam diſtantiam transferri poſſint abſque virium jactura: in aliis plus cohaeret reliquis harum aquarum partibus, haeque, lagenis exacte clauſis, ſervari poſſunt diu, & transferri ad diſſita etiam loca, uti notum eſt. Verum ſimulac periit ex his aquis illud volatile, vappidae apparent guſtui, ſedimentum deponunt, & ſi potentur magna copia, ventriculum gravant, haerent diu in corpore, nec pulchros illos effectus medicatos praeſtant amplius. Quaedam aquae medicatae praeter illud volatile principium & puram aquam nihil aliud continent, ſaltem nullo tentamine Chemico aliquid aliud inde educi potuit. In aliis vero diverſa reperiuntur: ſal alcalinus, ſal neuter ſali marino ſatis affinis, ſal amarus purgans, ſulphur, ferrum in ſpirituoſo illo principio volatili ſolutum & cum illo in auras avolans, ſi negligentius ſerventur hae aquae; in quibusdam ferri vitriolum fixius obſervatum fuit &c. Poteſt hinc prudens Medicus eligere pro diverſa cacochymia in morbis Chronicis, pro varietate obſtaculi removendi, quod viſcera gravat, hos illosve fontes medicatos. Si ſimplex humorum dilutio, vel & elutio acrimoniae muriaticae e ſanguine, requiratur, *Teplicenſes aquae* huic indicationi ſufficient; ſi acidum, auſterumve, praedominetur in corpore, conducent illae, quae ſalis alcalini ſatis mitis copiam aliquam gerunt, ut v. g. *Selteranae aquae*, quae lacti permiſtae tantopere prodeſſe ſolent in cacochymia purulenta. Si ſaburra atrabilaria gravat abdominalia viſcera, & ſolvendo & evacuando tam pulchre proſunt *Carolinae*, hisque ſimiles aliae. Si languentibus illis flaccidis corporibus robur reddi debeat, & augeri ſolidorum actio in fluida, *Spadanae aquae* tanto cum fructu potantur, quae ipſam quaſi ferri animam corpori inſpirant, & renato bono ſanguine pallidum illum languorem tam pulchre curant. Si jam ſimul conſideretur, magnum numerum mor-

borum chronicorum in visceribus abdominalibus sedem suam habere, & inprimis in hepate, in quod omnis sanguis venosus viscerum chylopoieticorum confluit, patebit ratio, quare adeo efficax sit in morborum chronicorum cura aquarum medicatarum usus: magna enim copia potatae hae aquae, venis bibulis intestinorum resorptae cito, integris suis viribus pro magna parte in venam portarum veniunt, & sic, per omnia hepatis loca distributae, solvunt impacta, & vasa obstructa reserant.

Haec generatim dixisse de aquarum medicatarum viribus sufficiet: de singulis enim agere nimis operosum foret, nec hujus loci: praesertim cum tam pulchre de his scripserit *Celeberrimus Hofmannus* (*t*), & recentissime de his etiam egerit multifaria eruditione & scientia medica Celeberrimus vir *Antonius Cocchi* (*u*), illa occasione, quod Thermae Pisanae Augustissimi Imperatoris munificientia restitutae fuerint, & omnibus, quae ad aegrorum utilitatem ac commoda spectant, instructissimae redditae. In egregio hoc tractatu, praeter alia lectu dignissima, habentur historiae aegrorum, qui thermis his usi fuerunt, optima fide conscriptae, quae attentum lectorem multa docere poterunt.

Praeter aquas medicatas, videmus, summos in arte viros magnam spem posuisse pro cura morborum Chronicorum in succis recentibus herbarum, verno tempore magna copia & diu potatis, sero lactis, fructuum horaeorum usu, sapone veneto, melle &c.; de quibus adhuc postea in cura melancholiae dicendum erit. Omnium horum vis solvens satis efficax, & absque motu aucto aut turbis excitatis in corpore agunt.

Praeterea in cura obstructionis §. 132. 133. motus vasis reciprocus laudatus fuit ad solvendas moles concretas, quae vasorum angustiis impactae obstructiones faciunt; & inprimis frictiones commendatae fuerunt, ut alternis illis compressionibus & relaxationibus vasorum, una cum usu modo laudatorum remediorum, reserentur obstructiones, soluta & mobili reddita materie impacta. Quantum usum habeant frictiones in multis morbis curandis, alia occasione ad §. 28. N°. 2. dictum fuit: & vidimus, veteres Medicos ubique laudasse frictiones in morbis Chronicis, ac quidem merito.

Huc etiam spectant concussiones illae, quae equitatione fiunt, vel vectione in rheda. Omnia enim viscera, & inprimis abdominalia, pendula in cavo peritonaei, agitantur; sicque saepe curantur mala, quae caeteroquin vix tolli posse videbantur, uti pariter ad §. 28. dictum fuit. Inde intelligitur ratio, quare aegri, qui tempore usus aquarum medicatarum, de ipsis fontibus haustarum, levamen quidem percipiunt, nondum tamen integre sanati ad suos redire tentant, in ipso saepe itinere quotidie morbi residui decrementum percipiant; & domum reduces de recuperata sanitate gaudeant. Concussus enim illi totius corporis, in longiori inprimis itinere toties

(*t*) Opusc. Physic. Medic. Tom. II.

(*u*) De i Bagni di Pisa in Firenze 1750.

toties repetiti, expediunt illud, quod jam inceperat ſolvi & mobile reddi per aquarum medicatarum uſum.

Simul etiam ex dictis patet ratio diuturnitatis horum morborum: cauſae enim illae, quae a vitiis liquidorum, ſenſim natis, orginem ducunt, ſenſim ſubrepunt, augentur ſaepe tardo gradu, & nonniſi curatione protracta plerumque removeri poſſunt. Unde optime monet *Sydenhamus* (*w*), quod in Chronicis morbis curandis *nemo ſanus exiſtimaverit, leviculam aliquam ac momentaneam alterationem, ſanguini atque humoribus a quolibet ſive remedii ſive victus genere ſuperinductam, curationis ſcopum poſſe attingere; at vero corporis habitus omnis alio traducendus eſt, atque homo integer nova quaſi incude refingendus.* Dum v. g. Chloroſi, ſive pallido virginum morbo, laborat puella, quam parum boni ſanguinis habet, quam flaccida & inertia ſunt omnia ſolida! Intra paucos jam dies bonam haematopoieſin reſtitui poſſe, & robur addi univerſae ſolidorum compagi, nemo exſpectare poterit. Menſes quandoque plures requiruntur, antequam, ſenſim aucto robore, redeat firma ſanitas. Videmus hinc rationem, quare Medici in curandis morbis Chronicis ſaepe totum vivendi genus mutent, ut aliam conditionem inducant corpori, quam quae nunc adeſt. *Hippocrates* (*x*) jam dixerat: *In longis morbis ſolum vertere convenit.* Sic alius victus, alia aëris temperies, conciliatur, dum ſimul, a curis omnibus rerum agendarum liberi, oblectantur continua varietate objectorum, quae peregrinantibus ſe offerunt; quod ſolum ſummi uſus eſt in morbis melancholicis curandis, uti poſtea dicetur. Illa vero mala, quae morbos acutos, male ſanatos, ſequuntur, pariter lento gradu corpus depaſcere ſolent; & longum tempus requiritur, ſi adhuc curae locus ſit, ut purulenta, vel ichoroſa, pejori etiamnum, labe infectus ſanguis depuretur, viſcera ulceroſa mundentur & conſolidentur, uti ſatis patet. Longe adhuc diuturniora illa mala ſunt, quae a ſcirrhis poſt inflammatorios morbos relictis originem ducunt.

Simul etiam inde apparet, quare eidem indicationi curatoriae inhaerendum diu ſit, nec mutanda quotidie remedia in curatione morborum chronicorum, licet ſtatim non percipiatur ab horum uſu levamen. Prudenter hoc monuit *Celſus* (*y*) dicens: *In acutis morbis cito mutetur, quod nihil prodeſt: in longis, quos tempus, ut facit, ſic etiam ſolvit, non ſtatim cendemnetur, ſi quid non ſtatim profuit: minus vero removeatur, ſi quid paulum ſaltem juvat, quia profectus tempore expletur.* Hoc aegris inculcandum eſt, nec fallaci ſpe brevis curae lactandi ſunt: longe enim animoſius & morbi & diuturnae curationis taedia ferent praemoniti, majoremque fiduciam ponent in Medico, qui vanis promiſſis illos nunquam deluſerit.

Satis ſimul patet, quare multi morbi chronici omnino incurabiles ſint: ſi enim purulentum ulcus hepar, pulmonem &c., exederit omnino, quis curam

(*w*) De Podagra pag. 576. (*x*) Epidemic. Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 529. (*y*) Lib. III. Cap. 1. pag. 112.

curam ſperare audeat? Dum videmus, ſcirrhum, confirmatum jam & durum, in partibus corporis exterioribus, ubi efficaciſſima remedia immediate applicari poſſunt, toties reſolvi non poſſe, ſed ferro tolli debere, ne in Cancrum immedicabilem degeneret; quis curam ſperare poterit, dum ſimile malum in viſceribus haeret.

Generalibus his circa morbos Chronicos praemiſſis pergendum jam eſt ad ſingulorum hiſtoriam & curationem.

PARA-

PARALYSIS.

§. 1057. Paralysis vocatur musculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis, vel vitae, superanda; sensus aliquando simul absolute perit; aliquando levis, cum stupore, sensuque quasi punctorio levi, superest.

A resolvendo, ἀπὸ τοῦ παραλύειν, *Paralysis* dicitur, quasi solutio illius, quod antea firmum & validum erat: ut si multae scopulae, circello ligatae, facerent stabile corpus, dein, hoc soluto, dilaberentur. Quandoque & *Paresis* dicitur a παρίημι, remitto, quasi levior Paralysis gradus: adest adhuc quidam motus, sed non constans: superest sensus, sed hebes tantum. Tale quid in morbis acutis quandoque contingere videmus; & in Epidemicis *Hippocrates* (z) similiter notavit: In quodam aegro enim monet, quod circa decimum quartum diem, postquam comatosus fuerat, contigerit rigor absque tremore, *dissolutio*, *remissio*, *collapsio*, διάλυσις, πάρεσις, σύμπτωσις: & in alio notavit, quod adfuerit manuum ac pedum dissolutio, ubi κατάλυσις vocabulo usus fuit. *Aretaeus* autem (a), postquam dixerat; *Apoplexia*, *paraplegia*, *paresis*, *paralysis*, *omnia genere eadem sunt: aut enim motionis, aut tactus, aut utriusque, defectus est*; subjungit paulo post: *urinae autem in vesica aut suppressio*, *aut retinendi impotentia*, *paresis proprie est*.

Dicitur autem paralysis musculi laxa immobilitas, ut distinguatur a tetano, in quo morbo omnia rigent cum motus impotentia. Verum in somno profundo musculorum voluntariorum actio silet, neque tamen paralysis tunc adesse dicitur, quia si excitetur homo dormiens a quacumque causa, ad primum voluntatis nixum motus muscularis praesto est. Alii etiam musculares motus adsunt in corpore, qui voluntatis imperio non subjacent, sed ab illa parte encephali pendent, quae spontaneis motibus vitalibus & naturalibus prospicit; unde & musculi his motibus destinati paralytici fieri possunt (vide Commentarium ad §. 162.); tuncque pariter nullo nixu vitali illa immobilitas superari poterit.

Notum est ex Physiologicis, nervos quosdam sensui, alios motui, servire, qui, distinctissimi licet sint in sua origine intra encephalum, tamen in truncos majores nervorum collecti ad partes corporis una deferuntur. Potest ergo impediri functio nervorum moventium, dum nervi sentientes adhuc illibati

(z) Lib. IV. textu 42. Charter. Tom. IX. pag. 327. & textu 48. ibid. pag. 330.
(a) De causis & signis morborum diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33.

bati ſunt, vel minus laeſi; & viciſſim. Obſervatur jam in paralyſi, quod frequenter ſenſus ſuperſit, licet plerumque hebetior, in partibus affectis, cum moleſta quadam perceptione, & levi punctorio dolore, aut formicationis ſenſu: aliquando, licet rarius, una cum motu omnis ſenſus abolitus eſt, & quidem malo omine, uti poſtea ad §. 1062. dicetur. Talem caſum refert *Hofmannus* (*b*) de juvene, qui ex ſubito terrore paralyſi partium inferiorum ab umbilico ad extremos pedes usque correptus fuit, abolito ſimul omni ſenſu, ita ut pedes comburerentur miſerrime abſque ullo dolore, & ſolo nidore uſtulatae cutis hoc infortunium cognoſceret: efficaciſſimis autem remediis incaſſum adhibitis periit poſt biennium.

Verum & obſervatum fuit, ab iisdem cauſis, quae motum tollendo paralyſin inducunt, abolitum fuiſſe ſolum ſenſum. Poſtea ad §. 1060. patebit, humiditatem frigidam inter cauſas paralyſis merito numerari. Sed obſervavit *Galenus* (*c*), ſenſum in cute capitis graviter laeſum fuiſſe homini, qui ſub multa pluvia & vento impetuoſo ambulans pallium circa cervicem adeo madefactum habuerat, ut vehementi ſe frigore in ea parte affectum perciperet. In milite obſervata fuit perfecta abolitio ſenſus in toto brachio ſiniſtro, ſuperſtite expedito motu omnium muſculorum, ita ut arma tractare hoc brachio potuerit (*d*), licet digitorum combuſtionem ad oſſa usque nullo modo ſenſerit. Similem inſenſilitatem in Celeberrimo Medico obſervatam fuiſſe in digitis utriusque manus, eodem loco legitur. Longe adhuc mirabilior obſervatio habetur (*) de homine, cujus unum brachium omnino paralyticum erat, ſuperſtite ſenſu acutiſſimo: alterum vero brachium omni carebat ſenſu, ſed motu naturali gaudebat. Adeſt ergo in his caſibus quaſi paralyſis nervorum ſentientium. Interim tamen non ſolet talis morbus dici paralyſis, *quae* (ut optime monuit *Aretaeus* (*e*)) *motus tantum fere eſt actionisque defectio: quod ſi nonnunquam ſolus tactus deficiat* (*rarum autem hoc eſt*) *potius inſenſilitas* (*ἀναισθησία*) *quam pareſis nominatur*.

§. 1058. Cauſa hujus proxima ſemper impeditus fluor liquidi nervoſi a cerebro in muſculum paralyticum, vel liquidi arterioſi in eundem.

Demonſtratur in Phyſiologicis (*f*), quod cauſa muſcularis motus debeat poſſe adeſſe & abeſſe in muſculo, adeoque aliunde in illum derivetur. Verum nervi & arteriae ſunt illa vaſa, per quae ad muſculum venire poſſit illa cauſa, quae motum muſcularem facit. Cum autem motus muſcularis ad nutum voluntatis fiat tanta cum celeritate, ut inter illud velle in mente, & motum in

(*b*) Medic. Ration. Syſtem. Tom. IV. part. 4. pag. 27. (*c*) De Locis affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465. (*d*) Academ. des Sciences l'an 1743. Hiſt. pag. 127. & 130. (*) Senac de la ſtructure du coeur Tom. II. pag. 291. (*e*) De Cauſis & Signis Morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (*f*) H. Boerhaave Inſtit. Med. §. 401. 402.

in corpore excitatum, nullum obſervabile intervallum ſit; & cum voluntas noſtra non habeat directum imperium in motum ſanguinis per vaſa arterioſa; hinc videtur cauſa muſcularis motus in muſculum praecipue derivari ab encephalo per nervum. Unde paralyſis pro cauſa ſua proxima habet impeditum fluorem liquidi nervoſi a cerebro in muſculos paralyticos. In locis citatis pulchra experimenta recenſentur, quae hanc rem confirmant.

Verum conſtat pariter, quod ligata vel diſciſſa arteria, quae ſola muſculo cuidam proſpicit, ſequatur paralyſis; & quod etiam poſt mortem, injecta aqua tepida per arteriam, reſuſcitari poſſit muſculi contractio; unde concluditur, liquidi arterioſi ingreſſum in muſculum neceſſarium eſſe ad motum muſcularem. Verum hic conſiderandum eſt, quod requiratur debita ſtructura muſculi, ut cauſa motus per nervos ipſi applicata effectum illum praeſtet: injectiones autem *Ruyſchianae* docuerunt, tantum eſſe arteriarum numerum in muſculo, ut totus fere arteriis conſtare videatur; adeoque, ligata arteria, maxima pars molis muſculoſae, collapſis vaſis, flaccida manet, dum & venae nihil amplius ab arteriis accipiunt, adeoque pariter collabuntur. Dum autem in cadavere arteriae aqua tepida, vi adacta per ſiphonem, turgent ſubito repletae, non mirum eſt, tumentium vaſorum augeri amplitudinem, longitudinem minui, adeoque muſculum contrahi, & partem huic muſculo affixam moveri. Verum, in ſanitate, aequabili motu ſanguis per arterias muſculi fluit, etiam in dormientibus, ubi muſculorum voluntariorum actio ſilet, neque tamen muſculi contrahuntur abſque voluntatis imperio, licet etiam augeatur ſanguinis motus per curſum velocem, febrim, vel alias cauſas ſimiles. Unde videtur, arterias concurrere quidem ad motum muſcularem, quatenus inſignem adeo partem fabricae muſculi conſtituunt; ſed cauſam, pro voluntatis nutu excitantem hunc motum muſcularem, ab encephalo per nervos in muſculum derivari.

Poſſe enim & paralyſin fieri vitio degenerantis fabricae muſculoſae, docuit diſſectio cruris paralytici, in quo maxima pars muſculorum degeneraverat in ſubſtantiam informem, ſimilem illi, quae in ſteatomatibus deprehendi ſolet (g).

§. 1059. Ergo oriri poteſt 1. ab omni cauſa apoplexiam generante (1010.) 2. ab omni ea, quae nervum tranſmittendo ſpiritui ineptum reddit. 3. Quae introïtum arterioſi cruoris in muſculum impedit. Inde paraplegiae, hemiplegiae, paralyſios partis ſingularis, natura intelligitur.

1. Cum apoplexia ſit abolitio omnis motus voluntarii, eſt quaſi paralyſis generalis, adeoque omnis cauſa apoplexiam producens poteſt eſſe cauſa paraly-

(g) Gothofred. Salzmann. D. M. Argentor. Diſſert. Medic. &c. 1734. Journal des Savans 1735. Decemb. pag. 485.

ralysis. Verum similes causae, quae totum sensorium commune afficientes faciunt apoplexiam, possunt & paralyses particulares harum illarumve partium producere, dum pars tantum sensorii communis afficitur, a qua oriuntur nervi, qui ad partem paralyticam tendunt. Sic observatur saepe, paralysin musculorum faciei in alterutro latere praecedere apoplexiam, dum causa morbosa nondum totum sensorium commune laedit, sed ejus partem tantum: & vicissim paulo gravior apoplexia (vide §. 1018.) solet desinere in paralysin alicujus partis musculosae, dum non in integrum sublata est apoplexiae causa, at pro parte tantum. Sed & observationes practicae confirmant, particulares paralyses tales fieri a causa in capite haerente. Sic legitur (*h*), puerum post lapsum habuisse manus ac brachia, & quosdam musculos capitis paralyticos, ita ut caput nunc antrorsum nunc retrorsum dilaberetur; simul ac truncum corporis huc illucve inflecteret. Alter magis memorabilis casus habetur mulieris, in qua dolor diversa capitis loca successive occupabat, & mutationem loci dolentis sequebatur paralysis diversarum partium corporis (*i*). In partibus tamen paralyticis sensus supererat.

2. Cum enim causa motus muscularis ab encephalo per nervum ad musculum deferatur, hinc possunt fieri paralyses ab omnibus illis causis, quae nervum in tota sua longitudine ad musculum usque impediunt, licet totum encephalon bonum sit, & musculus integer. Vidi sic tumentes & scirrhosas glandulas subaxillares paralysin brachii fecisse, gradatim minuto motu, ac tandem penitus abolito: sed & tumores nati in integumentis nervorum simile malum producere posse, videbimus ad sequentem paragraphum.

3. De hac re dictum fuit paragrapho praecedenti: sic in cura aneurusmatis brachii, dum, arteriae brachialis trunco intercepto per ligaturam, introitus sanguinis arteriosi in musculos suppositos impeditur, vel saltem insigniter minuitur, observaverunt Chirurgi stuporem in manu, & quandoque paralysin in quibusdam manus digitis, nata fuisse; quae tamen mala postea evanuerunt, dum rami arteriosi, supra ligaturam arteriae positi, sensim magis dilatati, idoneam sanguinis copiam ad manum deducerent.

De Paraplegiae, Hemiplegiae, ac Paralysios partis singularis, natura, & quo sensu haec nomina accipi soleant, dictum fuit ad §. 1018.

Verum praecedenti paragrapho monitum fuit, quod paralysis posset fieri etiam vitio musculosae fabricae, licet nervi & arteriae adferentes liquida suo munere rite fungerentur. In nimis obesis saepe languent musculi compressi ab abundanti pinguedine, non tantum incumbente musculis, sed & interposita ubique inter musculorum fibras. Imo videtur admodum probabile, quod in fibris muscularibus possit fieri tanta laxitas, ut officium suum praestare nequeant: musculus enim agens tumet & turget, dum ab encephalo per nervos causa muscularis motus influit: hinc requiritur debita resistentia laterum in minimis his vasis, ut reniti possint impulso fluido, caeteroquin elongarentur po-

(*h*) Acad. des Sciences l'an 1741. Hist. pag. 104. (*i*) Ibid. l'an 1742. Hist. pag. 53.

potius quam distenderentur; talem autem nimiam flacciditatem vocaverunt Medici *atoniam* musculorum. Sic & observamus in robustissimis hominibus firmam admodum carnem musculosam, in debilibus vero flaccidam. Ideo etiam, si musculi quidam corporis a colluvie aquosa vel balneis nimiis diu macerati fuerint, perdunt vires suas, & saepe penitus paralytici fiunt. Sic Ascitidem aliquando sequitur funesta Lienteria, dum intestina, diuturna maceratione quasi tabefacta, robur suum amiserunt. Hinc etiam sequenti paragrapho usus nimius aquae calidae inter causas paralysis numeratur.

§. 1060. Itaque apoplexia; levior parapoplexia (1009. 1010. 1015); epilepsia; convulsio; dolor ingens & diuturnus; omnes solitae evacuationes retentae cum subsequente vertigine, ut haemorrhoïdum, menstruorum, abscessuum, fistularum, alvi, vesicae, salivae; metaptoses cujuscunque materiae morbosae in acutis, vel chronicis; quidquid obstruendo, solvendo, comprimendo, ligando, distorquendo, distrahendo, constringendo, nervos laedit; adeoque crassi humores, vulnera, erosiones, abscessus, gangraenae, tumores inflammatorii in integumentis nervosae medullae, in gangliis, in nervis ipsis, serosi, purulenti, ichorosi, & similes; fortes arctaeque ligaturae, fracturae, luxationes; adstringentia valde alimenta, medicamenta, venena; inde frigus summum, calor maximus, humiditas frigida, usus aquae calidae nimius, assiduus, vapor arsenici, antimonii, calcis recentis, mercurii, & aliorum venenorum, Paralysin creare possunt.

Cum praecedenti paragrapho generales causae paralysis enumeratae fuerint, nunc sequitur, ut praecipuae causae singulares recenseantur.

Apoplexia &c. De hac paulo ante dictum fuit. Cum autem in Epilepsia, uti postea dicetur, tanta violentia cerebro inferatur, atque etiam in hoc morbo, uti & in convulsionibus, tam horrendae fiant membrorum distorsiones, non mirum est, paralysin sequi hos morbos, vel ob laesum sensorium commune & nervos, vel & quandoque ob musculorum toties & tam fortiter distractorum laesam fabricam. In praxi certe frequenter contingit, ut infantes post validam convulsionem paralytici fiant, & quandoque tota vita maneant, optimis etiam adhibitis remediis.

Dolor ingens & diuturnus. Ex illis, quae in capitulo de dolore ad §. 220. & sequentes dicta fuerunt, constitit, dolorem tunc percipi, quando fibra nervosa sic disponitur, ut dissolutionem minitetur; & quidem dolorem eo acriorem esse, quo distracta fibra nervosa rupturae propior est. Adeoque dolor ingens & diuturnus notat, destructionem nervorum imminere. Verum quidem est, nervorum sentientium actionem posse laedi, imo aboleri omnino, manente integritate functionum, quae a nervis motoriis pendent, uti ad §. 1057. dictum fuit: adeoque patet, illos nervos

in origine sua & toto decursu distinctos manere; interim tamen nervi sentientes & motorii in truncis majoribus nervorum collecti haerent, adeoque si circa insignes ramos nervosos, aut ganglia, dolor ingens & diuturnus fuerit, metus est, ne causa dolorem excitans agat & in nervos motorios, adeo vicinos nervis sentientibus. Vidi sic a pertinaci dolore circa ultimam lumborum vertebram paralysin femorum & crurum secutam fuisse incurabilem. Accedit, quod acerbi tales & diuturni dolores impediant omnem motum partis dolentis & saepe vicinarum; unde musculi longo tempore quiescentes ad paralysin disponuntur. Videmus hoc evidenter in mulieribus, quae pessimo more loricis, ex balaenarum ossibus factis, corpus stringunt, diu saepe noctuque: in illis totus truncus corporis sustinetur hac lorica, quae constricto abdomine ossibus ilii utrimque innititur, simulque axillas sustinet: hinc musculi dorsi validissimi, qui truncum corporis erectum firmant, otiantur; & cum iidem musculi, decumbente in lecto homine vix agant, hinc, licet deponatur noctu lorica, tamen manent illi musculi fere otiosi. Unde miserae mulieres, quae a prima juventute his loricis usae fuerunt, illas postea deponere nequeunt, quin antrorsum collabatur totus truncus corporis, musculis dorsi inertibus redditis, qui in valido & exercitato corpore spinam dorsi erectam & firmam tenere possunt, licet grave pondus humeris imponatur, uti in bajulis videmus. Vidi non sine commiseratione miseras tales foeminas, quae nequidem somni tempore deponere audebant loricas, expertae jam saepius, quod vix se vertere in lecto possent, multo minus corpus in lecto erigere, vel erectum sustinere. Ob hanc causam videtur post rheumaticam lumbaginem quandoque sequi levior paralysis artuum inferiorum, frictionibus tamen sensim superabilis, dum saepe per plures septimanas ne minimum quidem motum partium inferiorum tentare audent. Dolentissimum hunc morbum expertus *Celeberrimus Boerhavius* per plures septimanas, caruit usu artuum inferiorum, dolore jam cessante: frictionibus autem validis adhibitis, superatum fuit hoc malum quam integerrime, & quidem brevi satis tempore, quod in paralysi, ab impedito influxu spirituum per nervos producta, raro vel nunquam tam cito fit. Unde videtur hoc malum a flaccida inertia musculorum tam diu quiescentium factum fuisse.

Omnes solitae evacuationes retentae &c. Evacuationes illae solitae sunt vel humoris boni & naturalis, sed tantum peccantis copia si retinetur in corpore; vel humoris inutilis aut morbosi, qui retentus non tamen auget copiam, sed & aliena ab humoribus sanis indole turbat omnia. Ad priorem classem pertinent evacuationes haemorrhoïdum, menstruorum, & salivae bonae; ad posteriorem salivae morbosae excretio, & illa evacuatio, quae per alvum & vesicam, abscessus & fistulas, fit.

Sic videmus, viros laute viventes, neque per exercitia corporis dissipantes ingesta, si firma habeant viscera, plethoricos fieri: saepe in his illud abundans per haemorrhoïdalia vasa exit de corpore; imo in multis hoc fit determinato temporis intervallo; & tunc optime se habent. Verum si

con-

consueta talis evacuatio non successerit, brevi sequentur capitis morbi, inter quos vertigo, ut ante dictum fuit, agmen ducere solet, docens vasa sanguinea encephali tunc nimis repleri, & incipere turbari functiones sensorii communis. Unde *Hippocrates*, uti ad §. 1017. dictum fuit, paraplectici quid metuendum esse monuit, si haemorrhoïdibus parumper apparentibus, vertigo sequeretur. Tunc enim natura evacuationem superflui molitur quidem, sed non perficit, & sanguis, per inferiora haec vasa exire non potens, superiora vasa urget ac distendit. Idem verum est, si in mulieribus menstrua supprimantur; & observatur fere semper caput affici, dum jam prodibunt menstrua; uti etiam dum parcius solito fluunt, & tamen abundantia sanguinis adest, uti antea ad §. 1040. dictum fuit.

Quanta autem & quam varia mala fieri possint a pure vel ichore in abscessibus fistulisque collecto, & resorpto in sanguinem, antea ad §. 406. dictum fuit: si autem vertigo tunc docuerit, versus caput tendere resorptum illud purulentum aut ichorosum, facile patet, non tantum paralysin, sed & subito lethalem apoplexiam, inde sequi posse.

Cum autem per alvum evacuentur talia, quae inutilia corpori nocerent diutius relicta, utpote semiputrida; & tenuissima horum pars, venis bibulis crassorum intestinorum recepta, misceri sanguini possit; patet ratio, quare alvus diu intercepta encephali functiones turbare queat, adeoque & paralysin facere. Hinc alvum in febricitantibus interceptam, vel & faeces alvinas albas, damnabat *Hippocrates*, quia manebat in corpore biliosum illud, quod faeces tingere solet; & capitis morbos pessimos secuturos praevidebat; uti ad §. 772.), ubi de phrenitide agebatur, pluribus dictum fuit.

Periculosior adhuc est vesicae interceptio, inprimis si perfecta ischuria fuerit, quae citius lethalis esse solet quam alvi suppressio, & a qua dum moriuntur homines, semper praecedunt symptomata, quae cerebri functiones laesas docent. Cum autem per urinam sales & olea sanguinis acriora reddita una cum superabundanti aquosa parte eluantur e sanguine, duplici ratione nocet urinae suppressio, & ob acre retentum, & ob aquosam colluviem non satis evacuatam, quae tunc in cavis corporis colligi solet, uti postea patebit *in Capitulo de Hydrope*, ubi urina pauca damnatur mala, & ut signum, & ut causa.

Sed & salivae evacuatio solita suppressa inter causas paralysis locum meretur. Constat enim ex Physiologicis (*k*), a sanguine arterioso per Carotides advecto secerni salivam, ut una cum cibis manducatis permista deglutiatur, & chylopoiesi perficiendae serviat. Nec certe parca quantitas salivae secernitur, uti patuit observatis practicis. Militi enim unius tantum parotidis ductus dissectus fuerat, & postea vulnus pro parte coaluerat ita, ut saliva secreta non in oris cavum dilaberetur, sed extrorsum per fistulosam aperturam deplueret in genam. Brevis prandii tempore plura linteamina madebant

(*k*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 66. & 235.

bant effluente ſaliva (*l*) in hoc milite. Si jam conſideretur, ſimilem copiam per alterius lateris parotidem excerni, glandulasque maxillares & ſublinguales pariter ſecretioni ſalivae ſervire, ſimilemque humorem, ſed tenuiorem, per arteriarum oſcula exhalantia in omni puncto ſuperficiei internae oris & faucium exire, patebit, quanta ſit copia ſalivae ſecretae; inprimis ſi ſimul conſideretur, non tantum manducationis tempore exire ſalivam ex his ductibus excretoriis, ſed diu noctuque, licet minori copia quam inter manducandum. Cum autem a ramis carotidis externae ſanguinem recipiant organa ſalivam ſecernentia & excernentia, patet, quod illa ſalivae excretione impedita, magis debeant repleri carotidis internae propagines, ſimulque ſanguis fluxurus per encephali vaſa non liberetur lenteſcente illa & mucoſa materia, quae per ſalivares ductus ſeparatur. Poterunt ergo ab hac ſola cauſa turbari omnes encephali functiones, adeoque & paralyſis produci. Ob hanc rationem periti Medici a ſiccitate oris interni, in morbis acutis, ſemper deliria & phrenitides metuunt. Ubi autem materies morboſa, una cum ſalivae fluxu copioſo, exit de corpore in quibusdam morbis, tunc adhuc pejora mala praevidentur, ſi illa ſalivae excretio ceſſet ſubito. In variolis, uti poſtea dicetur, intempeſtiva ſuppreſſio ſalivationis ob hanc cauſam adeo mali ominis eſt; ilico incipiunt tales aegri torpidi ac habetes jacere, aliquando & delirare; plerumque ſubito pereunt.

Metaptoſes cujuscumque materiae morboſae in acutis vel chronicis. In febrium hiſtoria §. 593. patuit, materiam morboſam, per febrim ſubactam & mobilem redditam, non ſemper eliminari de corpore, ſed quandoque ad varias corporis partes deponi, atque ſic novum morbum facere. Poſtea in hiſtoria morborum acutorum pluribus obſervatis practicis hujus rei veritas confirmata fuit. Si ergo talis metaſtaſis, vel metaptoſis, materiae morboſae fiat, aut ad cerebrum, aut ad medullam ſpinalem, aut ad nervos inde egredientes, facile patet, paralyſin inde fieri poſſe. Praeterea obſervamus, in morbis acutis quandoque materiam morbi, depoſitam ad quaedam corporis loca, ſubitos & magnos tumores facere, qui comprimendo vicinos nervos paralyſin producere poſſunt. Sub axillis tales tumores natos vidi aliquoties in morbis acutis, & frequentius in hominibus caeterum ſanis; qui tumores, dum ſuppurabantur, nervos ſubaxillares ſua mole premebant adeo, ut ſtupor in brachio, & motus muſcularis magna debilitas, naſceretur, donec abſceſſu rupto illa nervorum compreſſio ceſſaret. Praeterea poſt morbos inflammatorios capitis quandoque ſuperſunt immedicabilia mala, ideo, quod inflammatorio tumore compreſſa pars medullae cerebri inepta reddita fuerit, ut tranſmittat ſpiritus in nervos. Amauroſin veram, ſurditatem, poſt morbos acutos vidi, quae nullis poſtea ceſſerunt remediis. Si ſimile malum oriretur circa originem nervorum, qui motibus muſcularibus ſerviunt, immedicabilis ſequeretur paralyſis. Praeterea demonſtratum fuit ad §. 1018., apoplexiam paulo graviorem in paralyſin frequenter terminari; imo

(*l*) Academ. des Sciences 1719. Mem. pag. 452.

imo vix unquam emergere aegros ab acuto hoc & adeo periculoso morbo, quin aliqua laesio in functionibus cerebri supersit.

Sed & idem in morbis chronicis verum est. Postea ubi de melancholia agetur, patebit §. 1104., quod humor atrabilarius, solutus & motus, inter alia pessima mala etiam paralysin quandoque faciat. Similis effectus in pessimo scorbuto §. 1151. 4. observatur; ut & a materia podagrica, dum non amplius ad solita loca in extremis corporis partibus deponitur (vide §. 1273.). Verum nullum morbum chronicum frequentius sequitur paralysis, quam *Colicam Pictonum* dictam; in quo morbo, post acerbissimos dolores abdominis, repetitis vicibus toleratos, paralysis sequitur, nunc artuum superiorum, nunc inferiorum; & ubi paralysis adest, cessant abdominis cruciatus saepe, vel saltem insigniter minuuntur. Frequentes habui occasiones mirabilem hunc morbum videndi, & licet non negem, illum ab aliis causis nasci posse, tamen frequenter observavi hunc morbum in illis, qui plumbo fundendo, cerussam praeparando, terendo &c., operam dabant. Vidi integram familiam hoc morbo laborasse, dum ad culinares usus adhibebatur aqua, in magno receptaculo plumbeo collecta, & diu haerens. Observavi hunc morbum frequentius in opulentis hominibus, qui exquisitissima vina magno satis pretio redemerant in usus suos; forte plumbo admisto edulcorata, uti novimus olim a fraudulentis Oenopolis in germania factum fuisse. Vidi non ita dudum nobilem juvenem, cui pro curanda gonorrhoea datum fuerat saccharum saturni ad drachmam singulis diebus in emulso, & quidem per decem dies continuos, in hunc morbum incidisse; unde tamen, licet aegre, evasit. Hinc credo satis constare, quod a plumbi vaporibus, ejus calce varia, diu tractata, vel & in corpus ingesta, *Colica Pictonum* originem ducat; licet forte & ab aliis causis nascatur. Vidi enim alios aegros hoc morbo miserrime excruciatos, in quibus accuratissimo etiam examine non potui detegere, quod plumbum in culpa fuerit. Praeterea haec colica in regionibus Americae meridionalibus tam frequens est, ut fere pro morbo Endemio haberi possit; uti ab eruditissimo viro *Guilielmo Bull*, in his oris nato, & nunc feliciter ibi medicinam exercente, saepius audivi, qui & pulchram de hoc morbo scripsit dissertationem inauguralem, quam in Academia Lugduno Batava defendit anno 1734. Verum haec solet esse dissertationum Academicarum sors, ut post paucos annos nullibi fere inveniri possint; unde laudabili consilio *Celeberrimus Hallerus*, propriis laboribus de republica literaria optime meritus, plures meliores notae collegit & typis denuo mandari curavit. Parvus, sed utilis, de hoc morbo difficili curando tractatus (*m*) habetur, ubi & simul praecipui auctores recensentur, qui de hoc morbo scripserunt. *Aegineta* (*n*) antiquissimus, quantum novi, Medicus, qui de hoc morbo egit, sua auctoritate confirmat,

(*m*) A. de Haen Medic. Haga-Batavi de colica pictonum, Hagæ Comit 1745.
(*n*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

mat, paralysin in colica hac fieri per metaptosin materiae morbosae. Sic enim habet: *Nostris temporibus colicus quidam morbus molestus fuit, ex quo inprimis superstites futuros artuum motus omnimoda privatio sequebatur: tactus vero sensus incolumis servabatur, uti videbatur, seu critica quadam ex profundo metastasi facta &c.* Et alibi (*o*) de eodem morbo agens, quem epidemico modo Italiam & alia loca infestasse perhibet, dicit: *Ex quo multis quidem in epilepsiam, aliis in paralysin artuum, superstite sensu, quibusdam in utrumque hunc morbum, prolapsus. Ac eorum qui in epilepsiam inciderunt, plures perierunt; ex illis vero qui in paralysin, plures servati fuerunt, tanquam in crisi causa transposita* (μεταστάσης τῆς αἰτίας). Interim tamen fateor, quod videatur adhuc dubium superesse, an illa paralysis fiat per transpositionem materiae morbosae ex abdomine ad artus; an vero mirabili illa proprietate, qua partes quaedam corporis male affectae agunt in alias, etiam dissitas: de qua re antea ad §. 701. dixi. Probe memini me plures sanasse, nullo remedio applicato ipsis partibus paralyticis ad dissipandam morbosam materiam, sed solis remediis internis, una cum frictionibus, unguentis aromaticis, emplastris similibus, abdomini tantum adhibitis.

Quidquid obstruendo, solvendo, comprimendo &c. Dictum fuit ad numerum secundum paragraphi praecedentis, omne illud, quod nervum transmittendo spiritui ineptum reddit, paralysis causam esse. Quidquid ergo vel nervi continuitatem solvit, vel comprimendo ejus cavum delet, paralysin faciet illius musculi, cui talis nervus prospiciebat. An autem crassior humor nervi cavum obstruendo, illum impervium reddere possit, non adeo evidenter constat. Antea ad §. 119. demonstratum fuit, quod obstructio vix locum habere possit, nisi in vasis, in quibus fluida moventur ex latiori amplitudine in majores angustias. Verum non constat, nervos talia vasa esse. Majores trunci nervosi, ramis emissis, magnitudine quidem decrescunt, at constat, illos tantum esse nervorum minorum fasciculos; nec subtilissimi Anatomici hic finem adhuc invenerunt, sed apparuit semper, minimam etiam fibrillam nervosam ex aliis minoribus compositam esse: qui nervi non videntur conici, sed aequabilis ubique crassitiei. Idem etiam confirmatur inde, quod & in sua origine ex medulla cerebri nervi sint exilissimi; non vero, ut in arteriis observatur, quae, maximae in sua origine, minuuntur amplitudine in suo decursu. Praeterea illud fluidum, quod corticali encephali substantia secernitur, & medullosis staminibus traditur, omnem fere imaginationem tenuitate sua superat; hinc vix videtur aptum esse, ut in nervos jam delatum crassescere posset ita, ut illorum cavum obstrueret. In origine fibrillae medullosae ex cortice, per errorem loci (vide §. 118.) crassius liquidum dilatatam cavitatem tenuissimi talis vasculi ingredi posse, & ibi haerere immeabile, atque a tali causa paralyses oriri posse, nervis integris & perviis, sed vitio haerente circa nervorum primam originem in encephalo, satis verosimile videtur; mala similia, post mor-

(*o*) Ibidem Cap. XLIII. pag. 45. versa.

morbos capitis inflammatorios relicta, hoc suadere videntur. Verum non constat, liquidum illud minima nervorum cava jam ingressum sic crassescere posse, ut obstructionem faciat.

Verum singulae fibrillae nerveae tunicis obvolvuntur, ut, ex sua natura tenerrimae, tuto deferri possint ab encephalo ad dissita corporis loca; & plures nervi minimi in unum fasciculum ope membranae involventis colligantur, hinc multiplicatur tunicarum numerus. Docuerunt jam Anatomici, & inprimis per injectiones, has tunicas innumera perreptare vascula arteriosa, quae obstrui possunt, & inflammari. Praeterea, majorem nervum dissecando, invenitur tunica cellulosa interposita singulis fibris majorem nervum constituentibus, quae frequentissima inflammationis sedes est, uti ad § 383. dictum fuit. Sed & novimus in aquosa colluvie turgere extravasata lympha cellulosam membranam quandoque per totum corpus, adeoque & in nervorum sibi mutuo adjacentium interstitiis hoc fieri poterit. Patet ergo, plurimos morbos in nervorum tunicis sedem habere posse, a quibus nervorum actio laedi, vel & integre aboleri, potest, licet nihil mali in ipsa proprie dicenda nervi substantia haereat, sed tantum in integumentis: &, ut postea patebit, curabiles forte solae sunt illae paralyses, quarum causae non haerent in ipso nervo, sed in membranis nervum ambientibus, quarum vasa distenta nervum comprimunt quidem, nondum tamen integre destruunt. Praecipua mala in textu enumerata sunt, quae hoc modo nervis nocere poterunt; uti & illa quae cohaesionem nervi solvendo ejus actionem destruunt.

Adstringentia valde alimenta, medicamenta, venena. Cum Paralysis §. 1057. dicatur laxa musculorum immobilitas, prima fronte mirum apparet, cur adstringentia, §. 28. 4. laudata ad curandam fibram debilem & laxam, hic recenseantur inter causas paralysis. Certum est, quod adstringentia remedia hanc vim habeant, ut plus cohaerere faciant fibras solidas nostri corporis; & in mortuis animalium partibus eundem effectum praestent, uti ad §. 28. 4. dictum fuit, pulcherrimisque experimentis, a Celeberrimo *Hales* (*p*) institutis, confirmatur. Verum inde tantum concludi potest, quod adstringentium remediorum efficacia hoc efficiat, ut vis contractilis musculorum spontanea augeatur, quae omnino diversa est a causa muscularis motus (*q*). Sed eadem haec adstringentia (vide §. 117.) moleculas, humores nostros constituentes, adunari faciunt, adeoque obstructionibus, & quidem pertinacissimis, originem dare possunt, inflammationesque (§. 377.) producere, si nervis immediate applicentur. Saltem facile intelligimus, talem noxam posse fieri in tunicis vasculosis nervum tegentibus, adeoque a morbis, in nervorum involucris natis, posset paralysis produci, uti paulo ante dictum fuit. Verum quidem est, adstringentia ingesta difficulter in sanguinem venire posse, cum propria sua efficacia debeant sibi

(*p*) Haemastaticks Experim. XVI. pag. 131.

(*q*) Vide Instit. Med. H. Boerhaave §. 401.

sibi ipsis aditum praecludere, constrictis venarum absorbentium osculis; adeoque vix credibile videtur, quod integris suis viribus in nervorum cava minima venire unquam possint per hanc viam; sed constat, quod adstringentia, nervis quam proxime applicata, illorum actionem turbare queant. Acaciae succus linguae impositus illam sic corrugat, ut sapor pereat per aliquod tempus: imprudens applicatio similium ad oculos immedicabilem quandoque caecitatem produxit. Praeterea videmus, rusticorum pueros, acerbis & immaturis fructibus abutentes, intestina habere infarcta & abdomen tumidum: constat autem ex Physiologicis, ingestorum transitum per intestinorum gyros fieri muscularibus intestinorum fibris, quae motum dictum peristalticum efficiunt: cum ergo, austeris illis assumtis, haereant ingesta in tubo intestinali, nec promoveantur versus anum, patet ab horum effectu impediri actionem fibrarum muscularium intestinorum, imo & quandoque integre aboleri; tuncque in cadaveribus inveniuntur omnia intestina infarcta & distenta: adstringentium autem assumtorum vis in ventriculum & intestina integra sua efficacia agit; hinc prudentia requirit, ut ad roborandas has partes, si nimis laxae fuerint, parciore dosi dentur & saepe repetita, uti antea ad §. 28. 4. dictum est. Paulo ante monitum fuit, pessimas paralyses ab adstringentissimis plumbi calcibus & saccharo saturni fieri. Unde patet, adstringentia, licet cohaesionem solidarum partium augeant, nocere posse musculari motui.

Frigus summum. Adunari per frigus & inter se concrescere humorum nostrorum moleculas, antea ad §. 117. patuit: & a summo frigore subitam gangraenam, omnia depascentem, imo & sphacelum nasci, ad §. 454. dictum fuit; adeoque nervos, & musculos destrui posse per solum frigus, patet. *Hippocrates* (*r*) dixerat: *Cerebrum, quaeque ex eo oriuntur, frigido quidem offenduntur, calido vero delectantur.* Certe videmus, omnia animalia torpere in magno frigore: imo quaedam, omni motu voluntario privata, longam noctem tota hyeme dormiunt, & verno tepore denuo pristinam agilitatem acquirunt: idem novimus fieri in insectis agilissimis. Observamus in corpore humano, medullae cerebri, oblongatae, spinali, nervis, ubique apponi congeriem vasorum, quae rubrum sanguinem calidum gerunt, & frigus sic arcent ab his partibus, quae, tenerrimis vasis cum constent, non possent ab attritu fluidorum ad vasa calescere. Sic cerebro & cerebello pia mater, numerosissimis arteriis sanguineis scatens, non tantum incumbit, sed duplicatis processibus profunde se in gyros cerebri, & sulcos cerebelli, interserit: in ventriculis cerebri plexus choroïdei, toti vasculosi, reperiuntur: per ipsam cerebri & cerebelli medullam conspicua vasa sanguinea decurrunt. Nervi optici in toto suo decursu arterias sanguineas circumvolutas habent, & per illorum meditullium arteria decurrit, cujus rami intra fundum oculi in ipsa retina distribuuntur. Tertium nervorum par, quartum, & sextum, agilissimis totius corporis musculis destinata, in decursu suo a medulla oblongata

(*r*) De liquidorum usu Cap. II. Charter. Tom. VI. pag. 444.

gata ad oculos transeunt per sinus cavernosos durae matris prope curvaturam arteriae carotidis; quin imo sextum par plerumque firmiter arteriae carotidi adhaeret; sic in toto hoc itinere calido sanguine foventur. Si jam e contra consideretur, in laxis & frigidis corporibus, in quibus sanguis ruber deficit, omnes motus musculares languere, patebit satis, quantum boni calor sanus faciat ad corporis agilitatem; & e contra frigus illam minuere, imo si validum fuerit, vel diu infestaverit quandam corporis partem, illam paralyticam reddere posse. Sic observavit *Galenus* (*s*), ani & vesicae sphincteres resolutos fuisse, dum lapidi frigido diu insederant homines, vel inter piscandum aqua frigida has partes diu alluerant: idem malum & nonnullis in aqua frigida natantibus contigisse monet.

Calor maximus. Blandum illum & naturalem calorem pulchre prodesse omnibus nervorum actionibus, statim vidimus; verum dum ultra modum augetur, pessime nocet: dissipantur enim liquidissima de corpore, & residua humorum massa densior fit, atque ad morbosas concretiones prona. Quin imo constat, calore magno humores nostros coagulari; unde & inter causas obstructionis §. 117. recensetur calor, quatenus humorum nostrorum moleculas adunat, sicque illas ineptas reddit, ut per vasorum angustos fines libere transire possint. Haec autem immeabilitas nostrorum humorum per calorem nimium non tantum fit dissipatione partis liquidissimae, verum etiam coagulo subito per magnum calorem inducto. Sic serum sanguinis aquae fervidae instillatum coagulatur ilico, & quidem gradu caloris multum remissiore ac est ille, qui in ebulliente aqua observatur. Cum autem noxae inspissatorum humorum nostrorum circa minima vasa observentur citius, qualia sunt illa, quae encephali fabricam constituunt; hinc Medici laesas functiones cerebri praesagiunt, ubi in morbis maximus calor observatur. Ideo etiam in Pathologicis (*t*), ubi aëris nimis aestuantis noxae recensentur, notatur, quod inprimis genus nervosum lymphaticumque, & horum actiones, inde summopere laedantur: ob hanc causam & notatum fuit §. 772., calorem ingentem praecedere veram phrenitidem. Ubi autem calor magnus vel capiti, vel tali loco ubi magni nervi decurrunt, applicatur, uti quandoque agricolis sub sole aprico obdormientibus contingit; tunc tanto majus periculum est. Unde *Hippocrates* (*u*) paraplecticos fieri homines monuit, si caput repente solis ardoribus expositum, aut frigore correptum, fuerit.

Humiditas frigida. Frigus cum humiditate multo magis impedire perspirationem insensibilem, quam siccum frigus, docuit *Sanctorius* (*w*): addiditque alibi (*x*), a tali aëre converti insensibilem perspirationem in ichorem, qui retentus, & deinde non resolutus, cachexiam facere solet. Hinc vi-

(*s*) De locis affectis Lib. I. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 400. & Lib. IV. Cap. VII. ibidem pag. 465. (*t*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 746. (*u*) De Aëre locis & aquis textu 14. Charter. Tom. VI. pag. 191. (*w*) Aphor. 67. (*x*) Aphor. 146.

videmus a tali aëre coryzas, catarrhos, & similia mala produci, in quibus magna copia humorum per nares depluit, vel & per sputa rejicitur. Verum illud retentum si circa majores nervos, vel horum originem in encephalo aut medulla spinali, colligatur, poterit illorum actionem laedere, vel & integre abolere. Ab hac enim causa serosa colluvies in corpore nascitur (*y*), quam adeo frequentem apoplexiae & paralysis causam invenit *Piso*, ut solam hanc fere in his morbis agnosceret, uti antea in historia apoplexiae dictum fuit. Unde & *Hippocrates* (*z*) inter morbos, humida tempestate frequentes, numerat apoplexias. Dum frigida aqua quasdam partes corporis alluit diu, paulo ante ex *Galeno* memoratum fuit, vesicae & ani sphincteres resolutos fuisse. De se ipso narrat *Avenzoar* (*a*); dum paralyticum curaturus iter suscepisset tempestate frigida pluviosa, cum vento valido, & sinistrum pedem non satis tectum vento & pluviae expositum habuisset diu, partem hanc paralysi correptam fuisse, cum sensus etiam abolitione. Feliciter tamen & brevi curatus fuit ignis accensi calore valido, & inunctione linimenti calidi aromatici, cum topicum tantum esset & recens hoc malum.

Usus aquae calidae nimius, assiduus. Antea ad §. 1059. dictum fuit, posse oriri in fibris muscularibus tantam laxitatem, ut officio suo fungi nequeant, & a tali musculorum atonia paralysin fieri posse. Verum antea ad §. 30. demonstratum fuit, aquosa fibras solidas corporis quam maxime debilitare: & simul ex *Hippocrate* tunc monitum fuit, ab usu aquae calidae copiosiore metuendam esse *carnium effoeminationem*, *nervorum impotentiam*, *stuporem*. Fuerunt circa finem elapsi saeculi quidam Medici in hac opinione, sanitatem optimam fore, ubi sanguis & omnes humores essent tenuissimi; adeoque inculcabant omnibus, sanguinem non posse nimis dilui: hinc suadebant sanis hominibus, ut magna copia quotidie calidos aquosos potus sorbillarent, Theam, Caffam & similes. Vidi plurimos, his potibus diu abusos, adeo enervatum corpus habuisse, ut vix languida membra traherent, ac plures etiam apoplexia & paralysi correptos fuisse. Sic enim laxantur tandem in his omnia viscera & vasa, ut debita copia spirituum ad motus musculares requisitorum perfici non possit, & simul in musculis ab eadem causa inducatur illa atonia. Sed & similis laxitas ab aëre tepido ac humido, si diu durat talis tempestas, inducitur: & *Hippocrates* notavit, post tempestatem austrinam & pluviosam paraplegias epidemico more grassatas fuisse (*b*).

Vapor arsenici, antimonii &c. Antea in enumeratione causarum apoplexiae N°. 5. §. 1010. patuit, venenatos tales vapores delere posse actionem omnium nervorum, functionibus animalibus servientium, apoplexiam inducendo: sed & simul constitit observationibus ibi recensitis, paralysin inde

(*y*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 748. (*z*) Aphor. 16. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 109. (*a*) Apud Zacut. Lusitan. hist. 47. pag. 84. Tom. I. (*b*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 63.

inde productam fuisse. Ex illis, quae de Paralysi, colicam Pictonum sequente, eadem hac paragrapho dicta sunt, patuit, plumbi vaporem paralysin saepius facere. Ab argento vivo, in vapores per ignem resoluto, toties invenimus paralyticos reddi homines, qui imprudenter se illi exponunt; ut deauratores, chemici, metallurgi &c. Forte & alia plura venena sunt, quae idem malum producere possunt, etiam externa applicatione. Unicam observationem adduxisse sufficiet, quae hoc confirmat. Nobilis mulier ulcusculo infra oculum sito, quod cancrosum suspicabatur, applicuit particulam recentis folii solani furiosi, quod *Bella Donna* solet vocari; & noctis unius spatio pupilla oculi amiserat omnem motum, dilatata manens quam maxime, etiam dum oculus splendido lumini exponebatur: amoto folio solani, paulatim redibat pupillae mobilitas. Coram se hoc vidisse testatur *Rajus* (*c*); neque id casu factum fuisse, quia tribus distinctis vicibus, dum tentaretur folii solani applicatio, semper sequebatur idem effectus.

Quin imo, Cancroso hoc ulcere eradicato & sanato, Chirurgus imposuit particulam ejusdem folii eidem loco, ubi ulcus fuerat, hac spe, ut repelleret humores, ne huc denuo confluerent; verum eadem pupillae dilatatio secuta fuit. Similem fere noxam ab imprudenti applicatione opii, mandragorae, hyoscyami, ad oculorum gravissimos dolores sopiendos se observasse saepius *Galenus* (*d*) testatur.

Pertractatis sic Paralysis causis, sequitur consideratio effectuum, qui a Paralysi producuntur.

§. 1061. Causa proxima (1058.), & remota (1059. 1060.), adeoque his nata paralysis ipsa, varios admodum producit effectus, pro varietate sedis, ubi illa causa haeret; pro varietate magnitudinis, qua ibi haeret; pro diversitate partis affectae, prout vitae necessaria magis minusve, magis mediate, vel immediate; inde enim lethalis, minus lethalis, sanabilis, incurabilisve, haberi potest.

Ex illis, quae hactenus dicta fuerunt de causis proximis & remotis paralysis, patuit, illas posse in diversis locis haerere corporis, dum paralysin producunt: hinc primo inquiritur merito in sedem, ubi illa causa haeret, ut dein prognosis justa, & bona methodus medendi, haberi possint. Potest enim causa, paralysin cruris v. g. faciens, haerere in ipso encephalo, & in medulla spinali, & in magno trunco nervoso, qui ex medullae spinalis extremo exeuntibus ramis nervosis collectis fit. Verum longe alii effectus ejusdem causae metuendi sunt, si in cerebro haereat, quam si in nervo crurali: nam ad vicina cerebri loca, quae aliis partibus corporis pro-

spi-

(*c*) Histor. Plantar. Lib. XIII. Cap. XXIII. pag. 680. (*d*) Method. Medend. Lib. III. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 58.

ſpiciunt, propagata haec cauſa producet nova mala, dum in nervo crurali tantum laedere poteſt functiones illorum muſculorum, quibus ille nervus proſpicit. Praeterea poterit cauſa, nervi functionem impediens, eſſe in nervorum involucris tantum, vel & in ipſa nervi proprie dicta ſubſtantia; unde iterum diverſa Prognoſis deducitur, dum ſaepius cauſa Paralyſis, in nervorum integumentis haerens, per artem tolli poteſt; ubi vero ipſam nervi ſubſtantiam occupat, raro vel nunquam curatur. Quomodo autem detegi poſſit ſedes hujus cauſae, poſtea ad §. 1070. dicetur.

Verum & pro varietate magnitudinis ipſius cauſae, quae paralyſin facit, iterum alia Prognoſis habetur. Si vertebra lumborum parum tantum ex ſitu mota fuerit, premendo medullam ſpinalem leviter tantum, ſpes curae ſupereſt: verum ſi multum receſſerit ex loco ſuo verſus interiora corporis, medulla ſpinalis ſaepe integre deſtructa eſt, & nullum remedium habetur. Magnitudo cauſae etiam a facili vel difficili ejus ablatione deſumitur. Longe citius tolli poterit paralyſis a plethora nata, quam illa, quae a ſeroſa colluvie in encephalo accumulata producitur. Dum a ſolani furioſi particula ulceri applicata pupillae paralyſis ſequebatur, facile tolli poterat removendo hanc cauſam.

Verum & ipſa pars affecta novam diverſitatem effectuum Paralyſis facit, prout his illisve uſibus ſervit. Longe diutius toleratur paralyſis brachii, quam paralyſis inteſtinorum; cum per hanc impediatur nutrimenti aſſumti digeſtio, & chyli in ſanguinem ingreſſus, requiſitus ad conſervationem corporis. Ex his autem omnibus rite conſideratis praevideri poſſunt illa, quae ſperanda ſunt vel metuenda in Paralyſi, de quibus ſequenti paragrapho agitur.

§. 1062. Paralyſis Cordis, pulmonum. muſculorum reſpirationi inſervientium, gulaeque, brevi lethalis: ſtomachi, inteſtinorum, & veſicae, a cauſis internis, valde periculoſa: muſculorum faciei mala, & facile in apoplexiam mutabilis. Paraplegia valde periculoſa, apoplexiae praenuncia, hac nata lethalis: hemiplegia mala, paraplegiae affinis, hinc apoplexia necans; quae cum frigore, inſenſilitate, atrophia partis, mala, raroque medicabilis: quae cum ſaeva convulſione, & magno calore partis oppoſitae, mala: ex horum vero oppoſitis ſcitur, quaenam ſanabilis, minusque metuenda ſit: quaenam vero toties cauſa repentinae, nec ullo praeſagio praeviſae, mortis, ſine ullo fere ſymptomate concomitante.

Cordis. Probatur in Phyſiologicis (*e*), cor verum muſculum eſſe, & muſculari vi agere; adeoque & Paralyſin pati poterit, ut reliqui omnes muſculi, ſi a quacumque cauſa impediatur applicatio cauſae muſcularis mo-

(*e*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 187.

tus ad cor. Verum quidem eſt, quod cor quasdam proprietates habeat, quae in aliis muſculis non adeo inveniuntur, nam & exſectum de corpore pergit moveri per aliquod tempus, & quieſcentis jam poſt mortem irritando denuo renovari poteſt actio (vide §. 1.). Interim tamen Anatomica cordis exploratio docet, ſimilem ſtructuram adeſſe in hoc viſcere ac in aliis muſculis corporis; nervos numeroſos ad cor venire; arterias binas, & magnas quidem, reſpectu molis ipſius cordis, ſanguinem copioſum celerrime circumducere per totam ejus ſubſtantiam; adeoque validiſſimas hic motus muſcularis cauſas adeſſe. Sectiones vivorum animalium docuerunt, cor palleſcere, dum agit, ut reliqui corporis muſculi. Hinc licet cor peculiares quasdam, ſibi ſoli proprias, dotes poſſideat, tamen & omnia illa habet, quae in reliquis muſculis deprehenduntur, adeoque & ſimiles morbos pati poterit a cauſis ſimilibus. Summi & ſubiti animi affectus omnes muſculos quandoque ſic reſolvunt, ut non amplius corpus ſuſtinere poſſint, ſed cadant homines; ſimulque fere ſemper ſequitur ſyncope, ſive cordis quies. Unde ſapiens *Homerus* (*f*), dum Penelopae nunciabatur filii diſceſſus, & procorum inſidiae, haec bina conjunxit, dicens

— — της δ' αὐτοῦ λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ

Sed cor in ſyncope perfecte ſe habet, ut §. 1057. dictum fuit in definitione Paralyſis; quod nempe ſit muſculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis vel vitae ſuperanda. Verum cum cor a ſanguine venoſo in cava ejus influente ſic irritetur, ut de novo contrahatur, illa incepta paralyſis cordis tollitur ſaepe, & multi in ſyncopen delapſi reviviſcunt, dum fricantur membra, aqua frigidiſſima pectus & facies reſpergitur, ſtimulantia naribus ſupponuntur &c. quibus omnibus motus ſanguini venoſo verſus cor conciliatur. Quandoque tamen a valido & ſubito animi affectu lethalis cordis paralyſis ſequitur. Fortiſſime dimicantem militem in praelio dum mirabantur omnes, nec minus dolebant, illum occubuiſſe tandem, mortuo arma auferunt, ut cognoſcerent, quis eſſet. Nobiliſſimus vir (cujus poſteritas adhuc in magno honore eſt, & mihi hujus facti veritatem confirmavit) cum aliis accurrit, & videns filium eſſe, oculis apertis cadaver inſpiciens obriguit, & paulo poſt mortuus cecidit (*g*). Sed & obſervata docuerunt, ſyncopen ſequi, dum externa cordis ſuperficies ab inſolitis rebus tangitur, ubi vulnere vel ulcere pericardium penetrante nudum cor patebat. Dum enim Celeberrimus Chirurgus, digito immiſſo per ulceris aperturam, cor tangebat, ſyncope ſequebatur (*h*). Unde pericardium, firmiter nexum diaphragmati, jugulo, ſterno, totum cor, cum auriculis, ſinibus, & majoribus truncis vaſorum cor ingredientium, ex eoque egredientium, includit,

(*f*) Odyſſ. Lib. IV. pag. 61. (*g*) Eſſais de Montagne Lib. I. Cap. II. Tom. I. pag. 7. (*h*) Senac de Corde Lib. IV. Cap. v. Tom. II. pag. 344.

dit, illudque a duris ambientibus partibus defendit, ne, dum movetur, in illas impingat & laedatur, vel saltem turbetur in motu suo; cujus perennitas & aequabilitas vitae adeo necessaria est.

Pulmonum, musculorum respirationi inservientium. Constat ex Physiologicis (*i*), pulmonem, dum aër aperto pectore undique illum allabitur, contrahi in spatium minus, quam occupabat, dum haerebat in thorace integro, illudque inprimis fieri actione fibrarum muscularium, squamosa segmenta bronchiorum nectentium; quae ergo renituntur pulmonis dilatationi inter inspirandum, & aëris expulsionem ex pulmone tempore exspirationis promovent. Si ergo paralysis fiat in his musculis sive fibris, mesochondriis dictis, exspiratio difficilior erit, manebit distentus aëre contento pulmo, nec novum inspiratum aërem admittet. Cum autem ad liberum transitum sanguinis, ex corde dextro per pulmonem in cor sinistrum, requiratur alterna illa dilatatio & contractio pulmonum, patet, magnum vitae periculum a tali paralysi imminere. Asthma spasmodicum, per intervalla repetitum, a convulsis his fibris muscularibus agnoscunt omnes Medici. An forte & Dyspnoea continuo affligens a paralysi harum fibrarum fieri posset? vidi asthmaticos plures, qui summa cum molestia exspirabant, & longe commodius inspirationem perficiebant. In tribus cadaveribus hominum, qui antea orthopnoea & dyspnoea laboraverant, invenit *Ruyschius* (*k*) acervum vesicularum pellucidarum ab aëre expansarum, & ita obstructarum, ut levi compressione aërem inde educere non potuerit: nec impulsus per asperam arteriam flatus commercium habebat cum his expansis vesiculis: acicula autem perforatae hae vesiculae subsidebant, aëre emisso. Probabile videtur, inertes redditas has fibras non expulisse aërem inspiratum, & a mucosis viscidis humoribus, quibus pulmo in similibus morbis gravari solet, obstructos & infarctos fuisse asperae arteriae minimos ramos, qui ad has vesiculas pertingebant, tandem penitus concretos. Si talis harum fibrarum paralysis in toto pulmone, vel in magna ejus parte, fieret, satis patet, respirationem inde difficilem reddi debere; imo & quandoque integre supprimi posse.

Si jam similis Paralysis contingeret musculis, qui in respiratione vitali pectoris cavum dilatando efficiunt, ut pulmo ab aëre distendi queat, satis patet, cito de vita actum fore.

Gulaeque. Videantur illa, quae de gulae resolutione, & periculo hujus morbi, dicta fuerunt ad §. 785. &. §. 818., ubi de angina ex hac causa nata agebatur.

Stomachi, Intestinorum, & Vesicae &c. Constat ex Physiologicis (*l*), ventriculum non tantum ut cavum vas recipere ingestos cibos & potus, sed & illos retinere, premere vi musculari, atterere motu vermiculari sive peri-

(*i*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 602. & seq. (*k*) Observ. Anatom. Chirurg. Centur. Observ. 19. 20. 21. pag. 18--21. (*l*) H. Boerhaave Institut. §. 83.

periſtaltico dicto, promovere ad pylorum, & deinde in inteſtinum duodenum propellere. Si ergo paralyticae fiant hae fibrae ventriculi, omnis illa actio ceſſat, & tunc ventriculus fungitur tantum officio vaſis ingeſta excipientis, ſed non mutat illa per propriam ſuam efficaciam. Actio diaphragmatis & muſculorum abdominalium contenta ex ventriculo paralytico exprimere quidem poterit, ſed cruda & immutata in tubum inteſtinalem tunc venient. Cum autem a paris octavi binis truncis, ad latera oeſophagi decurrentibus, nervos ſuos accipiat, patet, quare periculoſa ſit paralyſis ventriculi, ſi a cauſis internis oriatur, cum juſtus metus tunc ſit, in ipſo encephalo circa nervorum horum originem paralyſis cauſam haerere.

Verum & ventriculi paralyſis ſaepe ortum ducit a ſola nimia flacciditate fibrarum muſculoſarum ventriculi, licet omnes nervi, & nervorum origo, optime ſe habeant. In helluonibus, qui ingenti copia cibi & potus quotidie ingurgitata ventriculum immaniter diſtendunt, tandem toties diſtractis ventriculi fibris omne robur perit, & poſtea tota vita languet ventriculi actio. Sed fibrae illae muſculoſae ventriculi, dum agunt, utrumque ejus orificium arctant, ne cibi, nondum digeſti, exire cito poſſint (*m*): hinc in paralyſi ventriculi per pylorum, non ſatis arctatum, crudi & immutati cibi elabuntur, inteſtina irritant, unde tormina & cita ingeſtorum vix mutatorum per alvum egeſtio. Si ſimul reliqua viſcera bona ſunt, tunc quandoque fames canina adeſt, dum corpus nutrimento indiget quidem, attamen parum vel nihil ex ingeſtis proficit, unde perpetuum illud cibi deſiderium manet. Talem appetitus canini & lienteriae cauſam detexit *Ruyſchius* (*n*) in cadavere mulieris, quae a longo tempore cum his malis conflictata fuerat: invenit enim viſcera ſatis bene conſtituta, Pylorum autem ita relaxatum, ut omnes manus digitos junctim compoſitos admitteret.

Praeterea ad §. 1060. dictum fuit, uſum aquae calidae nimium & aſſiduum Paralyſin facere poſſe: verum ventriculus omnium primo hoc vitium ſentire debet, cum omnis aqua calida aſſumta in ventriculum primo veniat: unde & Medici toties obſervant inſuperabiles ventriculi languores in illis, qui tepidis aquoſis illis potibus abutuntur. Caeterum paralytica illa ventriculi mala, a ſimilibus cauſis nata, ſummam moleſtiam quidem faciunt & aegris & Medicis, tamen non adeo periculoſa ſunt, quam ſi ab internis cauſis, nervos ipſos vel nervorum originem afficientibus, producerentur.

Similem morbum ab iisdem cauſis & in inteſtinis locum habere poſſe, ſatis patet: tunc autem abſque ſenſu per alvum demittuntur brevi tempore, quae ingeſta fuerant, pariter vix mutata. In ſanitate autem inteſtina adeo validam vim ſe contrahendi habent, ut copioſo etiam potu aſſumto nihil liquidi per alvum exeat: morbus ille ſolet lienteria vocari, de qua videantur iſta, quae ad §. 719. & ſequentes habentur.

Veſica autem fibras muſculares numeroſas ſatis fortes habet, vario modo ſe mutuo decuſſantes, quarum ope omnem urinam ex cavo ſuo exprimere po-

(*m*) Ibidem. (*n*) Obſervat. Medico Chirurgic. Centur. Obſervat. 74. pag. 68.

poteſt. Si autem illlae fibrae paralyticae fiant, & ſphincter veſicae adhuc ſuum robur retineat, tunc fit retentio urinae, uti toties contingit in illis, qui nimis diu urinam continuerunt. Si vero ſphincter ſimul reſolutus fuerit, urina clam dilabitur. Duplicem hanc veſicae paralyſin pulchre etiam notavit *Aretaeus* (*o*). Cum autem veſica & a nervis intercoſtalibus & a plexu meſenterico inferiori ramos accipiat, uti etiam a crurali; patet quoque ratio, quare ejus paralyſis a cauſa interna producta habeatur adeo periculoſa. Inde in morbis urinae involuntaria emiſſio pro ſigno affecti cerebri habetur, adeoque mali ominis; uti alia occaſione ad §. 734. monitum fuit. Quando autem a cauſa, in ipſa veſica vel ejus ſphinctere haerente, urinae incontinentia naſcitur, moleſtum quidem admodum eſt, ſed non adeo periculoſum, malum.

Muſculorum faciei mala &c. Quia muſculi faciei nervos ſuos habent a quinti nervorum paris ramis, adeoque metus eſt, ne cauſa hujus paralyſis in ipſo encephalo haereat, quae aucta facile apoplexiam producit. Si enim brachium aut crus paralyticum fuerit, poterit cauſa haerere in ſpinali medulla, vel in nervis majoribus inde egreſſis; adeoque topica remedia, circa locum, ubi mali origo haeret, applicata uſum habere poſſunt; quod fieri nequit, ſi cauſa mali in encephalo haeſerit. Toties hoc obſervant Practici, quod jamjam in lethalem apoplexiam delapſuri incipiant habere paralyſin in muſculis faciei, vel & linguae. Medias inter epulas incipiunt balbutire, quandoque cibi ore contenti, reſolutis muſculis genarum & labiorum, excidunt foedo ſpectaculo, & paulo poſt apoplectici concidunt. Paralyſis autem muſculorum faciei inprimis inde diſtinguitur, quod in latere non paralytico facies tendatur, angulus labiorum trahatur ſurſum, dum oppoſitum latus paralyticum longius apparet & pendulum quaſi. In genere fere dici poteſt, quod, quo paralyſis altiori in loco corporis haereat, eo ſit periculoſior, quoniam cauſa mali encephalo tunc propinquior eſt. Cum autem muſculi oculorum altiſſimi fere ſint totius corporis, hinc patet, quare peſſimam Prognoſin pronunciaverit *Hippocrates* (vide §. 734.) in morbis acutis, ſi oculi perverterentur, aut alter altero minor fieret. Cum enim oculus extra orbitam protuberet per actionem muſculi trochleatoris, cui quartum par nervorum impenditur, ſi ille muſculus paralyticus fuerit, oculi bulbus profundius quaſi ſubſidebit in orbita, & minor apparebit quam alter; verum hoc denotat per morbum jam affici cerebrum, adeoque peſſima metuenda eſſe. Quandoque tamen topicum tantum malum eſt, non affecto cerebro, & feliciter ſanatur; quales caſus vidi aliquoties. Saepius tamen ſimul ſtupores in brachio, manuve, fiunt, & paulo poſt vel apoplexia, vel hemiplegia, ſequitur. Optime hoc monuit *Hippocrates* (*p*) dicens: *Diſtorſiones autem in facie, ſi nulli alteri parti corporis communicant, cito ſedantur, vel ſponte, vel per neceſſitatem; reliqui vero apoplectici fiunt.*

Para-

(*o*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 34.
(*p*) Prorrheticor. Lib. II. Cap. XVII Charter. Tom. VIII. pag. 826.

Paraplegia valde periculosa &c. Antea ad §. 1018. dictum fuit, quod hodie soleat vocari Paraplegia, quando motus voluntarii cessant in omnibus partibus cervici suppositis. Causa ergo ipsam spinalis medullae originem impedit, ubi medullae oblongatae continuatur, adeoque encephalo proxima est; quae, si augeatur, apoplexiam faciet, & quidem lethalem, quia omnia, quae a spinali medulla pendent, jam inde sublata erant. Solet contingere, quando vel thecam vertebrarum, vel ipsam medullae spinalis interiorem substantiam, replet & comprimit sanguis effusus, aut extravasatum serum, quod sensim mole auctum in cavum calvariae regurgitet, & ibi pariter omnia comprimat. Potest & fieri a luxata vertebra cervicis, sed pariter fere semper lethali cum eventu, uti alia occasione ad §. 818. dictum fuit.

Hemiplegia mala. Hemiplegia vocatur, uti ad §. 1018. dictum fuit, quando dimidia pars corporis a capite ad calcem usque motu voluntario destituitur. Paraplegia saepius apparuit, nullo vitio intra cranium existente: at forte nunquam visa fuit Hemiplegia, nisi encephalum similiter affectum fuerit; nam balbutiunt fere semper, memoriam laesam habent &c. hinc pariter metus est, ne increscente causa Hemiplegiae sequatur lethalis apoplexia. Ubi vero apoplexiae succedit paraplegia, vel hemiplegia, melior spes est, quia tunc novimus morbi causam minui, & quasdam encephali partes liberari.

Quae cum frigore, insensilitate &c. Duplex inprimis causa paralysis enarrata fuit §. 1059.: nempe omne illud, quod nervum transmittendo spiritui ineptum reddit; & deinde quidquid arteriosi sanguinis introitum in musculum impedit. Si ergo frigus adsit in parte paralytica, novimus, circumductionem sanguinis per arterias hujus partis, unde calor in corpore oritur, non amplius fieri; adeoque non tantum nervos ad partem hanc tendentes esse impeditos, verum etiam arterias; tantoque difficilius curabile esse malum, cum circulatio deficiat in parte, vel saltem sit adeo debilis, ut calorem parti affectae conciliare nequeat. In pulchra illa dissertatione Celeberrimi *Alston* (q), quam de opio conscripsit, ejusque effectis in diversis animalibus, legitur, quod inter ranas, his experimentis capiendis destinatas, una fuerit, cujus crus posterius carebat sensu & motu: dum vero paralyticam hanc partem microscopio lustrabat, invenit globulos rubros sanguinis penitus dissolutos, & vasa distenta liquido homogeneo rubro: unde videtur in hoc animali sanguis haesisse immotus, fibris arteriarum muscularibus etiam paralyticis factis, adeoque non potentibus deplere arterias distentas. Cum autem ad §. 1057. dictum fuerit, quandoque una cum motu & sensum omnino perire in parte paralytica, merito & hoc pro malo omine habetur, quia causa paralysis non tantum nervos moventes, sed & sentientes, impedit, adeoque satis valida est.

Omnium autem pessimum signum est, si pars paralytica simul fiat atrophica: tunc enim denotat, nihil humoris vitalis nutrititii adferri ad partem amplius,

(q) Medical Essays Tom. V. pag. 155

plius, ideoque sensim lento marasmo contabescere. In illa paralysi, quae colicam Pictonum dictam sequi solet, omnium frequentissime illa atrophia partium paralyticarum observatur. Crebram occasionem habui hunc morbum videndi & tractandi, & summa cum commiseratione vidi, deltoides musculos in utroque brachio evanuisse quasi, ita ut sola cute tectum humeri articulum tangere potuerim. Torosam illam carnem musculosam, quae primae phalangi pollicis in parte manum spectante apponitur, & pollicem magna vi, dum agit, versus manus palmam adducit, pariter adeo emarcuisse vidi, ut ne vestigium ejus fere superesse videretur, & miseri illi nullam vim manubus exercere potuerint. Patet autem satis, quam parum tunc spei curationis supersit, quando tota musculi moles tali marasmo contabuit. Causa enim motus muscularis tanquam duplex considerari potest, vel delata ad musculum, vel praerequisita & praeëxistens in musculo. Prior causa ex voluntatis imperio per nervos defertur ad musculum, sed frustra, nisi fabrica organica ipsius musculi bona sit; quae cum perierit tali marasmo, nihil sperari potest, nisi adhuc restitui possit musculi torositas. Verum, tali morbo jam inveterato, vasa contracta, aut collapsa quandoque, jam concreverunt, nunquam postea humoribus futura pervia. In phthisicis videmus quidem circa finem vitae omnium musculorum molem insigniter minutam esse, sed supersunt tamen omnes motus voluntarii, quia illa imminutio torositatis tantum pendet a consumta pinguedine, superstite & illibata ea parte, cui per nervos applicata causa muscularis motus facit musculum turgere. Unde merito monuit *Hippocrates* (r) sequentia: *Quibus una cum hoc quod movere non possunt, morbosa pars corporis attenuatur, hi in sanitatem restitui non possunt: quibus autem colliquationes non accesserint, hi sani evadent.* Similia certe & apud *Celsum* (s) leguntur: *Quacumque vero corporis parte membrum aliquod resolutum est, si neque movetur & emacrescit, in pristinum habitum non revertitur; eoque minus, quo vetustius id vitium est, & quo magis in corpore senili est.* Senectus enim ipsa in marasmum ab exsiccatione tendit; adeoque nulla spes est, marasmo jam tabescentes partes corporis in decrepita aetate denuo restitui posse.

Quae cum saeva convulsione &c. Postea ad §. 1064., ubi recensentur modi, quibus natura paralysin sanavit, dicetur, quod per magnam febrim supervenientem, & tremorem convulsivum partis affectae, tollatur quandoque paralysis. Ad §. 1068. autem patebit, quod praecipua remedia, quae ad paralysin curandam laudantur, sint talia, quae motum excitant, & calorem augent. Cum ergo a valida illa actione, quae, impedita aequaliter distribui, in latere opposito tanta vi se manifestat, non possint superari illa obstacula, quae paralysin produxerunt, patet satis, quare tunc magna difficultas in curatione praevideatur.

Ex horum vero oppositis &c. Hoc sponte patet. Sic enim paralysis descen-

(r) Prorrheticor. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826.
(s) Lib. II. Cap. VIII. pag. 75.

descendens ad inferiora, & liberas relinquens partes superiores, facilius curabilis est, quam si paralysis inferiores artus primo occupans sursum ascendat; tunc enim solet in lethalem apoplexiam brevi terminari.

Quaenam vero toties repentinae &c. Quidam homines subito moriuntur, sed praegressa fuerunt signa latentium in corpore malorum, dolores in thoracis intimo quasi cavo, palpitationes cordis &c.: & post mortem inventae fuerunt plerumque in cadaveribus incisis manifestae causae. Sed & observatae fuerunt subitae mortes absque ullis signis praegressis, neque postea in cadavere inventae fuerunt ejusmodi mutationes, quibus merito subita talis mors tribui poterat. Tunc non sine ratione creditur, cor, paralyticum factum, cessasse a motu. Illud videtur inprimis obtinuisse, ubi subiti & validissimi animi affectus hominem perculerunt; cujus rei exemplum paulo ante in eadem hac paragrapho memoratum fuit, & cui similes plures casus in Historia Medica habentur.

§. 1063. Quae omnia (1057. ad 1063.) si quis singulis musculis, cujuscunque demum functionis auctoribus, applicat; infinitorum certe, & maxime mirabilium, morborum causas intelliget, diagnosin, prognosinque sciet.

Pleraeque functiones corporis nostri fiunt per motus musculares; unde & sponte patet, illas turbari posse, imo & deleri integre, per paralysin. Quando in Hemiplegia totum dimidium corporis latus motu musculari voluntario caret, noverunt Medici causam in encephalo haerere tam validam, ut dimidiam partem motuum, per nervos, voluntatis imperio subjectos, exercendorum, tollat. Sed si similis levior causa partem encephali quandam impediat, turbabuntur tantum quaedam functiones in corpore, reliquis integris manentibus. Idem contingit, si nervis, ex medulla oblongata vel spinali jam egressis, quoddam impedimentum nascatur in toto decursu ad musculos usque, quibus hi nervi prospiciunt. Dum autem, nervorum origine & nervis ipsis bonis, fabrica musculi destructa vel insigniter mutata fuit, pariter functionum laesio observabitur. Patet hinc, quot & quam mirabiles morbi ex hactenus dictis de paralysi intelligi possint: unum alterumve exemplum practicum ulterius hanc rem illustrabit. Si quis consideret mirabilem laryngis fabricam, numerosos musculos, qui cartilaginum, laryngem constituentium, variam tensionem & motum regunt, rimae glottidis aperturam moderantur; si dein attendat, quod ad vocem formandam pharynx, velum pendulum palatinum, uvula, lingua, labia &c. concurrant, quae omnes partes per musculos moventur; si jam praeterea noverit, ad unicae literulae elocutionem numerosos adeo musculos requiri, non mirabitur, quare toties, post apoplexiam sanatam, omnes functiones in integrum restituantur, sola saepe tantum loquela impedita; dum vel balbutiunt tota vita inter loquendum, vel quandoque aliquas tantum literas distincte pronunciare nequeunt. Si enim in encephalo adhuc impedimentum manse-

rit qualecumque circa originem nervuli, qui huic illive musculo, ad loquelam requisito, servit, manebit tale vitium. Sed & idem sequi poterit, si totum encephalum bonum fuerit, & in quibusdam nervis impedimentum manserit, quod liberum commercium inter encephalon & musculos tollit. Notum est, Anatomicos, dum viva animalia dissecant, rescindere saepius nervos recurrentes, vel & ligare, ut caveant molestos ejulatus & clamores; animal enim, his nervis resectis, mutum est. Sed & in puero observavit loquelam abolitam *Galenus* (*t*), dum imprudens Chirurgus strumas in profundo sitas excisurus, & haemorrhagiam metuens, non discindebat membranas scalpello, sed unguibus lacerabat, simulque mala fortuna distrahebat nervos recurrentes. Mirus satis etiam casus apud *Wepferum* (*u*) habetur, de muliere serosa capitis colluvie laborante, cui loquela interdum sensim minuebatur, quandoque per decem & ultra horarum spatium integre abolebatur; dum vero, superveniente tussi, tenue & crudum sputum copiose ejiceret, loquelam in instanti recuperabat. Imo, quod magis mirum videtur, si manu cranium premeret circa suturam lambdoideam illo tempore, dum loqui non poterat, redibat loquela; manu amota, statim denuo muta erat.

Sed & observationes practicae docuerunt, encephalo nervisque integris & bonis, musculari vero fabrica laesa & destructa, difficiles & satis miros morbos natos fuisse. Scytharum ille morbus, quem foemineum, θηλείαν νόσον, vocavit *Herodotus* (*w*), & ab irato Numine ob templum spoliatum huic genti immissus credebatur, ab *Hippocrate* (*x*) tribuitur assiduae equitationi; quia hoc morbo tentabantur opulentissimi Scythae, qui inprimis equitando totam fere vitam transigebant. Perpetuis enim illis succussibus inter equitandum, & compressione non interrupta fere a pondere corporis equo insidentis, sic labefactabantur musculi libidinosi, ut nulla fieret postea membri virilis erectio. Observavit *Ruyschius* (*y*) post puerperium quandoque urinae incontinentiam per aliquot dies, imo & septimanas fieri, a nimia extensione vaginae per transitum foetus grandioris, unde sphincter vesicae, qui vaginae arcte cohaeret, sic distrahitur, ut munere suo postea fungi nequeat: monet & quandoque a foetus capite diu haerente in vagina, vel rudi obstetricis attrectatione, gangraenam sequi destruentem sphincterem vesicae.

Patet ergo, ex hoc fonte plurimorum & mirabilium morborum causas & diagnosin posse hauriri, uti & prognosin. Ubi enim a distractione nimia vaginae oriebatur sphincteris vesicae atonia, sperabat merito *Ruyschius* curationem: quando autem gangraena hic nata destruxerat fabricam, nihil sperandum erat. Unde & Scythae, multiplici observatione docti, omnem spem recuperandae virilitatis deponebant, & muliebri postea stola amicti tractabant opera muliebria.

(*t*) De locis affectis Lib. I. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 396. (*u*) Observat. Medico-Practic. de Affectibus Capit. Observ. 32. pag. 62. (*w*) Lib. I. Cap. CV. pag. 44. (*x*) De Aëre, locis & aquis Cap. XI. Charter. Tom. VI. pag. 210. (*y*) Observat. Anatomico-Chirurgic. XXII. pag. 22.

§. 1064.

§. 1064. Sanavit Natura hunc morbum attenuando & dissipando materiem morbosam, mala crisi ad cerebri exteriora, ejus ventriculos, circa medullam oblongatam, spinalem, exitum nervorum a medulla, nervos, depositam; solvendo impacta per magnam febrim supervenientem; movendo per tremorem convulsivum partis; educendo per diarrhoeam largam & diuturnam.

Sequitur jam paralysis curatio. Antea saepius in morborum curationibus describendis notatum fuit, quod prudentes Medici omni attentione mentis consideraverint salubria illa naturae molimina, per quae morbi etiam difficillimi tollebantur quandoque; & his observatis rite atque intellectis conati sint similia per artem efficere, quae sponte nata viderant profuisse. Facile autem patet tunc sperari posse curationem paralysis, ubi encephali, medullae oblongatae, spinalis, nervorum, & fabricae musculosae, integritas mansit, ac morbosa causa impediverit tantum liberam determinationem causae motus muscularis ab encephalo per nervos ad musculos. Quidquid ergo hanc materiam morbosam sic attenuare potest, ut dissipetur vel evacuetur de corpore; vel attenuatam jam sic movere, ut locum mutet, nec amplius impediat encephali & nervorum actionem, sanabit paralysin. Binae unciae seri glutinosi in ventriculis cerebri haerentes pessima producere possunt mala; eadem haec seri quantitas, imo longe major, in panniculo adiposo crurum collecta facile fertur absque magno malo. Vidi aliquoties homines somnolentos, hebetes, obliviosos, miro modo levatos fuisse, dum subito incipiebant tumere pedes & crura: idem levamen toties observatur in praxi a tumore artuum inferiorum in illis, qui asthmate laborant.* Unde videtur probabile, sola metastasi materiae morbosae, nervorum functiones impedientis, paralysin curari posse.

Febris autem, uti antea probatum fuit ad §. 587., stagnantia agitat, movet, resistentia subigit, & materiam morbosam mobilem redditam expellit de corpore saepe; quandoque & ad alia corporis loca deponit. Unde febris saepe medicamenti virtutem exercet, ratione aliorum morborum (vide §. 589.). Praeterea constitit ex illis, quae ad §. 1017. habentur, universalem omnium musculorum voluntariorum resolutionem, apoplexiam scilicet, sanari febre magna superveniente; adeoque & eodem modo facilius poterit curari paralysis. Sartorem ter paralysi correptum, & toties sanatum febre magna superveniente, vidit *Celeberrimus Boerhaavius*. Plura de hac re habentur ad §. 1017.

Tremor autem convulsivus partis paralyticae bonus est, ut causa, & ut signum: notat enim, causam muscularis motus denuo applicari musculis paralyticis, sed nondum tali cum constantia, ut durabilis sit effectus, sed mox vacillet denuo: unde incipientem sanationem indicat, & integrae curae magnam spem facit; inprimis si levis convulsio tremorem hunc comitetur: omnes enim musculi, qui in nobis diu quieverunt, si subito moventur, convelluntur; uti videmus in illis, qui ex somno expergefiunt a

magno fragore audito, vel simili causa, subito ac valide agente in sensorium commune & nervos. Verum & ille tremor convulsivus prodest, ut causa, cum per hos concussus expediri possit saepe omne illud, quod adhuc immeabile in ipsis musculis, arteriarum finibus, forte & in ipsis nervis, vel saltem horum involucris, haesit. Percipitur quandoque simul puncturae sensus in parte affecta, pariter laeto omine. Sic videmus saepe, quando quis dormitabundus oblique insedit coxae, & toto fere pondere corporis compressit magnum truncum nervosum per posteriora femoris decurrentem, quod totum crus stupeat immobile; mutato autem situ corporis, adeoque compressione ablata, paulo post molestus sensus percipitur, ac si innumerae aciculae partem hanc pungerent; paulo post redit motus & sensus. Omnia ergo illa symptomata in parte paralytica observata denotant, motum liberum per arterias & nervos in musculos inchoatum jam esse, adeoque magnam integrae curae spem affulgere.

Larga autem & diuturna diarrhoea materiam morbosam, inprimis si pituitosa iners fuerit, de corpore subducit, & pariter profuisse observata est, etiam in ipsa apoplexia, uti antea ad §. 1017. dictum fuit. Nec obstat, quod *Hippocrates* (z) dixerit, *ex diuturno morbo alvi deductio malum*; nam ibi illa diarrhoea consideratur ut pessimus effectus morbi longi, tabefactis jam visceribus, vel resolutis penitus intestinis, originem debens; uti alia occasione ad §. 720. dictum fuit: ideo *Hippocrates* dixit *ex morbo diuturno*, non autem *in morbo diuturno*. Laudavit enim validam diarrhoeam in alba pituita laborantibus, dum nempe soluta haec saburra expellitur de corpore, uti pariter ad §. 720. monitum fuit.

Patebit postea, Medicos, naturam morbos curantem imitatos, dedisse talia remedia, quae calorem & motum augerent in corpore, nervos stimularent, vel alvum subducerent; & saepe felicissimo cum successu, ubi curabilis erat Paralysis.

§. 1065. Curatio requirit ablationem causae (1059. 1060.), nervorum functionem & arteriarum impedientis, dein liberi fluxus restitutionem.

Ad §. 1059. generales classes causarum paralysis enumeratae fuerunt, & §. 1060. causae particulares praecipuae explicatae sunt. Curatio jam cujuscumque morbi primo requirit ablationem causae, adeoque & id in paralysi curanda verum erit. Interim hoc solum nondum sufficit, sed requiritur praeterea, ut liber fluxus humorum per arterias & nervos ad musculos restituatur, qui antea impeditus fuerat. Ultima autem haec curationis pars saepe difficillima est, uti ad §. 1018. jam monitum fuit, ubi de vitiis, quae post sanatam leviorem apoplexiam superesse solent, agebatur. Dictum enim tunc est, quod ipsa nervorum substantia adeo mollis & tenera sit, ut a causis

(z) Aphorism. 7. Sect. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 343.

causis comprimentibus validioribus saepe omnino destruatur; vel & quandoque minima haec vasa, omni transfluxu humorum privata per longum tempus, hinc collapsa, concretis inter se lateribus, nullo modo postea pervia iterum reddi possint. Probe novi, experimentis olim frequentibus in canibus vivis institutis, dum ligabantur arcto vinculo par vagum & intercostale in collo, solutis post pauca minuta ligaturis, haec animalia languisse, & post paucos dies periisse, quia per fortiter adstrictam ligaturam laesa fuerat nervorum fabrica, nec apta amplius erat, ut libere spiritus ad viscera transmitteret. Haec est ratio, quare prudentes Medici non multum sperent de curanda Paralysi, quae per plures jam annos perstitit; quia jure metuunt, nervosam fabricam vel destructam esse, vel jam concretam adeo, ut nihil amplius transmittere possit. Hinc in tali casu membrorum paralyticorum motus emendatur quandoque utcumque, sed raro vel nunquam in integrum restituitur, uti quotidianae observationes practicae docent.

§. 1066. Causa impediens aufertur variis modis, causae, prius perspectae, facile applicandis.

Nihil generale ad causam paralysis tollendam laudari potest, nam pro varietate causae diversa medela requiritur, uti sponte patet. Ex historia ergo illorum, quae aegro contigerunt ante paralysin natam, & ex signis diagnosticis, quae praesentem corporis conditionem denotant, debet indicatio curatoria erui. Si enim v. g. os humeri luxatum, sub axilla haerens, nervos ibi positos, ad brachium decurrentes, compresserit, frustra adhiberentur decantatissima quaevis antiparalytica remedia, nisi prius illud os in pristinam suam sedem restitueretur. Hoc autem facto, si liber fluxus per nervos, antea compressos, nondum restitutus fuerit, tunc stimulantia, frictiones &c. locum habebunt.

§. 1067. Si illa causa intus haerens, crassa, stagnansque est, utendum iis remediis, quae producere possint illa, quibus Natura (1064.) hunc morbum saepe sanavit.

In curatione jam describenda, non agitur de paralysi, quae a retentis menstruis, haemorrhoïdibus, tumoribus plethoricis, vel inflammatoriis, fit: talis enim eandem curam requirit, quae ad §. 1030. in apoplexia, a similibus causis nata, descripta fuit, vel provocatione evacuationum consuetarum, nunc suppressarum, perficitur. Agitur autem hic de morbo chronico, cujus causa lentior est ac stagnans; & in tali casu ars conatur imitari illa naturae molimina, per quae paralysin sanatam fuisse constat. Verum haec erant motus auctus per febrim validam, convulsivae partis affectae concussio, vel subita solutio humorum, & solutorum per alvum eductio. Si jam percurramus omnia remedia a probatissimis Medicis laudata ad hunc morbum curandum, patebit, ad has tres classes reduci posse omnia. Unde

iterum discimus, nunquam artem medicam magis prodesse humano generi, quam ubi naturae, morbos curantis, vestigia sequi potest. De remediis autem, a quibus illud sperari potest, sequenti paragrapho agitur.

§. 1068. Ergo curatio tentatur 1. attenuantibus, dissipantibusque; α. Aromaticis, cephalicis, nervinis, uterinis dictis, vegetabilibus, specie succi expressi, infusi, decocti, extracti, spiritus, conditi. β. Salibus fixis ustione, volatilibus destillatione, aut putrefactione, hinc electis. γ. Oleis expressione, coctione, infusione, destillatione, hinc productis. δ. Saponaceis ex horum combinatione per artem productis. ε. Virosis animalium partibus, insectorum succis, spiritibus, oleis, salibus, tincturis. ζ. Salibus fossilibus, crystallis metallicis, & iis, quae ex his maxime composita. η. His omnibus, ut se mutuo juvent, cum prudentia, permistis: atque horum quidem usu attenuatio, dissipatio, calor febrilis, obtinetur. 2. Validis stimulantibus, & impacta quaecunque fortiter, motu nervoso tremente & convulsivo excitato, excutientibus: eo inprimis sternutatoria, & vomitoria fortia pertinent; si aliquoties inprimis repetuntur. 3. Purgantibus per alvum calidis, solventibus, aromaticis, vegetabilibus, vel & fossilibus acribus, metallicisque mercurialibus, antimoniatis, adeoque fortibus hydragogis, larga dosi, pluribus diebus successive repetita, datis; quorum ope copiosa, & aliquamdiu perdurans diarrhoea, excitetur. 4. Implendo primo vasa corporis largo potu attenuantium praemissorum, dein excitatione majoris motus, & sudoris, ope vaporis spirituum accensorum.

1. Laudantur ad hunc scopum omnia illa, quae crassa attenuare, stagnantia movere, & dissipare, possunt.

α. Omnes plantae, & variae plantarum partes, quibus odor fragrans, sapor calidus & penetrans inest, ad hunc scopum laudantur: hinc ab omni tempore cephalica, nervina, uterina, remedia vocata fuerunt. Antea ad §. 75., ubi de cura glutinosi spontanei agebatur, de horum usu dictum fuit; & in *Materia Medica* ad quintum §. 75. numerum series foliorum, florum, radicum, seminum, descripta habetur, in quibus & odoris fragrantia, & acre aroma calefaciens, adest; simulque ibi formulae ex his concinnatae habentur, ut vario modo talia remedia praeparari & exhiberi possint. In succis expressis haeret & aromaticum illud stimulans harum plantarum, & simul saponaceum illud solvens, quod in omnibus plantarum, recens pressis succis, plus minusve adest. Infusa continent omne quod solubile est in aqua fere fervida, diu vasis clausis cum his aromatibus digesta; adeoque pariter pulchrum usum habent. Decocta vero spoliantur plerumque maxime fragranti & volatili aromaticarum plantarum parte, nisi vasis clau-

clausis fiant, & brevi tantum coctione: ob eandem causam pleraque extracta (quae sunt tantum decocta inspissata), ex fragrantibus vegetabilium partibus parata, minorem efficaciam habent, & solas fixiores partes horum remediorum continent. Frustra certe cochleariae, nasturtii, raphani rusticani, & similium plantarum, vires quis ab extractis, vel succis inspissatis, exspectaret, cum illud acre stimulans adeo volatile in his sit: imo in genere omnia extracta, parata ex partibus vegetabilium, quae destillatione largiuntur fragrantes & aromaticas aquas, minus efficacia sunt. Verum quidem est, quod talia extracta possint dilui dein in propriis aquis stillatitiis, sicque illis restitui illud fragrans volatile, quod perierat; sed sic majori labore obtinetur illud, quod infusum, vasis clausis paratum, vel succus plantarum recens pressus, praebere poterat. Parantur jam ex his aromatibus spiritus destillati, in quibus sola volatilis pars horum medicamentorum haeret; non autem saponacea fixior, solventi tamen virtute praedita, pars; adeoque stimulando & calefaciendo agunt tantum. Formulae tales in *Materia Medica* ad locum citatum habentur, & plurima similia in omnibus officinis sub titulo aquarum antapoplecticarum, antiparalyticarum &c., prostant. Pulchra etiam methodus est, dum haec aromata exhibentur in substantia (ut vocant); dum nempe sicciora, in pulverem trita, cum syrupo quocumque officinali aromatico in conditi sive electuarii formam rediguntur, & omni trihorio vel quadrihorio diei una vel altera drachma deglutitur. Idem fit, si recentes & succulentae herbae, flores, radices &c. tundantur in pultem, addita aequali copia sacchari siccissimi, conservationis causa, unde talia medicamenta *conservae* vocantur in officinis, & eodem modo adhibentur. Inprimis autem efficaces illae sunt, si recens paratae usurpantur: diu enim servatae in officinis magnam partem fragrantiae suae amittunt. Dum enim haec deglutita haerent in ventriculo, sensim ab humoribus, in ventriculum venientibus, solvuntur, & dum saepius de die repetitur horum remediorum usus, blanda, sed continua, actione stimulant, calefaciunt, movent. Similes formulae pariter in *Materia Medica* eodem loco habentur, ad quarum normam plures aliae concinnari poterunt.

β. De vi attenuante & solvente horum salium antea §. 135. in cura obstructionis dictum fuit. Ex plerisque plantis, in cineres combustis, sal fixus alcalinus educitur, elixiviando in aqua, qui potenter satis dividit crassa & glutinosa. Verum cum ad curam Paralysis praecipue laudentur illa, quae una cum vi solvente possident stimulantem acrem vim, &, mobilissima ex sua natura, per calorem corporis nostri quaquaversum disperguntur; hinc salia volatilia solent ad hunc scopum praeferri fixis. Acres antiscorbuticae plantae plures talem salem habent, qui, leviter tantum fractis vel contusis partibus harum plantarum exhalans, nares penetrabili admodum stimulo ferit, ut in cochlearia, nasturtio, sinapi, alliis, cepis, notum est: hae plantae leni igne talem salem largiuntur etiam forma sicca; vel, cum vino aut vini spiritu destillatae, dant acres illos spiritus, antiscorbuticos vulgo dictos, in quibus talis sal volatilis copiosus haeret. Ex reliquis plan-

tis prius putrefactis, nequidem acidissima acetosa excepta, talis sal volatilis alcalinus per destillationem educi potest. Praeterea omnes animalium partes, etiam absque putrefactione praegressa, tales sales in destillatione largiuntur. Sal cornu cervi, eboris &c., talis est, uti & sic dictus spiritus cornu cervi, eboris, serici crudi, &c. qui nihil aliud sunt, nisi sal volatilis alcalinus, aquoso phlegmate simul inter destillandum adscendente dilutus. Sales illi aquis stillatitiis aromaticis diluti, divisis dosibus dati, & solvendo & stimulando pulchre prosunt.

λ. In plurimis plantis aromaticis amabilis illa fragrantia, ex sua indole admodum volatilis, oleo irretitur, ut hæreat, nec statim avolet: unde olea illa, per artem Chemicam inde separata, in compendio illam vim aromaticam possident, uti patet in oleo cinamomi, caryophyllorum, origani, rorismarini &c.: plurima enim talia olea stillatitia in officinis habentur. In quibusdam aromatibus oleum illud separatum a reliquis partibus haeret in loculis peculiaribus, & levi pressione inde educi potest; uti patet in corticibus recentibus citri & aurantiorum; ex quibus leviter inter digitos pressis fragrantissimum oleum, fractis loculis his, cum impetu prosilit, & sic purum, nullam ignis vim passum, colligi potest. Nux moschata, & reticularis illa mirabilis pars, hujus nucis externæ superficiei adhærens, quae *macis* nomine in officinis prostat, contusa in mortario, dein praelo pressa, dant magnam copiam olei fragrantis, butyri consistentiam habentis. Baccae lauri recentes contritæ, si in larga copia aquae coquantur leviter, supernatat oleum viride aromaticum, quod frigefactum pariter consistit, sed mollius tamen est oleo expresso nucis moschatae. Omnia jam haec & externo & interno usu egregie in hoc morbo prosunt. Prostant insuper in officinis olea per infusionem parata ex herbis aromaticis & oleis mollibus expressis, olivarum, amygdalarum &c. verum pleraque horum admodum debilem vim aromatum infusorum possident, unde priora praeferuntur.

δ. Oleum sali unitum ita, ut miscela ex his binis facta aequabiliter dilui possit in aqua, vocatur *sapo*. De variis saponibus, & magna illorum efficacia in solvendis obstructionibus, antea ad §. 135. 3. dictum fuit. Cum autem in cura paralysis una cum vi attenuante requiratnr vis stimulans & calefaciens, hinc sapones illi, per artem Chemicam ex oleis aromaticis fragrantibus & salibus alcalinis parati, præ reliquis laudantur. Sic sapo ille, *Starkeyanus* dictus, qui ex sale alcalino fixo & fragranti oleo aethereo terebinthinæ fit, merito commendatur. Inprimis vero sales volatiles oleosi in officinis dicti, qui ex sale volatili alcalino, spiritu vini rectificato, & aromatibus, vel horum oleis stillatitiis, parantur, atque in omnibus officinis prostant, summi usus sunt: formula talis salis volatilis oleosi in *Materia Medica* ad §. 75. N°. 5. habetur.

ε. Illa, quae gravem & vehementem odorem spirant, Latini dixerunt *virosa*: talia jam habemus in Materia Medica, quae sunt animalium partes, vel & animalium succi. Virosa *Virgilio* dicta Castorea, Moschus, Zibethum, calefaciunt, excitant, movent, & hoc effectu pulchre prosunt: casto-

ſtoreum autem prae reliquis ſolet uſurpari, quia Moſchus & Zibethum tantam gravis odoris vim diffundunt, ut hyſtericis & hypochondriacis ſaepe magnam moleſtiam faciant, adeoque ſi non aegris, ſaepe ſaltem adſtantibus, noceant. *Aetius* (*a*), qui collegit remedia, a veteribus Medicis ad curandam paralyſin laudata, caſtoreum commendat, cum aequali copia opopanacis & ſagapeni miſtum. Praeterea in uſu medico ſunt quaedam inſecta, quae ſale alcalino volatili ſcatent, & contrita illum odorem ſpirant; quae & vi ſolvente & ſtimulante proſunt. Millepedum recentium contritorum cum aqua quadam aromatica expreſſum ſuccum, eorundem exſiccatorum pulverem, uti & cochinellae, & granorum kermes (quae pariter ad inſectorum familiam pertinent), efficax remedium invenerunt Medici recentiores: Cantharides adhuc longe acriorem ſtimulum habent, & vim ſolventem efficaciorem; ſed raro & non niſi magna cum cautela adhibentur uſibus internis, cum peſſima ſaepe & metuenda ſymptomata producant; ideoque a veteribus Medicis tanquam venenatae damnatae fuerint.

Ex his jam per artem Chemicam educuntur ſales volatiles alcalini ſatis acres, olea foetida, externo & interno uſui ſervientia in hoc morbo curando, ut oleum cornu cervi, ſanguinis humani &c. unde iterum efficacium remediorum magna varietas haberi poterit.

ζ. Quantum attenuandi & reſolvendi effectum habeant ſales, antea ad §. 135. 1. dictum fuit. Iidem majori copia exhibiti ſtimulandi vim ſatis inſignem poſſident. Ubi autem metalla, in menſtruis ſuis ſoluta, ſub ſalis forma habentur in cryſtallos redacta, patiuntur ſe aqua dilui, & aequabiliſſime diſtribui poſſunt per totum corpus; ſicque efficaciſſima habentur remedia, quibus Chemici toties ſtupendas curationes perfecerunt in morbis Chronicis difficillimis. Ubi ſales illi metallici in pauca copia aquae diluuntur, tunc ventriculum & inteſtina irritant, ſicque vomitorii vel purgantis remedii vires praeſtant: quando autem larga aquae copia diluuntur, tunc abſque irritatione multa tranſeunt primas vias, venis bibulis primarum viarum corporis recepta permiſcentur ſanguini, & cum illo per totum corpus mota obſtructiones pertinaciſſimas reſerant. In multis aquis mineralibus ferrum ſolutum haeret, & per tot ſaecula ſalubres harum aquarum effectus laudaverunt Medici. Remedia enim omnia, quae ex animali vel vegetabili regno petuntur, quamvis magna certe vi medicata polleant, tamen citius videntur mutari per vires corporis noſtri, quam illa, quae ex regno foſſili habentur. Ex oſſium animalium cineribus, uti & vegetabilium, imo ipſo mellis exuſto carbone, ferrum educitur adhibito magnete; unde merito concluditur, quod diviſum in moleculas, ultra omnem fere imaginationem parvas, potuerit ire per vaſa animalium & vegetabilium, ac tamen priſtinam ſuam naturam retinere, non vero mutatum fuiſſe in vegetabilem vel animalem naturam, adeoque vires ſuas conſtanter ſervaſſe. Hinc apparet, quantum boni ſperari poſſit a ſalibus metallicis, magna copia aquae dilutis, ita ut ſua acrimonia non irritent primas vias, ſed ad intima corporis pene-

(*a*) Lib. VI. Cap. XXVIII. pag. 109.

netralia pervenire possint. Praeterea considerandum est, quod ex unione metalli cum menstruo solvente novae oriantur vires, quae nec in metallo solo, nec in menstruo, praeëxstiterant, sed tantum observantur natae, dum haec simul unita sunt. Insipidum argentum solutum in spiritu nitri dat crystallos amarissimas, ex quibus purgans illud lunare *Boylei* paratur, quod hydropicorum aquas tam feliciter saepe educit: illa vis cathartica non erat in argento, nec in spiritu nitri, sed in concreto ex his binis sibi mutuo unitis. Notum est, argenti vivi plures uncias impune quandoque assumtas fuisse; pariterque spiritum salis marini, aqua dilutum, facile tolerari a corpore humano: sed haec bina simul unita faciunt sublimatum corrosivum, cujus pauca grana robustissimum etiam hominem necare possent. Verum idem illud sublimatum corrosivum, dum minima copia admodum dilutum exhibetur, pulcherrima saepe praestat in curandis morbis, & a quibusdam instar arcani tegitur: de qua re postea alio loco adhuc plura dicenda erunt.

Sic & habemus in officinis compositos sales, qui mira solvendi efficacia valent, & tamen absque molestia feruntur a corpore, etiam largiori dosi dati; ut tartarus tartarisatus, tartarus regeneratus, sal neuter ex miscela spiritus aceti cum sale volatili alcalino natus; uti & ex miscela salis volatilis cornu cervi cum sale succini acido &c. quae omnia huic scopo servire possunt.

η. Diversae sic remediorum efficacium classes enumeratae fuerunt: sed & possunt plures ex his combinari simul cum prudentia, ut unita quasi opera tanto citius & felicius curam perficiant. Pulchrum sic vidi effectum, dum per aliquot dies deglutitis pilulis ex aloë, sagapeno, myrrha, galbano, sicque detersis primis viis, dabatur mane in lecto drachma salis cornu cervi in unciis aliquot aquae stillatitiae florum lavendulae, vel alterius similis, soluta; superbibendo infusum aromaticum ligni sassaphras, rutae, rorismarini, similiumve: unaque eodem tempore perfricabatur pars affecta: de qua re sequenti adhuc dicetur paragrapho. Repetebatur autem saepius hujus remedii usus, quia difficilis ille morbus raro, vel nunquam, subito curari potest.

Simul prodest aër calidus & siccus; unde aestas fervida paralyticos juvat: & alio anni tempore per artem talis aëri temperies conciliari poterit; vel & peregrinatione ad regiones siccas calidas & montanas. Carnes assatae, inprimis ferinae, & avium montanarum, condimenta acria ex sinapi, alliis, cepis, origano, satureja, &c. vinum molle, sed generosum, cerevisia meraca, sed non acris, qualis inprimis est *Momma Brunsvitensis*; quam pulcherrime profuisse vidi aliquoties. Verum omnibus his in homine etiam frigidae temperiei calor & sitis excitabuntur; talisque diaeta §. 586. inter causas febris numerata fuit. Sed per magnam febrim supervenientem natura curavit Paralysin, ut §. 1064. dictum fuit; & scopus artis est, in curando hoc morbo naturam imitari; adeoque attenuationem, dissipationem, & calorem febrilem, producere.

2. Va-

2. Validis ſtimulantibus &c. Pleraque remedia, quae praecedenti numero laudata fuerunt, praeter vim ſolventem etiam ſtimulo agunt, quo circulatio augetur, & major producitur in corpore calor. Verum hic agitur de alia ſtimulantium ſpecie, quae abſque ulla ſaepe acrimonia, ſenſibus detegenda, miris tamen modis totum corpus turbant, & inprimis in totum ſyſtema nervoſum agunt, ac convulſivis validis motibus omnes corporis partes agitant; hac ſpe, ut excutiatur illud, quod impedimentum facit libero tranſitui ſpirituum nervoſorum in muſculos paralyticos. Poſtquam enim per ſolventiſſima remedia aliquo tempore exhibita, per calorem & motum auctum humorum circulantium, omnia jam diſpoſita fuerant ad faciliorem tranſitum per vaſa omnia, tunc ſubitae tales & validae concuſſiones mirum quandoque effectum praeſtiterunt in hoc morbo.

Sternutatoria jam remedia tales concuſſus excitant: nam inter ſternutandum nulla pars corporis eſt, quae non concutitur, nullus fere muſculus, qui non movetur: imo apparuit ſaepius, ipſa membra paralytica ſubſilire inter ſternutandum; ſicque motus redintegrati initium fit; & merito ſperatur, repetitis ſternutationibus motum in partibus paralyticis magis augendum eſſe. Ita enim illud obtinebitur, quod alia methodo, ſed forte minus efficaci, tentandum juſſit *Celſus* (*b*): ſi enim motum imbecillitas prohibet, dicit; *vel geſtetur, vel motu lecti concutiatur: tum id membrum, quod deficit, ſi poteſt, per ſe, ſin minus, per alium, moveatur, & vi quadam ad ſuam conſuetudinem redeat.* Quidquid jam nervos, per narium internam ſuperficiem diſperſos, irritat, ſternutationem producere poteſt: ſic ſola agitatio plumulae in naribus hoc efficiet. Habentur praeterea remedia *Errhina* ſive *Ptarmica* dicta, quae naribus attracta ſtimulant, & ſternutationem, quandoque etiam validiſſimam, producunt. Mitiora ex fragrantibus & aromaticis herbis fiunt; vel recentibus, in turundae formam convolutis, & naribus immiſſis, vel exſiccatis in pulverem tritis. Acriora ſunt Tabacum, in non aſſuetis, Nigellae ſemina, Hellebori radices, Euphorbium &c.; quae ultima cum cautela uſurpari debent, quia narium membranam cauſtica ſua vi quandoque exulcerant, & ſternutationem vix compeſcendam, ac convulſiones minitantem, producunt. Sedari tamen ſolet nimia ab his acrioribus ptarmicis excitata ſternutatio, ſi per nares attrahatur lac tepidum recens, vel cum althaea, malva, ſimilibusve emollientibus, decoctum.

Ob eandem cauſam laudantur vomitoria, & fortia quidem; neque adeo proſunt, quatenus evacuant, ſed quia concutiunt totum corpus & movent; ſimulque convulſivum motum pluribus muſculis inducunt; uti antea ad §. 652. dictum fuit. Per hanc methodum enim ars conatur imitari illud, quod natura per tremorem convulſivum partis paralyticae efficit (vide §. 1064.). In Paralyticis poſt coenam vomitum utilem eſſe, *Celſus* (*c*) dixit; ſed videtur ibi tantum intellexiſſe levem vomitum, qui aqua tepida ſola, vel pauco ſale & melle admiſtis, poterat excitari: qualem vomitum inter diaetetica

(*b*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 179. (*c*) Ibidem.

tetica remedia habuerunt Veteres, uti ex alio *Celsi* loco (*d*) patet. Hic autem validiora longe requiruntur, & praesertim antimoniata, quae longe magis corpus turbare solent, molestas anxietates producere & jactationes corporis, quam mitiora ex vegetabilium familia desumta.

Verum satis patet, validissimos illos concussus per vomitoria & sternutatoria adhiberi non posse, nisi viscera bona fuerint, vires satis firmae, & nullus metus sit apoplexiae a plenitudine vasorum; quae rumpi possent in encephalo inter vomendum vel sternutandum; uti alia occasione ad §. 1026. monitum fuit.

An non eidem scopo inservire posset mirabilis illa concussio, quae per vim electricam partibus paralyticis applicatam excitatur? Certe fulminea quasi vi & celeritate penetrat per omnia: & cum miris his phaenomenis intenti philosophi invenerint modos, quibus augeri potest quam maxime intensitas hujus actionis electricae, tam validi nasci possunt concussus in corporibus animalium, ut saepe periculo non caruerint haec tentamina electrica. Coram vidi, aviculas ictu tali fortissimo electrico periisse, & sub calvaria sugillationem manifestam in dura piaque matre observavi. Cum prudentia tamen & hoc tentari posset; mereturque certe, cum hactenus nulla methodus cognita habeatur, per quam tam celer & validus motus in corporis nostri variis partibus excitari possit. Interim tamen & hic cavendum est, ne tantus motus destruat nervos, quibus curandis adhibetur; vel & in partibus non affectis noxam producat. Vidi hominem robustum, dum digitum indicem dextrae manus admovebat virgae ferreae, per artificiosam machinam multiplicata vi electrica imbutae, ictum tam validum ilico sensisse in sinistro genu, ut cecidisset prae doloris acerbitate, nisi illum sustinuissent adstantes; & doloris in hoc loco molestas reliquias per plures dies percepisse; neque ullo pretio vel precibus potuisse adigi, ut iterum experiretur vim electricam, quam antea contemserat ignarus. Numerosissima circa vim electricam a viris celeberrimis instituta fuerunt experimenta, quae summam ejus efficaciam, sed & simul periculum, docuerunt, dum minus prudenter haec experimenta tractarentur, quae recensere non est hujus loci. Verum in paralysis curatione multum inde exspectari posse boni, patet directis & fidelissimis experimentis. Potest enim ex quovis musculo, & variis ejusdem musculi partibus, ad lubitum scintilla electrica educi: dumque hoc fit, musculi illi convulsivo modo agitantur, quod hic requiritur. Possunt hi concussus repeti pro lubitu, imo & majori, vel minori, intensitate adhiberi. Cum autem argumenta a priori minus convincere soleant Medicos, effectus felices tentaminum electricorum in hoc morbo curando majoris ponderis sunt. Unicum adduxisse sufficiet, descriptum a *Celeberrimo Jallabert* (*e*), experimentalis Philosophiae Professore & cultore eximio, qui in homine, jam per quatuordecim annos brachium

(*d*) Lib. I. Cap. III. pag. 30.

(*e*) Expériences sur l'Electricité &c. pag. 143. & seq.

chium dextrum paralyticum habente, fausto cum eventu vim electricam adhibuit. Notandum autem est, talem fuisse paralysin, cujus curatio ab aliis remediis vix sperari poterat. Diuturnitas enim mali, aliis remediis frustra tentati, partis affectae insensilitas, color lividus, atrophia (vide §. 1062.), difficillimam dabant Prognosin. In tali tamen, & tanto morbo, post decem dies jam redibat sensus, augebatur membri, antea atrophici, torositas, color apparebat naturalis, & continuato usu sensim augebatur musculorum, antea paralyticorum, robur. Haec curatio sufficit, ut in paralysi tentetur electricae virtutis efficacia: sed & ex illis, quae contigerunt huic aegro, dum fortissima ipsi applicabatur electricitas (commotionem vocant philosophi, quia totum corpus validissime concutitur in hoc experimento) prudenter agere discent Medici, qui hanc curam aegris suis adhibent (*f*); nec minus philosophi, ne se facile exponant tantis periculis, quae intensissimus electricitatis gradus, fulminis instar, producit. Festinatam optabat Celeberrimus vir aegri curam; sed proprio adstantiumque periculo, & aegri ipsius incommodo non levi, didicit, in similibus potius lente festinandum esse.

Nec obstat, quod non omnes paralytici hac methodo sanati fuerint; nam semper Medici doluerunt, Paralysin sæpe nullis remediis obedire: sufficit profuisse agitationem illam miram, per vim electricam productam, membris paralyticis, ut cum prudentia tentetur idem inposterum. Cum autem vis electrica, ad summam intensitatem deducta, multa similia habeat cum fulminis actione mirabili, an forte & ab ipso fulmine, simili utcumque, sed longe intensiori, efficacia agente, curari posset paralysis? Habet *Diemerbroeckius* (*g*) casum talem mirum, quem ipse viderat. Mulier enim, quæ sexto aetatis anno ex subito terrore paralysi totius corporis, excepto solo capite, correpta fuerat, & postea extrema inferiora per triginta & octo annos habuerat paralytica, subito liberata fuit ab hoc morbo, dum horrenda tempestate ingruente fulmen ingens illam undique circumfulsisset. Testatur autem *Diemerbroeckius*, omnium conspectui expositam fuisse sanatam illam mulierem, seque ipsam millies invisisse paralyticam, & postea per quindecim annos & plures vidisse sanam. Verum quidem est, quod & summo terrori mirabilis illa & subita sanatio adscribi posset; sed morbus ante tot annos a terrore ortum duxerat. Interim tamen historia Medica plures tales observationes exhibet, quibus constat, ab ira subitanea, terrore magno, sanatam fuisse paralysin. Sic ira summa percitus herus, dum famulum fuste excipere nititur, liberatur ilico ab annosa contractione poplitum, quæ omnem gressum impediverat. Alteri, per plures annos, jam hemiplectico, incassum tentatis omnibus auxiliis, dum domus deflagrabat, in qua decumbebat miser, ilico redit motus, & a summo aedium præcipitem se dedit, posteaque liber ab hoc morbo vixit (*h*). Filius

Croesi

(*f*) Ibidem pag. 128. (*g*) Observat. & Curat. Med. Observat. X. pag. 9.
(*h*) Schenk. Observat. Medicin. Lib. I. de Paralysi pag. 94.

Croesi mutus, dum Persam militem, in patrem irruentem videret, exclamavit ilico: *O homo, ne perimas Croesum*; & postea per totam vitam loquela usus fuit (*i*). Omnia haec satis docent, summas & subitas animi perturbationes motum quandoque reddidisse partibus paralyticis, adeoque & illud tentari posse; sed tamen ancipiti cum eventu, cum & aliae observationes numerosae docuerint, ab iisdem paralysin, aliaque plurima mala, imo & subitam mortem, producta fuisse.

3. Purgantibus per alvum &c. Iterum est artificiosa imitatio illius methodi, qua natura sanavit quandoque paralysin, diarrhoea nempe larga & diuturna. Habemus jam in arte talia remedia, quae hoc efficere possunt; & seliguntur illa, quae una cum vi purgante calefaciunt, movent, excitant, funduntque humores corporis nostri. *Aloë*, *scammoneum*, *colocynthis*, *gutta gamba*, *jalappa*, & similia, hac vi pollent: haec enim saepius exhibita, una cum validis evacuationibus fundunt sic totum sanguinem, ut inde pallor in toto corpore nascatur, licet nec gutta sanguinis per alvum exiverit; adeoque ille pallor a sola sanguinis rubri dissolutione ortum ducit. Habentur & plura composita officinalia ex his parata: *Extractum catholicum*, *panchymagogum*, *pilulae cochiae* dictae, & alia plura similia; quibus si addantur praeparata mercurialia efficacia, sed tuta tamen, ut *Mercurius dulcis*, *praecipitatus albus*, *turbith minerale*, perfectissime huic indicationi curatoriae inserviunt. Omnia autem haec, quia humores solutos sub tenuis aquae forma per alvum educunt, vocantur *hydragoga*. Interim tamen semper considerandum est, an vires adhuc satis constent, ut valida haec remedia ferre possint, & an nulla labes tabefactorum viscerum adsit. Quamvis autem continua sic per aliquot dies excitata diarrhoea plurimum prosit, si tamen minus tutum videatur, subita tali colliquatione humorum, & colliquatorum expulsione, uti per aliquot dies continuos, potest, interpolatis vicibus, validum tale purgans dari, & diebus a purgatione liberis possunt adhiberi illa remedia, quae ad primum numerum hujus paragraphi laudata fuerunt; cujus methodi pulchros successus aliquoties vidi.

4. De hac methodo antea ad §. 529. dictum fuit, ubi de morbis ossium curandis agebatur: patuitque tunc, medullosum oleum corruptum, in imis ossium recessibus haerens, sic elui posse, & servatos fuisse artus, qui exstirpandi fere omnibus videbantur. Decoctum Guajaci inprimis tunc laudabatur, tamquam attenuans & simul antisepticum remedium, quod & in hoc casu adhiberi posset: interim remediis, ad primum numerum laudatis, copia aquae dilutis, corpus impleri posset per aliquot dies, & dein sudor elici ope vaporis accensi spiritus vini. Sic enim dilutis & attenuatis prius humoribus magnus calor, & celerior motus, conciliatur, quae simul juncta aptissima videntur, ut obstacula, liberum motum subtilissimi humoris per membra paralytica impedientia, removere possint, inprimis si vapor accensi spiritus vini determinetur ita, ut sedem causae detectam (de qua

(*i*) Herodot. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 35.

qua §. 1070. agit) alluat. *Wepferus* (*k*) hac methodo frequenter ufus fuit cum fucceffu in paralyfi & aliis nervorum morbis curandis, uti ejus obfervationes teftantur.

§. 1069. Frictiones externae ficcae, calidae, ad ruborem usque, vel cum fpiritibus penetrante & ftimulante virtute praeditis ex animalibus, vegetabilibusque, aut cum oleis, linimentis, balfamis, unguentis, nervinis, profunt. Balnea vaporum, immerfiva; Emplaftra acria, aromatica, attrahentia dicta; Cucurbitae; fcarificationes; veficatoria; fuftigationes; dolorem & levem inflammationem excitantia, ut urticae, & fimilia, juvant.

Quantum boni in multis morbis a frictione exfpectari poffit, antea ad fecundum numerum §. 28. dictum fuit. Acceleratur enim motus fanguinis in parte, quae fricatur; deinde etiam diuturna & valida frictione augetur motus in toto corpore: cum autem pars corporis perfricata incipiat rubere, tumere, calefcere, patet, quod humores majori copia & impetu fluant per hanc partem. Verum & frictio agitat nervos per partes difperfos, & movere ac folvere poteft illa, quae in vafis, nervorum tunicas perreptantibus haerent immeabilia; unde faepius Paralyfes nafcuntur. Hinc merito *Celfus* (*l*) dixit: *Membrum aliquod refolutum ipfius frictione confirmatur.* Cum autem quandoque paralytica membra atrophica fiant, & torofitatem fuam perdant, frictio proderit *ad alendum id, quod tenue & infirmum eft* (*m*). Sed & per frictionem excitatur electrica vis: faltem in quibusdam animalibus hoc obfervatum fuit; in felibus v. g.: an forte & ob hanc caufam prodeft frictio? Applicantur autem illae frictiones capiti, collo, infra orbitas oculorum, ad menti partes laterales, pone aures, maxime cervici, & toti fpinae dorfi, axillarum cavis, inguinibus, cavis fubpopliteis; in quibus locis nervi notabiles fatis propinqui funt integumentis corporis. Varia autem feliguntur loca, quibus frictio applicatur, pro diverfitate fedis caufae paralyticae, ut fequenti dicetur paragrapho. Cum autem in Paralyfi laxitas mufculorum percipiatur (vide §. 1057.), hinc panni lanei, frictioni fervientes, imbui folent vapore aromatico roborante; qualis fuffumigii formula ad hunc numerum in *Materia Medica* habetur. Ob eandem rationem fpirituofis liquidis perfricantur partes paralyticae, quae ftimulant & roborant fimul: talis formula eodem pariter loco habetur, & omnes fpiritus aromatici, tam fimplices, quam compofiti, qui in officinis proftant, eidem ufui fervire poffent. Solent & inungi, poft frictionem fortem & diuturnam, partes paralyticae unguentis aromaticis, *nervinis* vulgo dictis in officinis; cujus & formula eodem loco habetur. Interim tamen haec, cum pin-

(*k*) Obfervat. Medic. Practic. Obferv. 32. pag. 72. & aliis pluribus locis.
(*l*) Lib. II. Cap. XIV. pag. 89. (*m*) Ibidem pag. 88.

pinguibus & oleosis constent, forte laxabunt partes jam inde nimis flaccidas; hinc spirituosa & vapores illi aromatici videntur preferendi: pulchrum tamen usum & haec habent, si debito modo applicantur. Solent enim in membris paralyticis flexores musculi, semper validiores musculis extensoribus, propria contractilitate breviores reddi, & articulos in continua flexione retinere, dum simul ligamenta articulorum diuturna quiete fiunt magis rigida: ideo unguenta talia, post frictionem, si illiniantur musculis flexoribus & articulis, proderunt; dum simul spirituosis & vaporibus aromaticis emendatur laxitas extensorum, a praevalente contractilitate flexorum per longum tempus distractorum. Nimiam enim & diuturnam distractionem debilitare fibras solidas, antea ad §. 25. 3. demonstratum fuit. Praestat autem, ut illae frictiones bis de die repetantur, & intermedio inter has tempore Emplastro aromatico calefaciente tegatur pars, ut sic continuo foveatur, calescat, stimuletur. Talis emplastri formulae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Quare autem talia Emplastra dicantur attrahentia, patet ex dictis ad §. 134., ubi de his agebatur.

Balnea vaporum, immersiva. Cum nihil magis laxet corporis fibras solidas, quam aqua calida, & inprimis vapor inde assurgens; flaccidisque paralyticis partibus haec laxantia minus conducere videantur; hinc potius proderunt sicci illi calores, *& arenae calidae, & laconici, & clibani, & quarundam naturalium sudationum, ubi a terra profusus calidus vapor aedificio includitur*, quos laudat *Celsus* (*n*): Et postea addit, nervorum quoque quaedam vitia sic optime curari, *quando nempe humor intus nocet, isque digerendus est.* Plurima talia loca, ubi siccae hae thermae habentur, recenset *Baccius* (*o*). Ob eandem rationem balnea immersiva non semper prosunt in cura paralysis, & tantum in illo casu, ubi obstaculum, liberum influxum spirituum & sanguinis arteriosi in musculos impediens, balneis potest emolliri & solvi; vel ubi anchyloses, a diuturna quiete partium paralyticarum natae, requirunt balnea, ut debita flexilitas ligamentis rigidis redeat. In illo autem casu, ubi cura paralysis acres requirit stimulos, motum majorem in parte affecta vel in toto corpore, & roborationem flaccidarum partium, balnea humida, tam vaporis, quam immersiva, minus prodesse videntur. Ubi autem medicatae thermae, cum impetu prosilientes, vel ex alto decidentes in partem paralyticam, movent & concutiunt satis fortiter, tunc saepe pulchre profuerunt: tales casus recensuit *Celeberrimus Cocchi* (*p*). Verum *Caelius Aurelianus* (*q*) in cura paralysis dicit: *Aquarum ruinis partes in passione constitutae sunt subjiciendae, quas Graeci καταχλυσμοὺς appellant; plurimam etenim earum percussiones faciunt corporum mutationem.* Ubi pulchre praecipuum effectum aquae illabentis percussioni adscribit.

Bal-

(*n*) Cels. Lib. II. Cap. XVII. pag. 93. (*o*) De Thermis Lib. IV. pag. 118. (*p*) De i Bagni di Pisa Cap. IV. pag. 197. (*q*) Morbor. Chronic. Lib. II. Cap. I. pag. 361.

Balneum autem frigidum a quibusdam laudatum fuit ad curandam paralysin: certe, si effectus aquae frigidae, corpori subito applicatae, considerentur, videtur cum spe successus & haec methodus quandoque tentari posse. Sequitur enim horror & concussus totius corporis a frigidissima aqua applicata; postea oritur calor, rubor, pulsus fortior & celerior; sique lectum petat homo post subitam talem immersionem in aquam frigidam, solet plerumque sequi magnus sudor. Sic per artem conciliatur febris corpori, cum horrore & frigore incipiens, subsequente dein calore & sudore. Verum febris & motus convulsivus partis §. 1064. numerata fuerunt inter illa auxilia, quibus natura uti solet ad hunc morbum sanandum. Praeterea ad §. 1064. monitum fuit, bonum signum esse, si in parte affecta puncturae molestae & formicationis sensus percipiatur; sed si quis aqua frigidissima vel nive manus lavet, talem sensum habebit. Nec desunt observationes numerosae, quae docent, plurimis incassum tentatis, etiam balneis calidis, curatas fuisse paralyses per frigida balnea; & inprimis, si cataractae labentis ex alto aquae supponatur pars affecta (r). Natationibus marinis utendum esse suadet *Caelius Aurelianus* (s), monens, *partibus passione vitiatis adjungendas esse vesicas, quo natandi laborem minuant*. Sed talis natatio balneum frigidum dat. Tutissimus modus balneo frigido utendi videtur esse, si simul & semel immergantur aegri, & mox educantur, ne frigus insolitum ad interiora penetret; talisque immersio repetatur aliquoties; dein lecto calido committantur. Sensim sic, indurato ad frigus corpore, & longior mora in balneo frigido, & frequentior immersio, impune feruntur.

Emplastra acria &c. De illis Emplastris paulo ante dictum fuit. Videmus, ab omni aevo Medicos applicuisse talia partibus paralyticis, quae motum & calorem augere, levemque inflammationem excitare, possent. Sic *Trallianus* (t) in genere laudat acriora, *quae emortuum sensum revocare possunt*, & ex pipere, euphorbio, castoreo, &c. parata linimenta commendat: *Celsus* (u) jubet, *torpentis membri summam cutim exasperare, vel urticis caesam, vel imposito sinapi, sic ut, ubi rubere coeperit corpus, haec removeantur*. Praeterea laudat cutim vellere diutius, tertio quoque die, resina instar emplastri supra partem affectam extensa: *Dropaces* solent hodie vocari talia emplastra tenacia ex pice, resina, colophonia & similibus parata; quae si parti corporis, bene detersae, ne humida vel pinguis sit, applicentur, pertinacissime adhaerent, & si subito avellantur, cutim inflammant, ac dolorem molestum excitant. Sic & per cucurbitas applicatas potest in quocumque loco corporis inflammatio excitari: si simul scarificatio fiat, tunc cavetur ne materies in vasis distentis haerens peccet stagnando, sed educatur. Videantur & illa, quae de his, uti & de vesicantibus, dicta fuerunt ad §. 1025. in cura Apoplexiae.

Prae-

(r) Floyer ψυχρολουσία pag. 212. 456. (s) Loco modo citato. (t) Lib. I. Cap. XVI. pag. 94. &c. (u) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 179.

Praeterea ad §. 1062. dictum fuit, atrophiam partis paralyticae pessimi ominis esse: verum omnia haec irritando partem affectam, illamque rubefaciendo, calorem augendo, efficiunt, ut distendantur & impleantur vasa nimis rigida vel collapsa; sicque atrophiam praecavent, vel jam natam emendant. Unde *Galenus* (*w*) picatione utebatur ad instaurandas partes atrophicas: *Si quidem humectat, & calefacit, sanguinis multitudinem attrahens.* Eidem scopo inserviunt fustigationes, sive, ut *Galenus* eodem loco vocat, pulsationes, ἐπικρούσεις, quae erant molles percussiones partis cujusdam corporis, cujus torositas augeri debebat. Utebantur autem ad hanc rem ferulis parvis levibus, mediocriter inunctis, quibus percutiebant partem atrophicam, donec rubere & tumescere inciperet; cujus rei & alia occasione ad §. 35. 1. mentionem feci. Urticis autem partem caedere affectam magni usus est, & hoc solo remedio subitam & perfectam sanationem paralysis factam fuisse, legitur (*x*). *Celsus*, uti paulo ante dictum fuit, jam laudaverat hoc remedium, & *Aretaeus* (*y*) ad excitandos lethargicos urticis crura verberanda jussit: lanugo enim illa, quae folia & caules hujus plantae obsidet, acutis spiculis constat, quae pungendo irritant, & forte etiam minimam liquidi guttulam vulnusculis his instillant; unde ardoris molesti sensus, rubedo in cute, & tubercula prurientia nascuntur. Similem usum habet *alumen plumosum* in officinis dictum, quod parti cuicumque corporis affricatum excitat molestissimum pruritum. Dantur & plures aliae plantae acres, quae in pultem contritae, & applicatae partibus paralyticis, dolorem excitant & inflammationem faciunt. Omnes fere ranunculorum species, raphani rusticani radix in scobem rasa, bulbi ceparum, allia, sinapi semina contusa &c., talem effectum praestant. Chemici laudaverunt acres alcalinos volatiles sales, olea acria empyreumatica, ignis vi ex animalium plantarumve partibus expressa, ut oleum Cornu cervi, ligni guajaci &c. haec parti affectae si applicentur, dolorem molestum excitant, & inflammationem tantam quandoque, ut brevi gangraena sequi posset. Unde prudenter monuit *Aretaeus* (*z*), acria talia, cuti applicata, frequenter removenda esse, & inspiciendum locum, an pustulae ibi nascantur, gangraenae imminentis signum in loco inflammato (vide §. 427.); tuncque haec tolli debere. Ipsa inustione curam Apoplexiae, Epilepsiae, Paralysis, tentasse Aegyptios, felici cum successu, *Alpinus* (*a*) affirmat: utebantur autem turunda ex gossypio facta, conica, cujus basis parti affectae applicabatur, ut apice incenso ignis lente glisceret; simili fere modo, ut alii in Asia populi *Moxam* adhibent, ex detritis Artemisiae foliis paratam. Difficilis ille & taediosus morbus meretur, ut nihil intentatum relinquatur, molestum quamvis fuerit, unde curatio sperari posset.

(*w*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. XVI. Charter. Tom. X. pag. 336. (*x*) Academ. des Sciences l'an 1741. histoire pag. 103. (*y*) De Curat. Morbor. acutor. Lib. I. Cap. II. pag. 80. (*z*) Ibidem. (*a*) Prosp. Alpin. Medic. Aegyptior. Lib. III. Cap. XII. pag. 211.

§. 1070. Maxime autem curandum, ut ad sedem causae detectam omnia remedia (1068. 1069.), si possibile, applicentur: pars laesa, plures simul eodem vitio laesae, scientia musculorum, nervorum, horum unio, origo, dispersus, & cognitio functionum ab unoquoque horum pendentium, si comparantur inter se, clare docent sedem latentem mali.

Cum autem illa causa, quae nervum transmittendis spiritibus ineptum reddit, sicque paralysin facit, (vide §. 1059.), diversis in locis haerere possit, patet satis, optimum effectum exspectari posse a remediis, si applicentur illi loco, quem haec causa occupat, ut integris quam maxime viribus, attenuando, movendo, stimulando, in illam agere possint. Summi ergo usus est in paralysi curanda bene distinguere locum, ubi illa paralysis causa haeret. Verum quidem est, illam causam posse haerere in ipso encephalo, & ibi impedire liberum influxum spirituum in ipsam originem nervorum, qui ad partem paralyticam tendunt; uti fit in exquisita apoplexia, in qua omnium musculorum voluntariorum paralysis adest: & post apoplexiam saepe tales particulares paralyses supersunt, quae tota vita manent, dum in ipsa origine nervorum in encephalo vitium haeret; tuncque topicis remediis, in ipsam sedem mali agentibus, locus non est; sed illa sola conveniunt, de quibus in cura Apoplexiae dictum fuit. Praeterea quandoque particularis paralysis apoplexiam mox secuturam praecedit, causa pariter in encephalo haerente, quae brevi aucta totum sensorium opprimit. Sed in utroque hoc casu plures aliae animalium functionum laesiones simul adsunt, vel paulo post sequuntur; quae manifeste docent, causam omnium horum malorum in ipso cranio haerere. Ubi vero sensus omnes vigent, interni externique, & paralysis partem quandam corporis occupat; tunc remedia topica, frictiones, vesicatoria, unguenta, emplastra &c., applicari debent illi loco, ubi nervi, ad partem affectam spectantes, ex medulla spinali egrediuntur. Sic v. g. si inferiores artus paralytici forent, circa ultimas lumborum vertebras omnia haec artis molimina fieri deberent: si artus superiores similiter affecti sint, cervicis ultimis vertebris eadem applicantur. Idem jam in reliquis particularibus paralysibus verum est. Fida Anatome hic facem praefert, & exactissimae Tabulae *Eustachianae* demonstrant origines nervorum, illorumque decursum, quam pulcherrime, ita ut ex harum tabularum conspectu facile determinari possit locus, cui debeant topica illa remedia in diversis paralysis speciebus applicari. *Galenus*, magna adeo peritia in Anatomicis valens, pulcherrime hoc inculcat (*b*), dicens: *Si quis, ex anatome, ad quam partem descendant singuli nervi, a medulla spinali prodeuntes, cognoverit, affectas sedes quam facillime inveniet &c. Nam crura & manus temere & frustra multi Medici tota die nocteque calefacientibus remediis perfricant, negligentes locum, ubi vel spinalis medulla,*

(*b*) De Locis affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465.

dulla, vel nervus aliquis ex ipſa egrediens, laeditur. Pluribus deinde exemplis practicis hujus rei veritatem confirmat. Pariter & *Trallianus* (*c*) pulcherrimas regulas diagnoſticas dat, quibus ſedes mali cognoſci poſſit, quas hic deſcribere operae pretium credidi: *Si igitur ex ſuperioribus partibus quaedam affectae fuerint, nempe oculus, naſus, aut lingua, aut quaedam in facie, conſtat, quod ipſum cerebrum habeat morbum, illique primario ſuccurrendum ſit: ſi ergo nulla ex praedictis partibus ſenſu aut motu aut utroque laeſa fuerit, neceſſe eſt ſpinalem medullam laborare, aut aliquem nervorum ex ipſa prodeuntium affectum eſſe ſtatuere. Attendito igitur diligenter, quae ſit pars affecta, & unde initium trahat, aut a qua vertebra id aut nervo recipiat, atque illi curationem adhibeto: non autem, ut vulgo, ſymptomatibus tantum obſiſtito. Itaque reſolutas partes ſic internoſcere oportet, animum ſcientiae anatomicae adhibendo.*

Probe memini haec veterum Medicorum dogmata mihi in praxi exercenda pulcherrime profuiſſe, & laetus recordor me aliquoties brachiorum reſolutionem, *Colicae Pictonum* ſuccedaneam, feliciter curaſſe, dum frictiones, Emplaſtra aromatica &c., ſoli abdomini applicarem; licet ex Anatomica nervorum hiſtoria fatear me non intelligere, quomodo nervi, per abdominalia viſcera diſperſi, moleſtiſſimo & diuturno dolore excruciati, paralyſin brachiis inducant cum atrophia muſculorum. Sifficiebat mihi noviſſe in nervis abdominalibus morbum habuiſſe originem; & in aliis morbis jam didiceram, nervos multos habere mirum imperium in alias partes corporis, quod ex cognita hactenus corporis fabrica liquido explicari nequit: cujus rei, omni attentione Medicorum dignae, plura adhuc dabit teſtimonia Epilepſia, de qua jam dicendum erit.

(*c*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 88.

EPI-

EPILEPSIA.

§. 1071. Priori malo adversus valde morbus Epilepsia est, quae adesse dicitur, quoties homo subito prosternitur, amissis sensibus externis, internisque, cum concussu violento, involuntario, musculorum omnium, vel aliquorum, reciproco, alterna cum requie, & novo paroxysmo.

Ἐπιληψις, ἐπιλήψια, τὰ ἐπιληπτικα, apud auctores Medicos significant illum morbum, de quo hic agitur: quae omnia derivantur ἀπὸ τοῦ ἐπιλαμβανειν, a comprehendendo: quia, uti lictores non opinantem reum subito invadunt & comprehendunt, sic & dirus ille morbus subito adoritur, & momento ante sanos homines media inter vitae munera prosternit. Vocaverunt & *morbum sacrum*, ἱερὴν νοῦσον, quali nomine apud *Hippocratem* (*d*) occurrit: vel quia a Diis immissus credebatur morbus; vel quia omne magnum vocatur quandoque sacrum (*e*). Hoc enim sensu & os sacrum (ἱερὸν ὀςοῦν) dixerunt Anatomici: & videmus etiam Latinos auctores omne, quod praeclarum & magnum erat, sacrum vocasse: *Sacram anchoram*, *auri sacram famem &c.* ideo etiam *Celsus* (*f*) *majorem morbum* nominavit. Vocaverunt & *morbum Herculeum*, quia *Hercules* illo laborasse credebatur (*g*): vel potius, uti *Galenus* (*h*) innuit, ut morbi magnitudinem hoc nomine designarent; forte & ob curae difficultatem, & quod *Herculeo* fere robore opus sit, ut paroxysmi tempore miseri aegri contineantur, ne sibi ipsis miserrime noceant, allidendo membra, distorquendo &c. Vidi certe, quatuor viros robustissimos vix continere potuisse teneram virginem tempore insultus epileptici. Sacri auctores vocaverunt epilepticos σεληνιαζομένους (*i*), lunaticos; & illa, quae aliis in locis (*k*) de eodem morbo habentur, confirmant hoc assertum: Miser enim ille puer, quem Adorandus salvator liberavit, ab infantia laborabat hoc morbo: cadebat in ignem & aquam, loquelam & auditum amiserat, cadens in terram spumabat, dentibus stridebat, repente clamabat dum concideret &c. quae omnia symptomata epilepsiam comitari, postea videbimus. Cum autem ille morbus in primo sui initio saepe noctu invadat, & circa magnas lunae mu-

(*d*) De Morbo Sacro Cap. I. Charter. Tom. X. pag. 475. (*e*) Aret. de Caus. & Sign. Morbor. Lib. I. Cap. IV. pag. 28. (*f*) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 172. (*g*) Aristotel. Problem. Sect. XXX. Quaest. I. Tom. IV. pag. 227. (*h*) Commentar. in Lib. VI. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 550. (*i*) Mathaei Cap. IV. vers. 24. & Cap. XVII. vers. 15. (*k*) Marci Cap. IX. vers. 18. & seq. Lucae Cap. IX. vers. 39. & seq.

mutationes frequenter repetitis saeviat insultibus, hinc videntur Lunae tribuisse hunc morbum; quod & apud *Aretaeum* (*l*) habetur.

Comitialem morbum dictum fuisse Epilepsiam, legitur: sive quod in frequenti hominum coetu saepius observentur morbo suo infestari Epileptici; sive quod comitia dirimerentur, si quis epilepticus concideret: ita enim legitur apud *Serenum* (*m*):

Est subiti species morbi, cui nomen ab illo est,
Quod fieri nobis suffragia justa recusant.
Saepe etenim membris atro languore caducis
Consilium populi labes horrenda diremit.

Ob morbi autem atrocitatem, quidam vocaverunt *morbum sonticum*, quia hoc nomine intelligebatur morbus vehementior, vim graviter nocendi habens (*n*). Vocaverunt & *morbum caducum*, quia concidunt aegri, dum hoc morbo corripiuntur; & hoc nomine in pluribus linguis designatur. Morbus etiam puerilis vocatur, quia huic aetati frequentior est (*o*).

Cum autem ille morbus ingenti diversorum symptomatum numero stipetur, uti postea patebit, debent inter illa seligi talia, quae semper in hoc morbo adsunt, ut ejus bona definitio dari possit, & haberi signa diagnostica, quae morbum hunc adesse demonstrant. Epilepsia autem praesens cognoscitur; si omnes sensus interni & externi aboliti sint, & simul motibus convulsivis, ab arbitrio mentis minime pendentibus, agitentur musculi. Distinguitur sic a Paralysi, in qua flaccida immobilitas musculorum est: a Catalepsi pariter, in quo morbo sensus abolentur quidem, sed corpus illum situm retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat: ab apoplexia, quia in apoplecticis cum abolitione sensuum & motuum arbitrariorum adest imago profundi & perpetui somni, absque convulsivis motibus. Verum quidem est, quod apoplectici quandoque paulo ante mortem convellantur, sed tunc epilepsia succedit apoplexiae prius existenti. Adeoque signa diagnostica Epilepsiae praesentis redigi possunt ad haec bina; sensuum nempe abolitionem & perturbationem motuum muscularium. Concussus autem illi violenti & involuntarii musculorum reciprocis vicibus fiunt: ubi enim convulsi musculi rigent nec relaxantur, tunc tetanus dicitur, si universum corpus sic obriguerit; spasmus vero, si in parte singulari quadam corporis idem obtinuerit; de quibus postea ad §. 1088. dicetur: hic autem agitur de exquisita & proprie sic dicenda epilepsia.

Oportet autem, Medicus cautus sit in Diagnosi hujus morbi, quia saepe contingit, scelestos homines se epilepticos fingere in publicis plateis, ut largas a praetereuntibus colligant eleëmosynas, posteaque in sinu rideant, quod

(*l*) Loco modo citato. (*m*) Q. Seren. Sammon. pag. 162. (*n*) Aul. Gell. Noct. Attic. Lib. XX. Cap. 1. (*o*) Hippocrat. de aëre locis & aquis text. 11. Charter. Tom. VI. pag. 190. Aeginet. Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa.

quod etiam ipſos Medicos ſimulato morbo feſellerint. Facile autem fraus detegitur, ſi pulſum tangendo cutis unguibus intercepta ſubito & fortiter vellicetur; ſigna enim doloris percepti tunc ilico videmus, ſi morbum ſimulent, cum caeteroquin in Epilepſia ſenſus tam perfecte aboleantur, ut tempore paroxyſmi in ignem delapſi miſeri tales aegri ad oſſa usque partes corporis combuſſerint abſque ullo doloris ſenſu. Talem caſum habuit *Celeberrimus Boerhavius* in juvene nobili, ſed peſſimae indolis, qui, ſi negarentur ipſi a parentibus quae deſiderabat, mox fingebat hunc morbum: dum autem vocatus jubebat Chirurgo, ut ferro candenti tangeret pedis pollicem, mox exſiliit; & poſtquam noverat, in primo futuro paroxyſmo cauterium applicandum eſſe, non amplius auſus fuit morbum fingere.

Solet autem plerumque ceſſare talis inſultus epilepticus, & poſt aliquod temporis intervallum redire ſimilis; ideoque inter morbos Chronicos numeratur. Interim tamen certum eſt, quandoque & primo hujus morbi inſultu exſtingui homines; tuncque ad acutiſſimos morbos referri mereretur. Ob hanc cauſam *Aretaeus* (*p*) & inter acutos, & inter chronicos morbos, epilepſiam numeravit, dixitque: *Epilepſiae primus caſus perniciosus eſt, ſi acute invadat, nonnunquam enim & uno die hominem perdit: periculoſae etiam ſunt per circuitus exacerbationes: unde factum eſt, ut in acutorum numero morbus comitialis poneretur. Quod ſi malo aſſueſcat homo, & morbus tenaciter adhaerens occupet, non ſolum diuturnus, verum etiam nonnullis perpetuus, efficitur.* Quot caſus docuerunt, unico paroxyſmo exſtinctos fuiſſe infantes? in morbis acutis adultorum inſultus epilepticus unicus & lethalis ſaepius obſervatus fuit. Vidi in muliere parturiente, & annoſa jam, licet primipara, in ultimis nixibus puerperii paroxyſmum epilepticum contigiſſe horrendum & lethalem, quamvis nunquam antea hunc morbum experta fuiſſet. E contra novi hominem, qui vigeſimo quinto aetatis anno ob ſubitum & maximum terrorem epilepticus concidit, quique ad octuageſimum aetatis annum cum hoc morbo luctatus fuit, redeuntibus vario temporis intervallo paroxyſmis. Patet ergo, alternam illam requiem, cum redeunte iterum paroxyſmo, frequenter in hoc morbo obtinere; non tamen abſolute requiri ad morbi hujus definitionem dandam, cum unicus quandoque paroxyſmus hominem rapiat; quod & *Hippocrates* (*q*) notavit; uti & *Celſus* (*r*), qui ſic habet: *Homo ſubito concidit, ex ore ſpumae moventur, deinde interpoſito tempore ad ſe redit, & per ſe ipſum conſurgit. Id genus ſaepius viros quam foeminas occupat, ac ſolet quidem etiam longum eſſe, usque ad mortis diem, & vitae non periculoſum. Interdum tamen, cum recens eſt, hominem conſumit.*

(*p*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. v. pag. 1. & de cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. iv. pag. 28. & de curat. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84. (*q*) De Morbo ſacro Cap. iv. Charter. Tom. X. pag. 480. (*r*) Lib. III. Cap. 23. pag. 172.

§. 1072. Morbus hic mira facie variatus tam mirabilis apparet, ut diis, daemonibus, irae divinae, incantamentis, & similibus causis, naturalibus majoribus, adscriptus saepe fuerit.

Minime mirum videtur, quod hic morbus, tam horrendis & tam variis symptomatibus stipatus, creditus fuerit pendere a causis, quae naturalibus majores essent. Sanissimus homo, in quo nec versatissimi in arte Medici aliquod sanitatis vitium detegunt, uno momento saepe hoc morbo prosternitur; & postquam eferbuit talis paroxysmus, refectumque fuit quiete lassatum a tantis agitationibus corpus, quandoque nulli effectus tanti morbi supersunt, & integra redit sanitas; licet in corpore hoc maneat latens dispositio, quae novum morbi insultum faciet post magnum satis temporis intervallum. Tempore jam hoc, inter distantes paroxysmos medio, saepe nihil deprehenditur in corpore quod culpari possit. Nullum signum ab attentissimis & peritissimis Medicis invenitur, ex quo distinguere queant, talem hominem huic morbo obnoxium esse; ideoque jam antiquis temporibus epilepsiae originem causis majoribus adscripserunt, & incantationibus, atque expiationibus variis ejus curam tentaverunt. Hujus asserti veritatem jam apud *Hippocratem* (*s*) videmus, qui hunc morbum non magis sacrum dicendum voluit, quam febres tertianas & quartanas, quae certis temporum intervallis redeunt; licet non intelligatur evidenter ratio, quare determinato temporis spatio novus recrudescat paroxysmus: ideoque explodit vana illa & superstitiosa remedia, quibus hunc morbum curare volebant vafri impostores, imperitiam suam obvelantes sacris ritibus, & praeceptorum diaeteticorum numero. Tot enim monebant esse curationis impedimenta, ut impossibile foret, quin aeger quorundam subinde oblivisceretur; sicque semper in illum culpa rejici poterat, si non sanaretur morbus. V. G. inter alia plura jubebant aegrum cavere debere, ne pedem pedi, vel manum manui, superimponeret unquam. Sed quis hoc evitabit, etiamsi attentissimus fuerit, dum plurium mensium spatio talis curatio saepe protrahi debebat? semper hinc effugium habebant, quo excusarent irritum talis curationis successum; & licet aeger exactissime observasset omnia praecepta (quod vix possibile videtur), si non sanaretur, hanc adhuc causam dare poterant, nondum placatos esse Divos, qui irati hunc morbum immiserant. Pro variis autem symptomatibus, quae epilepsiam comitabantur, diversa assignabant Numina, quae placari debebant, uti in locis citatis legi poterit.

Certo constat, hunc morbum produci a causis talibus, quae sensibus observatae fuerunt, & illarum causarum ablationem morbi curam absolvisse, uti postea patebit. Sed & fassi fuerunt summi in arte viri, atque in rebus anatomicis peritissimi, quod in cadaveribus hoc morbo defunctorum nihil invenerint

(*s*) De Morbo sacro Cap. I. & II. Charter. Tom. X. pag. 475. &c.

rint saepe, quod culpare poterant. In pessima Epilepsia, *idiopathica* dicta, causa morbi in ipso encephalo haeret, & quandoque difficillime distingui potest, cum intricatissimam encephali fabricam tam parum adhuc novimus. Molem, figuram, integumenta, gyros, cerebri & cerebelli, descripserunt Anatomici, medullae oblongatae tubera miris nominibus insigniverunt &c. sed nullus determinavit hactenus memoriae sedem, originem determinatam illius potentiae corporeae, quae musculos ad arbitrium voluntatis movet, nec plura alia; de qua re & antea mentionem feci §. 276., ubi in vulnerum capitis historia agebatur de determinando loco affecto in encephalo. Poterit ergo in mirabili illa fabrica encephali vitium haerere corporeum, immanes illas turbas faciens, licet sensibus, inprimis post mortem, detegi non possit; unde merito concludere licet, non ideo semper ad causas supernaturales referendum esse hunc morbum, licet nulla causa sensibus obvia detegatur. An autem absolute negari potest, quod morbus ille unquam a causis supernaturalibus productus fuerit? Certe non videtur; nam puer ille epilepticus, de quo praecedenti paragrapho dictum fuit, sanatus fuit ab Adorando Salvatore, expulso Daemonio. Probe novi, summos in arte viros statuere, a causis naturalibus hunc morbum productum fuisse; & aeque stupendam esse sanationem tanti morbi, ab infantia jam affligentis, quam daemonis expulsionem; sed certe huic opinioni mihi parum favere videtur ipse textus (*t*), qui sic legitur: *Objurgavit spiritum illum impurum, dicens ei: spiritus mute & surde, ego tibi impero: exi ab eo, & ne amplius ingrediaris in eum. Et clamans (spiritus), & multum discerpens illum, exivit.* Discipulis postea privatim interrogantibus, cur non potuerint ipsi ejicere illum spiritum, respondit: *Hoc genus in nulla re potest exire nisi in oratione & jejunio.* Solebat autem *Christus* discipulis suis (ut ex pluribus sacrae scripturae locis patet) postea exponere, quae hominum auscultantium turbis dixerat, & quae non satis intellexerant: jam autem talia illis dicit, quae manifeste firmarent illam opinionem, quam habebant, quod a malo spiritu morbus miseri illius pueri productus fuerat. Certe daemoniaci illi, de quibus legitur in sacris (*u*), habebant talia symptomata, qualia in maniacis observantur; sed diserte in textu asseritur, daemones egressos fuisse de miseris illis, & venia impetrata abivisse in gregem porcorum, qui mox furibundi de praecipitio in mare ruerunt. An potest ille textus ullo modo intelligi de melancholico delirio, aut mania a causis naturalibus nata? Hinc patet, morbos eosdem, quos a causis naturalibus nasci novimus, etiam a supernaturalibus productos fuisse. Vidi innocuum quadriennem puerum, qui simulac orationem Dominicam recitare incepisset, convellebatur ilico; & simul tantum ac tam horrendum clamorem edebat, qui ejus vires longe superare videbatur: interposito aliquot minutorum intervallo, iterum rogavi aviam, quae puerum ad me adduxerat, ut juberet puerum easdem preces repetere, idque

(*t*) Marci Cap. IX. vers. 25. & Lucae Cap. IX. vers. 42. (*u*) Matth. Cap. VIII. vers. 28. & seq. Marc. Cap. V. vers. 2. Lucae Cap. VIII. vers. 27.

que in quartam vicem usque, semper eodem cum successu; & licet eventum praevidissem jam, ac animum obfirmarem, non potui impedire, quin, audito hoc clamore, horrerem totus, quamvis me non adeo pusillanimem credam, ut a levioribus facile movear. Licet autem scrupuloso examine omnia expenderim, non potui vel minimam malae fraudis suspicionem habere. Videtur hinc prudentis Medici esse, non semper & statim, ubi inusitata in morbis symptomata apparent, ad causas supra naturam positas refugere; neque etiam impossibilia pronunciare illa, quae facta fuisse certo novimus. Uti enim optime *Celeberrimus Hofmannus* (w) ex *Plinio* dicit: *Quemadmodum multa fieri non posse, priusquam facta sunt, judicantur: ita multa quoque, quae antiquitus facta, quia nos ea non vidimus, neque ratione assequimur, ex iis esse, quae fieri non potuerunt, judicamus. Quae certe summa insipientia est.* Tractatus ille supra hanc rem legi meretur.

§. 1073. Nulla quippe gesticulatio, inflexio, posituraque noscitur, quam non aliquando exhibuerit; omnes quoque nonnunquam aemulatur motus, cursus, ambulationis, gyrationis, prostrationis, decubitus, erecti, rigidique corporis species.

Agendum nunc est de variis & miris symptomatibus, quae in Epilepticis observantur tempore paroxysmi. Numerosissima certe haec sunt, & conabor illa ordine recensere, prout ipse observavi, vel ex fidis auctoribus collegi.

Primo autem describenda est exquisitissima Epilepsia, in qua subito prosternitur homo cum abolitione omnium sensuum internorum & externorum, & convulsiva agitatione musculorum. In omnium pessima specie, absque ullo signo praemonente, cadunt ilico; & experimenta practica docuerunt, illam fere semper incurabilem esse. Frequentius primo sentiunt vertiginem, scintillas oculis obvolitantes, colorem purpureum, nigrum, vel & variegatos Iridis colores (x); quibusdam miri soni auribus percipiuntur; aliis molestus odor in naribus, vel sapor ingratus in ore, nascitur. Quosdam vidi, quibus scintilla lucida apparebat ante oculos, quae subito augebatur, donec in immensum jubar cresceret, & tunc cadebant. Alii omnia objecta incipiebant videre, ac si densa nebula obfuscarentur; & subito crescente hac caligine concidebant: hoc & *Aretaeus* (y) notavit, vocans σκίης φαντασίην. Quidam sentiunt a digito pedis, manusve, vel & ab alio quodam corporis loco, auram quasi frigidam adscendere, quae ubi ad praecordia venit, corruunt. Horum omnium aegri adhuc memores sunt, quando a paroxysmo resurgunt; reliqua autem, quae paroxysmi tempore contigerunt, ignorant omnino. Unde postea, dum plures jam paroxysmos passi fuerunt, ex praeviis

(w) De Diabol. potent. in corp. human. opusc. physico-medic. Tom. I. pag. 364.
(x) Aretaeus de caus. & signis morb. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 1.
(y) Ibidem pag. 2.

viis illis signis futuram calamitatem praevident, & quantum possunt sibi cavent, vel adstantium auxilium implorant. Plerique ipso momento, dum cadunt, validum clamorem edunt, cujus tamen conscii non sunt: sequuntur tunc mirabiles & variae plerumque in singulis epilepticis partium musculosarum convulsiones.

Frons enim & cutis capillata capitis miro quandoque agitantur modo; pili eriguntur; supercilia moventur, deprimuntur & ad se mutuo accedunt simul; ut fit in hominibus indignantibus: oculi tunc fixi, tensi, prominuli, ut in iratis, apparent. Palpebrae agitantur, & clauduntur plerumque, sed palpantes & tremulae, raro integre clauduntur, sed inter palpebrarum distantes limbos oculi album apparet (z): saepe & sub palbebris semiclausis bulbi oculi magna velocitate rotantur, ita tamen ut fere semper pellucida cornea sub palpebra superiori occultetur. Quandoque his motibus convulsivis tanta vis oculorum musculis infertur, ut postea semper vitium quoddam maneat; & plurimos observamus luscos & strabones, qui in prima infantia convulsionibus epilepticis tentati hoc vitium contraxerunt.

Mobilis autem illa faciei pars, quae sub oculis ad mentum usque extenditur, numerosis musculis constans, qui in singulis fere cadaveribus diversi reperiuntur ab Anatomicis, & cujus partis sola mutatione pictores & statuarii omnes animi effectus exprimere noverunt, miro modo agitari solet. Quandoque celerrima vicissitudine omnes animi affectus exprimuntur in his miseris, labia contracta & elongata in acutum exporriguntur rostrum; mox retrotracta oris rictum ad aures fere usque producunt; quod tam celeri reciprocatione factum vidit *Celeberrimus Boerhavius* in muliere Judaea epileptica, ut in vertiginem raperet videntem.

Maxilla inferior quandoque a superiori abducitur tanta vi, ut luxetur antrorsum; & dum in paupere infante, finito paroxysmo, non fuerat restituta haec luxatio, tota vita mansit, qui postea multis annis supervixit, sed fatuus, & in nosocomium receptus omnium certe commiserationem movebat. Lingua tunc turgida & elongata ex ore hiante prominet, & nisi adstantes subere, vel alio simili corpore molli, maxillis interposito, caveant, momento post, convulsivo motu ad se mutuo adductis maxillis, lingua intercepta graviter vulneratur, vel pars ejus integre abscinditur; quod & *Aretaeus* (*a*) monuit. Frequentissime hoc contingit, tempore paroxysmi linguam morsu vulnerari, & tunc foedo spectaculo una cum spuma sanguis exit: fit hoc, quando motus manducationis fiunt a validissimis illis musculis, qui huic functioni serviunt: tunc dentium stridor ingratissimus percipitur, & non sine horrore recordor, quod coram viderim in tenera satis puella dentium molarium fragmenta exsiliisse cum impetu.

Caput miris modis rotatur, flectitur; quandoque collum riget inflexile, aliquando pronum incurvatur, ut maxilla pectori adhaerescat; in aliis versus scapulas retroflexum caput haeret, velut in illis, qui per vim crinibus trahuntur; quae omnia & *Aretaeus* (*b*) observavit.

In

(*z*) Ibidem. (*a*) Ibidem. (*b*) Ibidem.

In brachiis, manubus, digitis, fiunt omnes motus extenſionis, flexionis, rotationis, pronationis, ſupinationis; & cum pollex plures & validiores habeat muſculos flexores & verſus manum adducentes, quam reliqui digiti; hinc fortiſſime ſolet verſus volam manus adduci, quod multi pro ſigno validi paroxyſmi habent; & quia vident, remittente paroxyſmo, adductam in pugnum manum denuo explicari, ideo ſaepe magna vi nituntur in paroxyſmi vigore pollicem abducere, ſicque aliquando partes illas miſerrime diſtrahunt, dum ſummam vim convulſorum muſculorum majori violentia ſuperare conantur; unde poſtea moleſtiſſimi dolores manent in his partibus adeo vexatis. Si levi vi manus contractae explicari poſſint, non nocebit hoc tentaſſe; ſed quam imprudenter agunt rudes ſaepe & robuſtiſſimi homines, dum omni conatu hoc perficere tentant? In femoribus, cruribus, pedibus &c. hi motus non adeo obſervari poſſunt, quia veſtibus teguntur; ſed ſimiles adeſſe vel ex eo conſtat, quod pedibus calcitrent validiſſime: *Hoc genus calamitatis jugulatis tauris haud abſimile* dixit *Aretaeus* (*c*). Notum enim eſt, haec animalia, dum vaſis majoribus diſciſſis ſanguis effluit, paulo ante mortem ex inanitione vaſorum validiſſime convelli, & pedibus calcitrare.

Verum & interiores corporis partes ſimiliter agitari, docent ructus, borborygmi, vomitus, alvi & urinae excretio inſciis facta: ſeminis expreſſio per muſculos libidinoſos. Sed & vitales actiones quam maxime turbantur (*d*): in initio enim pulſus celeres, parvi, in fine vero paroxyſmi majores ſed languidi ac tardiores; &, ut optime monuit *Aretaeus*, in univerſum pulſus ſunt inordinati (ἄτακτοι): quales etiam inveni in omnibus Epilepticis, quibus paroxyſmi tempore adfui. Pariter & reſpiratio miris turbatur modis: primo paroxyſmi initio ſolent affici muſculi vocales, nam omnes fere cum clamore cadunt; poſtea oritur nixus validus reſpirationis, ut in illis, quibus ſoffocatio imminet, & edunt talem ſonum, qualem audimus in robuſtiſſimis hominibus, dum valido nixu grave pondus elevare, vel obſtaculum quoddam removere conantur. Hoc ſymptoma videtur feciſſe, ut Veteres crederent, totum hunc morbum eſſe nixum cerebri ad explodendum aliquod malignum vel pituitoſum gravans. Verum impedita reſpiratione ſanguis libere per pulmonem tranſmitti nequit, adeoque nec cor dextrum ſe evacuare: unde ſanguis venoſus accumulatur circa cor dextrum, & omnes venae conſpicuae apparent turgidiſſimae, inprimis venae frontis, raninae ſub lingua, jugulares in collo: incipit tunc liveſcere facies, imo fere nigreſcere, primo ſub oculis circa palpebram inferiorem, ubi laxa admodum cutis eſt; uti etiam circa labia, ſimili fere modo ac fit illis qui in laqueo haerent; quod optime notavit *Aretaeus* (*e*), dicens: *Malae rubent quidem, in augmento autem mali & faciei livor accedit, cervicis vaſa diſtenduntur, vox ut in ſtrangulatu aufertur: etiamſi vehementer inclames, non ſentiunt: eorum vox nil niſi gemitus & ſuſpirium eſt, & reſpiratio & ſuffocatio, veluti in iis qui laqueo ſuffocantur.*

Dum autem arteriae narium, oris interni, faucium, ſe in venas diſtentiſſimas

(*c*) Ibidem. (*d*) Ibidem. (*e*) Ibidem.

ſimas evacuare nequeunt, urgentur rami laterales ſecretorii tanto magis, & mucus ſolito viſcidior exprimitur (quod confirmatur illis quae ad §. 819. dicta ſunt, uti & experimento *Loweri*, qui canis venas jugulares ligaverat, de quo ad §. 793. dictum fuit). Idem & in pulmone fit, tuncque ingratus ille ronchus auditur, & foedo ſpectaculo per os ac nares ſpuma viſcidiſſima exit, quandoque & ſanguinolenta, ſi lingua paroxyſmi tempore a dentibus vulnerata fuerit. Spuma autem illa adeo lenta eſt, ut in fila duci ſe patiatur. Haec omnia *Aretaeus* (*f*) pulchre notavit, & ſimul cum *Aureliano* (*g*) obſervavit; *Ante dimiſſionem fieri per os atque per aures ſpumarum fluorem:* quod autem intellexerit *Aurelianus*, illud fieri circa paroxyſmi finem, patet ex alio loco (*h*), ubi docet, quomodo hyſterica paſſio ab exquiſita epilepſia diſcerni poſſit. Ita enim habet: *Frequenter ſimile pati epileptici & a matrice praefocatae mulieres inveniuntur: ſiquidem non aliter ſenſibus privantur; ſed diſcernuntur, quod in ultima acceſſionis parte, per os atque nares ſpumarum fluore non afficiantur.*

Hoc autem ideo inprimis notari meretur, quia illa viſcida pituita, in fine paroxyſmi per os & nares excreta, Veteribus anſam dederat cogitandi, hanc pituitam fere eſſe unicam & ſolam cauſam mali (*i*), hacque expulſa, ceſſare inſultum morbi. Verum ex dictis patet, pituitae illius excretionem eſſe potius effectum morbi, quam cauſam; & ad §. 1075. patebit, plures alias cauſas diri hujus mali fidelibus obſervatis cognitas eſſe; adeoque non ſufficere illam curationem ſolam, quae incidendo mucoſum lentorem & evacuando de corpore agit.

Patet ſimul ex dictis, circa finem paroxyſmi adeſſe periculoſiſſimum ſtatum, dum ſuffocatio imminet; & quandoque ſic unico paroxyſmo pereunt, uti ad §. 1071. dictum fuit. Frequentius tamen tali modo finitur: poſt ſuffocationem illam imminentem, & expreſſionem ſpumae ex ore ac naribus, incipiunt minui motus convulſivi, reſpiratio liberior fit, ſed ſtertoroſa, cum ſomno profundo, quaſi apoplectico, qui vario tempore in variis durat: deinde ab hoc ſomno evigilant, omnium illorum, quae paroxyſmi tempore contigerunt, immemores: tunc autem, ut *Aretaeus* (*k*) optime notavit: *Ab initio membris ſegnes ſunt, caput grave ſentiunt, diſſoluti, languidi, pallentes, puſillanimes, ob laſſitudinem & morbi verecundiam contriſtati.* In multis & ſenſuum hebetudo, & memoriae debilitas, manet: tamen poſt binos treſve dies, per bonum victum & quietem refocillatis corporis viribus, ſaepe tam perfecta redit ſanitas, ut nullum tanti morbi veſtigium ſuperſit; & poſt aliquod temporis intervallum, ſaepe ſatis longum, idem malum ſimilibus ſymptomatibus ſtipatum redit. Tunc autem vocabatur *Aretaeo* Epilepſia Chronica: ſi vero unico tantum inſultu hominem vel perimeret, vel liberaret, tunc ad morbos acutiſſimos referri poterat.

Chro-

(*f*) Ibidem. (*g*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. IV. pag. 293. (*h*) Ibidem pag. 295. (*i*) Hippocrat. de morbo ſacro paſſim. (*k*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib. I. Cap. V. pag. 3.

Chronica autem Epilepſia varia admodum habet intervalla inter binos paroxyſmos. Vidi, qui ſemel in anno tantum corripiebantur; alii vere & autumno, plures ſingulis menſibus, inſultum habent: circa magnas mutationes lunae alii, circa novilunium & plenilunium, adeoque bis in menſe: Plures vidi, qui plurimos paroxyſmos patiebantur intra viginti quatuor horarum ſpatium.

Cum autem involuntarius motus muſculorum ſit, tempore paroxyſmi, quandoque omnium, quandoque aliquorum tantum; & ſaepe diverſorum muſculorum motus ſibi mutuo ſuccedant, facile patet, incredibilem varietatem ſymptomatum occurrere tempore paroxyſmi in diverſis epilepticis. Hinc cum geſticulationes, & quaevis mutationes poſiturae corporis, fiant ope muſculorum, intelligitur, quam mira hic accidere poſſint, neque imitanda facile voluntatis imperio in muſculos tempore ſanitatis; quia in epilepticis longe validius agitantur muſculi; unde ſaepe turpes difformitates & diſtorſiones poſtea ſuperſunt, uti in ſequentibus dicetur. Plura mirabilium Epilepſiarum exempla habentur apud *Schenckium* (*l*).

§. 1074. Omnes tamen hae varietates tantum verſantur in mutatis motibus aliquarum partium mobilium, adeoque muſculoſarum; ergo tantum ponunt varias muſculorum contractiones; hinc varios liquidi nervoſi influxus; inde variam hujus a ſenſorio communi expreſſionem in nervos; tandem itaque varias cauſas in cerebri medulla has expreſſiones producentes: quae optime noſcuntur enarratione harum hiſtorica.

Sequitur jam, ut dicatur de Epilepſiae cauſis obſervatis, quibus mirabilia haec ſymptomata adſcribi poſſunt; & ſimul de loco corporis, cui applicantur hae cauſae, dum ille morbus adeſt.

Ut autem haec clare & evidenter intelligantur, notandum eſt ex Pathologicis (*m*), quod cauſae morborum a Medicis vocentur duplici nomine; vel enim eſt cauſa proxima, vel remota. Cauſa proxima dicitur illa, cujus praeſentia morbum facit, cujus abſentia morbum tollit. Cauſa autem remota morbi dicitur illa, quae ſic diſponit corpus, dum adeſt, ut aptum ſit morbum ſuſcipere, ſi adhuc alia cauſa praeter priorem acceſſerit: neutra ergo ex his cauſis morbum producit, ſi ſola exſtiterit, ſed ſimul unitae morbum praeſentem faciunt. Cauſa jam remota, quae corpori inhaeret, vocatur *praediſponens:* altera autem quae huic accedit, vocatur *procatarctica*; ſive ſimpliciter *occaſio:* quae tantum nocet illis, in quibus prior illa praediſponens cauſa aderat.

His praemiſſis conſideramus, in Epilepſia abeſſe omnes ſenſus internos & ex-

(*l*) Lib. I. pag. 103. & ſeqq.

(*m*) Herm. Boerh. Inſtit. Med. pag. 470. & ſeqq.

externos; simulque eodem tempore fieri agitationes summas musculorum. Verum ex illis, quae de Apoplexia & Paralysi dicta fuerunt, patuit, caussam musculos moventem ab encephalo per nervos derivari in musculos; & sensuum exercitium fieri, dum mutatio nervi, a rebus sensibilibus excitata in sensuum organis, libere propagari potest ad nervorum originem in encephalo. Adeoque illo tempore, dum paroxysmus epilepticus adest, encephalon, sensuum & motuum muscularium origo, afficitur; & quidem ita, ut sensuum perceptio nulla adsit; motus autem musculares validissimi excitentur. Verum illi motus musculares produci nequeunt, nisi causa muscularis motus ab encephalo per nervos veniat ad musculos; adeoque causa Epilepticum paroxysmum producens debet efficere, ut medulla encephali in nervorum origines validissimas tantorum motuum causas derivet. Varia ergo occurrent phaenomena in diversis epilepticis paroxysmi tempore, prout in hos illosve nervos, majori vel minori impetu, simul vel successive, causa muscularis motus venerit. Unde optime dixit *Aegineta* (*n*), quod in encephalo ejusve ventriculis caussam constitutam habeat Epilepsia (συνεςαμένην ἔχει τὴν αἰτίαν): quia est totius corporis convulsio, cum noxa principum animae facultatum; licet agnoverit, & a ventriculo, & ab utero, & ab aliis corporis partibus, per consensum (κατὰ συμπάθειαν) epilepsiam fieri. Illud enim morbosum, in aliis quibuscumque partibus corporis haerens, non producit epilepsiam, nisi encephalon affecerit; & aegri saepe sentiunt a parte quadam corporis, pede v. g., ascendere aliquid versus superiora, & paulo post epileptici cadunt, nisi ligatura, aut valida compressione partis, impedire possint subito illum ascensum, uti postea dicetur.

Ex quibus omnibus liquet, morbi hujus causam proximam, sive integram & adaequatam, paroxysmi tempore, in encephalo haerere; causam vero excitantem, sive procatarcticam, in aliis multis corporis locis esse posse. Videntur autem observata docere, quod illo fere loco, ad quem pervenit mutatio nervis sentientibus inducta ab objectis sensibilibus, sit & principium motus muscularis: si enim meditabundo homini musca oculos quam proxime praetervolat, mox motu automatico manum subitissime admovet; quod & fecisset ex voluntatis arbitrio, si praevidisset illud futurum esse. Illum autem locum, ad quem mutatio organorum sentientium pervenit, & a quo motus muscularis origo pendet, vocaverunt Medici sensorium commune, uti antea in *Capitulo* de Apoplexia dictum fuit. Hinc epilepsia est morbus sensorii communis, per quem potestas sentiens aboletur, potentia vero motus musculares excitans summos effectus praestat, absque conscientia & voluntatis imperio.

Verum observatur, quod post paroxysmum epilepticum jam sedatum, & omnes functiones encephali in integrum restitutas, maneat tamen ejusmodi diathesis, ut renovetur paroxysmus a talibus causis, quae in aliis hominibus, hanc diathesin non habentibus, nihil tale producunt. Ira, venus, terror etiam

(*n*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa.

etiam levis, crapula, & plurima alia, epilepticis novum morbi insultum adferunt, uti notum est. Superest ergo in illis hominibus causa proëgumena sive praedisponens, quae facit, ut tales homines absente paroxysmo maneant obnoxii, ut denuo corripiantur epilepsia, si huic causae latenti, & nullo signo saepe se manifestanti, alia causa occasionalis se junxerit. Certis enim constat observatis, quod haec diathesis proëgumenica epilepsiae verae, licet pessima sit, possit adesse in homine, nec tamen nocere ulli functioni cognitae. Imo videtur illa diathesis epileptica latere posse tota vita, nunquam se manifestans; cum hic morbus, uti sequenti dicetur paragrapho, transeat quandoque ab avo in nepotem, non laborante filio, in quo tamen videtur eadem diathesis adfuisse, cum suae illam progeniei tradiderit.

Verum haec diathesis videtur haerere in sensorio communi, illudque sic disponere, ut irritetur & turbetur postea a talibus causis accedentibus, quae illud antea non affecissent. Multa certe argumenta hoc suadere videntur. Vidi sanissimam puellam decem annorum, a parentibus vegetis, nunquam epilepsiam passis, natam, per plures annos fuisse epilepticam, & primo paroxysmo fuisse correptam, dum joci gratia humi decumbentem sub plantis pedum titillassent diu quaedam puellae, aliis illam immotam vi retinentibus, ne intolerabilem ipsi hanc molestiam, mutato situ corporis, vitare posset. Nihil hic morbosi humoris culpari poterat, nulla laesio capiti contigerat; & semel turbatum sensorium commune, per nervos in extremis partibus corporis positos, retinuit impressam quasi talem diathesin, quae postea a pluribus aliis causis accedentibus paroxysmum epilepticum renovabat. Si enim misera haec titillationis minas tantum intentari videret aliis, mox cadebat epileptica. A levi iracundia, terrore, attentione animi parum diutius protracta, redibat novus paroxysmus. Toties doluerunt peritissimi Medici, insanabilem tota vita Epilepsiam natam fuisse, a solo terrore, in sanissimis etiam corporibus; & inprimis in talibus, qui agilissimum corpus & ingenium promtissimum habebant.

Certum autem est, sensorium illud commune non aeque firmum esse in omnibus hominibus, & in quibusdam facilius irritari, omnesque ejus actiones turbare. Duro labori ab ineunte aetate assuetus rusticus firmum corporis robur habet, talemque fracti orbis ruinae ferirent fere impavidum; dum molliter educata puella a subito quocunque fragore convellitur. Nec invicto mentis constantissimae robori hoc adscribendum est in tali rustico, sed hebetudini & majori quasi callositati sensorii communis. Verum idem ille quam stupidus est in illis, quae mentis aciem requirunt; robustis gaudet lacertis, sed magnam membrorum agilitatem non habet: solos illos motus exercet alacriter, quos quotidiani labores imperant; caeterum rigidus fere in omnibus membris. Unde intelligimus, quare pro diversa dispositione sensorii communis diversimode afficiantur ab iisdem causis homines; & illa, quae turbant omnia in quibusdam, nullam mutationem inducant aliis.

Quo autem homo origini suae propior est, eo encephalon, ejusque propagines, medulla spinalis & nervi, majorem partem totius molis corporeae

fa-

faciunt, quod & pictores & ſtatuarii obſervant, dum junioribus caput majus proportionaliter ad truncum corporis tribuunt. Sed & ſimul mollior encephali ſtructura in junioribus obſervatur; ideoque Anatomici, cerebri fabricam demonſtraturi in exercitiis Academicis, adultorum cadavera ad hanc rem ſemper praeferunt. Hinc *Hippocrates*, & poſt illum omnes Medici, obſervaverunt, juniores magis obnoxios eſſe huic morbo quam adultos: videtur enim in illis excedens magnitudo encephali & tenerior fabrica facere cauſam praediſponentem, quae levi cauſa occaſionali acedente epilepſiam producit. Tormina abdominis, gingivarum tenſio & irritatio dentitionis tempore, frequentiſſime inducunt inſultus epilepticos junioribus, dum ſaeviſſimam odontalgiam & dolores acerbiſſimos iliacos adulti ferunt abſque epilepſia ſequente. Summa excandeſcit ira nutrix, & imprudens dat ubera infanti; convellitur ilico (uti tot obſervata docuerunt); dum nutrix deferveſcente hoc brevi furore nihil mali patitur. Illa ergo mutatio, per validum talem animi affectum in humoribus nutricis nata, non potuit firmius aetate jam ſenſorium commune turbare; dum pauculum lactis, ab iratae nutricis uberibus ductum, tenerum & mobile infantis corpuſculum tam miſere afficit.

Verum cum aetatis augmento nimia haec mollities aut teneritudo encephali & totius generis nervoſi ſenſim emendetur, patet ratio, quare magna ſpes curae in junioribus affulgeat: ubi autem adultum & firmum jam corpus hic morbus invaſerit, longe difficilius, imo raro, curatur: debuit enim valida cauſa fuiſſe in adulto morbum producens, dum in junioribus etiam leviſſima ſufficiat. Ideo *Hippocrates* (*o*), ubi epilepſia ante pubertatis tempus apparebat, ſperabat morbum abiturum; ubi autem poſt vigeſimum quintum annum invadebat, tunc ut plurimum ad mortem uſque manere inſanabilem, monuit. Videantur & illa, quae ad §. 712. habentur, ubi de convulſione febrili agebatur.

Optime autem latentem illam diatheſin ſenſorii communis, quae praediſponens cauſa epilepſiae eſt, deſcripſit *Helmontius* (*p*), dicens: *Sic namque comitialis per menſes & annos ſubinde dormit, imo & nunquam excitatur, niſi per Venerem, Iram, moerorem, partum &c. Neque eſt enim ulla materia, fomes caduci, alicubi detenta; quia vel putreret, areſceret, conſumeretur, vel priſtinam veneni labem amitteret: quod cum non fiat, verum in vitam perennet, aliud proin exordium, atque hoſpitium immediatum, quam recrementa delegit. Sigillatur quippe in idea entis activi, & conſtantis per totam vitam.* Alibi (*q*) habet ſequentia, quae pariter huc ſpectant: *Quidquid porro ſordium ingeſtum, admiſſum, aut vivendi errore obnatum eſt, ſive id cauſae procatharticae, ſive demum familiae, productum ſectetur, totum prorſus nil niſi occaſionale eſt: ad cujus ſcilicet importunitates Archeus ipſe commotus, veram morbi repraeſentat ſce-*

(*o*) Aphor. VII. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 197. (*p*) In Capitulo *De Morbis Archealibus* §. 17. pag. 440. (*q*) In Capitulo *Butler* in initio pag. 466.

ſcenam. Unde inprimis perſpicuum eſt, tam eſſe morbos reales, dum ſilent, dormiuntque: quam quos contingit expergefactos in ſuo meditari paroxyſmo.

Poſtea autem patebit, quando de curatione hujus morbi agetur, magnum uſum habere conſiderationem cauſae praediſponentis, & illius diſtinctionem a cauſis excitantibus. Saepe enim non eſt in poteſtate Medici cauſam praediſponentem tollere, & tunc ſola ſpes curae in eo conſiſtit, ut tollantur cauſae excitantes, & in actum deducentes, illam latentem diatheſin epilepticam, quae ſola paroxyſmum epilepticum renovare nequit.

Sequitur jam enumeratio cauſarum hujus morbi, tam illarum, quae praediſponunt, quam aliarum, quae procatarcticae, ſive occaſionales, dicuntur.

§. 1075. Illae autem ſunt 1. Haereditariae, ex labe gentili Patris, Matris, parentumve, aut majorum, ſilente ſaepe morbo in genitore, dum ex avo derivatur in nepotem. 2. Congenitae, ex imaginatione Matris gravidae excitata per conſpectum Epilepticum. 3. Cerebrum in integumentis ſuis, ſuperficie, ſubſtantia, ventriculis, male affectum, per vulnera, contuſiones, abſceſſus, pus, ſaniem, ichorem, ſanguinem, lympham acrem, foetidam, excreſcentias oſſeas cranii interni, intropreſſiones ejus, cartilagineam ſinuum venoſorum naturam, fragmenta, ſpinasve oſſium, vel inſtrumentorum laedentium meningas, cerebrumve, argentum vivum ad cerebrum quacunque via delatum. Idem cerebrum affectum male per inflammationem, corruptionem, eroſionem meningum, a carie oſſis, bile atra, gummatibus venereis. Has autem cauſas juvant omnia, quae liquidorum in cranium affluxum augent, ut ſunt, plethora, motus, calor, ebrietas, epulae, venus, ingenium perſpicax, altum, meditatio profunda, affectus animi ingentes, imaginatrix vis ingens, terror, metusque inprimis. 4. Omnes violentae affectiones generis nervoſi, ut ſunt magni & periodici dolores, paſſio hyſterica, roſiones & irritationes a lumbricis, dentitione, acri humore, lacte caſeoſo, acri, acido infantum, meconio, contagio variolorum, cardiogmo, ulceroſa materie alicubi hoſpitante, inedia, crapula, acribus potulentis, eſculentis, medicamentis, venenis. 5. Ab interceptis nonnullis, quae olim excerni ſolebant, ſanie, pure, menſtruis, lochiis, haemorrhoïdibus, urina. 6. Fumis nonnullis paroxyſmum integrantibus, fomite alicubi haerente, unde ſenſu elevatae aurae adſcendens cerebrum petit.

1. Morbos propagari ex parentibus in prolem, numeroſis conſtat obſervatis. Neque tantum in Epilepticis hoc animadverſum fuit, verum & phthiſin & podagram derivari in ſeros nepotes conſtat, uti poſtea dicetur.

tur. Mirabile inprimis hoc est, quod latens in corpore illud semen morbosum per annos dormiat iners, antequam actuosum fiat. Epilepsiae autem illae haereditariae saepius circa pubertatis tempus primo se manifestant paroxysmo, &c, seminali contagio propagatae, illo tempore, dum aptum ad generationem corpus redditur, insurgunt, postea per totam vitam saepe durantes. Uti externa corporis forma & magnitudine, ingenio, animi affectibus, proles parentibus similes saepe fiunt; sic videtur & intima partium corporis constitutio frequenter referre eandem similitudinem. Quandoque & contingit, quod seminale tale vitium iners maneat in filio, redeat in nepote: forte si firmo corporis robore, vita actuosa & frugali, domaverit filius latentem hanc diathesin, ne in nervum erumpat; quam tamen labem seminalem tradit suae progeniei. Forte in prima generatione nondum se exserere potest impressus character morbosus, & in secunda tantum se manifestat progenie. Similia exempla in historiis habentur: sic apud *Plinium* (*r*) leguntur sequentia: *In Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus; similes quidem alios avo &c. Indubitatum exemplum est Nicaei nobilis Pyctae Byzantii geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil a caeteris colore differente, ipse avum regeneravit Aethiopem.*

Sed & plura similia observamus in rerum natura, quae per multos annos manent absque ullo effectu sensibili, & postea subito se manifestant, ubi requisitae conditiones concurrunt, ut latens tale & silens principium reddatur actuosum. Stamen vitale, intra sacculum colliquamenti haerens in ovo foecundo, quiescit ibi, & nullo signo se manifestat: post plures menses, si calor incubantis gallinae accedat, viginti circiter diebus illud stamen minimum, omnes sensus prius fugiens, excrevit in pullum. Notum est semina vegetabilium per plures annos adhuc apta manere, ut sui generis plantulam producant, si foecundae terrae committantur. In Embryone, dum adhuc in utero materno latet, jam adsunt rudimenta dentium, quae in fundo alveolorum ad septimum usque aetatis annum, & ultra, manebunt, tuncque subito incremento augebuntur & emergent: imo multis in senectute jam provecta novi prodierunt dentes. Pubertas in utroque sexu determinato aetatis tempore nascitur, & miram mutationem corpori inducit: hujus tamen mutationis rudimentum jam in prima hominis formatione aderat, licet serius in actum deducatur. Poterit ergo & in prima origine nascenti homini talis quasi character morbosus impressus esse, qui suo tempore se manifestabit. Hanc rem considerans *Helmontius* (*s*) dixit: *Ergo morbi haereditarii inolescunt foetui, ab ente morboso. Idea nimirum, spiritui seminali impressa (cum sit ipse morbus adhuc in vita prima seminis delitescens, & sigillatus) adhuc dormit & sui maturitatem exspectat, donec erpergefactus ab Archei agitatione, prorumpensque, producta sua parere sit apta.*

2. Di-

(*r*) Lib. VII. Cap. XII. pag. 147. (*s*) Capitulo *de Morbis Archealibus* §. 15. pag. 440.

2. Distinguitur haec causa a priore, quod non pendeat a labe seminali; sed quod epilepsia nascatur in foetu adhuc intra uterum maternum concluso; non ex causa per haereditariam labem propagata, sed a causa foetui jam concepto accedente per matris territae imaginationem, dum videt epilepticum morbi sui paroxysmo correptum. Cum autem miser talis infans statim a nativitate epilepticis insultibus obnoxius sit, ideo morbus ille tunc *congenitus* dicitur. Apud *Hildanum* (*t*) talis casus legitur, ubi juvenis, robusta, & optimo corporis habitu praedita, matrona gravida mirum in modum perterrita fuit, dum epilepticus fere ad ipsius pedes procideret: post menses aliquot primipara puellum feliciter enixa est, qui non diu post comitiali morbo correptus fuit, & multis remediis frustra tentatis periit hoc morbo, antequam primum aetatis annum adimpleret. Uterque parens sanus erat, & postea eadem haec matrona aliquot liberos peperit, qui nunquam huic morbo fuerunt obnoxii. Plures similes casus sparsim apud observatores habentur.

Verum quidem est, quod frequentes satis in recens natis observentur convulsiones, a meconio, vel ab acida acrimonia, intestina vellicante &c. verum, expulsis his faecibus, & emendata hac acrimonia, cessant brevi illae convulsiones: in misero autem hoc puello ad mortem usque redierunt paroxysmi epileptici.

Cum ergo alia plurima observata doceant, imaginationem matris gravidae miras mutationes posse inducere foetui, intra ejus uterum contento, videtur merito & epilepsia in recens nato observata tali matris terrori tribui posse. Novi quidem haec omnia negari a quibusdam, quia non concipiunt, quomodo mutata cogitatio matris posset sic afficere foetum; & derideri sapientes viros tanquam nimis credulos, qui fidem adhibuerunt illis, quae propriis viderant oculis, vel apud probatissimos auctores legerant. Fateor, me nullo modo intelligere nexum causae in matrem agentis cum effectu observato in foetu; & quare terror ille potius non reddiderit matrem epilepticam, quam foetum; sed an ideo negari debet illud, quod factum fuisse constat. *Galenus* (*u*) jam suo tempore de hac re conquerebatur, dicens: *Multi Medici rerum, quae manifeste conspiciuntur, causas reddere nequeuntes, eas esse omnino negant.* Vidi olim venustissimam puellam, quae me de affectibus hystericis, quibus obnoxia erat, consultum venerat. Conspiciebam erucam, sub collari nudae cuti insidentem in cervice: metuens, ne terreretur, amovere volui digitis hoc insectum: subridens illa dixit, relinquas quaeso erucam, quam tota vita gestavi; & permisit facile, ut accuratius inspicerem. Vidi autem colores varios pulchros, crines erectos erucae, quam evidentissime; nec ovum ovo similius esse poterat, quam illa erucae effigies, ultra cutis superficiem prominens, erat huic insecto.

Ma-

(*t*) Observat. Chirurg. Cent. 3. Observat. VIII. pag. 191. (*u*) De Locis affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 486.

Mater autem ejus affirmabat, quod, hanc puellam dum utero gereret, in horto deambulanti eruca ex arbore in cervicem deciderat, illamque aegre inde amovere potuerat. Altera mulier gravida per tres menses terretur a simia, quam brachio suo insilituram credebat; aufugit, & partem corporis, pro qua metuebat, altera manu arripuit & perfricuit. Parit debito tempore sanam puellam, quam vidi jam adultam, in cujus dextra manu in parte externa cubiti tota cutis fusca erat, & pilis pollicem cum dimidio longis hirta. Sapone prius perfricato loco, novacula abraserunt, dum novem annos nata foret; sed mox locum abrasum occupabat densum pustularum agmen, totum brachium inflammabatur quam validissime, non sine gangraenae instantis metu: idoneis remediis sedato hoc malo, recreverunt pili, & mansit deforme illud imaginationis maternae vestigium, quod postea patienter ferre maluit, quam novam curam tentare.

Vellem rogatos illos viros, qui meam in his credulitatem ridebunt, an putent se intelligere plurima alia mirabilia, quae in generationis opere fieri certo novimus. Dicant causas, quae tubas fallopianas pendulas & libere fluctuantes erigunt, fimbrias explicant, ovariis applicant: explicent, cur uterus suscepto masculino semine, conceptu facto, crescere incipiat in omnem dimensionem? cur menstrua non prodeant? cur excusso foetu decrescat uterus, increscant mammae? Quomodo foetus nectatur funi umbilicali? Quomodo nascatur placenta & se affigat utero? &c. Credo arduum fore subtilissimis etiam Philosophis, ut demonstrent nexum causae cum his effectis, quos tamen revera existere nemo negabit. Nec meliori jure ergo effectus maternae imaginationis in foetum negare licet ob hanc rationem, quia non intelligitur modus, quo haec foetus mutatio fieri posset.

3. Praecedenti paragrapho dictum fuit, illo tempore, dum paroxysmus epilepticus adest, encephalon affici; adeoque minime mirum videri poterit, si illa, quae encephalon laedunt, epilepsiam etiam producant frequentissime. In vulnerum capitis historia pluribus locis probatum fuit, a laesione encephali per instrumenta vulnerantia, a contusione valida capitis pariter, convulsiones pessimas productas fuisse; uti etiam a sola effusione sanguinis in cavo cranii; & multo magis, si sanguis, vel alii effusi humores, mora & stagnatione in acrem & rodentem ichorem degeneraverint. Verum in omnibus illis casibus causa violenta vulnerans, vel contundens, capiti applicata fuerat. Contingit autem & sensim, absque talibus causis praegressis, in cavo calvariae accumulari humores, qui vel mole premere vel acrimonia acquisita encephalon laedere, sicque hunc morbum producere possunt. In cadavere epileptici colluviem talem aquosam invenit in cavo cranii *Piso* (*w*), & inprimis versus posticam capitis partem. *Drelincurtius* plurium epilepticorum infantum calvarias dissecuit, & ventriculos anteriores, sero flaventi acri turgidos, reperit. In ebrioso viro, epilepsia extincto, gelatinam flavam

(*w*) Observ. & Consil. de morbis a serosa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 159.

flavam copiosam inter duram & piam matrem vidit. *Poupart* (*x*) in cadavere juvenis epileptici inter calvariam & duram matrem pituitam albam spissam observavit: ipsa autem dura mater tumida, simili quasi pituita madens, vix ab illa distingui poterat, neque cranio videbatur adhaerere, nisi hujus pituitae ope. Imo *Hippocrates* (*y*) talem pituitam videtur pro sola causa epilepsiae habuisse, & diuturnum hunc morbum ideo incurabilem pronunciavit, quia encephalon eroditur & colliquatur a pituita, per moram nempe acriore reddita.

Excrescentias osseas cranii interni. Ubi de morbis ossium antea agebatur, dictum fuit ad §. 549., quandoque latentes ob causas tumores tales osseos excrescere. Si hoc in capite interno fiat, comprimetur a tali exostosi encephalon; & si acutae figurae fuerit talis excrescentia, facile patet, quam enormia mala inde fieri debeant. Vidi tale sceleton, in quo nullum fere os erat, quin acutis ejusmodi osseis prominentiis hirtum foret. Sed & similia in cavo calvariae fuerunt observata. Vidit *De La Motte* (*z*) duram matrem illo loco, ubi falcem format, osseis talibus aculeis asperam, in cadavere juvenis, qui per octodecim annos epilepsia laboraverat. Sic autem eminebant illi aculei, ut piam matrem laedere & pungere potuerint. Raram hanc observationem Academiae Regiae scientiarum transmisit, in cujus historia etiam habetur (*a*). Invenit tamen in eodem cadavere ventriculos cerebri sero extravasato plenos. Postea celeberrimus *Hunauld* in adulto homine, pariter epileptico, similia spicula ossea invenit infra sinum longitudinalem superiorem, quae cerebrum punxerant (*b*). Et in cadavere juvenis epileptici inventum fuit intra ipsum cerebellum os irregularis figurae, quod longitudine pollicem, latitudine vero dimidium pollicem, aequaret (*c*).

Intropressiones ejus. Calvariae cavum semper plenum est naturaliter, unde, abscissa post mortem, calvariae olla non facile iterum adaptari potest, quia encephalon osse coërcente liberum exsurgit: dum ergo, intropressa calvaria, minuitur ejus cavum, encephalon comprimitur; unde & epilepsia, & plura alia mala, fieri poterunt; uti ad §. 267. dictum fuit.

Cartilagineam sinuum venosorum naturam. Ut functiones cerebri recte perficiantur, requiritur expeditus motus humorum per arterias, & reditus eorundem per venas. Sinus autem venosi quasi diverticula quaedam sunt, in quibus sanguis colligi possit, & retineri, saltem per aliquot momenta, dum per tussim, risum, nixum validum, impeditur liber sanguinis motus ex corde dextro per pulmonem, adeoque & venae jugulares se commode evacuare nequeunt; debent ergo illi sinus utcumque cedere posse: si ergo in cartila-

(*x*) Acad. Royale des Sciences 1705. Hist. pag. 62. (*y*) De Morbo sacro Cap. 3. 4. & 6. Charter. Tom. X. pag. 478. & seq. (*z*) Traité complet de Chirurgie Tom. II. pag. 368. (*a*) l'An 1711. Histoire pag. 26. (*b*) Ibidem l'an 1734. Hist. pag. 59. 60. (*c*) Ibidem l'an 1737. Hist. pag. 71.

tilaginem obduruerint, distendenti sanguini cedere nequeunt inflexiles, simulque tunc crassescere solet substantia sinuum in cartigalinem mutata, adeoque minuitur sinuum cavitas: utroque hoc modo turbatur facilis reditus sanguinis venosi ab encephalo. Talia autem impedimenta reditus sanguinis venosi a capite in cadaveribus Epilepticorum deprehensa fuerunt (*d*).

Fragmenta, spinasve &c. Si enim acuta ossea spicula, enata ex durae matris processibus, irritando & pungendo cerebrum, epilepsiam producere potuerint, uti statim dictum fuit; idem fiet, si post vulnera capitis, validasve contusiones, aspera fragmenta ossis, vel instrumentorum vulnerantium partes relictae, similem irritationem fecerint. De his autem dictum fuit in vulnerum capitis historia.

Argentum vivum &c. Notum est, quod argentum vivum satis facile bibula venarum oscula ingrediatur, in superficie externa & interna corporis disposita, inprimis si subtilissime divisum fuerit. Experiuntur hoc illi, qui metallis inaurandis operam dant, & igne argentum vivum, quocum hoc artificium peractum fuit, in auras difflant. Sic enim argentum vivum, vi ignis adeo divisum, ut in aëre volitare possit, una cum aëre inspirato hauriunt, & tremore membrorum, paralysi, epilepsia, saepe corripiuntur. Eadem mala contingunt illis, qui in fodinis argenti vivi versantur, & inprimis his, qui ignis vi ex minera sua argentum vivum excoquunt. Postquam luis Venerae cura per inunctiones argenti vivi tentata fuit, & saepe imprudenti consilio ab Agyrtis magna copia unguentorum mercurialium applicabatur, numerosissima observata docuerunt, similia mala contigisse miseris talibus, ac prius recensita fuerunt. Imo constitit, argentum vivum, humoribus circulantibus mistum, miram mutationem corpori inducere (de qua re postea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur); sed & frequenter elabi ex vasis, colligi & stagnare in ossium cellulosis recessibus, ibique pondere suo, membranas sensiles premendo & distrahendo, dolores molestissimos, tota vita pertinaciter manentes, producere. Sic *Mathiolus* (*e*) observavit, ex osse cruris corrupto hominis, qui decies a diversis empiricis inunctus fuerat, argentum vivum non semel emanasse. Aliquoties & talia ossa calvariae vidi, in quorum diploë argenti vivi globuli manifeste apparebant: Nec repugnat, in ipsa cava encephali argentum vivum sic eructari posse, & summa mala producere. Cum autem epilepsia satis frequenter observata fuerit sequi imprudentem applicationem argenti vivi, ac quidem in hominibus nunquam ante huic morbo obnoxiis, in quibus nulla alia epilepsiae causa severo etiam examine detegi potuit, patet & hanc morbi causam reliquis adnumerari posse.

Idem cerebrum affectum male &c. Illae causae, quae hoc numero hactenus recensitae fuerunt, omnes sunt tales, ut irritando, rodendo &c., cere-

(*d*) Bonet. Sepulcr. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 283. 292. (*e*) Aphrodisiac. pag. 268. B.

cerebrum laedendo, hunc morbum fecerint. Verum inflammatio eundem effectum praestare poterit, uti facile patet; ideoque in phrenitidis historia §. 774. convulsiones numerantur inter illa mala, quae pessimam phrenitidem sequi solent; & §. 775. patuit, in cadaveribus hoc morbo defunctorum non tantum inflammationes in capite interno repertas fuisse, sed & inflammationis sequelas, abscessus nempe, sphacelos, & acres rodentes liquores; quae singula certe sufficiebant, ut ante mortem epilepsiam producerent. Si bonum pus, post validam contusionem collectum sub cranio, potuerit producere fortissimam epilepsiam, ilico levatam, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri (*f*), facile intelligitur, pure acriorem longe saniem corruptam pejora adhuc mala facere debere. Verum illud pus haerebat inter cranium & duram meningem, adeoque premendo mole sua, vel irritando, nocuerat tantum, nondum ad ipsam cerebri substantiam penetrans. Si ergo caries nata fuerit in ossibus cranii, corrupta sanies ex affecto osse depluens in meninges cerebri epilepsiam facere poterit; qualis casus apud *Bonetum* (*g*) legitur de juvene, qui post diuturnum capitis dolorem vehementissima corripiebatur epilepsia, cujus tertio paroxysmo exstinguebatur. Aperta calvaria, inveniebatur os occipitis juxta cerebellum carie exesum, ita tamen ut externa calvariae lamina adhuc integra mansisset; unde, nudato cranio, in externa ejus superficie nihil mali detegebatur. Si graves odores, ut monet *Aretaeus* (*h*), epilepsiae paroxysmum renovant, quanto magis hoc faciet cariosi ossis pessima fracedo ipsum encephalon immediate afficiens, dum hoc putridum tegmine osseo cranii coërcetur, ne extrorsum difflari possit. Gummata autem Venerea solent frequenter ossa, quibus insident, corrumpere carie; vel, si intra cranium haereant, premendo mole sua encephalon, nocere possunt; de quibus postea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur. Atra vero bilis, soluta & mota, si ad cerebrum venerit, cum simul tunc magnam acrimoniam habeat, frequenter hunc morbum producit; sed pessimum, & plerumque cito lethalem, uti postea ad §. 1104. dicetur.

Has autem causas juvant omnia &c. Verum illae causae, hactenus recensitae, non semper praesentem sistunt hunc morbum, saltem non omnes: intervallum inter paroxysmos hujus morbi est, &, uti antea dictum fuit, saepe satis longum. Manet ergo illa causa praedisponens, licet non renovet paroxysmum, nisi vel augeatur ipsa, vel nova alia causa accedat, quae, priori juncta, paroxysmum epilepticum producit. Videmus autem, Antiquis jam innotuisse latentem illam dispositionem epilepticam, quae silere posset diu, & dein improviso emergere. Hinc Legislator (*i*) posuit, licere emptori restituere servum, quem emerat, nescius, illum huic morbo obnoxium esse; & dum in aliis morbis latentibus, nec vulgo cognitis, spatium

(*f*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 387. &c. (*g*) Sepulcret. Anatom. Lib. I Sect. 12. Tom. I. pag. 273. (*h*) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. I. Cap.. v. pag. 1. (*i*) Plato de Legibus Lib. XI. Tom. II. pag. 916.

tium sex mensium pro termino restitutionis statueret, integrum annum concessit, si morbo sacro laboraret: probe enim gnarus erat, longa talia intervalla inter hujus morbi insultus quandoque inveniri. Minus forte aequus videtur fuisse Medicis & Gymnastis, dum hoc restituendi servos emtos jus illis negaret, credens illos arte sua & experientia detegere posse latentem illam diathesin; cum tamen certum sit, peritissimos Medicos in hac re falli posse, dum in illis, qui diu a paroxysmo liberi sunt, intermedio tempore nullum saepe signum laesae sanitatis apparet. Videtur autem in more fuisse antiquitus, ut servos venum expositos gagatis lapidis nidore explorarent emtores, ut detegerent, an Epilepsiae obnoxii forent. Nidore hujus suffumigii insultum epilepticum excitari, *Aretaeus* (*k*) monuerat, & *Apulejus* (*l*), magiae accusatus, dum causam suam ageret, habet sequentia: *Quod si magnum putarem caducum dejicere, quid opus fuit carmine? cum incensus gagates lapis, ut apud physicos lego, pulchre & facile hunc morbum exploret: cujus odore etiam in venalitiis vulgo sanitatem aut morbum venalium experiantur.*

Observatum jam fuit, quod insultus epilepticus recrudesceret in praedispositis ad hunc morbum, si humorum copia, vel impetus versus caput, augerentur, quod inprimis fit a sequentibus.

Plethora. Quid plethora sit, & signa, quibus praesens cognosci possit, antea ad §. 106. dictum fuit. Ad §. 1010. 1. data fuit ratio, quare plethora encephali functiones prae reliquis turbet. Dum ossei aculei, ex dura matre enati, pungebant piam matrem & cerebrum suppositum, tanto plus debebant nocere, quanto magis turgeret distenta in vasis suis pia mater. Sed in cortice cerebri naturaliter sanguis ruber non adest, hinc in plethora turgent inprimis piae matris vasa sanguinea, & tanto validius premuntur illis aculeis eminentibus; unde miser homo levabatur valida sanguinis missione, per quam depleta vasa subsidebant (*m*). Neque tantum plethora instar causae excitantis agit, sed videtur & sola quandoque saevissimam epilepsiam, & subito lethalem, producere. In nobili juvene octodecim annos nato, athletici habitus, & plethorico, hoc vidit *Carolus Drelincurtius* (*n*): post lautius enim prandium dum se pilae ludo accingeret, concidit epilepticus; sanguinem tamen naribus fundens: licet autem efficacia tentarentur auxilia, novis insultibus crebris intra spatium sedecim horarum periit. Frigidissima autem vasa sanguinea encephali & sanguis extravasatus in cranio reperta fuerunt.

Motus, calor &c. Per motum corporis validum, per calorem aëris auctum, videmus manifeste omnia vasa sanguinea plus distendi, licet copia sanguinis per motum vel calorem non augeatur, sed rarescant humores: hinc similem effectum haec praestare possunt, ac nimia abundantia boni sanguinis in plethora. Quantum in hominibus bene potis inflentur vasa sanguinea, satis

(*k*) Loco citato. (*l*) Apolog. prim. pro se ipso Tom. II. pag. 169. (*m*) Acad. Royale des Sciences l'année 1734. Hist. pag. 59. (*n*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XII. Tom. I. pag. 294.

tis notum est, & a sola ebrietate lethalem convulsionem fieri, nisi febris corripuerit, notavit *Hippocrates*; uti alia occasione ad §. 558. monui: non mirum ergo in praedispositis inde renovari paroxysmum. Epileptici tamen generosos potus saepe amant, quia ab insultu resurgentes se adeo debiles & languidos sentiunt. Epularum autem luxus duplicem ob causam nocet, & quia copioso chylo crudo, sanguini affuso, augetur subito fluidorum moles; & quia ventriculo admodum distento magis turgent vasa sanguinea superiorum corporis partium; uti alia occasione ad §. 1010. 3. α. explicatum fuit. Unde etiam frequenter contingit, epilepticos solennia convivia foedare morbi sui paroxysmo; postéaque pudibundos hominum consortia fugere, & in pessimam melancholiam incidere.

Venus. Si considerentur illa, quae coïtus tempore in viro contingunt, aliqua similitudo cum Epilepsia videtur adesse. Absque voluntatis imperio musculi erectores penis tenduntur: toties enim rigent invitis etiam, dum in aliis, quovis pretio hoc redimere volentibus, flaccidi manent: sed & vera convulsione semen exprimitur (*o*), & illo tempore oculorum acies obnubilatur (hinc *putres in amore ocellos* dixerunt Poëtae); paulo post totum corpus resolvitur & languet; ita ut ferocissimus, oestroque Venereo fere furens taurus post coïtum langueat mansuetus. Uti frequentes epilepsiae paroxysmi omnes functiones cerebri laedunt, & tandem omnino delent, lethali apoplexia, sic & similes effectus ab immodica venere natos fuisse, ingens observationum practicarum numerus docet. Imo & constitit, ab imprudenti licitae etiam Veneris usu epilepsiam secutam fuisse (*p*). Omnium autem maxime hoc metuendum est in illis, qui antea huic morbo obnoxii fuerunt; & contigisse novi, quod talis primas conjugalis lecti delicias epileptico insultu foedaverit. Non sine ratione Veteres ergo dixerunt: τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν. *Hippocratem* quidem hoc dixisse voluit *Aulus Gellius* (*q*), apud quem leguntur sequentia: *HIPPOCRATES autem, divina vir scientia, de coïtu Venereo ita existimabat, partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixerunt.* Interim apud *Hippocratem*, saltem in ejus operibus, quae ad nos pervenerunt, non memini hoc inveniri; & *Galenus* (*r*) tribui *Democrito* hanc sententiam memorat.

Ingenium perspicax, altum. Omnes illas causas, quae gravem & manifestam noxam cerebro ejusve meningibus inducunt, epilepsiam producere posse, etiam in his, qui Vervecum in patria crassoque sub aëre nati sunt, certum est. Verum illi, qui perspicaci mentis acie gaudent, videntur sensorium commune sic dispositum habere, ut a similibus causis, etiam levioribus, turbetur facilius. Ingeniosissimas puellas & hoc morbo, & hystericis affectibus, frequentius corripi observant Medici; atque in viris, ad summa in rebus humanis negotia capessenda natis, & scientia claris, ille morbus saepius obser-

(*o*) Vide H. Boerh. Institut. Medic. §. 657. (*p*) Heers Observat. Med. 18. pag. 176. (*q*) Noct. Attic. Lib. XIX. Cap. 11. pag. 465. (*r*) Commentar. 1. in Lib. III. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 27.

obervatus fuit: pauca, sed magna, nomina hic recensere sufficiet. *Julius Caesar* gaudebat *valetudine prospera: nisi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam per somnum exterreri solebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus est* (*s*). Huic morbo & obnoxius fuisse *Petrarca* creditur (*t*). De se ipso fatetur *Fabius Columna* (*u*), quod Epilepsia laboraverit, & ideo veterum Medicorum scripta evolverit, ut videret, an antiquorum testimoniis probarentur illa, quae Medici pro morbi curatione facienda suadebant. Radice autem Valerianae Sylvestris usurpata, se ab hoc morbo liberatum fuisse memorat (*w*). Multiplici eruditione Celeberrimum *Franciscum Redi* ultimis vitae annis epilepticum fuisse constat (*x*), & septuagenario jam major inventus fuit mane in lecto mortuus.

Meditatio profunda. Omnes illi, qui studiis operam dant, propria experientia noverunt, quantum caput afficiatur, dum diu attentissima mente eidem cogitationi inhaerent; inprimis in abstracta Mathematicorum disciplina: uti etiam dum in intimo quasi memoriae recessu quaerunt aliquid, quod se antea novisse sciunt, & cujus jam recordari nequeunt. Vidi egregium virum, qui nimiis lucubrationibus sanitatem perdiderat, ilico vertigine molestissima correptum, si attenta mente auscultaret alios narrantes etiam brevem historiolam. Nihil autem molestius sibi accidere querebatur, quam, dum aliquid in memoriam revocare vellet; tunc enim summopere angebatur, imo quandoque in animi deliquium incidebat, cum summae lassitudinis sensu: nec poterat a scrutinio hoc semel incepto desistere, licet omni modo obluctaretur; sed cogebatur invitus in eo pergere, donec deficeret. Sic *Galenus* (*y*) observavit in Juvene grammatico, quod toties Epilepsia corriperetur, quoties vehementer doceret, attente cogitaret, aut irasceretur. Vidi sic aliquoties, & dolui, optimae spei pueros in pessimam & insanabilem epilepsiam incidisse, dum morosi praeceptores urgebant, ut absque ulla fere interpolatione studiis incumberent: dumque credulos parentes vana spe portentosae filiorum eruditionis lactabant, turpissime tantis exciderunt promissis, dum miseros discipulos epilepticos reddiderant, quandoque & tota vita hebetes & fatuos.

Affectus animi ingentes. Quam subitas & validas mutationes in corpore producere possint animi affectus, antea ad §. 99. & 104. dictum fuit: simulque tunc constitit, omnes functiones corporis per illos turbari posse; inprimis autem has, quae ab encephalo pendent. Minime ergo mirum est, ab iisdem excitari, & in actum deduci, latentem diathesin epilepticam. Dum valida percellitur ira homo, rubet facies & tumet, oculi sanguine suffunduntur, pulsus & fortior & celerior fit; quae omnia signa docent auctam humorum celeritatem, & validiorem versus caput affluxum: inde juvenis gram-

(*s*) Sueton. Lib. I. Cap. XLV. pag. 59. (*t*) In vita, praefixa ejus operibus. (*u*) In Praefatione Phytobasani. (*w*) Ibidem pag. 120. (*x*) In vita, praefixa ejus operibus pag. 10 (*y*) Lib. V. de Locis affectis Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492.

grammaticus, de quo ſtatim dictum fuit, corripiebatur Epilepſia, dum iraſceretur. Idem & a gaudio ſubito, & triſtitia contigiſſe, vidi ſaepius.

Imaginatrix vis ingens. Antea ad §. 700., ubi de *Delirio febrili* agebatur, dictum fuit, quod imaginatio dicatur perceptio ideae, natae ex mutatione phyſica organi ſentientis intimi, ſive ſenſorii communis, a cauſa interna. Quando enim a cauſa externa in ſenſus agente idea naſcitur, tunc dicitur ſenſuum perceptio. Mirabilem hanc facultatem homo poſſidet, ut per imaginationem rem abſentem ſibi ſiſtere tanquam praeſentem poſſit; imo & novas excitare ideas rerum, quae nunquam exſtiterunt: dum v. g. ſibi chimaeram imaginando ſiſtit. Uti jam & reliquae mentis functiones non eadem facilitate exercentur in omnibus hominibus, ſed in quibusdam majus intellectus acumen obſervatur, firmior memoria, judicium magis accuratum; ita etiam in quibusdam hominibus haec imaginandi vis major eſt. Laudatur hoc in pictoribus & ſtatuariis, qui pulcherrima ſua arte hoc efficiunt, ut in aliis hominibus ſimilis idea excitetur per ſenſuum perceptionem, qualem illi imaginando conceperant. Poëtarum Enthuſiaſmus validae imaginationi pariter originem debet. Ubi ergo vis imaginatrix ingens eſt, & ſolitariam inprimis vitam ducens homo ab objectis externis raro & non adeo fortiter afficitur, tunc idea, per imaginationem nata, ſaepe fortius mutat ſenſorium commune, quam aliae ideae ex ſenſuum perceptione productae; & dum ſimul ſenſorium commune ſic mutatur, alia ratione, quam unquam ab objectis externis factum fuerat, novae & inſolitae naſcuntur ideae, quarum cauſas extra ſe exſiſtere credunt, & bona fide putant, ſe revelationes aliaque multa mira vidiſſe. His autem ideis ſic per imaginationem natis ſi ſe jungat illud gratum vel ingratum (vide §. 700.), tunc inſuperabilis ſaepe perturbatio omnium functionum animalium ſequitur. Unde patet, quare iis, qui ad Epilepſiam diſpoſiti ſunt, vivida talis imaginatio adeo noceat: imo obſervamus quandoque in initio paroxyſmi epileptici, vel paulo ante, excitari tales novas & inſolitas ideas, dum pulcherrimos, & nunquam ante viſos, colores, ſonos ſuaviſſimos, odores nunc gratos nunc ingratiſſimos, percipiunt; iraſcuntur quandoque, dum caput ligno vel lapide percuti ex inſidiis credunt (z). Videmus praeterea metus ſigna in vultu apparere quibusdam, dum concidunt; in aliis contra ad riſum compoſita facies obſervatur: quae omnia confirmare videntur, quod tunc novae ideae naſcantur a cauſa interna in ſenſorium commune agente. Dum ſpectrum humeris inſiluiſſe, illudque ad aedes ſuas usque ſe detuliſſe, imaginabatur adoleſcens, peſſime ſe inde habuit, & renovata ſimili ſpectri viſi imaginatione, fuit factus epilepticus (a).

Terror, metusque inprimis. Nulla forte cauſa frequentius produxit hunc morbum, & ſaepius incurabilem, imo & quandoque ſatis ſubito letalem. Multos novi epilepticos factos fuiſſe, & tota vita manſiſſe, dum coram

(z) Aretaeus de cauſis & ſignis morbor. acutor Lib. I. Cap. v. pag. 2.
(a) Fred. Hofmann. med. ration. ſyſtem. Tom. IV. part. 3. Cap. 11. obſerv. 4. pag. 82.

ram ipſis alter epilepticus conciderat; & numeroſi tales caſus in hiſtoria medica habentur. Doluit acerbiſſime *Schenckius* (*b*), chariſſimam ſibi conjugem, robuſtam & optimae valetudinis, ultimo graviditatis menſe periiſſe cum foetu, dum, incendio in vicinia excitato, de feneſtra in ſublimiori aedium parte conſpexiſſet flammam, & ſcintillas per aëra volitantes, ac quaquaverſum diſperſas: adeo enim ſaeva inde corripiebatur epilepſia, ut intra duodecim horas, ſaepius repetitis inſultibus, exſpiraret. Nihil autem morboſi praegreſſum fuerat in hac matrona; ſolus terror ingens & ſubitus cauſam dederat.

Verum epilepſia, a terrore nata, renovare ſolet paroxyſmos ſuos tunc inprimis, quando ſimilis idea renaſcitur, ac fuit illa, quae morbum excitaverat. Puer a cane magno inſiliente ita terrebatur, ut paulo poſt concideret epilepticus; & poſtea, dum majorem canem videret, vel & latrantem audiret, redibat paroxyſmus. Unde diſcimus, quam parum ſaepe requiratur, ut latens illa diatheſis epileptica denuo in actum deducatur. Vidi hominem, qui aliquoties ſumſerat hauſtum purgantem, nauſeoſum ſatis, viſo poculo, de quo hauſerat remedium, horruiſſe non tantum & nauſeaſſe, ſed & alvum depoſuiſſe frequentius: ſic ſola idea faſtidioſi remedii renovata purgantis pharmaci vices ſupplevit, & totum corpus turbavit. Numquid & literarum notulae, nihil commune cum rebus ſignificatis habentes, in nobis renovant easdem ideas, quas ante plures annos habuimus, & quarum memores non amplius eramus? Imo & ab hac ſola cauſa ſaepe renovantur validi affectus animi, irae, odii, triſtitiae &c., qui jam dudum ſopiti fuerant. Simili modo videntur renovari inſultus epileptici illis, qui a valido terrore in hunc morbum inciderant. Unde videtur *Galenus* (*c*), dum notabat illa, quae vitanda erant in puero epileptico, ne recrudeſceret paroxyſmus, optime dixiſſe: *a quibus corpus vehementer moveri & perturbari ſolet, atque in reminiſcentiam morbi referri* (καὶ τοῦ πάθους ἀναμνῆσαι) *& ad generationem paroxyſmi deduci*. Ibi enim pulchre paroxyſmum recrudeſcentem comparat renovatae quaſi memoriae ſilentis antea illius diſpoſitionis epilepticae.

4. Cauſae illae, praecedenti numero recenſitae, in ipſo cerebro ſedem ſuam habebant, & inde turbabatur miris adeo modis totum ſyſtema nervoſum. Verum a nervis mutatis in diverſis partibus corporis turbari poſſe adeo cerebrum, ut inde epilepſia oriatur, conſtat certis obſervatis. Dum leviter titillando attrectarentur plantae pedum in puella, de qua praecedenti paragrapho dixi, fiebat mutatio in nervis quam maxime diſſitis ab encephalo, & fiebat epilepſia. Ab inopinato tubarum clangore puerum epilepticum redditum fuiſſe, & decem horarum ſpatio occubuiſſe, refert *Schenckius* (*d*). Antea ad §. 364., ubi de luxationibus agebatur, dictum fuit, quandoque peſſimas convulſiones ſequi, dum tentaretur reductio, ubi valida inflammatio jam aderat: imo ex *Hippocratis* obſervatis conſtitit, uti ibidem di-

(*b*) Obſerv. Medic. Lib. I. pag. 128. (*c*) Conſil. pro puero epilept. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 288. (*d*) Obſerv. Medicin. Lib. I. pag. 109.

dictum fuit, quasdam luxationes non debere restitui, inprimis si ossa luxata per vulnus factum exciderint, quia reductione facta pereunt convulsi tales aegri. Ex quibus patet, violentas affectiones generis nervosi, quamvis ortas a causis agentibus in loca dissita ab encephalo, epilepsiam producere posse. Illud autem fieri observatum fuit a sequentibus.

Magni & periodici dolores. Magnum dolorem convulsiones producere, antea ad §. 226. probatum fuit: si ergo validi tales dolores recurrant per periodos, ab hac causa epileptici paroxysmi produci poterunt.

A calculis v. g., renis pelvim, ureteres, vesicam irritantibus, epilepsiam natam fuisse constat. Puella duodecim annorum subito corripiebatur insultu epileptico, & biennii spatio peribat; frequentius recurrentibus & validioribus paroxysmis epilepticis. In cadavere nihil inventum fuit in capite, quod pro causa hujus morbi haberi posset; sed in pelvi renis dextri reperiebatur triangularis calculus quinque drachmas pendens (*e*). Verum quidem est, uti postea dicetur, causas epilepsiae quandoque esse adeo absconditas, ut & peritissimi viri fassi fuerint, se in cadaveribus epilepticorum, omni cura lustratis, nihil detexisse, cui morbus adscribi posset; adeoque posset non sine ratione dubitari, an quidem calculus ille pro causa haberi deberet, & an non forte quid mutati in encephalo fuisset, quod morbo producendo suffecisset, licet sensibus non detegendum. Verum apud eundem auctorem alia observatio (*f*) habetur puellae ejusdem aetatis fere, & similiter epilepticae, quae post validum paroxysmum, excretis quinque calculis, ab hoc morbo liberata fuit; adeoque probabile videtur, in priori casu a simili causa morbum natum fuisse. Notum autem est, calculos non semper eosdem cruciatus facere, sed prout in ureteres propelluntur, magisque angulosi sunt, & difficilius transeunt &c., turbare corpus; adeoque a tali causa periodici insultus epileptici excitari poterunt.

Passio hysterica. Antea ad §. 633., ubi de anxietate spasmodica agebatur, notatum fuit, quibusdam hominibus adeo mobile esse totum systema nervosum, ut a levioribus causis saevae convulsiones nascantur. In viris dicitur tunc *morbus Hypochondriacus*; in foeminis vero *passio hysterica*, quia ab utero pendere omnia haec mala crediderunt plurimi; imo uterum, loco suo motum, versus superiora ascendere. Tales autem mulieres, saepe satis caeteroquin sanae, ad iram provocatae vel perterritae, incipiunt angi, motum sanguinis per vasa turbatum habere, cum palpitatione cordis: non ita diu post sentiunt circa hypogastrium quid moveri & rotari quasi, quod ascendit plerumque in latere sinistro, & ubi diaphragmatis altitudinem attigit, tunc sentiunt se quasi suffocari, & in gula obstaculum molestissimum percipiunt; imo quandoque manifeste apparet, oesophagum distendi: paulo post cadunt, & saepe diro modo convelluntur. Haec est illa πνὶξ ὑστερικὴ, sive

(*e*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 416.
(*f*) Ibidem pag. 20.

five suffocatio uterina, Veteribus dicta. Cum autem globi, quasi per abdomen ascendentis, motum sentiant, & constricto per fasciam abdomine, antequam ad diaphragma ascenderit, levamen habeant, in faucibus globi praefocantis sensum percipiant, circa menstruorum tempus saepe recrudescant hystericae illae dictae passiones; hinc concluserunt, uterum sic ascendere versus superiora, vel saltem causam omnium horum malorum in utero haerere. Negari quidem nequit, corruptos humores, in uteri cavo collectos, vel in vasis per substantiam ejus dispersis haerentes, rodendo vel irritando nervosam hanc partem, pessima mala facere posse; verum ubi nihil ichoris de utero prodit, nulla signa docent, inflammationem, ulcerationem, scirrhum &c. in utero haerere, post solum animi affectum tantae excitantur turbae, & in viris similia quandoque mala observantur; facile patet, uterum pro causa absoluta & unica passionis hystericae haberi non posse; sed omnia symptomata docent, in nervis, per abdominalia viscera dispersis, inordinatos tales motus excitari, qui postea totum cerebrum turbant, & pessimas convulsiones producunt; uti in sequentibus patebit fieri, si & in aliis corporis locis nervi similiter afficiantur. Contingit autem aliquando, quod tempore paroxysmi talis hysterici mens constet, omnia audiant, intelligant, & finito paroxysmo nullam mentis hebetudinem sentiant, nulla spuma ex ore prodeat: tunc hysterica, vel hypochondriaca, passio solet vocari, non epilepsia; quia, ex definitione §. 1071. data, sensus interni & externi abolentur in vera & exquisita Epilepsia. Interim tamen affinia admodum haec mala sunt, & passio hysterica saepius observata fuit in Epilepsiam mutari. Pathognomicon signum passionis hystericae, quae saepe quosvis alios morbos mentitur, *Sydenhamus* (vide §. 633.) posuit urinae limpidissimae copiosum profluvium, quod insultum hujus morbi praecedere solet: sed *Hippocrates* (g) monuerat sequentia; *Epilepticis urinae tenues & crudae, praeter morem, sine repletione, morbi invasionem significant.* Ubi prudenter notat, tunc talem urinam designare insultum epilepticum, si *praeter morem & absque repletione fiat.* Dantur enim homines, & novi aliquot tales, quibus familiare est urinam copiosam instar aquae limpidam emittere, etiam dum morbis acutis laborant: & potu tenui copioso assumto, semper talis urina prodit. Verum in hystericis & hypochondriacis, simulac turbari incipit per animi affectus, vel aliam quamvis causam, systema nervosum, limpida talis, inodora, insipida urina, ad aliquot saepe libras excernitur, & paulo post sequuntur illae anxietates ac convulsiones. Unde merito passio hysterica inter causas epilepsiae recensetur.

Rosiones & irritationes a lumbricis. De vermibus, & plurimis malis, quae ab his in corpore nasci observatum fuit, postea ad §. 1360., in capitulo de morbis infantum, dicetur. Sufficit hic notasse, quod, dum, rependo per intestina vel ventriculum, irritant has partes, vel rodendo laedunt, epilepsiam produxerint saepius. In puero bienni, optimo corporis habitu prae-

(g) Coac. Praenot. N°. 599. Charter. Tom. VIII. pag. 887.

praedito, graviſſimis & continuis convulſionibus exſtincto, inventum fuit duodenum inteſtinum perforatum a lumbrico terete, qui adhuc vivus inde extractus fuit (*h*). Dum radicem valerianae ſylveſtris ex *Fabii Columnae* conſilio dabat Epilepticis *Marchant* (*i*), profuit pluribus; ſed vermes per anum expellebantur ab hoc remedio.

Dentitione, acri humore &c. In prima aetate cerebrum ejusque propagines, nervi nempe, proportione majores ſunt ad reliquas partes quam in adultis, & a levioribus etiam cauſis valde irritantur. Hinc omne, quod ſenſus validiſſime afficit, & ſubito, uti magnus fragor, lux vividiſſima, dolor acer, epilepticas convulſiones in junioribus producit; & ex centum hominibus vix unus eſt, qui non ſimile quid in primo vitae ſtadio paſſus fuit, licet poſtea tota vita ab hoc malo immunis maneat. Praecipue autem hoc metuitur dentitionis tempore, dum gingivae tenſae, inflammatae ſaepe, dilacerantur ſenſim a dente ex alveolo emergente, ſicque magnum dolorem faciunt. Inprimis autem hoc contingit, dum canini dentes prodeunt, qui craſſiores, & obtuſum apicem habentes, gingivas difficilius findere poſſunt. Notavit hoc *Hippocrates* (*k*), ubi praecipuos in variis aetatibus morbos recenſet. Cum autem cauſa talis epilepſiae ceſſet, ſimulac dens prorupit, & lanceola dividi poſſit tuto in tali caſu gingiva; hinc alio loco (*l*) *Hippocrates* dixit: *Non omnes a dentibus convulſi intereunt, ſed & multi ſoſpites evadunt.*

Idem jam metuendum eſt in infantibus, ſi ventriculus aut inteſtina acri quocumque irritantur, quod in recens natis a meconio retento, & poſtea a lacte aceſcente in ventriculo & inteſtinis, toties fieri obſervatum eſt; de quibus poſtea agetur in *capitulo de morbis infantum.*

Contagio variolarum. Videntur obſervata plura docere, quod, dum corpus gravatur, vel irritatur inſolito ſtimulo acri, tunc ſequantur ſaepe validae convulſiones, per quas vel expellitur illud, quod gravat aut irritat; vel deponitur ad talia corporis loca, ubi minus nocet. Si ventriculus moleſta ingeſtorum ſaburra oneretur, vel fluctuet iners pituita in ventriculo fere vacuo, oritur nauſea & vomitus, per quem excutitur illud gravans aut irritans. Sed vomitum & nauſeam pro ſua cauſa proxima agnoſcere convulſionem fibrarum muſcularium, faucium, oeſophagi, ſtomachi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium, antea ad §. 642. & §. 652. probatum fuit. Si acre quid oculis inſiliat, convelluntur palpebrarum muſculi orbiculares, nec diduci poſſunt palpebrae, niſi prius, affluentibus ſimul copioſiſſimis lacrymis, illud acre enervatum fuerit, vel elutum de oculis. Idem in tuſſi & ſternutatione apparet, dum nares internae, vel ſuperficies interna aſperae arteriae & ramorum ejus, irritantur.

Unde

(*h*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 331. (*i*) Acad. Royale des Sciences l'année 1706. Mem. 430. (*k*) Aphor. 25. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 120. (*l*) De dentitione N°. 11. Charter. Tom. VII. pag. 871.

Unde *Galenus* (*m*) dixit: *Comitialem morbum fieri, nervorum principio se ipsum quatiente, ut, quae noxia sunt, excutiat.* Ideo etiam *Hippocrates* (uti alia occasione ad §. 711. dictum fuit) monet, convulsionem in febre natam, si eodem die desinat, bonam esse: Tunc enim illud, quod febrim fecerat, per convulsionem expellitur de corpore. In variolis autem saepius hoc observatur, & inprimis in junioribus, quod, paulo antequam materies morbi ad corporis peripheriam deponetur, paroxysmus epilepticus nascatur; papulis in cute erumpentibus, sedatur hoc malum, nec tota dein vita redit: plures enim novi, qui prope tempus eruptionis variolarum epilepsiam passi sunt, & tota vita ab hoc morbo immunes postea fuerunt. Imo *Sydenhamus* (*n*) si paroxysmum epilepticum videret in infantibus, dentitione jam perfunctis, suspicabatur semper, variolas in procinctu esse, plerumque satis mites & boni moris. Idem ante morbillorum eruptionem frequenter contingit; & etiam saepe observatur in aliis morbis exanthematicis, in febre miliari, petechiisque, antequam in cute appareant haec exanthemata: quae, si subito retrocedant, novi insultus epileptici sequuntur, donec omnis materia morbosa ad cutim deposita fuerit.

Cardiogmo. Veteres Medici καρδίαν vocaverunt superius ventriculi orificium, ubi oesophagus ventriculo committitur; hinc καρδιωγμὸν, & καρδιαλγίαν, vocaverunt dolorem molestum & quasi rodentem, perceptum circa hanc partem; uti antea ad §. 63. dictum fuit: ubi simul notabatur, illud ventriculi orificium longe sensibilius esse ipsa interna superficie ventriculi. Tantum imperium hujus partis in reliquum corpus agnovit *Helmontius*, ut hoc loco sedem posuerit animae sensitivae & Archaei, cui omnia fere tribuebat in morbis & morborum curationibus: unde, ubi ille locus, vel a vermibus, vel ab acri humore in ventriculo haerente, irritatur, aut roditur, aut inflammatione corripitur, non mirum est, epilepticas convulsiones sequi. Videantur & illa, quae §. 953. habentur.

Ulcerosa materia alicubi hospitante. Dum vomica purulenta nimis diu clausa manet, pus, mora tenuius redditum & acrius simul, resorbetur venis, pessimaque mala producere potest (vide §. 406.). A tali causa epilepsiam, primo paroxysmo lethalem, vidi, ad cerebrum deposito per malam metastasin pure. Sed & observata fuit chronica epilepsia, repetitis frequenter paroxysmis molesta, quae a carioso pedis pollice oriebatur (*o*): & apud *Schenckium* (*p*) legitur, epilepticum sanatum fuisse, dum aperto per cauterium tumore in coxa, & osse, quod simul computruerat, ablato, ulcerosa haec pars diligenter a putri sanie purgaretur.

Inedia, crapula &c. Pluribus jam in locis (vide §. 229. 700. 710. antea demonstratum fuit, cerebri functiones omnes turbari posse miris modis per

(*m*) Commentar. 1. in Lib. Hipp. de humor. ad. text. 1. Charter, Tom. VIII. pag. 515. (*n*) Sect. 3. Cap. 11. pag. 162. (*o*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 294. (*p*) Observat. Medic. Lib. I. pag. 116.

per causas tales, quae in ventriculo haerent. Pulchre hoc notavit *Galenus* (*q*), simulque monuit, in quibusdam hominibus majorem stomachi imbecillitatem ac sensibilitatem adesse, & illos inprimis ideo capitis morbis affici. Sic autem habet: *Ita enim epilepsia ob stomachi imbecillitatem quibusdam oriuntur, & cari, & comata, & catalepsis, & deliria, & melancholiae, consentiente principio, quod in cerebro & nervis est.* Ideoque alibi (*r*) triplicem epilepsiae constituit speciem, pro diversitate loci, ubi causa morbi haereret: in cerebro nempe, vel circa stomachum, vel tertio in alia quadam parte corporis, unde, sentiente aegro, ad cerebrum usque ascenderet, de qua re ad sextum hujus paragraphi numerum dicetur. Similia apud *Aeginetam* (*s*), *Trallianum* (*t*), & alios plures habentur. Ubi ergo in diuturna inedia acriores humores, inprimis bilis, ex duodeno intestino in flaccidum & vacuum ventriculum facile regurgitans, alluunt stomachum, vel crapula gravat cibis potibusve copiosis, & per moram spontaneamque degenerationem acribus redditis; vel ingeruntur acria aromata, salina &c., tali copia, ut rodere & irritare possint sensilem hanc partem, poterit sequi epilepsia. In grammatico juvene *Galenus* (*u*) observavit, quod simulac inediam diutius sustineret, insultu epileptico corriperetur: & dum postea, a *Galeno* curatus, integra valetudine frueretur, tamen brevissima convulsione vexabatur, si aliquando ob negotia diutius a cibo abstinere cogeretur. Addit deinde, se & alios vidisse, qui epileptici caderent, si non probe concoxissent ingestos cibos, aut vini meracioris copiam majorem potassent, aut intempestivae veneri dedissent operam.

Acria autem medicamenta, & venena, rodendo ventriculum, diras convulsiones fecisse, numerosissimis observatis constat, & ubique fere obviis; hinc illis non immorabor. Videmus ex pluribus *Hippocratis* locis, quod hanc calamitatem ab helleboro dato ortam observaverit: hinc multus est in enarrandis cautelis, quae requiruntur, ut generosum illud remedium tuto dari possit; & simul monet, quid agendum sit, si post helleborum sumtum convulsiones sequantur.

Verum & dantur alia venena, in quibus magna acrimonia non deprehenditur, quae tamen in ventriculo haerentia saevissimam epilepsiam producunt. Cicutae aquaticae radices saporis dulcedine placuerant innocuis pueris & puellabus, sed horrenda epilepsia secuta fuit; nec evaserunt, nisi qui vel sponte, vel per artem, noxium illud venenum evomuerant, uti alia occasione ad §. 229. notavi ex *Wepfero* (*w*). Hinc etiam apparet ratio, quare quandoque vomitoria, excussis humoribus admodum acribus, similes morbos sanaverint; cujus memorabile exemplum apud *Willisium* (*x*) legitur.

5. Mul-

(*q*) De Symptomatum causis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 60. (*r*) De Locis affectis Lib. III. Cap. II. ibid. pag. 443. (*s*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa. (*t*) Lib. I. Cap. XV. pag. 63. (*u*) De locis affectis Lib. V. Cap. VI. Charter. Tom VII. pag. 492. 493. (*w*) Cicut. aquat. histor. & nox. pag. 5. &c. (*x*) Patholog. Cerebr. Cap. IX. pag. 135.

5. Multiplex observatio docet, excerni de corpore humano saepe talia, quae vel copia obessent, vel prava qualitate, si manerent in corpore. Ubi jam salubres tales evacuationes a quacumque demum causa impediebantur, secuta fuit saepe epilepsia. Juvenibus optime valentibus, illo aetatis tempore, quo vasa minus facile cedere incipiunt liquidis impulsis, salubris saepe narium haemorrhagia nascitur, verno inprimis & autumnali tempore. Adultis, lauto victu utentibus, & simul sedentariam vitam agentibus, per haemorrhoïdes frequenter talis evacuatio periodica fit. Si autem imprudenter cohibeantur hae evacuationes, multa metuenda sunt mala: & monuit in genere de his *Hippocrates* (y) sequentia: *Qui statis temporibus sanguinem fundunt, siticulosi, difficiles, exsoluti, si non fuderint sanguinem, epileptici moriuntur.* Et alibi (z) ex mensium suppressione idem timendum esse dixit. Verum per periodicas illas evacuationes laudabilis caeteroquin sanguinis minuitur copia tantum, & longe plus nocet suppressio aliarum evacuationum, quae degenerantes a sanitatis conditionibus humores subducunt de corpore. Inde dum sanguis in uteri cavo post puerperium, vel in ejus vasis dilatatis, stagnat, & aëre allabente corrumpitur, nec per lochia evacuatur, longe adhuc pejora mala sequi solent, quam a menstruis suppressis; uti postea pluribus dicetur in *Capitulo de puerperarum morbis.* Ob eandem rationem retentio urinae, per quam naturaliter eluuntur de corpore sales & olea acriora sanguinis, capitis morbos producit; fere omnes, qui ischuria pereunt, soporosi & convulsi moriuntur. Majus autem adhuc periculum est, quando in morbis acutis urina supprimitur; tunc enim cito convulsiones metuendas esse, alia occasione dictum fuit ad §. 772., & *Hippocratis* testimonio confirmatum.

Praeter has autem evacuationes, quae omnes naturales fere sunt, aliae observantur, per quas nocens materia evacuatur, miris saepe viis; & ab his suppressis pariter epilepsiae periculum imminet. Sic videmus in infantibus cutim capitis plorare liquidum satis copiosum, quod in crustas exsiccatur saepe satis densas, quae, si nimis crassae fuerint, impediunt hanc evacuationem, & epilepticos insultus producunt. Neque tantum in capite, sed & in facie, imo per reliquam corporis cutim, simili modo acer talis humor exit, cum molesto quidem pruritu, sed plerumque magno sanitatis commodo, inprimis in infantibus magis obesis. Frequenter vidi, dum matres pertaesae harum molestiarum plumbatis linimentis exsiccabant manantia illa cutis loca, secutam fuisse validam epilepsiam, qua saepe subito peribant, vel, si evaderent infantes, redibat in iisdem locis, aut in vicinia, similis excretio cutanea. *Hippocrates* (a), vel qualiscumque fuerit auctor libri de morbo sacro, qui inter opera *Hippocratis* numerari solet, credebat, cerebrum abundare tali pituita, quae, nisi repurgaretur, dum adhuc in utero haereret foetus, debebat hac illave via de corpore exire; secus enim epilepsiam futuram esse metuebat. *Qui-*

(y) Prorrheticor. Lib. I. pag. 793. Charter. Tom. VIII. & Coacar. Praenot. N°. 345. ibidem pag. 871. (z) Coacar. Praenot. N°. 522. ibidem pag. 883.
(a) De morbo sacro Cap. IV. Charter. Tom. X. pag. 479.

Quibuſcumque pueris exiſtentibus effloreſcunt ulcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui ſalivoſi ſunt & mucoſi, hi ipſi progreſſu aetatis facillime degunt: hic enim abit & purgatur pituita, quam in utero purgari oportebat; &, qui ſic purgati fuerunt, morbo comitiali fere non corripiuntur. Qui vero puri ſunt, & neque ulcus ullum, neque mucus, neque ſaliva prodit, neque in utero purgationem fecerint, talibus periculum eſt, eos hoc morbo corripi. Unde patet, quanta cum prudentia debeant tractari illae ereptiones humorum per cutim in junioribus, neque tuto illas tolli poſſe, niſi alia evacuatio ſubſtituatur; per alvum v. g.; tuncque adhuc magna cautela opus eſſe. In quibusdam jam adultioribus ſimilis evacuatio pergit, quae ſubito ſuppreſſa quandoque interiora capitis alluit, & peſſima mala, ipſamque mortem, producit. Sic apud *Diemerbroeckium* (*b*) legitur caſus adoleſcentis duodecim annorum, qui ab ipſa pueritia tinea capitis laboraverat: mater, de foedo hoc malo abigendo ſollicita, Agyrtae conſilio lotionibus & unguentis variis uſa fuit, ſicque ſatis brevi tempore ablatum fuit malum: verum paucis diebus poſt aderat capitis dolor, quotidie accreſcens, tandem fere intolerabilis, nullis remediis cedens: ſecutae fuerunt convulſiones epilepticae, primo leviores, dein fortiſſimae & continuae, quarum vehementia periit. In cadavere dura mater tota apparebat rubore ſuffuſa, & in ſuperiori parte, verſus ſiniſtrum latus, nigricans: diſſecta dura matre effluxit ichor nigricans & aquoſus, qui inter utramque meningem latuerat. E contra *Tulpius* (*c*) obſervavit, in duobus infantibus epilepſiam ſanatam fuiſſe per manantia capitis ulcera. Aliquoties vidi in adultis utriusque ſexus hominibus, caeteroquin ſaniſſimis, verno tempore ruborem naſci in variis faciei partibus, cum ſenſu caloris & pruritu: paulo poſt apparebant in cute rubente parva quaedam foraminula, quae plorabant liquidum ſubviſcidum, quod brevi in cruſtas flavas denſas concreſcens pertinaciſſime haerebat cuti. Poſt aliquot ſeptimanas ſponte cadebant hae cruſtae, cutis acquirebat denuo colorem naturalem, & apparebat aeque nitida ac ante. In multis tamen vidi redire quotannis idem malum, foedum quidem aſpectu, ſed abſque ullo ſanitatis detrimento: ubi vero pertaeſi hujus moleſtiae aegri adhibebant varia remedia, vel ſerpebat latius malum & durabat diutius, vel ſi cederet remediis, moleſta capitis mala ſequebantur, dolores, vertigines &c.: donec denuo recrudeſceret haec effloreſcentia; cui revocandae profuiſſe multum vidi, ſi betae recentis folia cuti applicarentur. Videantur & illa, quae ad §. 725. de cutaneis talibus eruptionibus dicta fuerunt.

Obſervavi & aliquoties in praxi, materiam podagricam, nondum ad inferiorum artuum articulos depulſam, epilepſiam vehementem feciſſe; ſanatam primo podagrae paroxyſmo, nec tota vita poſtea redeuntem.

6. Obſervaverat jam ſuo tempore hanc epilepſiae cauſam *Galenus* (*d*), quum

(*b*) Obſervat. Medic. N°. 60. pag. 75. (*c*) Lib. I. Obſerv. Medic. Cap. VIII. pag. 17. (*d*) De locis affectis Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VIII. pag. 443. &c.

quum nempe *a parte aliqua corporis incipit affectus*, *qui deinde*, *sentiente aegro*, *ad cerebrum usque ascendit*. In puero decimum tertium aetatis annum agente hoc primo viderat *Galenus*, ipse tunc temporis adolescens; puer ille simpliciter affirmabat, se primum affectionis initium in tibia sentire; hinc recta ascendere per femur, ilium, latera, ad cervicem & caput usque; ubi huc usque pervenerat, tunc non amplius erat suae mentis compos. Postea alterum viderat epilepticum, sed jam adultiorem priori, similiaque passum, qui dicebat, frigidam quasi quandam auram esse id quod ascenderat. Comparabat hinc *Galenus* miram hanc epilepsiae causam venenatorum animalium morsibus. Uti enim tales morsus, apici etiam digiti inflicti, turbant omnia, sic & a tali fomite epileptico fit: pariter, uti ligaturae validissimae pone locum demorsum impositae, vel & subita resectio partis demorsae, tollunt totum malum, dum impediunt, ne ad alias partes pergere possit, sic idem toties in epilepticis observatum fuit, uti postea ad §. 1084. dicetur. Plures tales casus vidi, & apud observatores multa similia leguntur. Quandoque frigidam auram ascendere sentiebant; quandoque nihil distincti determinare poterant; in quibusdam oriebatur talis sensus, ac si formicae sub cute reperent versus superiora: verum hoc fere in omnibus obtinet, quod illa aura versus superiora vergat. Raro enim contingit illud, quod *Bonetus* (*e*) se observasse testatur in viro quinquagenario, cui per intervalla inguen sinistrum intumescebat; deinde formicationis sensus per totum crus lento gradu ad pedis plantam usque progrediebatur; quo, ubi pervenisset, citissime recurrebat inde superiora petens, & cerebrum invadebat. Nolebat aeger pati, ut Medici ferro aut igne fomitem illum epilepticum destruerent, sed ligatura tibiam arcte stringebat ilico, dum prima mali initia perciperet; sicque impediebat paroxysmos. Ubi autem quodam tempore non satis cito ligare crus potuerat, tam valido paroxysmo correptus fuit, ut exstingueretur, mali, toties feliciter suppressi, vehementia.

§. 1076. Quae omnia (1075.) historia observatorum, & incisio cadaverum, docuit.

Omnia illa, quae de causis epilepsiae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, probatissimorum auctorum observatis & testimoniis fuerunt confirmata, vel visa in cadaveribus illorum, qui, dum vivebant, hunc morbum passi fuerant. Inquisiverunt enim semper Medici, & summo quidem jure, quid mutationis physicae in encephalo epilepticorum deprehenderetur, quod pro causa mirifici hujus mali haberi posset. Causa autem illa duplex est, uti antea dictum fuit; una quae paroxysmum praesentem producit; altera, quae, dum pacatum est intervallum, facit illam diathesin ad regenerationem paroxysmi. Nonnunquam nihil omnino inventum est, quod sensibus perceptum poterat distinguere cadaver epilepsia mortui ab alio: aliquando apparuit aliquid

(*e*) Sepulcret. Anat. Lib. I. Sect. XII. pag. 291.

quid contra naturae leges consuetas in partibus quibusdam; & quando hoc saepe eodem modo sic inventum fuerat, tunc Medici jure quodam arguebant, illud praeternaturale, in pluribus cadaveribus epilepticorum deprehensum, haberi posse pro causa hujus morbi. *Willisius* (*f*), quo forte nemo plures calvarias secuit, candide fatetur, quod saepe nullam causam sensibilem in cadaveribus epilepticorum invenerit: in aliis invenit colluviem serosam, omnes cerebri cavitates & recessus implentem (*g*). Interim tamen & fidelibus observatis constat, talem colluviem serosam inventam fuisse in cadaveribus illorum, qui aliis morbis capitis perierant, nunquam epilepsiam passi; uti passim apud *Pisonem de morbis a serosa colluvie ortis* habetur. Antea ad §. 11. monitum fuit, utilissimam quidem esse inspectionem cadaverum ad morbi latentes causas indagandas; interim tamen semper debemus memores esse, quod in cadavere inveniamus talem statum, qualis paulo ante mortem adfuerat; quandoque illa, quae reperiuntur praeter naturam in cadavere, sunt effectus morbi jam existentis, non vero causae, quae illum produxerant. Patebit sequenti paragrapho, quam mirae mutationes in partibus fluidis & solidis corporis tempore paroxysmi epileptici fiant; adeoque & illae post mortem deprehendi poterunt, sed morbi effectus quandoque, non semper causae: sub hac ergo limitatione intelligenda sunt illa, quae de causis epilepsiae dicta fuerunt.

Certum enim est, causam epilepsiae adeo latere posse, ut nullis sensibus detegi possit, sed tantum se manifestet suis effectis. Dum, viso epileptico territus, homo corripitur eodem morbo, quis definire audebit, quid tunc mutatum fuerit in corpore. Antea ad §. 1071. dictum fuit, quosdam epilepsiam simulare, tuncque nutu voluntatis omnes illas jactationes membrorum, contorsiones &c., efficere: simulac cessant hoc velle, desinunt omnia, & ne vestigium causae, quae tantos motus excitare potuit, superest. Unde discimus, hominem sic factum esse, ut mens conscia ac volens agat in illud organum corporeum, unde motus musculares pendent, sicque motus excitare possit tanta quidem celeritate, ut inter voluntatem efficacem & motum excitatum nullum mensurabile temporis intervallum observari queat. Verum simul novimus, hominem obnoxium esse huic calamitati, ut aliis causis, aeque parum saepe intelligendis, idem illud principium corporeum sic mutetur, ut mente, nec conscia nec volente, similes motus excitentur, imo saepe & validiores, uti statim videbimus. Unde patet, non semper inveniri mutationes sensibiles in cadaveribus hoc morbo defunctorum. Quis dabit rationem, quare nobilis foemina toto graviditatis tempore epileptica esset, dum marem utero gestaret, minime vero si sequioris sexus foetum? Ne autem fortuito casui hoc adscribatur, tres pueros peperit, semper epileptica donec pareret; quinque autem puellas enixa fuit, toto graviditatis tempore ab hoc morbo libera (*h*).

(*f*) Patholog. Cerebri Cap. IV. pag. 49. (*g*) Ibid. Cap. X. pag. 164.
(*h*) La Motte Traité complet de Chirurgie Tom. II. pag. 423-427.

§. 1077.

§. 1077. Effectus hujus morbi reduci possunt: 1. ad mala corrupti tot violentis & repetitis convulsionibus cerebri, unde vacillatio memoriae, hebetudo, stultitia, paralysis, apoplexia, mors. 2. Ad mala nervorum & musculorum, unde horum, & artuum, contractiones, distorsiones, deformitates. 3. A violento spasmo inflammatio, gangraena, nigredo partium sanguinolentarum, maxime quae supra musculos sitae sunt. 4. Ad secretiones quasdam in impetu paroxysmi vi factas; cibi, potus, lymphae, bilis, spumae, muci, salivae, sursum rejectio; foecum alvi viridium, seminis, urinae per inferiora egestio; sanguis utraque via secretus; huc spectant.

1. Licet causae procatarcticae hujus morbi in diversis corporis locis observatae fuerint, tamen, dum paroxysmus adest, cerebrum afficitur, uti ad §. 1074. probatum fuit. Non mirum ergo tot violentis agitationibus teneram pulpam cerebri laedi, & destrui quandoque. Praeterea ad §. 1073., ubi enumerantur varia symptomata, quae tempore paroxysmi adsunt, dictum fuit, venas jugulares turgere, impedito libero reditu sanguinis ab encephalo, faciem livescere, turgidos oculos protuberare sanguine suffusos; quae omnia docent, magnam vim inferri vasis capitis a sanguine distendente; adeoque compressione mollis pulpae encephali, extravasatione liquidorum ruptis vasis, expressione liquidi copiosioris & crassioris ex ultimis vasculis exhalantibus in ventriculos cerebri, mutatione diametri vasorum nimis distentorum, possunt variae laesiones functionum encephali post finitum paroxysmum manere; quas recensuit *Aretaeus* (*i*); nempe; *Ingenii & sensuum tarditatem*, *auditus gravitatem*, *tinnitus & bombos aurium*, *linguae titubationem*, *ratiocinii perturbationem*, *denique fatuitatem*. Unde & videmus epilepticos omnes a suis paroxysmis resurgere hebetes, tardos, obliviosos, debiles; dum haec mala a sola agitatione encephali, & majori distensione vasorum sanguineorum, ortum duxerunt, sensim solent minui, & redit saepe omnium functionum cerebri integritas post aliquot horas: quandoque horum malorum vestigia per aliquot dies supersunt, tuncque sensim iterum contractis vasis redit aequabilis humorum circuitus per encephalon. Ubi vero extravasati humores fuerint, lethalis apoplexia sequitur, vel, impervia reddita quadam parte medullae cerebri, insuperabile malum tota vita manet. Numerosos tales tristes casus vidi, ubi infantes, validis paroxysmis epilepticis correpti, postea manserunt tota vita hemiplectici: Alii immedicabili surditate laboraverunt: multi manserunt tota vita fatui; & in nosocomiis plures tales miseros vidi, qui a prima aetate stulti vixerant; & omnes illi, quorum historiam morbi a parentibus vel consanguineis expiscari potui, epileptici fuerant antea.

2. Ex illis, quae in praecedentibus paragraphis dicta fuerunt, constat, tem-

(*i*) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 29.

tempore paroxyſmi epileptici ſummos motus muſculares fieri, & quidem longe validiores, quam in iisdem hominibus ſanitatis tempore per voluntatis imperium excitari potuiſſent. Sic tenera puella tantum robur habet, dum epileptica concidit, ut a pluribus viris robuſtiſſimis vix coërceri poſſit, ne partes corporis allidat miſerrime. Oculorum bulbos incredibili celeritate ſub palpebris clauſis rotari, obſervatur, unde in muſculis, oculum moventibus, magna diſtractio fit, & incurabiles ſaepe tota vita oculorum diſtorſiones manent. Verum muſculi plerique oſſibus affiguntur, & oſſa articulata movent; hinc in junioribus, quibus epiphyſes facile ab oſſibus ſolvuntur, deformitates contingunt ſaepe nunquam emendandae. Quandoque membra ita circumtorquentur, ut diſtrahantur, imo & rumpantur, ligamenta; unde luxationes, inflammationes dolentiſſimae circa articulos, & anchyloſes ſequuntur. Quin imo in puero decem annorum oſſa humeri, tibiae & fibulae, in paroxyſmo epileptico diffracta fuiſſe, legitur (*k*); & licet repoſita fuiſſent idoneisque ligaturis firmata a perito Chirurgo, novo paroxyſmo ingruente, iterum loco ſuo mota ſunt, ac triſtiſſimo ſpectaculo ante mortem os humeri fractum ipſam cutim perforavit. Si jam ſimul conſideretur, nervos in artubus inter muſculos decurrere, facile patet, a tantis diſtorſionibus artuum & illos laedi poſſe; unde quandoque paralyſes, atrophiae partium, debilitates incurabiles, poſtea ſequuntur. Dum opiſthotono corripiebatur aeger, tempore paroxyſmi epileptici, ita ut horrendo ſpectaculo occiput nates fere tangeret, & vertebrae dorſi crepitarent, quod ſumma commiſeratione me vidiſſe recordor; quantum periculum tunc aderat, ne medulla ſpinalis, & nervi ex vertebrarum commiſſuris exeuntes laederentur? Unde patet, numeroſa & varia mala ſequi poſſe epilepſiam, ideo ſolum, quod tantae fiant artuum diſtorſiones, & validiſſimae muſculorum actiones, paroxyſmi tempore.

3. Demonſtratur in Phyſiologicis (*l*), illo tempore, dum muſculus agit, fibras muſculares turgentes arctare magna vi interpoſita ſibi intervalla, adeoque venas ſanguineas, per muſculi agentis ſubſtantiam diſperſas, comprimi & evacuari; arterias ſimiliter compreſſas rubrum ſanguinem non admittere; unde muſculi agentis caro pallet (*m*). Verum tempore paroxyſmi epileptici violentus ſpaſmus ſuperat multum ſolitam muſculorum actionem ſanitatis tempore, uti ſtatim dictum fuit; adeoque longe fortius comprimuntur vaſa ſanguinea. Sanguis ergo, per arterias vi cordis ad muſculos pulſus, haerebit, vaſa obſtruet, ſicque inflammationem producere poterit (vide §. 375.). Sed illae arteriae, quae per cutim & tunicam celluloſam diſtribuuntur, magna vi ſanguinis urgebuntur, dum ſpaſmo diſtenti muſculi nihil admittunt; hinc minora vaſa dilatabuntur, craſſiores humorum partes admittent, quae per illorum extremos fines tranſire nequeunt; unde iterum inflammationis cauſa naſcitur (vide §. 378.). Imo videmus, poſt validos paroxy-

(*k*) Boneti Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. pag. 332. (*l*) H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 406. (*m*) Ibidem §. 401. 7.

roxyſmos epilepticos vaſa cutanea minora quandoque rumpi, & puncta ruberrima per totam ſuperficiem corporis diſperſa manere, quae ſenſim poſtea evaneſcunt. Ubi vero rupta vaſa, vel dilatata eorundem extrema, ſanguinem rubrum eructaverint in tunicam celluloſam, tunc latiores maculae, & ecchymoſes, apparent. Medici in praxi verſati frequenter haec ſymptomata obſervaverunt.

Verum ſi muſculi diu ſic maneant rigidi, violento ſpaſmo diſtenti, arteriae & venae muſculi ſubſtantiam conſtituentes nihil admittunt de humore vitali, adeoque naſcitur diſpoſitio ad gangraenam; haec enim, uti ad §. 419. dictum fuit, eſt ea partis mollis affectio, quae abolito influxu vitalis humoris in arterias, effluxu per venas, ad mortem tendit.

Venoſi ſanguinis motus acceleratur quidem muſculis vicinis turgentibus, dum agunt & propinquas ſibi venas comprimentibus; ſed monitum fuit ad §. 1073., reſpirationem impediri frequentiſſime tempore paroxyſmi epileptici, hinc cor dextrum libere ſanguinem ſuum per pulmonem tranſmittere non poſſe; adeoque venae non poterunt evacuari, ſed turgidae manebunt, & ſaepe fient varicoſae. Ob hanc rem videtur ex *Appollonii* commentariis notaſſe *Trallianus* (*n*), quod venae ſub lingua poſitaeærideſcant in epilepticis, dum nempe valida & repetita diſtentione varicoſae redditae inſolito colore haec loca inficiunt. Pariter & *Hippocrates* (*o*) pro ſigno epilepſiae praegreſſae memorat *venas craſſas circa ventrem varicoſas*.

Inde etiam intelligitur ratio, quare cadavera Epilepticorum, in ipſo paroxyſmi vigore ſuffocatorum, tam horrendam ſaepe ſpeciem referant; inprimis ſi tetano univerſali, quod quandoque fit, correpti fuerint ante mortem. Sanguis enim, per arterias pulſus, muſculorum ſubſtantiam tranſire nequit, dum violento ſpaſmo turgent; hinc vaſa cutanea urget, atque in tunicam cellularem effunditur; & quidem tanto magis, cum venae diſtentae in cor dextrum ſe evacuare nequeant; hinc tota cutis turget immeabili ſanguine, in vaſis ejus diſtentiſſimis accumulato; panniculus adipoſus repletur ſanguine extravaſato; tota ſuperficies corporis nigra apparet, inprimis facies, palpebrae, & labia; tument horrendum in modum; lingua turgidiſſima foedo ſpectaculo ex ore prominet; ſi dorſo incumbat cadaver, loca a pondere corporis preſſa albicant, dum reliqua omnia nigreſcunt. Si manus tetanodes thoraci vel abdomini appreſſa fuerit ante mortem, veſtigium manus impreſſum apparet; quod vidit in puero, hoc morbo defuncto, *Celeberrimus Boerhaavius*, & vix perſuadere potuit moeſtis parentibus, quod a naturalibus cauſis tam horrenda mala produci potuerint; adeo terruerat illos albicans impreſſae manus veſtigium in cadavere, caeterum nigerrimo inſtar Aethiopis. Rarius contingit, in ipſo vigore paroxyſmi ſuffocatos perire epilepticos; longe ſaepius in fine paroxyſmi fiunt apoplectici, & ſic pereunt.

4. Ad

(*n*) Lib. I. Cap. XV. pag. 7.

(*o*) Prædict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

4. Ad §. 1073. notatum fuit, convulsivos illos motus non tantum in musculis externis obtinere, sed & internas corporis partes similiter concuti: borborygmi & murmura abdominis, ejusque inflatio subita tempore paroxysmi, hoc docent; uti etiam valida & celeris abdominis agitatio. Non mirum hinc, contenta ventriculi per vomitum excuti toties, sed & plura alia, quae in ventriculi & duodeni intestini cavum venire possunt: hinc dum validis illis concussionibus diaphragmatis & musculorum abdominalium pendulum hepar cum vesica fellis adeo agitatur, fiunt quandoque bilis vomitus copiosi; & postea saepe, educta sic omni bile, languet chylificationis opus. Idem jam de lympha pancreatis verum esse, facile apparet. Praeterea, dum venae sanguineae repletae, nec potentes se libere in cor dextrum evacuare, turgent, sanguis arteriosus urget ductus excretorios in cava oris, faucium, narium &c. patentes; illos dilatat, sicque copia non tantum lymphae, sed & crassioris muci, per os & nares foedo spectaculo exit; simili modo ac observatur in illis, qui laqueo suffocantur: nam merito *Aretaeus* notavit, uti ad §. 1073. dictum fuit, quod valido paroxysmo epileptico correpti similia patiantur, ac strangulati. Verum expressae huic lymphae & pituitae via patet; ubi vero in cavis internis corporis vasa exhalantia & copiosiores & magis lentos humores dimittunt, collectio fit talis materiae stagnantis, quae ob lentorem majorem, vel copiam, venis bibulis resorberi nequit; unde toties in epilepticorum cadaveribus extravasata lympha, imo & lentior humor, in calvariae cavo inventus fuit; qui solet tunc haberi pro causa hujus morbi, cum saepius videatur esse effectus. Idem jam in cavis reliquis corporis fieri poterit, sed frequentius in capite observatur, quia in paroxysmo epileptico videmus, capitis vasa magis urgeri & distendi, quam quidem in reliquo corpore. Ob eandem etiam rationem validos & frequentes paroxysmos epilepticos passi habent palpebras tumentes, imo saepe totam faciem pallidam ac inflatam quasi, dum in tunica cellulosa collecta talis lympha haeret, uti & in Leucophlegmaticis fieri solet. Inde etiam intelligitur, quare paroxysmus epilepticus in fine suo habeat somnum apoplecticum, dum vasa distenta sanguine, & lympha collecta, premunt encephalon: restituto dein aequabili per vasa transitu, evigilant quidem, sed hebetes & obliviosi manent saepe per plures dies; donec, resorpta iterum extravasata lympha, redeat integritas functionum encephali: quod nisi factum fuerit, manifestae laesiones functionum encephali supersunt. Confirmatur hoc & inde, quia illi, qui ob glutinosam sanguinis cacochymiam in apoplexiam vergunt, habent similia symptomata (vide §. 1010. 2. γ.), ac epileptici, quando a paroxysmo tolerato resurgunt.

Sed & similia ob easdem rationes per alvum exeunt: neque hoc adeo videtur fieri, resolutis sphincteribus ani & vesicae, sed potius actione validissima diaphragmatis & musculorum abdominalium, superante sphincterum resistentiam. Insciis quidem aegris faeces alvinae & urina exeunt; sed non sensim exeunt, uti fit in paralysi harum partium, at magna vi exprimuntur, ita quidem ut ad quinque pedum altitudinem & ultra urinam ejectam viderim a puero epileptico. In adultis semen etiam exprimitur, quod &

Aegi-

Aegineta (*p*) notavit; unde saepe pessime languent, si frequentibus paroxysmis corripiantur.

Verum & hoc observatum fuit, faeces alvinas, paroxysmi tempore prodeuntes, saepe viridescere; & inde concluserunt, acrem, aeruginosam dictam, bilem pro morbi causa habendam esse. Certum est, acre irritans in primis viis epilepticum insultum producere posse, uti toties observamus fieri in infantibus; sed simul verum est, magnas & subitas mutationes generis nervosi momento temporis bilem sic mutare posse; unde procul dubio faecum alvinarum viridis ille color saepe morbi effectus est, non causa. Patuit ad §. 267., ubi de *Vulneribus Capitis* agebatur, sanissimum hominem, ex alto delapsum in caput, statim talem bilem vomuisse; simulque tunc monitum fuit, solam agitationem in navi producere eundem effectum in multis hominibus. In hystericis mulieribus, a sola animi perturbatione subita, bilis aeruginosae vomitus fit. Cum autem in hoc morbo tanta fiat mutatio, & tam subita, in toto systemate nervoso, non mirum videbitur, si & inde similis mutatio bilis contingat.

Haud mirum foret, validis adeo concussibus vasa rumpi, & sic sanguinem evacuari sursum vel deorsum: praeterea, uti antea dictum fuit, lingua saepe dentibus intercepta laeditur, & sanguinem fundit quandoque satis larga copia. Verum & videtur, impedito sanguinis venosi libero reditu ad cor, sic posse turgere distenta vasa, adeo urgeri ramos ultimos excretorios, ut & ipsum sanguinem rubrum transmittant. Vidi aliquoties spumam viscidam, ac sanguine tinctam, ex ore naribusque prodiisse paroxysmi tempore; & tamen postea nullum laesionis vestigium in lingua aut aliis partibus oris interni invenire potui, licet omni cura examinarem has partes. Si jam vena cava per hepar transiens plenissima fuerit, nec se in dextrum cor evacuare possit, tunc nec vena portarum sanguinem, a secretione bilis residuum, venae cavae tradere poterit; dum interim convulsi musculi abdominales & diaphragma tanta vi urgent sanguinem venosum versus hepar; hinc facile poterunt dilatari oscula vasorum in cavum intestinorum patentia, ut sanguinem ipsum transmittant, absque ruptura tamen vasorum. Simili modo & sanguis a splene redux, dum hepar infarctum sanguine nihil transmittere potest, per vasa, brevia dicta, in cavum ventriculi viam sibi facere poterit. Sic ratio patet, quare sanguis sursum & deorsum quandoque ipso paroxysmi tempore, vel & post paroxysmum finitum, exire possit; quod & in praxi vidi.

Ex dictis patet, tempore paroxysmi epileptici omnes secretiones & excretiones turbari posse; hinc miras saepe mutationes & laesiones functionum superesse post hunc morbum valido insultu agentem, vel repetitis vicibus jam toleratum; illasque esse posse admodum varias. Multas tales recensuit *Hippocrates* (*r*); & plures aliae observatae fuerunt, quas singulas recensere molestum foret: sufficit fontes horum malorum indicasse.

Ubi

(*p*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa.
(*q*) Prorrhet. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

Ubi autem, per tantos motus excitatos, per tot evacuationes factas tempore paroxysmi epileptici, excuti potest illud, quod irritando per stimulum suum morbum fecerat, redit perfecta sanitas, modo caveri possit, ne simile irritamentum renascatur denuo. Hoc inprimis patet in infantibus, quibus familiaris satis est hic morbus, dum acre stabulatur in primis viis; vel miasma morbosum, ad cutim deponendum, sanguini permistum haeret. Noverunt omnes Practici; saepissime convelli infantes, dum variolarum vel morbillorum eruptio instat: imo *Sydenhamus*, uti postea in variolarum historia dicetur, observavit laetum fere semper morbi eventum esse, si infantes circa tempus eruptionis variolarum convellerentur. Vidi aliquoties infantes convulsos fuisse, dum imprudenti consilio plumbatis unguentis siccabantur manantia capitis ulcera, quae felici eventu, post toleratum paroxysmum epilepticum, denuo redierunt. Quoties observatum fuit, a saburra, gravante primas vias, in hunc morbum incidisse infantes, & paroxysmi tempore sursum deorsumque evacuatos optime se habuisse, postea tota vita ab hoc morbo immunes. Cum autem tanta vi saepe dilatentur vasa cutanea, paroxysmi tempore, uti praecedenti numero hujus paragraphi dictum fuit, patet ratio, quare noxium miasma, sanguini permistum haerens, versus cutim deponatur saepe feliciter post paroxysmum epilepticum, qui ex sua natura non caret periculo, sed tamen quandoque sic bonum effectum praestat.

§. 1078. Inde intelligitur, quae hereditaria? cur ea nunquam sanabilis? quae idiopathica? cur raro curabilis? quae sympathica? cur saepe curabilis?

Quae haereditaria &c. Ubi nempe ex parentibus epilepticis morbus propagatur in natos; de qua re dictum fuit ad primum numerum §. 1075. Observaverat & *Hippocrates*, tetrum hunc morbum haereditaria labe propagari; hinc (s) dixit: *Incipit autem, velut etiam alii morbi, secundum genus. Si enim ex pituitoso pituitosus, ex bilioso biliosus gignitur; & ex tabido tabidus; & ex lienoso lienosus: quid prohibet, ut cujus pater & mater hoc morbo correpti fuerint, eo etiam posterorum aliquis corripiatur. Genitura enim ab omnibus partibus corporis procedit, a sanis sana, a morbosis morbosa.*

Incurabilis autem habita fuit Epilepsia haereditaria ab omnibus Medicis, & quidem non sine ratione. Ad curae enim felicitatem multum facit cognitio causae: sed quis distinguet illud, quod a parentibus traditum in primordiis hominis nascentis jam adfuit, & nullo signo se manifestat saepe per plures annos; attamen postea hunc morbum facit? Quomodo & per quae remedia tollet hunc latentem characterem Medicus? Non magis impedire poterit forte, ne in nervum erumpat, quam ne dentes aut barba suo tempore prodeant, quorum rudimenta dudum jam exstiterant, & tamen de-

(s) De Morbo sacro Cap. III. Charter. Tom. X. pag. 478.

determinato tantum vitae tempore emergunt. Hinc videtur impossibile esse Medico, ut characterem illum morbosum, a parentibus in progeniem derivatum, auferat; & hoc sensu insanabilis dicitur epilepsia haereditaria.

Verum, uti ad primum numerum §. 1075. dictum fuit, quandoque ex avo in nepotem transit morbus, incolumi filio; qui tamen eundem characterem morbosum tradit suae progeniei. Hinc debuit fuisse causa in filio, quae impedivit, ne latens illud morbi semen in actum deduceretur. Firmum corporis robur, frugalis & laboribus quotidianis exercitata vita, atque alia forte plura, hoc efficere potuerunt, ut ad latentem illam causam proëgumenam non accesserint causae occasionales, quae cum priori unitae causam proximam & completam epilepsiae facerent, sicque paroxysmum producerent. De hac re pluribus dicetur ad §. 1080.

Quae idiopathica &c. Exquisita epilepsia dum fit, habet causam praesentem intra cranium, in ipso encephalo, & quidem in illa ejus parte, ubi est origo actionis sensuum & motuum arbitrariorum: quando nunc haec causa non excitatur ab alia causa occasionali in alio quodam loco corporis haerente, vocatur a Medicis Epilepsia idiopathica; in qua causa praedisponens & occasionalis haerent in ipso encephalo. Tunc nullum indicium est saepe futuri paroxysmi: verum quidem est, rarius hoc contingere; tamen quandoque talis epilepsia observatur, in qua homines, qui antea apparebant sanissimi, ictu oculi citius concidunt.

Hanc autem epilepsiae speciem difficillime curabilem esse, omnes agnoverunt Medici. Praecipua enim curandi hujus morbi spes in eo versatur (uti postea pluribus dicetur), ut detegatur causa illa excitans, quae in homine Epileptico paroxysmum renovari facit. Verum illae causae in encephalo latentes adeo obscurae sunt, ut vix detegantur nisi per suos effectus; sub sensus enim non cadunt. Unde *Hippocrates* (*t*) de Prognosi hujus morbi agens difficillime curabiles pronunciavit epilepticos, *quibus factus fuerit morbus nullam significationem praebens* (μηδὲν προσημαῖνον) *ex qua corporis parte initium sumat.* Similia & habet *Celsus* (*u*) dicens: *In eodem morbo si simul totum corpus afficitur, neque ante in partibus aliquis venientis mali sensus est, sed homo ex improviso concidit, cujuscumque is aetatis est, vix sanescit.* Periculum adhuc auget, quod illi, qui morbum ingruentem praesentiunt, caveant sibi, ne tempore paroxysmi quid sinistri ipsis contingat, dum monent adstantes, ut sibi opem ferant: illi vero, quibus inopinato morbus irruit, miserrime saepe caput & artus ad pavimentum aliave corpora dura allidant, in ignem decidant &c.; quod & *Aurelianus* (*w*) notavit.

Quae sympathica &c. Ex illis, quae dicta sunt ad §. 1075., ubi de causis epilepsiae agebatur, & inprimis ex numero quarto, quinto, & sexto, istius paragraphi, constitit, irritationem validam nervorum in dissitis etiam regionibus corporis posse hunc morbum producere, licet nullum signum

(*t*) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Lib. VIII. pag. 816. (*u*) Lib. II. Cap. VIII. pag. 72. (*w*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 294.

num docuerit, ullam noxam in encephalo adesse; & vicissim, ablatis illis causis irritantibus, aboleri morbum. Constitit etiam ibidem, interceptis nonnullis, quae olim excerni solebant, hunc morbum produci. Epilepsia jam a simili causa orta Medicis vocatur sympathica, vel & deuteropathica, quia in tali casu encephalon non afficitur primario, sed, alia corporis parte prius affecta, in consensum quasi trahitur. Videntur hinc omnes homines obnoxii esse huic morbo, modo quibusdam corporis partibus valida irritamenta applicentur. Sium aquaticum, sive cicuta aquatica *Gesneri*, dum in robusti hominis ventriculo haeret, pessimam epilepsiam producere potest, uti & plura alia venena. Tendo nudus, post gangraenam separatam, prehensus forcipe ab imprudenti Chirurgo, uno momento fecit tetanum universalem (vide §. 164.). Validissimae tales causae in omnibus hominibus hunc morbum producere possunt; verum & leviores sufficiunt in illis, quibus totum systema nervosum & ipsum sensorium commune magis irritabile est. Sic videmus, acidum in primis viis haerens toties infantibus epilepsiam facere; dum adultus & robustus homo ab eadem causa tantum levia abdominis tormina percipit. Dum dens jamjam emersurus tendit & irritat gingivas, frequentissime infantes epilepsia corripiuntur; cum in adulto acutissimi odontalgiae dolores per integros dies tolerentur absque hoc malo sequente. De mira illa potestate, qua sordes, circa ventriculum haerentes, turbare possunt encephali actiones, antea ad §. 701. dictum fuit, ubi de *Delirio Febrili* agebatur; & multiplices observationes practicae docere videntur, plures forte in corpore nervos simile imperium in sensorium commune habere, uti facile colligi potest ex illis, quae ad §. 1075. dicta fuerunt. Ita videmus, plurimos epilepticos, antequam concidant, habere miras convulsiones musculorum faciei, oris &c.; alii in lingua miros sapores percipiunt; quibusdam collum intorquetur, humeri concutiuntur, manus distorquentur &c.; & saepe subita ac forti frictione harum partium paroxysmus epilepticus, jamjam ingruens, avertitur. In tali casu videtur prima illa irritatio, paroxysmum productura, in his partibus haerere.

Interim tamen notandum est, posse partem quandam corporis prius affici in epilepsia idiopathica, licet causa non haereat in illa parte, sed in encephalo. Sic saepe contingit, instante apoplexia titubare linguam, loquelam dein aboleri, labia in uno latere oblique sursum trahi; tuncque mox sequitur morbus totius sensorii communis: hinc potest contingere, ut intra cranium idiopathice incipiat formari morbus, qui se tantum manifestat labefactatione parvae partis encephali, unde origo nervorum pendet, qui ad illum locum corporis pergunt, in quo illa mutatio apparet. Non ergo tunc credimus, apoplexiam generari ex illo motu tremulo linguae, distractione labiorum &c.; sed encephalon jam affici haec signa docent, & dein increscens eadem causa delet omnes functiones animales. Ita etiam in Epilepsia licet oriatur mutatio quaedam in aliqua parte corporis ante paroxysmum, nondum tamen inde certo liquet, hoc loco haerere morbi fomitem: potest enim ob modo dictam rationem epilepsia esse idiopathica, licet videatur oriri

oriri ex alia quadam parte corporis prius affecta; dum nempe affectio hujus partis tantum index est causae in ipso cerebro haerentis, quae jam incipit actuosa reddi, ut paroxysmum producat. Dubium tamen illud solvi potest, dum medela adhibetur parti, quae prima afficitur, instante paroxysmo: si enim, fricando, premendo, vel ligando, hanc partem, paroxysmus impeditur, vel multum retardatur, tunc novimus, encephalon idiopathice affectum non esse, sed affici a morbi fomite in hoc loco haerente. Et contra si absque ullo effectu topica talis medela tentata fuerit, tunc merito concluditur, idiopathicam esse epilepsiam, cujus causa integra in encephalo haeret, & quae originem nervorum, ad hanc corporis partem tendentium, primo afficit, dum actuosa redditur, dein cito increscens turbat omnia. Ideo etiam in tali casu non semper signa incipientis paroxysmi in eadem corporis parte observantur, sed in variis; dum e contra in sympathica epilepsia ab eodem corporis loco semper primum morbi initium oritur. Facile autem patet, tuto semper topicam medelam tentari posse in illa parte, in qua prima paroxysmi incipientis vestigia apparent: vel enim inde levabitur morbus, vel evidentior acquiretur cognitio sedis, ubi morbi causa latet.

Simul etiam apparet ratio, quare Epilepsia sympathica saepe curabilis sit: possumus enim in multis partibus corporis, in quibus fomitem morbi latere observatum fuit, viam parare, vesicatoriis, cauterio, &c., ut exeat illud nocens; vel & nervum destruere, cujus irritatio totum sensorium commune turbat paroxysmi tempore; quod cum optimo eventu saepius factum fuisse, patebit postea, quando de cura agetur.

Ob hanc causam veteres Medici similem fecerunt Prognosin; nempe epilepsiam, ubi ex aliis partibus corporis initium capit, facilius curari, sed omnium maxime, quando a manubus aut pedibus oritur (*x*); difficiliorem esse curam, si a latere nascitur; gravius adhuc malum esse, si a capite incipit. Notandum enim est, quod quidam epileptici ante paroxysmum sentiant capitis dolores, formicationes in cute capillata capitis, vertigines &c.: in his quidem paroxysmus non incipit absque ullis omnino signis; adeoque distinguitur ab epilepsia idiopathica; sed tamen causa excitans prope encephalum haeret, neque possunt semper tuto tentari illa, quae manubus pedibusque applicata fuerunt feliciter, quando ab his partibus morbus initium capere videbatur.

§. 1079. Atque etiam liquet, diversissima remedia, diversissimam curandi methodum, ad hunc morbum requiri, pro nota varietate causae, materiae peccantis, loci, ad quem applicatio remedii, per quem eductio mali, fieri debet.

Pertractatis illis, quae ad Diagnosin, causas, effectus, prognosin, Epilep-

(*x*) Hippocrat. Prædict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816. Cels. Lib. II. Cap. VIII. pag. 68.

lepsiae spectant, sequitur, ut dicatur de curatione hujus morbi.

Cum autem ex dictis hactenus constet, adeo varia specie hunc morbum apparere, a tam diversis & numerosis causis produci, facile patet, non posse ullam generalem curandi methodum statui, sed indicationem curatoriam debere erui ex causae morbi cognitione, quae sollicita observatione omnium, quae in singulis aegris occurrunt, tantum haberi potest. Unde simul patet, quam vana sit jactantia universalis remedii, vel methodi, ad quamcumque epilepsiam curandam; de qua re postea ad §. 1085. adhuc dicendum erit. Praecipui autem fontes, unde varia medendi methodus in hoc morbo deducitur, hac paragrapho recensentur.

Pro nota varietate causae. In juniori aetate, uti antea dictum fuit, frequentior occurrit hic morbus, natus tamen a causis diversissimis. Sic toties a lacte coagulato acido in primis viis haerente epilepticus insultus fit in teneris infantibus: in tali casu remedia, quae illud acre enervant, & hanc saburram subito expellunt de corpore, sunt optima antepileptica. Ubi autem tumens, dolens, & inflammata, gingiva irritatur a dente eruptionem jam tentante, incassum haec darentur, & tunc lanceola Chirurgi dissecans gingivam unicum est remedium antepilepticum. Alia iterum requiruntur, ubi a contagio varioloso, ad cutim deponendo, epilepsia oritur; uti postea pluribus dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Materiae peccantis. Illa enim saepe non tantum diversae admodum indolis est, sed & in variis partibus corporis haeret. Post validam contusionem capitis sanguis extravasatus encephalon premens epilepsiam quandoque produxit, uti in Vulnerum capitis historia patuit: trepano applicato, dum exitus conciliatur extravasato sanguini, morbus sanatur. Si autem tophus venereus, cranii osseam substantiam erodens, acrem tabum ploret, licet via fiat collectae huic saniei, nondum sanabitur morbus, quia pergit quotidie similis tabus stillare, & eundem poterit denuo renovare affectum; adeoque alia cura requiritur. Dum venena assumta, in ventriculo adhuc haerentia, hunc morbum producunt, patet evidenter aliam curam requiri, per quam vel expellitur hoc venenum, vel sic enervatur, ut amplius nocere nequeat.

Loci ad quem &c. Si paroxysmus epilepticus ex quadam parte corporis semper incipiat, ut dum v. g. ex pede percipitur aura frigida quasi versus superiora ascendere; & paulo post homo concidat epilepticus, topicum remedium ex lege artis applicatur huic parti, ut exitus paretur materiae hic haerenti, vel destruatur nervus in hoc loco, qui irritatus totum sensorium commune turbat. Ita etiam dum ab interceptis nonnullis, quae antea excerni solebant (vide §. 1075. 5.) hic morbus nascitur, optimum remedium est, ut iterum illa intercepta prodeant ex iisdem locis, per quae ante morbum exire solebant. Dum manantia in infantibus capitis ulcera exsiccantibus unguentis curantur, fere semper epileptici fiunt; & omnium optime ac citissime restituuntur ab hoc morbo, si raso capiti applicetur emplastrum lene aromaticum cum pauca copia vesicatorii emplastri mistum; uti v. g. dum octava pars emplastri vesicatorii admiscetur unciae emplastri meliloti vel

vel similis, & caput tali obvolvitur emplastro: incipit tunc intra paucas horas rubescere cutis, & plorare acrem ichorem, subito cum levamine. Idem verum est, ubi a menstruis, lochiis, haemorrhoïdibus, retentis, epilepsia nascitur; oportet enim tunc, has evacuationes denuo provocare per apta remedia. Neque tam facile supplentur excretiones solitae, suppressae, per alias evacuationes, ac quidem vulgo creditur: per venae sectionem institutam minuitur quidem copia songuinis, dum menstrua vel lochia suppressa sunt, sed manent tamen infarcta vasa uterina, & pessimos morbos faciunt; vix sanandos, nisi per consueta loca exeat illud retentum. Haemorrhoïdarios magis juvant bina cochlearia sanguinis per haemorrhoïdes excreta, quam libra sanguinis ex vena incisa educta. Dum vera ischuria adest, tentaverunt Medici purgantia hydragoga, sudorifera valida, ut educerent illud retentum per alias vias; nec potuerunt tamen evitare funestum morbi eventum, nisi libera secretio & excretio urinae restituerentur.

§. 1080. Causa enim prima & secunda, in mala conformatione solidorum consistens (1075. N°. 1. 2.), vix ullam suscipit radicalem medelam; paroxysmorum autem renovantes causas, utpote renatas assidue, tollere tuto potest Medicus: unde hae, quae infinitae, nec nisi observando cognoscendae, indagari debent sedulo, dein pro sua natura curari.

Antea pluribus dictum fuit, quod Epilepsiae causa duplex sit, una proëgumena, sive praedisponens; alia excitans, quae accedens facit morbi causam proximam, adeoque morbum ipsum producit. Verum illae causae excitantes sive occasionales non faciunt morbum, nisi in illis hominibus, in quibus illa causa praedisponens adest. Adeoque duplex curatio hujus morbi est: una radicalis, quae illam causam proëgumenam, latentissimam saepe, delere valet: altera, quae, manente causa proëgumena, tollit, vel cavet, causas procatarcticas, sive occasionales. Sponte autem patet, integerrimam illam curam esse, quae causam praedisponentem tollit; adeoque hanc semper praeferendam esse; modo obtineri possit. Sic v. g. in recens natis & junioribus encephalon mollius, nervosum systema totum quam facillime irritandum, videtur facere causam proëgumenam, qure a levissimis causis occasionalibus accedentibus in actum deducitur; & sic paroxysmi epileptici adeo frequenter in junioribus ocurrunt. Verum, procedente sensim aetate, nimia illa encephali mollities emendatur; roborato sensim corpore, minuitur illa facilis irritabilitas totius generis nervosi, & postea per totam vitam manent liberi ab hoc morbo, quem primis infantiae annis saepius fuerant perpessi. Ideo sapientes veteres Medici (y) tantam spem collocaverunt in illa mutatione corporis, quae per aetatem obtinetur; ita ut *Aegineta* (z) voluerit,

(y) Hippocrat. Aphor. 45. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 84.
(z) Lib. III. Cap. III. pag. 29. versa.

rit, in infantibus, epilepsia correptis, nihil omnino tentandum esse: *nam aetate ad biliosiorem & sicciorem statum transeunte, & victu moderatiore adhibito, sua sponte plerumque morbus finitur.* Docet simul hoc exemplum, non abjiciendam esse omnem spem tollendae vel emendandae causae proëgumenae in epilepticis.

Verum dum ex labe haereditaria originem duxit haec causa proëgumena, & latens per plures annos virili saepe aetate, firmo jam corpore, morbum producit, facile patet, parum spei superesse, ut latentissimus ille character morbosus, in ipsis vitae primordiis a parentibus traditus, deleri possit. Idem verum est, si a terrore matris nondum nato infanti morbosum illud vestigium impressum fuerit, quod vix unquam deletur postea. Huc & referri poterit mala cranii configuratio, dum partus tempore magnum caput infantis validis matris nixibus per angustiorem pelvim transprimitur, aut rudioris obstetricis manubus cranii figura mutatur: nisi enim statim post partum emendari possit illud vitium, incurabilia postea mala supersunt. Memini, me in nosocomiis, ubi incurabiles epileptici, & fatui, servabantur, vidisse plures, in quibus vitiosa cranii figura manifeste observabatur. Praeterea constitit ex illis, quae ad §. 1075. 3. dicta fuerunt, a solo terrore natum hunc morbum tota vita perennasse incurabilem, licet plurimis, & quidem efficacissimis, remediis tentata fuerit curatio. A solo hoc animi affectu nata fuerat haec causa proëgumena, non delebilis tota vita.

Videndum jam, quid ab arte exspectari possit in tollendis causis talibus adeo latentibus, ut ne exercitatissimus quidem Medicus auderet dicere, quid mutatum sit in homine, antea sanissimo, nunc epileptico. Quantum potui intelligere ex iis, quae optimi Medici observaverunt contigisse in hoc morbo, vel tentaverunt ad eundem curandum, fere sola spes in illo consistebat, ut magna mutatio induceretur corpori. Non determinaverunt, quid mutandum esset in epileptico, ut fieret sanitas, sed tantum praesentem corporis conditionem conabantur mutare in aliam: malebant enim periclitando per incerta agere, quam miseros illos suo relinquere fato. Neque credi debet, talia tentata fuisse caeco impetu, sed optima cum ratione, dum ars naturae, hunc morbum curantis, ductum sequebatur. Observaverat *Hippocrates* (*a*), circa pubertatis tempus, quando miro adeo modo totum corpus mutatur, epilepsiam quandoque cessare. Ideo commendavit mutationem regionum & vivendi generis (*b*) ad hunc morbum tollendum. Sed idem illud confirmatum fuit recentiorum observatis. Novi epilepticos, qui in Indiam orientalem transmigraverant, immunes fuisse ab hoc morbo postea, quamdiu ibi vixerunt: in patriam reduces, & subito abligurientes illa (ut solet saepe hoc hominum genus) quae magno labore, nec minori periculo, sibi comparaverant, recidivam passi fuerunt quidam; alii manserunt ab hoc morbo liberi. Cum autem magnas illas regionum & victus mutationes non semper ab

(*a*) Aphor. 7. Sect. 5. Charter. Tom. IX. pag. 197. & Aphor. 45. Sect. 2. ibid. pag. 84. (*b*) Ibidem.

ab aegris impetrare possent Medici, de aliis etiam corporis mutationibus cogitaverunt, eadem spe freti. Constitit enim ex historia medica, morbos alios ingruentes, & corpus valide mutantes, sanasse epilepsiam. Ita testatur *Hippocrates* (*c*): *Quartana laborantes magno morbo non capiuntur*; *si autem capiantur*, *& quartana superveniat*, *liberantur*. In Commentariis ad hunc locum *Galenus* demonstrat, per magnum morbum hic debere intelligi Epilepsiam; quod & confimatur alio textu *Hippocratis* (*d*), ubi eadem habentur, sed loco τῆς μεγάλης νόσυ legitur σπάσμων. Recentiorum observata confirmaverunt illa, quae *Hippocrates* scripserat. Epilepsia, quavis hebdomada novo paroxysmo recrudescens, post varia remedia incassum tentata, sanabatur febre quartana; & sanus vixit postea homo, licet cortice peruviano haec febris fuisset debellata (*e*). Puer decem annorum, jam a tribus annis epilepticus, paroxysmo interdiu pluribus vicibus recurrente, frustra adhibitis multis remediis, corripitur febre epidemica, plurimis molestis symptomatibus stipata; feliciter superat hunc morbum, & postea ab Epilepsia immunis manet (*f*).

His & similibus pluribus exemplis incitati Medici, tentaverunt delere caussam illam proëgumenam epilepsiae, turbando corpus validissimis remediis; non semper hac spe, ut materia morbosa expelleretur per fortissima purgantia, emetica &c. sed ut turbis tantis in corpore excitatis mutaretur forte praesens conditio latens, quae hunc morbum fovebat. Sic *Trallianus* (*g*), ubi morbus vetustus & contumax erat, ad veratrum album confugiebat. Similia in eodem casu laudat *Aegineta* (*h*). Recentiores Medici mercurialibus & antimoniatis remediis usi fuerunt ob eandem causam; uti passim apud Observationum Medicarum collectores habetur. Summa enim capita similium curationum hic notasse sufficiet; nimis enim operosum, nec adeo utile, foret, describere singula. Facile autem patet, hic magna prudentia opus esse, dum Herculea talia tentantur remedia, quae, ab Agyrtis temere adhibita in debilioribus hominibus, toties morbum morte finiverunt.

Alii mitioribus quidem remediis usi sunt, ut similem effectum obtinerent, sed talibus, quae per totum corpus mirabili vi penetrant vix mutata. In Asia moschi audacem dosin dant, & hoc imitatus fuit *Hofmannus* (*i*). Dedi pulchro cum successu, repetitis etiam vicibus, octenni puellae decem moschi grana, & per plures dies saliva, urina, sudor, moschum redolebant; ita ut nimia fragrantia non assuetis molesta redderetur haec aegrotula. In metallis, laboriosa arte resolutis ad intima usque, tale remedium quaesiverunt Chemici, quod non ageret evacuando, sed immutando tantum. Hoc volebat *Helmontius* (*k*), dum dicebat: *Podagrae*, *caduci*, *maniae*, *asthmatis*, *perfecta sanatio consistit in characteris seminalis & incorporei fermen-*

ti

(*c*) Epidem. Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 510. (*d*) Aphor. 70. Sect. V. ibid. pag. 242. (*e*) Miscellan. Curios. Decur. 3. anno 3. pag. 34. (*f*) Ibidem anno 7. & 8. pag. 298. (*g*) Lib. I. Cap. xv. pag. 75. (*h*) Lib. III. Cap. xiii. pag. 29. versa. (*i*) Medic. Rational. Tom. IV. Part. 3. pag. 23. (*k*) Pag. 405.

ti ablatione, *non item in materiae cujusdam sequestratione.* Longo labore ex cupro praeparatum remedium vidi, quod assumtum nullam faciebat nauseam, sed miram quandam formicationem quasi per totum corpus ad extremos digitorum apices usque; & illud quibusdam profuisse novi. *Aretaeus* (*l*) cuprum dedit epilepticis, sed ut per vomitum vel alvum excuteret noxia: illud autem remedium, non turbando primas corporis vias, ad intima penetrare videbatur, & in totum nervorum systema agere, miris quidem, sed blandis concussibus: unde apparet ab his, & forte aliis similibus, quid boni exspectari posse; praecipue cum tutior longe talis remedii usus sit, quam illorum, quae fortiter evacuando agunt; & a debilioris constitutionis hominibus non adeo facile tolerantur. Interim tamen in horrendo hoc morbo aliquid audendum esse, merito monuit *Aretaeus* (*m*), dicens, ingentibus & valentissimis medicamentis in hoc morbo opus esse, qui adeo calamitosus est, ut crediderit, ne vitam quidem tolerare posse epilepticos, si cognoscerent, quam atrocia & quam foeda paroxysmi tempore paterentur. Felices certe adhuc sunt miseri illi, dum omni sensu privati ignorant mala sua, & a morbo resurgunt hebetes & obliviosi, immemores omnium, quae contigerunt, dum paroxysmus aderat. Simul tamen monet, optimam esse methodum medendi, quae naturae facilitatem sequitur, mutatione corporis per aetatem saepe hunc morbum curantis; & ideo victus mutationem suadet. Ubi autem haec frustra tentata sunt, tunc ad alia validiora remedia pergendum est, sed tamen semper magna cum prudentia.

Interim tamen saepe accidit, ut optimi Medici doleant, plurimis etiam tentatis methodis, se non potuisse delere illam causam proëgumenam Epilepsiae. Tunc illud adhuc superest in arte, ut caveantur, vel tollantur, causae occasionales; quae unitae cum causa proëgumena paroxysmos renovant. Verum quidem est, illas causas occasionales numero fere infinitas esse, & in singulis aegris saepe diversas: adeoque attentissimam & diuturnam saepe requirunt observationem. Hoc autem taedium devorandum est Medico, si miseris illis succurrere velit.

Summa ergo cum cura inquiratur, quisnam locus in corpore observetur, in quo prima signa instantis paroxysmi deprehenduntur: dein accurate notanda omnia symptomata, quae a principio paroxysmi ad finem usque apparent, & quo ordine sibi mutuo succedant. Simul notandum, an aliquid tempore paroxysmi, vel intervallo inter binos paroxysmos medio, casu vel arte applicatum, profuerit, an vero nocuerit. Observari debet, quo tempore anni paroxysmi frequentiores vel validiores fuerint; an circa novilunium vel plenilunium contingant: Quid boni vel mali egerint evacuationes consuetae menstruorum, haemorrhoïdum, sudoris &c. Quid venti, aëris temperies, meteora, effecerint in hoc morbo (plures enim epileptici instante tonitru corripiuntur paroxysmo). Indagandum praeterea, quid fecerit usus

(*l*) Lib. I. de curatione morbor. acutor. Cap. v. pag. 84. (*m*) Morbor. diuturnor. curat. Lib. I. Cap. IV. pag. 121.

usus sex rerum non naturalium, gesta, ingesta, &c. in hoc morbo; ita toties observatum fuit, iram, Bacchum, Venerem, moerorem, animi attentionem, ante consuetum tempus induxisse paroxysmos.

Verum quidem est, quod raro Medici ipsi omnes has observationes colligere possint, cum non semper adsint aegris; sed tunc optimum est, dare regulas harum observationum illis, qui cum aegris versantur, ut sollicite notent omnia, quae singulis diebus contigerunt, & in diaria redigant. Vidi, exercitatissimos Medicos quandoque Illustribus personis dedisse quaedam remedia, non nocitura quidem, sed a quibus non multam sperabant efficaciam, & simul monuisse, ut omnia modo dicta accurate notarentur; videbantur sic esse admodum solliciti de praescriptorum remediorum effectu, cum potius colligerent historiam morbi, quem curare, vel saltem levare, conabantur.

Illis observationibus sic collectis & in ordinem digestis, sedulo expendat Medicus omnia, & facile deteget regulas agendorum & vitandorum, sed in singulari tantum hujus aegri casu. Nam generales in omnibus Epilepticis curandis regulae haberi nequeunt; quod enim uni prodest, saepe nocet alteri. Ubi hoc factum, tota difficultas evanuit, nam reliquum est tantum facilis executio bene perpensarum rerum. Certum est, Medicos, luculenta praxi obrutos, saepe deficere in cura hujus morbi, cum tempus ipsis non sufficiat, ut singulari aegro tantam curam impendant: verum & doluerunt toties, aegrorum custodes observasse illa, quae ipsi neglexerant, non sine famae damno. Credo firmissime, si omnem animi attentionem adhiberent hic Medici, quod sanarent plures epilepticos, & levamen adferrent fere omnibus. Dum in grammatico juvene (vide §. 1075. 4.) *Galenus* observabat, paroxysmum nasci, si inediam pateretur, panis buccella data poterat cavere tantum malum. Vidi epilepticum juvenem, cui ante paroxysmum incipiebat tremere inferius labium (symptoma vomitum futurum saepe praecedens); mox cadebat epilepticus, & si paroxysmi tempore vomebat, brevi finiebatur insultus. Cum autem singulo mense circa plenilunium insultum morbi pateretur, datum fuit vomitorium lene omni mense triduo ante plenilunium, & eodem die vesperi leve diacodiatum: reliquis diebus roborantibus utebatur remediis, &, sex mensium spatio tali medela usus, liber evasit a morbo. Ubi enim paroxysmi per aliquod tempus caveri possunt, videtur sensim minui causa illa proëgumena, non excitata per magnum temporis intervallum. Antea ad §. 1057. N°. 3. notatum fuit, *Galenum* comparasse paroxysmum recrudescentem renovatae quasi memoriae silentis illius dispositionis epilepticae; & *Aretaeus* (*n*) utitur vocabulo ὑπομνήσιος in eodem sensu, uti *Celeberrimus Petitus* (*o*) optime notavit. Quemadmodum jam illae ideae, quarum memoria magno temporis spatio non renovatur in nobis, sensim delentur & evanescunt quasi, ita & aliqua spes est, diathesin illam epilepticam in sensorio communi haerentem, diu silentem, nec.

(*n*) Loco ultimo citato. (*o*) Ibid. 277. 278.

nec excitatam per causas occasionales, sensim deleri posse; vel saltem sic disponi, ut minus facile a causis occasionalibus in actum ducatur.

§. 1081. Tertia (1075. N°. 3.) cognoscitur ex symptomatibus aliis laesum simul cerebrum designantibus, ut est dolor, gravitas, plenitudo, laesio capitis antecedens, vertigo, tremor universalis, scintillae oculorum, eorundem immobilitas, circumgyratio totius capitis, vel & corporis. Hujus causa solida vix tolli potest, quia vix cognoscitur singularis: revellentia, discutientia, viam parantia, depurantia, juvant: hinc venae sectio; purgatio, vomitus, inustio, fonticulus, fistula, epispasticum, vulnus capitis, cranii perterebratio, antihysterica, opiata, prosunt: ex quibus quid eligi debeat, docebit inventa mali causa proxima (1079.).

Tertia epilepsiae causa, uti dictum fuit ad §. 1075., supponit encephalum, in integumentis vel propria substantia laesum: praecipuae causae harum laesionum tunc fuerunt enumeratae. Signa autem, ex quibus cognosci potest, talem epilepsiae causam adesse, hauriuntur vel ex praegressis noxis, quae capiti contigerunt, vulnere, contusione valida, morbis inflammatoriis capitis praegressis &c. vel ex manifesta laesione functionum illarum, quae ab encephali integritate pendent: praecipua haec signa in textu recensentur, & de illis actum fuit in Capitulis de *Phrenitide*, *Apoplexia*, *Catalepsi*, & *Caro*, quae ergo hic repeti non debent. Ubi igitur ante epilepsiam talia signa laesarum functionum animalium praecesserunt, merito licet suspicari tales causas; quod inprimis ideo monetur, quia tempore paroxysmi epileptici tanta vis encephalo infertur, ut saepe maneant insignes laesiones functionum animalium, uti ad primum numerum §. 1077. pluribus dictum fuit; verum tunc illae laesiones sunt effectus epilepsiae, non ejus causae. Nisi autem ab externis & manifestis causis tales laesiones contigerint, non facile patet, in quo loco encephali haereat causa morbi, & cujus naturae sit. Uti enim spicula ossea acuta, ex dura matre enata, cerebrum pungentia, epilepsiam faciunt, sic & acer ichor ex cariosa tabula interna cranii depluens, vel & similis sanies in ventriculis cerebri collecta, eundem effectum praestare poterit. Hinc saepe manet magna obscuritas de natura ipsius causae morbi, & de loco, ubi haeret; adeoque & magna difficultas radicalis curae. Verum cum ad §. 1075. 3. monitum fuerit, omnes illas causas, encephalon male afficientes, augeri per illa, quae liquidorum in cranium affluxum augent, patet satis, generalem etiam usum praestare omnia illa, quae impetum & copiam humorum a capite revellunt, haerentia in cavo calvariae liquida discutere possunt, vias, per quas natura quandoque haec expellere visa fuit, laxant & aperiunt; imo etiam per artem quandoque novae viae factae fuerunt, per quas a noxiis liberari posset encephalon. Singula autem haec, quae in simili casu profuisse observata fuerunt, enumerabuntur.

Ve-

Venae sectio. Multi inveniuntur epileptici, in quibus signa praesentis plethorae praecedunt paroxysmum epilepticum: quandoque, licet in reliquo corpore tanta plenitudo vasorum non adsit, manifeste tamen apparet, vasa capitis plurimum distendi: sentiunt enim dolorem tensivum in capite, calorem majorem, oculos habent rubentes. In tali casu minuere plenitudinem vasorum, secta vena, conducit, uti facile patet. Licet autem non semper radicalis cura obtineatur per sanguinis missiones, caventur tamen morbi insultus. *Bonetus* (*p*) aliquot casus habet, qui docent, per sanguinis missionem epilepsiam quandoque curatam fuisse. Ubi autem plenitudo praecipue vasa capitis occupat, multum boni exspectandum est ab arteriotome; sive arteria temporalis discindatur, sive illi rami, qui pone aures decurrunt: multo cum fructu se hoc tentasse in Epilepticis, testatur *Severinus* (*q*), & plures casus ibi recenset. Sed & videmus, veteres Medicos audacissima remedia adhibuisse, ut pertinacem hunc morbum debellarent, inprimis si causa ejus in ipso capite latere credebatur; tunc enim dixit *Aretaeus* (*r*), inhabitat ἐνοικέει, *id est*, fixam sedem habet; si caput occupat, venas in cubito & fronte secari jubet, cucurbitulas applicari, & arterias omnes ante & post aures discindi; cavendo tantum, ne ad animi deliquium usque sanguis educatur; metuebat enim inde morbi insultum, & merito cum convulsiones aeque sequantur subitam vasorum inanitionem, quam nimiam eorundem plenitudinem; uti alia occasione ad §. 232. ex *Hippocrate* monitum fuit.

Purgatio, vomitus. Quantum ab his boni in capitis morbis gravissimis curandis exspectari possit, ad §. 1026., ubi de cura apoplexiae agebatur, dictum; simulque tunc monitum fuit, in vomitoriis exhibendis majorem cautelam requiri, dum inter vomendum semper vasa capitis magis turgent. Praeterea inprimis haec remedia proderant, ubi a lenta inerti & frigida causa morbus oriebatur: idem etiam in Epilepsia curanda verum est. Ubi enim calor, plenitudo vasorum, vel sanguinis dispositio inflammatoria, adest; tunc a sanguinis missionibus major utilitas speratur. Interim tamen purgantia per alvum impetum & copiam humorum a capite abducunt, adeoque hac ratione semper prosunt: acriora & calida purgantia adhibentur, ubi lenta & iners morbi causa est; tuncque *Hieram* suam laudabat *Aretaeus* (*s*), quae pituitam e capite eliceret; inprimis si majori quantitate exhiberetur. Ubi autem inflammatoria sanguinis diathesis & calor adsunt, tunc inprimis illa conveniunt, quae absque aucto motu vel calore agunt, & tamen satis valide alvum solvunt; qualia laudata fuerunt ad §. 396., ubi de cura inflammationis agebatur; & ad numerum secundum §. 1030. in curatione apoplexiae a simili causa natae.

Videmus etiam, plurimos ex antiquis Medicis multam spem collocasse in purgantibus remediis ad hunc morbum curandum: ratio autem facile patebit ex

(*p*) Sepulcret. Tom. I. Lib. I. Sect. XII. pag. 286. (*q*) De efficaci Medic. part. 2. pag. 46. & 47. (*r*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 121. (*s*) Ibidem.

ex illis, quae apud *Hippocratem* (*t*) habentur: videbat enim, epilepſiam eſſe admodum familiarem recens natis: conſiderabat, illos in utero materno balneo tepido immerſos fuiſſe, deinde in lucem editos habere carnes molliſſimas; circa aures, axillas, inquina, omnia humeſcere, nares, fauces, pulmones, ventriculum, inteſtina, muco copioſo madere: obſervabat, per aetatem minui flaccidam illam corporis humiditatem, ſolidasque partes firmari; ſed & ſimul tunc ceſſare infantilem epilepſiam: notabat in illis, quibus quamcumque ob cauſam per aetatem minus firmabatur corpus, illam diatheſin ad epilepſiam diutius manere: obſervabat in diſſectis capitibus ovium epilepticarum pituitam copioſam, quandoque jam corruptam & olidam: videbat, adultioribus epilepticis hyemali tempore frequentius paroxyſmum contingere, inprimis poſt teporis & frigoris viciſſitudines, quando ſubitae illae fuſiones humorum catarrhoſorum fiunt; uti etiam tempeſtate auſtrina & nebuloſa, & praecipue ſi ſubito tunc boreale frigus ſequatur: ſi jam per emunctoria quaecumque illud lentum pituitoſum ſubducebatur de corpore in infantibus, ut per cutis capitis eroſiones lenes perpetuo manantes, muci copioſum fluxum per nares, vomitum pituitae, alvum laxam, melius ſe habebant: & contra, ſi impedirentur temere illae evacuationes, malum recrudeſcebat peſſime. Ex omnibus illis concluſerunt antiqui Medici, curationem epilepſiae praecipue conſiſtere in evacuatione illius humidi ſuperabundantis; & dein roboratione partium ſolidarum. Per purgantia jam illa glutinoſa pulcherrime funduntur & educuntur de corpore: diaeta ſiccior, exercitia corporis, abſtinentia a glutinoſis omnibus, cautelam dabant, ne ſimilis copia glutinoſorum denuo accumularetur in corpore. Hanc autem unicam fere cauſam Epilepſiae videtur ſtatuiſſe *Hippocrates*; & ideo inculcabat, ut mutaretur frigida illa & iners cacochymia in oppoſitam, bilioſam nempe & calidam; credebat enim bilioſos nunquam epilepticos fieri.

Quamvis autem haec cauſa, ab *Hippocrate* memorata, ſatis frequenter occurrat; tamen ex ante dictis ſatis apparuit, plures alias praeterea epilepſiae cauſas eſſe: ſed & ſimul conſtat, purgantium ſatis inſignem uſum eſſe in cura epilepſiae, dum ejus cauſa in capite haeret.

Inuſtio, fonticulus, fiſtula, epiſpaſticum. Quantum haec uſum habeant, revellendo impetum ſanguinis ad alias partes, in cura inflammationis ad §. 396. 4. dictum fuit; & ideo pulchro cum ſucceſſu ad apoplexiam curandam adhiberi ſolent, uti §. 1025. monitum fuit. Omnia enim haec adhibentur partim ad derivandum impetum & copiam humorum in alias partes; partim etiam, ut per artificiales has vias exeat illud, quod retentum, vel ad caput derivatum, noceret. Obſervamus toties, infantibus totam capitis cutim manare ichorem, quandoque ſatis olidum; & bene tunc ſe habent: ſi imprudenti cura coërceatur ille effluxus, epileptici fiunt; nec curantur, niſi denuo ille ichoris fluxus redeat. Puella circa pubertatis tempus incepit laborare epilepſia, quod malo omine fieri antea jam dictum fuit: ſola dum eſſet

(*t*) In libro de morbo ſacro.

esset in aedibus, paroxysmo corripitur, & corruens supra carbones accensos miserrime faciem & sinciput comburit, ita ut non tantum integumenta, sed & calvariae os ipsum fuerit exustum adeo, ut postea exterior cranii tabula ad magnitudinem palmae manus decideret. Quamdiu autem loca haec ambusta suppurata manabant saniei & puris copiam, libera erat a morbo; qui rediit, simulac cicatrice obducta erant haec ulcera (*u*). Unde patet, dum per haec ulcera exibat tanta copia liquidi, exivisse simul illud noxium, quod clausis ulceribus retentum renovabat morbum; vel saltem sic ad externa capitis revulsum fuisse humorum, per carotides allatorum, impetum, ut minus urgeretur encephalon, & sileret morbus. Inde intelligitur ratio, quare in curando hoc morbo Medici conabantur reddere cutim capitis nitidam & quam maxime perspirabilem; dein irritabant cucurbitis, dropacibus, sinapismis (*w*); a lenioribus incipiendo; sensimque procedebant ad reliqua, si priora nullum levamen attulissent. Sic rubefacientia capiti applicari jussit *Aretaeus* (*x*), & praecipue cantharides; imo & ignem capiti adhiberi jussit, si nempe reliqua nihil proficerent. Jure enim *Celsus* (*y*) inter ultima remedia posuit, *Occipitium incidere, & cucurbitulas admovere: ferro candente in occipitio quoque & infra, qua summa vertebra cum capite committitur, adurere duobus locis, ut per ea perniciosus humor evadat. Quibus si finitum malum non fuerit, prope est, ut perpetuum sit.* Crudelis quidem haec methodus est, sed quacumque molestia redimere vellent atrocem hunc morbum aegrorum plurimi; praecipue cum observationes practicae docuerint, etiam in adultis hunc morbum, raro caeteroquin curabilem, sanatum fuisse. Sic cauterio prope suturam coronalem applicato, se quadragenarium hominem epilepticum curasse testatur *Piso* (*z*): & in Asia frequenter cum felici successu idem tentari scribit *Kempferus* (*a*). Plures observationes, quae idem confirmant, apud *Schenckium* (*b*) videri possunt.

Cum autem cauterium praecipue ideo prodesse videatur, quod separata eschara maneat locus ulcerosus diu liquidum plorans; hinc convenit lenibus suppurantibus haec ulcera diu aperta tenere; atque ideo fistulosa ulcera sponte nata, fonticuli, & setacea, similem effectum praestare poterunt.

Vulnus capitis. Discinduntur enim vasa plurima, inprimis si vulnus magnum fuerit; adeoque similes effectus exspectari possunt ac ab arteriotome. Praeterea vulnus alicujus momenti vix curatur absque suppuratione, ideo & effectus praecedentium inde exspectari poterit. Si autem vulnus in cavum cranii penetraverit, exitus conciliabitur materiae noxiae contentae, si haec epilepsiae causa fuerit. Fortuiti casus hoc docuerunt. Ita apud

(*u*) Willis. Patholog. Cereb. Cap. III. pag. 39. (*w*) Vide Aurelian. de Morbis Chronicis Lib. I. Cap. IV. pag. 306. (*x*) Lib. I. de curat. morbor. diuturnor. Cap. IV. pag. 121. (*y*) Lib. III. Cap. XXIII. pag 174. (*z*) De morbis a serosa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VIII. pag. 173. (*a*) Aanhangsel van de Historie van Japan pag 467. (*b*) Lib. I. pag. 117.

apud *Marcellum Donatum* (*c*) legitur de nobili gallo, qui Epilepsia laborans in Italiam proficiscebatur, ut primarios ibi Medicos consuleret; verum a latronibus spoliatus, & pluribus vulneribus confossus pro mortuo derelictus fuit: praeter alia vulnera ingentem admodum plagam in fronte susceperat cum insigni ossis deperditione; unde post longum satis tempus ab hoc vulnere curatus fuit; & simul ab epilepsia, quae singulis mensibus affligere solebat, liber evasit. Plura similia hinc inde apud auctores Medicos reperiuntur.

Cranii perterebratio. Ars enim imitata fuit, quod casus fortuitus docuerat profuisse. Antea ad §. 1075. 3. notatum fuit, epilepsiam, post validam contusionem capitis sequentem, ilico levatam fuisse, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri sub calvaria collecto. In pertinaci epilepsia hanc operationem apud *Aretaeum* (*d*) etiam commendari legimus. Verum inprimis inde boni quid sperare licebit, si signa docuerint, extravasatos sub cranio humores haerere, vel corruptum calvariae os in quodam loco esse. Nisi enim talis causa epilepsiae fuerit, trepanum applicatum levat quidem morbum pro tempore, non autem eradicat. Dum enim homini epileptico ob capitis percussionem applicabatur trepanum, liber quidem fuit a paroxysmo, quamdiu patebat hoc vulnus, verum, eodem cicatrice obducto, redibat morbus (*e*).

Antihysterica, opiata. Illa non prosunt adeo, quod tollant, vel minuant, causam materialem morbi, cerebrum, in integumentis suis, superficie, substantia, aut ventriculis, male afficientem, sed quatenus validos affectus animi sopiunt, subitas illas generis nervosi turbas compescunt & pacant; quae causas illas stabiles, in encephalo haerentes, juvant, & in actum deducunt, uti §. 1075. dictum fuit.

Ex quibus quid eligi debeat &c. Varia hic recensita fuerunt remedia, sed satis patet, illa non convenire in omni casu, sed diversa requiri pro singularibus causis, quae cerebrum male afficiunt; adeoque omni cura prius indagandam esse causam, quae cerebrum laedit. Si enim v. g. contusio valida praegressa metum faciat, ne effusi humores sub cranio haereant, vel fragmenta ossis pungant meninges ipsamve cerebri substantiam, cranii perterebratio locum habebit. De signis autem, quibus hoc cognosci possit, in vulnerum cranii historia dictum fuit. Ubi vero signa docuerint, pituitosam frigidam cacochymiam in toto corpore abundare, & in cavo encephali sensim colligi (de his signis vide §. 1010. 2. γ.), tunc vesicatoria, setacea, fonticuli &c., pulchrum praestabunt effectum. Si a lue venerea cariosa reddita fuerint ossa cranii, medela huic morbo propria requiritur; & sic de reliquis.

(*c*) Lib. II. Cap. IV. pag. 53. Schenckius Lib. I. pag. 116. (*d*) Lib. I. de curat. morbor. chronicor. Cap. IV. pag. 121. (*e*) Mémoire de l'Academie Royale de Chirurg. Tom. I. pag. 230.

§. 1082. Quae a causa quarta (1075. N°. 4.) fit, ea tractanda erit varie pro varietate suae causae proximae: hinc anodyna, paregorica, narcotica; antihysterica; anthelmintica; demulcentia & corrigentia acrium; incisio apta gingivarum; ablatio, correctio, materiae ulcerosae; tunc fiunt antepileptica.

Prius multiplices Epilepsiae causae in classes quasdam ordinatae fuerunt, ut facilius possent indagari a Medico, cognosci, & dein causis cognitis apta medela adhiberi.

Causae autem §. 1075. 4. recensitae extra cranium haerebant in aliis corporis locis, vel humoribus circulantibus mistae per totum corpus vagabantur, mirabilesque excitabant turbas; donec iterum ad quaedam corporis loca deponerentur, vel exirent per corporis emunctoria. Patuit hoc tunc de contagio variolarum, quod toties convulsiones epilepticas excitat, antequam illud virus, una cum mutatis per ejus efficaciam humoribus, ad corporis superficiem deponitur. Idem de materia ulcerosa in quodam loco corporis hospitante, & in sanguinem resorpta, verum est. Simul tunc inter causas epilepsiae numerati fuerunt dolores validi, ac periodici, perturbationes hystericae totius generis nervosi, pluraque alia, quae primas vias mole sua gravare, vel acrimonia irritare, poterant. Unde facile patet, ad diversas adeo causas varia etiam requiri remedia, quae hac paragrapho recensentur.

Anodyna, paregorica, narcotica. Inter effectus molestos doloris §. 226. etiam convulsio numerata, & §. 229. 2. notatum fuit, posse obtineri per narcotica remedia, ut sensorium commune non sentiat dolorem, licet maneat causa dolorem faciens, sicque posse tolli nonnullos effectus doloris, & quidem inprimis illos, qui fiunt ob turbatum sensorium commune per doloris acerbitatem. Ubi ergo epilepsia ab hac causa nascitur, sedando dolorem, multum boni fieri poterit. Quaenam autem dicantur anodyna & paregorica, quaenam vero narcotica, & quomodo haec adhiberi debeant, locis citatis explicatum fuit.

Antihysterica. In illo nempe casu haec usum habent, ubi nimis mobile genus nervosum a levissimis etiam causis turbatur totum, & miras saepe convulsiones facit. Observaverunt jam Medici, dari in arte talia remedia, quae graveolenti halitu suo turbas illas systematis nervosi compescunt felicissime. *Asa foetida*, *castoreum*, *galbanum*, *ruta &c.*, talia sunt, quae hoc effectu se probaverunt quam efficacissima, & ideo dicta fuerunt medicamenta antihysterica, quae & externo & interno usu saepe juvant. Omnia enim haec naribus supposita, umbilico, plantisve pedum, sub forma emplastri applicata, profuerunt toties. *Trallianus* (f) plures epilepticos se curasse testatur ruta sylvestri, quae longe odoratior est & acrior ruta hortensi; simulque addit, se hoc didicisse a rustico, qui casu invenerat hujus remedii efficaciam: contundebat nempe hanc herbam, illisque fragrantiam toto corpore spirabat, dum con-

(f) Lib. I. Cap. xv. pag. 80.

conservus ejus epilepticus concideret; quem accedens, & nares ejus digitis arripiens, excitabat ilico a paroxysmo hunc aegrum, qui postea ab hoc morbo liber vixit.

Anthelmintica. Quae nempe, vel necando, vel expellendo, vermes, hoc nomen merentur; de quibus postea in *Capitulo de morbis infantum* dicetur. Antea ad §. 1075. 4. notatum fuit, quod celeberrimum illud antepilepticum *Fabii Columnae*, radix nempe Valerianae sylvestris, profuerit pluribus, dum ab ejus usu vermes expellebantur de corpore.

Demulcentia & corrigentia acrium. Si percurramus decantatissimos illos pulveres epilepticos, qui in officinis prostant, invenimus plerosque continere insignem copiam talium, quae acidum absorbendi & enervandi vim possident. Cum autem in juniore aetate acida acrimonia toties adsit in primis viis, & frequenter ob hanc causam epileptici fiant, patet ratio, quare tantam famam obtinuerint haec remedia, licet in Epilepsiis, ab alia causa ortis, vix prosint. Simili modo & videtur agere oleum illud animale, frequenti rectificatione ab omni Empyreumate liberatum, tenuissimumque simul & molle redditum, quod *Hofmannus* (g), aliique celebres Medici, in Epilepsia inveterata persananda adeo commendaverunt. Summa enim tenuitate sua aptum est, ut penetret etiam per minima vasa, simulque blanda sua indole obtundere potest & involvere omnem acrimoniam. Interim tamen etiam levi vi anodyna agere videtur, cum pacatum & reficientem somnum producat.

Incisio apta gingivarum. Sic enim tollitur dolor & irritatio continua gingivarum in pueris dentientibus, quae a lenta illa dilaceratione per dentem erupturum oritur. Quaenam autem cautelae hic requirantur, postea dicetur in *Capitulo de morbis infantum.*

Ablatio, correctio &c. Nisi enim via possit fieri contentae saniei in loco tali ulceroso, & mundari plaga, nulla spes curae superest: observationes practicae hoc confirmantes habentur ad §. 1075. 4. Si virus venereum ossa infecerit, inprimis cranii, saepe epilepsia sequitur, non curabilis, nisi sanata hac lue: tuncque argentum vivum, quod tamen temere adhibitum epilepsiae causa toties fuit (vide §. 1075. 3.), prudenti arte administratum, fit remedium antepilepticum.

§. 1083. A quinta causa (1075. N°. 5.) ortae epilepsiae medela fit solvendo materiem immobilem, laxando vias, expellendo: hinc vesicatoria, caustica, fonticulos, & fistulas, producentia; aristolochica; emmenagoga; haemorrhoïdas aperientia; diuretica, toties contra hunc morbum prosunt.

In hoc casu epilepsiae causa pendet a suppressis quibusdam excretionibus, per quas exibant de corpore liquida quaedam, vel sana, vel morbosa, uti ad

(g) Observat. Phys. Chem. Lib. I. Observ. XIV. pag. 58.

ad locum in textu citatum pluribus dictum fuit. Curatio ergo requirit, ut restituantur illae excretiones, quarum suppressio hunc morbum produxerat. Interceptio autem solitarum excretionum fit, vel quia materies excernenda non satis mobilis & fluida est, ut exire possit; vel quia vasa transmittentia liquidum excernendum non satis pervia sunt; vel denique quia vis movens materiam per vasa nimis iners est. Facile autem patet, singulas has causas seorsum existere posse, quandoque combinatas agere, imo & omnes concurrere. Simul inde intelligitur triplex indicatio curatoria, in textu proposita, quae vel materiem excernendam spectat, vel vasa per quae excretio haec fieri debet, vel denique vires, quae humores per vasa movent, & secretoriis vel excretoriis organis applicant. Prout autem plures ex illis causis combinantur, ita & concurrere debent plures indicationes curatoriae ad tollendam morbi causam.

In exemplo res forte evidentius patebit: contingit quandoque a suppressis menstruis epilepsiam nasci; adeoque generalis indicatio curatoria est, ut restituatur menstrua haec evacuatio. Quandoque laborant tales puellae mucosa lenta sanguinis cacochymia, pallent, tument, & totus corporis habitus ad leucophlegmatiam inclinat; pulsus arteriarum debilis lentus est in his, adeoque & materia excernenda non satis mobilis est, & simul vires moventes debiles sunt. Si tunc per limaturae ferri usum, frictiones, corporis motum, diaetam sicciorem, augeatur vasorum actio in fluida contenta, superatur ille mucosus frigidus sanguinis lentor; color vividus in corpore, antea pallido, renascitur; calor fit aequabilis ad extrema usque; & menstrua suppressa redeunt; mobili nempe reddita materie, & viribus moventibus instauratis.

Verum contingit quandoque, sanguinem bonum esse, vires vitales satis validas, & tamen menstrua supprimi, vel difficillime, nec satis magna copia, prodire, quia extrema vasorum orificia, in uteri cavum hiantia, nimis resistunt suae dilatationi: tunc debent laxari viae per balnea, vapores &c.: sentiunt tales puellae molestum saepe ardorem circa os sacrum & pubem, valida tormina abdominis, & quandoque convulsiones patiuntur, inprimis circa primam menstruorum eruptionem: in multis sensim emendatur hoc malum, dum singulis mensibus dilatata haec vasa magis cedere incipiunt; in quibusdam satis diu manet. Ille inprimis casus est, ubi foecundum conjugium toties profuit; tempore enim graviditatis omnia uteri vasa admodum distenduntur, & excusso foetu magno cum impetu sanguis exit, simulac placenta solvitur ab utero, perguntque puerperii tempore lochia fluere; atque sic disponuntur extrema oscula vasorum uterinorum, ut postea facilius cedant sanguini menstruo prodituro.

Quandoque in valde plethoricis observatur, sanguinem bonum esse, vasa pervia, sed nimia plenitudine sic distendi vasa, ut reagere nequeant in fluida contenta; simul tunc cordis vires supprimuntur, quia non potest libere se evacuare in vasa nimis plena (vide §. 106.), unde vis expellens deficit. Verum simulac per sanguinis missionem minuitur sanguinis, vasa distendentis, moles, redeunt solitae cordi arteriisque vires, & saepe menstrua prodeunt,

deunt, dum adhuc sanguis de vena secta fluit; uti omnes Medici, in luculenta praxi versati, norunt,

Simul ex dictis apparet, quanta prudentia opus sit, ut Medicus indicationes curatorias generales adhibeat singularibus casibus. Plethoricae enim tali puellae, suppressione mensium laboranti, limaturae ferri usus, frictiones, motus corporis, nocuissent quam maxime: e contra in debili & leucophlegmatica virgine sanguinis missio auxisset causam suppressionis menstruorum.

Facile autem patet, similes cautelas in methodo medendi etiam requiri, ubi ab aliis excretionibus suppressis epilepsia nata fuit.

Verum, uti antea dictum fuit §. 1075. 5., fiunt quandoque excretiones morbosi humoris per quaedam loca corporis, quae subito cessantes, vel imprudenti medela suppressae, summa saepe faciunt mala. Omnium frequentissime hoc observatur in cutaneis ilis eruptionibus, uti tunc monitum fuit. In tali casu optimum est, fovere illa loca corporis, & leviter irritare, ut redeat consuetus humorum per cutim exitus: ita in infantibus, quibus manans ichore capitis cutis siccata fuerat subito, & hinc epileptici facti fuerant, profuit lixivio saponis veneti calido caput fovere, dein emplastro aromatico tegere; quin imo egregie profuisse novi, uti antea monitum fuit, si una pars emplastri vesicatorii octo partibus emplastri de labdano permista supra totam cutim capillatam capitis extenderetur; post paucas enim horas incipiebat rubescere cutis, molestus oriebatur pruritus, & incipiebat denuo manare ichorem cutis, simulque statim cessabant insultus epileptici. Tutissimum enim semper est educere suppressam excretionem per illa loca, per quae antea exire solebat. Ubi vero sic constricta sunt vasa cutanea per adstringentia, spirituosa, calces plumbi, & similia, ut non possit restitui consuetus ichoris in hoc loco effluxus, tunc in aliis corporis locis nova tentare emunctoria convenit, quibus illud noxium retentum exire possit, per vesicatoria, caustica &c., de quorum usu & efficacia ad §. 1081. dictum fuit. In junioribus etiam multum profuit, per plures dies artificialem diarrhoeam facere, datis manna, rhabarbaro, similibusve blandis purgantibus.

§. 1084. Quae autem a causa sexta (1075. N°. 6.). oritur, tolli poterit, sanata debilitate generis nervosi nimis facile movendi, quod exercitio motus, lusus, equitationis, vectionis; assumtu aromatum; usu chalybis, & corroborantium; optime fit: tum etiam loci fomitis exulceratione artificiosa, profunda, diuturna, inducta caesim, causticis, vesicatoriis; dein autem apertis retentis diu per suppurantia corrosivis mista: tandem ligaturis nervum comprimentibus affectum.

In hac epilepsiae specie percipitur manifeste, illud quod paroxysmum renovat, ex alia corporis parte originem ducere, & sensu elevatae aurae cerebrum petere. Duplex hinc curationis methodus est: vel enim impeditur, ne ille locus corporis, unde paroxysmus observatur incipere, cerebrum afficere

cere

cere possit; vel cerebrum & totum genus nervosum magis firmum conantur reddere Medici, ut a levi tali irritatione non adeo facile turbari possit. Ultimo huic scopo inprimis conducit corporis motus quotidianus, prudenter auctus, donec satis validus fuerit; hoc enim videmus laxa & debilia corpora firmari mirum in modum, de qua re videantur illa, quae ad secundum numerum §. 28. habentur. Docet autem constans observatio, homines, caeteris paribus, huic morbo eo magis obnoxios esse, quo fuerint debilioris & laxioris fabricae. Infantibus hinc adeo frequens epilepsia, qui, per aetatem firmato corpore, saepe sanantur, uti antea dictum fuit. Ob eandem rationem & teneris puellis longe frequentior, quam illis, qui duro labore victum sibi comparare coguntur. Utilissimum ergo est, corporis exercitio firmum illud robur parare. Unde *Hippocrates* (*h*), de hac specie epilepsiae agens, postquam dixerat, maxime sanari posse illos, quibus morbus a manubus vel pedibus initium sumeret, mox addit sequentia: *Caeterum horum curam aggredi oportet Medicum, qui medendi modum novit, si homines fuerint juvenes & laboris amantes.* Ex quo textu satis patet, quod *Hippocrates* magnam spem curandi hujus morbi posuerit in vita laboriosa. Sic & *Aurelianus* (*i*), curam hujus morbi describens, commendat *exercitia vehementiora, quae labore corpus afficiant, affectanda, quo magis fortitudo, quam corporis robur, augeatur.* Per robur autem corporis intellexit obesitatem; nam statim subjungit heteroclito stylo utens ille auctor: *Est enim semper gravabilis carnatio, & magis si tenuibus fuerit imposita viribus, & in iis passionibus, quae in nervis esse noscuntur.* Sic & apud *Plutarchum* (*k*) legitur, quod filiis illorum, qui epilepsia, melancholia, podagra, laboraverant, imperaverint Veteres austeram diaetam, ademerint obsonia, bellaria &c. atque exercitationibus corpus durantes impediverint, ne magni morbi exiguum semen incresceret. Magnum certe hujus methodi exemplum Julius Caesar (*l*) dedit, *qui habitu gracili, carne candida & molli, morboso capite, ac morbo comitiali obnoxius, non quaerebat mollitiei praetextum in corporis imbecillitate, sed medicinam imbecillitatis militiam, indefatigatis itineribus, tenui victu, & tectum non subeundo, resistens aegritudini, corpus adversus injuriam validum custodiebat.* Eidem scopo etiam inservit aromatum usus moderatus, quatenus horum efficaci stimulo actio vasorum in liquida contenta augetur, de qua re videantur illa quae ad §. 28. in curatione fibrae debilis habentur: ubi simul laudatur chalybis & roborantium remediorum virtus ad nimiam debilitatem fibrarum solidarum curandam. Haec videtur esse ratio, quare *viscus quercinus* tantum nomen obtinuerit in hoc morbo curando, cum egregiam roborantem virtutem habeat: simul etiam intelligitur, cur *aquae spadanae*, aliique fontes medicati his similes, ferro soluto praegnantes, tanto saepe cum fructu in hoc morbo curando fuerint adhibitae: roborant enim laxam nimis solidarum partium compagem, simulque

(*h*) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816. (*i*) Morb. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 312. (*k*) *De his, qui sero a numine puniuntur* Tom. II. pag. 561. (*l*) Idem in Vita Jul. Caesaris Tom I. pag. 715.

que vi diluente, & obstructiones viscerum reserante, pulcherrime prosunt.

Verum quandoque illa irritatio nervi, in dissita etiam ab encephalo corporis parte facta, adeo valida est, ut vel in robustissimo homine totum cerebrum turbet, si ad superiora ascendere possit frigidae illius aurae, vel in aliis formicationis cujusdam, sensus. In tali casu a roborantibus nihil sperandum est, sed tunc tentaverunt Medici ligatura forti, subito applicata, impedire ascensum illius aurae vel formicationis, sicque cavebant saepe paroxysmum, sed non eradicabant malum. Ad §. 1075. 6. talis casus memoratus fuit, ubi per ligaturam tibiae factam, dum prima ingruentis mali initia sentiret aeger, cavebatur paroxysmus. Et apud *Galenum* (*m*) similis ligaturae effectus memoratur in puero, cui morbus comitialis a tibia oriebatur. Verum simul notat, Medicos hanc ligaturam applicuisse, ut caverent paroxysmum interim, dum, purgato prius corpore, *thapsiam* aut *sinapi* applicare meditarentur corporis parti, quae prima afficiebatur ingruente paroxysmo. Integram enim curae spem potius ponebant in erosione illius loci per acria medicamenta applicata; quae & laudaverunt *Aegineta* (*n*) ac *Trallianus* (*o*); qui observavit, humida non pauca sic a parte affecta emanasse, sequente sanatione perfecta.

In Asia exurunt partem talem Moxa imposita; sic, eschara decidua, ulcus nascitur diu saepe plorans tenuem ichorem: vesicatorium forte similem effectum fecit quandoque, si diu apertus teneretur ille locus. Omnia haec conducunt, quatenus facilem exitum praebent acri humori hic stabulanti, vel circa paroxysmi tempus collecto, qui nervum vel tendinem quemdam irritat, & tanta mala facit, uti alia occasione ad §. 164. pluribus exemplis practicis probatum fuit. Quandoque autem neque haec sufficiunt ad curationem, & observationes practicae docuerunt, curam successisse, dum locus ille ad ossa usque profundo vulnere dissecaretur, vel ferro candenti profunda inustio fieret. Utroque hoc modo destruebantur omnia in illo loco, ubi fomes mali latebat; neque tunc cura adscribi poterat eductioni humoris noxii, sed potius destructioni integrae nervi, cujus irritatio paroxysmum renovabat. Plures tales curationes ab Auctoribus memorantur: unicum sufficiet memorasse casum, sed admodum notabilem. Mulier triginta octo annorum per duodecim annos laboraverat epilepsia: primo tempore morbi singulis mensibus paroxysmum patiebatur; postea adeo invaluerat malum, ut singulis diebus quatuor vel quinque validas invasiones toleraret, quae singulae per horam & ultra durabant; unde hebes & stupida reddita rem familiarem ultra curare non valebat. Omnis generis medicamenta adhibita fuerant absque ullo levamine, semper ingravescente morbo. Interim tamen semper paroxysmus incipiebat a crure circa partem inferiorem gastrocnemiorum; mox caput petebat; tuncque cadebat miserrime convulsa, ore spumante. Medicus praesens tempore paroxysmi conferebat crus affectum cum altero, & nullam diversitatem di-

(*m*) De locis affect. Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 445. (*n*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 30. (*o*) Lib. I. Cap. XV. pag. 73.

distinguere poterat: audaci consilio scalpellum adegit ad binorum circiter pollicum profunditatem, & in fundo vulneris invenit corpus durum, cartilaginosum, pisum majus aequans sua mole; separavit illud a musculis, & invenit nervo insidere; discidit nervum, & forcipe prehensum corpus illud heterogeneum eduxit; quod simul ac factum fuit, mox resurrexit ex paroxysmo aegra, seque optime habere clamavit, & postea a diro hoc morbo omnino libera vixit, pristinamque mentis aciem, & corporis vigorem, recuperavit (*p*).

Quam mirum videri debet omnibus, durum tale corpusculum, sola mole irritans nervum, cui accreverat, in tam dissito a capite loco, toties singulis diebus excitasse paroxysmum! Quam parum speranda videbatur integra curatio, dum jam illa hebetudo aderat, quae cerebrum tot violentis concussibus pessime affectum docebat (vide §. 1077.). Attamen felix egregii Medini audacia paucorum minutorum tempore eradicavit tantum morbum, & quidem absque dolore aegrotae, cum paroxysmi tempore epileptici sensu careant.

Enarratis omnibus illis, quae vera fide constat profuisse in hoc morbo curando, superest ut dicatur quid agendum sit illo tempore, dum paroxysmus adest. Primo cavendum est suppositis pulvinaribus, vel alio quocumque modo, ne caput vel aliae corporis partes duris corporibus vicinis allidantur: suberis lamina, vel lignum mollius, dentibus molaribus anterioribus interponatur, ut caveatur ne linguam mordeant miseri: sed filo alligata haec esse debent, ut retrahi possint, dum metus est, ne in fauces dilabantur. Artus convulsi blandissime extendantur, nulla vi adhibita, tunc enim noceret: dolui saepius, dum viderem, robustissimos homines totis viribus pollicem in teneris etiam puellis erigere velle, unde postea a distractis ligamentis & musculis molestissimi manebant dolores. Prudenter ideo *Aretaeus* (*q*) monuit, manubus perunctis leviter pertrectando demulcendas esse partes convulsas, molliterque continenda membra ne distorqueantur paroxysmi tempore. Multis etiam in more est, epilepticorum naribus supponere acria, quae irritant nervosam nares internas vestientem membranam, & saepe molestam inducunt & periculosam sternutationem, dum paroxysmi tempore tota facies turgida livescit, oculi tument sanguine suffusi, manifesto signo, quod encephali vasa venosa & arteriosa aggesto sanguine nimis distendantur; adeoque rupturae vasorum periculum inducere possit validus ille concussus, qui sternutationis tempore fit. Unde merito damnavit *Aurelianus* (*r*) sternutamenta, & fumigationes acriores ex graveolentibus remediis, quia ipsa sanorum capita inde gravantur ac vertiginosa redduntur, *& non aliter tumentes oculos fumigatio afficit, quam etiam tumentes cerebri membranas.* Damnat eadem remedia *Celsus* (*s*) tanquam supervacua admodum.

Quan-

(*p*) Medical Essays Tom. IV. N°. 27. pag. 416. (*q*) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84. (*r*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. iv. pag. 316. (*s*) Lib. III. Cap. xxiii. pag. 172.

Quando autem a paroxyſmo reſurgunt epileptici, tunc debiles admodum, hebetes, ac ſtupidi, ſunt; tuncque convenit dare illa, quae torpentes excitant ſpiritus; qualia ſunt, omnes aquae ſtillatitiae fragrantes officinarum, *roſmarini*, *rutae*, *lavendulae*, & ſimiles, addendo his ſuccini tincturam, ſpiritum ſalis ammoniaci, aliave his affinia remedia ſtimulantia; in quorum uſu per unum alterumve diem pergitur, donec priſtina alacritas & ſenſuum vigor redierint: tunc enim, his omiſſis, ad alia pergendum eſt remedia ſecundum diverſas curandi methodos antea enarratas.

Optime etiam monet *Aurelianus* (*t*), curatos hoc morbo diu cavere debere ab omni vitio ſex rerum non naturalium, circumgyratione corporis, praecipitii adſpectu &c.: *Ut enim ulcerum recentes cicatrices facile occaſione ſolvuntur, non aliter haec paſſio, vel alia quaeque ſimilis nequitia, parvo impulſu repetit corpus, quod proxime dimiſiſſe videbatur.*

§. 1085. Ex his vanitas apparet omnium ſpecificorum, & methodorum, quae inanis jactantia contra hoc malum laudat.

Recenſitae fuerunt cauſae epilepſiae, & ordinis gratia in diverſas claſſes redactae; deinde deſcripta fuit curandi methodus ſingulae cauſarum claſſi propria. Patet autem ſponte ex antedictis, diverſiſſima remedia, diverſiſſimam curandi methodum, hic requiri ſaepius pro varietate cauſarum & locorum, in quibus illae cauſae haerent. Unde ſimul apparet, vix poſſe ſperari ſpecificum univerſale remedium, quod omnes & ſingulas has cauſas delere aptum eſſet.

Interim tamen plurima hic jactantur ſpecifica; & quidem tantus illorum numerus eſt, ut ſingula ex numeroſis auctoribus colligere laborioſum foret, taediique plenum, opus, nec magnae utilitatis, cum effectus in hoc morbo ſanando minime reſpondeant tantis promiſſis. Interim tamen illi, qui ſpecificorum remediorum vires in hoc morbo curando adeo extollunt, ſpecioſo utuntur argumento. Conſtat enim ex tota hiſtoria hujus morbi, quod Epileptici non ſemper laborent ſuo paroxyſmo, ſed ſaepe per longum temporis intervallum liberi ſint, donec a variis cauſis occaſionalibus, antea recenſitis, denuo recrudeſcat morbus. Simul autem conſtat, illas cauſas occaſionales tantum excitare paroxyſmum in illis, qui praediſponentem cauſam ad hunc morbum fovent in corpore; nam aliis hominibus ab iisdem cauſis non naſcitur morbus. Facile autem largiuntur, quod diverſae illae cauſae occaſionales non poſſint uno & eodem remedio tolli, ſed credunt, cauſam praediſponentem, forte longe ſimpliciorem, quam eandem aut ſimilem volunt eſſe in omnibus epilepticis, ſpecifico quodam medicamento poſſe deleri; vel ſaltem ſic ſopiri, ut non deducatur in actum a cauſis occaſionalibus. Ut poſſibilitas demonſtretur, adducunt corticis Peruviani, & opii, ſpecificam virtutem, qua prius febres intermittentes curat, poſterius doloris ſenſum tollit, manente doloris cauſa. Chemici hic jactant arcana ſua remedia, quibus era-

dicari

(*t*) Loco citato pag. 313.

dicari characterem illum epilepticum dicunt, & furentis archaei turbas caveri, vel natas ilico compesci. Quid de his sperandum sit, alia occasione dictum fuit ad §. 1080. Verum an bona fide quis crederet, spinas osseas, meninges cerebri & cerebrum ipsum irritantes, excrescentias osseas cranii, cartilagineam sinuum venosorum duritiem, quae omnia praedisponentem caussam epilepsiae fecisse probatum fuit §. 1075., posse tolli vel decantatissimis arcanis? An encephali & totius generis nervosi fluxilis mollities, & facillima irritabilitas, quae recens natos praedisponunt ad epilepsiam, adeo, ut a levibus etiam causis occasionalibus convellantur ilico, tolli poterunt remediis? Ab aucto hic corporis robore per aetatem & corporis salubrem motum merito speratur curatio; & interea prudentes Medici cavent, vel tollunt, omnes causas occasionales, quae intestina & ventriculum vellicando, aut dentitionis tempore gingivas irritando, paroxysmum epilepticum producere possent. Si quis haec omnia consideret, facile videbit, universale antepilepticum remedium qui promittunt, vel falli, vel fallere.

Cum autem Epilepsia tam horrendis & tam variis symptomatibus stipetur saepe (vide §. 1072.), ut causis natura majoribus adscribatur a multis; hinc mira etiam remedia, & quaedam satis abominanda, superstitiosa plurima, ad morbum hunc curandum jactata fuerunt, quorum ingens farrago apud varios auctores habetur. *Quidam jugulati gladiatoris calido sanguine poto, tali morbo se liberaverunt, apud quos miserum auxilium tolerabile miserius malum fecit* (*u*). Idem remedium adhibitum se vidisse testatur *Aretaeus* (*w*); sed simul addit, neminem ipsi affirmare potuisse, quod inde sanitatem recuperaverint, epileptici. Adolescentem florentis aetatis, & adultam virginem, hoc morbo laborantes, eodem die jugulati juvenis sanguinem bibisse narrat *Tulpius* (*x*); sed aucto potius inde morbo, quam minuto, nullum levamen ab abominabili hoc remedio perceperunt. Forte quis crederet, quod horror ipse crudelis remedii posset insignem & subitam mutationem facere in epileptico, sicque mutare praesentem corporis statum, adeoque aliquam spem sanationis esse posse; sed adolescens ille apud *Tulpium*, tremula manu, aversis oculis, pallida facie, ac horrente universo corpore, in obluctantes fauces violenter infuderat sanguinem, adeoque non parum perturbatus fuerat; & tamen terribilis morbus potius inde plurimum incrementi sumpsit. Jecur humanum epulis apponendum jusserunt quidam, medullas crurum, cerebra infantium, cranii, violenta morte peremti hominis, rasuram laudaverunt alii (*y*). Non sine indignatione certe videmus, publicorum dispensatoriorum formulis antepilepticis haec foeda misceri. Liceat cum *Plinio* (*) dicere: *Quis ista invenit ostenta? tecum enim res erit, eversor juris humani, monstrorumque artifex &c. Quis invenit singula membra humana mandere? qua conjectura inductus? Quam potest medicina illa originem habuisse? Quis veneficia innocentiora fecit quam remedia*

(*u*) Cels. Lib. III. Cap. XXIII. pag. 174. (*w*) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 122. (*x*) Observ. Medic. Lib. IV. Cap. IV. (*y*) Aretaeus loco citato. (*) Plin. Hist. Natur. Lib. XXVIII. Cap. I. pag. 683.

media &c. Procul a nostris literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula.

Plura alia jactantur, uti notum est, minus quidem foeda, sed forte aeque parum utilia. *Ungula Alcis* v. g., omnium pulverum antepilepticorum ingrediens celebratissimum, ideo creditur prodesse, quia illud animal frequenter caduco morbo posternitur. Sed si vera sint, quae Veteres de *Alce* dixerunt, rarissime hominibus occurrebat hoc animal, cum acutissimo valens olfactu longe etiam remotorum hominum odorem perciperet, & celeri fuga mox se abriperet in densissimas sylvas: nec tutum fuit propius accedere ad ferocem hanc bestiam, cum tanto robore polleret, ut posterioribus pedibus calcitrando ipsas etiam arbores frangeret; anterioribus pedibus venatores obvios perfoderet (*z*). An ergo credibile videtur, illud animal saepius visum fuisse ab hominibus, dum epilepsiae insultum pateretur. Forte viderunt hoc animal, vulneratum telis, convelli; sed hoc cervis, apris, aliisque feris, contingere frequentissime, noverunt venatores; & mactati boves ante mortem solent validissimas pati convulsiones, dum inanita sunt vasa a larga & subita sanguinis effusione. Hinc minime constat, illud animal caduco morbo obnoxium esse; & licet hoc verum foret, si octo integrae ungulae (binas enim in singulis pedibus habet) non possint alcen ipsum ab hoc morbo immunem reddere, an talis effectus sperari poterit in homine a rasura ungulae ad aliquot grana exhibita?

Praeterea apud *Olaum Magnum* (*a*) legitur, illud animal, dum epilepticum cadit, pedis dextri ungulam externam auriculae immittere, tuncque ilico a paroxysmo resurgere. Sed notaverunt auctores, & confirmaverunt Anatomici Parisini, alcen habere articulos crurum admodum rigidos, & hinc vix possibile esse, adeo intorqueri articulos, ut externa ungula dextri pedis aurem tangere possit. Si jam his addantur conditiones difficillimae, a quibusdam auctoribus recensitae, & tamen requisitae, ut ungula alcis in corpore humano mirabilem talem effectum praestaret; adhuc plures difficultates occurrent. Voluerunt enim ungulam illam efficaciam habere tantum, si securis ictu rescinderetur, animali adhuc vivo, certo tamen & unico totius anni die: praeterea debebat hoc animal masculum esse, Veneris Oestro turgere, nec tamen unquam coïvisse. An verosimile videtur, alcis ungulas in officinis Pharmaceuticis venales habere omnes illas conditiones? Imo vix credi potest, ingentem harum ungularum numerum, qui per totam Europam in officinis distribuitur, desumtum fuisse ex hoc animali, quod non ita frequenter occurrit.

Sufficiet, credo, aliquot talium specificorum originem & historiam dedisse, ut illorum, & his similium, vanitas appareat: posset enim levi negotio idem de aliis demonstrari. Sed vafri homines, haec arcana jactantes, semper tot requisitas addiderunt conditiones, tam in victu, quam in caeteris, ut nullo

(*z*) Ouvrages adoptés par l'Academie des Sciences Tom. I. pag. 171. &c.
(*a*) Vide locum citatum.

nullo modo possent cavere aegri, etiam attentissimi, quin subinde peccarent contra datas regulas. Nec novum hoc est; nam *Hippocrates* (*b*) jam de his fraudibus conquestus fuit. Ipsius enim tempore interdicebant aegris balnea, & plurima edulia; praeterea *Vestimentum nigrum haud induere praecipiebant; niger enim color lethalis: neque in pelle caprina decumbere, neque eam gestare; neque pedem pedi, nec manum manui, superimponere: haec enim omnia curationis impedimenta esse.* Si morbus sponte sileret per notabile tempus, ut saepe fit, vel per aetatem emendaretur, specificis illis tribuebatur curatio: si morbus maneret, vel & invalesceret, in promptu habebant semper aliquid, quod culpare possent, ut curae defectus adscriberetur aegri negligentiae, non vero inertiae specifici remedii.

Cum autem pleraque ex his specificis epilepticis non multum turbent corpus, neque facile deleri possit ex hominum animis concepta de similibus remediis opinio, periti etiam Medici satis facile assentiuntur horum usui, inprimis ubi attento animo observant morbi decursum, & causas paroxysmum renovantes (vide §. 1080.), nihilque tentare volunt, antequam certi sint, quid, & per quae remedia, agere debeant. Tunc haec specifica antepileptica locum habent, quae innoxia sunt, ut aegrum ejusque amicos interea occupent, dum prudentes ipsi historiam morbi colligunt. Crederent enim fere omnes, negligi aegrum a Medico, si nulla daret remedia in tam gravi morbo.

§. 1086. Et patet quidem, causam proximam omnis Epilepsiae exquisitae semper esse nimiam cerebri in nervos motorios, nullam in sentientes actionem.

Intra encephalon haerere omnium sensuum & motuum originem primam, in Physiologicis (*c*) demonstratur. In quibus vero encephali locis singulorum sensuum & motuum principium ponatur, hoc nondum demonstratum est. Verum observationes practicae satis evincunt, primam originem sensuum distinctam esse in nobis a prima origine motuum. Sic in Paralysis historia constitit, quod quandoque aboleatur in parte quadam corporis motus, superstite sensu; & contra quandoque omnis sensus pereat in parte, manente motu integerrimo. Alterutrum ergo ex his affici potest, altero manente incolumi; adeoque diversam sedem debent habere in sensorio communi: non enim concipi potest, si in eodem absolute loco sedem haberet motuum & sensuum prima origo, quomodo causa morbosa in alterutrum tantum agere posset. In exquisita autem epilepsia, uti ad §. 1071. dictum fuit, omnes sensus interni & externi abolentur, adeoque paroxysmi tempore cerebrum in nervos sentientes nullam actionem exercet; motus autem fiunt summi, & quidem longe violentiores, quam in sanitate ab eodem homine exerceri potuis-

(*b*) De Morbo sacro Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 476. (*c*) Vide H. Boerhaave Institut. Med. §. 284.

tuissent; adeoque actio cerebri in nervos motorios nimia est. In fine autem paroxysmi etiam afficitur origo motuum; nam cessare tunc solent convulsiones, & sequitur profundus somnus cum stertore, ut in apoplecticis adesse solet; & dum in paroxysmo epileptico pereunt, fere semper moriuntur apoplectici, uti anteâ dictum est.

Observatur quandoque in hominibus, caeterum sanis, sensus omnes sopiri, manente tamen motu musculari corporis: quod iterum docet, sensuum & motuum origines in sensorio communi sic dispositas esse, ut una possit cessare ab omni actione, dum altera pergit agere. In somno naturali sopiuntur sensus & motus; verum in somnambulis sensus dormiunt, non autem silent motus. Fatetur *Galenus* (*d*), se credere non potuisse, quod inter deambulandum homines dormire possent: verum propria experientia edoctus veritatem hujus rei agnovit. Tota enim nocte iter peragens, per integrum fere stadium dormiens, & somnia videns, perrexit, donec in lapidem impingens a somno excitaretur. Numerosa sunt in historia Medica somnambulorum exempla, quae docent, homines dormientes adscendisse gradus, descendisse, plura opera peregisse, quae de die facere solebant, uti nimis notum est. Verum & quandoque in vigilantibus videmus sic sensus sopiri, ut vix videant vel audiant, dum tamen simul corpus movent. Pluribus eruditis viris hoc contigisse novi, quod inter ambulandum profundis speculationibus immersi, nec obvios amicos salutaverint, nec curruum & equorum strepitum audiverint, obstaculis impegerint coecorum instar, praetergressi fuerint locum ad quem tendere in animo habebant, dum domo egrediebantur, vel & penitus aberraverint a via: sicque post unam alteramve ambulationis horam, quasi e somno expergefacti, nesciverint, ubi locorum essent: summa in his animi attentio sensus sopit. Forte tamen quis credere posset, quod sensuum âctio, quamvis inertior, supersit tamen in talibus hominibus. Certe somnambuli, quos mihi videre contigit, habebant oculos apertos, pupillam admodum dilatatam, ut in gutta serena fieri solet, nec admota propius candela contrahebatur pupilla, nec nictitabant palpebrae: at ubi prehensa rudius manu excitabantur, mox claudebant oculos, & molestiam a lumine nimis propinquo percipiebant.

Verum alius mirabilis casus docet, perfectissime sopiri posse omnes sensus, motu tamen corporis & loquela manentibus. Viginti annorum virgo Catalepsi vera & exquisitissima per aliquot menses laboraverat, deinde in aliam faciem mutabatur morbus, fere quotidie recrudescens. Sic autem incipiebat paroxysmus: corripiebatur primo catalepsi; post quinque vel sex minuta oscitabat, erigebat corpus, dein loquebatur magna cum vivacitate, & feliciori ingenio, quam solebat extra paroxysmum: videbatur alloqui plures, qui lectulum circumdabant, mores adstantium fictis sub nominibus perstringebat acriter, gestibus & motu oculorum comitabatur hos sermones, & tamen omni omnino sensu carebat. Deinde incipiebat cantare, ridere; exsiliebat

(*d*) De Motu Musculorum Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. V. pag. 387.

bat de lecto, ambulabat per conclave nosocomii, omnia obstacula evitabat, ad proprium redibat lectum, stragulis corpus tegebat, & paulo post denuo catalepsi corripiebatur: elapso quadrante horae evigilabat quasi de profundo somno, penitus immemor omnium quae paroxysmi tempore contigerant (e). Egregius Medicus apud Monspelienses *Sauvages de la croix* omnia sensuum organa paroxysmi tempore exploravit, sed invenit nullum vestigium sensuum superesse: nam nec sonitus validus, subito excitatus, nec candelae flammula oculo tam prope admota, ut cilia comburerentur, potuerunt efficere, ut vel nictitaret, sed pergebat eodem sermone, quem inceperat. Nec spiritus vini oculis instillatus, in os immissus, nec spiritus salis ammoniaci, nec tabaci pulvis naribus inflatus, nec acicularum puncturae, vel minimum sensus percepti vestigium extorquere potuerunt.

Patet ergo ex omnibus dictis hactenus, quam varii & mirabiles morbi possint nasci in corpore, dum impeditur, vel turbatur, origo sensuum aut motuum. In apoplexia silent omnes sensus & motus voluntarii cum somno profundo, & stertore; in catalepsi supprimuntur motus & sensus, sed absque illo somno & stertore; corpusque illum statum retinet, quem momento accedentis morbi habebat. In somnambulis sensus sopiti sunt, sed motus fiunt simillimi illis, qui in vigilantibus observantur. In epilepticis sensus pariter tam interni quam externi cessant, sed motus fiunt summi, convulsivi, involuntarii, longe alii ac validiores illis, qui extra paroxysmum fiunt.

§. 1087. Atque causas, quae reciprocos paroxysmos creant, numero & varietate plurimas esse.

Patet hoc ex recensione causarum, tam praedisponentium, sive proëgumenarum, quam excitantium, sive procatarcticarum; quae omnes ad §. 1075. fuerunt enumeratae.

§. 1088. Tandem vero spasmi singularis, opisthotoni, emprosthotoni, tetani universalis, origo, natura, effectus, sanatio, sponte patent; quum sint modo species Epileptici insultus singularis.

Epilepsiae exquisitae definitio data fuit §. 1071., quod nempe sit ablatio omnium sensuum cum concussu violento involuntario musculorum omnium, vel aliquorum. Hinc spasmi singulares quorundam musculorum quandoque paroxysmum epilepticum comitantur, uti quotidiana observata docent, ac tamen morbus vocatur epilepsia, & non spasmus. Miserrimo spectaculo videmus, epilepticos in suis paroxysmis tetano totius corporis obrigescere; paulo post remittere tetanum, & spasmo valido musculos, caput, collum, thoracem, lumbos, versus anteriora flectentes, corripi: sicque emprosthotonum facere: quandoque musculi, qui caput, cervicem, dorsum, retroflectunt,

(e) Mem. de l'Acad. des Sciences l'an 1742. pag. 557.

flectunt, simili modo affecti, producunt opisthotonum, quo nil visu magis horrendum est, dum totus truncus corporis retrorsum incurvatur, ita ut occiput nates fere tangat, tota facie turgida lividaque, oculis prominentibus & sanguine suffusis.

Verum quandoque spasmus, tetanus &c., adsunt, licet sensus externi & interni maneant illibati; tuncque sub definitionem epilepsiae exquisitae non cadunt haec mala. Videte *Aretaeum* (*f*), qui tam bene horrenda haec mala descripsit: dicit, dolores artroces esse, vocem flebilem: unde merito concluditur, sensibus non semper carere aegros, ubi cum tantis malis luctantur. Puella, tetano correpta, cujus morbi historiam ad §. 712. descripsi, semper habuit sensus omnes illibatos. Adeoque in his morbis nimia quidem est encephali actio in nervos motorios, sed tamen manet actio sensuum, quae in perfecta Epilepsia silet, uti ad §. 1086. pluribus dictum fuit. Sic & saepius observatur, hystericas validis convulsionibus affici, licet omnium sensuum maneant illibatae actiones.

Si autem considerentur illa, quae de origine & natura epilepsiae dicta fuerunt §. 1074.; uti etiam quae ad §. 1077. de effectibus hujus morbi habentur; patebit satis, omnia haec etiam spasmo singulari, opisthotono, emprosthotono, tetano universali, posse applicari; simulque apparebit, eandem curationis normam his morbis convenire; cum tantum ab epilepsia differant in eo quod sensuum actiones illibatae maneant, vel saltem non omnino aboleantur.

(*f*) De causis & signis morb. acut. Lib. I. Cap. VI. pag. 3. & 4.

M E-

MELANCHOLIA.

§. 1089. Melancholia vocatur Medicis ille morbus, in quo aeger delirat diu, & pertinaciter, ſine febre, eidem fere & uni cogitationi ſemper affixus.

Nominis ratio ſponte patet: ἀπὸ τῆς μελαίνης χολῆς, ab atra bile, ſic vocatur ille morbus, quia ortum ducit ab illa ſanguinis & humorum intemperie, quam Veteres atram bilem dixerunt, uti dicetur ſequenti paragrapho: vel etiam, quia hoc morbo laborantes quandoque atram bilem ſurſum vel deorſum evacuant, ut *Aurelianus* (g) monuit.

Deſcribuntur autem hac paragrapho ſigna, ex quibus cognoſci poteſt praeſens melancholia, & ab aliis morbis diſtingui. Adeſt delirium, dum idearum ortus non reſpondent cauſis externis, ſed ab interna cerebri diſpoſitione mutata pendent, nata praeter voluntatis imperium; de qua re videantur illa, quae ad §. 700. habentur, ubi de *delirio febrili* agebatur, in quo loco fuſius de hac re dictum fuit. Verum Melancholicorum inſania a Phrenitide & Delirio febrili differt, quod ſine febre fiat; praeterea diu & pertinaciter manet per plures menſes, imo & annos; delirium autem cum febre citius terminatur vel in ſanitatem, vel mortem. A mania autem diſtinguitur, quod nondum adſit ſaevus ille furor, qui in Maniacis obſervatur: interim tamen melancholia increſcens in maniam degenerat; uti poſtea ad §. 1118. dicetur. Praeterea & illud ſignum diagnoſticum melancholiae eſt, quod uni & eidem cogitationi pertinaciſſime inhaereant tales aegri, & fere circa hanc illamve opinionem delirent tantum; in reliquis omnibus ſanam oſtendant mentem, & ſaepe acutiſſimum ingenium. In deliriis autem, quae febrim comitem habent, varia magis & frequenter mutabilis inſaniae ſpecies eſt plerumque, raro autem pertinaciter circa eandem rem delirant; & ubi hoc fit, peſſimi ominis eſt in his morbis; cum notet, cauſam, ſenſorium commune turbantem, manere fixam in eodem loco: tales aegros videtur *Hippocrates* (h) vocaſſe μελαγχολικῶς ἐξισαμένους, quia licet phrenitici forent, tamen circa idem objectum delirabant perpetuo; & malam prognoſin inde deduxit: non autem videtur *Hippocrates* hic egiſſe de delirio atrabilario, cum & in praecedentibus, & in ſequentibus textibus, loquatur de phreniticis & delirantibus cum febre.

Unde

(g) Lib. I. Cap. VI. pag. 339. (h) Coac. praenot. N°. 95. 96. Charter. Tom. VIII. pag. 857.

Unde merito ſequentem definitionem melancholiae *Aretaeus* (*i*) dedit: *Eſt autem animi angor* (ἀθυμίη) *in una cogitatione defixus atque inhaerens abſque febre.* Simul paulo poſt addidit, quod triſtitia & animi moeror melancholiam comitentur. Quin imo videntur veteres Medici pro communi omnibus melancholicis ſymptomate ſtatuiſſe metum cum moeſtitia (*k*). Quod licet ut plurimum obſervetur, & moeſtitia inter ſigna incipientis melancholiae numeretur §. 1094., tamen videtur non ſemper & abſolute verum eſſe: nam ille, de quo *Horatius* (*l*) narrat, laetabatur, dum in vacuo laetus ſedens theatro miros ſe audire tragoedos credebat; & in hoc ſolo delirabat; nam reliqua vitae munia recto more ſervabat: melancholicum autem illum fuiſſe, morbi remedium & exitus docuerunt, etenim

Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit elleboro morbum bilemque meraco,
Et rediit ad ſe. Pol me occidiſtis, amici,
Non ſervaſtis, ait; cui ſic extorta voluptas,
Et demtus per vim mentis gratiſſimus error.

Quamvis autem, uni fere ſemper cogitationi affixi melancholici, circa hanc ſolam delirent; tamen in ſingulis aegris mira delirii varietas deprehenditur. Mulierem vidit *Trallianus* (*m*), quae medium manus digitum erectum tenebat ſemper, credens totum ſe ſuſtinere orbem hoc digito, & metuens ne omnia corruerent, ſi digitus inflecteretur. Plures alias deliriorum melancholicorum varietates ibi recenſet: longe numeroſiores ex hiſtoria medica colligi poſſent, & quidem ſatis mirabiles; quod monuiſſe hic loci ſufficiet.

§. 1090. **H**ic morbus oritur ex illa ſanguinis & humorum malignitate, quam bilem atram dixere Veteres; & rurſum idem morbus a mente initium ducens brevi in corpore bene ſano ipſam bilem atram facit.

Homo, uti in Phyſiologicis (*n*) docetur, conſtat binis diſtinctis inter ſe unitis, mente nimirum & corpore; quae licet natura differant, tamen liquet per certa obſervata, mentem & corpus ita ſe habere inter ſe, ut cogitationes mentis ſingulares determinatis corporis conditionibus ſemper jungantur; & contra eaedem cogitationes in mente natae, abſque praegreſſa mutatione corporis, ſi diu maneant inprimis, producant in corpore ſimilem conditionem, ac fuerat illa, quae praeëxiſtens in corpore excitaverat in mente eaſdem cogitationes, Et licet ex illis, quae de mente &

(*i*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 29. (*k*) De Melanchol. ex Galeno, Rufo &c. Libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497. (*l*) Epiſt. Lib. II. epiſt. 2. (*m*) Lib. I. Cap. xvi. pag. 109. (*n*) H Boerh. Inſtitut. Med. §. 27.

& corpore intelligimus, nulla pateat evidens ratio, unde haec bina, adeo diversa, in se mutuo agere, vel a se invicem pati, queant, tamen effectuum observatione constat, illud fieri. Docuit *Sanctorius* in Aphorismis staticis, hilaritatem in mente nasci, dum liberrima fit per superficiem corporis perspiratio: sed & simul notavit, laetitia in mente nata, augeri perspirationem. Contra a perspiratione impedita in corpore percipi gravitatis sensum, in mente nasci tristitiam: ubi autem tristi nuncio subito percellitur homo, perspiratio supprimitur, corpus grave sentitur. Dum paroxysmo hysterico corripitur mulier, inflatur saepe ventriculus, & intolerabilem facit anxietatem; tantumque animi moerorem, ut vitae quandoque taedeat: soluto spasmo, emittuntur ructus, cessat anxietas, & redit pacatae mentis serenitas. Verum talis mulier, si insigni afficiatur contumelia, mox eadem mala patitur in corpore, dum sola mens in cogitatione mutatur. Meningum cerebri inflammatio ex homine modesto facit furibundum phreniticum, in obvios quosvis insilientem magna ferocia (vide §. 775.). Verum ira summa toties produxit lethalem Phrenitidem (vide §. 772.). Pluribus certe hoc assertum probari posset exemplis, sed recensita, ut puto, sufficient. Idem jam obtinet manifeste in melancholia: dum enim uni & eidem cogitationi inhaeret perpetuo mens, nascitur in corpore illa homorum cacochymia, quam atram bilem dixerunt veteres Medici, cujus indoles in sequentibus explicabitur: & contra, ubi talis humorum degeneratio ab aliis causis nata fuit, uni & eidem cogitationi inhaeret homo etiam invitus & repugnans. Omnia autem haec ulterius confirmabuntur sequentibus.

§. 1091. Ideo opus hic erit paucis ideam pingere mirifici hujus mali, & de quo tam obscura doctrina habetur, ut injusti criminis rea agatur Antiquitas.

Frequentissima atrae bilis mentio fit apud veteres Medicos; verum multi ex recentioribus insurrexerunt postea contra hoc nomen: imo voluissent illud penitus aboleri; dum credebant, nunquam existere atram bilem in corpore, nec in sanitate, nec in morbis. Operae pretium hinc erit paucis videre, quid per atram bilem intellexerint Veteres, & quo usque vera dixerint.

Sequentia apud *Hippocratem* (*o*) leguntur: *Corpus hominis habet in se sanguinem, & pituitam, & bilem duplicem; flavam nempe & nigram: & illa ipsi constituunt naturam corporis, & ob haec dolet, & sanum est. Sanum quidem est maxime, quum haec moderatum inter se, tum facultate, tum copia, temperamentum habuerint, & maxime si permista fuerint: dolet autem, ubi horum quidpiam vel parcius vel copiosius fuerit, aut in corpore separatum, nec reliquis contemperatum &c.* Eadem haec postea *Galenus* (*p*) latius deduxit. Ex

(*o*) De natura hominis Charter. Tom. III. pag. 110.
(*p*) De Atra bile Cap. v. ibid. pag. 170.

Ex his apparet, veteres Medicos bilem atram non ſemper habuiſſe pro morboſo humore, ſed tunc tantum, quando vel copia ſuperabat reliquas ſanguinis partes, vel ſecedens ab iisdem colligebatur in quibusdam corporis locis. Viderant enim ſanguinem, licet homogeneus appareret humor, dum venis exit, diverſas in partes ſecedere: inſula enim rubra in ſuperficie aëri contigua apparet; in parte averſa nigricat: ſerum, cui inſula innatat, flaveſcit, & tenacitatem quandam habet; imo quandoque aliquid albicans concretum ſatis tenax in ſanguinis ſuperficie occurrit (*q*). His rationibus inducti crediderunt, flavedinem ſeri ſanguinis a bile flava pendere; ejusdem plaſticam tenacitatem a phlegmate ſive pituita; rubedinem a ſanguine ſtricte dicto; nigricans autem illud ab atra bile oriri ſtatuerunt. In uſu partium explicando volebant, hepar eſſe illud viſcus, quod ſanguinem pararet, cum omnes venas fere corporis, ſaltem maximas, in hoc viſcere concurrere obſervarent, & venis fere ſolis ſanguinem contineri crederent; arterias autem ſpiritum ſive aërem, cum pauco ſanguine habere. Sed dum ex chylo, per venas meſeraicas in hepar rapto, ſanguis conficiebatur, qui debebat juſta temperie & miſcela horum quatuor humorum conſtare, ſuperflua bilis flava trahebatur in veſiculam fellis; abundans nimis atra bilis trahebatur per venam ſplenicam in lienem, quem atrabilarii humoris cloäcam eſſe volebant, cum ſaepe etiam in ſanis hominibus lividum colorem habere obſervaretur. Hanc fuiſſe de his Veterum ſententiam omnibus in illorum lectione verſatis notum eſt.

Praeterea obſervaverant in quibusdam morbis, vel ſponte, vel poſt evacuantia remedia data, ſurſum vel deorſum exire nigram tenacem materiam, liquatae pici fere ſimilem, ſaepe cum inſigni aegrorum levamine: atque inde eo magis confirmabantur in hac opinione, quod humor atrabilarius exiſteret in corpore humano, & depoſitus ad viſcera accumulatusque morbos faceret.

Poſtquam autem chyli iter per vaſa lactea in ciſternam lumbarem, ductum thoracicum, & venam ſubclaviam, innotuiſſet omnibus, hepar exauctoratum fuit ſanguificationis munere, & bilis ſecretio ipſi deſignata: ſimul lien non amplius habitus fuit pro cloäca colligente atrabilariam ſaburram; ſed, pro variis Medicorum hypotheſibus, diverſi fuerunt huic viſceri adſcripti uſus. Quantae lites & turbae inde ortae fuerint in ſcholis Medicorum elapſo ſaeculo, ſatis notum eſt, & apud *Bartholinum* videri poteſt; qui peſſime apud multos audivit ideo, quod hepati exauctorato epitaphium ſcribere auſus fuerit.

Inde dubitare ceperunt Medici, an quidem unquam exiſteret, etiam in morbis, atra bilis. Negari non poterat, quod nigra talis faex quandoque de corpore exiret in morbis; ſed credebant fere ſemper eſſe concretum ſanguinem, mora in ventriculo vel inteſtinis corruptum & nigricantem. Ita putat *Celeberrimus Simſon* (*r*) omnino concedendum eſſe, *aduſtam illam atram antiquo-*

(*q*) Galen. de element. Lib. II. Cap. 11. ibid. pag. 26.
(*r*) Diſſertat. quarta, de re medica pag. 153.

tiquorum bilem, quam illi saepe vomitu redditam esse prodiderunt, aliud fuisse nihil quam concretum sanguinem. Inprimis illud credi potuit, cum turgente atra bile (vide §. 1104.) saepe erodantur vasa, & copioso sanguine sursum vel deorsum excreto pereant aegri. Candidus autem ille vir, ex cujus scriptis me plura & utilissima didicisse laetus recordor, fatetur, quod in cadavere hominis, diu viscerum abdominalium obstructionibus fatigati, invenerit *lienem figura teretem, colore admodum atrum, superficie undique laevem & splendentem: adactoque intro scalpello, continuo obviam prodierit sibilus; deinde materia simillima pici liquidae: mox collapsa latera in pertenuem abierint pelliculam, nullo uspiam comparente puris vestigio* (s). Praeterea monet (t), quod in alio cadavere invenerit in vesica fellea multum bilis nigricantis, & adeo spissae, ut vix posset exprimi per patulum satis ductum cysticum. Numquid ex his observatis practicis patet, accumulari quandoque in visceribus abdominalibus nigram talem saburram, quae penitus distincta est a sanguine extravasato? An non talis materia merito vocatur atra bilis, quia plerumque colligitur circa bilis officinam, hepar nempe; vel & in illis visceribus, quorum sanguis venosus per venam portarum in hepar redit, atque bili secernendae praebet materiam? Unde a loco, quem occupare solet haec materia, bilis vocatur; atra autem a colore: accedit quod ipsa bilis flava in spissam talem & tenacem nigram materiam degenerare possit, uti statim vidimus; quae saltem absque ullo dubio merebitur nomen bilis atrae. Neque adeo difficile est intellectu, ac quidem voluerunt Clari Viri, quomodo bilis atra per vomitum vel alvum exire possit, postquam v. g. diu in liene stagnavit: certe bilis atra, mobilis reddita (vide §. 1104.) ex liene per venam splenicam in hepar ruet, & poterit viam invenire per porum hepaticum in duodenum intestinum, atque inde vel in ventriculum regurgitare & evomi, vel per alvum exire. Quin imo si vel tenacior adhuc materies per angustias ultimas venae portarum transire nequeat, vel hepar, ante simili materia infarctum, jam transitum neget, turgebit vena splenica, & nausea ac vomitu accedentibus, premetur valide; adeoque dilatabuntur ejus rami, & via facile fiet materiae contentae in cavum ventriculi per vasa brevia dicta. Numquid bilis flava in vesicula fellis contenta, si calculus obstruens ductum cysticum viam ad duodenum impediat, retroprimitur per hepar in venam cavam, & totum corpus icterico colore inficit? Videantur & illa, quae circa hanc rem ad §. 950. dicta fuerunt, ubi de hepatitide & ictero multiplici agebatur.

Non ergo culpandi sunt veteres Medici, ac si imaginariam morborum caussam finxissent, ubi de atra bile in visceribus congesta locuti sunt: intellexerunt enim tantum per hanc vocem tenax & amurcosum quasi sanguinis, in visceribus stagnantis vel tardius moti, spissamentum. *Atra enim bilis* secundum *Hippocratem* (u), *omnium, qui corpori insunt, humorum glutinosissima est*, ac

(s) Ibidem pag. 154. (t) Ibidem pag. 156. (u) De natura homin. Charter. Tom III. pag. 147.

ac diuturnissimas stationes facit. Noverant etiam Veteres, bilem flavam converti posse in atram, & sanguinem extravasatum, nigrescentemque, bili atrae simillimum, quandoque excerni. Apud *Galenum* (*w*) enim leguntur sequentia: *Atrae bilis quatuor sunt differentiae: una est ex sanguinis foece; altera ex bilis flavae exassatione; tertia bituminosa, quod bituminis instar splendeat; quarta autem sanguinea* (αἱματώδης).

His praemissis videndum, quomodo nascatur in sanguine atra bilis, & a quibus causis praecipue oriatur.

§. 1092. Si in toto sanguine mobiliora dissipata reliquerint immobiliora unita, tum ille erit crassus, ater, pinguis, terrestris. Ei vero nomen dabitur *humoris atrabilarii*, vel *succi melancholici*.

Docuerunt experimenta Chemica, leni calore ex sanguine separari posse copiam talem liquidi aquosi tenuis, quae septem octavas partes totius sanguinis constituat: levem tantum odorem spirat hoc liquidum, caeterum nihil salini, nihil oleosi, hic apparet, sed fere totum constare videtur aqua. Residuum sanguinis, post expulsum illud liquidum, invenitur concretum, & totum igne comburi potest aperto, paucos tantum cineres terrestres relinquens; adeoque multum in se habet olei, unde haec combustibilitas pendet. Verum si idem illud sanguinis spissamentum vasis chemicis clausis urgeatur igne sensim aucto, prodeunt in excipulum sales & olea, summoque igne exprimitur oleum piceum tenax: in fundo manet carbo niger; hic igne aperto combustus in cineres fatiscit, qui plerumque aliquid salis marini continent.

Patet ergo ex his, mobilissimam partem sanguinis pro maxima parte aquam, sales vero, olea, & terrestrem partem sanguinis longe fixioris indolis esse, & haec in sanguine sano dilui per partem illam mobiliorem. Ubi igitur a quacumque causa dissipatur mobilissima haec sanguinis pars, vel augetur proportio partium fixiorum ad diluentem illam & mobiliorem partem, sanguis fiet crassior, coloris magis intensi, profundi, simulque major erit quantitas salis, olei, & terrae, in eadem sanguinis copia. Degenerabit ergo sanguis a naturali sua sana indole, & nascetur cacochymia talis, quae atrabilaria dicitur.

Sanguis autem hominis sanissimi ad concretionem pronus est; nam pelvi exceptus brevi concrescit in scissilem massam; sed jugis per vasa motus impedit hanc concretionem, uti antea saepius monitum fuit. Praeterea constitit ex illis, quae ad §. 100. dicta fuerunt, auctum sanguinis per vasa motum facere majorem calorem, fortemque compressionem sanguinis in vasis; hinc liquidissima exprimi, crassiora compingi, & tunc produci inflammatoriam sanguinis viscositatem, quae penitus differt a tenacitate atrabilaria. Nam aucto motu illa viscositas inflammatoria satis cito producitur, & lentior sanguis, vitali humorum impetu aucto, in vasorum arteriosorum angustias

(*w*) De humoribus ibidem pag. 151.

ſtias impulſus haeret; unde inflammatio & omnes ejus ſequelae naſcuntur; inprimis ſi ſimul a quacumque cauſa ſtringantur vaſa, uti in hiſtoria inflammationis pluribus dictum fuit. Unde viſcoſitatis inflammatoriae effectus ſubito increſcunt, & morbos admodum acutos producunt. Verum atrabilaria illa tenacitas lento gradu naſcitur & augetur, neque motum humorum auctum comitem habet, ſed potius imminutum: pulſus enim lentior & frigus majus adſunt, uti §. 1094. dicetur; & ideo merito inter Chronicos morbos numeratur.

Si ergo a quacumque cauſa mobilior ſanguinis pars ſeceſſerit a reliquis, & immobiliora ac craſſiora fuerint magis unita inter ſe, abſque motu humorum vel calore auctis; neque tamen adhucdum in viſceribus haerere & colligi ceperit illud ſanguinis ſpiſſamentum, ſed tota ſanguinis maſſa aequabiliter hac ſaburra gravetur; tunc illa ſanguinis cacochymia vocabitur *humor atrabilarius*, vel *ſuccus melancholicus*.

Talem autem ſanguinis degenerationem obſervaverunt Veteres in Melancholicis. *Aretaeus* (*x*) enim notavit, in his ſanguinem de vena miſſum eſſe craſſum, bilioſum, concretum, & nigrum inſtar amurcae, quae eſt atra faex in oleo ſubſidens. Et diſerte humorem melancholicum ab atra bile *Galenus* (*y*) diſtinxit dicens: *Ad hunc vero modum inaudire oportet humorem melancholicum, tanquam nondum confectus ſit atra bilis, ſed in confinio quodam collocatus.* Et alibi (*z*) pariter monet, *quandoque in univerſi corporis venis melancholicum ſanguinem contineri.* Sed & recentiorum Medicorum obſervata eandem ſanguinis cacochymiam in hoc morbo adeſſe confirmant (*a*). Satis ergo intelligitur, quid ſit humor atrabilarius. Sequitur jam, ut agatur de cauſis, quae hanc cacochymiam producunt.

§. 1093. Cujus (1092.) cauſa, omne id quod mobiliora expellit, reliqua figit: vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata; pervigilium; animi motus magni, ſive hilaritatis, ſive maeſtitiae; magni & operoſi motus corporis multum repetiti, inprimis in aëre valde ſicco & calido admodum; eo & immodica venus; cibi auſteri, duri, ſicci, terreſtres, cum quiete & torpore corporis diu aſſumti; potus ſimiles; huc fumo, aëre, ſale induratae animalium partes, maxime durorum & annoſorum, fructus immaturi, farinacea non fermentata, medicamenta adſtringentia, coagulantia, figentia, refrigerantia, venena lenta, ſimilia; febres calidae diu haerentes, ſaepe repetentes, ſine bona criſi, & ſine diluentibus, abeuntes.

Omnia

(*x*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 124. (*y*) De febrib. Lib. II. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 142. (*z*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. ibid. pag. 441. (*a*) Vide Hofm. med. ration. Tom. IV. part. 4. pag. 201.

Omnia ergo, quae possunt sanguini talem diathesin inducere, qualis descripta fuit praecedenti paragrapho, merito inter causas hujus morbi numerantur. Talia inprimis sunt sequentia.

Vehemens mentis exercitatio &c. Optime notavit *Celsus* (*b*), literarum disciplinam animo quidem necessariam esse, corpori autem inimicam, inprimis si literati homines ultra modum his studiis incumbant, & *corporum suorum robora inquieta cogitatione, & nocturna vigilia, minuant.* Atque ob hanc causam voluit, Philosophos omnium primo medendi scientiam possedisse, quia magis illa indigebant, quam reliqui homines. Certum est, Philosophum profundis meditationibus per plures horas immersum plus debilitari, quam si per idem temporis spatium corpus valido motu exercuisset. Omnes enim encephali functiones a subtilissimo totius corporis fluido pendent, & per harum functionum exercitationem illud subtilissimum consumitur. Hoc quidem etiam per corporis motum muscularem fit; sed simul tunc, aucta circulatione per hunc motum, intra idem temporis spatium major sanguinis copia applicatur ad organa secretoria, quae illud tenuissimum fluidum a sanguine separant, & ipse sanguis per motum muscularem, & actionem pulmonis validiorem, dum corpus movetur, ita perficitur, ut secretioni spirituum aptior evadat: hinc licet motus muscularis consumat spiritus, tamen & illos pro parte reficit. Verum in illis, qui attenta mente studiis incumbunt, corpus quiescit, & omnes humores tardius moventur, dum simul dissipatur per mentis labores fluidissima pars, sicque residua crassiora facilius adunari incipiunt, quia minus rapide moventur per vasa. Omnium maxime haec damna sentiunt illi, qui severis matheseos studiis incumbentes attentissimam mentem circa idem objectum habent diu. Sic enim talis nascitur dispositio, ut eidem & uni cogitationi fere affixus maneat homo; quod idem in delirio melancholico obtinere ad §. 1089. dictum fuit. Longe beatiores illi sunt, quos vitae vel muneris gerendi ratio avellit quotidie licet invitos a libris; quamvis enim non ideo a mentis laboribus vacent, tamen ipsa laborum mutatio incredibile solamen adfert.

Idem contingere observatur, dum amor, sollicitudo, vel ira memor, noctes & dies eandem ideam menti praesentem sistit.

Pervigilium. Vigiliarum enim tempore actiones animales exercentur, sensus nempe & motus voluntarii, saltem aliqui: licet enim quietus sedeat homo, multos movet musculos, ut corpus in erecto situ teneatur; hinc a morbo tolerato debiles corpus erectum tenere nequeunt. Dum ergo diu vigilat homo, pergunt consumi subtilissima fluida, quorum jactura resarciri nequit ulla arte nisi per somnum. Sanus enim caeteroquin homo, si per integrum nucthemerum ab omni somno abstinuerit, licet optimo cibo & potu corpus reficiat, sentiet se debilem, lassum, & ineptum ad mentis labores. Ingesta enim, quamvis optima fuerint, non possunt elaborari in ultimam illam perfectionem, quae ad restitutionem subtilissimi liquidi deperditi requiritur, nisi

(*b*) In Praefatione pag. 2.

nisi somno lassum corpus reficiatur. Videantur & illa, quae alia occasione ad §. 605. 12. de nimiarum vigiliarum noxa dicta sunt.

Animi motus magni &c. In summa moestitia videmus faciem contrahi & pallescere: anxietas summa circa praecordia percipitur, acsi torculari omnia premerentur: magna saepe copia urinae lympidae exit. Simul tunc pulsus, uti *Galenus* (*c*) jam notavit, parvus, languidus, tardus, & rarus est. Liquidissima ergo parte spoliatus sanguis per vasa contracta movetur debili vi, adeoque nascitur facilis occasio, ut crassiores sanguinis partes adunentur. Simul illa anxietas, magnae moestitiae comes, & aegritudinis molestissimum sensum circa stomachum faciens, notat impeditum facilem transitum per venam portarum; adeoque in vasis abdominalium viscerum haerere incipiet brevi illud sanguinis crassamentum; sicque non tantum humorem atrabilarium, sed etiam morbum hypochondriacum §. 1098. producet. Accedit praeterea, quod ingens tristitia faciat, ut uni & eidem cogitationi mens inhaereat diu, simulque somnum arceat; adeoque & hoc modo tristitia humorem melancholicum in corpore producere poterit. Unde merito monuit *Hippocrates* (*d*) sequentia: *Si metus aut tristitia longo tempore perseverent, melancholicum illud est.* At *Celsus* (*e*) similia monens, addidit vigiliam, dicens: *Si longa tristitia cum longo timore & vigilia est, atrae bilis morbus subest.*

Omnino autem paradoxum videbitur, quod tristitiae oppositus animi affectus, hilaritas nempe summa, similiter melancholiam producere valeat, cum ad curandum hunc morbum omnes Medici suadeant, ut illa omni modo offerantur aegris, quae laetitiam menti conciliare poterunt. Verum hic non agitur de tranquillo pacatae mentis gaudio, sed de subita & summa laetitia, quae celeriter & miris modis corpus turbare potest, imo & repentinam mortem inducere, uti pluribus exemplis constitit (*f*).

Ratio autem videtur haec esse. *Sanctorius* observavit, perspirationem insensibilem laetitia augeri quam maxime: Notavit *Galenus* (*g*), in laetitia pulsum magnum & rarum esse. Verum talis pulsus notat, vasa liberrime transmittere humores facile mobiles. Secedit ergo brevi tempore de universali humorum massa fluidi tenuis magna copia, adeoque si diu maneat intensum tale gaudium, orbabitur sanguis liquidissima parte, & tales acquiret dotes, ut praecedenti paragrapho dictum fuit. Ipsa autem vasa exhalantia dilatari a laetitia, ut majori copia solitos humores transmittant non tantum, sed & tales, qui naturaliter per has vias exire non solent, docet sequens *Celeberrimi Vateri* (*h*) observatio. Firmae valetudinis miles, nullo antea unquam morbo correptus, optatis diu virginis amplexibus fruiturus, totus per-

(*c*) De pulsibus ad Tyrones Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (*d*) Aphorism. 23. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 261. (*e*) Lib. II. Cap. VII. pag. 62. (*f*) Vide Plin. hist. nat. Lib. VII. Cap. LIII. A. Gell. noct. attict. Lib. III. Cap. XV. (*g*) De pulsibus ad Tyron. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (*h*) Miscell. cur. dec. 3. ann. 9. & 10. pag. 293.

perfusus gaudio corruit subito & moritur. Cum venenum datum fuisse suspicarentur, apertum fuit cadaver, in quo nihil praeter naturam inventum fuit, nisi quod pericardium admodum extensum & cruore turgidum inveniretur, absque ulla ruptura cordis manifesta. Unde concludebatur merito, sanguinem per dilatata vasorum exhalantium oscula effluxisse in pericardium, sicque motum cordis suffocasse. Si ergo subito tali gaudio potuerunt vasa exhalantia eo usque dilatari, ut crassissimam humorum nostrorum partem, rubram nempe, transmittant, patet satis, maximam quantitatem liquidorum tenuissimorum exire de corpore per omnem superficiem, dum validum talem animi affectum patitur homo; adeoque, difflata parte tenuiori, crassa adunabuntur. Verum & observationes fidelissimae confirmant modo dicta: Anno vigesimo hujus saeculi Epidemicum fere malum Europae notabilem partem invasit, dum plurimi credebant, certam, & hactenus incognitam ditescendi viam, detectam esse: non facile credet sera posteritas mira illa, quae tunc contigerunt, ludibria hominum auri sacra fame insanientium. Observavit tunc temporis experientissimus *Hallejus*, qui curam gerebat mente captorum in Nosocomio Londinensi, longe plures ipsi obtigisse curandos, quos ad immensas opes evexerat subito fortunae favor, quam quos iniqua sors ad pauperiem redegerat (*i*).

Magni & operosi corporis motus &c. Difflantur enim & hoc modo liquidissima de corpore, per auctam perspirationem insensibilem & sudores; inprimis si aër siccus & calidus omne humidum ex superficie contigua corporis tollat. Haec est ratio quare calida in regione viventibus frequentior contingat hic morbus, caeteris paribus. Unde lepidus *Poëta* (*k*) vocavit

— — fuscum Hispanum & nigra ferrugine tinctum
Sanguinis, ingentes humili sub mole minantem
Conatus, tumidoque frementem in sidera fastu.

Ob eandem causam, post aestivos calores toleratos tempore autumnali frequenter melancholici morbi observantur. Et ideo *Hippocrates* (*l*) notavit, *atram bilem autumno tum plurimam, tum vehementissimam, esse.* Et alibi (*m*) rationem hujus sententiae adfert, dicens: *Siquidem quod humidissimum & aquosissimum est in bile consumitur, crassissimum vero & acerrimum relinquitur; quod in sanguine eodem modo quoque accidit; unde repente hi morbi (lippitudines aridae, febres acutae, & diuturnae, nonnullis & melancholiae) his accidunt.* Notum est omnibus in praxi versatis, post aestates fervidissimas autumnali tempore sequi febres difficillimas curatu, quae in principio continuae videntur, sed postea in intermittentium classem veniunt: in illis magna anxietas circa praecordia observatur, & nisi inspissata bilis excutiatur de corpore, saepe tota

(*i*) Mead. monit. & praecept. med. pag. 80. (*k*) Quillet. Callipaed. pag. 3. (*l*) De Natur. Hom. Charter. Tom. III. pag. 120. (*m*) De Aëre, locis, & aquis Cap. VI. Charter. Tom. VI. pag. 204.

tota hyeme languent tales aegri; dein solventibus remediis vernoque tepore funditur illud atrabilarium, & instar picis liquatae per alvum exit.

Immodica venus. De nimiae veneris noxis antea ad §. 586. ε. dictum fuit. Videmus manifeste exsiccari corpora animalium frequentissima venere utentium: quantum differt mole corporis unicus in grege maritus taurus a bove? Sed stricta & macilenta corpora in melancholicos morbos magis prona sunt, quia valido vasorum robore tenuissima expelluntur, crassiora manent. Notavit *Galenus* (*n*), quod nimia venere utentes *toto corpore non solum dissolvuntur*, *sed etiam sicci*, *graciles*, *pallidi*, *cavisque oculis*, *cernuntur*. *Hippocrates* similia observasse videtur ab immodica venere nata mala. Ubi enim *Typhum* describit (*o*), dicit: *Gignitur hic morbus*, *quum corporis humores putruerint*, *& plus aequo resiccati fuerint*. Deinde addit, quod talis aeger *non tumet*, *verum tenuis est*, *aridus ac debilis*, *maxime vero circa claviculas extenuatur*, *& vultu vehementer gracilis est*, *oculique admodum cavi*. Meminit pariter, quod corporis color niger sit; & ultimo notat, tales aegros frequenter in somnis venerea ludibria pati, imo saepe inter eundum illis semen effundi. Si jam simul considerentur mordaces animi curae, quae lascivam vitam viventes comitari solent, & aeternus ille luis venereae metus, quo miseri excruciantur, patebit ratio, quare toties immoderata venus melancholiam producat. Vidi plures, qui nullis rationibus sibi persuaderi patiebantur, quod nihil a lue metuendum haberent: hinc Agyrtarum consilio repetitis etiam salivationibus exhauriebantur miseri, & tandem peribant.

Cibi austeri, duri, terrestres &c. Hactenus dictum fuit de illis causis atrae bilis, quae mobilioribus partibus sanguinis expulsis, reliqua crassiora figunt & uniunt inter se. Sed poterunt & ingesta subministrare liquoribus nostris tales partes, quae facile uniuntur inter se, & spissitudinem atrabilariam producunt. Verum quidem est, crassiora non facile posse ingredi vasculorum lacteorum aut venarum meseraicarum oscula: sed antea §. 70., ubi de morbis oriundis ex glutinoso spontaneo agebatur, monitum fuit, tales particulas glutinosas, separatas, & liquidis tenuioribus dilutas, se furtim quasi per haec oscula subducere & sic sanguini admisceri. Idem & hic quoque verum est: novimus enim, chylum, ex ingestis cibis & potu natum, dum cum sanguine jam fluit per vasa, nondum deposuisse omnino indolem ingestorum, ex quibus factus fuit, sed sensim actione viscerum & vasorum mutari in nostros humores: ideo lac nutricis toties redolet ac sapit ingesta, & purgantis assumti vim satis diu retinet. Si ergo tales cibi & potus ingerantur, in quibus terrestris, solida, tenax materia abundat, poterunt sanguini subministrare materiae atrabilariae copiam. Verum eadem haec sanguini permista cum chylo, vel venis meseraicis recepta & ad hepar delata, si actuosa vita sit, non facile unientur iterum inter se; adeoque non producent illas concretiones. Ubi autem sedentariae vitae dediti homines similibus

eduliis

(*n*) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. XIV. Charter. Tom. VI. pag. 184.
(*o*) De internis Affectionibus Cap. XLV. Charter. Tom. VII. pag. 670.

eduliis delectantur, quae dura messorum ilia impune tolerare & subigere valent, pessime inde afficiuntur. Ideo etiam in textu monetur, tunc inprimis haec nocere, quando cum quiete & torpore corporis diu assumuntur. Optime hoc notasse primos medicinae inventores, *Galenus* (*p*) monet: *Non enim siccum, neque humidum, neque calidum, neque frigidum, neque horum quidquam hominem laedere existimarunt, neque horum aliquo indigere. Sed quod in unoquoque robustum est, & natura humanâ potentius, id laedere censuerunt, & tollere conati sunt.* Alio autem in loco (*q*) enumerat edulia, melancholico humori procreando apta: damnat omnes carnes duriores, inprimis sale conditas, atque majores pisces; dein glutinosos limaces, olera & legumina magno lentore praedita; vina crassa nigra, veterem caseum &c. Similia etiam ab *Hippocrate* (*r*) damnantur.

Medicamenta adstringentia &c. Omnia enim haec faciunt coire & adunari inter se crassiores partes humorum, liquidiori parte separata, quae tunc facile exit de corpore, & hoc crassamentum relinquit. Videantur illa, quae §. 1060. de his dicta fuerunt.

Febres calidae diu haerentes &c. Ubi ad §. 587. de effectibus febris dicebatur, notatum fuit, liquidissimi expressionem & reliqui incrassationem sequi; ac quidem tanto magis hoc fieri, quo major calor febrim comitatur (vide §. 689.). Verum simul in generali febrium historia notatum fuit, per ipsam febrim mutari sic materiam morbi, tam praeëxistentem ante morbum, quam natam morbi tempore, ut variis evacuationibus criticis exire possit de corpore; tuncque sanitas redit. Verum ubi haec coctio materiae morbosae & ejus critica expulsio vel omnino non fit, vel saltem non perfecte, recidiva fit, & saepius quandoque; adeoque pergunt subtiliora difflari de corpore, crassiora adunari; & quidem omnium maxime, si non adhibeatur in similibus morbis diluentium copia, per quam suppleatur illud liquidum, quod febris impetu difflatum fuit de corpore. Notum est, elapso saeculo apud multos Medicos invaluisse hanc methodum, ut calidis remediis sudoriferis datis exprimerent sudores, simulque vel nullum vel parcum admodum potum largirentur aestuantibus aegris; unde si a febribus talibus emergerent aegri, laborabant cacochymia sanguinis melancholica. Ideo merito notavit *Galenus* (*s*), in morbis ardentibus, in quibus simul humiditas deficit, atrum exire de naribus sanguinem: & alibi (*t*) observavit, nonnullos melancholicum humorem contraxisse per febriles morbos. Non enim tantum post acutas continuas male curatas illud contingere observatur, verum etiam in intermittentibus, quorum singuli paroxysmi saepe profuso sudore terminantur, per quem liquidissima sanguinis pars dissipatur, & morbi chro-

(*p*) De Prisca Medic. Cap. VII. Charter. Tom. II. pag. 159. (*q*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 440. (*r*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 170. 171. (*s*) De Atra bile Cap. 6. Charter. Tom. III. pag. 172. (*t*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 440.

chronici pertinacissimi producuntur; uti antea ad §. 753. demonstratum fuit.

§. 1094. Ubi jam in cruore id malum (1092.) per suas causas (1093.) natum adhuc omnem circumeuntem humorem aequabiliter inficit, producet aliquos morbos statim conspicuos, qui fere sequentes: color externus, internusque, primo pallidior, flavior, magis fuscus, livescens, niger, cum maculis similibus; pulsus lentior; frigus majus; respiratio lenta; circulatio per sanguinea vasa bona, per lateralia parcior, minus bona; hinc humorum secretoriorum & excretoriorum omnium minor, tardior, crassior, exitus; minor consumtio; parcior appetitus; macies, moestitia; solitudinis amor; affectus animi quicunque pertinaces, magni; in reliquis ἀδιαφορία; torpor ad motus; summa tamen simul studii cujusque & laborum constantia.

Triplex melancholiae gradus est: primus, de quo hic agitur, ubi universalis humor per vasa circumductus hac cacochymia depravatur. Secundus, ubi illud crassamentum atrabilarium sanguinis ad viscera abdominalia jam depositum haeret. Tertius gradus est, ubi materies atrabilaria, quae diu visceribus impacta haeserat, a quacumque demum causa solvi incipit, & circulantibus humoribus denuo permisceri. De singulis autem his melancholiae gradibus seorsim agetur: verum cum facilius cura succedat, ubi humor atrabilarius adhuc tantum aequabiliter inficit circumeuntem humorem, quam ubi visceribus impactus haeret; hinc omni cum cura cognosci debent signa, quae docent, primum illum gradum melancholiae adesse, ut ilico efficaci medela succurratur huic morbo, qui semper mora pejor, & curatu difficilior, redditur.

Si cognoscatur, causas, praecedenti paragrapho enumeratas, praegressas fuisse, justa suspicio habetur morbi futuri: illum vero jam adesse docent sequentia.

Color externus, internusque &c. Certissimam humorum cognitionem ex colore haberi *Galenus* (*u*) monuerat, quia color a succis corporis nascitur, non a solidis partibus: verum prudenter monet, de colore non judicandum esse, nisi dum pacatus corporis & mentis status adest; nam in iratis hominibus, vel velociter corpus moventibus, omnia rubent & turgent, licet naturaliter pallidi fuerint; & contra, dum frigent homines, metuuntve, omnia pallent, constrictis vasis, licet antea satis rubicundum colorem habuerint. Quin imo *Galenus* (*w*) affirmat, quod absque cognitione symptomatum morbi, absque eo quod tactu indagasset viscerum statum (abdomina-

(*u*) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121. 122. & Comment. in Hippocrat. de humor. Charter. Tom. VIII. pag. 509. (*w*) De locis affectis Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. VIII. pag. 498.

minalium nempe) potuerit detegere, modo jecur, modo ſplenem, eſſe affectum; & quidem ex ſolo colore mutato. Ob hanc rem periti Medici tanta cum cura colorem tam externarum, quam internarum, partium corporis conſiderant. Per internas autem partes non intelliguntur hic viſcera, quae nunquam Medici oculis patent, niſi per vulnera; verum totum os internum & fauces deſignantur, quia cutis craſſa ibi non adeſt, adeoque vaſa pellucida fere colorem liquidorum contentorum demonſtrant. Hinc primum chloroſis initium ex pallore gingivarum & labiorum facile cognoſcimus. Verum inprimis palpebrarum interna ſuperficies, canthus oculi major, & tunica adnata oculi, ſolent a Medicis caute examinari: ubi vaſa numeroſiſſima, & quidem diverſi generis, ſanguinea, ſeroſa, lymphatica, ſe conſpectui offerunt. In ſanis enim hominibus palpebrarum interna ſuperficies ſemper rubet, uti & canthus major oculi; adnata autem tunica, licet innumeris vaſis conſtet, tota alba & nitidiſſima apparet, inprimis in junioribus: in adultis vero circa angulum majorem oculi levis quandoque flavedo cernitur, vaſis jam adeo auctis in amplitudine ſua, ut non tantum lympham tenuem, ſed & ſerum ſanguinis capiant: illa autem pars adnatae, quae corneam tegit, tenerrima & pellucida vaſa habet, continentia lympham tenuiſſimam. Patet ergo, diverſas ſeries vaſorum, variosque humores per vaſa oculorum fluentes, poſſe conſpici a Medico, ſicque judicium ferri de qualitate humorum, qui per vaſa noſtra moventur.

Prima autem mutatio coloris, dum atrabilaria cacochymia naſcitur in ſanguine, fit in pallorem. Vaſa enim cutanea in pluribus locis corporis, & praecipue in facie, facillime dilatantur, ita ut, licet plurima in naturali amplitudine tenuiores ſanguine rubro humores admittant tantum, tamen aucto ſanguinis motu, vel majori derivatione facta verſus ſuperiora corporis, etiam pars rubra ingredi poſſit. Sic videmus candidas puellas, dum procacius aliquod dictum audiunt, tota facie rubeſcere, manifeſto ſigno, quod plura vaſa jam rubro ſanguine impleantur, quae antea tenuiores tantum capiebant humores: unde erubeſcere pro ſigno ingenui pudoris merito habetur. Verum dum in toto ſanguine mobiliora fuerint diſſipata (vide §. 1092.), vaſa cutanea, quae tenuiori tantum ſanguini pervia erant, eum vix amplius admittunt; hinc incipiunt magis contrahi, adeoque plus reſiſtere ſanguini adpulſo; ob hanc cauſam pallor inſolitus naſcitur. Praeterea cum mobilioribus diſſipatis craſſiora uniantur, ipſa rubra pars ſanguinis, magis ſpiſſa & cohaerens, difficilius ingredietur minora vaſa, licet etiam parum dilatentur; unde iterum alia cauſa intelligitur, quae cum priori juncta illum pallorem producere poteſt. Hinc *impalleſcere libris* dicuntur illi, qui ſeverioribus ſtudiis inhaerentes hunc morbum ſibi contrahunt: & omnes amantes pallere juſſit magiſter amorum, dum & illi noctes diesque uno & eodem objecto mentem occupatam habent. Ubi autem aucto morbo magis diſſipantur fluidiſſima, tunc cum ſanguinis illo craſſamento fluit per vaſa ſolum fere ſerum flaveſcens pauca lympha dilutum, quod, per ſuperficiem corporis diffuſum, facit, ut pallori ſuccedat flavedo; quae forte augetur etiam ideo, quod a talibus humoribus difficilis

cilis secretio bilis fiat in hepate, adeoque illud biliosum reliquis permistum maneat. Tunc in oculis color ex flavo viridescens apparet, quod *Hippocrates* (*x*) in *morbi nigri* descriptione pulchre notavit dicens: καὶ τὺς ὀφθαλμὺς ὑπόχλωρος γένηται. Procedente autem morbo crassior & nigrior sanguis fit, unde serum caeterique humores eundem pariter colorem contrahunt; quapropter tota cutis hunc colorem acquirit; cumque sanguis blandiori parte orbatus sit, humor ille atrabilarius majorem acrimoniam acquirit, sicque extremitates vasorum cutaneorum solvuntur, & ab effuso sanguine nigrescente maculae similis coloris fiunt: habet enim melancholia illud commune cum scorbuto, quod vasa erodat, sicque ecchymoses faciat, imo & saepe, uti postea patebit, validas haemorrhagias.

Pulsus lentus &c. Tenacior enim sanguis, parte mobilissima orbatus, minori cum celeritate per vasa movetur; unde & plerumque solet comitari majus frigus ad tactum, licet melancholici de hoc non conquerantur. Ideo *Aretaeus* (*y*) hunc morbum describens dixit: *Pulsus ut plurimum parvi, tardi, invalidi, densi, frigori apti.* Et *Galenus* (*z*): *Nigra bilis frigidus natura humor est.* Cum autem inter pulsum & respirationem concentus quidam sit (*a*), respiratio pariter tardior fiet.

Circulatio per sanguinea vasa bona &c. Constat ex illis, quae ad §. 1092. dicta sunt, mobiliora & tenuiora ex toto sanguine dissipata esse, crassiora & minus mobilia simul unita. Verum crassissima sanguinis pars in vasis sanguineis manet, ex arteriis sanguineis in venas sanguineas transit, sicque denuo ad cor redit: per illa ergo vasa diu manebit adhuc bona circulatio. Verum lateralia vasa, quae tenuiores sanguine rubro humores continent, parcius implebuntur, quia tenuiorum humorum copia deficit; adeoque omnes secretiones & exeretiones humorum minuentur: nam quidquid secernitur de sanguine vel excernitur, semper sanguine tenuius est. Verum quidem est, quosdam humores secretos apparere spissiores sanguine, a quo secreti sunt, quia mora & stagnatione redditi fuerunt tales, uti in muco oris, narium, cerumine aurium, bile cystica &c. quandoque apparet: iidem tamen illi humores illo tempore, dum a sanguine secernebantur, erant ipso sanguine tenuiores. Haec est ratio, quare, in majori gradu melancholiae, cutis, & totum os internum, arida fiant, & parcissima urinae secretio; de qua re *Capitulo de Apoplexia* §. 1010. 2. γ. quaedam notavi, quae videri poterunt; unde forte potest intelligi ratio, quare melancholia quandoque alios morbos praeëxistentes tollat, vel saltem insigniter minuat. *Celeberrimus Mead* (*b*) curabat puellam hydrope abdominis laborantem: supervenit insania cum maximis anxietatibus & vanissimis animi terroribus, corpus tamen vires acquirere, ventris tumor subsidere, cernebatur, & idoneis remediis ad-

(*x*) De morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 581. (*y*) Lib. I. de causis & signis morbor. diut. Cap. V. pag. 30. (*z*) De Symptomat. causis Lib. II. Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 78. (*a*) H. Boerh. Instit. Med. §. 625. (*b*) Monit. & praecept. Medic. pag. 72.

adhibitis ab utroque morbo convaluit. Secretionibus enim imminutis minus aquosi laticis colligebatur in abdomine; dum simul minoribus vasis minus plenis facilior fiebat resorptio extravasatae lymphae per venas bibulas.

Minor consumtio, parcior appetitus, macies. Cum enim omnes excretiones minuantur, non multum perit de corpore; & tamen sensim emacientur aegri, quia per sola vasa majora fit adhuc bona circulatio, minora vasa collabuntur vacua. Accedit, quod mordaces animi curae, quae melancholicis semper adsunt, torositatem corporis multum minuant. *Aretaeus* pulcherrime descripsit (*c*) illa symptomata, quae melancholiam comitari solent, & inter alia dicit: *His igitur corporis macies adest, decolores sunt, & in juventa senescunt &c. atqui ob stomachum erga cibos male affectum cito satiantur cibo usitato &c.* Interim tamen quandoque melancholici inveniuntur satis voraces, praecipue illi, in quibus simul acida acrimonia observatur (vide §. 1105.), & morbus jam in pejorem statum vergit. Ubi enim (*d*) *omnium ignari, suique immemores, in morem bestiarum vitam degunt, corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, nisi inferius bilis descendat atque exeat, sed quoquoversum per corpus cum sanguine diffundatur. Voraces quidem, nihilominus tamen extenuati sunt, quoniam somnus in eis neque cibo neque potu membra confirmat, sed vigilia ad exterius movet & dissipat.* Utrumque in praxi vidi, magnam nempe voracitatem, & pertinax ciborum fastidium: in utroque casu aderat macies.

Moestitia, solitudinis amor. Signum hoc fere pathognomicon haberi potest: nam in morbo hoc incipiente absque causa tristes fieri incipiunt, morosi, reliquisque hominibus se prudentiores credunt; tunc consortia fugere incipiunt, solitudinem anxie quaerunt, ne uni & eidem cogitationi affixa mens turbetur. Optime hunc melancholicorum statum notavit *Hippocrates* (*e*) dicens: αἱ μετὰ σιγῆς ἀθυμίαι καὶ ἀπανθρωπίαι. *Tristitiae cum silentio & hominum aversationes.* Ubi simul notari meretur, quod textus ille *Hippocratis* videatur confirmare observatum illud practicum *Celeberrimi Mead* modo memoratum, quod nempe melancholia superveniens hydropi illam curet quandoque. Dicit enim *Hippocrates* in illo textu, leucophlegmaticos curari diarrhoea; dein addit, quod tristitiae cum silentio, & hominum illae aversationes, leniter sive sensim hoc malum superent. In versionibus quidem hujus textus illud verbum κατεργασικαί sumitur pro *occidere*, quia κατεργασεσθαι significat *conficere*: verum idem illud vocabulum designat *superare, vincere*; atque ille sensus magis videtur quadrare huic loco: nam flaccida corporum leucophlegmaticorum mollities & serosa colluvies directe opposita sunt atrabilariae & strictae corporis temperiei; adeoque patet ratio, quare hydropica dispositio, succedente melancholia, possit tolli.

Affectus animi &c. Antea in Commentariis §. 700., ubi de Delirio fe-

(*c*) De caus. & sign. morb. diut. Lib. II. Cap. VI. pag. 57. (*d*) Ibid. de caus. & sign. morb. diut. Lib. I. Cap. V. pag. 30. (*e*) Coac. Praenot. N°. 482. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

febrili agebatur, notatum fuit, quasdam ideas in mente excitatas esse adiaphoras, id est, nec placere multum, nec displicere; plurimas vero ideas comitari illud gratum vel ingratum, quod inevitabili necessitate cogit hominem, ut conetur illud ingratum removere vel destruere, & e contra illud gratum conservare. Illi autem singulares animi motus, ab hoc grato vel ingrato, ideas comitante, nati, vocantur *animi affectus*. Cum autem Melancholici uni & eidem ideae pertinacissime affixi maneant, affectus animi hanc ideam comitantes erunt pertinacissimi & validi. In reliquis, quae non spectant illud unicum, circa quod delirant, sapienter saepe ratiocinantur. Cum vero uni & eidem cogitationi inhaereant, & consortia fugiant, tandem tota mentis attentio fixatur in hoc unum, & a reliquis vel omnino non, vel saltem admodum parum, afficiuntur. Memini me sapientem in reliquis omnibus vidisse virum, qui dum audivisset plures a cane rabido demorsos fuisse factos hydrophobos, licet & venae sectiones & alia optima remedia tentata fuissent, incidit in hanc opinionem, dirum illud venenum, dum forte iisdem lanceolis usi fuissent Chirurgi in venae sectionibus instituendis, sparsum apud plurimos homines latere posse, atque denuo aliis communicari. Hinc a nullo mortalium tangi se patiebatur, ut tantam calamitatem vitaret. Nec conjugis aut liberorum amor a severo hoc proposito abducere poterant prudentem in reliquis virum. Faber lignarius, cujus historiam scripsit *Aretaeus* (*f*), domi artem suam prudentissime colebat, cum operum exactoribus paciscebatur, pro laboribus justam mercedem poscebat: sed simul ac domo sua egrediebatur, incipiebat suspirare, angi; & si longius procederet, insaniebat pessime: si vero cito recurreret ad officinam suam, iterum resipiscebat.

Torpor ad motus. Dum attentissima mente aliquid considerare volumus, sopimus omnes sensus, sistimus omnes motus voluntarios. Meditabundus in museo Philosophus quam quietus sedet! Dum inter ambulandum confabulantes amici de graviori quodam negotio tractare incipiunt, mox sistunt gradum. Cum autem Melancholici soleant attentissime uni & eidem cogitationi inhaerere, hinc quietem amant ac solitudinem, & desuescunt movere corpus. Diuturnam autem corporis quietem semper sequitur torpor ad motus, cum & procedente morbo magis magisque deficiant tenuissimi humores, qui ad motum muscularem peragendum requiruntur. Simul attentissimae mentis applicatione perpetua ad unum objectum multum de iisdem humoribus consumitur, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit.

Summa tamen simul studii &c. Nulli citius proficiunt in studiis, quam illi qui possunt constanti mentis attentione idem objectum considerare, cum aliis comparare, tuncque judicium formare ex pluribus ideis cum se mutuo collatis, per attentionem praesentibus redditis menti. Verum melancholicis, uti antea dictum fuit, proprium est, ut eidem cogitationi per-

(*f*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 32.

pertinaciter inhaereant; & vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata (§. 1093.), inter melancholiae causas recensita fuit: ideo *Celsus* (g) dixit, *literarum disciplinam, majori studio agitatam, animo praecipue omnium maxime necessariam esse, sed corpori inimicam.* Hinc illis, qui in hunc morbum inclinant, felix saepe dispositio est, ut in studiis magnos profectus faciant, & nisi curis suis quandoque gaudia interponant, animumque exhilarent, pessime afficiantur. Contrarium obtinet in junioribus, qui ab hoc morbo immunes sunt, & a quibus servi etiam paedagogi impetrare nequeunt, ut attentam mentem studiis adhibeant, ludicra semper fere cogitantes, & facientes, si impune liceat, dum fingunt se esse attentissimos. Eruditos autem illos labores amant melancholici & ferunt quam constantissime; quod *Aretaeus* (h) notavit, ubi de stomachi affectibus agens melancholiam optime descripsit, dicens: *Illi, ut erudiantur, laborant, & ejus causa multa perferunt, quibus inest divinae scientiae cupiditas: qui cibi parsimonia & vigiliis macerantur, qui doctos sermones & res graves meditantur &c.*

§. 1095. Habet ergo pro materie terram & oleum spissum sanguinis, unita, compactaque simul: quae prout liquidiore, blandiore, diluente parte magis privata, quoque ipsa magis condensata, tenacius mista, & diutius nata, eo effectis pejor, eo curatu difficilior est.

Fixissimam sanguinis nostri partem esse terram & oleum spissius sanguinis, Chemici demonstraverunt; & de hac re ad §. 1092. dictum fuit: tuncque constitit, mobilioribus dissipatis, uniri haec spissiora, quae sic causam materialem hujus morbi constituunt.

Verum simul ex dictis sponte patet, varium posse esse hujus morbi gradum, prout liquidior pars magis vel minus e sanguine dissipata fuerit, adeoque residuum crassamentum magis minusve cohaeserit. Inprimis autem & hoc notandum est, liquidissimam & diluentem partem nostri sanguinis esse simul blandiorem reliquis. Docet enim Chemia, leni calore maximam partem tenuis aquae de sanguine exhalare, quae vasis chemicis excepta & collecta vix ullum saporem, & levem tantum odorem, exhibet: verum ex residuo crassamento, post hanc partem aquosam expulsam manente, aucto igne prodeunt sales & olea satis acria. Adeoque jactura partis mobilissimae & fluidissimae sanguinis non tantum inducet tenacitatem, verum simul & augebit residui acrimoniam; quod inprimis notari meretur ad intelligenda illa, quae §. 1105. dicentur. Illa autem acrimonia, oleosae & terrestri parti sanguinis involuta, manere potest diu, ut minus laedat; ubi autem postea incipit

(g) In Praefat. pag. 2. (h) De caus. & signis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. VI. pag. 57.

cipit ſolvi illa atrabilaria ſaburra, tunc illud acre ſe manifeſtat peſſimis effectis.

Cum autem ſanatio hujus morbi ab eo inprimis pendeat, ut reſtituatur illud perditum mobiliſſimum maſſae ſanguineae, & ſolvantur immobiliora inter ſe unita; ſponte patet, tanto pejorem morbum eſſe, quanto diutius duraverit, cum ſemper magis pereant liquidiſſima, & tenacius haereant craſſiora unita.

§. 1096. Inde diagnoſis, & prognoſis (quae clarior ex ſequentibus) patent, quin & ſanationis ratio hinc conſtat.

Ex cauſis praegreſſis, §. 1093. enarratis, novimus metuendam eſſe melancholiam: ex ſignis autem mutatae ſanitatis, quae §. 1094. recenſentur, ſcimus hunc morbum jam adeſſe, ſaltem in primo ſuo ſtadio, dum atrabilarius humor aequabiliter adhuc circulantibus humoribus miſtus eſt, & nondum ad quaedam viſcera depoſitus. Prognoſis ergo eſt, metuendum eſſe, niſi prompta ſuccurratur medela, ne in vaſa hypochondriaca depellatur, & in illis fixa haereat, tuncque adhuc pejora mala faciat, & magis difficilem curam: reliqua autem, quae ad prognoſin univerſalem melancholiae ſpectant, debent ex ſequentibus deduci. Sequitur nunc, ut de ſanatione melancholiae in primo gradu adhuc conſtitutae dicatur.

§. 1097. Statim enim ac initiis primis (1093. 1094.), cauſa, effectuve, ſe prodit, animo aſſidua objectorum variatio conciliandа, & quidem ipſo ignaro; eligenda autem, quae affectui praedominanti oppoſitum in aegro creare ſolent; diluentibus, demulcentibus, paregoricis, narcoticis, quiete, conciliandus ſomnus eſt; aëre utendum humido tepeſcente; cibi dandi leves, liquidi, ſanis humoribus ſimiles, recentes, blandi, vi leni ſaponacea laxantes, atque in horum uſu diu perſiſtendum; medicamenta danda diluentia, acre demulcentia, oleoſum terreſtre reſolventia, vaſa laxantia, leni ſtimulo expellentia, ut ſucci bene maturorum fructuum horaeorum, mellita, olera, juſcula ex his confecta; aquae minerales; potus optimus ptiſana mellita leviter, abſtinentia ſedula a cauſis mali (1093.).

Cum morbus hic mora diuturniore, & perennantibus cauſis, quae illum produxerant, ſemper pejor fiat, patet ſatis, in morbi initio ſtatim efficacem medelam adhibendam eſſe. Notatum autem fuit §. 1090., hunc morbum initium ducere & ab humorum illa degeneratione, quam atram bilem dixerunt Veteres, & a mente, dum uni ac eidem cogitationi pertinaciſſime inhaeret: tuncque pariter in corpore naſcitur atra bilis, licet non praeëxſtiterit antea. Adeoque duplex curatio indicatur: una quae ſic diſponit mentem, ut non ſemper eandem rem, ſed ſucceſſive alia, cogitet: altera, quae dege-

degenerationem sanguinis in atrabilariam cacochymiam emendet. Primo curationis scopo conducunt sequentia.

Animo assidua objectorum varietas &c. Praecipua curatio in hoc consistit, ut anxia illa & perpetua cogitatio, cui mens inhaeret, mutetur: verum hic multa cautela opus est. Omnes enim melancholici solent indignari, si pro talibus habeantur: morosi sunt, plus se sapere credunt, quam reliquos homines, & aegerrime solent ferre, si oblectamenta ipsis offerantur, tuncque saepe pertinacissime omnia illa repudiant; & tanto magis fugiunt consortia hominum, a quibus se contemni credunt. Prae reliquis omnibus prosunt itinera; tunc enim nova occurrunt ubique & insolita objecta, quae satis efficaciter in mentem agunt, & cogitationem mutant. Ob hanc caussam toties Medici suadent aquas minerales in ipso fonte potandas, & saepe eligunt quam maxime dissitas, modo concursu multorum aegrorum celebres sint. Toto enim itineris tempore a curis domesticis liberi sunt, continua objectorum varietate delectantur; ubi ad salubres fontes pervenerunt, amoeno consortio fruuntur; ambulationibus, lusu, choreis, tempus fallunt; sicque sensim deletur illa idea, quae perpetuo menti obversabatur, vel saltem sic minuitur ejus efficacia, ut sensorium commune inde non afficiatur fortius, quam a novis ideis in tanta rerum varietate natis. Minime dubito de medicatarum aquarum virtute, atque illam majorem esse, dum ex ipso fonte hauriuntur, facile credo. Tamen & continuam illam objectorum varietatem melancholicis insigniter prodesse, certus sum. Plures vidi, qui ad dissitos longe fontes ablegati multo melius se habebant, antequam inciperent aquarum usum. Aliquos novi viros eruditos, qui pessime indignabantur, dum credebant se pro melancholicis haberi, & ideo aquarum medicatarum usum pertinacissime detestabantur: illis persuasum fuit, bibliothecas instructissimas videre, cum eruditis viris conversari in dissitis regionibus, & dum hoc fecerant, redierunt sani.

Simul conducit, omni modo oppositum conciliare animi affectum illi, qui jam praedominatur; de quo videantur illa, quae ad §. 104. dicta fuerunt. Sic meticulosis conamur fiduciam conciliare; morosis & tristibus hilaritatem; indignantibus & iracundis aliquem metum; de quibus adhuc postea §. 1113. dicendum erit.

Diluentibus, demulcentibus &c. Nihil magis nocet melancholicis quam vigiliae; nam ab illis hunc morbum nasci posse §. 1093. probatum fuit, adeoque & ab iisdem morbus jam natus augebitur: attamen, ob perpetuam & irrequietam circa idem objectum cogitationem, melancholici saepe somno privantur. Conducit ergo omni modo somnum his conciliare. Dictum fuit ad §. 708., ubi de Pervigilio febrili agebatur, sanguinem, inflammatoria spissitudine haerere incipientem, pervigilium producere: idem fieri poterit ab atrabilario lentore; ideoque diluentia & blanda demulcentia hic tantopere prosunt; qualia sunt emulsa ex seminibus, frigidis dictis, parata, vel ex aliis seminibus fructibusve farinosis & oleosis: adduntur his diacodiata; & nisi haec juvent, cum prudentia ad narcotica pergitur: de quorum om-

omnium usu videantur illa, quae ad §. 709. habentur.

Aëre utendum humido tepescente. Liquidissimis enim partibus & mobilissimis sanguinis dissipatis, lentescit residuum; vasa minora exhausta collabuntur; totum corpus siccius redditur; solidae partes rigidiores fiunt, & liquidis impulsis cedunt difficilius; sicque stricta & sicca temperies toti corpori inducitur. Aër ergo humidus & tepescens nimium solidorum robur minuet (vide §. 35.); simulque aquosum & tenue vehiculum crassioribus fluidis subministrabitur, dum venae bibulae, in tota superficie corporis positae, laxatae pariter per teporem humidum, partem illius aquosi ex aëre contiguo absorbebunt. Haec est ratio, quare tempore verno, quod tali aëris temperie gaudet, felicius curetur hic morbus, uti & omnes fere morbi chronici.

Cibi dandi leves &c. Inter causas morbi §. 1093. fuerunt enumerati cibi duri, aëre vel sale indurati, farinosa lenta; adeoque, ut evitentur morbi causae, opposita dieta debet adhiberi, qualis hic describitur. Verum talis diaeta simul multum ad curationem facit, quatenus sic restituitur mobilissimum, quod ex sanguine perierat, & solvitur illud crassum concretum. Bonus enim, satis fluidus, solvente vi saponacea praeditus chylus, ex talibus ingestis praeparatur, qui una cum sanguine per vasa fluens diluit & solvit, simulque facile elaboratur in ultimam perfectionem nostrorum humorum. Ideo *Trallianus* (*i*) monet, quod plerosque melancholicos potius victu quam medicamentis sanaverit; laudatque similes cibos ac hic proponuntur; pisces saxatiles, gallinarum carnes, astacos, gammaros, lactucam, intybum, malvam &c. Videantur illa, quae de efficaci simul & blanda vi solvente lactucae, cichorei &c. ad §. 614. dicta fuerunt: ad quem numerum etiam in Materia Medica recensentur praecipuae herbae, quae huic scopo serviunt. Cum autem chronicus hic morbus sit, debet diu adhiberi talis victus, quod plerumque facilius impetramus a morosis melancholicis, quam si longum remediorum solventium usum suaderemus: minus enim fastidient intyba, cichorea, taraxaci turiones &c. si ciborum titulo offeruntur, quam si succos expressos, vel infusa, aut decocta earundem herbarum, praescribant Medici.

Medicamenta danda diluentia &c. Omnia enim haec satisfaciunt ad amussim indicationi curatoriae, ante descriptae in hoc morbo: crassior enim sanguis est, & huic spisso se quandoque valida acrimonia miscet, uti postea videbimus: vasa sunt stricta simul; adeoque patet, omnia hic laudata convenire. Fructus autem horaei, sed bene maturi (aliter austero acido pessime nocent) palmam fere omnibus aliis praeripiunt. Novi quidem a multis Medicis culpari fructus horaeos, ac si plurimorum morborum potius causae forent quam medela; sed videtur & ratio, & experientia, contrarium docere. Illo enim tempore anni abundant hi fructus, dum molesto calore aestuant sub aestivo sole homines, & disponitur sanguis ad atrabilariam cacochy-

(*i*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 106.

chymiam; uti §. 1093. probatum fuit: durant in autumnum usque, ut illorum usu solvi possit, & blanda vi, alvum laxante, expelli, melancholica saburra, aestatis tempore collecta. In fervidissimis regionibus suavissimi ac copiosissimi tales fructus crescunt, & multiplici varietate oblectant. Integrae nationes in calidis regionibus his solis fere vivunt: omnibus gratissimo sapore, odore, colore, placent. Insidias certe struxisse humano generi videretur omnium bonorum largitor Deus, si adeo placentes omnibus fructus forent certissima morborum causa. Hortum amoenis fructibus divitem primo homini, immortali futuro nisi peccasset, colendum dedit Creator; post lapsum nullo alio nutrimento usus fuit, quam quod improbo labore culta tellus dedit. Nec aliis cibis usi fuerunt longaevi adeo homines antediluviani. An ergo ulla ratione dici potest, fructus horaeos noxios esse? Novi quidem, dum in ultima mensa, pleno jam ventriculo a numerosis ferculis, ingurgitantur fructus, choleram, diarrhoeam, dysenteriam produxisse: verum haec mala perditae ingluviei adscribenda potius sunt. Nihil enim adeo salubre est, quin perverso usu nocere possit. Ubi enim fructibus solis cum pane & aqua vivitur, vel saltem illi primis mensis apponuntur, aut jentaculi vel frugalis coenae vices supplent; nullam unquam noxam inde observavi. Econtra vim solventem egregiam expectare licet a succo fructuum horaeorum, tam in morbis acutis, uti antea dictum fuit, quam in Chronicis. Furentissimos ex melancholia maniacos sanatos vidi, dum solis fructibus horaeis vescebantur; & quidem cerasis, aut fragis, ad viginti & ultra libras quotidie per aliquot septimanas assumtis, dum reliquos omnes cibos & cuncta remedia, ob veneni suspicionem, quam pertinacissime aversabantur. Incidebant quidem a tam largo fructuum usu in diarrhoeam, sed per alvum exibat soluta faex atrabilaria, & brevi totus ille furor pacabatur: debilitas autem a valida diarrhoea exhausto corpore superstes facile superabatur bono victu, quem lubenter admittebant jam non amplius delirantes. Cucumerum, qui tamen apud plurimos tam male audiunt, largo usu delirantem melancholicam sanatam fuisse testatur *Hofmannus* (*k*), & eundem in pluribus aliis, simili morbo laborantibus, effectum se vidisse affirmat. Juscula, quibus maturi cucumeres in taleolas dissecti incocti sunt, uti & olera mollia, qualia sunt *spinachia*, *endivia*, *borago*, *buglossa &c.*, cibum dant medicatum pulcherrimi in hoc morbo usus. Mel autem, cujus vires solventissimae in cura obstructionis ad §. 135. laudatae fuerunt, pariter hic magnae efficaciae est; inprimis ubi sero lactis graminei dilutum potatur, & quidem satis magna copia ac diu, donec solvi inde alvus incipiat: quod remedium etiam laudatur a *Posidonio* (*l*). Ob eandem causam & ptisana, ex hordeo vel oryza parata, leviter mellita, commendatur pro potu communi: diluit enim & demulcet, simulque solvit concreta. Quanto autem cum fructu

[illegible] aquae

(*k*) Medic. Systemat. Tom. IV. part. 4. Cap. VIII. pag. 238. (*l*) De Melancholia ex Galeno &c. libell. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 500.

aquae minerales & in melancholia, & in aliis chronicis morbis exhibeantur, antea ad §. 1056. dictum fuit.

Causas autem morbi sollicite caveri debere illo tempore, dum morbi curae adhibentur omnia artis molimina, sponte patet.

§. 1098. Si autem illa ipsa materies (1092.) per easdem causas (1093.) magis densa, tenax, immobilis reddita est, necessario in vasa hypochondriaca depelletur: id enim natura hujus humoris, situs & conditio horum vasorum, & leges hydraulicae docent. Inde sensim hic haerebit, accumulabitur, stagnabit: tum vocatur *Morbus Hypochondriacus*, lienem, ventriculum, pancreas, omentum, mesenterium, obsidens.

Hactenus dictum fuit de humore atrabilario aequabiliter totum sanguinem inficiente: verum si augeatur copia illius humoris atrabilarii vel tenacitas, dum pergunt agere causae hunc morbum producentes, tunc incipiet haec materia haerere in quibusdam locis corporis, & pessimas producet obstructiones. Verum est, quod illud fieri possit in diversis locis corporis, sed potissimum continget ibi, ubi tardior & difficilior humorum per vasa motus est. Docuit Anatome, intricatissimam minimorum vasorum conglomerationem esse in glandulis, adeoque minus meabiles humores facile circa loca glandulosa haerere incipient. Verum antea §. 485., ubi de scirrho agebatur, notatum fuit, materiam atrabilariam frequenter originem scirrho dare, inprimis dum, cessante fluxu menstruo vel haemorrhoïdali, nihil de materia illa atrabilaria evacuatur amplius de corpore. Pariter ad §. 495. monitum fuit, scirrhum per *affectus animi tristes & biliosos*, qui & copiam & tenacitatem humoris atrabilarii augent, in cancrosam degenerare malignitatem. Ad uterum quandoque deponi atrabilarium humorem notavit *Hippocrates* (m), dicens: *Quum mulier caput, sinciput, & cervicem dolet, & vertigo ob oculos versatur, terretur, & moesta est, & urinae nigrae, & similia ex utero feruntur, & anxietas & animi moeror detinet, bilis atra in uteris inest*. Verum tunc exit humor atrabilarius de corpore, & liberatur sanguis hac saburra; ubi autem in vasis uterinis stagnat & colligitur atra bilis, tunc dispositio scirrhosa uteri nascitur, quae melancholicis mulieribus satis frequens contingit. Sed & ad alia multa corporis loca deponi posse humorem atrabilarium, docebunt illa, quae ad §. 1110. habentur. Videtur hoc ulterius confirmari sequenti *Hippocratis* Aphorismo (n), qui sic se habet: *Morbis Melancholicis per has tempestates* (*ver nempe & autumnum*) *periculosi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut coecitatem denunciant*. Dum nempe encephali vasis impingitur illud spissum melancholicum, & in illis haerere incipit.

Quam-

(m) De mulier. morb. Lib. II. Cap. LVIII. Charter. Tom. VII. pag. 831.
(n) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

Quamvis autem humor atrabilarius diversa loca corporis sic occupare possit, omnium tamen frequentissime in viscera abdominalia deponi solet, & figi. Demonstratur alibi (*o*), mobilissimas sanguinis partes, a corde in aörtam pulsas, rectissima via, & majori velocitate, a corde recedere, minus mobilia & viscida tardius moveri; adeoque juxta leges *Hygraulicas* (*p*) in truncum descendentem aörtae ferri, ex quo coeliaca arteria & binae mesentericae, quae visceribus abdominalibus prospiciunt, ortum ducunt. Cum ergo in hoc morbo, mobilioribus partibus dissipatis, immobiliora unita fuerint, horum crassiorum pars magna per has arterias feretur. Si jam simul consideretur, omnem sanguinem viscerum abdominalium bis arteriosum fieri, antequam ad cor redeat, adeoque hic tardissimum esse humorum trajectum (*q*), patebit ratio, quare ad viscera abdominalia omnium frequentissime deponatur humor atrabilarius, qui antea cum circulantibus humoribus aequabiliter fluxerat. Notum est, quantum respiratio valida conducat ad expeditum humorum per viscera abdominalia circuitum, quia, diaphragmate & musculis abdominalibus agentibus, premuntur omnia contenta abdominis, sicque sanguinis venosi motus promovetur. Dum jam melancholici, uni & eidem cogitationi affixi, omnia reliqua negligunt, plerumque sedentariam vitam ducunt, vel & quandoque studiis pertinacissime incumbentes (vide §. 1194.) incurvo antrorsum corpore sedent, adhuc magis impediunt liberum humorum trajectum per abdominis viscera; atque omnium maxime, quando pleno post pastum ventriculo in tali corporis positura diu manent. Ob hanc causam non satis inculcari potest eruditis viris, qui frequenter in hunc morbum proni sunt, ut assuescant erectum corporis truncum habere, nec abdomen apprimere mensae, cui assident. Patet jam satis ex omnibus dictis, sensim debere accumulari humorem atrabilarium in visceribus abdominalibus; quod & confirmatur veterum Medicorum auctoritate (*r*); *Generatur autem a calore copioso, vel flavam bilem, & magis atrum sanguinem exassante. Plerumque vero partes hypochondriorum primario affectae caput ad consensum perducunt, & delirium efficiunt &c.* Ubi jam congesta materies atrabilaria hic haeret, tunc alio nomine solet vocari malum; dicitur enim tunc *Morbus Hypochondriacus*, quia atra bilis praecordia vel hypochondria dicta occupat; illam nempe inprimis abdominis regionem (vide §. 701. & 735.) ubi hepar, lien, ventriculus, pancreas &c. locantur: uti etiam quia ponderis gravantis sensum & anxietatem aegri circa haec loca sentiunt, uti dicetur sequenti paragrapho. Cum autem & spasmodica anxietas in illis, qui totum genus nervosum facillime irritabile habent, observetur frequenter circa hypochondria, & inde etiam tales aegri vocentur hypochondriaci, hinc ad distinctionem majorem posset vocari *Morbus Hypochondriacus cum materie*; nam in postremo casu saepe nullum in visceribus vitium latet; & soluto spasmo, ructu

(*o*) Institut. Med. H. Boerh. §. 224. (*p*) Ibidem §. 308. (*q*) Ibidem §. 350. (*r*) De Melanchol. ex Galen. &c. libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

ructu aut flatu expulſo, omnis illa anxietas ſedatur.

Hic eſt ergo ſecundus melancholiae gradus, ubi humor atrabilarius abdominalia viſcera obſidet, diſtinctus a priori, & aliis ſymptomatibus ſtipatus. Hanc autem diſtinctionem *Aegineta* (*s*) pulcherrime notavit.

Sequitur jam, ut conſiderentur illae mutationes corporis, quae obſervantur adeſſe, dum ſecundus ille melancholiae gradus aegros affligit.

§. 1099. Hinc ibi producit ſenſum aſſidui ponderis, anxietatis, repletionis, maxime ab aſſumtis, cibo, potuque; reſpirationem ob gravata viſcera abdominalia difficilem; bilis utriusque, pancreatici, ſtomachici, inteſtinorum, meſenterii ſucci in confectione, ſecretione, permiſtione, efficacia in cibis, impedimenta; inde digeſtionem primum omni modo laeſam; eſculentorum corruptionem in crudum acidum, ſi ex vegetabilibus, in putridum alcali, rancidumve oleoſum, ſi ex animalibus; hinc ructus, flatus, ſpaſmos, adſtrictam alvum, faeces induratas; icterum pejorem gradu, quam prior (1094.); omnia mala (1094.) jam pejora.

Dum viſcera abdominalia occupantur humore atrabilario, tunc & turbantur multae functiones, quarum integritas a libero tranſitu humorum per vaſa horum viſcerum pendebat, & nova contingunt ſumptomata, quae ſimul ſigna ſunt ſtatus praeſentis morbi.

Primum, quod ſolet obſervari, eſt perceptio gravantis ponderis circa praecordia, nunc magis nunc minus moleſta; nunquam tamen omnino ceſſans, uti contingit in hypochondriaco affectu ſpaſmodico. Obſervatur enim, inſolitum pondus vel in toto corpore, vel in parte, ſi libera circumductio humorum per vaſa impediatur. Quanta totius corporis gravitas percipitur, dum per vaſa, in extremam corporis ſuperficiem hiantia, impeditur libera perſpiratio! Nemo ſanus ſentit brachii pondus, verum ſi phlegmone hanc partem occupaverit, plumbi inſtar grave ſentitur, & ſuſtineri debet. Hinc adeo funeſtum ſignum eſt in morbis acutis, quando decumbentes aegri talem corporis poſituram habent, qualem a ſola gravitate inertis molis habet cadaver, uti antea ad §. 734. dictum fuit. Simul adeſt moleſta anxietas, quae ipſo dolore intolerabilior quandoque adigit miſeros, ut aerumnoſae vitae pertaeſi violentas ſibi manus inferant. Verum antea ad §. 631. demonſtratum fuit, ex impedito libero trajectu ſanguinis per venam portarum anxietatem naſci; dumque lien, ventriculus, pancreas, omentum, meſenterium, in ſuis vaſis infarciuntur tenaci atrabilario humore, & omnis ſanguis ab his viſceribus redux ad hepar venire debet, ac per anguſtos fines venae portarum tranſire; patet ſatis, difficiliorem debere reddi trajectum humorum per hoc viſcus. Ob eandem rationem & repletionis ſenſus adeſt, omnium maxime, quando cibo vel potu diſtentus ventriculus, vicina viſcera comprimendo, hanc

(*s*) Lib. III. Cap. XIV. pag. 30.

hanc difficultatem auget. Quando autem acidae acrimoniae particeps est illud tenax atrabilarium, saepe famelici sunt tales aegri, & ab assumtis cibis quam maxime gravantur. Unde optime notavit *Hippocrates* (*t*) de hoc morbo agens: *Neque sine cibo esse, neque copiosum cibum devoratum ferre potest. Verum quum jejunus fuerit, viscera mussitant, & salivae acescunt; quum vero quidquam ederit, pondus in visceribus &c.* Auget autem hanc anxietatem difficilior simul respiratio: notum enim est, diaphragma moveri non posse, nisi simul sequantur viscera ipsi appensa; cumque haec gravata fuerint, necessario minus liber fiet diaphragmatis motus: ideo etiam in sanis hominibus, dum ventriculus repletus est, respiratio minus facilis observatur. Hinc frequentia illa melancholicorum suspiria, quibus conantur sensum ponderis praecordia gravantis tollere. Similia & notavit *Hippocrates* (*u*) dicens: *Viscera veluti spinarum aculeos habere, & his pungi, videntur: anxietas ipsum invadit, lucem & homines fugit, tenebras amat, metus corripit; septum transversum foras tumet, ad contactum dolet &c.* Septum quidem transversum foras non protuberat, sed potius viscera abdominalia ipsi annexa, & tunc obtusum dolorem percipiunt aegri, qui ad tactum augetur.

Cum autem secretio bilis debita, uti & reliquorum humorum, qui a visceribus abdominalibus praeparantur, pendeat a libera circumductione humorum sanorum per vasa; & haec impedita fuerit, atque humores in cacochymiam atrabilariam degeneraverint; patet sponte, omnes secretiones hic turbari, omnes liquores secretos deficere a naturali sua conditione. Verum ex tota chylopoiesis historia, in Institutionibus Medicis tradita, patuit, ad subactionem crudi ingesti requiri bonam bilem, succum gastricum, pancreaticum, entericum &c.: adeoque prima digestio laedetur quam maxime, neque ingesta mutabuntur in naturam nostrorum humorum, sed spontaneam sequentur indolem, in loco calido, ad quem aër libere accedere potest, retenta. Hinc pro diversitate assumti alimenti in variam degenerabunt acrimoniam; sicque novae nascentur molestiae: a tali enim spontanea corruptione ingestorum ructus, flatus, spasmos produci in ventriculo & intestinis, antea ad §. 647. & 651. demonstratum est. Praeterea dum bilis secretio deficit, minor est stimulus deponendae alvi; cumque ob easdem causas mucosi intestinorum folliculi nec qualitate nec quantitate debitis secernant mucum inungentem & lubricantem intestinorum latera, faeces diutius haerent in intestinis crassis, mora siccantur, & cum magna difficultate excernuntur. Omnia autem haec hujus morbi symptomata apud Veteres notata leguntur (*w*): *Principium ejusmodi melancholiae plerumque ex cruditatibus* (ἐξ ἀπεψιῶν): *flatus enim ipsis succedunt multi, qui a quocumque cibo elevantur, & circa hypochondria diutius morantur, & ructus ipsis acidi, & foetidi & piscem olentes consequuntur; nullo ejusmodi assumto* (*acido nempe vel corrupto*); *ventres plerumque ipsis sicci sunt.*

An-

(*t*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. (*u*) Ibidem.
(*w*) Libell. de Melanchol. ex Galen. &c. Cap. I. Charter. Tom. X. pag. 497.

Antea ad §. 1094. notatum fuit, colorem corporis mutari, dum atrabilaria cacochymia aequabiliter totum ſanguinem inficiens adeſt, & ſucceſſive in pallidum, flavum, imo & fuſcum tranſire. Cum jam, in ſecundo hoc gradu melancholiae, cauſae morbi augeantur, vel ſaltem perennando magis mutent omnes humores; patet ratio, quare pejor icterus vel ob hanc rationem naſcatur. Verum ſi ſimul conſideretur, turbari in hoc morbi ſtadio functiones viſcerum, quae bili parandae ſerviunt; in anguſtiis venae portarum incipere haerere humores immeabiles; adeoque ſecretionem bilis a ſanguine impediri; patebit & alia ratio, quare pejor icterus ſuccedat: de qua re videantur illa, quae ad §. 918. de Ictero dicta fuerunt, dum bilis jam ſecreta, vel bili jam ſecernendae proxima materies, in ſanguinem denuo regurgitat. Optime autem mutatum in pejus corporis colorem in progreſſu morbi notavit *Aretaeus* (*x*); qui ſic: *Corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, niſi inferius bilis deſcendat atque exeat, ſed quoquoverſum per corpus cum ſanguine diffundatur.* Omnia autem ſymptomata, §. 1094. recenſita, aucto morbo pejora reddi debere, ſponte patet.

§. 1100. Ubi jam eousque adolevit (1098.), & per effecta ſua (1099.) ſe manifeſtavit, ſumma ope nitendum in curationem, quia aliter tetra mox oritur mali indoles; difficultas autem maxime vitanda haec eſt: ſi malum perſeverat, fit incurabile, & ſaepe lethale, ut in ſequentibus liquebit: ſi evacuantibus pugnatur, ſani, & facile mobiles humores expelluntur, tenaces malique haerent, unde pejor morbus: ſi per ſtimulantia & ſolventia valida tentatur, ſaepe ſubito ſoluta materies acris fit, & impetu magno ruens in tenera vaſa hepatica, ea deſtruit, unde multa, & immedicabilia mala.

Indicatio curatoria in hoc caſu quidem jubet, educendam eſſe materiam atrabilariam ex illis viſceribus, quae occupat, ne diutius ibi haerens, magis ac magis inſpiſſata & tenacior reddita, cum ipſis vaſis, quibus inhaeret, concreſcat, & immedicabiles obſtructiones pariat. Cumque tetrum hoc malum mora pejus reddatur, abſque ulla mora interpoſita videtur requiri efficax medela. *Inveteratus enim, & veluti in naturam converſus, morbus incurabilis propemodum evadit* (*y*). Interim tamen hic magna prudentia opus eſt, eo quod tenax haec materia non facile nec cito obediat lenioribus remediis, a validioribus ſaepe peſſime irritetur & horrenda mala producat.

Cum viſcera abdominalia ſatis brevi via in cavum inteſtinorum ſe evacuare poſſe videantur, aſſidui ponderis ſenſum circa praecordia ſentiant, alvumque ſtrictam habeant aegri, anxie petunt a Medicis purgantia remedia: cumque

(*x*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30.
(*y*) Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 103. & 111.

que & veteres Medici aliquando simili evacuatione hunc morbum tentaverint, videntur omnia suadere purgantium remediorum usum. Interim certo novimus, purgantia data non solum noxia de corpore educere, verum etiam sanos & probos humores: purgans enim validum datum sanissimo homini copiosam evacuationem facit, & nemo credet facile, illa, quae tunc evacuantur, omnia morbosa fuisse. Cum autem picea fere tenacitate vesceribus haereat atrabilarius humor, non facile purgantibus obedit, sed tunc tantum expelluntur de corpore facile mobiles humores, & augetur morbi causa. *Trallianus* (z) quidem purgantia laudavit, sed interpositis aliquot diebus balneo & victu humectante conabatur mobilem & fluxilem reddere materiem, antequam repeteret purgantis remedii usum. A validioribus, inprimis *Helleboro*, abstinere maluit (a), & a calidioribus purgantibus metuebat, *ne sanguinem ad siccius & acrius converterent* (b). Imo, uti antea jam monitum fuit, magnam spem curae in victu humectante & solvente ponebat. Verum quidem est, *Hippocratem* Helleborum laudasse (c) in cura hujus morbi, & alibi (d) melancholicos liberalius purgandos suasisse; sed videtur in eodem Aphorismo monere, quod & contra-indicantia consideranda forent: & praeterea prudentissimam illam generalem regulam practicam paulo ante (e) praemittit: *In purgationibus talia ex corpore educenda sunt, qualia etiam sponte prodeuntia utilia sunt, quae vero contrario modo prodeunt, sistenda.* Certe atrabilaria saburra, per victum idoneum & solventia remedia quasi liquescens, si sponte prodeat, summum in hoc morbo levamen dat, adeoque illa purganda est; si vero alii mobiliores humores educantur de corpore in melancholicis, nocet semper. Unde etiam legitur (f), plures veteres Medicos, interpositis solventibus remediis, lenioribus tantum usos fuisse purgantibus, ut educeretur illud quod solutum erat de materia morbosa; non autem subducerentur de corpore utiles humores. Lenioribus enim purgantibus non obedit pertinax haec materia, nisi prius soluta fuerit; validissimis purgantibus tentare expulsionem, non videtur carere periculo, dum agitata subito bilis atra tam horrenda mala producit, uti §. 1104. patebit: & si drasticis talibus remediis excutiatur illa materia morbosa, non exit sola, sed simul expellitur quandoque tanta copia bonorum humorum, ut a subita corporis inanitione, collapsis vasis, sequantur animi deliquia, convulsiones, & mors. Haec infortunia ab Helleboro dato vidit *Hippocrates* (g), ideo monet, convulsionem, ab Helleboro dato ortam, lethalem esse; & aliis in locis (h) plurimas cautelas recenset, quae observari debent, dum Herculeum hoc remedium adhibetur.

Cum

(z) Ibidem pag. 105. (a) Ibidem pag. 112. (b) Ibidem pag. 106. (c) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. (d) Aphorism. 9. Sect. IV. Charter. Tom. IX pag. 136. (e) Aphor. 2. Sect. IV. ibid. pag. 132. (f) Libell. de Melanch. ex Galeno &c. Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 500. (g) Aphor 1. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 193. (h) Aphor. 13. & seq. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 140. & seq.

Cum ergo sine periculo vix possit tentari totalis expulsio materiae atrabilariae, nisi prius soluta atque adeo mobilis reddita fuerit, ut lenioribus remediis educi possit; huic indicationi prius incumbendum erit. Verum & hic iterum prudentia opus est: omnia enim viscera abdominalia, uti notum est, sanguinem suum venosum tradunt hepati; & dum infarcta materia solvitur in his visceribus, transit ex arteriarum finibus, quibus haeserat, in venas; adeoque perveniet ad hepar: cum autem huic materiae atrabilariae, uti postea adhuc pluribus dicendum erit, acrimonia magna quandoque jungatur, quae tenaci & piceae huic massae involuta non multum nocet, sed solutis his vinculis, quibus irretiebatur, illud acre actuosum redditur, & uno impetu magna copia per venam portarum in hepar ruit; hinc tenerum hoc viscus integre destruere, vel saltem insigniter laedere, posset. Ob hanc rationem non nimis subito urgenda est haec solutio materiae morbosae, & tantum per talia remedia, quae efficacem solvendi vim habent sine magna acrimonia, de quibus sequenti paragrapho agetur.

§. 1101. Hinc 1°. lente mobilis reddenda materies est, indagando naturam praedominantis acrimoniae; tum dando medicamenta saponacea, in quibus praedominetur acrimonia opposita illi, quae in illo humore adest; in his pergendum, donec pulsus inaequalis, debilisque, nausea, tenesmusve, anxietas, febricula, signa dent motae materiei; tum 2°. statim leni laxante purgatione, clysmate simili, sero lactis, aqua minerali, similibusque expellenda est.

Magnum fastidium plerumque Medicis hujus morbi curatio parere solet: aegri enim, diuturnae anxietatis & molestiae pertaesi, quaevis tentare vellent simul & semel, ut ab his angustiis liberarentur; prudentes Medici tamen satis noverunt, lente festinandum esse, ut sensim pertinaci remediorum solventium usu mobilis reddatur tenax haec materia, & ad exitum paretur. Verum hic tempore opus est, & morosi tales aegri raro inevitabiles has curae moras aequo ferunt animo; unde vel proprio consilio tentant plura, vel Agyrtarum, citam & certam curationem praedicentium, promissis lactati, magno saepe se exponunt periculo. Dum autem conatur Medicus hanc materiam morbosam mobilem reddere, simul attendere debet ad acrimoniae speciem, quae huic tenaci materiae adhaeret, & quae diversae admodum indolis observata fuit, uti §. 1105. dicetur, ubi & de signis peculiaris acrimoniae agetur. De egregio saponaceorum usu ad solvenda concreta antea §. 135. dictum, simulque tunc monitum fuit, salis cum oleo arctam unionem, ita ut compositum ex his binis aequabiliter aqua dilui possit, saponem dici. Verum diversi sales, & quidem oppositae indolis, saponibus conficiendis adhiberi possunt, atque ideo hic monetur, ut tales eligantur sapones qui oppositam vim habent acrimoniae cognitae, quae atrabilariam tenacitatem comitatur. Si v. g. signa docuerint, acidum austerum praedominari, sapo venetus, ex oleo puro presso vegetabili & sale alcalino

confectus, conducet: econtra si putridum cadaverosum, aut oleosum rancidum, deprehendatur suis signis, tunc acescentes sapones, uti mel, oxymel simplex, succi fructuum horaeorum subacidorum, syrupi officinales ex similibus confecti, proderunt, qui in priori casu augerent potius acrimoniam acidam, cum haec omnia sponte sua acescant.

In horum autem usu pergendum est diu, neque facile cogitandum de evacuatione materiae atrabilariae, antequam signa docuerint, quod jam solvi incipiat, & mobilis fiat; cognoscitur hoc symptomatibus in textu enumeratis. Antea in febrium historia ad §. 594. notatum fuit, hanc proprietatem in corpore nostro obtinere, ut novae molestiae & perturbationes excitentur, simulac cum humoribus per vasa circulantibus movetur aliquid, quod a sanorum humorum conditionibus recedit; neque hoc tantum observari, dum materia quaedam morbosa sanguini permista est, verum etiam dum chylus copia nimius, vel ex durioris digestionis alimentis paratus, fluit per vasa, cum tamen idem ille chylus repetita actione vasorum & viscerum mutari possit in naturam nostram Multo magis ergo faex illa atrabilaria, dum solvi incipit, & quaedam pars ejus humoribus circulantibus permiscetur, turbabit circulationis aequabilitatem, & nova producet symptomata, quae signum motae materiei exhibent.

2°. Mobilis tunc est materies atrabilaria, adeoque expulsio indicatur. Verum & hic prudentia jubet, ne fortioribus purgantibus datis magnae excitentur turbae in corpore, cum adeo periculosum sit hanc materiam agitare; uti ex ante dictis constat, & adhuc postea ad §. 1104. monebitur. Manna, pulpa cassiae fistulae, tamarindi, ac similia, hic sufficiunt, & sola fere tuta sunt, inprimis si sero lactis copioso potato, aquisve mineralibus alvum leviter subducentibus, juvetur horum remediorum actio, simulque major adhuc dilutio & attenuatio materiae morbosae concilietur. Proderit pariter clysmate simili leviter stimulare intestina, & faeces contentas educere, ut facilis via paretur exiturae per haec loca materiei. Faecum nigricantium excretio, levamen symptomatum, virium constantia vel & augmentum, felicis eventus spem suppeditant.

§. 1102. Verum si eadem illa materies (1098.) jam fixata, compactaque, ibi diu haesit, ipsa acris fieri incipit, & rodens, per stagnationem, motum viscerum, calorem ambientium; nova assiduo aggeritur, quia jam obstructio facta est, & causae eaedem perdurant; hinc mole aggesta, acrimonia nata, motu assiduo, vasa extendit, rodit, corrumpit; inde lienis, stomachi, pancreatis, omenti, mesenterii, intestinorum, hepatis, similis destructio; adeoque omnia mala (1099.) priora multum auget, maxime vero, assiduo putrefacti vapore venis recepto, omnes functiones, inprimis cerebri, perturbat. Tumque vocatur vero nomine *Bilis Atra*.

Hactenus consideravimus materiam atrabilariam totum sanguinem aequabiliter inficientem; vel eandem ad viscera abdominalia jam depositam, sed nondum multum acrem: aderat quidem acrimonia, sed tenaci materiae involuta ita, ut ab hac nondum adeo multum metuendum foret, nisi in eo casu, ubi subita solutione vel motu illius materiae extricaretur illud acre. Verum dum diu haeret in visceribus abdominalibus infarcta haec materies, difficillime solubilis, & fere concreta cum vasis, quibus inhaeret, ipsa mora & stagnatione, uti & calore corporis interni, sensim magis ad corruptelam incipit disponi, simulque illud acre mobilius redditur, & a tenacibus vinculis, quibus hactenus irretitum fuerat, incipit liberari; vasa & viscera, quibus continetur, rodit, & tandem destruit; simul valida tali obstructione nata continuo augetur accumulatio similis materiae; unde omnis actio viscerum chylopoïeticorum non tantum turbatur, sed & integre fere aboletur; adeoque omnia illa mala, quae §. 1099. enumerata fuerunt, increscunt. Mirabiles tales in historia medica leguntur casus, qui docent, abdominalium viscerum functiones integre aboleri in hoc morbo. Sic in *Actis Petropolitanis* (*i*) legitur de Judaea virgine, cui alvus pertinacissime clausa fuerat, una cum urinae suppressione, summoque fastidio omnis cibi ac potus, & quidem per plures menses. Fateor uteri malae dispositioni hunc morbum adscriptum fuisse, cum & suppressio menstruorum adesset; verum tristes animi affectus praegressi, moeror diuturnus, atri fere humoris vomitus, vigiliae, mentis emotio, videntur docere, ad melancholiam hunc morbum referri posse. Sed & alter casus habetur apud *Forestum* (*k*) de sene melancholico, qui per tres menses alvum strictam habuit.

Cum autem ex illis, quae ad §. 1090. dicta fuerunt, constiterit, atra bile in corpore nata mutari cogitationes, moestitiam, solitudinis amorem, affectus animi magnos & pertinaces nasci (vide §. 1094.), omniaque haec mala augeri, dum atrabilaria materies, visceribus abdominalibus impacta haeret (vide §. 1099.); minime mirum videbitur, si nova simili materia aggesta & in pejorem indolem degenerante, perturbentur adhuc magis omnes cerebri functiones. Incipit tunc materies atrabilaria corrumpi, & acrior reddi; poteritque tenuior illius acrimoniae pars, per venas resorpta, sanguini misceri, sicque ad encephalon ruere, & plurimum damni adferre. Interim tamen ex illis, quae ad §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, habentur, satis constitit, posse turbari omnes cerebri actiones, licet causa horum malorum non in ipso cerebro, sed in aliis partibus corporis, haereat: simul tunc patuit, morbosam materiem circa praecordia haerentem omnium frequentissime caput turbare. Unde intelligitur pariter, quod atra bilis, in his locis haerens, possit cerebrum afficere, deliria pessima, imaginationes mirificas, furores summos producere, licet etiam nullus vapor ex materia atrabilaria natus caput peteret. Ubi jam imminent in hoc morbo, diu duran-

(*i*) Tom. I. pag. 368. &c. (*k*) Lib. II. Observat. 35. Tom. I. pag. 68.

rante, feroces illae perturbationes cerebri, tunc vocatur *atra bilis:* unde apud *Plautum* (*l*) optime hoc designatur sequentibus:

Ardent oculi; fune opus est, Hegio.
Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?
Atra bilis agitat hominem.

§. 1103. Quae deprehensa per haec ejus signa data (1093. 1094. 1099. 1102.), non nisi prudentissima arte eliquari, moveri, educi potest, ob difficultates (1000.) hic adhuc majores, & facile excitandam, dein vero vix moderandam, morbi acerrimam materiem: hinc sit omnis victus oppositus acrimoniae in humore praedominanti cognitae ex (1051.); sit ille idem semper leniter solvens, stimulans, laxans alvum, paucas faeces a digestione relinquens; potus, vel ex ptisana mulsa, vel ex succis horaeis, vel ex sero lactis sit; motus corporis sit levis, continuusque; calor admodum temperatus; somnus multus; balnea, fomenta, clysmata, potus, in crebro usu sint ex his, quae sine acrimonia, diluendo, solvendo, abstergendo, macerando, materiem eliquent, & dein quam lentissime & prudentissime excernant, via a natura praemonstrata, habita semper ratione acrimoniae singularis, quae simul adest.

Facile patet ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, longe majorem curationis difficultatem adesse in hoc melancholiae gradu, & summam prudentiam hic requiri. Tenax enim materies est, & acris simul; haeret in vasis satis teneris & distentis; hinc rupturae vasorum metus est: praeterea dum solvitur illud tenax, simul extricatur illud acre, tuncque plus nocet. Cum autem omnia abdominalia viscera sanguinem suum venosum hepati tradant, magnum periculum est, ne soluta materies hepar obruat; uti sequenti paragrapho dicetur.

Verum jam monitum fuit, diversam acrimoniam atrae bilis observatam fuisse, & §. 1105. adhuc de hac re dicendum erit. Ad §. 1051. actum fuit de vitiis sensim natis in nostris humoribus, atque ibi causae & signa enumerata fuerunt, quae in diversis acrimoniae speciebus obtinent. In victu ergo cavendum erit a talibus, quae sponte sua degenerant in similem acrimoniam, ac quae jam obtinet in atra bile; & quidem eo magis, quia actio viscerum chylopoïeticorum multum labefactata est in hoc morbo, adeoque omnia ingesta minus permutantur horum viscerum actione magis debili, sicque in spontaneam corruptelam tendunt. Si ergo signa docuerint (vide §. 85. 86.), acrimoniam putridam adesse, fructus horaei, lacticinia, farinacea bene fermentata, oryza, hordeum, secale &c. in victu proderunt. Eadem autem, cum sint

(*l*) Captiv. Act. 3. Scen. 4. v. 62.

sint vel acida, vel cito acescentia, nocerent, ubi constat ex signis, (vide §. 63. 64.) acidam acrimoniam inhaerere atrae bili: in hoc enim casu ova sorbilia, juscula ex carnibus juniorum animalium parata, vel ex gammaris & cancris, carnes tenerae assatae, pisces fluviatiles assi, proderunt. Semper tamen, ex quacumque materia sumantur cibi, eliguntur tales, quae vel sponte sua, vel per artes culinares praegressas, facile digeruntur, & paucas faeces relinquunt. Ob hanc causam potius laudatur lactis serum quam lac ipsum, quia videmus infantes, solo lacte materno utentes, copiosas & satis crassas faeces per alvum evacuare. Ob eandem rationem juscula praeferuntur carnibus. Simul hic magnum usum habent olera illa mollia, ut endivia, spinachia, malvae &c.; inprimis si jusculis incoquantur, & deinde per colaturam ab herbis incoctis separata juscula potentur; sic enim vix quid faeculenti relinquitur in intestinis, & simul blanda alvum subducente vi, quam habent haec olera, expelluntur faeces relictae. In cura hujus morbi similem victum suadet *Hippocrates* (*m*), jubens vitari pinguia oleosa, acria salsa: commendat autem, ut utantur tales aegri *cibis quam mollissimis ac frigidis, piscibusque litoralibus & cartilagineis, betis, cucurbitis, & carnibus contritis.*

Quanti autem fecerint veteres Medici ptisanam mellitam in acutis aeque ac chronicis morbis curandis, passim ex illorum operibus liquet. Serum lactis, verno tempore solventi graminis virtute dives, pulcherrime potui quotidiano servire potest, & gratissimi etiam potus ex cerasis, fragis &c. cum aqua contritis parari possunt, quae omnia jam laudata fuerunt ad §. 1097. Ubi autem acida acrimonia praedominatur, omnia haec, utpote acescentia, minus conducerent; tuncque aqua pura praefertur, vel decoctum rasurae cornu cervi, eborisve, addita pauca quantitate corticum citri, ut fatuus nimis sapor emendetur. Motus corporis quidem conducit, cum sedentaria vita semper melancholicis noceat; sed debet esse moderatus, ne calescat multum corpus, & liquidissima difflentur, sicque augeatur copia materiae atrabilariae; nec tantum ob hanc causam, verum etiam, quia valido motu posset subito saepe moveri atra bilis, & turgens reddi, summo cum periculo: ob eandem rationem intensi calores vitari debent.

Cum autem pervigilia §. 1093. merito inter causas melancholiae recenseantur, & noctes diesque melancholici uni eidemque cogitationi inhaerere soleant, patet, quantum boni a somno longiori exspectandum sit. Somni enim tempore optima perditorum restitutio fit, omnes humores corporis ad facilem transitum per vasa disponuntur, anxiae illae cogitationes, quae adeo torquent miseros hos aegros, tamdiu silent, sicque facilius delentur ideae illae, quae totam mentem occupant. Emulsa ex seminibus farinaceis hic pulchre prosunt; additis etiam, si sola haec non sufficiant, diacodiatis. *Hippocrates* (*n*) jussit, dari moerore confectis, & strangulari volentibus, radicem

(*m*) De Morbis Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 581.
(*n*) De Locis in homine Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 372.

cem mandragorae, quae inter narcoticas plantas recenseri solet. Verum quidem est, quod diacodiata soleant alvum strictiorem quandoque reddere, quod priori indicationi contrarium est; sed lene clysma facile emendabit hoc vitium, si somniferorum medicamentorum usum sequatur.

Simul autem maxime proderit per clysmata injicere talia remedia, quae absque multa acrimonia solvendi vim efficacem habent, illaque diu retinere, ut absorpta venis intestinorum directe ad hepar veniant, vix mutatis viribus. Serum lactis mellitum, sapo venetus in aqua solutus, tartarus solubilis, vel tartarus regeneratus *Sennerti*, potenter solvunt, & blanda tamen sunt. Ad §. 1101. clysmata pariter laudata fuerunt, sed ad expellendam materiem atrabilariam, jam solutam & mobilem; hic autem potius adhibentur, ut prudenter eliquetur tenax illud atrabilarium. Simul & balnea & fomenta, abdomini applicata, merito laudantur a veteribus Medicis, dum strictae nimis partes solidae sic laxantur, & ad solutionem disponuntur illa, quae vasis impacta haerent. Unde dulcium balneorum usum prae reliquis in hoc morbo commendat *Trallianus* (*o*). Thermarum balnea laudavit *Aretaeus* (*p*), quia contrarium corporis habitum sensim inducunt. Sic enim habet: *Bona utique est humectatio, morbi squalorem tollens, & curationis vexationem mitigans: rarae autem & molles carnes ad aegritudinis remissionem maxime faciunt; siccae autem & densae carnes sunt melancholia laborantibus.* Similia adhibita fuisse, & plura alia fomenti instar abdomini imposita, alibi (*q*) legitur.

Remedia autem dantur talia, quae diluunt, & blanda vi solvente praedita sunt; nec acria tamen, qualia ad §. 1097. & 1101. laudata fuerunt.

Sollicite tunc attendendum est, quo versus natura ducat solutam atram bilem; & hoc cognito prudenter insistendum est huic evacuationi, ita ut lenissimis tantum remediis moveatur, uti jam ad §. 1101. monitum fuit. Omnium frequentissime per alvum exire solet, quandoque per vomitum, sed tunc majoribus cum turbis: quandoque ad alia loca deponitur, uti §. 1110. patebit: tunc autem videtur sensim soluta atra bilis, circulantibus humoribus permista, per metastasin ad alias partes deposita fuisse. Historia medica tamen & habet alias atrae bilis evacuationes, licet minus frequentes. Sudorem caeruleum in dextro hypochondrio hominis melancholici observavit *Dolaeus* (*r*). Per plures dies urinam nigerrimam, instar atramenti, emissam cum levamine vidit *Schmidius* (*s*) in consulari viro, qui satis graviter cum malo hypochondriaco conflictabatur: post plures menses redibat illa urinae nigrae excretio simili cum effectu.

Omnium autem tutissimae sunt illae evacuationes materiae atrabilariae in hoc morbi stadio, quae lente & successivis vicibus fiunt; sic sensim minuitur

(*o*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 107. (*p*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 126. (*q*) De Melanchol. libell. ex Galen. &c. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 500. 501. (*r*) Miscellan. Curios. Decad. I. Ann. 6. & 7. pag. 93. (*s*) Ibidem Ann. 8. pag. 144.

tur morbus, liberantur viſcera, & ſanitas redit; quamvis tardius. Quin imo parte gravantis ſarcinae illius levatum corpus, ſi bono & idoneo nutrimento ex modo laudatis vires conſervantur & augentur, omnesque morbi cauſae ſollicite caventur, reliquum ſponte ſuperat, licet aegri longae medicationis pertaeſi omnia pharmaca reſpuant. Hoc pulchre notaverunt veteres Medici: *Quibusdam enim quamdiu medicatio adhibetur, tamdiu morbus manet, quamvis labefactatus & debilis: at ſi homo carnes reſarciat, ac vires inſtauret, ſimul omnia morbi veſtigia obliterantur: nam potentia naturae ſanitatem, imbecillitas morbum parit* (*t*). Similia apud *Aetium* (*u*) leguntur, ex *Rufo* deſumta, quae ſic ſonant: *Quapropter naturae remiſſionem dare oportet: videtur enim una cum curationibus vexari; in quiete vero invaleſcere, & ſuperare morbos jam attenuatos antea.* Confirmant haec Veterum monita practicae obſervationes: contingit enim frequenter, melancholicos, aquis medicatis utentes, levari quidem, ſed tamen non integre ſanatos abire. Dum autem in itinere bono utuntur victu, & objectorum ſimul continua varietate oblectantur, reduces experiuntur, morbum ſenſim evaneſcere.

§. 1104. Id autem malum (1102.) ad magnam jam acrimoniam provectum, cum viſceribus jam valde corruptis, ſi durantibus iisdem cauſis (1102.), dein motu muſculari; calore ſolis, ignisve; victu acri, copioſoque; medicamentis acribus valide moventibus, cum acrimonia mali efferveſcentibus; venenis ſimili actione laedentibus; vel tandem morbis nonnullis validis movetur, tum acrior, mobilis, & jam agens reddita, vaſa ſua rumpit, corrumpit, putrefaciendo reſolvit, cum atra bile ipſa in vomicas putrefactas mutat; jam eſt *bilis atra turgens:* hac jam hucusque provecta, ſi liquefacta in ſuis vaſis, mota verſus hepar, in exoſos venae cavae ramulos ſerpens, cordi infertur, damnoſa illa mala producit: ſi enim de acido coagulante participat polypos cordis, pulmonis, aörtae, carotidum, horum mala, mortem creat. Si in cerebrum perrexerit, apoplexiam, paralyſin, catalepſin, epilepſiam, deliria, maniam, peſſimi generis, & fere immedicabiles, producit. In genere arterioſo omnia mutat, febres immanes, brevi omnia putrefacientes profert; ſi de alcali putrefaciente participat; gangraenas ſubito lethales, ubicunque impegerit, ibi naſci facit. Unde infiniti morbi in toto corpore, & qualibet ejus parte, non curabiles, niſi hoc fomite extincto: ſi autem ruptis viſcerum vaſculis elapſa materies cava peritonaei occupat, debilitas mox exoritur ingens & inſuperabilis, putrefactio acris elapſi, ejusque accumulatio; tum eroſio gan-

(*t*) Aretaeus in loco modo citato. (*u*) Lib. VI. Cap. x. pag. 104. verſa. & de Melanchol. Libell. ex Galen. &c. Charter. Tom. X. pag. 502.

gangraenosa omnium abdominalium viscerum, unde mirabilia phaenomena; Tympanitis; mors cum foetore immani: si autem mota ruerit in jecur, indeque per exesa & dilatata vascula biliosa in vesicam fellis, ductum hepaticum, communem, in intestina, facit nauseas, vomitus, dysenterias atrabilarias, cum anxietate, impetu, dolore, rosione, intolerabilibus, unde inflammationes, exulcerationes, putrefactiones intestinorum, stomachi, oesophagi, faucium, oris; inde convulsiones terribiles, tandemque placida fere mors, gangraenam, adeoque indolentiam, sequens omnium.

Sequitur jam teterrima hujus mali facies: hactenus enim materies atrabilaria gravabat viscera, illorumque functiones turbabat, & sic magnas satis parabat molestias; sed chronicas, nec in subitam perniciem tendentes. Verum dum juncta tenaci huic materiae acrimonia augeri, & tenax illud fundi, incipit, eroduntur viscera, & materia atrabilaria vomicas pessimas facit. Cum enim vascula arteriosa minima, inflammatoria materie immeabili distenta, rumpantur, liquores effundant, solidas partes tenerrimas atterant, solvant, fluidis misceant, sicque pus producant (vide §. 387.), quod licet blandum adeo sit ex sua natura, tamen pessima mala in visceribus producere potest; quanto pejora fient, dum acris materies, in vasis obstructis haerens, illa erodit, & in corruptum liquamen convertit; quod cavi, in quo haeret, omnem superficiem erodendo auget vomicam subito, & tandem omnem viscerum substantiam in amurcosam saburram convertit. Numerosa satis apud Practicos occurrunt observata, quae docent, lienem, hepar &c. in vomicas tales atrabilarias conversa in cadaveribus reperta fuisse. Nec juvabit aegros, licet his vomicis contenta saburra evacuetur de corpore; corrupta enim & exesa jam sunt viscera: sola curatio sperari potest, uti ante dictum fuit, dum integris adhuc vasis & visceribus atra bilis soluta exit de corpore. Aliter vocatur *atra bilis turgens*, variis viis exiens de loco, quo continetur, uti statim dicetur, sed pernicioso eventu. Hanc *Galenus* vocavit *exactum atrae bilis humorem* (*w*), quem semper ad perniciem excerni monuit; & contra illorum, quae *nigra* simpliciter appellantur, evacuationem non raro salubrem observavit. Ubi videmus evidenter, *Galenum* distinxisse atram bilem turgentem ab atra bile simpliciter dicta. Addidit autem, minus in arte exercitatos mirari, cur pravo humore evacuato corpus laedatur, dum potius inde morbus tolli deberet: ratio hujus rei ex modo dictis facile patet.

Cum autem omnia, quae motum augent in corpore aut calorem, aptissima sint, ut in motum subito ducant atram bilem; patet, quare *Hippocrates* (*x*) a vino meraco, cibis acribus, validioribus exercitiis, calidis lotionibus, solis aestu, abstinendum in cura hujus morbi jusserit. Idem jam & de

(*w*) De Atra bile Cap. III. Charter. Tom. III. pag. 168. (*x*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. 581.

de medicamentis verum est, quamvis enim helleborum vires adeo laudentur ad hunc morbum, certe in hoc gradu melancholiae non sine ingenti discrimine valida adeo remedia adhiberi posse, manifestum est. Cum autem acrimonia bilis atrae varia sit, caute adhibenda sunt illa remedia, quae huic acrimoniae oppositam indolem habent. Si enim v. g. acre acidum adsit, & bilis atra, solvi ac moveri incipiens, ad intestina vel ventriculum venerit, tunc potu jusculi tenuis vel aquae purae diluendo tutius enervatur illud acre, quam si tentetur salibus alcalinis, aut terrestribus absorbentibus remediis. Ventriculus enim & intestina ab hoc acri irritata spasmos patientur, simulque ab alcalinis vel terrestribus, cum acido effervescentibus, generabitur elastica materies, quae spasmo contractis intestinis aut ventriculo coërcita miros tumores & anxietatem vix tolerabilem faciet (vide §. 646.).

Verum & venena, quae tam subito & tam valide totum corpus turbant, atram bilem subito movere possent, eademque mala producere. Casus talis habetur apud *Wepferum* (y), qui huc referri posse videtur. Sumserat mulier cachectica ex vetulae cujusdam consilio aliquot grana vitri antimonii vino per noctem infusa, atque inde enormes vomitus, syncopen, convulsiones passa fuit: epotis jusculis, remiserunt quidem haec symptomata, sed magna manebat debilitas; & dum aliquantum vires recuperavit, sensit intolerabilem pedis dextri dolorem: postridie Chirurgus advocatus invenit pedem ad mediam fere tibiam nigrum, ac si atramento sutorio immersus fuisset; interim pars affecta, nec dura, nec tumida, nec exulcerata erat: successit tamen sphacelus; & crus ad distantiam palmi a genu exstirpari debuit. Si jam consideretur, cachecticos quandoque flavum, fuscum, imo nigrum colorem habere (vide §. 1170.), & atram bilem turgentem subito lethales gangraenas producere, ubicumque impegerit, uti statim dicetur, videtur satis verisimile, subitam illam nigredinem, cum immani dolore & sequente sphacelo, inde factam fuisse, quod a violento tali remedio mota atra bilis partim evacuata fuerit per enormes illos vomitus, partim mista circulantibus humoribus, in pedem & crus decubuerit. Confirmare videtur hanc sententiam, quod hepar inventum fuit pallidum & variegatum, lien naturali major. Hepate enim obstructo lienis molem saepe augeri notum est, & post tantas evacuationes, materiamque atrabilariam, partim per vomitum expulsam, partim per metastasin ad alia loca delatam, pallidum hepar fuisse minime mirum videtur.

Verum causae hactenus recensitae, quae atram bilem turgentem reddunt, vitari possunt ab aegro, si prudentis Medici consilio obediat: morbi autem, Epidemici v. g., non semper evitari poterunt. Simplex tertiana febris verna poterit movere atram bilem, uti frequenter observatum fuit; & tanto magis adhuc omnes febres continuae, morbique inflammatorii, si in melancholico corpore nascantur. Tunc illi morbi, licet ex sua natura non adeo periculosi forent, subito saepe fient lethales, dum per motum circulationis auctum

(y) De cicut. aquat. histor. & noxis Cap. xx. hist. 3. pag. 254.

auctum funditur atra bilis, mobilis redditur, & turbat omnia. Illud pluribus in locis *Hippocrates* monuit. In Coacis enim Praenotionibus (z) dicit: *Febricitanti ſi atra bilis in principio ſurſum aut deorſum prodierit, lethale.* Et alibi adhuc tanquam generale axioma ponit ſequentia (a): *Quibuſcumque morbis incipientibus, ſi bilis atra ſurſum aut deorſum prodeat, lethale.* Deſignat enim per morbi impetum atram bilem turgentem redditam eſſe, & quaquaverſum viam quaerere. Nec meliorem ſperavit exitum, ſi alio morbi tempore, debilitatis jam & extenuatis aegris, ſimilia prodirent: Ita enim habet ſequenti Aphoriſmo (b): *Quibus ex morbis acutis aut diuturnis, aut vulneribus, aut alio quocumque modo attenuatis, bilis atra, aut velut ſanguis niger, ſubierit, illi poſtridie moriuntur.*

Ubi autem ſoluta materies atrabilaria, in viſceribus abdominalibus haerens, venit in venas, neceſſario per venam portarum in hepar tendet, & tenera ac pulpoſa hepatis vaſa erodet; ſicque poterit in venam cavam, quae hepatis ſubſtantiae innaſcitur & ſanguinem a ſecretione bilis ſuperſtitem ab hoc viſcere recipit, tranſire; unde mox in cor dextrum veniet. Si jam, uti ſequenti paragrapho dicetur, atra bilis habeat acrimoniam acerrimam acidam, coagulabitur ſanguis in corde dextro; ſi illud coagulum forte fuerit, haerebit in arteria pulmonali, & cita mors ſequetur: ſi vero adhuc transprimi potuerit per fines arteriae pulmonalis, quamvis cum moleſtia, in cor ſiniſtrum derivabitur, ibique denuo coïre incipiet; ſic polypoſis concretionibus dabit originem; vel per aörtae ramos diſtributus talis grumoſus ſanguis in anguſtiis convergentium arteriarum brevi haerebit; inprimis ſi per carotides & vertebrales arterias ad encephalon pervenerit, cujus fabrica minimis vaſis conſtat. Facile ergo intelligitur, turbari debere omnes functiones cerebri, prout diverſae ejus partes afficiuntur; imo ſaepe deleri omnes ſubito, lethali apoplexia. Unde *Hippocrates* (uti & alia occaſione ad §. 1010. 4. monitum fuit) dixit (c): *Morbis melancholicis per has tempeſtates (ver nempe & autumnum) periculoſi decubitus aut apoplexiam corporis, aut convulſionem, aut maniam, aut coecitatem denunciant.* Et ſequenti Aphoriſmo ſubjungit, apoplecticos maxime fieri, intra quadrageſimum & ſexageſimum annum aetatis, quo vitae tempore melancholia inprimis occurrit, uti poſtea ad §. 1108. 3. dicetur. Si autem bonus ſanguis nimis diſtendens vaſa majora, vel, illis ruptis, effuſus in cavum calvariae, lethalem toties apoplexiam fecerit, facile patet, adhuc magis metuendum eſſe a ſanguine ſpiſſo & acri ſimul, ſi ad encephalon pervenerit.

Ubi vero atra bilis ſoluta & turgens pervenit in arterias, & cum reliquo ſanguine fluit, licet non deponatur ad quaedam loca corporis, turbabuntur tamen omnia in corpore, quia acer adeo humor ſanguini permiſtus eſt; unde peſſimae naſcentur febres (vide §. 586. 1.) & calidiſſimae quidem in frigidiſſi-

(z) N°. 71. Charter. Tom. VIII. pag. 856. (a) Aphor. 22. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 146. (b) Ibidem pag. 147. (c) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

gidissimis antea corporibus, cum horrendis ût plurimum symptomatibus. Tunc haec atra bilis non movetur & solvitur a febre praegressa, sed alia quacumque de causa soluta & sanguini mista febrim excitat, motaque per febrim brevi totum corpus putrefaciendo destruit. Tunc enim bilis atra putridam acrimoniam potius habet: ubi autem acidum acre in atra bile adest, coagulo inducto, dum sanguini miscetur, cito necat, infarcto pulmone vel encephali vasis, grumoso sanguine, antequam febris sequi possit. Hanc rem dum observaverat *Daretus* (*d*), quod nempe ardentissimae febres ex frigido & chronico morbo nascerentur, dixit: *Inter bilem atram & melancholicum humorem tantum interest, quantum inter ferrum candens & igne intactum.* Et ob putredinem natam ab atra bile tales febres accendi *Galenus* (*e*) optime monuit, dicens: *Nigra namque bilis frigidus natura humor est, sed quum putredinem quandam sibi adjunxit, cujus causa febrim accendit, tantum possidet caloris, quantum etiam putredinis.*

Ubi autem atra bilis per febrim mota, hinc adhuc acrior reddita, in partem quandam corporis impacta fuit, simulque alcalinam putrefacientem indolem habet, mox gangraena sequitur; uti patet ex illis, quae ad §. 423. de gangraenae causis dicta fuerunt. Ita *Galenus* (*f*) notavit, pustulas nigras, & anthraces, gigni a melancholico humore per febrim moto.

Facile jam patet ex dictis, innumeros morbos posse nasci a bile atra turgente, prout vel cum sanguine diffusa fuerit per totum corpus, vel in hanc illamve partem decubuerit: sed & simul apparet, vix curabilia esse haec mala, cum ilico partes destruantur ab acri tali & putrefaciente humore; etiam dum transeundo per illas exitum de corpore molitur: simulque notandum est, pessime etiam affecta esse haec viscera, in quibus haesit atra bilis, antequam moveretur.

Omnes autem metastases illae, per quas bilis atra ex locis, quae occupavit, defertur in sanguinem & ad varia corporis loca transfertur, tunc locum habent, ubi vasa & viscera adhuc satis integra sunt. Quandoque autem contingit, ut bilis atra, vasis peresis & visceribus corruptis, excitet vomicas putrilagine plenas, quarum membranis continentibus ruptis a materiae copia vel exesis ab acrimonia, omne illud liquamen corruptum decidit in cavum peritonaei, ibi accumulatur, mora magis putridum redditur, omnia viscera abdominalia, quae alluit, gangraenosa putredine corrumpit; adeoque mors inevitabilis sequitur, & satis cito. Illo autem tempore, dum tales vomicae rumpuntur, summa debilitas oritur, quia omnes humores in rupta haec & patula vasa ruunt; simulque ipsa putredo vires prosternere valet, uti antea ad §. 661., ubi de Debilitate Febrili agebatur, probatum fuit. Praeterea cum putrescentes humores copiam aëris elastici generent, abdomen immaniter distenditur, & percussum tympani instar resonat, quia non tur-

(*d*) In Coac. Praenot. Lib. I. N°. 74. pag. 40.

(*e*) De Symptom. Caus. Lib. II. Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 78.

(*f*) De Atra Bile Cap. IV. Charter. Tom. III. pag. 169.

turget distentum abdomen humoribus extravasatis adeo, quam elastica materie per putredinem genita. Sic videmus cadavera submersorum animalium, dum putrescere incipiunt, habere abdomen turgidissimum, tuncque enatare in aquae superficiem; & notum est, quam horrendus foetor per omnem viciniam dispergatur, dum talis cadaveris abdomen crepat. Si ruptis vasis aliquot dies supervixerint miseri tales aegri, inflatur abdomen; si subito moriantur, post mortem hoc contingit; & dum talis cadaveris turgidissimum abdomen aperitur, adeo putrida exspirat mephitis, ut & constantissimi Anatomici, dudum his molestiis assueti, in animi deliquium ceciderint.

Antea in eadem hac paragrapho dictum fuit, solutam materiem atrabilariam, nisi ruptis vasis in cavum abdominis dilapsa fuerit, ire in hepar: consideravimus illa mala, quae fiunt, quando atra bilis soluta & mota in venam cavam venerit, sicque sanguini fuerit permista. Verum poterit & venire in vasa biliosa, sicque per ductum hepaticum & communem in duodenum, atque hinc in ventriculum regurgitare, vel per totum tractum intestinorum pergere, tandemque per anum expelli. Facile autem patet, quanti dolores, quam horrenda mala, fieri debeant, dum acerrima talis materia per haec loca transit, illaque erodit; unde plerumque cita mors sequitur. Practici frequenter tales casus observaverunt. Juvenis, post quartanam male curatum, cachecticus mansit, cum livido & plumbeo faciei colore. Ubi autem pedes iter aliquot milliarium confecisset, sicque corpus valide exagitasset, simulque cum sodalibus rixas habuisset, incidit inopinato in vomitum nigrum largum, & repetitis quidem vicibus; per alvum faeces instar picis nigrae ac foetidissimae prodierunt; secuta sunt animi deliquia, & intra viginti quatuor horarum spatium mors (*g*). Verum quidem est, quod celeberrimus Autor ad vomitum cruentum retulerit hunc casum, sed ipsa morbi historia atra bile laborasse hunc aegrum docet; quae per motum corporis & animi affectum validum agitata & turgens reddita sursum & deorsum erupit. Illa autem, quae in cadavere dissecto apparuerunt, ulterius hoc confimant. Licet enim altero post mortem die secaretur cadaver, vix ferre poterant foetorem adstantes: in ventriculo vasa brevia nigro colore conspicua, ac disrupta apparuerunt, & in ejus cavo, uti etiam in intestino ileo liquamen nigrum foetidum inveniebatur, vasis ilei simul nigricantibus &c. Huc quoque referri posse videtur vomitus & secessus materiae nigrae, una cum ictero, qui morbus in regno Castellano frequens est, & lethalis (*h*). Notum enim est, Hispanam nationem in morbos melancholicos admodum proclivem esse. Sic & apud *Bonetum* (*i*) legitur de homine melancholico, qui, superveniente vomitu nigricantis sanguinis & crebris lipothymiis, obiit. Aperto cadavere intestina in dextro latere livida, nigricantia, sphacelata, visa sunt: vasa meseraica sanguine nigricante turgida: intestini coli pars superior sanguine con-

(*g*) Fred. Hofman. Med. Systemat. Tom. IV. part. 2. Sect. 1. Cap. III. pag. 78.
(*h*) Europ. Medic. pag. 470. (*i*) Sepulcret. Anat. Pract. Lib. I. Sect. IX. Observ. 43. pag. 241.

concreto, faeculento, nigerrimo instar picis, qualem vomitu rejecerat, plena. Plura similia certe ex probatis auctoribus colligi possent; verum haec sufficient, ut demonstretur, quanta mala sequi debeant, dum atra bilis turgens & mota ad ventriculum vel intestina pervenit. Hinc etiam patet ratio, quare *Hippocrates* (*k*) dixerit: *Dysenteria, si ab atra bile ortum duxerit, lethale.* Post enormes enim dolores, quandoque & convulsiones, lethalis viscerum gangraena sequitur.

§. 1105. Materies vero sic reddita (1104.), una cum tenacitate summa & fere picea simul habet acrimoniam acerrimam acidam, quae metalla rodat, terram fermentet; aut alcalinam salinam, corrosivam quam maxime; aut oleosam putrefactam, omnium teterrimam. Quae singulae species, unde oriantur, quomodo cognoscantur, qui curentur, supra satis demonstratum habetur (58. ad 107. 1051. 1052.

Ubi bilis atra turgens subito excernitur de corpore per quascumque vias, tunc ejus indoles examinari potest, & inde cognosci etiam illa pars, quae nondum expulsa est. Communis proprietas est, quod sit admodum tenax, acris, & nigri vel profunde fusci coloris: verum diversa acrimoniae species est. Observatur enim quandoque acidissima acrimonia, ut pelves metallicae, quibus excipitur, rodantur; effervescat cum terrestribus quibus occurrit; fauces praefocet dum evomitur; & dentes stupefaciat, uti omnia acida acria facere solent. Videtur autem *Galenus* (*l*) fere credidisse, omnem bilem atram acidam esse. Interim tamen constat certis observatis, quandoque atram bilem scatere alcalina & putrida acrimonia. *Hippocrates* (*m*) in eodem loco, ubi acidissimae bilis atrae meminit, simul tamen monet, quandoque & talia vomitu rejici a melancholicis, quae cadaver olent: haec autem species atrae bilis, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, subitissimas gangraenas producit. Omnium autem teterrima corruptio est pinguis putrefacti, quae videtur obtinere, dum bilis flava in atram bilem degenerat. Notum enim est ex Physiologicis, ad bilis bonae confectionem in hepate concurrere sanguinem venosum omenti, oleo divitem (*n*); & experimenta chemica docent, bilem exsiccatam incendi posse flammamque alere: ex quibus constat, multum pinguis olei in ipsa bile esse. Dantur autem tales homines, biliosae temperiei, qui calidiores, mobiliores ab animi affectibus, in iram propensiores, emittunt urinam magis flavam, oculorum album quadam flavedine suffusum habent: in illis generatur bilis acris & copiosa, quae facile in cystide sua retenta lentescit, fusca fit, imo in nigram tenacem

amur-

(*k*) Aphor. 24. Sect. IV. (*l*) Method. Med. Lib. XIV. Cap. IX. Charter. Tom. X. pag. 328. (*m*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. (*n*) H. Boerh. Institut. §. 332.

amurcam quasi degenerat: ideo in pertinaci ictero totus habitus corporis incipit nigrescere, cum in initio morbi flavedo adesset: tuncque vocatur icterus niger, uti in *Capitulo de Hepatitide* dictum fuit. Verum haec bilis inspissata jam & amurcosa habet hanc proprietatem, quod satis facile putrescat, & tunc denuo solvatur, simulque se diffundat in vicina loca per vias Anatomicis nondum bene cognitas. Saepius enim observatur in cadaveribus, bilem ex cystide sua quasi transpirare, nec tantum vicinam hepatis partem, sed & colon intestinum, & omentum, flavedine inficere. Si jam putridissima talis bilis subito moveatur a similibus causis, quae atram bilem turgidam reddunt & motam, facile patet, subitam corruptionem sequi debere omnium partium, quae putrido hoc liquamine alluuntur. Sic novi, observatum fuisse in cadavere principis foeminae, summos moerores & subitos passae, dein cito mortuae, abdomen admodum turgens, quo aperto, teterrima exhalabat mephitis: vesicula fellis continebat materiem nigram spissam splendentem, instar picis liquidae; pancreas simili colore tinctum erat, uti & lien, qui leviter tactus diffluebat totus putris: simili modo se habebant renes, licet naturaliter longe firmiorem monstrent substantiam, quam lien. Quibus autem causis diversae illae species acrimoniae in corpore humano producantur, & quibus signis possit cognosci singularum praesentia, ad numeros in textu citatos dictum fuit.

§. 1106. **A**tque facile patet consideranti dicta (1000. 1003. 1004.), & situm, structuram, circulationem viscerum, in quibus haeret hic malignus humor, morbum turgentem curatione majorem: diluentia cum opposito acri ad acre praedominans, & opio, primaria sunt.

Evidenter hoc patet ex illis, quae hactenus dicta sunt: morbus enim ille turgere dicetur, dum atra bilis, quae diu visceribus abdominalibus impacta haeserat, mora pejor & acrior reddita, sponte sua, vel imprudenti medela, solvi incipit & moveri, & vasa, quibus impacta fuit, destruit; adeoque insignem labem adfert visceribus in quibus haesit. Verum constitit, acrem jam & motam atram bilem in hepar deferri debere; itaque illud viscus adeo tenerum destruet, vel saltem insigniter laedet. Ex hepate autem venire poterit in venam cavam, sicque sanguinem coagulabit, si acidam acrimoniam, vel putredine pessima inquinabit, si alcalinam putrefacientem, vel oleosam putrefactam indolem, habuerit. Ubi vero per vasa biliosa hepatis in duodenum venerit, enormes vomitus, dysenteriae atrabilariae, pessimis symptomatibus stipatae, gangraenosae ventriculi & intestinorum corruptiones, necessario sequentur. Eadem haec, imo & pejora, contingent, si ruptis vasis, atrabilaria haec saburra in cavum peritonaei defluat. Praeterea, dum ruptis vasis atra bilis exit de corpore, simul sanguis grumosus copiosus sequi solet atrae bilis illas evacuationes, vel & quandoque comitari; unde subita debilitas, syncope, & mors.

Hinc

Hinc facile apparet, ſpem ſanationis integrae vix ullam ſupereſſe: enormes enim illas evacuationes compeſcere non poteſt Medicus: nec prodeſſet multum, ſi poſſet; cum retenta haec materia in viſceribus, & mora pejor redderetur, & tanto plus eroderet viſcera, quanto diutius ibi haereret. Diluentia, additis acidis, ſi putrida ſit atra bilis, admiſtis alcalinis lenioribus vel acidum abſorbentibus, ſi acida acrimonia praedominetur, ſola ſunt, quae emendando acrimoniam aliquid utilitatis adferre poſſunt. Ad enormes illas turbas, ab atra bile mota in corpore excitatas, utcumque ſedandas, opium ſimul additur. Sic quandoque obtinetur, ut poſt enormes evacuationes ſemimortui tales aegri reviviſcant; ſed nimis labefactata ſunt viſcera, quam ut integra ſanatio ſperari poſſit. Languidam vitam trahunt adhuc per aliquod tempus, & pereunt tabefactis viſceribus, vel immedicabili hydrope ſubſequente exſtinguuntur. Unde *Hippocrates* (*o*), motam atram bilem per epotum medicamentum in *Timocrate* deſcribens, dicit, poſt validas evacuationes & multos dolores illum dormiviſſe; verum adeo debilem, ut reſpirationem aegri non adverterent adſtantes, illumque pro mortuo haberent, cum nihil quod diceretur vel ageretur ſentiret. Addit deinde *Hippocrates*: *Vixit tamen & excitatus eſt*; nullo autem modo dixit, quod ſanatus fuerit. Videtur enim tantum hujus aegri hiſtoriam ſcripſiſſe, ut caverent Medici, ne imprudenter datis remediis purgantibus aegros ſubito diſcrimini exponerent, nec pro mortuis derelinquerent facile, poſt ſummas evacuationes debiliſſimos.

Satis etiam intelligitur, omnia haec tantum locum habere in bile atra turgente, non vero ubi in leviori morbi gradu, prudenter, & ſenſim, ſoluta materies atrabilaria prodit, licet magna copia: tunc enim non adeo magna acrimonia adeſt, & viſcerum integritas ſuperſtes ſperari poteſt.

§. 1107. Ex quibus (1090. ad 1107.) jam facilis intellectus melancholiae deſcriptae (1089.) malique hypochondriaci; nam liquet, a. diuturna moeſtitia praegreſſa, vaſa viſcerum abdominalium ſtricta creare ſtagnationem, mutationem, accumulationem bilis atrae (1092. 1093. 1095. 1098. 1102. 1104.), ſenſim increſcentem, licet corpus fuerit paulo ante quam ſaluberrimum: Iterumque natam ex corporeis cauſis eandem bilem atram producere illud delirium (1089.).

Ad §. 1090. jam monebatur, melancholiam ortum ducere ab illa ſanguinis & humorum cacochymia, quam bilem atram vocaverunt veteres Medici; atque ab illa cacochymia praeſente naſci pertinax illud delirium in his aegris. Sed ſimul notabatur, quod idem illud delirium, a mutata cogitatione in mente initium ducens, aptum eſſet, ut ſimilem cacochymiam ſanguini & humoribus induceret.

Hac

(*o*) Epidem. Lib. V. Textu 2. Charter. Tom. IX. pag. 333.

Hac autem paragrapho eadem repetuntur, tanquam confirmata per totam historiam morbi hactenus traditam.

Si enim corpus saluberrimum fuerit, & tamen ita rerum humanarum vicissitudines se obtulerint homini, ut gravi & perpetua prematur moestitia, melancholicus evadet brevi. Uti enim antea ad §. 1093. dictum fuit, sentiunt tales homines, ac si torculari comprimerentur praecordia, & grave veluti pondus incumberet, quod frequentibus suspiriis, imo de pectore ductis, removere conantur. Verum illud designat, uti tunc dictum fuit, sic stringi vasa abdominalia, ut liber transitus humorum per illa impediatur: sequetur ergo stagnatio, vel saltem difficilior transitus per extremas vasorum angustias, liquidora transibunt, crassiora haerere incipient, & pergentibus iisdem causis magis magisque accumulabuntur; unde nascetur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) cum materie, quae diu ibi haerens, & ipsa mora acrior reddita, degenerabit in bilem atram (vide §. 1102.).

Causa ergo praecipua hujus morbi pendet ab infarctu tenacis & immeabilis sanguinis in vasis viscerum abdominalium: verum ad §. 107. demonstratum fuit, obstructionem sive obturationem canalis fieri ob excessum molis transiturae supra capacitatem vasis transmissuri. Sive ergo per tristes & validos animi affectus sic constricta fuerint vasa, ut multum minuatur eorundem capacitas, sive aucta fuerit spissitudo humoris per vasa transmittendi, ut difficilius transire possit, & in ultimis vasorum extremis haerere incipiat, effectus idem sequetur. Adeoque si quavis de causa fluidissima sanguinis pars ablata fuerit, & reliqua crassiora ac immobiliora uniri ceperint, producetur humor melancholicus; qui sensim incipiet haerere in vasis hypochondriacis (vide §. 1098.) ibique accumulari, & eundem morbum producere.

Ubi vero animi moeror diuturnus concurrit cum atrabilaria sanguinis spissitudine, tunc pessima nascitur melancholia, & augetur subito morbus, quia & stricta vasa sunt, & sanguis spissior.

§. 1108. Evidentes ergo causae Melancholiae (1089.) observatae sunt: 1. Omnia, quae liquida cerebri nervosa figunt, exhauriunt, perturbant; ut summi terrores, iique subitanei, studia acerrima cujuscunque objecti, amor ingens, vigiliae, solitudo, metus, affectio hysterica. 2. Quae sanguinis confectionem, refectionem, circulationem, secretionem, excretionem variam, impediunt, perturbant, maxime in liene, stomacho, omento, pancreate, meseraeo, intestinis, hepate, utero, haemorrhoïdalibus vasis; adeoque morbus hypochondriacus, acuti male sanati, praeprimis phrenitis, caususque, omnes secretiones, & excretiones nimiae, cibi potusque frigidi, terrestres, tenaces, acerbi, adstringentes, aestus ingens diu protractus & exassans cruorem, aër stagnans, palustris, umbrosus. 3. Nativa corporis indoles, nigra, hirsuta, sicca, gracilis, mascula, aetas media, ingenium acre, penetrans, altum.

Antea ad §. 1093. dictum fuit de causis illis, per quas mobiliora sanguinis dissipantur, & residuum spissius redditum degenerat in humorem atrabilarium dictum, sive succum melancholicum. Cum autem ad §. 1050. notatum fuerit, talem sanguinis cacochymiam producere quidem hunc morbum, verum etiam a mente morbum hunc initium ducere quandoque, & tunc humores antea sanos in similem cacochymiam degenerare; ideo recapitulando hic illae causae denuo recensentur, quae hunc morbum producere aptae sunt: cum autem de plerisque jam dictum fuerit, sufficiet paucis agere de reliquis.

1. Ex definitione melancholiae §. 1089. patuit, tales aegros uni & eidem cogitationi pertinaciter inhaerere: adeoque omnia, quae liquida cerebri nervosa figunt, sicque eandem sensorii communis conditionem diu perennare faciunt, apta sunt huic morbo producendo. Illa pariter, quae exhauriunt copiam liquidi nervosi, dissipata tenuissima liquidorum nostrorum parte, idem efficere poterunt. Verum ingens & subita turbatio mentis per terrorem summum imprimit sensorio communi tam fortiter novam ideam, ut saepe nullo modo postea deleri possit; tunc miseri tales nil cogitant nisi hoc unicum, etiam inviti & obluctantes, atque in pessimam melancholiam incidunt. Vidi hoc in muliere, quae subito de nocte perterrita, dum fures fenestram cubiculi effringere moliebantur, semper ac ubique metuebat insidias, & in primo somni limine cum summo terrore evigilabat, licet novisset domesticos excubias agere singulis noctibus: nunquam potuit deleri ille terror, inprimis circa vesperam; tunc enim incipiebat tremere, pallescere, undique circumspicere, insidias metuens, sicque brevi in pertinacissimam melancholiam incidit. Idem efficiunt, uti antea dictum fuit, acerrima studia, quae mentem uni & eidem cogitationi diu affixam retinent; & prae reliquis ingens amor, qui noctes diesque praesens menti sistit idem objectum: unde amare & sapere nequidem Jovi concessum esse dicitur. Verum ab hac causa dum nascitur melancholia, etiam ad magnum gradum jam evecta, sanatur saepe cito & feliciter, si amato liceat potiri objecto. *Aretaeus* (p) observavit, *quemdam insanabiliter se habentem, quum puellam deperiret; Medicis nihil proficientibus, potitum amata puella, ab amore medico sanatum fuisse.*

De vigiliis & metu, tanquam hujus morbi causis, pariter antea dictum fuit. Solitudo autem facit, ut nulla varietate objectorum, nullis amicorum colloquiis, distrahantur melancholici ab illa cogitatione, cui fixa mens inhaeret; unde morbus augetur, imo solitudinis amor signum dat nati jam in corpore humoris atrabilarii, uti ad §. 1094. dictum fuit. Cum autem hystericae validissimis animi affectionibus obnoxiae sint, & quidem ob causas levissimas, magnique animi motus huic morbo producendo faveant (vide §. 1093.); patet, merito affectionem hystericam causis melancholiae adnumerari. Accedit, quod hystericae mulieres tempore paroxysmi incredibilem quandoque copiam urinae tenuis aquosae excernant, qualis urinae profluvium *Sydenha-*

(p) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30. 31.

hamus (*q*) pro signo pathognomico hujus affectionis habuit. In aliis observavit (*r*) copiosae salivae tenuis excretionem, vel & sudores nocturnos. Verum evacuationibus talibus tenuissimae partis sanguinis producitur humor atrabilarius, uti ad §. 1092. dictum fuit.

2. In hoc morbo sanguis a naturali sua conditione degenerat, spissus, tenax, minus meabilis per angusta vasa, redditur; adeoque omnia illa, quae debitam sanguinis confectionem, vel refectionem partis subtilioris, per secretiones & excretiones perditae, impediunt, possunt huic morbo originem dare: omnia enim, quae secernuntur vel excernuntur de sanguine, tenuiora sunt ipso sanguine, a quo separantur, illo saltem tempore, dum secretio fit; licet postea mora, resorptione liquidi tenuioris per venas, calore ipso corporis, inspissentur, ut in muco narium ac faucium, semine &c. observatur. Ob hanc rationem vita sedentaria inter causas melancholiae antea numerata fuit, quia tunc minus actuosa fit humorum circulatio, & inprimis per viscera abdominalia, uti antea probatum fuit. Nam licet corporis quies & torpor noceat generaliter, tamen primae ejus noxae solent in visceribus primae coctionis sive chylopoieticis observari; dum languet appetitus, ructus & flatus oriuntur, digestio minus feliciter succedit, alvus fit tardior. Ubi jam degener a sana indole sanguis, in atrabilariam spissitudinem vergens, viscera in textu recensita occupare incipit, tunc adest secundus melancholiae gradus, de quo §. 1098. dictum fuit.

Talem autem sanguinis degenerationem facit morbus hypochondriacus, quo nomine intelligitur idem illud malum in viris, quod in foeminis vocatur affectio hysterica, de qua statim dictum fuit. Non enim intelligitur hoc loco ille morbus hypochondriacus, de quo §. 1098. mentio facta fuit, qui accumulatam jam in visceribus abdominalibus saburram atrabilariam supponit; sed idem perfecte affectus, ac est hysterica passio. Unde & distinctionis causa posset dici morbus hypochondriacus sine materie, qui melancholiae producendae favet ob subitas excretiones liquidissimae partis sanguinis, & ob spasmos frequentes flatuosasque distentiones ventriculi & intestinorum, quae liberam humorum circumductionem per haec viscera multum turbant.

Cum autem in morbis acutis, praecipue in causo sive in febre ardenti, ingens calor adsit, & per illum liquidissima de sanguine dissipentur, reliqua massa densetur (vide §. 698.), nisi solventibus remediis, & inprimis justo moderamine impetus febrilis (vide §. 609.) attenuetur ille lentor spissioris jam cruoris, defervescente morbo acuto, languet aeger diu, & in chronicos morbos difficiles incidit. Phrenitis autem, praeter illas noxas, quas cum aliis omnibus morbis acutis communes habet, simul depravationem inducit idearum sensilium, sensuum internorum, rationis & affectuum (vide §. 773.); adeoque, ubi male sanata fuit, delirium saepe manet sine febre, imo quandoque, uti & melancholia, in maniam abit (vide §. 774.): ideoque dum in chronicum morbum desinit, melancholiae producendae magis favere videtur, quam reliqui morbi acuti.

De

(*q*) Dissertat. Epistol. pag. 492. (*r*) Ibidem pag. 50.

De secretionibus & excretionibus nimiis, quatenus dissipata sanguinis parte mobilissima hunc morbum producere possunt, jam dictum est: similiter de noxis ciborum ac potuum, & aestu diuturno exassante cruorem ad §. 1093. actum fuit.

Aër stagnans, palustris, umbrosus. Quantam alacritatem corpori & menti conciliet aër purus, campestris, siccus, omnibus notum est; idque inprimis experiuntur illi, qui tota hyeme fumosa in urbe latuerunt, & verna tempestate rus petentes purum, serenum, ventis perflatum, aërem hauriunt. Videmus sic petulcos saltare per virentia prata boves, dum, hybernaculis relictis, verno tempore ad solita redeunt pascua. Illi, qui montana inhabitant loca, agiles, bene colorati, longaevi observantur; dum econtra depressis & uliginosis locis viventes plurimis vexantur morbis, satisque difficilibus, & lurido ac tristi vultu testantur insalubritatem loci, quem incolunt. Unde etiam scorbutus familiaris morbus est illis, qui in depressis & humidis locis vivunt, uti postea ad §. 1150. dicetur: ubi simul notatur, illos, qui melancholiae obnoxii vivunt, in scorbutum vergere: ex quo patet hanc causam ad utriusque morbi productionem concurrere. Videtur idem observasse *Sanctorius*, dum dicit (*s*): *Morbi a Melancholia, & ab aere coenoso, in hoc conveniunt, quod immediate oriantur a crassitudine perspirabilium retentorum: moestitia enim intrinsecus impedit ne exeat crassum; aer coenosus extrinsecus.* Praeterea plurima signa §. 1094. recensita, quae atrabilariam sanguinis cacochymiam denotant, observantur in illis hominibus, qui paludosa & depressa loca incolunt. Color enim pallidus, flavescens, maculae in cute, torpor ad motus, moestitia &c. satis communia sunt talibus, uti in integris militum cohortibus observatur, qui antea sanissimi coguntur in similibus locis stationem figere.

3. Dictum fuit §. 1092., dum mobiliora dissipantur de sanguine, quod tunc fiat crassus, ater, pinguis, terrestris, & induat cacochymiam atrabilariam: verum antea ad §. 52., ubi *de morbis viscerum fortium & rigidorum* agebatur, probatum fuit, a nimia vasorum rigiditate arctari illorum cava, liquidissima exprimi, majorem simul fieri resistentiam fluidis per vasa motis. Ubi ergo nativa talis corporis indoles est, ut vasa densa sint & contracta, necessario sequitur dispositio ad hunc morbum, tuncque dicitur adesse temperies melancholica. In talibus hominibus macilentia adest, siccitas, & color, maxime niger qui in tali natione observatur (*t*). Quia autem liquida densa, tenacia, fluunt per vasa magis constricta, adeoque plus resistentia, hinc facilis obstructio, inprimis in visceribus abdominalibus, ubi difficilior est sanguinis per vasa transitus, uti antea dictum fuit. At cum, caeteris paribus, corpus virile firmiores habeat partes solidas, quam corpus foemininum, hinc etiam melancholia frequentius viros afficit: inprimis vero aetate media, ubi rerum agendarum curae, familiae sustentandae sollicitudo, ambitio, aemu-

(*s*) Aphor. 469. (*t*) H. Boerh. Instit. Medic. §. 896. Trallian. Lib. I. Cap. XVI. pag. 100.

mulorum invidia &c. irrequietam mentem agitant perpetuo. In juniori aetate inter lusus & jocos amoenae fluunt horae, nec anxia de futuris sollicitudo vexat: nec adultioribus ante virilem aetatem melancholia contingere solet, nisi ingenti amore, aut libris impallescendo, sibi hunc morbum contraxerint. Senes vero, rerum humanarum vicissitudinibus & curis dudum assueti, minus ab his afficiuntur, simulque prudentiores se sensim arduis negotiis subtrahunt, & ultimam vitae periodum tranquillo otio transigunt, omnibus fere curis liberi.

Acri autem & penetranti ingenio praediti ideo frequenter in hunc morbum incidunt, quia vehementibus mentis exercitationibus apti, illis indulgent, sicque mobilissimam sanguinis partem consumunt. Videantur illa, quae de hac re dicta fuerunt ad §. 1093. & 1094.

§. 1109. Si morbus hic (1089.) diu perseverat, producit dementiam, epilepsiam, apoplexiam, maniam, convulsionem, coecitatem, imaginationes mirificas, risus, ploratus, cantus, suspiria, ructus, flatus, anxietates, urinam copiosam, limpidam instar aquae, alio tempore valde crassam, sanguineae faecis in vasis viscerum abdominalium retentionem, accumulationem, subitaneam saepe excretionem, alvum pertinaciter stipticam, sputationem tenuem, frequentem, vigiliarum, inediae, frigoris tolerantiam incredibilem.

Dum morbus hic diutius durat, necessario in vasa hypochondriaca depellitur, atque omnia abdominis viscera occupat, uti ad §. 1098. dictum fuit. Verum ibidem, & §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, demonstratum fuit, a materia haerente circa praecordia miro modo turbari posse omnes encephali functiones, licet causa materialis morbi non in capite haereat; & hac materia excussa, in integrum restitui cerebri functiones. Cum autem in febribus biliosa, vel alia corrupta materia, circa praecordia haerens, satis mobilis esse soleat, non adeo difficulter expellitur; in melancholicis vero picea tenacitate haeret, uti antea dictum fuit; unde & effectus inde producti pertinaciores esse solent.

Quandoque post diuturnos moerores, & adhuc frequentius post summos furores, incipiunt sedati esse, sed hebetes, obliviosi, puerorum instar ludicris nugis delectati, vivunt, nec sibi, nec aliis, amplius nocituri: tunc ille status vocatur *dementia*, quae raro curari solet, sed ad mortem usque tales aegri in eodem statu permanent.

Praeterea variis modis encephali functiones turbari ab atra bile posse, imo integre deleri lethali apoplexia, satis constat ex illis, quae in *Apoplexiae* & *Epilepsiae* historia, uti etiam ad §. 1104. dicta fuerunt. Unde & *Hippocrates* (*u*) notavit sequentia: *Melancholici Epileptici fieri solent ut plurimum, & Epileptici fiunt Melancholici.* Omnium autem maxime haec mala metuenda sunt,

(*u*) Epidem. VI. Foes. pag. 1201.

sunt, dum atra bilis soluta & acrior reddita sanguini permista ad cerebrum venit: hinc & alibi notavit *Hippocrates* (*w*): *Siderantur melancholici manibus & pedibus, vocis impotentia tenentur, & leviter resolvuntur ab atra bile.* Ideo etiam, dum tremores in hoc morbo incipiebant observari, mali moris signum merito credidit *Hippocrates* (*x*), quia notat, ad cerebrum deferri atram bilem motam. Antea §. 1098. ex *Hippocrate* Aphorismus citatus fuit, qui haec omnia confirmat. *Aretaeus* (*y*) pariter omnia haec mala in diuturna melancholia metuenda esse monuit. Sic autem habet: *Quod si penitus totum corpus occupaverit, sensus, mentem, sanguinem, bilem, nervos etiam corripuerit, & ipsa insanabilis efficitur, & aliorum morborum corpori sobolem inserit, furoris, nervorum distentionis, resolutionisque, quae si a melancholia proveniunt, sanationem utique accipere nequeunt.*

De varietate delirii melancholici antea jam dictum fuit, & possent numerosa exempla ex historia medica adduci: quidam enim crura straminea se habere credebant, alii caput abesse, nasum in proboscidem elongatum &c. verum haec breviter tantum monuisse sufficiet (*z*).

Ructus, flatus, anxietates &c. De ratione horum symptomatum dictum fuit §. 1099.

Urinam copiosam &c. Antea dictum fuit, perturbato ob validum animi affectum systemate nervoso, in hystericis ac hypochondriacis urinam copiosam, instar aquae purae lympidam & tenuem excerni: verum ex modo dictis patuit, omnium nervorum originem miris modis in hoc morbo perturbari; adeoque minime mirum erit, si saepius talis urinae profluvium contingat. Ubi autem illi spasmi remittunt, tunc crassior & contentis saturata urina emittitur, quia hactenus in sanguine retenta nunc per renes secernuntur.

Sanguineae faecis &c. Ad §. 1098. dictum fuit, quare haec atrabilaria sanguinis faex in vasis viscerum abdominalium retineatur & accumuletur. Ad §. 1104. patuit, quomodo atra bilis soluta & mota quandoque subitaneas tales, semper periculosas, evacuationes faciat. Pariter de pertinaci alvi obstructione ad §. 1099. dictum fuit.

Sputationem tenuem & frequentem. Hoc inprimis obtinet, dum per abdominalia viscera, humore tenaci atrabilario infarcta, impeditur libera circulatio, adeoque & secretio lymphae intestinalis, succi pancreatici, & gastrici: cum autem glandulae salivales similem humorem a sanguine separent, ideo salivae secretio augetur, continuo os madet, & frequens sputi tenuis excretio fit. Ob hanc causam melancholici vocantur *sputatores.* Nocet autem frequens talis sputatio ut signum, & ut causa. Significat enim vasa abdominalium viscerum infarcta esse; simulque copiosa talis tenuis sputi excre-

(*w*) De Morbis Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533. (*x*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 710. Coacar. Praenot. N°. 95. ibid. pag. 857. (*y*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. V. pag. 125. (*z*) Vide Trallian. Lib. I. Cap. XVI. pag. 109.

cretio orbat ſanguinem liquidiore & mobiliore parte, adeoque morbum auget, uti ad §. 1093. dictum fuit.

Vigiliarum, inediae &c. Niſi certiſſima obſervata hoc docerent, omnem fidem ſuperare videretur tolerantia frigoris, vigiliarum, inediarum in melancholicis; & omnium maxime, ubi jam maniaci evaſerunt. Vidi per plures ſeptimanas vigilaſſe perpetuo; rudiſſima hyeme anni quadrageſimi elapſi, nudos decubuiſſe in pavimento lapideo, cui pauculum ſtraminis inſtratum erat, dum omnia veſtimenta, ſtragula, lectum dilacerarent ilico. Mulierem peſſime melancholicam per ſex ſeptimanas omnem cibum conſtantiſſime reſpuiſſe novi, pauculum tantum aquae ſubinde hauriebat, unde tota exſucca & arida periit tandem. Numeroſae tales obſervationes paſſim apud auctores leguntur.

§. 1110. Attulit ſaepe curationem ſuperveniens ſcabies foeda, aliquando Elephantiaſin aemulans; aut varix numeroſa, ingens, enata; tumentium valde haemorrhoïdum fluxus; atrae bilis per ſuperiora & inferiora rejectio.

Summi ſemper momenti eſt in morborum curationibus, uti antea jam ſaepius monitum fuit, attendere ad illa, quae ſponte in morbis contingunt cum levamine: ars enim ſic edocta conatur haec imitari; vel ſaltem prudens Medicus inde diſcit, ne perverſa medela impediat ſalubria haec naturae, morbos ſanantis vel emendantis, conamina.

Obſervatum jam fuit, foedam talem ſcabiem, totam fere ſuperficiem corporis deturpantem, profuiſſe melancholicis; & probe memini, me talem caſum vidiſſe in homine per plures annos jam hoc morbo laborante, in quo ulceroſa cutis cepit plorare liquidum ichoroſum, quod in foedas & denſas cruſtas concreſcens totam corporis ſuperficiem deturpabat. Ratio hujus rei videtur haec eſſe: hactenus dicta docuerunt, atrabilariam materiem non tantum peccare ſpiſſitudine, & picea tenacitate, ſed & ſimul huic tenaci adhaerere magnam acrimoniam, quae minus nocet, quamdiu ſic inviſcata manet. Verum ubi, quacumque de cauſa ſolvitur atra bilis, tunc illud acre, his nexibus liberum, humoribus circulantibus facile miſceri poterit, & ſi magna copia ac impetu in quasdam corporis partes adigatur, peſſima & immedicabilia mala producet, uti ad §. 1104. dictum fuit. Si autem ſenſim ſolvatur atra bilis, ſenſim extricabitur illuc acre, & lympha corporis dilutum ad emunctoria cutis pervenire poterit; cumque minima illa vaſa acri ſtimulo irritet, non exhalabit per tranſpirationem inſenſibilem, ſed haerebit in vaſis minimis cutaneis, illa erodet, ſicque omnia haec mala producet. Ita & videmus in aliis morbis materiem morboſam ad cutanea vaſa delatam illa obſtruere, inflammare, varias puſtulas & exanthemata in cute facere, quia, craſſior cum ſit, vel haeret in vaſorum anguſtiis ultimis, vel acrior quandoque illa irritat & conſtringi facit. Hinc forte quandoque febres varioloſae ſine variolis contingunt, quando miaſma varioloſum ad cutis ſpiracula delatum

tum exit libere; ubi nempe mitior indoles contagii variolosi, humores diluti, & vasa cutanea laxa & facile pervia sunt. Sic noverunt Medici, antequam miliaria exanthemata erumpant, inprimis alba, percipi odorem fracidum subacidulum, instar vappidi aceti: exhalat tunc pars materiae morbosae, quae postea per moram ac febrim acrior reddita, majori copia ad cutis vasa delata retinetur, inprimis circa cutaneos folliculos, quos distentos morbosa lympha elevat in parvos & pellucidos tumores. Forte etiam epidermis in pluribus locis a cute solvitur, & a collecto liquido in minimas tales bullulas elevatur. Quandoque enim minimae tales sphaerulae ultra cutis superficiem eminent; frequentius dimidia quasi sui parte cuti immersae manent.

Apud *Tulpium* (*a*) habetur observatio, quae huc facere videtur. Imprudens Chirurgi tyro in puella dolorem dentium oleo vitrioli tollere conabatur, & mala fortuna copiam olei vitrioli ori infundebat, cujus pars per gulam descendit, & horrenda mala fecit. A summo hoc periculo plurimis remediis adhibitis erepta quidem fuit misera haec virgo, sed acerrimi illius remedii pars, humoribus mista, in habitum corporis delata est, & in plurimis cutis locis cinereas crustas foedaque excitavit ulcera, ita ut vix quidquam manserit in tota cute glabrum, vel pristinae pulchritudinis particeps. Verum §. 1105. monitum fuit, materiam atrabilariam expulsam de corpore quandoque habuisse talem acrimoniam acidam, ut metalla roderet, & cum terrestribus ebulliret: non ergo mirum videri poterit, si ad cutim delatum illud acre similia praestiterit.

Uti jam acre illud, soluta materia atrabilaria, ad cutim delatum levamen morbi facere solet, sic pariter spissior pars quandoque colligitur in venis, illas distendit immaniter, & varicosos tumores facit. In illo homine, quem vidi a melancholia pessimo tali morbo cutaneo corruptum, simul observavi numerosas & magnas varices in cruribus. Licet enim tenax illa materia atrabilaria sic soluta fuerit, ut cum humoribus circulantibus per arteriarum sanguinearum ultimos fines transeat in venas, tamen adhuc pristinam indolem retinet, & moleculae divisae, dum transeunt per ultimas arteriarum angustias, in venas latiores confluunt, ubi denuo uniri possunt, inprimis si tardior fuerit sanguinis motus: tuncque praecipue atrabilarius talis sanguis colligitur in venis ascendentibus ab extremis inferioribus corporis, quia ibi contra gravitatis nixum sanguis versus cor movetur: venae enim, tenuiores tunicas cum habeant, longe minus contractiles sunt arteriis, & facilius distenduntur: unde etiam vel contiguae sunt venae arteriis, vel musculis agilissimis accumbunt, ut per diastolen arteriarum, & muscularem actionem, promoveatur sanguinis motus per eas; cui rei & valvulae, impedientes retrogressum sanguinis a latiore parte venae versus angustiorem, inserviunt. Si jam & motus sanguinis per arterias tardior fuerit, & quiescant aegri, venae, inprimis artuum inferiorum, dilatantur ac varicosae fiunt, sicque magnam copiam atrabilarii sanguinis capere possunt. Melius se habent quidem inde melancholici, quia viscera abdominalia levantur hac saburra; sed interim tamen ab his

(*a*) Lib. III. Cap. XLIII. pag. 258.

his varicibus saepe pertinacissima crurum ulcera oriuntur: unde longe magis optabilis est materiae atrabilariae expulsio e corpore, modo tuto fieri possit, inprimis per haemorrhoïdes. Hinc *Hippocrates* (*b*) dixit: *Maniacis si varices aut haemorrhoïdes accesserint, maniae solutio.* Et *Galenus* (*c*), dum hunc Aphorismum commentatur, monet, *Hippocratem* hic agere de insania melancholica, non autem de aliis maniae speciebus.

Per Haemorrhoïdalia autem vasa aperta directe materies atrabilaria evacuari potest ex locis quae occupat, unde summum & subitum levamen in hoc morbo sequi solet. Hinc dixit *Hippocrates* (*d*) quod similis atrae bili materies per haemorrhoïdes effluat. Et *Galenus* (*e*) in commentariis ad hunc locum notat, multos denuo in melancholiam incidisse, dum haemorrhoïdum fluxus supprimebatur. Verum additur in textu, quod inprimis prosit fluxus tumentium admodum haemorrhoïdum, quia tunc constat, materiam atrabilariam, in his vasis prius accumulatam, illa distendisse; & deinde, ruptis vasis, exivisse de corpore. Observatur enim & salubris haemorrhoïdum fluxus, dum tantum minuitur copia sanguinis boni, non autem evacuatur noxia saburra, quod & *Galenus* (*f*) optime notavit; sed tunc plerumque minus turgent Haemorrhoïdes antequam rumpantur, quia facilius exit purus sanguis, quam ille, qui atrabilariam spissitudinem habet.

Atrae bilis per superiora &c. Quando nempe soluta & mobilis reddita materies atrabilaria per has vias exit de corpore, antequam magnam acrimoniam adepta fuerit: aliter enim, uti ad §. 1104. dictum fuit, subitam mortem, corruptis jam visceribus, producit, non medelam. Hanc jam evacuationem materiae atrabilariae, sponte ortam, cum viderent Medici profuisse, tentaverunt per artem hoc imitari. Veteres dederunt Helleborum, nigrum inprimis (*g*), aliaque, quae satis fortiter movent & evacuant: tunc autem haec prodesse poterunt, quando per methodum §. 1101. laudatam correcta fuit acrimonia materiae atrabilariae, ejusque tenacitas jam imminuta est; secus enim acria purgantia periculo non carent, uti sequenti paragrapho dicetur.

§. 1111. Ingens damnum capere solet ab omni medela labefactante vires; acriter evacuante; rursumque ab usu eorum, quae liquida vehementer exagitant, sive cardiaca fuerint, sive alio quocunque titulo exhibita.

Cum in melancholia sanguis crassus, ater, pinguis, terrestris sit (vide §. 1092.) multi Medici fuerunt in hac opinione, per repetitas sanguinis missiones debere educi vitiosum sanguinem; simulque sperarunt, ex ingestis alimen-

(*b*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260. (*c*) Ibidem. (*d*) Lib. VI. Epidemic. Charter. Tom. IX. pag. 531. (*e*) Ibidem. (*f*) Ibidem. (*g*) Aretaeus de curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 124. Trallian. Lib. I. Cap. XVI. pag. 112. 113.

mentis restitui posse facile sanguinem bonum, unde hac methodo hunc morbum aggrediebantur. Quamdiu autem cacochymia atrabilaria omnem circumeuntem humorem aequaliter inficit, nondumque visceribus impacta immobilis haeret, videtur aliqua ratione niti haec methodus. Verum si consideretur, educta etiam magna copia sanguinis atrabilarii, non minui causas, quae hanc cacochymiam produxerunt, patet satis justum metum esse, ne novus ex ingestis alimentis natus sanguis simili labe afficiatur. Praeterea patuit ex illis, quae ad §. 1094. dicta fuerunt, secretiones & excretiones vitiari in corpore, pulsum & respirationem lentiora esse, corpus emaciari; adeoque constat, non sufficere vires corporis ad restituenda illa, quae inevitabili lege etiam in sanissimis corporibus quotidie pereunt: multo minus ergo aptum erit corpus atrabilarium tantam sanguinis jacturam resarcire. Accedit, quod & ipsa jactura sanguinis impediat assimilationem bonam ingestorum; uti alia occasione §. 25. 1. probatum fuit. Hinc prudenter monuit *Aretaeus* (*h*), in cura hujus morbi maturo consilio deliberandum esse, an sanguinis missione opus sit, nec ne: deinde addit sequentia: *Paulum sanguinis mittendum, quatenus videlicet Venae sectionem vires sentiant, sed nullam noxam illarum tenor accipiat: nam etsi crassus & biliosus & concretus sit sanguis, & niger velut amurca, tamen ipse naturae praedium est atque alimentum: quocirca si plus quam decet sanguinis abduxeris, nutritionis defectu natura de sua firmitate decidit.* Ubi vero materies atrabilaria vasis & visceribus abdominalibus jam haeret impacta, tunc adhuc minus prodesse potest sanguinis missio, quia nihil illius crassi educitur, sed tantum minuitur copia sanguinis, qui in macilentis & exsuccis illis corporibus adhuc libere per vasa circumduci poterat.

Quantum mali metuendum sit a reliquis evacuationibus per purgantia, vomitoria &c. uti etiam a stimulantibus & solventibus validis, antea ad §. 1100. dictum fuit.

§. 1112. Unde optima sanandi hunc morbum methodus est, si causa prima bene observata, & temperiëi varietate, his opposita medela, variis varia, adhibetur.

Ad §. 1093. variae causae enumeratae sunt, quae huic morbo producendo favent: hae ad §. 1108. denuo recensitae & ad tres classes redactae fuerunt, ut nempe in harum indagatione memoria Medici juvetur. Nunc in curatione primo illud agendum est, ut causae cognitae, quae morbum fecerunt, morbumque praesentem sustinent & augent, removeantur, vel saltem minuantur. Si v. g. a malo victu ortum duxerit morbus, ille erit emendandus: si a pertinaci animi affectu, vitanda sunt omnia, quae illum renovare poterunt; & sic de reliquis. Praeterea ante monitum fuit ad §. 1105., diversam acrimoniae speciem quandoque jungi tenaci atrabilario sanguini, adeoque requiri medelam, quae cognitam acrimoniam emendare possit. Patet ergo facile

(*h*) Ibidem.

facile generalem curandi methodum dari non posse, sed illam debere esse variam pro diversitate causarum, vario morbi gradu, & ipsius aegri diversa constitutione. Praecipuae autem indicationes curatoriae quatuor sequentibus paragraphis recensentur.

§. 1113. 1. Itaque erit indicatio liquida cerebri & nervorum excitare, augere, in ordinem redigere; quod fit: α. avertendo mentem ab objecto consueto ad alia priori contraria. β. inducendo caute alium animi affectum, melancholico oppositum. γ. inserviendo falsae imaginationi. δ. aut saepe magna vi ei repugnando.

Dictum fuit §. 1092. morbum hunc ortum ducere ab atra bile; ita tamen ut & pertinax illud delirium a sola cogitatione mutata initium ducens producat in corpore atram bilem, quae non praeëxstiterat. Adeoque semper proderit in cura hujus morbi mutare cogitationem aegrorum, ne semper uni & eidem ideae affixi haereant. Quamvis enim ab atra bile accumulata in corpore morbus ortum duxerit, augebitur illa saburra atrabilaria, si mens pertinaciter & diu eidem cogitationi inhaeserit; cum vehemens mentis exercitatio, circa unum & idem objectum perpetuo occupata, sufficiat ad generandam atram bilem in corpore, uti ad §. 1093. monitum fuit: hoc autem fit inprimis sequentibus.

α. Dum eadem idea menti perpetuo obversatur, tandem totam mentem adeo occupat, ut sit indelebilis postea, inprimis si saepius renovatur eadem haec idea: hinc dum magnanimi caeteroquin viri atrocem contumeliam passi fuerunt, manet ira memor, & dum vel nomen audiunt illius qui injuriam fecit, mox turbantur toti. Ubi jam rei familiaris damnum, vel muneris jactura, continuo menti praesentem sistunt tot malorum causam, mens nihil cogitat nisi hoc unicum, & a reliquis omnibus non afficitur, unde toties pertinacissima melancholia nascitur. Econtra novimus, plurima dilabi ex memoria nostra, si per plures annos non renoventur ideae, licet antea vividissimae fuerint; vel saltem, si longo temporis intervallo non redierint, minus nos afficere. Qui chara amiserunt pignora, primis diebus affliguntur validissime, simulac aliquid in conspectum venerit, quod defunctorum memoriam renovet: post aliquot menses eadem conspecta minus afficient. Ob hanc causam perpetua mutatio objectorum adeo prodest melancholicis, quae omnium pulcherrime per itinera suscepta obtineri potest, ubi omni momento nova sensibus occurrunt etiam nolenti homini. Prudenter autem hoc tentandum est: morosi enim solent esse melancholici, noluntque saepe haec oblectamenta pati, si tanquam morbi remedium proponantur, unde alia sub specie offerri debent. Multum hanc methodum commendat (*i*) *Aurelianus*, & varios modos recenset, per quos tentavit melancholicorum mentem divertere ab illa cogitatione, quae semper praesens manebat.

Ob-

(*i*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. 333.

Observata plurima docent, quandoque melancholicos circa unam tantum ideam insanire, dum crura straminea, caput vitreum, & alia similia sibi imaginantur; in reliquis omnibus prudentissime ratiocinantur; si ergo vitari possit in his, ut nulla mentio fiat crurum capitisve, sapient, & sensim delebitur efficacia illius falsae imaginationis.

β. Quantum conducat, opposito animi affectu compescere turbas in corpore excitatas, alia occasione ad §. 104. dictum fuit. Summa ira excandescentem hominem subitus metus compescit; & contra meticulosissimum hominem ira reddit audacem. Unde patet, prudentem excitationem animi affectus, qui est oppositus illi in quem vergunt melancholici, magni usus esse posse. Legitur apud *Plutarchum* (*k*), quod quodam tempore *Milesiae* virgines insanire coeperint, & violentas sibi intulerint manus: nullis movebantur parentum lacrymis, & custodum industriam eludebant; nec inveniebatur tantae calamitati remedium. Postquam vero lex promulgata fuerat, quae jubebat, ut cadavera illarum, quae sibi suspendio mortem consciviissent, nuda per forum deferrentur, metus dedecoris, licet post mortem futuri, impedivit reliquas, ne simile scelus patrarent. Dum *Patrocli* mortem doleret *Achilles*, insomnesque noctes duceret, & nil nisi vindictam spirans *Hectoris* cadaver indignis tractaret modis, ut tantum furorem compesceret, mater *Thetys* blandos immiti filio suasit amores (*l*), sicque obtinuit facile, ut *Hectoris* cadaver traderet dona ferentibus: addebat quidem, iratos Deos indignum hoc facinus detestari; sed probe noverat, ferocem hunc animum solo metu non fuisse compescendum; hinc maluit primo delinire amorum illecebris.

γ. Quandoque expedit ad curationem, ut simulet Medicus se assentiri omnino falsis melancholicorum imaginationibus; inprimis quando aegri, firmissime persuasi, nullo patiuntur ratiocinio sibi evelli, quam conceperunt, opinionem. *Celsus* (*m*) in loco, quem antea ad §. 702. allegavi, postquam monuerat, tentandum esse in delirantibus, ut oppositi excitentur animi affectus, deinde addit: *Saepius tamen assentiendum, quam repugnandum est: paulatimque & non evidenter, ab his, quae stulte dicuntur, ad meliora mens adducenda.* Similem methodum, sed cum cautela quadam laudavit *Aurelianus* (*n*) dicens: *Mandandum quoque ministris, ut eorum errores consensu quodam accipientes corrigant, ne aut omnibus consentiendo augeant furorem, eorum visa confirmantes, aut rursum repugnando exasperent passionis augmentum; sed inductive nunc indulgeant consentientes, nunc insinuando corrigant vana, recta demonstrantes.* Omnium autem felicissime hoc succedit, si Medicus assentiens falsae imaginationi simul persuadere possit aegris, se novisse talia remedia, quae certo tollere possunt malum, quo se affligi credunt. Sic feliciter egregium pictorem *Tulpius* sanavit (*o*), qui falso sibi imaginabatur, omnia sui corporis ossa instar cerae mollia esse. Non adversabatur aegri imaginationi *Tul-*

(*k*) De virtut. mulier. Tom. II. pag. 249. (*l*) Homer. Iliad. Lib. XXIV. (*m*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 151. (*n*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. V. pag. 330. (*o*) Observat. Medic. Lib. I. Cap. XVIII.

Tulpius, ſed demonſtrabat tantum ingenioſo huic viro, morbum hunc Medicis cognitum & deſcriptum fuiſſe, certamque promiſit curam intra ſex dies, modo vellet praeceptis medicis obtemperare: hac tamen lege, ut triduo abſoluto inſiſteret pedibus tantum, nec vel latum unguem procederet; ſexto autem die plenariam deambulandi potentiam haberet. Admittebat omnia aeger, dum credebat Medicum perſuaſum eſſe de hac mollitie oſſium, quia primo triduo tam ſollicite prohibebat omnem greſſum, acſi oſſa nondum ſatis firmata hunc motum non admitterent abſque damno. In Capitulo ſequenti alium caſum narrat, ubi ſimiliter melancholicae mulieri perſuaſit, per medicamenta exhibita expulſam fuiſſe molam viventem, quam ſe utero gerere credebat. Plures ſimiles caſus apud obſervatores Medicos inveniuntur, qui docent, quanto cum fructu Medici ſaepe indulſerint falſae aegrorum imaginationi.

δ. Dum in hoc morbo mens delirans uni & eidem fere ſemper cogitationi affixa manet (vide §. 1089.) tam valida fit impreſſio talis ideae in ſenſorio communi, ut non facile deleri ſe patiatur, & ſuperat multum efficaciam idearum, quae per ſenſus excitantur. Dum enim ſibi perſuaſum habet melancholicus, crura eſſe ſtraminea, licet tangat dura oſſa, licet videat carnem, non tamen recedit a falſa hac opinione. Tentaverunt tunc Medici aliquando felici cum eventu excitare per cauſas ſubitas & validas novam ideam, quae falſae huic imaginationi directe oppoſita eſt, & tamen adeo efficax, ut illam ſuperare poſſit. Sic apud *Trallianum* (*p*) legitur, quod *Philodotus* Medicus curaverit hominem, qui ſe capite truncatum credebat quam firmiſſime, dum repente plumbeum pileum ejus capiti imponeret, cujus grave pondus percipiens aeger vana hac imaginatione liberatus fuit. Dum eruditus vir ex immodicis ſtudiis in hunc morbum inciderat, credebat ſe habere crura vitrea, hinc nullo modo illis audebat inſiſtere, ſed de lecto ad focum deferebatur, cui tota die aſſidebat. Ancilla, dum ligna adferebat foco alendo, ruditer illa projecit, unde territus herus, & cruribus ſuis vitreis metuens, illam acriter objurgavit: moroſa ancilla, & herilis inſaniae pertaeſa, ligno percuſſit rudius heri tibiam, unde acrem quidem dolorem ſenſit, ſed ſimul iratiſſimus exſiliit, ut illatam hanc contumeliam ulciſceretur; paulo poſt, deferveſcente ira, gaviſus fuit, ſe cruribus inſiſtere poſſe, & deleta fuit de mente ejus vana haec imaginatio. Docemur ergo, cum prudentia tentari poſſe in hoc morbo curando talem methodum, quae directiſſime repugnat delirio melancholico. Fuit homo ſatis celebris apud Batavos inſanientium cura, qui hac methodo utebatur, & multos ſanabat. Simulac delirarent, tractabat miſeros ferarum inſtar, verberibus, catenis, perfuſione aquae frigidiſſimae, fame, ſiti &c. Dum miteſcebant, omni modo blandiebatur illis, nihilque omnino negabat illarum rerum, quas deſiderabant. Hoc modo effecit, ut metus verberum coërceret incipiens delirium, & tandem deleret vanas illas imaginationes: e contra dum pacatum ſtatum mox

(*p*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 110.

mox ſequebantur omnia, quae placere ipſis poterant, felix ſaepe ſucceſſit curatio.

§. 1114. 2. Obſtructiones, vel cauſam, vel effectum, falſae imaginationis, reſerando, emolliendo, incidendo, ſtimulando, per aquas minerales, ſerum lactis, mulſam, decocta ſplachnica, hepatica, anthypochondriaca, aquas ſalibus lixivioſis vel compoſitis acutas, Mercurialia laxantia, vomitoria, motus, exercitia, Equitationes, Navigationes, Uterina, Ariſtolochica, Haemorrhoïdalia evacuantia, balnea, litus, emplaſtra.

Omnia illa, quae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, tantum ſerviunt delendae illi ideae, quae delirium illud melancholicum comitatur, ſed non tollunt materialem cauſam, bilem atram nempe, quae, ſi manet in corpore, apta eſt, ut ſublatae cuidam falſae imaginationi per praecedentes methodos ſubſtituat novam aeque difficilem eradicatu. Unde dum priora tractantur, ſimul exhibenda ſunt talia, quae atram bilem ſolvere & expellere poſſunt, ſicque infarcta viſcera liberare. Uti enim ad §. 1090. monitum fuit, atrabilaria illa ſaburra, prius accumulata in corpore, producit illud delirium melancholicum; vel idem morbus, a mente incipiens, in corpore, antea ſano, brevi producet atram bilem, quae deinde ad viſcera abdominalia depoſita (vide §. 1098.) pertinaces obſtructiones faciet.

Quomodo autem atrabilaria illa tenacitas ſanguinem inficiens ſolvi ac expelli de corpore poſſit, & per quae remedia, ad §. 1097. dictum eſt. Simul etiam monitum fuit de cautelis neceſſariis in curatione, ubi atra bilis jam in viſceribus abdominalibus fixa haeſerit. Haec habentur ad §. 1101. & 1103. quae hic denuo ſummatim recenſentur.

Totus enim curationis cardo in hoc vertitur, ut materies atrabilaria ſenſim ſoluta & mobilis reddatur, vaſa ſic laxentur, ut facile demittere queant obſtruens impactum: talia autem adhibeantur remedia ad hunc ſcopum, quae cognitae per ſua ſigna acrimoniae humoris atrabilarii adverſentur. Aquae minerales & diluendo & ſolvendo hic magnum uſum habent; omnium maxime ſi aeſtivis adhibeantur menſibus, poſtquam prius verno tempore aegri uſi fuerint ſero lactis mellito, decocto cum *taraxaco*, *fumaria*, *cichorio* ſimilibusque ſplachnicis, hepaticis, anthypochondriacis dictis herbis: tunc enim emollita, & deliqueſcere incipiens, materies atrabilaria, feliciter ſaepe eluitur de corpore per largum aquarum medicatarum potum. Omnium autem horum efficacia juvatur, dum corporis motu & equitatione inprimis concutiuntur pendula viſcera abdominalia; ſic enim felicius fundi ſolet atra bilis. Ubi jam ſigna §. 1101. recenſita docent materiam morboſam fluxilem redditam incipere moveri, tunc caute expellenda de corpore, ne feſtinando imprudenter ſequantur illa mala, quae ad §. 1104. deſcripta fuerunt. Navigatio autem inprimis tunc commendatur non aſſuetis, quia miro modo a navis agitatione turbatur totum corpus etiam in ſanis hominibus; nauſea ſequitur &

vomitus molestus, ac saepe diuturnus, per quem quandoque excussa fuit atra bilis, antea jam per solventia remedia ad exitum parata.

Ubi autem per plures menses solventissimis remediis usi fuerint tales aegri, nec tamen signa docuerint, solvi adhuc atram bilem, tunc & alia tentant Medici cum prudentia. Mora enim diuturna pejor redditur morbi materia. Veteres Medici tunc adhibuerunt Helleborum, quo summam fusionem omnium humorum validamque evacuationem fecerunt, & saepe felici cum successu, modo viscera adhuc forent integra, nec ad magnam acrimoniam perducta esset atra bilis. Recentiores, magnam efficaciam argenti vivi experti, illud adhibuerunt: omnium cautissime fit, si leniora tententur una alterave vice, dein per aliquot septimanas solventia remedia dentur, & postea repetantur evacuantia.

Cum autem & consuetae evacuationes suppressae hunc morbum augere possint, patet, quare uterina & aristolochica in hoc morbo curando pariter locum habeant; praecipue cum ex *Hippocratis* observatione (vide §. 1098.) constiterit, atram bilem quandoque uterum obsidere. Quantum autem prosit evacuatio per vasa haemorrhoïdalia in hoc morbo, antea jam saepius dictum fuit. Unde simul patet ratio, quare balnea, litus &c. emolliendo & laxando haec vasa usum praestare possint.

§. 1115. 3. Symptomata leniendo per venae sectionem, immersionem in aquam frigidam, carminantia, opiata.

Morbi symptomata quidem, debellato morbo, silent; adeoque primaria cura ad eradicandum morbum adhiberi debet; neque tamen illa semper possunt negligi, tam ob molestiam, quam ob diuturnitatem. Si enim in morbis febrilibus, etiam acutis, adeoque citius finiendis, quandoque symptomata molesta adeo occurrant, ut vix ferri ab aegro possint; vel & metuatur ne aliud gravius malum producant, atque ideo peculiari cura indigeant, uti ad §. 620. dictum fuit; quanto magis in melancholia, adeo diuturno & difficulter debellando morbo, idem verum erit. Praecipua autem talia symptomata in melancholicis sunt, furores saevi, flatus molesti, anxietates intolerabiles, & pervigilia.

Furores illi levantur saepe, debilitatis viribus per sanguinis missiones, etiam largas; verum caeteroquin ad morbi ipsius curam parum faciunt, cum de morbi materia, visceribus abdominalibus impacta, per hanc evacuationem nihil dematur; & sedato furibundo hoc impetu, per copiosam sanguinis evacuationem collapsae langueant vires.

De immersione in aquam frigidam, & praecipitatione in mare, dicetur paulo post ad §. 1123., ubi de mania agetur.

Molesti flatus, omnium frequentissimum symptoma, levantur omnium optime per calida, aquosa, leniter aromatica remedia, carminantia dicta; de quibus videantur illa, quae ad §. 650. habentur, ubi de cura ructuum & flatuum agebatur.

Anxie-

Anxietates & pervigilia opio dato tolli quidem ſolent pro tempore; verum in hujus remedii exhibitione tamen prudentia opus eſt. Semel enim experti melancholici levamen hoc, illo carere nolunt poſtea, & ſummas illas anxietates, ipſa morte minus tolerabiles, repetitis auctisque opii doſibus pellere conantur. Verum opium hoc habet, ut ſolita quantitas aſſuetos non afficiat amplius, ſed debeat augeri, ut deſideratum praeſtet effectum: vidi ſic melancholicos ad quindecim grana opium ſumſiſſe unica vice; quod niſi exhiberetur, ſibi ipſis violentas intuliſſent manus prae intolerabili moerore & anxietate. Cum autem alvus in hoc morbo pertinaciſſime adſtricta ſit (vide §. 1099. 1109.), & opii uſus alvum ſiſtere ſoleat, ob hanc cauſam opium minus tutum videtur. Blanda emulſa cum ſyrupo papaveris albi tutius dantur, & ſaepe anxietates illas, ac pervigilia, minuunt; hinc illa prius tentari debent. Quandoque tamen tanta eſt horum ſymptomatum moleſtia, ut cogantur Medici veſpertino tempore opium exhibere, dum interim illa, quae ad reſerandas obſtructiones praecedenti paragrapho laudata fuerunt, diurnis horis animoſe adhibentur.

§. 1116. 4. Praemiſſis evacuationibus (1114. 1115.), exhibendo ea, quae exhilarare docet obſervatio, & roborare omnes corporis partes.

Poſtquam atra bilis abdominalia viſcera obſidens ſoluta & evacuata fuit, ſaepe languent omnes vires; imo, uti in praecedentibus monitum fuit, quandoque in tantam debilitatem aegri incidunt, ut mortuis ſimiles per aliquot horas jaceant; tunc gratis cardiacis opus eſt, quae collapſas vires erigunt. Praeterea per tam longum tempus triſtibus & anxiis cogitationibus aſſueta mens, licet cauſa materialis morbi ſubducta fuerit de corpore, pergit adhuc ſimiliter cogitare, & corporis inſignem debilitatem animi dejectio comitari ſolet. Tunc omnia, quae exhilarant, uſum habent: grata amicorum colloquia, luſus, objectorum continua varietas. Simul exhauſto corpori per bonum victum ſubminiſtrentur talia, quae reſtituere poſſunt perdita. Inprimis autem tunc prodeſt moderatus vini generoſi uſus, quo nullum praeſtantius cardiacum habetur, nec majus exhilarans, cum omnes curas ſilere faciat, omnem moerorem leniat. Si jam vino frigido infundantur fragrantes herbae, *meliſſa*, *abrotanum*, *thymus*, *ſalvia*, *cortices citri*, *arantiorum*, *croci ſtamina* &c. habetur remedium, quod ſubtiliſſima effluvia odoratorum vegetabilium continet, & cujus paucae unciae bis vel ter de die ſumtae miro modo reficiunt & exhilarant.

Simul etiam notandum eſt, vaſa, tamdiu infarcta & diſtenta materia immeabili, jam liberata collabi flaccida & inertia: his firmandis conducunt roborantia grata, vinum auſterum, cydonia mala, granatorum ſuccus, cortex peruvianus, Cinamomum, & omnia illa, quae §. 28. ad fibras debiles roborandas laudata fuerunt.

§. 1117. Ex quibus (1110. ad 1117.) liquet, ſanationem hujus mali (1089.) abſolutam eſſe in curatione bilis atrae (1097. 1100. 1101. 1103. 1106.), atque inde peti debere non hanc modo, ſed infinitorum, falſo pro incurabilibus habitorum, morborum.

Quam difficile malum ſit *Melancholia*, §. 1089. definita, tota ejus hiſtoria docuit; ſimulque patuit, pertinax hoc malum tamen debellari poſſe, ſi per idoneam methodum & bona remedia ſolvatur atra bilis, & ſoluta educatur de corpore: qua methodo, quibus cum cautelis, hoc fieri debeat, numeris hic citatis dictum fuit. Maximam curae difficultatem ſaepe facit aegrorum moroſitas, qui vix diu obedire volunt praeceptis medicis, cum tamen rebellis morbus diuturnam curam poſtulet. Unde merito *Hippocrates* (*q*) monuit, in morbis curandis, non ſufficere, ut Medicus faciat illa, quae oportet; ſed & aegrotum, & ipſos adſtantes, ſuum debere officium praeſtare.

Simul patet, eadem hac methodo plures alios morbos difficiles curari poſſe, dum obſtruens nempe materia ſolvitur, ſoluta de corpore educitur, integris manentibus viſceribus; & dein roborantibus ac Cardiacis reſtituuntur vires. Videantur illa, quae §. 1056. de cauſis & cura morborum chronicorum dicta fuerunt; ubi probatum fuit, illos nec ex origine adeo compoſita pendere, neque adeo multiplicem medendi methodum requirere.

(*q*) Aphor. 1. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 1.

MANIA.

§. 1118. **S**i Melancholia (1082.) eousque increscit, ut tanta accedat agitatio liquidi cerebrosi, qua in furorem agantur saevum, Mania vocatur.

Mania ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι *furere*, *insanire*, nomen habet, & melancholiam diuturnam sequi solet, licet & ab aliis causis quandoque oriatur, uti postea videbimus. Furor autem ille saevus, quo sibi & aliis nocere conantur tales aegri, distinguit maniam a melancholia, in qua tristes, morosi, anxii aegri quidem sunt, sed nondum in furorem aguntur. Distinguitur autem mania a feroci & perpetuo delirio Phreniticorum, quod phrenitidem febris acuta ac continua comitetur semper; maniaci vero febre careant. Quod & pulchre notavit *Aretaeus* (r) maniae definitionem ponens sequentem: *Est enim ex toto mentis alienatio diuturna, absque febre: etenim si febris quandoque conjungitur, id non ratione furoris proprie, sed alio quovis casu contingit.* Similia quoad maniae Diagnosin apud *Aurelianum* (s) leguntur. Notandum autem, quod & in definitione maniae notaverint morbi diuturnitatem, ut distingueretur ab ebriorum furoribus; atque etiam a ferocibus illis deliriis, quae *Hyoscyamo* (t), *Solano furioso*, aliisque pluribus venenatis plantis assumtis sequi solent: illa enim vel cita morte finiuntur; vel, si natura superare aut excutere potuerit venenum, sedantur pauco tempore. Aliam adhuc notam diagnosticam, maniam a phrenitide distinguentem, adducit *Aretaeus* (u); quod nempe *praecipua furoris & melancholiae sedes viscera sint; quemadmodum caput & sensus in phreniticis plerumque laborant, in quibus vis sensoria oblaesa est; & quae non adsunt, tanquam jam praesentia conspiciunt; & aliis non conspicua ipsorum sese oculis repraesentant: at furentes tantummodo vident, quae videre oportet, sed de illis non sentiunt, ut sentiendum est.* Atra bilis enim abdominalia viscera obsidet (§. 1102.); in vera Phrenitide cerebrum primario afficitur (§. 771.).

§. 1119. **Q**uae gradu modo differt a Melancholia tristi, hujus proles est, ex iisdem causis oritur, iisdem fere remediis curari solet.

Sponte

(r) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 31. (s) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. V. pag. 326. (t) *Aretaeus* ibidem. (u) Ibidem. pag. 32.

Sponte ergo patet, maniam, a melancholia praegressa productam, esse eundem morbum quoad materiam & quoad causas; tantum differre furoris vehementia. Dictum enim fuit ad §. 1102., atram bilem accumulari in visceribus abdominalibus, & dum ibi fixa haeret, augeri omnia symptomata, quae comitabantur materiam atrabilariam adhuc aequabiliter per totum sanguinem dispersam. Ubi autem atra bilis diu haeret visceribus impacta, mora acrior & malignior redditur, tuncque tenuiori & acriori parte per venas resorpta, & cum sanguine ad cerebrum delata, poterit immanes illos furores producere; quin etiam idem contingere poterit, licet nihil de atra bile ad cerebrum venerit, sed fixa haerens in visceribus majorem malignitatis gradum acquisivit; uti probatum fuit ad §. 1102. Unde optime *Trallianus* (*w*) de diuturna melancholia agens, dixit: *Inveteratus enim & veluti in naturam conversus, incurabilis propemodum evadit: & tali morbo affecti non tantum melancholia laborant, sed etiam per circuitus insaniunt. Nihil enim aliud est mania, quam melancholiae ad majorem feritatem intensio.* Tota ergo curatio maniae, a melancholia praegressa ortae, eadem est; adeoque jam tradita. Illa vero, quae spectant ad curam maniae ab aliiis causis ortae, postea singulatim dicentur.

§. 1120. In quo morbo est ut plurimum immensum robur musculorum, pervigilium incredibile, tolerantia inediae & algoris mirabilis, imaginationes horrendae, Lycanthropiae, Cynanthropiae, &c.

Sequitur jam, ut considerentur mirabilia illa symptomata, quae in maniacis observari solent: ad quae intelligenda conducent sequentia.

Antea ad §. 700., ubi de *Delirio febrili* agebatur, notatum fuit, delirium adesse tunc, quando idearum ortus non respondent causis externis, sed ab interna cerebri dispositione mutata pendent, nata praeter voluntatis imperium. Simul ibidem dictum fuit, ideas saepe comitari illud gratum, vel ingratum, quod inevitabili necessitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat perennare, ingratum vero removeat vel destruat. Sic oriuntur validissimi animi affectus, quos & enormes saepe sequuntur corporis motus, per quos conatur homo illud displicens removere vel destruere, illud placens retinere. Videte hominem ira subita & summa correptum, quantum robur habeat, quanta cum audacia quaevis pericula spernat. Si jam in maniaco delirante talis nascatur idea, quae iram suscitat summam, incredibili musculorum robore quaevis fere obstacula superat, a pluribus robustis viris vix coërceri potest, & tanto magis furit, quo majora sentit furoris sui impedimenta. Tunc tota mens non cogitat nisi solam hanc ideam, quae tandem fere indelebilis redditur. *Helmontius* (*x*) pulchra habet circa maniam observata, quae

(*w*) Lib, I. Cap. XVI. pag. 103.

(*x*) In Capitulo: *Demens Idea* pag. 226. §. 39.

quae hoc confirmant. Examinavit enim maniacos, qui resipuerant postea, satis memores illorum, quae ipsis contigerant illo tempore, dum incipiebant furere: fatebantur autem, *quod spoliarentur primum omni discursus consecutione, manerentque in punctuali immersione unius conceptus, extra quem nil aliud cogitarent, cum moerore, molestia & importunitate: cogitabant autem non secus, acsi in speculo illum semper conceptum fuissent intuiti. Imo nec sciebant, se tum istud cogitare, vel suo conceptu sic aspicere, quanquam sic immobiliter cogitarent, ut tandem sub ingressum & dominium maniae, si contingeret illos stare, stetissent per dies aliquot absque lassitudine, nec scirent se stare.* Longe autem validius afficitur tunc sensorium commune a tali idea, quam ab ulla alia, quae sensuum ministerio menti offertur; atque ideo famem, sitim, acerrimum frigus hyemale tolerant, ultra quam fieri posse quis crederet. Vidi maniacum omnia corporis integumenta lacerasse, & nudum stramini incubuisse in loco lapidibus strato, dum asperima saeviebat hyems, per plures septimanas; quandoque per octo dies omni cibo abstinuisse, dein oblata quaevis ingurgitasse avidissime; imo & foedissimo spectaculo proprias faeces alvinas devorasse, licet optimi cibi suppeterent. Per plures septimanas noctes & dies pervigil horrendis clamoribus totam replebat viciniam; & tamen per plures annos supervixit, sedato quidem furore, sed fatuus, & omnium rerum immemor: ubique locorum tristia talia humanae calamitatis specimina in morodochiis occurrunt; & plura similia apud *Forestum* (*y*) aliosque auctores legi poterunt; ubi & mirae imaginationes enarrantur, quae in hoc morbo laborantibus observatae fuerunt, in singulis maniacis fere diversae. Videntur autem veteres Medici quandoque pro varietate laesae imaginationis maniae aliud nomen indidisse; *Lycanthropiam*, *Cynanthropiam*, dum furibundi imitarentur canes vel lupos, & quandoque crederent se in haec animalia mutatos esse. Hujus morbi descriptio legitur apud *Aetium* (z) ex *Marcello* desumta: dicit autem, Februario mense illos noctu exire, in omnibus canes aut lupos imitari, & donec illucescat, mortuorum sepulcra aperire. Optime tamen notavit *Eruditissimus Freind* (*a*), post *Gorraeum*, legendum esse διάγεσι loco διανοίγεσι; cum alii auctores, qui hujus morbi mentionem fecerunt, nil dicant de sepulcrorum apertura, sed tantum quod tales maniaci inter mortuorum monumenta versentur. Idem autem ulterius confirmat daemoniacus ille, de quo legitur (*b*) in sacris literis, quod in monumentis versaretur die ac nocte, clamans, vincula rumpens, nudus &c. nulla pariter mentione facta de sepulcrorum apertura. Pallidos, siccis oculis & cavis, lingua arida, siticulosos describunt veteres Medici fuisse tales aegros, & tibias exulceratas habuisse propter assiduos lapsus, & canum morsus; simulque monuerunt, lycanthropiam esse melancholiae speciem. Rusticum hac maniae specie correptum vidit *Forestus* (*c*), qui verno tempore circa caemeterium versabatur, & omnia

(*y*) Lib. X. Observ. 20. pag. 431. (*z*) Lib. VI. Cap. XI. pag. 104. versa. & Charter. Tom. X. pag. 502. 503. (*a*) Histor. of Phyysick Tom. I. pag. 20. (*b*) Marc. Cap. V. & Lucae Cap. VIII. (*c*) Lib. X. Observat. 25. pag. 440.

omnia illa signa habebat, quae ex veteribus Medicis modo enumerata fuerunt.

§. 1121. Notandum vero, anatomica sectione constitisse, horum cerebrum siccum, durum, friabile, in suo cortice flavum; vasa autem turgentia, varicosa, atro tenaci cruore distenta fuisse.

Constitit ex illis, quae de melancholia dicta fuerunt, quod possint deliria mira produci, licet causa materialis circa praecordia haereat, non autem in cerebro: attamen ad §. 1102. monitum fuit, materiae atrabilariae putrefactae attenuatae partem venis resorberi, & inprimis cerebri functiones turbare: praeterea ad §. 1104. dictum fuit, atram bilem, turgentem & motam, maniam pessimi generis producere, si in cerebrum perrexerit; adeoque in mania, post melancholiam diuturnam nata, saepe obsidentur vasa encephali simili materia, quae, prout diversis locis haeret, varias encephali functiones turbare vel & abolere poterit. Notavit *Hippocrates* (*d*), quod in *Maniacis convulsio accedens amaurosin facit*, nervorum opticorum origine laesa vel oppressa per materiam attrabilariam. Imo videtur *Aurelianus* (*e*) in curatione maniae tentasse, ut impactum cerebri membranis hanc materiam solveret, dum dicit: *Tunc etiam spongiis calidis oculi vaporandi, atque palpebrarum duritia relaxanda, quo etiam per oculos usque ad cerebri membranas beneficium perveniat curationis.* Cadavera autem maniacorum aperta docuerunt, cerebrum saepe sic mutatum fuisse, prout hic in textu describitur. Vidit hoc in maniaci cadavere celebris Cremonensis Medicus *Ghisi* (*f*). In cive Leodiensi melancholico, dein maniaco mortuo, invenit *Bonetus* (*g*) cerebrum siccissimum, durum, in summa parte friabile, ad altitudinem digiti flavedine tinctum. Similes observationes, quae hoc confirmant, & alibi habet (*h*). Plures aliae praeternaturales mutationes in cadaveribus maniacorum deprehensae fuerunt: ossa cranii densissima & crassa, suturas fere deletas, meningem utramque induratam, cerebrum durius solito, glandulam pituitariam parvam & admodum duram, invenit *Celeberrimus Littre* (*i*). Piam matrem ex viridi flavescentem, fere ubique duplo crassiorem dura meninge, nulla vasa conspicua habentem, duram matrem callosam mollioris cornu instar, inventam fuisse in hoc morbo alibi (*k*) legitur. Plura alia in Historia Medica habentur; sed cum hic praecipue agatur de illis, quae in cadavere observata fuerunt, ubi mania post melancholiam secuta fuit, modo dicta sufficient.

(*d*) Coac. Praenot. N°. 485. Charter. Tom. IX. pag. 880. (*e*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. (*f*) Lettere mediche del dottore Martino Ghisi pag. 26. (*g*) Sepulcret. S. Anat. Pract. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 205. (*h*) Ibidem pag. 221. (*i*) Acad. des Sciences 1705. moir. pag. 47. (*k*) Medical Essays Tom. IV. N°. 26. pag. 415.

§. 1122. Tum etiam in hoc morbo omnes excretiones fere cessasse pariter.

Cum haec Maniae species Melancholiam praegressam supponat, & demonstratum fuerit ad §. 1094., omnes secretiones & excretiones minui eo magis, quo magis accumulatur in sanguine illud spissum atrabilarium, patet ratio, quare in maniacis cessent fere omnes excretiones, vel saltem fiant parcissimae. Tales enim maniaci exsuccum aridumque corpus habent, & saepe pertinaciter cibum ac potum diu respuunt, unde nulla saliva os madescit, urina fit parcissima; cibi, si ingerantur, difficulter motu peristaltico promoventur per sicca intestina, bibulae venae omne resorbent liquidum, unde paucae faeces alvinae in crassis intestinis accumulantur, nec egeruntur, & ideo solet strictissima alvus in hoc casu esse.

§. 1123. Praecipitatio in mare, submersio in eo continuata, quamdiu ferri potest, princeps remedium est.

In cura melancholiae, §. 1113. & sequentibus, commendabantur talia remedia, quae solvendo, incidendo, stimulando, materiam atrabilariam, visceribus abdominalibus impactam, attenuare, & de corpore postea expellere valebant. Verum praeter illa etiam laudabantur alia, quae illam ideam, circa quam delirium melancholicum versabatur, sensim mutare & tandem penitus delere poterant, vel saltem sic debilitare, ut sensorium commune non afficeretur inde validius quam ab aliis ideis per sensus subministratis. Cum enim melancholia, uti §. 1090. dictum fuit, a mente initium ducere possit, & brevi in corpore sano atram bilem producere, patet satis, educta hac saburra de corpore, tamen superstitem manere posse illam mentis in sua cogitatione mutatae conditionem, quae atram bilem nasci fecerat. Praeterea si ab atra bile, prius nata in sanguine, & in visceribus abdominalibus accumulata, delirium melancholicum productum fuit, poterit diuturnitate morbi tam vivida & efficax esse in sensorio communi haec idea, ut maneat, licet causa materialis morbi, atra bilis nempe, expulsa fuerit de corpore. Praecipue autem hoc continget in Mania, quae melancholiae major gradus est, & in qua ob furorem validior perturbatio est sensorii communis. Hinc videmus, prudentes Medicos multa tentasse, ut praesentem illam conditionem mutarent, turbando totum corpus validis remediis. Hellebori, vomitoria antimoniata, mercurialia &c. ad hunc scopum adhibita fuerunt; non adeo ut evacuando agerent, sed potius, ut turbato toto corpore, concussis omnibus visceribus & vasis, solutis omnibus humoribus, mutaretur praesens status, quo nullus miserior esse potest, dum, ferarum instar, vinculis, carcere &c. coërceri maniaci debent, & ab hominum commercio secludi. His factis, si nondum succederet curatio, vel saltem mitigatio saevi furoris, tentaverunt talia, quae subtili fragrantia per omnia corporis loca penetrarent,

& saepe cum felici successu. Moschi satis audax dosis ad grana sedecim, vel viginti, profuit quandoque, uti etiam in Epilepticis, velut antea dictum fuit; & dum haec scribo, in nobili juvene maniaco laetus vidi pulchrum moschi effectum. Post vomitorium antimoniatum mane & vesperi drachmam dimidiam camphorae dedit pluribus maniacis Medicus Anglus, & curavit feliciter (*l*). Sponte autem patet, similia remedia tentari non posse in plethoricis & calidis corporibus, in quibus aliae Maniae species quandoque observatur, uti §. 1127. dicetur; quae certe augeretur a tali methodo curandi. Verum in plurimis Maniacis collapsa vasa videmus, & corpus quandoque frigescere, inprimis artus inferiores: tales facile haec ferunt remedia, imo a validis etiam Emeticis vix afficiuntur. Antimoniale Emeticum in nobili muliere novemdecim annorum nullum vomitum fecit (*m*), sed duodecim horarum somnum, & quidem satis profundum. Novi, data fuisse grana duodecim *mercurii vitae* absque ullo effectu mulieri maniacae, quae sanitatis tempore a viginti granis *ypecacuanhae* in vomitum enormem & hypercatharsin mota fuerat. Ex quibus omnibus patet, talem methodum a prudenti Medico tentari posse.

Ubi autem incassum omnia haec adhibita fuerunt, vel debet miser talis aeger suo fato relinqui, vel extremum submersionis remedium adhiberi, ut deleantur, mortuo fere sub aquis homine, omnes ideae. Fructus, quem viderant Medici ab hac methodo in cura Hydrophobiae, uti postea dicetur, videtur causa fuisse, quod in desperatis Maniacis idem tentaverint, & fortuiti casus docuerunt felicem eventum. Faber lignarius Antverpiensis a terrore summo, dum horrenda spectra se vidisse noctu credebat, amens factus fuit; dumque in curru vinctus ad alium locum veheretur, solutis sibi vinculis, curru exsiliit in stagnum profundum & submersus, ac pro mortuo habitus in currum repositus. Revixit tamen, jam mentis compos, & per octodecim annos superstes fuit (*n*). Hoc exemplo in spem erectus *Helmontius* tentavit submersionem in aliis Maniacis; & testatur, nunquam defuisse successum, nisi quoties praecociter submersos ex aqua educeret, metuens ne suffocati interirent. Satis enim diuturna submersionis mora requiritur, uti in sene hydrophobo praesens vidit *Helmontius* (*o*), quem vinctum funibus, & pondere pedibus adligato, submerserunt tamdiu, donec Psalmus *Miserere* integer recitari potuisset: dein aquis eductum hunc senem adhuc binis merserunt vicibus, sed minori temporis spatio sub aquis retinuerunt. Fatetur *Helmontius*, quod mortuum jam crediderit: cum tamen solutis vinculis haustam aquam marinam evomuit, ad se rediit, & postea sanus vixit. Plura alia observata in eodem loco habentur, quae docent, non tam cito mori submersos, ac vulgo creditur; de qua re etiam legi merentur illa, quae

(*l*) Act. Societ. Londin. N°. 400. pag. 347. Abridg. Tom. VII. pag. 632. 633.
(*m*) Ibidem. (*n*) Helmont. *in Capitulo*: Demens idea pag. 228.
(*o*) Ibidem.

quae apud alios autores habentur (*p*); & probant, per plures horas submersos sub aquis homines tamen revixisse.

Videtur ergo adhiberi posse tale remedium in desperata mania, cum absolutum vitae periculum non adsit; ut nempe, deletis pro tempore omnibus ideis, dum nulla vitae signa supersunt, tollatur & illa latens diathesis sensorii communis, quae maniam fecit. Aliquando enim, *quos ratio non restituit, temeritas adjuvat* (*q*). Simul etiam videtur patere, submersionem in mari non plus prodesse quam in alia aqua, cum faber ille Antverpiensis in stagno submersus convaluerit.

§. 1124. Frustra tentatae per omnia remedia, varix, haemorrhoïs, dysenteria, hydrops, haemorrhagia magna spontanea, febres tertianae, quartanaeve, accedentes, salutaria fuerunt.

Uti jam saepius in aliis morbis antea pertractatis dictum fuit, semper attendendum est ad illa, quae sponte in morbis contingunt, & levamen vel integram curationem adferunt, ut Medicus haec conetur imitari per artem; vel saltem caveat, ne turbet aut impediat naturae, morbos curantis, salubria haec molimina. Observatio autem docuit, maniacis profuisse sequentia, dum nullis etiam remediis cedebat morbus

Varix, haemorrhoïs. Quantum boni inde in melancholicis sperare liceat, antea ad §. 1110. dictum fuit. Cum autem Mania a Melancholia tristi gradu tantum differat, patet, eadem & maniacis profutura. Dum enim atrabilaria faex per metastasin in venis artuum inferiorum accumulatur, vel per haemorrhoïdes fluentes subducitur de corpore, liberantur viscera abdominalia gravante hac saburra, & morbus levatur. Simul etiam, sanguine distendente vasa inferiora, vel per eadem aperta evacuato, impetus & copia humorum a capite derivantur, quod magni momenti est ad mitigandum ferox delirium, uti alia occasione ad §. 779. in Phrenitidis historia patuit. Balnea ergo pedum, frictiones, aquae calidae vapor anum alluens, multum prodesse poterunt maniacis: sed saepe magna difficultas in cura hujus morbi est, quod furibundi tales aegri praeceptis Medicorum raro obedire velint. Memorabilem casum habet *Schenckius* (*r*) de fabro aerario, qui vigesimo septimo aetatis anno maniacus factus, per aliquot menses catenis vinciri debuit, ne sibi vel aliis noceret: ortis vero varicibus nigro sanguine multum distentis in cruribus, ad sanam mentem rediit. Verum manebant illae varices per plures annos, & per intervalla satis acriter dolebant; simulque tunc recidivam minantis maniae aliqua signa aderant; quae cavebatur tamen, dum tumentes varices inciderentur.

Dysenteria. Ad §. 1104., ubi de atra bile turgente & mota dicebatur,

(*p*) Pechlin. de vita sub aquis. Winslow sur l'incertitude des signes de la mort.
(*q*) Cels. Lib. III. Cap. IX. pag. 138. (*r*) Lib. I. pag. 142.

tur, monitum fuit, atra bile subito soluta, simulque ad magnam acrimoniam evecta, pessimam sequi dysenteriam, cum dolore intolerabili, subita putredine, & gangraena subito lethali. Verum funestus ille eventus tunc metuendus est, ubi confertim & subito eliquata materies atrabilaria in intestina venit: ubi vero sensim soluta, nec admodum acris per intestina secedit, tunc talis dysenteria, licet molesta satis, levamen morbi facit, partim evacuando morbi materiem, partim etiam a capite derivando humores, dum irritatis intestinis ab hoc stimulo, major liquidorum copia versus vasa meseraica tendit. In genere monuerat *Hippocrates* (*s*), uti antea ad §. 963. notavi, quod *hujusmodi egestiones etiam eos, qui prius sunt in corporibus, morbos sanant; antiquiores quidem diuturno tempore; recentiores autem in paucis diebus submovere possunt.* Unde simul videtur, maniae curationem a diuturniori dysenteria tantum sperandam esse; adeoque cavendum, ne intempestiva medela cohibeatur. Alibi autem (*t*) bonum esse dicit, si Maniae succedat Dysenteria. Et econtra metuebat maniam secuturam, ubi, Dysenteria cessante, flammeus rubicundus in facie color succederet, humoribus sursum raptis: talis enim sensus videtur *Coacae Praenotionis* (*u*), quae sic legitur. *Dysentericae, subrubrae, limosae, largae dejectiones alvi, in flammeis, valde rubicundis coloribus, solutae, maniae timorem inducunt.*

Hydrops. In eodem Aphorismo laudat Hippocrates hydropem maniae succedentem. Ut autem intelligatur, quomodo hydrops maniae prodesse possit, notandum est, quod quandoque ille morbus a solutis nimis humoribus nascatur, qui tunc vasis majoribus elabuntur, & in cavis corporis vel in panniculo adiposo colliguntur. Verum talis humorum solutio dum adest, & tenax illud atrabilarium pariter attenuabitur, & exibit de corpore; vel per metastasin ad alia loca corporis deponetur cum levamine. Notum est, per argenti vivi usum totum sanguinem solvi in tenuem & putridam lympham, quae vel per alvum exit, vel per salivales glandulas excernitur; unde validam mercurialem salivationem passi aegri pallescunt toti; & si excretio per ductus salivales a quacumque causa impediatur subito, facies, collum, labia immaniter tument ab aggesta lympha non excreta. Observata Medica jam docuerunt, maniacos aliquando salivatione mercuriali sanatos fuisse: ita *Wepferus* (*w*) curavit rusticum maniacum, dando *Turbith minerale*, donec ptyalismus sequeretur. Si ergo talis solutio humorum ab alia quacumque causa facta fuerit, poterit & quandoque mania sanari.

Praeterea quandoque in maniacorum cadaveribus inventa fuit aquosa colluvies in ventriculis cerebri (*x*); quae resorpta, & ad alia loca corporis deposita, posset maniae levamen adferre, nato tumore hydropico in alia corporis parte: sic observamus saepe, difficillimam respirationem, a pectoris hydro-

(*s*) Praedict. Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821. (*t*) Aphor. 5. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 294. (*u*) N°. 465. Charter. Tom. VIII. pag. 879. (*w*) Observat. Med. Pract. de Affect. Capit. Observ. 83. pag. 323. 324. (*x*) Medic. Essays Tom. IV. N°. 26. pag. 416.

hydrope natam, levari, dum pedes incipiunt tumere; & contra pedum tumorem hydropicum, subito evanidum, pectus gravare. Ex quibus patet & alia ratio, quare hydrops maniae prodesse possit.

Haemorrhagia magna spontanea. Antea ad §. 741. monitum fuit, *Hippocratem* per haemorrhagiam intellexisse illam, quae per nares fit, si non nominaret aliam partem corporis, unde sanguinis evacuatio prodiret: simili sensu & hic haemorrhagiae vocabulum videtur intelligi. Constitit pariter ex illis, quae ibidem dicta fuerunt, uti & ad §. 779. in cura phrenitidis, quantum boni in capitis morbis ab haemorrhagia narium, sed spontanea, exspectare liceat; cum rami quidam carotidis internae per nares distribuantur, adeoque sic simul depleantur vasa sanguinea per encephali fabricam distributa. Simul autem facile patet, talem haemorrhagiam praecipue profuturam in illa maniae specie, quae §. 1127. describetur.

Febres tertianae, quartanae. Antea in Historia febrium intermittentium demonstratum fuit, per validos illos concussus tempore frigoris febrilis, auctamque dein caloris tempore velocitatem & impetum circulationis, multa agitari posse & solvi, quae visceribus impacta haeserant: adeoque spes est, atrabilariam materiam sic attenuari & expelli posse. Praeterea ad §. 757. probatum fuit, causam latentem febrium intermittentium subtilissimum fluidum nerveum, nervos per quos fluit, vel encephalon mutare, unde haec omnia oriuntur: poterit ergo per hanc mutationem deleri & illa causa, quae maniam fecit. Postea enim patebit, non ab atra bile sola maniam produci, sed levem saepe sensorii communis mutationem ad hoc sufficere, licet nihil morbosi in reliquo corpore deprehendatur. Unde merito monuerat *Hippocrates*, febres intermittentes ab aliis magnis morbis vindicare corpus, uti ad §. 754. latius dictum fuit; ubi & plura observata practica habentur, quae hanc rem confirmant.

§. 1125. Hujus Maniae species oritur, postquam autumnali, valida, diuturna, intermittente febre, corpus exhaustum, debilitatumque, tam per morbum, quam per iteratas missiones sanguinis, & evacuationes alvi saepissime repetitas; tum etiam per eadem haec renovari hoc malum solet.

Hactenus inprimis actum fuit de mania, quae melancholiam diuturnam sequitur, & tantum fere gradu differt ab hoc morbo: verum & aliae maniae species sunt, saepe difficulter curabiles, in quibus nulla signa docent, aliquid haerere in visceribus mali; sed solum sensorium commune turbatum est, & quidem a causis latentibus. Auctus humorum motus per vasa encephali in paroxysmo febris intermittentis validum in quibusdam delirium facit; sed cessans, simulac defervescit febris. Inflammatio caput internum occupans phrenitidem facit cum saevo furore; & quandoque per hunc morbum sic mutatur sensorium commune, ut sedata febre, sanata hac inflammatione, ferox illud delirium maneat, tuncque phrenitis dicitur in ma-

niam abire; de quo videantur illa, quae ad §. 774. dicta fuerunt. Dum peregrinum quid cum ſanguine movetur, turbantur ſaepe omnia in cerebro, uti videmus in ebriis, qui quandoque peſſime furunt, donec ſtimulus ille, fermentatis liquidis inhaerens, vel expulſus fuerit de corpore, vel ſubactus & iners redditus. Dum elapſo ſaeculo tentabant transfuſionem ſanguinis, & mira promittebant quidam Medici in morbis curandis, ſi ſani animalis ſanguis tranſmitteretur in venas hominis, educto proprio ſanguine; doluerunt triſtem eventum audacis experimenti, cum ſequeretur ingens furor in miſeris illis, & deinde mors; hinc publica auctoritate vetitum fuit, ne inpoſterum in corpore humano ſimilia tentarentur (*y*). Bonus ſanguis animalis ſani, ſed diverſus a ſanguine humano, per vaſa encephali fluens, turbavit ilico totum ſenſorium commune, & furorem induxit. Unde diſcimus, non ſemper requiri inſignes noxas encephali ad tanta mala producenda, ſed leviores ſaepe cauſas ſufficere. Animi affectus ſubiti & validi toties maniam fecerunt; inprimis ira, merito brevis furor dicta, qui, dum frequenter recurrit in hominibus iracundis, tandem ſtabilem furoris characterem in ſenſorio communi relinquit, ſicque maniam producit, difficillime ſaepe curabilem. Optime hoc notavit *Helmontius* (*z*) dicens: *Dementiae tanto deteriores, quae ſuſcitantur abſque excrementorum infamia, quia vel continuo perſeverant, vel ſtatis recurrunt recidivarum periodis: alioquin abſumtis ſpurcitiis, ſponte ceſſant labes prognatae.* Si enim ab atra bile oriatur mania, ſpem habemus, ſoluta & evacuata hac materia morbum curari poſſe: verum ubi a valido animi affectu ſic matatur ſenſorium commune, ut mania ſequatur, ſatis patet non intelligere liquido Medicum, qualis ſit haec mutatio ſenſorii communis, & per quae tolli debeat remedia. Tales manias aliquoties natas vidi in puerperis, ſi valida excandeſcerent ira primis diebus puerperii; omnium maxime ſi illatas injurias imo ſub pectore conderent, & memores foverent iras: ſequebantur enim vigiliae moleſtiſſimae, & poſt paucos dies mania, quae in quibusdam tota vita manſit, licet plura & ſatis efficacia fuiſſent tentata remedia: in aliis ſenſim ſedatum fuit malum, & poſtea mente ac corpore ſanae vixerunt. Quibusdam manſit priſtini morbi veſtigium, recidivam faciens circa aequinoctium vernum & autumnale, quando magnae illae mutationes corpori humano contingere ſolent. Plures vidi, qui verno tempore per tres quatuorve ſeptimanas erant maniaci, dum reliquo anni tempore recte valerent; imo in quibusdam familiis haereditarium tale malum certo aetatis tempore ſe prodit.

Commune nervorum principium a Medicis ſolet vocari ſenſorium commune; nempe illa corporis pars, unde omnes nervi, ſenſibus & motibus voluntariis ſervientes, ſuam ducunt originem. Illud ſenſorium commune in encephalo haerere omnes concedunt, & hoc pluribus demonſtratum fuit, ubi de Apoplexia agebatur. Verum conſtat ex Phyſiologicis, totum en-

cepha-

(*y*) Dionis cours d'Operations de Chirurgie: 8. demonſtrat. pag. 498.
(*z*) In Capitulo: *Demens idea* pag. 226.

cephalon vasculosum esse, adeoque functiones hujus pendent a libero motu fluidorum sanorum per vasa determinatae magnitudinis, debito cum impetu. Fluidorum ergo mutata indoles, vasorum capacitas mutata, celeritas motus humorum aucta vel minuta, hic miris & variis modis turbare possunt omnia, inprimis in illis corporibus, in quibus humores satis soluti sunt, vasa tenera & impulsis liquidis minus resistentia: haec autem obtinent in hystericis dictis mulieribus, in quibus a levissima causa tantae excitantur turbae: sed simul tunc solet in his mutari respiratio; suspiria ducunt, sanguis minus libere a capite redit (uti pluribus explicatum fuit ad §. 1010. 3. γ.) rubore suffunduntur genae, & pari modo vasa capitis interni magis distenduntur, soluti humores vasa aliena ingrediuntur per errorem loci (vide §. 118.) majora vasa dilatantur, quae minora vicina comprimunt & impediunt; unde facile patet, miras mutationes in sensorio communi fieri posse a levioribus etiam causis; & saepe observatur, hystericas mulieres delirare, dum illos vapores, uterinos dictos, patiuntur. Si etiam in aliis partibus corporis nascatur impedimentum sanguini per vasa moto, poterit versus caput majori impetu & copia derivari, ac similia mala producere: spasmodicas tales constrictiones in visceribus abdominalibus hystericae toties experiuntur, uti notum est. Videtur & *Hippocrates* hoc observasse, dum a pulsu quodam & palpitatione circa lienem praevidebat majorem sanguinis impetum versus caput; uti etiam, si circa hypochondria aliqua tensio sentiretur, absque dolore aut inflammatione viscerum hic sitorum; de quibus videantur illa, quae ad §. 741. habentur de signis haemorrhagiae narium futurae in febre ardenti. Salubri autem tali evacuatione liberabantur tunc vasa encephali nimio sanguine distenta: quod si non fieret, vel non satis larga copia, turbabantur omnes cerebri actiones, uti tunc dictum fuit. Ob hanc causam videtur alio in loco (*a*) *Hippocrates* monuisse sequentia: *Si autem & pulsus insit in hypochondrio, perturbationem significat, vel delirium: verum oculos illorum intueri oportet. Si namque crebro moveantur, illos insanire metus est.* In quo loco μανῆναι vocabulo utitur. Cum autem ad musculos oculorum tot insignes nervi veniant, patet satis, talem crebrum & insolitum motum oculorum designare, quod omnia incipiant turbari in encephalo. Omnia hactenus dicta confirmant, a levioribus etiam causis posse maniam oriri, atque ubi semel hunc morbum quis passus fuit, satis facile recidivam fieri; quod & *Aretaeus* (*b*) monuit, dicens: *Nonnullos namque, qui penitus soluti morbo videbantur, aut vernum tempus, aut error in victu, aut ira casu aliquo proritata, denuo ad furorem revocavit.*

Simul etiam intelligitur ratio, cur ille morbus innumera deliriorum varietate ludat, prout haec illave sensorii communis pars magis afficitur. Notavit *Aretaeus* (*c*), *quosdam Astronomiam discere sine doctore, philosophiamque possidere a nemine traditam, poëticam quoque novisse veluti a Musis infusam &c.* In-

(*a*) In Prognostico Textu 28. Charter. Tom. VIII. pag. 611. (*b*) Lib. I. de caus. & sign. morbor. diuturnor. Cap. VI. pag. 31. (*c*) Ibidem.

Infinitae enim & novae ideae excitari possunt in sensorio communi per causas internas in illud agentes, uti pluribus ad §. 700. explicatum fuit, ubi de *Delirio febrili* agebatur. Vidi foeminam, quae aliquot vicibus maniam passa fuit, dum insaniret, omnia ligato sermone pronunciasse, & mira facilitate rythmos invenisse, cum nihil tale unquam aliter perficere potuerat dum esset sana, imo nunquam tentaverat, a prima juventute manuum laboribus victum sibi comparare coacta, & satis hebetis ingenii. In tali autem mania, quae non oritur ab atra bile praegressa, alia curandi methodus requiritur. Si vires validae sint, nec a praegressis morbis exhaustum corpus, evacuationes per sanguinis missiones, purgantia leniora, ut tamarindi, folia sennae, serum lactis & similia prosunt, ut humorum, vasa distendentium, copia minuatur, & impetus a capite avertatur. Cavendum tamen, ne subitis & validis evacuationibus omnes prosternantur vires; tunc enim saevus ille furor quidem tollitur, sed succedit maniae impotentia quasi sensorii communis, & tota vita manet immedicabilis stultitia; sicque hebetes, omnium rerum immemores, innocuorum infantum instar nugantur perpetuo, & in misero hoc statu quandoque senescunt, quales casus in morodochiis saepius occurrunt.

Ubi autem per hanc methodum non succedit curatio, tunc nil superest, quam tentare, ut validis remediis datis turbentur omnia in corpore, hac spe, ut sic mutetur praesens conditio, de qua re dictum fuit §. 1123.

Huc refertur & illa Maniae species, quam non raro accidisse observavit *Sydenhamus* (*d*) miratus, nullam apud autores mentionem fieri hujus maniae, quae post febres intermittentes, diuturnas nempe, & maxime quartanas, quandoque sequitur. Antea ad §. 753., ubi de febribus intermittentibus agebatur, patuit, per has febres, inprimis si & validae fuerint & diuturnae, omnia corporis fluida mutari admodum, ita ut saepe in pessimam cacochymiam degenerent, sicque multos morbos chronicos producant. Si ergo crassior & acrior sanguis in vasis encephali haerere coeperit, vel secreta inde liquida acriora illud irritaverint, patet satis, turbari & sic posse sensorium commune, atque maniam produci. Frequentius hoc contigisse monet *Sydenhamus*, si per sanguinis missiones frequentes, repetitas saepe alvi purgationes, cura febrium tentata foret, adeoque vires talium aegrorum admodum debilitatae languerent. Ad hanc maniam alia methodo curationis usus fuit, de qua sequenti numero dicetur.

§. 1126. Haec species solis reficientibus, replentibus, cardiacis, roborantibus, diu continuatis, sanatur. At, si evacuando tentatur, atrophiam, debilitatem, insuperabilem fatuitatem, infert.

Cum in reliquis maniae speciebus ab evacuantibus curationem auspicari solerent Medici, caute monuit *Sydenhamus* (*e*) nihil hic magis nocere, cum ab

(*d*) Sect. 1. Cap. v. pag. 123. (*e*) Ibidem.

ab his furor quidem domari soleat, sed simul sequatur immedicabilis stultitia. Imo notat, quod aeger in sanitatis limine jam constitutus, dum enema tantum injiceretur ex lacte saccharato, ilico se pejus habuerit, recrudescente denuo mania, quae fere sopita fuerat. Cum autem effoetus & vappidus in talibus aegris sanguis esset, in victu analeptico, & cardiacis roborantibus remediis, curae spem ponebat; imo & potu generosiore reficiebat tales aegros, & in lecto diu multumque jubebat contineri. Sic post aliquot septimanas sensim in melius proficiebant: tunc cardiaca per aliquot dies omittebat, pergens in solo victu analeptico; postea iterum dabat cardiaca, donec integra rediret sanitas. Hac methodo ingerebat corpori talia nutrimenta, quae facile a languentibus visceribus subigi poterant; simulque cardiacis & roborantibus viscera chylopoietica excitabat, ut melius agere in ingesta possent: augebat simul per grata haec stimulantia motum humorum, & vasorum actionem in liquida contenta: his omnibus conspirantibus emendabatur cacochymia post febres illas diuturnas relicta. Notandum autem, quod & Theriacam Andromachi dederit, ac quidem paulo liberaliori dosi; quae non tantum agit ut cardiacum calidum & stimulans, verum etiam ratione opii somnum conciliando in hac maniae specie videtur juvare. Plures tales formulae in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

§. 1127. Mania vero enata in robustis, vegetis, floridae aetatis, plethoricis, calidis, sanatur iisdem mediis, ac species Epilepsiae (1081.); missione sanguinis iterata; purgatione forti, inter singulas interposita; dein, impetrata sedatione, opiatis, & cardiacis.

Ubi sanguis nimia copia distendit vasa in plethoricis hominibus, vel a calore aëris rarescit, aut a spirituosis potibus magna copia assumtis inprimis in flore aetatis, tunc & observatum fuit, sic turbari sensorium commune, ut mania sequatur, imo saepe quam maxime furibunda. Facile distinguitur haec maniae species a reliquis per signa plethorae praesentis, calorem magnum, inprimis in capite, ruborem faciei & oculorum, pulsationem validam arteriarum carotidum ac temporalium; uti & per causas praegressas, quae subitam rarefactionem sanguini inducere possunt. Huc etiam spectant consuetae sanguinis evacuationes per haemorrhoïdes & menstrua suppressae, omniaque illa quae sanguinis impetum & copiam versus caput augere valent. Observatur hoc, quando lochia subito supprimuntur in puerperis, unde plurimi difficilesque morbi oriuntur, prout in hoc illudve viscus rapiuntur, uti postea ad §. 1329. dicendum erit. Notavit hoc optime *Hippocrates* (*f*) dum dixit: lochia quandoque irruere in caput, thoracem & pulmonem, & quandoque subitam mortem sequi. Postquam autem recensuit illa mala, quae fiunt, lochiis in pulmonem raptis, addit sequentia: *Quod si purgatio* (*uterina*) *impetu*

(*f*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 45. Charter. Tom. VII. pag. 755.

petu sursum delata per os non exeat, neque ad pulmonem vertatur, ei ad faciem lochia divertent, quae admodum rubicunda erit, & caput grave, neque id citra dolorem movere poterit; oculi etiam valde rubicundi erunt, & ex ipsis tenuis sanguis effluet: Est ubi etiam nonnullis sanguis ex naribus profluit, qui si effundatur, hoc modo diuturnior morbus evadit. Neque hoc in morbo acute aures audiunt. Cardiogmo vexabitur, eructabit, mente alienabitur, & delirationes furiosae (παράνοιαι μανιώδεες) *existunt.* Paulo post notat, quod, si emergant ex hoc morbo, quandoque surditas aut caecitas maneat, compressa nempe a vasis sanguineis encephali distentis origine nervorum opticorum vel auditoriorum, ita ut postea liber motus spirituum nervosorum per has partes restitui nequeat. Huc etiam spectare videtur sequens *Hippocratis* (*g*) textus: *Quibus mulieribus sanguis in mammis colligitur, maniam significat.* Notum est, circa tertium puerperii diem, uteri vasis jam constringi incipientibus, serosum lacteum humorem in mammis colligi, quae tunc tument. Verum ubi loco hujus serosi pabuli sanguis ipse mammas distendit, signum est, lochia sursum rapi, & superiora corporis vasa omnia quam maxime urgere; unde tunc metuenda sunt omnia illa mala, de quibus statim dictum fuit.

Praecipuus curationis scopus in tali mania est, ut vasa nimis repleta vacuentur per sanguinis missiones, & avertatur impetus ac copia humorum a capite; quo spectant purgationes satis validae, pediluvia, epispastica &c.: simul rarefactio sanguinis tollatur, & caveantur causae, a quibus haec nasci posset; vasa superiora roborentur, stringantur, dum simul inferiores artus balneis, fomentis, vaporibus &c., laxantur quam maxime: his factis si pergat adhuc furor, opiatis tuto poterit compesci ille impetus.

Ad §. 1124. notatum fuit, spontaneas validas haemorrhagias maxime profuisse in mania, quae aliis remediis frustra tentata fuerat; adeoque cum fructu sanguinis largae missiones institui poterunt, inprimis in robustis, vegetis, plethoricis, calidis hominibus, de quibus hic agitur. *Hildanus* (*h*) plures casus habet, ubi per arteriae temporalis sectionem curata fuit mania, & quidem subito. Inprimis extemporaneum inde effectum vidit in robusta virgine, quae graves capitis dolores diu passa evaserat maniaca, conquerens se molestos tinnitus & sibilos in auribus percipere, dolorem pulsatorium circa tempora, & molestum fervorem in intimo capite; quae omnia signa docebant, distendi interna capitis vasa a copioso sanguine. Juvenis *Helvetus*, calidissima tempestate mari iter fecerat, simulque meracissimorum vinorum usui immoderato indulserat, unde maniacus evasit. Curatus fuit repetitis venae sectionibus, hirudinibus applicatis ad tempora, victu tenuissimo. Cum autem & vini abusu & calidissima tempestate magnus calor ac rarefactio sanguinis adessent in hoc aegro, hinc profuit balneum aquae frigidae, simul affusa aqua glaciali copiosa & cum impetu ad caput prius rasum. Plures alii casus Medicos docuerunt, frigidissima capiti applicata quandoque multum

(*g*) Aphor. 40. Sect. V. Charter. Tom. X. pag. 219. (*h*) Efficac. Medic. Part. 2. pag. 45. 46.

tum profuisse (*i*). Sic homini jam dudum maniaco somnum placidissimum conciliavit pileus nive plenus, capiti impositus: evigilans longe pacatior, & intra paucum tempus hac methodo curatus fuit (*k*). Mansit tamen spasmodica contractio in uno latere faciei, forte a frigidissima nive imprudentius applicata: notatur, postea & alios maniacos eadem methodo curatos fuisse. Felix talis cura etiam successit, dum ex viginti pedum altitudine frigidissima aqua irruebat in caput maniaci, unde secutus fuit somnus profundus viginti novem horarum, & postea evigilans aeger sana fruebatur mente (*l*). Plures observationes, quae egregium usum aquae frigidae in hac maniae specie confirmant, & alibi (*m*) habentur. Omnium autem maxime videtur haec methodus profuisse in illis, qui fervidissima aestate, & post usum nimium vini generosi, in hunc morbum inciderunt. Apud *Celsum* (*n*) etiam mentio hujus methodi fit, dum jubet totum corpus in aquam & oleum demergendum esse; super caput aqua frigida infusa: tunc enim reliquae partes corporis laxantur tepido calore, dum subitum frigus capitis vasa constringit & roborat.

Laudantur autem & opiata in cura maniacorum, quando nempe prius evacuationes tam per venae sectionem repetitam, quam per purgantia, praecesserunt; omnium maxime si pertinaces adsint vigiliae. Fortuitus casus probavit opii effectum in virgine maniaca, dum unguentum, continens scrupulum opii Thebaici in aceto soluti, quod temporibus inungendis destinatum erat, devoraverat. Inde enim subito convaluit (*o*). Magnam autem opii quantitatem ferre posse maniacos pluribus observatis constat. Hujus morbi curatione celebris Medicus (*p*) dabat mane & vesperi grana duo opii in aquae fontanae cochleari soluti, & si nullus sequeretur somnus, addebat singulis dosibus adhuc granum opii, donec sequeretur effectus: refert autem, quod aliquando pro una dosi quindecim grana opii debuerit dare; sed nunquam hoc tentavit prima vice, at sensim augendo opii quantitatem, donec pacato somno fruerentur aegri. In juvenibus & plethoricis utebatur sanguinis missionibus; sed affirmat se multos curasse absque Venae sectione. Omni octiduo dabat purgans hydragogum vel vomitorium antimoniatum, & vesperi ejusdem diei solitam opii dosin; nam per plures dies in opii usu pergebat, donec compesceretur furor. Audacter ex papavere parata pharmaca danda esse, post evacuationes factas, commendavit *Aëtius* (*q*), atque inde resipiscere maniacos. Similem methodum laudavit *Sydenhamus* in maniacis juvenibus ac sanguineis, nam post aliquot Venae sectiones dabat omni octiduo acre purgans, & diebus intermediis cardiacum remedium, quod satis bonam copiam Theriacae Andromachi

(*i*) Acad. des Scienc. 1734. Hist. pag. 56. (*k*) Psychrolousia or the history of cold Bathing &c. pag. 452. (*l*) Ibid. pag. 455. (*m*) Lettere Mediche del dottore Mart. Ghisi &c. pag. 27. (*n*) Lib. III. Cap. XVIII. (*o*) Acta Erudit. Mens. Jul. 1701. pag. 314. (*p*) Joh. Jac. Wepferi Historiae Apoplect. in Append. pag. 687. (*q*) Lib. VI. Cap. VIII. pag. 101.

machi continebat (*r*). Interim verum eſt, quod *Sydenhamus* bis de die tantum medium granum opii circiter exhibuerit; ſed patet ex antedictis, quod tuto augeri poſſit haec quantitas, ſi opus fuerit.

Ex omnibus hactenus dictis patet, ſollicite diſtinguendas eſſe varias maniae ſpecies, ut ſingulis idonea medela adhiberi poſſit, cum illa, quae huic ſpeciei ſanandae conducunt, in alia ſpecie maniae nocerent.

(*r*) Sect. I. Cap. v. pag. 125.

R A-

RABIES CANINA.

§. 1128. Est & alia aegritudo, quae ob furorem ſaepe comitem, huc commode referri poteſt, quum ob ſummam perniciem tractari debeat.

Videtur commodiſſime hoc loco tractari poſſe ille morbus, qui *rabies canina* dicitur, cum quandoque tales aegri maniacorum inſtar furant, & vinculis coërceri debeant. Forte dubitari poſſet, an non potius pertineret ad morbos acutos, quam ad Chronicos: ſimulac enim in actum deducitur rabioſi animalis venenum, corpori humano applicatum, tunc paucorum dierum ſpatio occidit, & plerumque febrem habet comitem. Interim tamen latet ſaepe diu hoc venenum in corpore, antequam actuoſum fiat, uti poſtea patebit. *Aurelianus* (*s*) acutorum numero adſcribit rabiem caninam; *Cum non oporteat illud tempus aegrotanti imputari, quo nondum rabie vexatur, quippe cum paſſio necdum corpus afficiat; & cum emicuerit, non habeat ſuperpoſitiones, ſeu dilationes, ſicut qui ſpecialiter tardis afficiuntur paſſionibus, & ob hoc celerrime aegrotantes interficiat, non ſolum ut acuta, ſed etiam ut continua paſſio.* Cum autem poſt morſum rabioſi animalis inflictum cauſa morbi jam haereat in corpore, & in quibusdam obſervata fuerit inſolita maeſtitia, ac emaciatio corporis, diu antequam fierent hydrophobi, non videtur abſonum, quod hic morbus inter Chronicos numeretur, licet ultima ejus periodus acutorum more aegrum tollat: praecipue cum efficax medela fere tantum ſperari poteſt illo tempore, dum nondum ad ultimam illam periodum morbus pervenit. Sic Epilepſia merito morbis Chronicis adnumeratur, licet quandoque tempore paroxyſmi moriatur aeger. Ita & atra bilis, tardus admodum morbus, dum turget & movetur, immanes febres & cito lethales accendit (vide §. 1104.)

§. 1129. Vocatur Rabies, & quia a Canum morſu ut plurimum, Rabies Canina, tum a ſymptomate terribili, aquae metus, hydrophobia, &c.

Nominis ratio ſponte patet: cum ſaepe, licet non ſemper, furor adſit, rabies dicitur; & quamvis ab aliis animalibus etiam hic morbus hominibus communicetur, cum tamen a canibus frequentius hoc contingat, dicitur rabies canina. Cumque ſignum pathognomicon veneni illius, jam actuoſi red-

(*s*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XI. pag. 222.

redditi, ſit metus ingens omnium potulentorum; ideo dicitur ὑδροφοβία, vel & aliis ὑγροφοβία, uti *Aurelianus* (*t*) monuit; ita tamen ut fateatur hydrophobiae nomen magis conſuetum eſſe, & communiter huic morbo tribui, uti & hodie ſolet.

Alio in loco (*u*) diſputat, an rabies canina novus morbus ſit, an non. Apud *Hippocratem* nullibi mentio fit illius morbi; ſed tamen inde non ſequitur, non exſtitiſſe illius tempore. Forte minus frequens fuit illo loco, ubi *Hippocrates* vixit: nam ubique locorum hunc morbum non aeque communem eſſe innuit *Aurelianus* (*w*), dum dicit: *Cariam* atque *Cretam*, licet ab aliis venenatis animalibus fere immunes ſint, canum rabie vexari frequentiſſime; & contra legitur (*), in tota meridionali Americae parte, canes nunquam rabie corripi. Certe canes omni aevo fuerunt, & hoc morbo frequenter corripiuntur; unde videtur admodum probabile eſſe, rabiem caninam antiquorum Medicorum tempore etiam exſtitiſſe. Plura circa hanc rem ſolita ſua eruditione collegit *Le Clerc* (*x*) ubi haec videri poterunt.

§. 1130. Oritur fere ſemper ab aliis animalibus, prius rabioſis, ſuſcepto contagio, tamen & ſponte in acutis quibusdam orta legitur, & obſervatur.

Omnium communiſſime ab aliis animalibus, prius rabioſis, teter hic morbus hominibus communicatur: interim tamen quaedam obſervationes docuerunt, eundem morbum abſque hac cauſa productum fuiſſe. Sic legitur (*y*) de juvene viginti novem annorum, temperamenti calidi & ſicci, qui ſumma excandeſcens ira proprium digitum indicem momordit, unde intra viginti quatuor horas hydrophobus factus eſt; & quidem adeo, ut ad ſolam aquae mentionem ſtrangulari videretur; dein maniacus ac plane furibundus factus ſubito periit, dum poſt aeruginoſam materiem vomebat bilem ſinceram. In hoc caſu videtur illud venenum per ſummum irae furorem natum fuiſſe in corpore, non vero aliunde acceſſiſſe. *Aretaeus* (*z*) hujus opinionis fuit, poſſe ſimilia in corpore naſci illis, quae extrinſecus adveniunt, & aequale damnum facere: ſic autem habet: *Alia millena eorum, quae in homine ſunt, eandem ſpeciem cum exterioribus cauſis obtinent: ſucci corrumpentes interne & externe: morbi quoque medicamentis pernicioſis aſſimiles; & a medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere ſolent.* Similiter *Aurelianus* (*a*) credidit, *eſſe poſſibile, ſine manifeſta cauſa hanc paſſionem corporibus innaſci, cum talis fuerit ſtrictio ſponte generata, qualis a veneno.* Notum eſt, quod *Aurelianus*, metho-

(*t*) Ibid. Cap. IX. pag. 218 (*u*) Ibid. Cap. XV. pag. 226. (*w*) Ibidem pag. 229. (*) Biblioth. raiſonn. 1750. Avril, May, Juin pag. 422. (*x*) Hiſt. de la medec. part. 2. Liv. IV. Sect. 1. Chap. VI. pag. 463. (*y*) Epiſt. Joh. Bapt. Scaramucci ad Ant. Magliabech. in miſcell. curioſ. dec. 3. a. 9. & 10. append. pag. 249. (*z*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5. (*a*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 219.

methodicorum sectae addictus, omnes morborum causas ad strictum & laxum reduxerit.

Cum autem in cadaveribus saepe inventa fuerint organa deglutitionis utcumque inflammata; biliosa circa stomachum; cerebrum, cerebellum, medulla spinalis ficciora solito &c. (vide §. 1140.) satis verosimile videtur, si ab aliis causis similis mutatio corpori inducatur, posse & similem morbum sequi.

Vidimus in historia melancholiae (§. 1090.) hunc morbum a mente initium ducere posse, & in corpore bene sano a sola mutatione cogitationis atram bilem produci; quae atra bilis, ab aliis causis nata in corpore, vicissim faciebat pertinax delirium. Certum est numerosissimis observationibus, canes absque ulla infectione alterius rabiosi animalis rabiosos fieri, adeoque in illorum corpore illud venenum produci, non autem aliunde venire; quod hanc opinionem probat. Observationes autem fide dignissimae videntur confirmare in aliis morbis, absque ullo veneno rabiosi animalis, hydrophobiam natam fuisse. *Celeberrimus Boerhavius* solebat hac occasione auditoribus suis affirmare, vidisse se, lictorem, qui carnificem aliunde accersere debuerat, ut publica de scelesto homine sumeretur poena, incidisse in febrim ardentissimam, omnemque potum oblatum cum summo horrore repudiavisse, & tertio die periisse: miser ille calidissima tempestate multum corpus moverat, deinde per quatuor horas nudato capite, solis radiis exposito, in scapha sederat, totoque hoc die solo fere spiritu vini usus fuerat. *Salius Diversus* (*b*) in muliere triginta sex annorum, febre pestilenti detenta primo, dein, hoc morbo expugnato, dysenterica reddita, atque denuo curata, manente tamen quadam febricula, vidit hydrophobiam nasci, & quidem tali gradu, ut alios coram se bibentes sustinere non posset: mens tamen semper constabat, & octava die, postquam omne liquidum horrere coepit, mortua est; cum a morsu rabiosi animalis hydrophobi facti raro quartum diem superare soleant. Aegra autem, & mater ejus, sancte asseverabant, quod nunquam nec a cane rabido, nec a sano, tacta fuisset, *cum nec domi unquam canem educasset, nec externis unquam communicasset*. Alibi legitur (*c*), inflammationi ventriculi accessisse hydrophobiam cum convulsionibus, a quibus malis tamen aeger ille audacter repetitis sanguinis missionibus evasit. Certe *Aurelianus* (*d*) monuerat, in hydrophobicis stomachum pati. Apparet tamen ex his observatis, hydrophobiam, in morbis absque venenato contagio natam, leniorem esse, & magis curabilem. Qui plura desiderat exempla hydrophobiae in morbis natae, inveniet apud *Schenckium* (*e*), qui ex *Marcello Donato* & aliis haec collegit. Credo, modo dicta sufficere, ut constet, hydrophobiam in acutis morbis quandoque sponte nasci.

(*b*) De febre pestilenti &c. Cap. XIX. pag. 362. (*c*) Medical Essays Tom. I. §. 29. pag. 283. (*d*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XII. pag. 222. (*e*) Lib. VII. Observat. Medic. pag. 852.

§. 1131. Animalia autem fere quaecunque hoc malo affici, suoque contagio alia, & ipsum Hominem, laedere possunt.

Frequentissimae hoc docuerunt observationes, quod nempe ab uno cane rabido plurimi alii, atque etiam homines, infecti fuerint, qui deinde alia animalia similiter affecerunt. Adeoque nisi cito morerentur animalia rabiosa ex morbo, vel occiderentur, rabies certe immaniter propagari posset; nulla enim observatio docuit, venenum illud mitescere dum ex uno animali in aliud propagatur. Cum autem mordendo praecipue communicetur hoc venenum, hinc in animalibus majoribus observatur potissimum rabiei propagatio, quia non tam facile morsu necari possunt, uti minores aviculae v. g.; adeoque post vulnus morsu inflictum satis diu supervivunt, ut veneni suscepti effectus se manifestare possint.

§. 1132. Nempe Canes, feles, lupi, vulpes, equi, asini, muli, boves, sues, simiae, galli gallinacei, homines, prius rabiosi, id vitium in alios propagaverunt.

Recensentur hic animalia, quibus rabiem contigisse historiae docent. *Aurelianus* (*f*) addit his ursos & leopardos, de quibus tamen minora numero observata habentur, quia hae ferae ab hominum commercio remotae latebras densis in sylvis quaerunt, & fere semper, dum hominem vel aliud animal mordent, occidunt & foedissime dilaniant. Lupi vero & vulpes in habitatis locis saepe praedam quaerunt, & majora animalia quandoque vulnerant, non vero semper occidunt. Videtur autem equis, bobus, asinis, mulis, suibus, rabies per morsum animalis rabiosi communicari, nam non memini certis observationibus constare, quod haec animalia sponte hoc morbo correpta fuerint. Verum de gallo gallinaceo dubitandum videtur, utpote pugnaci & satis iracundo animali. Verum quidem est, vulpes gallinaceo generi insidiari, adeoque potuisset & gallus a rabida vulpe vulneratus rabiosus fieri. *Baccius* (*g*) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu rostro vulneratum, ut sanguis de vulnere exiret, jam prima die rabiosum factum, tertia die periisse; nec igne nec ferro, vel ullis aliis praesidiis juvantibus. Dum duo galli acerrime inter se dimicarent, mulier hanc pugnam dirimere volens vulneratur in brachio ita ut sanguis exiret, dum rostro unus ex his gallis validum ictum inflixerat, unde hydrophoba facta paulo post mortua fuit (*h*). Nulla tamen mentio fit in utroque hoc casu, gallos illos antea rabioso ab animali morsos fuisse. An summa iracundia tale quid facere potuit in hac ave? uti de iratissimo homine ad §. 1130. dictum fuit. Sed tunc quaeri posset, cur non frequentius rabiosi fierent galli gallinacei, dum in Anglia [illegible] alun-

(*f*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 218. (*g*) De venen. & antidot. pag. 16. & 17. (*h*) Epist. Joh. Bapt. Scaram. ad Ant. Magliabech. in miscell. cur. dec. 3. a 9. 10. append. pag. 250. 251.

aluntur ad pugnas, & quidem ferociſſimi redduntur. Videntur haec obſervata docere, quod & in gallis quandoque abſque contagio praegreſſo naſci poſſit rabies.

§. 1133. Nulli tamen animali frequentius, quam cani, lupo, & vulpi; hiſque inprimis ex cauſis internis, abſque contagio praevio, naſcitur.

Conferendo hiſtorias demorſorum ſparſim deſcriptas hoc patebit: canes videntur omnium frequentiſſime in hunc morbum incidere a cauſis internis, & de his animalibus domeſticis certiora obſervata haberi poſſunt. Lupi autem & vulpes, canibus ſatis ſimilia animalia, etiam ſatis frequenter rabioſa fiunt, ſed de illis minus certi ſumus, an ſponte ſua, an vero per contagium hunc morbum contraxerint.

§. 1134. Regio fervida; regio magno aeſtu ſqualens, & viciſſim ſummo frigore horrens, tempeſtas aeſtuoſa, ſiccaque, diu durans; victus ex carne putrida, foetida, verminoſa; potus abſentia; vermes renibus, inteſtinis, cerebro, cavis narium olfactoriis, innati, ſunt cauſae praecedentes, in his animalibus, naſciturae rabiei.

Cum horrendus adeo hic morbus ſit, operae pretium eſt indagare illas cauſas, quae rabiem in canibus praecedere ſolent, ut illae vitari poſſint: vel ſi tales fuerint, ut in canibus jam praeëxiſtant, animalia haec ſtatim necentur, antequam hoc morbo corripiantur, ſicque caveatur contagium.

Regio fervida &c. In ſummis aeſtivis fervoribus, & in calidioribus regionibus, frequentius canes rabioſos fieri, omnes teſtantur obſervatores; jamque hoc monuerant antiqui Medici (*i*); verum addiderunt, interdum & intenſiſſimo ſub frigore rabiem naſci. Novi hominem, ſub finem menſis Decembris a fele in digito demorſum, hydrophobum factum fuiſſe. *Aëtius* (*k*) autem ſcripſit, praecipue frequentem hunc morbum obſervari in ills regionibus, ubi hyems & aeſtas pariter modum excedere ſolent. Interim videntur obſervationes teſtari, quod magnis ſub aëris caloribus, & ſicca ſimul tempeſtate, rabies frequentius oriatur. Unde in quibusdam locis mos obtinet, ut trucidentur canes, qui diebus canicularibus per urbes vagantur.

Victus ex carne &c. Majores moloſſi, qui catena ligati aluntur, ut fures latratu terreant, ſatis frequenter rabie ſolent corripi: his autem canibus, ut fiant ferociores, ſolent carnes dari majorum animalium, quae morbo

(*i*) Aegineta Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. Aëtius Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. Dioſcorid. Theriac. Cap. I. pag. 423. (*k*) Ibidem.

bo perierunt, vel humanis usibus adhiberi non solent. Sic equorum carnes in aëre siccatas calido, semiputridas saepe, lardum balaenarum &c. ob pretii vilitatem his canibus dare solent; unde a putrido hoc victu videntur disponi ad hunc morbum, & quidem omnium maxime, si potu careant. Quandoque enim contingit ut illi, qui horum animalium curam gerunt, obliviscantur aquam apponere, dum miseri canes catena ligati potum quaerere sibi nequeunt. Dum autem hoc aestivis mensibus contingit, fere semper rabies sequi solet.

Vermes renibus &c. Vermibus frequenter laborare canes quam certissimum est: raro enim dissecui canem (& plurimos dissecui) quin invenerim vermes in ventriculo, intestinisque, teretes, taenias, ascarides, imo & in aliis pluribus corporis partibus. Probe memini in primo cane, quem dissecui, me non potuisse invenire renem sinistrum; dumque credebam novellus medicinae tyro hoc meae ignorantiae adscribendum esse, apice scalpelli locum, ubi renem adesse debere suspicabar, leviter rasi, & subito prosiliit vermis satis magnus, rictu patulo, penitus diversus ab illis, qui in ventriculo & intestinis inveniri solent: inveni postea totum renem consumtum fuisse, externamque membranam solam superstitem cavum quasi saccum fecisse, in quo vermis ille nidulabatur. Cum jam canes, putrida & verminosa carne utentes, saepe rabiosi fiant; post mortem inveniantur vermes copiosi in his animalibus; cerebrum paucis horis post mortem putridum inventum fuerit & verminosum (*l*) in cane, qui rabiosus fuisse credebatur, & ideo occisus fuerat; quidam fuerunt in hac opinione, verminosum esse contagium rabici: & quidem magis adhuc probabilis videbatur haec sententia, quod argenti vivi, inter anthelmintica remedia magni nominis, usus quibusdam profuisset; de qua re postea dicendum erit. Certe canis ille, quem dissecui, rabiosus non erat, sed cultro anatomico damnatus fuerat, quia totam viciniam turbabat molesto ejulatu, & terrebat plures, qui funeris brevi secuturi funestum praesagium inde deducebant superstitiosi. Hinc videtur adhuc satis dubium esse, an vermes, in canum visceribus latentes, ad rabiem disponant.

§. 1135. Incipientis rabiëi signa sunt haec inprimis, quibus tetrae luis cautela nititur: fiunt tristes, solitarii, se abscondentes, muti quoad latratum, murmurantes tamen, cibum potumque omnem adversantes, in ignotos quoslibet irati, & irruentes, Heri tamen adhuc & memores & reverentes, aures, caudamque dimittentes, somnolentorum instar incedentes: hactenus primus gradus mali iis adest: morsusque tum exceptus periculosus quidem, non vero pessimus est: dein anhelare, linguam exserere, spumam plurimam emittere, hiare,

(*l*) Bonet. Sepulc. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. VIII. pag. 212.

hiare, nunc ſegniter ut ſemiſopiti, nunc ſubito celeriter incedere, nec recta ſemper via, mox ne Herum quidem amplius agnoſcere, oculos habere demiſſos, lachrymoſos, pulverulentos, linguam plumbeo habere colore, ſubito gracileſcere, inſanire, furere: hic ſecundus eſt gradus mali, quem vix triginta horis ferunt, quin moriantur. Morſus hoc tempore fere inſanabilis: quo vero animal vehementius furit, diutius malo laboravit, morti propius eſt, eo morſus lethalior, acutior, & ſymptomata citiſſime creans violentiſſima, & contra.

Magni momenti eſt, cognoſcere ſigna, quibus obſervatis certi eſſe posſumus, canem rabioſum eſſe, ut nempe ſtatim occidi poſſit, ne noceat hominibus, vel venenum aliis animalibus tradat. Praeterea ut triſti metu liberentur homines demorſi a cane, qui non fuerat rabidus. Quando in ultimo ſtadio morbi canes anheli, lingua exſerta, ore ſpumante, emaciati omnino, obvia quaeque mordent; facile ab omnibus cognoſcuntur rabidi: verum maxime proderit cognoſcere prima morbi incipientis ſigna, quae omnia in textu accuratiſſime deſcribuntur, numeroſis obſervationibus confirmata, & a veteribus Medicis (*m*) accuratiſſime jam notata. Dicitur autem hic tantum de ſignis rabiei caninae, quia in aliis animalibus, quae hominum conſortia fugiunt, haec tam facile determinari nequeunt; & reliqua fere ſemper, a canibus prius rabioſis morſa in hunc morbum incidunt. Si ergo praegreſſis illis, quae praecedenti paragrapho habentur, triſtior ſolito appareat canis nec latret amplius, cibumque & potum averſetur, occidendus ilico eſt: triſtiſſimi enim caſus docuerunt, quantum ſit in mora periculum. Omnia autem animalia, demorſa a tali cane, pariter ſtatim e medio tollenda ſunt: vulnera vero hominibus inflicta ſumma cum cura tractanda, uti poſtea dicetur: imo ſi vel minimum dubium de hac re fuerit, negligendum nihil eſt; ſatius enim eſt, ut demorſus a cane homo has moleſtias etiam fruſtra patiatur, quam ut, omiſſis cautelis neceſſariis, in dirum hunc morbum incidat.

Aliud ſignum rabiei in canibus memoratur a recentiore auctore (*n*), qui ſe ſaepius hoc obſervaſſe affirmat: nempe quod omnes alii canes fugiant inſtinctu naturali, & cum ſignis magni terroris, canem rabioſum.

Contingit quandoque, ut canis, de cujus rabie dubitatur, occidatur ilico, antequam certo conſtet, an rabioſus fuerit; inprimis ſi ignotus ex aliis locis venerit; unde demorſi a tali cane peſſima metuunt. Memoratur autem (*o*) ſequens experimentum ad elucidationem hujus dubii. Si nempe fruſto carnis elixae fricentur fauces, dentes & gingivae canis mortui, & deinde illa caro offeratur cani; ſi mortuus rabioſus fuerit, oblatam carnem repudiabit cum clamore & ejulatu; ſin minus, avide comedet.

Cum

(*m*) Aëtius Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. Aeginet. Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa.
(*n*) R. James a new method &c. pag. 36. (*o*) Acad. des Scienc. 1723. hiſt. pag. 39.

Cum autem illud venenum, dum actuosum redditur, vires acquirat eundo, periculosissimus morsus tunc est, quando illud animal morti proximum, uti etiam dum iratissimum simul, in qua re omnes observatores conveniunt. Antea ad §. 1130. patuit, in iratissimo homine, proprium mordente digitum, hydrophobiam natam fuisse, adeoque non mirum est, per iram hujus veneni efficaciam augeri.

§. 1136. Vix autem ullius veneni tam multiplex contagium, nam morsu vel levissimo, per vestimenta adacto, tantum radente, nec eliciente sanguinem; spiritu ex ore in hominis pulmone adducto; spumae contactu recentis, vel etiam dudum exsiccatae, labiis, linguave exceptae; osculo tantum rabido cani dato; infectione a contactu multo instrumenti, vel vulneris, quo dudum ante animal rabiosum occisum fuit; esu lactis, carnisve, animalis rabiosi; attactu, & pertractatione multa rerum per praecedentia infectarum.

In Vulnerum historia, ubi §. 155. de illorum infectione venenata agebatur, pluribus probatum fuit experimentis, quaedam venena impune deglutiri, quae vulneri immissa certam mortem faciunt. Praeterea constat, venenatis telis interfecta animalia impune ab hominibus manducari. Coram tale experimentum mihi exhibuit Celeberrimus vir *Condamine*, egregium Regiae Academiae scientiarum ornamentum, dum ab itinere, quod mensurandae telluris gratia instituerat, redux secum tulerat illud venenum, quo Indi solent tela sua imbuere. Lanceola leve vulnusculum inflixit gallinae sub ala; mox tetigit levissime hoc toxico vulnusculum; statimque bis vel ter convulsa gallina periit. Servus Indus, qui illum comitabatur, sequenti die illam gallinam, adeo cito lethali veneno occisam, comedit impune. Affirmabat Celeberrimus vir, Indos telis hoc toxico imbutis vulgo ad venatum uti, & occisa sic animalia quotidianum illis victum praebere.

Venenum vero canis rabiosi pluribus certe modis nocet, & demorsa animalia comesta rabiem propagant, uti patebit ex sequentibus. Cruentum vulnus, licet leve fuerit, requiritur in plerisque venenis; rabies canina autem propagari potest morsu vel levissimo tantum radente, nec eliciente sanguinem. Verum quidem est, docuisse observata, quod ubi prius dentes rabiosi animalis transire debent per crassa vestimenta, abstergi venenatam salivam, & minus rabiei periculum esse, uti in pluribus hominibus, ab eodem rabioso lupo demorsis, observavit *Sauvages* (*p*) celeberrimus apud Monspelienses Medicinae Professor; adeoque nudis corporis partibus cruento morsu immissum illud venenum longe magis nocere. Interim tamen plures observationes (*q*) idem ille auctor recenset, quae evincunt, absque vulnere per cutim integram transivisse illud venenum. Notabilis casus apud *Palma-*

(*p*) Dissertation sur la nature & cause de la rage pag. 7. (*q*) Ibidem.

marium (*r*) legitur de rustico rabioso, qui brevi se moriturum cognoscens, unicum hoc solatium ab illis, qui vinculis constrictum tenebant, obnixe rogavit, ut ante mortem liberos osculari liceret, quod cum concessum esset, paulo post periit: verum liberi ejus septimo post die eodem morbo correpti perierunt omnes.

Spiritu ex ore &c. An adeo volatile sit illud venenum, ut exspirans de corpore rabiosi animalis in aëre volitare possit, sicque inspiratum una cum aëre propagare contagium, non novi ulla certa observatione constare. *Aurelianus* (*s*) quidem habet sequentia: *Hominum hydrophoborum quidam in hydrophobicam passionem devenerunt solius aspirationis odore ex rabido cane adducto, cum deflectione quadam naturalis spiratio vexata venenosum aërem adducit, & talibus inserit partibus. Aretaeus* (*t*) similiter affirmavit, a solo halitu canis rabiosi inspirato hominem hoc morbo affici posse. Si autem consideretur illud contingere non posse, nisi admodum propinquus fuerit homo rabioso animali, & simul notetur, spumescentem salivam in ore & faucibus rabiosorum animalium haerere, cum illam deglutire nequeant, atque respirationem admodum difficilem & anhelosam esse ultimo morbi tempore, unde ἀσθμαίνειν rabie correptos canes dixit *Aegineta* (*u*), patebit satis, quod minimae salivae guttulae per validam illam exspirationem abradantur, sicque propinquum hominem inficere possint; inprimis cum eo pejor sit infectio, quo animal morti propinquius est, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Praeterea si per solum aërem inspiratum illud venenum communicaretur, frequentius afficerentur illi, qui miseris hydrophobis ad mortem usque assistunt: Observationes autem numerosae docent, non infici adstantes, nisi vel morsu, vel salivae aspersione, contagium propagatum fuerit. Interim justus tam diri morbi metus monet, merito etiam ab halitu talium aegrorum cavendum esse. Nimia enim cautela hic nunquam nocebit.

Spumae contactu &c. Novi quidem, celebres in arte viros dubitare, an solo contactu spumae, dum integra cutis est, morbus ille propagari posset. *Stalpart van der Wielen* (*w*) notat, se plures vidisse sputo rabiosorum aspersos absque noxa: jusserat tamen loca tacta ablui probe aqua marina, & bis terve dederat theriacam. Unde concludit, respiratione & contactu solo rabidorum contagium in alios transmitti non posse. Praeterea notat, sibi ipsi nihil nocuisse, dum pulsum tangendo madentes sudore manus similium hominum attrectasset, credens sudorem pariter contagiosum esse debere, si saliva solo attactu morbum propagaret. Monet tamen, quod cautelae gratia statim abluerit manus aqua pura. Interim observatio *Palmarii* modo memorata docet, moribundi patris oscula infecisse filios: licet enim & reliqui humores inficiantur in rabidis, videtur tamen per salivam facilius pro-

(*r*) De Morbis contagiosis pag. 266. (*s*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 218. (*t*) Morbor. acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5. (*u*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versa. (*w*) Observat. rarior. Centur. I. pag. 413.

propagari contagium; imo & facilius saliva inficitur, ut patebit ex sequentibus.

A saliva, spumescente, calida, corpori aspersa, aliquid metuendum esse in hoc morbo, prudentiores omnes facile concedent: verum magis mirabile videtur, quod a saliva spumosa, dudum jam exsiccata, morbus hic propagari possit. Apud *Aurelianum* (*x*) sequens observatio legitur. *Sartrix quaedam, quum chlamydem scissam rabidis morsibus sarciendam sumeret, atque ore stamina componeret, & lingua pannorum suturas lamberet assuendo, quo transitum acus faceret faciliorem, tertia die in rabiem venisse memoratur.* Similem casum dum viderat *Hildanus* (*y*), vix audebat illum proferre, dum ab omnibus pro fabula habebatur. Matronae vestem dentibus arripiens canis rabidus illam laceraverat, huc & illuc trahendo, caeterum nullum vulnus inflixerat. Illa nesciens, canem rabidum fuisse, laceram vestem resarcivit, filo dentibus abscisso, & post tres menses periit hydrophoba. In casu ab *Aureliano* memorato lambendo sartrix humectaverat suturas; in hoc casu autem simpliciter filum, per vestes, saliva canis rabidi infectas, adactum mordendo abruperat Matrona; unde forte serius in hydrophobiam incidit. In utroque casu saliva venenata per humanam salivam diluta immediate applicata fuit linguae, labiis, gingivis, quae crassa cute non teguntur; & praeterea ipsos salivae fontes propius attigit, quod majus hydrophobiae periculum inducere patebit ex sequentibus.

Osculo tantum &c. Oscula hydrophobi patris perniciosa fuisse liberis, antea vidimus; adeoque procul dubio simile malum metuendum erit illis, qui rabiosum canem osculati fuerint. Exemplum hujus rei habet *Schenckius* (*z*) de patricio viro, qui rabiosum canem, antequam dimitteret suffocandum, osculatus, postea hydrophobus periit.

Infectione a contactu &c. Venenum rabiosi canis vestibus diu adhaerere posse, modo vidimus; sed apud *Schenckium* (*a*) legitur casus, de puero, qui abstergens rubiginosum gladium, quo ante plures annos rabiosus canis confossus fuerat, mala fortuna digito suo inflixit vulnusculum, atque inde periit hydrophobus.

Esu lactis, carnisve &c. Quamvis videatur saliva in hoc morbo prae reliquis infici, tamen videtur justa suspicio esse, venenatam hanc labem & aliis partibus corporis adhaerere. *Celeberrimus Sauvages* in pulcherrima & utilissima dissertatione, quam de hoc morbo scripsit (*b*), videtur hujus opinionis fuisse, quod sola saliva propagaret contagium, non autem reliqui humores: verum dum lupi saevioris carnes in varia obsoniorum genera parabantur a venatoribus, omnes illi, qui inde comederant, non multo post tempore correpti fuerunt rabie (*c*). Vidit *Palmarius*, *ex straminis, in quod rabie*

(*x*) Morbor. acutor. Lib. III. Cap. IX. pag. 219. (*y*) Observat. Chirurg. Cent. 1. N. 86. pag. 62. (*z*) Observ. Medic. Lib. VII. pag. 848. (*a*) Ibidem. (*b*) Pag. 32. (*c*) Fernel. de morb. contag. Cap. XIV. pag. 509.

bie perciti sues decubuerant, esu, equos, boves, oves & reliqua animalia quae stramentum degustaverant, rabiem contraxisse, tandemque periisse (*d*). Optime quidem notat *Celeberrimus Sauvages*, quod potuerint carnes lupi saliva inquinatae fuisse; forte & caput ipsum partem horum ferculorum fecerat: imo admodum probabile videtur, stramen, cui rabiosi sues incubuerant, a saliva intectum fuisse, cum rabiosis animalibus magna spumescentis salivae copia ex ore stillare soleat. Sed legitur (*e*), canem rabidum factum fuisse, dum sanguinem, de vena hominis hydrophobi missum lamberet. Testatur *Hildanus* (*f*) de juvene viginti annorum, cujus pollicem rabidus felis, messis tempore, unguibus scalpendo laeserat adeo leviter, ut vix offensa fuerit epidermis, quod initio mensis martii hydrophobus factus perierit: inscius enim hoc animal rabiosum fuisse, neglexerat hoc vulnusculum. Haec observata videntur docere, non solam salivam, sed & sanguinem, imo solidos ungues rabiosi animalis posse propagare contagium. Verum quidem est, jecur rabiosi casis tanquam antidotum proprii veneni commendatum fuisse; sed an profuerit, non adeo certo constat: praeterea, uti ad §. 1147. dicetur, laudabatur hepar exustum, adeoque procul dubio per ignem vivum fuerat destructum illud venenum. Hinc videntur observationes medicae docere, per salivam frequentissime communicari morbum, ita tamen ut & alio modo idem malum sequi possit; adeoque dictat prudentia, ab omni contactu rabidi animalis cavendum esse, quantum fieri poterit.

Verum quidem est, observationes quasdam inveniri apud Medicos, quod demorsus ab animali rabido cum uxore coiverit absque communicatione contagii; tale exemplum apud *Fred. Dekkers* (*g*) habetur: sed notandum, quod sex ante mortem diebus hoc contigerit; & ex ipsa historia morbi patet, quod dum hydrophobus fieri incepit, bidui spatio perierit: adeoque rem cum uxore habuit illo tempore, dum venenum illud nondum actuosum factum fuerat, sed quietum in corpore latebat. Interim tamen neque illo stadio morbi hoc absque periculo fieri docet observatio *Hoffmanni* (*h*): homo enim a lupo rabido demorsus, neglexit plagam, coivit cum uxore, post aliquot dies & ipse, & uxor in hydrophobiam inciderunt; uxor tamen evasit, maritus periit.

Omnia ergo haec evincunt, magna cautela opus esse, ut, ubi vel minima contagii suspicio est, evitetur dirus ille morbus.

(*d*) Palmar. de morbis contag. pag. 267. (*e*) Academ. des Scienc. 1707. Hist. 31. (*f*) Observat. Chirurg. Cent. 1. Observat. 86. pag. 62. (*g*) Exercit. Practic. Cap. VII. pag. 565. (*h*) Medic. Ration. & Systemat. Tom. II. pag. 178.

§. 1137. Rursum vix ullum venenum notum, cujus tam atrox, adeoque hominem immutans, virus, quodque, ubi incipit se prodere, tam violente & celeriter furit, & tamen simul adeo diu latere possit, antequam se manifestet: namque alii statim, alii ut narrant, post viginti integros annos a morsu elapsos, alii rursum omni intermedio tempore urgeri incipiunt malis huic furori propriis: pendet vero haec diversitas, a calore tempestatis anni, a vario gradu morbi in animali mordente (1135.), a temperie hominis morsi, quum biliosi eo facilius vergant, pituitosi, & hydropici contra, a diverso victu, medicamentisque adhibitis.

Alterum, quod maxime mirantur Medici in hoc morbo, est, quod diu saepe latere possit illud venenum in corpore humano, & nullo se manifestare signo. Ubi vero incipit actuosum fieri, tunc producit morbum acutissimum, plerumque ante quartum diem lethalem. *Galenus* (*i*) jam notaverat, per plures menses silere posse hoc malum; imo post integrum annum a morsu suscepto vidit hominem hydrophobum factum fuisse. Septem mensium spatium inter morsum inflictum & hydrophobiam secutam memorat *Aegineta* (*k*); quod & confirmat *Aetius* (*l*): monent tamen ultimi illi autores, quod frequentissime circa quadragesimum a veneno suscepto diem rabies sequatur; quod recentiorum observata confirmant (*m*). Celeberrimus *Sauvages* (*n*) notavit, omnium celerrime hydrophobiam sequi, si saliva immediate infecta fuerit, per vulnus faciei inflictum, oscula rabioso animali data, aut carnes talis animalis comestas; atque hoc aliquot observatis probat, inprimis mulieris in facie demorsae, quae tertio die jam erat hydrophoba. Interim tamen *Baccius* (vide §. 1132.) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu vulneratum, prima die rabiosum factum, & tertia die mortuum. Haec observata docent, illud venenum satis cito actuosum fieri quandoque, dum econtra alii casus habentur in Historia Medica, qui videntur evincere, illud per plures annos silere posse, & tamen, dum in actum deducitur, cito occidere. *Joh. Faber Lynceus* (*o*) notavit, hominem, ante sesquiannum a lupo rabido demorsum, hydrophobum tertia die ab insultu morbi mortuum fuisse. *Schmidius* (*p*) mulierem vidit, quae ante viginti annos a cane rabido demorsa, toto illo tempore nihil incommodi inde senserat; deinde corripiebatur febre maligna, & hydrophoba facta octavo morbi die periit. Cum autem ad §. 1130. dictum fuerit, quandoque in acutis morbis sponte nasci hydrophobiam, merito potest dubitari, an illud malum, acuti morbi tempore

(*i*) Comment. 2. in Lib. I. praedict. Hippoc. Charter. Tom. VIII. pag. 735. (*k*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versa. (*l*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*m*) Sauvages Dissertat. sur la nature & cause de la Rage pag. 5. (*n*) Ibid. pag. 4. (*o*) Hernandes rerum mexican. medic. thesaur. pag. 492. (*p*) In miscell. curios. dec. I. ann. 9. pag. 117.

pore natum, tribui debeat contagio ante viginti annos concepto, & tamdiu in corpore latenti absque ullo malo effectu. Verum idem ille autor (*q*) narrat alium casum de ancilla a rabiosi canis morsu curata, quae singulis annis circa tempus, quo demorsa fuerat, leviter delirabat, & quandam liquidorum aversionem habebat; tandem tamen perfecte sana supervixit diu. In illo casu videtur pristini mali vestigium satis diu superfuisse in corpore, licet non adeo validum, ut lethalem hydrophobiam inducere potuerit. Solet etiam ad probandam diuturnitatem hujus mali adduci observatio, quam *Hildano* scripsit *Abel Roscius*, Reipublicae Lausannensis Medicus ordinarius (*r*), de honesta matrona, a cane rabido demorsa in sinistro brachio, cui statim a sedulis & doctis Medicis efficax medela adhibita fuit, dum simul Chirurgus ferro & igne vulnus tractaverat. Sana omnino videbatur. Post septem annos elapsos percepit in brachio sinistro dolorem acerbissimum, acsi dentibus caninis discerperetur; paulo post furor, mentis alienatio, moeror, tristitia, vigiliae summae, sitis inexplebilis, febris, maxima virium prostratio, ciborum fastidium; nunquam tamen, quod notandum, a potu abhorruit. Curata ab hoc morbo post alterum septennium, adeoque decimo quarto anno post morsum a cane rabido inflictum, iterum gravissimo morbo decubuit, cum vellicatione & dolore ingenti in eodem brachio; sanata tamen feliciter. Post sex annos elapsos similis morbus similibus symptomatibus stipatus recurrit denuo, a quo pariter evasit. Postea brevioribus intervallis rediit idem malum.

Verum si perpendantur omnia modo enarrata, non videtur constare, quod morbus, a veneno rabiosi canis, latente adhuc in corpore, excitatus fuerit, cum nunquam ilud signum pathognomicum, horror nempe ab omni liquido, adfuerit. Dolor satis acer quidem percipiebatur in brachio demorso ab initio morbi, sed forte hoc non adeo mirum videbitur, si consideretur, multos, gravia vulnera olim passos, in loco cicatricum dolorem sentire morbo quodam ingruente; uti etiam circa subitas aëris mutationes; quod & idem huic matronae contigisse in morbi historia narratur. Plures similes casus, qui docent, diu silere posse in corpore humano illud venenum, apud autores habentur (*s*). Non tamen videtur certis observatis constare, illud venenum per viginti & ultra annos in corpore latuisse, ac postea tamen hydrophobiam produxisse. Cavendum autem, quantum fieri poterit, ne aegris inculcetur, tamdiu illud malum latere posse; perpetuus enim metus, & hinc orta tristitia, miseros torqueret, & forte contagium in actum deduceret, quod adhuc dissipari posset de corpore: sequenti enim paragrapho patebit, tristitiam & solitudinis amorem observari in demorsis, dum venenum susceptum incipit actuosum fieri. Illis vero hominibus, qui vulnera talia sper-

(*q*) Ibidem pag. 118. (*r*) Hildan. Observat. Chirurg. Cent. 1. pag. 65.
(*s*) Sauvages differt. fur la nature & cause de la Rage pag. 5. Stalp. van der Wielen observat. rarior. Cent. 1. N. 100. pag. 424. Schenck. Lib. VII. pag. 849.

spernunt, posset incuti metus, ut curam habeant, sibique applicari patiantur talia remedia, quae tantum morbum praecavere valent.

Quamvis autem nondum penitus constet, quanto tempore illud contagium silens in corpore latere possit, saltem hoc certum est, quod diu haerere possit, & quod difficulter tollatur de corpore, si in initio neglectum fuerit. Maxime mirum videtur, quod insignes mutationes humorum quandoque nec extricaverint hoc venenum, nec in actum deduxerint. Sic observavit *Celeberrimus Cocchi* (*t*) quosdam, a cane rabioso demorsos, fuisse correptos variolis, & quidem numerosis: sanatis feliciter ab hoc morbo postea tamen hydrophobia successit, & perierunt. Cum autem diverso tempore succedat in demorsis hominibus, etiam ab eodem animali, hydrophobia, considerari meretur, quid observationes medicae circa hanc rem docuerint, & quibus causis celerior vel tardior contagii hujus effectus adscribi possit.

A calore tempestatis anni. Ad §. 1134. dictum fuit, tempestatem aestuosam & siccam, diu durantem, in canibus saepe rabiem producere, adeoque probabile videtur, similem tempestatem valere, ut in actum deducatur silens adhuc contagium. Saepius observatum fuit, hyemali vel autumnali tempore demorsos tota hyeme nil mali percepisse, verno autem tempore hydrophobos factos. Sic a rabida fele morsus homo autumnali tempore, circa finem mensis Maji sequentis anni hydrophobus periit (*u*). Alium hominem novi, qui, medio mense Decembri pariter a fele morsus, mense Majo incipiente hoc morbo exstinctus fuit. Plures similes occurrunt casus, qui suadere videntur, quod vernus calor hunc morbum excitaverit: interim acuta febris, variolarum comes, idem efficere non potuit, uti modo dictum fuit.

A vario gradu morbi in animali mordente. De hac re jam dictum fuit §. 1135. Videtur enim hoc malum, ubi semel actuosum redditum fuerit, vires acquirere eundo. Forte & haec ratio, quare lupi rabiosi morsus sit maxime venenatus, cum hoc animal raro sylvis egrediatur, & omnia obvia animalia aggrediatur, nisi jam penitus furibundum fuerit. Canis autem rabidi morsus periculosior videtur, quam morsus hominis hydrophobi (*w*). Praeterea videntur observata docere, citius hydrophobiam sequi, si saliva immediate inficiatur (*x*): & haec videtur alia esse ratio, quare lupus rabiosus plus noceat, cum plerumque in pedes posteriores erectum hoc animal hominem assiliat, adeoque faciem saepius laedat.

A temperie hominis morsi &c. Constitit ex illis, quae ad §. 1130. habentur, in quibusdam hominibus sponte natam fuisse hydrophobiam in morbis acutis; adeoque videtur admodum verosimile esse, quod tales homines validius afficerentur a veneno canis rabidi. Videntur econtra observata docere, quosdam homines non infici ab hoc veneno. Sic *Celeberrimus Cocchi*

(*t*) Bagni di Pisa pag. 319. (*u*) Stalp. van der Wielen observat. rarior. Cent. 1. N°. 100. pag. 400 (*w*) Sauvages &c. sur la Rage pag. 7. (*x*) Ibid. pag. 4.

chi (*y*) obſervavit, plures homines demorſos fuiſſe eodem tempore, & ab eodem cane rabido; quosdam periiſſe hydrophobos, licet variis medendi methodis uſi fuerint; alios vero nullum damnum inde percepiſſe, licet nullam omnino medelam adhibuiſſent. Obſervavit pariter *Van der Wielen* (*z*), quod ab eodem animali demorſi homines alii citius, alii ſerius, in hydrophobiam inciderint. Notabile exemplum, quod huc ſpectat, alibi (*a*) legitur: bini juvenes, dum videbant caniculam nec latrare, nec ullum liquidum deglutire poſſe, digitis in os immiſſis fauces & linguam tetigerant undique, ut detegerent cauſam; paucis diebus poſt rabioſa haec canicula periit. Unus ex his robuſtus admodum & laborioſus poſt tres ſeptimanas incepit ſentire immanem dolorem capitis, quandoque ſemel, aliquando bis in die, circiter per horae ſpatium; ſimul tunc ſentiebat fauces contrahi, pulſus erat tremulus, omnia, quae oculis conſpiciebat, ipſi apparebant rubicundi ignei coloris. Per integram ſeptimanam haec ſymptomata patiebatur, & inter paroxyſmorum intervalla ad ſolitos redibat labores, a quibus ſudabat, ſicque abſque ullis remediis evaſit.

Alter, ab eadem canicula infectus, ſed junior, circiter quatuordecim annorum, non adeo robuſtae conſtitutionis, etiam dolore capitis corripiebatur, cum levi febricula; nunc vero melius, nunc pejus ſe habebat: comedebat optime, ſed bibere non poterat: poſtea vera mania corripiebatur, & tandem adeo furioſus per vices evadebat, ut a quatuor viris coërceri vix poſſet: dum deferveſceret ille furor, levamen ſentiebat, ridebat, loquebatur cum adſtantibus, ſed ſemper tamen morſum minitabatur. Redeunte tandem ſimili paroxyſmo aphonos reddebatur, & paulo poſt moriebatur.

Confirmat haec obſervatio, ſola contrectatione multa canis rabidi hoc contagium communicari abſque morſu poſſe, & diverſos effectus producere in diverſae temperiei hominibus. Simul etiam notandum, quod in hoc caſu robuſtior evaſerit, debilior vero ſuccubuerit morbo; licet plerumque ſtatuatur, calidos & bilioſos in hunc morbum facilius vergere, pituitoſos & frigidos minus. Forte bona fortuna per labores validos & ſudores difflatum fuit de corpore hoc venenum, quod caeteroquin, ſi non expulſum fuiſſet de corpore, ſed agitatum tantum, peſſimos in robuſto hoc homine effectus produxiſſet. Cum enim, uti ſequenti paragrapho dicetur, febris acuta frequenter comitetur morbum hunc, & dura atque exercitata corpora inde pejus afficiantur, videtur probabile, pejorem rabiem futuram, ſi caetera paria fuerint, in robuſtis & calidae temperiei hominibus. Huic ſententiae etiam adſtipulatur *Celeberrimus Sauvages* (*b*), & obſervat, ſymptomata longe vehementiora fuiſſe in viris quam in foeminis, licet ab eodem animali demorſis; viri enim vinculis coërceri debuerunt, foeminae autem placidam obierunt mortem.

Cum

(*y*) Bagni di Piſa pag. 318. (*z*) Obſerv. rarior. Cent 1. N°. 100. pag. 431. (*a*) Abridgem. of the Philoſof. Tranſact. Tom. V. pag. 366. (*b*) Differt. ſur la Rage pag. 7.

Cum autem & aestivus fervor, & calidior hominum temperies, videantur reddere hoc venenum magis actuosum, similis effectus merito exspectatur a victu & medicamentis calefacientibus, de qua re plura dicentur ad §. 1145.

§. 1138. Homo optime sanus contagio hoc (1136.) infectus, post varium tempus (1137.), incipit hoc ordine fere aegrotare: dolet locus, cui impressa contagii labes primo fuit; dein vagi per alia, maxime vicina, loca, dolores; lassitudo, gravitas, tarditas, in toto musculoso genere; somni inquieti, turbati, terribiles, cum convulsionibus, & subsultibus; inquietudo assidua; suspiria; tristitia; solitudinis studium; atque his fere primus mali incursus incipit, his ferme primus ejus gradus finitur: sanguis tunc venis emissus omni nota bonus. Tum postea priora augentur, acceditque porro ingens circa praecordia angustia; respiratio difficilis, suspiriosa; horror; ad conspectum aquae, liquorum quorumcunque, & rerum vel pellucidarum, vel instar speculi reflectentium, horripulatio, tremor; prostratus appetitus; deglutitio tamen solidae cujusque offae possibilis; attactus humoris cujusque, maxime labiis vel lingua, incredibilem anxietatem, tremorem, convulsiones immanes, atque furorem fere creans; vomitus glutinis fusci biliosi, aut bilis porraceae; incalescentia; febris; vigiliae assiduae; priapismus; cogitationum alienarum & insuetarum perturbata valde series. Sic procedit malum, atque hic solet secundi gradus limites ponere. Postea autem omnia enarrata exacerbantur continenter, soletque sequi linguae asperae exsertio; hiatus oris; vox rauca; sitis ingens; furor ad conatum bibendi, humorum adspectum, contactumve; spumae in ore collectio; eam in alios exspuendi conatus vel invitus; ardor obvia quaeque mordendi invitus, nec tamen a voluntate comprimendus, spumante rictu frendit; pulsus & respiratio deficiunt; sudor gelidus; rabies summa, dum interim, quod mirabile, mens prudens, constans, aliis a se metuens, adest; hinc intra quartum fere semper a primo gradu diem, mors convulsiva cum summa in respirando angustia.

Patuit ex antedictis, venenum illud satis diu in corpore homano latere posse, antequam turbet omnia, & toto hoc intervallo nullum signum dare. Patebit postea, quando de cura hujus mali dicetur, quod, ubi vel minima suspicio hujus contagii suscepti adest, ilico efficacia remedia exhibenda sint, antequam diris symptomatibus se manifestet latens virus. Verum cum talis medela neglecta fuit, quod saepe fit, insciis hominibus, vel obliviscentibus, quod infecti fuerint, magnae utilitatis est cognoscere prima indicia, quibus

se

se hoc malum manifestare solet, ut ilico tentari possint congrua remedia. Omnia autem haec symptomata ordine recensentur.

Dolet locus &c. Quando nempe per morsum, vel ungulis radendo, hoc contagium communicatum fuit: ubi enim per integram cutem transiens hoc venenum infecit hominem, quales casus ad §. 1136. enumerati fuerunt, tunc hoc symptoma locum non habet.

Plurimae observationes confirmant, primum signum veneni, actuosi redditi, observari in ipso loco demorso, & praecipue in cicatrice vulneris jam consolidati. Imo *Aurelianus* (c) pro universali regula hoc statuit, dicens: *Praepatitur enim ea pars, quae morsu fuerit vexata, unde initium denique passionem sumere nemo negat.* In homine, post quinque menses & undecim dies a morsu canis rabidi, vulneris cicatrix aliquot diebus prurire incepit, antequam hydrophobus fieret (d). *Salius Diversus* (e) credebat, se solum animadvertisse signum infallibile instantis rabiei in demorsis, omnibus ignotum; si nempe dolor quidam in loco commorso, licet ulcus per dies & menses integre fuerit sanatum, accederet, sensim trium quatuorve dierum spatio ad cerebrum ascendens, tuncque vertiginem faciens. Alia observatio habetur (f) de homine a rabida vulpe demorso in manu dextra, cui morbus se manifestare incepit doloribus rheumaticis, praecipue in manu dextra, brachio, humero, & dorso: his doloribus minutis, sequebatur brachii dextri paralysis; pulsus singulo sexto aut quinto ictu intermittebat, sed in brachio dextro tantum. Quinto autem die post haec symptomata jam erat hydrophobus. Apud *Schenckium* (g) legitur, cicatrices vulnerum a rabido cane inflictorum incepisse livescere post sesquiannum, subsequente pariter hydrophobia. Apud *Celeberrimum Sauvages* (h) pariter plures casus leguntur, qui docent, dolorem obtusum cicatricum, & illarum elevationem cum duritie majori, praecessisse hydrophobiam: imo ibi notatur, dum morbus in melius vergebat, cicatrices denuo emollitas subsedisse.

Omnia jam haec observata docent, aliquam mutationem in loco demorso, inprimis in cicatricibus vulnerum, praecedere solere illum statum, ubi latens hactenus contagium incipit actuosum fieri. Unde videtur admodum probabile, illud venenum susceptum in loco demorso haesisse tamdiu.

Cum autem illud venenum, in demorsa parte haerens, si liquidis permistum foret, abriperetur in sanguinem, sicque illud contagium universae humorum massae communicaretur, ideo credidit *Celeberrimus Sauvages* (i), solidas partes potius hoc veneno imbui, quod ob viscositatem illis firmiter adhaereat, donec mora, aliisve causis accedentibus, in actum deducatur, attenuetur, fluidis misceatur, inficiat omnia. Observata videntur hoc docere,

(c) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XIV. pag. 226. (d) Acta Physico-Medica Natur. Curiosor. Tom. I. pag. 38. (e) De Affect. particular. Cap. XIX. pag. 364. (f) Abridgem. of the Philos. Transact. Tom. III. pag. 280. (g) Observat. Medic. Lib. VII. pag. 848. (h) Dissertat. sur la Rage pag. 52. (i) Ibid. pag. 45.

re, quod in vulnere contagium haereat impressum diu; & dum illud incipit agere, saepe recrudescunt vulnera diu clausa, virulentamque saniem stillant: interim tamen dubium videtur, an idem illud contagium sanguine receptum statim actuosum fiat, nec per plures dies humoribus nostris permistum manere possit, absque effectu sensibili. Illi casus, qui §. 1136. memorati fuerunt, videntur hoc docere. Dum enim hydrophobus pater morti proximus ultima figit oscula liberis, illos inficit; nec videtur verosimile illud venenum adhaesisse integrae cuti, sed potius subtilissimam ejus partem venis bibulis receptam fuisse. Dum ex *Aureliani* & *Hildani* observatis saliva, exsiccata in veste ab animali rabioso lacerata, infecit mulierem, quae dentibus momorderat filum, hincque labiis & lingua tetigerat hoc venenum, videtur potius illud contagium, saliva sana dilutum, deglutitum fuisse, vel per venas bibulas oris interni ingressum, quam quod partibus solidis viscosa tenacitate adhaeserit: longe magis hoc videtur probare ille casus, ubi levis rasura epidermidis, ab ungue rabidi felis facta, hunc morbum induxit. Certe videmus & alia venena, humoribus mista, per multos dies haerere in corpore, antequam effecta sua monstrent. Dum in variolarum inoculatione crudo vulneri pus variolosum instillatur, tenaci emplastro applicato conantur omni modo promovere rosorptionem hujus contagii variolosi per venas: attamen observata docent, pluribus diebus adhuc aegros a morbo immunes manere. Procul dubio pars illius veneni variolosi resorbetur, licet pars vulneri inhaereat; ideo, dum in actum deducitur illud contagium, febris & reliqua variolarum symptomata emergunt; sed simul tunc vulnus incipit dolere atque inflammari, quia & ibi pars hujus contagii notabilis remanserat. Ubi autem Chinensium methodo, exsiccatis variolarum crustis in pulverem redactis, & per nares attractis, variolae excitantur, videtur hoc per resorptionem subtilissimi contagii, in crustis illis latentis, fieri; attamen non ilico variolae sequuntur, licet procul dubio satis cito sanguis hoc veneno inquinetur.

Qualis autem mutatio contingat in hoc veneno, illo tempore, dum actuosum redditur; quomodo tunc differat a se ipso, dum latens in corpore nullo se manifestabat effectu, videtur difficillime explicari posse. Merentur tamen legi illa, quae in dissertatione, toties jam laudata, *Celeberrimus Sauvages* ingeniose de hac re disputavit. In reliquis animalibus venenatis crudo & sanguinolento vulnusculo communicatur virus, statim pessimos effectus faciens, & vix nocens, nisi recenti vulneri instillatum fuerit: unde & in his animalibus invenimus mirabilem fabricam dentium, quae efficit, ut eodem tempore dum morsus infligitur, venenum necessario vulneri facto instilletur. Servo dentes viperae caudisonae, qui in apicem acutissimum exeunt; verum sub hoc apice tota longitudo dentis crenam insculptam habet satis cavam, per quam venenum vesiculis, quae his dentibus adjacent, contentum deducitur in vulnus inflictum, dum musculi maxillas, mordente animali, adducentes premunt simul vesiculas succo venenato turgidas, quae ipsis adjacent. Notum est, apum & vesparum aculeum liquidi guttulam mi-

minimam instillare vulneri; sequi ilico molesta symptomata: canis autem rabidi fauces plenae sunt saliva venenata; dentes ejus hac madent; hinc morsu vulneri facto haec saliva immittitur, & tamen hoc venenum per menses saepe manet nullo se manifestans effectu; postea subito actuosum fit, & cum horrendis symptomatibus hominem paucorum dierum spatio perimit, ejusque humoribus, salivae inprimis, similem labem imprimit, per quam illud contagium propagatur in alios, etiam absque vulnere inflicto, uti observationes recensitae docuerunt. Mira certe veneni rabidi proprietas, explicatu difficillima. Videamus jam reliqua symptomata, prout ordine se mutuo sequuntur.

Lassitudo, gravitas &c. Lassitudines illas spontaneas morborum futurorum praenuncias esse notavit in Aphorismis *Hippocrates*, uti antea ad §. 734. dictum fuit; & hae sequuntur dolores illos in parte affecta praegressos, uti omnes historiae hujus morbi, accurate descriptae, testantur. Simul incipit tunc genus nervosum turbari, somnia oriuntur horrenda, moestitia insolita, metus absque causa. Non mirum est illos metuere, qui conscii sunt, se a cane rabido demorsos fuisse: verum & tristitia & metus observantur in illis, qui ignorant se hoc veneno infectos fuisse, vel ob diuturnitatem temporis post morsum inflictum omnino obliti sunt, sibi tale quid contigisse: quin imo hoc morbi stadio facies pallida & contracta apparet, ut in meticulosis hominibus fieri solet.

Quamvis autem nervosum genus in suis functionibus turbari incipiat, dum illud venenum actuosum fit, tamen nondum magna mutatio in reliquis humoribus observatur, & sanguis hoc morbi tempore de vena missus sanorum sanguini similis est (*k*).

Primus ille gradus hujus morbi in quibusdam durat diutius; in aliis cito succedit hydrophobia. Sic legitur (*l*) de homine, qui per quindecim dies in crure demorso dolores, & per integram septimanam singulis noctibus rigores, calores, sudores senserat; tuncque subito mirabatur, quod scyphos aqua abluere, uti muneris ratio postulabat, nullo modo posset, & intra biduum hydrophobus periit.

Tum postea priora augentur &c. Hoc morbi stadio subito apparet horrendum illud symptoma, & signum pathognomicon, a quo morbus hydrophobiae nomen accepit, nempe aquae & omnium liquidorum metus. Miser homo, qui ante quinque circiter menses a rabida fele morsus fuerat, avide sumserat primo die morbi vinum rhenanum multa aqua dilutum; secundo die attonitus ipse mirabatur, quod horreret totus & convelleretur, dum videbat scyphum plenum eodem potu, qui adeo placuerat. Quandoque adhuc aliquam liquidorum partem deglutire possunt, sed magna cum difficultate & contorsionibus miris totius corporis (*m*). In quibusdam observatum fuit, quod a propria saliva deglutita statim adeo angerentur, ut mox se morituros crederent. Interim tamen nullum impedimentum videtur esse

(*k*) Philosoph. Transact. Abridgem. Tom. III. pag. 277. 280. (*l*) Sauvages Dissert. de la Rage pag. 12. in notis. (*m*) Ibidem.

esse in via, per quam potus transire debet: nam idem ille homo, qui a propria saliva deglutita pessime afficiebatur, deglutiebat omni hora bolum solidum, qui drachmam ponderabat, & quidem longe facilius ac celerius, quam alius homo hoc facere potuisset (*n*). Dum autem aqua offerebatur, horrebat, & ventriculi regio mox miro modo intumescebat. Cum autem solidas offas famelici canis instar celeriter deglutiret, tantatum fuit, an prono situ bibere posset, ut canes solent. Transversim ponebatur in lecto, prono capite ultra lectum parum eminente, & supponebatur vas largum tenui cerevisia plenum, quod non tantum facile tulit, sed etiam testabatur, se quam maxime refici cerevisiae odore, certumque esse, quod brevi totum illud vas evacuaret. Dum autem os propius admovere tentabat, non poterat, & mox regio ventriculi intumescebat. Tandem tamen linguam exseruit tentaturus, an lambendo posset cerevisiam sumere; sed dum apex linguae tangebat superficiem cerevisiae, mox retrocedebat subito totus perterritus. Interim miser ille, Tantali poenas patiens, delectabatur bibendi imaginatione, semper sperans, quod tandem bibere posset, nec patiebatur vas cerevisia plenum removeri, & millenis vicibus denuo experiebatur, sensim os admovens cerevisiae, mox subitissime caput removens. Tentatum fuit, an per arundinem cavam sugere posset cerevisiam, sed nec hoc potuit perficere: sicque periit miserrime.

Dum observabant Medici in talibus aegris sitim ingentem, adeoque summum potus desiderium, & tamen illos convelli, dum tentarent potum deglutire, imo dum labiis vel linguae admoverent, in quibusdam etiam liquidi cujuscumque adspectum summum metum facere, imo & furorem; varias excogitaverunt causas mirabilis hujus symptomatis. *Aetius* (*o*) notat, quosdam dixisse, quod canis imaginem viderent hydrophobi in omnibus liquidis, hinc horrerent. *Baccius* (*p*) extra omne dubium hanc rem ponit, dicens: *Vidi ego tales abhorrere in poculo canes, ac abigendos ex cubiculo exclamare*. In ultimo morbi stadio quandoque delirantes hydrophobos talem forte phantasiam habuisse, non videtur impossibile; sed inde aquae metum deduci posse in omnibus, repugnat observationibus fidelibus & frequentissimis. *Salius Diversus* (*q*) plures interrogavit hoc morbo correptos; negaverunt constanter, se aliquid videre in aqua: praeterea non tantum aquam, sed & juscula, aliave fercula dilutiora, turbidosque potus, in quibus nihil tale potest repraesentari, pariter fugiunt, nec per siphonem trahere liquida possunt, quae non vident. Neque etiam apud recentiores Medicos, qui omni cum cura hunc morbum indagaverunt, aliquid simile legitur. Solet incusari difficultas deglutitionis; sed certe solidos cibos deglutiunt; & quandoque avide comedunt (*r*). In illo aegro, cujus mentio precedenti paragrapho

(*n*) Philos. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 277. Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 215. (*o*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*p*) De Venenis pag. 76. (*q*) De Febri pestilent. &c. pag. 346. (*r*) Ibidem pag. 364.

grapho facta fuit (*s*) notatur, quod avide comederit, nihil vero bibere potuerit. Cum autem a salivae deglutitione pessime se habere tales aegros observatum fuerit, hinc voluerunt quidam auctores, inde aquae metum fieri, quia omnis potus salivam diluit, & in ventriculum deducit, dum deglutitur. Sed certe solidi cibi, dum masticantur & deglutiuntur, saliva undique obducuntur. *Salius Diversus* (*t*) putat, ideo abhorrere omnia liquida, quia perceperunt se a liquidis assumtis pessime habuisse: sed historiae talium aegrorum docuerunt, quod primo initio, dum venenum illud actuosum fit, potum assumant facillime, mox ipsi mirentur, quare potum, qui antea placuerat, nunc horreant: unde patet, illum metum aquae & omnium liquidorum non sequi molestiam perceptam a deglutito potu, sed potius praecedere. Hydrophobus ille, cujus meminit *Celeberrimus Sauvages* (*u*), sensit se non posse ferre conspectum aut attactum aquae, dum scyphos eluere vellet; jusculum tamen oblatum adhuc deglutire potuit, sed cum molestia. Ubi autem semel aquae metum illum insuperabilem habent aegri, tunc non adeo mirum videtur, quare ad solum conspectum aquae, imo & solum nomen, horreant: videmus enim etiam in sanis hominibus solum nomen rei nauseosae, & abominabilis, ventriculum subvertere. Ob similem rationem videntur res pellucidas, vel speculi instar reflectentes, horrere hydrophobi, uti notavit *Aëtius* (*w*), quia aquae ideam renovant. Imo quandoque observatum fuit, quod ipsum aëris motum horreant, hinc adstantes rogent, ut cubiculum clausum maneat, & halitum ab ipsis avertant (*x*).

Vomitus glutinis fusci &c. Talis vomitus non semper, sed quandoque tamen, observatur: aeger ille, cujus statim mentio facta fuit (*y*), foetidam vomebat materiam, instar sanguinis nigri, olei foetorem redolentem, & quidem aliquot vicibus, cum levamine: in cadaveribus hoc morbo defunctorum bilis viridis viscidae magna copia reperta fuit (*z*).

Incalescentia, febris. Saepius solent comitari hydrophobiam (*a*): tamen & alii casus observati fuerunt, ubi haec non aderant. Puerum septem circiter annorum hydrophobum, postquam a fele rabida morsus erat, externas partes corporis frigidas habuisse, legitur (*b*); sed simul habebat pulsum omni modo malum, & in syncopen dilabebatur. In illo puero videntur vires vitales a veneno penitus oppressae fuisse.

Febris autem quandoque adest, & quidem satis valida (*c*); non semper tamen (*d*). Plures enim casus ab auctoribus recensentur, ubi hydrophobi perierunt homines absque ulla febre (*e*): quin imo *Salius Diversus* (*f*) testatur,

(*s*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (*t*) Pag. 349. (*u*) Pag. 12. in notis. (*w*) In loco citato. (*x*) Sauvages in loco modo citato. Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (*y*) Ibidem. (*z*) Ibidem pag. 368. (*a*) Sauvages Dissertat. sur la Rage pag. 12. in notis. (*b*) Ibidem pag. 51. (*c*) Ibidem pag. 12. in notis. (*d*) Ibidem pag. 37. (*e*) Miscellan. Curios. dec. 3. ann. 9. 10. supplem. pag. 254. (*f*) De Feb. pestilent. &c. pag. 558.

ſtatur, ſe tantum binos vidiſſe, qui hunc morbum una cum febre patiebantur; quorum unus, a rabido cane demorſus, ulcere jam ſano, ex vehementiſſimo ictu contuſionem ingentem in imo ventre acceperat; unde valida febre prehenſus, & paulo poſt rabie correptus, tertia die vita functus eſt: poſſit certe febris haec validae contuſioni praegreſſa adſcribi. Alter caſus, ubi febrim hydrophobiae comitem obſervavit *Salius*, erat in muliere, quae, absque contagio accepto, in morbo acuto hydrophoba facta fuerat; cujus mentio facta fuit §. 1130. His autem binis caſibus exceptis, dicit: *Reliquorum rabientium, quos ego vidi, neminem ſenſi ulla conflictari febre, nec hujus adeſſe ſuſpicionem, ne dixerim ſignum, obſervavi. Hinc colligo, rabientes ratione proprii virus non febricitare; ſi autem aliquando febricitent, hoc ex corporis praevia altera indiſpoſitione fieri.* Cum autem aliae fide digniſſimae obſervationes doceant, hydrophobos febricitaſſe, tantum inde concludi poteſt, quod febris non ſemper adſit.

Vigiliae aſſiduae. Cum enim anxietas magna ſemper adſit, ſitisque & ſiccitas faucium, hinc ſomnus admodum difficilis, vel nullus; de quo ſymptomate hujus morbi ſatis convenit inter autores.

Priapismus. A *Galeno* (*g*) quidem definiebatur, quod eſſet *pudendi incrementum ſtabile, in longitudinem ac orbem tumefacti, citra rei venereae appetentiam.* Interim tamen & a Medicis vocatur hoc nomine perpetua & conſtans membri virilis erectio, licet ſimul acer in venerem ſtimulus adſit. A *Priapo*, hortorum cuſtode Deo, qui erecto membro in ſtatuis antiquis viſitur, nomen derivatum eſt. Hoc ſymptoma in pluribus hydrophobis obſervatum fuit. Ita legitur (*h*) de bajulo, qui ultimis tribus diebus morbi, involuntariis & perpetuis pollutionibus, ſemen & animam ſimul efflavit. Septuagenarius homo, priapiſmo incitatus, ipſo morbi decurſu uxori concubuit (*i*). Idem illud ſymptoma legitur obſervatum fuiſſe a *Liſtero* (*k*); qui tamen credebat, illud a largis emplaſtris veſicatoriis, quae applicata fuerant, productum fuiſſe. Obſervavit idem *Celeberrimus Mead* (*l*): ſed & notatur in illa morbi hiſtoria, quod fuerint applicata veſicatoria. Interim tamen ab *Aureliano* (*m*) inter ſymptomata hujus morbi recenſetur *veretri frequens tenſio cum ſeminis involuntario jactu*; licet in curatione hujus morbi apud hunc auctorem nulla fiat veſicatoriorum mentio. In foemina ſimile malum vidit *Amatus* (*n*).

Cogitationum alienarum &c. In locis ſtatim citatis plurima exempla habentur, quod magna in cogitatione mutatio ſimul his aegris contigerit. Quandoque ſummum odium habebant erga illos, quos ante morbum amabant &

(*g*) De compoſ. med. ſecund. locos Lib. IX. Cap. IX. Charter. Tom. XIII. pag. 624. (*h*) Hernandes rerum Mexican. medicar. theſaur. pag. 493. (*i*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 216. (*k*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 278. (*l*) Ibidem Tom. V. pag. 369. (*m*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XI. pag. 220. (*n*) Amat. Luſit. Curat. Medic. Cent. 7. curat. 41. pag. 739.

& reverebantur: aliquando tantam inquietudinem, ut celerrime aufugissent, nisi ab adstantibus impediti, & plura alia similia.

Omnia hactenus recensita symptomata solent secundum morbi gradum comitari. Verum cito augentur haec mala, & tunc miserrima conditio talium hominum est: sitiunt immaniter, sed nequidem potum nominari ferunt, quin furant & convellantur. Unde *Aurelianus* (*o*) monuit, dum vena his secari debet: *Ita in fluenti sanguine avertenda sunt aegrotantium ora; atque manu excipiendus fluor, ne sonitu perculsi commoveantur.* Lingua sicca fit atque aspera, & hiante ore prominet, horrendo certe spectaculo; cumque interna oris exsiccentur, vox admodum rauca fit; & cum simul respiratio admodum difficilis sit, interrupta voce loquuntur; unde latratum canis imitari hos aegros, scripserunt autores. Cum autem propriam salivam horreant (*p*), quia ab illa deglutita pessime afficiuntur, hinc illa colligitur circa os, spumosa fit, & ob anhelam admodum respirationem una cum halitu exspirato quaquaversum dispergitur. Imo fatentur tales aegri saepe, quod habeant ineluctabile desiderium adstantes conspuendi, vel etiam mordendi; hinc monent ne propius accedant. Non enim semper delirant tales aegri; unde merito *Salius Diversus* (*q*) dixit, inter propria & pathognomica hujus morbi signa delirium non esse numerandum. Fatetur quidem, se nonnullos vidisse rabientes, qui non tantum delirarent, sed & furerent: tamen testatur, se & vidisse alios, in quibus nulla unquam fuit vel minima delirii suspicio, qui aequo animo ferebant omnia tentamina, quae adhibebantur, ut potum sumere possent; cumque canum more cogerentur inviti & reluctantes alios morsu petere, rogabant custodes, ut ipsos coërcerent valide, ne in adstantes insilire possent: imo vincula apponi libenter tulerunt quidam, ut sic securi essent, se aliis nocere non posse. Delirantis & pessime furentis hydrophobi casus legitur (*r*). Sed & alia observatio habetur de tali aegro, qui non solum mente constabat per totum morbi decursum, verum quibusdam adstantium visus fuit, melius ratiocinari, quam sanitatis tempore (*s*). In genere videntur observata docere, raro penitus delirare hydrophobos, sed licet torvo & minaci vultu, clamoribus, feroci mordendi conatu, terreant adstantes, tamen mentis compotes manere plerosque ad mortem usque. *Palmarius* (*t*) quidem voluit, hydrophobia prehensos esse mente captos, & se suosque ignorare: fatetur tamen in remissione mali multos miseriam suam agnoscere ac deplorare. Historiae enim hujus morbi docent, non semper continuo tramite hunc morbum decurrere, sed saepe subito exacerbari omnia, dein iterum remittere parum (*u*): sed simul constat, plures hydrophobos monuisse adstantes, ut sibi caverent, dum praesentiebant novum furoris quasi

(*o*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 230. (*p*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 279. (*q*) De Febre pestilent. &c. pag. 355. (*r*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367. 369. Baccius de venenis pag. 70. Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 595. (*s*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 281. (*t*) De morbis contagiosis pag. 269. (*u*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367.

quasi paroxysmum instare: rubor faciei major, oculorum immobilitas, distorsiones musculorum faciei, plerumque praecedunt immediate talem exacerbationem.

Miserrimus ille aegrorum status non diu durat; incipit tunc pulsus vacillare, imo deficere, respiratio fit difficillima, sudor gelidus viscidus per totum corpus exit, & plerumque convulsi pereunt. Habetur tamen observatio Hydrophobi (*w*), qui absque ulla convulsione, imo absque agonia, moriebatur, acsi universalis paralysis mortem induxisset: in hoc autem aegro incipiens morbus post dolores molestos veram paralysin fecerat in brachio demorso. Raro vel nunquam quartum diem excedit hic morbus, computando inprimis a fine primi gradus; quia, uti ad eandem hanc paragraphum jam monitum fuit, prima illa symptomata, quae latens venenum docent jam actuosum fieri, quandoque per plures dies durant, antequam aquae metus sequatur.

§. 1139. Ex tota hac historia (1129. ad 1139.) constat hujus mali cognitio: prognosis autem elicitur ex consideratione (1135. 1137. 1138.), simulque cogitando tristissimos ubique eventus, quum, a nata Medicina hucusque, omnes fere Artis Principes deplorent, *demorsorum prophylaxin vix ullam certam haberi*, *at jam aquam paventium sanatorum exemplum dari certa fide nullum!* maxime vero dolendum, post secula elapsa, irritum successum hactenus applicatorum deplorantia, non esse tentatas diversas a primis methodos.

Diagnosis hujus morbi ex hactenus enarratis satis evidens habetur: recensita enim fuerunt signa, quae demonstrant, canem, vel aliud animal, rabiosum esse: deinde descripta fuerunt symptomata, quibus successive hic morbus in homine se manifestat. Prognosis autem elicitur pariter ex ante dictis: nam §. 1135. habentur illa, quae successive in canibus rabidis occurrunt; tuncque monitum fuit, morsum eo periculosiorem esse, quo animal diutius hoc morbo laboravit, & morti propinquius est. Praeterea ad §. 1137. patuit, quod calor magnus aëris excitando huic morbo faveat; & citius actuosum reddatur hoc venenum in calidis ac biliosis hominibus, quam in frigidis ac leucophlegmaticis; adeoque varium vivendi genus, & diversa remedia exhibita, in Prognosi consideranda sunt. Totus autem morbi decursus praecedenti paragrapho descriptus fuit; adeoque major vel minor spes est, prout symptomata haec graviora vel leviora fuerint.

Id autem & difficile & tristissimum simul in Prognosi est, quod non habeamus certa signa, quae docent, illud venenum, ab homine susceptum, ex corpore expulsum esse, vel sic domitum, ut inposterum nocere nequeat. Ex illis enim, quae ad §. 1137. dicta fuerunt, constat, illud venenum diu posse

(*w*) Ibid. Tom. III. pag. 281.

posse latere in corpore, & nullo indicio se manifestare; attamen postea subito actuosum reddi, & calamitosissimum hunc morbum producere. Unde licet Medicus efficacissima remedia adhibuerit ad praecavenda pessima mala, quae morsum rabidi animalis sequi solent, tamen nondum est ab omni metu liber, dirum hunc morbum posse sequi. Prudens Medicus hoc aegris nunquam revelat, sed illorum animos certa spe erigit; cum constet observatis, metum futuri mali nocere: interim tamen Medicus angitur ob incertam Prognosin, dum aegros suos magna consolatur fiducia; & quidem tanto magis, quia omnes fere Medici desperaverunt de curanda rabie, ubi aegri jam ab aqua & omnibus liquidis incipiunt abhorrere; illudque symptoma brevi solet sequi, dum venenum hoc actuosum fieri incipit.

Dioscorides (*x*) testatur quidem, quod plures demorsos ab aquae metu vindicaverit, & etiam ab aliis Medicis noverit servatos; verum ubi jam hydrophobi erant, nullum novit servatum fuisse. Ex historiis quidem unum alterumve hoc morbo evasisse acceperat, sed ipse nullum talem casum vidit. *Aegineta* (*y*) similia testatur: additque, illos, quos ex historia servatos didicerat, non a rabioso cane demorsos fuisse, sed ab homine quodam prius morso hunc morbum accepisse. Notavit autem *Celeberrimus Sauvages* (*z*), quod venenum rabidum, ab homine communicatum alteri homini, minus virulentum sit, quam quod per morsum canis aut lupi communicatur. *Aëtius* (*a*) meminit philosophi, qui invicto mentis robore superavit aquae metum; sed videtur suspecta nonnihil esse illa historia, quia dicitur, quod ille philosophus balneum ingressurus viderit in aqua canis imaginem, tunc ratiocinio suo utens dixerit, *quid cani commune cum balneo?* sicque superaverit morbum. Licet autem reliqua symptomata hydrophobiam comitantia a Veteribus descripta adhuc hodie Medici inveniant, tamen illam imaginem canis in liquidis oblatis, causam, ut fertur, quod aquam horreant aegri, non confirmant recentiorum observata: unde etiam *Salius Diversus* (*b*) hujus historiae fidem in dubium vocat, dicens: *Cum enim ab eo tempore citra per tot saecula nullam habuimus historiam attestantem, confirmatam rabiem sanatam fuisse; in dubium mihi vocatur de fide horum scriptorum: quod si vero hi ex hoc morbo salvati sint, in eam eo sententiam, ut incipienti, non progresso morbo, reluctatum sit.*

Interim tamen non videtur negari posse, aliquos evasisse hydrophobos: videntur enim observationes satis exactae, post *Salii Diversi* tempora notatae, hoc docere. *Helmontius* (*c*) oculatum testem se profitetur. Vidit enim transeuntem navem, & in illa senem nudum, funibus vinctum, habentem pondus pedibus affixum: Zona sub axillis transeunte alligatus erat antennae: a cane autem rabido demorsus senex ille jam erat hydrophobus. Cre-

(*x*) In Theriac. Cap. II. pag. 423. (*y*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versa. (*z*) Dissertat. sur la Rage pag. 7. & 34. (*a*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*b*) De Febre pestilent. &c. pag. 366. (*c*) In Capit. *Demens Idea* §. 47. pag. 227.

Credebat *Helmontius*, quod miserum suffocare sub aquis in animo haberent, ne propagaretur contagium: at nauta audacter promittebat, senem post rediturum sanum. Pretio impetravit *Helmontius*, ut socius & testis esset hujus curationis; viditque, quod senem in altum prius sublatum in mare praecipitem dederint, & sub aquis retinuerint tanto tempore, quo Psalmus *Miserere* recitari potuisset: postea adhuc binis vicibus submerserunt, sed non tam diu. Dumque mortuum senem suspicaretur *Helmontius*, solutis vinculis cepit aquam marinam, quam hauserat, evomere, & revixit, postea rabie liber. Testabatur autem nauta, omnes hydrophobos sic sanari posse. Aliud exemplum sanatae hydrophobiae legitur (*d*). Praeterea ad §. 1130. casus enarratus fuit sanatae hydrophobiae; verum ille morbus non a morsu animalis rabidi natus fuerat, sed sponte in morbo acuto aquae metus sequebatur.

Forte quandoque illud venenum minorem efficaciam habet, & tunc quidem aliquem aquae metum producit, sed non omnino incurabilem: sequens casus (*e*) hoc docere videtur. Bini pueri, unus decem alter novem annorum, laverant & pertractaverant multum caput canis, qui ab alio cane rabido demorsus fuerat, hoc effectu, quod vulneribus sanatis a rabie liber mansit ille canis. Verum post sex menses circiter ambo pueri inceperunt se male habere, in imo abdomine dolorem sentire, qui sensim versus umbilicum adscendebat: post binos menses accedebat ad hos dolores lenis alvi fluxus, & quandoque animi deliquia: post aliquod tempus dolores abdominis ad ventriculum adscendebant, imo & altius; tuncque sequebantur convulsivi motus circa ventriculum & abdomen: circa finem noni mensis inceperunt aquam horrere, nec poterant ullum liquidum aspicere, quin statim animo linquerentur, sequentibus postea motibus corporis convulsivis; imo latratum canis imitabantur, & mordebant, inprimis aetate major. Paroxysmi illi per horam durabant, quandoque minus, & circa finem paroxysmi animo linquebantur: postea dum ad se redibant, meticulosi fugiebant adstantes, atque intra horae circiter spatium penitus erant ab omnibus his symptomatibus liberi. Notari meretur, quod eodem praecise tempore ambo pueri corriperentur hoc paroxysmo & inde emergerent: quotidie autem in ambobus exasperabatur malum. Undecimo mense pejora erant omnia, ita ut & extra paroxysmos fugerent homines, neque ad se invicem accedere vellent: post septimanam autem natu major patrem accessit, & admirabundus dixit, quod bene se haberet, & absque ullo metu aquam intueri posset; idem contigit natu minori: post tres quatuorve dies recidivam patiebantur, & post septimanam denuo subito liberabantur; & bene se habuerunt in posterum, nisi quod natu major quintodecimo mense adhuc aliquot paroxysmos passus fuerit.

Ex his patet, non quidem absolute dici posse, quod nullus aquam paventium

(*d*) Acad. des Sciences l'an 1699. Hist. pag. 58. (*e*) Philos. Trans. Abridg. Tom. III. pag. 282.

tium sanatus unquam fuerit; sed & simul constat, raro admodum contigisse hanc felicitatem. Ob hanc causam videntur Medici fere desperasse de curando hoc morbo: dederunt tantum talia remedia, quae tot saeculorum experientia demonstraverat esse imparia huic morbo debellando; neque videntur multum incubuisse, ut novae methodi tentarentur. Ultimis tamen his temporibus cordati viri ausi fuerunt a trita via recedere, & experiri, quid alia remedia efficere possent, laudabili certe instituto, nec absque successu; uti postea in curatione videbimus.

§. 1140. Dissectio cadaverum docuit, plerumque organa deglutiendi utcunque inflammata; gluten biliosum varium in stomacho; vesiculam fellis atra plenam; pericardium siccum; pulmones coacervato omni fere cruore incredibiliter plenos; cor sanguine saepe fere siccato plenum; arterias plenas; venas vacuas; cruorem valde liquidum, & vix in aëre concrescentem, dum missus vena concreverat ante triduum; omnes musculos, viscera, cerebrum, cerebellum, spinalem medullam, ficciora solito.

Antea ad §. 1136. monitum fuit, venenum rabidum multiplici contagio posse communicari; imo & pertractationem multam rerum infectarum non carere periculo: hinc multis videretur imprudens facinus, hydrophoborum cadavera dissecare: inprimis cum observata quaedam docere videantur, quod aliquid maligni in talibus cadaveribus adsit. Chirurgus enim, dum hydrophobi cadaver secabat, scalpello leviter vulnerabat digitum indicem, & mirabatur, quod longe majorem dolorem perciperet, quam a tali vulnusculo expectare potuisset. Alter Chirurgus, qui biduo ante digitum vulneraverat, dum manubus versat in simili cadavere viscera, cadit emplastrum vulnus tegens, quod hinc tabo cadaveris perluebatur, sed paulo post Erysipelas manum occupavit cum multa tensione & dolore (*f*). Interim non novi, in historia medica memorari exemplum, quod rabies communicata fuerit per sectionem cadaveris hoc morbo defuncti. Similia autem mala, ac illi Chirurgi passi fuerunt, quandoque contigerunt sedulis Anatomicis, dum putridas cadaveris partes dissecarent. Verum docuerunt observata, quod cadavera hydrophoborum media hyeme intra quindecim horarum spatium pessime computruerint (*g*); adeoque videtur subitae putredini adscribi hoc posse.

Videndum jam, quaenam in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerint observata.

Organa deglutitionis utcumque inflammata. Ex historia morbi & symptomatibus antea enarratis patuit, quod liquida vel omnino non, vel saltem difficillime, deglutiant: dubium autem videtur, an illa impedita liquidorum deglu-

(*f*) Ibid. Tom. V. pag. 369. (*g*) Sauvages Differt. sur la Rage pag. 41.

deglutitio inflammationi organorum deglutitionis adscribenda sit, an vero horrori insuperabili ab omnibus fluidis, qui in hoc morbo observatur. Historia morbi docet, quod aegri, dum incipiunt aquam & omnia liquida metuere, de nullo dolore faucium conquerantur; imo quod solidas offas deglutiant absque impedimento, majori saepe alacritate, quam in sanitate solebant. Juvenis quatuordecim annorum (*h*), qui hoc morbo periit, optime comedebat, licet nullum potum deglutire posset. In Anginis autem inflammatoriis, uti notum est, & dolor adest, & solidorum ciborum impossibilis deglutitio, licet liquida adhuc transire possint. Unde videtur illa inflammatio potius effectus morbi jam facti, quam causa: non mirum enim est, has partes inflammari, dum convelluntur vel ad minimum tentamen liquidi deglutiendi, nullo humido madescunt, ingens copia salivae excernitur; hinc exsiccantur penitus. In cadavere juvenis hydrophobi, sed raptim dissecto, inventa fuit interior superficies oesophagi inflammata; aspera arteria etiam parum inflammata apparebat (*i*). Non tantum oesophagus, sed & ventriculus, & intestina inflammata rubescebant in alio cadavere (*k*). Ventriculus ac intestina maculis rubris respersa, & intensissimus rubor in interstitiis membranosis cartilagineorum asperae arteriae circulorum inventus fuit in alio casu (*l*). Verum aperta aliquoties cadavera hydrophoborum nulla inflammationis signa dedisse etiam legitur (*m*). *Celeberrimus Meadius* pariter fatetur, quod in tali cadavere in capite, faucibus, pectore & ventriculo nihil insoliti invenerit (*n*): sed notandum, quod erat novem annorum puer, qui secundo morbi die perierat; pulsum vero debilem, nunc celeriorem, nunc vero tardiorem habuerat, dum incipiebat morbus: in juvene autem octodecim annorum, qui triduo ante mortem febricitare inceperat, post mortem fauces admodum inflammatae inveniebantur (*o*). Unde videtur verosimile esse in illis, quibus morbus per plures dies durat, & acriter febricitant, inflammationem observari circa deglutitionis organa, in reliquis non adeo.

Gluten biliosum &c. Historia morbi docuit, aegros saepius talem materiam rejecisse, &, uti postea in cura dicetur, quandoque cum aliquo levamine. In illo cadavere (*p*) ubi nihil praeternaturale in visceribus deprehendebatur, inventa fuit ingens copia viscidae viridescentis bilis. Observatores, qui descripserunt illa, quae in cadaveribus hydrophoborum notata fuerunt, fere omnes testantur, biliosam materiem in ventriculo fluctuasse; vel cystidem felleam tenaci, & quandoque atra, bile distentam fuisse; uti videri potest in locis autorum modo citatis.

Pericardium siccum. Notum est, ex Physiologicis, internam superficiem

(*h*) Philos. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. 368. (*i*) Academ. des Sciences 1699. Hist. pag. 55. (*k*) Hernandes rerum Mexican. medic. Thesaur. pag. 494. (*l*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 342. (*m*) Ibidem Sect. VIII. pag. 211. (*n*) Philos. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 368. (*o*) Ibid. pag. 369. (*p*) Ibid. pag. 368.

ciem pericardii, totamque ſuperficiem cordis, auricularum, ac vaſorum majorum venoſorum & arterioſorum circa cor, quae omnia pericardii cavo continentur, ſemper madeſcere tenuiſſimo halitu, qui ex vaſis exhalantibus harum partium exit; ſic impediri, ne cor cum pericardio concreſcat, ſimulque conſervari debitam flexilitatem in omnibus his partibus. Illud autem exhalans, cum tenuiſſima & fluidiſſima pars ſanguinis ſit, debet minui, imo & tandem deficere, dum ob potus penuriam, jactationes perpetuas, ſudores continuos, tenuiſſima humorum pars perit, nec reſtituitur. Ob hanc rationem pericardium, quod poſt mortem aliquid humidi collectum habere ſolet, ſiccum in cadaveribus hydrophoborum inventum fuit, uti obſervata teſtantur (q).

Pulmones coacervato &c. Omnis ſanguis venoſus, a toto corpore redux, debet prius per pulmonem tranſire, antequam denuo aörtae arteriae ope per totum corpus diſtribuatur. Verum per ſecretiones varias factas, dum ſanguis per arterias fluit, plurimum liquidioris partis de ſanguine ſecedit, adeoque ſanguis venoſus craſſior & minus meabilis fit. Verum in ſanis, quidquid per venas abſorbentes ventriculi, inteſtinorum, & totius ſuperficiei corporis tam internae quam externae ingreditur, omne illud ſanguini venoſo permiſcetur, antequam per pulmones pellatur, ſicque ſanguis venoſus dilutus ſatis & meabilis ſervatur, ut per pulmonalis arteriae anguſtias ultimas tranſire poſſit. In hoc morbo autem deficit reſtitutio liquidi deperditi; hinc brevi haerere incipit ſanguis in arteriis pulmonalibus, vel ſaltem tranſire difficulter: unde, uti antea monitum fuit, anhela reſpiratio in rabidis animalibus obſervatur, & hydrophobi intolerabilem anxietatem reſpirationemque difficilem patiuntur. De hac re poſſunt & videri illa quae ad §. 848. habentur, ubi de Peripneumonia lethali agebatur. Magis ergo magisque accumulatur in pulmone ſanguis ſpiſſior, donec tandem pulmonis vaſa arterioſa penitus infarcta fuerint, nihilque amplius in cor ſiniſtrum venire poſſit. Sic vidit *Joh. Faber Lynceus* (r) in cadavere hydrophobi *nigerrimum in dextro cordis ventriculi ſanguinem, quo omnino carebat ſiniſter. Erat autem hic per pulmones mire accenſos & tumidos plurimus diſperſus.* Et apud *Bonetum* (s) pariter legitur, in cadavere hoc morbo defuncti, pulmonem circumquaque pleurae adhaereſcentem retuliſſe concreti ſanguinis molem, adeo infarctus erat immeabili cruore: ſive autem cordis ventriculi, ſive majora vaſa circa cor aperirentur, ſive pulmones mille locis inciderentur, nullibi niſi concretum ſanguinem, omni propemodum ſero fluido deſtitutum, reperire licuit. In alio cadavere inventum fuit, quod dextra auricula inſigniter tumebat, dexter ventriculus ſanguine grumoſo plenus erat; in ſiniſtro vero cordis ventriculo ſanguis plane fluidus (t), dum nempe per infarctos

(q) Bonet. Sepulcret. Anatom. Cap. 1. Sect. VIII. Tom. I. pag. 212. (r) Hernandes rerum Mexican. medicar. Theſaur. pag. 494. (s) Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. Tom. I. pag. 342. (t) Ibid. Sect. VIII. pag. 212.

farctos pulmones tantum tenuissima sanguinis pars transire potuerat.

Arterias plenas, venas vacuas; cruorem &c. Hoc etiam observatum fuit in cadavere, ubi nullo loco sanguis coagulatus apparebat; quin imo sanguis post mortem repertus non coagulabatur frigore aëris, cum tamen ante aliquot dies per venae sectionem eductus coagularetur sponte (*u*). Notandum autem est, quod paulo ante etiam monitum fuit, non in omnibus hydrophobis inflammationis signa apparuisse: videntur enim in quibusdam putrida dissolutione omnia corrumpi, & dissolvi humores, non autem disponi ad inflammatoriam spissitudinem. Mirum quidem videri potest, quod ab eodem veneno oppositi effectus producantur, inspissatio nempe sanguinis, & ejus dissolutio. Verum si considerentur illa, quae ad §. 730. de *synocho putrida* dicta fuerunt, constabit, quod morbosa illa miasmata quandoque, incitato motu circulatorio, sanguini inducant spissitudinem inflammatoriam dictam, aliquando etiam inducant aliam sanguinis & humorum degenerationem, priori penitus oppositam; nimiam nempe attenuationem in putredinem vergentem. Evidens exemplum hujus rei habemus in contagio varioloso, quod in variolis discretis inflammationem & suppurationem producit; in pessimis vero confluentibus, ab eodem contagio natis, putridissima humorum dissolutio brevi sequitur, saepe cito lethalis. Cum autem ad §. 1135. notatum fuerit, morsum rabidi animalis, si illud vehementissime furat, diutius morbo laboraverit, & morti jam propius sit, citissime creare violentissima symptomata; & contra mitiora omnia esse, si in primo stadio morbi incipientis homini per morsum vulnus inflictum fuit; patebit ratio, quare veneni rabidi effectus diversi in humoribus observati fuerint. Sic intra biduum periit mulier hoc morbo, ejusque cadaver media hyeme totum computruit quindecim horarum spatio (*w*). Unde concludi posse videtur, quod periculosior, & cito lethalior sit humorum dissolutio putrida, quam inspissatio inflammatoria; quod & in aliis morbis confirmat observatio.

Verum ubi talis dissolutio humorum obtinet, sanguis non accumulabitur in pulmonibus, sed facile transibit in cor sinistrum: hinc venae corporis evacuabuntur satis libere. Cum autem per arteriarum angustias sanguis, licet magis solutus sit, transire non possit, nisi cordis & arteriarum vires agant valide; hinc incipit accumulari in arteriis, quia in pessimis illis morbis, ubi talis humorum degeneratio est, omnes Medici observant, pulsum frequentem, debilem, inaequalem, intermittentem, qui designat vitales vires, quae humores per vasa movent, opprimi. In pulmonalis autem arteriae ramis minus haerebit sanguis, quia tota vis cordis dextri urget sanguinem solutum in arteriam pulmonalem; & licet haec vis etiam debilior sit, respiratio semper frequens & anhelosa in iisdem morbis expedit viam, quae longe brevior est, quam ubi sanguis vi cordis & arteriae aörtae ad extrema corporis usque pelli debet; unde etiam in talibus morbis extremitates cor-

(*u*) Academ. des Scienc. 1699. Hist. pag. 55. 56. (*w*) Sauvages Dissert. sur la Rage pag. 41.

corporis frigere solent, dum aestus percipitur circa praecordia.

Omnes musculos, viscera, &c. ficciora solito. Etiam hoc observatio docuit, & quidem in eodem cadavere, in quo sanguis magis dissolutus inventus fuit (x): licet enim putredo incepta crassiorem sanguinis partem sic dissolvat, ut non concrescat amplius; deficit tamen aeque in hoc sanguine subtilior aquosa pars, quae continuo exhalans interiora corporis humectat, uti paulo ante demonstratum fuit. Praeterea ob turbatas & debiles vires vitales, omnes secretiones languent, depravantur, & ob aquae metum non restituitur humoribus illud, quod vitae tempore continuo difflatur de corpore. Summam siccitatem in visceribus naturalibus & vitalibus in cadavere hydrophobi pariter observavit *Bonetus* (y).

§. 1141. Curatio omnis hactenus, paucissima exceperis, incerta, tam prophylactica, quam therapeutica; cujus prima causa, inanis jactantia multorum specificorum, & neglectus methodi ex historia mali excogitatae.

Doluerunt omnes boni Medici in tetro hoc morbo, ubi jam aquae metus adest, paucissimos sanatos fuisse; uti constat, ex illis, quae ad §. 1130. dicta fuerunt. Verum & illa cura, quae in demorsis aquae metum praecavet, nondum ad illam certitudinem deducta est, ut absque omni metu huic confidere possimus. Per menses, imo per annos, uti ad §. 1137. dictum fuit, sani vixerunt homines a rabido animali demorsi, attamen postea nihil minus cogitantes oppressit dirus morbus: & contra quidam immunes manserunt, licet demorsi fuissent ab eodem animali, a cujus morsu plures alii in hydrophobiam inciderant. Hinc licet in quibusdam quaedam remedia data, prophylaxis causa, profuisse viderentur, tamen nondum absolute certi sumus, quia forte absque his auxiliis evasissent. Accedit, quod saepe difficile sit, plenam habere certitudinem, illud animal, quod morsum inflixit, rabiosum fuisse; si vel aufugerit, vel ilico, uti solet fieri, occisum fuerit. Quandoque & demorsi pereunt alio morbo, antequam se manifestet hydrophobia; tunc pariter incerti sumus de efficacia remediorum, quae adhibita fuerunt. Elapso anno tractavi duos infantes, in manu demorsos a cane, qui ab omnibus, eundem pagum inhabitantibus, rabiosus credebatur; hinc occisus ilico. Miseri tumido & infarcto abdomine ob pessimum victum in magna pauperie laborabant, & post quinque menses lenta perierunt atrophia, absque ullis tamen hydrophobiae signis: interim tamen non omnino certus sum, illos absolute curatos fuisse, cum longe diutius illud venenum in corpore latere possit, uti antea probatum fuit. Haec videtur ratio, quare tam multa, ut specifica, contra hoc venenum commendata fuerint, quia in talibus casibus profuisse videbantur; dum interim absque ullo emolumento data fuerunt

(x) Academ. des Sciences 1699. Hist. pag. 56.

(y) Sepulcret. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 210. 212.

runt postea aliis, in quorum corpore hoc virus latebat: de celebrioribus talibus specificis postea ad §. 1147. adhuc plura dicenda erunt. Verum quidem est, pleraque haec jactata specifica satis innoxia est; obsunt tamen, dum his confisi aegri negligunt alia efficaciora remedia, quae quidem non agunt specifica virtute, sed indicantur symptomatibus in morbi decursu observatis.

Dictum fuit antea ad §. 9., duplicem esse modum curandi morbos: vel enim directe agimus in causam morbi, non mutato reliquo corpore; ut dum v. g. cortice peruviano curamus febrim intermittentem; atque haec curatio specifica dicitur: vel observando effectus, quos causa morbosa in corpore producit, conamur per idonea remedia hos effectus tollere vel praecavere. Si possem venenum variolosum specifico remedio reddere iners, ut non turbaret corpus, curatio specifica esset & pulcherrima: sed dum tale remedium hactenus cognitum non sit, febrim a contagio varioloso excitatam justo in moderamine conor servare, ut nec furibundo impetu destruat corpus; nec ita segnis sit, ut non sufficiat subigendae materiae morbosae & ad ambitum corporis depellendae: per balnea cutim, inprimis inferiorum partium, adeo laxam reddo, ut huc versus major copia materiae morbosae vergat & deponatur; sicque liberetur caput & interiora corporis hac metastasi. Putridam humorum dissolutionem in pejori variolarum specie per idonea remedia praecavere, vel jam factam emendare, conor; sicque certus sum me aegris prodesse, licet morbum in primis suis incunabulis opprimere non potuerim. Idem jam in Rabie Canina verum est: si per specificum remedium, certis & multis experimentis cognitum, possem venenum susceptum iners omnino reddere, hoc solum sufficeret: verum cum nullum tale certa fide cognitum sit, nihil aliud superest, nisi ex morbi historia eruere, quomodo, & quibus cum symptomatibus, ille morbus decursum suum absolvat; & dein ex his rite perpensis deducere illa, quae adhiberi cum spe fausti eventus possent. De his autem sequentibus paragraphis dicetur.

§. 1142. **Quantum ergo ex omni hac historia, comparatione ejus cum aliis morbis, & feliciori paucorum casuum eventu concludere licet, videtur primo consistere in affectione nervorum, proxime referenda ad convulsiones, quae viscera, horumque vasa occupent; dein hinc vitium nasci sanguini, humoribusque, quod inflammationi gangraenosae quasi proximum sit; sedem vero mali primum circa stomachum, & vicina haerere.**

Ex illis, quae dicta sunt ad §. 1138., ubi sollicite enumerabantur omnia symptomata hujus morbi illo ordine, quo se mutuo sequi solent, constat, prima signa incipientis mali in nervoso systemate apparere. Somnos habent perturbatos, tristes fiunt & meticulosi: adsunt tunc & lassitudines spontaneae, dolores quasi rheumatici in membro, cui morsus inflictus fuit, qui deinde se per vicinas partes magis magisque diffundunt: aucto malo, convulsiones

ſiones ſequuntur; imo plures, uti antea ex caſuum enarratione patuit, moriuntur convulſi. Dum jam aquae metus adeſt, ſi vel ſummis labris liquida tangant, mox convelluntur; imo & in quibusdam obſervatum fuit, quod, audito liquidi nomine, toti contremiſcerent, imo & convellerentur. Impoſſibilis etiam deglutitio liquidorum videtur referri debere ad convulſionem muſculorum, qui deglutitioni ſerviunt; nam obſervatur, muſculos faciei miro modo diſtrahi, dum liquida ori admovere tentant: patuit enim ex illis, quae ad §. 1140. dicta fuerunt, non ſemper fauces inflammatas fuiſſe inventas poſt mortem; & ſaepe abſolutam impoſſibilitatem deglutiendi liquida adeſſe, dum ſolidae offae facile in ventriculum devolvuntur. Videntur enim quaedam ex numeroſis deglutitionis organis ſervire inprimis liquidorum depulſioni per oeſophagum in ventriculum: unde, his convulſis, impoſſibilis fit liquidorum deglutitio. Antea, ubi de Angina convulſiva agebatur, ad §. 818. mirum talem caſum retuli de muliere, caeteroquin optima ſanitate fruente, quae liquida quidem deglutire poterat, ſi ad plures uncias ſimul ſubito, & uno quaſi impetu, ingererentur; parvam vero liquidi quantitatem nullo modo poterat deglutire; ſolidas autem offas, inprimis majores, ſatis facile. An oeſophagus convellitur in hydrophobis, dum liquidorum deglutitionem tentant? certe illum convelli poſſe, docet ſuffocatio hyſterica dicta, dum praefocantem globum in faucibus ſentiunt miſerae cum intolerabili anxietate. Ventriculum, cujus orificio ſuperiori continuatione ſubſtantiae nectitur oeſophagus, miro modo inflatum, dum aqua offerebatur hydrophobo, antea ad §. 1138. dictum fuit: imo ſimulac diducebat labia tantum, ut cereviſiam, cujus odore delectabatur, ſumere tentaret, mox intumeſcebat ventriculi regio (z).

Cum autem jactatione perpetua, vigiliis, ſudoribus, liquidiora de corpore pereant, & nihil liquidi poſſit ingeri, exſiccatur corpus, febris accenditur, inflammatio naſcitur, quae vel ob veneni ſuſcepti malignitatem, vel ob acrimoniam putridam, potus penuria natam, cito in gangraenam lethalem tranſit, quae omnia putrefacit, uti ex antecedentibus conſtat.

Ex quibus etiam patet, duplicem curationis ſcopum inde deduci. Vel enim debet tolli illa totius generis nervoſi affectio, quae facit convelli deglutitionis organa ad ſolum liquidorum aſpectum (ſubmerſio videtur ad hanc rem facere, de qua ſtatim dicetur): vel debet caveri per curam antiphlogiſticam inflammatio, quae futura metuitur.

Sedem autem mali primo circa ſtomachum & vicina haerere, jam monuerat *Aurelianus*, uti ad §. 1130. dictum fuit. Confirmant & hoc morbi ſymptomata: ingens enim adeſt circa praecordia anguſtia (vide §. 1138.); ad oblatum potum turget ventriculus, uti dictum fuit; vomunt bilioſa, quandoque fuſca & graveolentia; aliquando vomitorio dato levamen habuerunt, uti poſtea in curatione dicetur. Praeterea obſervatio docuit (vide §. 1130. 1139.), inflammationem ventriculi produxiſſe hydro-

(z) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 277.

drophobiam, quae audacter repetita venae sectione sanata fuit.

Sequitur jam, ut videamus illa, quae ad curam hujus mali, tam Prophylacticam, quam Therapeuticam, profuisse observata sunt.

§. 1143. Curatio in demorso prophylactica requirit, ut 1. statim a contagio suscepto totus locus affectus, una cum vicinis, profundis pertundatur scarificationibus, multumque mittat sanguinis; applicentur magnae cucurbitae fortiter trahentes; vel ferro inuratur ignito satis profunde; dein adigatur in suppurationem perpetuam, applicatu eorum, quae assidua rosione exulcerant; interim toto illo tempore, ab initio in finem, semper foveatur muria ex sale marino & aceto, nunquam intermittendo; id continuetur usque ad sextum quidem mensem. 2. vestimenta, & caetera, quae venenum attingere, vel afflare potuit, caute abjiciendo, vitando. 3. statim post infectionem, magno cum apparatu, metu incusso, saepe minitando, tandem praecipitem in mare vel fluvium dando, aliquamdiu submersum tenendo, iterum mergendo, id repetendo aliquoties cum iisdem omnino circumstantiis: eas enim sanare spiritum turbando, non aquam salsam, docuit funestus exitus hominis post morsum naufragi, multis horis natantis, saepe diu fluctibus submersi, tamen postea hydrophobi; dein Rheo, Agarico, succo corticis Sambuci, saepe, & valde fortiter, purgetur. 4. omni mane jejunus parum sudet assumto aceto aromatico, sale marino, aqua calida. 5. quotidie pedes, manusque, balneo aquae foveat, caput lavet, os, faucesque colluat, saepe natet. 6. frigidam frequenter bibat, evomatque saepe, tunc & potus acidulos; victus sit humidus, levis, laxans, tanta copia saepe sumtus, ut revomatur; cavendo a nimiis aromaticis, vino, calefacientibus, ut & a motu nimio corporis, vel animi.

1°. Cum tota morbi historia hactenus enarrata docuerit, quanta mala metuenda sint a veneno rabidi animalis, & quod illud diu manere in loco demorso possit, antequam in actum deducatur; morbusque vix unquam curetur, ubi jam aquae metus adest; nemo dubitat, quam ocyssime summa remedia hic adhibenda esse, ut illud venenum eliciatur ex loco illo corporis, cui applicatum fuit; vel destruatur venenum una cum parte corporis, cui adhaeret. Unde non dubitavit celeberrimus auctor (*a*) suadere, ut quantocius partes demorsae rescindantur a partibus sanis, si absque vitae periculo fieri possit. Crudele quidem videtur hoc consilium; sed nemo, qui horrendum hujus morbi exitum viderit, haesitabit mutilatione corporis redimere calamitosissimam mortem. Ubi autem vulnus in tali parte haeret, quae ex-

(*a*) Sauvages Dissertat. sur la Rage pag. 43. 44.

exstirpari nequit; vel aegri; uti saepe fit, crudelem hanc medelam pati nolunt; tunc omni modo conandum est, ut exeat per vulnus factum venenum. Hanc autem methodum commendaverunt antiqui Medici & recentiores unanimi consensu. Unde laudaverunt scarificationes profundas & in ipso loco affecto, & in vicino ambitu; simulque cucurbitis applicatis, remota pressione atmosphaerae, eduxerunt multum sanguinis, ut sic elueretur virus, quod vulneri & vicinis forte adhaerebat locis. Maximam autem spem curationis prophylacticae ponebant in eo, ut diu maneret apertum vulnus inflictum; hinc erodentibus remediis applicatis illud majus reddebant, & a cita consolidatione prohibebant. Pulchrum hujus methodi exemplum legitur apud *Galenum* (*b*): bini homines a rabioso cane morsi erant, sed exiguo adeo vulnere, ut nequidem cutis integre divisa foret. Uni cito consolidabatur leve hoc vulnusculum; prudentior Medicus alterius vulneri diu applicuit valida & acria remedia; sicque vulnus multo majus reddidit; eventus monstravit utilitatem. Prior enim, nihil mali suspicatus, subito aquam pavere coepit, & convulsus periit; posterior vero nihil mali passus fuit. *Dioscorides* (*c*) majora vulnera a rabiosis canibus inflicta minus metuebat, quam minora; unde & scalpello augenda vulnera jussit. Similia apud *Aeginetam* (*d*) & *Aetium* (*e*) habentur. Omnium tamen efficacissimum auxilium ab igne exspectavit *Dioscorides* merito, cum omnia destruat vivus ignis, sic cuncta lustret venena, simulque separatio escharae inustae diuturnius tempus requirat, adeoque cita consolidatio vulneris prohibeatur: simul monet, eschara separata, crudum vulnus salsis & acribus irritandum esse, ne coalescat; & si ante quadragesimum diem coiverit, renovandum vulnus esse, sive scalpello, sive nova ustione. Recentiorum autem observata docuerunt, non sufficere levem & superficialem inustionem, sed requiri profundam, ut certi simus, venenum vulneri inhaerens, integre per ignem destructum fuisse: simul tamen prudentia requirit, ut, eschara delapsa, diu sustineatur suppuratio; ut si forte quid adhuc de veneno lateat, hoc modo expellatur. *Hildanus* (*f*) observavit, puellam quatuordecim annorum, quae a rabioso cane quinque vulnuscula in tibia acceperat, post trimestre spatium obiisse hydrophobam, licet vulnera a vetula Empirica ferro candenti inusta fuerint; sed leviter procul dubio, quia quindecim dierum spatio curationem absolverat, omnibus plagis consolidatis. Felix autem curae successus, post profundam inustionem, apud *Hildanum* (*g*) legitur, dum simul, eschara decidua, pisum vulneri imposuerat, uti in fonticulis fieri solet; sicque per tres menses apertum retinuerat. Unde monet Chirurgos, ut, dum cauteria applicant locis a rabido cane demorsis, potius peccent in excessu quam defectu, quia extremus morbus extremum requirit remedium. Ausus fuit *Dekkerus*

(*b*) De sectis, ad eos qui introducuntur Cap. VIII. Charter. Tom. II. pag. 293. (*c*) Theriac. Cap. II. pag. 424. (*d*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versa. (*e*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*f*) Observat. Chirurg. Cent. I. Observ. 86. pag. 62. (*g*) Ibidem Observ. 87. pag. 66.

rus (*h*) per suram, a cane rabido morsam, cauterium quam maxime candens ad os usque adigere, & felici quidem cum eventu.

Cum autem tam teter ille morbus sit, praestat cautelae gratia in sextum mensem usque plagam apertam tenere; quod leniter erodentibus, ut v. g. praecipitato rubro, unguentis digestivis misto, facile obtinetur: quin imo frequens applicatio muriae salis marini cum aceto quandoque ad hunc scopum sufficere solet, quod simul omni putredini resistit quam efficacissime.

Neque confidendum, etsi largum vulnus a cane rabido inflictum fuerit, & copiosum sanguinem fuderit; non enim certi possumus esse per copiosam talem haemorrhagiam ablutum esse omne venenum. Licet enim largum vulnus inflictum fuisset tienni puero in facie, laudabile pus exivisset, & trium septimanarum spatio consolidatio vulneris facta; tamen post biduum ab inducta cicatrice febris oriebatur, quam sequebantur convulsiones, rabies, & mors (*i*). Econtra *Salius Diversus* (*k*), qui simili methodo usus fuit, testatur, *quod neminem viderit, neque audiverit, cujus ulcus recta cum ratione fuit pertractatum, rabie correptum fuisse.*

2°. Antea ad §. 1136. dictum fuit, quam multiplici contagio illud venenum rabidi animalis communicari possit corpori humano; simulque constitit, quod illud diutissime vestibus, aliisque rebus, adhaerere queat. Cautela ergo tanti mali suadet, ut haec omnia, in quae suspicio cadit, destruantur per ignem.

3°. Antiquitus jam multum boni ab hac methodo exspectatum fuisse in hoc morbo curando, forte etiam & in aliis, legitur (*l*). *Euripides*, apud Aegyptios morbo prehensus, a sacerdotibus marina curatione (ablutione per aquam marinam) restitutus fuit, unde postea dixit:

Θάλασσα κλύζει πάντα τ᾽ ἀνθρώπων κακά.

Interim tamen in hoc morbo non videntur hac methodo usi fuisse in cura prophylactica, sed ubi jam aquae pavor aderat, uti sequenti paragrapho dicetur. *Celsus* (*m*) quidem dixit: *Quidam post rabiosi canis morsum protinus in balneum mittunt, illumque ibi patiuntur desudare, dum vires corporis sinunt, vulnere aperto, quo magis ex eo quoque virus destillet: deinde multo meracoque vino excipiunt, quod omnibus venenis contrarium est. Idque cum ita per triduum factum est, tutus esse homo a periculo putatur.* Verum manifeste patet, hoc balneum tantum fuisse adhibitum, ut vulnus humesceret & foveretur; simulque per sudorem excitatum, & motum humorum auctum per vinum meracum, expelleretur illud virus, quod vulneri adhaeserat. Submer-

(*h*) Exercit. Practic. pag. 566. (*i*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 281. Tom. V. pag. 367. (*k*) De Febre pestilenti &c. pag. 368. (*l*) Diog. Laërt. in vita Platon. Lib. III. Num. VIII. pag. 288. (*m*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308.

mersionem enim tantum adhibuit, ubi jam metus aquae aderat, uti postea dicetur.

Interim tamen satis communis immersionis usus est ad praecavendam hydrophobiam in demorsis ab animali rabido, in plurimis locis, imo maris accolae adeo confidunt huic remedio, ut illo solo ferme contenti vix expetant aliud. *Tulpius* (*n*), qui in populosissima urbe Amstelodamo, diu numerosam exercuerat praxin, testatur sequentia: *Neque vidi hactenus quenquam (licet viderim plurimos) cui tempestive in mare projecto quidquam sinistri postea evenerit. Sed salutari hoc remedio, vel flocci facto, vel tarde ac timide adhibito, dedere multi irreparabiles supinae suae incuriae poenas.* Unde apud Batavos moris est, demorsos quam ocyssime mari immergere. Ubi enim serius fit, & inprimis si jam aquae metus adsit, levamen quidem adfert, sed non sanat (*o*). Aquam autem marinam non facere hunc effectum, sed ingentem perturbationem, dum ad suffocationem fere usque submerguntur, videnter docere observata plura. *Tulpius* (*p*) observavit, nautam septuagenarium, a cane rabido demorsum, blandius a liberis propter aetatem habitum, cum tantum leniter perfunderetur *Tya* fluvio, acsi solius cutis immunditiem detergere voluissent, postea periisse hydrophobum. Ita & puer, cujus pollicem rabidus canis momorderat, licet per quadraginta dies famosi specifici ad hunc morbum mane & vesperi drachmam sumsisset, & decem vicibus maris balneo usus fuisset, dein lithotomiam passus convaluisset, post novemdecim menses elapsos periit hydrophobus (*q*). Quin imo demorsus a rabido cane homo postea naufragium passus fuit, & spatio trium ad minimum milliarium aquas nando trajecit; nihilominus moriebatur hydrophobus (*r*). Magna certe perturbatio fuit in homine naufragium passo, sed natandi peritia fretus forte minus timuit, nec submersionem diuturniorem passus est.

Observatum fuit, tunc inprimis successisse hoc remedium prophylacticum, si magno cum apparatu, metu summo incusso, haec immersio fieret; simili modo ac *Helmontius* factum vidit, uti ad §. 1139. dictum fuit. Nautae apud Batavos in locis maritimis, assueti huic curationi, nullis minis vel precibus se flecti patiuntur, sed traditum illis hominem submergunt, & quidem saepius, ad suffocationis periculum usque; tuncque, uti notavit *Tulpius*, fere semper sequitur felix successus.

Sic videntur facile posse conciliari diversae circa hoc remedium prophylacticum Medicorum opiniones. Solum balneum in aqua marina, vel alia, non sufficit; hinc multi contempserunt hoc remedium: econtra immersio magno cum apparatu facta, & repetita aliquoties, ad suffocationem fere usque,

(*n*) Observ. Med. Lib. I. Cap. xx. pag. 41. (*o*) Stalpart van der Wielen Cent. 1. Observat. N°. 100. pag. 400. Dekkers Exercitat. practic. pag. 564. (*p*) Ibid. Cap. xxi. pag. 43. (*q*) Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 984. (*r*) Ridley Observat. de Asthmate & Hydrophobia Observat. XXV. pag. 118.

usque, profuit, hinc alii summopere laudaverunt. Videantur & illa, quae ad §. 1123. habentur.

Dein Rheo &c. Sedem mali primum circa stomachum & vicina haerere, dictum fuit paragrapho praecedenti; unde per purgantia saepe repetita dum averritur quidquid hic inciperet colligi, videtur profuturum. Praeterea purgantia, inprimis hydragoga dicta, inter quae succus corticis mediani sambuci tanquam insignis efficaciae remedium numeratur, solvunt omnes humores; sicque aliquando solutis humoribus difflatur facilius conceptum contagium, uti postea pluribus patebit, quando de *Lue Venerea* dicetur. Praeterea validis remediis efficaciter turbare corpus profuit saepe in morbis difficillimis; uti in curatione epilepsiae & maniae dictum fuit: ad hunc scopum autem videtur purgantia commendasse *Dioscorides* (*s*), ubi primis diebus medela neglecta erat, nec amplius satis educi poterat virus, quod per vulnus communicatum fuerat; tunc enim dicit: *Alia curationis ineunda ratio: nimirum imperanda purgatio, quae dum corpus, agitando ipsius habitum, transmutat, magnum adfert adjumentum.* Commendavit *Hieram*; uti etiam *Aëtius* (*t*) & *Aegineta* (*u*), inprimis illam, quae addita *colocynthide* purgabat fortius. Omnium autem efficacissimum remedium laudabat Helleborismum *Dioscorides* (*w*), si frequentius ante diem quadragesimum, vel etiam postea, adhiberetur: *Tantam enim vim habet id genus auxilii, ut nonnulli, qui jam aquae metu prehendebantur, in ipso primo morbi insultu, Helleborum sumentes, evaserint incolumes. Nam ipso malo jam detentos nequidem Helleborus servare posset.* Magnis laudibus extulit Hellebori usum *Salius Diversus* (*x*) in hoc morbo; & tuto dari posse ejus infusum certis experimentis se novisse affirmat: ubi majorem hujus remedii efficaciam desideraret, dabat in substantia Helleborum, sed prius binis coctionibus in aceto mitigatum.

4°. Illa, quae in cadaveribus observata fuerunt (vide §. 1140.), docent, quod effectus hujus veneni sit quandoque, dissolutionem putridam inducere, & citam putredinem. Aliquando inventus fuit sanguis grumosus concretus circa cor, majora vasa, & pulmones infarciens. Sed notum est, acetum blande solvere coagulatum sanguinem; simulque efficacissimum dare adversus omnem putredinem remedium; ideo eximium usum in hoc morbo habet (*y*). Omnium maxime prodest, si *ruta*, *marrubio*, *scordio*, infusis, acetum medicatum redditum fuerit: certissimum enim & efficacissimum sudoriferum esse acetum, nemo est qui negare possit: additur salis marini pauculum, quod pariter putredini resistit; haec dein aqua diluuntur; & tepide potantur mane in lecto: sequitur brevi sudor, sicque omnia vasa cutanea pervia manent, & per ipsum calidum vaporosum sudorem abstergitur cutis; unde removeri poterit, si quid adhuc de veneno cuti affixum haereat;

(*s*) Theriac. Cap. III. pag. 426. (*t*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 108. (*u*) Lib. V. Cap. III. pag. 75. (*w*) Ibidem. (*x*) De Febre pestilenti &c. pag. 371. (*y*) H. Boerh. Chem. Tom. II. Part. I. Process. L. pag. 213.

reat; praecipue si simul locus demorsus interea foveatur linteo posca calida madido. Videmus autem, quod & veteres Medici sudores suaserint inter prophylactica remedia, & irritaverint cutim, ut versus superficiem corporis major copia ac impetus humorum derivarentur. Sic monuit *Dioscorides* (z): *Praeter haec, sudores & ante cibum & post cibum eliciendi, quin & dropaces & sinapismi universo corpori alternatim applicandi.*

5°. Ex illis, quae ad §. 1138. dicta sunt, patet, quod antequam pavor aquae accedat, suspiria, tristitia, solitudinis studium, observentur in demorsis: imo & constat, plures, quibus dudum venenum in corpore latuerat, emaciari multum. Verum haec omnia sunt symptomata Melancholica (§. 1094.), in quo morbo, uti dictum fuit ad §. 1092., mobiliora de sanguine dissipantur, immobiliora uniuntur; unde sanguis crassior & minus meabilis redditur. Praeterea in cadaveribus hydrophoborum omnia viscera sicciora solito reperta fuerunt. Merito ergo in cura prophylactica commendatur humectatio totius corporis per balnea, natationes, &c.; si enim corpus omnibus his modis redderetur quasi semihydropicum, obtineret conditio fluidorum & solidorum opposita illi, quae in hydrophobia observatur. Celebres quidam Medici fuerunt in alia opinione; & cum viderant, hydrophobos adeo horrere aquam, crediderunt esse quandam antipathiam inter causam illam venenatam & aquam; adeoque voluerunt, aquam nocere, non vero prodesse. Ita sensit *Palmarius* (a), qui adeo damnosam in hoc morbo aquae applicationem credidit, ut scripserit: *Recens etiam inflictum vulnus, si aqua abluitur, vix ullo postea remedio aeger restitui queat, alte adeo aqua venenum ejusmodi in corpus dejicit atque impellit.* Similia apud *Salium Diversum* (b) leguntur: *At nec ad praeservandum balneum, seu potus aquae, est potens remedium, nec ad curandum; immo cum ingens antipathia sit inter aquam & virus istud, ut supra monstratum est, epota aqua semper detrimento erit patientibus.* Credo tamen, neminem, qui hactenus dicta de hoc morbo attente considerat, uti & illa quae sequenti paragrapho adhuc dicenda erunt, facile accessurum esse huic opinioni, quae & rationi & experimentis repugnare videtur.

6°. Omnia haec efficient, ut omnes humores sint satis diluti, a diathesi ad putredinem quam maxime alieni; simulque, dum repleto ventriculo lenis vomitus quandoque excitatur, & alvus laxa servatur per victum humidum, levem, laxantem, cavebitur, ne quid accumuletur in primis viis, ob rationes datas ad numerum tertium hujus paragraphi.

Cum autem hoc venenum vulnere inflicto recipiatur plerumque; simulque conferat, uti numero tertio dictum fuit, movere humores versus corporis peripheriam, ut sic venenum susceptum expellatur per eandem viam, qua applicatum fuerit corpori; ideo videntur veteres Medici consuluisse acria aromata, tam in cibis quam in medicamentis, ut aucto sic humorum motu

(z) Theriac. Cap. III. pag. 426. (a) De Morbis contagiosis pag. 270
(b) De Febre pestilenti &c. pag. 374.

motu dissiparetur susceptum Venenum. Ita *Celsus* (*c*) post sudorem in balneo jubet, ut multo & meraco vino excipiantur aegri, quod omnibus *venenis contrarium est*. *Dioscorides* (*d*) cibos acres (δριμυφαγίαι) & meracos potus, quibus vis veneni egregie retundi potest, quotidie assumendos suadet. Magnum inprimis effectum exspectabat ab alliis, porris, cepis, quia observabat, haec difficilius mutari in corpore, suamque indolem diu retinere, cum totum corpus haec, copiosius vel diutius ingesta, redoleat: unde credebat, illa tanto efficacius agere in hoc venenum, quanto magis resistebant viribus immutantibus ingesta. Aromata blanda, copia aquae diluta, prodesse possunt, quatenus perspirationem & sudorem movent: idem etiam de parco vini usu verum est: sed multum his calefacere corpus, & augere sanguinis velocitatem, non videtur conducere, cum ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, constet, humores dilutos, blande motos, & humectationem corporis, longe plus prodesse ad curam prophylacticam. Sudor autem, uti ad numerum quartum hujus paragraphi dictum fuit, pulcherrime excitari poterit aceto aromatico, copia aquae diluto. Confirmantur haec omnia, quia biliosi in hydrophobiam magis vergunt, quam pituitosi, uti ad §. 1137. dictum fuit. Facile patet, ob eandem rationem, magnum motum corporis & animi pariter periculosum esse in demorsis. Pacata inprimis mentis quies hic multum facit; adeoque, quantum fieri poterit, probabili ratiocinio debet excuti futuri mali metus; & ob hanc rationem decantatissima specifica ad hunc morbum prosunt, quia saepe fiduciam aegri augent. Plures casus leguntur (*e*), qui docent, hoc venenum, diu latens in corpore, subito in nervum erupisse, dum imprudenter narrabatur aegris, alios demorsos in hydrophobiam incidisse.

§. 1144. Curatio vero morbi jam praesentis videtur tentanda, maxime in primo gradu; & in initio secundi (1138.), inprimis quum aliter funestissimo exitu neglectus plectatur. Apparet maxime probabile, & paucis experimentis confirmatum, sequentia fieri debere: 1. statim post prima signa invadentis mali (1138.) morbus tractandus, ut summus inflammatorius (890.), mittendo sanguinem ex lato vulnere magni vasis ad animi deliquium usque, mox clysmata ex aqua nitrosa, modiceve salsa, cum pauxillo aceti, injicienda: haec repetenda audacter, etiam plus, quam in aliis morbis prudentia concederet: interim hoc facto, obnubilatis oculis in piscinam frigidam demittendus, vel aquae frigidae injectu humectandus tam diu, donec aquam vix amplius paveat; tum statim plurimum aquae bibere cogatur; & de die sic vexato vesperi concilietur somnus: victus sit tenuissimus, humectans semper.

Hacte-

(*c*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308. (*d*) Alexipharm. Cap. III. pag. 426.
(*e*) Sauvages Differt. sur la Rage pag. 5.

Hactenus de cura prophylactica dictum fuit: sequitur jam, ut videamus, quid tentari possit, ubi venenum rabidi animalis, hactenus silens, incipit actuosum reddi. Signa, quae hoc docent, & varii gradus morbi, descripta fuerunt §. 1138. Simul & semel applicanda esse summa remedia, ut infaustus diri morbi exitus praecaveatur, nemo negabit: specificis enim multis, licet quam maxime decantatis, confidere tuto non licet, uti postea patebit. Tota autem morbi historia, & aliqui successus in hoc morbo curando, videntur suadere, morbum hunc tractari debere ut inflammationem summam, admodum periculosam, & subito in gangraenam tendentem. Quin imo valida remedia antiphlogistica, inprimis venae sectio, videntur hic tentari posse longe audacius, quam in aliis morbis prudentia suaderet; cum miserrima mors instet, nisi cito succurrere possit Medicus. In illo aegro, cujus ad §. 1130. 1139. mentio facta fuit, & qui ex inflammatione ventriculi in hydrophobiam inciderat, venae sectio levamen attulit; quam repetere non dubitaverunt Medici, licet extrema corporis frigida rigescerent cadaveris instar, nec pulsus amplius percipi posset. Animose autem repetita fuit sanguinis missio, simulac dira symptomata denuo recrudescebant; & undecim venae sectionibus, intra quatriduum institutis, evasit ab hoc morbo (*f*); sed & in hydrophobis a morsu rabidi animalis venae sectionem ad animi deliquium usque institutam profuisse legitur (*g*). In alio aegro, etsi non curaverit morbum, tamen satis notabile levamen attulit (*h*). Clysmatum pariter egregius usus est, partim ut eluantur intestina putridis faecibus, partim etiam ut, elotis jam intestinis, clysmata injecta, diutius retenta, resorbeantur venis bibulis intestinorum; sicque subministretur sanguini liquidi copia, dum illud deglutire horrent aegri. Formulae talis clysmatis in Materia medica ad hunc numerum habentur; quae inprimis, ob salinum stimulum nitri & salis marini additum, crassa intestina abluent & faeces contentas educent: quod ubi factum fuit, tunc minui poterit salium copia, ut diutius retineri possint, adeoque facilius resorberi. Omni bihorio tale clysma injiciendum est, quia summum hic in mora periculum. Pulchrum hunc clysmatum usum notavit *Aurelianus* (*i*), *ut, si omnino potum recusaverint, qualibet tamen parte quiddam liquoris assumant*; jussitque parva copia simul injici clysma, tunc enim facilius retinetur: *Erit enim ejus continentia utilis ad minuendam sitim.*

His factis, cum insuperabilis ille omnis liquidi horror jam adest, vel brevi futurus metuitur, tentant Medici vi quasi illata pavorem aquae superare, dum aegros invitos in frigidam aquam demergunt, & quidem obnubilatis oculis, ut tanto majori cum apparatu & terrore hoc fiat; vel, si hoc fieri commode non possit, aqua frigida perfundunt totum corpus. Senis hydrophobi tali immersione curati exemplum ad §. 1139. memoratum fuit. *Celsus*

(*f*) Medic. Essays Tom I. §. 29. pag. 283. &c. (*g*) Acad. des Sciences l'an 1699. hist. pag. 58. (*h*) Medic Essays Tom V. Part. 2. §. 51. pag. 592. (*i*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 231.

fus (*k*), ubi jam aquae timor aderat, dixit: *Unicum tantum remedium est, nec opinantem in piscinam, ei ante non provisam, projicere; & si natandi scientiam non habet, modo mersum bibere pati, modo attollere; si habet, interdum deprimere, ut invitus quoque satietur aqua. Sic enim simul & sitis & aquae metus tollitur.* Videtur autem improbasse hanc methodum *Aurelianus* (*l*), dicens, illos, qui hac utuntur, nescios fuisse, *quod passionis curatio illa sit, non ut bibant aegrotantes, sed ut bibere velint.* Praeterea metuebat a frigore aquae, & *Celsus* videtur pariter hoc suspectum habuisse, dum (*m*) dicit: *Sed aliud periculum excipit, ne infirmum corpus, in aqua frigida vexatum, nervorum distentio absumat. Id ne incidat, a piscina protinus in oleum calidum demittendus est.* Interim tamen in extremo hoc morbo extrema remedia esse tentanda dictat ratio; & si brumali tempore a nimio frigore aquae mali quid metuendum videretur, posset illa egelida reddi: attamen a subito illo horrore & concussione totius corporis, quae percipitur ab immersione in aquam frigidam, speratur merito magna mutatio, atque ideo haec praefertur. Horrorem illum aquae sublatum fuisse hac methodo in hydrophobis, satis certis constat observatis. Novi hoc factum fuisse Lugduni Batavorum in homine, qui a fele rabida demorsus, neglecto vulnusculo, sexto mense in hydrophobiam incidit: postquam enim larga copia aquae perfusus fuerat toto corpore, bibere potuit, & levari in omnibus videbatur: attamen periit. Sed notandum, quod jam per triginta horas fuerit hydrophobus, antequam hoc remedium tentaretur. Verum & alius casus legitur (*n*) de puella viginti annorum, quae jam hydrophoba cum esset, immergebatur aquae satis frigidae, in qua copiosus sal marinus dissolutus erat: repetebatur frequenter haec immersio; & postquam diu sic illam vexaverant, relinquebatur in balneo, tota quasi stupefacta. Mirabatur haec aegra, quod jam aquam absque horrore videre poterat; postea autem febricitabat quidem, sed communi methodo feliciter tractabatur haec febris, a qua mensis circiter spatio evasit. Vomendi conatus aderant, & levabatur vomitu. Toto autem morbi decursu balnea frequenter abhibita fuerunt: unde videtur prodesse, si vi illata dometur ille aquae metus; simili modo ac antea patuit ad §. 1113. δ. melancholicum delirium emendari quandoque, dum magna vi repugnant, qui horum aegrorum custodiam gerunt. In eodem loco legitur de hydrophobo, cui arbori alligato ducentae urnae aquae projiciebantur in corpus, tali cum effectu, quod aquae metus cessaret. Requiritur autem immersio, vel larga profusio aquae; nam a modica aqua irritatur morbus, non domatur.

Cum autem ad conspectum aquae ilico horrescant aegri, tentatum fuit, an ex vase clauso per fistulam liquores sugere possent. Similes artes, quibus Medici succurrere tentabant Hydrophobis, jam apud *Aurelianum* (*o*) legun-

(*k*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308. (*l*) Ibid. pag. 232. (*m*) Ibidem. (*n*) Academ. des Sciences l'an 1699. hist. pag. 58. (*o*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234.

leguntur. Varia talia tentamina & alibi (*p*) habentur; sed plerumque absque successu. Apud *Joannem Fabrum Lynceum* (*q*) quidem habetur, quod hydrophobus per canaliculum (contecto poculo, ne liquida videret) trahere liquida & sorbere potuerit, nec tamen evaserit. Sed plures alii auctores testantur, nec per fistulam hydrophobos liquida ducere potuisse (*r*).

Cum autem, uti ad §. 1142. dictum fuit, in hoc morbo circa ventriculum biliosi corrupti humores haerere soleant, & vomitus, sive spontaneus, sive per artem excitatus, levamen attulerit aegris, uti constans apud autores observatio docet; profuturum videtur & vomitorio uti, inprimis ubi post venae sectionem & balnea modo laudata potare denuo possunt aegri; tunc enim longe facilius Emetica tolerantur, dum post singulos vomitus aqua tepida potari potest.

Omnibus his adhibitis, certum est, multum turbari aegros, & admodum delassari, quae incommoda nunquam melius leniuntur, quam pacato somno.

Emulsa ex seminibus farinosis cum syrupo papaveris albi; vel & opium prudenti dosi datum, huic indicationi tuto satisfacient.

Cum autem antedictis constiterit, in morbo hoc omnia exsiccari, hinc sponte patet, humectantia in victu requiri; & simul adeo tenuia, ut facillime a visceribus chylopoieticis subigi possint. Decoctum hordei, oryzae, avenae, emulsa ex his & seminibus farinosis parata, sufficient, quae & simul putredini in hoc morbo metuendae adversantur.

§. 1145. Ut vero methodus haec nititur omni morbi indole, omni artis praecepto; ita videtur nihil exitiale magis, quam acerrimis calefacientibus, exsiccantibus, nervosum genus exacerbantibus medicamentis, hic venenis, jam exsiccatos suo malo aegros enecare; rursumque nihil crudelius, quam, abjecta curatela omni, statim negligere, aut suffocare.

Cum in multis venenis & in morbis malignis observetur in corpore humano, quod vires ilico langueant, pulsus fiat debilis, celer, intermittens; hinc antidotorum titulo fere semper fuerunt data talia remedia, quae calida aromatica virtute vires erigunt, & motum vitalem augent. *Theriaca*, *Mithridatium*, & his similia composita officinalia remedia, magnam aromatum copiam habent, & satis calefaciunt, dum assumuntur. Cum autem quandoque per sudorem diffletur susceptum contagium, uti in febre pestilentiali observatum aliquando fuit; hinc & commendabantur in hoc morbo ad eundem finem talia remedia. Verum si considerentur omnia symptomata Hydrophobiae; uti & illa quae in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerunt observata; satis patet exsiccari hic totum corpus, turbari ac irritari totum systema

(*p*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 277. (*q*) Hernandes hist. rerum medic. Mexic. pag. 492. (*r*) Stalp. van der Wielen Observat. rarior. Cent. 1. N°. 100. pag. 436.

ma nervosum, & saepe febrim satis validam accendi cum inflammatione faucium, oesophagi &c. Adeoque satis patet, calida exsiccantia remedia minime conducere, dum aquae metus adest. In cura prophylactica aliquem usum habere possunt, si prudenti cum moderamine dentur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Interim tamen videmus a multis calida & acria talia commendari. Sic testatur *Celeberrimus Albertinus* (*s*), *Bononiae & in vicinis montibus circumferri antidotum adversus rabiosorum canum morsus, cujus natura & compositio non hercule satis nota est; sed usus ipse atque experientia comprobavit; idque urinas ciere adeo frequentes vidit, ut interdum sanguineae apparerent.* Videtur autem satis verosimile esse, quod arcanum illud remedium cantharidibus constet, cum illae laudentur ad hydrophobiam a quibusdam. Sic apud *Baccium* (*t*) legitur, quod *Rhazes* & *Joannes Damascenus* commendaverint antidotum ex cantharidibus, si nempe, abscissis alis, capite ac pedibus, infusae per noctem & diem in lacte ebutirato & acetoso, mox exsiccatae ac lenticulae farina exceptae, formarentur in trochiscos ad pondus scrupuli unius ex vino, & exhibeatur trochiscus ad multos dies. Si autem patiens eminxerit sanguinem, lacte recenti attemperari posset urinae acrimonia: unde videtur alibi inter salutis signa numerasse (*u*), mictum urinae nigrae, etiam sanguinolentae, si alia non adessent accidentia. Postea idem remedium ab aliis Medicis commendatum legitur (*w*). Si autem considerentur illa, quae *Dioscorides* (*x*) habet de effectis cantharidum humano corpori ingestarum; quod nempe sequantur erosiones ab ore ad vesicam usque, animi defectiones, fastidia, vertigines tenebricosae, mentis alienationes &c., patebit satis, minime tutum esse talis remedii usum; & quidem in morbo hoc, ubi & deglutitionis organa saepe inflammata sunt, & convulsiones aliaque symptomata demonstrant, cerebrum ac nervosum systema adeo irritari; simulque in hydrophobis non possunt potu copioso assumto haec acria dilui & enervari.

Videtur ergo methodus curandi, praecedenti paragrapho descripta, optima esse, donec vera specifica antidotus ad hoc venenum inventa fuerit, cui confidere liceat.

Cum autem hydrophobi rarissime emergant ex hoc morbo, & metus videatur ne contagium communicetur aliis hominibus morsu, vel saliva, quam inviti aliquando in adstantes exspuunt, crediderunt quidam, licitum esse, ut suffocarentur miseri aegri, quorum desperata salus esset, & qui ipsa morte pejora mala pati debebant. Imo quandoque a magistratu impetrata venia hoc factum fuisse scitur. Crudele autem est occidere hominem ideo, quia servare non possumus; & merito *Tulpius* (*y*) monuit sequentia, postquam hydrophobi casum descripserat. *Opus non fuit, nec huic, nec aliis aegris* (*quos*

(*s*) Institut. Bonon. Tom. I. pag. 410. (*t*) De Venenis & Antidotis pag. 80. (*u*) Ibid. pag. 74. (*w*) Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 985. (*x*) Alexipharmac. Cap. 1. pag. 402. (*y*) Observat. Medic. Lib. I. Cap. XX. pag. 42

(quos equidem vidi satis frequentes) mortem maturare sive per stragula sive per culcitram (uti loquitur vulgus) ori impositam. Pereunt quippe per se satis celeriter: utpote raro superstites, cum aquae formidine, in diem vel tertium vel quartum. Ex praecedentibus etiam constitit, non omnes delirare, imo multos sanae mentis esse ad mortem usque: in illis vero, qui in furorem aguntur, brevi sequuntur convulsiones & mors.

Cum autem spes exigua sit curandae hydrophobiae, nec tamen certa desperatio, quia aliqui emerserunt, animose tentanda sunt summa remedia; simulque cavendum, ne adstantibus nocere possint. Hoc autem non adeo difficile esse patet, quia rari casus sunt, ubi hydrophobus alios homines infecit; imo notat *Tulpius* (z), quod nunquam viderit rabidorum sputa cuiquam detrimento fuisse; sed simul addit, quod curaverit sollicite semper haec mari abluere; & merito quidem, cum ex praecedentibus constet, salivam inprimis hoc contagio affici. Saltem inde patet, satis caveri posse ne propagetur contagium, adeoque merito damnari crudele illud consilium, quod hydrophobos suffocandos jubet.

§. 1146. **Nec desperandum tamen, ob exempla jam in aliis venenis constantia, de inveniendo hujus singularis veneni antidoto singulari.**

Patuit ex ante descripta curatione, tam prophylactica, quam therapeutica, hydrophobiae, quanto molimine opus sit, quantum vexari debeat aeger, ut post susceptum contagium ab hoc morbo immunis maneat. Omnibus autem his abstinere possemus, si cognitum foret remedium, quod iners redderet illud venenum, vel destrueret, absque insigni matatione corporis. Tale remedium singularis antidoti nomen mereretur; sed nullum tale hactenus cognitum est, cui tuto confidere liceat. Interim simile quid inveniri posse, videtur admodum probabile; cum & in aliis venenis domandis hoc factum fuerit. Sulphur cum vitro antimonii, aut regulo, fusum, virulentiam tollit, imo ipsius arsenici malignitatem domat; & argenti vivi vim in corpore humano adeo mitigat, ut fere iners reddatur; uti docet Aethiops mineralis & cinnabaris. Plurimi fide dignissimi Itinerantes unanimiter testantur, Indos atrocissima venena nosse; sed & simul certissima antidota, quae tamen Europaeos pertinaciter celant. Illud venenum, de quo §. 1136. mentionem feci, quo tela imbuta levi etiam vulnusculo certam subitamque mortem faciunt, iners redditur molli saccharo: si enim gallinae, simul ac virulentum vulnus inflictum fuerit, saccharum pulverisatum intrudatur in ingluviem, nihil mali patitur. Haec exempla sufficiunt (plura enim recenseri possent) ut probetur possibilitas inveniendi talis antidoti ad hydrophobiam. Sed simul apparet, magnam hic semper manere difficultatem. In hominibus enim demorsis haec tentamina vix institui possunt, dum prudens Medicus nunquam committet salutem aegri incerto remedio: in animalibus rabiosis qui-

(z) Ibidem.

quidem haec experimenta tentari possent, sed merito omnes horrent se exponere periculo, ne inficiantur, dum propius accederent.

Interim tamen, recentioribus experimentis, ab egregiis Medicis institutis, videtur, multum boni ab argenti vivi usu exspectari posse. Paucis conabor recensere illa, quae in causa fuerunt, ut hanc methodum tentarent.

Ex morbi hujus historia patuit, venenum hoc inprimis in saliva animalis rabidi haerere; & quidem in saliva, dudum exsiccata, adhuc superstes esse tali cum effectu, ut morbum propagare possit. Praeterea licet vulnus alteri parti corporis inflictum fuerit, tamen & salivam infici, dum hydrophobia adest. Sed & observatum fuit, citius venenum effectum suum producere, si salivae immediate communicatum fuerit per oscula, halitum ex ore rabidi hominis susceptum, vel vulnera faciei, inprimis in vicinia glandularum & ductuum salivarium. Notarunt praeterea, ingentem salivae spumosae copiam excerni in hydrophobis, acsi natura tentaret per hanc viam expellere hoc venenum, nec sufficeret tamen. Cum autem argentum vivum, corpori humano applicatum, solvat humores, & magnam secretionem excretionemque per glandulas ac ductus salivares producat, sperabant hoc remedio sic posse juvari naturam, ut solutis humoribus facilius extricaretur venenum & expelleretur de corpore. Dum vero in lue venerea, in scabie, & in aliis morbis satis difficilibus, insignem opem attulerat argenti vivi usus, merito tentabatur & in hoc morbo, quem adeo funestum omnes Medici agnoverunt hactenus (vide §. 1139.).

Palmarius (*a*) vulneribus a rabioso cane inflictis applicari jussit mercurium sublimatum, uti & praecipitatum rubrum, sed tantum hoc scopo, ut erodendo plaga redderetur amplior, irritando humores majori copia ad vulnus confluerent, sicque venenum susceptum eliminaretur. In actis Parisinis (*b*) dubio modo proponitur argenti vivi usus copiosus, ut nempe tentaretur an prodesse posset. Verum postea egregius Medicus (*c*) venenum rabidum statuens esse verminosum, quod tamen nondum probatum est, voluit solis anthelminticis curam tentandam esse, atque ideo pulverem *Palmarii*, de quo sequenti paragrapho dicetur, tantum nomen habuisse credidit, quia pleraque ingredientia ad classem anthelminticorum remediorum pertinent. Cum autem argentum vivum merito pro efficacissimo remedio contra vermes habeatur, unguento mercuriali illinivit vulnus inflictum, ac vicina loca, & quidem optimo cum eventu, uti pluribus observationibus practicis probat; praecipue, quod quatuor homines eodem die demorsi fuerint ab eodem lupo rabido, & omnes mari immersi, frigida quamvis hyeme: bini ex his paucis diebus postea fuerunt facti hydrophobi: reliqui duo, funesto hoc exitu perterriti, cum jam signa imminentis hydrophobiae observarent, consilium petierunt, licet antea se maris balneo satis tutos credidissent. Statim cicatrices vulnerum & totum brachium illinivit unguento mer-

(*a*) De Morbis contag. pag. 272. (*b*) Acad. des Sciences 1699. hist. 57.
(*c*) Desault Dissertat. sur la Rage 1734. in 12°.

mercuriali; tribus diebus successivis hanc inunctionem repetiit; tuncque inceperunt cicatrices, antea elevatae & induratae, deprimi ac emolliri; dedit simul pulverem *Palmarii* quotidie: postea alternis diebus inunctionem mercurialem adhibuit, tali cum eventu, ut uterque curatus fuerit integre.

Verum & argentum vivum, aut ejus praeparationes, interno usu profuisse in cura hydrophobiae, pariter constat. Apud Chinenses pro certo remedio habetur sequens formula. ℞. moschi optimi gr. XVI.
cinnabaris nativae
— — — factitiae an. gr. XX.

Seorsim terantur in pulverem impalpabilem, dein misceantur, & exhibeantur cum haustulo spiritus fermentati ex oryza praeparati (Arrack). Plerumque intra duarum aut trium horarum spatium blandus somnus sequitur & perspiratio; quod si non fiat, repetitur eadem dosis, & certa creditur curatio (*d*). Laudatur autem illud remedium & ad curam prophylacticam, si detur statim post morsum inflictum, vel tam cito, quam fieri possit; tuncque per triginta dies ab hydrophobia tutum reddit hominem demorsum, quo tempore elapso datur denuo eadem dosis. Ubi vero jam aliqua signa hydrophobiae adsunt, tunc secunda dosis hujus pulveris debet dari tribus horis post primam dosin assumtam, & certa promittitur cura (*e*). Successisse hanc curationem saepius testantur auctores (*f*). Cum autem magna copia moschi addatur, cujus mirabilis virtus in morbis malignis, petechialibus, uti & in morbis convulsivis, recentioribus observationibus innotuit (*g*); non absque ratione cura pro parte saltem moscho tribui posse videtur.

Verum & alia observata docuerunt, absque addito moscho profuisse in hoc morbo praeparationes mercuriales: primo tentatum hoc fuit in duobus canibus rabidis, dando grana duodecim turbith mineralis; sequenti die grana viginti quatuor, tertio die grana quadraginta octo. Sequebatur ptyalismus, vomitus, purgatio; sed & simul eo usque debellabatur morbus, ut lac tepidum sponte biberent: quarta die uni cani adhuc data fuerunt grana viginti turbith mineralis, alteri non. Prior salivam uberrime effudit, & diris cruciatibus agitabatur: evasit tamen & a morbo, & a remedii dati periculo: alterum morbus nondum penitus devictus denuo aggressus fuit, sicque periit (*h*). Postea in ducentis animalibus, a rabidis canibus vulneratis, haec cura adeo feliciter cessit, ut ex tanto numero ne unicum quidem periret: unde conclusit celebris auctor, *morbum hunc gravissimum, saltem ubi primum gradum non excesserit, Mercurio, sive salivam moveat, sive non moveat, cedere.* Neque tantum in animalibus, verum etiam & in hominibus eadem cura successit. In juvene enim a cane rabido demorso, cui post sex dies jam aderat insolita moestitia, tremores, somni perturbati, tendinum subsultus, datus fuit vesperi

(*d*) Philosophic. Transact. N°. 474. vol. 43. pag. 226. (*e*) James a new method of curing &c. madness. pag. 33. 34. (*f*) Ibidem: & Sauvages Dissert. sur la Rage pag. 34. Philosoph. Transact. N°. 474. vol. 43. pag. 215. 216. (*g*) Philosoph. Transact. ibid. pag. 217-234. (*h*) James a new method of curing &c. madness. pag. 4. 5.

speri bolus confectus ex quatuor granis turbith mineralis, scrupulo lapid: contrajervae, & theriacae andromachi pauculo, ut inde bolus fieri posset. Nocte sequente paulum dormivit & sudavit; die sequenti bis alvum liquidam deposuit: similem bolum sumsit vesperi die sequenti, unde somnus longior, & sudor largior; bis etiam alvum deposuit, atque omnia symptomata minuebantur. Tertium autem bolum sumsit vesperi denuo, unde placide dormivit, copiose sudavit, & mane sanus vegetusque surrexit: in frigidam quotidie per dies quatuordecim descendit, postea sanus vixit. Crusta autem arida, quae vulnus manui inflictum tegebat, post tertium bolum sumtum, sponte decidit, vulnusque pure probe cocto per aliquot dies manavit, dein facile sanatum. Plures aliae observationes practicae in eodem tractatu habentur, quae efficaciam turbith mineralis in hoc morbo curando & praecavendo confirmant, uti etiam ab aliis Medicis observatum fuit (*i*).

Non videntur Medici, qui argentum vivum aut remedia inde parata adhibuerunt huic morbo curando, illa dedisse tanta copia, ut salivatio secuta fuerit; imo videntur potius illam evitasse; attamen cura successit. Interim si in pejori jam gradu foret morbus, nec a modica dosi levamen subitum appareret, videtur major quantitas, licet cum salivationis periculo, adhibenda esse. In cane, uti modo dictum fuit, ingens dosis turbith mineralis salivationem fecit molestam, sed & morbum sustulit. Praeterea legitur casus hydrophobi (*k*), qui evasit ex hoc morbo; sed toto morbi tempore ingentem copiam salivae excreverat, ita ut dentes omnes, ante morbum firmi, vacillarent: nullum tamen mercuriale remedium sumserat, sed opiatis spasmum faucium levare conati fuerant Medici. Unde videtur concludi posse, salubrem esse illam salivae copiosae evacuationem in hydrophobia, adeoque nec salivationem hic metuendam esse.

Quamvis autem haec omnia egregium effectum mercurialium remediorum testentur, tamen non videtur negligenda esse vulneris debita pertractatio, ut nempe diu apertum maneat, & virus susceptum exire possit. Juvenis demorsus a cane rabido, cum simul gonorrhoea laboraret eodem tempore, sumebat vesperi dosin mercurii dulcis, & sequenti mane purgans; vulnus autem, communi methodo tractatum, satis cito consolidabatur. Neque tamen frequens usus mercurii dulcis impedivit, quo minus, mensis spatio elapso post vulnus inflictum, summa rabie correptus miserrime perierit (*l*).

§. 1147. Hactenus vero nullius ea comperta fides, cui credi queat salus miserrime periclitantis hominis, quum nullum sit notum, cujus experimenta certa, sed vel speculationi ortum debent, vel descriptis ex alio confisum fuit: nec Aeschrionis apud Galenum & Oribasium arcano de cancris combustis; nec Scribonii Largi fami-

(*i*) Sauvages Dissertat. sur la Rage pag. 53. 54. & 58. 59. (*k*) Philosoph. Transact. N°. 474. Tom. XLIII. pag. 261. (*l*) Medic. Essays Tom. V. part. 2. pag. 590. &c.

famigerata opiata ad rabiem Siculorum; nec Peregrini consilio de pelle hyaenae, nec Aëtii, Rufi, Posidonii, cinere cancrorum cum Theriaca; nec jactata Palmario medela; vel nimis laudato Mayerno, Grew, & venatoribus, stanno cum mithridatio; nec in insomniis sacris revelata radice Cynorrhodonis, aliisve in coelum elato Lichene cinereo terrestri, pimpinella, jecore rabiosi canis exusto, & similibus; exceptis.

Postquam dictum fuit de variis methodis, quae ad curandam rabiem caninam adhibitae fuerunt, superest, ut examinetur, quid credendum sit de illis remediis, quae specificorum titulo ad hunc morbum commendantur, & magnam olim famam habuerunt, imo adhuc hodie quaedam magnis encomiis extolluntur. Ubi omnes cautelae in curando hoc morbo enumeratae sollicite observantur, facile permittunt Medici specificorum usum, cum plura inter haec numerentur, quae saltem nocitura non videntur, si non profuerint: nec aegre ferent cordati, licet his specificis adscriberetur curatio, quae efficacioribus remediis debebatur. Aegrorum fiducia erigitur saepe horum specificorum usu, quod multum prodest in hujus morbi cura, uti ante dictum fuit: hinc non miramur, egregios Medicos, etiam haec dedisse remedia, licet omnem curationis spem in efficacioribus auxiliis posuerint (*m*). Verum nulla experimenta docuerunt, quod possimus certa fide committere salutem hominis, de tanto morbo periclitantis, his specificis solis. Plura ex his veteribus Medicis cognita fuerunt & laudata, attamen, uti ad §. 1139. dictum fuit, desperabant de cura, ubi aquae metus aderat. Ex observationibus antea memoratis constitit, nec prophylaxin certam contra hunc morbum ab his sperari posse, cum multi hydrophobi facti fuerint, licet diligentissime similia adhibuissent, quod & ulterius patebit, dum singula hic memorata breviter percurremus.

Praeterea saepe omnino incertum est, an animal, quod morsum inflixit, vere rabiosum fuerit; hinc similia data videbuntur saepe mira praestitisse, ubi simplex morbus absque ullo malo sequente sanatur. Multa certe ex his remediis merae speculationi originem debent, dum v. g. credebant venenati animalis partem, vel vulneri appositam, vel intus assumtam, proprii veneni efficaciam enervare, vel integre destruere. Hinc pilos rabiosi canis vulneri applicandos laudaverunt: alii jecur hujus animalis aegris comedendum dederunt &c. Plura etiam apud *Galenum* aliosque veteres Medicos leguntur, quae ab antecessoribus suis acceperant; sequentium saeculorum Medici eadem similiter descripta, iisdemque encomiis celebrata, posteris tradiderunt. Fateri enim debemus, illam partem Medicinae, quae de viribus & usu medicamentorum agit, minus reliquis excultam esse. Eaedem vires, quae apud *Diosco-*

(*m*) Sauvages Differt. sur la Rage pag. 49. 50. James a new method of curing &c. Madness. pag. 39.

Dioscoridem, *Galenum*, *Plinium* leguntur, adhuc tribuuntur plantis ejusdem nominis. Laudabili industria Botanici quaesiverunt, ut plantas a Veteribus memoratas cognoscerent, talesque characteres designarent, quibus sera posteritas illas ab omnibus aliis posset distinguere. Verum nondum satis indagatum fuit sedula observatione, an vires his plantis adscriptae certo effectu se manifestarent. Quantum autem utilitatis caperet Ars Medica, si severo & prudenti scrutinio expungerentur omnia, quae falsa vel dubia de medicamentorum viribus leguntur. Si unusquisque, qui Medicinae operam dat, toto vitae curriculo vel unam plantulam omnibus modis examinasset, ut disceret illius usum verum, jam dudum exhaustus fuisset ille labor, & plura haberemus remedia cognita, quibus certo & tuto confidere possemus. Considerabimus jam praecipua ab auctoribus ad hunc morbum laudata remedia.

Aeschrionis apud Galenum &c. Cinerem cancrorum, vel solum, vel additis radice gentianae & thure, laudat *Galenus* (*n*) tanquam remedium totius proprietate substantiae efficax ad hunc morbum praecavendum, si homini demorso quotidie daretur per quadraginta dies ad mensuram magni cochlearis. Ubi vero non statim a morsu inflicto dabatur hoc remedium, verum tantum post aliquot dies, tunc duplicatam dosin requiri monebat. Modum autem praeparandi sequebatur, quem *Aeschrion*, empiricus medicamentorum peritissimus, tradiderat, qui & concivis & praeceptor *Galeni* fuit. Cancros enim viventes, (fluviatiles ac majores laudavit *Aëtius* (*o*)) comburebat in patella aeris rubri in cineres, qui in pollinem facile conteri poterant: decem partibus cinerum cancrorum addebantur quinque partes radicis gentianae, & una pars thuris. Certo tamen tempore anni, & decima octava die Lunae, illam ustionem faciendam monet: interim non adeo confidebat huic remedio, quin vulneri imponeret simul emplastrum ex pice opopanace & aceto acerrimo, quod citam consolidationem impediret. *Dioscorides* (*p*) idem remedium commendat, sed non meminit, in cupreo vase comburendos esse cancros, at igne accensorum vitis albae sarmentorum cremandos jussit; quod etiam monuerat *Aëtius*. Licet autem *Dioscorides* laudaverit cancrorum cinerem cum gentiana & thure tanquam efficacissimum remedium, quo cum fiducia uti liceat, tamen non videtur credidisse, illud semper effectum praestare; nam dicit, illud remedium solum nonnullis saluti fuisse; sed simul monet, nihil obstare, quo minus & alia adhibeantur auxilia, vulnerisque dilatationem, ustionem &c. commendat. Certe si credidisset, illud specificum nunquam fallere in hoc morbo, facile abstinuisset ab aliis omnibus. Videtur autem vulneris perpetua irritatio per acre emplastrum magis profuisse, quam jactatum illud remedium.

Nec Scribonii Largi &c. Auctor ille, qui sub *Claudio* vixit, de compositione medicamentorum librum scripsit, & a *Galeno* aliquoties citatur. In-

(*n*) De simpl. Med. Facultat. Lib. XI. Cap. 1. N°. 34. Charter. Tom. XIII. pag. 310. 311. (*o*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*p*) Theriac. Cap. II. pag. 423. 424.

Inter medicamenta composita mentionem facit antidoti, quam quotannis componebat praeceptor ejus *Apuleius Celsus* (*q*), & in Siciliam mittebat, quia ibi sunt plurimi canes rabiosi. Componebatur autem illa antidotus ex aromatibus satis calidis, *Nardo syriaco*, *croco*, *myrrha*, *costo*, *casia*, *cinamomo &c. & opio*. Dabatur autem fabae aegyptiae magnitudine ex aqua per dies triginta demorsis hominibus, ad praecavendam hydrophobiam; imo etiam jam aquae metu correptis: verum patet satis ex ipsis *Scribonii* verbis, quod non crediderit illud esse certum remedium: dicit enim: *Hoc proficit, ut aquam postea sine timore sumant, & minus quidem liberati hac difficultate cruciantur. Caeterum nemo adhuc correptus hoc malo, quantum ego novi, expeditus est.* Praeterea, ubi recensuit vires varias hujus antidoti in aliis morbis, addit sequentia: *Oportet autem locum demorsum a rabioso cane, vel a serpente, diu tenere in exhulcerationem: neque pati cicatricem ducere, ut virus illa pertrahatur*; & ob hanc rationem imponi jubet acria remedia, quae etiam sanas partes exulcerant.

Patet satis ex his, quod certa & specifica vis contra venenum rabidi animalis ab hac antidoto exspectari nequeat, sed agat similiter, ut *Theriaca*, *Mitridatium* & similia, quae aromatibus calidis atque opio constant. Quid autem boni ab his exspectari possit, ad §. 1143. dictum fuit.

Nec Peregrini consilio de Pelle Hyaenae. Apud *Scribonium* (*r*) pariter hoc remedium laudatur. A barbaro homine, in Cretam insulam post naufragium appulso, hoc arcanum venisse asserit, qui, *cum liquorem timerent, & latratus ederent, spasmoque vexarentur, remedio brachio sinistro alligato efficiebat, ut & potionem acciperent, & liberarentur vitio.* Pro magno munere dein accepit *Scribonius* illud arcanum, quod erat *Hyaenae corii particula panno inligata.* Modeste tamen fatetur, se hujus experimenti instituendi occasionem non habuisse, licet protinus magna cum cura hyaenam invenisset, & pellem jam paratam haberet. *Aetius* (*s*) autem voluit substerni utiliter, & insterni, his aegris pellem ursi, aut vituli marini, sed inprimis hyaenae; cujus etiam cinerem sedare aquae formidinem dicit. Alter usus pellis hyaenae apud *Aurelianum* (*t*) legitur: *Alii poculo lineo panno super imposito, vel beluae pelle, potandum putant, superstitione traducti scilicet, quod naturalis authoritas beluarum, quae canibus est contraria, timorem aegrotantium solvat.* Parum autem utilitatis inde exspectasse *Aurelianum*, patet ex his, quae statim sequuntur: *Sed haec, quae vulgus per experimenta probata putat, longe aliena ab arte monstrantur.*

Beluam hanc *Aureliani* esse hyaenam, videtur constare ex *Plinio* (*u*), qui umbra hujus animalis canes obmutescere tradit; item illud vomitionem hominis imitari ad sollicitandos canes, quos invadat. Cum autem inter naturalis historiae scriptores nondum absolute constet, quale illud animal sit, cui dotes mi-

(*q*) Scribon. Larg. N°. 171. 172. pag. 120. &c. (*r*) Ibidem. (*s*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. versa. (*t*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234. (*u*) Lib. VIII. Cap. XXX. pag. 188.

mirabiles a *Plinio* momoratae tribui possint; satis patet, non multum utilitatis exspectari posse ab hoc remedio.

Nec Aëtii, Rufi, Posidonii, cinere cancrorum cum theriaca. Quid sentiendum sit de efficacia cinerum cancrorum, antea dictum fuit; uti etiam de usu theriacae & similium in cura prophylactica.

Nec jactata Palmario medela. Postquam in cura demorsorum recensuerat *Palmarius* (*w*) omnia illa, quae ex Veterum sententia ad hunc morbum sanandum commendabantur, tradit remedium, cujus tantam asse credebat efficaciam, ut, nulla etiam vulneris cura habita, quacumque victus ratione uterentur demorsi, certa sanatio ab ejus usu sperari posset; non tantum prophylactica, verum etiam dum aquae metus jam aderat. Bina tantum excipiebat: si nempe partes capitis, dentibus superiores, morsu rabidi animalis laesae fuissent; aut vulnus statim a morsu aqua frigida elotum; tunc enim exiguam salutis spem superesse voluit, in reliquis vero nunquam fallere.

Talis autem erat hujus remedii formula: *R. Foliorum rutae*, *verbenae*, *salviae minoris*, *plantaginis*, *foliorum polypodii*, *absinthii vulgaris*, *mentae*, *artemisiae*, *melissophylli*, *betonicae*, *hyperici*, *centaurii minoris*, *singulorum aequale pondus*. Quotannis lectae hae plantae, dum maximo in vigore sunt, intra chartas puras repositae, siccabantur leviter in loco umbroso, ut nec nimium exarescerent, nec situm contraherent. Ubi autem debebant usui adhiberi, singulorum aequale pondus in pulverem tenuissimum redigebat, & hujus pulveris drachmam dimidiam demorsis quotidie praebebat cum duplo sacchari, vel ex vino, vel ex pomaceo, vel ex jusculo, vel ex butyro, vel ex melle opiatae forma, jejuno stomacho & tribus horis ante cibum. Drachmam unam & dimidiam aut drachmas duas credit sufficere tum homini, tum omni animali, quantumvis crudeliter sauciato: interim monet, non nociturum, si ad tres quatuorve drachmas detur; inprimis si longo post morsum inflictum tempore, vel nata jam hydrophobia, curatio instituatur: vulnus autem foveri jussit bis vel ter de die vino aut hydromelite, in quo ejusdem pulveris drachma dimidia diluta fuerit, dein tractandum vulnus jubet communi methodo, illudque cicatrizari posse asserit absque ullo hydrophobiae metu. Ingenue autem fatetur, hujus antidoti inventionem atque explorationem deberi *Jacobo Sylvano Domino de Pyrou*.

Tamen satis frequentia observata docuerunt postea, plures post hujus remedii usum hydrophobos factos fuisse; hinc & hujus remedii usus eviluit, nisi quod quandoque aegris detur eodem tempore, dum alia efficaciora ex mercurio remedia tentantur, uti antea dictum fuit; simulque vulnus diu apertum retinetur.

Vel nimis laudato Majerno &c. Hujus remedii descriptio habetur in *Actis societatis regiae Londinensis* (*x*). Sumebantur rutae foliorum, a caulibus

(*w*) De Morb. Contag. pag. 276. &c.

(*x*) Num. 191. pag. 409. & Philos. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 284.

bus mundatorum & contusorum, unciae sex, Theriacae Londinensium (vel venetae, quod melius est) allii contriti, & tenuis limaturae stanni, singulorum unciae quatuor: vase terreo, rite clauso, digerebantur in quatuor libris vini albi generosi, yel & canariensis, balneo per quatuor horas, leni ebullitione, cavendo ne vapor exiret; dein colatura expressa servabatur. Pro tenerae vel calidae constitutionis hominibus loco vini substituebatur cerevisia generosa bene fermentata.

Dabatur ille liquor medicatus ad duas vel tres uncias, in quibusdam aegris etiam majori copia, singulo mane per novem dies, & a cibo per tres horas post sumtum remedium debebat abstinere aeger. Faeces residuae, quae in colo remanserant, debebant vulneri applicari, & renovari singulis viginti quatuor horis. Simul monetur, illud remedium debere potari frigidum, vel saltem leviter tantum tepefactum, propinarique ante nonum diem post morsum inflictum; secus enim sanguis jam nimis infectus foret hoc veneno.

Simile remedium ibidem describitur electuarii forma, nisi quod scordium, serpentaria virginiana, & hyperici flores, addantur: quod debebat pariter per novem dies exhiberi.

Facile patet, & illud remedium agere, ut calidum penetrabile aromaticum sudoriferum; simulque opium continere: de similium usu dictum fuit ad §. 1143.; sed specifica vi domari inde venenum rabidum, non constat experimentis.

Nec in insomniis sacris revelata radice Cynorrhodonis. De illa apud *Plinium* (y) leguntur sequentia. *Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pavorem aquae, potusque omnis afferens odium. Nuper cujusdam militantis in praetorio mater vidit in quiete, ut radicem sylvestris rosae, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi in frutecto, mitteret filio bibendam; in Lacetania res gerebatur, Hispaniae proxima parte: casuque accidit, ut milite a canis morsu incipiente aquas expavescere, superveniret epistola orantis, ut pareret religioni: servatusque est ex insperato, & postea quisquis auxilium simile tentavit.* Sed nimis notum est, *Plinium* plurima collegisse in vasto suo opere, de quorum fide merito dubitari potest. Forte & cynorrhodonis, sive rosae caninae, nomen, fecit, ut ad canum morsus utilis crederetur haec planta. Sed notum est, asperis spinosis plantis hoc nomen datum fuisse a Botanicis, uti *cynosbato* &c. Saltem hoc certum est, recentiorum observatis non confirmari vires, quas *Plinius* huic radici tribuerat.

Aliisve in coelum elato Lichene cinereo terrestri. In egregia muscorum historia (z) *Celeberrimus Dillenius* hanc plantam descripsit sub nomine *Lichenoidis digitati cinerei, Lactucae foliis sinuosis*, & pulchram figuram dedit; monuitque celebrari tanquam specificum remedium ad praecavendam hydrophobiam, atque prostare in officinis Londinensibus *pulverem*, *antilyssum* dictum, ex aequali copia hujus musci & piperis nigri compositum. Magnam

(y) Lib. XXV. Cap. II. pag. 629. & Lib. VIII. Cap. XLI. pag. 195. (z) Pag. 200.

nam famam huic remedio conciliavit teſtimonium Celeberrimi Archiatri *Rich. Mead*, qui tamen dimidiam tantum piperis partem addidit. Sequenti autem methodo dabatur illud remedium. Praemittebatur venae ſectio in brachio ad novem aut decem uncias. Muſci hujus bene depurati, exſiccati, dein pulveriſati, unciae dimidiae addebantur drachmae duae piperis nigri in pulverem triti: haec ſimul bene miſta dividebantur in quatuor doſes aequales. Quatuor diebus ſucceſſivis mane, vacuo ventriculo, dabatur una doſis cum dimidia pinta lactis vaccini calidi: his quatuor doſibus ſumtis, omni mane, jejunus aeger debebat immergi balneo aquae frigidae per menſis ſpatium, hac lege, ut totus mergeretur, & tantum per dimidium minutum horae maneret in aqua, ſi admodum frigida eſſet. Poſtea adhuc ſexties eodem balneo uti debebat duarum ſeptimanarum ſpatio.

Dubium autem videtur, an felices ſucceſſus illius remedii huic muſco tribui debeant, cum & piper tanta copia addatur, & praeterea balnea aquae frigidae toties repetita multum huc facere videantur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Saltem habentur obſervationes, quae docent, poſt uſum hujus remedii hydrophobiam ſecutam fuiſſe. Puer enim, cujus pollicem rabidus canis momorderat, ſumſit mane & veſperi drachmam pulveris antilyſſi per quadraginta dies, decies uſus fuit maris balneo: poſtea calculi ſectionem paſſus optime convaluit; & tamen poſt novemdecim menſes periit hydrophobus (*a*). Unde videtur concludi poſſe, quod non certo conſtet de vi ſpecifica hujus remedii.

Pimpinella. De hoc remedio legitur apud *Palmarium* (*b*); quod Venator Henrici ſecundi galliarum regis, dum gravi morbo decumberet, illud bona fide revelaverit *Joanni Fernelio*, quem ut praeceptorem ſuum venerabatur *Palmarius*. Primo autem pimpinellae efficaciam expertus fuerat in canibus regiis, unde affirmabat, quod ſi quis demorſus a cane rabido *aliquot diluculis, vel in acetariis, vel alio quovis modo, apparatam (pimpinellam) comederet, nihil inde incommodi ſentire poſſet.* Interim tamen non memini, in *Fernelii* operibus hujus ſpecifici mentionem fieri; at *Palmarius*, ſua antidoto fretus, fatetur, quod noluerit tempus & operam perdere in aliis inveniendis. Unde patet, pimpinellae efficaciam non ſatis probatam eſſe, ut hominis demorſi ſalus huic remedio committi poſſit.

Jecore rabioſi canis exuſto. Cum antea ad §. 1136. conſtiterit, multiplici contagio illud venenum poſſe conciliari corpori humano, merito metuuntur ſpecifica illa remedia ex ipſo animali rabido deſumta. Verum quidem eſt, ſi in cineres ureretur hepar talis animalis, non videri inde mali quid metuendum eſſe, cum ignis vivus luſtret omnia animalium & plantarum venena, deſtruendo illorum fabricam: ſed ab inerti cinere pariter vix quid boni exſpectandum videtur, cum mera fere terra conſtet. Verum commendatum fuit a quibusdam, ut demorſi aſſatum canis, qui momordit, jecur

(*a*) Medical Eſſays Tom. V. Part. 2. pag. 984. (*b*) De Morbis contagioſis pag. 278.

cur comederent per triduum; & *Palmarius* (*c*) affirmat, se experientia didicisse, aliquot rusticos hoc remedii genere Hydrophobiam effugisse. Quantum autem *Palmario* in his fidendum sit, patet ex ante dictis. Certe puer novem annorum totum hepar canis, qui illum momorderat, comedit frixatum solus, & post mensem a morsu inflicto periit hydrophobus (*d*). An credibile videtur, rusticos evasisse, parte hepatis comesta, dum integrum hepar salvare non potuit miserum puerum?

Plura alia laudantur remedia ad hunc morbum (*e*) apud auctores varios, sed ex illis, quae modo recensita fuerunt, satis apparet, quid exspectandum sit de reliquis.

(*c*) Ibid. pag. 275. (*d*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 376. (*e*) Ibid. Tom. III. pag. 283.

SCOR-

SCORBUTUS.

§. 1148. Scorbutus septentrionalis maris accolis frequentissimus morbus, plurimorum aliorum causa, neque recens, neque Veteribus praetervisus, licet haud adeo accurate descriptus, defectu longarum navigationum, & peregrinationum in plagas telluris frigidissimas.

Quamvis negari nequeat, apud veteres Medicos plura symptomata scorbuti recenseri in descriptione quorundam morborum, quos alio nomine indigitaverunt, tamen non adeo videntur perspexisse hujus morbi indolem, neque tam evidenter descripsisse, ut plena scorbuti cognitio inde hauriri posset. Neque videtur adeo frequenter occurrisse hic morbus, ac quidem hodie solet, ob rationes nempe statim dicendas. Constat enim, Medicos celebres, in lectione veterum Medicorum satis etiam versatos, pro novo morbo scorbutum habuisse, dum incipiebat se quaquaversum diffundere. Hanc sententiam amplexus fuit *Citesius* (*f*), uti & *Freind* (*g*); qui voluerunt, circa medietatem saeculi decimi sexti morbum hunc longe lateque grassari incepisse. Certe *Forestus* (*h*), qui hoc tempore floruit, scorbutum pro novo morbo habuit. Quin imo ipsum nomen, quo hic morbus hodie ab omnibus Medicis designatur, apud Latinos aut Graecos Medicos vetustiores non occurrit, neque ab his linguis derivatur; sed videnter populi septentrionales huic morbo, qui ipsis frequenter molestus est, illud nomen imposuisse; uti patet ex sequentibus, quae apud *Olaum Magnum* leguntur (*i*) de illis, qui in urbibus obsessis degunt, & obsidentium commeatum quocumque modo surripere tentant, *ne defectu carnium recentiorum morbum incurrant, quibusvis aegritudinibus tristiorem, patria lingua* Schorbuk *appellatum, hoc est faucium stomachum, diris cruciatibus, & diuturno dolore, tabefactum: Frigidi enim, ac indigesti, cibi avidius sumti, morbum hujusmodi causare videntur, qualem Medici cachexiam universalem appellant.* Alio in loco (*k*) vocat eundem morbum *Schoerbuch*; unde belgicum nomen *Scheurbuyk* videtur derivatum fuisse; licet & apud eosdem *Scheurbeck*, ob ulcera oris & gingivarum depascentia, & *Scheurbot*, ob dolores osteocopos, dicatur. Cum autem in hoc morbo, post

(*f*) Opusc. Med. pag. 168. (*g*) Histor. of Physick Tom. II. pag. 387. (*h*) Lib. XIX. Observat. XI. Tom II. pag. 417. Dodon. Prax. Med. Cap. LXVII. pag 70. (*i*) Histor. de gentibus septentrion. Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316. (*k*) Lib. XVI. Cap. L. pag. 570.

post dolores molestos & lancinantes, saepe cutis deturpatur maculis caeruleis; hinc & vocaverunt *Blaeuweschеut*; & mutata pronuntiatione *Blaeuweschuyt*, licet minus bene. Satis autem patet, *Scorbuti* nomen ab antiquo vocabulo, quo septentrionales populi hunc morbum designabant, derivatum fuisse.

Apud *Hippocratem* (*l*), dum lienis morbos describit, secundo loco designatur affectus, in quo *color immutatur, & niger cernitur, pallidus malicorii instar; ex aure male olet & gingivae male olent, & a dentibus secedunt, & in tibiis ulcera, qualia pustulae nocturnae, erumpunt; membra extenuantur, neque stercus per alvum dejicitur.* Plurima ex his symptomatibus in scorbuto observantur quidem, sed tamen totam mali originem lieni adscripsit *Hippocrates*; &, si pertinax morbus fuerit, lienem inuri jussit. Alio in loco (*m*) recenset morbum, quem *Ileon sanguineum* vocat, in quo sequentia contingere dicit: *Ex ore male olet, a dentibus gingivae abscedunt, & ex naribus sanguis effluit. Interdum vero & ex cruribus ulcera erumpunt; & haec quidem sanescunt, alia vero exoriuntur: color niger est, cutis tenuis; ad deambulationem & exercitationem haud promtus est.* Omnes enim *Hippocratis* interpretes & editores particulam negativam, *haud*, in textu omissam esse testantur, cum reliquis, quae in textu habentur, repugnare videatur, quod talis aeger ad motum exercendum promtus foret. Certe haemorrhagiae, & quidem periculosae, satis familiares sunt scorbuticis, & lassitudo totius corporis, uti postea patebit. Praeterea notatur, quod tales aegri sint λεπτοδέρμοι, & videmus in scorbuto a levissima offensa cutim abradi quasi, & ulcera difficilia sequi; inprimis in cruribus, ubi, si cutim tantum unguibus scalpant, saepe post levem excoriationem sequitur annosum ulcus. Videtur autem *Hippocrates*, licet plura scorbuti symptomata recensuerit, tamen non habuisse congeriem horum symptomatum pro morbo peculiari, sed credidisse, omnia haec pendere a splenis vitio. Ita enim statuit (*n*): *Gingivae vitiatae, & ora graveolentia his, quibus splenes sunt magni. Quicumque vero habent splenes magnos, & neque sanguinis eruptiones illis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiae ulcera prava habent, & cicatrices nigras.* Observaverunt & recentiores Medici, splenem aliquando insigniter mole auctum fuisse in scorbuticis: ita Celeberrimus *Mead* (*o*) in cadavere rustici, scorbutum passi, invenit ingentem lienis molem, *sed forma naturali, & sola magnitudine aucta; neque color mutatus erat, nec mollitiem tumor aut scirrhus vitiaverat. Pendebat autem libras quinque & quartam librae partem, cum hepar quatuor tantum libras totidemque uncias pondere aequaret. Substantia denique, quae visceris hujus natura est, laxis fibris suffusum nigrum colorem visui obtulit.* Interim tamen pluribus observatis constat, quae apud *Bonetum* (*p*) collecta habentur, frequenter lienem ab omni vitio immunem inventum fuisse in cadaveribus scorbuticorum.

Me-

(*l*) De internis Affectionibus Cap. XXXIII. Charter. Tom. VII. pag. 662. (*m*) Ibidem Cap. XLVIII. pag. 672. (*n*) Praedict. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826. (*o*) Monit. & Praec. Medic. pag. 223. (*p*) Sepulc. Anatom. Lib. III. Sect. 19. Tom. II. pag. 337.

Meminit & *Plinius* (q) morbi cujusdam, quo corripiebantur milites in germania trans Rhenum, castris a Germanico Caesare promotis. Decidebant autem illis intra biennium dentes, & compages in genibus solvebatur: aquae vitio adscribit morbum, monuitque a Medicis *stomacacen* vocari, & *sceletyrben*. Prius nomen ferri potest, cum in scorbuto oris vitia frequenter occurrant. Sed Σκελοτύρβη aliam significationem habet: ita enim definitur apud *Galenum* (r) hoc vocabulum: *Scelotyrbe species est paralyseos, qua quis rectus ambulare non potest, & latus alias in rectum, quandoque sinistrum in dextrum, aut dextrum in sinistrum, circumfert; interdum quoque pedem non attollit, sed attrahit, velut illi, qui magnum quid ascendunt.* Quamvis autem paralysis quandoque scorbuto superveniat, uti postea dicetur, non videtur tamen definitio scelotyrbes convenire scorbuto.

Ex quibus omnibus videtur concludi posse, quod morbus ille, qui hodie scorbutus vocatur, non quidem fuerit omnino incognitus veteribus Medicis, sed tamen non ita accurate descriptus, quia rarius occurrebat. Docent enim observata, quod septentrionales orbis plagae maxime obnoxiae sint huic morbo; cum veteres Medici, quorum scripta ad nos pervenerunt, alia loca incoluerint. Praeterea omnium pessimus scorbutus observatur in nautis, qui longas navigationes suscipiunt, & per plures menses salsis aut fumo induratis carnibus & piscibus vesci coguntur: verum illis temporibus, quibus veteres Medici vixerunt, longinqua illa per mare itinera non suscipiebantur, cum acus nauticae usus nondum cognitus erat.

§. 1149. Hic, quum variatis admodum symptomatibus saepe fallat, melius non cognoscetur, quam si, tota ejus historia praemissa, deinde demum de ejus natura constituatur.

Omnes Medici, qui de scorbuto scripserunt, fassi fuerunt, quod magnam difficultatem invenerint in definiendo hoc morbo, & determinandis talibus signis pathognomicis, per quae scorbutus cognosci & ab aliis morbis distingui posset. *Sennertus*, qui collegit ex optimis auctoribus praecipua, quae ad hunc morbum spectant, dicit (s): *Tanta omnino morborum & symptomatum farrago in hoc affectu concurrit, ut vix alius sit tam* πολύμορφος, *& qui sub tot morborum speciebus latitet, ac Medicos, etiam cum cavisse maxime videntur, saepe decipiat & deludat.* Patebit enim ex sequentibus, mutari symptomata in decursu hujus morbi, & in initio plures habere proprietates communes cum aliis morbis. Deinde, dum ille morbus inveterascit, nunc has, nunc alias, corporis partes magis afficit, & quidem adeo, ut diligentes hujus morbi observatores fassi fuerint, vix in binis scorbuticis eadem omnino symptomata obtinere. In omnibus quidem obtinet, uti postea §. 1153. dicetur, talis degeneratio humorum, ut magis lentescant, simulque huic len-

(q) Hist. Nat. Lib. XXV. Cap. III. pag. 629. (r) Definit. Med. N°. 293. Charter. Tom. II. pag. 265. (s) Lib. III. Part. 5. Sect. 2 Cap. 1.

lentori junctam habeant acrimoniam: verum varii hujus lentoris gradus esse possunt, varia indoles & intensitas acrimoniae. Deinde prout ex singulari temperie, vel ex aliis causis simul concurrentibus, quaedam partes corporis plus afficiuntur a morbosa hac humorum dispositione, nova orientur symptomata, quae aliorum morborum speciem referent. Sic dolores pleuritici, stomachici, iliaci &c., a scorbuto fiunt, uti postea ad §. 1151. dicetur, remediis antiscorbuticis curabiles; & qui alia methodo exacerbantur potius quam mitescunt; uti *Eugalenus*, qui optime de hoc morbo scripsit, pluribus observationibus practicis probavit. Inde autem factum fuit, ut Medici, praxim exercentes in illis locis, ubi frequenter scorbutus occurrit, ubique & semper scorbutum incusaverint, licet a longe aliis causis morbi producti forent. Conquerebatur *Sydenhamus* (*t*) de hac re, dicens: *Hic obiter, sed & libere tamen, dicam, quod, licet nullus dubitem, quin scorbutus in his plagis Borealibus revera inveniatur, tamen eum morbum non tam frequentem, quam fert vulgi opinio, occurrere persuasum mihi habeo; multos autem ex his affectibus (ne pluribus dicam) quorum nomine scorbutum incusamus, vel morborum fientium, nondum vero factorum, quique nullum adhuc certum induerunt typum, effecta esse, vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum penitus devicti, a quibus sanguis caeterique humores contaminantur.* Certum est, insolitam pigritiam & torporem, quae scorbutum incipientem comitantur, etiam praecedere alios morbos futuros, & manere saepe diu post graves morbos debellatos. Ideo optime monet paulo postea, quod, nisi ad haec attendatur, *scorbuti nomen, ut hodie fit, in immensum crescet, & omnem fere morborum numerum absolvet.*

Ut ergo bona Diagnosis scorbuti praesentis habeatur, debet prius considerari morbi historia, quae causas praegressas, & symptomatum, in hoc morbo successive occurrentium, ordinem, enumerat. Sic enim certi quid statui poterit de hoc morbo, qui sub aliorum morborum larva minus attentos toties fefellit.

§. 1150. **I**nvenitur apud Britannos, Batavos, Suecos, Danos, Norvegos, Germanos septentrionales, seu inferiores; attingit adeoque Boreales populos, & frigidiori sub climate viventes; atque inter hos maxime infestat vicinos mari, locis marina aqua submersis, lacubus, paludibus, glebae spongiosae pingui, solo depresso inter aggeres exaltatos, aquam coërcentes, sito; inprimis saevit in otiosos, hyemali tempore in locis lapidibus instratis & extructis frigidos, in nautas salsis, fumo duratis, carnibus, pane biscocto, aqua putrida, verminosaque, utentes mari, terrave; item quos aves aquaticae, pisces salsamentarii, ad ventos, fumosve indurati, caro bubula, suillave, fumo & sale condita nimis delectat, vel farinacea non fermentata, pisa, fabae, caseus

(*t*) Sect. VI. Cap. v. pag. 349. 350.

caseus salitus, acer, antiquus; hos qui Melancholiae, Maniae, labi hypochondriacae, hystericae, morbis lentis, obnoxii vivunt, maximeque qui nimio Cortice Peruviano fuerunt usi.

Patuit ex illis, quae ad §. 1148. dicta fuerunt, scorbutum septentrionales regiones magis infestare: interim tamen videtur certum esse, quod hoc non adeo fiat ob acre frigus, sed potius ob alias rationes. In orientales Indias navigantes ipsa sub Zona torrida scorbutus saepe pessimo modo infestat, uti nimis notum est; & observatum fuit in Gallia (*u*), aestivis sub fervoribus scorbutum admodum exasperatum fuisse, & plurimos, qui jam reconvalescere incipiebant, pessime se denuo habuisse. Dum hoc considerabat egregius Medicus (*w*) venit in hanc opinionem, *causam veram & primariam scorbuti nullam aliam esse, quam abstinentiam diuturniorem a quocumque genere recentium vegetabilium.* Certe plurimis & validis argumentis hanc sententiam firmat. In obsidione Thorunensi, praeter urbis incolas, aliquot millia militum praesidiariorum hoc morbo abrepta fuerunt; dum interim Suecis obsidentibus nihil tale contingeret. Notum autem est, obsidentes copiam olerum & vegetabilium habere posse, obsessos non. Dum exercitus Caesareus circa Temeswariam in hyberna deductus fuisset, plura millia militum scorbuto perierunt; & quod notandum est, in gregarios milites solos saeviebat morbus, dum omnes praefecti, etiam inferioris ordinis, immunes erant. Verum notat, hyemem diuturniorem fuisse, olera propter obsidionem praegressam vastata, & propter paludes huic urbi vicinas hortos oleraceos longius remotos fuisse. Unde certe gregarii milites vel nullis vel raris vegetabilibus frui poterant, praefecti in hybernis stationibus lautius vivebant. Simulac autem verno tempore nova dabat munera tellus, cessavit morbus. Constat illos, qui in Indias orientales navigant, saepe scorbutum pati, dum per plures menses vegetabili cibo recenti abstinere coguntur. Simulac vero ad Promontorium Bonae spei appellunt, aegros in nosocomium deferunt, jusculis ex carne recenti cum omni olerum genere coctis, & gratissimis fructibus, reficiunt, tam felici cum eventu, ut quatuordecim dierum spatio sani redeant omnes fere ad labores solitos. Confirmantur praeterea modo dicta observationibus Celeberrimi *Cocchi* (*x*), qui, antequam pulchrum illum tractatum de scorbuto ediderat *Bachstrom*, similia cogitaverat de natura & indole scorbuti, dum videbat hunc morbum semper sequi longam a vegetabilibus abstinentiam; & econtra brevi superari eundem per diaetam vegetabilem; modo nondum viscera exesa fuissent & destructa per pessimam diuturni jam scorbuti acrimoniam. Cum autem Borealibus populis rigida & diuturna sit hyems, & plurium mensium spatio nivibus sepulta tellus nulla proferat vegetabilia, atque tunc piscibus carnibusve fumo vel aëre siccatis, aut

(*u*) Mem. de l'Acad. des Sciences 1699. Mem. pag. 245. (*w*) Bachstrom Observ. circa Scorbut. pag. 12. & seq. (*x*) Bagni di Pisa 253. in Notis.

aut sale conditis, vivant, patet ratio, quare scorbutus frequentior his contingere soleat.

Atque inter hos maxime infestat vicinos mari &c. Cum in scorbuto pessimo, uti postea dicetur, magna adsit putredo, ita ut cadaver oleant miseri, & vegetabilis victus penuria, ad putredinem disponens, merito inter causas scorbuti numeretur, uti modo dictum fuit, patet ratio, quare illi homines, qui in aëre putridis effluviis inquinato vivere coguntur, huic morbo inprimis obnoxii sint; maris nempe accolae, & prae caeteris, ubi degunt talibus in locis, quae subinde marina aqua submerguntur. Illi, qui aquam marinam salubrem & potabilem reddere conati fuerunt, hanc inprimis difficultatem invenerunt, quod ingratum & subputridum saporem tollere non potuerint; salem enim marinum, qui in hac aqua adest, inde separare facile poterant. Unde observatur, quod, dum recedente maris aestu litus adhuc madidum solis calori exponitur, pessimus foetor per vicina loca dispergatur; & longe adhuc magis, dum pisces, conchylia &c., in litus ejecta, brevi putrescunt. Neque hoc mirum videbitur, si consideremus piscium multitudinem, eorundem progagationem numerosam, & quorundam ex his ingentem molem: verum maxima pars horum in mari perit, & piscium haec cadavera putrescunt sub undis. Si balaena in litus ejecta, & ibi mortua, intolerabilem foetorem per aliquot miliaria dispergere potuerit; quid fiet, dum ingens harum belluarum numerus putrescit in mari. Paucae enim piscium species sunt, quae humanis usibus serviunt, & vasta balaenarum cadavera, exsecto adipe, ac flexilibus bronchiorum cartilaginibus, in mari relinquuntur a piscatoribus. Si jam his addantur plantae marinae molles, adeo numerosae, pariter in mari putrescentes, tot hominum & aliorum animalium submersa cadavera, facile patebit ratio, quare ingens illa aquarum congeries putrido & ingrato inficiatur sapore, & odore. Minor quidem foetor percipitur, ubi profundum mare est, quia ingenti aquae columna teguntur haec in fundo maris demersa, & quod exspirat ventis difflatur. Verum circa litora, ubi nec profundum aequor est, & per aestum nunc aqua teguntur quaedam loca, alio tempore non, ibi molestus ille foetor magis percipitur; & quotidiana observata docent, talibus in locis degentes vivere morbosos & scorbuto frequenter affligi.

Ob eandem causam hunc morbum patiuntur illi, qui stagna & loca paludosa accolunt, quae etiam aestivis inprimis caloribus pessimum foetorem spargere solent; omnium maxime si venti validi & frequentes non difflent noxias has exhalationes. Ob hanc causam pejus afficiuntur, qui depressa & simul uliginosa loca incolunt, quae minus ventis perflantur. Plura talia loca apud Batavos sunt, quae cespitibus, igni alendo servientibus, eductis inundantur aqua: aggere dein circumducto collectam aquam educunt per molendina, sicque stagna talia & paludes convertunt in laeta pascua; sed, qui inhabitant talia loca, fere omnes scorbuto languent, & dentibus cariosis ac gingivis sanguinolentis morbum testantur; imo plerumque in ipso flore aetatis jam fiunt edentuli: (videantur & illa, quae §. 1108. de noxis aëris

 stag-

stagnantis, palustris, & umbrosi habentur): morbum tamen diutius tolerant ob labores perpetuos, nam

Inprimis saevit in otiosos. Imminutum motum animalem ad glutinosam spissitudinem disponere humores nostros, alia occasione ad §. 69. probatum fuit; postea autem demonstrabitur §. 1153., una cum acrimonia adesse sanguinis crassitiem. Vita ergo otiosa & sedentaria disponit ad hunc morbum: unde & in illis locis, ubi scorbutus frequens est, observatur, textores, sartores, & similes, sedentarias artes exercentes, saepius hoc morbo affici. Multos vidi, qui, laboriosa vita & frugali, tantum acquisiverant pecuniae, ut ingravescente aetate, paucis contenti, leni in otio vivere possent; his semper suasi, ut quotidianis deambulationibus, agricultura, vel alio quovis modo, corpus exercerent: quod si negligerent, brevi in hunc morbum incidebant. Quamdiu in longinquis navigationibus procellosum mare perpetuos fere labores nautis imperat, plerumque adhuc satis sani vivunt. Verum simulac per longius tempus serenum mare fuerit, incipiunt scorbuti vestigia apparere, & cito crescit morbus ob durum victum & alia, de quibus statim dicendum erit: unde periti navarchae invitos cogunt ad labores, etiam inutiles, dum tranquilla serenitas adest diu.

Hyemali tempore in locis lapidibus &c. Plurimi apud batavos totam vitam fere in talibus locis transigunt, quae infra solum depressa solis fenestris eminent (*kelderkeukens* vulgo vocantur). Perpetuam humiditatem ibi adesse satis experiuntur: hinc & lapidibus pavimentum sternunt, & ipsos parietes tegulis lapideis incrustant, probe gnari, omnia ex ligno parata ab humiditate brevi corrumpi & destrui. Quin imo, pessimo more, & in talibus locis cubilia ponunt, licet observent quotidie, lectum, stragula, & supposita lecto stramina, madescere. Verum quidem est, quod focum instruant, sed sub camino, neque adeo largum tamen; hinc de nocte, dum ignis silet, in loco tali humido & frigido dormiunt. Apud plures, parcimoniae causa, ignis sub cineribus sepelitur, postquam culinari inservivit usui; neque semper frugalis coena novum ignem poscit, vel saltem modicum tantum. Quin imo saepe munditiei maxime studiosae matronae malunt vespertino tempore frigus pati, quam magno labore detersum focum novo igne exstructo maculare. Dentes in his erosi, gingivae dolentes semicorruptae, molesti dolores per totum corpus sparsi, quotidiana observatione docent, quam familiaris sit ab hac causa scorbutus; quod etiam jam notaverat *Olaüs Magnus* (y) ubi de scorbuto agit, dicens: *Videtur esu salsorum ciborum, nec digestorum, nasci, & frigida murorum exhalatione foveri. Sed vim tantam non habebit, ubi muri interius tabulis quorumcumque lignorum sunt cooperti.*

In nautas salsis, fumo duratis &c. Tali enim victu coguntur uti nautae in longis navigationibus, cum recentes carnes diu servari non possint. Oves, gallinae, porci, quandoque aluntur in navibus, ut subinde recentes carnes & juscula haberi possint, sed nunquam tanta copia, ut omnibus suffi-

(y) Histor. de Gentib. Septentrion Lib. XVI. Cap. LI. pag. 570.

cere valeant. Praefectorum navis & aegrorum usibus haec solum dicantur. Unde patet, necessario crassos, pingues, terrestres, humores nasci (vide §. 1093.), quibus muriatica acrimonia se admiscet. Quamdiu autem valido motu corporis crassorum adunatio impeditur, satis commode se habent, uti dictum fuit; inprimis si potu copioso diluantur humores, & eluatur illud salsum abundans in sanguine. Verum dum calores sub aequatore incipiunt experiri, plerumque aqua, illorum potui destinata, putrescere incipit, & pessime foetere; unde miseri potum fastidiunt, & vel nullum sumunt, vel parcissimum. Verum quidem est, quod aqua haec putrida post aliquod tempus incipiat sedimentum deponere, lympida fieri, & potabilis denuo reddi; atque dein bona maneat; interim tamen, dum per plures dies, imo quandoque septimanas, horrendam fracedinem spirat aqua, adeoque a potu abhorrent nautae, pessima dispositio humorum nascitur, dum nec satis diluitur crassum, nec sudori & urinae subministratur vehiculum sufficiens, ut per has vias acria de sanguine elui possint. Illi vero, in quibus ingens sitis aquae putrescentis fastidium vincit, una cum potu putrida haec miasmata ingerunt, pariter nocitura: idem contingit quandoque, ubi aquae penuria adest, dum adversa tempestate diutius protrahitur navigatio, quam communiter fieri solet.

Quod autem sale conditarum carnium usus ad scorbutum faciat, etiam inde patet, quod illi homines, qui naufragium passi, vel mercede conducti, in ultimis septentrionis plagis hyemem transegerunt, omnes fere mortui sint scorbuto, ubi his solis vixerunt. Econtra plurimi ex illis, qui recentes cervorum, vulpium, ursorum, carnes venatu sibi comparaverant, evaserunt (z).

Item quos aves aquaticae, pisces &c. Aves aquaticae piscibus vivunt, saltem plurimae: cum autem pisces cito putrescant, hinc & hae aves, ubi his fere solis pascuntur, dant nutrimentum, quod sponte sua in putredinem tendit, cum omnia animalia, quae aliis animalibus nutriuntur, omnes succos facile alcalescentes habeant (vide §. 79.). Praeterea in piscibus pingue abundat oleum, & ideo aves piscivorae omnes rancidum sapiunt plus vel minus: rancida autem talis acrimonia pejor est simplici putredine, & ubi semel humoribus nostris mista est, difficilius inde eluitur. Ob eandem rationem pisces salsamentarii salem pertinaciter retinent, uti etiam carnes pinguiores, ubi semel penetratae fuerunt sale, quo condiuntur; tunc enim nequidem diuturna maceratione & coctione in larga aquae copia a sale liberari poterunt. Cum autem Batavi hyemali tempore similia in deliciis habeant, imo recentes carnes fastidiant plurimi, patet & alia ratio, cur frequentius scorbuto laborent. Septentrionales populi, experientia docti, inde scorbutum fieri, in diuturnis obsidionibus omnem operam adhibebant, ut obsidentium pecudes abducere possent, & mira industria in ipsis domorum

(z) Hedendaagsche Historie &c. door Salmon. VII. deels, sesde stukje pag. 869. &c.

rum tectis parabant pascua. *Lignis enim abietinis, & corticibus arboris betulae, exquisita industria (domos) tegunt, terram herbiferam quadrata figura a campis excisam superimponentes, quam submisso avenae vel hordei semine firmioribus radicibus nectunt; quo fit, ut tecta hujusmodi pratorum virentium speciem & virtutem aemulentur* (a). Sic recentium carnium esu vitabant scorbutum, quem prae caeteris omnibus morbis metuebant, & quam noverant in urbibus obsessis adeo fatalem esse.

Cum autem farinosa cruda, non fermentata, glutinoso spontaneo producendo faveant, uti ad §. 69. dictum fuit, & uti postea dicetur ad §. 1153.; & in scorbuto, saltem incipiente, crassities talis humorum adsit; patet ratio, quare talia affatim sumta ad scorbutum disponant, praecipue si his vescentes non utantur simul validis corporis exercitiis: dura enim messorum ilia haec ferunt & alia multa, quae otiosis hominibus pessime nocent. Pisa, fabae, & his similia legumina, similis indolis sunt, cum in farinam redigi possint, quae cum aqua subacta aeque lentescit, ac aliae farinae ex cerealibus paratae.

Caseus autem, licet ex dulci & blando lacte paretur, si antiquior fuerit, magnam acrimoniam acquirit, ita ut linguam mordeat. Notum est, caseum parari, dum lacti recenti vel acidum quodvis, vel coagulum lactis dictum, instilletur: tunc enim separatur a tenui lactis sero crassior pars, quae intra densum linteum summa vi premitur, ut omne serum exeat: relictum tunc in linteo magna constat parte butyracea lactis, & caseo proprie dicto: ille ob pingue butyraceum admistum, dum diu servatur, admodum acris fit, non autem acidus, sed ad alcalinam indolem potius vergit. Ubi vero lac prius orbatur cremore pingui, & dein coagulatur, tunc caseus inde pressus longe minus acris fit per aetatem, sed durescit instar cornu, & igni admotus perfecte ut cornu lentescit, ustulatur, comburitur, foetet (b). Adeoque caseus, una cum acrimonia per aetatem acquisita, in putredinem vergit, licet ex lacte acescente paratus sit: & cum plerumque multo sale condire soleant caseos diu servandos, patet facile, quare illorum usus noceat illis, qui ad scorbutum inclinant alias etiam ob causas: imo quotidianis observatis constat, scorbuticos omnium symptomatum augmentum percipere, simulac per paucos tantum dies tali caseo utuntur.

Qui Melancholiae &c. Constat ex illis, quae §. 1093. dicta fuerunt de causis melancholiae, plures ex illis etiam scorbuto producendo favere, dum pertinacem in humoribus tenacitatem faciunt, dissipando tenuissima, figendo reliqua. Hinc & auctores, qui de scorbuto scripserunt, affinitatem magnam inter cacochymiam atrabilariam & scorbutum statuerunt. Certe *Eugalenus* (c) audacter pronunciavit: *Quos cum crassiore victus ratione diuturnior moestitia exercuit, de his aegrotantibus constanter semper praedicere ausus fui, eos a scorbuto morbo, vel aliis permixto, teneri.* Et postea subjungit sequentia (d): *Interna hujus morbi causa, melancholici humoris exuberantia censetur.* No-

(a) Olaus Hist. gent. septent. Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316. (b) H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 301. (c) Pag. 6. (d) Pag. 7.

Notavit egregius ille vir, qui *Ansoni* navigationem circa totum orbem terrarum descripsit (*e*), scorbuto afflictos classiarios pusillanimes fieri, & a levissima etiam causa summo terrore percelli; imo observavit, dum adversa quaedam contingerent, quae spem felicis in patriam reditus minuebant, mox augeri morbi violentiam, sic ut perirent illi, qui in ultimo morbi gradu versabantur; alii vero, qui languida membra trahentes adhuc utcumque fungi poterant suo munere, statim cogebantur decumbere.

Cum autem §. 1108. demonstratum sit, labem hypochondriacam & hystericam merito inter evidentes melancholiae causas numerari, patet & ratio, quare his malis afflicti aegri in scorbutum proni sint, si aliae causae hujus morbi simul accesserint; & inprimis si talibus locis vixerint, ubi endemius scorbutus est.

Cum autem §. 1051., ubi de generalibus morborum chronicorum causis dicebatur, constiterit, quod in morbis lentis & major viscositas humorum, & acrimonia varia observetur, dum a sana indole sanguis degenerat, patet satis, quare his morbis obnoxii facile scorbutici fiant.

Maximeque qui nimio cortice Peruviano fuerunt usi. Antea ad §. 753., ubi agebatur de illis effectis, quae febrem intermittentem sequi solent, notatum fuit, quod post has febres, inprimis si diuturnae & validae fuerint, humores crassi & acres reddantur, simulque solidae partes corporis debilitentur; unde ob laxa vasa, & liquida crassa atque acria simul, febres intermittentes aliquando terminarentur in scorbutum & alios morbos chronicos. Ubi autem pertinacibus talibus febribus curandis adhibetur cortex Peruvianus, tunc mutationes homorum & solidarum patium corporis, per ipsam febrim praegressam factae, male adscribuntur usui corticis Peruviani. Interim tamen & hoc observatur, post aestates fervidissimas sequi autumnali tempore febres intermittentes difficiles, cum anxietate praecordiorum, levi flavedine oculorum, & urina subicteritia, quae omnia docent, in visceribus abdominalibus obstructiones natas esse. Ubi intercalaribus diebus solventium remediorum copia datur, haec per febrim sequentem mota saepe feliciter expediunt saburram visceribus infarctam, sicque tuto tolluntur hae febres; vel si pergant, liberatis jam a materia obstruente visceribus, cortice Peruviano dato feliciter curantur. Ubi autem, antequam soluta fuerit & expulsa haec materia, praepropere datur cortex Peruvianus, languent tales aegri; sique repetatur corticis usus, dum prima recidivae signa apparent, pertinax saepe obstructio manet in toto systemate vasorum mensentericorum, quae ergo melancholiae & morbo hypochondriaco originem dare poterit (vide §. 1108.), adeoque & scorbuto, uti modo dictum fuit. *Sydenhamus* (*f*), qui indignabatur, uti antea dictum fuit, scorbutum toties inculpari in morbis chronicis, & qui cortice Peruviano in febribus intermittentibus aliisque morbis curandis satis libere usus fuit, ingenue fatetur, dolores va-

(*e*) Ansons Voyage round the world &c. pag. 143.

(*f*) Sect. VI. Cap. v. pag. 351.

vagos, anomalis & inconditis ſymptomatibus ſtipatos, ſaepe ſequi. Suſpicabatur primo ad affectuum hyſtericorum claſſem referri debere haec mala; ſed iteratis experimentis didicit, quod remediis hyſtericis non cederent illi dolores, ſed antiſcorbuticis feliciter tollerentur: ideo rheumatiſmum ſcorbuticum vocavit, & monuit, quod illi, *qui longum & repetitum corticis Peruviani uſum experti ſunt, huic malo ſint obnoxii*; *quod quidem, ut obiter attingam*, inquit, *unicum eſt incommodum, quod ex hoc remedio illatum novi unquam.* Tamen & alia mala imprudentem corticis Peruviani uſum in febribus intermittentibus curandis ſecuta fuiſſe, in illarum febrium hiſtoria patuit. Sufficit hic notaſſe, quod, fatente *Sydenhamo*, corticis Peruviani nimium uſum ſcorbuti ſymptomata ſecuta fuerint, quae non cedebant niſi remediis huic morbo debellando propriis.

§. 1151. Dum vero hos aggreditur, his fere phaenomenis incedit, augetur, maturatur:

1. Pigritia inſolita, torpor, ſedendi & decumbendi amor, laſſitudo ſpontanea toto corpore, gravitas ejusdem, muſculorum omnium dolor quaſi a nimia fatigatione, maxime in cruribus lumbisque, ambulandi inprimisque per acclive vel declive ſumma difficultas; mane a ſomno evigilanti ſenſus omnium artuum & muſculorum quaſi fatigatorum & contuſorum.

Optimam Diagnoſin morbi dat enumeratio ſymptomatum, quae obſervantur illo tempore, dum morbus adeſt, unde & ſcorbutus hic tali modo deſcribitur. Verum in multis morbis, & inprimis in acutis, inter congeriem ſymptomatum inveniuntur quaedam, quae, dum adſunt, certo morbum determinant, & ab aliis omnibus morbis diſtinguunt, licet praeterea in eodem morbo obſerventur ſymptomata, quae etiam in aliis morbis inveniuntur. Sic v. g. febris acuta cum pulſu duro, dolore acuto punctorio, inſpirationem admodum impediente, cum tuſſi fere perpetua, in pleuritide inveniuntur, & ejus diagnoſin faciunt. Dum ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oritur, Phrenitis adeſſe dicitur. In duobus autem illis morbis multa adſunt ſaepe ſymptomata communia, nempe ſitis, anxietas, nauſea quandoque, calor, pervigilium &c. In morbis autem chronicis, qui ex vitiis liquidorum, ſenſim natis, originem ducunt (vide §. 1050.), & lento gradu functiones corporis labefactant, major ſaepe difficultas eſt eruendi ſigna illa pathognomonica, quae certam dant Diagnoſin morbi praeſentis; inprimis in morbi principio, ubi nondum adeo laeſa eſt ſanitas, ſed quaſi vacillare incipit tantum.

Cauſae praegreſſae, quae morbum producere aptae ſunt, multum lucis diagnoſi affundunt in ſcorbuto, qui variis adeo ſymptomatibus ludit, ut optimi hujus morbi obſervatores teſtati fuerint, in binis aegris, hoc morbo afflictis, raro vel nunquam eadem ſymptomata obſervari; & ſi fuerint ſimilia, mutato tamen ordine in diverſis aegris decurrere frequenter.

In-

Interim tamen conveniunt auctores in eo, quod incipientem scorbutum comitetur torpor insolitus, & lassitudo totius corporis, spontanea dicta ideo, ut distinguatur a simili molestia, quam experiuntur validis laboribus fatigati homines (g).

Verum talis lassitudo & totius corporis gravitas etiam observantur in aliis morbis incipientibus, uti jam monuerat *Hippocrates* (vide §. 433. 734.) pronuncians generaliter, quod lassitudines spontaneae morbos praesagiant futuros. Praeterea & a morbis validis resurgentes, dum viribus exhausti movere corpus tentant, similem lassitudinem experiuntur; inprimis dum nondum integre morbus debellatus fuit, & adhuc aliquid de materia morbosa superest in corpore. Dum haec noverat *Sydenhamus*, aegrae tulit scorbutum ubique incusari, & voluit haec esse signa *vel morborum fientium, nondum vero factorum &c. vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum devicti penitus, a quibus sanguis caeterique humores contaminantur* (h). Praeterea observamus, humida & tepida simul aëris constitutione omnes homines sic gravari, ut totum corpus ponderosius quasi & ad solitos motus peragendos inertius sentiatur, ob perspirationem insensibilem tunc imminutam, uti ex *Sanctorii* observatis constat: imo etiam in valde plethoricis talis torpor observatur. Adeoque patet & in aliis morbis similia symptomata inveniri.

Attentus tamen ad omnia Medicus scorbutum incipientem ab aliis morbis distinguere poterit, si noverit, uti dictum fuit, causas scorbuto producendo aptas praecessisse. Lassitudo illa spontanea, si morbum acutum minitetur, brevi certe in talem morbum abit: si autem a retento perspirabili producta fuerit, quiete corporis, tenui victu, blando sudore, finietur; vel si neglectum hoc fuerit, quandoque periculosum morbum faciet. In scorbuto autem talis lassitudo sensim subrepit, per plures dies imo septimanas pergit sensim aucta, nullo alio morbo sequente; & inprimis hoc peculiare habet, quod a somno evigilanti molestior sit haec lassitudo, quam reliquo diei tempore, dum lassitudo ab aliis causis orta post somnum minui potius soleat.

Observatur autem, quod levitatis sensus, & ad motum alacritas, tunc adsint, quando libera humorum circumductio per omnia vasa corporis obtinet; & contra, ubi transitus liber humorum vel in toto corpore vel in parte impeditur, gravitas & molestia percipiuntur. Brachii pondus homo sanus non percipit, verum si phlegmone illud occupaverit, instar plumbi grave sentit, & cogitur illud vel fascia sustinere, vel fulcro cuicumque obvio imponere. Cum autem & humorum immeabilium crassities peccet in hoc morbo, uti postea ad §. 1153. dicetur, & causae, paragrapho praecedenti enumeratae, tali humorum crassitiei producendae faveant, merito videtur posse statui, quod in primo hoc scorbuti stadio observata symptomata immeabilitati humorum per vasa adscribi queant, simulque deficiat copia subtilissimi totius corporis liquidi, quod motui musculari servit; cum a visci-

(g) Eugalenus in pluribus locis. Van der Mye de Morbis Bredanis pag. 5. 6. 7. Bachstrom de scorbuto pag. 91. (h) Sect. VI. Cap. V. pag. 349.

viſcidiori & a ſanitatis conditionibus degenerante ſanguine, nec quantitate nec qualitate debitis, ſecerni poſſit. Ubi autem huic viſciditati nondum juncta eſt valida acrimonia, in initio morbi, de moleſtis doloribus non adeo conqueruntur ſcorbutici, ſed tantum de gravitate & laſſitudine totius corporis. Atque hoc eſt primum ſcorbuti ſtadium, in quo ſi morbus non curetur, tunc ſequuntur nova ſymptomata, ſucceſſive nunc enumeranda.

2. Difficilis, anheloſa, ad motus vel parvos fere deficiens reſpiratio; crurum tumor accedens, recedensque, horum prae gravitate immobilitas; maculae rubrae, fuſcae, flavae, violaceae; faciei color pallido-fuſcus; Oris foetor incipiens; Gingivae tumentes, dolentes, calidae, prurientes, ad minimam preſſionem evomentes cruorem; dentium ob retractas gingivas denudatio, & mobilitas; dolores varii, vagi, per omnes externas internasque corporis partes mira producentes tormina, Pleuritica, Stomachica, Iliaca, Colica, Nephritica, Cyſtica, Hepatica, Lienaria &c.; Haemorrhagiae variae, ſed leviores.

Notandum hic eſt, quod deſcribantur ſymptomata ſcorbuti, quando ſenſim ſubrepit hic morbus, & lento gradu augetur, prout plerumque ſolet fieri. In urbibus vero obſeſſis, & longinquis peregrinationibus marinis, ubi penuria ſalubris cibi adeſt, & moeſtitia perpetua ac timor, ibi longe citius ille morbus progreditur, & omnia ſymptomata cito exacerbantur, brevique tempore ad ſummam malignitatem perveniunt. In praecedenti numero jam notatum fuerat, ambulationem admodum difficilem eſſe, inprimis per acclive vel declive, ſed omnium maxime dum acclivia adſcendere debent. Dum enim hoc fit, muſculi omnes fere agere debent, ut pondus totius corporis elevetur: in deſcendendo, quamvis minor, tamen & valida, actio muſcularis requiritur, ut corpus ſuſtineatur, ne praecipiti nimis motu delabatur. Muſculis autem agentibus (vide §. 28. 2.) acceleratur motus ſanguinis venoſi verſus cor dextrum, adeoque illud obruitur, niſi cito & liberrime ſe evacuare poſſit per arteriam pulmonalem. Haec eſt ratio, quare etiam in ſanis hominibus, gradus rapidiſſime adſcendentibus, cor palpitare incipiat, & reſpiratio fiat frequentior ac moleſtior, quia ſanguis venoſus tunc tanta copia & celeritate redit ad cor dextrum a toto corpore, ut non poſſit eodem tempore tranſire per pulmonem, niſi celeri reſpiratione frequentius dilatetur pulmo: unde etiam coguntur quieſcere homines, vel ſuffocarentur. Sic etiam obſervatur, generoſiſſimos equos, nimis veloci curſu exercitos, ſaepe mortuos concidere. Si autem hoc fiat in homine ſano, ubi omnes humores ſunt meabiles, & omnia vaſa pervia, facile intelligitur, a leviori acceleratione ſanguinis venoſi, per motum muſcularem facta, idem fieri debere, ſi ſanguis majorem lentorem & viſciditatem habuerit, ſicque difficilus per ultimas anguſtias arteriae pulmonalis tranſire poſſit: talem autem lentorem ſanguini ſcorbuticorum ineſſe, poſtea ad §. 1153. probabitur: unde patet

tet ratio, cur in initio scorbuti difficultas ambulandi sit, ubi per acclivia vel declivia inceditur; aucto vero morbo ad parvos etiam motus deficiat respiratio. *Eugalenus* (*i*), qui graphice hunc morbum descripsit, hoc pulchre notavit, dicens: *Si morbus hic subsit, post levem motum* (*extra manifestam viscerum obstructionem*) *eum demonstrabunt, cum difficilior respiratio, tum labra genaeque subfusco ac lurido colore, praeter consuetudinem, citraque ambientis aëris frigus, conspicuae.* Quare livor in facie oriatur, infarcto pulmone, antea ad §. 848. explicatum fuit, ubi de lethali peripneumonia agebatur. Optime autem notat *Eugalenus* (*k*), difficilem illam respirationem scorbuticorum distingui a simili malo, ab aliis causis nato, quod non adsint *tussis*, *sibilus*, *stertor*, *dolor pungens*, *orthopnoea*, & *his similia thoracis affectibus propria.*

Crurum tumor accedens, recedensque &c. Cum difficilior sit ascensus venosi sanguinis ex artubus inferioribus corporis versus cor, hinc & venae ibi valvulas plures habent, & musculis imponuntur aut interponuntur ita, ut ab his tumentibus, dum agunt, vicinae venae comprimi possint, sicque sanguinis venosi motus cor versus accelerari: unde observamus in hominibus diu quiescentibus saepe pedes tumere, quia venae minores commode se evacuare nequeunt in venas majores nimis distentas. Cum autem pigritia insolita, & ad parvos etiam motus deficiens respiratio, omnem fere motum muscularem prohibeant, patet ratio, quare crura frequenter tumeant in hoc morbo. Tepore autem lecti, & situ corporis horizontali, cum facilitetur sanguinis venosi reditus ab artubus inferioribus, recedit saepe ille tumor, denuo rediturus ob eandem rationem.

Ob difficiliorem autem transitum humorum per artus inferiores, tumoremque gravantem, sentiunt haec membra ponderosa, acsi plumbo infuso gravia forent, & ideo adhuc minus illa movere possunt. Accedit, quod a sanguine viscido, & quasi vappido, scorbuticorum, minori copia & minus bonum secernatur fluidum illud tenuissimum, quod encephali fabrica paratum per nervos ad musculos derivatur, ut motus musculares fiant.

Maculae rubrae, fuscae &c. Omnes auctores, qui de hoc morbo scripserunt, ejusque symptomata recensuerunt, maculas se observasse testantur. In obsidione Bredana (*l*) scorbuto correpti maculas lividas per corporis superficiem dispersas habuerunt, imo multis tota cutis purpureo colore inficiebatur. Monet *Eugalenus* (*m*), quod his maculis lividis scorbuticorum decepti Chirurgi & Empirici peste laborare sic affectos crediderint, &, data Theriaca, aliisque calidis medicamentis, non paucis aegris mortem acceleraverint: nec hoc adeo mirum videbitur, si consideremus, egregium virum *Poupart* (*n*), dum attente observabat pessimum scorbutum in nosocomio grassantem, conclusisse, quod aliquam similitudinem haberet cum saeva peste Atheniensium a *Lucretio* descripta; & comparando symptomata observata

(*i*) Pag. 13. (*k*) Ibidem. (*l*) Van der Mye de Morbis Bred. pag. 5. 6. 7. (*m*) Pag. 47. (*n*) Acad. des Sciences 1699. mem. pag. 237. &c.

vata cum defcriptione peftis, quae apud hunc Poëtam legitur, fatis hoc probat. Obfervationes autem *Poupartii* magnum lumen affundunt huic morbo, quia cadaveribus diffectis indagavit rationem fymptomatum, quae in hoc morbo obfervaverat. Quidam aegri brachia, crura, femora, habebant rubro profundo colore in nigredinem tendente tincta, fed in talibus, poft mortem, fanguis niger concretus fub cute reperiebatur: maculas autem caeruleas, rubras, flavas, nigricantes, fimiliter ab extravafato fub cute fanguine productas obfervabat, prout fanguis extravafatus colorem mutaverat; dum vel coagulatus & niger manebat, vel incipiens diffolvi per varios colorum gradus tranfibat, antequam penitus difpareret: fimili omnino modo ac in contufionibus apparet, ut antea dictum eft, dum de his agebatur. Magna enim affinitas eft inter maculas fcorbuticas & mutationem coloris in cute, quae contufionem praegreffam fequitur: in utroque enim cafu extravafati humores fub integris integumentis haerent; in utroque cafu vafa rupta funt; & videtur in fcorbuto a caufis internis nafci fimilis conditio, qualis a caufa externa contundente nafci folet; vaforum nempe ruptura & liquidorum extravafatio. Obfervatur enim in fcorbuto & magna degeneratio liquidorum in acrimoniam, & aucta teneritudo partium folidarum, ut a levi vi rumpantur. Memini, aliquoties contigiffe, ut, fcorbuticorum carpum fi fortius parum contrectaffem, pulfum explorando, fequenti die monftraverint digitorum veftigia in cute caerulei coloris. Pariter, uti in partibus contufis, fi profundius inter partes mufculofas haereant liquida extravafata, moleftus dolor oritur, qui levatur, ubi maculae caeruleae vel lividae fub cute apparent, docentes locum mutaffe extravafata; fic & idem in fcorbuto contingit. *Poupartius* (*o*) invenit in cadaveribus mufculos inflatos, duros inftar ligni, ob fanguinem extravafatum inter mufcularem carnem haerentem: fiunt in tali cafu moleftiffimi dolores, levati fimulac locum mutavit extravafatus cruor, & fub cute haeret. In Praxi hoc frequenter vidi, moleftos dolores in fcorbuticis levari, fi maculae caeruleae vel lividae fub cute partis dolentis apparerent. Monuit & *Brunerus* (*p*) fe hoc obfervaffe, quod illi dolores non prius definerent, quam maculae, fed latae valde, prorumperent, quas poftea difcutientibus folvere tentabat.

Faciei color pallido-fufcus. Multum affinitatis inter cacochymiam atrabilariam humorum & fcorbutum adeffe, praecedenti paragrapho dictum, & ad §. 1054. de hac mutatione coloris faciei actum fuit. *Eugalenus* (*q*), ubi inveftigat figna, ex quibus tempeftive fcorbutus cognofcitur, ut curari posfit, antequam nimis ingravefcat, notavit, quod adfit *in nonnullis quoque lividus faciei color, in iis potiffimum, qui craffo & melancholico abundant fanguine:* addiditque, quod in his poft levem motum corporis labra & genae fubfufco & lurido colore perfufa appareant.

Oris foetor incipiens &c. Signa fcorbuti fe fatis cito manifeftant circa gingivas & dentes; imo videtur acrimonia fcorbutica has partes primario affi-

(*o*) Ibid. pag. 241. (*p*) De Scorbuto pag. 17. (*q*) Pag. 13.

afficere: unde in illis locis, in quibus hic morbus endemius eſt, fere omnes habent dentes carioſos, & gingivas exeſas. Medici autem, qui in talibus locis artem exercent, ſemper ſollicite attendunt, quomodo gingivae ſe habeant. Naturaliter gingivae turgidulae ſunt, & ſatis firmae, atque illam partem dentium occupant, quae cruſta illa adamantina dicta non tegitur: ubi autem ſcorbutus naſcitur, tunc gingivae incipiunt complanari, a medio corpore dentis recedere deorſum, & nudam relinquere partem molliorem dentis, cruſta illa duriſſima non tectam. Simul autem gingivae aſſurgere incipiunt in dentium interſtitiis, rubere, tumere, prurire quandoque, poſtea dolere. Dum haec vident Medici, noverunt ſcorbutum adeſſe. Cum autem gingivae naturaliter adhaereant molliori dentium parti, illique perioſtei inſtar ſerviant, ſimulac ſecedunt a dentibus, illi incipiunt corrumpi, carioſi fieri, & fruſtulatim excidere. Illa autem membrana, quae alveolos dentium inveſtit, gingivarum quaſi propago eſt, & ſimiliter affici ſolet, unde incipiunt dentes vacillare, & ſponte cadere, antequam adhuc omnino carioſi fuerint. Ideo in illis locis, ubi frequens hic morbus eſt, toties videmus homines in ipſo flore aetatis jam edentulos. Licet enim morbus curetur, ſi dentis inferior pars, quae gingiva ſana adhaerente tegi debet, carioſa jam fuerit, nunquam gingiva denuo denti accreſcet, uti nec perioſteum oſſi, ſi illud corruptum fuerit. Haec eſt ratio, quare gingivae ſolutae a dentibus appareant, & illa pars gingivarum, quae inter dentium interſtitia aſſurgit, libera ab omni nexu ſit, & ſpecillo facile moveri poſſit. Rubent tunc gingivae, pruriunt primo, poſtea dolent, ad levem attactum ſanguinem fundunt: & obſervavit *Poupart* (*r*), infantes unguibus laceraſſe gingivas prurientes, atque avulſiſſe partes gingivarum; quod facile fit, dum liberae a nexu cum dentibus gingivae incipiunt tabefieri. Simul dum panem vel pomum mordent, foedo ſpectaculo ſanguinolenta gingivarum veſtigia relinquuntur. Verum ſanguis ille ex gingivis a levi attactu egreſſus inter gingivas & dentes colligitur; imo & in ipſis dentium alveolis idem contingit, dum dentes vacillare incipiunt; ibique corruptus in tabum producit oris foetorem. Vidi hoc toties in ſcorbuticis, quod, leviter premendo gingivas, ſecundum totam longitudinem maxillae utriusque talis tabus exiverit. Accidit quandoque, ut in dentium alveolis collectus talis tabus erodat interſtitia tenera oſſea, quae dentium alveolos a ſe invicem ſeparant, ſicque per totam longitudinem maxillae oſſeae progrediatur, omnia inficiens & corrumpens, niſi uno vel pluribus dentibus evulſis via fiat, per quam illud corruptum exire poſſit: qualem caſum decennis pueri memorat *Poupart* (*s*), cui Chirurgus omnes dentes evellere debuit, ut gingivas & maxillam curare poſſet. Omnia haec ſymptomata ſenſim ſuccedunt in leniori ſcorbuto, rapide autem ſi in magnam jam malignitatem degeneraverit morbus.

Dolores varii, vagi &c. Omnes auctores, qui de ſcorbuto ſcripſerunt, faſſi ſunt, tales dolores ſcorbuticis contingere; imo *Sydenhamus*, qui non facile

(*r*) Acad. des Scienc. l'an 1699. mem. pag. 238. (*s*) Ibid. pag. 243.

facile credebat scorbutum adesse, notavit, post usum corticis Peruviani talibus doloribus vagis, anomalis, affici aegros, quos quidem prima fronte ad hystericos affectus pertinere credebat; verum, cum remediis huic morbo debellando aptis minime cederent, postea didicit, solis antiscorbuticis remediis facile curari, cum nempe in principio statim haec adhibebantur, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit. Simul satis patet, diversos posse simulari morbos scorbuto, prout acre illud scorbuticum his illisve partibus insederit. Solet quidem plerumque circa gingivas & dentes primo se manifestare hoc malum; verum certum est, alias plures partes affici, uti constat ex illis quae dicta fuerunt, & ulterius patescet in sequentibus, ubi dicetur de iis, quae in cadaveribus scorbuticorum observata fuerunt. *Eugalenus* (*t*) pluribus observationibus practicis demonstrat, quam varia sub morborum specie scorbutus illudat minus peritis. In cive Embdano sub pleuritidis larva latebat, & frustra ab Empirico binis venae sectionibus adhibitis in homine frigido & pituitoso quaerebatur saevi doloris lenimen: *Eugalenus*, dum videret nec molestam adeo tussim adesse, nec pulsum durum, nec febrim validam, dolores intermittere, & per intervalla denuo recrudescere, ipsam aegri temperiem morbis acutis inflammatoriis minus favere, & urinas crassas copiosum sedimentum lateritium deponere (de quibus postea adhuc dicendum erit), statim conclusit, dolorem illum lateris non esse pleuriticum, sed a scorbuto pendere; adeoque remediis ad hunc morbum sanandum propriis curari debere, quod & felix eventus probavit. Molestissimos dolores circa cardiam & ventriculum saepius observavi in scorbuticis; sed signa jam memorata scorbuti incipientis, & urinae illae scorbuticae, pulsusque parvus, debilis, & inaequalis, inprimis illo tempore, dum acerrimi dolores urgerent, satis certam morbi Diagnosin dabant.

Haemorrhagiae variae sed leviores. Dum nempe ab ipsa humorum acrimonia vasa sanguinea eroduntur, vel adeo mollia & tenera evadunt, ut levissima vi solvantur, ac contentum sanguinem effundant: hinc gingivae leviter etiam pressae sanguinem fundunt; inde maculae, & sanguis extravasatus in interstitiis fibrarum muscularium collectus, uti ante dictum fuit: quandoque & leves narium haemorrhagiae, sed saepe repetitae. Ubi autem sanguis per putridam dissolutionem incipit diffluere, tunc validae illae & mirabiles haemorrhagiae fiunt, de quibus sequenti numero dicetur.

3. Gingivarum putredo foetens cadaver, harum inflammatio sanguinem stillans, gangraena, dentium vacillatio, flavedo, nigritudo, caries; Varicosi annuli ad raninas venas; Haemorrhagiae saepe lethales, ex ipsa cute externa, non apparente vulnere, ex labiis, gingivis, ore, naribus, pulmonibus, stomacho, hepate, liene, pancreate, intestinis, utero, renibus &c.; Ulcera pessima, obstinata, nulli applicato cedentia, facile gangraenosa, ubique, maxime in cruribus, vagantia,

(*t*) a pag. 50. ad 59.

tia, cum diuturno foetore; Scabies, Cruſtae, ſicca & lenis Elephantiaſis; ſanguis venis eductus, in fibroſa parte ater, grumoſus, craſſus, & tamen ſolutus, in parte ſeroſa ſalſus, acer, muco flavo viridi in ſuperficie ſcatens; dolores ſummi erodentes, lancinantes, cito trajicientes, noctu ingraveſcentes per omnes artus, juncturas, oſſa, viſcera; maculae lividae.

Praecedenti numero de foetore oris incipiente jam dictum fuit, verum ubi increſcit morbus, tunc foetor intolerabilis oritur. Probe memini, me olim vocatum fuiſſe ad aegrum, cujus morbum non noveram, qui, dum me alloqui vellet, adeo horrendam mephitim ore exſpirabat, ut parum abfuerit, quin in animi deliquium inciderem, licet non adeo delicatum in ſimilibus ferendis me eſſe noverim. Incipiunt tunc ſatis ſubito turgere gingivae, ſed molles, & fungoſae quaſi, ita ut dentes quandoque tegant, & impediant, ut nihil ſolidi cibi ſumere poſſint: ſi vel lingua inter loquendum gingivis impingat, mox ſanguis exit: brevi poſt liveſcunt gingivae, imo nigreſcunt, jam omnino gangraenoſae. Haec autem corruptio cito proſerpit, omnia depaſcens, inprimis in junioribus; ſimulque tunc adeſt copioſus, tenuis, olidiſſimae ſalivae effluxus, uti alia occaſione ad §. 423. β. memini, ubi de gangraena agebatur a materiae acris ſcorbuticae depoſitione ad varias corporis partes. Vidi aliquoties, magnam partem maxillae oſſeae corruptam excidiſſe, dum negligebatur gangraenoſa talis gingivarum putredo. Aliquando macula albicans in genarum vel labiorum parte interna apparet, cum duritie illam undique ambiente; &, uti optime *Poupart* (z) monet, niſi ſtatim ſpiritu vitrioli tangatur ille locus, cito nigreſcit, foetet, & depaſcitur omnia vicina. Facile autem patet, dentes ſimul tunc peſſime affici debere, uti ex dictis ad praecedentem numerum patuit.

Varicoſi annuli ad raninas venas. Notum eſt ex anatomicis, ſub lingua, ad utrumque latus froenuli linguae, apparere venam ſatis inſignem & conſpicuam, quae in quibusdam morbis pertundi lanceola ſolet: hae raninae vocantur, & in venas jugulares externas plerumque ſe evacuare ſolent. Obſervantur quandoque in ſcorbuticis illae venae varicoſae & tumentes, quod fieri poteſt ob vicinas his venis partes in tumorem elatas, ſicque liberum tranſitum ſanguinis ex his venis in jugulares impedientes. Forte etiam alia hujus rei ratio adferri poſſet: dictum enim fuit praecedenti numero, quod difficilis, anheloſa, & ad motus vel parvos fere deficiens reſpiratio ſit in ſcorbuticis: ſed notum eſt, in difficili reſpiratione auriculam & ſinum dextri cordis non libere depleri poſſe, adeoque nec venae jugulares commode evacuabuntur. Alio autem in loco, §. 807., ubi de inflammatoria angina agebatur, probatum fuit, impedito ſanguinis venoſi in cor dextrum tranſitu, venas, a capite reducem ſanguinem ferentes, citius turgere quam in aliis corporis locis: ſi jam ſimul conſideretur, nudas jacere hic venas rani-

(z) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 244.

ninas, & saliva perpetuo foveri ac madescere, patebit ratio, quare in scorbuticis hae venae varicosae fiant: accedit, quod dolentibus & tumentibus gingivis motum manducationis vix audeant tentare tales aegri, imo nequidem loqui sustineant: unde & lingua & musculi maxillam linguamque moventes vix agunt; adeoque non promovebitur sanguinis venosi fluxus per has venas a musculis adjacentibus, qui, uti notum est, agentes turgent, & vicinas venas premendo motum sanguinis venosi versus cor juvant.

Haemorrhagiae saepe lethales &c. Ad praecedentem numerum, ubi de maculis scorbuticorum agebatur, notatum fuit, in hoc morbo ita degenerare partes fluidas & solidas corporis, ut liquida ex vasis, quibus continentur, levi de causa exeant; quae, si integumentis corporis integris coërceantur, maculas illas rubras, caeruleas, lividas &c. faciunt; imo inter ipsa musculosae carnis interstitia tales extravasationes sanguinis observatas fuisse. Verum in tali casu sanguis effusus coagulatus impedit ulteriorem sanguinis eruptionem: ubi vero idem fit in vasis, quae in superficie corporis interna vel externa patent, periculosae saepe fiunt haemorrhagiae, & satis mirabiles. Narrat *Sennertus* (*w*), in homine scorbutico se observasse, quod per aliquot dies sanguis satis copiosus de crure funderetur, neque a Chirurgo sisti potuerit, atque ob hanc causam se in consilium vocatum fuisse, *etsi vix vestigium, & via manifesta, unde sanguis efflueret, visui appareret.* Ex lingua & labiis in hoc morbo copiam sanguinis exivisse vidi, licet detersis his partibus non potuerim distinguere determinatum locum, unde sanguis erumperet: gingivas sanguinolentas in scorbuto videre, familiare admodum est. Frequentes haemorrhagias per nares & per alvum in scorbuticis observavit *Poupart* (*x*); quandoque & per os; senibus frequenter lethales (*y*). Si jam simul consideretur, lienem, hepar &c., simili modo affici (*z*), firmam carnem musculosam ita corrumpi, ut in cadaveribus manubus tractari non potuerit, quin ilico rumperetur (*a*); patebit ratio, quare ab internis haemorrhagiis scorbutici saepe subito exstinguantur. Sic legitur (*b*), quod scorbutici in lectulis suis decumbentes se satis commode habuerint, manducaverint, biberint hilares, fortem vocem ediderint inter loquendum, tamen subito exspiraverint, dum, in lecto quamvis manentes, ad alium navis locum transferebantur. Alii, qui tentaverant lecto egredi, moriebantur, antequam ad superiorem navis partem venire potuerant. Quidam, qui adhuc incedere poterant, uno momento concidebant mortui, dum conabantur majori molimine aliquod opus peragere. Videtur admodum probabile, quod miseri illi tabefactis jam visceribus, interna tali haemorrhagia perierint.

Ulcera pessima, obstinata &c. De gangraenosis illis ulceribus, quae gingivas aliasque partes oris interni in scorbuticis depascuntur, jam antea dictum

(*w*) Lib. III. Part. V. Sect. II. Cap. 11. Tom. II. pag. 982. 983. (*x*) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 238. (*y*) Ibid. pag. 242. (*z*) Ibid. pag. 240. 241. (*a*) Ibid. pag. 244. (*b*) A voyage round the world &c. pag. 145.

dictum fuit. Obſervati fuerunt & abſceſſus, in viſceribus, ſub axillis, in inguinibus, imo muſculorum intervalla in artubus pure repleta in cadaveribus inventa ſunt (*c*). Quibusdam in variis corporis locis oriebantur tubercula, in dies aucta, quae deinde aperta faciebant ulcus ſcorbuticum, a ſanguine coagulato, qui tumorem fecerat, natum. Singulis vicibus, dum emplaſtrum tegens ulcus removebatur, grumus ſanguinis exibat, ſicque ſenſim curabatur ulcus (*d*). Similia ulcera ſaepius vidi, neque ſunt ex peſſimis, verum nullibi pejora & difficilius curabilia occurrunt, quam in cruribus, & praeſertim circa malleolos: totus ambitus talis ulceris fuſco, vel & purpureo liveſcente, colore perfunditur, fundus ulceris ſordidus eſt, labia quaſi exeſa, ſaniem olidam plorat; & noverunt omnes, qui praxin medicam in locis, ubi frequens ſcorbutus eſt, exercuerunt, quanta taedia haee ulcera faciant Chirurgis, quam difficulter ad cicatricem perducantur, quam facile in vicino loco erumpant nova! Omnium difficillima curatu talia ulcera obſervantur in illis, qui ſedentarias artes exercent, & licet ſcorbutus per idonea remedia emendatus fuerit in his, tamen cum ſimili victui indulgeant ac ante, in locis depreſſis & paludoſis vivant, manent haec ulcera, pergunt plorare acre ſerum, & fonticulorum vice funguntur; neque abſque periculo conſolidari poterunt, cum per illa liberetur ſanguis quotidie acribus, quae retenta nocerent: vidi per viginti & ultra annos talia ulcera manſiſſe in eodem ferme ſtatu, atque tales aegros ſe ſatis commode caeteroquin habuiſſe: ubi autem, vel ſponte ſua, vel per exſiccantia, conſolidabantur annoſa haec ulcera, nec in vicinia nova prodibant, ſequebatur periculoſus morbus, vel & mors. Ulcera illa tibiarum etiam videntur obſervaſſe Veteres, & monuerunt a talibus naſci cauſis, quae ſcorbuto producendo favent. Sic *Hippocrates* (*e*) ab uſu aquae paludoſae ulcera in tibiis naſci ſcripſit; & ob Annonae penuriam ſequi ulcera cutanea, obſervavit *Galenus* (*f*); uti & herpetem, impetiginem, pſoram, lepram &c.: verum his ſimilia mala inter ſcorbuti ſymptomata a recentioribus Medicis numerantur: nempe

Scabies, cruſtae, ſicca & lenis Elephantiaſis. Illa, quae hactenus dicta ſunt, ſatis docent, & mox dicenda ulterius confirmabunt, in ſcorbuto adeſſe talem ſanguinis & humorum indolem, ut ob majorem ſpiſſitudinem difficilius tranſeat per vaſa, & ob comitem acrimoniam erodat loca, in quibus haeret; adeoque varia ſequentur mala in hoc morbo pro diverſis partibus affectis. Si ergo in vaſis cutaneis ſcorbutica acrimonia infecti humores haerere incipiant, varios morbos cutaneos producere poterunt, vel obſtruendo vaſa, vel rodendo; & inprimis circa folliculos cutaneos, ubi intricato magis decurſu vaſa glomerantur. Hinc varia puſtularum & macularum genera quandoque in ſcorbuticis occurrunt. Vidi in muliere quinquagenaria, inveterato jam ſcorbuto laborante, per totam cutim ſparſas veſiculas ichore ple-

(*c*) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 241. (*d*) Ibid. pag. 242. (*e*) De Aëre, locis, & aquis Charter. Tom. VI. pag. 195. (*f*) De probis pravisque aliment. ſuccis Cap. 1. ibid. pag. 416. 417.

plenas, diversae magnitudinis, quarum quaedam digiti apicem aequabant, aliae multo minores erant: ichor ille adeo acris erat, ut nisi pertusis vesiculis exitus daretur, exulceraret cutim: ubi vero pertundebantur, collapsae exsiccabantur, & squammarum forma decidebant. In multis locis epidermis una cum cute incipiebat incrassari, colore quamvis non mutato, & ungues decidebant. In alia muliere diu jam scorbutica vidi cutim hinc inde purpureis deturpari maculis, a quibus in squammas satis densas degenerans epidermis secedebat, absque ullo ichore exeunte: squammis autem illis deciduis, mox renascebantur novae, satis foedo spectaculo. Si jam conferantur illa, quae *Aretaeus* scripsit de *Elephantiasi*, patebit certe, multa symptomata foedi hujus morbi etiam in scorbuto quandoque observari. Praeterea notavit *Galenus* (*g*), in Alexandria plurimos elephantiasi laborare, quia pulte, lenticula, cochleis, & multis salsamentis uterentur; simulque ambiens aër calidior humorum impetum ad cutim ferret. Notat simul, in Germania & Mysia rarissime illum affectum grassari, & apud lactipotas Scythas nunquam fere apparere. Haec considerans *Celeberrimus Cocchi* (*h*) suspicabatur, ad scorbutum referri posse Elephantiasin, & in Aegypto ideo frequens malum esse, quia ibi frequens erat cibi vegetabilis defectus: imo pulchre notat, desperatos elephantiacos, ab hominum commercio remotos, ob morbi foeditatem, & ad deserta loca delatos, quandoque convaluisse, non ob viperas ex desperatione comestas, uti quidam scripserunt, sed quia miseri nullum cibum, nisi vegetabilem, invenire poterant. Antea ad §. 1150. notatum fuit, recentium vegetabilium penuriam in longinquis peregrinationibus marinis & urbibus obsessis scorbutum producere; & patebit postea, scorbutum tali vegetabili victu sanari feliciter, uti & lacte & lactis sero; adeoque apparet ratio, cur similes quandoque cutis defoedationes, ac in Elephantiasi, in scorbuto observentur.

Sanguis venis eductus &c. Cum aliquando in scorbuticis, uti §. 1161. dicetur, sanguinis missione opus sit, Medici consideraverunt sanguinem venis emissum, ut viderent, quantum & quomodo a sanguine sano degeneraret. Notum est, in homine sano sanguinem vena eductum, puro vase exceptum, brevi coagulari in unam massam rubram, a qua sensim separatur serum flavescens fluidum, cui innatat pars rubra sanguinis concreta, quae in parte superiori, aëri contigua, coccineum colorem habet, in parte inferiori magis obscuri coloris est, & ob saturatam rubedinem fere nigricat: in scorbuticis autem insula illa dicta sero innatans nigrum colorem habet, inaequalis apparet, grumosa, & levi vi adhibita solvitur in fuscum quasi liquamen. Serum sanguinis viridescit magis, acris saporis est, & quandoque lentescit ita, ut gelatinae consistentiam habeat: quandoque vidi totum serum in talem mucosam tenacitatem degenerasse, aliquando tantum partem ejus, quae superiori insulae satis firmiter adhaerebat. Notavit *Eugalenus* (*i*), se sem-

(*g*) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. II. Cap. XII. Charter. Tom. X. pag. 30.
(*h*) Del vitto Pythagor. pag. 58. &c. (*i*) Pag. 45.

semper talem sanguinem observasse in illis, qui, crassiori cibo indulgentes, diutius cum hoc morbo conflictati fuerant, imo ipsum vulgum, tali sanguine viso, statim concludere, quod scorbutus adsit. Ubi autem, in pejorem gradum degenerante morbo, sanguis mittitur, tunc, per putredinem solutis humoribus, *loco sanguinis crassi, valde tenue, coccinei coloris, & acris saporis serum, nulla crassiori substantia in fundo vasis relicta, effluxisse, non sine admiratione* HOFFMANNUS vidit (*k*).

Dolores summi, erodentes &c. Cum talis sit sanguinis ejusque seri indoles, viscosa tenacitate haerebit facile in vasorum angustiis, simulque ob acrimoniam comitem erodet loca, in quibus stagnat. Ubi immeabiles humores incipiunt haerere in vasorum convergentium extremis, illaque distendere, dolor oritur: verum si repetita actione liquidi a tergo urgentis iidem adhuc transprimi possunt, licet difficulter, tunc lancinantes illi dolores adsunt, cito trajicientes, dum illud obstruens ex angustiis arteriosis transprimitur in venas. Cum autem totus sanguis simili labe infectus sit, frequenter redeunt dolores similes. Noctu autem solent ingravescere, uti in lue Venerea ossa jam occupante, ita ut monuerit *Eugalenus* (*l*), exercitatos etiam Medicos haesisse quandoque dubios circa morbi diagnosin: interim tamen causae praegressae, & alia scorbuti praesentis signa antea memorata, hoc dubium solvere poterunt; uti etiam, si pulsus parvus & inaequalis sit, dum dolores illi urgent; quod & *Eugalenus* observavit, qui eodem in loco plures dolorum varietates in aegris notatas recenset.

Omnium maxime ossibus infestum esse scorbutum, certa & numerosa observata docent: jam enim in initio dentes ac maxillas aggreditur: & observavit *Petitus* (*m*), quod in scorbuticorum cadaveribus inventum fuerit periosteum ab omnibus fere corporis ossibus secessisse. Epiphyses ab ossis reliquo corpore separatas, costas osseas a cartilaginibus sejunctas & cariosas, plura ossa corporis nigra & cariosa, ligamenta articulorum erosa, cellulosam ossium internam fabricam in putrilaginem conversam, observavit *Poupart* (*n*). Quod magis mirum videbitur, fracta ante multum temporis ossa, & dudum jam consolidata, in scorbuto laborantibus denuo solvebantur (*o*), destructo callo, qui fractorum ossium extrema univerat, ita ut recens quasi fractura appareret; &, postquam scorbutus bono victu ac idoneis remediis superabatur, renascebatur callus, sicque denuo consolidabatur fractura (*p*). Inflicta ante quinquaginta annos vulnera, & firma cicatrice sanata, recrudescebant denuo in classiario scorbutico (*q*). Non mirum ergo est, ossium fracturas non consolidari in scorbuticis, levia vulnera sanationem respuere, &, in cruribus si fuerint, degenerare in ulcera diuturna.

Sed

(*k*) Med. ration. & system. Tom. IV. part. 5. Cap. 1. pag. 10 (*l*) Pag. 51. (*m*) Traité des malad. des os Tom. II. pag. 446. (*n*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pap. 238. &c. (*o*) Ansons voyage round the world pag. 145. (*p*) Mead dissertat. sur le scorbut pag. 135. (*q*) Ansons voyage &c. ibid.

Sed nec interna viscera immunia sunt ab hac labe, & praecipue observavi, cardiae & ventriculi dolores enormes quandoque hos aegros excruciare, ab assumtis cibis auctos, appetitu tamen satis integro manente. Pericardium, pulmo, pleura, diaphragma, non tantum concreta, sed quasi in unam massam confusa, inventa fuerunt in cadaveribus scorbuticorum, qui subita oppressione pectoris suffocati perierant (*r*); & sequenti numero patebit, ulcerationes & corruptelam viscerum in hoc morbo observatas fuisse. Interim tamen & hoc mirabile occurrit, quod in tanta degeneratione humorum cerebrum tamen semper sanum & illaesum repertum fuerit (*s*), & observationes hujus morbi per totum ejus decursum factae confirmant, actiones cerebri satis integras mansisse. Cunvulsiones, tremores, paralyses &c. quidem adsunt in hoc morbo aliquando, uti statim dicetur; sed potius vitio nervorum & musculorum, quam ipsius cerebri: memoria enim, intellectus, ratiocinium &c., illaesa manent. Miseri illi, qui in ultimo septentrione hybernaverunt, & successive omnes perierunt, singulis diebus omnia notaverant, quae ipsis contigerunt, & ultimus superstes concludit harum calamitatum historiam, dum scribit, *Morior*; unde videtur, ad ultimum vitae finem mente constitisse; nec memorat, ullum sociorum delirasse ante mortem (*t*). Simul & hoc notari meretur, quod ad finem vitae usque appetitus non defecerit, sed miseri illi, ob debilitatem & dolores continuos de lectulis suis surgere non poterant amplius, ut cibos pararent (*u*). Imo ingentem famem in scorbuticis ad mortem usque adfuisse notat *Poupart* (*w*), illamque deducit ab acri humore, qui in ventriculis hoc morbo defunctorum reperiebatur.

Maculae lividae. De maculis scorbuticis preecedenti numero dictum fuit: verum ubi aucta scorbuti malignitate lividae maculae totam corporis superficiem incipiunt deturpare, gangraenosae corruptelae indicium dant.

4. Febres variae, calidae, malignae, intermittentes omni modo, vagae, periodicae, continuae, ἀτροφίαν inducentes, vomitus; diarrhoeae; dysenteriae; stranguriae saevae; lipothymiae; anxietates saepe subito lethales; Hydrops; Tabes; Convulsio; Tremor; Paralysis; Contractura; Maculae nigrae; Vomitus, & secessus sanguinis; Hepatis, Lienis, Pancreatis, Meseraei putredo & consumtio; Contagium celere.

Antea ad §. 586., ubi de febrium causis agebatur, notatum fuit, omnia illa, quae humores multum mutant, febrim facere posse. Ex antedictis autem satis patet, quantum in scorbuto sanguis degenerare possit a naturali sua

(*r*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 240. (*s*) Ibid. pag. 246.
(*t*) Salmon Hedendaegse Historie VII. deel pag. 918. (*u*) ibid. pag. 892.
(*w*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 245.

sua conditione. Ubi ergo jam provectus morbus est, sanguisque fere totus corruptus, minime mirum est, pessimas accendi febres, & quidem admodum varias, pro diverso nempe gradu corruptelae, pro diversis partibus corporis, quae prae reliquis afficiuntur. In scorbuto incipiente raro febris adest, sed tantum succedit morbo jam inveterato: idem autem & in aliis morbis chronicis observatur. Sic in melancholia pulsus lentus est, & frigus majus (§. 1094.); in atra bile turgente febres immanes brevi omnia putrefacientes (1104.) observantur: hydrops incipiens a febre alienus morbus est; hydropem diuturnum lenta febris comitatur frequenter, dum nempe corrumpi incipiunt stagnantes aquae. Tales febres inordinatas, intermittentes, continuas, in scorbuticis vidit *Eugalenus* (*x*); putridas admodum pessimum scorbutum comitatas fuisse, alibi (*y*) legitur. Febres autem illae depascuntur corporis torositatem, & tanta est degeneratio sanguinis omniumque humorum, ut non possit fieri restitutio illorum, quae per ipsas vitae actiones pereunt quotidie de solidis & fluidis corporis partibus; adeoque necessario atrophia sequitur.

Vomitus, diarrhoeae, dysenteriae. Praecedenti numero dictum fuit, molestam saepe cardialgiam in scorbuticis observari, quam quandoque vomitus sequitur; & plerumque doloris levamen sentiunt, dum ventriculum exoneraverunt, unde saepe digito in fauces immisso vomitum excitant, ut lenimen doloris obtineant. Si a simili causa irritentur intestina, poterit diarrhoea sequi, vel & dysenteria, si major humorum acrimonia fuerit: praecipue metuitur illa dysenteria, quae putrefactis & consumtis jam visceribus abdominalibus sequitur, quia semper lethalis est. Observata fuit & pertinax alvi constipatio, quam simul comitabatur difficilis respiratio, atque hoc pro lethali signo habebatur prae reliquis (*z*).

Stranguriae saevae. Causae stranguriae possunt referri vel ad acrimoniam urinae auctam, vel ad male affectas partes, per quas urinae transeunt, vel ad utrumque hoc malum, dum v. g. acrior urina ureteres, vesicam, urethram, excoriat. Constat ex Physiologicis (*a*), urinam continere aquam sanguinis, salem ejus acerrimum, subtilissimum, volatilissimum, alcalino proximum, oleum sanguinis acrius & jam putrefacto proximum: adeoque major acrimonia urinae pendet a majori copia salis & olei sanguinis in urina contentorum, vel & a majori acredine illius salis & olei. Sic videmus, aestivis sub caloribus, dum per cutis spiracula difflatur multum de parte aquosa sanguinis, urinam reddi parciorem, sed magis coloratam, quandoque adeo acrem, ut stranguriam faciat, & quidem ideo, quia sales & olea sanguinis in tali urina majore copia haerent, dum deficit aquosa pars diluens. Etiam alia occasione dictum fuit (vide §. 888.), stranguriae sensum percipi, dum materies morbosa soluta & mobilis reddita, sed & simul acrior, per urinae vias expellitur de corpore; tuncque illa stranguria boni ominis est,

(*x*) Pag. 28. 34. 35. (*y*) A voyage round the world pag. 145. (*z*) Ibid. pag. 144. (*a*) H. Boerh. Instit. Med. §. 375.

eſt, quia notat, urinam quidem eſſe acriorem, ſed ideo, quia materiam morboſam continet de corpore eliminandam. Urina autem ſcorbuticorum rubra eſt cum ſedimento gravi copioſo, lateri rubro contrito, aut bolo rubrae, ſimili, quod ſedimentum, ſi urina igni imponitur, denuo ſolvitur, & inprimis ſi aliqua copia aquae addatur: tanta enim copia ſalium gravatur talis urina, ut, dum frigeſcere incipit, ſtatim pars illorum ad fundum ſecedat, imo & ſalina pellicula ſaepe talibus urinis innatat, perfecte ut fit in muriis ſalium ſaturatiſſimis, quae frigefactae ad fundum ſales deponunt; uti notum eſt in depurationibus & cryſtallizationibus ſalium, quae in officinis chemicis & pharmaceuticis fieri ſolent. Colorem autem ſaturatiorem urinae inprimis ab oleo pendere, docuerunt Chemici. Simul notandum, quod in ſcorbuticis, dum in pejus vergit morbus, obſcurior fiat urinae color, & in fuſcum vergat; urina autem ſana, ſibi relicta, dum incipit putreſcere, ſimilem colorem fuſcum acquirit, & ſedimentum copioſum deponit; adeoque tunc talis urina dat ſignum diſpoſitionis ad putredinem auctae. Urinam inter praecipua ſigna diagnoſtica ſcorbuti habuit *Eugalenus* (*b*), & optime monuit, in morbi initio urinas quandoque citrinas & tenues eſſe, quandoque craſſas & albas, quales in omni cruditate reddi ſolent; verum creſcente morbo obſervat, quod nonnunquam tenues & intenſae rubedinis appareant, ſed ad fuſcum declinantes, ſimiles illis, quae in ardentibus febribus redduntur, niſi quod obſcure liveſcant. Ideo ſequentem regulam diagnoſticam ſtatuit: *In quorum urinis majora putrefactionis indicia inſunt, quam foris ex calore & ſiti apparet, morbo lento exiſtente, & ad nullius veteribus cognitae febris typum accedente, de his certo tecum ſtatuere potes ac debes, a ſcorbuto tales detineri.* Alio autem in loco addit (*c*); *Maxime, ſi obambulantibus, & omnia vitae munia ſine offenſione adminiſtrantibus, tales* (*urinae*) *reddantur.*

Ubi ergo acriorum, & fere putridorum, ſalium & oleorum copia exit per urinam in ultimo ſcorbuti gradu, facile patet, ſtranguriam moleſtiſſimam debere ſequi, praecipue ſi ſimul, ut in marinis itineribus ſaepe fit, adſit penuria potus, quo potuiſſet urina reddi magis diluta, adeoque & minus acris.

Lipothymiae, anxietates &c. Omnes auctores, qui accuratius de hoc morbo ſcripſerunt, monuerunt, animi deliquium & ſubitam mortem in ſcorbuto peſſimo metuenda eſſe. *Eugalenus* (*d*) hoc notavit, addiditque, omnium fere hoc morbo laborantium pulſum parvum, debilem, & inaequalem eſſe, ſed talis pulſus lipothymiam minitatur. Ita & apud *Foreſtum* (*e*) leguntur ſequentia de ſcorbuto: *Quoties vero paſſio magis ingraveſcit, ſequitur ambulandi impotentia, anhelitus difficultas, potiſſimum dum ſe movent aut erigunt; & ſi aliquando erecti ſedere conantur, quaſi deficiente ſpiritu ſemianimes deliquio afficiuntur: rurſus decumbentes reficiuntur ac reſpirant liberius.* Poſtea autem addit, quod hoc deliquio aliquos exſtinctos noverit. Ad praecedentem nume-

(*b*) Pag. 18. 23. &c. 27. 31. 58. (*c*) Pag. 23. (*d*) Pag 48.
(*e*) Lib. XX. Obſervat. XI. Tom. II. pag. 418.

merum jam notatum fuit, classiarios pessimo scorbuto laborantes adhuc commode se habuisse, dum in lectulis decumbebant quieti, ad minimum autem corporis motum subito exspirasse; imo etiam tales, qui utcumque videbantur reconvalescere, & solitos labores tentare conabantur. *Poupart* (*f*) subitaneas tales scorbuticorum mortes pariter observavit, & in cadaveribus illorum vidit, omnia interiora corrupta esse, in multis etiam cordis auriculas pugnum aequantes, repletas sanguine coagulato, unde necessario sanguinis circuitus subito suffocari debuit.

Hydrops. Patuit ex illis, quae §. 1150. dicta fuerunt, inter scorbuti causas recenseri talem victum, qui pertinacibus viscerum obstructionibus ansam dare potest; uti in capite de *Melancholia* demonstratum fuit: praeterea & additum fuit, illos, qui morbis lentis obnoxii vivunt, in scorbutum pronos esse. Verum postea, ubi de causis hydropis §. 1229. dicetur, patebit, pertinaces viscerum obstructiones hydropi viam sternere; unde & ibi scorbutus inter causas hydropis numerabitur. Praeterea ad secundum numerum hujus paragraphi crurum tumor inter scorbuti phaenomena locum habet, qui & in hydrope incipiente adest (vide §. 1230.); adeoque facile patet ratio, cur inveteratum scorbutum sequatur hydrops. Unde, uti monet *Sydenhamus* (*g*), vulgo dicebatur: *Ubi desinit scorbutus, ibi incipit hydrops.* Indignabatur quidem magnus ille vir, uti ad §. 1149. monui, quod ubique scorbutum incusarent Medici; & hinc subjunxit sequentia: *Haec tamen regula saepe saepius non aliter est accipienda, quam quod, ubi primum se Hydrops manifestis prodit indiciis, praeconcepta de scorbuto opinio statim collabascit:* interim tamen modo dicta satis evincunt, hydropem post diuturnum scorbutum sequi posse; & observationes practicae docent, illud frequenter contingere.

Tabes. Eodem hoc numero jam dictum fuit, quare atrophia scorbutum sequatur, qua sensim contabescit corporis habitus: verum & ipsa tabes, purulenta labe affectorum viscerum effectus, a scorbuto nascitur quandoque. Phthisin enim, sive tabem, ab ulcere aliorum viscerum, aeque ac ab ulcere pulmonum, produci posse, ad §. 1214. patebit. In cadaveribus autem hoc morbo defunctorum pus inventum fuit in cavo pectoris (*h*), in pulmone, in hepate, in renibus, sub axillis, inter musculos brachiorum & femorum, adeoque patet, & purulentam tabem ex hoc morbo sequi posse.

Convulsio. Ingentes haemorrhagias in scorbuto quandoque occurrere, ad praecedentem numerum dictum fuit: verum alia occasione ad §. 232. probatum fuit, evacuationem nimiam cruoris praegressam sequi convulsiones, adeoque & ab hac causa in scorbuticis sequi possent. Praeterea ad §. 710., ubi de *convulsione febrili* agebatur, notatum fuit, ab aliis partibus corporis affectis sic posse affici sensorium commune, acsi causa physica in ipso cerebro

(*f*) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 244. (*g*) Sect. VI. Cap. V. pag. 350. (*h*) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 239. 240. 241.

bro praeëxstitisset, cum tamen longe aliis in locis haereat origo mali. Non mirum ergo videbitur, in pessimo scorbuti gradu convelli aegros, licet in cadaveribus cerebrum sanum inveniretur (*i*): si enim bilis corrupta in ventriculo fluctuans (vide §. 710.) convulsionem excitare putuerit, cessantem ilico, dum per vomitum haec saburra excutiebatur; si dolores magni & periodici, uti & ulcerosa materies alicubi hospitans in corpore, epilepsiam horrendam producere potuerit (vide §. 1075. 4.); quid non timendum erit in aegris, quorum omnia fere ossa cariosa erant (*k*); quorum ligamenta erodebantur ab acri sanie in cavis articulorum collecta; quorum pericardium fere totum erosum erat, & ipsum cor profunde ulceratum (*l*); quorum viscera alluebantur adeo acri sanie, ut haec cadavera secantibus epidermis secederet a manubus, & facies ulceraretur (*m*). Patet ergo sufficiens ratio convulsionum in pessimo scorbuto, de quo hoc numero agitur; & *Poupart* (*n*) observat, convulsiones omnibus scorbuticis contigisse, dum illas inter communia symptomata scorbuti putridissimi recenset.

Tremor. Antea ad §. 627., ubi de Tremore febrili agebatur, notatum fuit, tremorem nasci, vel a defectu subtilissimi liquidi, adeoque summa debilitate; vel a causa quacumque sensorium commune irritante. Certe statim patuit, irritantes causas validas adesse, simulque ex antedictis constitit, tantam debilitatem esse in ultimo hujus morbi gradu, ut etiam a levissima causa in animi deliquium cadant. Videantur illa, quae ad locum citatum habentur, ubi haec fusius explicantur.

Paralysis. Ex illis, quae §. 1060. de causis paralysium dicta fuerunt, patet satis, quod in scorbuto laborantibus possit paralysis nasci aeque ac in aliis hominibus, si tales causae supervenerint: verum hic agitur de illa Paralysi, quae ex scorbuto ut causa sequitur: hanc *Eugalenus* descripsit (*o*), & simul notavit, a Paralysi Veterum differre in eo, quod, licet robur & firmitas pereant membris affectis Paralysi scorbutica, tamen in plerisque aliquis motus maneat, & quidem per intervalla ille motus augeatur ac minuatur denuo. Ad §. 1057. autem monitum fuit, quod levior talis Paralysis gradus vocetur *Paresis*, dum nempe adhuc in membris paralyticis aliquis motus superest, sed non constans. Ideo etiam *Eugalenus* (*p*) maluit vocare passionem paralyticam, quam paralysin; praecipue cum videret, idoneis remediis quandoque brevi tempore superari hanc paresin, cum econtra vera paralysis, consentientibus omnibus Medicis, pro diuturno & pertinaci morbo habeatur. Si jam simul consideretur, in cadaveribus pessimo scorbuto defunctorum cerebrum sanum repertum fuisse, uti antea dictum fuit, videbitur admodum probabile, scorbuticam illam paralysin non adeo pendere ab encephali & nervorum vitio. Sectiones autem cadaverum docuerunt (*q*), ligamenta erodi, epiphyses solvi ab ossium reliquo corpore, ipsos musculos sanguine nigro

(*i*) Ibidem pag. 246. (*k*) Ibidem pag. 239. (*l*) Ibidem pag. 245. (*m*) Ibidem pag. 246. (*n*) Ibidem pag. 238. (*o*) Pag. 61. 62. (*p*) Pag. 63. (*q*) Academ. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 239.

gro & putrido madidos, dum attrectabantur manubus, in frusta disrumpi, qui in sanis hominibus adeo firmi sunt (*r*). Haec certe sufficiunt ad impediendum membrorum liberum motum, praecipue si simul notetur, quod causa motus muscularis per nervos quidem applicetur musculis (vide §. 1058.), sed & simul requiratur integra ipsius musculi fabrica, ut causa motus, per nervos applicata musculo, effectum suum praestet. Cum ergo quandoque adeo depravetur in hoc morbo musculorum, ligamentorum, & ossium, quibus musculi adhaerent, fabrica, patet ratio paralysis scorbuticae dictae.

Contracturae. In Paralysi aderat musculi laxa immobilitas, verum in contractura musculi rigidi potius sunt, & immobiles simul; sed tunc articuli, quibus movendis illi musculi serviunt, flexi manent, nec extendi possunt amplius. Observavit hoc malum in scorbuticis *Poupart* (*s*), musculis ligni instar rigescentibus, ob sanguinem copiosum coagulatum, quo turgebant. Cum autem etiam in cadavere (vide §. 1058.), injecta aqua tepida per arteriam sic turgere possit musculus, ut tumentium vasorum aucta amplitudine minuatur longitudo musculi, & pars affixa huic musculo moveatur, facile patet, idem fieri debere, dum infarcta sanguine vasa turgent summopere in musculis viventis adhuc hominis. Cum autem musculi artus flectentes validiores sint musculis extensoribus, patet ratio, quare dum eadem causa agit in omnes, fiat contractura membrorum; quod etiam antea ad §. 1069. monitum fuit, dum de cura paralysis agebatur. Tali retractionem versus poplitem *Eugalenus* (*t*) in scorbuto observavit.

Maculae nigrae. De maculis diversorum colorum in praecedentibus numeris hujus paragraphi dictum fuit: ubi vero nigrae sunt, certa sunt necrosis, adeoque & mortis, indicia.

Vomitus & secessus sanguinis. De subitis & saepe satis miris Haemorrhagiis in hoc morbo praecedenti numero dictum fuit. Cum autem in ultimo hujus morbi stadio erosis vasis & visceribus tales evacuationes sanguinis sursum & deorsum fieri soleant, satis patet, nihil boni inde exspectari posse.

Hepatis, Lienis &c. Totus sanguis, & omnes humores, tandem degenerant in rodentem acrimoniam; non mirum ergo, omnia putrescere & consumi: observationes plures antea recensitae fuerunt, quae hoc confirmant.

Contagium celere. Docuerunt quidem observationes practicae, plures simul in eodem loco scorbuto affligi: tamen inde nondum certo constat, quod per contagium ex uno homine in alterum hic morbus transeat. Dum enim in navibus, vel & in urbibus obsessis, scorbutus grassatur, malo victui, aquae penuriae, vegetabilis cibi defectui &c., hujus morbi origo merito tribui potest, uti ex antedictis patuit; adeoque causis communibus, in omnes eodem loco degentes agentibus, potius tribuendus videtur, quam con-

(*r*) Ibidem pag. 244. (*s*) Ibidem pag. 241. (*t*) Pag. 60.

contagio. *Sennertus* (*u*) quidem voluit, suo tempore in Saxonia inferiori scorbutum ideo frequentem fuisse, quia mos erat, ut ex capaci poculo biberent omnes, & cum raro fieret, ut omnes communi mensa utentes a scorbuto immunes forent, illeque morbus gingivas soleat primo inficere, hinc credidit, scorbuticum virus hoc modo facile communicari posse. Verum urgeri posset, similem in commensalibus victum huic morbo aeque originem dare potuisse. Fateor, quod nemini suadere vellem, ut eodem uteretur poculo cum illis, quibus putrido tabo gingivae diffluunt: interim tamen non videtur certo constare, quod per contagium propagetur scorbutus, uti de variolis, lue venerea, scabie, & similibus morbis, fieri novimus. In iis locis, ubi scorbutus pro endemio morbo habetur, observavi illos, qui inferiorem domus partem incolunt, hoc morbo affligi, dum interim in superiori parte domus habitantes, & salubri victu utentes, ab hoc morbo immunes erant, licet quotidie inter scorbuticos versarentur.

Fateor quidem, quod *Poupart* (*w*) contagiosum hunc morbum vocaverit, & quaedam habere communia cum crudeli Atheniensium peste dixerit, plurimosque in eodem nosocomio hoc morbo decubuisse: verum notandum est, quod aegri deferebantur in nosocomium jam scorbutici, & ob magnum numerum, ne putridis exhalationibus nocerent aliis decumbentibus, ad aliud nosocomium delati fuerunt. Neque legitur, saltem ibi, alios infectos fuisse. Praeterea Indiam dum navibus petunt Batavi, ad Promontorium bonae spei ubi pervenerunt, scorbuto aegrotantes classiarios ad nosocomium deferunt, nullum inde metuentes contagium; solentque fere omnes bono victu brevi restitui. Interim tamen prudentia jubet, ut in ultimo stadio scorbuti versantes aegri caute tractentur: licet enim contagium non metuendum adeo foret, tamen putridissimis exhalationibus nocere possent.

§. 1152. Ex quibus liquet, hujus morbi naturam & effectus non difficulter elici ab his, qui praedicta expendunt.

Per victum enim insalubrem, & alia §. 1150. recensita, sensim degenerat sanguis, & omnes tandem humores, ut viscido lentore magis cohaereant, & difficilius transeant per vasorum angustias: procedente morbo huic lentori jungitur acrimonia. Effectus autem ejus diversi sunt, pro indole & gradu variis hujus acrimoniae, & prout diversis corporis partibus haec applicantur. Simul & partium solidarum cohaesio adeo debilitatur, ut a levi causa facile solvi possit; uti docent scorbuti symptomata modo enarrata.

(*u*) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. III. Tom. II. pag. 994. (*w*) Academ. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 237.

§. 1153. Et causam ejus proximam esse eam sanguinis indolem, qua & crassitie simul in una, & tenuitate acri salsa, alcalica, vel acida, in altera parte peccat: quae inprimis accurate investiganda & distinguenda sunt.

Causa proxima morbi appellatur tota illa simul, quae morbum jam praesentem constituit, & cujus praesentia ponit, continuat, morbum; cujus absentia eum tollit (*x*). Sanguis autem humanus constat diversis partibus, quarum quaedam in concretionem pronae sunt; aliae vero tenuiores longe minus cohaerent, & facillime a reliquis secedunt. Sic in sanguine recens misso videmus contineri halituosum subtile, quod in auras ilico avolat, & quod vasis puris exceptum exhibet liquidum tenue admodum: rubra autem pars sanguinis sponte coït: serum vero sanguinis calore ebullientis aquae concrescit in massam scissilem, instar albuminis ovi cocti; interim & tenuior lympha in sanguine adest, quae, nec sponte sua, nec calore majori, in coagulum abit. Illa autem pars sanguinis, quae in concretionem prona est, crassior fit in scorbuto, uti ad tertium numerum praecedentis paragraphi dictum fuit; & quidem adeo, ut pars seri in mucum ex flavo viridescentem abeat. Sed tunc simul notatum fuit, tenuiorem seri sanguinis partem salsam esse & acrem. Cum enim tenuissima sanguinis portio pro maxima parte aquoso latice constet, & omnia salina prompte solvantur in aqua, patet ratio, quare, ubi salina acria abundant in sanguine, tenuior sanguinis pars majorem acrimoniam habeat. Idem verum est de oleo sanguinis, pariter acriori reddito, cum salibus acrioribus unito in saponem, qui promte in aquosis diluitur. Si sola crassities major peccaret, obstructiones fierent, dum tales humores in vasorum angustiis haererent facile immeabiles: si sola acrimonia tenuiorum liquidorum adesset, elueretur satis facile copiosiori potu tenui quocumque, & per urinae vias vel cutis spiracula haec exirent de corpore: verum dum illud acre irretitur huic lentori, manet affixum partibus, in quibus illud lentum haerere incipit & colligi, illasque erodit. Ex binis autem illis, spissitudine nempe majori in una parte sanguinis crassiori, & acrimonia in parte tenuiori altera, videntur satis intelligi posse phaenomena scorbuti, uti sequenti paragrapho dicetur: adeoque merito concluditur, bina haec unita simul constituere causam proximam hujus morbi.

Acrimonia autem haec varia esse potest: si enim a salsamentis liberalius assumtis acrimonia conciliatur humoribus, haec muriatica erit, nec facile tunc in putredinem tendet scorbutus, & diutius tolerabitur, licet molestissimos dolores faciat, & rigiditatem membrorum quandoque inducat: talis in classiariis satis frequenter contingit, & victu recenti insulso, potuque copioso, feliciter superari solet, & saepe brevi satis tempore. Ubi vero non bene conditis sale carnibus, & hinc calido sub climate putrescentibus, vesci co-

(*x*) H. Boerh. Instit. Med. §. 740.

coguntur miseri, & aquam corruptam bibere, tunc alcalina putrida nascitur acrimonia, & pessimus scorbutus sequitur, qui brevi corpus destruit. Acida acrimonia rarius contingit quidem, tamen & observatur in illis locis, ubi vilioris sortis homines pane secalino, lacte ebutyrato acido, farinosis fere solis, vivunt; simulque sedentarias artes exercent, ut sibi victum parent. Scorbutus talis non adeo saevus est, & satis diu tolerari potest, nec ita difficulter sanatur, modo victus mutari possit, & salubri motu exerceri corpus; quod non semper apud pauperes obtineri potest ob rem angustam, & quia ad alia opificia inepti sunt.

§. 1154. Et ex his per historiam morbi (1151.) cognitis, omnia ejus morbi phaenomena, utut mira, facile deduci posse.

Veritas causae proximae scorbuti modo assignatae ulterius confirmatur, si considerentur symptomata hujus morbi, licet multiplicia admodum, & satis mira: nam satis commode inde deduci possunt; & causae hujus morbi (vide §. 1150.) aptae sunt, ut talem degenerationem humoribus nostris inducant.

Incipiente enim morbo, crassities illa sanguinis adest; acrimonia autem tanta humorum nondum observatur: hinc pigritia & torpor una cum doloris obtusi sensu per omnia membra incipientem scorbutum comitantur (§. 1151. 1.). Ubi vero increscit morbus, augetur ille sanguinis lentor; hinc difficilis respiratio ad parvum etiam motum, dum crassus sanguis per arteriae pulmonalis angustias transire absque molestia non potest; hinc venosus sanguis ad cor dextrum retardatur; unde crura tument (§. 1151. 2.). Verum simul incipit augeri acrimonia, quae, in tenuiore sanguinis parte haerens, se manifestat in liquoribus a sanguine secretis, adeoque ipso sanguine tenuioribus. Urina fit acrior, contentis saturatior, magis colorata: saliva pariter a blanda sua indole degenerat, & gingivas perpetuo alluens illas inficit & dolere facit. Si acrimonia alcalina sit, incipit os foetere, quia degenerans saliva, in os affusa, ubi liberrimus aëri aditus est, putrescit cito: gingivae, perpetuo maceratae in putrescente saliva, tabescunt & putredinem augent, adeoque & oris foetorem. Dum succus pancreaticus, salivae satis similis, similiter degenerare incipit, uti & bilis, tormina stomachica, iliaca, colica &c. sequuntur. Vasa autem, dum acriora liquida per illa fluunt, solvi incipiunt, inprimis minora vasa, quorum tunicae minus validae sunt: hinc haemorrhagiae fiunt, sed leviores tantum, quia majora vasa, magis callosis tunicis instructa, non tam facile patiuntur unitatis solutionem, ut Chirurgi dicere solent.

Omnia autem haec inprimis obtinent in scorbuto putrido; nam ubi acida, vel & muriatica, acrimonia praedominatur, symptomata sunt leniora, nec tam subito increscunt. Aucta vero putredine, gingivae diffluunt in cadaverosam saniem, dentes corrumpuntur cito, imo & quandoque ipsae maxillae cariosae fiunt. Simul per ipsam putredinem majorem sanguinis crassities

ties solvitur; uti enim antea dictum fuit, in febribus putridis sanguis de vena missus non concrescit, sed fluidus manet: adeoque talis sanguis vasis suis contineri nequit, sed per extrema illorum elabitur, vel & erosis vasis periculosas haemorrhagias facit (vide §. 1151. 3.). Reliqua autem symptomata antea memorata, quae comitari solent scorbutum pessimum, ex illa fluidorum degeneratione satis facile deducuntur; praecipue si consideretur, & solidarum partium cohaesionem debilitari non tantum ob acrimoniam erodentem humorum, sed etiam, illa, quae de solidis corporis nostri per vitales actiones deteruntur quotidie, non posse restitui, ubi tanta omnium humorum degeneratio adest: hinc vel sponte apertis vasis subcutaneis, vel a levi attactu contritis, maculae illae scorbuticae oriuntur. Similia autem fieri in interioribus corporis, magna debilitas, & subita mors ad minimum motum, satis docent.

§. 1155. Quod ipsum clarius docent regulae, quas curatio morbi prospero, vel sinistro, eventu comprobavit; quarum praecipuae hae sunt.

Prudentes Medici, postquam morbi causas consideraverunt, & attenta mente perpenderunt omnia symptomata, concludunt, quid agendum sit, ut morbus praesens curetur. Interim tamen, dum illa adhibentur remedia, quae indicatio ex causis & phaenomenis morbi deducta jusserat, sollicite attendunt, an haec prospero effectu se probent, an non. Si prius contigerit, noverunt se morbi genium perspexisse; si posterius, intelligunt se nondum satis cognitam habere morbi indolem; tuncque omni attentae mentis acumine conantur detegere, in qua re erraverint. Haec est illa doctrina nocentium & juvantium, tanti in arte usus, cum vel confirmat diagnosin & indicationem curatoriam, vel errorem hic commissum cito detegit. Videantur illa, quae circa hanc rem ad §. 602. 7. dicta fuerunt. Patebit autem, spero, ex curatione scorbuti, mox tradenda, causam proximam hujus morbi rite definitam fuisse; sicque hactenus dicta rerum eventu confirmabuntur.

§. 1156. In hoc morbo crassum est reddendum tenue; stagnans mobile; cohaerens fluidum.

Sequuntur jam generales indicationes curatoriae, quae respondent causae proximae morbi §. 1153. descriptae. Crassities enim aderat in una sanguinis parte, impediens liberam circumductionem humorum per vasa; haec ergo debet attenuari: & dum hoc fit, illud, quod stagnabat in vasis ob nimiam crassitiem, mobile fiet, ubi sic attenuatum fuerit, ut per ultimas arteriarum angustias libere transire possit; simulque illa, quae cohaerebant, denuo in fluorem debitum redigentur.

§. 1157.

§. 1157. Item nimis tenue cogendum; acre leniendum, in genere, in specie.

Pariter ad §. 1153. notatum fuit, alteram partem sanguinis tenuitate morbosa peccare, cui juncta est acrimonia. Praeterea in pejori gradu scorbuti videmus quandoque dissolvi sanguinem, praecipue si acrimonia putrida adsit, ita ut vasis suis coërceri nequeat, sed mirae & periculosae saepe sequantur haemorrhagiae (vide §. 1151. 3.). Tunc autem indicatio jubet, illud tenue cogendum esse ita, ut solitam consistentiam acquirant humores, sicque vasis propriis coërceri possint. Fuerunt quidam Medici in illa opinione, quod nimia humorum tenuitas sanitati nocere non posset; hi quidem utebantur specioso hoc argumento, quod tenues humores transirent per omnes vasorum angustias absque ullo impedimento; & cum liber ac expeditus humorum motus per vasa ad functionum corporis humani integritatem requiratur, concludebant, tenuitatem humorum nunquam nocere posse sanitati: unde omnem curam morborum praesentium, & prophylaxin morborum futurorum, ponebant in attenuatione omnium humorum; hincque potus aquosos calidos, Theae, Caffae, & similes, perpetuo sorbillandos commendabant, & aegris, & sanis hominibus. Sed non considerabant, ad sanitatem requiri, ut in singulis vasorum seriebus proprii continerentur humores; sanguis in vasis sanguineis, serum in vasis serosis, & sic in reliquis vasorum decrescentium ordinibus. Si enim sanguis foret instar aquae tenuis, difflaretur totus per vasa exhalantia, in superficie corporis externa patentia; vel effusus in cava corporis interna hydropem faceret brevi: parum enim rediret ad cor per venas, si humores tam tenues forent, ut liberrime transirent per arterias exhalantes; maximae ergo arteriae corporis brevi vacuae forent: verum cor, expellens sanguinem in arterias, illas distendit, quia plenae sunt; &, nisi distenderentur arteriae, non contraherentur; adeoque brevi cessaret sanguinis circulus per totum corpus, & sequeretur lethalis syncope.

Acre autem, quod simul adest, leniendum est pariter, ut minus noceat; quod obtinetur cura generali, vel speciali, Generale lenimen acrium fit, dum adhibentur talia, quae quamvis acrimoniam demulcent, ut est aqua, diluens omne acre, oleum molle, obtundens & inviscans omnem acrimoniam, simulque partes corporis defendens, ne ab acribus facile laedi possint. Specialis autem cura acrimoniae dicitur, quando abhibentur cognito acri opposita remedia, quamvis eadem manifestam quandoque acrimoniam habeant; uti dum v. g. acrimonia alcalina putrida acidis assumtis corrigitur.

§. 1158. Et in correctione unius (1156.) semper respiciendum ad naturam alterius (1157.), unde summae artis opus tentare hunc morbum cum successu.

Magni

Magni momenti monitum hoc practicum est, & cujus neglectus tot infelicium curationum causa fuit. Antea in cura obstructionis (vide §. 135.) plura laudata fuerunt remedia attenuantia, quae tamen in scorbuto curando promiscue usurpari nequeunt. Si enim adesset in hoc morbo acre alcalinum putridum, sales fixi alcalini, uti & volatiles, sapones ex alcali fixo vel volatili & oleo simul unitis constantes, nocerent, quia acrimoniam praesentem augent, dum crassitiem humorum attenuant. Ob eandem rationem non prosunt mercurialia in hocce casu, quia, licet efficacissime solvant, humores tamen solutos in putridum liquamen convertunt, uti in salivatione mercuriali patet. Simul sollicite attendendum est, quid viscera, per morbum hunc labefactata, adhuc ferre possint. Adeoque magna hic prudentia opus est, ut debita scorbuti curatio institui possit; inprimis si morbus in pejori gradu jam constitutus fuerit: neque temere hic fidendum speciosis antiscorbuticorum remediorum titulis, cum multa ex his nocere possint, nisi debito tempore morbi adhibeantur, & acrimoniae praedominanti cognitae oppositam efficaciam habeant. Hoc autem ulterius patebit ex sequentibus.

§. 1159. Acria evacuantia semper hunc morbum exasperant, & saepe reddunt incurabilem.

Cum durae digestionis cibi scorbuto saepius ansam dederint (vide §. 1150.), uti & tales morbi praegressi, qui a vilidis obstructionibus viscerum abdominalium oriuntur, crediderunt Medici, per valida evacuantia curam hujus morbi tentari posse, ut nempe expelleretur haec saburra quantocyus, sicque viscera gravante hac mole liberarentur. Subducere quidem convenit illa, quae in primae coctionis visceribus haerent, sed leni stimulo, uti dicetur sequenti paragrapho. Cum enim in hoc morbo, provecto inprimis, adeo debilitentur solida, ut a levi vi solvatur illorum cohaesio, & humores contenti effundantur, patet satis, multum metuendum esse a turbis excitatis in corpore per acria evacuantia assumta. Longe majus discrimen adhuc foret ab Emeticis, dum inter vomendum, diaphragmate & musculis abdominalibus convulsis (vide §. 652.), valide comprimuntur omnia abdominis viscera; quae ergo, si jam tabefieri inceperint in scorbuticis, destruerentur, & sequeretur lethalis syncope. Praeterea observatur, acria purgantia, ut *scammoneum*, *jalappa*, *colocynthis &c.*, solvere etiam humores sanos, & solutos in putridum liquamen per alvum educere: cum autem in pejori gradu morbi putrida humorum degeneratio plerumque soleat adesse, patet & alia ratio, quare acriora purgantia in hoc morbo non conveniant.

Multiplici in scorbuto curando experientia celebris *Eugalenus* (y) pro canone therapeutico ponit: *Quod validas purgationes & largam sanguinis missionem aegre hic morbus ferat.* Pariter observavit *van der Mye* (z), purgationes

(y) Pag. 20. (z) Pag. 5—7.

tiones plurimos scorbuticos laesisse. Vidi etiam, dum dysenteriae & diarrhoeae epidemicae grassabantur, scorbuticos periculosius reliquis decubuisse.

Sequitur jam, ut enarrentur illa, quae in scorbuto curando profuerunt: cum autem §. 1151. quatuor diversi gradus scorbuti descripti fuerint, quorum primus levior, sequentes autem & pluribus & pejoribus symptomatibus stipabantur, simili ordine tradetur curatio.

§. 1160. Hinc α. incipiendum in specie (1151. N°. 1.) prima a leni, attenuante, deobstruente, purgativo, parca dosi saepe iterata. β. pergendum in attenuantibus, & digerentibus dictis. γ. desinendum in specificis lenioribus, diu continuatis, in forma quacunque. δ. interim sex res non naturales ita ordinandae, ut sint contrariae causis (1150.).

In primo gradu scorbuti (§. 1151. 1.) talia symptomata adsunt, quae majorem humorum crassitiem & immeabilitatem docent, sed nulla adsunt signa magnae acrimoniae humorum, aut viscerum corruptorum.

α. Lene tale purgans datur, ut liberentur primae viae ab omni materia indigestili, ob malum victum saepe hic collecta: simul, ut blando solvente salino stimulo attenuentur humores, & copiosius deriventur versus intestina; sicque non tantum contentae in tubo intestinali faeces educantur, sed simul solvantur atque expellantur illa, quae in viscerum abdominalium vasis haerere inceperant.

Plures autem tales formulae in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quae huic scopo satisfaciunt. Commendantur quidem & ibi *Pill. Coch. Maj.*, quae scammoneum, colocynthidem, aloën &c., continent, sed dantur satis parca quantitate; & praeterea in hoc scorbuti gradu nondum magna acrimonia adest, neque putrida humorum solutio.

Solet horum purgantium usus saepius repeti, tribus quatuorve diebus interpositis, quo intervallo dantur remedia attenuantia & digerentia, de quibus statim dicetur; tuncque iterum purgans. Semper autem memores esse debemus axiomatis *Hippocratici*, cujus mentionem feci ad §. 11.: *Si qualia purgari decet, purgentur, tum confert, tum facile ferunt; si econtra, difficulter.* Ubi ergo illa pigritia insolita incipit emendari, dum haec remedia sumuntur, & major alacritas redit toti corpori, scimus profuisse; econtra, si debilitatem & languorem sentire incipiant, abstinemus a purgantium usu. Praeterea in corporibus obesis, uti & in leucophlegmaticis, tutius repetuntur purgantia remedia; in strictis & macilentis corporibus, minus conveniunt.

β. Crassities enim humorum hic adest, uti antea probatum fuit; verum in cura obstructionis (§. 135.) inter attenuantia fuerunt laudati sales & sapones, tam nativi, quam artificiales. In *Materia* autem *Medica* selecta ad hunc scopum remedia habentur, & satis varia, ut pro diversa temperie

aegro-

aegrotantium possint haec vel illa adhiberi. Sic v. g. in frigidae & laxae temperiei hominibus calidiora attenuantia conducunt, qualia sunt v. g. *Tinctura Salis tartari*, *Elixir proprietatis*, *Sal volatilis oleosus aromaticus*, *Sapo starkeianus &c.* In calidis autem & biliosis utimur *crystallis* ac *cremore tartari*, *sale polychresto*, *oxymelle simplici*, *scillitico*; & inprimis saluberrimis illis succis, pomorum aurantiorum, citreorum, &c., quae acidulum saponaceum succum habent, pulchre attenuantem, & saporis gratia adeo placentem. Simul etiam habetur ratio diversae tempestatis anni: aestivis enim sub caloribus a calidioribus remediis abstinemus, quae tutius hyemali tempore adhiberi possunt.

γ. Satis magnus numerus est remediorum, quae antiscorbuticorum titulo apud auctores commendantur, licet non omnia easdem vires habeant; ideoque delectu opus hic est, pro vario gradu morbi non tantum, sed etiam pro diversa aegrorum temperie. Antea dictum fuit ad §. 1150., vegetabilis nutrimenti defectum inter causas scorbuti numerari; hinc & inter specifica antiscorbutica recensentur in *Materia Medica* ad hunc numerum talia, quae hunc defectum supplere possunt. Acetosae omnes species, bardanae turiones primo vere erumpentes, brassica rubra, chaerophyllum, cichorea, endivia, urtica &c., jusculis incocta, pulchrum effectum praestant. Huc etiam spectant aurantiorum, citreorum &c., succi, qui vel cibis adsperguntur, vel aqua diluti, addito pauco vino, gratum & salubrem potum praebent. Languent enim tales aegri: pulsum parvum debilem & inaequalem in scorbuticis adesse monuit *Eugalenus* (a); imo talem pulsum inter diagnostica scorbuti praesentis signa numeravit; qui quandoque adeo languidus apparet, ut Medicus Italus, huic morbo curando minus assuetus, miraretur, hominem tali cum pulsu vivere posse. Ob hanc rationem in catalogo antiscorbuticorum occurrunt aromata pulcherrima, quae grata sua fragrantia languentes vires vitales excitare valent. *Abrotanum*, *Absinthium*, *Ageratum*, *Balsamita*, *Foeniculum*, *Majorana*, *Mentha*, *Melissa &c.* talem vim habent. Insuper & laudantur talia, quae, praeter lenem vim stimulantem, solvendi & attenuandi efficacia pollent. *Anagallis*, *Becabunga*, *Fumaria*, *Nasturtium aquaticum &c.* ad hunc finem merito commendantur. In hoc autem scorbuti gradu diu in horum usu continuandum est, & licet varia forma haec remedia possint usurpari, cerevisia vel vinum his medicata reddita minori fastidio ab aegris sumi solent, & quidem per longum tempus. Solo absinthio, aquae & vino, vel & cerevisiae tenui, infuso, difficilia scorbuti symptomata non tantum, sed & morbum ipsum, se superasse testatur *Eugalenus* (b). Dum cerevisiae dolio aliquot brassicas rubras capitatas, minutim conscissas, infundebant, cum duodecim manipulis nasturtii aquatici, vel cochleariae, & libra recentis raphani rusticani, integras familias curatas vidi, quae tali cerevisia pro potu communi utebantur diu.

δ. Nisi hoc impetrari possit, frustranea sunt omnia: emendatus enim per

(a) Pag. 48. 58. (b) Ibid. pag. 83.

per idonea remedia morbus recrudescit denuo per easdem causas, a quibus originem sumsit. Multis apud Batavos moris est, hyberno tempore carne bubula ac lardo salitis vivere, & exeunte hyeme satis male se habent a scorbuto: tempore verno, usu recentium herbarum & fructuum horaeorum emendatur morbus, imo quandoque integre superatur; recrudescens tamen denuo, dum subsequente hyeme simili victu utuntur. A caseo antiquo & acri, si quotidie sumatur, longe citius omnia scorbuti symptomata redire vidi, quam ab ulla alia causa. Solent quidem aegri, dum levatur morbus, Medici monita spernere, & inprimis in chronico tali malo; interim tamen a quibusdam impetrant Medici, ut inposterum simili victui non indulgeant. Major longe difficultas obtinet in curandis scorbuticis, qui coguntur in locis uliginosis & depressis habitare, ut victum sibi comparent; nam nequidem optimis remediis tunc eradicatur morbus, sed mitigatur tantum, dum verno tempore & tota aestate sero lactis pro potu communi uti solent: unde dolent toties Medici, miseros tales in flore aetatis jam edentulos fieri, & molestissimis artuum doloribus cruciari, inprimis dum hyberno torpent otio: aestivi enim labores ruricolis talibus prosunt.

§. 1161. Ad secundum gradum (1151. N°. 2.) conferent eadem, quae in priori, (1160. α. β. γ. δ.). Tum usus Scorbuticorum acriorum paulo, forma succi expressi, conservae, spiritus, sal. vol., Vini, Cerevisiaeve Medicatae: Balnea itidem externa & pediluvia ex antiscorbuticis; frictiones calidae, siccae, cum specificis liquidis; saepe venae sectio conducet, ut pars acris liquidi tollatur, erosio in vasa nimis distenta minuatur, revulsio procuretur, via paretur medicamentis applicandis.

Symptomata enumerata in secundo hoc scorbuti gradu §. 1151. 2. docent, majorem adesse spissitudinem & immeabilitatem humorum, quam in primo gradu: crurum enim tumor ac prae gravitate immobilitas, uti & difficilior, & ad motus etiam parvos fere deficiens, respiratio hoc monstrant: conferunt ergo quidem omnia laudata in paragrapho praecedenti, sed solent etiam adhiberi paulo acriora, ut magis dividatur illud lentum, simulque languor ille superetur. Quaenam autem cautela requiratur in horum administratione, dicetur ad sequentem paragraphum.

In *Materia Medica* ad hunc numerum plura talia acriora antiscorbutica recensentur, quae huic scopo servire possunt, sed tamen non omnia promiscue usurpari. Quaedam enim acerrima sunt, ut *Acriviola*, *Allia*, *Arum*, *Piperitis*, *Sedum minus vermiculare acre.* Unde vel in frigidis & leucophlegmaticis corporibus tantum adhiberi possunt, vel saltem in aliis temperiebus refracta tantum dosi dari debent. *Gratiola* autem acre purgans hydragogum remedium dat, quod quidem potenter solvit omnia tenacia, sed tamen limitata admodum dosi hic tantum convenit, cum monitum fuerit ad §. 1159., acria evacuantia hunc morbum exasperare. Formulae pariter compositae ex his

his in Materia Medica habentur. Simul autem notandum eſt, quod oris foetor incipiens, gingivae tumentes, & dolentes, dolores varii & vagi, (§. 1151. 2.) doceant acrimoniam humorum tenacitati junctam, adeoque & de lenimine illius acrimoniae cogitandum eſſe, dum tenax viſcidum attenuatur antiſcorbuticis illis acrioribus. Caeteroquin illud acre, adhaerens illi lentori, ſoluto hoc vinculo, liberum jam, noceret magis, niſi diluentibus enervatum, vel oppoſitis remediis emendatum, fuerit. Optimum autem eſt, ſi ſimul, evacuationibus naturalibus prudenter auctis, expellantur de corpore, & ſolutum illud viſcidum & acre huic junctum, uti ad §. 1164. dicetur.

Balnea ex plantis antiſcorbuticis, aquae infuſis, eidem ſcopo ſervire poſſunt, dum horum remediorum vis, aqua diluta, venis bibulis tuto recipitur; & inprimis ſi maculae ſcorbuticae corporis externam ſuperficiem deturpent; ſic enim facilius extravaſata ſub cute liquida, quae has maculas faciunt, diſſipabuntur. Cum autem crura ſaepe talibus maculis purpureis afficiantur, unde a quibusdam hic morbus *ſcelotyrbe* vocatus fuit, commendantur inprimis pediluvia, quorum variae formulae apud *Sennertum* (*c*) habentur, & plures ſimiles ex remediis, in *Materia Medica* recenſitis, parari poſſunt.

Simul etiam tunc ſolent adhiberi frictiones; de quarum uſu egregio in ſolvendis coagulatis, & augenda actione vaſorum in liquida contenta, pluribus dictum fuit ad §. 28. 75. & 132., uti etiam ad §. 334., ubi de cura contuſionis agebatur; in qua ſub cute integra ſanguis effuſus haeret, fractis a vi externa ſub cute, adhuc integra, vaſis. Patuit autem ex hujus morbi hiſtoria, quod maculae illae ſcorbuticae ab effuſis ſub cute humoribus ſimiliter fiant. Cum autem in ſcorbuticis facile rumpantur vaſa, uti antea dictum fuit, lenes tantum adhiberi poſſunt frictiones: & quia ſimul metuitur facilis putredo effuſorum humorum, hinc & laudantur a multis ſpirituoſa liquida, ut nempe his irrorentur leviter panni, quibus perfricantur membra.

Diſputaverunt autem Medici, an Venae ſectio in hoc morbo conducat. Cum enim dictum fuerit ad §. 1153., in ſcorbuto eſſe talem ſanguinis indolem, quae & craſſitie ſimul in una, & tenuitate acri ſalſa, alcalica, vel acida, peccat in altera parte, crediderunt multi, nil melius ad curandum hunc morbum conducere, quam ſi repetitis etiam ſanguinis miſſionibus ſubduceretur de corpore vitioſus cruor, & bono interim victu reſtituerentur ſani humores. Verum conſiderari debet, optima etiam alimenta ingeſta debere ſubigi in corpore noſtro, ut mutentur in noſtros humores. Antea vero ad §. 25. probatum fuit, magnam jacturam ſanguinis impedire aſſimilationem ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani; adeoque patet, reſtitutionem ſani humoris impediri profuſa vel frequenter repetita miſſione ſanguinis. Praeterea in ſcorbuticis ſanguis lentore ſuo incipit haerere in ultimis arteriarum anguſtiis, & mobilior tenuiorque pars tranſit in venas;

(*c*) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. VIII. Tom. II. pag. 1020.

nas; lentus itaque ille ſanguis per venae ſectionem non educitur, adeoque non videtur multum emendari cacochymia humorum per ſanguinis miſſiones in hoc morbo. Simul etiam obſervationes practicae numeroſae docuerunt *Eugalenum*, uti ad §. 1159. dictum fuit, largam ſanguinis miſſionem aegre ferri a ſcorbuticis. Confirmat hoc aſſertum pulſus debilis in hoc morbo, & facilis ſyncope. Ubi autem ſatis plena fuerint vaſa ſanguinea, tunc tuto plenitudo poteſt minui per Venae ſectionem, ſicque ſimul pars acris liquidi tollitur; modo caveatur, ne ob nimiam ſanguinis evacuationem functiones corporis, ſatis languidae in hoc morbo, adhuc magis enerventur. Notandum quoque eſt, dolores ſcorbuticos, varia loca corporis occupantes, quandoque morbos inflammatorios imitari, & minus peritis imponere, uti ad §. 1151. 2. monitum fuit; tuncque etiam abſque ullo ſucceſſu ſanguinis miſſionem tentatam fuiſſe. Patet ergo ex dictis, quid boni a Venae ſectione in ſcorbuto exſpectandum ſit, & quo in caſu proſit.

§. 1162. **Prout vero tenuitas acris, calor ingens, metus Haemorrhagiae, majora; vel craſſities, inertia, frigus, vaſorum pallor, majora: utendum ſpecificis modice adſtringentibus, frigidiuſculis, vel calidis, acribusve.**

Ex phaenomenis hujus morbi, §. 1151. deſcriptis, patuit, in principio craſſitiem & inertiam humorum adeſſe; aucto vero morbo ſigna majoris acrimoniae apparent, & plerumque etiam incipientis putredinis; quae dum adeſt, ſolvi incipiunt humores, & ſoluti ſimul fiunt acriores; unde febres calidae ſaepe fiunt, &, eroſis ab acrimonia humorum vaſis, haemorrhagiae. Illa autem remedia antiſcorbutica, praecedenti paragrapho laudata, acria ſatis ſunt & calefacientia; adeoque, ubi oris foetor jam incipit, gingivae dolent, tument, caleſcunt, moleſti dolores vagi per totum corpus adſunt, & haemorrhagiae etiam leviores, facile patet, tutum non eſſe talium remediorum uſum. Adeo enim tenera redduntur ſolida ſaepe in ſcorbuto, ut levi de cauſa ſolvatur cohaeſio partium; ſimulque adeo ſoluti ſunt humores, ut vaſis ſuis amplius coërceri nequeant, uti praegreſſa morbi hiſtoria docuit. In tali morbi conditione prudentes Medici aliud antiſcorbuticorum remediorum genus adhibent; talia nempe, quae ſolida roborant, & nimiam humorum tenuitatem emendant. *Lapathum*, *polypodium quernum*, *capparidis & tamariſci cortex*, *acetoſa &c.*, talia ſunt, quae ad hunc numerum in *Materia Medica* recenſentur. Quamdiu autem frigus & inertia mera in ſcorbuto incipiente obſervantur, vel & morbus jam adultior frigida & leucophlegmatica corpora occupat, tunc acribus antiſcorbuticis utuntur tuto. Ubi autem dubia ſigna ſunt, vel metuitur futura brevi putredo, licet nondum adſit, tunc adhibentur illa antiſcorbutica, frigidiuſcula dicta, quae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quorum pleraque vim ſolventem ſaponaceam inſignem poſſident, ſimulque omni putredini reſiſtunt. Ob eandem rationem videmus, Medicos ſaepe *cochleariam*, *naſturtium*, & ſimilia

prae-

praescribere, addendo simul *acetosam*, *succum citri*, *arantiorum &c.*, ut nempe posteriora priorum vim nimis acrem temperent, & putredini hic metuendae resistant.

§. 1163. Ad vitia autem oris in hac specie emendanda oportet uti his, quae antiphlogistica, antiscorbutica, & simul huic illive scorbuti speciei appropriata sunt.

Inter scorbutica symptomata §. 1151. 2. 3. numerantur vitia oris, foetor nempe oris incipiens, gingivarum tumor, dolor, & ad minimam illarum pressionem sanguinis eruptio; ubi morbus augetur, fit gingivarum putredo cadaver olens, & gangraenosa corruptio, citissime omnia depascens. Ubi leviora haec mala sunt, eradicato morbo per idonea remedia sponte cedunt. Verum quandoque haec adeo molesta sunt, ut inducias non ferant tamdiu, sed subitam poscant medelam. Cum autem ad §. 1153. monitum fuerit, diversam quandoque acrimoniam praedominari in scorbuto, inde concluditur, & variam esse medelam ad haec oris vitia, prout haec vel illa acrimoniae species adest. Si pallidae & tumidulae gingivae doleant in corpore Leucophlegmatico, spiritus theriacalis, cochleariae, sp. vini camphoratus &c., prodesse possunt, qualia in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Ubi vero gingivae rubent, calent, pruriunt, aut dolent, tunc modo dicta remedia nocerent potius, utpote nimis calida. Muria, qua Limonia mala condiuntur, quae salem marinum omni putredini adversum habet, & gratam Limoniorum fragrantiam succumque illorum acidum, pulcherrime prodest, inprimis si parum diluatur aqua quacumque stillatitia, & addatur mel rosarum, diamoron &c.; quae flaccidas illas & saepe jam semigangraenosas partes firmant; tales formulae pariter in *Materia Medica* habentur. Sufficit, si tali remedio saepius de die os colluatur, vel & spleniola, tali collutorio madida, inter labia, buccas, & gingivas, ponantur, saepius renovanda. Minime autem requiritur, ut gingivae scorbuticorum talibus remediis ruditer perfricentur, uti quandoque a Chirurgis factum vidi; augetur enim dolor inde & inflammatio, tenerisque illis harum partium vasis destructis sequitur gangraena. Ubi autem maculae latiores albae oriri incipiunt, in ambitu inflammatae & rubrae, cum pessimo foetore, & copioso salivae tenuis effluxu, succurrendum ilico est efficaci medela, ut putredo citissime proserpens sistatur. Spiritus salis marini omnia alia remedia, quae tentata vidi, superat. In malo hoc incipiente sufficit, si drachma spiritus salis marini in quatuor unciis aquae florum sambuci, rosarum, similisve, diluatur, & addita uncia mellis rosarum edulcoretur: ubi autem magna jam putredo adest, tunc mero spiritu salis marini quandoque coactus fui tangere loca haec gangraenosa penicilli ope; & ubi depascens haec putredo sic domita non amplius serperet intra duodecim horas, tunc denuo eodem remedio, sed diluto magis, utebar, & brevi sequebatur separatio partium vera gangraena tabefactarum: his separatis, crudae & dolentes hae partes fovebantur perpetuo succo semper-

pervivi majoris cum aequali copia mellis rosarum, quod pulchre leniebat dolorem ac inflammationem, & ad bonam consolidationem deducebat pura jam haec ulcera. Verum ubi gangraenosa tali putredine erosae sunt gingivae, dentes vacillant, & brevi cadunt, imo & quandoque maxillae osseae pars insignis cadit, quod evitari nequit, si serius vocatus Medicus fuerit, vel minus idonea medela tractatum fuerit hoc malum. Videantur & illa, quae, in *Capitulo de gangraena* §. 423., de affluxu materiae scorbuticae ad gingivas dicta fuerunt.

§. 1164. Ad speciem tertiam (1151. N°. 3.) valent omnia praedicta, nisi quod utendum sit maxima copia liquidorum lenium, facile meabilium, Antisepticorum, Antiscorbuticorum, cum leni promotione sudoris, urinae, faecis alvinae, diu continuata.

In tertia specie, uti ex symptomatibus §. 1151. 3. recensitis patet, jam adest major acrimonia sanguinis, ita ut vasorum cohaesio levi etiam vi solvatur, simulque omnes humores magis in putredinem vergere incipiant, unde & majori cautela in curatione opus est. Si calida & acria antiscorbutica imprudenter adhibeantur, uti v. g. *Cochlearia*, *nasturtium*, *sinapi*, *raphanus rusticanus &c.*, his stimulis augetur motus acrium humorum per vasa, quae parum cohaerent, unde saepe subitae & immanes haemorrhagiae sequuntur: hinc merito praeferuntur leniora, quae simul omni putredini resistunt, & vasa firmant. Ob hanc causam *acetosa*, *lapathum*, *acetosella*, & similia, tantum nomen meruerunt: imo in hoc morbo tractando exercitati Medici cochleariae plerumque acetosam addunt, licet nondum scorbutus ad tertium illum gradum pervenerit.

Praecipuus enim scopus est in curatione scorbuti, ut illud acre eluatur ex sanguine, & lentor, si adsit, simul attenuetur: verum magna copia liquidorum lenium, & facile meabilium, utrumque obtinetur; simulque vehiculum subministratur sudori & urinae, ut per has vias exeant acria. Videmus enim, in sanis etiam hominibus, per cutis spiracula difflari, & per urinam secerni de sanguine, omnia illa, quae per ipsas sanitatis actiones jam acriora reddita nocerent, si retinerentur diutius. Pariter & per alvum exeunt de corpore non tantum inutiles faeces alimentorum post chylificationem peractam, verum etiam humorum in ventriculum & intestina depluentium recrementa. Convenit ergo, omnes has excretiones augere cum prudentia. Antea quidem monitum fuit, constitisse per observata practica, quod fortiora purgantia nocerent scorbuticis; verum semper profuit, leni stimulo alvum subinde promovere, sive per *epicrasin* purgare, uti Medici loqui solent, interposito aliquot dierum intervallo; quo tempore diluentium & leniter solventium usus adhiberi solet. Urinae autem scorbuticorum, uti pariter ante dictum fuit, contentis saturatae sunt, & acres, magnamque sedimenti copiam ponere solent; unde videtur natura ipsa hanc viam indicare, ut sanguis ab acrimonia inhaerente depuretur.

Pa-

Patet inde ratio, quare ſerum lactis, inprimis tempore verno recentis graminis ſucco dives, & hinc ſubviridescens, tantum nomen habuerit in ſcorbuto curando; nam agit ſolvente graminis vi, ſimulque urinam ſatis copioſam movet; unde etiam inter efficacia diuretica merito numeratur. Solet quoque optimo ſucceſſu cum lenioribus antiſcorbuticis herbis decoqui, ſicque magis medicatum reddi; quales formulae ad hunc numerum in *Materia Medica* habentur, & plures aliae ſimili norma concinnari facile poterunt.

Jam apud *Hippocratem* (*d*) videmus, in cura *Ilei ſanguinei* (ſub quo nomine ſcorbutum deſcripſiſſe videtur, uti antea ad §. 1148. dictum fuit) laudari lactis aſinini cocti uſum ſatis largum cum melle, ut per inferiora ſequatur purgatio; deinde addit: *Et lac bubulum, ſi tempus ferat, quadraginta diebus bibat. Mane quoque lactis bubuli heminas duas bibat, tertia etiam aquae mulſae parte interpoſitis diebus admiſta.*

Manifeſte hinc patet, quod interpoſitis aliquot diebus, melle addito, alvum movere intenderit, ſimulque lacte dato lenire omnem acrimoniam & diluere. Licet autem blando & pingui cremore acrimoniam omnem lac obtundat, ſerum lactis tamen magis diluit & diureſin movet.

Magnam lactis & ſeri ejus in ſcorbuto curando virtutem pariter multis encomiis laudat *Hofmannus* (*e*), & propriis obſervatis, aliorumque celebrium Medicorum, confirmat; ſimulque commendat aquarum medicatarum, cum lacte recenti permiſtarum, largum uſum. Imo teſtatur, quod triginta annorum uſu didicerit egregiam virtutem aquarum medicatarum in cura ſcorbuti, etiam inveterati. Alio autem in loco (*f*) notat, nullo remedio tam cito, tam ſecure, & tam efficaciter, exſtirpari ſcorbutum, quam thermarum Carolinarum uſu; imo ipſa ulcera ſordida ſcorbuticorum, adeo difficilia curatu, interno & externo uſu thermarum Carolinarum penitus conſolidata fuiſſe, abſque ullo malo ſequente. Verum hae aquae diluunt, ſalino principio, quod continent, ſolvunt, ſimulque alvum & urinam movent.

Ubi vero magna diſſolutio humorum jam adeſt, & putredinis ſigna, tunc videntur minus conducere illae thermae, cum ſalem alcalinum habeant: in tali caſu modice adſtringentia, acidula, melius convenirent, uti ad §. 1162. monitum fuit.

§. 1165. Ad quartam vero ſpeciem rara medela; varianda medendi methodus pro varietate ſymptomatum; aliquando mercurialia proſunt; ut & praeſcripta (1164.).

Ex quibus omnibus (1148. ad 1166.) rite conſideratis, & cum phaenomenis morbi, ac cadaverum inciſorum, collatis, conſtat, in cura-

(*d*) De Internis Affect. Cap. XLVIII. Charter. Tom. VII. pag. 672. (*e*) Medic. Ration. Syſtemat. Tom. IV. Part. V. pag. 29. (*f*) Opuſc. Phyſ. Medic. Tom. II. pag. 300.

curatione felici hujus morbi id agendum maxime, ut indagetur indoles vitiosi humoris & singularis acrimoniae, quae praedominans peccat: quumque illa acrimonia sit salina muriatica, acida austera, alcalina foetens, rancida oleosa; atque de his singulis, & universis saepe actum sit, ordinatior mali curatio habebitur; & liquet, cur serum lactis, lac ebutyratum, aquae medicatae, toties desperata hujus morbi mala sanaverint? & quae? Cur acidi succi horaei maturi pomorum arantiorum, citriorum, limoniorum, granatorum, acetosae, acetosellae, aceti, vini rhenani, mosellani, toties specifica huic morbo, & quando? Cur adstringentia austera, ut Rheum, Lapathum, Tamariscus, Capparis, Vinum austerum nigrum, rubrumve, ut & Chalybs, adeo saepe bona? & ubi? Cur acerrima aromata, Cochlearia, Lepidium, Nasturtia, Arum, Raphani, Piper, Zingiber, Sempervivum minus acre, Sales alcalini volatiles, fixi, oleosi, aromatici, saponacei, iterum saepe sola prosint? Cur quod uni scorbutico salutare, id exitiale idem alteri fiat? Cur ergo non nomini hujus mali studendum sit, sed ejus tantum singulari, ac si alius foret morbus, genio.

Si considerentur illa symptomata, quae §. 1151. 4. enumerantur, patebit facile, parum spei superesse: febres enim malignae putridae, comitantes talem scorbuti gradum, designant, ingentem humorum corruptelam jam adesse, simulque reliqua docent, ipsa viscera jam contabescere. Pro varietate autem symptomatum diversa quidem medela abhibetur, sed fere tantum hac spe, ut leniantur molesta mala, uti in cura, palliativa dicta, fieri solet, per quam mitigando symptomata aliquid de morbo primario tollitur (*g*); vel saltem hoc efficere tentat Medicus, ut aegri facilius tolerent morbum, qui tolli integre non potest. Sic v. g. diarrhoeis & dysenteriis lenibus, diacodiatis, una cum demulcentibus remediis, succurritur; stranguria decocto radicum & foliorum althaeae cum aqua & lacte lenitur; ad lipothymias grata cardiaca, nec nimis calida tamen, adhibentur; & sic de reliquis.

Si autem adhuc curabile sit malum, neque viscera tabefacta, tunc prosunt illa sola, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt.

Cum autem mercurialia remedia difficillimis morbis eradicandis quandoque cum successu adhibita fuerint, inceperunt Medici scorbutum etiam sic tractare, & inprimis ideo, quia viscosum tenax in sanguine scorbuticorum aliquando observatur, uti antea dictum fuit. In primo scorbuti gradu (§. 1151. 1.), ubi lentor ille viscosus praedominatur, nec magna adhuc acrimonia adest, tolerari posset prudens argenti vivi usus; quamvis certum sit, hunc morbi gradum laudatis antea remediis feliciter curari. Verum ubi jam oris foetor incipit, gingivae tument, dolent, calent, satis

(*g*) H. Boerh. Instit. Med. §. 1244.

tis patet, suspectum esse mercurialium remediorum usum, cum horum effectus sit, os internum exulcerare, & magnam copiam foetidae salivae elicere: adeoque affluxus acrium humorum ad gingivas augeretur, non sine molestia & periculo. Infelicem successum argenti vivi, tam externe quam interne adhibiti, in homine, cui a scorbuto male affecto lingua exulcerabatur, recensuit *Hofmannus* (*h*), qui ideo pro regula practica statuit: *Mercurialis prosapiae medicamenta, utcumque etiam praeparata & adhibita, in scorbuto tantum non semper esse maximo nocumento; longe vero certius graviusque nocere in vitiis dentium & linguae scorbuticis &c.* Cum autem in quarto hoc scorbuti gradu magna jam adsit acrimonia, imo plerumque dissolutio putrida humorum, patet satis, mercurialium remediorum usum tunc inprimis quam maxime suspectum esse. Illi, qui morbis venereis sanandis frequentem operam adhibuerunt, satis experti sunt, levem etiam argenti vivi quantitatem ingentes turbas excitare in scorbuticis corporibus, si a lue per hanc methodum curari debeant.

Sequuntur jam quaedam Corollaria practica, quae ex praedictis facile deduci poterunt.

Ex quibus omnibus &c. Consideratae fuerunt causae scorbuti, enumerata symptomata varia, quae hunc morbum in toto suo decursu comitari solent; dein enarratae sunt illae mutationes partium corporis in hoc morbo, quae per cadaverum sectionem detectae; & ex illis omnibus conclusum fuit §. 1153., crassitiem in una parte sanguinis, in altera acrimoniam, peccare. Unde patet, curationem requirere, ut illud crassum attenuetur, & emendetur acre. Verum illa crassities humorum quandoque est iners mucosa frigida, tuncque amara & aromatica tantum usum habent. In tali casu absinthium, quod *Eugalenus* adeo laudavit, pulcherrimum effectum praestat: aliquando adest spissitudo inflammatoria humorum; tunc succi horaei, syrupi & sapae ex his confectae, ut *rob sambuci*, *ribesiorum &c.*, prosunt pulcherrime; uti etiam, dum in obesis corporibus pingue oleum sanguinem reddit minus meabilem. Potest & adesse spissitudo atrabilaria, quae mellitis, saponaceis &c., solvitur, uti antea in Capitulo de Melancholia pluribus dictum fuit.

Verum illa acrimonia pariter observatur diversa; & quaedam remedia ad omne acre mitigandum valent, uti aqua, v. g., & omnia aquosa, quae sola dilutione quamvis acrimoniam lenire possunt; olea mollia, quae obtundunt acria quaecumque, dum illa obvolvunt quasi. Alia remedia huic vel illi acrimoniae infringendae apta sunt, non vero omnibus: sic acida putredini alcalinae domandae prosunt; & contra, ubi acida acrimonia adest, alcalinorum usus probatur. Cum autem antea de diversis illis acrimoniae speciebus, & de illarum medela, actum fuerit (vide §. 60. & seq. §. 76. & seq. & §. 605.), illa hic repetere superfluum foret.

Cur serum lactis &c. Quia omnia haec crassitiem humorum diluendo &

(*h*) Medic. ration. systemat. Tom. IV. Part. V. pag. 54. &c.

& attenuando minuunt, simulque suppeditant sanguini aquosum vehiculum, per quod acres sales & olea, jam corruptioni proxima, elui possunt, & per sudoris, urinae, & alvi, vias exire de corpore. Verum requiritur tale adhuc virium vitalium robur in aegris, ut moveri possint haec ingesta cum sanguine per vasa; caeteroquin haec manent in corpore, & hydropicos tumores producunt. Ubi ergo magnus languor percipitur, vel signa adsunt nimiae dissolutionis humorum, tunc non conveniunt.

Cur acidi succi &c. Quando ob defectum cibi vegetabilis humores in putrescentem rancidam indolem degeneraverunt, uti fit in urbibus obsessis, & longinquis navigationibus: tunc enim, uti antea dictum fuit, solis fructibus horaeis, & jusculis ex carne recenti ac herbis oleraceis paratis, felicissime sanantur scorbutici, si nondum viscera, ob putridam hanc cacochymiam, insignem labem passa fuerint. Plures scorbuticos in nosocomio Parisino sanavit *Morin* (*i*), dum acetosam magna copia dedit cum ovis coctam pro cibo. Decoctum hordei cum vino rhenano scorbuticis quam maxime profuisse, *Eugalenus* (*k*) testatur. Apud *Clusium* (*l*) legitur, Norwegos in vicinam insulam, moris abundantem, exponere scorbuticos, neque domum reducere, priusquam sanitati restituti fuerint; toto autem tempore, quo sic ab omni humano consortio remoti vivunt, solis moris vescuntur, & quandoque intra paucos dies convalescunt. Hyemali autem tempore, ubi haec expositio fieri nequit, ob acre frigus, electuario ex his fructibus parato, magna copia assumto, utuntur simili cum successu.

Cur adstringentia austera &c. Ex symptomatibus scorbuti antea §. 1151. recensitis constitit, in hoc morbo quandoque adeo debilitari cohaesionem solidarum partium, ut a levissima vi adhibita solvantur: simulque saepe tunc adesse solet nimia solutio humorum. In hoc casu adstringentia austera, antea §. 28. 4. laudata ad curandam nimiam debilitatem & laxitatem fibrarum solidarum, egregie prosunt, quae & simul humores nimis solutos compingunt. Ubi ergo in scorbuticis laxa flacciditas totius corporis observatur, & a rudiori quacumque corporis contrectatione maculae caeruleae oriuntur, tunc haec remedia locum habent. Forte Britannica herba, apud *Plinium* (*m*) ad stomacacen & scelotyrben laudata, similes virtutes habebat: nam morbus ille, quo, trans Rhenum Castris a Germanico Caesare promotis, laborabant milites Romani, lentus erat, cum *intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur*. Verum in flaccidis corporibus lento satis gradu morbus procedit, languore & lassitudine quamvis satis molestus sit. Praeterea multi eruditi viri in illa fuerunt opinione, quod Veterum Britannica herba lapathi species foret, de qua re legi potest *Muntingius* (*n*), qui tamen plurimum eruditionis, forte ad scopum non adeo requisitae, huc congessit. De chalybis pulchro effectu in simili laxitate solidarum partium, antea

(*i*) Academ. des Scienc. 1708. Hist. pag. 63. (*k*) De Scorbuto pag. 47. (*l*) Rarior. plantar. histor. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 119. (*m*) Hist. natur. Lib. XXV. Cap. III. (*n*) De vera antiquor. herba britannica.

antea §. 28. 4. actum fuit, & sequenti Capitulo adhuc quaedam dicentur.

Cur acerrima &c. Prosunt haec in illis casibus, ubi pallor, frigus, inertia, adsunt; tumidulus corporis habitus, urinae pallidae inodorae, sitis nulla, gravitas totius corporis, signa dant, quod haec remedia tuto possint exhiberi. Cum autem multa ex his acerrimam vim habeant, prudenter adhiberi debent, ne subito validis his stimulantibus in motum deducta glutinosa & lenta in pulmonibus accumulentur, & periculosum morbum (vide 871.) inducant.

Cur quod uni scorbutico &c. Quia in quibusdam adest varius scorbuti gradus, diversa species & intensitas acrimoniae in humoribus. Sic v. g. acerrima illa aromata, modo laudata in scorbuto lento & frigido, si darentur in illo gradu morbi, ubi gingivae cadaver olent, & sanguinem stillant, periculum foret lethalis haemorrhagiae; dum & humorum acrimonia per haec remedia augeretur, & vasa vix cohaerentia amplius, aucto per acria haec stimulantia humorum impetu, rumperentur brevi. Ideo etiam plures Medici sequuntur prudens *Sennerti* monitum (o), neque tam facile acerrima antiscorbutica adhibent, quae spirituum antiscorbuticorum nomine laudari solent; sed sero lactis infusam cochleariam, nasturtium &c., exhibent; vel & succos recens pressos sero lactis diluunt, sicque potandos exhibent aegris.

Cur ergo non nomini &c. Jam aliquoties dictum fuit in aliorum morborum historia, quod nihil damnosius sit, quam audito nomine morbi tantum, absque ullo examine ulteriori, dare remedium, quod in publicis officinis prostat, & specioso titulo insignitur, tanquam specifica & indubitata polleret efficacia ad eundem morbum debellandum. In pharmacopoliis sic prostant Spiritus, Essentiae, Elixiria &c. Antapoplectica, Antepileptica, Antifebrilia, Antipleuritica, antiscorbutica &c., quae omnia, licet in quibusdam casibus usum habere possint, tamen etiam saepe inutilia, imo & damnosa, sunt. Illi soli, qui artem brevem esse vellent, quae merito ab *Hippocrate* longa dicitur, nomini morbi oppositum in dispensatoriis publicis remedium quaerunt; tuncque credunt, se egregie Medici munere functos esse. Verum historia scorbuti, hactenus descripta ex fidelibus observationibus, satis docet, quam diversa mala sub eodem nomine comprehendantur; & quam varia medela requiratur in morbo hoc incipiente, vel confirmato; in scorbuto muriatico, vel putrido, ubi lenta tenacitas adest in humoribus, vel nimia dissolutio, ubi viscera adhuc integra sunt, vel jam tabefieri incipiunt, & sic de reliquis. Qui ergo feliciter hunc morbum tractare cupit, parum confidat speciosis antiscorbuticorum remediorum titulis, sed sollicite causas praegressas indaget, signa diagnostica notet, quae diversam acrimoniae humorum speciem ac intensitatem designant, & inde medendi methodum eliciat, sicque prudenti arte, manente quamvis eodem morbi nomine, diversa mala curet.

(o) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. VI. Tom. II. pag. 1113.

C A C H E X I A.

§. 1166. Cachexiae nomine intelligi solet ea dispositio Corporis, quae nutritionem ejus depravat per totum illius habitum simul.

Cachexia adesse dicitur, uti optime *Celsus* (*p*) vertit, ubi *malus corporis habitus* est. Per corporis autem habitum intelligitur externa corporis species, quam dum medicae artis etiam ignari vident degenerare a sanitatis consuetudine, dicunt simpliciter, hominem se male habere, licet non cognoscant evidenter, quodnam vitium adsit, vel quale viscus in tali homine affectum fuerit. Sic ubi a validis morbis resurgunt homines languidi & debiles, malo habitu totius corporis testantur, quam gravia mala passi fuerint: quamvis enim morbus superatus sit, tamen omnium viscerum functiones adeo adhuc languent, ut non possint ingesta alimenta deduci ad illam absolutam perfectionem, quae ad restitutionem perditorum in solidis & fluidis partibus nostri corporis requiritur; adeoque depravatur nutritio per totum corporis habitum simul. Optime hoc notavit *Aretaeus* (*q*), dum dicit: *Cachexia omnium simul vitiorum conversio est; omnes enim morbi parentes ejus sunt.* Loco enim ἀπότοκοι, mutato tantum accentus loco, ἀποτόκοι, pulcherrime genuinum hujus loci sensum restituit *Petitus* (*r*): quod & confirmatur auctoritate *Celsi* (*s*) dicentis: *Quod fere fit, cum longo morbo vitiata corpora, etiamsi illo vacant, refectionem tamen non accipiunt.* Ut autem melius elucescat Cachexiae indoles, *Aretaeus* (*t*) oppositum huic morbo corporis statum describit, εὐεξίην nempe, id est bonum corporis habitum, in quo homo bene se habet ad omnia, ad alimenti concoctionem & distributionem, ad sanguinis creationem &c.: *Haec consequitur facilis spiratio, validae vires, bonus color, ante omnia sanitas: quod si ad imbecillitatem cacochymiae natura conversa fuerit, id jam est cachexia.* Tunc enim respiratio ad motum corporis etiam levem anhela fit, vires debiles sunt, color malus. Semper enim cachexiam necessario comitatur cacochymia, quae vocatur illa qualitas humorum, quae laedit functiones (*u*). Degeneres enim a sanitatis conditionibus humores per vasa fluere in cachecticis, ipse malus color docet, & functionum plurium corporis laesio.

Simul

(*p*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*q*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 46. (*r*) Ibidem pag. 188. (*s*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*t*) Ibidem pag. 47. (*u*) H. Boerh. Instit. Med. §. 719.

Simul etiam patet, malum habitum, five cachexiam, plurimis aliis morbis, inprimis chronicis, adesse; unde merito dixit *Aretaeus* (*w*), quod malus habitus communis sit omnibus morbis, chronicis nempe, de quibus agit. An non v. g. in scorbuto (vide §. 1151. 2.) difficilis respiratio, crurum tumor, color pallido-fuscus, maculae cutis, &c., cachexiam testantur? Unde *Olaus Magnus* (*x*), postquam scorbuti symptomata descripsit, addit sequentia: *Vocaturque vulgari gentis lingua Schoerbuch, graece Cachexia.* Et alio in loco (*y*) de malo victu, tanquam causa scorbuti, agens dicit: *Frigidi enim, ac indigesti cibi, avidius sumti, morbum hujusmodi causare videntur, qualem Medici Cachexiam universalem appellant.* Patebit autem ex sequentibus, cachexiam, licet aliorum morborum praegressorum soboles saepe sit, tamen & ex malo victu in sanis antea hominibus frequenter nasci.

§. 1167. Adeoque pro causa agnoscit vel liquidi nutrientis depravatam indolem quamlibet, vel vitium vasorum recepturorum, vel defectum facultatis applicantis.

Certum est, per ipsas sanitatis actiones quotidie perire de corpore nostro liquidorum copiam, & deteri partes solidas nostri corporis: adeoque ex conditione sua vivum corpus cito destrueretur, *naturaliter semper aliquibus decedentibus, nullis vero in eorum locum subeuntibus* (*z*). Requiritur ergo ad constantiam vitae & sanitatis, ut tantum & tale in humoribus, solidisque, perpetuo restituatur, quantum & quale quotidie perditur: hoc *nutrire* dicitur, & ipsa haec actio *nutritio* (*a*). Verum haec restitutio perditorum ex ingestis cibo & potu fieri debet, per ipsas vitae & sanitatis actiones sic mutatis, ut fiant similes solidis & fluidis partibus nostri corporis: cum autem tota chylificationis historia doceat, ingesta omnia in liquidum redigi, antequam nutriant; hinc materies nutrimenti liquidum dicitur nutriens, licet & solidarum partium jactura inde resarciri debeat. Explosa dudum jam est sententia, quam tuebantur *Asclepiadis* aemuli, statuentes: *Nihil concoqui, sed crudam materiam, sicut assumta est, in corpus omne diduci* (*b*). Econtra novimus (uti antea ad §. 1. monui ex *Galeno*), nihil illorum, quae ingeruntur, habere adhuc indolem partium corporis nostri, sed debere prius immutari, & alendo corpori similia reddi: si ergo non satis perfecta fuerit haec immutatio ingestorum, tunc liquidum nutriens habebit depravatam indolem, nec inde restitui poterunt perdita. Haec autem depravatio liquidi nutrientis poterit fieri, vel ab ingestorum indole, non satis facile mutabili; vel a viribus immutantibus non satis validis; de quibus omnibus sequenti paragrapho dicetur.

Prae-

(*w*) Ibidem pag. 47. (*x*) Hist. gent. septentr. Lib. XVI. Cap. LI. pag. 570. (*y*) Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316. (*z*) Cels. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*a*) H. Boerh. Instit. Medic. §. 436. (*b*) Cels. in Praefat. pag. 6.

Praeterea liquidum nutriens, licet optime elaboratum fuerit, debet distribui posse per omnia corporis loca, adeoque vasa, quae illud deferent, debent apta esse huic recipiendo; unde & in his vasis vitium haerere poterit, de quo dicetur §. 1171.

Tandem assimilatum omnino licet fuerit liquidum nutriens, licet vasa omnia pervia fuerint, debet moveri per vasa, debet applicari ad illa loca, quorum defectus supplendi sunt. Motus autem ille, qui distribuit per universum corpus liquidum nutriens, illudque applicat singulis partibus, poterit esse nimis languidus, vel nimis violentus; de quibus agetur §. 1172.

§. 1168. Humoris depravatio oritur 1. ab assumtis, quae a virtute mutante in nobis non possunt assimilari restituundis: qualia cibi farinacei, leguminosi, crassi, fibrosi, pingues, acres, aquosi, viscosi (69.). Corpora indigerenda, ut cespites, creta, arenae, calx &c. 2. Ab defectu motus animalis in otio, torpore, somno nimio. 3. A vitiatis organis per debilitatem nimiam (41. 42. 43. 44.), aut nimium robur (50. 92. &c.); liquidisve vitio non facili medicabili (60. 69. 76. 106. 107. 406.): hisce causam praebent multa, ut omnes secretiones nimiae, qualescunque demum fuerint, vomitus, diarrhoea quaelibet, dysenteria, haemorrhagia quaelibet, visceris singularis vitium scirrhosum &c., retentio quaelibet secernendi.

1. Constitit ex modo dictis, assumta debere mutari in corpore nostro, ut ex his fiat liquidum nutriens. Ut autem haec mutatio assumtorum fiat, debent illa posse superari a corporis nostri viribus immutantibus. Hinc ubi cibi tales ingeruntur, qui tenacitate viscosa nimis cohaerent, ut sunt multa farinacea, & legumina, pisa, fabae, lentes &c., vel cibi crassi & fibrosi, ut sunt carnes, fumo, sale, aëre, induratae, tunc vires viscerum chylopoieticorum non satis ex his educere possunt omne solubile, ingestis, etiam copiosis, parum nutrimenti acquirit corpus, & chylus ex his paratus, crudior, non satis assimilatus, vel omnino non, vel difficulter, potest perduci ad ultimam perfectionem, quae requiritur, ut assimiletur partibus solidis & fluidis corporis nostri. Ventriculus & intestina tunc gravantur indigestili materia, &, crudis humoribus sanguini admistis, degenerant omnia liquida a naturali sua indole; sicque malus habitus totius corporis sequitur, *cum insitatos, aut inutiles, cibos aliquis assumsit* (*l*). Certum enim est, consuetudinem hic multum facere: constat enim ex historia, integras gentes solis vegetabilibus & aqua vixisse; alias solis fere piscibus sustentari; quasdam carnibus & lacte, dum aliis in more est, quodvis fere vegetantium & animalium genus lautissimis mensis adhibere (*d*). Observationes jam quotidianae

(*c*) Cels. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.

(*d*) H. Boerh. Institut. Medic. §. 50.

nae docent, languere homines, simulac simplicem victum, licet ex difficilioris digestionis cibis paratum, cum lauta mensa permutant; unde dixit *Hippocrates*, uti alia occasione ad §. 193. monui: *A multo tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, insuetis minus molesta esse solent.* Pinguia autem difficilis admodum digestionis sunt, & in ventriculo diu retinentur, tuncque rancida fiunt, & sic pessime nocere poterunt. Sani & robusti homines hoc saepe experiuntur, si pinguiores carnes, & inprimis lardum, majori copia in prandio comederint; tunc enim vesperi eructant acre oleum, quod fauces fere erodit, & in ignem projectum luculentam flammam facit. Tamdiu hoc pingue in ventriculo, reliquis cibis jam fere vacuo, manet indigestum, & nisi in duodeno copiosae & acriori bili occurrat, quae illud pingue saponacea sua vi reddat aquae miscibile, in reliquo intestinorum tractu cruditatem rancidam pessimam facere poterit. Cum autem in sanissimis hominibus omnes humores blandi sint, chylus naturaliter nullam acrimoniam habeat, sed dulcis saporis sit, patet satis, acres cibos multum abesse ab indole nostrorum liquidorum, adeoque difficilius assimilari. De noxis acrium ingestorum plura dicta fuerunt ad §. 586. *α.*, & §. 1150. probatum fuit, scorbuticam humorum acrimoniam a talibus nasci. Aquosa autem nimia copia assumta debilitando fibras solidas nocere, antea ad §. 30. constitit.

Si autem a difficilioris digestionis cibis cachexia nascitur, longe magis hoc fiet, si depravato appetitu assumuntur talia, quae nullo modo digeri possunt, uti cespites &c.: de hac re postea dicendum erit, ubi agetur de morbis virginum & gravidarum, in quibus talis appetitus depravatio observatur quandoque.

Conferantur & illa, quae §. 25. 1. habentur de alimentis magis tenacibus, quam virium permutantium in corpore virtus est.

2. Constat ex Physiologicis, chylum ex ingestis paratum sanguini venoso permisceri, & adhuc diu suam indolem retinere, licet una cum sanguine per vasa & viscera corporis nostri circumducatur; tandem tamen octo vel decem horarum spatio chylum assimilari penitus humoribus nostris, neque amplius apparere in sanguine. Verum in illis, qui inerti otio torpent, & somno indulgentes fere nunquam orientem vident solem, languet muscularis motus, qui tantum confert ad validam & expeditam sanguinis circulationem, uti antea ad §. 25. 2. dictum fuit; unde illa assimilatio chyli tardius in talibus & minus bene perficitur, adeoque sensim degenerantibus humoribus inducitur cachexia. Quotidiana observata hanc rem confirmant. Dura messorum ilia quosvis cibos ferunt, & digerunt quam felicissime. Fessus a labore diurno domum redux rusticus pane atro, carnibus, aut lardo, fumo & sale induratis, famelicum replet ventriculum, moderatoque somno languida membra postquam refecit, surgit robustus & alacer ad solitos labores. Illi vero, qui divitiis affluentes largis quotidie fruuntur epulis, nec se ad labores credunt natos esse, perpetuis querelis Medicorum aures fatigant, dum volunt vivere sani, & nihil agere. Literati viri, qui mentem acriter exercent, corpus vero minime, impallescunt libris suis, cachectici omnino. Nunquam autem citius &

certius damnum sanitatis percipitur, quam ubi laboriosam vitam subito quis commutaverit cum otiosa: unde inter cachexiae causas ab *Aretaeo* (*e*) optime recensetur *ab exercitationibus quies*, *& ab ingentibus laboribus otium.*

3. Requiri certum robur & determinatam cohaesionem in partibus solidis vasorum & viscerum corporis nostri, ut efficiant illa, quae sanitatis & vitae ratio postulat, antea paragraphis in textu citatis demonstratum fuit. Nimia enim debilitas vasorum & viscerum facit, ut minor actio sit vasorum in contenta fluida, adeoque minor mutatio & assimilatio chyli, qui cum sanguine per vasa fluit. Praeterea ob eandem rationem minus elaborata erunt liquida, quae ingestis in ventriculo & intestinis misceri debent, ut v. g. saliva, bilis, succus pancreaticus &c.: unde etiam §. 44., ubi morbi ex debilitate nimia vasorum & viscerum oriundi recensentur, inter illos numeratur cachexia.

Sed & nimium robur vasorum ac viscerum inter causas hujus morbi numeratur, quia tunc tanta est cohaesio partium solidarum illa componentium, ut non cedant satis liquidis impulsis; adeoque sic interrumpitur aequabilis sanguinis motus, & turbantur omnes secretiones. Verum paulo post patebit, retentionem quamlibet secernendi producere posse cachexiam. In paragraphis autem in textu citatis fusius de hac re dictum fuit.

Verum & liquida possunt degenerare vario modo, ac quandoque vitiis affici, quibus non semper facilis medela invenitur. Sic videmus, infantes acido (§. 60.) laborantes non nutriri, sed cachecticos sensim contabescere; & noverunt satis Medici, illud humorum vitium, ubi semel invaluerit, dfficulter eradicari posse. Glutinosum (§. 69.) in primis viis aggestum impedimenta format chylo parando, perficiendo, secernendo (§. 71.); adeoque depravatur nutritio: si vero lentor talis glutinosus sanguinem jam infecerit, tunc omnia cachexiae symptomata (§. 72.) producit. Ubi autem alcalinum putridum infecit humores (§. 76.), ineptitudo ad nutriendum, aptitudo ad consumendum, producitur (§. 86.). A plethora (§. 106.), nisi in tempore solvatur per sanguinis missionem, saepe etiam cachexia producitur, uti videmus in virginibus plethoricis, si menstruorum suppressione laborent.

Per obstructionem vero (§. 207.), cum tollatur transitus liquidorum per canales, omnes functiones corporis possunt laedi (§. 120.), adeoque & hic morbus produci. Si autem in quodam loco corporis collecti haeserint humores, jam penitus a sana indole nostrorum fluidorum alieni, nec unquam illis assimilandi, tunc mora & calore corporis attenuantur, simul acriores redduntur, & venis resorpti sanguinem inficiunt, illumque nutritioni penitus ineptum reddunt. Ita a pure, in absessu clauso diu relicto (§. 406.), producitur cachexia purulenta, difficulter curabilis, & nutritionis defectu totum corpus sensim contabescit. Si autem pus resorptum adeo funestum morbum producere valeat, quanta non fient mala a tabo gangraenoso, ichore cancri exulcerati, si & haec in sanguinem resorbeantur.

Tota chylificationis historia docet, uti antea ad §. 25. 1. monitum fuit, prae-

(*e*) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

praecipuam caufam affimilationis ingeftorum pendere ab eo, quod pauculum crudi ingefti mifceatur maximae copiae humorum inquilinorum. Saliva enim inter manducandum mifcetur cibis, deinde fuccus gaftricus, utraque bilis, fuccus pancreaticus &c.; & chylus, tunc in inteftinis reforptus per vafa lactea, in ductu thoracico mifcetur maximae parti lymphae totius corporis; adeoque chylus in ductu thoracico jam pro maxima parte conftat humoribus inquilinis: tamen ductus thoracicus guttatim adhuc chylum inftillat venae fubclaviae, qui torrente fanguinis venofi redeuntis a capite & utroque brachio abripitur, ac in cor dextrum defertur.

Ubi ergo, qualicumque de caufa, minuitur infigniter copia humorum inquilinorum, affimilatio crudi ingefti minus perficitur, adeoque depravatur nutritio, & cachexia inducitur. Omnium autem maxime hoc metuendum eft, ubi fubitis evacuationibus humorum copia imminuta admodum fuerit, ut in vulneratis; in mulieribus abortum & fimul validam uteri haemorrhagiam paffis; in cholera morbo, ubi intra paucas horas totum corpus fere exinanitur: replenda quidem funt haec corpora, fed fenfim, neque permittendum, ut multa fimul & femel ingurgitent, licet appetitu valeant. Idem notavit *Aretaeus* (*f*) de hoc morbo agens, dum dicit: *Bene utique cibos appetunt, tametfi multos ingerant ac repleantur, crudi vero & non confecti digeruntur, quoniam alimenti elaboratio ad coctionem pertinens debilis admodum atque invalida eft.* Lentiores autem, fed frequentes, humorum evacuationes, copiam fanorum liquidorum minuendo, pariter cachexiam inducunt. Sic videmus illos, qui fudoribus nocturnis diffluunt, fenfim contabefcere. Ob eandem rationem videtur *Celfus* (*g*) damnaffe frequentem purgantium ufum, dicens: *Sed purgationes quoque, ut interdum neceffariae funt, fic, ubi frequentes funt, periculum afferunt. Affuefcit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit.*

Sed & vifceris fingularis vitium fcirrhofum merito inter cachexiae caufas numeratur. Modo dictum fuit, tot humores concurrere ad chylopoiefin, & iin diverfis vifceribus praeparatos. Si ergo aliquod ex his vifceribus in fcirrhum induruerit, fecretio liquidi, in hoc vifcere praeparandi, laedetur; adeoque deficiet aliqua ex conditionibus requifitis ad affimilationem crudi ingefti, quae ergo minus perfecta erit: hinc depravabitur nutritio plus minusve, prout diverfo gradu laefa fuerit vifceris affecti functio. A fcirrhofa hepatis labe toties cachexia nafcitur, praecipue icterica; & cum fcirrhi, in vifceribus latentis, tam difficilis cura fit, imo vix poffibilis, ubi confirmatus fuerit, patet fatis, cachexiam a tali caufa natam vix eradicari poffe. Unde merito monuit *Aretaeus* (*h*) fequentia: *Scirrhi in liene geniti difcuffiones non facillimae funt: quod fi & ab hoc oriundi morbi proveniant, utpote hydrops aut malus habitus, infanabile malum effectum eft.* Ideo etiam periti Medici, ubi aliam manifeftam cachexiae caufam nullis fignis detegere poffunt, fcirrhum in vifceribus latere merito fufpicantur.

Cum

(*f*) Ibidem. (*g*) Lib. I. Cap. III. pag. 31. (*h*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XIV. pag. 128.

Cum autem in corpore ſano quaedam excerni debeant ſtatis temporibus, ſi retineantur illa in corpore, depravatur liquidorum indoles ita, ut inepta fiant nutritioni corporis. Hoc videmus manifeſte in menſium ſuppreſſione, ubi bonus ſanguis abundans retinetur, & retentus ſenſim degenerat adeo, ut in cachexiam incidant pallidae totae & tumidae factae mulieres. Viris multis conſueta eſt ſanguinis evacuatio per haemorrhoïdes; verum & ab hac evacuatione ſuppreſſa, praeter plura alia mala, ſolet cachexia ſequi; quod notavit *Aretaeus* (*i*), dicens: *Cauſa vero & haemorrhoïdum fluxus ſuppreſſio, & conſuetorum vomituum ceſſatio, & ſudorum exſiccatio &c.: quando enim horum ſingula, quae aderant, non amplius revertuntur, tunc ſequitur corporis gravitas, pallor ſubinde repetens, venter flatibus refertus, oculi concavi &c.* Praeterea morboſae quandoque excretiones obſervantur, per quas noxium educitur de corpore, quod imprudenti medela cohibitum multa mala & cachexiam inducit. Junioribus ſaepe tota cutis capillata capitis exulcerata plorat liquidum ſatis acre, quod in cruſtas concreſcit quandoque admodum denſas: ubi his cruſtis areſcentibus & compactis impeditur exitus illius acris humoris, vel per adſtringentia, & inprimis per plumbata remedia, ceruſſam, acetum lithargyrii &c., ſic conſtringuntur vaſa cutanea, ut illud amplius exire nequeat, convulſiones, ophthalmiae, aſthmata, quandoque ſequuntur; & ſi ex his malis emergant, cachectici languent miſelli infantes, donec, vel ſponte, vel per artem, reſtituatur illa excretio. Idem vidi contigiſſe, dum annoſa crurum ulcera, copiam acris ſeri quotidie plorare ſolita, exſiccantibus remediis tractabantur.

§. 1169. Patet vero, has cauſas ſemel poſitas, vel minuendo ſolida, vel infarciendo ea liquidis libere transfluere ineptis, agere; unde duplex notabilis hujus mali effectus, Tabes ſc., vel Leucophlegmatia, & Hydrops Anaſarca.

Certum eſt, per vitae & ſanitatis actiones ſolidas partes corporis noſtri deteri: ſi enim ipſum durum lapidem guttula aquae delapſa excavare poſſit, non vi, ſed ſaepe cadendo, an non longe major effectus exſpectari debet, dum quater mille vicibus intra horae ſpatium humores, vi cordis pulſi, incurrunt in latera canalium convergentium, & tranſire debent per ultimos fines arteriarum, qui in pluribus viſceribus molles & pulpoſi ſunt? Obſervamus, epidermidem deteri quotidie, & renaſci illud quod perierat. Demonſtrat chemia, in ſaliva ſolidi quid contineri, ita & in bile, & longe plus in urina: procul dubio & cum faecibus alvinis ſolidarum partium detrita ramenta exeunt, dum interior tunica inteſtinorum adeo tenera eſt, & villos pendulos in cavum inteſtinorum habet, unde villoſa vocata fuit; qui villi adeo molles ſunt, ut, niſi liquida immerſa ſuſtineantur, informis muci ſpecie appareant. Verum illa interior ſuperficies inteſtinorum per motum peri-

(*i*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

ristalticum ad contenta apprimitur, adeoque & deteritur. Praeterea meconium, in toto tractu intestinorum quandoque in foetu repertum, satis solidum, a faecibus humorum, qui in intestina deferuntur, natum, demonstrat pariter, solidas partes corporis per ipsas vitae actiones detrimentum pati, quod per nutritionem reparari debet; quae ergo si deficiat, solida debent minui. Demonstratur autem in Physiologicis (*k*), restaurationem partium solidarum fieri per ipsos humores, qui per vasa fluunt, & continent in se abundantes tales particulas, quales fuerunt, quae a solidis secesserant. Si ergo a sanitatis legibus omnino recesserint humores, non habebunt illas dotes, quae ad restitutionem perditorum in solidis requiruntur. Observamus autem in sano sanguine, ejusque sero, plasticam quandam tenacitatem; uti & in secretis a sanguine humoribus; quae videtur requiri, ut particulae nutrientes haereant locis, quibus applicantur. Videmus praeterea, quod, ubi nimis attenuantur humores, deficiat nutritio & contabescat totum corpus. Pallidi, exhausti, macilenti, resurgunt a salivatione mercuriali, dum per vim argenti vivi totus sanguis solutus fuit, licet plus potent liquidi nutrientis, quam exspuant. Ubi jam a quacumque causa depravatam nutritionem comitatur humorum nimia tenuitas, tunc illi elabuntur de corpore quandoque per sensibiles, aliquando per insensibiles evacuationes; quandoque subito, aliquando sensim. Ubi per vomitum, alvum, urinam, confertim exeunt, pro diversis evacuationibus varia nomina acceperunt tales morbi, diarrhoeae, diabetis, cholerae &c. Verum ubi per insensibiles evacuationes, vel & sudores, sensim sic exeunt humores de corpore, & deficiens nutritio non restituit perdita, lento marasmo perit corpus, quem morbum & tabem siccam vocaverunt, & atrophiam simpliciter; quam *Fernelius* (*l*) distinxit a cachexia, *in qua plena satis atque copiosa corporis moles est: at vero tum substantia, tum colore vitiosa:* atrophiam vero dixit, *quum lente ac pedetentim, nulla praegressa causa, id sumpto alimento non alitur*. Haec tabes, Anglis satis familiaris, cum lente depascat corpus, consumtio appellatur; de qua dixit *Benedictus* (*m*): *Tabidorum languor, sine pulmonum aut visceris cujuslibet corruptela, tacita vi obrepens, Anglis infestissimus est, &, nisi primis obediverit remediis (quod rarissime evenit), funestus.*

Frequentius autem contingit, cachexiam comitari album totius corporis tumorem, quem Leucophlegmatiam Medici vocaverunt, vel etiam Hydropem Anasarcam; quia panniculus adiposus, musculis superimpositus, & inter eorundem interstitia locatus, accumulato aquoso humore turget; de quo in *Capitulo de Hydrope* dicetur. Probatum enim fuit §. 25., impeditam ingestorum assimilationem in naturam liquidi vitalis sani facere debilitatem & laxitatem nimiam fibrarum solidarum, inde sequi, §. 26., extensionem facilem vasculorum his fibris conflatorum, atque tumorem. Praeterea §. 69. demonstratum fuit, debilitatem vasorum & viscerum causam esse, a qua iners &

(*k*) H. Boerhaave Institut. §. 463. (*l*) Lib. VI. Cap. VIII. Part. 2. pag. 150. (*m*) Theat. Tabidor. pag. 109.

& frigidus lentor in corpore nascitur, qui tumorem album, sive λεῦκον φλέγμα veteribus dictum §. 72., producit. Hunc autem cachexiae effectum & *Aretaeus* (*n*) & *Celsus* (*o*) pariter notaverunt.

§. 1170. Quin & pro vario colore, mole, tenacitate, acrimonia, fluiditate liquidi infarcti varii admodum morbi, ut Cachexiae effectus, prodire solent: Cutis sc. albitudo, pallor, flavedo, lividitas, rubedo, viror, nigritudo, fuscus color; gravitas; tumor sub oculis, & partium tenuissimarum; flatus, oedema partium a corde remotarum; Cordis arteriarumque palpitationes, ad minimum motum admodum auctae; Urinae crudae, tenues; sudores spontanei, aquosi plane; tandemque marcor, vel Leucophlegmatia & Hydrops.

Cacochymiam semper comitari cachexiam, antea ad §. 1166. dictum fuit: verum haec cacochymia diversa admodum observatur in cachecticis, adeoque & varios effectus producet, & distinctis signis se prodet, prout degenerantes a sanitatis conditionibus humores tenacitate aut fluiditate, vel diversa specie & gradu acrimoniae, peccaverint. Cum autem floridus color boni habitus signum ab *Aretaeo* merito statuatur, uti pariter ad §. 1166. monitum fuit, diversus cutis color in malo habitu aderit, & quidem in variis cachecticis varius. Licet autem in tota cute coloris mutatio appareat quandoque, omnium tamen facillime distinguitur in illis locis, ubi vasa, nuda fere, nulla cute tecta apparent, & simul tam tenues tunicas habent, ut color liquidi, vasis contenti, transluceat: haec obtinent in canthis oculorum, interna superficie palpebrarum, labiis, ore interno, faucibus &c., uti alia occasione saepius jam monitum fuit. Ob hanc causam periti Medici haec loca sedulo lustrant, dum in sanguinis & humorum indolem inquirunt. Alibi (vide §. 97.) conatus fui, ex observatis *Malpighianis* de ovo incubato deducere varias illas mutationes & colorum diversitates, quas subit liquor per vasa pulli motus, dum in sanguinem vitalem mutatur: Patuit tunc, uti in pullo nascente, per calorem incubatus, motum humorum per vasa, vim cordis, & aëris conspirantem actionem, nascebatur intra quadraginta octo horas sanguis ruber, cujus nullum vestigium nec in ovo, nec in pullo, praexstiterat; sic etiam in humano corpore per similes causas, sed validiores, produci sanguinem rubrum ex ingestis breviori tempore. Verum ubi vel ob causas assimilantes debiliores, vel ob materiam nutrimenti difficilius mutabilem, non potest elaborari alimentum ad perfectionem boni sanguinis usque, illa pars rubra sanguinis vel non conficitur, vel non tanta copia, quanta requirebatur ad restitutionem perditi. Tunc albedo ob defectum partis rubrae sequitur,

(*n*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47. (*o*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167

tur; uti videmus post validas haemorrhagias etiam in sanis antea & robustis hominibus fieri. Cum autem serum sanguinis flavescat naturaliter, si illud nondum in morbosam tenuitatem degeneraverit omnino, & colorem suum amiserit, tunc deficiente parte rubra color pallidus apparet, ab albedine declinans in dilutam flavedinem, quod inprimis in oculorum canthis apparet in virginibus chlorosi laborantibus. Aliquando videmus etiam totum corpus ex flavo viridescente colore perfundi in tali morbo, licet urina cruda & decolor nullum signum det cacochymiae ictericae: imo quandoque & subfuscus color apparet, absque cacochymia atrabilaria. Uti enim in ovo incubato liquor, in sanguinem rubrum mutandus post quadraginta octo horas, primo colorem subviridescentem habet, dein ferrugineum; sic videtur in debilibus cachecticis corporibus contingere, ubi chylus non quidem in perfectionem sanguinis rubri elaboratur, sed in vicino assimilationis gradu subsistit. Considerans haec *Galenus*, uti alio in loco §. 75. 5. notavi, noluit evacuari debere illud semicoctum alimentum, sed retinendum esse in corpore, & perficiendum ulterius; dum nempe per motum, frictiones, aliaque remedia, augetur actio vasorum in fluida contenta, sicque obtinetur perfecta assimilatio, quae antea defectuosa erat.

Ubi autem cacochymia biliosa vel atrabilaria cachexiam comitatur, tunc aliae colorum mutationes fiunt, de quibus videantur illa, quae ad §. 1094. habentur. Quamvis autem color ruber plerumque index sit boni sanguinis, tamen ubi tenuis magis sanguis est, tunc simul plerumque acrior, & tenera admodum est vasorum compages, unde in genis saepe roseus color apparet, licet corpus sensim contabescat; uti fit in illis, qui in phthisin inclinant, uti postea ad §. 1198. patebit.

Cum autem requiratur bonus sanguis, ut per encephali fabricam inde separetur subtilissimum illud fluidum nerveum, quod musculari motui perficiendo servit, & in cachecticis omnes humores a sanitatis conditionibus degenerent, deficiet & illud fluidum nerveum vel copia, vel non habebit omnes dotes requisitas. Unde illa alacritas ad motum, quae in sanis adest, deficit, & vix trahunt languida membra cachectici. Praeterea observatur, quod simul ac libera sanguinis circumductio per vasa partis cujusdam corporis impeditur, statim illa pars gravis sentitur: sic e. g. si brachium valida phlegmone occupet, instar plumbi grave percipitur. Cum autem cachexiam frequenter comitetur glutinosa iners & frigida cacochymia humorum, quae facit difficiliorem transitum liquidorum per vasa, inde & alia causa gravitatis membrorum percipitur.

Prima fere tumoris leucophlegmatici indicia apparere solent in laxissimis illis sub oculis partibus, quas ὑπώπια & ὑποφθάλμια dixerunt veteres Graeci. Ob perpetuam enim mobilitatem, qua indigebant bulbi oculorum, debebant omnia vicina facillime cedere posse; hinc esse laxissima: in sanis hominibus, dum a somno evigilant, videmus has partes plus minus tumere, qui tumor tamen brevi evanescit, dum oculi leviter fricantur, uti omnes a somno evigilantes facere solent: simul erecta in vigilantibus corporis positura,

&

& musculorum faciei adjacentium, uti & palpebrarum, motus faciunt, ut brevi dissipetur omne, quod in tenerrima tunica cellulosa sub oculis collectum haeserat. Verum in Leucophlegmaticis, ubi omnia laxiora sunt, & major humorum visciditas, manet ille tumor, nec integre dissipatur diurno tempore.

Quia vero & conditiones requisitae ad bonam chylopoiesin languent in hoc morbo, hinc ingesta non satis immutantur, sed, spontanea degeneratione, vel in fermentationem, vel in putredinem, vergunt; unde abundantia flatuum nascitur, uti alia occasione ad §. 647. demonstratum fuit.

Notum est, humores, venis contentos, propelli per illas versus cor illo motu, quem ab arteriis acceperant: verum cum venae non pulsent, & in decursu suo semper latiores fiant, retardatur necessario humorum, ex arteriis in venas venientium, motus: unde in plurimis corporis locis videmus, venas arteriis contiguas esse, ut turgentes arteriae in sua diastole premant vicinas venas, sicque humorum motum per illas promoveant. Praeterea musculi agentes, dum turgent, premunt omnes venas illis incumbentes, vel inter illos decurrentes; sicque plurimum adjuvant venosi sanguinis motum. Verum in cachecticis languet cordis & arteriarum actio, motus musculares vel omnino non vel admodum languide exercentur; adeoque desunt illa adminicula, quae expeditum humorum venosorum ad cor reditum procurant. Majores venae hinc vix deplentur, & minores lymphaticae venae, quae ex cavis majoribus & minoribus corporis lympham, arteriis exhalantibus expulsam, resorbere debebant, cum non possint depleri facile in majores venas nimis plenas, non resorbent omne, quod eructant arteriae exhalantes; hinc incipit turgere tunica cellulosa aquosis humoribus, sicque oedema nascitur; inprimis in partibus a corde remotis, quia ibi, caeteris paribus, semper tardior circulationis motus est. Inde fit pedum tumor, maxime si erecti stant diu, vel sedent pendulis pedibus; tunc enim contra gravitatis nixum adscendere debent humores: ubi vero in lecto decumbunt, tunc ob horizontalem situm corporis facilius ab extremis partibus corporis sursum redire possunt humores venosi, dum simul etiam lecti tepor fluidiorem reddit lympham, quae in tunica cellulosa aggesta haeret: oedematosi enim pedes simul & sunt frigidi. Optime haec omnia observavit *Aretaeus* (*p*), dum notavit, venas repletas tumere in cachecticis, dicens: *Venae in temporibus elatae apparent: partes enim quae circumjacent, emarcuerunt. Verum & in brachialibus longe grandiores inflatione venae redditae sunt.* Paulo ante (*q*) autem habet sequentia: *Stantibus pedes tibiaeque intumescunt, decumbentibus autem partes declives: quod si decubitum mutaverint, tumor in illas decumbentes partes devolvitur, humidique aut frigidi in gravitatem fit circuitus.*

Cum autem cor sinistrum nihil expellere possit in aörtam, nisi quod prius a cor-

(*p*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 48. (*q*) Ibid. pag. 47.

a corde dextro receperit, & cor dextrum parum accipiat ob tardiorem motum sanguinis venosi, hinc patet ratio, quare pulsus debilis & languidus sit. Simulac vero corpus movere incipiunt, venae plenae, a musculis agentibus pressae, subito movent humores contentos versus cor dextrum; quod tunc obruitur, quia tantum non potest transprimere per pulmonem, quantum venae adferunt; unde fit cordis palpitatio, & respiratio laboriosa ac difficilis: quae omnia & apud *Aretaeum* (*r*) pulchre notantur. Quam periculosa autem mala fieri possint, dum stagnantia subito in motum deducta cor & pulmones obruunt, alibi §. 871. dictum fuit, ubi de peripneumonia notha agebatur.

In hominibus robustis sanis urinae coloratae sunt, & sedimentum deponunt; in cachecticis urinae vix coloratae, hinc crudae dictae, & tenues prodeunt, dum omnes functiones in his languent, & saepe tanta debilitas circulationis in his est, ut non possint liquida, per transpirationem insensibilem expellenda, per ultimos fines arteriarum cutanearum exprimi: unde tunc *corpore squalent*, *sudore carent*, *pruriginosi* (*s*); quia una cum perspirabili liquido exeunt de corpore acria subtilia, quae nunc in cute retenta pruritum excitare possunt: Imo *nonnunquam accidere solet*, *ut per assiduas pustulas*, *aut ulcera*, *summa cutis exasperetur* (*t*). Observatur autem, quod, cutis exhalatione impedita, augeatur urinae copia, quae tunc cruda & tenuis exit, dum subtile illud liquidum, quod solebat per ultimos fines arteriarum cutanearum difflari de corpore, urinam diluit. Hinc *Galenus* (*u*), postquam dixerat, urinam exacte ostendere conditionem sanguinis in vasis contenti, subjungit: *Ergo ubi crudus plane* (sanguis) *est*, *tenuis & aquosa urina est*, *nec quod pendeat*, *nec quod subsideat*, *in se habet*. Et *Hippocrates* (*w*) dixit, hominem non posse renutriri, dum talem urinam reddit. Ubi autem copiosa talis secedit urina, potus quantitatem superans, vel spontanei sudores abundant, tunc sensim exhausto corpore sequitur immedicabilis marasmus: si autem non exeant de corpore, sed maneant, accumulantur in cavis majoribus corporis, vel in tunica cellulosa; tuncque leucophlegmatiam vel hydropem producunt, uti praecedenti paragrapho dictum fuit.

§. 1171. Vitium vasorum recepturorum bona liquida nutritia universale fingi vix potest ullum; tamen nimia contractilitas & laxitas, atque inde pendentia vitia, pro causis admitti possunt: de quibus actum (24. ad 58.).

Dum chylus, ex ingestis alimentis natus, sanguini mistus, per vasa fluit, actione vasorum in contenta liquida perficitur, ut fiat bonum liquidum nutritium, uti *Loweri* & *Walaei* experimenta docuerunt; adeoque, dum adest

(*r*) Ibidem. (*s*) Ibidem. (*t*) Cels. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.
(*u*) De sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121.
(*w*) Praedict. Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 813.

adeſt liquidum bonum nutrititium, ſequitur neceſſario, quod & vaſa, quorum efficacia illud liquidum paratum fuit, omni notabili vitio caruerint; adeoque patet, vitium univerſale in vaſis non poſſe adeſſe, quamdiu liquida bona ſunt.

Verum quidem eſt, quod nimia contractilitas, vel laxitas, in vaſis obſervari poſſit, de quibus ante ad numeros hic citatos dictum fuit; ſed & ſimul conſtitit, humores brevi degenerare a ſanitatis conditionibus, dum vaſa, vel nimis laxa, vel nimis ſtricta, ſunt. Particulare quidem impedimentum adeſſe poteſt in quibusdam vaſis, recepturis materiam nutrititiam; ut dum v. g. oſcula vaſorum lacteorum, in inteſtina hiantium, a quacumque cauſa impediuntur; vel ciſterna lumbaris, aut ductus thoracicus in ſuo decurſu, a tumore vicino comprimitur. Talis caſus apud *Whartonum* (*x*) legitur de generoſo viro, qui in flore aetatis, ex equo delapſus, validam lumborum contuſionem paſſus fuit, & poſt varia mala tolerata totus emaciatus, tabe confectus, periit. In cadavere inventus fuit tumor ſeptem librarum, ſolidae ſubſtantiae, circa meſenterii exortum, pedem longus, ſex pollices latus, craſſus quinque, qui involvebat ſua mole arteriam magnam, venam cavam, vaſa emulgentia, plexus nerveos, renes ſuccenturiatos, & glandulas lumbares. Videtur autem admodum probabile, quod tantae molis tumor, in tali loco haerens, impediverit chyli & lymphae iter per ciſternam lumbalem & ductum thoracicum, materiam ergo nutrititiam, vel integre, vel ſaltem magna parte, interceperit; ſimulque effecerit, quo minus lympha commode in ductum thoracicum potuerit venire, chylumque diluere, antequam ſanguini venoſo miſtus per pulmonem fluxerit; & ideo forte varia tubercula in pulmone nata fuerunt, quae erant ſimilis ſubſtantiae, ac tumor ille in abdomine repertus.

§. 1172. Defectu facultatis applicantis nutritio univerſalis impeditur; ſi vires circulantes ſunt nimis languidae, vel nimis violentae (92. ad 107.).

Licet autem liquidum nutrititium bonum & vaſa omnia pervia fuerint, nec nimis laxa, nec nimis rigida; facile patet, ad nutritionem requiri, ut ad ſingula loca corporis nutriendi deferatur liquidum nutriens, & particulae defectum perditorum reſtauraturae applicentur illis locis, in quibus haec jactura facta eſt. Ad hoc autem motus liquidorum requiritur, & quidem adeo moderatus, qualis in perfecta ſanitate adeſt; tunc enim obſervatur, quotidie corpori reddi tantum & tale, quantum & quale per ipſius ſanitatis actiones perierat. Si motus languet, tunc plura manent in corpore, quae ſecedere debuiſſent & expelli; nec debita vi moleculæ liquidi nutrientis applicantur ad loca, quae debebant reſtaurari (*y*): unde corpus reple-

(*x*) Adenograph. Cap. XI. pag. 50. & ſeq.

(*y*) Vide Inſtit. H. Boerh. §. 462.

pletur quidem, sed non bene nutritur, nec in debito conservatur robore. In stabulis quiescens equus, lauto abundans pabulo, repletur & pinguescit, sed ad labores invenitur minus validus, quam dum moderato cursu exercetur. Econtra nimio exercitus labore equus macilentus redditur, & tandem debilis omnino, dum per motum nimis validum plus quotidie de corpore perit, quam redditur per alimenta assumta. Ubi enim nimia rapiditate humores moventur per vasa, tunc major fit attritus ad vasa, adeoque plura deteruntur; simul non datur tempus, ut liquidi nutrientis moleculae applicentur locis, ubi similes particulae deficiebant, dum nimis accelerato motu praeterlabuntur ilico. Hinc intelligitur ratio, quare in morbis, in quibus languet circulatorius humorum motus, tumeant corpora; & econtra in morbis, quos comitatur febris acuta, tantum pereat de corporis mole, ut videamus, succis plenos & obesos homines intra quatuordecim dies reddi exsuccos & macilentos per febrim acutam continuam, a qua resurgunt debiles. Simul etiam notandum est, quod per nimis languidum, aut nimis celerem, humorum per vasa motum, brevi degenerent liquida; & ad debitam nutritionem minus apta reddantur. De excessu autem & defectu motus circulatorii antea, ad numeros in textu citatos, actum fuit.

§. 1173. Ex quibus diagnosis morbi facilis: prognosin firmat consideratio causae, durationis, effectus, gradusque mali.

Diagnosis cachexiae facilis est, cum externa corporis species, a sanitatis consuetudine degenerans, etiam artis medicae imperitis hujus morbi praesentiam testetur; uti ad §. 1166. dictum fuit. Verum ad §. 1169. monitum fuit, duplici modo malum corporis habitum, sive cachexiam, a bono corporis habitu, qui in sanitate adest, recedere. Vel enim sensim pereuntibus liquidis & solidis partibus corporis, nec restitutis per nutritionem, exsuccum contabescit corpus; tuncque multi Medici maluerunt atrophiam, marcorem, marasmum vocare, aut & siccam tabem. Vel econtra turget corpus humoribus, sed crudis, & a sanitatis legibus omnino degenerantibus; tunc totus corporis habitus tumidulus est, simulque vitiatus color cutis externae, uti & reliqua signa, adsunt, quae §. 1170. enumerata fuerunt, adeoque hic non repetenda.

In Prognosi autem hujus morbi ad plura attendendum est: variat enim ratione causae. Ubi v. g. a malo victu (§. 1168. 1.) ortum duxerit cachexia, per purgantia, aut vomitoria, prudenter adhibita, si expellatur indigestorum saburra, in primis viis haerens, & deinde bono utantur victu tales aegri, restituuntur feliciter. Patet hoc in urbibus obsessis, ubi ob annonae penuriam incongruo coguntur uti victu, & multi cachectici fiunt; obsidione soluta, bonis refecti cibis, restituuntur plurimi: soli illi fere pereunt, quorum viscera corrupta sunt, vel qui nimis avide ingurgitant cibos, etiam optimos; tunc enim nimia alimenti copia debiles vires opprimuntur,

non instaurantur. Magnum hominum numerum in hunc morbum incidisse novi ante paucos annos, dum, annonae penuria pressi, pane uti cogebantur, ex surfuribus copiosis, farina pauca, arborum corticibus, scobe ligni, parato. Postquam autem optima cerealia subministrata fuerant miseris illis, emerserunt plurimi. Ita pariter, ubi a defectu motus animalis morbus subrepit sensim, curantur omnes, qui iners otium cum vita laboriosa permutare sustinent. Dum circa tempus pubertatis cachecticae virgines pallido sic dicto morbo laborant, intra paucas septimanas curam promittere semper ausus fui, & stabilem sanitatem, modo vellent renatas ex limaturae ferri usu vires salubri corporis motu conservare, & a potibus aquosis tepidis abstinere, qui robur solidarum partium corporis enervant. Verum huic consilio non semper morigeras esse tales aegras, inprimis opulentiores, dolent saepe Medici. Ubi autem a vitio visceris cujusdam purulento, scirrhoso &c., cachexia oritur, tunc non potest sanari morbus, nisi causa tollatur; quod difficillimum est, & saepe omnino impossibile, adeoque tunc & mala sequitur Prognosis.

Durationis autem ratione pariter variat Prognosis: facile enim superatur in initio, nisi ab immedicabili causa oriatur, morbus, dum humores a sana indole incipiunt recedere, nondum tamen penitus degeneraverunt. Ubi enim hoc factum est, tunc merito *Aretaeus* (z) hanc statuit Prognosin: *Morbus hic vix sanabilis est, malumque longissimum: longo enim gignitur tempore, neque ab uno corporis vitio, neque ab uno viscere, sed omnium est conversio in deterius. Quocirca ab hac enascentes morbi inevitabiles sunt, hydropes, phthises, colliquationes; siquidem mali habitus causae sunt germanae (causis) colliquationis.* Ubi enim omnes humores morbosi sunt, omnium viscerum functiones admodum labefactatae, languidam vitam trahere possunt miseri, sed tot malis tandem succumbere debent.

Effectus autem consideratio pariter ad Prognosin requiritur, prout horum illorumve viscerum functiones magis laesae fuerint. Si enim v. g. cachecticis accedat vertigo, memoriae imbecillitas, tremor, somnolentia, metus est, ne lenti, vel & aquosi humores, in encephalo incipiant accumulari; unde apoplexiae metus instat; uti dictum fuit pluribus §. 1010. 2. γ. Si ad minimum corporis motum anhelare incipiant, & fere suffocentur, pectoris cavum similibus repleri concluditur, vel & ipsum pulmonem: quam ancipitem autem eventum talia mala habeant, postea ad §. 1219. 1220. patebit. Notaverat *Aretaeus* (a) edaces quandoque esse cachecticos, & tunc videtur adhuc meliorem curae spem habuisse; verum, *quum crudis succis totum corpus repletum fuerit, & ciborum appetentia evanescat, cachexia sic usque ad ventriculum grassante, & affectu jam summum fastigium obtinente, tum sane tumidi fiunt, imbecilles, & ad omne opus abjecto prostratoque animo &c.*, tunc funestum morbi exitum credidit inevitabilem.

Gra-

(z) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.
(a) Ibidem.

Gradus autem cachexiae ex duratione morbi & effectibus obſervatis definitur.

Praeterea optime notavit *Aretaeus* (*b*), varias aetates in Prognoſi conſiderandas eſſe: *Aetates hujus morbi feraces ſunt ſenectus, neque evadunt: pueri, & celeriter pati idonei ſunt, & liberantur facilius: florentes aetate haud admodum huic malo obnoxii ſunt, non tamen omnino facile ſanantur.* Obſervationes practicae hoc etiam confirmant: ſenes enim, licet ſani, tandem vergunt in maraſmum ſenilem immedicabilem (vide §. 55.). Et monuit *Hippocrates* (*c*) ſequentia: *Senes juvenibus quidem plerumque minus aegrotant: quicumque vero illis morbi diuturni oboriuntur, cum iis frequentius ſimul intereunt.* Voraces pueri ſaepe cachectici fiunt, ſed liberatis a ſaburra aggeſta primis viis, dein bona diaeta, & lenibus roborantibus, ſolent plerumque reſtitui, niſi neglectum ab initio malum altiores jam radices egerit. In florenti autem aetate, vegeto & firmo jam corpore, vix, niſi a gravioribus cauſis cachexia inducitur, & hinc non ſemper facile ſanantur.

§. 1174. Quin patet etiam, curationem quidem requirere 1. aliquando nimis acris, fluidique mitigationem, inſpiſſationemque modicam. 2. Tenacis, haerentisque, diſſolutionem atque fluxilitatem. Sed quum a tam variis cauſis haec duo oriri queant (1168. 1169. 1170.), inprimis neceſſarium eſſe pro harum diverſitate variare & medicamenta, & modum his utendi.

Conſideratis illis, quae ſpectant cauſas cachexiae, ejus effectus varios, hujusque morbi Diagnoſin & Prognoſin, ſequitur, ut de curatione agatur. Verum uti ex praecedentibus patuit, quandoque in cachexia humores ſic degenerant, ut tenuiores redditi non coërceantur vaſis, ſed per varias vias elabantur de corpore, ſicque maraſmum inducant: contra vero frequentius contingit, ut viſcidiores ſolito humores impediant liberum motum per vaſa, vel ſaltem difficiliorem reddant; unde vel ſtagnando in cavis majoribus & minoribus corporis, vel vaſa diſtendendo, corpus tumere faciunt. Duplex ergo eſt indicatio curatoria in hoc morbo, atque utraque haec conſiderationem meretur.

1. Fuerunt quondam Medici in illa ſententia, uti ſaepius dictum fuit, humores noſtros non poſſe peccare nimia tenuitate, cum tenues humores liberrime per vaſorum anguſtias tranſire poſſint; adeoque credebant, ſic expeditiſſimam humorum circulationem obtineri. Hinc inculcabant omnibus, ut perpetuo diluerent ſanguinem aquoſis tepidis potibus, & in his reponebant ſummam prophylaxin ad omnes morbos. Inde tanta encomia potus theae, caffae &c., apud *Bontekoe* & alios leguntur. Verum quotidianae obſervationes practicae docuerunt Medicos, & inprimis illos, qui apud Batavos medi-

(*b*) Ibid. pag. 48. (*c*) Aphorism. 39. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 79.

medicinam exercent, ubi abusus potus aquosi tepidi copiosi admodum invaluit, nullam observari frequentiorem causam cachexiae, quam perpetuam potus aquosi tepidi ingurgitationem: minus inde afficiuntur, qui valido corporis motu difflant quotidie illud aquosum ingestum, & corporis exercitio robur addunt fibris solidis; caeteroquin ab aqua tepida brevi nimis laxis futuris (vide §. 35. 3.). Verum mulieres, inprimis sedentariam vitam agentes, pallido inde laborant morbo, menstruis copiosissimis diffluunt, steriles quandoque redduntur, ob perpetuum fere fluorem album madescente semper flaccido utero; vel si conceperint, frequentes abortus patiuntur. Non consideraverunt illi viri, qui humorum perpetuam attenuationem adeo laudabant, liquidorum sanorum indolem: in sanissimis & robustis hominibus sanguis densus est, & concrescens ilico in solidam massam, dum vasis apertis exit; in debilibus autem & valetudinariis longe dilutior sanguis apparet, longe minus concrescens. Si vel hoc solum observatum practicum considerassent, vidissent facile, quod nimia dissolutione humorum homo sanus & robustus reddatur debilis & valetudinarius. Praeterea singulis humoribus debet adesse debitus spissitudinis gradus, ut maneant in vasis suis; si enim sanguis ruber aeque tenuis redderetur ac serum sanguinis, vasa sanguinea fierent vacua; si serum sanguinis adeo tenue redderetur ac est lympha, quae per vasa cutis exhalantia transire potest, exhauriretur brevi totum corpus. Patet ergo satis, peccare posse humores nostros nimia tenuitate, dum a sanitatis conditionibus manifeste sic recedunt. Cum autem sanguinis crassissima pars, rubra nempe, in arteriis & venis maximis corporis contenta, motum a corde & arteriis recipiat, receptum reliquis communicet, simulque a densissima hac parte sanguinis, ad vasa maxime resistentia attrita, calor sanus sustineatur, & communicetur toti corpori, nimis diluto sanguine per aquosa, simulque flaccidioribus redditis solidis per eadem, languidior fit humorum motus, & minuitur calor; unde non difflabitur facile hoc aquosum de corpore, sed manebit, vasa distendet, & in cavis corporis incipiet accumulari, sicque cachexiam aquosam, sive hydropem, producere.

Verum praeter illam nimiam tenuitatem humorum, quae ab imprudenti diluentium usu nascitur, & alia fluiditas morbosa liquidorum observatur, quae fit, quia vel non satis condensantur humores per efficaciam vasorum & viscerum, vel morbosi quid miscetur fluidis, quod debitam illorum consistentiam tollit.

Certum est, chylum, ex alimentis assumtis paratum, habere minorem densitatem, quam sanguinem rubrum, ejusque serum: supernatat enim chylus sanguini de venis educto, & repetito circuitu per vasa & viscera corporis tandem densior redditur, & in nostram naturam mutatur. Videtur autem statui posse, pulmonem sua actione quam maxime conducere ad hanc chyli immutationem (*d*), cum omnis chylus vim & efficaciam pulmonis pati

(*d*) H. Boerhaave Instit. Med. §. 208.

pati debeat, antequam cum ſanguine per arterias moveatur; & omnis humor vitalis totus quantus pulmones tranſeat, dum per alia viſcera tantum certa portio transfluit. Praeterea aörta toti corpori omnibusque ejus partibus proſpicit, dum una cum vitali ſanguine liquidum nutriens diſtribuit per omnia: ſed aörta omnem ſuum ſanguinem a corde ſiniſtro accipit, in quod pulmonales venae ſanguinem per pulmonem tranſmiſſum evacuant. Unde videtur pulmo conciliare debitam denſitatem chylo, illamque conſervare in ſanguine. Hinc patet ratio, quare pulmone affecto videamus toties marceſcere totum corpus, licet nec per ſputa, nec alias evacuationes ſenſibiles, multum perdatur de corpore: quandoque etiam ſudores nocturni fiunt, ob humores nimis tenues nec ſatis denſatos in pulmone, qui per vaſorum cutaneorum oſcula, tepore lecti magis laxata, elabuntur. Cum autem eadem actio, quae chylum condenſat, & ſimilem reddit noſtris humoribus, blandam ſimul indolem conciliet omnibus (liquida enim ſana non ſunt acria), patet ratio, quare majorem tenuitatem humorum, a tali cauſa natam, ſoleat comitari acrimonia, quae mitigationem poſcit, dum nimia fluiditas modicam inſpiſſationem requirit.

Quandoque morboſi quid cum humoribus fluit per vaſa, quod debitam illorum conſiſtentiam tollit, nimiamque fluiditatem inducit: hoc tam in morbis acutis, quam chronicis, obſervatur. Sic antea, ubi de febre continua putrida dicebatur, ad §. 730., notatum fuit, quandoque acrem ſtimulum, vel corpori applicatum, vel ex degenerantibus humoribus in ipſo corpore natum, febrim excitare, quae ſanguinem reddit longe fluidiorem debito, & periculoſas haemorrhagias producit. Ita *Wepferus* in petechialibus & malignis febribus obſervavit hoc contigiſſe, viditque Ichthyocollae gluten profuiſſe, ſanguinem nimis tenuem incraſſando. In variolis confluentibus peſſimis fit quandoque putrida humorum diſſolutio, uti poſtea in hujus morbi hiſtoria dicetur; tuncque vidit *Sydenhamus*, ſpiritum vitrioli, potui communi miſtum, egregie profuiſſe; ſed conſtat experimentis chemicis, acida foſſilia humores pleroſque noſtri corporis inſpiſſare. In chronicis morbis ſimilia obſervantur: ſi enim, impedito libero bilis exitu in duodenum inteſtinum, illa regurgitet in ſanguinem, icterus fit; qui, ſi diuturnus fuerit, ſoluto toto ſanguine per bilem perpetuo admiſtam, immedicabilis naſcitur hydrops. Ubi vomica purulenta in corporis interioribus haeret, mora tenuius & acrius redditum pus venis reſorbetur, totumque ſanguinem ſolvit ita, ut putridiſſima oriatur diarrhoea, brevi totum corpus exhauriens, & lethalis; uti ad §. 1188. in Empyemate dicetur, & in Phthiſi §. 1206.

Patet ergo ex omnibus hactenus dictis, in cachecticis ſatis frequenter adeſſe humorum nimiam tenuitatem, quae corrigi debet, ut fiat ſanatio.

2. Patuit quidem, humores noſtros certum denſitatis & cohaeſionis gradum habere; debet tamen haec cohaeſio molecularum, quæ fluida noſtri corporis conſtituunt, talis eſſe, ut ſuperari poſſit per vires cordis & arteriarum, caeteroquin haererent in extremis vaſorum, & obſtructiones facerent. Per quas autem cauſas talis viſcoſitas noſtris humoribus concilietur,

tur, §. 115. & sequentibus, ubi de obstructione agebatur, explicatum fuit. Si a motu circulari violento, & vasis fortibus, valide comprimentibus liquida contenta, lentor major & cohaesio inducatur humoribus, tunc adest spissitudo inflammatoria dicta: ubi autem a languente motu, vel laxato vase, aut minuta copia liquidi (§. 116.) major humorum viscositas nascitur, tunc frigidus lentor immeabilitatem humorum producit, de quo vide §. 72. Indicatio curatoria ergo est, ut illud tenax, quod in extremis convergentium vasorum haerere incipit, vel saltem non nisi difficulter transit, solvatur & reddatur meabile.

Cum ergo & nimia dissolutio humorum a variis causis pendeat, atque etiam nimia tenacitas, & praeterea utriusque hujus vitii comes possit esse acrimonia varia, patet satis, nihil generale hic statui posse, sed sollicita indagatione opus esse, ut cognoscatur, quale vitium in humoribus sit, & a quibus causis ortum: hoc autem cognito, tunc facile determinatur, quid agendum sit, & per quae. Sic v. g. si nimia tenuitas liquidorum a potus aquosi abusu nata fuerit, victus siccior, & omnia, quae laxata nimis vasa roborare valent, curam absolvent: contra, dum a morboso miasmate soluti sunt humores, tunc illud enervare, vel corrigere, indicatio jubet: & visum fuit quandoque, aquae potum copiosum profuisse, qui in priori casu nocuisset. Pariter, ubi densitas inflammatoria humorum adest, laxanda sunt vasa, ut minus premant contentos humores: ubi vero frigidus pituitosus lentor praedominatur, augendum est vasorum robur. Idem etiam verum est de variis acrimoniae speciebus per diversa remedia corrigendis.

§. 1175. Maxime curandum, ut victus sit ex his, quae liquidis sanis similia, facile transmittenda, causae singulari morbi adversa, aegroque inprimis grata sunt.

Ex ipsa definitione hujus morbi §. 1166. data constat, in cachexia depravari nutritionem, adeoque non adesse omnes conditiones requisitas, ut ingesta alimenta assimilentur perfecte nostris fluidis & solidis partibus. Verum ex ante dictis constitit (§. 1168.), non omnia alimenta aequali facilitate assimilari; imo quaedam non posse subigi, nisi a robustis, & quotidiano labore exercitis, corporibus, sed cachexiam facere in debilioribus: sponte ergo patet, quod cachecticis debeat procurari talis victus, qui facile subigi possit, imo liquidis sanis similis sit; & adeo simul tenuis, ut nullum obstaculum libero motui humorum per vasa nascatur, dum chylus, ex ingestis paratus, fluit cum sanguine. Ex quibus autem alimentis talis victus parari queat, antea ad §. 28. 1., uti & ad §. 599., dictum fuit.

Seliguntur autem ex illis alimentis talia, quae opposita sunt causae singulari morbi: v. g. si lenta & frigida cacochymia comitetur cachexiam, a farinosis lentis in victu abstinemus, uti & a gelatinis, ex animalium partibus coctione cum aqua paratis, ne humorum nimiam tenacitatem tali victu augeamus. Econtra si nimiam ob tenuitatem humorum depravetur nutritio,

tio, & lento marasmo hinc tabescat corpus, tunc talia prosunt, modice inspissando humores nimis tenues. Si aquosa colluvie turgere incipiat corpus cachecticum, tunc juscula carnium vel omnino non, vel parca saltem copia, dantur; & potius adhibentur carnes juniorum animalium assatae, pisces fluviatiles, assi pariter, panis biscoctus, cum potu pauco, sed meraciori, ut in totum sicciori victu utatur talis aeger. Idem etiam verum est de varia acrimonia, quae cachexiam comitatur: si enim acida adsit acrimonia, uti toties in junioribus contingit, tunc ova, jura carnium, gelatina eboris, cornu cervi &c., prosunt, quia sponte sua in acidum non vergunt: & contra, si in alcalinam putridam indolem potius degenerent humores, lacticinia, decocta panis, hordei, avenae &c., addito vino acidulo, prosunt; & a carnibus, ovis, piscibus, abstinetur. Vel si juscula carnium dentur, additur succus citri vel aurantiorum, aut cum hordeo, avena, oryza &c., decoquuntur, ut minuatur facilis horum in putredinem degeneratio.

Simul etiam cavendum est, ne majori copia simul alimenta, licet optima, ingerantur; gravantur enim ilico debilia haec corpora, nec reficiuntur inde: repetitis autem vicibus, & minori copia, si exhibeantur, pulchre prosunt. Neque recedendum ab hac cautela, licet cachectici appetitu valeant; quod contingere quandoque novimus, & *Aretaeus* (*e*) jam notavit, dicens: *Multos utique cibos appetunt, edaces admodum sunt: celerior concoctione distributio fit crudiorum magis, quam concoctorum.* Et licet exhausta per marasmum fere corpora celeriorem repletionem poscere viderentur, tamen non debent multa simul ingeri, sed sensim; si videmus facile ferri ab aegris ingesta, copia prudenter augeri potest, sed lente, secundum monitum *Hippocratis* (*f*) dicentis: *Quae diuturno tempore attenuantur corpora, tarde renutrire oportet.* Certum enim est, quod, nisi bono victu utantur cachectici, & Medicis morigeri esse velint, medicamentis parum proficiatur. Quoties non vidi mulieres ob abusum potuum aquosorum cachecticas, dum feliciter curatae fuerant, in eundem morbum relapsas fuisse, & iteratis quidem vicibus, tandem penitus incurabiles, dum nolebant ab his potibus abstinere!

Interim tamen, non nimis morosus sit Medicus in praescribenda diaeta, simulque semper attendat, ut eligantur talia, quae aegro grata sunt: facilius enim digerit ventriculus illa, quae palato placent. Aliquam in his Medicorum indulgentiam laudat *Hippocrates*, uti ad §. 599. notavi, dum dicit: *Paulo deterior tum potus, tum cibus, suavior tamen, melioribus quidem, sed ingratioribus, praeferendus.* Non quidem in omnibus serviendum voluit aegrorum cupiditatibus, sed aliquid indulgendum esse, si non directe repugnet indicationi curatoriae. Similiter de stomachicorum curatione agens *Aretaeus* (*g*) monet, aegrorum desideriis Medicum indulgere debere in rebus,

(*e*) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47. (*f*) Aphor. 6. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 47. (*g*) De curat. morb. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 132.

bus, quae non magnopere nocent. Sic v. g. si cachecticus, in quo humores videntur tendere in acrimoniam alcalinam, jura carnium desideraret, vel & ipsas carnes, & forte ex consuetudine his solis fere delectaretur, addito succo citri vel arantiorum, concedi haec possent. Aliquoties vidi, cachecticas feminas aceto delectari quam maxime, licet nulla putredinis signa adessent; imo potius in primis viis acida acrimonia quandoque ex ingestis nasceretur: dedi pulveres absorbentes ante cibum, sicque grata fragrantia aceti reficiebantur tales aegrae, & acidum aceti enervabatur ab absorbentibus jam in ventriculo haerentibus. Attentus & peritus Medicus in multis casibus poterit sic aegris placere, & tamen indicationi curatoriae satisfacere: imo longe magis morigeros vidi aegros, qui indulgentem Medicum nacti erant, dum credebant, talem nihil denegare unquam, nisi quod absolute noxium erat: contra, dum in levissimis etiam auctoritate sua pertinaciter utitur Medicus, morosi aegri etiam in gravioribus ejus consilium spernunt.

§. 1176. Tum ut optime digeri queant, condimentis, potu vinoso, exercitio, aëre, procurandum.

Quamvis optimi cibi dati fuerint, languet saepe ventriculi & intestinorum actio in ingesta; unde non satis elaboratus chylus actione horum viscerum paratur: pulchrum effectum tunc faciunt omnia illa, quae grato stimulo possunt languidas ventriculi & intestinorum vires excitare, unde talibus condiri tunc solent cibi.

Aromata, sal, acetum, succus citri, arantiorum &c. solent condimentis praecipuam materiam dare; simulque talia eliguntur, quae singulari humorum degenerationi opposita sunt.

Acida condimenta eliguntur, si humores in alcalinam putredinem vergant; & ab illis econtra abstinendum erit, si acida acrimonia praedominetur: tunc enim aromata, allia, cepae, sinapi, commendantur, quia in his sal volatilis alcalinus adest, qui contusis his bulbis & seminibus quaquaversum exhalat, & adstantium nares oculosque ferit, saepe non sine molestia: eadem satis conveniunt, ubi mucosa frigida cacochymia adest.

Vini pariter insignis usus est, si aqua plus minusve dilutus pro potu communi usurpetur. Iis, qui assueti sunt cerevisiam potare, facile illius usus conceditur, & inprimis generosioris: videtur enim cerevisia fermentata spiritus suos tenaciori parum materiae irretitos habere; hinc durabilem magis effectum solet praestare quam vinum. *Momma* dicta *Brunsvicensis*, quae est cerevisia meracissima, & verum quasi Cereris extractum, bis terve de die ad unciam unam aut alteram data cum pane biscocto, languidissimos quandoque curavit morbos, uti antea ad §. 75. monui. Pulcherrime prodest, si in prandio & coena post sumptum cibum, pauculum sumatur de vino meraco, sed molli, intingendo panem biscoctum, qui dein deglutitus miro modo ventriculum roborat. Vina illa, oleosa dicta, ut sunt Hispanica, & Hungarica, meraciora, pulchre huic scopo serviunt.

Quan-

Quantum autem faciant corporis exercitia ad felicicorem digestionem ciborum, quotidianis observatis constat, dum videmus, operarios facillime digerere durissima edulia, a quibus sedentariam vitam agentes homines gravarentur quam pessime. De hac re antea §. 25. & §. 28. dictum fuit.

Cum autem aërem perpetuo cum cibis & potibus deglutiamus, singulisque vitae momentis inspiremus, patet satis, multum conferre ad sanitatem aërem purum & salubrem: praecipue cum constiterit per experimenta pulcherrima celeberrimi *Hales*, aërem non tantum permistum haerere fluidis nostris, sed etiam notabilem partem solidarum partium nostri corporis constituere. Hinc videmus, miseros homines, qui diu carceribus inclusi haerent, omnes fieri cachecticos, nec sanari facile posse, nisi liberiori aura illis frui concessum fuerit. Quantum dolent saepe Medici & Chirurgi, etiam peritissimi, quod vix sanare possint aegros in nosocomiis decumbentes, dum similes morbos optimo cum successu tractant extra nosocomia. Ubi enim ingens decumbentium numerus adest, tot exhalationibus morbosis, putridis, inquinatur aër, quem respirare coguntur miseri, ut fere omnes cachectici fiant, antequam a vulneribus suis curentur.

In nosocomiis castrensibus, & navibus bellicis inprimis, magna toties ab hac sola causa oritur calamitas. Optime ergo meriti sunt de genere humano, nec satis laudari possunt, egregii illi viri, qui facilem satis artem docuerunt, quo aër in navibus & nosocomiis renovari possit, sicque purior reddi (*b*). Appetitum auctum, digestionem faciliorem, magnamque corporis alacritatem, sentiunt omnes, qui, postquam tota hyeme fumosa in urbe latuerunt, verno tempore ad amoeni gaudia ruris redeunt. Summum hinc remedium est, in aëre puro, campestri, ventis perflato, degere; inprimis in loco a paludibus & stagnantibus aquis remoto. Unde etiam videmus, peritos in arte Medicos, simulac vernus tepor adspirat, languentes chronicis morbis aegros rus ablegare, ut puro fruantur aëre, & simul frequentiores habeant occasiones salubri motu corpus exercendi, per ambulationes, vectiones, equitationes &c.

§. 1177. Ut vero organa primarum Coctionum itidem bene disponantur, leni digestivo, vomitivo, purgante, roborante, prospiciendum.

Fere semper solent in cachecticis primae viae gravari plus minusve indigesta saburra, & lenta pituita: indicatio curatoria jubet, ut hoc gravans expellatur de corpore. Si appetitus deficiat, & nausea adsit frequens, lene vomitorium datum pulcherrime prodesse solet: si in intestinis similis haereat materia, blando purgante, sed repetitis vicibus sumto, eliminatur tuto, simili fere modo, ac in cura scorbuti ad §. 1160. dictum fuit. Inter-

(*b*) Vide Nouvelle methode pour pomper le mauvais air &c. par *Samuel Sutton* &c. Paris in 8°. 1749.

termedio autem tempore, ubi purgantia non exhibentur, dantur talia, quae omnem lentorem fundunt & attenuant. *Sal polychreſtus*, *tartarus ſolubilis*, *tartarus regeneratus*, & ſimilia, in aqua quadam ſtillatitia aromatica, uti v. g. aqua menthae, abſinthii &c., ſoluta, addito melle, vel & oxymelle ſcillitico, ſi major viſciditas adfuerit, praecipua ſunt; ubi per haec mobilis reddita fuit & ſoluta materia viſcida, longe facilius per cathartica leniora expellitur.

Simul etiam conducunt illa, quae inertem ventriculum roborant, & leni ſtimulo aromatico agunt; inprimis quando jam maxima pars ſaburrae, in primis viis haerentis, expulſa fuit: *abſinthium*, *mentha*, *centaurium minus*, *gentianae radix*, *calamus aromaticus*, *&c.*, forma conſervae, vel vini medicati, ſi exhibeantur, pulchre proſunt. Simili uſui ſerviunt, *myrrha*, *opopanax*, *galbanum*, *ſagapenum &c.*, forma pilularum ſi deglutiantur omni trihorio vel quadrihorio ad ſex vel octo grana; ſic enim tota die fragrans aroma haeret in ventriculo & inteſtinis, ſimulque omne lentum attenuatur. Tincturae officinales ex his paratae, Elixir illud proprietatis dictum in officinis, aliaque ſimilia, pariter exhiberi poſſunt, ſicque datur occaſio variandi formulas, licet eadem indicatio curatoria maneat; quod magnam utilitatem habet inprimis in morbis chronicis curandis, dum aegri pertaeſi longae curationis ſaepe alia remedia poſtulant.

§. 1178. **Et ubi horum uſu viae laxatae, materies morboſa attenuata erit, tum attenuantibus, diureticis, ſudoriferis inſiſtendum.**

Per eadem autem haec remedia & bonum victum (§. 1175.) caveri poterit, ne ſimilis ſaburra denuo colligatur in primis viis. Verum videmus, cachecticos ſaepe turgere toto corpore, dum jam in leucophlegmaticam cacochymiam vergunt; tuncque vel iners aqua, vel lentum mucoſum, praedominatur in ſanguine, quod etiam vel corrigi debet, vel expelli. Correctio inprimis fit, aucta vaſorum actione in contentos humores, de qua re ſequenti paragrapho dicetur. Verum quandoque tanta abundantia cacochymiae eſt, ut expulſione ejus opus ſit, ſaltem pro magna parte, ut vaſa minus diſtenta robur acquirere poſſint, ſicque facilius mutare humores degeneres in ſanam indolem. Cum autem in ſanis hominibus ſuperfluum aquoſum, & cum hoc alia plura, quae relicta nocerent, per cutis ſpiracula, vel urinae vias, exeant de corpore, patet ſatis, binas illas excretiones promovendas eſſe, ut ſanguis depuretur. Imo obſervatur plerumque in cachecticis, urinae copiam minui, dum totus habitus corporis tumere incipit, ſimulque vix perſpirare haec corpora, cum tota cutis ſicca ſit, & vix caleſcat, vel ſaltem non ſatis, ut inſenſibilis vaporis forma expellantur humores ſuperflui; unde ſub cute in tunica celluloſa incipiunt colligi, ſicque tumorem leucophlegmaticum producunt. Cum autem tenues debeant eſſe humores, ut exeant per minima haec vaſorum cutaneorum

rum orificia, & transeant per fistulas renales, hinc in usu attenuantium modo laudatorum pergendum est satis diu, & dein promoveri possunt hae excretiones per sudorifera & diuretica remedia.

De sudoriferis, & variis illorum classibus, videantur illa, quae ad §. 1188. & sequentes habentur in Institutionibus medicis. Diuretica enumerantur ibidem §. 1220. & sequentibus; inter quae tamen vix inveniuntur certiora illis, quae ex scillae bulbo amarissimo parantur; quod remedium veteribus Medicis adeo frequenti in usu fuit: acetum enim scilliticum, vinum scilliticum, oxymel scilliticum, laudaverunt ubique: neque tantum vi diuretica pollet, sed & potentissime incidit & attenuat omne lentum viscosum; adeoque dupliciter prodest. De ejus usu adhuc dicetur in *Capitulo de hydrope*.

Sponte autem patet, sudorifera & diuretica tantum locum habere in cachexia, quae in leucophlegmatiam vel hydropem anasarcam vergit; non vero ubi marasmo exsuccum tabescit senium corpus; ibi enim haec nocerent.

Quidam Medici fuerunt in hac opinione, cacochymiam tuto minui posse per sanguinis missiones; cum sic crederent vitiosum cruorem tolli, dum per bonum victum restitueretur interea novus & melior sanguis. Jam apud *Celsum* (*i*) hujus methodi mentio fit: in cura enim cachexiae, postquam laudaverat evacuationes per alvum, sudores &c., addit: *Si nihil reliqua proficiant, sanguis mittendus est; sed paulatim, quotidieque, pluribus diebus, cum eo ut caetera quoque eodem modo serventur.* Si autem consideretur, per sanguinis missionem educi illud, quod aptum erat transire per angustias arteriosas in venas, illa vero, quae stagnant ob lentorem, non sic educi, sed manere in corpore, praeterea, uti constitit in antedictis (vide §. 25. 1.), jacturam nimiam sanguinis impedire assimilationem ingestorum in naturam liquidi vitalis sani, patebit, non facile minui posse cacochymiam per venae sectiones, simulque restitutionem perditorum impediri, dum vitalis sanguinis copia, jam deficiens in cachecticis, per repetitas venae sectiones adhuc ulterius minuitur. Minime tuta ergo haec curandi methodus videtur.

§. 1179. Ultimo Chalybeatis utendum, Alcalinis, Saponatis, cum exercitio cursus, vectionis, frictionis, balnei.

Postquam per modo dicta maxima pars cacochymiae subducta fuerit de corpore, tunc semper adest adhuc magna flacciditas partium solidarum, & nisi illis robur addatur, brevi in cachexiam relabuntur tales aegri. Quomodo autem, & per quae, roborentur partes solidae nimis debiles, antea ad §. 28. dictum fuit; inprimis ibi laudatus fuit usus limaturae ferri, cujus in tali casu mirabilis efficacia est. Imo in praxi numerosissimos casus vidi, ubi solo hoc remedio, aromatibus gratissimis juncto, superabatur cachexia, lenibus eva- cuan-

(*i*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 169.

cuantibus tantum per tres quatuorve dies prius exhibitis, ut nempe primae viae ab omni saburra mucosa & indigestili materia liberae forent. Manifeste enim tunc videmus, non requiri, ut per continuas evacuationes humores cacochymici tollantur; sed, aucto vasorum robore & actione in fluida mutari illud semicrudum cum sanguine fluens, & perfici in liquorem vitalem sanum. Alia occasione §. 75. 5. jam notavi, subsidere sensim laxum corporis tumorem ab usu ferri, pallorem mutari in sanum & vividum rubrum colorem, agilitatem redire torpidis & segnibus antea membris, absque ulla evacuatione illius lenti glutinosi, quod praedominabatur in humoribus; idemque *Galeni* auctoritate confirmatum tunc fuit, qui prudenter monuerat, frigidam & lentam pituitam non semper debere evacuari, sed potius permutari in bonum sanguinem, quod pulchre perficit ferri usus; nec fallit eventus, modo viscerum integritas adsit. Si enim corrupti quid aut purulenti in visceribus lateat, aut scirrhosa adsit durities, tunc nunquam aliquid boni a limaturae ferri usu observare potui; uti nec, quando tenacissima atra bilis, visceribus abdominalibus impacta haerens, cachexiam produxerit: aquarum autem medicatarum usus, quae ferrum inimitabili per artem modo solutum, gerunt, in tali casu saepe adhuc cum fructu tentatur.

Sales autem alcalini, & sapones ex alcalinis salibus & oleis simul unitis parati, magnam efficaciam habent in solvendis tenacibus & viscidis, uti ad §. 135. dictum fuit: verum minus conveniunt illo tempore, dum ferro utuntur tales aegri. Limatura ferri enim in acidis vegetabilibus solvitur facillime, sed si addatur alcali tali solutioni, praecipitatur ferrum, & ochrae flavescentis speciem refert, quae, muco primarum viarum irretita, cum illo concrescit in massam vix solubilem, sicque saepe multas molestias producit. Ob hanc causam ab illis abstinemus eo tempore, dum limatura ferri utuntur cachectici, illamque vino infusam, aut cerevisiae generosiori & meracae, exhibemus; vel si in substantia exhibeatur, vinum vel cerevisiam talem superbibendam suademus. In victu etiam ob eandem causam laudantur tunc talia, quae ex sua natura in acidum potius vergunt, & econtra vitantur talia, quae in alcalinam putredinem nimis prona sunt.

Nisi autem sanati jam cachectici salubri motu corpus exerceant, fere semper relabuntur in eundem morbum. Toties dolent Medici, curatas a chlorosi puellas, dum nolunt, inprimis opulentiores, inertem vitam cum laboriosa permutare, post paucos menses aeque languidas reddi, ac ante fuerant. Sed ille motus potest imperari sanatis jam, non autem ubi morbo provecto languent; nam impossibilis foret; atque etiam periculo non careret, si per subitum motum, & ultra vires auctum, stagnantia simul ac semel circulantibus humoribus miscerentur; brevi enim haec pulmonem infarcirent lentore suo, & suffocationis periculum facerent. Videmus sic, leucophlegmaticos, simulac citatiori gressu incedere, aut acclivia loca ascendere, tentant, statim anhelo pectore suspiria ducere, & fere suffocari, nisi gradum sistant ilico. In tali ergo casu incipimus a frictionibus, primo lenioribus,

dein

dein fortioribus; &, ut simul laxa solida roborentur, panni lanei, imbuti vapore accensi succini, mastiches, olibani, & similium, ad has frictiones adhibentur; deinde viribus parum jam auctis suademus aegris, ut se ipsos perfricent; sic enim frictioni additur muscularis motus hic adeo utilis. Optime hoc *Celsus* (*k*) monuit in cura hujus morbi, dicens: *Si infirmior est, gestari, ungi, perfricari, si potest, maxime per se ipsum, saepius eodem die, & ante cibum & post eum, sic ut interdum oleo quaedam adjiciantur calefacientia, donec insudet.* Auctis ulterius viribus, vectiones in rheda, equitationesque, successive adhibentur, donec firmum jam corpus propriis viribus moveri possit; tunc enim ad ambulationes & cursus procedere licet. Videri possunt & illa, quae §. 28. 2. de iisdem habentur: semperque inculcandum est serio talibus jam sanis, solam prophylaxin recidivae in bona diaeta & corporis exercitio consistere.

Balneum quidem a *Celso* (*l*) laudatum fuit ad curandum malum habitum; sed videtur illud adhibuisse hoc scopo, ut dissiparetur pars cacochymiae gravantis per sudorem: interim tamen, cum plerumque simul adsit in cachexia laxa solidarum partium debilitas, quae per balnea aquosa tepida potius augetur, in tali casu minus convenire videntur, nisi aromaticis calefacientibus herbis additis corrigatur vis emolliens & laxans aquae tepidae. Certe si aquosum abundans in tali corpore difflandum sit per sudores, in laconico sicco si quotidie per aliquod tempus haereant tales aegri, melius hoc obtinebitur, quam balneo humido: si autem scopus sit, roborare nimis flaccidum corpus, balneum frigidum potius conduceret, cui tantum confidit *Aëtius* (*m*) in hoc morbo curando, ut dixerit: *Quod si quis ad frigidae lavacrum adsueferi possit, compendio ad omnem mali curationem pervenerit.* Sed prudenter indicat, adsuescendum esse balneo frigido; nam simul & semel insolitum tale frigus applicare debilibus corporibus, prudentiae medicae repugnaret.

§. 1180. **H**aec autem ex variis peti, varie praeparari, applicarique, debent, pro causa proxima cognita.

Si considerentur illa, quae in enumeratione causarum cachexiae §. 1168. dicta fuerunt, satis patet, diversa, imo & oppositarum virium, remedia, ad curam quandoque requiri. Dum ob debilitatem nimiam solidarum partium tumet corpus viscidis humoribus plenum, tunc roborantia remedia locum habent: ubi autem soluti nimis humores abeunt de corpore, nec restituuntur per ingesta, vasa contrahuntur, & lento marasmo perit corpus: in tali casu humectantia & leniter incrassantia remedia requiruntur.

Verum & ipsa remediorum praeparatio varia est in diversis. Si v. g. pallido morbo laborans puella inerti mucosa cacochymia humorum turgeat, ferrum in acido vegetabili solutum datur potius quam in substan-

(*k*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 168. (*l*) Ibid. pag. 169. (*m*) Serm. X. Cap. XIX. pag. 232.

ſtantia, quia limatura ferri deglutita lento primarum viarum muco ſic inviſcari poterit, ut vel nihil omnino, vel parum tantum, agat. Contra vero, ſi acidum acre ſimul adſit in primis viis, tunc potius in ſubſtantia datur, quia & acidam acrimoniam mitigat, ſimulque in hoc acido ſolutum ferrum ſuos praeſtabit effectus.

Ita etiam ob eaſdem rationes applicatio remediorum varia erit: uti enim paulo ante dixi, ſi laxanda ſint ſolida nimis rigida, aqua tepida, & inprimis vapor aquae calidae, ſummum dant remedium; & contra, ad roborandas partes nimis laxas, frigida aqua prodeſt, & longe plus quam creditur. Toties occurrit in praxi, quod tenerae conſtitutionis homines, a minima tempeſtatum variatione, cephalalgia, odontalgia, coryza &c., afficiantur, unde ſolent caput multum tegere, & fovere perpetuo tepore, cum inde aliquod levamen ſentiant: verum tanto redduntur ſenſibiliores ad minimum frigus, &, dum minus tecto capite egrediuntur, ilico minimam aëris viciſſitudinem ſentiunt. Plures curavi, dum perſuadere potui, ut ſenſim minuerent capitis tegumenta, verno tempore incipiendo; dein leviſſime tantum tecto capite dormirent, & aeſtate omni mane faciem, collum, cervicem, aqua frigida lavarent; quod ubi per ſequentem autumnum & hyemem continuaverant, ſic firmabantur vaſa ſuperiora, ut ab omnibus illis moleſtiis liberi viverent poſtea, & aëris viciſſitudines abſque ullo damno ferre poſſent; praecipue ſi ſimul caverent, ne pedes unquam multum refrigeſcerent.

Patet ergo, Medicum ex cognitione cauſarum cachexiae eruere debere normam agendorum, adeoque ſaepe diverſa methodo opus habere in curando hoc morbo.

§. 1181. Ubi vero a nimia acrimonia conſumtio, & tabes Cachectica, inquirendum in acrimoniae ſpeciem, ſi fieri queat. 1. Per indagationem cauſae Cachexiae (1168.). 2. Temperiei morbi, aegrique. 3. Symptomatum. 4. Excretorumque.

In ſanitate, nec in liquidis, nec in ſolidis partibus noſtri corporis, notabilis acrimonia deprehenditur. Sanguis ſanus aliquid leviſſime ſalſi ſaporis habet, & tamen adeo blandus eſt, ut oculo inſtillatus nullam moleſtiam faciat. Imo bilis ipſa, quae tamen inter humores noſtros maximam acrimoniam habet, ab oculo fertur facile. Urina ſana quidem acris eſt, at eſt humor excrementitius, qui non manet in corpore, ſed expellitur. Si carnes animalium ſanorum decoquantur in aqua, dant mollia juſcula; ex oſſibus & carnibus animalium decoctis in aqua blandae fiunt gelatinae: cerebrum habet fatuum ſaporem, imo & reliqua omnia corporis viſcera in aqua decocta nullam acrimoniam juſculis praebent. Unde patet evidenter, materiem nutrititiam, ex qua reſtituuntur ſolidae & fluidae partes noſtri corporis, neceſſario debere habere blandam indolem. Unde etiam videmus, chylum & lac, ex ingeſtis alimentis parata, blandi ſemper eſſe ſaporis, cum jam propius accedant ad aſſimilationem cum partibus noſtri corporis.

Simul

Simulac ergo acrimonia in noſtris humoribus naſci incipit, incipit depravari nutritio, & corpus marceſcit.

Dum acida acrimonia laborant juniores diu, totum corpus miſerrime contabeſcit, ſolo abdomine tumente, & infarcto, a reliquiis indigeſtis ciborum. Ubi in ſcorbuto inveterato acrimonia humorum magna adeſt, atrophia ſequitur, uti ad §. 1151. 4. notatum fuit. Dum in cancro exulcerato acris ſanies, pro parte reſorpta, ſanguinem infecit, videmus toroſa corpora vero marasmo exſiccari, licet debitam copiam optimorum alimentorum ſumant. Unde patet, acrimoniam humorum poſſe cauſam dare conſumtioni & tabi cachecticae, illamque in hoc morbo adeſſe nonnunquam. Quod & *Celſus* (*n*) indicavit, dum de hoc morbo agens dicit: *Huic, praeter tabem, illud quoque nonnunquam accidere ſolet, ut per aſſiduas puſtulas, aut ulcera, ſumma cutis exaſperetur.* Quod ab acrimonia majori humorum ad cutem delatorum fieri videtur.

Ut autem curatio rite procedat, prius debet cognoſci acrimoniae praedominantis indoles propria, quantum per artem hoc indagari poterit: certum enim eſt, quandoque a latentibus cauſis marasmum induci. Si unius noctis ſpatio ob ſupplicii metum totus marcuerit homo, ita ut & canos haberet capillos (*o*), patet ſatis, a ſimili cauſa, licet leviori, talem maraſmum produci poſſe longiori tempore. Videmus ſic, homines, metu, triſtitia, vel & perpetuis curis oppreſſos, contabeſcere ſenſim. In initio talis corporis mutatio, ab animi affectu producta, non poteſt adſcribi majori humorum acrimoniae, ſed certum eſt, magnas mutationes humoribus induci poſſe per animi affectus diu perſeverantes, uti in melancholiae hiſtoria patuit; adeoque patet, & in tali caſu ad humorum degenerationem attendendum eſſe, ut cognoſcatur, & cognita emendetur. Unde conſideranda erunt ſequentia.

1. Cauſae antea recenſitae fuerunt, adeoque indagandum, qualis ex illis huic morbo originem dederit; & an ſimul acrimoniae producendae apta fuerit, & quali: inprimis autem conſiderandum eſt, quali victu aeger uſus fuerit. Sic v. g. in infantibus, ſolo lacte viventibus, merito ſuſpicamur acrimoniam acidam. Ita etiam ſi ſalſamentis in victu uſus fuerit antea copioſe aeger, acrimonia muriatica accuſatur. Idem de reliquis acrimoniae ſpeciebus verum eſt.

2. In hominibus enim calidae temperiei, vel & poſt morbos acutos calidos toleratos, ſi cachexia ſuccedat, novimus, humores in alcalinam putridam degenerationem vergere. Et contra in frigida temperie, vel & morbo chronico, potius in mucoſam inertem viſciditatem tendere, quae raro acrimoniam comitem habet, ſaltem in initio.

3. In genere dolor, ſine ſignis motus aucti, & ſine apparente obſtructione majore, uti etiam eroſio partium ſine tumore ſimul praeſente, dant ſigna acri-

(*n*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.

(*o*) Marcell. Donat. Lib. I. Cap. I. pag. I.

acrimoniae in humoribus (*p*). Non enim ubique acrimonia accusanda est, ubi dolor adest: videmus enim, acerbissimos dolores nasci a sola inflammatione in sanissimis corporibus subito, in quibus nulla signa acrimoniae humorum unquam fuerant observata. Sudans a labore homo gelidam affatim hauriat aquam, saepe intra bihorium acutissima laborat pleuritide, & prae vehementia doloris se ipsum suffocat, dum inspirare non audet aërem: sed tunc adest motus auctus, acuta nempe febris. Exostosis sensim nascens, periosteum distrahendo, intolerabiles dolores facit, sed adest tumor. Ubi autem absque his dolores adsunt, merito de acrimonia humorum cogitant Medici. Sic in scorbuticis dolores illi molesti oriuntur, ulcera sponte nascuntur in cruribus, quae sensim vicina rodendo serpunt. Adeoque ex his symptomatibus generale acrimoniae signum habetur. Qualis autem acrimoniae species sit, alia iterum symptomata docent, de quibus antea dictum fuit §. 63. 64. 85. 86. Praeterea symptomata, quae singulares acrimoniae species comitantur, & indicant, pulchre enarrata habentur (*q*) in semeioticis: quae hic repetere supervacaneum videtur.

4. Excreta enim sequuntur sanguinis & humorum indolem. Sic ubi acrimonia alcalina adest, urina acris, crassa, fusca, spumescens, foetida, excernitur; faeces alvinae cadaverosum odorem habent; sudor quandoque foetidus exit. In acrimonia acida observatur urina decolor, quandoque stranguriosa, crassa, alba, cum sedimento crasso, copioso. Faeces alvinae acidum spirant, & saepe viridescunt; sudor acidum olet. In acrimonia vero muriatica occurrit urina salsa, tarde putrescens, cum sedimento spisso, & pellicula tenui innatante.

Ubi autem ad quatuor modo memorata attenditur, peritum Medicum minime latere poterit, an adsit humorum acrimonia, & qualis.

§. 1182. Haec cognita corrigenda suis contrariis (vid. 1166.).

Quomodo emendari possit acrimonia acida, & alcalina, antea peculiaribus capitulis pertractatum fuit. Possunt autem & de his, & de aliis, acrimoniae speciebus videri illa, quae ad §. 1051. habentur, ubi de causis generalibus morborum chronicorum agitur.

(*p*) H. Boerh. Instit. Med. §. 911. (*q*) Ibidem §. 912. & sequentibus.

E M-

EMPYEMA.

§. 1183. Quoties inter pulmones & pleuram pus in Thoracis cavo colligitur, Empyema est.

Certum est, Empyematis vocabulum laxiori significatione olim usurpatum esse, & designasse quamcumque suppurationem partium interiorum corporis, uti pluribus *Hippocratis*, *Galeni*, *Aretaei* &c. locis demonstrari posset, quae in *Foësii Oeconomia* collecta habentur. Interim tamen & verum est, quod magis specialis hujus vocabuli usus fuerit pro designanda collectione puris in cavo thoracis inter pulmones & pleuram; qualis definitio exacta apud *Aëtium* (r) legitur, quae ita sonat: *Empyici, hoc est pectore suppurati, vocantur, quibus abscessus in succingente costas intrinsecus membrana, aut in aliqua alia pectoris pellicula, factus, acervatim ruptus est, & in vacuum pectoris locum effusus, inter pulmonem & membranam costas succingentem.* Hoc autem sensu solet hodie apud Medicos & Chirurgos Empyematis nomen intelligi.

§. 1184. Quod semper supponit vomicam purulentam fuisse ruptam, cujus elapsum pus Thorace recipitur.

Quomodo inflammatio transeat in suppurationem, antea §. 387. explicatum fuit; ubi simul dictum de illis, quae requiruntur, ut bonum pus fiat. Ut ergo pus in thoracis cavo haereat, debuit praecessisse abscessus, qui & vomica solet vocari; clausa quidem, quamdiu pus in loco manet, ubi natum fuit; aperta vero, ubi pus de hoc loco elabitur, rupto tumore, quo continebatur. Non enim videntur humores, ab alia quacumque causa in cavo thoracis collecti, mora in pus unquam verti. Dixerat quidem *Hippocrates* (s): *Si in ventrem effusus fuerit sanguis praeter naturam, necesse est suppurari.* Verum alia occasione (§. 172. 1.) probatum fuit, quod suppurationis nomine hic intelligatur quaevis sanguinis corruptela, non vero conversio in pus proprie dictum. Putrescere potest sanguis in cavo thoracis collectus, & in corruptum ichorem degenerare; sed non mutatur in pus. Potest autem acris talis ichor partes, quas alluit, rodere, inflammare, adeoque possunt & abscessus nasci ab hac causa; sed tamen inde patet, pus non fieri ab effusis humoribus in thoracis cavo, sed illuc delabi ex vomicis prius factis.

Se-

(r) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 85.

(s) Aphor. 20. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 259.

Sequitur jam, ut confiderentur illa loca, quorum abfceffus rupti pus effundere poffunt in thoracem.

§. 1185. Tales funt vomicae. 1. Pulmonum; ab inflammatione horum (820. 867.), a fputo fanguineo, a materie ad fluorem inepta his impacta. 2. Pleurae; ab inflammatione hujus (875.), a vulnere externe inflicto levi, cito externe claufo, interne rupto (298.), a contufione hujus, vel ruptione tecta in fuppuratum abeunte (324.). 3. Diaphragmatis; inflammati, fuppurati, in fuperiora rupti (907. 910.). 4. Mediaftini fimiliter affecti (877.). Ut & 5. Pericardii ipfius (877.).

1. Quomodo, & quibus cum fignis, inflammatio pulmonum in fuppurationem abeat, antea ad numeros hic citatos dictum fuit, ubi de *Peripneumonia* agebatur: inprimis autem notatum fuit §. 836., quod, fi pulmo fuppuratus pus effuderit in cavum thoracis, fiat empyema fere lethale, quia pulmo ulcere jam exefus eft, antequam empyema fiat; adeoque parum fpei fupereft, ut convalefcere a tanto morbo aeger poffit, uti poftea ad §. 1192. dicetur.

Cum autem pulmonum inflammatio gravis adeo & moleftus morbus fit, facile cognofcitur talis caufa Empyematis futuri; uti etiam fi fputum fanguineum praeceflerit; de quo, tanquam ulceris pulmonalis caufa, in fequenti Capitulo *De Phthifi* dicendum erit.

Verum contingit quandoque, ut in pulmone, & vifceribus aliis corporis, lente accumuletur materia, quae per vafa tranfire nequit, fed illorum anguftiis impacta manet, ficque obftructionem facit; levem quidem in initio, neque multis fymptomatibus ftipatam, fed quae fenfim augeri ab iifdem caufis perennantibus poterit, &, comprimendo vicina, vel ob materiam obftruentem mora acriorem redditam, inflammationem excitare, quam parva vomica fequitur. Antea ad §. 824. dictum fuit de Peripneumoniae caufis; tuncque patuit, aëris intemperiem, chylum ex vifcofis & craffis cibis paratum, exercitia pulmonum violenta, curfu, lucta, nixu &c., periculofum hunc morbum producere, tunc inprimis maxime metuendum, ubi arteriae pulmonalis fines occupat: minus vero periculofus ille morbus eft, fi circa fines arteriarum bronchialium haereat. Si ergo in parva tantum parte pulmonis, & inprimis circa fines arteriarum bronchialium, ejufmodi materia ad fluorem inepta haeferit, facile intelligitur, poffe tale malum nafci, abfque multo impedimento actionis pulmonis. Videmus in catarrhofis morbis ingentem copiam tenacis pituitae ex finibus arteriarum in afperam arteriam exprimi, & per tuffim educi: fi ergo, ob aërem frigidum conftrictis vafis, vel ob tenacitatem nimiam materiae, illud vifcofum exire nequeat per fines arteriarum, nafcetur talis obftructio, & poterit fequi vomica pulmonis; fed parva quandoque, quam vix ulla febris comitatur; & faepe fallit incautos. Vidi faepius in praxi, latentem talem vomicam, cum tuffi-

cula

cula tantum adesset, & per hanc mucus a bronchiis pulmonum averreretur, pro catarrho habitam fuisse, donec subito excreati puris copia docuisset, quale malum latebat. Imo dum haec scribo, vidi nobilem virum, qui, rauca voce, & pectoris oppressione, dum gradus adscendebat, atque tussi molesta, afflictus per aliquod tempus, incepit copiam puris cocti exspuere, & tamen aeger, ejusque Medicus, mordicus tuebantur, praeter catarrhum molestum nil aliud mali subesse, cum eodem tempore ob hyemale frigus frequentes grassarentur catarrhi.

Quandoque contingit, obstructa talia loca in pulmone manere diu, & vix ullo signo cognosci, si parvae tantum molis fuerint; attamen postea, alia accedente causa, suppurantur, & vicina depascendo magnas saepe pulmonum vomicas producunt. Notavit hoc in Praxi Medica versatissimus *Baglivus* (*t*), quod nempe talia tubercula interdum per plures annos in pulmonibus lateant absque sensibili molestia aegrotantis, & demum manifestentur post pleuritidem, anginam, aut febrim aliquam, sanatam; atque bis se hoc observasse in cadaveribus dissectis: Ideo monet, statim medelam adhibendam esse, si post sanatam aliquam febrim superveniat dolor lateris, vel dorsi, vel alterius pectoris partis, accedente simul difficili respiratione. In Historia Medica numerosi casus leguntur illorum, qui subito exstincti fuerunt catarrho suffocativo, uti credebatur, in quorum cadaveribus omnia vasa aërea pulmonis pure plena inventa fuerunt; quibusdam etiam pus per os & nares magna vi erupit. Notabilem talem casum ipse vidi. Venit ad aedes meas, ut me consuleret, rheda vectus aeger, gradus satis numerosos adscendit, licet non sine molestia, ut ipse fatebatur, sed credebat, se asthmate spasmodico laborare, caeteroquin sanum se omnino praedicabat. Re examinata, monui illum de ancipiti morbi sui eventu, & quod vomicam in pulmone latere crederem, unicamque spem curae esse, si rupto abscessu & evacuato pure consolidari posset locus. Videbam facile, quod non fideret multum huic morbi sui diagnosi; promittebat tamen, se tentaturum remedia, quae praescripseram: descendit gradus satis alacriter, currum conscendit, ad vicinum Pharmacopolium tendit, &, dum servus ejus fores pulsat, moritur, ingenti copia puris per os & nares expulsa. Dum inopinatos similes casus vidisset in praxi *Baglivus* (*u*), exclamat. *O quantum difficile est, curare morbos pulmonum! O quanto difficilius eosdem cognoscere, & de iis certum dare praesagium! Falunt vel peritissimos, ac ipsos medicinae principes. Tyrones mei cauti estote, & prudentes, in iis curandis: nec facilem promittite curationem, ut nebulones faciunt, qui* Hippocratem *non legunt.*

Certe noverat *Hippocrates*, quod quandoque in corpore lateant suppurationes, & ideo (*w*) dixit: *Quibus suppuratum quoddam in corpore existens signis non proditur, iis ob puris aut loci crassitudinem sui signa non edit.* Idem enim & in aliis corporis visceribus contigisse novi. Vidi aliquoties in hepate & reni-

(*t*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 35. (*u*) Ibidem pag. 34. (*w*) Sect. VI. Aphor. 41. Charter. Tom. IX. pag. 274.

renibus abſceſſus in cadaveribus diſſectis, de quorum praeſentia nullam ſuſpicionem habuerant Medici vitae tempore, & apud *Bonetum* plura ſimilia exempla habentur.

Sed & *Hippocrates* (*x*) meminit talium tuberculorum pulmonis, quae poſtea ſuppurantur, dum dicit: *Quum ad ſeſe pulmo ſanguinem, aut pituitam ſalſam, traxerit, neque rurſus dimiſerit, ſed ibi collecta & coacta fuerint, ex his tubercula in pulmone gigni ſolent, & ſuppurari.* Poſtea monet: *niſi vero advertatur, morbus annum detinet, & mutatur, & varias ſubit affectiones.* Simul notat, quandoque pus in pectus erumpere, tuncque ſectione vel uſtione facta educendum eſſe. His ſimilia habet & alibi (*y*), ubi pariter notat, Empyema inde fieri poſſe. Patet ergo, a latenti tali cauſa pus colligi quandoque in thoracis cavo, & Medicos ſaepe fallere, dum non exſpectant Empyema niſi poſt validos morbos inflammatorios pectoris praegreſſos.

2. In Pleura membrana, & locis intercoſtalibus, tales vomicas fieri, quae ruptae in cavum thoracis pus effundunt, antea patuit in Hiſtoria Pleuritidis, & inprimis §. 894., ubi de pleuritide ſuppurata agitur. Quomodo a vulnere pectoris male curato Empyema naſci poſſit, pariter ad §. 298. dictum fuit.

Praeterea ad §. 324., ubi de contuſione agebatur, monitum fuit, effuſos humores, ſub cute integra, niſi reſorbeantur venis, ſtagnando poſſe acres reddi, & inflammationes, ſuppurationes &c., producere. Adeoque a contuſione thoracis Empyema poteſt naſci. Notatum autem fuit §. 326., a muſculis contuſis ſimilia mala fieri poſſe; ſimulque tunc dictum eſt, quandoque per contuſiones quaſdam tantum rumpi muſculorum fibras, ita tamen ut inde actio muſculi non tollatur; tuncque adeſt illud malum, quod veteres Medici (σπάσμα) vulſionem, vel & (ῥῆγμα) rupturam, dixerunt, uti *Hippocratis* & *Galeni* auctoritate tunc probatum fuit. Moleſtos dolores inde fieri & diuturnos, conſtat; & monet *Hippocrates*, rupturas illas eſſe circa thoracem difficillimas & maxime periculoſas: ad curationem enim talium malorum quies partis dolentis multum praeſtat, quae in thorace ob reſpirationem perpetuo neceſſariam difficulter obtineri poteſt; adeoque ob perpetuam illam irritationem inflammatio ac ſuppuratio ſequi poſſunt; & apoſtemate introrſum rupto fiet Empyema. Videtur *Aëtius* (*z*) a tali cauſa Empyema metuiſſe. Poſtquam enim dixerat, ſe noviſſe, quoſdam ſine febre empyicos factos fuiſſe, ſubjungit: *Quibus autem ex gymnaſii exercitiis, aut lapſu aliquo, vulſio facta, dolorem quemdam circa thoracem in profundo attulit &c.* poſtea remedia recenſet, quibus hoc malum ſuperari poſſit. In verſione Latina *Aëtii* (*a*) σπάσμα verterunt convulſionem, ſed minus recte, uti §. 326. probatum fuit.

Patet ergo, ruptionem talem tectam pleurae, & muſculorum intercoſtalium, inter cauſas Empyematis merito numerari.

3. In

(*x*) De Intern. Affect. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 641. (*y*) De Morbis Lib. I. Cap. VIII. ibid. pag. 541. (*z*) Lib. VIII. Cap. LXXIII. pag. 173. verſa. (*a*) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 84.

3. In numeris hic citatis de ſuppuratione, paraphrenitidem ſequente, dictum fuit; ſimulque tunc notabatur, abſceſſum, in diaphragmate natum, poſſe rumpi abdomen verſus; tuncque aſciten purulentum producere; vel & verſus thoracem, tuncque Empyema ſequi.

4. 5. De his pariter, numeris citatis in textu, actum fuit: ſimul conferantur illa, quae ad §. 913. de Mediaſtini ac Pericardii inflammatione, & ſuppuratione hanc ſecuta, habentur.

Interim tamen notandum eſt, quod pus collectum in cavo Pericardii, vel inter Mediaſtini duplicaturam, proprie loquendo, non faciat Empyema, cum non haereat inter pulmonem & pleuram, quod in definitione Empyematis §. 1183. requiritur. Praeterea per paracenteſin, §. 1191. deſcriptam, pus ex his binis locis non educeretur. Ubi autem illud pus, rupto pericardio vel mediaſtino, in cavum thoracis delabitur, tunc Empyema producit.

Praeterea notari meretur ipſius mediaſtini ſtructura, de qua §. 170. 4., & §. 913., dictum fuit; ſimulque notatum, duplicatae pleurae lamellas, mediaſtinum conſtituentes, a ſe invicem recedere circa corpora vertebrarum thoracis, & ſic relinquere ſpeciem triangularis cavi, cujus poſtica pars eſt columna vertebrarum; in quo cavo ponitur membrana celluloſa, per quam tranſeunt aſpera arteria, oeſophagus, ductus thoracicus &c.: ſi pus collectum haereret intra hanc duplicaturam mediaſtini, proprio pondere delabens poſſet quandoque miras vias ſibi per ſubſtantiam celluloſam facere, & in longe diſſitis corporis locis tumorem purulentum excitare. Ad §. 413., ubi de Fiſtulis agebatur, memorabilem talem caſum recenſui, & poſtea aliquot ſimiles in praxi vidi, qui fecerunt, ut dubitaverim, an non quandoque tale quid contingeret in morbis, quod & §. 836. 4. monui.

§. 1186. Cognoſcitur futurum 1. ab inflammatione quinque partium (1185.), nulla coctione, revulſione, criſi, medicamento, depurata, ſed cum horrore vago, febricula, noctu gravi, calore vago, gravitate loco doloris, dyſpnoea, appetitu proſtrato, ſiti majori, deſinente. vid. (833. 892. 913.).

Certum eſt, hic magna attentione opus eſſe, ut Medicus tuto determinare poſſit, Empyema adeſſe, vel non; poſt mortem enim facta cadaveris ſectio demonſtrabit, an in Diagnoſi erraverit; & praeterea turpe foret, ſi, facta thoracis paracenteſi, nullum pus exiret. Sedulo ergo perpendenda eſt tota hiſtoria morbi praegreſſi, praecipue ſi quis ab initio non adfuerit tali aegro, ſed tantum in conſilium vocetur, dum deliberatur, an Empyema adſit, & quomodo educendum ſit collectum pus. Empyema autem ſemper ſupponit vomicam purulentam preëxſtitiſſe (§. 1184.) in una vel pluribus ex quinque partibus modo recenſitis; adeoque ſedulo perquirendum eſt, an in morbi hiſtoria talia ſigna occurrant, quae docent, in his partibus inflammationem natam fuiſſe; ſimulque nulla adfuiſſe indicia, talem inflammationem, vel benigna reſolutione, vel evacuatione materiae morboſae, aut metaſtaſi

tastasi, ad alias corporis partes, curatam esse. Deinde examinandum, an secuta fuerint postea talia symptomata, quae notant inflammatum locum abire in suppurationem. Ultimo inquirendum est omni cum cura, an & adfuerint signa apostematis jam facti.

Cum autem de omnibus illis satis amplo sermone actum fuerit, ubi de *Peripneumonia*, *Pleuritide*, *Paraphrenitide*, in suppurationem abeuntibus, dicebatur, nullo modo opus erit hoc loco illa omnia repetere. Signa enim pulmonis suppurandi, & jam suppurati, descripa fuerunt §. 833. 834. 835. De Pleuritide suppurata dictum fuit §. 892. 893. 894. De simili malo, Diaphragma, Mediastinum, aut & Pericardium, occupante, videantur illa, quae ad §. 910. 912. 913. habentur.

§. 1187. Cognoscitur jam praesens. 1. a tempore inceptae inflammationis xx. dierum sine purgatione. 2. a signis vomicae in quinque partibus (1185.) disparentibus. 3. a novo dolore, tussi, dyspnoea, salivatione oris, moxque disparentibus. 4. a tussi sicca, gravitate ad diaphragma, decubitu in unum latus, strepitu puris ad motus, febre lenta, genis rubentibus, oculis cavis, digitis in extremitate calidis, unguibus recurvis, abdominis tumore.

Omnia illa signa, quae recensentur paragrapho praecedenti, tantum docent, vomicam adesse talem, qua rupta, pus posset effundi in cavum thoracis, adeoque Empyema produci. Sequitur ergo, ut dicatur de illis signis, quae docent, pus inter pulmones & pleuram haerere. Potest enim vomica pericardii rumpi ita, ut in cavum pericardii labatur pus, tuncque non aderit Empyema, neque illud pus per Paracentesin, §. 1191. descriptam, posset educi. Cordis palpitatio perpetua, anxietas magna, locus ubi dolor inflammatorius in initio morbi fuerat, signa dabunt talis mali, cujus curatio vix sperari potest. Pariter, uti antea monitum fuit, vomica mediastini posset sic rumpi, ut pus delaberetur inter secedentes a se mutuo mediastini lamellas; adeoque nec tunc haerebit in cavo pectoris, sed ad longe alia loca corporis venire poterit.

Signa autem praesentis Empyematis sunt primo talia, quae comitantur vomicae purulentae rupturam: deinde habentur alia, quae docent pus inter pulmones & pleuram in thoracis cavo collectum haerere; quae omnia singulatim consideranda sunt.

1. Certum quidem est, quod, ubi inflammatio illarum partium, quae §. 1185. recensentur, duravit per viginti dies, absque ulla expurgatione vel metastasi materiae morbosae, tunc fere certi simus, suppurationem hic factam esse, praecipue si signa suppurationis simul adfuerint. Verum non ideo certo scimus, vomicam purulentam jam ruptam esse, nam rupturae tempus admodum variat. Patuit hoc ex *Hippocratis* testimonio, quod adduxi §. 894., ubi de Pleuritide suppurata agebatur. Monet enim, quasdam suppurationes rumpi, vigesimo die, quasdam quadragesimo, alias sexage-

gesimo: simul autem indicat, illis aegris citius rumpi vomicas, quibus dolor intensior fuit in principio morbi, uti & spirandi difficultas, cum tussi & sputatione, quae signa sunt celerioris suppurationis, & vomicae jam multo pure distentae, adeoque citius rumpendae. Patet ergo, quod, omnibus morbi symptomatibus in toto decursu rite expensis, celeriorem vel tardiorem rupturam vomicae possimus exspectare, sed simul evidens est, quod non possit exacte determinari dies, quo haec ruptura fiet: monuit enim *Hippocrates*, si molesta satis symptomata adsint, etiam ante vigesimum diem rupturam exspectari posse; quod & *Celsus* (*b*) diserte monuit, dicens: *Si protinus initio dolor & tussis fuerit, & spirandi difficultas, vomica vel ante, vel circa, vigesimum diem erumpet. Si serius ista ceperint, necesse est quidem increscant; sed quo minus cito adfuerint, eo tardius solventur.*

Observavit *Piso* (*c*) in pleuriticis, ante diem morbi decimum quartum defunctis, quod totus thorax pure plenus esset; imo vidit pus in pectore cujusdam sacerdotis, qui, sexagenario major, perierat nona pleuritidis die. Verum in hoc aegro neglecta fuerat venae sectio in morbi initio, & sexto tantum die fuerat instituta; unde inflammatio, perperam curata, citius in suppurationem abiverat.

2. De signis vomicae dictum fuit §. 835. & 893., quae praecipue pendent a distractione partium vicinarum, & compressione pulmonis in illo loco, ubi saccus purulentus haeret; simulac autem, rupta vomica, pus diffunditur in cavum thoracis, tunc necessario illa omnia symptomata plurimum minuuntur; imo quandoque penitus abolita videntur: quod optime notavit *Hippocrates* (*d*), talem vomicam, in pulmone latentem, describens. Sic autem habet: *At si per infusum pus minime educatur, id ex pulmone in thoracem erumpit; postque ruptionem sanus videtur, quod pus ex angustia in ampliorem locum venerit; & spiritus, quem respiramus, in pulmone sedem habeat. Sed, procedente tempore, pure pectus impletur, tusses & febres aliique dolores omnes magis ipsum vexant, morbusque declaratur.*

Cavendum ergo est Medico, ne subito hoc levamine deceptus credat morbum finitum esse, cum adhuc anceps periculum supersit: non quidem convenit, tristi Prognosi data, eripere aegro blandam illam sanationis spem, quam conceperat; sed oportet amicos monere, quod fallax illud levamen sit: sic enim famae detrimentum cavebitur.

3. Antea ad §. 894. notatum fuit, quod dolor minuatur, dum inflammatus locus in apostema purulentum abiit: hinc levantur aegri tales a dolore, cum pus factum est, sed manet dyspnoea & molesta tussis. Ubi vero talis abscessus pure collecto, & quotidie aucto, turget, tunc membranae, pus coërcentes, magis magisque distrahuntur, augetur multum dolor, & saepe minus periti Medici doloris illud augmentum adscribunt no-

(*b*) Lib. II. Cap. VII. pag. 66. (*c*) De Morbis ab Illuvie Serosa Sect. 3. Cap. IX. pag. 256. (*d*) De Morb. Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 592.

novae inflammationi, & debiles jam a longiori morbo aegros repetitis sanguinis missionibus quandoque exhauriunt. Si autem attendissent ad illa, quae in externis partibus corporis, simili modo affectis, apparent, intellexissent facile rationem novi doloris, qui percipitur, dum vomicae internae ruptura instat. Dum enim valida phlegmone manum occupat, molestus dolor adest, qui augetur, dum incipit suppurari pars affecta; minuitur vero, dum pus factum jam est. Verum ubi a pure accumulato incipit distendi cutis & magis distrahi, sensimque quasi lacerari, donec rupta cute pus exitum invenerit, tunc vehemens adest dolor, sed cessans ilico, si lanceola chirurgica pertundatur abscessus jam maturus, vel emollientissimis cataplasmatibus macerata cutis sponte a distendente pure rupta fuerit. Idem etiam contingit in abscessu interno; & hinc omnia illa symptomata disparent mox, postquam vomica rupta Empyema produxerit. Tunc autem sequuntur nova mala, quae a pure, diaphragma deprimente, viscera thoracis alluente, macerante &c., producuntur; de quibus sequenti numero agendum est.

4. Tussis oritur tunc a pure comprimente pulmonem, & impediente liberam ejus dilatationem per aërem inspiratum, unde vesicularum aërearum latera ad se mutuo affricantur: ubi autem mora idem illud pus acrius redditum fuit, tunc augetur haec irritatio tussiculosa. Sicca autem tussis est, quia de effuso pure in pectoris cavum nihil educi potest; sed tantum quid de muco, pulmonis vasa aërea obliniente, abraditur. Cum autem sponte sua pus inferiorem partem cavi thoracis petat, hinc necessario gravitas percipitur ad diaphragma.

Decubitus in dorso talibus aegris satis commodus est, quia diaphragma versus dorsum profundius descendit. Ob eandem rationem situm erectum in lecto amant, si multum puris in thorace collectum fuerit, quia tunc puris incumbentis pondere diaphragma versus abdomen descendit, sicque amplior redditur thoracis cavitas. Cum autem, si in latus sanum decubuerint aegri, puris pondus urgeat mediastinum versus alterum cavum thoracis, hinc difficilius poterit explicari pulmo sanus; unde angustias magnas patiuntur aegri, & situm corporis mutare coguntur. Hoc signum Empyematis optime notavit *Hippocrates* (*e*), de hoc morbo agens: *Quum longius tempus progressum fuerit, febris vehemens ac tussis prehendit, latus dolet, neque in sanam quidem partem decubitum ferre potest, sed in dolentem &c.*

Cum autem pus illud, nisi aliam viam invenerit, uti postea dicetur, per sectionem educi debeat, hinc Medicus certus esse debet, in quo thoracis latere pus haereat: quandoque, dum aegri se circumvertunt in lecto, fluctuationem puris sentiunt, imo & strepitus moti puris ab adstantibus auditur. Ob hanc rationem jussit *Hippocrates* (*f*), ut aegri, in firma sella collocati, alter humeros teneat, Medicus vero aegrum concutiat, simul

(*e*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568.
(*f*) Ibidem & Lib. III. de Morbis Cap. XV. pag. 593.

ſimul lateri aures prope admoveat, ut ſtrepitum puris in alterutro thoracis cavo collecti audiat. Simul tamen monet, quod, vel ob puris craſſitiem, vel ob magnam copiam, nullus audiatur quandoque ſtrepitus, quamvis thorax pure plenus ſit.: *Quibus ſuppuratis, dum concutiuntur humeri, multus ſit ſtrepitus, minus puris habent, quam illi, quibus paucus (ſtrepitus), ſi difficilius ſpirent, & melius colorati fuerint. Quibus autem ſtrepitus quidem nullus ſit, verum difficultas ſpirandi fortis, & ungues lividi, hi pleni ſunt pure, & pernicioſe habent* (*g*). Genae autem rubent, & melius colorati apparent illi, qui magnam copiam puris in pectore habent, quia difficilius tranſit in his ſanguis per pulmonem, adeoque & minus facile per jugulares venas ſanguis a capite redux evacuatur in cor dextrum; unde vaſa ſanguinea faciei magis diſtenta manent, uti alia occaſione §. 807., ubi de Angina agebatur, explicui. Febris autem lenta perpetuo comitari ſolet Empyema, ob tenuiorem partem puris reſorptam, & ſanguini miſtam. Haec autem febris ſenſim habitum corporis depaſcitur, unde ſumma inducitur macies. Cum autem magna copia pinguedinis in orbitis oculorum adſit, ut molli quaſi pulvinari bulbus oculi undique excipiatur, lubricetur, & ſervetur mobilis, inde, pinguedine hac conſumta, redduntur oculi cavi, id eſt bulbus oculi profundius in orbitam demergitur. Ob eandem cauſam, conſumta illa pinguedine, quae in apicibus digitorum organum tactus ſuſtinet, ungues recurvi magis prominent. Simul & calor ſatis acer in extremis digitis & in volis manuum ſolet percipi, dum perpetua febricula ſanguinem velocius movet per vaſa magis contracta, atque ob tendineas vaginas incumbentes, exſuccas magis & aridas redditas, plus compreſſa.

Abdominis autem tumor tunc tantum adeſt, quando magna puris copia deprimit diaphragma, ſicque abdomen prominere facit.

Cum autem tantum interſit Medico, ut certo noſcat, in quo thoracis latere pus haereat, *Hippocrates* omnia ſigna collegit, & varias artes adhibuit, ut firmam haberet Diagnoſin. Ita obſervavit, illud latus pectoris, ubi pus copioſum haeret, & quod ideo ſaepe ſtrepitum nullum facit, magis intumeſcere, quam latus oppoſitum (*h*); quod poſtea recentiorum Chirurgorum obſervatis confirmatum fuit. Quia autem & magis caleſcit latus affectum, hinc juſſit, totum thoracem obvolvi linteo tenui, intincto terrae rubricae liquidae, admodum tritae & tenui, ſuaſitque ſectionem aut uſtionem inſtituendam illo in loco, ubi citius exſiccatio apparet. Vel & nudum thoracem rubrica liquida illiniendum juſſit, ut appareat locus, qui primo ſiccatur; ſed prudenter monuit, tunc multos ſimul illinire debere, ut ſimul & ſemel totus thoracis ambitus tegatur: caeteroquin fallere poſſet, dum ille locus, qui primus illiniretur, citius reliquis exſiccaretur.

Con-

(*g*) Coac. Praenot. 877. Charter. Tom. VIII. pag. 877. (*h*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568. & Lib. III. de Morbis Cap. XV. ibidem pag. 593.

Consideratis ergo omnibus, quae ad Diagnosin spectant, sequitur, ut videamus, quaenam mala a pure, in thoracis cavo stabulante, sequi possint.

§. 1188. Effectus hujus mali 1. puris ex ulcere rupto, nec dein sanato, vel repurgato, continua accumulatio. 2. hujus in loco clauso, calido, humido, perpetim agitato, exacerbatio, putredo, foetor, attenuatio. 3. diaphragmatis elevandi impedimentum, pulmonumque extendendorum: unde anhelosa, difficilis, erecta respiratio, metus suffocationis jacenti, decubitus in liberam partem impossibilis, tussis sicca perpetua, anxietas. 4. Pulmonis, Pleurae, Diaphragmatis, Pericardii, Cordis ipsius, maceratio, corrosio, in tabum fluidum consumtio, unde febricula hectica cum pulsu celeri, parvo, rubore genarum, siti perpetua, fame sublata, debilitate summa, animi defectibus. 5. hinc omnium liquidorum ineptitudo ad nutritionem, circulationem, secretionem, excretionemque; unde tabes, ἀτροφία, fibrarum resolutio, liquidorum putredo, adeoque vel per comesum pulmonem rejectio, vel alvi fluor saniosus lethalis, cum sudore nocturno post somnum, pustulis faciei, aduncis unguibus, flavedine pellucente, facie Hippocratica.

1. Quandoque contingit, talem vomicam paucas tantum uncias puris continere, unde, post rupturam factam, levamen omnium symptomatum percipiunt aegri; & parva quantitas puris effusi non multum angustare potest pectoris cavum, unde certam sanitatem sperant aegri. Verum tale ulcus apertum, perpetuo motum, pergit pus fundere, adeoque quotidie augetur puris quantitas. Videantur illa, quae de hac re ad §. 894. habentur.

2. Ad §. 406. dictum fuit de degeneratione puris, dum nimis diu clausus relinquitur abscessus & de pessimis malis, quae hinc sequuntur Talis mutatio puris & hic fiet in saniem acrem putridam rodentem, si diu maneat, ac quidem citior & pejor erit haec degeneratio in hoc loco, ob motum perpetuum thoracis, caloremque vicini cordis. Praeterea majus inde discrimen metuitur, dum corrupta sanies viscera vitalia alluit perpetuo.

3. Notum est ex Physiologicis, quod ad inspirationem requiratur thoracis dilatatio, ut aër libere in pulmonem ingredi possit. Illud thoracis latus, in quo puris magna copia haeret, dilatatum quidem est, &, uti paulo ante dictum fuit, major amplitudo pectoris in uno latere designat locum, ubi Empyema est; verum, totum illud cavum licet amplius fuerit, dum pure plenum est, impeditur expansio pulmonis tamen a pure undique ambiente. Praeterea, ut exspiratio fiat, debet diaphragma, in inspiratione depressum, ele-

elevari denuo sursum versus thoracem: sed dum plures puris collecti librae gravant diaphragma, sponte patet, illud longe difficilius attolli posse; adeoque erit difficultas magna respirationis, augenda simili proportione ac crescit copia puris. Hinc facile intelliguntur reliqua symptomata, quae in textu enumerantur, de quibus etiam antea dictum fuit.

4. Omnia loca, quae acris talis sanies alluit, erodi ac in putridum liquamen converti debere, dubitari nequit; & observata in cadaveribus Empyemate defunctorum veritatem hujus rei demonstraverunt. Si ipsae costae carie exedi potuerint a pure foetidissimo, uti *Celeberrimus Heisterus* (*i*) vidit, quod cadaver secantis digitos roserit; non miramur, cor & pulmones pariter in tabum fluidum consumi potuisse, uti ad §. 406. ex *Schenckii* observatis constitit. Plura similia apud *Bonetum* (*k*) inveniri poterunt. Dum autem pars acris & putridi ichoris, venis resorpta, cum sanguine fluit, dum vitalia viscera irritantur perpetuo, & eroduntur sensim, perpetua febris, hectica dicta, sequitur, totum corpus depascens, cum siti perpetua, & fame deleta, ob putridum talem fomitem circa vitalia viscera haerentem. Simul facile intelligitur, debilitatem summam, & animi deliquia, debere sequi, donec mors omnibus his malis finem imponat.

5. Ut nutritio fiat, debent omnes humores nostri blandi esse, omnesque ad sanitatem requisitas dotes habere: verum hic a resorpto putrido ichore totus sanguis corrumpitur, vitalia loca, per quae omnis sanguis totius corporis transire debet, alluuntur perpetuo tali putrilagine: hinc patet, omnes functiones turbari debere, nec possibile esse, ut restituantur perdita in corpore per nutritionem; dum interim hectica febris sensim totum habitum corporis depascitur. Cum autem pulmo perpetuo maceretur in acri & putrida tali sanie, eroditur, & quandoque pars contentae materiae in cavo thoracis rejicitur per sputa, sed absque levamine, licet aegri, qui hactenus tussiculam siccam passi fuerant, inde spem concipiant: facile autem patet, tabefacto sic pulmone, nil boni exspectandum esse. Praeterea, dum putredo augetur, attenuatur magis corruptum pus, venis resorbetur, & totum sanguinem solvit, unde sudoribus nocturnis diffluunt, sicque exsiccatur corpus; vel putridissima diarrhoea sequitur, corrupto toto sanguine, quae in suppuratis ultimam morbi catastrophen facere solet. Videantur & illa, quae de sudoribus nocturnis ad 835. habentur. Monuerat hoc *Hippocrates* (*l*) dicens: *Qui crebro tenuiter exsudant, ac subinde rigent, perniciosum, ac sub finem empyema habere deprehenduntur, alvosque perturbatas.* Dum autem in sudoribus illis nocturnis magna copia humorum versus vasa cutanea ruit, liquidissima parte per sudores expressa, crassior & acrior sanguis in vasis cutaneis facile haeret; sicque vel rubores facit, vel circa folliculos cutaneos obstructiones pariens pustulas excitat. Ad §. 835. ex Prognosticis *Hippocratis* allegavi

(*i*) Acta Physico-Medica Tom. I. Observat. 174. pag. 394. (*k*) Sepulc. Anatom. Lib. II. Sect. VI. Tom. I. pag. 666. & seq. (*l*) Coac. Praenot. N°. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 853.

gavi locum, ubi, inter alia ſigna latentis in corpore collectionis purulentae, & illa habentur. Poſtquam enim recenſuit febrim hecticam, ſudores, tuſſim inanem, addit: *Oculi cavi fiunt, malasque rubores obſident, & ungues quidem manuum adunci evadunt, digiti autem incaleſcunt, maxime ſummi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & phlyctaenae per corpus naſcuntur.* Huc etiam ſpectare videntur binae Coacae Praenotiones, quae ſeparatis quidem numeris ſcribuntur, ſed ſe mutuo proxime ſequentibus, &, ſi uniuntur, perfectum ſenſum exhibent. Ita autem legitur (*m*): *Rubores circa naſum alvi humeſcentis ſigna ſunt: doloribus circa hypochondria aut pulmonem ſuppuratis, malum.*

Cum autem ſanguis per putridum miaſma reſorptum penitus ſolvatur, adulto jam morbo color ruber perit, & ſerum ſanguinis flaveſcens per majora vaſa fluit: unde per ungues pellucidos flavus color apparet, qui in ſanis hominibus roſeus eſſe ſolet. Similis etiam color in tota ſuperficie corporis conſpicitur, quod videtur & indicaſſe *Aretaeus* (*n*), de hoc morbo agens, dum ſcribit: *Quod ſi in longum mutatio producitur, habitus phthiſicus redditur; neque enim ultra in officio natura perſeverat, quoniam concoctio non fit qualis antea: inde caro conſumitur, color qualis belluae:* χροιὴ ζωώδης. Verum optime videtur monuiſſe *Petitus*, quod aliter hic locus legi debeat, interpoſita particula negativa, nempe χροιὴ ȣ̓ ζωώδης; tuncque ſignificat colorem cutis deturpari, neque amplius eſſe talem, qualis in vivo & ſano homine apparet.

Ubi autem per ſudores, alvi fluxum, atrophiam, totus habitus corporis vero maraſmo conſumitur, tunc magna mutatio in facie talis aegri apparet, & ſibi ipſi diſſimilis fit: ſolet autem *Facies Hippocratica* dici ideo, quia ab *Hippocrate in Prognoſticis* graphice deſcripta fuit (*o*). Poſtquam enim monuerat, optimum ſignum eſſe in morbis, ſi facies aegrotantis ſanorum faciei ſimilis ſit, & inprimis ſibi ipſi ſimilis manſerit aeger, damnat quam maxime faciem penitus mutatam a naturali ſua conditione, illamque ſic deſcribit. *Naſus acutus, oculi concavi, tempora collapſa, aures frigidae & contractae, lobi aurium inverſi, & cutis circa frontem dura, intenta, arida, colorque totius faciei pallidus aut & niger & plumbeus.* Talis autem vultus apparet, ubi omnis pinguedo conſumta eſt, & exhauſtis liquidis vaſa collapſa ſunt; ſimulque, conſumto, aut oppreſſo pulmone, pauculum ſanguinis, quod ab encephalo redit, in venis ſtagnare incipit, tunc enim lividus ille & plumbeus faciei color apparet. Satis autem patet, mortem inſtare, dum in Empyemate *facies* illa *Hippocratica* adeſt: Unde & *Hippocrates*, alio in loco (*p*) eadem mutati vultus ſigna recenſens, vocavit *faciei corruptionem*, illamque lethalem eſſe monuit. Caeterum nullum certum tempus determinari poſſe, quo Empyema in mortem tendit, monuit *Hippocrates* (*q*); *Cum nonnulli brevi per-*

(*m*) Ibidem N°. 216. 217. pag. 864. (*n*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 38. (*o*) Charter. Tom. VIII. pag. 590 591. (*p*) Coac. Praenot. 213. Ibidem pag. 864. (*q*) De Morb. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 539.

pereant, quidam etiam multum tempus trahant. Differt enim corpus a corpore, aetas ab aetate, & affectio ab affectione, & anni tempestas ab anni tempestate, in qua aegrotaverint &c.

§. 1189. Curatio hujus pro varietate causae statusque mali diversa plane est.

Causae Empyematis sunt vomicae, in quinque locis §. 1185. enumeratis natae; &, prout in diversis locis haeret pus, alia requiritur curatio. Si in pulmone sit vomica, spes est, emolliente tepido vapore, saepe per os naresque attracto, sic emolliri posse membranas pus coërcentes, ut tussi valida, sponte, vel per artem, excitata, rumpantur, & pus exscreari possit. Si in pleura haeret vomica, mollissimis fovendum latus remediis, ut extrorsum trahatur pus, si fieri possit. Idem in aliis vomicae speciebus obtinet. Verum etiam ratione status morbi diversa plane curatio est instituenda. Quamdiu enim vomica nondum rupta est, multa tentari quandoque possunt, ut caveatur puris in cavum thoracis delapsus: ubi autem pus jam collectum haeret in pectore, de cita illius eductione cogitandum est, si vires aegri adhuc constent, & recens sit Empyema: ubi autem illa signa adsunt, quae §. 1195. recensentur, tunc sola cura palliativa locum habet.

§. 1190. Nam 1. cognita vomica pulmonis, pleurae, diaphragmatis, mediastini, & pericardii, quod cognoscitur ex signis propriis (834. 835. 893. 910.), omni ope nitendum, ut id rumpatur quantocyus, & determinetur ad exteriora: quod fit igne, ferro, medicamentis, motu idoneo.

Quomodo cognosci possit talium vomicarum praesentia, ad paragraphos in textu citatas dictum fuit; adeoque hic illa signa non repetentur.

Omni artis molimine tunc tentandum est, ut via concilietur puri versus exteriora: hoc autem optime fit, si in illo loco, ubi ex signis observatis colligitur latere vomicam, minuatur resistentia, perpetuis fomentis, aut cataplasmatibus mollissimis, applicatis, vel cucurbitis, frequenter adhibitis, minuatur pressio atmosphaerae in illo loco; unde cutis & panniculus adiposus ibi tumere incipiet, & spes erit, quod pus, in vomica latens, pressum perpetuo, dum aëre inspirato dilatantur pulmones, viam sibi quaeret versus exteriora, ubi minor resistentia sic conciliatur. Imo, ut ad §. 895. dictum fuit, ubi de hac re agebatur, si scalpello, vel causticis, integumenta thoracis dividantur, ad pleuram fere usque, & diu aperta serventur talia vulnera, contingit saepe, ut felici eventu vomica ibi rumpatur, sicque pus per exteriora sibi viam inveniat. Unde etiam, uti ibidem dictum fuit, soliti fuerunt veteres Medici in tali casu pluribus locis urere thoracis exteriora, dum non constabat certo de loco vomicae latentis. Probat

bat hanc rem *Galenus* (*r*) ex *Platone comico*, qui post pleuritidem suppuratum juvenem sic describit: *Postea vero Cnesias, Evagorae filius, e pleuritide factus sceleton (prae macilentia) pure vacans (id est pus non exspuens) arundinacea gerens crura, tabis praenuncius, plurimis escharis corpus inustus ab Euriphonte &c.:* simul etiam tunc quaedam observationes practicae enarratae fuerunt, quae utilitatem hujus methodi confirmant. Certe *Willisius* (*s*), dum satagit explicare, per quas vias lympha, in cerebri ventriculis collecta, exire possit, notat, in vivente corpore meatus esse posse, qui post mortem collapsi in cadaveribus non deteguntur, suamque sententiam firmare conatur, quod & pulmonis vomica saepe per latentes vias exire queat; sic autem habet: *Aliquoties novi, in vomica pulmonis, per membranas pleurae adnatas, humorem a cysti in fontanellam, lateri inustam, derivatum fuisse, adeoque, sputo cessante, morbum, alias incurabilem visum, tali epicraseos via sanatum fuisse.* Legitur & apud *Schenckium* (*t*) talis casus, ubi, post anginam male tractatam, materies morbi in pulmonem iverat, & periculosam hujus visceris suppurationem fecerat: peritus Medicus fomentis, emplastris, cataplasmatibus, thoracis exteriora perpetuo foveri curavit, tali cum effectu, ut, postquam per aliquot dies haec facta fuerant, inceperit cutis in utroque pectoris latere paulo infra mammillas rubescere, cum levi tumore, & vigesimo die in sinistro pectore, disrupta cute, maxima effluxerit puris copia; post triduum in dextro pectore idem contigit; unde statim magnum levamen aeger sensit, & postea integram sanitatem recuperavit.

Per motum autem idoneum corporis promovere maturi jam abscessus rupturam, inprimis locum habet in vomica pulmonis, ut sic per sputa educatur pus; de quo videantur illa, quae ad 857. dicta fuerunt.

§. 1191. 2. Ubi constat, jam factam disruptionem (302. 836. N°. 4. 5. 894. 910.), tum statim pus elapsum erit educendum. α. per os, si natura hanc monstraverit viam. β. per urinas, si in ea apparent puris evacuati signa. γ. per Thoracis aperturam, factam ope instrumenti idonei in latere affecto, inter costam 5 & 6, vel 4 & 5, ab inferioribus numero ducto, pure lente, & per vices, educto, & leni mulsa aliquando repurgato, ultimo bene consolidato (303.). δ. dando simul decocta Vulneraria, abstergentia, putredini resistentia, satis magna copia.

Quibus signis cognosci possit, vomicam ruptam esse, numeris hic citatis dictum fuit. Ad §. 302. descripta sunt illa signa, quae docent, sanguinem in thoracis cavum effusum esse; cum autem pus effusum similiter dia-

(*r*) Commentar. in Aphorism. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316. (*s*) Cerebr. Anatom. Cap. XII. pag. 146. (*t*) Observat. Medicin. Lib. II. Observat. 15. pag. 252.

diaphragma gravet, & pulmonis liberam expansionem ab aëre inspirato impediat, hinc & illa signa huc referuntur. Ad §. 834. 835. dictum fuit de vomica pulmonis peripneumoniam veram sequente. Ad §. 893. 894. de simili malo, post pleuritidem nato, dictum fuit. De vomicis autem diaphragmatis, mediastini, pericardii, §. 910. 913. actum fuit. Praeterea de empyematis signis eodem hoc Capitulo §. 1187. fuit tractatum.

Generalis ergo indicatio haec est, ut educatur quantocyus illud pus, sive per vias, quas natura monstrat, sive per alias, quas ars naturae succurrens facit.

α. Quandoque contingit, per os exscreari pus post vomicam ruptam: sed videtur hoc inprimis tunc contingere, si abscessus in pulmone fuerit, & ita rumpatur, ut pus in vasa aërea pulmonis effundatur, sicque per asperam arteriam educi possit tussiendo. Si simul & semel ingens copia puris inundet vasa aërea, tunc subitae suffocationis metus est. Ubi vero per parvam aperturam vomica rupta pus effundit, tunc absque periculo tussiendo educitur, & sanationis spes est; quod optime notavit *Aretaeus* (*u*) dicens: *At si jam rupta sit* (*vomica*) *strangulatus discrimen impendet, si multum subitaneumque pus emanavit. Si pedetentim vero emittatur, certo prodest.* Sic enim videtur vocabulum ἀτρεχέϛ hic verti debere. Quinam victus, & quae remedia, tunc requirantur, dictum fuit §. 858., ubi de hac re actum fuit. An autem pus, jam effusum in cavum thoracis, a pulmone adhuc integro resorberi possit, & tunc per sputa educi, merito dubitare licet: Pus, acrius mora redditum, per comesum pulmonem rejici posse, §. 1198. dictum fuit; sed & simul notabatur, parum de sanitate restituenda tunc sperari posse.

β. Antea ad §. 406. notatum fuit, pus, in abscessu clauso diu relictum, venis resorberi, cum reliquo sanguine per vasa fluere, & non tantum per metastasin ad varia corporis loca deponi, sed etiam quandoque feliciter per alvum, aut & urinae vias, evacuari de corpore. Simul tunc quaedam observationes fuerunt allegatae, quae docent manifeste hujus asserti veritatem. Certum est, veteres Medicos fere omnes agnovisse, possibilem esse per has vias puris, in cavo thoracis contenti, evacuationem: *Galenus*, *Aretaeus*, *Aegineta*, *Aëtius*, *Caelius Aurelianus*, diserte hoc monuerunt, sed videntur inprimis laudasse illam puris evacuationem, quae fit per urinas, tanquam tutiorem illa, quae per alvum fit, uti antea ad §. 894. dictum fuit. *Diemerbroeckius* (*w*) tractavit mercatorem Noviomagensem, in quo fluctuatio puris, intra thoracem contenti, dum corpus antrorsum & retrorsum moveretur, manifeste audiebatur, qui puris albi, bene cocti, mediocriter crassi, duas matulas plenas per urinarias vias bidui spatio, cum aliquo in ureteribus dolore, excrevit, sine ullo sanguine, & sic feliciter ab Empyemate liberatus fuit. Binas adhuc alias observationes ibi habet, quae idem

(*u*) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.
(*w*) Anatom. Lib. I. Cap. XVIII. pag. 98.

idem docent. Verum & alia obſervatio habetur, quae magis mirabilis eſt; ubi nempe Empyema, largo ſatis foramine, inter ſeptimam & octavam coſtam, viam invenerat, tumoremque fecerat durum, cuti concolorem, & magnitudine caput infantis aequantem: cum gravida eſſet jam per quatuor menſes aegra, difficillime reſpiraret, diarrhoea continua cum teneſmo adeſſet, & ſudores colliquativi, febris hectica corpus depaſceretur, pro deſperata habebatur: peritus Chirurgus ſcalpellum ad aliquot pollicum profunditatem per medium tumoris centrum adegit, antequam pus prodiret, quod tunc magno impetu & copia exivit. Sequenti die invenit pus bonum in faecibus alvinis, ejusdem coloris & conſiſtentiae ac illud, quod ex aperto tumore fluxerat; & ſimile pus in urina emiſſa ſubſidere vidit. Evaſit autem haec mulier ex tanto periculo, licet abortum paſſa fuerit ſexta die poſt operationem inſtitutam; & poſtea adhuc tres peperit proles (*x*). Illud inprimis notari meretur in hoc caſu, quod, licet magna copia puris per vulnus factum effluxerit, & quotidie perrexerit exire, tamen pars notabilis puris per alvum & urinam exiverit; adeoque videtur non adeo difficulter pus hos exitus invenire.

Quaenam autem conducant, tam in victu, quam remediis, in tali caſu, dictum fuit ad §. 852. 853., ubi de materia morboſa, in Peripneumonia per has vias exitum moliente, dicebatur.

Patet ergo, quod, poſtquam conſtiterit, vomicam ruptam eſſe, per quatuor vel quinque dies attendere debeat Medicus, an ſigna quaedam puris evacuandi per has vias appareant: ſin minus, tunc cogitandum eſt de thoracis paracenteſi, quae non debet differri nimis diu, ut cum felici ſucceſſu fiat.

γ. Quo in loco thoracis apertura fieri debeat, & quaenam cautelae in hac operatione requirantur, antea ad §. 303. 5. pluribus dictum fuit, ubi de educendo ſanguine ex thoracis cavo agebatur: quae omnia pariter obſervanda ſunt, ubi pus evacuari debet. Verum ſanguis extravaſatus ſolet ſimul & ſemel emitti, quia plerumque non diu ibi haeſit; adeoque nondum corruptus eſt, & pulmo ſatis integer ac firmus. Ubi autem pulmo diu maceratus fuit pure illum alluente, tunc ſaepe, educta tota quantitate puris, ſanguis ſubito implens vaſa pulmonis, fere tabefacta, illa rumpere poſſet, & ſubita mors quandoque ſequeretur; quod *Hippocrates* (*y*) optime monuit, uti tunc ad illam paragraphum dictum fuit. Hoc monitum *Hippocratis* omnes periti Chirurgi obſervant, nec ſimul & ſemel, ſed per vices, emittunt pus per aperturam thoracis. Neceſſe eſt ergo, ut turunda immiſſa obturetur apertura, cum caeteroquin in pectoris vulneribus damnoſum turundarum uſum invenerint Chirurgi, uti ad §. 304. dictum fuit. Simul & abſtergens ſed lene liquidum, poſtquam maxima copia puris jam educta fuit, ſolet per aperturam injici; decoctum hordei, v. g., in cujus libra un-

(*x*) Medical Eſſays Tom. V. §. 32. pag. 422.

(*y*) Aphor. 27. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 263.

uncia mellis soluta fuit; vel & infusum *scordii*, *marrubii*, *veronicae*, & similium, addito pariter melle: tandem ubi nihil puris amplius exit, debet consolidari vulnus inflictum, de qua re videantur illa, quae de curatione *vulnerum thoracis* antea dicta fuerunt. Quamvis autem prudentia dictet, per repetitas vices pus educendum esse, quibusdam tamen & feliciter cessit totalis puris extractio. Sic apud *Plinium* (z) legitur, quod *Phalereus*, *tum deploratus a Medicis vomicae morbo*, *cum mortem in acie quaereret*, *vulnerato pectore medicinam invenerit ex hoste.* Pocul dubio in hoc casu tota puris copia undatim effluxit ex vulnere inflicto.

Pulchre autem cautelas requisitas in educendo pure ex cavo thoracis recensuit *Hippocrates* (a) dicens: *Postea emisso pure*, *quantum tibi visum fuerit*, *vulnus linamento ex lino crudo*, *cui filum alligaris*, *obducito*, *quotidie vero pus semel emittito. Postquam autem decimus dies acciderit*, *toto pure emisso*, *penicillum ex linteo indito*, *deinde vinum & oleum*, *tepida*, *per fistulam infundito*, *ne pulmo*, *pure madescere consuetus*, *subito resiccetur. Infusum autem matutinum sub vesperam*, *& vespertinum mane*, *educito. At ubi pus tenue velut aqua fuerit*, *& ad digiti contactum glutinosum*, *ac paucum*, *stanneum penicillum cavum indito: ubi vero prorsus cavitas resiccata fuerit*, *paulatim resecto penicillo*, *donec ipsum eximas*, *vulnus coalescere finito.* Nisi enim certo constet, depuratam rite, & dein consolidatam, esse superficiem ulcerosam thoracis interni, nunquam debet consolidari vulnus, quia novum fieret Empyema, quod similem denuo operationem posceret.

Verum ad §. 1185. notatum fuit, in ipso mediastino & pericardio vomicas nasci, quae quidem sic rumpi possunt, ut in cavum thoracis pus delabatur; interim tamen & quandoque pus talium vomicarum non in thoracem, sed in cava mediastini aut pericardii venit; tuncque modo descripta thoracis apertura educi non posset. Monitum tunc fuit, si pus colligatur inter duplicaturam mediastini, quae vertebras respicit, quod tunc quandoque miras sibi vias per panniculum adiposum quaerat: sed simul patet, quod tunc per paracentesin thoracis educi nequeat. Ubi pus in pericardio haeret, vel inter duplicaturam mediastini sub sterno colligitur, pariter per operationem modo descriptam educi non potest; tuncque vel suo fato relinquendus est aeger, vel debet sterni perterebratio fieri, ut via puri conciliari possit. Certe *Aretaeus* (b) notavit, quibusdam Empyema in osse sterni nasci: non quidem meminit perterebrationis sterni, sed antea ad §. 895. memorabilem casum descripsi, ubi, post pleuritidem suppuratam, decimo mense in medio sterno tuber apparuit molle, in cujus ambitu exesi ossis sterni margines distincte tangi poterant: rupto tumore, ingens copia laudabilis puris effluxit: ibi natura exitum puri per medium os sterni paraverat. Ad paragraphum 298. patuit, *Galenum* exscidisse sterni

(z) Lib. VII. Cap. L. pag. 166.

(a) De Morbis Lib. II. Cap. XVI Charter. Tom. VII. pag. 568.

(b) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 39.

ni partem corruptam; &, licet pericardium, suppositum sterno, computruisset, nudumque cor appareret, tamen brevi tempore successit curatio. Videtur ergo concludi posse, talem sterni aperturam tentandam esse, si signa certa docuerint sub hoc osse latere Empyema. Sterni trepanationem se vidisse institutam in homine vulnerato, testatur *Dionis* (*c*), licet absque successu; moriebatur enim: sed inde tamen non liquet, mortem adscribendam fuisse huic operationi, sed potius vulneri, cum modo dicta demonstrent, supervixisse homines, licet sternum perforatum fuerit.

δ. De his remediis dictum fuit in cura Peripneumoniae §. 858. Dantur autem larga copia, ut pars puris resorpta ex sanguine eluatur per haec decocta, & per urinae, alvi, aut sudoris, vias eliminetur de corpore.

§. 1192. Si pus album, laeve, aequale, foetoris expers, specillum non colorans, exit, si aeger sine febri, siti, alvi fluore, bene appetit, digerit, caetera sanus est, aëri ingressus in thoracem, quantum possibile prohibetur, spes est, aegrum convaliturum (304. 305.).

Omnia signa hactenus recensita tantum docuerunt puris praesentiam in cavo thoracis. Sed nondum habebatur plenaria certitudo, quale foret pus ibi collectum, & quomodo affecta essent thoracis viscera, quae hoc pure alluebantur. Ubi autem, apertura thoracis facta, pus erumpens examinari potest, tunc multa discere possumus, quae indicant, quid sperandum sit, quid metuendum. Antequam paracentesis instituatur, semper monendus est aeger de dubio successu operationis, quae tamen absolute necessaria est, si natura nullam aliam viam indicaverit; cum aliter certa & misera mors sequatur, uti §. 1188. dictum fuit.

Si autem pus ex pectore eductum bonas dotes habuerit, id est album, laeve, aequale, fuerit, spissitudine fere referens lactis cremorem, attactu pingue, nullo modo foetens, tunc certi sumus, illud pus nullam noxam conciliasse partibus, quas alluerat, humores corporis blandos esse, cum caeteroquin in acri humorum cacochymia bonum pus nunquam, vel saltem rarissime, fiat; de his videantur illa, quae ad §. 387. habentur, ubi de inflammationis in suppurationem exitu agitur. Maxima vulnera consolidantur feliciter, dum tale pus adest, & perdita corporis substantia sub tali pure restauratur, & recrescit. Si ergo optimum tale pus mollissima & pulposa vasculorum extrema in vulnere non destruat, sed econtra foveat & conservet, uti in vulneris generali historia explicatum fuit, facile patet, viscera, thorace contenta, a tali pure non potuisse laedi vel erodi; adeoque certi sumus de integritate harum partium, quod magni momenti est ad sanationem. Solus ille locus, unde pus delapsum est, ulcerosus est; verum probatum fuit §. 207. 208. 309. per blandum tale pus separari omnia,

(*c*) Sixieme Demonstrat. pag. 350.

nia, quae consolidationem impediebant; adeoque optima spes, quod locus ille ulcerosus brevi ad conditionem puri vulneris reducetur, sicque consolidabitur. *Hippocrates*, qui adeo accuratus fuit in signorum doctrina, ex solis puris conditionibus salutem praedixit vel interitum, uti alia occasione ad §. 895. notavi. Sic autem habet (*d*); *Qui suppurati uruntur aut secantur, si pus purum & album effluat, evadunt. Si subcruentum, & coenosum, & graveolens, pereunt.* Quid designet specilli mutatus a pure color, sequenti dicetur paragrapho.

Quamvis autem bonum pus blandus sit humor, tamen nunquam potest amplius sanis assimilari humoribus, sed educi debet de corpore, ut fiat sanitas: ubi ergo quid de pure resorptum fuerit, & sanguini mistum per vasa corporis fluxerit, illud acrius reddetur, peregrino stimulo febrim excitabit (vide §. 586. e.) ac sitim (vide §. 636.), sanguinem tandem corrumpet, omnes functiones corporis turbabit, & putrida diarrhoea soluti humores exibunt de corpore, lethali fere semper cum eventu, uti ad §. 1188. dictum fuit. Si ergo omnia haec mala signa abfuerint, novimus, cacochymiam sanguinis purulentam nondum adesse, & si levis febricula atque aliqua sitis adfuerint, evacuato autem pure haec statim minuantur, ac brevi cessent, optima spes est sanationis. Tunc enim quidem aliquid purulenti resorptum fuit, sed poterit facile elui de sanguine per decocta illa vulneraria abstergentia, praecedenti paragrapho laudata, & educto fomite purulento non amplius communicabitur sanguini similis labes. Optime hoc notavit *Caelius Aurelianus* (*e*) dicens: *Communiter autem, sive universim dicendo, quod graeci catholicon vocant, omnium vomicarum, vel eorum qui iis afficiuntur, salutarem intelligimus ductum fore, si post eruptionem factam febres cessaverint, & magis extemplo vel eadem die: siti quoque recedente, atque perfecto appetitu cibi: ventris quoque officio parva atque congesta reddente; ipsius etiam puris albedo, atque eodem colore apparente.*

Si vero febris, educto pure, maneat eadem, nec redeat functionum corporis integritas, tunc novimus degenerasse jam totum sanguinem in cacochymiam non emendabilem, & periturum esse aegrum. Interim tamen, vel nunquam, vel rarissime saltem, illud contingit, ubi pus optimae notae eductum fuerit.

Aëris autem ingressus praecavetur, quantum fieri potest: quamdiu enim tota puris quantitas nondum evacuata est, impossibile est, omnem aërem arcere inter deligandum vulnus; sed tunc curandum est, ut aër satis calidus sit, ne insolitum frigus thoracis viscera sentiant. Quomodo autem, post evacuationem puris integram, excludendus sit aër ex thorace, & quaenam requirantur tunc cautelae, ut denuo ingredi pectus nequeat, dictum fuit in Curatione *Vulnerum Thoracis* ad numeros hic citatos.

(*d*) Aphor. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 315. (*e*) Morbor. Chronicor. Lib. V. Cap. x. pag. 590.

§. 1193. Si pus fuscum, ichorosum, fibrillis mistum, foetidum, specillum instar ignis colorans, subcruentum, uno impetu totum effluens, prodit, summum periculum, & mors, vel phthisis.

Recensentur hic sani puris, degenerantis in saniem vel ichorem, signa: cum autem pus tunc semper simul acrius fiat, partes, quas alluit, eroduntur, & ipsa solida, fibrillarum instar, in pure educto natant, dantque signum certum, viscerum integritatem laesam esse, adeoque parum spei superesse, cum ab aëris accessu putredo jam incepta augeatur citissime. Foetor autem pessimum signum dat, cum pus bonum omnino inodorum sit, & magnae jam putredinis indicium est. Observatur autem, quod specilla, argentea inprimis, tingantur iridis variegato colore, qualem & ab igne acquirere solent, si humoribus putrescentibus, vel jam putridis, immergantur. Vidi aliquoties, in ischuria diu retentam urinam, & jam fere putrefactam, catheterem argenteum, per quem emittebatur, tali colore infecisse. Omnia haec notaverat *Hippocrates* (*f*) dicens: *Quibus dum concutiuntur pus graveolens & coenosum prodit, ut plurimum moriuntur. Quibus a pure specillum coloratur velut ab igne, plerumque pereunt.*

Subcruentum si fuerit pus, pariter pro malo omine habetur; quia inde concluditur, vasa erosa sanguinem exstillasse, & puri miscuisse. Interim tamen notandum hoc est, quod sanguis cum pure prodiens tunc tantum malum det signum, quando ipsi aequaliter permistus est, non vero ubi striae quaedam sanguineae in pure conspiciuntur. Dum enim pus per aperturam thoracis exit, recentis vulneris cruenta labia praeterlabitur, & facile quid sanguinolenti secum defert. Hoc toties apparet, quando abscessus, in externis partibus corporis haerentes, lanceola aperiuntur; cutis enim vasa discissa sanguinem miscent puri erumpenti, sed non aequabiliter, cum sanguis ex vasis elapsus statim in concretionem tendat; hinc striatim per pus dispergitur. Unde intelligitur ratio, quare *Hippocrates* (*g*) dixerit, ubi de Empyemate agit: *Signum vero, an sit evasurus; si pus album ac purum fuerit, fibraeque sanguinis insint, ut plurimum convalescit.*

Antea autem jam monitum fuit, periculosam esse puris subitam & totalem eductionem. Si ergo pus in thorace contentum malas omnino dotes habuerit, cita mors, ob subito auctam admisso aëre putredinem, exspectanda est; vel ob tabefactum pulmonem phthisis immedicabilis, lentius quidem, sed certo tamen, mortem inducens.

In priori paragrapho omnia signa bona enumerata fuerunt, quae si adsint cuncta, magna spes, aegrum superstitem fore. Econtra, si omnia signa, hac paraprapho enumerata, appareant. Verum quandoque occurrit, quaedam signa bona adesse, & quaedam mala, tunc anceps eventus erit;

(*f*) Coacar. Praenot. 409. 410. Charter. Tom. VIII. pag. 876.
(*g*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. pag. 569.

erit; neque certa salus praedicenda tunc, neque tamen desperandum. Casus legitur apud *Brunnerum* (*h*), qui ex thorace Empyici libras duodecim materiae subrufae intra triduum emisit; adeoque pus jam degeneraverat a bona sua indole; sed tamen nondum arroserat thoracis viscera, quae videntur integra mansisse: hinc nullum symptoma supervenit, & quinto jam ab operatione die incepit esurire, pulsum, & respirationem inprimis, liberiorem habuit, noctu dormivit, urinam sanorum similem reddidit, & ad miraculum usque convaluit. Prudenter hinc *Hippocrates* (*i*), postquam & bona & mala signa suppuratorum enumeraverat, addit: *At quibus aliqua ex praedictis accesserint, aliqua non, horum aliqui pereunt, aliqui multo tempore servantur.*

§. 1194. Si exesum fuerit mediastinum, aperto Thorace, saepe subitanea suffocatio.

Pus in tali casu vel tam copiosum fuit in pectore, ut premendo dilaceraverit mediastinum, vel adeo acre, ut erodendo sibi viam fecerit ad alterum thoracis cavum; hinc uterque pulmo comprimitur, & suffocationis periculum instat. Dum autem in tali casu paracentesis instituitur, metus est, ne aër, puris aliqua copia effusa, libere irruat in utrumque thoracis cavum, sicque inspirationem impediat. Conferantur illa, quae §. 170. habentur ad numerum quartum de vulneribus latis utramque cavitatem thoracis, cum admissu aëris, perforantibus. Satis autem patet, illud vix contingere posse, nisi Empyema jam vetus fuerit, & pus magnam acquisiverit acrimoniam.

§. 1195. Si Empyema vetus, vires collapsae, capilli jam cadant, alvi fluor colliquativus adsit, corpus contabescat, paracentesis facta mortem accelerare solet.

Certo enim ex his signis novimus, pus jam acre redditum esse, sanguinem putrida cacochymia corruptum, atrophiam consummatam: adeoque tunc suo fato relinquendus talis aeger, & sola cura palliativa locum habet. Si enim perforetur thorax, tabefactus pulmo, qui a pure collecto adhuc sustinebatur, diffluit ilico, & subito moriuntur aegri. Sic & utilis haec operatio vituperium patitur, & Medici famae turpis nota inuritur, dum creditur, occidisse aegrum, qui servari non poterat.

(*h*) Glandul. Duod. seu pancreas secundar. Cap. IV. pag. 84.
(*i*) Coac. Praenot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

FINIS TOMI TERTII.

E TYPOGRAPHIA DAMMEANA.

